

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

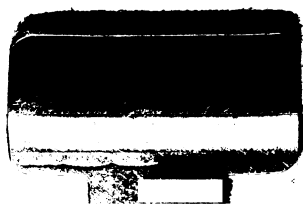
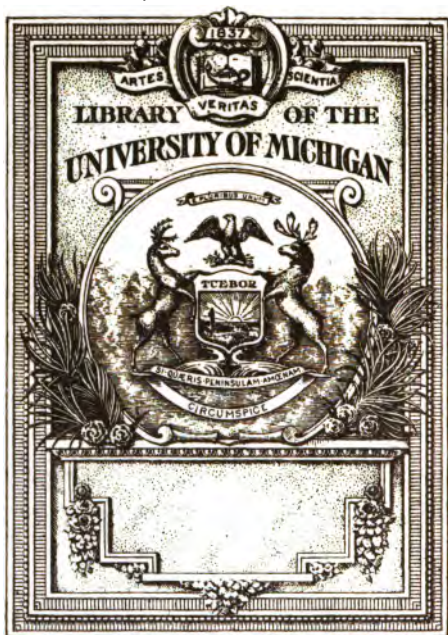
We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

A 1,016,404

878

T

H 2

N 6

Tacitus, Cornelius

CORNELII TACITI

LIBRI QUI SUPERSUNT.

89885

TERTIUM RECOGNOVIT

CAROLUS HALM.

TOMUS PRIOR

ANNALES CONTINENS.

LIPSIAE

SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI.

MDCCCLXXVI.

Cum Taciti libros iterum recognosceremus, non tantum, ut par erat, egregias Nipperdei et Haasei curas adhibuimus, sed etiam veterum criticorum commentarios diligenter perlustravimus, qui quam cogniti sint uno illustri exemplo ostendere operae pretium videtur. In libro enim annalium XII, 11 lectionem falsam *tanto toleratiora* ex vera *tanto laetiora* depravatam esse nuper Haase in praef. vol. I. p. LXX recte monuit: at quid iam Acidalius criticus ille in paucis ingeniosus scripsit? 'Muretus voluit *tanto taetiora*, quod plane non convenit. Nec ego scio quid faciam. Hariolor tantum, *tanto laetiora*, bono quidem sensu: quanto inusitata magis ac nova barbaris, tanto gratiora futura.' Postea cognovimus in eandem emendationem, quae nobis quidem certissima videtur, iam Ursinum incidisse, ac tamen eius nulla mentio in commentariis recentiorum, quamquam Waltherus quidem quae veteres critici habent bona satis diligenter collegit. Videmur autem nobis non sine aliquo fructu hos fontes nondum exhaustos adisse; invenient enim homines literati aliquot bonas emendationes a nobis primum in verborum contextum receptas, quae nimium diu neglectae iacuerant. In aliis locis critici nostrae aetatis quid Tacitus scripsisset bene illi quidem divinarunt, sed laus inventi alicui superiori in commentario nostro critico vindicanda erat. In hunc autem omnes lectiones codicum, quae ob aliquam causam cognitu dignae videbantur, rettulimus nec ullam nobis praetermississe videmur, quae aliquem usum ad verba scriptoris emendanda praebere posset. Praeterea

non tantum emendationum auctores suis quibusque locis indicavimus, sed etiam delectum coniecturarum, quae non admittendae videbantur, conguessimus, non quo omnes cognitu dignas putarem, sed ut qui editione nostra utentur in locis corruptis aut suspectis viderent quid quoque loco iam ab aliis criticis tentatum esset. Nec quisquam tantam ingenii aciem aut iudicii subtilitatem sibi adrogabit, ut, cum in Taciti libris tot loci obscuri aut corrupti sint, ubique verum aut quod ad verum proxime accedit sano iudicio sese vidisse aut elegisse adfirmet. De rebus autem orthographicis quas vocant eas scribendi formas, quae in Mediceo primo, qui sex libros priores annalium habet, traditae sunt, per reliquos quoque libros servandas esse existimavimus; ille enim codex et antiquissimus est et eas in his rebus scripturae exhibet, quas apud Romanos in usu fuisse certis testimoniis iam fere comprobatum est.

D. Monachii mense Augusto a. MDCCCLVI.

In Taciti libris iterum recognoscendis familiares CAROLUS HERAEUS et EDUARDUS WOELFFLINUS re atque consiliis me egregie adiuverunt, quibus gratias ago quam maximas.

Monachii mense Januario a. MDCCCLXXIII.

Carolus Halm.

COMMENTARIUS CRITICUS. :

LIBER I.

1,12 false malebat *Fr. Aug. Wolf*

3,19 proiecerit *Ritter*: proieceret*) | 24 munimentis *Lipsius*: monumentis | 4,15 exul *Muretus*: exulem | aliud *Nipperdey*: aliquid (aliud quid *Draeger*) | 5,7 gnarum *Lipsius*: c. (G. corr.) nauum | 6,12 renuntianti *Heraeus*

7,4 adulationem *Heinsius*: adulatione (adulationes *Lipsius*) | 25 indutam *J. Fr. Gronovius*

8,1 est *add. Nipperdey* | 4 Augustum *Jac. Gronovius*: augustae corr. ex augustu vel augusta | 9 urbanis quingenos *supplevit H. Sauppe* | 10 aut: atque *Brotier*, ac *Hand*, cf. ad 1,16 | 11 qui addidit *Bessenberger*, nisi ante visi intercidit, [visi] *Wopkens*; in sententia relativa inest obiectum verbi censuere | 26 inprospere repetitae *Lipsius*: in prospera repetita

9,12 dum *Muretus*: tunc (cum *Haase*) | 15 ut *add. Ferretus*

10,19 Iulos *Lipsius*: iulios | 21 Q. *Victorius*: que (Q. *Pedii Fr. A. Wolf*, C. *Matii Freinsheim*, Q. *Alledii C. L. Roth ex Juven. V, 118*, que *tedii et del. Mommsen*)

11,17 vectigalia et necessitates *Haase et Nipp. sine commate*; at cohaerent opes publicae continebantur .. et necessitates; quae interiecta sunt, partes sunt opum publicarum.

12,10 sed ut *Lipsius*: sed et (an sed ut et ?)

13,14 caput *Rhenanus*: apud tē (apicem *Hertz*)

*) *Lectiones sunt Mediceae primi, eaeque, quibus in sex libris prioribus nomen emendatoris non adscriptum est, a Beroaldo correctae sunt.*

15,6 ne praeturae plures *Nipperdey* | 11 annua *A. Augustinus*
et Lipsius: annū (annū *incl. Nipperdey ex priore Ritteri coniectura*)

16,4 castris hibernis *Sirker* | 6 [aut gaudium] *Muretus*; *at*
ait Tacitus solita munia alia ob iustitium alia ob gaudium inter-
missa esse, cf. 1,55 Arminium ac Segestem, insignem utrum-
que perfidia in nos aut fide. 4,47 quod magna vis armata aut
incondita tuebatur. 11,38 quod (ferrum) frustra iugulo aut
pectori per trepidationem admovens etc. 12,12. 13,43. H. 2,92.
Ac proprio quodam usu Tacitus sic etiam aut usurpat, ut fere
idem sit quod et vicissim, ut est 2,47 quique Mosteni aut Mace-
dones Hyrcani vocantur. 15,47 quia in utero repressum aut
iter iuxta editum est. Uterque horum locorum frustra coniectu-
ris tentatus est. | 14 dilapsis Muretus: delapsis.

17,8 tendentes *Jac. Gronovius*: t|tentes | 21 accepit (acci-
 perent *Faernus*) | 18,8 operantibus *J. Fr. Gronovius*

19,1 aggerabatur *Walther*: aggerabatur | 2 eiusque (eius
 usque *Bezenberger et Weissenborn in Jahni ann. n. 52,58*)

20,11 vetus *Lipsius*: intus (intentus *Vertranius*)

21,7 cuius quisque *Bezenberger*

22,9 ablegeris | 12 hi *Lipsius*: ii | 23,12 facta vitae

25,1 introiit *Lipsius*: introit (*hoc ut praesene historicum re-*
tinendum censet Sirker Tacit. Formenlehre p.14) | 5 sedtulerant

26,10 ad se nisi *Lipsius*: nisi ad se

27,2 occurrerat *Muretus*

28,2 clare repente *Lipsius*: clamore plena (claro plena
Weissenborn coll. Cic. de Rep. 1,15) | 3 suis *Freinsheim*: asuis
 | 4 qua *Nipperdey*: quae (quae agerent, quae pararent, quae
 peterent *alii*; cessurum *praeterea mutavit Nipperdey, nulla ne-*
cessitate ut videtur; nam recte dictum videtur cessura, i. e. coepta
s. res coeptas ea via qua pergerent) | 14 hi *Weikert*: in

30,6 non congregari *Ritter* | 15 consederant *Rhenanus*, *at*
cf. Sirker l. c. p. 58

31,1 isdem de causis *L. Spengel*, *ut est 4,62 diversa de*
causa, 6,8 quibus de causis, H. 4,26 eadem de causa, sed H.
1,72 disparibus causis | 4 tracturis Freinsheim: tracturus |
15 impellere malebat Acidalius; cf. Muetzell ad Curt. p. 321.

32,16 aut *J.H. Nolte*: nil (nec *Grotius*, nil disiecti neque p. *Heracus*) | 33,9 ab *Weissenborn*: ad

34,2 seque et *Haase*: seque *cod. adiecta virgula* 7 (i. e. et?) *super* que, *manu 2 teste Rittero* (*Sequanos Beroaldus*, *Sequanos*, *proximas et Nipperdey*)

35,14 *promptas res Weissenborn* (*coll. 12, 12 Carene promptas res ostentante*): *promptas* (*promptos*, *prompta*, *promptos se alii*) | 15 *opposuerant Haase* | 17 *deripuit Beroaldus* | 20 *accedentes Muretus*

36,8 sive *Jac. Gronovius*: *sibi* | *concederentur Rhenamus*: *concedentur* (*cum Nipperdeus sibi persuaserit futurum concedentur hic locum habere posse et coniunctivum adeo vitiosum esse, monendum videtur hanc esse loci rationem*: ut nihil militi aut ut omnia concederentur, in ancipiti erat res publica.)

37,3 *unt et uicessimanique fort. ex unietuicensimanique, cf. Hist. 3, 14 unietuicensimae, qui est dativus*

38,3 *M. Ennius Nipperdey* (*coll. Dione 55, 13*): *mennius*

40,1 *motu coni. Lipsius probante Wölfflino in Philol. 29, 723*

41,4 *quid tam triste Heinsius; at quod = quod est illud triste, i. e. quis est ille tristis aspectus? (Ursinus spectaculum deesse putaverat)* | 6 *externam fidem Nipp. externae tradi fidei Ed. Wurm in Philol. 9, 89; nos et inclusimus, cf. de genetivo qualitatis 4, 29 Lentulus senectutis extremae; item H. 5, 10 et ante externae abundat*

42,7 *faciant Ritter*: *faciat* | 18 *aucta tam egregiam M. Seyffert Z. f. Gymn. 1861 p. 301*

43,12 *vosque Nipperdey*: *uos quoque*

44,15 ab *imminente Suebo M. Seyffert l. c. p. 302* | 20 *dona militaria P. Victorius*: *donaria militaria* (*cf. simile vitium 6, 48 ludibria et pericularia*) | 21 *ordinem Kiessling*: *ordines*

46,7 *longe, unde Ritter* *longae experientiae*

50,5 *inde ad saltus Wurm* | 6 *consultatoque Ritschl, quo admissio malis in seqq. sequeretur*

51,5 *tāfanæ, unde alii Tanfanæ, at v. Conr. Hofmann Sitzungsber. der bayr. Akad. 1866, II, p. 109.*

54,3 *Titios Vertranius*: *tatios*

55,11 armeni, *item* 2,88 armenius et 11,16 armenii, *ut nomen a Strabone traditum est* | 14 gener invisus inimici soceri alii, soceri *pro genetivo accipientes*; g. invisus, inimicus socer *Pichena*, g. invisus, inimicus soceri *Nipp.*

56,9 metuebantur *Lipsius*: metuebatur | 11 tramiserat *Acidalius*: tramiserit | 57,5 rebusque motis *Lipsius*: rebus commotis | 15 neque evicta *Ruperti et L. Spengel*: neque victa; cf. 11, 37 ad miserationem evicta, *H.* 2,64 in gaudium evicta

58,22 vetera^o, *unde quidam Vetera*, cf. *Pfitzner, Ann. des Tac. p. 47* | 59,13 hominum (*corr. hominem*): Romanum *F. A. Wolf*, hostium *Nipperdey ex priore mea coniectura*; praestare tamen visum est lectionem incertam hominum servare, i. e. sacerdotium Caesaris et Augusti, non verorum deorum; cf. *etiam Spengel I Buch der Ann. p. 31* | 14 exsecratos *Wurm*

60,3 vetera *Wesenberg*: ueteri | 8 classis *Lipsius*: classes

61,12 simul .. ora transposuit *Haase post mactaverant v. 14* | 19 inluserint *Heraeus* | 63,11 duas legiones *Döderlein*, legiones .. reportat *inclusit Nipperdey*

65,8 intendentes 1 m. (tendentis *Haase*) | 15 eodemque *Ritter*: et eodemque (cf. *H. A.* 54, ubi *Med. habet per gallias et germaniasque*) | 26 per quae egeritur *Rhenamus*: perq; geritur | 66,10 docuerant *Haase*

68,6 prorumpunt, fossis iniciunt *Fr. Thomae*, at cf. *Wölfflin in Philol. 27, 145* | 14 offunduntur *Rhenamus*: offenduntur

69,8 laudis, *unde malis laudis et gratis* (cf. 6,2) v. tamen *Sirker Tac. Formenl. p. 14* | 10 studia add. *Doederlein*, militem *Beroaldus*, militum gratiam *Haase*, cf. *Heraei stud. crit. I, 68*

70,14 ab imprudenti *Lipsius*: a prudenti | 19 illis *Med. corr.* | 21 Visurgin *inclusit Mercerus* (*Unsingim Alting, Vidrum Lipsius, cf. Ukerti geogr. Germaniae p. 139*)

72,6 dictitans *Muretus*: dictan^s | 9 ut plebem

73,9 numen *Freinsheim*: nomen

74,1 Marc. proconsulem malebat *Lipsius cum Mercero* | 9 ac+ ad *Wölfflin Philol. 27, 119* | 10 insimulabant *Nipperdey*

75,13 causas *Sirker* (coll. *Suet. Tib. 47*): causa (causam *vulgo*)
 76,9 praesidit 1 m. | in *add. in marg.* | 15 quoque *Lipsius*:
 quod | 77,1 aut proximo aut priore *Burmano ad Suet. Claud.*
 33 delendum videbatur | 2 sed *margo et Lipsius*: et (etiam
Pfitner; cf. *Nipp. ad 1, 60*) | 11 infringere edicta *Wurm* |
 15 sectarentur *Wölfflin*: spectarentur (ortum ex eo quod se-
 quitur spectantium)

78,1 terra conensi | 79,6 ante manates (*Antemnates male-
 bat Pichena*) | 8 deductus | 13 sociorum: maiorum *Nipperdey*
 | 17 Cn. *add. Nipp.* | concederetur *Lipsius*: concederet
 80,4 uarie *Acidalius* (sed idem trahuntur): uariae.

LIBER II.

1,1 Tauro *inclusit Ritter*

2,16 moribus *Muretus*: maioribus | 4,10 si nos aui

6,2 C. Antio *Ursinus*: cantio | A. (vel T.) *Anteius Ritter*,
Apronius Nipp. [et *Anteius*] *Urlichs* | 8 super quos *Ernesti*,
 super quis *Döderlein*

8,7 ore addidit *M. Seyffert Zeitschr. f. Gymnasialwesen 1861*
p. 302; [*Amisiae*] *Nipperdey* | 8 aut *add. Wurm, contra Ernesti*
inclusit transposuit, *Nipp.* subvexit | 13 *Ampsivariorum et c. 22, 6*
Ampsivarios Giefers, item Nipperdey 24, 15 Ampsivarii; cf. *Mül-
 lenhoff in Z. für deutsches Alterth. IX, 226 sqq.*

9,6 *Nipperdey signum lacunae posuit, hoc fere supplens*: tum
 permisso imperatoris deducitur a *Sertinio progressusque etc.*

11,5 diducerent *Rhenamus*: deducerent | 11 perfringerent
Bezenberger: fringerent (frangerent *Lips.*) | 12 ipse *Weissen-
 born*: ipsis (ipse in *vulgo*, ipsis densissimis *Haase*) | inrupens
 (inruens *Haase*)

14,1 vidit se *Muretus* | 2 sacro *Beroaldus* | 5 provisa *J. Fr.*
Gronovius: praeuisa | 15,5 terga *Muretus*: tergū

16,2 *Idisiaviso Jac. Grimm*: idista uiso (*Idisiavisa Mül-
 lenhoff*) | 17,3 tergaque *Lipsius*: tergaue | 10 in campis *Nip-
 perdey* | 20 obruere *Ritter*

20,1 his *Oberlin*: iis | 10 libratoresque *Beroaldus, cf. 13, 39*

21,7 Arminio *Beroaldus supplevit* | 22,3 monimenta *Lipsius*: munimenta | 5 facti *Aldus*: factis | 23,9 qui umidis (humanidis) *Rhenanus et Faermus*: qui tumidis

24,5 mari *J. Fr. Gronovius* | 25,5 luco *Lipsius*: loco

26,14 esset *Muretus*: est (sit *Otto*)

27,8 consobrinos Caesares *Rhenanus*: consobrinus caesaris

28,6 sermones *Rhenanus*: sermone (sermonem *Ritter*, at cf. *H. 2,99* ministro sermonum *Rubrio*)

30,2 et 3 *Vibius Gruterus*: *liuius* cf. 4,28 | 9 uno *Kritz* | 11 interrogari *Lipsius*: interrogare | 14 scilicet .. quaereretur *suspecta Mendozae*, at cf. *Nipp*.

31,6 in *add. Groslotius*, cum mensa *Ritter* in *ed. Cantabrig.* | 9 abstinit *Lipsius*: adstinit | 32,6 constituti *Freinsheim*: constituti ut (constituti. et *Muretus*, constituti. at *G. C. Herrmann*) | 8 *Piso J. Fr. Gronovius*: P (*sic*)

33,5 [erat .. promere] *Nipperdey* | 15 sicut *add. Urlichs*; ut et locis .. antissent et aliis quae *Walther* | 16 ita iis *Rupertii*: Talis (et aliis *Grotius*, ita aliis *Pichena*)

34,1 L. ipso | 10 illi | abscissit *Jac. Gronovius*: abscissit (abstinit *al.*) | 35,4 ut] quod *Weissenborn*, et .. fore *Jac. Gron.*

36,13 honorem *Lipsius*: honorum | 14 quintuplicari *Lipsius*

37,1 quo *Rhenanus*: quod | 18 florente aetate *P. Voss* (*Tidskrift for Philologi VII, 101*)

38,12 transmittere *margo*: transmerei | 26 post haec *Wölfflin* | 28 delaberetur *Ernesti*: dilabaretur

39,7 patrata *Rhenanus*: parata | 8 *Cosam Lipsius*: coram | *Etruriae* ad prom. *Nipperdey* | 40,5 suum *del. Muretus* | 9 diligit *fort. ex* diligit | 13 quonam modo *Agrippa Wölfflin* (*Philol. 30,744*) *admodum probabiliter*

41,6 *Caecilio Vertranius*, cf. *Nipp. ad h. l.* | 7 a. d. *Lipsius*: ad | 11 arrigebat *Haase*

42,12 ad deprecandum *Haase* | 13 ignarus *Rhenanus*: gnarus | 43,21 insectari nos: insectandi (insectans *Madvig ep. crit. p. 80. Videtur* di in insectandi *ex sequ. divisa male repetitum et sic forma corrupta esse. Tacitus verba monendi cum infinitivo iungere solet* [loci 1,67 temporis ac necessitatis monet diversa

est ratio]; attulit tamen *Otto Donati praef. ad Ter. Adelph.* ad-
monitus *abeundi*) | 25 materni *Rhenanus*: mater

44,6 [ac] *Orelli* | 7 et *Ernestio suspectum erat*; at est et tum
nostrum 'und damals noch', ut 3,18. 4,28. 11,12 etc.

46,5 *vagas Draeger (Ann. philol. 1863 p. 357)*: uacuas | 14
recenti *Lipsius*: recente | 19 marcomannos, sed 2,62 marco-
manorum, ut *codd. Germ. 42 et momum. Ancyr. tab. 6,3 (p.*
LXXXII ed. Momms.), *Stat. Silv.* 3,3, 170 quae modo Marco-
manos post horrida bella vagosque etc.

47,4 deductis | 5 enisa in arduum *Heinsius* | 11 Apolloni-
denses *Ernesti*: apollonienses | 12 aut: et qui *Freinsheim*, at
cf. ad 1,16 | 15 Ateius *Mommsen*: aletus (*Aletius Orelli*)

49,3 quam *Lipsius*: quas | 6 dullius | 8 in (*pro a*) | A. Ati-
lius *Nipperdey*: iatillius | 50,2 uariliam, em. *Furlanetto*

52,2 auxiliaris *Lipsius* | 6 Musulamiorum *J. Bekker*: mu-
sula maiorum | ualide agens | 10 disciplinae et *Pichena*: disci-
plina et (cf. 1,31. 2,44. 13,42. 15,31. *H.* 2,32) | 12 cnitios

53,1 tertium *Nipperdey*, cf. *Sirker Tac. Formenl. p. 63*

54,8 adito Ilio *Sev. Vater*: alio | 17 exitum *Heracus coll. c.*
71 praematurum exitu | 55,29 incedebat *Lipsius*: incidebat

56,1 et *Pichena*: sed | 13 Cappadoce et Cilices *J. Steup*
mus. rhen. 24,76 not. | 16 Servaeus *Lips.* seruaeius

57,8 filium *Lipsius* | 11 discesseruntque *Pichena*: discesse-
rantque | 12 apertis *Lipsius*: opertis | post quae *Muretus*:
postque cf. *Wölfflin in Philol. XXV, 107*

c. 59—61 post cap. 67 transponenda censet *J. Steup mus.*
rhen. 24,72 sqq. | 59,11 permissu suo *Ed. Wurm*

60,5 deiectus *Jac. Gronov*: delectus | est add. *Pichena*

61,7 penetrabilis *Lipsius*: penetrabiles | 62,10 postremo
Wölfflin Philol. 27,119 | 12 transtulerat *Ernesti*: transtulat

63,14 si *Rhenanus*: nesi (inde si *Weissenborn*) | 15 reditu-
rus *Rhenanus*: reditus

64,14 resistenti vim *Rhenanus*: resistentium | 65,14 Bastar-
nas *Rhenanus*: basternas, cf. *Germ. 46: mon. Ancyr. 5,52*

66,1 et 6 Pandusa *Nipperdey*: pandus et padusa | 4 coty
cf. c. 65 | 67,7 et 9 cotys, cf. *Sirker Tac. Formenl. 18*

68, 2 inde *Wopkens*: inde in (dein *Haase*, at cf. *Wölfflin in Philol. XXV, 106*)

69, 4 intentabantur *Wurm*: temptabantur | 8 digreditur *Lipsius* | 14 tabo *Lipsius*: tabe | maleficia *Bergaldus*

70, 9 nec ipso maratus | 10 quo *Lipsius*: qui | 71, 9 propinquos | 73, 5 [genere insigni] *Nipp.* | 17 interpretantur

75, 5 uenerantes gratantisque | 77, 4 quam add. *Lipsius*, cf. *Heraci stud. crit. I, 165* | 79, 4 *Vibius Rhenamus*: uibimus

80, 3 celendris | 6 provincia *Rhenamus*: prouinciam | 14 militum] militum vis *Muretus*, virtus militum *Ritter* | 16 aut ad *Weissenborn*: aut (aut subitum in usum *Döderlein*, ad s.u. *vulgo*)

81, 5 legionis uocans sextae | 8 hastas et saxa et faces *vel* hastas saxa faces *Wesenberg emend. Tuscul. III, 19 coll. 4, 49* saxa hastae ignes | 82, 1 percubuit, cf. *Sirker Tac. Forment. 56* | 18 iuuit *Lipsius*

83, 7 amono | 9 *Epidaphnae Lipsius*: epidaphene | 10 coleantur | 13 adseueravit *Jac. Gronovius*: adserauit

84, 2 uiriles sexus (virile secus *Jac. Gron.*)

85, 7 exactum *Vertranius*: exacta | 86, 4 *Domitio Lipsius*: comicio | 87, 5 occupationes eius *Ritter*

88, 1 senioresque *Lipsius et Douza*.

LIBER III.

1, 9 adpulsū (ad adpulsum *Döderlein*)

2, 3 munia *Ritter*: munera | 12 M. Aurelius *Panvinius*: c. aurelius cf. *Mommseni Anal. epigraph. in Leipz. Berichte I, 290*

3, 4 non in diurna *Wurm*; at est species zeugmatis et in ea apud cogitando repetendum; nam notissimum est Tacitum, quaecumque est orationis forma, praepositiones non solere iterare, v. *Nipp. ad 2, 68* | 8 praeferre *Haase* | 9 Augustae *Döderlein*; at dicit Tacitus Antoniam exemplo Tiberii et Augustae, non ab ipsis aut eorum iussu cohibitam esse

5, 5 Liviorumque *Lipsius* | 11 quando *Muretus* | 12 fratres *Lipsius* | 13 propositam *Muretus*: praepositam

7, 2 spe addidit *Freinsheim* | 8, 10 ei a *Lipsius*: et a

9,3 dein: inde *Wurm* cf. 2,68 | 6 suspicioni *Pichena* | 11 festo *Lipsius* | 11,4 L. *Nic. Faber*: T. | P. *Vinicium Borghesi*: fulnicium | 6 M. *Lipsius*: m. | 9 *Tiberius Pichena*: *tiberius*. ac praemeret | haud *Acidalius*: is haud (is haud alias intentior [sc. erat], *populus Pichena interpunctit*; his [vel iis] *alii*, item intentior ad *populus referentes*)

12,9 set *Pluygers* | non vi *Muretus et Faërnus*: noui, cf. 5,5

13,6 quem *Rhenamus*: q; (quæ *Baiter*) | 7 sed multa *Rhenanus* | 14,2 cuique *Rhenamus*: cui | 8 visus *Pichena* | 12 *lacunam indicavit Ferretus* | 16 *devellebant Ernesti*

16,10 conquestus .. iubet *supplevimus Weissenbornium secuti*, qui tamen etiam in senatum post iubet addidit

17,10 proinde *Rhenamus*: perinde | 19 eradendum *Baiter*: radendum | 22 relegaretur *Lipsius*: religatur

18,3 *Juli Lipsius*: *iulii* | 8 *ultionis scripsi*: *ultioni*; *ara statuenda erat ob ultionem perfectam*, cf. 1,4 *ara adoptionis*, 4,74 *ara clementiae*, *ara amicitiae*; *Suet. Cal.* 8 addit etiam pro argumento *aras* ibi ostendi *inscriptas* 'ob *Agrippinae puerperium*'.

19,4 in *ulciscenda scripsi*: *ulciscenda (diversus locus 14,4)* | 7 *audita margo*: *audire* (quæ quôquo m. *audire Weissenborn*)

20,1 [priore aestate] *Nipperdey* | 11 *exceptat Jul. Held*: *excepta* | 13 *desertus a suis Wesenberg em. Cic. epist. p. 92*

21,6 *quam quingenti Weissenborn*: *quam* | *genti* (*quingenti sine quam Beroaldus*) | 16 *et add. Haase*, *inligatusque Pichena*

22,11 *reicere*: *reticere Acidalius*, *nescire Nipperdey*; v. *Petersenii adn. ad Tac. II,25 (etiam in ed. Ruperti III,651)* et cf. nos in *Z. f. die Alterthumsw.* 1847 p. 66.

23,4 *misericordiae Lipsius*: *misericordia*; *de verbo permovet cf. 1,21. 16,32*

24,1 *etenim Mercerus*: *ad enim* | 11 *tetendi Ernesti*: *tendi* (*intendi Haase*) | 16 *fratris fretus potentia Bezenberger*

25,1 *dein de Wölfflin*: *deinde de*

26,4 *peterent Acidalius et Ursinus* | 6 *incedebat*, *provenere Lipsius*: *incidebat prouenire* | 9 *ae*

27,12 *otium ei rei Rhenamus* | 28,2 set *Pluygers*: *et* | 8 *artiora Pichena* | 9 *ut si Lipsius*: *uisi*

29,7 fastidii | 16 videbatur *J. Fr. Gronovius*: uidebantur |
ultra *Alciatus* | 31,2 triennio *Nipp.* biennio | 4 conexis *J. Fr.*
Gron. | 18 ea *add. Ferretus*

34,4 e duritie *Ernesti* malebat, a duritie *Muretus*, cf. 3,55
multa laudis et artium | 5 in *add. Muretus* | 6 obsideri *corr.*
ex absidere (adsidere *Haase*, adsideri *Baiter*) | 32 elusa est
Freinsheim: elusa. et

35,1 Proximo *Freinsheim*: proximi (non plane similis est
locus Hist. 4,44 proximo senatu) | 9 haud adiutus *Jac. Grono-*
vius (sed is iustus): haud iustus (adiutus [sine haud] *J. Fr.*
Gron.)

37,7 diem editionibus *Lipsius*, d. ludicris factionibus *Raim-*
Seyffert | traheret *Lipsius*: trahere

38,3 de repetundis *Nipperdey*; confert *Draeger Suet. Oth. 2*
damnatus repetundis, i. e. repetundarum crimine. | 8 fratre
incl. Ernesti, fratris filio *Muretus* | 15 Dii *Lipsius* (*coll. Thu-*
cyd. II, 96): alii | 21 positam *Thomae coll. 12, 63*

39,8 semermi *Jac. Gronovius*: semerme, cf. 1,68. 3,45

42,2 conscripta e *J. Bekker*: conscriptae | 10 adhuc multi-
tudinem *Nipperdey*

43,3 nobilissima G. subole .. operata *Haase*: nobilissimarum
galliarum subolem .. operatam (et nobilissimam G. subolem ..
operatam *Lipsius*, ut nobilissimam G. subolem .. operatam et
eo p. *Bezenberger*)

45,8 fronte *Lipsius*: frontē

46,9 esse Aeduos *Pfitzner* | 11 tunctatum (diu certatum
Wölfflin Philol. 26,94) | 19 incensa *Rhenanus*: ingressa

47,1 senatus | 6 lacunae signum hic posuit *Nipperdey*

48,5 super *M. Haupt* | 9 Lollo *Lipsius*: folio

49,6 iecerat *Weissbrodt* (apud *Ritterum*): legerat

50,1 M. *Lipsius*: M. | 51,6 tam: tamen *Heraeus* | 8 deci-
mum *add. Aldus* | 52,1 Haterius *Rhenanus*: harius | 10 reme-
diis sisti *Pichena*: remedii isti | 53,2 quid re

54,11 si in proh. *Nipperdey* | 13 sibi que moderabatur qua |
28 exonerare *Döderlein* | parte me fateor *Wopkens*

55,8 par nomen et clientelas inlustriores habebat *Nipperdey*

| 21 in *add. Lipsius*, erga maiores *Rhenanus*, [maiores] *Mitscherlich* | 56,10 *admovit nos*: *admouet*

57,5 *privatisque Muretus* | 8 at *Q. Lipsius*: *atque*

58,5 *sibi* | 8 *quinque Lachmann*: *duobus* (*VII Sirker Ann. philol.* 1872 p. 135) | 15 *aemulationi Faërmus*: *aemulatione*

59,3 *delata* | 10 *bello Lipsius*, *bello eum Pichena*

60,9 *protegentis Rhenanus*: *protegentes* | *ciuitatis*

61,2 in *Delo Bezzenberger* | 3 *Cenchrium Beroaldus*; *ε* *diphthongus e producta expressa est, ut 3,63 in Dareus*; *cf. Alexandri Aetoli versum ἡ τ' ἐπὶ Κεγγεῶν ἑλιμον οἶκον ἔχει in Meinekii Anal. Alex. p. 225* | 3 *locum Lipsius*: *locum* | 4 *gravidam ei oleae Bezzenberger*

62,1 *proximi hos Magnetes Wurm*: *proximo snagnetes* (*proximi Magn. Freinsheim*) | 4 *Leucophrynae Lipsius*: *leucophine* (*Leucophryenae Beroaldus*) | 11 *regi Freinsheim* | 14 *de add. Bezzenberger*

63,7 *zmyrnetis* | 8 *Stratonicidi Rhenanus*: *strato nicidiuae* | 11 *rege niti Lipsius*: *regi uti* | 15 *figere Pichena*: *fiere*

66,4 *Bruttidius Beroaldus*, *Brutidius Rhenanus* (*et sic deinceps*), *at cf. Buecheler in m. mus. rhen. XI, 295* | 10 *maiorum Rhenanus*: *malorum* | 12 *propolluebat*: *praetor polluebat Pichena*, *prope polluebat Raim. Seyffert*, *proluebat Walther*, *protegebat Hiller*, *provolvebat Jac. Gron.*, *protollebat Acidalius*, *promovebat Nipperdey*, *porro polluebat Lipsius*; *vide ne quod Lipsius voluit in ipsa cod. lectione dictum sit, ut item 6,25 pro vivere nove usurpatum est.* | 14 *pergeret Rhenanus*: *perageret* | 16 *antire parat Bach*: *antereparat*

67,7 *eloquende belitat* | 9 *eoque quod Acidalius* | 11 *interrogarentur Lipsius*: *interrogentur* | 15 *ausis*: *alii missis, alii ausus .. codicillos*

68,8 *Atia Madvig* (*Adv. crit. I, 148*): *alia* (*Manlia Grotius, sic item vel Mallia Borghesi Oeuvr. compl. 3,17*)

69,4 *nam legibus Wurm* | 15 *minui iura Lipsius*: *minutura* | 21 *Cythnum Lipsius*: *cythenum*

71,10 *prompsit Lipsius*: *promisit* | 11 *quotiens non valetudo Haase, alii in proximis* (*inCESSisset ut*) *quaedam deesse statuunt*

72, M. Lepidus *Nipp.* | 4 arcuerat *Lipsius*: arguerat

73, 4 inexpiabile *Pluygers*

74, 4 Leptitanos *Freinsheim*: lepcinos 1 m. leptinos 2 m. | 14 sed in lim. *Nipperdey*; at est sententia: sed quasi esset belli initium, non iam exacta aestas, ita proturbabat etc.

75, 7 magistratibus | 76, 4 operibus

LIBER IV.

1, 7 ierit *Pichena*: perit

2, 4 oreretur *Faërmus*: credetur | 5 deductum

3, 2 et del. *Nipperdey* | 4 tamen] an tandem? | 10 ad adulterium *Nipp.* | 16 assumitur *A. Gerber de usu praepositionum apud Tac. (1871) p. 20* | 4, 6 aversus *Heinsius*

5, 2 constratae *Nipperdey* | 9 Suriae *Muretus*: suria, cf. *Nipp. ad 3, 72* | 19 coloniis *Lipsius*: colonis | 22 incertum fuerit *Lipsius, ut est 15, 41* | 6, 16 acri *Rhenamus*: agri

7, 5 odii sed *Döderlein*: odiis et | 8, 18 parenti 1 m. | 21 foeret ac tolleret *Beroaldus* | confirmaret *Lipsius*

10, 1 maximaeque fidei *Ritter*: maximeque fideis (maximeque fidis al.) | 5 is aetate *Ernesti*: is lygdus aetate | 10 ei *Rhenamus*: et | 11 captum *Muretus*: cum (tum *Beroaldus*, deceptum *Heinsius*)

11, 17 ne add. *Rhenamus, ante veris Thomae* | 18 incredibili (incredibilia inclusit *Nipp.* aequae incredibilia *Haase*, divulg. incredibilia atque a. accepta *W. Oncken in Ann. philol. vol. 87, 359*)

12, 6 multam | 13 superbam *Muretus*: superbiam | 16 int. *Liviae Ritter*, inter int. *Liviae* et per adulterium *Mut. Priscae consiliis coni. Nipperdey*

13, 7 morum *Lipsius*: temporum | 8 *Carsidius Reinesius*: carsius | 15 claritudini

14, 5 qua *Lipsius*: ea qua (ex qua *Weissenborn*, ea temp. qua alii) | 14 ut om. 1 m. | 15, 1 adfecit *Ritter, ut est 1, 54* idem annus accepit, 4, 14 is annus habuit, 13, 33 idem annus habuit, cf. tamen 6, 45 idem annus adfecit (adfecit *Wurm*), 3, 20 eodem anno renovat, 6, 23 isdem consulibus vulgatur (similiter 12, 22 et 25), 13, 24 fine anni demovetur etc.

16,8 accederet | 9 post vitarentur *Lipsio quaedam deesse videbantur, at v. Madvigii Advers. crit. II, 546.* | quod *Rhenanus*: quo | flaminium *Med. corr. cf. 13, 2 et Mommsen in Ephim. epigr. I, 222* | 17,5 perinde *Rhenanus*: proinde | 14 deductam

18,4 victor. quanto alii | 5 procideret *Rhenanus*: procederet | 10 imparemque se t. *Pichena* | 19,8 caperet quo prium | 11 patres, silente reo .. premeretur. *Conscientia alii interpungunt* | 14 socia

20,7 M.' *Lipsius*: M. | 9 ut temporibus illis *C. F. W. Müller in Ann. philol. 1866. p. 502* | 10 comperio *Beroaldus* | 20 proinde | 21,7 Pisonem Q. *Granius Lipsius*: pisonemque *granius (Pisonemque Granius Ritter)* | 17 *Seriphio Beroaldus*

23,3 ubi *Lipsius*: sub | 24,5 *Thubursicum Nipp.* | 7 sui: statim *Acidalius* | 12 recepto leameo

25,13 si quis | 15 deiectis *J. Fr. Gronovius*: delectis | 16 offusis *Lipsius*, circumfusis *Haase* | 17 multa'

26,7 set culpae nescia *scripsi*: et c. nescia (ut c. nescia *Haase*, et c. non nescia *Jac. Gron.* nec c. nescia *Ryck*, et c. conscia *Lipsius*, et c. socia *Nipp.* *Non putamus gentem Garamantum a Tacito culpae consciam dictam esse, ut rex eorum fuit, quod si voluisset, nullo additamento opus erat, cum iam ex epitheto perculsa hoc intellegi potuerit.*) | 9 more honos missusque *Doederlein (sed hic missus)*: more omissusque (mos missusque *Lipsius*; cf. *Heraci Stud. cr. I, 150*)

27,1 moti *Pluygers* | 2 *Curtilius Reinesius* | 8 *Cales Lipsius incerta emendatione* | 9 evenerant *Haase*: euenerat

28,2 utrique *Lipsius*: | utrique | 4 vinctus peroranti filio pater comparatur (i. e. cum eo componitur) *Madvig*: vinctus peroranti filio praeparatur (*Madvigium ita secuti sumus, ut pater oranti scriberemus*) | 14 falso *Ursinus*: falsa | si | ni *Nevius*

29,5 arcesserentur *Lipsius* | 30,3 cum hic add. *Nipp.*, post claudendum *Oberlin*, ante *Gallus Muretus* | 6 *Amorgum Rhenanus*: amor cum | 9 sententiam medurius | 14 ne add. *Bekker*

31,13 ut iure iur. *Ritter*: ut eiurando (fort. ut et iure iur.) | 19 indicio *Vertranius*: iudicio | 32,3 veteris *Freinsheim*, ut, est 1,1 | 4 cōpossiuere | 6 praeverterentur *malit Nipperdey*

33, 2 consociata *Ernesti*: consociata | 8 re Romana *Lipsius*: rerum | 16 exitu: exitii *Pichena*; illud est: causas eundem exitum habentes | 17 [quod] *Nipp.* | 18 Romanasne *Nipp.*: romanasue, quod tuetur *A. Gerber de particula an (Pest. 1865) p. 13* | 19 infamiam *Lips.* poenas vel infamiam *Heraeus* | 21 reperias *Madvig*: reperies | 23 nimis *Muretus*: animis | ad inceptum nos: ancepto (ad incepta *al.*) *cf. 6, 22. Sall. Cat. 7, Jug. 4. 42.*

34, 16 uocabulum ponuntur | 17 insigni | 20 opibus *Acidalius*: opibusque (opibus aequae *Doederlein*) | 26 relinquere

35, 4 enim nos: eum | 8 ne *J. Fr. Gron.*: nec | 10 rependunt nec derunt | 13 sed *Lipsius*: et | 14 socordia | 36, 13 districtior *Beroaldus*, at v. nos in *N. Ann. philol. vol. 56, 37*

37, 11 ficta | 14 omnes per *Nipp.* per om̄s per (per omnes antea) | 15 sacrari *Lipsius*: sacra

38, 8 posteriorum *Rhen.* posteriorum | 10 deos ipsos *Pichena*: deos et deos ipsos 1 m. deos et deas ipsas 2 m.

40, 20 invitum *Heinsius*: inuite ex assimilatione post te (invito *Beroaldus*, invito . . consulunt te *P. Voss*) | 21 longeque *Rhenanus*: legeque

41, 1 iam *Muretus*: tam | 11 veram potentiam augeri *Marcilius*: uera potentia augere (vera potentia augeri *Rhen.*)

43, 2 Limnatidis *Lips.* liminatidis | 8 regi *Denthaliatem Nipp.* recident heliatem | 10 annafumque *Ernesti*, aut annalium *Heraeus* | 11 impotentia *Madvig* | 16 dilapsam *Ernesti*: delapsam | 44, 2 degetes | 4 partae *Lipsius*: paratae | 7 delectus *Pichena*: deiectus | 12 Iulo *Lipsius*: itilio

45, 12 quaestionem *Ritter*: quaesitionem | 14 quippe *Bezenberger*: qui (quia *Pichena*)

46, 3 quae in montium *Bezenberger* | sine cultu *idem*: incultu (inculti *Beroaldus*) | 47, 1 conduceretur malebat *Pichena* | 2 postquam — venere *Jac. Gronovius*: quam — venire | 11 aut: at *Rhenanus*, at *cf. ad 1, 16.*

48, 6 omittere stationes lasc. epularum, aut *Jacob distinguit*

49, 4 opp. immuniebat *Freinsheim*, ut 11, 19 | 11 simul equi *Lipsius* (vel simulque): simul eque

50,4 ignobiles tantum his diversi sententiis *Madvig* (*Advers. crit. II, 548*): ignobiles quamvis diversi sententiis | 7 properandum *Ricklefs*, properum per *Haase*

51,15 delecto *Orelli*: delecto (deleto *Beroaldus*) | 18 incolarum *Beroaldus in adn.* incolarum (ipsorum *Haase*) *cf. 13, 39* alia sponte incolarum in deditionem veniebant.

52,8 reperit *Ernesti* | 10 se imaginem *Muretus*: sed magnam, ortum ex setmagine in frequentissima i et t litterarum confusione

53,5 probris *Petersen* | post civitate desunt in fine versus quattuordecim fere litterae; qui divi Augusti neptem supplevit *Crollius*, qui divo Augusto ortam *Haase* | 7 ea re peteretur *Madvig*: ex re p. peteretur

54,7 sua *Rhenanus*: suae | 55,7 hypae penitrali tanique | 8 nellenses | 10 alicarnasii; simplex s *codd. optimi item habent in Cic. Tusc. III § 75. de Divin. II § 58* | 13 aede — sita *Lipsius*: aedē — sitam | 23 icta *Rhenanus*: dicta

56,14 *Marsus Rhenanus*: marcus | *M. Lipsius*: M.

57,2 abscessit *supplevimus*, concessit *Otto* (*cf. 3, 31*), recessit *Ritter* | 8 occultantem *Rhenanus*: occultantis

59,4 *Amnulanum Beroaldus* | et *add. Bezenberger* | 15 in presentia | rum sic *divise* | 17 animum *Pichena*, animi se *Ritter*

60,2 procidebant *Haase* | 8 aberant | 16 pronior *Ernesti* malebat | 61,1 insignis | 2 et quae | 3 qua ad

62,3 amphitheatrū | 7 in sordidam mercedem *Pichena*: in sordida mercede, *cf. 11, 6. Germ. 24* | 9 virilis ac muliebris sexus *Beroaldus* | 10 effusius *Lipsius*: effusus | 11 moles *Ritter parum probabiliter propter verborum positionem* | 17 aut qui *Pluygers* | 21 vis periculis sed

63,3 et par *Beroaldus, cf. Heraei Stud. I, 41* | 6 manus | 11 instituti | 64,1 nam dum | 3 omnibus | 16 ostenderint *Lipsius*: ostenderent | 65,4 portavisset *Doederlein*: appellatum tavisset (tulisset *Lipsius*, adportavisset *Crollius*, appellatus tulisset *Danesius*, oblatum adventavisset *Bezenberger*; *cf. Sall. Cat. 6, 5 sociis auxilia portabant*)

66,2 casus *Heinsius*: casum

67,2 interrumperet *Heracus* | 5 addidit | 9 grano | 16 occultiores *Weissenborn*: occultior (occultos *J. Fr. Gronov.*; cf. *Wölfflin in Philol.* 25, 119 et 27, 147) | 68,7 *Petilius Lipsius*: *petitius* | 16 moles | 20 fecere *Faërmus*: *facere*

69,3 metu (*i. e.* metui) . . suspiciones erant *Ernesti* | 4 erat *Rhenamus*: erant | 10 qaranto | 13 ipse | 14 reticens *Weissenborn*: egens (tegens *Lipsius*, se tegens *Vertranius*)

70,7 acciderent *Rhenamus*: acciperent | 12 imprudentem *idem*: prudentem | 13 adisse set *Wurm*: adisset (adisse *v.*) | 17 adiecti | 71,14 princ. opperiretur *Muretus* | 19 Tremetum *Freinsheim*, Trimetum *al.*

72,6 terga taurorum *Nipp. cf. Urlichs in N. Ann. philol.* 69, 161 | 12 subueniebatur *Rhenamus*: subueniebat

73,5 castelli *Rhen.* castello | degressis | 8 Canninefatium, ut est in titulis, *Aschbach Rheinl. Jahrb.* 20, 51 | 10 pellunt *Rhenamus*: pelluntur | 11 leue in rasura | 12 alarius *Freinsheim*: acrius | 14 Cethego *Lipsius*: cethecio | 22 *Baduennae Müllenhoff Z. f. d. Alt.* 9, 240 | 23 confeltos | 24 *Cruptorigis Otto*: *cruptoricis*

74,4 internus *Rhenamus*: internos | 14 illum in propatibulo | 15 magnitudine *Rhenamus*: magnitudini | 18 id quoque *Muretus*: idque

LIBER V.

1,5 perusinio | 3,6 et: sed *Acidalius* | 7 multo *Heinsius* multum, cf. *Agr.* 18 et ad 12,4 | 10 confringere

4,2 meditationes *Rhenamus*: meditationis | 7 Germanic exitium *Ruperti*, germanicis titium (domus nos addidimus) | 8 esse seni *Walther*: senis (p. q. Germanici stirpem resurgere darent spatium poenitentiae senis *Madvig*) | 9 faustisque *Ursinus*: festisque (infestisque *Kritz*) | 10 omnibus

5,6 se impediri *Ritter* | 7 post testarentur est spatium trium quattuorve litterarum, deinde novus versus incipit a v. Quattuor Initium sexti libri hic posuit *Haase (Philol.* 3, 152 sq.), cum ante a cap. 7 (Cn. Domitius etc.) demum incepisset.

LIBER VI.

V, 6, 6 insectanter | 7, 2 adsumpsit | 6 cum Blaesum *Lipsius* malebat | 8, 4 C. Considio *Wurm* | *Aelii Lipsius*: uelii

9, 6 puerili modo verbere *Baiter*

10, 5 dolum qui (agnitus per dolum: quis comitantibus *Haase*) | 7 elapsum *Rhenamus*: lapsum | 10 inani spe *Nipperdey*, inanium specie *Heinsius* | 11 Poppaeo *Rhenamus*: pompeio | 15 Ionio *Th. Barthold* (*mus. Rhen. XXII, 644*): alio, *cf. 2, 53* | 18 delapsis

VI, 1, 5 digressus *Beroaldus* | 12 p. sintriarum (psintriarum *Doederlein*) | 13 qui conquirerent *Doederlein*: quirerent | 14 retinuerent (retinuerant *Ritter*) | 2, 4 tamquam *Lipsius*: tam | 14 delegi | 18 verbis: urbis | 19 ut *add. Doederlein* (neque ultra — suadere *Beroaldus*)

3, 4 edicta *Muretus*, *at cf. 2, 45* | [imperatoris] *Lipsius*, fort. imperatoria (nisi e praetorio *Nipp.*) | 13 Sext. Paconianum *Lipsius*: extium pagonianum | 15 ab *Weissenborn*: ad

4, 1 lucanium *cf. 4, 68* | aggressus *Lipsius* | ac reus *Lipsius*: acrius | 2 praebebant *Ursinus*: praebebantur | 6 noxae conscientiam *Groslotius*: noxam conscientiae (noxiam conscientiam *Pichena*, ex noxa conscientiae *Acidalius*)

5, 3 in C. Caes. *Muretus*: C. Caesarem (Gaiam Caes. *Freinsheim*, Gaiam C. Caes. *Ritter*) | incertae *Lipsius*: incerta (incestae *Rhenamus*, fort. incerta virilitate eius; *cf. Sen. de prov. 3, 13* exsectae virilitatis aut dubiae) | 6 M. *Lipsius*: M. | 8 quae *Nipp.* neque (eaeque *Pichena*)

6, 3 quo modo] quando, *cf. Suet. Tib. 67*

7, 1 C. *add. Wurm* | Caeciliano *Lipsius*: caesiliano | 3 Aruleium *Reinesius*, *item c. 40* Aruleius | sangunium (Sangurium *coni. Nipp.*) | 6 ultionisequebatur | 17 perinde *Rhenamus*: proinde | 21 tractatique

8, 14 set *Rhenamus*: et | 25 Pomponium] Pinarium *Ritter*

9, 4 Vistilium *Nipperdey*: uestilium | 9 tentauisset, fort. ex tentauisset | obligat *Baiter*: ob legatu | 10 [venas] *Ritter* | 13 genus atque idem *Nipp.* | 10, 1 quia *Muretus*: qua (quando

Kiessling) | 3 *Vibia coni. Nipp.* | Fufii *Lipsius*: fugii | 5 Flaccus *Pichena*: atticus | 6 familiarum

11,1 profectis domo *Rhenamus*: praefectis demum | 8 Cillinium *Lipsius*: cillinium | 15 XV *Ernesti*: XX (VI *Corsinus de Praef. urb. p. 33*)

12,2 quindecimvir *Beroaldus*, at cf. *Buecheler mus. rhen. XI, 527* | 8 magistrum *Sirker*: magistrus (magistratus *Weissenborn coll. Liv. 40, 29*) | 12 neve *Ernesti*: neque | 13 civili bello *Lipsius*, Sullano b. *Heracus* [sociali b.] *Nipp. cf. Kiene Gesch. des Bundesgenossenkriegs p. 311.*

13,5 ex *Ritter*: et | 14, 2 G. *Geminus Ritter* | 8 sane is *Faërmus*: sanus | 15,12 susceptas *Muretus* | 17 ambiens *Rhenamus*: ambigens

16,7 primum *Ritter* | 10 redactum nos: redactu, cf. *Liv. 7, 27, 3* | 16 et: eo *Pichena* | 17,5 post conlocaret addidit *Nipperdey ex Suet. Tib. 48*: debitores totidem aeris alieni statim solverent | 12 in praecipis *Muretus*, at cf. *4, 62* | 17 emitio

18,3 est *Bezenberger*: et | 11 interficere | 12 proavum aut avum eorum *Nipperdey*, cf. *Meinekii vind. Strabon. p. 213 sq.*

19, 3 aurarias argentariasque *Weissenborn*: aurariasque (aur. aerariasque *Bezenb. illud aptius videtur, cum sit sermo de homine Hispaniarum ditissimo.*)

20,4 exitio *Nipperdey*: exilio | 10 est add. *Ernesti*

21,1 super tali *Pichena*: superta | 11 pauescente (pavescens *Jac. Gron.*) | 16 uici | 22, 3 sectas *Wurm*: | 4 reperias corr. m. *vetere in reperies* | 6 creberrime *Freinsheim*: creberrima et | 7 ingruere *Nipp.* | 21 aberrem *Heinsius*

23,2 uel] an *Ursinus*; cf. *A. Gerber de part. an p. 12* | 8 tomentum *Ritter* | 24,11 [alien. m. simulans] *Bahrdt, alii verba quasi per dementia[m] pro glossemate habent* | 14 nepotes necasset *Ritter*

25, 2 sustentatam vitam produxisset *Madvig* | 13 ut a. d. quintum *Ursinus*, at cf. *Ritt. ad h. l.* | 26,1 principi *Heinsius*: principis | 3 ut] ubi *Wöbflin* | 27,14 M. *Lipsius*: M.

28,7 effinxere *Pichena*: effinere (definire *Beroaldus*) | 10 alios tres nos: aliter (alites *Rhen.* alios ter *L. Spengel*) | *Sesoside Jac. Gronovius*: esse sosi de | 17 iis *Ritter*: his | 18 annorum M. (i. e. mille) numero *Heinsius*

29,11 arguebatur *Ernesti*: urgebatur, cf. *Heraei Stud. crit.* I, 88 | 19 ab] ad | 21 anteit nos: anteit; de forma perfecti v. *Sirker Tac. Formenl.* p. 52 | hortante *Sextia Lipsius*: hortantes exitia (h. *Sextilia Walther*). | 30,3 delationi *Heinsius*

31,5 excreuerat | 6 ut inertem *Heinsius* | 7 vetustissimum *Ritter* | 11 primum *Cyro Baiter*: icyro (ex scriptura *Icyro*; *Cyro Beroaldus*) | 19 alius et sponte scribendum, alius ut ante genus delendum videtur | 20 arsaces

32,10 sumit *Lipsius*: insumit | 13 diligit | 16 pluraque *G. Chr. Herrmann* | 17 in add. *Otto* | 33,3 simul haberi | 6 dat *Parthorum Duebner*: dat parthorumque, unde probabile fit nomen gentis intercidisse, ut *Bezenberger Parth.* Ariorumque supplevit, *Heraeus P.* Medorumque, *Nipperdey Hyrcanorum*, cf. ad 6, 19 (datque *Parthorum Beroaldus*) | 7 accire *J. Fr. Gronovius*: accipere | 10 effunt

34,3 in add. *Muretus* | 10 actae | 13 directa nos: directa, cf. 2, 45. *H.* 4, 16. 25; 5, 23 et v. etiam 2, 31. 4, 40. *H.* 2, 35. 4, 58 et *Lachm. ad Lucret.* p. 247. | 15 mercennarium militem *Acidalius* | 35,2 inirent *Beroaldus* | 6 equestris *Rhenanus*: equites tres | 7 conferta *Ernesti* | 8 acie *Heinsius*: acies

36,1 ultum iit *Lipsius*: ultimi id | 8 consilii *Faërmus*: consilii | 37,8 prosperi *Rhenanus*: prospere | 11 omnia | 17 malim *Tigri*, ut est 12, 13 | 21 et *Rhen.* ut (hunc ut *P. avi*, altoris *Döderl.* hunc ut *P. avi*, ut alt. *Ritter*) | 22 quaeque *Neue*: quae | utrobique | 38, 16 damnatus est *Nipperdey*, damnatur *Sirker* | 39,7 manu *Heinsius*

40,1 Q. *Rhen.* quintius | 2 lacunam hic notavit *Doederlein* | 10 *Blaesi Aurelius*: blaesii | 41, 1 Clitarum *Lipsius*: cietarum | 6 fort. dilectis | 11 quae a *Mac. Faërmus*, ut est 3, 38 extr. | 13 arca banum | 42, 5 spernitur *Rhenanus*: spernuntur | 19 tiridan

43,2 dubitatione omnes *Freinsheim* | 5 haut *Pichena*: haci | 13 inbellem manu vetere ex inbellum corr. (inbecillum *Ritter*, cf. *Wölflin in Philol.* 26, 113)

44,2 dum *Rhen.* tum | 7 propinquans *Madvig*: propinqua | aduentabant | 8 percussus *Rhen.* percussus | 18 principio agentis

45,1 adfecit *Wurm*, cf. ad 4, 15 | 4 ea add. *Otto* (in ea mun. *Baiter*) | 10 rurellius | 12 cuius quaesiti | 19 pactoque *M. patri*

monii uincere | 46,19 impatientia *Muretus*, cf. *Madvig. Adv. II*, 549

47,2 laetius | 5-exitium *Nipperdey*: exilium | 12 praesidiis se
 . 48,5 pericularia cf. ad 1,44 | ad *Madvig*: et | 18 ab *Otto*: ad
 | 19 *Carsidius Reinesius*: grasidius | 22 a del. *Acidalius*

49,6 patrum *Rhenamus*: patris

50,16 sept. decimum *Ritter*: XVII. | 51,3 transierat *Ernesti* malebat | 8 indiciam | 10 principes | 12 qua ad | 15
 intestabili saevitia *Heinsius* | 16 obiectis

LIBER XI.

1,6 cauēri*) | 7 *Gai add. G. A. Ruperti* | 8 contione in populi nos: contionem populi (de positu praepositionis cf. *Nipperdey ad 3,72*) | 12 habere; (sic)

2,3 in omni flagitio, em. *Rhenamus* | 4 *Poppaeae Jac. Gronovius*: poppe ac | postremo malit *Wölfflin Philol. 27,119* | 10 subditos | 14 respondit *Ernesti* | 3,3 percuri | 15 nouissime

4,1 agere reos *Muretus* | 3 [at] *Acidalius*, idem et coniectans, erat: causa *Ernesti* | 7 praedixisset *Rhenamus*: dixisset (fort. edixisset) | 8 interpretatam *Sirker* | 12 uitelliū | 14 poppeassen | essentiam, em. *Puteolanus* | 5,5 T. Samius con. *Ritter* | 8 et om.

6,1 iis] si his | 3 et] ad margo fort. recte, cf. *Wölfflin in Philol. 26,113* | 4 pulcherrima, em. *Nipperdey* | 7 negotia agantur *Heinsius* (nisi malis gerantur): negotiant cum rasura post nt (negotia eant *J. Fr. Gron. neg. fiant Bezenb.*) | 10 gali (ex gatii, del. *Walther*) | M. add. *Heinsius*

7,1 tacere (ita agere *Weissenborn*) | 3 rebus] reis *Jacob* | praeparare (parari *Haase*) | 5 se om. *Heinsius* | 12 qui quieta scripsi: qui et a (senatores quieta .. petere *Pichena*) | 14 quae *Pichena*: qua | 16 statuit add. *Orelli postmodum*, posuit add. al.**)

*) *Lectiones diversae iam sunt Medicei alterius plut. 68, 2, qui habet posteriores annalium et historiarum libros. Lectiones, quibus auctor emendationis non adscriptus est, iam in aliquo codd. deteriorum aut in editione principe correctae sunt.*

**) al. vel dett. in his libris significat lectiones memorabiles, quae in aliquo codd. deteriorum inveniuntur.

8,2 iussuque *suppl. Urlichs*: et ad psētiā *mamus rec. in lacuna* | Gai *add. Heinsius* | 6 *Gotarzem* * * Gotarzi *Madvig lacuna indicata*: gotharzes | quin *idem*: qui | 7 paraverat nos: praeparaberat | [eius] *Acidalius, fort. iniectus* | 9 triduo duo milia *Krits Schulzeit. 1830 n. 17* | evadit *Heinsius*, pervadit *Haase et Wurm Philol. IX, 92* | 12 suique *Wurm l. c. sui quoque* (quoque sui *Urlichs*)

9,3 excidenda nos: excidenda | Hiberorum *Ritter* | 4 resistere | 8 quamquam *Haase*: quam (quam *om. dett.*) | 10 faciunt *Lipsius*: iaciunt (iciunt *al.*) | 16 Vardani *Lipsius*: uardane, quod *tuetur Weissenborn in Ann. philol. vol. 52, 30*

10,2 avebat *Lipsius*: habeat (parabat *al.*) | 5 huic] hinc | 6 Charindam *Ryckius coll. Ptolem. 6, 2, 2 et Amm. Marc. 23, 6* | 10 munimentis, *em. Lips.* | 12 parata | 15 senum] se um 17 res] rex | 18 regno, *em. Lips.* | 20 positusque | regia *al.*

11,5 is] his | hisque i. affuit | 16 detractator *Burman*

12,10 opperiri *Beroaldus*: operiri (operire *Nipperdey*) | 14 adulterum *Puteolamus*: alterum | 13,5 mortem *Lipsius*: morte | 7 Simbruinis *Rhenamus*: sub Imbruinis | 8 graecam quoque *Lipsius*: quoque graecam

14,2 ea *Lipsius*: et (et ea *Weissenb.*) | 7 advectum *Ritter* | 12 ab originib; arcades, *em. Puteol.* | 13 formas (formae *Beroaldus, an formast?*) | 15 in usu *Nipperdey* | 16 publico. dis plebiscitis: publicandis plebi iis *Madvig Adv. II, 550, fort. publicandis de iis senatus consultis*

15,3 accitos *Ursinus*: accitis

16,1 Roma *Rhenamus*: romae *cf. 12, 14* | 3 italus, *em. Agricola* | 4 Catumero *vulgo, at cf. Müllenhoff Z. f. d. Alt. 9, 223* | 6 auctum] augustus | 18 Flavi *Orelli*: flabii | 20 uenisse posse. Testimesci, *em. Rhen.* | 22 at *margo*: ac | 23 parentēs

17,3 memorabant | 4 Actumero *Müllenhoff*: catumero | 7 ab his | 9 ut inter *Lipsius* | 18,1 nulla] milia | 3 caninefas | 4 auxiliaris et diu meritis *Puteol.* auxiliare ex diu meritis (auxiliare aes diu meritis *Mercerus, auxiliare stipendium meritis ed. Bip.*) | 11 ignaras | 14 milites *1. m.* | 17 iacta *Rhen. acta* | 19,5 senatus, *em. Puteol.* | 11 Insinistra | 12 rē publica

20, 5 quondam *Lipsius*: quosdam | 7 p̄duxit, quod nonnulli
tuentur coll. 14, 32 | uetarentur, em. *Vertranius* | 8 insigne
nos: insigni (-nia corr. m. 2), cf. 4, 23 et 12, 3 insigne triumphali-
um | 13 et fodere, em. *Rhenanus*, an ecfodere?

21, 8 regressusque *Haase*, digressusque *al.* | urbem *Nipper-
dey*: urbe et (urbem et *al.*) | 22, 4 non inñtiatus *Jac. Grono-
vius*: noni cum lacuna 13 litterarum | 8 id. s. l. sit 1 m. | 15
Potitus Lipsius: potus | 20 legē suillae

23, 1 *Vipstano Chr. A. Rupertus*: uipsana | 6 egenam *Oel-
schläger*. | 11 coetu *Ritter*: coetus | 17 oreretur *Bach*: more-
retur | sub Capitolio *Draeger*, immo videtur obsessa *interci-
disse* | arce *Acidalius*: ara | 18 periissent scripsi incerta emen-
datione: per se satis (prostrati fuerint [*immo sint vel essent*]
Freinsheim) | 19 vulgarentur *Pluygers*: uulgarent

24, 5 in re publica nos et *Weissenborn*: rem publica cum ra-
sura ante rem (rem publicam capessam *al.*) | 9 ascitos *Nipper-
dey* | 22 mandare *Ritter*: mandaret (mandari *Lips.*) | 23 re-
cens *al. et cf. 6, 7. 15, 68* | 26 subimus, em. *Orelli* | ac tamen
nos: attamen

25, 10 Saenia *Lipsius*: senia | 14 exuendi *idem*: exeundi |
16 censorium *Faërmus* | 17 permixta *Ritter*: permixti | uipsa-
nius, em. *Chr. A. Rupertus* | 22 ciuium LVIII. LXXXIII.
LXXII. | 25 adactus est *Nipperdey*

26, 1 Nam *Bekker* | aduultuorum | 3 sive taedio incertae
fortuna sive fatali v. *Nipperdey Mus. rhein. 19, 275* | 5 senecta
principis opperiretur | 6 flagiti *Acidalius* | 7 paria *Puteol.* patriā
| 15 profligatos *Draeger*, perditos *Nipperdey*

27, 1 tanto nullis | 5 [audisse] *Walther* | 6 uipisisse *Lip-
sius*, subscripsisse *Ritter*, templa subisse *Heinsius*; cf. *Bosbach*,
Untersuch. über die röm. Ehe. p. 312

28, 2 ueterentur | 4 insultaverit *Bipontini*: exultabero (ex-
sultaverit, *Salmasius*; et *J. Fr. Gron.* persultaverit, *Franco de Me-
dicis*, exadulteraverit *Nolte*, uitiaverit *H. Wölffell coll. 13, 42*) |
sed et scidium (sed, dissidium [*immo discidium*] *Pichena*) | 5 af-
fuisse | formae *Lipsius*: forma, cf. 12, 51

29,1 Gai *add. Faërmus* | 8: set nos: ut (at *Jac. Gron. ac Ritter*, ut solum id imputans *Heinsius*) | 9 accusatores | 12 potentia eos temptando | pereulit, *em. Puteolanus*

30,3 id nos (*nisi malis id ipsum, ut est H. 2,80*): idem | 6 Titios, Vettios, Plantios *Brotier*: cis ueticis plantio (cis Vectios, cis Plantios *J. Fr. Gron. de Vectio et Plantio Pichena, Vettios Plantios Nipp.*) | dimulauisset | nedum domum nos: ne domum (nedum *Ritter*, ne domum *nunc Nipp., quam lectionem defendas loco Sall. Catil. 11*) *cf. Dio 60,31: Μεσαλίην οὐλίαν εὐτέβ* (Silio) *βασιλικὴν ἐχρησάτο* | 8 set *Acidalius*: et

31,1 quemque *addidit Agricola*, potissimos *Mercerus*, ut est 13,18. 14,65 (amicorum praecipui 15,56) | 3 certatim *Puteol.* certium | 16 ceperat eam speciem *Madvig* | lassa

32,3 fucilianos, *em. Beroaldus* | 9 misitque scripsi: misique *corr. 2 m. in* missique, *cf. H. 4,20* | 14 excipiuntur *Heinsius*: eripiuntur | 15 cuiusque | 33,1 ad Caesarem *Nipperdey* | 2 fidebat *al.* | 6 reuehitur *Orelli*: refertur uehitur (uehitur *Puteol.* refertur *Baiter*) | 7 et *Nipperdey*: P. | 8 assumiturque *Walther*: assumitque (sumitque *al.*)

34,5 aperiret .. faceret *Madvig*: aperire .. facere | 9 obstreperet, *em Acid.* | 13 quid multa? | 16 respondit: R. | 35,1 claudi iulius | 5 avitum *Faërmus*: habitum | 12 cupidi m. necis fuerunt *Haase*: cupido mature necis fuit et (romanos cupidos m. n. fecit *al.* cupido .. fuit *inclusit Nipperdey*) | 16 trahi *Rhenanus* | 17 uigilium

36,12 suilio | 37,1 lucilianis, *em. Aiciatus* | 3 superbiae gerebat *Bessenberger*: superbia egebat | 12 exactor 1 m. | 13 pgressus 1 m. | 19 impulsae *Heinsius* | 38,11 fastidio *Ernesti*: fastidii | 12 ante honesta quaedam videntur deesse | 13 tristitiis multis *del. Nipperdey, ratus haec vv. ad libri subscriptionem pertinere, ut similiter in subscriptione libri XII additum est*: Nero imperator efficitur.

LIBER XII.

1,3 intoleranti *Muretus*: intonaanti | imperatoriis | 5 contenderet .. ostentaret (cum suam .. contenderet *etc. Weissenborn*) | digna *ed. princ. et fort. Med. 1 m.*: digna | 10 pronus

Muretus | 2,1 familiam] filiam *Muretus* | 2 impenalibus
om. initio paginae | 5 dissidio | 11 *Juliae add. Freinsi*
 12 expertae *Agricola*: experta, quod nonnulli tuentur *ca*
 4,7 expertum belli | 3,2 quae ad eum *al.* | 3 et] etsi *Nip*

4,3 ferre] serere *Puteol.* | 4 cui | 5 multo nos: multum
 magistratu | 5,1 uerania | 4 filia cum rasura | 6 metue
Ritter, quo teste Med. metuebant' | 14 *Caesareae Pich*
 15 levamentum quam *P. Victorius et Petersen*: leuamen unq

6,9 abripi *Ritter*: arripi | 11 a patribus *Ritter*: *om. in lac*
sex litterarum, a re publica *suppl. Orelli* | 13 sobrinarum
 consobrinarum *Nipperdey* | 15 his

7,7 recepturus | 8 talledius, *em. Ritter* (*T. Alledius Lip*

8,7 ad agrippinae | 11 uteretur *al.*

9,8 qui sub | 9 uitio *1 m.* | 10,4 sed *Lipsius*: sed et | 5
 cedere | 11 liberos obsides *Draeger*: obsides liberos

11,6 concitaret | 7 ignata (*ignara al.*) *cf. 2, 2* | 7 laetic
Ursinus: toleratiora | 12,6 ratus s. l. m. 2: *om. 1 m. spa*
vacuo | 7 peritus | 9 *Abgarus Ryckius ex nummis et titulis; i*
fra c. 14 Med. abbarus | advenerant *Ritter* | 16 petunt *Li*
sius: petiuit

13,1 campis *al.*, ut *Tacitus* habet 1,63. 15,39. *H. 2,58 etc.*
 2 carrenis | 3 *Izates Freinsheim* (*ex Jos. Antiq. 20,2,3*): iulia
 tes (*sed c. 14 ezates*) | societate | 6 et *add. Lipsius*, ac *Sirker*
 castellom *1 m.* (et *Arbella cast. Agricola*, et *Arbelon Gutschmid*
 | 9 praecipuae | *Herculis al. at cf. Sirker Tac. Formenl. p. 16*

14,5 *Adiabeno J. Fr. Gron.* *Adiabenus suo Ritter* | 7 pete
 res.. haberet *1 m.* | 19 *Medis al.* | 22 uologese, an *Vologesem?*

15,3 coty *1 m.* cotyn *2 m.* | 8 diffisis, *em. Pichena* | 9 *Sira*
corum Lipsius: syracusorum | 10 eunone, an *Eunonem?* |
 adorsorum, *em. Lipsius et sic deinceps* | 11 praesidens opibus
supplevi (praesidebat *Haase pro praecellebat*) | 16,5 seracos

17,1 postero *Lipsius*: postremo | 4 [ut] *Ernesti*, at *Haase* |
 8 perrumpentur, *em. Rhenanus* | 14 quippe *Nipperdey*: quae
 | 16 auxiliarium *Lipsius*: consiliarium

18,5 non *add. Agricola*, inoffensum *Jac. Gronovius*

19,6 primum *Ritter* | 20,3 hinc] huc *Lips.* | 6 egenum

Agricola: egentum (egens tum corr. et edd.) cf. 15, 3 egena aquarum regio; 12, 46; 15, 12 | 8 cui *Puteol.* quin | 12 hostem tanta *Muretus*: hoc temptata

21, 1 roma | 2 colonem et 7 coloni, em. *Lipsius ex Dione* 60, 33 | 4 vulgus *Ritter*

22, 6 genita | 10 ita *Acidalio aut delendum aut in at mutandum videbatur* | 14 ira *Boetticher*: irex

23, 6 LXX *Ritter*: XX. | 8 iis] is

24, 3 roario 1 m. | 7 palatii ad aram consii | 8 inde forum Romanum forumque *Weissenborn*: deforūque romanum (*Larundae, forumque Romanum Orelli, cf. etiam G. A. Beckeri Antiqu. Rom. I, 102*) | 9 tradidere *Pluygers* | 10 actum

25, 1 adoptio *Puteol.* optio | 8 iuuenō | triennio *Freinsheim* | 10 in post eundem om. in rasura unius duarumve litterarum (in eundem al. et edd.) cf. 13, 13 eundem in modum, 6, 48 vatis in modum, 6, 41 nostrum in m. 11, 2 maiorum in m. etc.)

26, 1 quaestiore, em. *Pichena* | 5 fortuna maerore *Ernesti*: fortunae meror | affigeret 1 m. | 6 puer *Sirker*: per | 7 ludibria, em. *Nipperdey* | 27, 3 imperat *Lips.* | 4 Rhenum *Sirker* | 5 transgressa | acceperit *malim* | 6 aduectu cathorum | 7 dein 1. mance; *Walther addidit* mittit, *Doederlein* immittit ante monitos; praenomen quoque P. in lacuna intercudit | 8 elario, em. *Puteol.* | 28, 7 pomponio*, fort. *Pomponiost*

29, 2 carus *Wölfflin Philol.* 26, 128: clarus | 5 uibillius cf. 2, 63 | 7 certantibus barbaris certantibus | 8 Palpellio *Lipsius*: p. atellio | 10 componeret ed. princ. at cf. 15, 25 | 12 ligii et 30, 2 ligius, em. *Müllenhoff Z. f. d. Alt.* 9, 253 (*Lygii Oberlin*)

30, 1 iazigies | 3 digressus, em. *Ernesti* | 5 capessivit *Ritter*: capesciit | 6 dauio | 10 dominationes, em. *amicus Rychii* cf. 3, 55. 6, 45. | 31, 2 et fuis (ex ecfuis) | 3 ghieme (iam hieme *Sirker*) | 6 restiterunt | 8 Avonam *Mannert*: antonam (*Abonam Glück Jahrb. f. Philol.* 1864 p. 690) | 9 inter add. *Heinsius* (usque *Ritter*)

32, 2 in Decangos *Bezenberger*: inde cangos (inde in Cangos *Pichena, cf. Glück l. c. p. 602*) | 8 coeptarant *Acid.* | 9 Silurum *Rhenanus*: siluarum | 12 eveniret *Pluygers* | manus

Faërmus | 33, 2 confisis | 4 astu *inclusit Haase*, locorum fraud
Ritter, fraude *ipse olim* | 5 Ordovicas *Rhenanus*: ordolucas
 8 hinc *scripsi*: tunc (cincto *Bezenb.*) | 9 poterat *malim col*
H. 3, 71 | ballis | 10 catervaque, *em. Lipsius* | armatorum
Freinsheim: maiorum

34, 2 accenda | 9 religione *Lipsius*: religioni

35, 4 virtuti *malebat Pichena* | 5 et *add. Bezenb.* | incende
 bant *Lips.* | 10 distracta | 17 uxor *Bezenberger*: uxore

36, 1 cartimandus, *em. Puteol.* | 4 insulam *Heinsius* | 10 tun
Ernesti | 11 torques *Doederlein*: torquibus (cum torquibus *Rit*
ter) | 37, 4 in pacem *Doederlein*: *pacem (pacis *Lips.*) | 7 nam
 num *Lips.* | 8 traheret *Bekker*: traderet | 12 exsoluti *Lipsius*,
 soluti *Ritter*, *cf. 4, 23 in.*

38, 9 silulas | relicta | 10 citis nuntiis *Lipsius*, cito nuntiis
 dimissis *Wurm Philol. 9, 93*, *at cf. 13, 9 in.* | ex *Ruperti*: et |
 11 copiae tum occidione *Muretus* | obsidio, occidione *scripsi*:
 obsidione (obsidioni *Bezenb.*) | 12 e manipulis *Lipsius*: mani
 pulus (manipularis *Pichena*) | 13 nostros *Puteolanus*: nos ipsos

39, 1 opposuit *Lipsius*: exposuit | 6 provisu *Lipsius* | 7 [ac]
Freinsheim | 9 excisi aut *Faërmus*: excisia ut (*an excissi aut?*)
 | 13 defectiones, *sed 1 m. es in 6 corr.* | 14 uitā | 15 adsump
 sisset

40, 4 est *Nipperdey*: et (aucta aequae *Heinsius*) | 5 illo] ipso
Ernesti | 6 Romae audita *Ritter* | compositis *Lipsius*, compo
 siti belli *Phygers*; *cf. Ovid. Her. XII, 76* servatus gloria maior
 ero | 10 e Brigantum *Agricola*: euigantum | 17 regiam *Nip*
perdey | 22 a duobus *Freinsheim*: a duobus ostrio (*i. e. Ostorio*)
 didioque | 24 proinde, *em. Puteol.*

41, 1 Ti. *Vertranius*: .T. I | [Orfito] *Ritter* | 9 triumphali
Gryphus: triumphalium (triumphali in *vel* triumphantium *Acid*
alium) | ut *ante* spectaret *add. Ruperti*, cum *Weissenborn* | 12
 remotis (remoti sunt *Ritter*) | 20 is | 21 aut *Petersen*: ac, *cf.*
2, 24 morte aut fuga punivit; 6, 9 ut .. exilio aut morte multa
 rentur.

42, 3 Rufrius nos: rufius, *cf. 13, 45. 15, 71. 16, 17. Suet. Ner.*
 35 | 8 proficeretur | 9 honos *Ursinus*: mos

43,2 prorupte, *em. Lipsius* | 3 invalidissimus quisque *expectares, ut bene monuit Wölfflin (Philol. 26, 151); cf. 13, 18* validissimum quemque | 10 [et] *Acid.* | subuenientum | 11 legionibus *Ernesti: regionibus*

44,7 *farasmanis, em. Puteol.* | 11 prompte (promptum *Lips.* properum *vel* impotentiae promptae *Freinsheim* | 19 ornante *Lipsius: orante* | 45,2 quae .. prompta *Lipsius: qua ..* prompte | 7 castris *Haase* | 9 praecerant *nos: praecerat* | 11 [at .. gnara est] *Ritter* | 15 pecuniā uterentur (*pro pecunia uterentur*); pecunia averterantur *Rhenamus* | 18 tummidum, *em. Ritter, ante quem T. Umm. legebatur.* | 19 armeniae

46,7 cognita, *em. Lips.* | 8 com meatū (commeatum *al. an* commeatus?) | 8 ne dubia tentare .. mallet *Sirker: ne dubitare .. malle* (ne dubitaret armis incruentas cond. malle *Gros-lotius*) | 17 omissuros *Freinsheim: ammis in extrema versu*

47,4 sacrificii paratum *Pflugk (Sched. crit. p. 11): sacrificium imperatum* (sacrificum paratum *Bezenb. coll. 2, 69* sacrificialis apparatus) | 6 societate | 7 perstringere, *em. Lipsius* | 8 se *add. Jac. Gron.* (se effuderit *Rhenamus, sanguis artus extr. suffuderit Heinsius*) | 9 archaenum (aeternum *Haase*) | 12 com pedes, *em. Lipsius* | 13 moxque vulg. *al. at cf. Wölfflin Philol. 27, 138* | 14 intentabant *Ritter* | e contra (e contrario *Baiter coll. H. 1, 88*) | 20 ius iurandi

48,4 omne *Lipsius: omnes* | 9 depulsus foret *Nipperdey*

49,1 ignavia *Muretus: ignavi* | 3 priuatis | conversatione scurrarum *Lipsius: conuersationes curaret* | 4 [Pelignus] *Freinsheim* | 9 auctō | 14 redire *al.*

50,8 percellunt | 10 quanquam | bellaturos, *em. Rhen.*

51,4 quantitar *Heinsius: quati* | 10 ut cum anima corpus *Ritter* | 11 ad Hiberos patrium in r. *Heinsius, ad Hiberos patrium r. Bezenb. [Hiberos] ad p. r. Heracius; Hiberos ad p. r. similiter dictum videtur, ut 4, 67* Capreas se in insulam abdidit, *H. 4, 32* adlatis Geldubam in castra nuntiis, *nec verisimile est Tacitum, nisi addito ad p. regnum, dicturum fuisse Hiberos pervadit.* | 12 in eluvie: *Madvig: inluvie*

52,3 Vibia *Gryphius: uivia* | 9 Italia] ita

53,3 prolapsa, *em. Heinsius* | 11 aere *suppl. in marg.*

54,3 patientia | 4 *lacunam Haase ex H. 5, 9 sic supplet:* postquam [a C. Caesare iussi erant effigiem eius in templo locare; et quamquam] cognita caede *etc.* | 8 Cumanom *om. sed in marg. m. 2 suppl.* | 9 divisae *J. Fr. Gron.* | 10 contemptuj | 22 damnatosque .. cumanos

55,2 Troxoloro *Haase, ut Med. v. 11 habet* | 10 fraudē

56,4 uls *W. A. Becker (Topogr. Rom. p. 657):* cis (trans *Urlichs, ut est in mon. Ancyrae. 4, 43; cf. 66 ed. Momms.*) | 5 centum triremes *Lipsius* | 7 ne vacua *Heinsius* | 12 montiumque *Heracius: montium (ac m. al.)* | 16 praesidere, *em. Lipsius*

57,3 [vel media] *Acidalius* | eo quo | 8 exterriti (exterritas *Heins.*) | 58,1 Haterio *Lipsius: auterio* | 3 et *om.* | 5 uetera] uera (*incl. Haase*) | 8 reddita *Nipperdey*

59,7 indignas sordes *Jacob: indigna sortes*

60,2 indicaturum, *em. Rhen.* | 3 prolapsa *Heins.* | 5 equites illustres *Ad. Schmidt Z. f. Geschichtswiss. 1848 p. 451,* equites *Rom. Baiter* | 6 perinde] prode | 12 redderent vel adimerent *Nipp.* | 14 quae evicerant *Heinsius: quae vicerant* | 16 mathios

61,2 Argios 1 *m.* | Coeum *Mercerus: cum* | 10 haberetur, *em. Lipsius* | 11 potuisse tradi, sed *Rhenanus: potuisset tradidisset* | 62,3 iecerant, *cf. 4, 55 (fecerant Ernesti)* | 7 memorabant quaeque *Acidalius: memorabantq; quae*

63,2 extremo *Theod. Opitz in Actis soc. phil. Lips. I, 411:* extrema (extrema *Europa Rhen.*) | 4 caecorum *Rhenanus: graecorum* | 6 parum visa *Lipsius* | 8 inmensa *Ruperti: in meta*

64,1 M. Asinio *Vertranius: masilinio* | M.' Acilio *Ernesti: macilio* | 3 fastigium *Nipp.* | 4 paratus | fetus editus *Lipsius, fetum editum esse creditum Madvig* | 7 aelidi (aedile *Ritter*) | 11 Domitia Lepida *Pichena: domitiale* | quia] qua | 13 prior] propior *Vertranius*

65,10 metum *Ferrarius: meritum, cf. Madvigii Adv. crit. II. 552* | at *Muretus: ad obscurata d littera* | 14 haberi *Grotius. habere (eam habere Ritter)*

67,2 boleto *Jac. Gronovius: leto (boleto sine cibo Wurm)*

3 socordiane an claudii ui. an uinolentia (soc. Claudii an uinolentia *Rhenanus*) | 8 adiuuare

68,3 tomentis *Bezzenberger* | quae *Ernesti*: re corr. in res (quae e re *Heinsius*, dum res firmando *al.*) | 5 evicta *Heinsius*: uicta *cf.* 4, 57. 12, 25. 15, 64. H. 2, 64

69,1 ante tertium *Bezzenb.* | 4 faustis *Ernesti*: festis | 9 consalutatur *Puteolanus*: consultatur | 15 animo

L I B E R XIII.

1,2 patrat *Freinsheim sine necessitate; nam ait Tacitus*: prima novo principatu patrata mors Silani per dolum A. paratur | 3 exitum, *em. Agricola* | 11 Celer *Lipsius*: celerius, *cf.* 33 | aelius | familiaris | 12 inpositi * (inpositus *Ritter*) | 16 agitur

2,2 Ji | 3 rarum in s. potentiae *Bozhorn*: parum in s. potentia et | 5 comite | 13 suae | 15 et a] etas | 16 flaminium *al. cf. ad* 4, 16 | 3, 10 his | 13 quaeque *Ernesti*: quae | 15 C. Caesari *Heinsius* | 17 dissererentur | Nero] Nepro 1 m.

4,2 consensū | 5 inbuta | 5,3 quaestoribus *Ursinus*: quidē quaestoribus | 6 obditis *Lips.* abditis *al.* | 7 auditus *Lipsius*: aditus (visus .. auditum *Heraeus, at cf. Wölfflin Philol.* 27, 114)

6,3 potius 1 m. | bellum quoque *Nipperdey* | 5 septem decem | 15 pluraque *al.* | 7,2 regionibus | 3 admoveri *Pichena* | proius | 4 Antiochum *Lipsius*: iochum, *cf.* 37 | 6 iunlu (iuncti *Wurm*) | 8 uologeso, *em. Agricola* | uardanis, *em. Lipsius*

8,3 effigiesque, *em. Nipperdey* | 10 par *Puteol.* pars | 11 aliis quaeque, *em. Rhen.* | in *add. Bekker* | 12 iussit | 13 instaret *add. Haase* (famae inserviret *al.*) | 15 Aegeas *Lipsius*: egeas | 18 magnificus *al.*

9,1 ad *om. al.* | nuntiis missis *Ritter* | 4 commodo *Muretus*: quomodo | pararent 1 m. | 7 prior ea de causa *Muretus* | 12 ille 1 m. | per *addidit Weissenborn* (ob *add. al.*, recentem gloria *Nipperdey*) | 13 inclinationē (inclinationem quandam *al.*) | corbulone | 18 diuersus | 20 addi *Puteol.* *addidit* (additam *Ritter*) | coniunxit, *em. Rhenanus*

10,8 eques Ro. *Muretus*, at cf. 12,60 | 11,5 Plautium *Rhenanus*: platum | 6 demotum corr. ex remotum (motum *Acidalius*) | 12,2 Actae al. | 3 M. add. *Ritter* | 5 C. Caesaris *Spengel* | 10 facto

13,4 accenderet | 5 Senecae *Muretus*: nece | 12 intempestatē | 17 atrocius | 14,3 arbitrum al. at cf. H. 4,21 | 8 rueret | 12 abnueret sequi | 15 inde debilis *Lipsius*: indebilis (inde uilis al.) | 16 [rursus] *Acidalius et Muretus V. Lectt. XV,16* | 17 expostulantis | 19 inferno

15,3 levi quidem *Freinsheim*: ut quidam | 5 ludicā *R.* regnum (*R. del. Puteol.*) | 24 securitate, em. *idem* | 26 urgerentur

16,1 mox | 4 cibos .. explorabat *Danesius*: cibus .. explorabatur | ministri * | 5 omitteret, em. *Beroaldus* | 9 spiritus eius | 13 prima *Agricola*: primum | 14 agrippina | 16 atque add. *Faërnus*, quam *Otto ad Ann. 1,18*

17,4 protendi, em. *Puteol.* | 5 tamen *Heinsius*: etiam | 7 isse *Lipsius*: esse (illusisse *Rhen.*) | 13 ita maioribus nos: id (id a corr.) maioribus (a mai. *Ernesti*, maioribus *Nipperdey*) cf. 3, 69 sic a maioribus institutum | 15 ceterum exhibi

18,4 scelere | 8 corripere *Lipsius* | 12 olim tum *idem*: solitum | 13 nuper eundem in *Boetticher*: super eundem | 14 degredi *Ernesti*: digredi | 16 proaviae (vel aviae) Antoniae *Nipperdey*

19,2 nixae *Lipsius*: nixa | 4 incertum al. cf. 11, 9 | Junia *Lipsius*: iulia | 11 spe ultionis *idem*: speculationis | 13 differens | 15 Neronem *Heinsius* | 16 et iam imperio J. Fr. Gron. etiam perio (et imp. *Nipp.*) cf. *Ann. philol. 1862 p. 229*

20,2 lusus *Rhen.* | 12 secuti al. | si qui nos: qui (quae al.) | 18 reputaret *Lipsius*: refutare

21,2 pena, in penas m. *vetere corr.* (fort. poenam coll. 14, 10) | 5 est nos: et (et del. *Rhenanus*) | 7 proinde, em. *Puteol.* | 10 suscipiendā | 13 concubinam, em. *Puteol.*; nunc — componit transponit *Nipperdey* post praepararentur (v. 17) | 17 aut] at al. | 22 deerunt *Heinsius* | impotentia *Acidalius* | 26 nec de benef. *idem*, at videtur de ex pro specie quadam zeugmatis cogitatione supplendum esse

22,1 Faenio *Vertranius*: senio | 2 *Ti. Labus*: C. | 3 P. Antio *Lipsius*: pantelo | sed *Heinsius*: et

23,2 cui *Rhen.* qui | 11 auxiliumque | 12 nomina *J. Fr. Gron.* monumenta | retrahebant | 24,1 finē annis | 5 ex] et

25,4 uenditionē (ad vendit. *al.*) | 10 in *Jac. Gronovius*: .T. | iuliusquē, *em. Orelli* | 12 congressi | 13 vi attemptantem *Agri-*
cola: uia temptantem (vim temptantem *Puteol.*) | adagnitum | 14 tamen *Petersen*: tū (autem *al. iam ipse quondam*) | metu
cautior *Heinsius*

26,5 ei *Pichena*: I (*om. al.*) | 6 consultavit nos: ut | diver-
sos *Lipsius*: aduersos (paucos ei sent. aduersos *Freinsheim*) | 8 ut *om.* | 9 eorum: fort. amicorum | 10 impudenter *C. L. Roth*:
impulere (impune *Muretus*) | p. s. derisui habentes *Heimisch*,
p. s. ipsi suadentes *Madvig* | 11 ut centesimum *Lipsius*: uicesi-
mum *ortum ex ut cōsimum* | 13 promissas, *em. Puteol.* | 14 onus
add. Madvig | 16 detrahi | 17 commutauissent *al.* non mutauissent

27,13 scriptaque | 14 causa | 15 derogent, *em. Muretus*

28,4 non probavere *Ursinus* | 9 his | 13 et *J. Fr. Gron.*: eo
| 16 augeter *corr. ex* auderet ut videtur (ageret *Ricklefs*)

29,1 imitata | 5 tum *Nipp.* | 8 praetura *Vertranius*: prae-
fectura | 30,2 Cestius *Rhen.* cestus (*Caesius Ritter*) | 3 Cre-
tensibus *Nipperdey*: credentibus | 4 habentur *Ritter* | 6 dam-
natione 1 m. | *Caninius Rebilus Lipsius*: G. *Aminius rebius* |
8 emisso *Heinsius*: misso | 12 amicitia *Lipsius* | fuerunt nos:
fuit *ex assimilatione cum malitia perperam pro nominativo accepto*

31,6 actissimā dare ceterae | 7 quadrigeni, *em. Lips.* | 13
in prouincia quam *Madvig*: in prouincia (qui prouinciam *Rhe-*
nanus) | 32,1 securitatis | 4 *Varus Nipp.* uarius | 6 A.
add. idem | platio, *em. Lips.* | quem ovasse de Br. rettuli
Acidalius: qui ouans se de britanniis rettulit | 9 pronuntiavit
Muretus: nuntiauit | huic] hinc *Neue*

33,2 traxit sententiam (rem, senecta *Sirker*), donec *Faërmus*
| 9 licires repetebat | 34,1 [consule] *Nipp.* | init | 3 collega |
7 atherio et habitas, *em. Lipsius* | 11 resumitur *Heinsius*: su-
mitur | 17 ut *addidi* (illud magis ad s. *Lipsius*)

35,3 castrorum *add. Nipperdey* (castrorum *Boetticher* [sine

Romanorum], armorum *Freinsheim*, Romano more *Heinsius*) | 8 sectus *1m.* | 9 galitiam cappodiciamque | 15 fasce *1m.* | 17 eui | 19 duritia

36,3 audirent | edicit *al.* | 4 pactio *et* 12 pacium, *em. Jo. Fr. Gron.* | 7 pauca *1m.* | 37,1 Vologaesii *Nipp.* | 4 copia econtra duceretur | hucque *Lipsius*: huc quoque | 12 tumque *malit Haupt in Hermae V, 28* | *Moschi Ritter*: Insochi | 13 incursavere *idem* | 16 nobis

38,2 summam *Faërmus*: summa | 8 offerri *Agricola*: afferri

39,19 metu *Lipsius*: motu, *cf. Wurm in Philol. 9, 87* | 20 nudatis | 27 capti (capitis *corr.*) | 29 araxē

40,1 fort. obsidio nihil, *cf. tamen Wölfflin in Phil. 25, 101* | 12 cornu sinistro *Agricola*: cornus in sinistro (cornu *nos inclusimus*) | 14 ad ictum *Baiter*: addictum *1m.* ad iactum *corr.* | 16 diuerso *1m.*

41,5 leui (praemissa levi *Heinsius*) | 10 poterant *addidi* (teneres *Nipp.*) | 14 Artaxatis tenus *Acidalius*: extra tectis actenus (extra tectis tenus *Lipsius*, e. tectis ac portis tenus *Weissenborn*, extra [tectis actenus] *Ritter*) | 16 repente *habet cod. ante moenibus, edd. ante atra* | fulguribusque *Puteol. cf. Lachm. ad Lucr. VI, 170* | 18 consalutatus *Rhenanus*: consolatus

42,14 extimandum (*cf. Caes. b. g. 7, 14* multo illa gravius aestimare) | 22 agendo *Döderlein*: ac dō (ac dicendo *Spengel, ac domi Jac. Gron.*) | submittere, *em. Lipsius*

43,5 visum *Ernesti*: uisum sub | 15 protendi | 20 aviae *Freinsheim*: auia (ab auia *Sirker*) | 21 insulā | 44,11 in postremum | 15 libidine, *em. Rhenanus* | ex qua quasi incensus *nos*: et quastim census (ex qua incensus *Bekker*, et quasi incensus *Jac. Gron.*) | 20 isse *Wölfflin in Philol. XXX p. VI*: esse

45,4 consularis et triumphalis, *em. Puteol.* | 6 alia affuere *Rhen.* | 13 distinguens neque adfectui .. obnoxia: unde *alii interpungunt* | 16 Crispini *Lipsius*: crispi

46,3 potirentur | ea diceret *in rasura* | 4 cum surgens ... dictitaret *Heraeus* | 5 se quidem *Weissenborn*: seque (sese *Nipp.*) | sibi *Lipsius*: ubi (uni *Acid.* ibi *al.*) | 9 se et] set | 12 omittere *Agricola* | 15 pelicē ancillā et aduetudinē (per p. a. et aduetudinem *Weissenborn*) | 18 aemulus *Grotius* | 20 otio *Ritter*

47,5 abusque *Lipsius*: auo usque | 7 uentabatque | 9 flamineam, *em. Puteol.* | fato quieuit atas | 12 iuenaem | 15 proinde | 48,2 plebsque *corr.* | 4 ne caedem *Nipperdey*: necem (ne necem *Walther*)

49,1 uulgatissimum, *em. Haase coll. 16,22* | 2 ciuitate *1 m.* | 7 res *add. Lipsius* | contineretur *nos*: continentur (contineatur *Lips.* res Romanae continentur *Ritter*) | 8 suadere dissuadereue, *em. Lipsius*

50,1 flagitionibus (*1 m.*) inmodestia | 3 remitti *coni. Pichena* | 5 seniores *Lipsius* | 9 plebis, *em. Ritter* | tum populi R. *Murcius*: p. R. tum | 11 congrueret *nos*: congruere (congruerent *al.*) | 51,1 publicis | 6 his | 8 quadringentesimae, *em. Puteol.* | 9 exauctionibus, *em. Rhenanus* | 11 tributumue *Wurm*

52,2 habuerunt, *em. Rhen.* | supplicium camelinum | Pompeium *Lipsius*: pomponium | 6 fort. posebantque

53,2 peruulgati, *em. Puteolanus* | 7 Ararim *add. idem* | 14 studiaque *Rhenanus*: in studiaque

54,5 malorie (*1 m.*) quia | 9 [Frisii] *Acidal.* | 10 mallorigem | 11 profecitque *1 m.* | 18 legum (um *in rasura*) id | 21 partes | 22 aemulatio *Rhenanus*: aemulatione

55,4 his | 5 boicalus *1 m.* | 6 et Germanico *al.* | 7 et *om. al.* | 8 quo tantam *Lipsius*: quotam (quantam *Ritter prius*, quotam .. [iacere] *Nipperdey*) | 10 receptos .. famam, *em. Agricola* | 13 Usipiorum *al.* | 15 deinde *al.* | suspiciens *Heinsius*: despiciens (aspiciens *Rhen. cf. Germ. 10*) | 16 uelletne | 17 superfundere, *em. Rhen.* (uelletne — superfunderet *Ritter*)

56,1 et] nec *Wurm Philol. 9,99, an ait?* | habitus | 2 id] ait *Lipsius*, ait, id *Ritter*, ita *Wurm coll. 3,69. 12,20. 13,17* | 7 terra in vitam *Jac. Gronovius*: terrā uiuā (terra ubi vivamus *Sillig*) | 12 Tencterum *Beroaldus*: tenerum | 13 asistentibus (*corr. ass.*), *em. Rhen.* | 15 deserentibus *idem*: defendentibus | usippos | 17 errore | 18 in alio | erant

57,2 sali *Nipp.* | 3 libidine, *em. Rhen.* | 6 salem *Puteol.* item | 7 arescente, sed unda super *Acid.* | 8 arentem, *em. Rhen.* | 9 alimentis | concreta, *em. Lipsius* | 10 fort. exitio sui | 12 viva *Danesius*: uicta | 13 Ubiorum *Heinsius*: uibonum | 17

non *Pichena*: non si | 18 remedium *Ritter*: remedio
al. cf. ad 14, 38 s. f.) | agrestis | 19 residentibus *al.*
 repta, *em. Agricola* | 21 magis post quanto *del. Acii*
vulgari Taciti usu

58, 2 septingentos | triginta *Lipsius*: quadraginta (*a*
 ginta *Heinsius*) | 4 abditum *1 m.*

LIBER XIII.

1, 1 Vipstano *Ursinus*: uipsano | *G. add. Ritter* |
 nationibus incusaret principem et a. p. f. pupillum
Vertranius | 6 incusare .. vocare *Lipsius* | 12 reddi
Acid. | 2, 3 offerre saepius | 5 flagitiis, *em. Rhen.* | 15
 pido *Nipperdey*

3, 3 capesseret *Heinsius*: lacesseret | 4 praegraue,
teolamus | 11 illi *idem*: illo | 14 infensus et invisus *Ni*

4, 6 in litore *Pichena* | 10 matri, *em. Lipsius* (*honori*
Jac. Gronovius) | 14 Baias *Puteolamus*: baulos | 16 ian
sius: nam | 19 explendae simulationi *Lips.* | peturae
 5, 6 matri *Faërnus* | 10 quam ut *Pichena*: quamuis | 19
 nando *vulgo*; rectius interpunxit *Wurm Philol. 9, 103.*

6, 6 sensit *add. Bezenberger* | 7 evasisse se *Heinsius*

7, 2 discrimine auctor dubitaret | 7 post Seneca est i
 expergens, cuius loco scripsit *Pichena* amicus expedirent,
 posuit in. experiens correctum *Wölfflin* post incertum, i
 certum, experiens eos acciverit an etc. | 8 gnaros quidam i
 gine *Gryphiana*: ignaros (*fort. rei gnaros, an ante i*
Ernesti) | 10 ut om. | 11 prompsit *Heraeus* | ut *add. .*
lein | ac siscitaretur (*fort. quasi sciscitaretur*) | 16 s
 1 m. | illo sibi die *Rhenanus*: illos invidie | 22 exitum

8, 5 votis *Rhenanus*: uocis | 7 [ut] *Urtichs* | 9 dieict
 laetae rei *Bezenberger*: lataeret | 15 repentino *Acid.* | 2
 in mortem *Faërnus*: nam morte

9, 8 se *add. Ernesti, ante ipse Nipperdey* | 11 respondi
Haase | 12 ad quae illa *Heinsius*

10, 6 prensantium *Ernesti*: pressantium | 10 morti *Lij*

morte | 14 e tumulo *Orelli* | 17 poenas *Nipperdey*: poenam | quasi (*i. e. quod*) nos: qua (quale *Wurm*; quantum *ipse prius*)
cf. *Wölfflin in Philol.* 24, 119

11, 1 adiciebant | 4 habita *Muretus*: ablata (optata sint *al.*)
cf. 13, 37 et 51 | 6 struxisset *Ritter*: instruxisset | 8 obliqua
Agricola: oblita | 11 fuisset, *em. Rhenanus*

12, 7 exiit tum senatu *Lipsius*: exitium senatui | 11 tactas,
an ex tactae sunt? | 15 praetura *Vertranius*: praefectura | 19
tyturium, *em. Rhen.* | 22 mitigata: tamen nos: tamen mitigata
(tandem mitigata *Bekker*) | 13, 8 senatu | 9 incenderet *1 m.*

14, 1 cupido *Lipsius*: copia (*cura al.*) | 3 concertare equis
nos: cum celaret (*cenaret corr.*) quis (*curru certare et equis*
Baiter) | 4 memorat | 5 talarique o. *M. Hertz de ludo talario*
p. 13 | 7 nomen, *em. Rhen.* | 8 utrumque *Lambinus*

15, 2 iuuenilium, *em. Puteol.* | 5 motusque *Heinsius* | 14
postremus (postremo *Lips.*) | 15 phonascis *Muretus*: facies |
16 abscesserat, *em. Lipsius* | 17 tumque *M. Haupt in Hermae*
V, 39 | 18 cognomentū, *em. Puteol.* (in cognomentum *Wurm*)
| august tanorum, *em. Nipperdey* | 19 in spem *Acid.* in spe
(spe *Muretus*)

16, 3 ars erat. hi cenati scripsi: aetatis natis (erat. hi *Mure-*
tus, auctoritas. hi cenati *Haase*) | 4 ablatos | 7 nec tenore uno
Acid. | 8 utque] ut *Rhen.* | discordia frueretur *Bezenberger*:
discordiae rueretur

17, 1 initio *Ernesti*: intentio | 3 libidineius, *em. Lipsius* | 4
incessente, *em. idem* (ingerentes *Haase*) | 18, 6 avitos *Heinsius*:
habitos (regi *Apioni* . . habitos *Lipsius*) | 9 indicem | 11 Nero
Pichena: ne | 12 rescripsit *Haase*: scripsit

20, 1 quarto, *em. Puteol.* | 7 ne *Med. ante* spectaculorum | 9
praetores ederent *Lipsius*: praetor sederet (praetor praesideret
Ritter) | 11 verti *Acid.* | 16 ut *add. idem* | 17 quis | 19 iusti-
tiam auctum iri *Madvig*: iustitia augurii (iusta augeri *Lipsius*)
| 20 expleturos, *em. R. Seyffert* | 23 conceperit *Acid.*

21, 10 destrueretur *Nodell*: strueretur | 12 a *add. Rhen.* |
17 totius *Lipsius*: potius | 19 transit, *em. idem* | 23 quis

Groslotius: quo (quo modo *Pichena*) | 24 tum exoleuerant, *Heinsius* (iam exoleverunt *Urlichs*)

22,2 regnis *Bentley* | 4 celebrabatur *Muretus* | 7 orta terra. et atio | 9 in villa *add. Bezenberger coll. 4, 59 et 6, loco add. J. Fr. Gronovius, ut item Tacitus saepius dixit, Wurm in Philol. IX, 103* | 14 quieti urbis *Pichena*: qui e t bis | 19 *neronis, em. Puteolanus* | *Marciae idem*: margio | loto *Lipsius*: toto | 23,2 excissis *Heracius* | 10 artibus u *Nipperdey* | 24,5 pluraque *Jacob*: plura quam | toleranti, *Ernesti* | 9 vix vitavit *Acidal*.

25,1 *Legerda Bezenberger*: legerat | 3 aggeris, *em. B. ticher* (aggeribus *Ryck*) | 7 uologese | ostentante | 11 qu *Madvig*: quin et | 26,3 omittere *Agricola* | 4 aversos ani *Bekker*: ab re (rege *corr.*) aninis (adversantis *Nipperdey*, a nos animis *Agricola*) | 7 pronepos *Nipperdey* | 9 nec *Put ne* | 12 ei *Heinsius*: et | 13 et *del. Freinsheim, quod nos re tuimus vetere loci interpunctione reducta. Utrumque, et pra dium additum et partes Armeniae aliis regibus adiectae, spectabat ut novus rex facilius regnum tueretur.* | 14 par nos: pars | *Pharasmani Polemonique J. Fr. Gronovius*: pars pulique | 16 accessit, *em. Lipsius*

27,2 a *om.* | 12 e manipulis *Nipperdey*

28,2 quoniam *Haase*: quo (quod *Put.*) | 6 ii] is (*an si?* appellarent *scripsi, ut item Madvig*: appellauere | 10 fr̄sorik

29,1 *Caesennio Nipperdey*: cesonio | 2 A. *Didius Lipsi* hauitus (*Didius Nipp.*) | 4 Q. *Veranius Ritter* | *Siluras Lipsius*: siluas | 8 prouincias, *em. idem* | 12 *fort. rebellibus* | uados (*vada J. F. Gron. vadosa Nipp.*) | incertum mare *Mad*

30,3 facies | 4 preces, diras *distinxit Nipperdey*

31,1 *Icenorum Rhen. (item infra)*: igenorum | 3 regnum | 5 *Boudicca Haase (ut Med. 37)*: boodicia, sic *item c. 35, 1 Med. bouducca* | 7 quasi .. accepissent *inclusit Nipperdey, p* deducti (*v. 14*) *posuit Haase: adeone subiecti mutatio offensic est?* | 11 trihouantibus, quod probavit *Glück in Ann. phil. 18 p. 601* | 12 fracti *Agricola*: facti

32,3 furore, *em. Faërmus* | 6 aspectus 1 m. | dilabente *L*

sius: sic labente (et relabente *Fröhlich*, in sicco labente *Jacob*) | 8 Britannis .. veteranis *Jac. Gronovius*: brittanni .. veterani | 13 praeduxerant *Haase* | 14 amotis *Faërmus* | restitit: ita quasi *Acid.* | 18 Petilio *Lipsius*: petio | 22 avaritia eius *Ritter*: auaritia (auaritia *al.*)

33,12 militaribus *Pichena* | spoliandi *Mercerus*: spoliand (spoliand *Jac. Gron.*, spoliandibus *Acid.*) | 13 laborum *Lipsius*: aliorum (laeti praedae, laborum s. *Heinsius*) | segnes *Mercerus*: insignes

34,2 uicesimariis, *em. Acid.* | et e *Puteolanus*: et | 10 feroci *Döderlein*: fero | 35,3 sed se *Muretus* | 7 ne *Ernesti*: nec | 11 tot militum, *em. Lipsius*

36,2 quam | 11 ipsa iis *Döderlein*: ipsis | 13 euentu, *em. Rhen.* (de euentu *Ritter*) | 37,2 postquam propius suggestus hostis, *em. Döderlein* (p. p. suggestis hostibus *Lips.*) | 6 effugium | 7 tali | 8 auxerunt *Fröhlich* | 16 ipse *A. Ruperti*: ipsum

38,7 vastatum *Ernesti* | 9 destinat (*post* destinant *Nipp. lacunae signum posuit*) | 10 inclinant, *em. Acid.* | 11 et suetior | 14 urbe, *em. Rhen.* | 15 proeliorum *Lipsius*: praelio | 16 fortunam *Ernesti*: fortunam ipsius (f. rei p. *Puteol.* fortunam imperii *Jac. Gron. f. imperatoris Sirker*)

39,4 barbarorum *corr. cf. Wölfflin in Philol. 25, 133* | 8 libertorum *Beroaldus* | 10 confectores *Nipp.* | 11 a rebus *Madvig*: rebus | 12 postea nos: post (*postquam sine quod J. Fr. Gron.*)

40,4 ei *Rhenanus*: et | 6 uincio, *em. idem* | 8 promptu, *fort. prompta* | 9 clarus erat neque *Nipp.* | 11 tabulas ascitis *Theoph. Kiessling*: tabulas iis (t. consciis *Ritter*, t. sociis *Nipp.*)

41,8 tenerentur 1 m. | ac] *add. si sup. versum vetere m.*

42,3 incensus *Pichena*: infensus | 7 obsessus *add. Jacob*, vocatus *Heraeus*; senatuque in ipso erant *Lipsius* | 9 multandum

43,5 in *qm.* | 10 uenit | 13 at .. defendet *Puteolanus*: ut .. defendat | cum .. profuerit *idem*: cui .. profuit | praefectura *idem* | 15 tueatur *Nipperdey*, ut .. defendat *servans* | 16 feret *Puteolanus*: ferat

44,4 insumpsisse (ita sumpsisse *Ritter*) | 5 ocul*uit, *addita ta in spatio vacuo m. 2* | 6 transiret — recluderet — in-ferret — patraret *correctum m. recenti et edd.* | 7 poterat *addidit*

45,8 cingontus barro, *em. Rhenamus* | 11 incenderetur, *em. idem* | 46,3 qui *Lipsius*: quia

47,6 addiderit *Puteol. at cf. Wölfflin Philol. 27,147 sq.*

48,1 Afinio *Borghesi (opp. 3, 350)*: asinio | 7 credebatur. quae, *em. Acidalius* | 8 quaeri ut *idem*: quaesitit (*idem conii. quaesitam ut vel gloria quaesita ut; possis etiam gloriam quaesivisse ut*) | condemnatum *Ritter*: condemnatus (condemnatus .. eximeretur *al.*) | 19 qui | 20 traxisset *Puteol. transisset* | miserior, *em. Lipsius* | 21 publice *Döderlein*

49,3 exceptis *Pichena*: exeptis (*exemptis al.*)

50,1 uegento et 6 uegentone, *em. Puteol.* | 4 talius, *cf. Borghesi Ann. dell' ist. arch. 21,63* | 5 neronū

51,3 an *Rhenamus*: aut | quod intumescantibus *Muretus, at cf. Sen. ep. 95,16* inde subfusio luridae bilis et decolor vultus tabesque in se putrescentium *etc.* | 8 aduersatum, *em. Puteol.* | 11 flagitia *Orelli*: flagitia. adulteria | 14 Sofonium *Vertranius*: ofonium | 15 cognatis

52,9 euenisset, *em. Lipsius* | 53,8 ne meae | abavus *Lipsius*: atavus* | 13 tuae *om.* | 19 longa cura

54,1 tu *om.* | 3 agent (*alent Jac. Gronovius, in invidiam agent Bezenberger coll. H. 1,11 et 83; 2,38*) | 4 iacent, *em. Lipsius* | incumbunt | 5 in *inclusi* | 8 iube rem *Baiter*: iuere | per *om. 1 m.* (iube procuratores tuos administrare in t. f. recepta *Haase*) | 10 perstringor, *em. Cannegieter* | 13 visum summi nos: uisum (*summi vel usurpatum summi Wurm coll. 3,56 et 15,65 nosti summi Madvig*) | 14 repscere *scripsi*: respondere (*repetere, resumere, respicere etc. coniecerunt alii*) | 15 exexisse *Heinsius*

55,1 quod *Lipsius*: et quod (*ei: quod Spengel*) | 4 abavus *Lipsius*: avus | 5 ipse *Agricola*: ipsa | 56,2 nisi forte .. ex- plere non potest *posuit Nipperdey, ut olim Spengelius voluerat, post antecellis cap. 55 extr.* | 3 et *Acidalius*: sed | 4 in me

57,10 praesenti opera *Lipsius*: praesentiora (*praes. cura Agricola, praes. copia Haase coll. 4,47*) | 12 suspensos *Lipsius*: suspectos | 20 prelatum

58,5 si *hic addidit Bezenberger, ante clara Ernesti* | 9 trans- issent | vana *Boxhorn*: una | odio *J. Fr. Gronovius* | 10 ageban-

tur, *em. Modius* | 12 *sontium scripsi*: otium (obvium *Orelli*, inertium *Haase* | ex *nos*: et | 13 *miserationē* | 14 *aspernantium, em. Puteol.* | 18 *audienti*

59,12 *referam Puteol. referebam* | 13 *ex Dione (62,14) sup- plere possis*: cur, inquit, Nero, hominem nasutum timuisti? | 18 *magnae curae Heinsius* | 20 *tum nos: tam* (iam *Agricola*, tamen *al.*)

60,6 *alexandrina, em. Lipsius* | 7 *pertybias* (perite tibia *Heinsius*, puer tibiis *Ritter*) | 8 *ut Puteolanus*: si | 11 *amove- tur Faërmis* | 13 *campania, em. Puteol.* | 14 *et ex Puteolanus*: ex | 15 *quamquam nero* (Nero, nequaquam *Döderlein*, *fort.* *quam- quam Nero* procul erat a paenitentia) | 16 [Octaviam] *Ritter*

61,2 *prorugunt* (prorumpunt *Weissenborn*) | 4 *repetitum venerantium del. Acidalius, fort.* *itur etiam in principis aedes*, laudes *repetitum venerantium, coll. 12,37*: *Agrippinam isdem* quibus principem laudibus gratibusque venerati sunt | 11 *ait Bessenberger*: *agi* (*agi ait Ritter*) | 14 *ausis Lipsius* | 17 *ipsa Bötticher*: ipsam | 20 *mallet, em. Puteol.*

62,3 *elusa erat Faërmis*: *eluserat* | 11 *instaret* | 16 *iussus Acidalius* | 18 *sardinia, em. Puteol.*

63,3 *conpertiae dicto, em. Lectius* | 9 *primus Lipsius*

64,1 *At puella malim* | *duoetvicesimo Nipperdey*, quinto et *vic. Ritter* | 12 *decreta quem Döderlein*: *decretaque* (*decreta. quae eum ad finem memoravimus, ut quicumque Puteolanus perperam; nam eum ad finem non significat idem quod propterea, cf. 14,52 quem ad finem nihil in re publ. clarum fore etc. Cic. Catil. I, § 1. Nep. Epam. 2 exerebatur luctandō ad eum finem, quoad etc.*) | 13 *nossent*

65,5 *socium] amicum Nipperdey* | 7 *sed al.*

L I B E R XV.

1,2 *alienigena* | 18 *aut Beroaldus*: *häud* (modo *häud Sirker* *probrante Wölflino in Philol. 27,146*)

2,7 *certamina Rhenanus*: *certam in* | 9 *in absitium* | 12 *in om.* | 17 *exturbare Ernesti*: *exturba* | 15 *monaesi hic Med. sed c. 4 moneses, 5 monesen*

3,3 cuncta confestinantius | 4 malebant

4,3 (item 5,17) tigranocerta *al. cf. Wölfflin Philol. 26,111* | 6 ambiit | fluvio non defendebatur *Haase*

5,4 circumsedere, *em. Agricola* | 6 legionem | 7 Tigranocertis *Ritter, cf. Nipp. ad 14,24* | adit | 8 vetus studium et *Ritter* | 10 manu] moenibus *Neue* | 13 ui | ambederat *Lipsius*: aberat (vi l. ambesum erat *Ritter*)

6,2 patrata magnifice *Puteol.* | 7,6 tristonē. nam | 7 tramittebat *al.* | 8 ostia quaeque, *em. Puteolanus*

8,1 hominibus *1 m.* | 10 magnificas *Lipsius*

9,6 quos *Puteol.* quo | 7 permanebant

10,1 fama (fama .. sperata erat *Jac. Gron.*) | 12 peditis *Pichena*: pedites | 13 quo] qui *J. Fr. Gron.* | 15 Armosata *Ryck, at Arsamosata nunc scribitur etiam in Plin. N. H. 6,9,26* | 17 sustentavisset *Rhen.* sustentauisset et (et *retento posuit Haase lacunae signum*) | 20 subsidiis, *em. Puteol.*

11,2 sed *del. Faërnus* | 14 uitā | 12,16 aspiceretur *Lipsius*

13,5 extrahi *Nipperdey* | 6 aut] ut *Rhen. at v. Pichena adnot.* | 7 si *hic add. Walther, ante quem ac si vis* | cladis *hic add. Bezzenberger*, Numantinaeque ignominiae *Wölfflin Philol. Anzeiger IV, 460* | caudi nenum antineque eandem (Caudii et Numantiae, neque eandem *Orelli*) | 8 ac Parthis *nos*: aut pænis (ut Parthis *Nipp.* aut Hispanis ut *Freinsheim*, aut Hispanis quam Parthis *J. Fr. Gron.*) | 12 uologesei (*Vologesem al.*) | 14 rei

14,4 dignum familia (*vel fortuna*) *Ars. Heraeus* | ut *Ursinus et Vertranius*: et | 5 posthac a *Haase*, post a *al.* | 7 qua Caesares *Pichena*: quaces *cum spatio vacuo* | 11 his

15,1 Arseniae *Acidalius*: arsanieti (*Arsaniae etenim Lips.*) | Paetus pontem *Ritter* | 2 experientis | 11 aggeratis *Heinsius*: aggregatis | 16,4 affuisse | 15 temperauere *cod. Budensis*

17,1 conquerente iam *Walther*: conquerentium (conquerente *Faërnus*) | 11 uologeses, *em. Puteol. (fort. Vologesi, ut c. 14 missi Paeto nuntii)* | 15 communiuerat, *em. Bekker*

18,3 amissa | spreto | 5 plebis: publicum *Ursinus* | 6 ostentaret *Agricola*; at ait *Tacitus*: *populus eo usque de annona*

securus fuerat; eam securitatem imperator sustentavit frumento corrupto in Tiberim iacto, sic ostentans integri magnam copiam suppetere | 8 tyberī | 9 assumpsisset

19,1 prauissimos | 4 post adoptaverant *Nipperdey lacunae signum posuit, supplet Draegerus* at patres | 5 adeunt ius *Rhenanus: adeuntibus*

20,3 contumelia | 14 prouinciarum, *em. Faërmus*

21,4 estimatione (existimatione *Ernesti*) | 7 ius *add. Ad. Schmidt Gesch. der Denk- u. Glaubensfreiheit p. 363*, potestas sententiam s. *Madvig* | optentandi | 8 cohibeantur | 14 aequalibus *Agricola: aequalibus* | 16 cohibebitur *Lipsius: cohibetur*

22,7 effigiesque *Puteolanus: effigies usque*

23,1 uirginio | consule | 24,3 nunc committere

25,4 barbarorum *al. cf. ad 14,39* | 6 inhonesta *Victorius: inhosta* | 12 iurisdictione *Madvig: executio* | C. Cestio *Nipperdey: citio (Cestio Pighius, C. Itio Orelli)*

26,12 aduersā incitiam, *em. Victorius et Freinsheim*

27,6 documento | 7 perinde | 8 uologeses | 14 pelluit

28,1 nec eum: nedum *Lipsius* | 6 est (tum barbaris delectus est *Jac. Gron. item Döderlein, sed deleto cum*) | 7 vitavit *Bekker: uitatus (Corbuloni non vitatus Agricola)* | 12 *Vinicianus Ryck: uinianus* | 13 aetates et | 14 honori *Lipsius: honor (honore al.)*

29,3 multum *Puteol. militum* | 13 sublatis | capite *Rhenanus* | 16 iturum *idem: iterum* | 30,1 rogitantem regem *J. Fr. Gron.* | 4 auguralē, *em. Agricola* | 7 tradidit *malim*

33,3 cecinerat aut iuuenalibus *Haase* | 6 transgressis | 10 ciuerat | 34,1 arbitrantur, *em. Rhen.* | 11 evaluit *Acidalius*

35,4 abavum *Ch. Ad. Rupertus (ep. 60 ad Reines.): atauum* | iussis, fort. iussi sunt | 6 quin eum inter liberos *scripsi: qui ne innobiles (quin eum domi liberos J. Fr. Gron. et sine domi Bipontini, quin eum Lipsius, quin in villis R. Seyffert)* | 9 abrectique | 10 intercudit *Zumpt ad Curt. p. 138, ut est 16,14 et Plin. N.H. 11,37,174; at dixit Tacitus venas abscindere 15,69 et 16,11.*

36,3 edicto *Rhenanus: dicto* | 5 periende, *em. Puteol.* | pro-

spere | 11 itineris *add. Heinsius, sed post esset, iter al. cf. 15, 30*
 | auditorus | 14 apud se *supplevi, in re p. addidit Wurm* | 16
 volenti *Rhen.* | 37,4 exemplâ | 12 Iustus | 19 visi *Rhenanus:*
 misit (missi *Lipsius, missi et Döderlein, fort. inmissi*)

38,3 occiderunt 1 m. | 13 [feminarum] *Haase* | 14 pueritiae
Jac. Gronovius: pueritiae aetas (fessa aut rudis pueritiae aetas
Lipsius, f. aetate aut r. pueritiae Freinsheim, fessa aut rudis aetas
Haase) | 19 repperiebantur, *em. J. Fr. Gron.* | 22 diurno quo-
 que victu *Brotier*, diurni q. victus copia *Nipperdey*, diurni inopia
 victus *Ernesti* | 26 auctore 1 m. | 39,11 rumori

40,2 proruptis, *em. J. Fr. Gron.* | 4 positus metus et *Jacob:*
 post metus aut | rediit haut *nos:* rediebat | levius *Lipsius:* le-
 bis (positus metus auctus redibat: saevus rursum *Haase*, posi-
 tus metus haud levius redibat: rursum *Bezenb.* posito metu
 redibat levius *Hiller*) | 11 detectae *Acidalius*

41,8 ut *addidi* | 11 quo et *Rhenanus:* et quo

42,2 proinde | 7 temperare | 14 irrita

43,1 cetera *Döderlein* | domus perierant *Lipsius* | 11 sub-
 vectavissent *nos:* subvecta essent (subvectassent *al.*) | 14 lar-
 gitior | 16 nec communione — ambirentur *Nipperdey post im-*
pervius est transposuit

44,2 dis *J. Fr. Gronovius:* a dis | 6 respersum *malebat*
Bezenberger coll. 16, 10 | 18 proinde | in *del. Faërnus* | 19
 coniuncti | 21 interirent aut crucibus adfixi aut flammandi atque
 ubi *Med., correximus ex Sulpicio Severo, qui II, 29 haec habet:*
 quin et novae mortes excogitatae, ut ferarum tergis contecti
 laniatu canum interirent, multi crucibus adfixi aut flamma usti,
 plerique in id reservati, ut, cum defecisset dies, in usum no-
 cturni luminis urerentur | 22 usu, *em. Put.* | 24 curriculo *Agri-*
cola: circulo

45,5 prospera re *Acid.* | 8 caprinatae, *em. Puteol.* | 10 imbu-
 erat *Lipsius:* induerat | 16 per simplicem victum *scripsi:* per-
 simplici victu | 18 toleraret *Ernesti*

46,2 adest *Nipperdey, adsidet Döderlein*

47,3 semper *del. Grotius, Neroni obelo notavit Ernesti ob lo-*

cum *Suetonii Ner.* 36 | 5 inmolari nos: inmolare, cf. 2, 34. 4, 70.
H. 1, 79. 3, 56 | 9 aut] et *Ernesti*, at cf. ad 1, 16

48, 11 levitati *Ernesti*: lenitati

49, 1 coniurationis al. | 4 Flavum *Bekker*: flauium | 6 Lateranus idem: lateranus consul designatus | 9 aemulatione *Ursinus* et *Lips.* Cum *Tacitus* tam multa in verborum significationibus novaverit, religioni fuit adsimulatione, i. e. studio eius adaequandi, immutare | 15 multum

50, 2 deligendum quique, em. *Puteol.* | 3 Claudium *Ritter*: tullium cf. 13, 12 | 4 uulgacium, em. *Rhen.* | 19 sermonis (sermonibus ed. princ. fort. sermonest) | 22 abscedens domo *Haase* | 24 pulcherrima *Urlichs*: pulcherrimum (pulcherrimum ad facinus *Orelli*) | exstimulauerat cum n sup. l. vetere manu, cf. ad 16, 20

51, 1 spe ac metu *Lipsius*, spem inter ac metum *Acid.* | 4 arguere *Pluygers*: arguere | 7 erant uarchus | 8 Neroni *Heinsius*: neronis | 16 neque populo add. *Madvig ante* neque senatui | quidquam idem: quid | 18 multam | duceret al.

52, 2 quo eius *Pichena* | 3 crebro eo *Lips.*, creber eo *Heinsius* | 12 daturis operam al. at recte *Med.* daturis sc. imperium | 15 libertate moreretur, em. *Pichena*

53, 2 celebrantur *Agricola* | 6 accedens, em. *Rhenanus* | 9 audientiae | 10 expostulanti | 11 Salutis *Ernesti*: salutis in etruria | siue utilia trad. | 12 Ferentino *Cluverius*: frentano | 13 operis, em. *Pichena* | 18 inanem ad idem: inane aut | spē habet *Med.*, non speciem ut teste *Spengelio P. Victorius legit*

54, 6 aspernari | 9 karissimi | 12 parare *Puteol.* partiebatq; (fort. parat itemque vel parat atque idem) | 14 suscipionibus | 15 [de consequentibus] *Heinsius* | 18 ut enim | 21 audierint *Heinsius*, viderint audierint *Nipp.*

55, 5 aut add. *Wurm* | 14 struxisse. diffideret enim uero (*repet. ex v. 13*) uitam (struxisse, egisse vitam *Agricola*) | 17 cuius sè *Acidalius*: iussisse (fort. cuius sese)

56, 12 quintilienusque, em. *Lipsius*, et sic deinceps | 14 Aciliam *Puteol.* (ex 15, 71): atillam | quintilianus, item 57, 15 et 70, 7 | 15 praecipuae | 57, 2 apichari, em. *Put.* (*Epicharin Bekker*) | 13 intactis | carissimã

58,5 hinc et inde vincita *Wurm* | 7 clam actum *scripsi*: latatum (laetatum *al.* non celatus tantum *Haase*) | 8 et f. *Walther*: set (*incerta nota*) f. | 12 et *Acidalius*: sed

59,11 sperari *al.* | 12 uincerent | 19 quis | 20 tamquam *Rhenanus*: quamquam | 24 mulieri *Acidalins*

60,15 Gavius *Bekker*: gravius | 16 agnosceret *Acid.*

61,13 redisse tribunum *scripsi*: reditum (reditum a tribuno *Agricola*) | 62,5 fructum *nos*: tam (pretium tam *Nipperdey*, tum *Muretus*, cuius si m. essent bonarum artium, famam constantis *Ernesti*) in illo tam substantivum latere videri *Weissenborn* in *Ann. phil.* vol. 52,44 bene monuit; cf. *Suet. Cal.* 4 quarum virtutum fructum uberrimum tulit | 10 fratresque *Nipperdey* | 11 quam] post

63,2 fortitudinem (fortunam *Haase*; illud defendit *A. Gerber de usu praeposs. ap. Tac. p. 27*) | 3 dolori neu (*sive neve*) *Heinsius*: dolorem (dolorem aet. suscipere *J. Fr. Gron.*) | 20 supersideo

64,2 iubet *add. Heinsius* | 5 promptus | 6 fama societatem, *em. Puteol.* | 13 quod anti publico | 15 frigidis iam artibus *al.*

65,4 in sontibus *Jansen*, sontibus *Wurm*, insonti et *Acidalius* | 6 Flavi *Bekker*: flauii | dedecoris *Heinsius*

66,2 accensis *Lipsius*: accensis quoque | 6 faenius | 8 equite *Ro. Orelli*: equiter | 9 iussu

67,8 matris et fratris et u. *Nipp.* | 16 quam visam *Walther*: quamvis (qua visa *Faërmus*, quam *al.*) | 68,9 atraheretur, *em. Orelli* (traheretur *al.* in crimina trah. *Ritter*) | 16 recens *Lipsius*

69,2 ispeciem indiciis | 4 occupare *Puteol.* occuparet (consulis: occuparet v. a. eius, opprimeret *malim*) | 8 celebrat | 12 aqua: aqua uersa (a. infusa *Weissenborn*) | 15 ex mensa *Fr. Medici*: et mensae

70,1 Annaei *Ritter*: mane na et (*M. Annaei Rhen.*)

71,4 osculis *Puteol.* oculis oculis | 10 navitate *Anquetil* | lacunam indicavit *Ritter* | 15 decreta exilia *Bezenberger coll.* 16,9 | 16 et gnatia | 20 Flavum et Musonium *add. Walther* | 25 cadicia, *em. Orelli ex titulis* | 25 Caesonius *Lipsius ex Martial.* 7,44 | 27 absolutiones in

72,5 Turpiliano *Vertranius*: turpiano | qui *add. Weissenborn*, de quo *add. alii*, Nymphidio Sabino. de Nymphidio *Ritter*; maiorem defectum *Nipperdey* statuit | quan̄c (fort. quoniam nunc) | 10 ipsa | 15 lacunam indicavit *Wurm*; nam apparet narrationem de Nymphidio vix coeptam, nedum perfectam esse.

73,1 [vocatu senatu] *Ernesti* | 4 claros *add. Agricola* | 9 dimissis, *em. Puteol.* | 14 compositā aut obliteratā mansuetudinē, *em. Lipsius*

74,1 decreta *delevit J. Fr. Gronovius*, contra *Lipsius* decernuntur (indiscreta *Bezenberger coll. 1, 35, ubi item indiscretus et proprius contra posita sunt*) | 3 suo numine *Ritter* | 6 post loci *Nipperdey* signum lacunae posuit | 14 venerationem *Rhenanus*: ueneratio item | 15 sed .. interpretatione *ipse supplere* | 16 ad omen malum *nos*: ad om̄a dolum (ad omen ac votum *Heimisch et R. Seyffert*, ad ominationem *Wurm*)

LIBER XVI.

1,1 neronis | 2 plenus | 3 dubiae rei traxit *Döderlein*: dubie retraxit | 8 occultata *Nipperdey* | 9 [ut] *Madvig* | 10 demonstrabat *nos*: demonstrat (demonstraret *Ernesti*, at est coniectura *ablativus*)

2,2 missis *Ernesti*: missis uisoribus | 3 paratam *Acidalius*: partam | 4 aveherent *Ernesti* | remigium *Bozhorn*: nauigium | 6 prudentes *idem*: prodentis | 7 celebratur, *em. Puteol.* | ab oratoribusque *Baiter*: auaratoribus oratoribusque (oratoribusque *Bekker*, a vatibus oratoribusque *Brotier*) | 9 metallis aliis *Nipperdey* | 10 novam ubertatem p. terra *Agricola* | 11 minores
3,9 ammirans (affirmans *Nipperdey*)

4,11 uiserent | 15 incuriam *Acidalius*: iniuriam

5,1 severaque .. retinente Italia *Agricola*: seueramque .. retinentes italiam | 2 longinquas *Muretus*: lonquas | 3 lasciuia experti, *em. G. Otto divin. Liv. p. 41* | 4 labori *Rhenanus*: labore | 8 consistit

6,6 Romanis *Kellerbauer* | 7,1 laetam recordantibus *Ernesti* | 4 dilatus *Acidalius*, ut est 4,19 | 12 ne *add. Faërmus*

8,4 intetior metu et etio patruī | 5 inducti *Ferrettus*: inducit | 8 Tertullinus *coni. Lipsius ex H. 4,9*

9,1 senatu | 3 senectus *Fr. Medici*: senatus | 4 ostia, *em. Lipsius* | 8 remittere *Nipperdey et Med. corr. teste Rittero*: remittere 1 m. (permittere *al.*)

10,2 Pollitta *Nipperdey*: polutia | inuisit | 3 vivendo *Puteol.* uincendo | esse: a se *Ernesti* | 14 inpeza *Petavius et Wurm*: In plexa | 18 mulieri

11,11 *fort.* intuentes | 12 relinqueret | 14 seniores *Acid.* seniore (senior prius, tum ut cui proxima *Sirker*) | extiguntur (*pro* extinguntur) | 16 at nos: et | suo arbitrio *Faber*

12,1 Publius (*Rubrius coni. Nipperdey ex H. 2,51 et 99*) | 4 menses .. sequebantur *idem*: mensis .. sequebatur | 5 Julius *Lipsius*: iunius *cf. Madv. Adv. II, 558* | 8 Iunium *Lipsius*: iunctum

13,4 uienia (moenia urbis *al.*) | 16 post Lugdunensem *Nipperdey lacunam notavit* | 18 urbis *Furia*: turbis

14,1 Luccio *Chr. A. Rupertus*: L. | 3 tanquam | 6 innexum *Freinsheim*: innixum | 16 incolumitatis | 22 monito *Agricola*: monitus | 23 Anteius *al.* | 24 interscissis *Bezzenberger coll. 15,35*; at est incidere venas 16,19 et apud *Vell. Pat. 2,22*

15,5 vi corporis *Wurm*: corporis corporis (corporis robore *Beroaldus*, ingens corporis *Ritter*, at *cf. Wölfflin Philol. 26,102*) | 6 ne imperium invaderet pavidō semper et .. exterrito *Acid.* | 8 imperatoris *Beroaldus*: In .p̄.

16,4 et continuo (ex continuo *Wurm*) | 6 restinguunt *Madvig* | 7 his | 8 oderint *al.* | 10 captiuitatē | 17,2 Rufius nos: rufus | C. *Wesenberg*: ac (ac C. *Rhenanus*, T. *Haase*, ac T. *Nipp.*) | 15 finguntur, *em. Puteol.* (consilia finguntur *Heracius*) | 20 addit *Haase* | 21 scripsisse *al.*

18,1 C. *del. Nipperdey* | 2 somnium

19,9 et epulas nos: et uias (epulas *Menagius*) | quamquam *Rhenanius*: quam | 13 novitatem *Neue*: nouitate

20,2 offetur | 5 municium, *em. Ryck* | 6 dedit *Rhen.* deditum | 9 luere *Acidalius*: lueret (*adhaesit t ex sequente truc.*)

Tacitus in tali sententiae conformatione pluralem numerum verbi usurpat, ut 1,8. 6,46. 12,41 et 45. 14,31 et 53. 15,7. 16,7 etc.

21,5 ferretur | 6 spectabilem *Agricola*: et expectabilem | 8 caestatis *Döderlein*, cetariis *Nipperdey*, vetustis *R. Seyffert*; priorum commenta v. in ed. *Waltheriana* | traiano | 11 cum], dum *Heinsius* | decernerentur *al.* | 12 interfuerit (interfuit *al.*)

22,3 adesset | 7 introisset | 11 nunc tenebo thraseam, *em. Puteol.* | 15 quo tibi *Rhen.* quod ibi | 16 cura *add. Lipsius* | 19 legiones | 25 euerterant | 26 admouisti

23,1 *Ostorius Lipsius (ex c. 33)*: torius (*sic item c. 30*) | 2 in quo *Nipp.* | 6 evehere *P. Victorius et Baiter*: seuehere (avehere *al.*) | 8 accipiendae | 9 ut versis ad *Acid.* | 24,3 dimisit, *em. Rhen.* | 8 quo dubie non uenit, *em. idem*

25,2 an sperneret: asperneret | 4 disserunt *Haase*: dixerunt | gloria, *fort. gloria* augesceret | 7 humanos | 8 si in

26,2 subtrahere, *em. Puteol.* | 5 ingesturi vel aggesturi *Heinsius (sed sine sint)*: augusti (ausuri sint *Acidal.*) | 6 semper ornavisset *coni. Lipsius*: perornauisset | 7 infamia | 10 filiam *Nipperdey*: familiam | 12 gloriam peteret fine *Madvig* | 14 plebei *Ritter*: plebi

27,2 insidere, *em. Puteol.* | 8 uterentur (*pro ūterentur*) | 9 haud *Lipsius*: had (haud adueniri *Acid.*)

28,5 ragonium, *em. Rhen. ex c. 33* | 11 ageret *Madvig* | 13 increpantis vocem *Madvig*: increpatium (increpantis convicium *Nipperdey*)

29,1 ut erat *Pichena*: uteret | 2 et crebritate *Rhenanus* | 10 sed quia *Acidalius*

30,1 accusationem *Acid.* | 2 proconsulatum *Lipsius*: procos. | 3 pro claritate: popularitate *Nipperdey* | 5 quo *Jac. Gronovius*: quot (quod *al.*)

31,8 dedit | 32,2 plautio | 6 interiectis | 11 exercitus *Agricola*: et exerciti | 33,5 aequitatē

34,1 ad: a | 3 cētus frequentē, *em. Ritter* (coetus frequentes *al.*) | intentū | 9 neu: nec *Nipperdey* | 10 hortantur

35,5 brachiis | 10 obversus *Acidalius*

Prima plagula commentarii critici iam typis exscripta erat, cum a Madvigio, qua est in me officiositate, quae in Adversariorum criticorum volumine altero in Taciti libris emendanda proposuit accipi. Supplemus igitur hic quae ex eius emendationibus in textum verborum Taciti recipienda aut commemoranda existimavimus.

II, 8 classis Amisiae ore redicta item Madvig II, 542

II, 21 non colligeret] non collinearet *idem*

II, 37 *in. eodem suadente p. 545 reduximus lectionem Medicei quod magis = quod eo magis mirum fuit etc.*

III, 43, 21 insectans Madvig: insectandi

III, 50, 12 in integro sit *idem*: in integro est

III, 66, 12 propolluebat] occulebat *idem p. 544; an pro-
luebat, ut Waltherus proposuit?*

III, 71, 11 quotiens valetudo *etc.*] locum coniecturis frustra
tentatum esse probavit Madvig p. 545.

IV, 12, 14 alitque haec *idem*: atque haec

IV, 14, 8 incluserant *idem*: induxerant

Denique monemus, Conr. Ad. Muellerum in Philologi vol. 33, 316 nuper proposuisse in loco corrupto Taciti I, 8, 9 nihil addendum, sed verba aut cohortibus civium Rom. ut glossema delenda esse. In eiusdem autem libri cap. 7 A. Linsmeyerus scribendum esse censet: neu tristi ore essent (tristior Med.) primordio.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER I.

BREVIARIUM. Cap: 1. Rei Romanae status ante Augustum. 2. Eius artes et via ad imperium. 3. Varii ab Augusto destinati successores. 4. Status rerum et affectus civium sub Augusto. Iudicia de successoribus. 5. Morbus Augusti et mors celata. Accitus ad successionem Tiberius. 6. Caedes Postumi Agrippae. 7. Roma prona in servitutem. Iuratum in verba novi principis. Eius callida tergi versatio. 8. Augusti testamentum et honores eximii in funere. 9. De Augusto iudicia in utramque partem. 10. Iudicia sequiora. 11. Tiberius imperium subdole renuit urgente senatu. Rationarium imperii. 12. Asinio iratus Tiberius, 13. mox Arruntio, Haterio, Scauro. 14. Senatus adulatio in Liviam, a Tiberio temperata. 15. Ratio comitiorum. Ludi Augustales. 16. Seditio Pannonicarum legionum VIII. IX. XV. Concitor Percennius. 17. Huius seditiosae contiones. 18. Furit miles, quem moderari conatur Blaesus. 19. Legatio ad principem. 20. Recrudescit seditio. 21. Blaesus frustra obnititur, 22. Vibuleni fallaci facinore paene oppressus. 23. Tribuni militum pulsi, Lucilius caesus. 24. Drusus seditioni sedandae missus a Tiberio. 25. Drusus literas Tiberii recitat, 26. militum postulata differt: clamor. 27. Hinc tumultus acrior, Lentuli periculum. 28. Lunae defectio seditiosos terret, nec deest occasione Drusus. 29. Miles ponit ferociam. 30. Capita tumultus caesa. Legiones hibernis suis redditae. 31. Gravior oritur seditio legionum octo Germanicarum. 32. Saevitia in centuriones. Chaereae facinus. 33. Germanicus Caesar ad legiones e Gallia properat: 34. quas ad fidem cohortatur. 35. Eae querelas promunt: pars imperium offerunt acriter abnudenti. 36. Remedia quaesita. 37. Oblata missio et pecunia: sic paulum oppressa seditio. 38. Vexillarii turbant: quos fortiter coercet M'. Ennius. 39. Deuuo legiones I. et XX. turbant. Ca-

sari vim, Planco mortem intentant. 40. Germanicus, filio et uxore dimissis, 41. militi paenitentiam inicit. 42. 43. Tum eum facunda oratione alloquitur. 44. Mutati poenas in se ultro poscunt, noxios ipsi puniunt. Centuriones novi suffecti. 45. In turbidos vis adhuc paratur. 46. Trepidae urbis rumores. 47. Tiberius iter simulat. 48. Germanici minae. 49. Miles suos turbatores ipse caedit. 50. Furorem expiaturi in hostem eunt. Marsi oppressi. 51. Tamfanae templum dirutum. Insidiae in reditu irritae. 52. Tiberius maligne laudat Germanicum. 53. Iuliae mors et mores. Gracchus caesus. 54. Sodales Augustales instituuntur. Histrionum turbae.

55. Proximo anno in Chattos excursus. Arminius. Segestea. 56. Chatti improvise oppressi, Mattium incensum. 57. Segestem obsessum liberat Germanicus. Uxor Arminii capta. 58. Segestis oratio. Segestes cum suis benigne habitus. 59. Arminius in eum et Romanos invehitur. 60. Cherusci et alii populi rebellant. Bructeri fusi. 61. Monumenta cladis Varianae. 62. Reliquiae illius cladis tumulatae, improbante Tiberio. 63. Pugna cum Arminio. 64. Caecinam loco iniquo aggreditur Arminius intrepidum. 65. Milites consternati. Caecinae somnium infaustum. Caesi paene Romani. 66. Panicus terror repressus. 67. Consilium Caecinae de recessu. 68. Felix eruptio. Germanorum clades. 69. Agrippinae viriles curae Tiberium offendunt. 70. Legiones aestu maris cum periculo revectae. 71. Segimerus in deditiōnem acceptus. Exercitus damna suppleta. 72. 73. Tiberii ficta modestia. Lex maiestatis revocata et in minimis quibusdam exercita. Delationum pestis ingruit. 74. Marcellus maiestatis postulat. In eum ira Tiberii incautior. 75. Tiberii liberalitas. 76. Tiberis inundatio. Achaia et Macedonia levatae. Drusi munus. 77. Theatri licentia coercita. 78. Templum Augusti. Centesima. 79. An aquae Tiberi subducendae. 80. Tiberius cur praesides raro mutarit. 81. Comitiorum confusa ratio.

Haec fere biennio gesta coss. Sex. Pompeio et Sex. Apuleio, Nerone Claudio Druso Caesare et C. Norbano, annis a. u. c. 767. et 768., post Chr. n. 14. et 15.

1. Urbem Romam a principio reges habuere; libertatem et consulatum L. Brutus instituit. dictaturae ad tempus sumebantur; neque decemviralis potestas ultra biennium, neque tribunorum militum consulare ius diu valuit. non Cinnae, non Sullae longa dominatio; et Pompei Crassique potentia cito in Caesarem, Lepidi atque Antonii arma in Augustum cessere, qui cuncta discordiis civilibus fessa nomine principis sub imperium accepit. sed veteris populi Romani prospera vel adversa claris scriptoribus memorata sunt; temporibusque

Augusti dicendis non defuere decora ingenia, donec gliscente 10
adulatione deterrerentur. Tiberii Gaique et Claudii ac Nero-
nis res florentibus ipsis ob metum falsae, postquam occide-
rant, recentibus odiis compositae sunt. inde consilium mihi
pauca de Augusto et extrema tradere, mox Tiberii principa- 15
tum et cetera, sine ira et studio, quorum causas procul habeo.

2. Postquam Bruto et Cassio caesis nulla iam publica ar-
ma, Pompeius apud Siciliam oppressus exutoque Lepido, in-
terfecto Antonio ne Iulianis quidem partibus nisi Caesar dux
reliquus, posito triumviri nomine consulem se ferens et ad
tuendam plebem tribunicio iure contentum, ubi militem donis, 5
populum annona, cunctos dulcedine otii pellexit, insurgere
paulatim, munia senatus magistratum legum in se trahere,
nullo adversante, cum ferocissimi per acies aut proscriptione
cecidissent, ceteri nobilium, quanto quis servitio promptior,
opibus et honoribus extollerentur ac novis ex rebus aucti 10
tuta et praesentia quam vetera et periculosa mallent. neque
provinciae illum rerum statum abnuebant, suspecto senatus
populique imperio ob certamina potentium et avaritiam ma-
gistratum, invalido legum auxilio, quae vi, ambitu, postre-
mo pecunia turbabantur. 15

3. Ceterum Augustus subsidia dominationi Claudium Mar-
cellum sororis filium admodum adolescentem pontificatu et
curuli aedilitate, M. Agrippam ignobilem loco, bonum militia
et victoriae socium, geminatis consulatibus extulit, mox de- 5
functo Marcello generum sumpsit; Tiberium Neronem et Clau-
dium Drusum privignos imperatoriis nominibus auxit, integra
etiam tum domo sua. nam genitos Agrippa Gaium ac Lucium
in familiam Caesarum induxerat, necdum posita puerili prae-
texta principes iuventutis appellari, destinari consules specie
recusantis flagrantissime cupiverat. ut Agrippa vita conces- 10
sit, Lucium Caesarem euntem ad Hispaniensem exercitus, Ga-
ium remeantem Armenia et vulnere invalidum mors fato pro-
pera vel novercae Liviae dolus abstulit, Drusoque pridem
extincto Nero solus e privignis erat, illuc cuncta vergere:
filius, collega imperii, consors tribuniciae potestatis adsumi- 15
tur omnisque per exercitus ostentatur, non obscuris, ut antea,
matris artibus, sed palam hortatu. nam senem Augustum de-

vinxerat adeo, uti nepotem unicum, Agrippam Postumum, in insulam Planasiam proiecerit, rudem sane bonarum artium et
 20 robore corporis stolide ferocem, nullius tamen flagitii con-
 pertum. at hercule Germanicum Druso ortum octo apud
 Rhenum legionibus inposuit adscirique per adoptionem a Ti-
 berio iussit, quamquam esset in domo Tiberii filius iuvenis,
 sed quo pluribus munimentis insisteret. bellum ea tempestate
 25 nullum nisi adversus Germanos supererat, abolendae magis
 infamiae ob amissum cum Quintilio Varo exercitum quam cu-
 pidine proferendi imperii aut dignum ob praemium. domi res
 tranquillae, eadem magistratum vocabula; iuniores post
 Actiacam victoriam, etiam senes plerique inter bella civium
 30 nati: quotus quisque reliquus qui rem publicam vidisset?

4. Igitur verso civitatis statu nihil usquam prisci et inte-
 gri moris: omnes exuta aequalitate iussa principis aspectare,
 nulla in praesens formidige, dum Augustus aetate validus se-
 que et domum et pacem sustentavit. postquam provecta iam
 5 senectus aegro et corpore fatigabatur aderatque finis et spes
 novae, pauci bona libertatis in cassum disserere, plures bel-
 lum pavescere, alii cupere. pars multo maxima imminentis
 dominos variis rumoribus differebant: trucem Agrippam et
 ignominia accensum non aetate neque rerum experientia
 10 tantae moli parem, Tiberium Neronem maturum annis, spe-
 ctatum bello, set vetere atque insita Claudiae familiae super-
 bia, multaque indicia saevitiae, quamquam premantur, erum-
 pere. hunc et prima ab infantia eductum in domo regnatrice:
 congestos iuveni consulatus, triumphos; ne iis quidem annis,
 15 quibus Rhodi specie secessus exul egerit, aliud quam iram
 et simulationem et secretas lubricas meditatam. accedere
 matrem muliebri inpotentia: serviendum feminae duobusque
 insuper adolescentibus, qui rem publicam interim premant,
 quandoque distrahant.

5. Haec atque talia agitantibus gravescere valetudo Au-
 gusti, et quidam scelus uxoris suspectabant. quippe rumor
 incesserat, paucos ante menses Augustum, electis consciis
 et comite uno Fabio Maximo, Planasiam vectum ad visendum
 5 Agrippam; multas illic utrimque lacrimas et signa caritatis
 spemque ex eo fore ut iuvenis penatibus avi redderetur:

quod **Maximum** uxori **Marciae** aperuisse, illam **Liviae**. gnarum id **Caesari**; neque multo post extincto **Maximo**, dubium an quaesita morte, auditos in funere eius **Marciae** gemitus semet incusantis, quod causa exitii marito fuisset. utcumque 10 se ea res habuit, vixdum ingressus **Illyricum** **Tiberius** prosperis matris literis accitur; neque satis conpertum est, spirantem adhuc **Augustum** apud urbem **Nolam** an exanimem reppererit. acribus namque custodiis domum et vias saepserat **Livia**, laetique interdum nuntii vulgabantur, donec pro- 15 visis quae tempus monebat simul excessisse **Augustum** et rerum potiri **Neronem** fama eadem tulit.

6. Primum facinus novi principatus fuit **Postumi Agrippae** caedes, quem ignarum inermumque quamvis firmatus animo centurio aegre confecit. nihil de ea re **Tiberius** apud senatum disseruit: patris iussa simulabat, quibus praescripsisset tribuno custodiae adposito, ne cunctaretur **Agrippam** morte 5 adficere, quandoque ipse supremum diem explevisset. multa sine dubio saevaque **Augustus** de moribus adolescentis questus, ut exilium eius senatus consulto sanciretur perfecerat: ceterum in nullius umquam suorum necem duravit, neque mortem nepoti pro securitate privigni inlatam credibile erat, pro- 10 prius vero **Tiberium** ac **Liviam**, illum metu, hanc novercalibus odiis, suspecti et invisi juvenis caedem festinavisse. nuntianti centurioni, ut mos militiae, factum esse quod imperasset, neque imperasse sese et rationem facti reddendam apud senatum respondit. quod postquam **Sallustius Crispus** particeps 15 secretorum (is ad tribunum miserat codicillos) comperit, metuens ne reus subderetur, iuxta periculoso ficta seu vera promeret, monuit **Liviam** ne arcana domus, ne consilia amicorum, ministeria militum vulgarentur, neve **Tiberius** vim principatus resolveret cuncta ad senatum vocando: eam condicionem 20 esse imperandi, ut non aliter ratio constet quam si uni reddatur.

7. At **Romae** ruere in servitium consules, patres, eques. quanto quis inlustrior, tanto magis falsi ac festinantes, vultuque composito, ne laeti excessu principis neu tristiores primordio, lacrimas gaudium, questus adulationem miscebant. **Sex. Pompeius** et **Sex. Appuleius** consules primi in verba 5

Tiberii Caesaris iuravere, apudque eos Seius Strabo et Turranius, ille praetoriarum cohortium praefectus, hic nonae; mox senatus milesque et populus. Nam Tiberi cuncta per consules incipiebat, tamquam vetere re publici
 10 et ambiguus imperandi: ne edictum quidem, quo patres curiam vocabat, nisi tribuniciae potestatis praescriptione per-
 suit sub Augusto acceptae. verba edicti fuere pauca et sensu permodesto: de honoribus parentis consulturum, neque abscedere a corpore idque unum ex publicis muneribus
 15 usurpare. sed defuncto Augusto signum praetoriis cohortibus ut imperator dederat: excubiae, arma, cetera aulae; miles in forum, miles in curiam comitabatur. literas ad exercitus tamquam adepto principatu misit, nusquam cunctabundus nisi cum in senatu loqueretur. causa praecipua ex formidine, ne Germanicus, in cuius manu tot legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium quam exspectare mallet. dabat et famae, ut vocatus electusque potius a re publica videretur quam per uxorium ambitum et senili adoptione inrepsisse. postea cognitum est
 25 ad introspectandas etiam procerum voluntates inductam dubitationem: nam verba vultus in crimen detorquens recondebat.

8. Nihil primo senatus die agi passus est nisi de supremis Augusti, cuius testamentum inlatum per virgines Vestae Tiberium et Liviam heredes habuit: Livia in familiam Iuliam nomenque Augustum adsumebatur; in spem secundam nepotes pronepotesque, tertio gradu primores civitatis scripserat, plerosque invisos sibi, sed iactantia gloriaque ad posterol-
 5 legata non ultra civilem modum, nisi quod populo et plebi quadringentiens triciens quinquiens, praetoriarum cohortium militibus singula nummum milia, *urbanis quingenos*, legionariis
 10 aut cohortibus civium Romanorum trecenos nummos viritum dedit. tum consultatum de honoribus; ex quis *qui* maxime insignes visi, ut porta triumphali duceretur funus, Gallus Asinius, ut legum latarum tituli, victarum ab eo gentium vocabula anteferrentur, L. Arruntius censuere. addebat Messalla Valerius renovandum per annos sacramentum in nomen Tiberii; interrogatusque a Tiberio num se mandante eam sententiam prompsisset, sponte dixisse respondit, neque in iis quae ad rem publicam

pertinerent consilio nisi suo usurum, vel cum periculo offensionis: ea sola species adulandi supererat. conclamant patres corpus ad rogam umeris senatorum ferendum. remisit 20 Caesar adroganti moderatione, populumque edicto monuit ne, ut quondam nimis studiis funus divi Iulii turbassent, ita Augustum in foro potius quam in campo Martis, sede destinata, cremari vellent. die funeris milites velut praesidio stetero, multum inridentibus qui ipsi viderant quique a parentibus ac- 25 ceperant diem illum crudi adhuc servitii et libertatis inprospere repetitae, cum occisus dictator Caesar aliis pessimum, aliis pulcherrimum facinus videretur: nunc senem principem, longa potentia, provisus etiam heredum in rem publicam opibus, auxilio scilicet militari tuendum, ut sepultura eius quieta 30 foret.

9. Multus hinc ipso de Augusto sermo, plerisque vana mirantibus, quod idem dies accepti quondam imperii princeps et vitae supremus, quod Nolae in domo et cubiculo in quo pater eius Octavius vitam finivisset. numerus etiam consulti- 5 tum celebrabatur, quo Valerium Corvum et C. Marium simul aequaverat, continuata per septem et triginta annos tribunicia potestas, nomen imperatoris semel atque viciens partum aliaque honorum multiplicata aut nova. at apud prudentes vita eius varie extollebatur arguebaturve. hi pietate erga parentem et necessitudine rei publicae, in qua nullus tunc legibus 10 locus, ad arma civilia actum, quae neque parari possent neque haberi per bonas artes. multa Antonio, dum interfectores patris ulcisceretur, multa Lepido concessisse. postquam hic socordia senuerit, ille per libidines pessum datus sit, non aliud discordantis patriae remedium fuisse quam ut ab uno 15 regeretur. non regno tamen neque dictatura, sed principis nomine constitutam rem publicam; mari Oceano aut omnibus longinquis saeptum imperium; legiones, provincias, classes, cuncta inter se conexas; ius apud cives, modestiam apud socios; urbem ipsam magnifico ornatu; pauca admodum vi tra- 20 ctata, quo ceteris quies esset.

10. Dicebatur contra: pietatem erga parentem et tempora rei publicae obtentui sumpta: ceterum cupidine domi- nandi concitos per largitionem veteranos, paratum ab adu-

5 **l**escente privato exercitum, corruptas consulis legiones, simulatam Pompeianarum gratiam partium; mox ubi decreto patrum fasces et ius praetoris invaserit, caesis Hirtio et Pansa, sive hostis illos, seu Pansam venenum vulneri adfusum, sui milites Hirtium et machinator doli Caesar abstulerat, utriusque copias occupavisse; extortum invito senatu consulatum,
 10 armaeque quae in Antonium acceperit contra rem publicam versa; proscriptionem civium, divisiones agrorum ne ipsis quidem qui fecere laudatas. sane Cassii et Brutorum exitus paternis inimicitiis datos, quamquam fas sit privata odia publicis utilitatibus remittere: sed Pompeium imagine pacis, sed
 15 Lepidum specie amicitiae deceptos; post Antonium, Tarentino Brundisinoque foedere et nuptiis sororis inlectum, subdolae adfinitatis poenas morte exsolvisse. pacem sine dubio post haec, verum cruentam: Lollianas Varianasque clades, interfectos Romae Varrones, Egnatios, Iulos. nec domesticis
 20 abstinebatur: abducta Neroni uxor et consulti per ludibrium pontifices an concepto necdum edito partu rite nuberet; Q. †Tedii et Vedii Pollionis luxus; postremo Livia gravis in rem publicam mater, gravis domui Caesarum noverca. nihil deorum honoribus relictum, cum se templis et effigie numinum
 25 per flamines et sacerdotes coli vellet. ne Tiberium quidem caritate aut rei publicae cura successorem adscitum, sed quoniam adrogantiam saevitiamque eius introspexerit, comparatione deterrima sibi gloriam quaesivisse. etenim Augustus paucis ante annis, cum Tiberio tribuniciam potestatem
 30 a patribus rursus postularet, quamquam honora oratione, quaedam de habitu cultuque et institutis eius iecerat, quae velut excusando exprobraret. ceterum sepultura more perfecta templum et caelestes religiones decernuntur.

11. Versae inde ad Tiberium preces. et ille varie diserebat de magnitudine imperii, sua modestia. solam divi Augusti mentem tantae molis capacem: se in partem curarum ab illo vocatum experiendo didicisse quam arduum,
 5 quam subiectum fortunae regendi cuncta onus. proinde in civitate tot inlustribus viris subnixi non ad unum omnia deferrent: plures facilius munia rei publicae sociatis laboribus exsecuturos. plus in oratione tali dignitatis quam fidei erat;

Tiberioque etiam in rebus quas non occuleret, seu natura sive aduetudine, suspensa semper et obscura verba: tunc vero nitenti, ut sensus suos penitus abderet, in incertum et ambiguum magis implicabantur. at patres, quibus unus metus si intellegere viderentur, in questus lacrimas vota effundi; ad deos, ad effigiem Augusti, ad genua ipsius manus tendere, cum proferri libellum recitarique iussit. opes publicae continebantur, quantum civium sociorumque in armis, quot classes, regna, provinciae, tributa aut vectigalia, et necessitates ac largitiones. quae cuncta sua manu perscripserat Augustus addideratque consilium coercendi intra terminos imperii, incertum metu an per invidiam. 20

12. Inter quae senatu ad infimas obtestationes procumbente, dixit forte Tiberius se ut non toti rei publicae parem, ita quaecumque pars sibi mandaretur, eius tutelam suscepturum. tum Asinius Gallus ‘interrogo’ inquit, ‘Caesar, quam partem rei publicae mandari tibi velis’. percussus improvisa interrogatione paulum reticuit: dein collecto animo respondit nequaquam decorum pudori suo legere aliquid aut evitare ex eo, cui in universum excusari mallet. rursum Gallus (etenim vultu offensionem coniectaverat) non idcirco interrogatum ait, ut divideret quae separari nequirent, sed ut sua confessione argueretur, unum esse rei publicae corpus atque unius animo regendum. addidit laudem de Augusto Tiberiumque ipsum victoriarum suarum quaeque in toga per tot annos egregie fecisset admonuit. nec ideo iram eius lenivit, pridem invisus, tamquam ducta in matrimonium Vipsania M. Agrippae filia, quae quondam Tiberii uxor fuerat, plus quam civilia agitare Pollionisque Asinii patris ferociam retineret.

13. Post quae L. Arruntius haud multum discrepans a Galli oratione perinde offendit, quamquam Tiberio nulla vetus in Arruntium ira: sed divitem, promptum, artibus egregiis et pari fama publice, suspectabat. quippe Augustus supremis sermonibus cum tractaret, quinam adipisci principem locum suffecturi abnuerent aut in pares vellent vel idem possent cuperentque, M. Lepidum dixerat capacem sed aspernantem, Gallum Asinium avidum et minorem, L. Arruntium non indignum et, si casus daretur, ausurum. de prioribus

10 consentitur, pro Arruntio quidam Cn. Pisonem tradidere; omnesque praeter Lepidum variis mox criminibus struente Tiberio circumventi sunt. etiam Q. Haterius et Mamercus Scaurus suspicacem animum perstrinxere, Haterius cum dixisset 'quousque patieris, Caesar, non adesse caput rei publicae?', Scaurus quia dixerat, spem esse ex eo non inritas fore senatus preces, quod relationi consulum iure tribuniciae potestatis non intercessisset. in Haterium statim invectus est; Scaurum, cui inplacabilius irascebatur, silentio tramisit. fessusque clamore omnium, expostulatione singulorum flexit paulatim, non ut fateretur suscipi a se imperium, sed ut negare et rogari desineret. constat Haterium, cum deprecandi causa Palatium introisset ambulantisque Tiberii genua advolveretur, prope a militibus interfectum, quia Tiberius casu an manibus eius inpeditus prociderat. neque tamen periculo talis viri mitigatus est, donec Haterius Augustam oraret eiusque curatissimis precibus protegeretur.

14. Multa patrum et in Augustam adulatio. alii parentem, alii matrem patriae appellandam, plerique ut nomini Caesaris adscriberetur 'Iuliae filius' censebant. ille moderandos feminarum honores dictitans eademque se temperantia usurum in iis quae sibi tribuerentur, ceterum anxius invidia et muliebri fastigium in deminutionem sui accipiens ne licitorem quidem ei decerni passus est aramque adoptionis et alia huiusce modi prohibuit. at Germanico Caesari proconsulare imperium petivit, missique legati qui deferrent, simul maestitiam eius ob excessum Augusti solarentur. quo minus idem pro Druso postularetur, ea causa quod designatus consul Drusus praesensque erat. candidatos praeturae duodecim nominavit, numerum ab Augusto traditum; et hortante senatu ut augetet, iure iurando obstrinxit se non excessurum.

15. Tum primum e campo comitia ad patres translata sunt: nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio principis, quaedam tamen studiis tribuum fiebant. neque populus ademptum ius questus est nisi inani rumore, et senatus largitionibus ac precibus sordidis exsolutus libens tenuit, moderante Tiberio ne plures quam quattuor candidatos commendaret, sine repulsa et ambitu designandos. inter quae tribuni ple-

bei petivere, ut proprio sumptu ederent ludos, qui de nomine Augusti fastis additi Augustales vocarentur. sed decreta pecunia ex aëratio, utque per circum triumphali veste 10 uterentur: curru vehi haud permissum. mox celebratio annua ad praetorem translata, cui inter cives et peregrinos iurisdictio evenisset.

16. Hic rerum urbanarum status erat, cum Pannonicas legiones seditio incessit, nullis novis causis, nisi quod mutatus princeps licentiam turbarum et ex civili bello spem praemiorum ostendebat. castris aestivis tres simul legiones habebantur, praesidente Iunio Blaeso, qui fine Augusti et iniis 5 Tiberii auditis ob iustitium aut gaudium intermiserat solita munia. eo principio lascivire miles, discordare, pessimi cuiusque sermonibus praebere aures, denique luxum et otium capere, disciplinam et laborem aspernari. erat in castris Percennius quidam, dux olim theatralium operarum, dein gre- 10 garius miles, procax lingua et miscere coetus histrionali studio doctus. is inperitos animos et quaenam post Augustum militiae condicio ambigentes impellere paulatim nocturnis colloquiis aut flexo in vesperam die et dilapsis melioribus de- 15 terrimum quemque congregare.

17. Postremo promptis iam et aliis seditionis ministris velut contionabundus interrogabat, cur paucis centurionibus, paucioribus tribunis in modum servorum oboedirent. quando ausuros exposcere remedia, nisi novum et nutantem adhuc principem precibus vel armis adirent? satis per tot annos 5 ignavia peccatam, quod tricena aut quadragera stipendia senes et plerique truncato ex vulneribus corpore tolerant. ne dimissis quidem finem esse militiae, sed apud vexillum tendentes alio vocabulo eosdem labores perferre. ac si quis tot casus vita superaverit, trahi adhuc diversas in terras, ubi per 10 nomen agrorum uligines paludum vel inculta montium accipiant. enimvero militiam ipsam gravem, infructuosam: denis in diem assibus animam et corpus aestimari: hinc vestem arma tentoria, hinc saevitiam centurionum et vacationes munerum redimi. at hercule verbera et vulnera, duram hiemem, 15 exercitas aestates, bellum atrox aut sterilem pacem sempiterna. nec aliud levamentum quam si certis sub legibus mili-

tia iniretur, ut singulos denarios mererent, sextus decumus stipendii annus finem adferret, ne ultra sub vexillis tenerentur, set isdem in castris praemium pecunia solveretur. an praetorias cohortes, quae binos denarios acceperint, quae post sedecim annos penatibus suis reddantur, plus periculorum suscipere? non obtrectari a se urbanas excubias: sibi tamen apud horridas gentes e contuberniis hostem aspici.

18. Adstrepebat vulgus, diversis incitamentis, hi verberum notas, illi canitiem, plurimi detrita tegmina et nudum corpus exprobrantes. postremo eo furoris venere, ut tres legiones miscere in unam agitaverint. depulsi aemulatione, quia 5 suae quisque legioni eum honorem quaerebant, alio vertunt atque una tres aquilas et signa cohortium locant; simul congerunt caespites, exstruunt tribunal, quo magis conspicua sedes foret. properantibus Blaesus advenit, increpabatque ac retinebat singulos, clamitans ‘mea potius caede imbuite 10 manus: levioe flagitio legatum interficietis quam ab imperatore desciscitis. aut incolumis fidem legionum retinebo, aut iugulatus paenitentiam adcelerabo.’

19. Aggerabatur nihilo minus caespes iamque pectori usque adcreverat, cum tandem pervicacia victi inceptum omisere. Blaesus multa dicendi arte non per seditionem et turbas desideria militum ad Caesarem ferenda ait, neque veteres ab imperatoribus priscis neque ipsos a divo Augusto tam nova petivisse; et parum in tempore incipientes principis 5 curas onerari. si tamen tenderent in pace temptare quae ne civilium quidem bellorum victores expostulaverint, cur contra morem obsequii, contra fas disciplinae vim meditentur? decernerent legatos seque coram mandata darent. adclamavere ut filius Blaesii tribunus legatione ea fungeretur peteretque militibus missionem ab sedecim annis: cetera mandatu- 10 ros, ubi prima provenissent. profecto iuvene modicum otium: sed superbire miles, quod filius legati orator publicae causae satis ostenderet necessitate expressa quae per 15 modestiam non obtinuissent.

20. Interea manipuli ante coeptam seditionem Nauportum missi ob itinera et pontes et alios usus, postquam turbatum in castris acceperere, vexilla convellunt direptisque pro-

ximis vicis ipsoque Nauporto, quod municipii instar erat, retinentis centuriones inrisu et contumeliis, postremo verberibus insectantur, praecipua in Aufidienum Rufum praefectum castrorum ira, quem dereptum vehiculo sarcinis gravant aguntque primo in agmine, per ludibrium rogantes an tam immensa onera, tam longa itinera libenter ferret. quippe Rufus diu manipularis, dein centurio, mox castris praefectus, antiquam duramque militiam revocabat, vetus operis ac laboris et eo inmitior, quia toleraverat.

21. Horum adventu redintegratur seditio, et vagi circumiecta populabantur. Blaesus paucos, maxime praeda onustos, ad terrorem ceterorum adfici verberibus, claudi carcere iubet; nam etiam tum legato a centurionibus et optimo quoque manipularium parebatur. illi obniti trahentibus, prensare circumstantium genua, ciere modo nomina singulorum, modo centuriam quisque cuius manipularis erat, cohortem, legionem, eadem omnibus inminere clamitantes. simul probra in legatum cumulant, caelum ac deos obtestantur, nihil reliqui faciunt quo minus invidiam misericordiam metum et iras permoverent. adcurritur ab universis, et carcere effracto solvunt vincula desertoresque ac rerum capitalium damnatos sibi iam miscent.

22. Flagrantior inde vis, plures seditioni duces. et Vibulenus quidam gregarius miles, ante tribunal Blaesi adlevatus circumstantium umeris, apud turbatos et quid pararet intentos 'vos quidem' inquit 'his innocentibus et miserrimis lucem et spiritum reddidistis: sed quis fratri meo vitam, quis fratrem mihi reddit? quem missum ad vos a Germanico exercitu de communibus commodis nocte proxima iugulavit per gladiatores suos, quos in exitium militum habet atque armat. responde, Blaesie, ubi cadaver abieceris: ne hostes quidem sepultura invident. cum osculis, cum lacrimis dolorem meum implevero, me quoque trucidari iube, dum interfectos nullum ob scelus, sed quia utilitati legionum consulebamus, hi sepe-liant.'

23. Incendebat haec fletu et pectus atque os manibus verberans. mox disiectis quorum per umeros sustinebatur, praiceps et singulorum pedibus advolutus tantum consterna-

tionis invidiaeque concivit, ut pars militum gladiatores qui
 5 e servitio Blaesi erant, pars ceteram eiusdem familiam vincirent, alii ad quaerendum corpus effunderentur. ac ni prope neque corpus ullum reperiri, et servos adhibitis cruciatibus abnuere caedem, neque illi fuisse umquam fratrem pernotuisset, haud multum ab exitio legati aberant. tribunos
 10 tamen ac praefectum castrorum extrudere, sarcinae fugientium direptae, et centurio Lucilius interficitur, cui militaribus facetiis vocabulum 'cedo alteram' indiderant, quia fracta vite in tergo militis alteram clara voce ac rursus aliam poscebat. ceteros latebrae texere, uno retento Clemente Iulio, qui perferendis militum mandatis habebatur idoneus ob promptum
 15 ingenium. quin ipsae inter se legiones octava et quinta decima ferrum parabant, dum centurionem cognomento Sirpicum illa morti deposcit, quintadecumani tuentur, ni miles nonans preces et adversum aspernantis minas interiecisset.

24. Haec audita quamquam abstrusum et tristissima quaeque maxime occultantem Tiberium perpulere ut Drusum filium cum primoribus civitatis duabusque praetoriis cohortibus mitteret, nullis satis certis mandatis, ex re consulturum.
 5 et cohortes delecto milite supra solitum firmatae. additur magna pars praetoriani equitis et robora Germanorum, qui tum custodes imperatori aderant; simul praetorii praefectus Aelius Seianus, collega Straboni patri suo datus, magna apud Tiberium auctoritate, rector iuveni et ceteris periculorum
 10 praemiorumque ostentator. Druso propinquantique quasi per officium obviae fuere legiones, non laetae, ut adsolet, neque insignibus fulgentes, sed inlucie deformi et vultu, quamquam maestitiam imitarentur, contumaciae propiores.

25. Postquam vallum introiit, portas stationibus firmant, globos armatorum certis castrorum locis opperiri iubent: ceteri tribunal ingenti agmine circumveniunt. stabat Drusus silentium manu poscens. illi quotiens oculos ad multitudinem
 5 rettulerant, vocibus truculentis strepere, rursus viso Caesare trepidare; murmur incertum, atrox clamor et repente quies; diversis animorum motibus pavebant terrebantque. tandem interrupto tumultu literas patris recitat, in quis perscriptum erat, praecipuam ipsi fortissimarum legionum cu-

ram, quibuscum plurima bella toleravisset; ubi primum a 10
luctu requiesset animus, acturum apud patres de postulatis
eorum; misisse interim filium, ut sine cunctatione concederet
quae statim tribui possent; cetera senatui servanda, quem
neque gratiae neque severitatis expertem haberi par esset.

26. Responsum est a contione, mandata Clementi cen-
turioni quae perferret. is orditur de missione a sedecim an-
nis, de praemiis finitae militiae, ut denarius diurnum stipen-
dium foret, ne veterani sub vexillo haberentur. ad ea Drusus
cum arbitrium senatus et patris obtenderet, clamore turbatur. 5
cur venisset neque augendis militum stipendiis neque adle-
vandis laboribus, denique nulla bene faciendi licentia? at
hercule verbera et necem cunctis permitti. Tiberium olim
nomine Augusti desideria legionum frustrari solitum: easdem
artes Drusum rettulisse. numquamne ad se nisi filios fami- 10
liarum venturos? novum id plane quod imperator sola militis
commoda ad senatum reiciat. eundem ergo senatum consu-
lendum, quotiens supplicia aut proelia indicantur: an praemia
sub dominis, poenas sine arbitro esse?

27. Postremo deserunt tribunal, ut quis praetorianorum
militum amicorumve Caesaris occurreret, manus intentantes,
causam discordiae et initium armorum, maxime infensi Cn.
Lentulo, quod is ante alios aetate et gloria belli firmare Dru-
sum credebatur et illa militiae flagitia primus aspernari. nec 5
multo post digredientem cum Caesare ac provisu periculi
hiberna castra repetentem circumstant, rogitantes quo per-
geret, ad imperatorem an ad patres, ut illic quoque commo-
dis legionum adversaretur; simul ingruunt, saxa iaciunt. iam-
que lapidis ictu cruentus et exitii certus ad cursu multitudinis 10
quae cum Druso advenerat protectus est.

28. Noctem minacem et in scelus erupturam fors lenivit:
nam luna claro repente caelo visa languescere. id miles ra-
tionis ignarus omen praesentium accepit, suis laboribus de-
fectionem sideris adsimulans, prospereque cessura qua per-
gerent, si fulgor et claritudo deae redderetur. igitur aeris 5
sono, tubarum cornuumque concentu strepere; prout splen-
didior obscuriorve, laetari aut maerere; et postquam ortae
nubes offecere visui creditumque conditam tenebris, ut sunt

mobiles ad superstitionem percussae semel mentes, sibi aeternum laborem portendi, sua facinora aversari deos lamentantur. utendum inclinatione ea Caesar et quae casus obtulerat in sapientiam vertenda ratus circumiri tentoria iubet; accitur centurio Clemens et si alii bonis artibus grati in vulgus. hi vigiliis, stationibus, custodiis portarum se inserunt, 15 spem offerunt, metum intendunt. 'quousque filium imperatoris obsidebimus? quis certaminum finis? Percennione et Vibuleno sacramentum dicturi sumus? Percennius et Vibulenus stipendia militibus, agros emeritis largientur? denique pro Neronibus et Drusis imperium populi Romani capessent? 20 quin potius, ut novissimi in culpam, ita primi ad paenitentiam sumus? tarda sunt quae in commune expostulantur: privatam gratiam statim mereare, statim recipias.' commotis per haec mentibus et inter se suspectis, tironem a veterano, legionem a legione dissociant. tum redire paulatim amor obsequii: 25 omittunt portas, signa unum in locum principio seditionis congregata suas in sedes referunt.

29. Drusus orto die et vocata contione, quamquam rudis dicendi, nobilitate ingenita incusat priora, probat praesentia; negat se terrore et minis vinci: flexos ad modestiam si videat, si supplices audiat, scripturum patri ut placatus legionum 5 preces exciperet. orantibus rursus idem Blaesus et L. Apronius, eques Romanus e cohorte Drusi, Iustusque Catonius, primi ordinis centurio, ad Tiberium mittuntur. certatum inde sententiis, cum alii opperiendos legatos atque interim comitate permulcendum militem censerent, alii fortioribus remediis agendum: nihil in vulgo modicum; terrere, ni paveant; 10 ubi pertimuerint, inpune contemni: dum superstitio urgeat, adiciendos ex duce metus sublatis seditionis auctoribus. promptum ad asperiora ingenium Druso erat: vocatos Vibulenum et Percennium interfici iubet. tradunt plerique intra tabernaculum ducis obrutos, alii corpora extra vallum abiecta ostentui.

30. Tum ut quisque praecipuus turbator conquisiti, et pars, extra castra palantes, a centurionibus aut praetorianum cohortium militibus caesi; quosdam ipsi manipuli documentum fidei tradidere. auxerat militum curas praematura hiems

imbribus continuis adeoque saevis, ut non egredi tentoria, & congregari inter se, vix tutari signa possent, quae turbine atque unda raptabantur. durabat et formido caelestis irae, nec frustra adversus impios hebescere sidera, ruere tempestates: non aliud malorum levamentum quam si linquerent castra infausta temerataque et soluti piaculo suis quisque 10 hibernis redderentur. primum octava, dein quinta decuma legio rediere: nonanus opperendas Tiberii epistulas clamitaverat, mox desolatus aliorum discessione imminentem necessitatem sponte praevenit. et Drusus non exspectato legatorum regressu, quia praesentia satis considerant, in urbem 15 rediit.

31. Isdem ferme diebus isdem causis Germanicae legiones turbatae, quanto plures, tanto violentius, et magna spe fore ut Germanicus Caesar imperium alterius pati nequiret daretque se legionibus vi sua cuncta tracturis. duo apud ripam Rheni exercitus erant: cui nomen superiori, sub C. 5 Siliio legato, inferiorem A. Caecina curabat. regimen summae rei penes Germanicam, agendo Galliarum censui tum intentum. sed quibus Silius moderabatur, mente ambigua fortunam seditionis alienae speculabantur: inferioris exercitus miles in rabiem prolapsus est, orto ab unetvicensimanis quin- 10 tanisque initio, et tractis prima quoque ac vicensima legionibus: nam isdem aestivis in finibus Ubiorum habebantur per otium aut levia munia. igitur audito sine Augusti vernacula multitudo nuper acto in urbe dilectu, lasciviae sueta, laborum intolerans, implere ceterorum rudes animos: venisse 15 tempus quo veterani maturam missionem, iuvenes largiora stipendia, cuncti modum miseriarum exposcerent saevitiamque centurionum ulciscerentur. non unus haec, ut Pannonicas inter legiones Percennius, nec apud trepidas militum aures, alios validiores exercitus respicientium, sed multa seditionis 20 ora vocesque: sua in manu sitam rem Romanam, suis victoriis augeri rem publicam, in suum cognomentum adscisci imperatores.

32. Nec legatus obviam ibat: quippe plurium vaecordia constantiam exemerat. repente lymphati dstrictis gladiis in centuriones invadunt: ea vetustissima militaribus odiis mate-

ries et saeviendi principium. prostratos verberibus mulcant,
 5 sexageni singulos, ut numerum centurionum adaequarent: tum
 convulsos laniatosque et partim exanimos ante vallum aut in
 amnem Rhenum proiciunt. Septimius cum perfugisset ad tri-
 bunal pedibusque Caecinae advolveretur, eo usque flagitatus
 est, donec ad exitium dederetur. Cassius Chaerea, mox
 10 caede Gai Caesaris memoriam apud posteros adeptus, tum
 adulescens et animi ferox, inter obstantes et armatos ferro
 viam patefecit. non tribunus ultra, non castrorum praefectus
 ius obtinuit: vigilias, stationes, et si qua alia praesens usus
 indixerat, ipsi partiebantur. id militares animos altius con-
 15 flectantibus praecipuum indicium magni atque inplacabilis mo-
 tus, quod neque disiecti aut paucorum instinctu, set pariter
 ardescerent, pariter silerent, tanta aequalitate et constantia,
 ut regi crederes.

33. Interea Germanico per Gallias, ut diximus, census
 accipienti excessisse Augustum adfertur. neptem eius Agrip-
 pinam in matrimonio pluresque ex ea liberos habebat, ipse
 Druso fratre Tiberii genitus, Augustae nepos, set anxius occul-
 5 tis in se patrum aviaeque odiis, quorum causae acriores, quia
 iniquae. quippe Drusi magna apud populum Romanum memoria,
 credebaturque, si rerum potitus foret, libertatem redditurus;
 unde in Germanicum favor et spes eadem. nam iuveni civile
 ingenium, mira comitas et diversa ab Tiberii sermone vultu,
 10 adrogantibus et obscuris. accedebant muliebres offensiones
 novercalibus Liviae in Agrippinam stimulis, atque ipsa Agrip-
 pina paulo commotior, nisi quod castitate et mariti amore
 quamvis indomitum animum in bonum vertebat.

34. Sed Germanicus quanto summae spei propior, tanto
 impensius pro Tiberio niti, seque et proximos et Belgarum
 civitates in verba eius adigit. dehinc audito legionum tumultu
 raptim profectus obvias extra castra habuit, deiectis in ter-
 5 ram oculis velut paenitentia. postquam vallum iniit, dissoni
 questus audiri coepere. et quidam prensa manu eius per
 speciem exosculandi inseruerunt digitos, ut vacua dentibus
 ora contingeret; alii curvata senio membra ostendebant.
 adsistentem contionem, quia permixta videbatur, discedere
 10 in manipulos iubet: sic melius audituros responsum; vexilla

praeferri, ut id saltem discerneret cohortes: tarde obtemperare. tunc a veneratione Augusti orsus flexit ad victorias triumphosque Tiberii, praecipuis laudibus celebrans quae apud Germanias illis cum legionibus pulcherrima fecisset. Italiae inde consensum, Galliarum fidem extollit; nil usquam 15 turbidum aut discors. silentio haec vel murmure modico audita sunt.

35. Ut seditionem attigit, ubi modestia militaris, ubi veteris disciplinae decus, quonam tribunos, quo centuriones exegissent, rogans, nudant universi corpora, cicatrices ex vulneribus, verberum notas exprobrant; mox indiscretis vocibus pretia vacationum, angustias stipendii, duritiam operum ac propriis nominibus incusant vallum, fossas, pabuli materiae lignorum adgestus, et si qua alia ex necessitate aut adversus otium castrorum quaeruntur. atrocissimus veteranorum clamor oriebatur, qui tricena aut supra stipendia numerantes, mederetur fessis, neu mortem in isdem laboribus, 10 sed finem tam exercitae militiae neque inopem requiem orabant. fuere etiam qui legatam a divo Augusto pecuniam reposcerent, faustis in Germanicum ominibus; et si vellet imperium, promptas res ostentavere. tum vero, quasi scelere contaminaretur, praeceps tribunali desiluit. opposuerunt ab- 15 eunti arma, minitantes, ni regrederetur; at ille moriturum potius quam fidem exueret clamitans, ferrum a latere diripuit elatumque deferebat in pectus, ni proximi prensam dextram vi adtinuissent. extrema et conglobata inter se pars contionis ac, vix credibile dictu, quidam singuli propius incedentes, 20 feriret hortabantur; et miles nomine Calusidius strictum obtulit gladium, addito acutiorem esse. saevum id malique moris etiam furentibus visum, ac spatium fuit quo Caesar ab amicis in tabernaculum raperetur.

36. Consultatum ibi de remedio; etenim nuntiabatur parari legatos qui superiorem exercitum ad causam eandem traherent: destinatum excidio Ubiorum oppidum, imbutasque praeda manus in direptionem Galliarum erupturas. augebat metum gnarus Romanae seditionis et, si omitteretur ripa, in- 5 vasurus hostis: at si auxilia et socii adversum abscedentis legiones armarentur, civile bellum suscipi. periculosa seve-

ritas, flagitiosa largitio: seu nihil militi sive omnia concederentur, in ancipiti res publica. igitur voluntatis inter se rationibus placitum ut epistolae nomine principis scriberentur: missionem dari vicena stipendia meritis, exactorari qui sena dena fecissent ac retineri sub vexillo ceterorum immunes nisi propulsandi hostis, legata quae petiverant exsolvi duplicarique.

37. Sensit miles in tempus conficta statimque flagitavit. missio per tribunos maturatur, largitio differebatur in hiberna cuiusque. non abscessere quintani unetvicensimanique, donec isdem in aestivis contracta ex viatico amicorum ipsiusque Caesaris pecunia persolveretur. primam ac vicensimam legiones Caecina legatus in civitatem Ubiorum reduxit, turpi agmine, cum fisci de imperatore rapti inter signa interque aquilas veherentur. Germanicus superiorem ad exercitum profectus secundam et tertiam decumam et sextam decumam legiones nihil cunctatas sacramento adigit. quartadecumani paulum dubitaverant: pecunia et missio quamvis non flagitantibus oblata est.

38. At in Chaucis coeptavere seditionem praesidium agitantibus vexillarii discordium legionum et praesenti duorum militum supplicio paulam repressi sunt. iusserat id M. Ennius castrorum praefectus, bono magis exemplo quam concessio iure. deinde intumescente motu profugus repertusque, postquam intutae latebrae, praesidium ab audacia mutuatur: non praefectum ab iis, sed Germanicum ducem, sed Tiberium imperatorem violari. simul exterritis qui obstiterant, raptum vexillum ad ripam vertit, et si quis agmine decessisset, pro desertore fore clamitans, reduxit in hiberna turbidos et nihil ausos.

39. Interea legati ab senatu regressum iam apud aram Ubiorum Germanicus adeunt. duae ibi legiones, prima atque vicensima, veteranique nuper missi sub vexillo hiemabant. pavidos et conscientia vacordes intrat metus, venisse patrum iussu qui inrita facerent quae per seditionem expresserant. utque mos vulgo quamvis falsis reum subdere, Munatium Plancum consulatu functum, principem legationis, auctorem senatus consulti incusant; et nocte concubia vexillum in domo Germanici situm flagitare occipiunt, concursuque ad ianuam facto moliuntur fores, extractum cubili Caesarem tra-

dere vexillum intento mortis metu subigunt. mox vagi per vias obvios habuere legatos, audita consternatione ad Germanicum tendentes. ingerunt contumelias, caedem parant, Planco maxime, quem dignitas fuga impediverat; neque aliud periclitanti subsidium quam castra primae legionis. illic ¹⁵ signa et aquilam amplexus religione sese tutabatur, ac ni aquilifer Calpurnius vim extremam arcuisset, rarum etiam inter hostes, legatus populi Romani Romanis in castris sanguine suo altaria deum commaculavisset. luce demum, postquam dux et miles et facta noscebantur, ingressus castra Germanicus perduci ad se Plancum imperat recepitque in tribunal. tum fatalem increpans rabiem, neque militum sed deum ira resurgere, cur venerint legati aperit; ius legationis atque ipsius Planci gravem et inmeritum casum, simul quantum dedecoris adierit legio, facunde miseratur, attonitaque magis ²⁵ quam quieta contione legatos praesidio auxiliarium equitum dimittit.

40. Eo in metu arguere Germanicum omnes, quod non ad superiorem exercitum pergeret, ubi obsequia et contra rebellis auxilium: satis superque missione et pecunia et mollibus consultis peccatum. vel si vilis ipsi salus, cur filium parvulum, cur gravidam coniugem inter furentes et omnis humani iuris violatores haberet? illos saltem avo et rei publicae redderet. diu cunctatus aspernaudem uxorem, cum se divo Augusto ortam neque degenerem ad pericula testaretur, postremo uterum eius et communem filium multo cum fletu complexus, ut abiret perpulit. incedebat muliebre et miserabile agmen, profuga ducis uxor, parvulum sinu filium gerens, lamentantes circum amicorum coniuges, quae simul traherentur, nec minus tristes qui manebant.

41. Non florentis Caesaris neque suis in castris, set velut in urbe victa facies gemitusque ac planctus etiam militum aures oraque advertere: progrediatur contuberniis. quis ille lebilis sonus? quod tam triste? feminas inlustres, non centurionem ad tutelam, non militem, nihil imperatoriae uxoris aut comitatus soliti: pergere ad Treveros [et] externae fidei. pudor inde et miseratio et patris Agrippae, Augusti avi memoria, socer Drusus, ipsa insigni fecunditate, praeclara pu-

dicitia; iam infans in castris genitus, in contubernio legionum eductus, quem militari vocabulo Caligulam appellabant, quia plerumque ad concilianda vulgi studia eo tegmine pedum induebatur. sed nihil aequè flexit quam invidia in Treveros: orant obsistunt, rediret maneret, pars Agrippinae occurrentes, plurimi ad Germanicum regressi. isque ut erat recens dolore et ira, apud circumfusos ita coepit.

42. 'Non mihi uxor aut filius patre et re publica cariores sunt, sed illum quidem sua maiestas, imperium Romanum ceteri exercitus defendent. coniugem et liberos meos, quos pro gloria vestra libens ad exitum offerrem, nunc procul a furentibus summoveo, ut quidquid istud sceleris imminet, meo tantum sanguine pietur, neve occisus Augusti pronepos, interfecta Tiberii nurus nocentiores vos faciant. quid enim per hos dies inausum intemperatumve vobis? quod nomen huic coetui dabo? militesne appellem, qui filium imperatoris vestri vallo et armis circumsedistis? an cives, quibus tam proiecta senatus auctoritas? hostium quoque ius et sacra legationis et fas gentium rupistis. divus Iulius seditionem exercitus verbo uno compescuit, Quirites vocando qui sacramentum eius detrectabant: divus Augustus vultu et aspectu Actiacas legiones exterruit: nos ut nondum eosdem, ita ex illis ortos si Hispaniae Suriaeve miles aspernaretur, tamen mirum et indignum erat. primane et vicensima legiones, illa signis a Tiberio acceptis, tu tot proeliorum socia, tot praemiis aucta, egregiam duci vestro gratiam refertis? hunc ego nuntium patri, laeta omnia aliis e provinciis audienti, feram? ipsius tirones, ipsius veteranos non missione, non pecunia satiatos; hic tantum interfici centuriones, eici tribunos, includi legatos, infecta sanguine castra flumina, meque precariam animam inter infensos trahere.

43. Cur enim primo contionis die ferrum illud, quod pectori meo infligere parabam, detraxistis, o improvidi amici? melius et amantius ille qui gladium offerebat. cecidisset certe nondum tot flagitiorum exercitui meo conscius; legissetis ducem, qui meam quidem mortem impunitam sineret, Vari tamen et trium legionum ulcisceretur. neque enim disinant ut Belgarum quamquam offerentium decus istud et cla-

ritudo sit, subvenisse Romano nomini, compressisse Germaniae populos. tua, dive Auguste, caelo recepta mens, tua, pater Druse., imago, tui memoria isdem istis cum militibus, 10 quos iam pudor et gloria intrat, eluant hanc maculam irasque civiles in exitium hostibus vertant. vosque, quorum alia nunc ora, alia pectora contueor, si legatos senatui, obsequium imperatori, si mihi coniugem et filium redditis, discedite a contactu ac dividite turbidos: id stabile ad paeni- 15 tentiam, id fidei vinculum erit. 9

44. Supplices ad haec et vera exprobrari fatentes orabant puniret noxios, ignosceret lapsis et duceret in hostem: revocaretur coniunx, rediret legionum alumnus neve opes Gallis traderetur. reditum Agrippinae excusavit ob imminentem partum et hiemem; venturum filium: cetera ipsi exsequerentur. discurrunt mutati et seditiosissimum quemque victos trahunt ad legatum legionis primae C. Caetronium, qui iudicium et poenas de singulis in hunc modum exercuit. stabant pro contione legiones dstrictis gladiis; reus in suggestu per tribunum ostendebatur: si nocentem adclamaverant, praiceps datus trucidabatur. et gaudebat caedibus miles, tamquam semet absolveret; nec Caesar arcebat, quando nullo ipsius iussu penes eosdem saevitia facti et invidia erat. secuti exemplum veterani haud multo post in Raetiam mittuntur, specie defendendae provinciae ob imminentis Suebos, 15 ceterum ut avellerentur castris trucibus adhuc non minus asperitate remedii quam sceleris memoria. centurionatum inde egit. citatus ab imperatore nomen, ordinem, patriam, numerum stipendiorum, quae strenue in praeliis fecisset, et cui erant dona militaria, edebat. si tribuni, si legio indu- 20 striam innocentiamque adprobaverant, retinebat ordinem: ubi avaritiam aut crudelitatem consensu obiectavissent, solvebatur militia.

45. Sic compositis praesentibus haud minor moles supererat ob ferociam quintae et unetvicensimae legionum, sexagesimum apud lapidem (loco Vetera nomen est) hibernantium. nam primi seditionem coeptaverant: atrocissimum quodque facinus horum manibus patratum; nec poena com- 5 militonum exterriti nec paenitentia conversi iras retinebant.

igitur Caesar arma classem socios demittere Rheno parat, si imperium detrectetur, bello certaturus.

46. At Romae nondum cognito, qui fuisset exitus in Illyrico, et legionum Germanicarum motu audito, trepida civitas incusare Tiberium quod, dum patres et plebem, invalida et inermia, cunctatione ficta ludificetur, dissideat interim miles
 5 neque duorum adulescentium nondum adulta auctoritate comprimi queat. ire ipsum et opponere maiestatem imperatoriam debuisse cessuris, ubi principem longa experientia eundemque severitatis et munificentiae summum vidissent. an Augustum fessa aetate totiens in Germanias commeari potuisse:
 10 Tiberium vigentem annis sedere in senatu, verba patrum cavillantem? satis prospectum urbanae servituti: militaribus animis adhibenda fomenta, ut ferre pacem velint.

47. Inmotum adversus eos sermones fixumque Tiberio fuit non omittere caput rerum neque se remque publicam in casum dare. multa quippe et diversa angebant: validior per Germaniam exercitus, propior apud Pannoniam; ille Galliarum opibus subnixus, hic Italiae imminens: quos igitur anteferet? ac ne postpositi contumelia incenderentur. at per filios pariter adiri maiestate salva, cui maior e longinquo reverentia. simul adulescentibus excusatum quaedam ad patrem reicere, resistentisque Germanico aut Druso posse a se
 10 mitigari vel infringi: quod aliud subsidium, si imperatorem sprevisset? ceterum ut iam iamque iturus legit comites, conquisivit impedimenta, adornavit naves: mox hiemem aut negotia varie causatus primo prudentes, dein vulgum, diutissime provincias fefellit.

48. At Germanicus, quamquam contracto exercitu et parata in defectores ultione, dandum adhuc spatium ratus, si recenti exemplo sibi ipsi consularent, praemittit literas ad Caecinam, venire se valida manu ac, ni supplicium in malos
 5 praesumant, usurum promisca caede. eas Caecina aquiliferis signiferisque et quod maxime castrorum sincerum erat occulte recitat, utque onuctos infamiae, se ipsos morti eximant hortatur: nam in pace causas et merita spectari: ubi bellum ingruat, innocentes ac noxios iuxta cadere. illi tem-
 10 ptatis quos idoneos rebantur, postquam maiorem legionum

partem in officio vident, de sententia legati statuunt tempus, quo foedissimum quemque et seditioni promptum ferro invadant. tunc signo inter se dato inrumpunt contubernia, trucidant ignaros, nullo nisi consciis noscente quod caedis initium, quis finis. 15

49. Diversa omnium, quae umquam accidere, civilium armorum facies. non proelio, non adversis e castris, sed isdem e cubilibus, quos simul vescentis dies, simul quietos nox habuerat, discedunt in partes, ingerunt tela. clamor vulnera sanguis palam, causa in occulto; cetera fors regit. et quidam honorum caesi, postquam intellecto in quos saeviretur, pessimi quoque arma rapuerant. neque legatus aut tribunus moderator adfuit: permissa vulgo licentia atque ultio et satietas. mox ingressus castra Germanicus, non medicinam illud plurimis cum lacrimis sed cladem appellans, cremari corpora iubet. 10

Truces etiam tum animos cupido involat eundi in hostem, piaculum furoris; nec aliter posse placari commilitonum manes, quam si pectoribus impiis honesta vulnera accepissent. sequitur ardorem militum Caesar iunctoque ponte tramittit duodecim milia e legionibus, sex et viginti socias cohortis, octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata modestia fuit. 15

50. Laeti neque procul Germani agitabant, dum iustitio ob amissum Augustam, post discordiis attingeremur. at Romanus agmine propero silvam Caesiam litemque a Tiberio coeptum scindit, castra in limite locat, frontem ac tergum vallo, latera concaedibus munitis. inde saltus obscuros per meat consultatque ex duobus itineribus breve et solitum sequatur an inpeditus et intemptatum eoque hostibus incautum. delecta longiore via cetera adcelerantur: etenim attulerant exploratores festam eam Germanis noctem ac sollemnibus epulis ludicram. Caecina cum expeditis cohortibus praecire et obstantia silvarum amoliri iubetur: legiones modico intervallo sequuntur. iuvat nox sideribus inlustris, ventumque ad vicus Marsorum et circumdatae stationes stratis etiam tum per cubilia propterque mensas, nullo metu, non antepositis vigiliis: adeo cuncta incuria disiecta erant neque 15

belli timor, ac ne pax quidem nisi languida et soluta inter temulentos.

51. Caesar avidas legiones, quo latior populatio foret, quattuor in cuneos dispertit; quinquaginta milium spatium ferro flammisque pervastat. non sexus, non aetas miserationem attulit: profana simul et sacra et celeberrimum illis gentibus templum quod Tamfanæ vocabant solo aequantur. sine vulnere milites, qui semisomnos, inermos aut palantis ceciderant. excivit ea caedes Bructeros, Tubantes, Usipetes; saltusque per quos exercitui regressus insedere. quod gnarum duci incessitque itineri et proelio. pars equitum et auxiliariae 10 cohortes ducebant, mox prima legio, et mediis impedimentis sinistrum latus unetvicensimani, dextrum quintani clausere, vicensima legio terga firmavit, post ceteri sociorum. sed hostes, donec agmen per saltus porrigeretur, immoti, deiu latera et frontem modice adsultantes, tota vi novissimos in- 15 currere. turbabanturque densis Germanorum catervis leves cohortes, cum Caesar advectus ad vicensimanos voce magna hoc illud tempus oblitterandae seditionis clamitabat: pergerent, properarent culpam in decus vertere. exarsere animis unoque impetu perruptum hostem redigunt in aperta caedunt- 20 que: simul primi agminis copiae evasere silvas castraque communivere. quietum inde iter, fidensque recentibus ac priorum oblitus miles in hibernis locatur.

52. Nuntiata ea Tiberium laetitia curaque adfecere: gaudebat oppressam seditionem, sed quod largiendis pecuniis et missione festinata favorem militum quaesivisset, bellica quoque Germanici gloria angebatur. rettulit tamen ad senatum 5 de rebus gestis multaque de virtute eius memoravit, magis in speciem verbis adornata quam ut penitus sentire crederetur. paucioribus Drusum et finem Illyrici motus laudavit, sed intentior et fida oratione. cunctaque quae Germanicus indulserat, servavit etiam apud Pannonicos exercitus.

53. Eodem anno Iulia supremum diem obiit, ob impudicitiam olim a patre Augusto Pandateria insula, mox oppidum Reginorum, qui Siculum fretum accolunt, clausa. fuerat in matrimonio Tiberii florentibus Gaio et Lucio Caesaribus spreveratque ut inparem; nec alia tam intima Tiberio causa

cur Rhodum abscederet. imperium adeptus extorrem, infamem et post interfectum Postumum Agrippam omnis spei egenam inopia ac tabe longa peremit, obscuram fore necem longinquitate exilii ratus. par causa saevitiae in Sempronium Gracchum, qui familia nobili, sollers ingenio et prave facundus, eandem Iuliam in matrimonio Marci Agrippae temeraverat. nec is libidini finis: traditam Tiberio pervicax adulter contumacia et odiis in maritum accendebat; literaeque quas Iulia patri Augusto cum insectatione Tiberii scripsit a Graccho compositae credebantur. igitur amotus Cercinam, Africi maris insulam, quattuordecim annis exilium toleravit. tunc milites ad caedem missi invenere in prominenti litoris, nihil laetum opperientem. quorum adventu breve tempus petivit, ut suprema mandata uxori Alliariae per literas daret, cervicemque percussoribus obtulit, constantia mortis haud indignus Sempronio nomine: vita degeneraverat. quidam non Roma eos milites, sed ab L. Asprenate pro consule Africae missos tradidere auctore Tiberio, qui famam caedis posse in Asprenatem verti frustra speraverat.

54. Idem annus novas caerimonias accepit addito sodalium Augustalium sacerdotio, ut quondam Titus Tattius retinendis Sabinorum sacris sodales Titios instituerat. sorte ducti e primoribus civitatis unus et viginti: Tiberius Drususque et Claudius et Germanicus adiciuntur. ludos Augustales tunc primum coeptos turbavit discordia ex certamine histionum. indulserat ei ludicro Augustus, dum Maecenati obtemperat effuso in amorem Bathylli; neque ipse abhorrebat talibus studiis, et civile rebatur misceri voluptatibus vulgi. alia Tiberio morum via: sed populum per tot annos molliter habitum nondum audebat ad duriora vertere.

55. Druso Caesare C. Norbano consulibus decernitur Germanico triumphus manente bello; quod quamquam in aestatem summa ope parabat, initio veris et repentino in Chattos excursu praecepit. nam spes incesserat dissidere hostem in Arminium ac Segestem, insignem utrumque perfidia in nos aut fide. Arminius turbator Germaniae, Segestes parari rebellionem saepe alias et supremo convivio, post quod in arma itum, aperuit suasitque Varo ut se et Arminium

et ceteros proceres vinciret: nihil ausuram plebem principibus amotis, atque ipsi tempus fore, quo crimina et innoxios discerneret. sed Varus fato et vi Armini cecidit: Segestes quamquam consensu gentis in bellum tractus discors manebat, auctis privatim odiis, quod Arminius filiam eius alii pactam rapuerat: gener invisus, inimici soceri, quaeque apud concordes vincula caritatis, incitamenta irarum apud infensos erant.

56. Igitur Germanicus quattuor legiones, quinque auxiliarium milia et tumultuarias catervas Germanorum cis Rhenam colentium Caecinae tradit; totidem legiones, duplicem sociorum numerum ipse ducit, positoque castello super vestigia patrum praesidii in monte Tauno expeditum exercitum in Chattos rapit, L. Apronio ad munitiones viarum et fluminum relicto. nam (rarum illi caelo) siccitate et amnibus modicis inoffensum iter properaverat, imbresque et fluminum auctus regredienti metuebantur. sed Chattis adeo improvisus advenit, ut quod imbecillum aetate ac sexu statim captum aut trucidatum sit. iuventus flumen Adranam nando transierat, Romanosque pontem coepantis arcebat. dein tormentis sagittisque pulsus, temptatis frustra condicionibus pacis, cum quidam ad Germanicum perfugissent, reliqui omissis pagis vicisque in silvas disperguntur. Caesar incenso Mattio (id genti caput) aperta populatus vertit ad Rhenum, non auso hoste terga abeuntium lacessere, quod illi moris, quotiens astu magis quam per formidinem cessit. fuerat animus Cheruscis iuvare Chattos, sed exterruit Caecina huc illuc ferens arma; et Marsos congregari ausos prospero proelio cohibuit.

57. Neque multo post legati a Segeste venerunt auxilium orantes adversus vim popularium, a quis circumsedebatur, validiore apud eos Arminio, quoniam bellum suadebat: nam barbaris, quanto quis audacia promptus, tanto magis fidus rebusque motis potior habetur. addiderat Segestes legatis filium, nomine Segimundum: sed iuvenis conscientia cunctabatur. quippe anno quo Germaniae descivere sacerdos apud aram Ubiorum creatus ruperat vittas, profugus ad rebelles. adductus tamen in spem clementiae Romanae pertulit patris mandata benigneque exceptus cum praesidio Gal-

licam in ripam missus est. Germanico pretium fuit convertere agmen, pugnatumque in obsidentis, et ereptus Segestes magna cum propinquorum et clientium manu. inerant feminae nobiles, inter quas uxor Arminii eademque filia Segestis, mariti magis quam parentis animo, neque evicta in lacrimas 15 neque voce supplex, compressis intra sinum manibus gravidum uterum intuens. ferebantur et spolia Varianae cladis, plerisque eorum qui tum in deditioem veniebant praedae data: simul Segestes ipse, ingens visu et memoria bonae societatis inpavidus. 20

58. Verba eius in hunc modum fuere: 'non hic mihi primus erga populum Romanum fidei et constantiae dies. ex quo a divo Augusto civitate donatus sum, amicos inimicosque ex vestris utilitatibus delegi, neque odio patriae (quippe proditores etiam iis quos anteponunt invisi sunt), verum quia 5 Romanis Germanisque idem conducere et pacem quam bellum probabam. ergo raptorem filiae meae, violatorem foederis vestri, Arminium apud Varum, qui tum exercitui praesidebat, reum feci. dilatus segnitia ducis, quia parum praesidii in legibus erat, ut me et Arminium et conscios vinceret 10 flagitavi: testis illa nox, mihi utinam potius novissima! quae secuta sunt, defferi magis quam defendi possunt: ceterum et inieci catenas Arminio et a factione eius iniectas perpressus sum. atque ubi primum tui copia, vetera novis et quieta turbidis antehabeo, neque ob praemium, sed ut me perfidia ex- 15 solvam, simul genti Germanorum idoneus conciliator, si paenitentiam quam perniciem maluerit. pro iuventa et errore filii veniam precor: filiam necessitate huc adductam fateor. tuum erit consultare, utrum praevaleat, quod ex Arminio concepit an quod ex me genita est.' Caesar clementi re- 20 sponso liberis propinquisque eius incolumitatem, ipsi sedem vetere in provincia pollicetur. exercitum reduxit nomenque imperatoris auctore Tiberio accepit. Arminii uxor virilis sexus stirpem edidit: educatus Ravennae puer quo mox ludibrio conflictatus sit, in tempore memorabo. 25

59. Fama dediti benigneque excepti Segestis vulgata, ut quibusque bellum invitis aut cupientibus erat, spe vel dolore accipitur. Arminium super insitam violentiam rapta uxor,

subjectus servitio uxoris uterus vaecordem agebant, volitabat-
 5 que per Cheruscos, arma in Segestem, arma in Caesarem
 poscens. neque probris temperabat: egregium patrem, ma-
 gnum imperatorem, fortem exercitum, quorum tot manus
 unam mulierculam avexerint. sibi tres legiones, totidem le-
 10 gatos procubuisse; non enim se proditione neque adversus
 feminas gravidas, sed palam adversus armatos bellum tra-
 ctare. cerni adhuc Germanorum in lucis signa Romana, quae
 dis patriis suspenderit. coleret Segestes victam ripam, red-
 deret filio sacerdotium hominum: Germanos numquam satis
 excusaturos, quod inter Albim et Rhenum virgas et secures
 15 et togam viderint. aliis gentibus ignorantia imperi Romani
 inexperta esse supplicia, nescia tributa; quae quoniam exu-
 erint inritusque discesserit ille inter numina dicatus Augu-
 stus, ille delectus Tiberius, ne inperitum adolescentulum, ne
 seditiosum exercitum pavescerent. si patriam parentes anti-
 20 qua mallent quam dominos et colonias novas, Arminium po-
 tius gloriae ac libertatis quam Segestem flagitiosae servitu-
 tis ducem sequerentur.

60. Conciti per haec non modo Cherusci sed conterminae
 gentes, tractusque in partis Inguiomerus Arminii patruus,
 vetere apud Romanos auctoritate; unde maior Caesari metus.
 et ne bellum mole una ingrueret, Caecinam cum quadraginta
 5 cohortibus Romanis distrahendo hosti per Bructeros ad flu-
 men Amisiam mittit, equitem Pedo praefectus finibus Frisio-
 rum ducit. ipse inpositas navibus quattuor legiones per la-
 cus vexit; simulque pedes eques classis apud praedictum
 amnem convenere. Chauci cum auxilia pollicerentur, in com-
 10 militum adsciti sunt. Bructeros sua urentis expedita cum
 manu L. Stertinius missu Germanici fudit; interque caedem et
 praedam repperit undevicensimae legionis aquilam cum Varo
 amissam. ductum inde agmen ad ultimos Bructerorum, quan-
 tumque Amisiam et Lupiam amnes inter vastatum, haud pro-
 15 cul Teutoburgiensi saltu, in quo reliquiae Vari legionumque
 insepultae dicebantur.

61. Igitur cupido Caesarem invadit solvendi suprema
 militibus ducique, permoto ad miserationem omni qui aderat
 exercitu ob propinquos, amicos, denique ob casus bellorum

et sortem hominum. praemisso Caecina, ut occulta saltuum scrutaretur pontesque et aggeres umido paludum et fallaci-⁵ bus campis inponeret, incedunt maestos locos visuque ac memoria deformis. prima Vari castra lato ambitu et dimensis principiis trium legionum manus ostentabant; dein semiruto vallo, humili fossa accisae iam reliquiae consedissee intellegebantur: medio campi albertia ossa, ut fugerant, ut re-¹⁰ stiterant, disiecta vel aggerata. adiacebant fragmina telorum equorumque artus, simul truncis arborum antefixa ora. lucis propinquis barbarae arae, apud quas tribunos ac primorum ordinum centuriones mactaverant. et cladis eius superstites, pugnam aut vincula elapsi, referebant hic cecidisse legatos,¹⁵ illic raptas aquilas; primum ubi vulnus Varo adactum, ubi infelici dextera et suo ictu mortem invenerit; quo tribunali conationatus Arminius, quot patibula captivis, quae scrobes, utque signis et aquilis per superbiam inluserit.

62. Igitur Romanus qui aderat exercitus sextum post cladis annum trium legionum ossa, nullo noscente alienas reliquias an suorum humo tegetet, omnes ut coniunctos, ut consanguineos, aucta in hostem ira, maesti simul et infensi condebant. primum extruendo tumulo caespitem Caesar posuit,⁵ gratissimo munere in defunctos et praesentibus doloris socius. quod Tiberio haud probatum, seu cuncta Germanici in deterius trahenti, sive exercitum imagine caesorum insepultorumque tardatum ad proelia et formidolosiozem hostium credebatur; neque imperatorem anguratu et vetustissimis caerimoniis¹⁰ praeditum adtrectare feralia debuisse.

63. Sed Germanicus cedentem in avia Arminium secutus, ubi primum copia fuit, evehi equites campumque, quem hostis insederat, eripi iubet. Arminius colligi suos et propinquare silvis monitos vertit repente: mox signum prorumpendi dedit iis quos per saltus occultaverat. tunc nova acie turbatus⁵ eques, missaeque subsidiariae cohortes et fugientium agmine impulsae auxerant consternationem; trudebanturque in paludem gnaram vincentibus, iniquam nesciis, ni Caesar productas legiones instruxisset: inde hostibus terror, fiducia militi; et manibus aequis abscessum. mox reducto ad Amisiam¹⁰ exercitu legiones classe, ut advexerat, reportat; pars equi-

tum litore Oceani petere Rhenum iussa; Caecina, qui suum militem ducebat, monitus, quamquam notis itineribus regrederetur, pontes longos quam maturrime superare. augustus
 15 is trames vastas inter paludes et quondam a L. Domitio aggeratus; cetera limosa, tenacia gravi caeno aut rivis incerta erant; circum silvae paulatim adclives, quas tam Arminius inplevit, compendiis viarum et cito agmine onustam sarcinis armisque militem cum antevenisset. Caecinae dubitanti, quo-
 20 nam modo ruptos vetustate pontes reponeret simulque propulsaret hostem, castra metari in loco placuit, ut opus et alii proelium inciperent.

64. Barbari perfringere stationes seque inferre munito-ribus nisi lacesunt, circumgrediuntur, occursant: miscetur operantium bellantiumque clamor. et cuncta pariter Romanis adversa, locus uligine profunda, idem ad gradum instabi-
 5 lis, procedentibus lubricus, corpora gravia loricis; neque librare pila inter undas poterant. contra Cheruscis sueta apud paludes proelia, procera membra, hastae ingentes ad vulnera facienda quamvis procul. nox demum inclinantis iam legiones adversae pugnae exemit. Germani ob prospera in-
 10 defessi, ne tum quidem sumpta quiete, quantum aquarum circum surgentibus iugis oritur vertere in subiecta, mersaque humo et obruto quod effectum operis duplicatus militi labor. quadragesimum id stipendium Caecina parendi aut imperitandi habebat, secundarum ambiguarumque rerum sciens eo-
 15 que interritus. igitur futura volvens non aliud repperit quam ut hostem silvis coerceret, donec saucii quantumque gravioris agminis anteirent; nam medio montium et paludum porrigebatur planities, quae tenuem aciem pateretur. deliguntur legiones quinta dextro lateri, unetvicensima in laevum, primani
 20 ducendum ad agmen, vicensimanus adversum secuturos.

65. Nox per diversa inquires, cum barbari festis epulis, laeto cantu aut truci sonore subiecta vallium ac resultantis saltus complerent, apud Romanos invalidi ignes, interruptae voces, atque ipsi passim adiacerent vallo, oberrarent tentoriis, insomnes magis quam pervigiles. ducemque terruit dira
 5 quies: nam Quintilium Varum sanguine oblitum et paludibus emersum cernere et audire visus est velut vocantem, non

tamen obsecutus et manum intendentis reppulisse. coepta luce missae in latera legiones, metu an contumacia, locum deseruere, capto propere campo umentia ultra. neque tamen Arminius quamquam libero incursu statim prorupit: sed ut haesere caeno fossisque impedimenta, turbati circum milites, incertus signorum ordo, utque tali in tempore sibi quisque properus et lentae adversum imperia aures, inrumperere Germanos iubet, clamitans 'en Varus eodemque iterum 15 fato vinctae legiones!' simul haec et cum delectis scindit agmen equisque maxime vulnera ingerit. illi sanguine suo et lubrico paludum lapsantes excussis rectoribus disicere obvios, proterere iacentes. plurimus circa aquilas labor, quae neque ferri adversum ingruentia tela neque figi limosa humo 20 poterant. Caecina dum sustentat aciem, suffosso equo delapsus circumveniebatur, ni prima legio sese opposuisset. iavit hostium aviditas, omissa caede praedam sectantium; ensaeque legiones vesperascente die in aperta et solida. neque is miseriarum finis. struendum vallum, petendus agger, 25 amissa magna ex parte per quae egeritur humus aut exciditur caespes; non tentoria manipulis, non fomenta sauciis; infectos caeno aut cruore cibos dividentes funestas tenebras et tot hominum milibus unum iam reliquum diem lamentabantur.

66. Forte equus abruptis vinculis vagus et clamore ter-ritus quosdam occurrentium obturbavit. tanta inde consternatio inrupisse Germanos credentium, ut cuncti ruerent ad portas, quarum decumana maxime petebatur, aversa hosti et fugientibus tutior. Caecina comperto vanam esse formidinem, cum tamen neque auctoritate neque precibus, ne manu quidem obsistere aut retinere militem quiret, proiectus in limine portae miseratione demum, quia per corpus legati eundum erat, clausit viam: simul tribuni et centuriones falsum pavorem esse docuerunt. 19

67. Tunc contractos in principia iussosque dicta cum silentio accipere temporis ac necessitatis monet. unam in unis salutem, sed ea consilio temperanda manendumque intra vallum, donec expugnandi hostes spe propius succederent; mox undique erumpendum: illa eruptione ad Rheenum perveniri. quod si fugerent, pluris silvas, profundas

magis paludes, saevitiam hostium superesse; at victoribus decus gloriam. quae domi cara, quae in castris honesta, memorat; reticuit de adversis. equos dehinc, orsus a suis, legatorum tribunorumque nulla ambitione fortissimo cuique bellatori tradit, ut hi, mox pedes in hostem invaderent.

68. Haud minus inquietus Germanus spe, cupidine et diversis ducum sententiis agebat, Arminio sinerent egredi egressosque rursum per umida et inpedita circumvenirent suadente, atrociora Inguiomero et laeta barbaris, ut vallum armis ambirent: promptam expugnationem, plures captivos, incorruptam praedam fore. igitur orta die prouunt fossas, iniciunt crates, summa valli prensant, raro super milite et quasi ob metum defixo. postquam haesere munimentis, datur cohortibus signum cornuaque ac tubae concinuere. exim clamore et impetu tergis Germanorum circumfunduntur, exprobrantes non hic silvas nec paludes, sed aequis locis aequos deos. hosti facile excidium et paucos ac semermos cogitanti sonus tubarum, fulgor armorum, quanto inopina, tanto maiora offunduntur, cadebantque, ut rebus secundis auidi, ita adversis incauti. Arminius integer, Inguiomerus post grave vulnus pugnam deseruere: vulgus trucidatum est, donec ira et dies permansit. nocte demum reversae legiones, quamvis plus vulnerum, eadem ciborum egestas fatigaret, vim sanitatem copias, cuncta in victoria habuere.

69. Pervaserat interim circumventi exercitus fama et infesto Germanorum agmine Gallias peti, ac ni Agrippina inpositum Rheno pontem solvi prohibuisset, erant qui id flagitium formidine auderent. sed femina ingens animi munia ducis per eos dies induit, militibusque, ut quis inops aut saucius, vestem et fomenta dilargita est. tradit C. Plinius, Germanicorum bellorum scriptor, stetisse apud principium pontis, laudes et grates reversis legionibus habentem. id Tiberii animum altius penetravit: non enim simplices eas curas, nec adversus externos *studia* militum quaeri. nihil relictum imperatoribus, ubi femina manipulos intervisat, signa adeat, largitionem temptet, tamquam parum ambitiose filium ducis gregali habitu circumferat Caesaremque Caligulam appellari velit. potioem iam apud exercitus Agrippinam quam lega-

tos, quam duces; conpressam a muliere seditionem, cui no-¹⁵men principis obsistere non quiverit. accendebat haec onerabatque Seianus, peritia morum Tiberii odia in longum iaciens, quae reconderet auctaque promeret.

70. At Germanicus legionum, quas navibus vexerat, secundam et quartam decumam itinere terrestri P. Vitellio ducendas tradit, quo levior classis vadoso mari innaret vel reciproco sideret. Vitellius primum iter sicca humo aut modice adlabente aestu quietum habuit: mox impulsu aquilonis,⁵ simul sidere aequinoctii, quo maxime tumescit Oceanus, rapi agique agmen. et opplebantur terrae: eadem freto litori campis facies, neque discerni poterant incerta ab solidis, brevibus a profundis. sternuntur fluctibus, hauriuntur gurgitibus; iumenta, sarcinae, corpora exanima interfluunt, occursant.¹⁰ permiscuntur inter se manipuli, modo pectore modo ore tenus exstantes, aliquando subtracto solo disiecti aut obruti. non vox et mutui hortatus iuvabant adversante unda; nihil strenuus ab ignavo, sapiens ab imprudenti, consilia a casu differre: cuncta pari violentia involvebantur. tandem¹⁵ Vitellius in editiora enisus eodem agmen subduxit. pernoctavere sine utensilibus, sine igni, magna pars nudo aut multato corpore, haud minus miserabiles quam quos hostis circumcidet: quippe illic etiam honestae mortis usus, his inglorium exitium. lux reddidit terram, penetratumque ad amnem²⁰ [Visurgin], quo Caesar classe contenderat. inpositae dein legiones, vagante fama submersas; nec fides salutis, antequam Caesarem exercitumque reducem videre.

71. Iam Stertinius, ad accipiendum in deditionem Segimerum fratrem Segestis praemissus, ipsum et filium eius in civitatem Ubiorum perduxerat. data utrique venia, facile Segimero, cunctantius filio, quia Quintilii Vari corpus inlusisse dicebatur. ceterum ad supplenda exercitus damna certavere Galliae⁵ Hispaniae Italia, quod cuique promptum, arma equos aurum offerentes. quorum laudato studio Germanicus, armis modo et equis ad bellum sumptis, propria pecunia militem iuvit. utque cladis memoriam etiam comitate leniret, circumire saucios, facta singulorum extollere; vulnera intuens alium spe, alium gloria, cunctos adloquii et cura sibi et proelio firmabat.¹⁰

72. Decreta eo anno triumphalia insignia A. Caecinae, L. Apronio, C. Silio ob res cum Germanico gestas. nomen patris patriae Tiberius, a populo saepius ingestum, repudiavit; neque in acta sua iurari quamquam censente senatu permisit, cuncta mortalium incerta, quantoque plus adeptus foret, tanto se magis in lubrico dictitans. non tamen ideo faciebat fidem civilis animi; nam legem maiestatis reducerat, cui nomen apud veteres idem, sed alia in iudicium veniebant, si quis proditione exercitum aut plebem seditionibus, denique
 10 male gesta re publica maiestatem populi Romani minuisset: facta arguebantur, dicta inpune erant. primus Augustus cognitionem de famosis libellis specie legis eius tractavit, commotus Cassii Severi libidine, qua viros feminasque illustres procacibus scriptis diffamaverat; mox Tiberius, consultante
 15 Pompeio Macro praetore, an iudicia maiestatis redderentur, exercendas leges esse respondit. hunc quoque asperavere carmina incertis auctoribus vulgata in saevitiam superbiamque eius et discordem cum matre animum.

73. Haud pigebit referre in Falanio et Rubrio, modicis equitibus Romanis, praemptata crimina, ut quibus initiis, quanta Tiberii arte gravissimum exitium inrepperit, dein repressum sit, postremo arserit cunctaque corripuerit, nōscatur.
 5 Falanio obiciebat accusator, quod inter cultores Augusti, qui per omnes domos in modum collegiorum habebantur, Cassium quendam mimum corpore infamem adscivisset, quodque venditis hortis statuas Augusti simul mancipasset. Rubrio crimini dabatur violatum periurio numen Augusti. quae ubi
 10 Tiberio notuere, scripsit consulibus non ideo decretum patri suo caelum, ut in perniciem civium is honor verteretur. Cassium histrionem solitum inter alios eiusdem artis interesse ludis; quos mater sua in memoriam Augusti sacrasset; nec contra religiones fieri, quod effigies eius, ut alia numinum
 15 simulacra, venditionibus hortorum et domuum accedant. ius iurandum perinde aestimandum quam si Iovem fefellisset: deorum iniurias dis curae.

74. Nec multo post Granium Marcellum praetorem Bithyniae quaestor ipsius Caepio Crispinus maiestatis postulavit, subscribente Romano Hispone: qui formam vitae iniit.

quam postea celebrem miseriae temporum et audaciae hominum fecerunt. nam egens, ignotus, iniquus, dum occultis libellis saevitiae principis adrexit, mox clarissimo cuique periculum facessit, potentiam apud unum, odium apud omnes adeptus dedit exemplum, quod secuti ex pauperibus divites, ex contemptis metuendi perniciem aliis ac postremum sibi invenere. sed Marcellum insimulabat sinistros de Tiberio sermones habuisse, inevitabile crimen, cum ex moribus principis foedissima quaeque deligeret accusator obiectaretque reo. nam quia vera erant, etiam dicta credebantur. addidit Hispo statuam Marcelli altius quam Caesarum sitam, et alia in statua amputato capite Augusti effigiem Tiberii inditam. ad quod exarsit adeo, ut rupta taciturnitate proclamaret se quoque in ea causa laturum sententiam palam et iuratum, quo ceteris eadem necessitas fieret. manebant etiam tum vestigia morientis libertatis. igitur Cn. Piso 'quo' inquit 'loco censebis, Caesar? si primus, habebō quod sequar: si post omnis, vereor ne imprudens dissentiam.' permotus his, quantoque incautius efferverat, paenitentia patiens tulit absolvi reum criminibus maiestatis: de pecuniis repetundis ad recuperatores itum est.

75. Nec patrum cognitionibus satiatus iudiciis adsidebat in cornu tribunalis, ne praetorem curuli depelleret; multaque eo coram adversus ambitum et potentium preces constituta. set dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur. inter quae Pius Aurelius senator questus mole publicae viae ductuque aquarum labefactas aedis suas, auxilium patrum invocabat. resistantibus aerarii pro toribus subvenit Caesar pretiumque aedium Aurelio tribuit, erogandae per honesta pecuniae cupiens, quam virtutem diu retinuit, cum ceteras exueret. Propertio Celeri praetorio, veniam ordinis ob paupertatem petenti, deciens sestertium largitus est, satis conperto paternas ei angustias esse. temptantis eadem alios probare causas senatui iussit, cupidine severitatis in iis etiam quae rite faceret acerbis. unde ceteri silentium et paupertatem confessioni et beneficio praeposuerunt.

76. Eodem anno continuis imbribus auctus Tiberis plana urbis stagnaverat; relabentem secuta est aedificiorum et ho-

minum strages. igitur censuit Asinius Gallus ut libri Sibulini adirentur. renuit Tiberius, periade divina humanaque
 5 obtegens; sed remedium coercendi fluminis Ateio Capitoni et L. Arruntio mandatum. Achaïam ac Macedoniam onera deprecantis levare in praesens proconsulari imperio tradique Caesari placuit. edendis gladiatoribus, quos Germanici fratris ac suo nomine obtulerat, Drusus praesedit, quamquam
 10 vili sanguine nimis gaudens; quod in vulgus formidolosum et pater arguisse dicebatur. cur abstinuerit spectaculo ipse, varie trahebant; alii taedio coetus, quidam tristitia ingenii et metu comparationis, quia Augustus comiter interfuisset. non
 15 crediderim ad ostentandam saevitiam movendasque populi offensiones concessam filio materiem, quamquam id quoque dictum est.

77. At theatri licentia, proximo priore anno coepta, gravius tum erupit, occisis non modo e plebe set militibus et centurione, vulnerato tribuno praetoriae cohortis, dum probra in magistratus et dissensionem vulgi prohibent. actum
 5 de ea seditione apud patres dicebanturque sententiae, ut praetoribus ius virgarum in histriones esset. intercessit Haterius Agrippa tribunus plebei increpitusque est Asinii Galli oratione, silente Tiberio, qui ea simulacra libertatis senatui praebebat. valuit tamen intercessio, quia divus Augustus immunes verberum histriones quondam responderat, neque fas Tiberio infringere dicta eius. de modo lucaris et adversus lasciviam fautorum multa decernuntur; ex quis maxime insignia, ne domos pantomimorum senator introiret, ne egredientes in publicum equites Romani cingerent aut alibi quam in teatro
 15 sectarentur, et spectantiam immodestiam exilio multandi potestas praetoribus fieret.

78. Templum ut in colonia Tarraconensi strueretur Augusto petentibus Hispanis permissum, datumque in omnes provincias exemplum. centesimam rerum venalium post bella civilia institutam deprecante populo edixit Tiberius militare
 5 aerarium eo subsidio niti; simul imparem oneri rem publicam, nisi vicensimo militiae anno veterani dimitterentur. ita proxima seditionis male consulta, quibus sedecim stipendiorum finem expresserant, abolita in posterum.

79. Actum deinde in senatu ab Arruntio et Ateio, an obmoderandas Tiberis exundationes verterentur flumina et lacus, per quos augetur: auditaque municipiorum et coloniarum legationes, orantibus Florentinis, ne Clanis solito alveo demotus in amnem Arnun transferretur idque ipsis perniciem adferret. congruentia his Interamnates disseruere: pessum ituros fecundissimos Italiae campos, si amnis Nar (id enim parabatur) in rivos diductus superstagnavisset. nec Reatini silebant, Velinum lacum, qua in Narem effunditur, obstrui recusantes, quippe in adiacentia erupturum; optume rebus mortalium consuluisse naturam, quae sua ora fluminibus, suos cursus utque originem, ita fines dederit; spectandas etiam religiones sociorum, qui sacra et lucos et aras patriis amnibus dicaverint: quin ipsum Tiberim nolle prorsus accolis fluvii orbatum minore gloria fluere. seu preces coloniarum seu difficultas operum sive superstitio valuit, ut in sententiam Cn. Pisonis concederetur, qui nil mutandum censuerat.

80. Prorogatur Poppaeo Sabino provincia Moesia, additis Achaia ac Macedonia. id quoque morum Tiberii fuit, continuare imperia ac plerosque ad finem vitae in isdem exercitiis aut iurisdictionibus habere. causae varie traduntur: alii taedio novae curae semel placita pro aeternis servavisse, quidam invidia, ne plures fruerentur; sunt qui existiment, ut callidum eius ingenium, ita anxium iudicium; neque enim eminentis virtutes sectabatur, et rursus vitia oderat: ex optimis periculum sibi, a pessimis dedecus publicum metuebat. qua haesitatione postremo eo proventus est, ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi urbe non erat passurus.

81. De comitiis consularibus, quae tum primum illo principe ac deinceps fuere, vix quicquam firmare ausim: adeo diversa non modo apud auctores sed in ipsius orationibus reperiantur. modo subtractis candidatorum nominibus originem cuiusque et vitam et stipendia descripsit, ut qui forent intellexeretur: aliquando ea quoque significatione subtracta candidatos hortatus, ne ambitu comitia turbarent, suam ad id curam pollicitus est. plerumque eos tantum apud se professos disseruit, quorum nomina consulibus edidisset; posse et alios

10 profiteri, si gratiae aut meritis confiderent: speciosa verbis, re inania aut subdola, quantoque maiore libertatis imagine tegebantur, tanto eruptura ad infensius servitium.

C. CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER II.

BREVIARIUM. Cap. 1. Initia belli Parthici. Phraates, Vononis pater. 2. Vonones popularibus invisus. 3. Ab Artabano pulsus, ad Armenios profugus. 4. In Armenia mutatio regum. 5. Germanicus invidia Tiberii revocatus Germanos confestim aggredi parat. 6. Classis eius. Rhenus. 7. Irruptio in Chattos. Ara Drusi restituta. 8. Fossa Drusiana. Amisia. In rebelles Angrivarios animadversum. 9. Arminii cum fratre colloquium. 10. Inde ira et iurgium. 11. Visurgim transeunt Romani. Batavorum discrimen. Chariovalda caesus. 12. Germanicus militum animos explorat. 13. Transfugis praemium pronuntiatum a Germanis, mox castris Romanis adsultatum. 14. Germanici somnium. 15. Eius et Arminii orationes ad suos. 16. Locus pugnae, campus Idisiaviso. Acierum instructio. 17. Faustum augurium. Fuga Germanorum et clades. 18. Tropaeum positum. 19. Quo dedecore accensa gens bellum resumit. 20. Acriter pugnatum. 21. Vincunt tandem Romani, quamquam ambiguo equitum proelio. 22. Monumentum et titulus rerum magnificus. 23. Milites classe revecti. 24. Ex tempestate calamitas et paene exitium. Recollecti naufragi. 25. Hac fortuna erectos denuo Germanos aggreditur Germanicus caeditque, simul aquilam Varianam recipit. 26. Tum rebus infectis avocatur a Tiberio. 27. Libo Drusus ab amico delatus. 28. Accusatus in senatu. 29. 30. Cum patronos non reperiret nec tam sceleris quam vaecordiae convinci posset, novo iure servos torqueri in suum caput vidit. 31. Iam frustra orato princepe Libo se ipse confecit. 32. In defunctum sententiae sena-

torum. Astrologi et magi ex Italia pulsi. 33. Luxus publicus leviter coercitus, quem defendit Asinius. 34. Pisonis libertas, Urgulaniae potentia. 35. De rebus proferendis certamen in senatu. 36. Asinii sententia de comitiis, a Tiberio relecta. 37. 38. Hortali levamentum inopiae suae poscentis orationem aspere excipit Tiberius, tamen liberis eius nonnihil largitur. 39. Clementis servi facinus. Is Postumum Agrippam se mentitus principi curam inicit, 40. sed Sallustii Crispi dolo captus occiditur. 41. Romae dedicantur nova opera.

Anno proximo triumphat Germanicus. 42. Archelaus rex Cappadocum in urbem accitus perit. 43. Oriens turbatus committitur Germanico, Pisoni, feroci homini, Suria. 44. Drusus in Illyricum missus, Suebis contra Cheruscos auxilium petentibus. 45. Ita inter se discordes Germani accinguntur ad pugnam. Armini ad suos oratio. 46. Maroboduus item ad suos. Atrox proelium, Maroboduus pro victo. 47. 48. Terrae motus in Asia. Eo afflictos sublevat Tiberius, in alios non minus liberalis. 49. Tempa quaedam dedicata. 50. Varilia maiestatis postulata. 51. De praetore substituendo contentio. 52. Tacfarinatem et Mazippam bellum in Africa moventes fundit Camillus. Triumphalia ei decreta.

53. Germanici varia itinera. 54. Consultit in reditu Clarium Apollinem. Oraculi ratio. 55. Piso et uxor Plancina Germanicum insectantur; etiam castra corrumpunt. 56. Germanicus Armeniae regem, Cappadociae et Commagenae legatos imponit. 57. Pisonis insolentia in congressu, consilio, conviviis. 58. Vonones Suria demotus. 59. Germanicus Aegyptum petit, improbante Tiberio. 60. Canopus. Thebae priscae. 61. Statua Memnonis, pyramides et alia. 62. Germanorum discordiae, astu Drusi. 63. Maroboduus vi Catualdae pulsus confugit ad Romanos. Eadem mox fortuna Catualdae. 64. Rhescuporis, Cotye fratris filio oppresso, Romanam divisionem egressus, illius partem appetit. 65. Ipso per fraudem comprehenso universam Thraciam occupat. 66. Hinc vocatus ad causam dicendam Cotyn occidit. 67. Romam perductus et damnatus. 68. Vonones fugam tentat; at deprehensus confoditur. 69. Germanicus aegrotat, scelere, ut creditur, Pisonis, 70. cui amicitiam renuntiat veteri more. 71. 72. Mandata familiaribus ultione datisque coniugi monitis moritur. 73. Alexandro Magno comparatus et praelatus. 74. Sentius Suriae praeficitur. 75. Agrippina properat in urbem. Pisoni Germanici casu exsultanti reditum in Suriam dissuadet filius; 77. 78. suadet contra Domitius Celer ac persuadet. 79. Piso vim parans in successorem Sentium obviam fit Agrippinae. 80. Castellum occupat, aciem struit: sed pellitur a Sentio. 81. Tandem tutum ei iter Romam conceditur. 82. Ibi magna ob necem Germanici ira et luctus. 83. Honores ei decreti. 84. Livia Druso gemellos parit. 85. Scita in libidinem mulierum. Pulsa sacra Aegyptia et Iudaica. 86. Capta Vestalis. 87. Frumento pretium constitutum

Novos honores aversatur Tiberius. 88. Arminii caedes et praeconium.

Haec gesta annis quattuor, coss. T. Statilio Sisenna Tauro et L. Scribonio Libone, C. Caelio Rufo et L. Pomponio Flacco, Ti. Caesare Augusto III et Germanico Caesare II, M. Iunio Silano et C. Norbano Flacco.

1. Sisenna Statilio [Tauro] L. Libone consulibus mota orientis regna provinciaeque Romanae, initio apud Parthos orto, qui petitem Roma acceptumque regem, quamvis gentis Arsacidarum, ut externum aspernantur. is fuit Vonones, obses Augusto datus a Phraate. nam Phraates quamquam depulisset exercitus ducesque Romanos, cuncta venerantium officia ad Augustum verterat partemque prolis firmandae amicitiae miserat, haud perinde nostri metu quam fidei popularium diffusus.

2. Post finem Phraatis et sequentium regum ob internas caedes venire in urbem legati a primoribus Parthis, qui Vononem vetustissimum liberorum eius accirent. magnificum id sibi credit Caesar auxitque opibus. et acceperere barbari laetantes, ut ferme ad nova imperia. mox subiit pudor degeneravisse Parthos: petitem alio ex orbe regem, hostium artibus infectum; iam inter provincias Romanas solum Arsacidarum haberi darique. ubi illam gloriam trucidantium Crassum, exturbantium Antonium, si mancipium Caesaris, tot per annos servitutem perpessum, Parthis imperitet? ac cendebat dedignantem et ipse diversus a maiorum institutis, raro venatu, segni equorum cura; quotiens per urbes incederet, lecticae gestamine fastuque erga patrias epulas. inridebantur et Graeci comites ac vilissima utensilium anulo clausa. sed prompti aditus, obvia comitas, ignotae Parthis virtutes, nova vitia; et quia ipsorum moribus aliena, perinde odium pravis et honestis.

3. Igitur Artabanus Arsacidarum e sanguine apud Dahas adultus excitur, primoque congressu fusus reparat vires regnoque potitur. victo Vononi perfugium Armenia fuit, vacua tunc interque Parthorum et Romanas opes infida ob scelus Antonii, qui Artavasden regem Armeniorum specie amicitiae inlectum, dein catenis oneratum, postremo interfecerat. eius filius Artaxias, memoria patris nobis infensus,

Arsacidarum vi seque regnumque tulatus est. occiso Artaxia per dolum propinquorum, datus a Caesare Armeniis. Tigranes deductusque in regnum a Tiberio Nerone, nec Tigrani diu-¹⁰ turnum imperium fuit neque liberis eius, quamquam sociatis more externo in matrimonium regnumque.

4. Dein iussu Augusti inpositus Artavasdes et non sine clade nostra deiectus. tam Gaius Caesar componendae Armeniae deligitur. is Ariobarzanes, origine Medum, ob insignem corporis formam et praeclarum animum volentibus Armeniis praefecit. Ariobarzanes morte fortuita absumpto stir-⁵ pem eius haud toleravere; temptatoque feminae imperio, cui nomen Erato, eaque brevi pulsa, incerti solutique et magis sine domino quam in libertate profugum Vonones in regnum accipiunt. sed ubi minitari Artabanus et parum subsidii in Armeniis, vel, si nostra vi defenderetur, bellum adversus Par-¹⁰ thos sumendum erat, rector Suriae Creticus Silanus excitum custodia circumdat, manente luxu et regio nominæ. quod ludibrium ut effugere agitaverit Vonones, in loco reddemus.

5. Ceterum Tiberio haud ingratum accidit turbari res orientis, ut ea specie Germanicum suetis legionibus abstraheret novisque provinciis inpositam dolo simul et casibus obiectaret. at ille, quanto acriora in eum studia militum et aversa patrum voluntas, celerandae victoriae intentior, tra-⁵ ctare proeliorum vias et quae sibi tertium iam annum belligeranti saeva vel prospera evenissent. fundi Germanos acie et iustis locis, invari silvis, paludibus, brevi aestate et praematura hieme; suum militem haud perinde vulneribus quam¹⁰ spatiis itinerum, damno armorum adfici; fessas Gallias ministrandis equis; longum impedimentorum agmen opportunum ad insidias, defensantibus iniquum. at si mare iatretur, promptam ipsis possessionem et hostibus ignotam, simul bellum maturius incipi legionesque et commeatus pariter vehi; integrum equitem equosque per ora et alveos fluminum media¹⁵ in Germania fore.

6. Igitur huc intendit, missis ad census Galliarum P. Vitellio et C. Antio. Silius et Anteius et Caecina fabricandae classi praeponuntur. mille naves sufficere visae properataeque, aliae breves, angusta puppi proraque et lato utero, quo

5 facilius fluctus tolerarent; quaedam planae carinis, ut siue
 noxa siderent; plures adpositis utrimque gubernaculis, con-
 verso ut repente remigio hinc vel illinc adpellerent; multae
 pontibus stratae, super quas tormenta veherentur, simul ap-
 10 tae ferendis equis aut commeatui; velis habiles, citae remis
 augebantur alacritate militum in speciem ac terrorem. in-
 sula Batavorum in quam convenirent praedicta, ob faciles
 adpulsus accipiendisque copiis et transmittendum ad bellum
 opportuna. nam Rhenus uno alveo continuus aut modicas
 15 insulas circumveniens apud principium agri Batavi velut in
 duos amnes dividitur, servatque nomen et violentiam cur-
 sus, qua Germaniam praevehitur, donec Oceano misceatur;
 ad Gallicam ripam latior et placidior adfluens — verso cogne-
 mento Vahalem accolae dicunt —, mox id quoque vocabulur,
 20 mutat Mosa flumine eiusque immenso ore eundem in Ocea-
 num effunditur.

7. Sed Caesar, dum adiguntur naves, Silium legatum
 cum expedita manu inruptionem in Chattos facere iubet: ipse
 audito castellum Lupiae flumini adpositum obsideri, sex le-
 giones eo duxit. neque Silio ob subitos imbres aliud actum
 5 quam ut modicam praedam et Arpi principis Chattorum con-
 iugem filiamque raperet, neque Caesari copiam pugnae op-
 pressores fecere, ad famam adventus eius dilapsi: tumulum
 tamen nuper Varianis legionibus structum et veterem aram
 Druso sitam disiecerant. restituit aram honorique patris prin-
 10 ceptus ipse cum legionibus decucurrit; tumulum iterare haud
 visum. et cuncta inter castellum Alisonem ac Rhenum novis
 limitibus aggeribusque permunita.

8. Iamque classis advenerat, cum praemisso commeatu
 et distributis in legiones ac socios navibus fossam, cui Dru-
 sianae nomen, ingressus precatusque Drusum patrem ut se
 eadem ausum libens placatusque exemplo ac memoria con-
 5 siliorum atque operum iuvaret, lacus inde et Oceanum usque
 ad Amisiam flumen secunda navigatione pervehitur. classis
 Amisiae ore relicta laevo amne, erratumque in eo quod non
 subvexit aut transposuit militem dextras in terras iturum; ita
 plures dies efficiendis pontibus absumpti. et eques quidem ac
 10 legiones prima aestuaria, nondum adcrecente unda, intrepidi

transiere: postremum auxiliorum agmen Batavique in parte ea, dum insultant aquis artemque nandi ostentant, turbati et quidam hausti sunt. metanti castra Caesari Angrivariorum defectio a tergo nuntiatur: missus ilico Stertinius cum equite et armatura levi igne et caedibus perfidiam ultus est. 15

9. Flumen Visurgis Romanos Cheruscosque interfluebat. eius in ripa cum ceteris primoribus Arminius adstitit, quaesitoque an Caesar venisset, postquam adesse responsum est, ut liceret cum fratre colloqui oravit. erat is in exercitu cognomento Flavius, insignis fide et amisso per vulnus oculo paucis 5 ante annis duce Tiberio. tum permissu ** progressusque salutatur ab Arminio; qui amotis stipatoribus, ut sagittarii nostra pro ripa dispositi abscederent postulat, et postquam digressi, unde ea deformitas oris interrogat fratrem. illo locum et proelium referente, quodnam praemium recepisset exquirat. Flavius aucta stipendia, torquem et coronam aliaque militaria dona memorat, inridente Arminio vilia servitii pretia.

10. Exim diversi ordiuntur, hic magnitudinem Romanam, opes Caesaris et victis graves poenas, in deditioem venientem paratam clementiam; neque coniugem et filium eius hostiliter haberi: ille fas patriae, libertatem avitam, penetralis Germaniae deos, matrem precum sociam; ne propinquorum 5 et adfinium, denique gentis suae desertor et proditor quam imperator esse mallet. paulatim inde ad iurgia prolapsi quominus pugnam consererent ne flumine quidem interiecto cohibebantur, ni Stertinius adcurrrens plenum irae armaque et equum poscentem Flavum adtinuisset. cernebatur contra 10 nitabundus Arminius proeliumque denuntians; nam pleraque Latino sermone interiaciebat, ut qui Romanis in castris ductor popularium meruisset.

11. Postero die Germanorum acies trans Visurgim stetit. Caesar nisi pontibus praesidiisque inpositis dare in discrimen legiones haud imperatorium ratus, equitem vado transmittit. praefuerunt Stertinius et e numero primipilium Aemilius, distantibus locis invecti, ut hostem diducerent. qua 5 celerrimus amnis, Chariovalda dux Batavorum erupit. eum Cherusci fugam simulantes in planitiem saltibus circumiectam traxere: dein coorti et undique effusi tradunt adversos, in-

stant cedentibus collectosque in orbem pars congressi, quidam eminus proturbant. Chariovalda diu sustentata hostium saevitia, hortatus suos ut ingruentes catervas globo perfringerent, atque ipse densissimos inrumpens, congestis telis et suffosso equo labitur, ac multi nobilium circa: ceteros vis sua aut equites cum Stertino Aemilioque subvenientes periculo exemere.

12. Caesar transgressus Visurgim indicio perfugae cognoscit delectum ab Arminio locum pugnae; convenisse et alias nationes in silvam Herculi sacram ausurosque nocturnam castrorum oppugnationem. habita indici fides et cernebantur ignes, suggestisque propius speculatores audiri fremitum equorum imensique et inconditi agminis murmur attulere. igitur propinquo summae rei discrimine explorandos militum animos ratus, quoniam id modo incorruptum foret, secum agitabat. tribunos et centuriones laeta saepius quam compta nuntiare, libertorum servilia ingenia, amicis inesse adulationem; si contio vocetur, illic quoque quae pauci incipiant reliquos adstrepere. penitus noscendas mentes, cum secreti et incustoditi inter militaris cibos spem aut metum proferrent.

13. Nocte coepta egressus augurali per occulta et vigilibus ignara, comite uno, contactus umeros ferina pelle, adit castrorum vias, adsistit tabernaculis fruiturque fama sui, cum hic nobilitatem ducis, decorem alius, plurimi patientiam, comitatem, per seria per iocos eundem animum laudibus ferrent reddendamque gratiam in acie faterentur, simul perfidos et ruptores pacis ultioni et gloriae mactandos. inter quae unus hostium, Latinae linguae sciens, acto ad vallum equo voce magna coniuges et agros et stipendii in dies, donec bellaretur, sestertios centenos, si quis transfugisset, Arminii nomine pollicetur. incendit ea contumelia legionum iras: veniret dies, daretur pugna; sumpturum militem Germanorum agros, tracturum coniuges; accipere omen et matrimonia ac pecunias hostium praedae destinare. tertia ferme vigilia ad-sultatum est castris sine coniectu teli, postquam crebras promunimentis cohortes et nihil remissum sensere.

14. Nox eadem laetam Germanico quietem tulit, viditque se operatum et sanguine sacri respersa praetexta pul-

chriorem aliam manibus aviae Augustae accepisse. auctus omine, addicentibus auspiciis, vocat contionem et quae sapientia provisa aptaque imminenti pugnae disserit. non cam-
 vos modo militi Romano ad proelium bonos, sed si ratio adsit, silvas et saltus; nec enim immensa barbarorum scuta, enormis hastas inter truncos arborum et enata humo virgulta perinde haberi quam pila et gladios et haerentia corpori tegmina. denserent ictus, ora mucronibus quaerent: non
 loricam Germano, non galeam, ne scuta quidem ferro nervove firmata, sed viminium textus vel tenuis et fucatas colore tabulas; primam utcumque aciem hastatam, ceteris praeusta aut brevia tela. iam corpus ut visu torvum et ad brevem impetum validum, sic nulla vulnerum patientia: sine pudore
 flagitii, sine cura ducum abire, fugere, pavidos adversis, inter secunda non divini, non humani iuris memores. si taedio viarum ac maris finem cupiant, hac acie parari: propiorem iam Albim quam Rhenum neque bellum ultra, modo se, patris patrique vestigia prementem, isdem in terris victorem
 sisterent.

15. Orationem ducis secutus militum ardor, signumque pugnae datum. nec Arminius aut ceteri Germanorum proceres omittebant suos quisque testari, hos esse Romanos Vari-
 riani exercitus fugacissimos, qui ne bellum tolerarent, seditionem induerint; quorum pars onusta vulneribus terga, pars
 fluctibus et procellis fractos artus infensis rursus hostibus, adversis dis obiciant, nulla boni spe. classem quippe et avia Oceani quaesita, ne quis venientibus occurreret, ne pulsos premeret: sed ubi miscuerint manus, inane vietis ventorum remorumve subsidium. meminissent modo avaritiae, crudeli-
 tatis, superbiae: aliud sibi reliquum quam tenere libertatem aut mori ante servitium?

16. Sic accensos et proelium poscentes in campum, cui Idisiaviso nomen, deducunt. is medius inter Visurgim et colles, ut ripae fluminis cedunt aut prominentia montium resistunt, inaequaliter sinuatur. pone tergum insurgebat silva, editis in altum ramis et pura humo inter arborum truncos.
 campum et prima silvarum barbaram aciem tenuit: soli Cherusci iuga insedere, ut proeliantibus Romanis desuper in-

currerent. noster exercitus sic incessit: auxiliares Galli Germanique in fronte, post quos pedites sagittarii; dein quattuor legiones et cum duabus praetoriis cohortibus ac delecto equite Caesar; exim totidem aliae legiones et levis armatura cum equite sagittario ceteraque sociorum cohortes. intentus paratusque miles, ut ordo agminis in aciem adisteret.

17. Visis Cheruscorum catervis, quae per ferociam proruperant, validissimos equitum incurrere latus, Stertinium cum ceteris turmis circumgredi tergaque invadere iubet, ipse in tempore adfuturus. interea pulcherrimum augurium, octo aquilae petere silvas et intrare visae imperatorem advertere. exclamat irent, sequerentur Romanas aves, propria legionum numina. simul pedestris acies infertur et praemissus eques postremos ac latera impulit. mirumque dictu, duo hostium agmina diversa fuga, qui silvam tenuerant, in aperta, qui campis adstiterant, in silvam ruebant. medii inter hos Cherusci collibus detrudebantur, inter quos insignis Arminius manu voce vulnere sustentabat pugnam. incubueratque sagittariis, illa rupturus, ni Raetorum Vindelicorumque et Gallicae cohortes signa obiecissent. nisu tamen corporis et impetu equi pervasit, oblitus faciem suo cruore, ne nosceretur. quidam adgnitum a Chaucis inter auxilia Romana agentibus emissumque tradiderunt. virtus seu fraus eadem Inguiomero effugium dedit: ceteri passim trucidati. et plerosque tranare Visurgim conantes iniecta tela aut vis fluminis, postremo moles ruentium et incidentes ripae operuere. quidam turpi fuga in summa arborum nisi ramisque se occultantes admotis sagittariis per ludibrium figebantur, alios prorutae arbores adflixere.

18. Magna ea victoria neque cruenta nobis fuit. quinta ab hora diei ad noctem caesi hostes decem milia passuum cadaveribus atque armis opplevere, repertis inter spolia eorum catenis, quas in Romanos ut non dubio eventu portaverant. miles in loco proelii Tiberium imperatorem salutavit struxitque aggerem et in modum tropaeorum arma subscriptis victarum gentium nominibus imposuit.

19. Haud perinde Germanos vulnera, luctus, excidia quam ea species dolore et ira adfecit. qui modo abire sedibus, trans Albim concedere parabant, pugnam volunt, arma

rapiunt; plebes primores, iuventus senes agmen Romanum repente incursant, turbant. postremo deligunt locum flumine et silvis clausum, arta intus planitie et umida: silvas quoque profunda palus ambibat, nisi quod latus unum Angrivarii lato aggere extulerant, quo a Cheruscis dirimerentur. hic pedes adstitit: equitem propinquis lucis texere, ut ingressis silvam legionibus a tergo foret.

20. Nihil ex his Caesari incognitum: consilia locos, prompta occulta noverat astusque hostium in perniciem ipsis vertebat. Seio Tuberoni legato tradit equitem campumque; peditum aciem ita instruxit, ut pars aequo in silvam aditu incederet, pars obiectum aggerem eniteretur; quod arduum sibi, cetera legatis permisit. quibus plana evenerant, facile inrupere: quis inpugnandus agger, ut si murum succederent, gravibus superne ictibus conflictabantur. sensit dux inparem comminus pugnam remotisque paulum legionibus funditores libritoresque excutere tela et proturbare hostem iubet. missae e tormentis hastae, quantoque conspicui magis propugnatores, tanto pluribus vulneribus deiecti. primus Caesar cum praetoriis cohortibus capto vallo dedit impetum in silvas; conlato illic gradu certatum. hostem a tergo palus, Romanos flumen aut montes claudebant: utrisque necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoria.

21. Nec minor Germanis animus, sed genere pugnae et armorum superabantur, cum ingens multitudo artis locis praelongas hastas non protenderet, non colligeret, neque ad-sultibus et velocitate corporum uteretur, coacta stabile ad proelium; contra miles, cui scutum pectori adpressum et insidens capulo manus, latos barbarorum artus, nuda ora foderet viamque strage hostium aperiret, inprompto iam Arminio ob continua pericula, sive illum recens acceptum vulnus tardaverat. quin et Inguio merum, tota volitantem acie, fortuna magis quam virtus deserebat. et Germanicus quo magis agnosceretur, detraxerat tegimen capiti orabatque insisterent caedibus: nil opus captivis, solam internicionem gentis finem bello fore. iamque sero diei subducit ex acie legionem faciendis castris: ceterae ad noctem cruore hostium satiatae sunt. equites ambigue certavere.

22. Laudatis pro contione victoribus Caesar congeriem armorum struxit, superbo cum titulo: debellatis inter Rhenum Albimque nationibus exercitum Tiberii Caesaris ea monimenta Marti et Iovi et Augusto sacravisse. de se nihil addidit, metu invidiae an ratus conscientiam facti satis esse. mox bellum in Angrivarios Stertinio mandat, ni deditionem properavissent. atque illi supplices nihil abnuendo veniam omnium acceperere.

23. Sed aestate iam adulta legionum aliae itinere terrestri in hibernacula remissae; plures Caesar classi inpositas per flumen Amisiam Oceano invexit. ac primo placidum aequor mille navium remis strepere aut velis impelli: mox 5 atro nubium globo effusa grando, simul variis undique procellis incerti fluctus prospectum adimere, regimen impedire; milesque pavidus et casuum maris ignarus dum turbat nautas vel intempestive iuvat, officia prudentium corrumpere. omne dehinc caelum et mare omne in austrum cessit, qui 10 umidis Germaniae terris, profundis amnibus, immenso nubium tractu validus et rigore vicini septentrionis horridior rapuit disiecitque naves in aperta Oceani aut insulas saxis abruptis vel per occulta vada infestas. quibus paulum aegreque vitatis, postquam mutabat aestus eodemque quo ventus 15 ferebat, non adhaerere ancoris, non exhaurire inrumpentis undas poterant: equi, iumenta, sarcinae, etiam arma praecipitantur, quo levarentur alvei, manantes per latera et fluctu superurgente.

24. Quanto violentior cetero mari Oceanus et truculentia caeli praestat Germania, tantum illa clades novitate et magnitudine excessit, hostilibus circum litoribus aut ita vasto et profundo, ut credatur novissimum ac sine terris 5 mare. pars navium haustae sunt, plures apud insulas longius sitas eiectae; milesque nullo illic hominum cultu fame absumptus, nisi quos corpora equorum eodem elisa toleraverant. sola Germanici triremis Chaucorum terram adpulit; quem per omnes illos dies noctesque apud scopulos et pro- 10 minentis oras, cum se tanti exitii reum clamitaret, vix cohibere amici quo minus eodem mari oppeteret. tandem relabente aestu et secundante vento claudae naves raro remigio aut

intentis vestibus, et quaedam a validioribus tractae, revertere; quas raptim reffectas misit ut scrutarentur insulas. collecti ea cura plerique: multos Angrivarii nuper in fidem accepti redemptos ab interioribus reddidere; quidam in Britanniam rapti et remissi a regulis. ut quis ex longinquo revererat, miracula narrabant, vim turbinum et inauditas volucres, monstra maris, ambiguas hominum et beluarum formas, visa sive ex metu credita. 20

25. Sed fama classis amissae ut Germanos ad spem belli, ita Caesarem ad coercendum erexit. C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum milibus ire in Chattos imperat; ipse maioribus copiis Marsos inrumpit, quorum dux Mallovendus nuper in deditionem acceptus propinquo luco defossam Varianae legionis aquilam modico praesidio servari indicat. missa extemplo manus quae hostem a fronte eliceret. alii qui terga circumgressi recluderent humum; et utrisque adfuit fortuna. eo promptior Caesar pergit introrsus, populatur, excindit non ausum congregi hostem aut, sicubi restiterat, statim pulsum nec umquam magis, ut ex captivis cognitum est, paventem. quippe invictos et nullis casibus superabiles Romanos praedicabant, qui perdita classe, amissis armis, post constrata equorum virorumque corporibus litora eadem virtute, pari ferocia et velut aucti numero inrupissent. 15

26. Reductus inde in hiberna miles, laetus animi quod adversa maris expeditione prospera pensavisset. addidit munificentiam Caesar, quantum quis damni professus erat, exsolvendo. nec dubium habebatur labare hostes petendaeque pacis consilia sumere, et si proxima aestas adiceretur, posse bellum patrari. sed crebris epistulis Tiberius monebat rediret ad decretum triumphum: satis iam eventuum, satis casuum. prospera illi et magna proelia: eorum quoque meminisset quae venti et fluctus, nulla ducis culpa, gravia tamen et saeva damna intulissent. se noviens a divo Augusto in Germaniam missum plura consilio quam vi perfecisse. sic Sugambros in deditionem acceptos, sic Suebos regemque Maroboduum pace obstrictum. posse et Cheruscos ceterasque rebellium gentes, quoniam Romanae ultioni consultum esset, internis discordiis relinqui. precante Germanico annum effi- 16

ciendis coeptis, acrius modestiam eius adgreditur alterum consulatum offerendo, cuius munia praesens obiret. simul adnectebat, si foret adhuc bellandum, relinqueret materiem Drusi fratris gloriae, qui nullo tum alio hoste non nisi apud
 20 Germanias adsequi nomen imperatorium et deportare lauream posset. hand cunctatus est ultra Germanicus, quamquam fingi ea seque per invidiam parto iam decori abstrahi intellexeret.

27. Sub idem tempus e familia Scriboniorum Libo Drusus defertur moliri res novas. eius negotii initium, ordinem, finem curatius disseram, quia tum primum reperta sunt quae per tot annos rem publicam exedere. Firmius Catus senator,
 5 ex intima Libonis amicitia, iuvenem improvidum et facilem inanibus ad Chaldaeorum promissa, magorum sacra, somniorum etiam interpretes impulit, dum proavum Pompeium, amatam Scriboniam, quae quondam Augusti coniunx fuerat, con
 sobrinos Caesares, plenam imaginibus domum ostentat, hor
 10 taturque ad luxum et aes alienum, socius libidinum et necessitatum, quo pluribus indicijs inligaret.

28. Ut satis testium et qui servi eadem noscerent reperit, aditum ad principem postulat, demonstrato crimine et reo per Flaccum Vescularium equitem Romanum, cui propior cum Tiberio usus erat. Caesar indicium haud aspernatus
 5 congressus abnuat: posse enim eodem Flacco internuntio sermones commeari. atque interim Libonem ornat praetura, convictibus adhibet, non vultu alienatus, non verbis commo
 tior (adeo iram condiderat); cunctaque eius dicta factaque, cum prohibere posset, scire malebat, donec Iunius quidam,
 10 temptatus ut infernas umbras carminibus eliceret, ad Fulcinium Trionem indicium detulit. celebre inter accusatores Trionis ingenium erat avidumque famae malae. statim corripit reum, adit consules, cognitionem senatus poscit. et vocantur patres, addito consultandum super re magna et atroci.

29. Libo interim veste mutata cum primoribus feminis circumire domos, orare adfines, vocem adversum pericula poscere, abnuentibus cunctis, cum diversa praetenderent, eadem formidine. die senatus metu et aegritudine fessus,
 5 sive, ut tradidere quidam, simulato morbo, lectica delatus ad

fores curiae innisusque fratri et manus ac supplices voces ad Tiberium tendens immoto eius vultu excipitur. mox libellos et auctores recitat Caesar ita moderans, lenire neve asperare crimina videretur.

30. Accesserant praeter Trionem et Catum accusatores Fonteius Agrippa et C. Vibius, certabantque cui ius perorandi in reum daretur, donec Vibius, quia nec ipsi inter se concederent et Libo sine patrono introisset, singillatim se crimina obiecturum professus, protulit libellos vaecordes adeo, ut consultaverit Libo, an habiturus foret opes quis viam Appiam Brundisium usque pecunia operiret. inerant et alia huiusce modi stolidi vana, si mollitas acciperes, miseranda. uni tamen libello manu Libonis nominibus Caesarum aut senatorum additas atroces vel occultas notas accusator arguebat. negante reo adgnoscentes servos per tormenta interrogari placuit. et quia vetere senatus consulto quaestio in caput domini prohibebatur, callidus et novi iuris repertor Tiberius mancipari singulos actori publico fabet, scilicet ut in Libonem ex servis salvo senatus consulto quaereretur. ob quae posterum diem reus petivit domumque digressus extremas preces P. Quirinio propinquo suo ad principem mandavit.

31. Responsum est ut senatum rogaret. cingebatur interim milite domus, strepabant etiam in vestibulo, ut audiri, ut aspici possent, cum Libo ipsis quas in novissimam voluptatem adhibuerat epulis excruciatas vocare percussorem, prensare servorum dextras, inserere gladium. atque illis, dum trepidant, dum refugiunt, evertentibus adpositum in mensa lumen, feralibus iam sibi tenebris duos ictus in viscera derexit. ad gemitum conlabentis adcurrere liberti, et caede visa miles abstinit. accusatio tamen apud patres adseveratione eadem peracta, iuravitque Tiberius petiturum se vitam quamvis nocenti, nisi voluntariam mortem properavisset.

32. Bona inter accusatores dividuntur, et praeturae extra ordinem datae iis qui senatorii ordinis erant. tunc Cotta Messalinus, ne imago Libonis exsequias posterorum comitaretur, censuit, Cn. Lentulus, ne quis Scribonius cognomentum Drusi adsumeret. supplicationum dies Pomponii

Flacci sententia constituti. dona Iovi, Marti, Concordiae, utque iduum Septembrium dies, quo se Libo interfecerat, dies festus haberetur, L. Piso et Gallus Asinius et Papius Mutilus et L. Apronius decrevere; quorum auctoritates adulationesque rettuli, ut sciretur vetus id in re publica malum. facta et de mathematicis magisque Italia pellendis senatus consulta; quorum e numero L. Pituanus saxo deiectus est, in P. Marcium consules extra portam Esquilinam, cum classicum canere iussissent, more prisco advertere.

33. Proximo senatus die multa in luxum civitatis dicta a Q. Haterio consulari, Octavio Frontone praetura functo; decretumque ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent, ne vestis serica viros foedaret. excessit Fronto ac postulavit modum argento, suppellectili, familiae: erat quippe adhuc frequens senatoribus, si quid e re publica crederent, loco sententiae promere. contra Gallus Asinius disseruit: auctu imperii adolevisse etiam privatas opes, idque non novum, sed e vetustissimis moribus: aliam apud Fabricios, aliam apud Scipiones pecuniam; et cuncta ad rem publicam referri, qua tenui angustas civium domos, postquam eo magnificentiae venerit, gliscere singulos. neque in familia et argento quaeque ad usum parentur nimium aliquid aut modicum nisi ex fortuna possidentis. distinctos senatus et equitum census, non quia diversi natura, sed ut, sicut locis ordinibus dignationibus antistent, ita iis quae ad requiem animi aut salubritatem corporum parentur, nisi forte clarissimo cuique plures curas, maiora pericula subeunda, delenimentis curarum et periculorum carendum esse. facilem ad sensum Gallo sub nominibus honestis confessio vitiorum et similitudo audientium dedit. adiecerat et Tiberius non id tempus censurae nec, si quid in moribus labaret, defuturum corrigendi auctorem.

34. Inter quae L. Piso ambitum fori, corrupta iudicia, saevitiam oratorum accusationes minitantium increpans, abire se et cedere urbe, victurum in aliquo abdito et longinquo rure testabatur; simul curiam relinquebat. commotus est Tiberius, et quamquam mitibus verbis Pisonem permulsisset, propinquos quoque eius impulit ut abeuntem auctoritate vel

precibus tenerent. haud minus liberi doloris documentum idem Piso mox dedit vocata in ius Urgulania, quam supra leges amicitia Augustae extulerat. nec aut Urgulania optemporavit, in domum Caesaris spreto Pisone vecta, aut ille abscessit, quamquam Augusta se violari et imminui quereretur. Tiberius hactenus indulgere matri civile ratus, ut se iturum ad praetoris tribunal, ad futurum Urgulaniae diceret, processit Palatio, procul sequi iussis militibus. spectabatur occurrente populo compositus ore et sermonibus variis tempus atque iter ducens, donec propinquis Pisonem frustra coercentibus deferri Augusta pecuniam, quae petebatur, iuberet. isque finis rei, ex qua neque Piso inglorius et Caesar maiore fama fuit. ceterum Urgulaniae potentia adeo nimia civitati erat, ut testis in causa quadam, quae apud senatum tractabatur, venire dedignaretur: missus est praetor qui domi interrogaret, cum virgines Vestales in foro et iudicio audiri, quotiens testimonium dicerent, vetus mos fuerit.

35. Res eo anno prolatae haud referrem, ni pretium foret Cn. Pisonis et Asinii Galli super eo negotio diversas sententias noscere. Piso, quamquam a futurum se dixerat Caesar, ob id magis agendas censebat, ut absente principe senatum et equites posse sua munia sustinere decorum rei publicae foret. Gallus, quia speciem libertatis Piso praeceperat, nihil satis illustre aut ex dignitate populi Romani nisi coram et sub oculis Caesaris, eoque conventum Italiae et affluentis provincias praesentiae eius servanda dicebat. audiente haec Tiberio ac silente magnis utrimque contentionibus acta, sed res dilatae.

36. Et certamen Gallo adversus Caesarem exortum est. nam censuit in quinquennium magistratuum comitia habenda, utque legionum legati, qui ante praeturam ea militia fungebantur, iam tum praetores destinarentur, princeps duodecim candidatos in annos singulos nominaret. haud dubium erat eam sententiam altius penetrare et arcana imperii temptari. Tiberius tamen, quasi augetur potestas eius, disseruit: grave moderationi suae tot eligere, tot differre. vix per singulos annos offensiones vitari, quamvis repulsam propinqua spes soletur: quantum odii fore ab iis qui ultra quinquen-

nium proiciantur. unde prospici posse quae cuique tam longo temporis spatio mens, domus, fortuna? superbire homines etiam annua designatione: quid si honorem per quinquennium agitent? quinquuplicari prorsus magistratus, subverti leges, 15 quae sua spatia exercendae candidatorum industriae quaerendisque aut potiundis honoribus statuerint. favorabili in specie oratione vim imperii tenuit.

37. Censusque quorundam senatorum iuvit. quod magis mirum fuit, quod preces Marci Hortali, nobilis iuvenis, in paupertate manifesta superbius accepisset. nepos erat oratoris Hortensii, inlectus a divo Augusto liberalitate deciens sester- 5 tii ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia extingueretur. igitur quattuor filiis ante limen curiae adstantibus, loco sententiae, cum in Palatio senatus haberetur, modo Hortensii inter oratores sitam imaginem modo Augusti intens, ad hunc modum coepit: 'patres conscripti, hos, quorum 10 numerum et pueritiam videtis, non sponte sustuli, sed quia princeps monebat; simul maiores mei meruerant ut posteros haberent. nam ego, qui non pecuniam, non studia populi neque eloquentiam, gentile domus nostrae bonum, varietate temporum accipere vel parare potuissem, satis habebam, si tenues res meae nec mihi pudori nec cuiquam oneri forent. 15 iussus ab imperatore uxorem duxi. en stirps et progenies tot consulum, tot dictatorum. nec ad invidiam ista, sed conciliandae misericordiae refero. adsequentur florente te, Caesar, quos dederis honores: interim Q. Hortensii pronepotes, 20 divi Augusti alumnos ab inopia defende.'

38. Inclinatio senatus incitamentum Tiberio fuit quò promptius adversaretur, his ferme verbis usus: 'si quantum pauperum est venire huc et liberis suis petere pecunias coeperint, 5 singuli numquam exsatiabuntur, res publica deficiet. nec sane ideo a maioribus concessum est egredi aliquando relationem et quod in commune conducat loco sententiae proferre; ut privata negotia et res familiares nostras hic augeamus, cum invidia senatus et principum, sive indulserint largitionem sive abnuerint. non enim preces sunt istud, sed efflagitatio, in- 10 tempestiva quidem et improvisa, cum aliis de rebus convenierint patres, consurgere et numero atque aetate liberum suo-

rum urguere modestiam senatus, eandem vim in me transmittere ac velut perfringere aerarium, quod si ambitione exhausserimus, per scelera supplendum erit. dedit tibi, Hortale, divus Augustus pecuniam, sed non compellatus nec ea lege ut semper daretur. languescet alioqui industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus aut spes, et securi omnes aliena subsidia exspectabunt, sibi ignavi, nobis graves.' haec atque talia, quamquam cum adsensu audita ab iis, quibus omnia principum, honesta atque inhonesta, laudare mos est, plures per silentium aut occultum murmur excepere. sensitque Tiberius; et cum paulum reticuisset, Hortalo se respondisse ait: ceterum si patribus videretur, daturum liberis eius ducena sestertia singulis, qui sexus virilis essent. egere alii grates: siluit Hortalus, pavore an avitae nobilitatis etiam inter angustias fortunae retinens. neque miseratus est posthac Tiberius, quamvis domus Hortensii pudendam ad inopiam delaberetur.

39. Eodem anno mancipii unius audacia, ni mature subventum foret, discordiis armisque civilibus rem publicam perculisset. Postumi Agrippae servus, nomine Clemens, conperto fine Augusti pergere in insulam Planasiam et fraude aut vi raptum Agrippam ferre ad exercitus Germanicos non servili animo concepit. ausa eius impedivit tarditas onerariae navis; atque interim patrata caede ad maiora et magis praecipitia conversus furatur cineres vectusque Cosam Etruriae promunturium ignotis locis sese abdit, donec crinem barbamque promitteret: nam aetate et forma haud dissimili in dominum erat. tum per idoneos et secreti eius socios crebrescit vivere Agrippam, occultis primum sermonibus, ut vetita solent, mox vago rumore apud inperitissimi cuiusque promptas aures ant rursus apud turbidos eoque nova cupientes. atque ipse adire municipia obscuro diei, neque propalam aspici neque diutius isdem locis, sed quia veritas visu et mora, falsa festinatione et incertis valescunt, relinquebat famam aut praeveniebat.

40. Vulgabatur interim per Italiam servatum munere deum Agrippam, credebatur Romae; iamque Ostiam in- vectum multitudo ingens, iam in urbe clandestini coetus celebrabant, cum Tiberium anceps cura distrahere, vine mili-

5 tum servum suum coereret an inanem credulitatem tempore ipso vanescere sineret: modo nihil spernendum, modo non omnia metuenda ambiguus pudoris ac metus reputabat. postremo dat negotium Sallustio Crispo. ille e clientibus duos (quidam milites fuisse tradunt) deligit atque hortatur, simulata conscientia adeant, offerant pecuniam, fidem atque pericula polliceantur. exsequuntur ut iussum erat. dein speculati noctem incustoditam, accepta idonea manu, vinctum clauso ore in Palatium traxere. percontanti Tiberio, quo modo Agrippa factus esset, respondisse fertur 'quo modo tu Caesar.' ut ederet socios subigi non potuit. nec Tiberius poenam eius palam ausus, in secreta Palatii parte interfici iussit corpusque clam auferri. et quamquam multi e domo principis equitesque ac senatores sustentasse opibus, iuisse consiliis dicerentur, haud quaesitum.

41. Fine anni arcus propter aedem Saturni ob recepta signa cum Varo amissa ductu Germanici, auspiciis Tiberii, et aedes Fortis Fortunae Tiberim iuxta in hortis, quos Caesar dictator populo Romano legaverat, sacrarium genti Iuliae effigiesque divo Augusto apud Bovillas dicantur.

C. Caelio L. Pomponio consulibus Germanicus Caesar a. d. VII. Kal. Iunias triumphavit de Cheruscis Chattisque et Angrivariis quaeque aliae nationes usque ad Albim colunt. vecta spolia, captivi, simulacra montium, fluminum, proeliorum; bellumque, quia conficere prohibitus erat, pro confecto accipiebatur. augebat intuentium visus eximia ipsius species currusque quinque liberis onustus. sed suberat occulta formido reputantibus haud prosperum in Druso patre eius favorem vulgi, avunculum eiusdem Marcellum flagrantibus plebis studiis intra iuventam ereptum, breves et infaustos populi Romani amores.

42. Ceterum Tiberius nomine Germanici trecenos plebi sestertios viritim dedit seque collegam consulatui eius destinavit. nec ideo sinceræ caritatis fidem adsecutus amoliri iuvenem specie honoris statuit struxitque causas aut forte oblatas arripuit. rex Archelaus quinquagensimum annum Cappadocia potiebatur, invisus Tiberio, quod eum Rhodi agentem nullo officio coluisset. nec id Archelaus per super-

biam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus, quia florente Gaio Caesare missoque ad res orientis intuta Tiberii amicitia credebatur. ut versa Caesarum subole imperium adeptus 10 est, elicit Archelaum matris literis, quae non dissimulatis filii offensionibus clementiam offerebat, si ad precandum veniret. ille ignarus doli vel, si intellegere crederetur, vim metuens in urbem properat; exceptusque immitti a principe et mox accusatus in senatu, non ob crimina quae fingebantur, 15 set angore, simul fessus senio et quia regibus aequa, nedum infima insolita sunt, finem vitae sponte an fato implevit. regnum in provinciam redactum est, fructibusque eius levari posse centesimae vectigal professus Caesar ducentesimam in posterum statuit. per idem tempus Antiocho Commageno- 20 rum, Philopatore Cilicum regibus defunctis turbabantur nationes, plerisque Romanum, aliis regium imperium cupientibus; et provinciae Suria atque Iudaea, fessae oneribus, diminutionem tributi orabant.

43. Igitur haec et de Armenia quae supra memoravi apud patres disseruit, nec posse motum orientem nisi Germanici sapientia conponi: nam suam aetatem vergere, Drusi nondum satis adolevisse. tunc decreto patrum permissae Germanico provinciae quae mari dividuntur, maiusque im- 5 periam, quoquo adisset, quam iis qui sorte aut missu principis obtinerent. sed Tiberius demoverat Suria Creticum Silanum, per adfinitatem conexum Germanico, quia Silani filia Neroni vetustissimo liberorum eius pacta erat, praefeceratque Cn. Pisonem, ingenio violentum et obsequii ignarum, in- 10 sita ferocia a patre Pisone, qui civili bello resurgentes in Africa partes acerrimo ministerio adversus Caesarem iuivit, mox Brutum et Cassium secutus, concesso reditu petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur delatum ab Au- 5 gusto consulatum accipere. sed praeter paternos spiritus 15 uxoris quoque Plancinae nobilitate et opibus accendebatur: vix Tiberio concedere, liberos eius ut multum infra despectare. nec dubium habebat se delectum, qui Suriae impone- retur ad spes Germanici coercendas. credidere quidam data et a Tiberio occulta mandata; et Plancinam haud dubie Au- 20 gusta monuit aemulatione muliebri Agrippinam insectans.

divisa namque et discors aula erat tacitis in Drusum aut Germanicum studiis. Tiberius ut proprium et sui sanguinis Drusum fovebat: Germanico alienatio patrum amorem apud ceteros auxerat, et quia claritudine materni generis anteibat, avum M. Antonium, avunculum Augustum ferens. contra Druso proavus eques Romanus Pomponius Atticus dedecere Claudiorum imagines videbatur: et coniunx Germanici Agrippina fecunditate ac fama Liviam uxorem Drusi praecollebat. sed fratres egregie concordēs et proximorum certaminibus inconcussi.

44. Nec multo post Drusus in Illyricum missus est, ut suesceret militiae studiaque exercitus pararet; simul iuvenem urbano luxu lascivientem melius in castris haberi Tiberius seque tutiorem rebatur utroque filio legiones obtinente. sed Suebi praetendebantur auxilium adversus Cheruscos orantes; nam discessu Romanorum ac vacui externo metu gentis adsuetudine et tum aemulatione gloriae arma in se verterant. vis nationum, virtus ducum in aequo; set Maroboduum regis nomen invisum apud populares, Arminium pro libertate bellantem favor habebat.

45. Igitur non modo Cherusci sociique eorum, vetas Arminii miles, sumpsere bellum, sed e regno etiam Marobodui Suebae gentes, Semnones ac Langobardi, defecere ad eum. quibus additis praepollebat, ni Inguiomerus cum manu clientium ad Maroboduum perfugisset, non aliam ob causam quam quia fratris filio iuveni patruus senex parere dedignabatur. deriguntur acies, pari utrimque spe, nec, ut olim apud Germanos, vagis incursibus aut disiectas per catervas: quippe longa adversum nos militia insueverant sequi signa, subsidiis firmari, dicta imperatorum accipere. ac tunc Arminius equo conlustrans cuncta, ut quosque advectus erat, reciperatam libertatem, trucidatas legiones, spolia adhuc et tela Romanis derepta in manibus multorum ostentabat; contra fugacem Maroboduum appellans, proeliorum expertem, Heracyniae latebris defensum; ac mox per dona et legationes petivisse foedus, proditorem patriae, satellitem Caesaris, haud minus infensis animis exturbandum quam Varum Quintillum interfecerint. meminissent modo tot proeliorum, quo-

rum eventu et ad postremum eiectis Romanis satis probatum, penes utros summa belli fuerit.

20

46. Neque Maroboduus iactantia sui aut probris in hostem abstinere, sed Inguiomerum tenens illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliis gesta quae prospere ceciderint testabatur: vacordem Arminium et rerum nescium alienam gloriam in se trahere, quoniam tres vagas 5 legiones et ducem fraudis ignarum perfidia deceperit, magna cum clade Germaniae et ignominia sua, cum coniunx, cum filius eius servitium adhuc tolerant. at se duodecim legionibus petitem duce Tiberio inibatam Germanorum gloriam servavisse, mox condicionibus aequis discessum; neque paenitere quod ipsorum in manu sit; integrum adversum Romanos bellum an pacem incruentam malint. his vocibus instinctos exercitus propriae quoque causae stimulabant, cum a Cherusois Langobardisque pro antiquo decore aut recenti libertate et contra augendae dominationi certaretur. non 15 alias maiore mole concursum neque ambiguo magis eventu, fuis utrimque dextris cornibus; sperabaturque rursus pugna, ni Maroboduus castra in colles subduxisset. id signum percussus fuit; et transfugiis paulatim audatus in Marcomanos concessit misitque legatos ad Tiberium oraturos auxilia. 20 responsam est non iure eam adversus Cheruscos arma Romana invocare, qui pugnantis in eundem hostem Romanos nulla ope iuvisset. missus tamen Drusus, ut rettalimus, paci firmator.

47. Eodem anno duodecim celebres Asiae urbes collapsae nocturno motu terrae, quo improvisior graviorque pestis fuit. neque solitum in tali casa effugium subveniebat, in aperta prorumpendi, quia diductis terris hauriebantur. sedisse inmensos montes, visa in arduo quae 5 plana fuerint, effulsisse inter ruinam ignes memorant. asperima in Sardinios lues plurimum in eosdem misericordiae traxit: nam centiens sestertium pollicitus Caesar, et quantum aerario aut fisco pendebant, in quinquennium remisit. Magnetes a Sipylo proximi damno ac remedio habiti. Temnios, 10 Philadelphenos, Aegeatas, Apollonidenses, quique Mosteni aut Macedones Hyrcani vocantur, et Hierocaesariam, My-

rinam, Cymen, Tmolun levari idem in tempus tributis mit-
tique ex senatu placuit qui praesentia spectaret refoveret-
15 que. delectus est M. Ateius e praetoriis, ne consulari obti-
nente Asiam aemulatio inter pares et ex eo impedimentum
oreretur.

48. Magnificam in publicum largitionem auxit Caesar
haud minus grata liberalitate, quod bona Aemiliae Musae,
locupletis intestatae, petita in fiscum Aemilio Lepido, cuius
e domo videbatur, et Patulei divitis equitis Romani heredi-
5 tatem, quamquam ipse heres in parte legeretur, tradidit M.
Servilio, quem prioribus neque suspectis tabulis scriptum
compererat, nobilitatem utriusque pecunia iuvandam prae-
fatus. neque hereditatem cuiusquam adiit nisi cum amicitia
meruisset: ignotos et aliis infensos eoque principem nun-
10 cupantes procul arcebat. ceterum ut honestam innocentium
paupertatem levavit, ita prodigos et ob flagitia egentes, Vi-
bidium Varronem, Marium Nepotem, Appium Appianum,
Cornelium Sullam, Q. Vitellium movit senatu aut sponte ce-
dere passus est.

49. Isdem temporibus deum aedes vetustate aut igni abo-
litas coeptasque ab Augusto dedicavit, Libero Liberaeque et
Cereri iuxta circum maximum, quam A. Postumius dictator
voverat, eodemque in loco aedem Florae ab Lucio et Marco
5 Publiciis aedilibus constitutam, et Iano templum, quod apud
forum holitorium C. Duilius struxerat, qui primus rem Roma-
nam prospere mari gessit triumphumque navalem de Poenis
meruit. Spei aedes a Germanico sacratur: hanc A. Atilius
voverat eodem bello.

50. Adolescebat interea lex maiestatis. et Appuleiam
Varillam, sororis Augusti neptem, quia probrosis sermoni-
bus divum Augustum ac Tiberium et matrem eius inlusisset
Caesarique conexa adulterio teneretur, maiestatis delator
5 arcessebat. de adulterio satis caveri lege Iulia visum: ma-
iestatis crimen distingui Caesar postulavit damnarique, si
qua de Augusto inreligiose dixisset: in se facta nolle ad
cognitionem vocari. interrogatus a consule, quid de iis cen-
seret quae de matre eius locuta secus argueretur, reticuit;
10 dein proximo senatus die illius quoque nomine oravit, ne

cui verba in eam quoquo modo habita crimini forent. liberavitque Appuleiam lege maiestatis: adulterii graviolem poenam deprecatus, ut exemplo maiorum propinquis suis ultra ducentesimum lapidem removeretur suasit. adultero Manlio Italia atque Africa interdictum est. 15

51. De praetore in locum Vipstani Galli, quem mors abstulerat, subrogando certamen incessit. Germanicus atque Drusus (nam etiam tum Romae erant) Haterium Agrippam propinquum Germanici fovebant: contra plerique nitebantur, ut numerus liberorum in candidatis praepolleret, quod lex ⁵ iubebat. laetabatur Tiberius, cum inter filios eius et leges senatus disceptaret. victa est sine dubio lex, sed neque statim et paucis suffragiis, quo modo etiam cum valeret leges vincebantur.

52. Eodem anno coeptum in Africa bellum, duce hostium Tacfarinate. is natione Numida, in castris Romanis auxiliaria stipendia meritis, mox desertor, vagos primum et latrociniiis suctos ad praedam et raptus congregare, dein more militiae per vexilla et turmas componere, postremo non inconditae ⁵ turbae sed Musulamiorum dux haberi. valida ea gens et solitudinibus Africae propinqua, nullo etiam tum urbium cultu, cepit arma Maurosque accolae in bellum traxit: dux et his, Mazippa. divisusque exercitus, ut Tacfarinas lectos viros et Romanum in modum armatos castris attineret, disciplinae et ¹⁰ imperiis suesceret, Mazippa levi cum copia incendia et caedes et terrorem circumferret. compulerantque Cinithios, haud spernendam nationem, in eadem, cum Furius Camillus pro consule Africae legionem et quod sub signis sociorum in unum conductos ad hostem duxit, modicam manum, si multitudine Numidarum atque Maurorum spectares; sed nihil ¹⁵ aequè cavebatur quam ne bellum metu eluderent: spe victoriae inducti sunt ut vincerentur. igitur legio medio, leves cohortes duaeque alae in cornibus locantur. nec Tacfarinas pugnam detrectavit. fusi Numidae, multosque post annos ²⁰ Furio nomini partum decus militiae. nam post illum recipiatorem urbis filiumque eius Camillum penes alias familias imperatoria laus fuerat; atque hic quem memoramus bellorum expers habebatur. eo pronior Tiberius res gestas apud

25 senatum celebravit; et decrevere patres triumphalia insignia, quod Camillo ob modestiam vitae impune fuit.

53. Sequens annus Tiberium tertio, Germanicum iterum consules habuit. sed eum honorem Germanicus iniit apud urbem Achaiae Nicopolim, quo venerat per Illyricam oram, viso fratre Druso in Delmatia agente, Hadriatici ac mox Ionii
5 maris adversam navigationem perpessus. igitur paucos dies insumpsit reficiendae classi; simul sinus Actiaca victoria inclutos et sacratas ab Augusto manubias castraque Antonii cum recordatione maiorum suorum adiit. namque ei, ut memoravi, avunculus Augustus, avus Antonius erant, magna
10 que illic imago tristium laetorumque. hinc ventum Athenas, foederique sociae et vetustae urbis datum ut uno lictore uteretur. exceperere Graeci quaesitissimis honoribus, vetera suorum facta dictaque praeferebant, quo plus dignationis adultio haberet.

54. Petita inde Euboea tramisit Lesbum, ubi Agrippina novissimo partu Iuliam edidit. tum extrema Asiae Perinthumque ac Byzantium, Thraecias urbes, mox Propontidis angustias et os Ponticum intrat, cupidine veteres locos et
5 fama celebratos noscendi; pariterque provincias internis certaminibus aut magistratum iniuriis fessas refovebat. atque illum in regressu sacra Samothracum visere nitentem obvii aquilones depulere. igitur adito Ilio quaeque ibi varietate fortunae et nostri origine veneranda, relegit Asiam adpellit
10 que Colophona, ut Clarii Apollinis oraculo uteretur. non femina illic, ut apud Delphos, sed certis e familiis et ferme Mileto accitus sacerdos numerum modo consultantium et nomina audit; tum in specum degressus, hausta fontis arcani aqua, ignarus plerumque literarum et carminum edit responsa versibus compositis super rebus quas quis mente
15 concepit. et ferebatur Germanico per ambages, ut mos oraculis, maturum exitium cecinisse.

55. At Cn. Piso, quo properantius destinata inciperet, civitatem Atheniensium turbido incessu exterritam oratione saeva increpat, oblique Germanicum perstringens, quod contra decus Romani nominis non Athenienses tot cladibus extinctos, sed conluviem illam nationum comitate nimia coluis-

set: hos enim esse Mithridatis adversus Sullam; Antonii adversus divum Augustum socios. etiam vetera obiectabat, quae in Macedones inprospere, violenter in suos fecissent, offensus urbi propria quoque ira, quia Theophilum quendam Aereo iudicio falsi damnatum precibus suis non concederent. exim 10 navigatione celeri per Cycladas et compendia maris adsequitur Germanicum apud insulam Rhodum, haud nescium quibus insectationibus petitus foret: sed tanta mansuetudine agebat, ut, cum orta tempestas raperet in abrupta possetque interitus inimici ad casum referri, miserit triremis quarum 15 subsidio discrimini eximeretur. neque tamen mitigatus Piso, et vix diei moram perpeusus linquit Germanicum praeventique. et postquam Suriam ac legiones attigit, largitione, ambitu, infimos manipularium iuvando, cum veteres centuriones, severos tribunos demoveret locaque eorum clientibus 20 suis vel deterrimo cuique attribueret, desidiam in castris, licentiam in urbibus, vagum ac lascivientem per agros militem sineret, eo usque corruptionis provectus est, ut sermone vulgi parens legionum haberetur. nec Plancina se intra decora feminis tenebat, sed exercitio equitum, decursibus co- 25 hortium interesse, in Agrippinam, in Germanicum contumelias iacere, quibusdam etiam honorum militum ad mala obsequia promptis, quod haud invito imperatore ea fieri occultus rumor incedebat. nota haec Germanico, sed praeverti ad Armenios instantior cura fuit. 30

56. Ambigua gens ea antiquitus hominum ingenii et situ terrarum, quoniam nostris provinciis late praetenta penitus ad Medos porrigitur; maximisque imperiis interfecti et saepius discordes sunt, adversus Romanos odio et in Parthum invidia. regem illa tempestate non habebant, amoto 5 Vonone: sed favor nationis inclinabat in Zenonem, Polemonis regis Pontici filium, quod is prima ab infantia instituta et cultum Armeniorum aemulatus, venatu epulis et quae alia barbari celebrant, procures plebemque iuxta devinxerat. igitur Germanicus in urbe Artaxata, adprobantibus nobilibus, 10 circumfusa multitudine, insigne regium capiti elus imposuit. ceteri venerantes regem Artaxiam consalutavere, quod illi vocabulum indiderant ex nomine urbis. at Cappadoce in for-

mam provinciae redacti Q. Veranium legatum accepere; et
 15 quaedam ex regiis tributis deminuta, quo mitius Romanum
 imperium speraretur. Commagenis Q. Servaeus praeponitur,
 tum primum ad ius praetoris translatis.

57. Cunctaque socialia prospere composita non ideo
 laetum Germanicum habebant ob superbiam Pisonis, qui
 iussus partem legionum ipse aut per filium in Armeniam du-
 cere utrumque neglexerat. Cyri demum apud hiberna de-
 5 cumae legionis convenere, firmato vultu, Piso adversus me-
 tum, Germanicus, ne minari crederetur; et erat, ut rettuli,
 clementior. sed amici accendendis offensionibus callidi in-
 tendere vera, adgerere falsa ipsumque et Plancinam et filios
 variis modis criminari. postremo paucis familiarium adhi-
 10 bitis sermo coeptus a Caesare, qualem ira et dissimulatio
 gignit, responsum a Pisone precibus contumacibus; disces-
 seruntque apertis odiis. post quae rarus in tribunali Caesaris
 Piso, et si quando adsideret, atrox ac dissentire manifestus.
 vox quoque eius audita est in convivio, cum apud regem
 15 Nabataeorum coronae aureae magno pondere Caesari et
 Agrippinae, leves Pisoni et ceteris offerrentur, principis Ro-
 mani, non Parthi regis filio eas epulas dari; abiicitque simul
 coronam et multa in luxum addidit, quae Germanico quam-
 quam acerba tolerabantur tamen.

58. Inter quae ab rege Parthorum Artabano legati ve-
 nere. miserat amicitiam ac foedus memoraturos, et cupere
 renovari dextras, daturumque honori Germanici ut ripam
 Euphratis accederet: petere interim ne Vonones in Saria
 5 haberetur neu proceres gentium propinquis nuntiis ad dis-
 cordias traheret. ad ea Germanicus de societate Romano-
 rum Parthorumque magnifice, de adventu regis et cultu sui
 cum decore ac modestia respondit. Vonones Pompeiopo-
 lim Ciliciae maritimam urbem amotus est. datum id non modo
 10 precibus Artabani sed contumeliae Pisonis, cui gratissimus
 erat ob plurima officia et dona, quibus Plancinam devinxerat.

59. M. Silano L. Norbano consulibus Germanicus Aegy-
 ptum proficiscitur cognoscendae antiquitatis. sed cura pro-
 vinciae praetendebatur, levavitque apertis horreis pretia fru-
 gum multaque in vulgus grata usurpavit: sine milite ince-

dere, pedibus intectis et pari cum Graecis amictu, P. Scipionis aemulatione, quem eadem factitavisse apud Siciliam, quamvis flagrante adhuc Poenorum bello, accepimus. Tiberius cultu habituque eius lenibus verbis perstricto, acerrime increpuit quod contra instituta Augusti non sponte principis Alexandriam introisset. nam Augustus inter alia dominationis arcana, vetitis nisi permissu ingredi senatoribus aut equitibus Romanis illustribus, seposuit Aegyptum, ne fame urgueret Italiam, quisquis eam provinciam claustraque terrae ac maris quamvis levi praesidio adversum ingentes exercitus insedisset.

60. Sed Germanicus nondum comperto profectionem eam incusari Nilo subvehebatur, orsus oppido a Canopo. condidere id Spartani ob sepultum illic rectorem navis Canopum, qua tempestate Menelaus Graeciam repetens diversum ad mare terramque Libyam deiectus est. inde proximum amnis os dicatum Herculi, quem indigenae ortum apud se et antiquissimum perhibent eosque qui postea pari virtute fuerint in cognomentum eius adscitos; mox visit veterum Thebarum magna vestigia. et manebant structis molibus literae Aegyptiae, priorem opulentiam complexae; iussusque e senioribus sacerdotum patrium sermonem interpretari, referebat habitasse quondam septingenta milia aetate militari, atque eo cum exercitu regem Rhamsen Libya Aethiopia Medisque et Persis et Bactriano ac Scytha potitum quasque terras Suri Armenique et contigui Cappadoces colunt, inde Bithynum, hinc Lycium ad mare imperio tenuisse. legebantur et indicta gentibus tributa, pondus argenti et auri, numerus armorum equorumque et dona templis ebur atque odores, quasque copias frumenti et omnium utensilium quaeque natio penderet, haud minus magnifica quam nunc vi Parthorum aut potentia Romana iubentur.

61. Ceterum Germanicus aliis quoque miraculis intendit animum, quorum praecipua fuere Memnonis saxea effigies, ubi radiis solis icta est, vocalem sonum reddens, disiectasque inter et vix pervias arenas instar montium eductae pyramides certamine et opibus regum, lacusque effossa humo, superfluentis Nili receptacula; atque alibi angustiae et pro-

funda altitudo, nullis inquirentium spatiis penetrabilis. exim ventum Elephantinen ac Syenen, claustra olim Romani imperii, quod nunc rubrum ad mare patescit.

62. Dum ea aestas Germanico plures per provincias transigitur, haud leve decus Drusus quaesivit iliciens Germanos ad discordias utque fracto iam Maroboduus usque in exitium insisteretur. erat inter Gotones nobilis iuuenis nomine Catualda, profugus olim vi Marobodui et tunc dubiis rebus eius ultionem ausus. is valida manu fines Marcomanorum ingreditur corruptisque primoribus ad societatem inrupit regiam castellumque iuxta situm. veteres illic Sueborum praedae et nostris e provinciis lixae ac negotiatores reperti, 10 quos ius commercii, dein cupido augendi pecuniam, postremum oblivio patriae suis quemque ab sedibus hostilem in agrum transtulerat.

63. Maroboduus undique deserto non aliud subsidium quam misericordia Caesaris fuit. transgressus Danuvium, qua Noricam provinciam praefluit, scripsit Tiberio non ut profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunae: nam 5 multis nationibus clarissimum quondam regem ad se vocantibus Romanam amicitiam praetulisse. responsum a Caesare tutam ei honoratamque sedem in Italia fore, si maneret: sin rebus eius aliud conduceret, abiturum fide qua venisset. ceterum apud senatum disseruit non Philippum Atheniensibus, non Pyrrum aut Antiochum populo Romano perinde metuendos fuisse. extat oratio, qua magnitudinem viri, violentiam subiectarum ei gentium et quam propinquus Italiae hostis, suaque in destruendo eo consilia extulit. et Maroboduus quidem Ravennae habitus, si quando insolescerent 15 Suebi, quasi rediturus in regnum ostentabatur: sed non excessit Italia per duodeviginti annos consenuitque multum imminuta claritate ob nimiam vivendi cupidinem. idem Catualdae casus neque aliud perfugium. pulsus haud multo post Hermundurorum opibus et Vibilio duce receptusque, 20 Forum Iulium, Narbonensis Galliae coloniam, mittitur. barbari utrumque comitati ne quietas provincias immixti turbarent, Danuvium ultra inter flumina Marum et Cusum locantur, dato rege Vannio gentis Quadorum.

64. Simul nuntiato regem Artaxian Armeniis a Germanico datum, decrevere patres ut Germanicus atque Drusus ovantes urbem introirent. structi et arcus circum latera templi Martis Ultoris cum effigie Caesarum, laetiore Tiberio, quia pacem sapientia firmaverat, quam si bellum per acies 5 confecisset. igitur Rhescuporim quoque, Thraeciae regem, astu adgreditur. omnem eam nationem Rhoemetalces tenuerat; quo defuncto Augustus partem Thraecum Rhescuporidi fratri eius, partem filio Cotyi permisit. in ea divisione arva et urbes et vicina Graecis Cotyi, quod incultum, ferox, ad-10 nexum hostibus, Rhescuporidi cessit: ipsorumque regum ingenia, illi mite et amoenum, huic atrox, avidum et societatis inpatiens erat. sed primo subdola concordia egere: mox Rhescuporis egredi fines, vertere in se Cotyi data et resistenti vim facere, cunctanter sub Augusto, quem auctorem utrius-15 que regni, si sperneretur, vindicem metuebat. enimvero audita mutatione principis inmittere latronum globos, excindere castella, causas bello.

65. Nihil aequè Tiberium anxium habebat quam ne composita turbarentur. deligit centurionem, qui nuntiaret regibus ne armis disceptarent; statimque a Cotye dimissa sunt quae paraverat auxilia. Rhescuporis ficta modestia postulat eundem in locum coiretur: posse de controversiis conloquio 5 transigi. nec diu dubitatum de tempore, loco, dein conditionibus, cum alter facilitate, alter fraude cuncta inter se concederent acciperentque. Rhescuporis sanciendo, ut dictitabat, foederi convivium adicit, tractaque in multam noctem laetitia per epulas ac vinolentiam incautum Cotyn et, post-10 quam dolum intellexerat, sacra regni, eiusdem familiae deos et hospitalis mensas obtestantem catenis onerat. Thraeciaque omni potitus scripsit ad Tiberium structas sibi insidias, praeventum insidiatorem; simul bellum adversus Bastarnas Scythasque praetendens novis peditum et equitum copiis 15 sese firmabat. molliter rescriptum, si fraus abesset, posse eum innocentiae fidere; ceterum neque se neque senatum nisi cognita causa ius et iniuriam discreturos: proinde tradito Cotye veniret transferretque invidiam criminis.

66. Eas literas Latinius Pandusa pro praetore Moesiae.

cum militibus, quis Cotys traderetur, in Thraeciam misit. Rhescuporis inter metum et iram cunctatus maluit patrati quam incepti facinoris reus esse: occidi Cotyn iubet mortemque sponte sumptam ementitur. nec tamen Caesar placitas semel artes mutavit, sed defuncto Pardusa, quem sibi infersum Rhescuporis arguebat, Pomponium Flaccum, veterem stipendiis et arta cum rege amicitia eoque accommodatiorem ad fallendum, ob id maxime Moesiae praefecit.

67. Flaccus in Thraeciam transgressus per ingentia promissa quamvis ambiguum et scelera sua reputantem perpulit ut praesidia Romana intraret. circumdata hinc regi specie honoris valida manus, tribunique et centuriones monendo, suadendo, et quanto longius abscedebatur, apertiore custodia, postremo gnarum necessitatis in urbem traxere. accusatus in senatu ab uxore Cotyis damnatur, ut procul regno teneretur. Thraecia in Rhoemetalcen filium, quem paternis consiliis adversatum constabat, inque liberos Cotyis dividitur; iisque nondum adultis Trebellienus Rufus praetura functus datur, qui regnum interim tractaret, exemplo quo maiores M. Lepidum Ptolemaei liberis tutorem in Aegyptum miserant. Rhescuporis Alexandriam devectus atque illic fugam temptans an ficto crimine interficitur.

68. Per idem tempus Vonones, quem amotum in Ciliciam memoravi, corruptis custodibus effugere ad Armenios, inde Albanos Heniochosque et consanguineum sibi regem Scytharum conatus est. specie venandi omissis maritimis locis avia saltum petiit, mox pernicitate equi ad amnem Pyramum contendit, cuius pontes accolae ruperant audita regis fuga: neque vado penetrari poterat. igitur in ripa fluminis a Vibio Frontone praefecto equitum vincitur, mox Remmius evocatus, priori custodiae regis adpositus, quasi per iram gladio eum transigit. unde maior fides conscientia sceleris et metu indicii mortem Vononi inlatam.

69. At Germanicus Aegypto remeans cuncta, quae apud legiones aut urbes iusserat, abolita vel in contrarium versa cognoscit. hinc graves in Pisonem contumeliae, nec minus acerba quae ab illo in Caesarem intentabantur. dein Piso abire Suria statuit. mox adversa Germanici valetudine deten-

tus, ubi recreatum acceptit votaue pro incolumitate solvebantur, admotas hostias, sacrificalem apparatus, festam Antiochensium plebem per lictores proturbat. tum Seleuciam degreditur, opperiens aegritudinem, quae rursus Germanico acciderat. saevam vim morbi augebat persuasio veneni a 10 Pisonè accepti; et reperiebantur solo ac parietibus erutae humanorum corporum reliquiae, carmina et devotiones et nomen Germanici plumbeis tabulis insculptum, semusti cineres ac tabo obliti aliaque malefica, quis creditur animas numinibus infernis sacrari. simul missi a Pisonè incusabantur ut 15 valetudinis adversa rimantes.

70. Ea Germanico haud minus ira quam per metum accepta. si limen obsideretur, si effundendus spiritus sub oculis inimicorum foret, quid deinde miserrimae coniugi, quid infantibus liberis eventurum? lenta videri veneficia: festinare et urgere, ut provinciam, ut legiones solus habeat. sed non 5 usque eo defectum Germanicum, neque praemia caedis apud interfectorem mansura. componit epistulas, quis amicitiam ei renuntiabat: addunt plerique iussum provincia decedere. nec Piso moratus ultra navis solvit, moderabaturque cursui, quo propius regrederetur, si mors Germanici Suriam ape- 10 ruisset.

71. Caesar paulisper ad spem erectus, dein fesso corpore, ubi finis aderat, adsistentes amicos in hunc modum adloquitur: 'si fato concederem, iustus mihi dolor etiam adversus deos esset, quod me parentibus liberis patriae intra iuventam praemature exitu raperent: nunc scelere Pisonis et 5 Plancinae interceptus ultimas preces pectoribus vestris relinquo: referatis patri ac fratri, quibus acerbitatibus dilaceratus, quibus insidiis circumventus miserrimam vitam pessima morte finierim. si quos spes meae, si quos propinquus sanguis, etiam quos invidia erga viventem movebat, inlacri- 10 mabunt quondam florentem et tot bellorum superstitem muliebri fraude cecidisse. erit vobis locus querendi apud senatum, invocandi leges. non hoc praecipuum amicorum manus est, prosequi defunctum ignavo questu, sed quae voluerit meminisse, quae mandaverit exsequi. flebunt Germanicum 15 etiam ignoti: vindicabitis vos, si me potius quam fortunam

meam fovebatis. ostendite populo Romano divi Augusti neptem eandemque coniugem meam, numerate sex liberos. misericordia cum accusantibus erit, fingentibusque scelestis
 20 mandata aut non credent homines aut non ignoscent.' iuravere amici, dextram morientis contingentes, spiritum ante quam ultionem amissuros.

72. Tum ad uxorem versus per memoriam sui, per communes liberos oravit, exueret ferociam, saevienti fortunae submitteret animum, neu regressa in urbem aemulatione potentiae validiores inritaret. haec palam et alia secreto, per
 5 quae ostendere credebatur metum ex Tiberio. neque multo post extinguitur, ingenti luctu provinciae et circumiacentium populorum. indoluere exterarum nationum regesque: tanta illi comitas in socios, mansuetudo in hostis; visuque et auditu iuxta venerabilis, cum magnitudinem et gravitatem summae
 10 fortunae retineret, invidiam et adrogantiam effugerat.

73. Funus sine imaginibus et pompa per laudes ac memoriam virtutum eius celebre fuit. et erant qui formam, aetatem, genus mortis, ob propinquitatem etiam locorum, in quibus interiit, magni Alexandri fatibus adaequarent. nam
 5 utrumque corpore decoro, genere insigni, haud multum triginta annos egressum, suorum insidiis externas inter gentes occidisse: sed hunc mitem erga amicos, modicum voluptatum, uno matrimonio, certis liberis egisse, neque minus proeliatorem, etiam si temeritas afuerit praepeditusque sit perculsas tot victoriis Germanias servitio premere. quod si solus
 10 arbiter rerum, si iure et nomine regio fuisset, tanto promptius adsecuturum gloriam militiae, quantum clementia, temperantia, ceteris bonis artibus praestitisset. corpus antequam cremaretur nudatum in foro Antiochensium, qui locus sepulturae destinabatur, praetuleritne veneficii signa, parum
 15 constitit; nam ut quis misericordia in Germanicum et praesumpta suspitione aut favore in Pisonem pronior, diversi interpretabantur.

74. Consultatum inde inter legatos quique alii senatorum aderant, quisnam Suriae praeficeretur. et ceteris modicenis, inter Vibium Marsum et Cn. Sentium diu quaesitum: dein Marsus seniori et acrius tendenti Sentio concessit.

Isque infamem veneficiis ea in provincia et Plancinae per-
 caram, nomine Martinam, in urbem misit, postulantibus Vitel-
 lio ac Veranio ceterisque qui crimina et accusationem tam-
 quam adversus receptos iam reos instruebant.

75. At Agrippina, quamquam defessa luctu et corpore
 aegro, omnium tamen quae ultionem morarentur intolerans,
 ascendit classem cum cineribus Germanici et liberis, mise-
 rantibus cunctis, quod femina nobilitate princeps, pulcher-
 rimo modo matrimonio inter venerantis gratantisque aspici
 solita, tunc feralis reliquias sinu ferret, incerta ultionis, an-
 xia sui et infelici fecunditate fortunae totiens obnoxia. Pi-
 sonem interim apud Coum insulam nuntius adsequitur exces-
 sisse Germanicum. quo intemperanter accepto caedit victi-
 mas, adit templa, neque ipse gaudium moderans et magis
 insolescente Plancina, quae luctum amissae sororis tum pri-
 mum laeto cultu mutavit.

76. Adfluebant centuriones monebantque prompta illi
 legionum studia: repeteret provinciam non iure ablatam et
 vacuum. igitur quid agendum consultant M. Piso filius pro-
 perandum in urbem censebat: nihil adhuc inexpiable admis-
 sum, neque suspiciones inbecillas aut inania fama pertime-
 scenda. discordiam erga Germanicum odio fortasse dignam,
 non poena; et ademptione provinciae satis factum inimicis.
 quod si regrederetur, obsistente Sentio civile bellum incipi;
 nec duraturos in partibus centuriones militesque, apud quos
 recens imperatoris sui memoria et penitus infixus in Caesa-
 res amor praevaleret.

77. Contra Domitius Celer, ex intima eius amicitia, dis-
 seruit utendum eventu: Pisonem, non Sentium Suriae praepo-
 situm; huic fasces et ius praetoris, huic legiones datas. si
 quid hostile ingruat, quem iustius arma oppositurum quam
 qui legati auctoritatem et propria mandata acceperit? relin-
 quendum etiam rumoribus tempus quo senescant: plerumque
 innocentes recenti invidiae in pares. at si teneat exercitum,
 augeat vires, multa, quae provideri non possint, fortuito in
 melius casura. an festinamus cum Germanici cineribus ad-
 pellere, ut te inauditum et indefensum planctus Agrippinae
 ac vulgus imperitum primo rumore rapiant? est tibi Augustae

conscientia, est Caesaris favor, sed in occulto; et perisse Germanicum nulli iactantius maerent quam qui maxime laetantur.'

78. Haud magna mole Piso, promptus ferocibus, in sententiam trahitur missisque ad Tiberiam epistulis incusat Germanicum luxus et superbiae; seque pulsum, ut locus rebus novis patefieret, curam exercitus eadem fide qua tenuerit repetivisse. simul Domitium inpositum triremi vitare litorum oram praeterque insulas lato mari pergere in Suriam iubet. concurrentes desertores per manipulos conponit, armat lixas traiectisque in continentem navibus vexillum tironum in Suriam euntium intercipit, regulis Cilicum ut se auxiliis iuarent scribit, haud ignavo ad ministeria belli iuvene Pisone, quamquam suscipiendum bellum abnuisset.

79. Igitur oram Lyciae ac Pamphylicae praelegentes, obviis navibus quae Agrippinam vehebant, utrimque infensi arma primo expedire: dein mutua formidine non ultra iurgium processum est, Marsusque Vibius nuntiavit Pisoni Romam ad dicendam causam veniret. ille eludens respondit adfuturum, ubi praetor, qui de veneficiis quaereret, reo atque accusatoribus diem prodixisset. interim Domitius Laodiciam urbem Suriae adpulsus, cum hiberna sextae legionis peteret, quod eam maxime novis consiliis idoneam rebatur, a Pacuvio legato praevenitur. id Sentius Pisoni per literas aperit monetque ne castra corruptoribus, ne provinciam bello temptet. quosque Germanici memores aut inimicis eius adversos cognoverat, contrahit, magnitudinem imperatoris identidem ingerens et rem publicam armis peti; ducitque validam manum et proelio paratam.

80. Nec Piso, quamquam coepta secus cadebant, omisit tutissima e praesentibus, sed castellum Ciliciae munitum admodum, cui nomen Celenderis, occupat; nam admixtis desertoribus et tirone nuper intercepto suisque et Plancinae servitiis auxilia Cilicum, quae reguli miserant, in numerum legionis composuerat. Caesarisque se legatum testabatur provincia, quam is dedisset, arceri non a legionibus (earum quippe accitu venire), sed a Sentio privatum odium falsis criminibus tegente. consisterent in acie, non pugnaturis mi-

litibus, ubi Pisonem ab ipsis parentem quondam appellatum, 10 si iure ageretur, potio-rem, si armis, non invalidum vidissent. tum pro munimentis castelli manipulos explicat, colle arduo et derupto; nam cetera mari cinguntur. contra veterani ordinibus ac subsidiis instructi: hinc militum, inde locorum asperitas, sed non animus, non spes, ne tela quidem nisi 15 agrestia aut *ad* subitum usum properata. ut venire in manus, non ultra dubitatum, quam dum Romanae cohortes in aequum eniterentur: vertunt terga Cilices seque castello claudunt.

81. Interim Piso classem haud procul opperientem ad-pugnare frustra temptavit; regressusque et pro muris, modo semet afflicto, modo singulos nomine ciens, praemiis vocans, seditionem coeptabat, adeoque commoverat, ut signifer legionis sextae signum ad eum transtulerit. tum Sentius 5 occidere cornua tubasque et peti aggerem, erigi scalas iussit, ac promptissimum quemque succedere, alios tormentis hastas saxa et faces ingerere. tandem victa pertinacia Piso oravit ut traditis armis maneret in castello, dum Caesar, cui Suriam permetteret, consulitur. non receptae condiciones, 10 nec aliud quam naves et tutum in urbem iter concessum est.

82. At Romae, postquam Germanici valetudo percrebruit cunctaque ut ex longinquo aucta in deterius adferebantur, dolor ira, et erumpebant questus. ideo nimirum in extremas terras relegatum, ideo Pisoni permissam provinciam; hoc egisse secretos Augustae cum Plancina sermones. vera prorsus 5 de Druso seniores locutos: displicere regnantibus civilia filiorum ingenia, neque ob aliud interceptos, quam quia populum Romanum aequo iure complecti reddita libertate agita- verint. hos vulgi sermones audita mors adeo incendit, ut ante edictum magistratum, ante senatus consultum sumpto 10 iustitio desererentur fora, clauderentur domus. passim silentia et gemitus, nihil compositum in ostentationem; et quamquam neque insignibus lugentium abstinerent, altius animis maerebant. forte negotiatores, vivente adhuc Germanico Suria egressi, laetiora de valetudine eius attulere. statim 15 credita, statim vulgata sunt: ut quisque obvius, quamvis leviter audita in alios atque illi in plures cumulata gaudio trans-

ferunt. cursant per urbem, moliuntur templorum fores; iuvat credulitatem nox et promptior inter tenebras adfirmatio. nec obstitit falsis Tiberius, donec tempore ac spatio vane-

20 scerent: et populus quasi rursus ereptum acrius doluit.

83. Honores, ut quis amore in Germanicum aut ingenio validus, reperti decretique: ut nomen eius Saliari carmine caneretur; sedes curules sacerdotum Augustalium locis superque eas querceae coronae statuerentur; ludos circenses

5 eburna effigies praerent, neve quis flamen aut augur in locum Germanici nisi gentis Iuliae crearetur. arcus additi Romae et apud ripam Rheni et in monte Suriae Amano, cum inscriptione rerum gestarum ac mortem ob rem publicam obisse, sepulchrum Antiochiae, ubi crematus, tribunal Epidaphnae,

10 quo in loco vitam finierat. statuarum locorumve in quis coleretur haud facile quis numerum inierit. cum censeretur clipeus auro et magnitudine insignis inter auctores eloquentiae, adseveravit Tiberius solitum paremque ceteris dicaturum: neque enim eloquentiam fortuna discerni, et satis in-

15 lustre, si veteres inter scriptores haberetur. equester ordo cuneum Germanici appellavit qui iuniorum dicebatur, instituitque uti turmae idibus Iuliis imaginem eius sequerentur. ple-raque manent: quaedam statim ommissa sunt aut vetustas obliteravit.

84. Ceterum recenti adhuc maestitia soror Germanici Livia, nupta Druso, duos virilis sexus simul enixa est. quod rarum laetumque etiam modicis penetibus tanto gaudio principem adfecit, ut non temperaverit quin iactaret apud patres,

5 nulli ante Romanorum eiusdem fastigii viro geminam stirpem editam; nam cuncta, etiam fortuita, ad gloriam vertebat. sed populo tali in tempore illi quoque dolorem tulit, tamquam auctus liberis Drusus domum Germanici magis argueret.

85. Eodem anno gravibus senatus decretis libido feminarum coercita cautumque, ne quaestum corpore faceret cui avus aut pater aut maritus eques Romanus fuisset. nam Vistilia praetoria familia genita licentiam stupri apud aediles

5 vulgaverat, more inter veteres recepto, qui satis poenarum adversum inpudicas in ipsa professione flagitii credebant. exactum et a Titidio Labeone Vistiliae-marito, cur in uxore

delicti manifesta ultionem legis omisisset. atque illo praetendente sexaginta dies ad consultandum datos necdum praeterisse, satis visum de Vistilia statuere; eaque in insulam 10 Seriphon abdita est. actum et de sacris Aegyptiis Iudaicisque pellendis factumque patrum consultum, ut quattuor milia libertini generis ea superstitione infecta, quis idonea aetas, in insulam Sardiniam veherentur, coercendis illic latrociniis et, si ob gravitatem caeli interissent, vile damnum; ceteri 15 cederent Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent.

86. Post quae rettulit Caesar capiendam virginem in locum Occiae, quae septem et quinquaginta per annos summa sanctimonia Vestalibus sacris praesederat; egitque grates Fonteio Agrippae et Domitio Pollioni, quod offerendo filias de officio in rem publicam certarent. praelata est Pollionis 5 filia, non ob aliud quam quod mater eius in eodem coniugio manebat; nam Agrippa discidio domum imminuerat. et Caesar quamvis posthabitam deciens sestertii dote solatus est.

87. Saevitiam annonae incusante plebe statuit frumento pretium, quod emptor penderet, binosque nummos se additurum negotiatoribus in singulos modios. neque tamen ob ea parentis patriae delatum et antea vocabulum adsumsit, acerbeque increpuit eos, qui divinas occupationes ipsumque do- 5 minum dixerant. unde angusta et lubrica oratio sub principe, qui libertatem metuebat, adulationem oderat.

88. Reperio apud scriptores senatoresque eorundem temporum Adgandestrii principis Chattorum lectas in senatu literas, quibus mortem Arminii promittebat, si patrandae neci venenum mitteretur; responsumque esse non fraude neque 5 occultis, sed palam et armatum populum Romanum hostes suos ulcisci. qua gloria aequabat se Tiberius priscis imperatoribus, qui venenum in Pyrrum regem vetuerant prodiderantque. ceterum Arminius abscedentibus Romanis et pulso Maroboduo regnum adfectans libertatem popularium adversam habuit, petitusque armis cum varia fortuna certaret, dolo 1 propinquorum cecidit: liberator haud dubie Germaniae et qui non primordia populi Romani, sicut alii reges ducesque, sed florentissimum imperium lacesierit, proeliis ambiguus, bello non victus. septem et triginta annos vitae, duodecim

15 potentiae explevit, caniturque adhuc barbaras apud gentes, Graecorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur, Romanis haud perinde celebris, dum vetera extollimus recentium incuriosi.

CORNELII TACITI
AB EXCESSU DIVI AUGUSTI
LIBER III.

BREVIARIUM. Cap. 1. Agrippina cum urna ferali magno planctu passim excipitur. 2. Funerum sollemnia. Primores urbis obvii. 3. Tiberius, Augusta et Antonia publico abstinent. 4. Maeror publicus. 5. Tiberius, parcus visus in honorando funere, 6. excusat se et populum erigit. 7. Instidium omisum. Drusus ad Illyricos exercitus abit. 8. Piso ad Drusum, 9. inde Romam alacri animo. 10. Mox accusatur. Princeps causam ad senatum remittit. 11. Patroni reo quaesiti. 12. Tiberii oratio ad patres. 13. 14. Accusatorum criminationem reus male diluit. In eum iudices haud proni, populus offensissimus. 15. Plancina causam suam dissociat. Pisonis mors, 16. dubium an iussu, et ad Tiberium codicilli. 17. 18. Piso filius absolvitur, Plancina Augustae precibus condonatur. Sententias in Pisonem princeps mitigat. Adulatio impudens. 19. Drusus ovat. Vipsania moritur. 20. Tacfarinas bellum in Africa renovat. 21. Id Apronii severitate opprimitur. 22. Lepida suppositi partus, adulterii, veneficii accusata. 23. Tiberio perplexo agente damnatur. 24. Silanus exilii veniam impetrat. 25. Lex Papia Poppaea. Delatores. 26. Excursus de legibus, quae initio paucae et simplices, paulatim primo, 27. dein in immensum, auctae. 28. Earum correctio tentata. 29. Nero Germanici ad honores promotus Iuliam ducit, Drusi filiam. 30. Volusii et Sallustii mors et elogium. Aulae potentia infida.

31. Tiberius et Drusus coss. Irreverentia iuventutis notata. Viarum cura. 32. Tacfarinas turbat iterum. Lepidus Asiae pro-

consul. 33. Uxores a provinciis arcet Caecina. 34. Ei repugnat Valerius Messalinus adstipulante Druso. 35. Blaesus proconsul Africae. 36. 37. Abusus imaginum principalium repressus a Druso. 38. 39. Accusati repetundarum, maiestatis. Thraciae motum Vel-laesus comprimit. 40. Gallia ducibus Floro et Sacroviro rebellat. 41. Andecavos coerces Aviola, Turonos opprimit. 42. Florus sua manu cadit. Finis Treverici tumultus. 43. Aeduos turbat Sacrovir. 44. Romam percussit, non Tiberium. 45. 46. Silius Gallos fundit, crupellarios caedit. Sacrovir sibi manum infert. 47. Tiberius simulat iter in Gallias. 48. Quirini mors honestata. 49—51. Clutorius Priscus accusatus defenditur a Lepido, et necatur in carcere. S. C. de differenda poena.

52. Aediles de luxu coercedo agunt. Senatus rem remittit ad principem. 53. 54. Hic medicinam a tempore sperandam pronuntiat. 55. Paulatim sponte mutati mores. 56. Tribunicia potestas petita Druso et 57. impetrata cum adulatione patrum. 58. Flamen dialis ambit provinciam. 59. Alii obsistunt. Drusi superbia notatur. 60—63. Imago libertatis. Asyla Graecarum civitatum senatus examinat et modum praescribit. 64. Augustae morbus. Tiberii in matrem non sincerus amor. 65. Tempora foeda adulatione infecta. 66—68. C. Silanus repetundarum et maiestatis postulatus a multis urgetur et a principe ipso et damnatur. 69. Dolabellae adulationem 69. reprimit Tiberius et sententias mitigat. 70. Cordus, Ennius, Capito rei. 71. Equestris Fortuna. Ius flaminium. 72. Basilica Pauli. Pompei theatrum. 73. Tacfarinatis petitio impudens. 74. Blaesus eum adgreditur, fratrem eius capit, nec bellum conficit. 75. 76. Mors Salonini, Capitonis, Iuniae, cuius sollemne funus.

Haec triennio gesta M. Valerio et M. Aurelio, Tiberio imp. IV et Druso Nerone II, C. Sulpicio et D. Haterio coss.

1. Nihil intermissa navigatione hiberni maris Agrippina Corcyram insulam advehitur, litora Calabriae contra sitam. illic paucos dies componendo animo insumit, violenta luctu et nescia tolerandi. interim adventu eius audito intimus quisque amicorum et plerique militares, ut quique sub Germanico stipendia fecerant, multique etiam ignoti vicinis e municipiis, pars officium in principem rati, plures illos secuti, ruere ad oppidum Brundisium, quod naviganti celerrimum fidissimumque adpulsu erat. atque ubi primum ex alto visa classis, complentur non modo portus et proxima maris, sed moenia ac tecta, quaque longissime prospectari poterat, maerentium turba et rogantium inter se, silentione an voce aliqua egredientem exciperent. neque satis constabat quid pro tempore

foret, cum classis paulatim successit, non alacri, ut adsolet,
 15 remigio, sed cunctis ad tristitiam compositis. postquam duobus cum liberis, feralem urnam tenens, egressa navi defixit oculos, idem omnium gemitus; neque discerneres proximos alienos, virorum feminarumve planctus, nisi quod comitatum Agrippinae longo maerore fessum obvii et recentes in dolore
 20 anteibant.

2. Miserat duas praetorias cohortes Caesar, addito ut magistratus Calabriae Apulique et Campani suprema erga memoriam filii sui munia fungerentur. igitur tribunorum centurionumque umeris cineres portabantur; praecedebant
 5 incompta signa, versi fasces; atque ubi colonias transgrederebantur, atrata plebes, trabeati equites pro opibus loci vestem odores aliaque funerum sollempnia cremabant. etiam quorum diversa oppida, tamen obvii et victimas atque aras dis manibus statuentes lacrimis et conclamationibus dolorem testabantur.
 10 Drusus Tarracinam progressus est cum Claudio fratre liberisque Germanici, qui in urbe fuerant. consules M. Valerius et M. Aurelius (iam enim magistratum occeperant) et senatus ac magna pars populi viam complevere, disiecti et ut cuique libitum flentes; aberat quippe adulatio, gnaris
 15 omnibus laetam Tiberio Germanici mortem male dissimulari.

3. Tiberius atque Augusta publico abstinuere, inferius maiestate sua rati, si palam lamentarentur, an ne omnium oculis vultum eorum scrutantibus falsi intellegerentur. matrem Antoniam non apud auctores rerum, non diurna actorum scriptura reperio ullo insigni officio functam, cum super
 5 Agrippinam et Drusum et Claudium ceteri quoque consanguinei nominatim perscripti sint, seu valetudine praepediebatur, seu victus luctu animus magnitudinem mali perferre visu non toleravit. facilius crediderim Tiberio et Augusta, qui
 10 domo non excedebant, cohibitam, ut par maeror et matris exemplo avia quoque et patruus attineri viderentur.

4. Dies, quo reliquiae tumulo Augusti inferebantur, modo per silentium vastus, modo ploratibus inquietus; plena urbis itinera, conlucentes per campum Martis faces. illic miles cum armis, sine insignibus magistratus, populus per
 5 tribus concidisse rem publicam, nihil spei reliquum clami-

tabant, promptius apertiusque quam ut meminisse imperitan-
tium crederes. nihil tamen Tiberium magis penetravit quam
studia hominum accensa in Agrippinam, cum decus patriae,
solum Augusti sanguinem, unicum antiquitatis specimen ap-
pellarent versique ad caelum ac deos integram illi subolem¹⁰
ac superstitem iniquorum precarentur.

5. Fuere qui publici funeris pompam requirerent com-
pararentque quae in Drusum patrem Germanici honora et
magnifica Augustus fecisset. ipsum quippe asperrimo hiemis
Ticinum usque progressum neque abscedentem a corpore
simul urbem intravisse; circumfusas lecto Claudiorum Iulio-
rumque imagines: defletum in foro, laudatum pro rostris,
cuncta a maioribus reperta aut quae posteri invenerint cum-
mulata: at Germanico ne solitos quidem et cuicumque nobili
debitos honores contigisse. sane corpus ob longinquitatem
itinerum externis terris quoquo modo crematum: sed tanto¹⁰
plura decora mox tribui par fuisse, quanto prima fors nega-
visset. non fratrem, nisi unius diei via, non patrum saltem
porta tenus obvium. ubi illa veterum instituta, propositam
toro effigiem, meditata ad memoriam virtutis carmina et lau-
dationes, et lacrimas vel doloris imitamenta?¹¹

6. Gnarrum id Tiberio fuit; utque premeret vulgi sermo-
nes, monuit edicto multos inlustrium Romanorum ob rem
publicam obisse, neminem tam flagranti desiderio celebratum.
idque et sibi et cunctis egregium, si modus adiceretur. non
enim eadem decora principibus viris et imperatori populo,⁵
quae modicis domibus aut civitatibus. convenisse recenti do-
lori luctum et ex maerore solacia; sed referendum iam ani-
mum ad firmitudinem, ut quondam divus Iulius amissa unica
filia, ut divus Augustus ereptis nepotibus abstruserint tristi-
tiam. nil opus vetustioribus exemplis, quotiens populus Ro-¹⁰
manus clades exercituum, interitum ducum, funditus amissas
nobiles familias constanter tulerit. principes mortales, rem
publicam aeternam esse. proin repeterent sollemnia, et quia
ludorum Megalesium spectaculum suberat, etiam voluptates
resumerent.¹⁵

7. Tum exuto iustitio reditum ad munia, et Drusus Illy-
ricos ad exercitus profectus est, erectis omnium animis spe

petendae e Pisone ultionis et crebro questu, quod vagus interim per amoena Asiae atque Achaiae adroganti et subdola
 5 mora scelerum probationes subverteret. nam vulgatum erat missam, ut dixi, a Cn. Sentio famosam veneficiis Martinam subita morte Brundisii extinctam, venenumque nodo crinium eius occultatum, nec ulla in corpore signa sumpti exitii reperta.

8. At Piso praemisso in urbem filio datisque mandatis per quae principem molliret ad Drusum pergit, quem haud fratris interitu trucem quam remoto aemulo aequiorem sibi sperabat. Tiberius quo integrum iudicium ostentaret, exceptum
 5 comiter iuvenem sueta erga filios familiarum nobiles liberalitate auget. Drusus Pisoni, si vera forent quae iacerentur, praecipuum in dolore suum locum respondit: sed malle falsa et inania nec cuiquam mortem Germanici exitiosam esse. haec palam et vitato omni secreto; neque dubitabantur praescripta ei a Tiberio, cum incallidus alioqui et
 10 facilis iuventa senilibus tum artibus uteretur.

9. Piso Delmatico mari tramisso relictisque apud Ancenam navibus per Picenum ac mox Flaminiam viam adsequitur legionem, quae e Pannonia in urbem, dein praesidio Africae ducebatur: eaque res agitata rumoribus, ut in agmine atque
 5 itinere crebro se militibus ostentavisset. ab Narnia, vitandae suspicionis an quia pavidis consilia in incerto sunt, Nare ac mox Tiberi devectus auxit vulgi iras, quia navem tumulo Caesarum adpulerat dieque et ripa frequenti, magno clientium agmine ipse, feminarum comitatu. Plancina et vultu alacres
 10 incessere. fuit inter inritamenta invidiae domus foro inminens festa ornatu conviviumque et epulae et celebritate loci nihil occultum.

10. Postera die Fulcinius Trio Pisonem apud consules postulavit. contra Vitellius ac Veranius ceterique Germanicum comitati tendebant, nullas esse partis Trioni; neque se accusatores, sed rerum indices et testes mandata Germanici
 5 perlaturus ille dimissa eius causae delatione, ut priorem vitam accusaret obtinuit; petitumque est a principe cognitionem exciperet. quod ne reus quidem abnuebat, studia populi et patrum metuens: contra Tiberium spernendis rumoribus

validum et conscientiae matris innexum esse; veraque aut in deterius credita iudice ab uno facilius discerni, odium et invidiam apud multos valere. haud fallebat Tiberium moles cognitionis quaque ipse fama distraheretur. igitur paucis familiarium adhibitis minas accusantium et hinc preces audit integramque causam ad senatum remittit.

11. Atque interim Drusus rediens Illyrico, quamquam patres censuissent ob receptum Maroboduum et res priore aestate gestas ut ovans iniret, prolato honore urbem intravit. post quae reo L. Arruntium, P. Vinicium, Asinium Gallum, Aeserninum Marcellum, Sex. Pompeium patronos petenti iisque diversa excusantibus M'. Lepidus et L. Piso et Livineius Regulus adfuere, adrecta omni civitate, quanta fides amicis Germanici, quae fiducia reo; satin cohiberet ac premeret sensus suos Tiberius. haud alias intentior populus plus sibi in principem occultae vocis aut suspicacis silentii permissit.

12. Die senatus Caesar orationem habuit meditato temperamento. patris sui legatum atque amicum Pisonem fuisse adiutoremque Germanico datum a se auctore senatu rebus apud orientem administrandis. illic contumacia et certaminibus asperasset iuvenem exituque eius laetatus esset, an scelerem extinxisset, integris animis diiudicandum. 'nam si legatus officii terminos, obsequium erga imperatorem exiit eiusdemque morte et luctu meo laetatus est, odero seponamque a domo mea et privatas inimicitias non vi principis ulciscar: sin facinus in cuiuscumque mortalium nece vindicandum deditur, vos vero et liberos Germanici et nos parentes iustis solaciis adficate. simulque illud reputate, turbide et seditiose tractaverit exercitus Piso, quaesita sint per ambitionem studia militum, armis repetita provincia, an falsa haec in maius vulgaverint accusatores, quorum ego nimis studiis iure susceseo. nam quo pertinuit nudare corpus et contrectandum vulgi oculis permittere differrique etiam per externos tamquam veneno interceptus esset, si incerta adhuc ista et scrutanda sunt? desleo equidem. filium meum semperque deslebo: sed neque reum prohibeo quo minus cuncta proferat, quibus innocentia eius sublevari aut, si qua fuit iniquitas Germanici,

coargui possit, vosque oro ne, quia dolori meo causa conexas est, obiecta crimina pro adprobatis accipiatis. si quos propinquus sanguis aut fides sua patronos dedit, quantum quisque eloquentia et cura valet, iuvate periclitantem: ad eundem laborem, eandem constantiam accusatores hortor. id solum Germanico super leges praestiterimus, quod in curia potius quam in foro, apud senatum quam apud iudices de morte eius anquiritur: cetera pari modestia tractentur. nemo Drusi lacrimas, nemo maestitiam meam spectet, nec si qua in nos adversa finguntur.²

13. Exim biduum criminibus obiciendis statuitur utque sex dierum spatio interfecto reus per triduum defenderetur. tum Fulcinius vetera et inania orditur, ambitione avaraque habitam Hispaniam; quod neque convictum noxae reo, si recentia purgaret, neque defensum absolutioni erat, si teneretur maioribus flagitiis. post quem Servaeus et Veranius et Vitellius consimili studio, et multa eloquentia Vitellius, obiecere odio Germanici et rerum novarum studio Pisonem vulgus militum per licentiam et sociorum iniurias eo usque corripuisse, ut parens legionum a deterrimis appellaretur; contra in optimum quemque, maxime in comites et amicos Germanici saevisse; postremo ipsum devotionibus et veneno peremisse; sacra hinc et immolationes nefandas ipsius atque Plancinae, petitam armis rem publicam, utque reus agi posset, acie victum.

14. Defensio in ceteris trepidavit; nam neque ambitionem militarem neque provinciam pessimo cuique obnoxiam, ne contumelias quidem adversum imperatorem infitari poterat: solum veneni crimen visus est diluisse, quod ne accusatores quidem satis firmabant, in convivio Germanici, cum super eum Piso discumberet, infectos manibus eius cibos arguentes. quippe absurdum videbatur inter aliena servitia et tot adstantium visu, ipso Germanico coram, id ausum; offerebatque familiam reus et ministros in tormenta flagitabat. sed iudices per diversa implacabiles erant, Caesar ob bellum provinciae inlatum, senatus numquam satis credito sine fraude Germanicum interisse. ** scripsissent expostulantes, quod haud minus Tiberius quam Piso abnuere. simul populi ante

curiam voces audiebantur: non temperaturos manibus, si patrum sententias evasisset. effigiesque Pisonis traxerant in Gemonias ac divellebant, ni iussu principis protectae repositaeque forent. igitur inditus lecticae et a tribuno praetoriae cohortis deductus est, vario rumore, custos saluti an mortis exactor sequeretur.

15. Eadem Plancinae invidia, maior gratia; eoque ambiguum habebatur quantum Caesari in eam liceret. atque ipsa, donec mediae Pisoni spes, sociam se cuiuscumque fortunae et, si ita ferret, comitem exitii promittebat: ut secretis Augustae precibus veniam obtinuit, paulatim segregari a marito, dividere defensionem coepit. quod reus postquam sibi exitiabile intellegit, an adhuc experiretur dubitans, hortantibus illis durat mentem senatumque rursus ingreditur; redintegratamque accusationem, infensas patrum voces, adversa et saeva cuncta perpressus, nullo magis exterritus est quam quod Tiberium sine miseratione, sine ira, obstinatam clausumque vidit, ne quo adfectu perumperetur. relatus domum, tamquam defensionem in posterum meditaretur, pauca conscribit obsignatque et liberto tradit; tum solita curando corpori exsequitur. dein multam post noctem, egressa cubiculo uxore, operiri fores iussit; et coepta luce perfosso iugulo, iacente humi gladio, repertus est.

16. Audire me memini ex senioribus visum saepius inter manus Pisonis libellum, quem ipse non vulgaverit; sed amicos eius dicitavisse, literas Tiberii et mandata in Germanicum contineri, ac destinatum promere apud patres principemque arguere, ni elusus a Seiano per vana promissa foret; nec illum sponte extinctam, verum inmisso percussore. quorum neutrum adseveraverim: neque tamen oculere debui narratum ab iis qui nostram ad iuventam duraverunt. Caesar flexo in maestitiam ore suam invidiam tali morte quaesitam apud senatum conquestus *M. Pisonem vocari iubet* crebrisque interrogationibus exquirat, qualem Piso diem supremum noctemque exegisset. atque illo pleraque sapienter, quaedam inconsultius respondente, recitat codicillos a Pisone in hunc ferme modum compositos: 'conspiratione inimicorum et invidia falsi criminis oppressus, quatenus veritati et innocen-

tiae meae nusquam locus est, deos immortales testor vixisse me, Caesar, cum fide adversum te, neque alia in matrem tuam pietate; vosque oro liberis meis consulatis, ex quibus Cn. Piso qualicumque fortunae meae non est adiunctus, cum
 20 omne hoc tempus in urbe egerit, M. Piso repetere Suriam dehortatus est. atque utinam ego potius filio iuveni quam ille patri seni cessisset. eo impensius precor ne meae pravitatis poenas innoxius luat. per quinque et quadraginta annorum obsequium, per collegium consulatus quondam divo
 25 Augusto parenti tuo probatus et tibi amicus nec quicquam post haec rogaturus salutem infelicis filii rogo. de Plancina nihil addidit.

17. Post quae Tiberius adolescentem crimine civilis belli purgavit, patris quippe iussa nec potuisse filium detrectare, simul nobilitatem domus, etiam ipsius quoquo modo meriti gravem casum miseratus. pro Plancina cum pudore et flagitio disseruit, matris preces obtendens, in quam optimi cuiusque secreti questus magis ardescebant. id ergo fas aviae, interfectricem nepotis adspicere, adloqui, eripere senatui. quod pro omnibus civibus leges obtineant, uni Germanico non contigisse. Vitellii et Veranii voce defletum Caesarem, ab
 10 imperatore et Augusta defensam Plancinam. proinde venena et artes tam feliciter expertas verteret in Agrippinam, in liberos eius, egregiamque aviam ac patrum sanguine miserimae domus exsatiaret. biduum super hac imagine cognitionis absumptum, urgente Tiberio liberos Pisonis matrem
 15 uti tuerentur. et cum accusatores ac testes certatim perorarent respondente nullo, miseratio quam invidia augebatur. primus sententiam rogatus Aurelius Cotta consul (nam referente Caesare magistratus eo etiam munere fungebantur) nomen Pisonis eradendum fastis censuit, partem honorum publicandam, pars ut Cn. Pisoni filio concederetur isque praenomen mutaret; M. Piso exuta dignitate et accepto quinquagiens sestertio in decem annos relegaretur, concessa Plancinae incolumitate ob preces Augustae.

18. Multa ex ea sententia mitigata sunt a principe: ne nomen Pisonis fastis eximeretur, quando M. Antonii, qui bellum patriae fecisset, Iuli Antonii, qui domum Augusti violas-

set, manerent. et M. Pisonem ignominiae exemit concessitque ei paterna bona, satis firmus, ut saepe memoravi, adversum pecuniam et tum pudore absolutae Plancinae placabilior. atque idem, cum Valerius Messalinus signum aureum in aede Martis Ultoris, Caecina Severus aram ultionis statuendam censuissent, prohibuit, ob externas ea victorias sacrari dicitans, domestica mala tristitia operienda. addiderat Messalinus Ti-
berio et Augustae et Antoniae et Agrippinae Drusoque ob vindictam Germanici grates agendas omiseratque Claudii mentionem. et Messalinum quidem L. Asprenas senatu coram percontatus est an prudens praeterisset; ac tum demum nomen Claudii adscriptum est. mihi, quanto plura recentium seu veterum revolve, tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis obversantur. quippe fama spe veneratione potius omnes destinabantur imperio quam quem futurum principem fortuna in occulto tenebat.

19. Paucis post diebus Caesar auctor senatui fuit Vitellio atque Veranio et Servaeo sacerdotia tribuendi: Fulcinio suffragium ad honores pollicitus monuit ne facundiam violentia praecipitaret. is finis fuit in ulciscenda Germanici morte, non modo apud illos homines qui tum agebant, etiam secutis temporibus vario rumore iactata. adeo maxima quaeque ambigua sunt, dum alii quoquo modo audita pro conpertis habent, alii vera in contrarium vertunt, et gliscit utrumque posteritate. at Drusus urbe egressus repetendis auspiciis, mox ovans introiit. paucosque post dies Vipsania mater eius excessit, una omnium Agrippae liberorum miti obitu. nam ceteros manifestum ferro vel creditum est veneno aut fame extinctos.

20. Eodem anno Tacfarinas, quem priore aestate pulsum a Camillo memoravi, bellum in Africa renovat, vagis primum populationibus et ob pernicitatem inultis, dein vicos exscindere, trahere graves praedas; postremo haud procul Pagyda flumine cohortem Romanam circumscedit. praecerat castello Decrius impiger manu, exercitus militia et illam obsidionem flagitii ratus. is cohortatus milites ut copiam pugnae in aperto facerent, aciem pro castris instruit. primoque impetu pulsa cohorte promptus inter tela occursat fugientibus, increpat

10 **signiferos quod inconditis aut desertoribus miles Romanus terga daret; simul exceptat vulnera et quamquam transfosso oculo adversum os in hostem intendit, neque proelium omisit, donec desertus suis caderet.**

21. **Quae postquam L. Apronio (nam Camillo successerat) comperta, magis dedecore suorum quam gloria hostis anxius, raro ea tempestate et e veteri memoria facinore decumum quemque ignominiosae cohortis sorte ductos fusti necat. tantumque severitate profectum, ut vexillum veteranorum, non amplius quam quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias praesidium cui Thala nomen adgressas fuderint. quo proelio Rufus Helvius gregarius miles servati civis decus rettulit donatusque est ab Apronio torquibus et hasta. Caesar addidit civicam coronam, quod non eam quoque Apronius iure proconsulis tribuisset, questus magis quam offensus. sed Tacfarinas percussis Numidis et obsidia aspernantibus spargit bellum, ubi instaretur, cedens ac rursus in terga remeans. et dum ea ratio barbaro fuit, inritum fessumque**
 15 **Romanum impune ludificabatur: postquam deflexit ad maritimos locos et inligatus praeda stativis castris adhaerebat, missu patris Apronius Caesianus cum equite et cohortibus auxiliariis, quis velocissimos legionum addiderat, prosperam adversum Numidas pugnam facit pellitque in deserta.**

22. **At Romae Lepida, cui super Aemiliorum decus L. Sulla et Cn. Pompeius proavi erant, defertur simulavisse partum ex P. Quirinio divite atque orbo. adiciebantur adulteria, venena quaesitumque per Chaldaeos in domum Caesaris, defendente ream Manio Lepido fratre. Quirinius post dictum repudium adhuc infensus quamvis infami ac nocenti miserationem addiderat. haud facile quis dispexerit illa in cognitione mentem principis: adeo vertit ac miscuit irae et clementiae signa. deprecatus primo senatum ne malestatis**
 10 **crimina tractarentur, mox M. Servillum e consularibus aliisque testes inlexit ad proferenda quae velut retere volaverat. idemque servos Lepidae, cum militari custodia haberentur, transtulit ad consules neque per tormenta interrogari passus est de iis quae ad domum suam pertinerent. exemit etiam**
 15 **Drusum consulem designatum dicendae primo loco sententiae:**

quod alii civile rebantur, ne ceteris adsentiendi necessitas fieret, quidam ad saevitiam trahebant: neque enim cessurum nisi damnandi officio.

23. Lepida ludorum diebus, qui cognitionem interveniant, theatrum cum claris feminis ingressa, lamentatione flebili maiores suos ciens ipsumque Pompeium, cuius ea monumenta et adstantes imagines visabantur, tantum misericordiae permovit, ut effusi in lacrimas saeva et detestanda Quirinio clamitarent, cuius senectae atque orbitati et obscurissimae domui destinata quondam uxor L. Caesari ac divo Augusto nurus dederetur. dein tormentis servorum patefacta sunt flagitia itumque in sententiam Rubelli Blandi, a quo aqua atque igni arcebatur. huic Drusus adsensit, quamquam alii mitius censuissent. mox Scauro, qui filiam ex ea genuerat, datum ne bona publicarentur. tum demum aperuit Tiberius conpertum sibi etiam ex P. Quirinii servis veneno eum a Lepida petitum.

24. Inlustrium domuum adversa (etenim haud multum distant tempore Calpurnii Pisonem, Aemilii Lepidam amiserant) solacio adfecit D. Silanus Iuniae familiae redditus. casum eius paucis repetam. ut valida divo Augusto in rem publicam fortuna, ita domi inprospera fuit ob inpudicitiam filiae ac neptis, quas urbe depulit adulterosque earum morte aut fuga punivit. nam culpam inter viros ac feminas vulgatam gravi nomine laesarum religionum ac violatae maiestatis appellando clementiam maiorum suasque ipse leges egrediebatur. sed aliorum exitus, simul cetera illius aetatis memorabo, si effectis in quae tetendi plures ad curas vitam produxero. D. Silanus in nepti Augusti adulter, quamquam non ultra foret saevitiam quam ut amicitia Caesaris prohiberetur, exilium sibi demonstrari intellexit, nec nisi Tiberio imperitante deprecari senatum ac principem ausus est M. Silani fratris potentia, qui per insignem nobilitatem et eloquentiam praecellebat. sed Tiberius gratis agenti Silano patribus coram respondit se quoque laetari, quod frater eius e peregrinatione longinqua revertisset; idque iure licitum, quia non senatus consulto, non lege pulsus foret: sibi tamen adversus eum integras parentis sui offensiones, neque reditu Silani

dissoluta quae Augustus voluisset. fuit posthac in urbe neque honores adeptus est.

25. Relatum dein de moderanda Papia Poppaea, quam senior Augustus post Iulias rogationes incitandis caelibum poenis et augendo aerario sanxerat. nec ideo coniugia et educationes liberum frequentabantur, praevalida orbitate: ceterum multitudo periclitantium gliscebat, cum omnis domus delatorum interpretationibus subverteretur utque antehac flagitiis, ita tunc legibus laborabatur. ea res admonet ut de principiis iuris, et quibus modis ad hanc multitudinem infinitam ac varietatem legum perventum sit, altius disseram.

26. Vetustissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere eoque sine poena aut coercitionibus agebant. neque praemiis opus erat, cum honesta suoapte ingenio peterentur; et ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. at postquam exui aequalitas et pro modestia ac pudore ambitio et vis incedebat, provenere dominationes multosque apud populos aeternum mansere. quidam statim, aut postquam regum pertaesum, leges maluerunt. hae primo rudibus hominum animis simplices erant; maximeque fama celebravit Cretensium, quas Minos, Spartanorum, quas Lycurgus, ac mox Atheniensibus quaesitores iam et plures Solo perscripsit. nobis Romulus, ut libitum, imperitaverat: dein Numa religionibus et divino iure populum devinxit, repertaque quaedam a Tullo et Anco. sed praecipuus Servius Tullius sanctorum legum fuit, quis etiam reges obtemperarent.

27. Pulso Tarquinio adversum patrum factiones multa populus paravit tuendae libertatis et firmandae concordiae: creatique decemviri et accitis quae usquam egregia compositae duodecim tabulae, finis aequi iuris. nam secutae leges etsi aliquando in maleficos ex delicto, saepius tamen dissensione ordinum et apiscendi illicitos honores aut pellendi claros viros aliaque ob prava per vim latae sunt. hinc Gracchi et Saturnini turbatores plebis, nec minor largitor nomine senatus Drusus; corrupti spe aut inlusi per intercessionem socii. ac ne bello quidem Italico, mox civili omissum quin multa et diversa sciscerentur, donec L. Sulla dictator aboli-

tis vel conversis prioribus, cum plura addidisset, otium eius rei haud in longum paravit, statim turbidis Lepidi rogationibus, neque multo post tribunis reddita licentia quoquo vellent populum agitandi. iamque non modo in commune, sed in singulos homines latae quaestiones, et corruptissima re publica plurimae leges.

28. Tum Cn. Pompeius tertium consul corrigendis moribus delectus, set gravior remediis quam delicta erant suarumque legum auctor idem ac subversor, quae armis tuebatur, armis amisit. exim continua per viginti annos discordia, non mos, non ius; deterrima quaeque impune ac multa honesta exitio fuere. sexto demum consulatu Caesar Augustus, potentiae securus, quae triumviratu iusserat abolevit deditque iura, quis pace et principe uteremur. acriora ex eo vincla, inditi custodes et lege Papia Poppaea praemiis inducti, ut, si a privilegiis parentum cessaretur, velut parens omnium populus vacantia teneret. sed altius penetrabant urbemque et Italiam et quod usquam civium corripuerant, multorumque excisi status. et terror omnibus intentabatur, ni Tiberius statuendo remedio quinque consularium, quinque e praetoriis, totidem e cetero senatu sorte duxisset, apud quos exsoluti plerique legis nexus modicum in praesens levamentum fuere.

29. Per idem tempus Neronem e liberis Germanici, iam ingressum iuventam, commendavit patribus, utque munere capessendi vigintiviratus solveretur et quinquennio maturius quam per leges quaesturam peteret, non sine inrisu audientium postulavit. praetendebat sibi atque fratri decreta eadem petente Augusto. sed neque tum fuisse dubitaverim, qui eius modi preces occulti inluderent: ac tamen initia fastigii Caesaribus erant magisque in oculis vetus mos, et privignis cum vitrico levior necessitudo quam avo adversum nepotem. additur pontificatus et quo primum die forum ingressus est congiarium plebi admodum laetae, quod Germanici stirpem iam puberem aspiciebat. auctum dehinc gaudium nuptiis Neronis et Iuliae Drusi filiae. utque haec secundo rumore, ita adversis animis acceptum, quod filio Claudii socer Sejanus destinaretur. polluisse nobilitatem familiae

videbatur suspectumque iam nimiae spei Seianum ultra extulisse.

30. Fine anni concessere vita insignes viri L. Volusius et Sallustius Crispus. Volusio vetus familia neque tamen praeturam egressa: ipse consulatum intulit, censoria etiam potestate legendis equitum decuriis functus, opumque, quis
 5 domus illa inmensum viguit, primus adcumulator. Crispum equestri ortum loco C. Sallustius, rerum Romanarum florentissimus auctor, sororis nepotem in nomen adscivit. atque ille, quamquam prompto ad capessendos honores aditu, Maecenatem aemulatus sine dignitate senatoria multos trium-
 10 phalium consulariamque potentia anteit, diversus a veterum instituto per cultum et munditias copiaque et affluentia luxu propior. suberat tamen vigor animi ingentibus negotiis par, eo acrior, quo somnum et inertiam magis ostentabat. igitur incolumi Maecenate proximus, mox praecipuus cui secreta
 15 imperatorum inniterentur et interficiendi Postumi Agrippae conscius, aetate provecta speciem magis in amicitia principis quam vim tenuit. idque et Maecenati acciderat, fato potentiae raro sempiternae, an satias capit aut illos, cum omnia tribuerunt, aut hos, cum iam nihil reliquum est quod
 20 cupiant.

31. Sequitur Tiberi quartus, Drusi secundus consulatus, patris atque filii collegio insignis. nam triennio ante Germanici cum Tiberio idem honor neque patruo laetus neque
 5 natura tam conexus fuerat. eius anni principio Tiberius quasi firmandae valetudini in Campaniam concessit, longam et continuam absentiam paulatim meditans, sive ut amoto patre Drusus munia consulatus solus impleret. ac forte parva res magnum ad certamen progressa praebuit iuveni materiem
 10 spiscendi favoris. Domitius Corbulo praetura functus de L. Sulla nobili iavene questus est apud senatum, quod sibi inter spectacula gladiatorum loco non decessisset. pro Corbulone aetas, patrius mos, studia seniorum erant: contra Mamer-
 15 cius Scaurus et L. Arruntius aliique Sullae propinqui nitebantur. certabantque orationibus et memorabantur exempla maiorum, qui iuventutis irreverentiam gravibus decretis notavissent, donec Drusus apta temperandis animis disse-

ruit; et satisfactum Corbuloni per Mamercum, qui patruus simul ac vitricus Sullae et oratorum ea aetate uberrimus erat. idem Corbulo plurima per Italiam itinera fraude mancipum et incuria magistratum interrupta et inpervia clamitando, executionem eius negotii libens suscepit; quod haud perinde publice usui habitum quam exitiosum multis, quorum in pecuniam atque famam damnationibus et hasta saeviebat.

32. Neque multo post missis ad senatum literis Tiberius motam rursus Africam incursu Tacfarinatis docuit, iudicioque patrum deligendum pro consule gnarum militiae, corpore validum et bello suffecturum. quod initium Sex. Pompeius agitandi adversus Marcum Lepidum odii nactus, ut socordem, inopem et maioribus suis dedecorum eoque etiam Asiae sorte depellendum incusavit, adverso senatu, qui Lepidum mitem magis quam ignavum, paternas ei angustias et nobilitatem sine probro actam honori quam ignominiae habendam ducebat. igitur missus in Asiam, et de Africa decretum¹⁰ ut Caesar legeret cui mandanda foret.

33. Inter quae Severus Caecina censuit ne quam magistratum, cui provincia obvenisset, uxor comitaretur, multum ante repetito concordem sibi conjugem et sex partus enixam, seque quae in publicum statueret domi servavisse, cohibita intra Italiam, quamquam ipse pluris per provincias quadraginta stipendia explevisset. haud enim frustra placitum olim ne feminae in socios aut gentes externas traherentur: inesse mulierum comitatu quae pacem luxu, bellum formidine morentur et Romanum agmen ad similitudinem barbari incessus convertant. non inbecillum tantum et inparem¹⁰ laboribus sexum, sed si licentia adsit, saevum, ambitiosum, potestatis avidum; incedere inter milites, habere ad manum centuriones; praesedis nuper feminam exercitio cohortium, decursu legionum. cogitarent ipsi, quotiens repetundarum aliqui arguerentur, plura uxoribus¹⁵ obiectari; his statim adhaerescere deterrimum quemque provincialium, ab his negotia suscipi, transigi; duorum egressus coli, duo esse praetoria, pervicacibus magis et inpotentibus mulierum iussis, quae Oppiis quondam aliis-

20 que legibus constrictae, nunc vinclis exsolutis domos, fora, iam et exercitus regerent.

34. Paucorum haec adsensu audita: plures obturbabant, neque relatum de negotio neque Caecinam dignum tantae rei censerem. mox Valerius Messalinus, cui parens Messalla ineratque imago paternae facundiae, respondit multa duri-
 5 tiae veterum in melius et laetius mutata; neque enim, ut olim, obsideri urbem bellis aut provincias hostilis esse. et pauca feminarum necessitatibus concedi, quae ne coniugum quidem penates, adeo socios non onerent; cetera promisca cum ma-
 10 rito, nec ullum in eo pacis impedimentum. bella plane accinctis obeunda: sed revertentibus post laborem quod honestius quam uxorium levamentum? at quasdam in ambitionem aut avaritiam prolapsas. quid? ipsorum magistratuum nonne plerosque variis libidinibus obnoxios? non tamen ideo neminem in provinciam mitti. corruptos saepe pravitatibus ux-
 15 rum maritos: num ergo omnis caelibes integros? placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus rei publicae postulantibus: remissum aliquid postea et mitigatum, quia expedierit. frustra nostram ignaviam alia ad vocabula transferri: nam viri in eo culpam, si femina modum excedat. porro ob
 20 unius aut alterius inbecillum animum male eripi maritis consortia rerum secundarum adversarumque. simul sexum natura invalidum desereri et exponi suo luxu, cupidinibus alienis. vix praesenti custodia manere inlaesa coniugia: quid fore, si per plures annos in modum discidii obliterentur? sic obviam
 25 irent iis quae alibi peccarentur, ut flagitiorum urbis meminissent. addidit pauca Drusus de matrimonio suo; nam principibus adeunda saepius longinqua imperii. quotiens divum Augustum in occidentem atque orientem meavisse comite Livia! se quoque in Illyricum profectum et, si ita conducat,
 30 alias ad gentes iturum, haud semper aequo animo, si ab uxore carissima et tot communium liberorum parente divelleretur. sic Caecinae sententia elusa est.

35. Proximo senatus die Tiberius per literas, castigatis oblique patribus quod cuncta curarum ad principem reicerent, M. Lepidum et Iunium Blaesum nominavit, ex quibus pro consule Africae legeretur. tum audita amborum verba,

intentius excusante se Lepido, cum valetudinem corporis, aetatem liberum, nubilem filiam obtenderet, intellegereturque etiam quod silebat, avunculum esse Seiani Blaesum atque eo praevalidum. respondit Blaesus specie recusantis, sed neque eadem adseveratione, et consensu adulantium haud adiutus est.

36. Exim promptum quod multorum intimis questibus tegebatur. incedebat enim deterrimo cuique licentia impune probra et invidiam in bonos excitandi arrepta imagine Caesaris; libertique etiam ac servi patrono vel domino, cum voces, cum manus intentarent, ultro metuebantur. igitur C. Cestius senator disseruit principes quidem instar deorum esse, sed neque a dis nisi iustas supplicum preces audiri, neque quemquam in Capitolium aliave urbis templa perfugere, ut eo subsidio ad flagitia utatur. abolitas leges et funditus versas, ubi in foro, in limine curiae ab Annia Rufilla, quam fraudis sub iudice damnasset, probra sibi et minae intenduntur, neque ipse audeat ius experiri ob effigiem imperatoris oppositam. haud dissimilia alii et quidam atrociora circumstrepebant, precabanturque Drusum daret ultionis exemplum, donec accitam convictamque attineri publica custodia iussit.

37. Et Considius Aequus et Caelius Cursor equites Romani, quod fictis maiestatis criminibus Magium Caecilianum praetorem petivissent, auctore principe ac decreto senatus puniti. utrumque in laudem Drusi trahebatur: ab eo in urbe, inter coetus et sermones hominum obversante, secreta patris mitigari. neque luxus in iuvene adeo displicebat: huc potius intenderet, diem aedificationibus, noctem conviviis traheret, quam solus et nullis voluptatibus avocatus maestam vigilantiam et malas curas exerceret.

38. Non enim Tiberius, non accusatores fatiscebant. et Ancharius Priscus Caesium Cordum pro consule Cretae postulaverat repetundis, addito maiestatis crimine, quod tum omnium accusationum complementum erat. Caesar Antistium Veterem e primoribus Macedoniae, absolutum adulterii, increpitis iudicibus ad dicendam maiestatis causam rexit, ut turbidum et Rhescuporidis consiliis permixtum,

qua tempestate Cotye [fratre] interfecto bellum adversus nos volverat. igitur aqua et igni interdictum reo, adpositumque
 10 ut teneretur insula neque Macedoniae neque Thraeciae opportuna. nam Thraecia diviso imperio in Rhoemetalcen et liberos Cotyis, quis ob infantiam tutor erat Trebellienus Rufus, insolentia nostri discors agebat neque minus Rhoemetalcen quam Trebellienum incusans popularium iniurias inultas
 15 sinere. Coelalotae Odrusaeque et Dii, validae nationes, arma cepere, ducibus diversis et paribus inter se per ignobilitatem; quae causa fuit ne in bellum atrox coalescerent. pars turbant praesentia, alii montem Haemum transgrediuntur, ut remotos populos concirent; plurimi ac maxime compositi regem urbemque Philippopolim, a Macedonia Philippo sitam, circumsidunt.

39. Quae ubi cognita P. Vellaeo (is proximum exercitum praesidebat), alarios equites ac levis cohortium mittit in eos qui praedabundi aut adsumendis auxiliis vagabantur, ipse robur peditum ad exsolvendum obsidium ducit. simul
 5 que cuncta prospere acta, caesis populatoribus et dissensione orta apud obsidentes regisque opportuna eruptione et adventu legionis. neque aciem aut proelium dici decuerit, in quo semermi ac palantes trucidati sunt sine nostro sanguine.

40. Eodem anno Galliarum civitates ob magnitudinem aeris alieni rebellionem coeptavere, cuius extimulator acerimus inter Treveros Iulius Florus, apud Aeduos Iulius Sacrovir. nobilitas ambobus et maiorum bona facta, eoque
 5 Romana civitas olim data, cum id rarum nec nisi virtuti pretium esset. ii secretis conloquiis, ferocissimo quoque adsumpto aut quibus ob egestatem ac metum ex flagitiis maxima peccandi necessitudo, componunt Florus Belgas, Sacrovir propiores Gallos concire. igitur per conciliabula et
 10 coetus seditiosa disserebant de continuatione tributorum, gravitate faenoris, saevitia ac superbia praesidentium; et discordare militem audito Germanici exitio. egregium resumendae libertati tempus, si ipsi florentes, quam inops Italia, quam inbellis urbana plebes, nihil validum in exercitibus nisi
 15 quod externum, cogitarent.

41. Haud ferme ulla civitas intacta seminibus eius motus,

fuit: sed erupere primi Andecavi ac Turoni. quorum Andecavos Acilius Aviola legatus, excita cohorte quae Lugduni praesidium agitabat, coercuit. Turoni legionario milite, quem Visellius Varro inferioris Germaniae legatus miserat, oppressi eodem Aviola duce et quibusdam Galliarum primoribus, qui tulere auxilium, quo dissimularent defectionem magisque in tempore efferrent. spectatus et Sacrovir intecto capite pugnam pro Romanis ciens, ostentandae, ut ferebat, virtutis: sed captivi, ne incesseretur telis, agnoscendum se praebuisse 10 arguebant. consultus super eo Tiberius aspernatus est iudicium aluitque dubitatione bellum.

42. Interim Florus insistere destinatis, pellicere alam equitum, quae conscripta e Treveris militia disciplinaque nostra habebatur, ut caesis negotiatoribus Romanis bellum inciperet; paucique equitum corrupti, plures in officio mansere. aliud vulgus obaeratorum aut clientium arma cepit; 5 petebantque saltus quibus nomen Arduenna, cum legiones utroque ab exercitu, quas Visellius et C. Silius adversis itineribus obiecerant, arcuerunt. praemissusque cum delecta manu Iulius Indus e civitate eadem, discors Floro et ob id navandae operae avidior, inconditam multitudinem adhuc dis- 10 iecit. Florus incertis latebris victores frustratus, postremo visis militibus qui effugia insederant, sua manu cecidit. isque Treverici tumultus finis.

43. Apud Aeduos maior moles exorta, quanto civitas opulentior et comprimendi procul praesidium. Augustodunum caput gentis armatis cohortibus Sacrovir occupaverat, nobilissima Galliarum subole liberalibus studiis ibi operata, ut eo pignore parentes propinquosque eorum adiungeret; simul arma occulte fabricata iuventuti dispertit. 5 quadraginta milia fuere, quinta sui parte legionariis armis, ceteri cum venabulis et cultris quaeque alia venantibus tela sunt. adduntur e servitiis gladiaturae destinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen: cruppellarios 10 vocant, inferendis ictibus inhabiles, accipiendis impenetrabiles. augebantur eae copiae vicinarum civitatum ut nondum aperta consensione, ita viritim promptis studiis, et certamine ducum Romanorum, quos inter ambigebatur utroque

15 bellum sibi poscente. mox Varro invalidus senecta vigenti Silio concessit.

44. At Romae non Treveros modo et Aeduos, sed quatuor et sexaginta Galliarum civitates descivisse, adsumptos in societatem Germanos, dubias Hispanias, cuncta, ut mos famae, in maius credita. optumus quisque rei publicae cura
 5 maerebat: multi odio praesentium et cupidine mutationis suis quoque periculis laetabantur, increpabantque Tiberium, quod in tanto rerum motu libellis accusatorum insumeret operam. an Sacrovirum maiestatis crimine reum in senatu fore? extitisse tandem viros, qui cruentas epistulas armis cohibe-
 10 rent. miseram pacem vel bello bene mutari. tanto impensius in securitatem compositus, neque loco neque vultu mutato, sed ut solitum per illos dies egit, altitudine animi, an conpererat modica esse et vulgatis leviora.

45. Interim Silius cum legionibus duabus incedens, praemissa auxiliari manu vastat Sequanorum pagos, qui finium extremi et Aëduis contermini sociique in armis erant. mox Augustodunum petit propero agmine, certantibus inter se
 5 signiferis, fremente etiam gregario milite, ne suetam requiem, ne spatia noctium opperiretur: viderent modo adversos et aspicerentur; id satis ad victoriam. duodecimum apud lapidem Sacrovir copiaeque patentibus locis apparuere. in fronte statuerat ferratos, in cornibus cohortes, a tergo semermos.
 10 ipse inter primores equo insigni adire, memorare veteres Gallorum glorias quaeque Romanis adversa intulissent; quam decora victoribus libertas, quanto intolerantior servitus iterum victis.

46. Non diu haec nec apud laetos: etenim propinquabat legionum acies, inconditque ac militiae nescii oppidani neque oculis neque auribus satis competebant. contra Silius, etsi praesumpta spes hortandi causas exemerat, clamitabat
 5 tamen, pudendum ipsis quod Germaniarum victores adversum Gallos tamquam in hostem ducerentur. 'una nuper cohors rebellem Turonum, una ala Treverum, paucae huius ipsius exercitus turmae profligavere Sequanos. quanto pecunia dices et voluptatibus opulentos, tanto magis inbelles Aeduos evin-
 10 cite et fugientibus consulite.' ingens ad ea clamor, et cir-

cumfudit eques frontemque pedites invasere; nec cunctatum apud latera. paulum morae attulere ferrati restantibus laminis adversum pila et gladios; set miles correptis securibus et dolabris, ut si murum perrumpere, caedere tegmina et corpora; quidam trudibus aut furcis inertem molem proster- 15 nere, iacentesque nullo ad resurgendum nisu quasi exanimes linquebantur. Sacrovir primo Augustodunum, dein metu deditio- nis in villam propinquam cum fidissimis pergit. illic sua manu, reliqui mutuis ictibus occidere: incensa super villa om- nes cremavit. 20

47. Tum demum Tiberius ortum patratumque bellum se- natu scripsit; neque dempsit aut addidit vero, sed fide ac virtute legatos, se consiliis superfuisse. simul causas, cur non ipse, non Drusus profecti ad id bellum forent, adiunxit, magnitudinem imperii extollens, neque decorum principibus, 5 si una alterave civitas turbet* * omissa urbe, unde in omnia regimen. nunc quia non metu ducatur, iturum, ut praesentia spectaret componeretque. decrevere patres vota pro reditu eius supplicationesque et alia decora. solus Dolabella Cornelius, dum anteire ceteros parat, absurdam in adulatio- 10 nem progressus, censuit ut ovans e Campania urbem introiret. igitur secutae Caesaris literae, quibus se non tam vacuum gloria praedicabat, ut post ferocissimas gentes perdomitas, tot receptos in iuenta aut spretos triumphos, iam senior peregrinationis suburbanae inane praemium peteret. 15

48. Sub idem tempus, ut mors Sulpicii Quirini publicis exsequiis frequentaretur, petivit a senatu. nihil ad veterem et patriciam Sulpiciorum familiam Quirinius pertinuit, ortus apud municipium Lanuvium: sed impiger militiae et acribus ministeriis consulatum sub divo Augusto, mox expugnatis per 5 Ciliciam Homonadensium castellis insignia triumphi adeptus, datusque rector Gaio Caesari Armeniam optinenti Tiberium quoque Rhodi agentem coluerat. quod tunc patefecit in senatu, laudatis in se officiis et incusato M. Lollio, quem auctorem Gaio Caesari pravitatis et discordiarum arguebat. sed 10 ceteris haud laeta memoria Quirini erat ob intenta, ut memoravi, Lepidae pericula sordidamque et praepotentem se- nectam.

49. Fine anni Clutorium Priscum equitem Romanum, post celebre carmen, quo Germanici suprema defleverat, pecunia donatum a Caesare, corripuit delator, obiectans aegro Druso composuisse quod, si extinctus foret, maiore praemio vulgaretur. id Clutorius in domo P. Petronii, socru eius Vitellia coram multisque inlustribus feminis, per vaniloquentiam iecerat. ut delator extitit, ceteris ad dicendum testimonium exterritis, sola Vitellia nihil se audivisse adseveravit. sed arguentibus ad perniciem plus fidei fuit, sententiaeque Ha-
 10 terii Agrippae consulis designati indictum reo ultimum supplicium.

50. Contra M. Lepidus in hunc modum exorsus est: 'si, patres conscripti, unum id spectamus, quam nefaria voce Clutorius Priscus mentem suam et aures hominum polluerit, neque carcer neque laqueus, ne serviles quidem cruciatus
 5 in eum suffecerint. sin flagitia et facinora sine modo sunt, suppliciis ac remediis principis moderatio maiorumque et vestra exempla temperant, et vana a scelestis, dicta a malefiois differunt, est locus sententiae, per quam neque huic delictum impune sit et nos clementiae simul ac severitatis non
 10 paeniteat. saepe audivi principem nostrum conquerentem, si quis sumpta morte misericordiam eius praevenisset. vita Clutorii in integro sit, qui neque servatus in periculum rei publicae neque interfectus in exemplum ibit. studia illi, ut plena vaecordiae, ita inania et fluxa sunt; nec quioquam
 15 grave ac serium ex eo metuas, qui suorum ipse flagittorum proditor non virorum animis sed muliercularum adrepat. cedat tamen urbe et bonis amissis aqua et igni arceatur: quod perinde censeo ac si lege maiestatis teneretur.'

51. Solus Lepido Rubellius Blandus e consularibus ad-sensit: ceteri sententiam Agrippae secuti, ductusque in carcerem Priscus ac statim exanimatus. id Tiberius solitis sibi ambagibus apud senatum incusavit, cum extolleret pietatem
 5 quamvis modicas principis iniurias acriter ulciscantium, deprecaretur tam praecipitis verborum poenas; laudaret Lepidum, neque Agrippam argueret. igitur factum senatus consultum, ne decreta patrum ante diem *decimum* ad aerarium deferrentur idque vitae spatium damnatis prorogaretur. sed

non senatui libertas ad paenitendum erat, neque Tiberius in-¹⁰teriectu temporis mitigabatur.

52. C. Sulpicius D. Haterius consules sequuntur, in-
turbidus externis rebus annus, domi suspecta severitate ad-
versum luxum, qui immensum proruperat ad cuncta quis pe-
cunia prodigitur. sed alia sumptuum, quamvis graviora, dis-
simulatis plerumque pretiis occultabantur; ventris et ganeae ⁵
paratus adsiduis sermonibus vulgati fecerant curam, ne prin-
ceps antiquae parsimoniae durius adverteret. nam incipiente
C. Bibulo ceteri quoque aediles disseruerant, sperni sum-
ptuariam legem vetitaque utensilium pretia augeri in dies,
nec mediocribus remediis sisti posse. et consulti patres in-¹⁰
tegrum id negotium ad principem distulerant. sed Tiberius
saepe apud se pensitato, an coerceri tam profusae cupidines
possent, num coercitio plus damni in rem publicam ferret,
quam indecorum adtractare quod non obtineret vel retentum
ignominiam et infamiam virorum illustrium posceret, po-¹⁵
stremo literas ad senatum composuit, quarum sententia in
hunc modum fuit.

53. 'Ceteris forsitan in rebus, patres conscripti, magis
expediat me coram interrogari et dicere quid e re publica
censeam: in hac relatione subtrahi oculos meos melius fuit,
ne denotantibus vobis ora ac metum singulorum, qui pu-
dendi luxus arguerentur, ipse etiam viderem eos ac velut ⁵
deprenderem. quod si mecum ante viri strenui, aediles, con-
siliium habuissent, nescio an suasurus fuerim omittere potius
praevalida et adulta vitia quam hoc adsequi, ut palam fieret
quibus flagitiis impares essemus. sed illi quidem officio
functi sunt, ut ceteros quoque magistratus sua munia implere ¹⁰
velim: mihi autem neque honestum silere neque proloqui ex-
peditum, quia non aedilis aut praetoris aut consulis partis
sustineo. malus aliquid et excelsius a principe postulatur:
et cum recte factorum sibi quisque gratiam trahant, unius
invidia ab omnibus peccatur. quid enim primum prohibere ¹⁵
et priscum ad morem recidere adgrediar? villarumne infinita
spatia? familiarum numerum et nationes? argenti et auri
pondus? aeris tabularumque miracula? promiscas viris et
feminis vestes atque illa feminarum propria, quis lapidum

20 causa pecuniae nostrae ad externas aut hostilis gentes transferuntur?

54. Nec ignoro in conviviis et circulis incusari ista et modum posci: set si quis legem sanciat, poenas indicat, idem illi civitatem verti, splendidissimo cuique exitum parari, neminem criminis expertem clamitabunt. atqui ne corporis quidem morbos veteres et diu auctos nisi per dura et aspera coerceas: corruptus simul et corruptor, aeger et flagrans animus haud levioribus remediis restinguendus est quam libidini-
 5 bus ardescit. tot a maioribus repertae leges, tot quas divus Augustus tulit, illae oblivione, hae, quod flagitiosius est,
 10 contemptu abolitae securiorem luxum fecere. nam si velis quod nondum vetitum est, timeas ne vetere: at si prohibita impune transcenderis, neque metus ultra neque pudor est. cur ergo olim parsimonia pollebat? quia sibi quisque moderabatur, quia unius urbis cives eramus; ne inritamenta quidem eadem intra Italiam dominantibus. externis victoriis
 15 aliena, civilibus etiam nostra consumere didicimus. quantum istud est de quo aediles admonent! quam, si cetera respicias, in levi habendum! at hercule nemo refert, quod Italia externae opis indiget, quod vita populi Romani per
 20 incerta maris et tempestatum cotidie volvitur. ac nisi provinciarum copiae et dominis et servitiis et agris subvenerint, nostra nos scilicet nemora nostraeque villae tuebuntur. hanc, patres conscripti, curam sustinet princeps; haec omissa funditus rem publicam trahet. reliquis intra animum medendum
 25 est: nos pudor, pauperes necessitas, divites satias in melius mutet. aut si quis ex magistratibus tantam industriam ac severitatem pollicetur, ut ire obviam queat, hunc ego et laudo et exonerari laborum meorum partem fateor: sin accusare vitia volunt, dein, cum gloriam eius rei adepti sunt, simultates
 30 faciunt ac mihi relinquunt, credite, patres conscripti, me quoque non esse offensionum avidum; quas cum graves et plerumque iniquas pro re publica suscipiam, inanes et inritas neque mihi aut vobis usui futuras iure deprecor.

55. Auditis Caesaris literis remissa aedilibus talis cura; luxusque mensae, a fine Actiaci belli ad ea arma, quis Servius Galba rerum adeptus est, per annos centum profusis

sumptibus exerciti paulatim exolvere. causas eius mutationis quaerere libet. dites olim familiae nobilium aut claritudine insignes studio magnificentiae prolabebantur. nam etiam plebem socios regna colere et coli licitum; ut quisque opibus domo paratu speciosus, per nomen et clientelas industrius habebatur. postquam caedibus saevitum et magnitudo famae exitio erat, ceteri ad sapientiora convertere. simul novi homines e municipiis et coloniis atque etiam provinciis in senatum crebro adsumpti domesticam parsimoniam intulerunt, et quamquam fortuna vel industria plerique pecuniosam ad senectam pervenirent, mansit tamen prior animus. sed praecipuus adstricti moris auctor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu victaque. obsequium inde in principem et aemulandi amor validior quam poena ex legibus et metus. nisi forte rebus cunctis inest quidam velut orbis, ut quem ad modum temporum vices, ita morum vertantur; nec omnia apud priores meliora, sed nostra quoque aetas multa laudis et artium imitanda posteris tulit. verum haec nobis in maiores certamina ex honesto maneant.

56. Tiberius fama moderationis parta, quod ingruentis accusatores represserat, mittit literas ad senatum, quis potestatem tribuniciam Druso petebat. id summi fastigii vocabulum Augustus repperit, ne regis aut dictatoris nomen adsumeret ac tamen appellatione aliqua cetera imperia praemeret. Marcum deinde Agrippam socium eius potestatis, quo defuncto Tiberium Neronem delegit, ne successor in incerto foret. sic cohiberi pravas aliorum spes rebatur; simul modestiae Neronis et suae magnitudini fidebat. quo tunc exemplo Tiberius Drusum summae rei admovit, cum incolumi Germanico integrum inter duos iudicium tenuisset. sed principio literarum veneratus deos, ut consilia sua rei publicae prosperarent, modica de moribus adolescentis neque in falsum aucta rettulit. esse illi coniugem et tres liberos eamque aetatem, qua ipse quondam a divo Augusto ad capessendam hoc munus vocatus sit. neque nunc propere, sed per octo annos capto experimento, compressis seditionibus, compositis bellis, triumphalem et bis consulem noti laboris participem sumi.

57. Praeceperant animis orationem patres, quo quae-
 sitior adulatio fuit. nec tamen repertum nisi ut effigies prin-
 cipum, aras deum, templa et arcus aliaque solita censerent,
 nisi quod M. Silanus ex contumelia consulatus honorem prin-
 5 cipibus petivit dixitque pro sententia, ut publicis privatisve
 monumentis ad memoriam temporum non consulum nomina
 praescriberentur, sed eorum qui tribuniciam potestatem ge-
 rerent. at Q. Haterius cum eius diei senatus consulta aureis
 literis figenda in curia censuisset, deridiculo fuit senex foe-
 10 dissimae adulationis tantum infamia usus.

58. Inter quae provincia Africa Iunio Blaeso prorogata,
 Servius Maluginensis flamen Dialis ut Asiam sorte haberet
 postulavit, frustra vulgatum dictitans non licere Dialibus
 egredi Italia, neque aliud ius suum quam Martialium Quirina-
 5 liumque flaminum: porro, si hi duxissent provincias, cur Dia-
 libus id vetitum? nulla de eo populi scita, non in libris
 caerimoniarum reperiri. saepe pontifices Dialia sacra fecisse,
 si flamen valetudine aut munere publico impediretur. quinque
 et septuaginta annis post Cornelii Merulae caedem neminem
 10 suffectum, neque tamen cessavisse religiones. quod si per
 tot annos possit non creari nullo sacrorum damno, quanto
 facilius a futurum ad unius anni proconsulare imperium? pri-
 vatis olim simultatibus effectum, ut a pontificibus maximis ire
 in provincias prohiberentur: nunc deum munere summum
 15 pontificum etiam summum hominum esse, non aemulationi,
 non odio aut privatis adfectionibus obnoxium.

59. Adversus quae cum augur Lentulus alique varie
 dissererent, eo decursum est ut pontificis maximi sententiam
 opperirentur. Tiberius dilata notione de iure flaminis, decre-
 tas ob tribuniciam Drusi potestatem caerimonias temperavit,
 5 nominatim arguens insolentiam sententiae aureasque literas
 contra patrium morem. recitatae et Drusj epistolae quam-
 quam ad modestiam flexae pro superbissimis accipiuntur.
 huc decidisse cuncta, ut ne juvenis quidem tanto honore ac-
 cepto adiret urbis deos, ingrederetur senatum, auspicia sal-
 10 tem gentile apud solum inciperet. bellum scilicet aut diverso
 terrarum distineri, litora et lacus Campaniae cum maxime
 peragrantem. sic imbui rectorem generis humani, id primum

e paternis consiliis discere. sane gravaretur aspectum civium senex imperator fessamque aetatem et actos labores praetenderet: Druso quod nisi ex adrogantia impedimentum? 18

60. Sed Tiberius, vim principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis senatui praebebat, postulata provinciarum ad disquisitionem patrum mittendo. crebrescebat enim Graecas per urbes licentia atque impunitas asyla statuendi; complebantur templa pessimis servitorum; eodem subsidio obaerati adversum creditores suspectique capitalium criminum receptabantur. nec ullum satis validum imperium erat coercendis seditionibus populi, flagitia hominum ut caerimonias deum protegentis. igitur placitum ut mitterent civitates iura atque legatos. et quaedam quod falso usurpaverant sponte 10 omisere; multae vetustis superstitionibus aut meritis in populum Romanum fidebant. magnaue eius diei species fuit, quo senatus maiorum beneficia, sociorum pacta, regum etiam qui ante vim Romanam valuerant decreta ipsorumque numinum religiones introspevit, libero, ut quondam, quid firmaret 15 mutaretve.

61. Primi omnium Ephesii adiere, memorantes non, ut vulgus crederet, Dianam atque Apollinem Delo genitos: esse apud se Cenchreum amnem, lucum Ortygiam, ubi Latonam partu gravidam et oleae, quae tum etiam maneat, adnissam edidisse ea numina, deorumque monitu sacratum nemus. 5 atque ipsum illic Apollinem post interfectos Cyclopas Iovis iram vitavisse. mox Liberum patrem, bello victorem, supplicibus Amazonum, quae aram insiderant, ignovisse. auctam hinc concessu Herculis, cum Lydia poteretur, caerimoniam templo, neque Persarum dicione deminutum ius; post Macedonas, dein nos servavisse. 10

62. Proximi hos Magnetes L. Scipionis et L. Sullae constitutis nitebantur; quorum ille Antiocho, hic Mithridate pulsis fidem atque virtutem Magnetum decoravere, uti Dianae Leucophrynae perfugium inviolabile foret. Aphrodisienses posthac et Stratonicensis dictatoris Caesaris ob vetusta in partis merita et recens divi Augusti decretum adtulere, laudati quod Parthorum inruptionem nihil mutata in populum Romanum constantia pertulissent. sed Aphrodisiensem ci-

vitas Veneris, Stratonicensium Iovis et Triviae religionem
 10 tuebantur. altius Hierocaesarienses exposuere, Persicam
 apud se Dianam, delubrum rege Cyro dicatum; et memora-
 bantur Perpennae, Isaurici multaque alia imperatorum no-
 mina, qui non modo templo sed duobus milibus passuum
 eandem sanctitatem tribuerant. exim Cyprii tribus *de delu-*
 15 *bris*, quorum vetustissimum Paphiae Veneri auctor Aërias,
 post filius eius Amathus Veneri Amathusiae et Iovi Salami-
 nio Teucer, Telamonis patris ira profugus, posuissent.

63. Auditae aliarum quoque civitatum legationes. quo-
 rum copia fessi patres, et quia studiis certabatur, consulibus
 permisere, ut perspecto iure, et si qua iniquitas involveret-
 tur, rem integram rursus ad senatum referrent. consules
 5 super eas civitates, quas memoravi, apud Pergamum Aescu-
 lapii conpertum asylum rettulerunt: ceteros obscuris ob
 vetustatem initiis niti. nam Zmyrnaeos oraculum Apollinis,
 cuius imperio Stratonicidi Veneri templum dicaverint, Tenios
 eiusdem carmen referre, quo sacrare Neptuni effigiem aedem-
 10 que iussi sint. propiora Sardonios: Alexandri victoris id donum.
 neque minus Milesios Dareo rege niti; set cultus numinum
 utrisque Dianam aut Apollinem venerandi. petere et Cre-
 tenses simulacro divi Augusti. factaque senatus consulta,
 quis multo cum honore modus tamen praescriberetur, iussi-
 15 que ipsis in templis figere aera sacrandam ad memoriam, neu
 specie religionis in ambitionem delaberentur.

64. Sub idem tempus Iuliae Augustae valetudo atrox
 necessitudinem principi fecit festinati in urbem reditus, sin-
 cera adhuc inter matrem filiumque concordia sive occultis
 odiis. neque enim multo ante, cum haud procul theatro Mar-
 5 celli effigiem divo Augusto Iulia dicaret, Tiberi nomen suo
 postscripserat, idque ille credebatur ut inferius maiestate
 principis gravi et dissimulata offensione abdidisse. set tum
 supplicia dis ludique magni ab senatu decernuntur, quos
 pontifices et augures et quindecimviri septemviris simul et
 10 sodalibus Augustalibus ederent. censuerat L. Apronius ut
 fetiales quoque iis ludis praesiderent. contra dixit Caesar,
 distincto sacerdotiorum iure et repetitis exemplis: neque enim
 umquam fetialibus hoc maiestatis fuisse. ideo Augustales

adiectos, quia proprium eius domus sacerdotium esset, pro qua vota persolverentur.

65. Exsequi sententias haud institui nisi insignes per honestum aut notabili dedecore, quod praecipuum munus annalium reor, ne virtutes sileantur, utque pravis dictis factisque ex posteritate et infamia metus sit. ceterum tempora illa adeo infecta et adulatione sordida fuere, ut non modo primores civitatis, quibus claritudo sua obsequiis protegenda erat, sed omnes consulares, magna pars eorum qui praetura functi multique etiam pedarii senatores certatim exurgerent foedaque et nimia censerent. memoriae proditur Tiberium, quotiens curia egrederetur, Graecis verbis in hunc modum eloqui solitum 'o homines ad servitutem paratos!' scilicet etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam proiectae servientium patientiae taedebat.

66. Paulatim dehinc ab indecoris ad infesta transgrediebantur. C. Silanum pro consule Asiae, repetundarum a sociis postulatum, Mamercus Scaurus e consularibus, Iunius Otho praetor, Brutteditus Niger aedilis simul corripunt obiectantque violatum Augusti numen, spretam Tiberii maiestatem, Mamercus antiqua exempla iaciens, L. Cottam a Scipione Africano, Servium Galbam a Catone censorio, P. Rutilium a M. Scauro accusatos. videlicet Scipio et Cato talia ulciscabantur, aut ille Scaurus, quem proavum suum obprobrium maiorum Mamercus infami opera dehonestabat. Iunio Othoni literarium ludum exercere vetus ars fuit: mox Seiani potentia senator obscura initia impudentibus ausis propolluebat. Brutteditum artibus honestis copiosum et, si rectum iter pergeret, ad clarissima quaeque iturum festinatio extimulabat, dum aequalis, dein superiores, postremo suamet ipse spes antire parat: quod multos etiam bonos pessum dedit, qui spretis quae tarda cum securitate, praematura vel cum exitio properant.

67. Auxere numerum accusatorum Gellius Publicola et M. Paconius, ille quaestor Silani, hic legatus. nec dubium habebatur saevitiae captarumque pecuniarum teneri reum: sed multa adgerebantur etiam insontibus periculosa, cum super tot senatores adversos facundissimis totius Asiae eo-

que ad accusandum delectis responderet solus et orandi nescius, proprio in metu, qui exercitum quoque eloquentiam debilitat, non temperante Tiberio quin premeret voce vultu, eo quod ipse creberrime interrogabat, neque refellere aut
 10 eludere dabatur, ac saepe etiam confitendum erat, ne frustra quaesivisset. Servos quoque Silani, ut tormentis interrogarentur, actor publicus mancipio acceperat. et ne quis necessariorum iuaret periclitantem, maiestatis crimina subdebantur, vinculum et necessitas silendi. igitur petito paucorum
 15 dierum interiectu defensionem sui deseruit, ausis ad Caesarem codicillis, quibus invidiam et preces miscuerat.

68. Tiberius quae in Silanum parabat, quo excusatus sub exemplo acciperentur, libellos divi Augusti de Voleso Messalla eiusdem Asiae pro consule factumque in eum senatus consultum recitari iubet. tum L. Pisonem sententiam
 5 rogat. ille multum de clementia principis praefatus aqua atque igni Silano interdicendum censuit ipsumque in insulam Gyarum relegandum. eadem ceteri, nisi quod Cn. Lentulus separanda Silani materna bona, quippe Atia parente geniti, reddendaque filio dixit, adveniente Tiberio.

69. At Cornelius Dolabella dum adulationem longius sequitur, increpitis C. Silani moribus addidit, ne quis vita probrosus et opertus infamia provinciam sortiretur, idque princeps diiudicaret. nam a legibus delicta puniri: quanto fore
 5 mitius in ipsos, melius in socios, provideri ne peccaretur? adversum quae disseruit Caesar: non quidem sibi ignara quae de Silano vulgabantur, sed non ex rumore statuendum. multos in provinciis contra quam spes aut metus de illis fuerit egisse: excitari quosdam ad meliora magnitudine rerum,
 10 hebescere alios. neque posse principem sua scientia cuncta complecti, neque expedire ut ambitione aliena trahatur. ideo leges in facta constitui, quia futura in incerto sint. sic a maioribus institutum, ut, si antissent delicta, poenae sequerentur. ne verterent sapienter reperta et semper placita
 15 satis onerum principibus, satis etiam potentiae. minui iura, quotiens gliscat potestas, nec utendum imperio, ubi legibus agi possit. quanto rarius apud Tiberium popularitas, tanto laetioribus animis accepta. atque ille prudens moderandi,

si propria ira non impelleretur, addidit insulam Gyarum inmitem et sine cultu hominum esse: darent Iunia familiae²⁰ et viro quondam ordinis eiusdem, ut Cythnum potius concederet. id sororem quoque Silani Torquatam, priscae sanctimoniae virginem, expetere. in hanc sententiam facta discessio.

70. Post auditi Cyrenenses, et accusante Anchario Prisco Caesius Cordus repetundarum damnatur: L. Ennium equitem Romanum, maiestatis postulatum, quod effigiem principis promiscum ad usum argenti vertisset, recipi Caesar inter reos vetuit, palam aspernante Ateio Capitone quasi per libertatem. non enim debere eripi patribus vim statuendi neque tantum maleficium impune habendum. sane lentus in suo dolore esset: rei publicae iniurias ne largiretur. intellexit haec Tiberius, ut erant magis quam ut dicebantur, perstititque intercedere. Capito insignitior infamia fuit, quod humani¹⁰ divinique iuris sciens egregium publicum et bonas domi artes dehonestavisset.

71. Incessit dein religio, quoniam in templo locandum foret donum, quod pro valetudine Augustae equites Romani voverant equestri Fortunae: nam etsi delubra eius deae multa in urbe, nullum tamen tali cognomento erat. repertum est aedem esse apud Antium, quae sic nuncuparetur, cunctasque caerimonias Italicis in oppidis templaque et numinum effigies iuris atque imperii Romani esse. ita donum apud Antium statuitur. et quoniam de religionibus tractabatur, dilatatum nuper responsum adversus Servium Maluginensem flaminem Dialem prompsit Caesar recitavitque decretum¹⁰ pontificum, quotiens valetudo adversa flaminem Dialem incessisset, ut pontificis maximi arbitrio plus quam binoctium abesset, dum ne diebus publici sacrificii neu saepius quam bis eundem in annum; quae principe Augusto constituta satis ostendebant annuam absentiam et provinciarum admi-¹⁵nistrationem Dialibus non concedi. memorabaturque L. Metelli pontificis maximi exemplum, qui Aulum Postumium flaminem attinisset. ita sors Asiae in eum qui consularium Maluginensi proximus erat conlata.

72. Isdem diebus Lepidus ab senatu petivit ut basilicam

Pauli, Aemilia monumenta, propria pecunia firmaret ornaretque. erat etiam tum in more publica munificentia; nec Augustus arcuerat Taurum, Philippum, Balbum hostiles exuvias
 5 aut exundantis opes ornatum ad urbis et posterum gloriam conferre. quo tum exemplo Lepidus, quamquam pecuniae modicus, avitum decus recoluit. at Pompei theatrum igne
 fortuito haustum Caesar exstructurum pollicitus est, eo quod nemo e familia restaurando sufficeret, manente tamen nomine
 10 Pompei. simul laudibus Seianum extulit, tamquam labore vigilantiaque eius tanta vis unum intra damnum stetisset. et censuere patres effigiem Seiano, quae apud theatrum Pompei locaretur. neque multo post Caesar, cum Iunium Blaesum
 pro consule Africae triumphis insignibus attolleret, dare id se
 15 dixit honori Seiani, cuius ille avunculus erat. ac tamen res Blaesi dignae decore tali fuere.

73. Nam Tacfarinas, quamquam saepius depulsus, reparatis per intima Africae auxiliis huc adrogantiae venerat, ut legatos ad Tiberium mitteret sedemque ultro sibi atque exercitui suo postulareret, aut bellum inexplicabile minitaretur.
 5 non alias magis sua populique Romani contumelia indoluisse Caesarem ferunt, quam quod desertor et praedo hostium more ageret. ne Spartaco quidem post tot consularium exercituum clades inultam Italiam urenti, quamquam Sertorii atque Mithridatis ingentibus bellis labaret res publica, datum
 10 ut pacto in fidem acciperetur; nedum pulcherrimo populi Romani fastigio latro Tacfarinas pace et concessione agrorum redimeretur. dat negotium Blaeso, ceteros quidem ad spem proliceret arma sine noxa ponendi, ipsius autem ducts quoquo modo poteretur. et recepti ea venia plerique.
 15 mox adversum artes Tacfarinatis haud dissimili modo belligeratum.

74. Nam quia ille robore exercitus inpar, furandi melior, pluris per globos incursaret eluderetque et insidias simul temptaret, tres incessus, totidem agmina parantur. ex quis Cornelius Scipio legatus praefuit qua praedatio in Leptitanos
 5 et suffugia Garamantum; alio latere, ne Cirtensium pagi impune traherentur, propriam manum Blaesus filius duxit. medio cum delectis, castella et munitiones idoneis locis in-

ponens, dux ipse arcta et infensa hostibus cuncta fecerat, quia, quoquo inclinarent, pars aliqua militis Romani in ore in latere et saepe a tergo erat; multique eo modo caesi aut 10 circumventi. tunc tripertitum exercitum pluris in manus dispergit praeponitque centuriones virtutis expertae. nec; ut mos fuerat, acta aestate retrahit copias aut in hibernaculis veteris provinciae componit, sed ut in limine belli dispositis castellis per expeditos et solitudinum gnaros mutantem ma- 15 palia Tacfarinatem proturbabat, donec fratre eius capto regressus est, properantius tamen quam ex utilitate sociorum, relictis per quos resurgeret bellum. sed Tiberius pro confecto interpretatus id quoque Blaeso tribuit ut imperator a legionibus salutaretur prisco erga duces honore, qui bene 20 gesta re publica gaudio et impetu victoris exercitus conclamabantur; erantque plures simul imperatores nec super ceterorum aequalitatem. concessit quibusdam et Augustus id vocabulum, ac tunc Tiberius Blaeso postremum.

75. Obiere eo anno viri inlustres Asinius Saloninus, M. Agrippa et Pollione Asinio avis, fratre Druso insignis Caesarique progener destinatus, et Capito Ateius, de quo memoravi, principem in civitate locum studiis civilibus adsecutus, sed avo centurione Sullano, patre praetorio. consula- 5 tum ei adceleraverat Augustus, ut Labeonem Antistium isdem artibus praecellentem dignatione eius magistratus anteiret. namque illa aetas duo pacis decora simul tulit: sed Labeo incorrupta libertate, et ob id fama celebratior, Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur. illi, quod practu- 10 ram intra stetit, commendatio ex iniuria, huic, quod consulum adeptus est, odium ex invidia oriebatur.

76. Et Iunia sexagensimo quarto post Philippensem aciem anno supremum diem explevit, Catone avunculo genita, C. Cassii uxor, M. Bruti soror. testamentum eius multo apud vulgum rumore fuit, quia in magnis opibus, cum ferme cunctos proceres cum honore nominavisset, Caesarem omi- 5 sit. quod civiliter acceptum, neque prohibuit quo minus laudatione pro rostris ceterisque sollempnibus funus cohonestaretur. viginti clarissimarum familiarum imagines antelatae sunt, Manlii, Quinctii aliaque eiusdem nobilitatis nomina.

¹⁰ sed praefulgebant Cassius atque Brutus eo ipso, quod effigies eorum non visebantur.

CORNELII TACITI
AB EXCESSU DIVI AUGUSTI
LIBER IV.

BREVIARIUM. Cap. 1. Tiberius saevit. Causa penes Aelium Seianum, cuius ingenium et mores. 2. Is dominationem aspirat, quo ut perveniat, Romae in castra praetoria militem conductit. 3. Druso Tiberii filio insidiatur per uxorem eius, stupro pollutam. 4. Drusus Germanici togam virilem sumit. Status publicus, numerus legionum, 5. earum et cohortium et classium loca exponuntur. 6. Civilis administratio qualis hactenus. 7. Seianus potentiam auget, 8. sublato per venenum Druso. Tiberius animum obfirmat, senatum erigit, eique filios Germanici duo commendat ut imperii heredes. 9. Funus Druso illustre. 10. 11. Falsa de Druso ab ipso patre necato fama. 12. Populi favor filiis Germanici noxius. His et Agrippinae Seianus insidias struit.

13. Tiberius legationes et accusationes civitatum et provinciarum audit. 14. De asylis actum; histriones Italia pulsi. 15. Alter ex Drusi liberis obit, item Lucilius Longus principis amicus. Capito damnatus. 16. Lex lata de flamine Diali. Vestalibus habitus honos.

17. Sollemnia vota pro principe. His inserti Nero et Drusus. Hinc odium Tiberii, quem Seianus stimulat. 18. Hic Germanici amicos aggreditur. 19. Silius damnatur. 20. Uxor eius Sosia obit. Cassius Severus in saxum Seriphum relegatur. 22. Plautius Silvanus perit.

23. Tacfarinatem bella rursus moventem, 24. Dolabella opprimit 25. et caedit. 26. Triumphalia non impetrat. Ptolemaeus murena accipit. 27. Servilis motus semina per Italiam oppressa.

28. Q. Vibius Serenus a filio accusatus, 29 30. Amorgum deportatur; praemia delatoribus statuta. 31. P. Suillius deportatur, Firmius senatu movetur. 32. 33. Iudicium de his annalibus.

34. Cremutius Cordus, historiae scriptor, ob Bruti et Cassii laudes accusatus libere se defendit et 35. vitam abstinentia finit; libri eius cremati. 36. Cyzicenis adempta libertas. 37. 38. Templi honorem ab Hispanis oblatum Tiberius spernit. 39. Seianus nimis fortuna socors, Liviam sibi uxorem a principe petit, qui 40. modeste negat et Seiani rationes refellit. 41. Hic augendae potentiae Tiberio recessum ab urbe suadet, 42. auditis in causa Votieni Montani contumeliis persuadet.

43. Romae legationes Graecorum auditae de iure asylorum. 44. Mors Lentuli, Domitii, Antonii. 45. L. Piso praetor a quodam agresti interficitur. 46. Thraeces montani rebellantes 47—51. a Sabino pelluntur, caeduntur, obsidentur, frustra eruptione facta se dedunt.

52. Claudia Pulchra Romae adulterii accusata damnatur. 53. Agrippina maritum petit nec impetrat. 54. Ei Seianus insidias struit. 55. Undecim urbes Asiae de templo Tiberio struendo certant. 56. Praelati Zmyrnaei. 57. 58. Tiberius dubia de causa in Campaniam abscedit, arto comitatu. 59. In spelunca repentino lapidum lapsu periclitatus a Seiano servatur; hinc maior eius fides. Neronem Germanici aggreditur et 60. calumniis subvertit. 61. Mors Asinli Agrippae et Q. Haterii.

62. 63. Amphitheatri casu Fidenis multa hominum milia debilitata vel obruta. 64. 65. Romae incendium deurit Caesium montem. 66. Varus accusatur. 67. Princeps in insulam Capreas se abdit. 68—70. Titius Sabinus turpi fraude circumventus damnatur ipsis anni Kalendis. 71. Tiberius mentem suam recludi indignatur. Iulia neptis Augusti obit. 72. Frisios, quod avare habitii, rebellantes. 73. L. Apronius repressum it, parum feliciter. 74. Turpis adulatio senatus. Seiani arrogantia. 75. Cn. Domitius Agrippinam, Germanici filiam, uxorem accipit.

Haec sexennio fere gesta coss. C. Asinio C. Antistio, Cornelio Cethego Visellio Varrone, Cossu Lentulo Asinio Agrippa, Cn. Lentulo Gaetulico C. Calvisio, M. Licinio Crasso L. Calpurnio Pisone, App. Iunio Silano P. Sillio Nerva.

1. C. Asinio C. Antistio consulibus nonus Tiberio annus erat compositae rei publicae, florentis domus (nam Germanici mortem inter prospera ducebat), cum repente turbare fortuna coepit, saevire ipse aut saevientibus vires praebere. initium et causa penes Aelium Seianum cohortibus praetoriis praefectum, cuius de potentia supra memoravi: nunc originem, mores, et quo facinore dominationem raptum ferit,

expediam. genitus Vulsiniis patre Seio Strabone equite Romano, et prima iuventa Gaium Caesarem divi Augusti nepotem sectatus, non sine rumore Apicio diviti et prodigo stuprum veno dedisse, mox Tiberium variis artibus devinxit, adeo ut obscurum adversum alios sibi uni incautum intectumque efficeret, non tam sollertia (quippe isdem artibus victus est) quam deum ira in rem Romanam, cuius pari exitio vixit ceciditque. corpus illi laborum tolerans, animus audax; sui obtegens, in alios criminator; iuxta adulatio et superbia; palam compositus pudor, intus summa apiscendi libido, eiusque causa modo largitio et luxus, saepius industria ac vigilantia, haud minus noxiae, quotiens parando regno finguntur.

2. Vim praefecturae modicam antea intendit, dispersas per urbem cohortes una in castra conducendo, ut simul imperia acciperent, numeroque et robore et visu inter se fiducia ipsis, in ceteros metus oreretur. praetendebat lascivire militem diductum; si quid subitum ingruat, maiore auxilio pariter subveniri; et severius acturos, si vallum statuatur procul urbis inlecebris. ut perfecta sunt castra, inrepere paulatim militares animos adeundo, appellando; simul centuriones ac tribunos ipse deligere. neque senatorio ambitu abstinebat clientes suos honoribus aut provinciis ornandi, facili Tiberio atque ita prono, ut socium laborum non modo in sermonibus, sed apud patres et populum celebraret colique per theatra et fora effigies eius interque principia legionum sineret.

3. Ceterum plena Caesarum domus, iuvenis filius, nepotes adulti moram cupitis adferebant; et quia vi tot simul corripere intutum, dolus intervalla scelerum poscebat. placuit tamen occultior via et a Druso incipere, in quem recenti ira ferebatur. nam Drusus inpatiens aemuli et animo commotior orto forte iurgio intenderat Seiano manus et contra tendentis os verberaverat. igitur cuncta temptanti promptissimum visum ad uxorem eius Liviam convertere, quae soror Germanici, formae initio aetatis indecorae, mox pulchritudine praecellebat. hanc ut amore incensus adulterio pellexit, et postquam primi flagitii potitus est (neque femina amissa

pudicitia alia abnuerit), ad coniugii spem, consortium regni et
 necem mariti impulit. atque illa, cui avunculus Augustus,
 socer Tiberius, ex Druso liberi, seque ac maiores et poste-
 ros municipali adultero foedabat, ut pro honestis et prae-
 sentibus flagitiosa et incerta exspectaret. sumitur in con-
 scientiam Eudemus, amicus ac medicus Liviae, specie artis
 frequens secretis. pellit domo Seianus uxorem Apicatam,
 ex qua tres liberos genuerat, ne paelici suspectaretur. sed
 magnitudo facinoris metum, prolationes, diversa interdum 20
 consilia adferebat.

4. Interim anni principio Drusus ex Germanici liberis
 togam virilem sumpsit, quaeque fratri eius Neroni decreverat
 senatus repetita. addidit orationem Caesar, multa cum laude
 filii sui, quod patria benevolentia in fratris liberos foret. nam
 Drusus, quamquam arduum sit eodem loci potentiam et con-
 cordiam esse, aequus adolescentibus aut certe non adversus
 habebatur. exim vetus et saepe simulatum proficiscendi in
 provincias consilium refertur. multitudinē veteranorum prae-
 texebat imperator et dilectibus supplendos exercitus: nam
 voluntarium militem deesse, ac si suppeditet, non eadem vir-
 tute ac modestia agere, quia plerumque inopes ac vagi sponte
 militiam sumant. percensuitque cursim numerum legionum
 et quas provincias tutarentur. quod mihi quoque exsequen-
 dum reor, quae tunc Romana copia in armis, qui socii reges,
 quanto sit angustius imperitatum. 15

5. Italiam utroque mari duae classes, Misenum apud et
 Ravennam, proximumque Galliae litus rostratae naves prae-
 sidebant, quas Actiaca victoria captas Augustus in oppidum
 Foroiuliense miserat valido cum remige. sed praecipuum
 robur Rhenum iuxta, commune in Germanos Gallosque sub-
 sidium, octo legiones erant. Hispaniae recens perdomitae
 tribus habebantur. Mauros Iuba rex acceperat donum populi
 Romani. cetera Africae per duas legiones parique numero
 Aegyptus, dehinc initio ab Suriae usque ad flumen Euphrate-
 ten, quantum ingenti terrarum sinu ambitur, quattuor legio-
 nibus coercita, accolis Hiberno Albanoque et aliis regibus,
 qui magnitudine nostra proteguntur adversum externa im-
 peria. et Thraeciam Rhoemetalces ac liberi Cotyis, ripam-

que Danuvii legionum duae in Pannonia, duae in Moesia at-
 15 tinebant, totidem apud Delmatiam locatis, quae positu regio-
 nis a tergo illis, ac si repentinum auxilium Italia posceret,
 haud procul accirentur, quamquam insideret urbem proprius
 miles, tres urbanae, novem praetoriae cohortes, Etruria ferme
 Umbriaque delectae aut vetere Latio et coloniis antiquitus
 20 Romanis. at apud idonea provinciarum sociae triremes alae-
 que et auxilia cohortium, neque multo secus in iis virium:
 sed persequi incertum fuit, cum ex usu temporis huc illuc
 mearent, gliscerent numero et aliquando minuerentur.

6. Congruens crediderim recensere ceteras quoque rei
 publicae partes, quibus modis ad eam diem habitae sint,
 quoniam Tiberio mutati in deterius principatus initium ille
 annus attulit. iam primum publica negotia et privatorum ma-
 5 xima apud patres tractabantur, dabaturque primoribus disse-
 rere et in adulationem lapsos cohibebat ipse; mandabatque
 honores, nobilitatem maiorum, claritudinem militiae, inlustres
 domi artes spectando, ut satis constaret non alios potiores
 fuisse. sua consulibus, sua praetoribus species; minorum
 10 quoque magistratuum exercita potestas; legesque, si maiesta-
 tis quaestio eximeretur, bono in usu. at frumenta et pecuniae
 vectigales, cetera publicorum fructuum societatibus equitum
 Romanorum agitabantur. res suas Caesar spectatissimo cui-
 que, quibusdam ignotis ex fama mandabat, semelque ad-
 15 sumpti tenebantur prorsus sine modo, cum plerique isdem
 negotiis insenescerent. plebes acri quidem annona fatiga-
 batur, sed nulla in eo culpa ex principe: quin infecunditati
 terrarum aut asperis maris obviam iit, quantum impendio di-
 ligentiaque poterat. et ne provinciae novis oneribus turba-
 20 rentur utque vetera sine avaritia aut crudelitate magistratuum
 tolerarent, providebat: corporum verbera, ademptiones bo-
 norum aberant. rari per Italiam Caesaris agri, modesta ser-
 vitia, intra paucos libertos domus; ac si quando cum privatis
 disceptaret, forum et ius.

7. Quae cuncta non quidem comi via, sed horridus ac
 plerumque formidatus, retinebat tamen, donec morte Drusi
 verterentur: nam dum superfuit, mansere, quia Seianus in-
 cipiente adhuc potentia bonis consiliis notescere volebat, et

ultor metuebatur non occultus odii, set crebro querens in columi filio adiutorem imperii alium vocari. et quantum superesse ut collega dicatur? primas dominandi spes in arduo: ubi sis ingressus, adesse studia et ministros. exstructa iam sponte praefecti castra, datos in manum milites; cerni effigiem eius in monumentis Cn. Pompei; communes illi cum familia Drusorum fore nepotes: precandam post haec modestiam, ut contentus esset. neque raro neque apud paucos talia iaciebat, et secreta quoque eius corrupta uxore probebantur.

8. Igitur Seianus maturandum ratus deligit venenum, quo paulatim inrepente fortuitus morbus adsimularetur. Id Druso datum per Lygdum spadonem, ut octo post annos cognitum est. ceterum Tiberius per omnes valetudinis eius dies, nullo metu an ut firmitudinem animi ostentaret, etiam defuncto necdum sepulto, curiam ingressus est. consulesque sede vulgari per speciem maestitiae sedentes honoris locique admonuit, et effusum in lacrimas senatum victo gemitu simul oratione continua erexit: non quidem sibi ignarum posse argui, quod tam recenti dolore subierit oculos senatus: vix propinquorum adloquia tolerari, vix diem aspici a plerisque lugentium. neque illos inbecillitatis damnandos: se tamen fortiora solacia e complexu rei publicae petivisse. miseratusque Augustae extremam senectam, rudem adhuc nepotum et vergentem aetatem suam, ut Germanici liberi, unica praesentium malorum levamenta, inducerentur petivit. egressi consules firmatos adloquio adolescentulos deductosque ante Caesarem statuunt. quibus adprensis 'patres conscripti, hos' inquit 'orbatos parente tradidi patruo ipsorum precatusque sum, quamquam esset illi propria suboles, ne secus quam suum sanguinem foveret, attolleret, sibique et posteris conformaret. erepto Druso preces ad vos converto disque et patria coram obtestor: Augusti pronepotes, clarissimis maioribus genitos, suscipite, regite, vestram meamque vicem explete. hi vobis, Nero et Druse, parentum loco. ita nati estis, ut bona malaque vestra ad rem publicam pertineant.'

9. Magno ea fletu et mox precationibus faustis audita; ac si modum orationi posuisset, misericordia sui gloriaque

animos audientium impleverat: ad vana et totiens inrisa re-
 volutus, de reddenda re publica utque consules seu quis alius
 5 regimen suscipere, vero quoque et honesto fidem dempsit.
 memoriae Drusi eadem quae in Germanicum decernantur,
 plerisque additis, ut ferme amat posterior adlatio. funus
 imaginum pompa maxime inlustre fuit, cum origo Iuliae gen-
 tis Aeneas omnesque Albanorum reges et conditor urbis Ro-
 10 mulus, post Sabina nobilitas, Attus Clausus ceteraque Clau-
 diorum effigies longo ordine spectarentur.

10. In tradenda morte Drusi quae plurimis maximaeque
 fidei auctoribus memorata sunt retuli: set non omiserim
 eorundem temporum rumorem, validum adeo ut nondum ex-
 lescat. corrupta ad scelus Livia Seianum Lygdi quoque spa-
 6 donis animum stupro vinxisse, quod is aetate atque forma
 carus domino interque primores ministros erat; deinde inter
 conscios ubi locus beneficii tempusque composita sint, eo
 audaciae propectum, ut verteret et occulto indicio Drusum
 veneni in patrem arguens moneret Tiberium, vitandam potio-
 10 nem quae prima ei apud filium epulanti offerretur. ea fraude
 captum senem, postquam convivium inierat, exceptum pocu-
 lum Druso tradidisse; atque illo ignaro et iuveniliter hauriente
 auctam suspicionem, tamquam metu et pudore sibimet inro-
 garet mortem quam patri struxerat.

11. Haec vulgo iactata, super id quod nullo auctore
 certo firmantur, prompte refutaveris. quis enim mediocri
 prudentia, nedum Tiberius tantis rebus exercitus, inaudito filio
 exitium offerret, idque sua manu et nullo ad paenitentiam re-
 6 gressu? quin potius ministrum veneni excruciet, auctorem
 exquireret, insita denique etiam in extraneos cunctatione et
 mora adversum unicum et nullius ante flagitii conpertum ute-
 retur? sed quia Seianus facinorum omnium repertor habe-
 batur, ex nimia caritate in eum Caesaris et ceterorum in
 10 utrumque odio quamvis fabulosa et immania credebantur,
 atrocior semper fama erga dominantium exitus. ordo alio-
 qui sceleris per Apicatam Seiani proditus, tormentis Eudemi
 ac Lygdi patefactus est. neque quisquam scriptor tam in-
 fensus extitit, ut Tiberio obiectaret, cum omnia alia conqui-
 15 rere intenderentque. mihi tradendi arguendique rumoris

causa fuit, ut claro sub exemplo falsas auditiones depellerem peteremque ab iis, quorum in manus cura nostra venerit, ne divulgata atque incredibilia avide accepta veris neque in miraculum corruptis antehabeant.

12. Ceterum laudante filium pro rostris Tiberio senatus populusque habitum ac voces dolentum simulatione magis quam libens induebat, domumque Germanici revirescere occulti laetabantur. quod principium favoris et mater Agrippina spem male tegens perniciem adceleravere. nam Seianus ubi videt mortem Drusi inultam interfecto-⁵ribus, sine maerore publico esse, ferox scelerum, et quia prima provenerant, volutare secum, quonam modo Germanici liberos perverteret, quorum non dubia successio. neque spargi venenum in tres poterat, egregia custodum fide et pudicitia¹⁰ Agrippinae impenetrabili. igitur contumaciam eius insectari, vetus Augustae odium, recentem Liviae conscientiam exagitare, ut superbam fecunditate, subnixam popularibus studiis inhiare dominationi apud Caesarem arguerent. alitque haec callidis criminato-¹⁵ribus, inter quos delegerat Iulium Postumum, per adulterium Mutiliae Priscae inter intimos aviae et consiliis suis peridoneum, quia Prisca in animo Augustae valida anum suapte natura potentiae anxiam insociabilem nurui efficiebat. Agrippinae quoque proximi inliciebantur pravis sermonibus tumidos spiritus perstimulare.²⁰

13. At Tiberius nihil intermissa rerum cura, negotia pro solaciis accipiens, ius civium, preces sociorum tractabat; factaque auctore eo senatus consulta, ut civitati Cibyrticae apud Asiam, Aegiensi apud Achaiam, motu terrae labefactis, subveniretur remissione tributi in triennium. et Vibius Sere-⁵nus pro consule ulterioris Hispaniae, de vi publica damnatus, ob atrocitatem morum in insulam Amorgum deportatur. Carsidius Sacerdos, reus tamquam frumento hostem Tacfarinatem iuvisset, absolvitur, eiusdemque criminis C. Gracchus. hunc comitem exilii admodum infantem pater Sempronius in insulam Cercinam tulerat. illic adultus inter extorres et liberalium artium nescios, mox per Africam ac Siciliam mutando sordidas merces sustentabatur; neque tamen effugit magnae fortunae pericula. ac ni Aelius Lamia et L. Apro-

15 nius, qui Africam obtinuerant, insontem protexissent, claritudine infausti generis et paternis adversis foret abstractus.

14. Is quoque annus legationes Graecarum civitatum habuit, Samiis Iunonis, Cois Aesculapii delubro vetustum asyli ius ut firmaretur petentibus. Samii decreto Amphictyonum nitebantur, quis praecipuum fuit rerum omnium iudicium, qua tempestate Graeci conditis per Asiam urbibus orae maris potiebantur. neque dispar apud Coos antiquitas, et accedebat meritum ex loco: nam cives Romanos templo Aesculapii induxerant, cum iussu regis Mithridatis apud cunctas Asiae insulas et urbes trucidarentur. variis dehinc et saepius inritis praetorum questibus, postremo Caesar de inmodestia histrionum rettulit: multa ab iis in publicum seditiose, foeda per domos temptari; Oscum quondam ludicrum, levissimae apud vulgum oblectationis, eo flagitiorum et virium venisse, ut auctoritate patrum coercendum sit. pulsi tum
15 histriones Italia.

15. Idem annus alio quoque luctu Caesarem adficit, alterum ex geminis Drusi liberis extinguendo, neque minus morte amici. is fuit Lucilius Longus, omnium illi tristium laetorumque socius unusque e senatoribus Rhodii secessus
5 comes. ita quamquam novo homini censorium funus, effigiem apud forum Augusti publica pecunia patres decrevere, apud quos etiam tum cuncta tractabantur, adeo ut procurator Asiae Lucilius Capito accusante provincia causam dixerit, magna cum adseveratione principis, non se ius nisi in
10 servitia et pecunias familiares dedisse: quod si vim praetoris usurpasset manibusque militum usus foret, spreta in eo mandata sua: audirent socios. ita reus cognito negotio damnatur. ob quam ultionem, et quia priore anno in C. Silanum vindicatum erat, decrevere Asiae urbes templum Tiberio matricae
15 trique eius ac senatui. et permissum statuere; egitque Nero grates ea causa patribus atque avo, laetas inter audientium adfectiones, qui recenti memoria Germanici illum aspici, illum audiri rebantur. aderantque iuveni modestia ac forma principe viro digna, notis in eum Seiani odiis ob periculum
20 gratiora.

16. Sub idem tempus de flamine Diali in locum Servi

Maluginensis defuncti legendo, simul roganda nova lege disseruit Caesar. nam patricios confarreatis parentibus genitos tres simul nominari, ex quis unus legeretur, vetusto more; neque adesse, ut olim, eam copiam, omiſſa confarreandi ad-
suetudine aut inter paucos retenta: (pluresque eius rei causas adferebat, potissimam penes incuriam virorum feminarumque; accedere ipsius caerimoniae difficultates, quae consulto vitarentur) et quod exiret e iure patrio qui id flaminium apisceretur quaeque in manum flaminis conveniret. ita
medendum senatus decreto aut lege, sicut Augustus quaedam
ex horrida illa antiquitate ad praesentem usum flexisset. igitur tractatis religionibus placitum instituto flaminum nihil demutari: sed lata lex, qua flaminica Dialis sacrorum causa in potestate viri, cetera promisco feminarum iure ageret. et filius Maluginensis patri suffectus. utque glisceret dignatio sacerdotum atque ipsis promptior animus foret ad capessendas caerimoniae, decretum Corneliae virgini, quae in locum Scantiae capiebatur, sestertium viciens, et quotiens Augusta theatrum introisset, ut sedes inter Vestalium consideret.

17. Cornelio Cethego Visellio Varrone consulibus pontifices eorumque exemplo ceteri sacerdotes, cum pro incolumitate principis vota suscipere, Neronem quoque et Drusum isdem dis commendavere, non tam caritate iuvenum quam adulatione, quae moribus corruptis perinde anceps, si nulla et ubi nimia est. nam Tiberius haud umquam domui Germanici mitis, tum vero aequari adulescentes senectae suae impatienter indoluit; accitosque pontifices percontatus est, num id precibus Agrippinae aut minis tribuissent. et illi quidem, quamquam abnuerent, modice perstricti; etenim pars magna e propinquis ipsius aut primores civitatis erant: ceterum in senatu oratione monuit in posterum, ne quis mobiles adolescentium animos praematuris honoribus ad superbiam extolleret. instabat quippe Seianus incusabatque diductam civitatem ut civili bello; esse qui se partium Agrippinae vocent, ac ni resistatur, fore pluris; neque aliud gliscentis discordiae remedium quam si unus alterve maxime prompti subverterentur.

18. Qua causa C. Silium et Titium Sabinum adgreditur.

amicitia Germanici perniciosa utrique, Silio et quod ingentis exercitus septem per annos moderator partisque apud Germaniam triumphalibus Sacroviriani belli victor, quanto maiore mole procideret, plus formidinis in alios dispersebatur. credebant plerique auctam offensionem ipsius intemperantia, immodice iactantis suum militem in obsequio duravisse, cum alii ad seditiones prolaberentur; neque mansurum Tiberio imperium, si iis quoque legionibus cupido novandi fuisset. 10 destrui per haec fortunam suam Caesar inparemque tanto merito rebatur. nam beneficia eo usque laeta sunt, dum videntur exsolvi posse: ubi multum antevenere, pro gratia odium redditur.

19. Erat uxor Silio Sosia Galla, caritate Agrippinae in-visa principi. hos corripere dilato ad tempus Sabino placitum, inmissusque Varro consul, qui paternas inimicitias obtendens odiis Seiani per dedecus suum gratificabatur. precante reo 5 brevem moram, dum accusator consulatu abiret, adversatus est Caesar: solitum quippe magistratibus diem privatis dicere; nec infringendum consulis ius, cuius vigiliis niteretur ne quod res publica detrimentum caperet. proprium id Tiberio fuit scelera nuper reperta priscis verbis obtegere. igitur multa 10 adseveratione, quasi aut legibus cum Silio ageretur aut Varro consul aut illud res publica esset, coguntur patres. silente reo, vel si defensionem coeptaret, non occultante cuius ira premeretur, conscientia belli Sacrovir dñu dissimulatus, victoria per avaritiam foedata et uxor Sosia arguebantur. nec 15 dubie repetundarum criminibus haerebant, sed cuncta quaestione maiestatis exercita, et Silius imminentem damnationem voluntario fine praevertit.

20. Saevitum tamen in bona, non ut stipendiariis pecuniae redderentur, quorum nemo repetebat, sed liberalitas Augusti avulsa, computatis singillatim quae fisco petebantur. ea prima Tiberio erga pecuniam alienam diligentia fuit. 5 Sosia in exilium pellitur Asinii Galli sententia, qui partem bonorum publicandam, pars ut liberis relinqueretur censuerat. contra M. Lepidus quartam accusatoribus secundum necessitudinem legis, cetera liberis concessit. hunc ego Lepidum temporibus illis gravem et sapientem virum fuisse 2 3

comperior: nam pleraque ab saevis adulationibus aliorum in 10 melius flexit. neque tamen temperamenti egebat, cum aequali auctoritate et gratia apud Tiberium vigerit. unde dubitare cogor, fato et sorte nascendi, ut cetera, ita principum inclinatio in hos, offensio in illos, an sit aliquid in nostris consiliis liceatque inter abruptam contumaciam et deforme 15 obsequium pergere iter ambitione ac periculis vacuum. at Messalinus Cotta haud minus claris maioribus, sed animo diversus, censuit cavendum senatus consulto, ut quamquam insontes magistratus et culpae alienae nescii provincialibus uxorum criminibus perinde quam suis plecterentur. 20

21. Actum dehinc de Calpurnio Pisone, nobili ac feroci viro. is namque, ut rettuli, cessurum se urbe ob factiones accusatorum in senatu clamitaverat et sprete potentia Augustae trahere in ius Urgulanium domoque principis excire ausus erat. quae in praesens Tiberius civiliter habuit: sed 5 in animo revolvente iras, etiam si impetus offensionis languerat, memoria valebat. Pisonem Q. Granius secreti sermonis incusavit adversum maiestatem habiti, adiecitque in domo eius venenum esse eumque gladio accinctum introire curiam. quod ut atrocius vero tramissum: ceterorum, quae multa cu- 10 mulabantur, receptus est reus, neque peractus ob mortem opportunam. reiatum et de Cassio Severo exule, qui sordidae originis, maleficae vitae, sed orandi validus, per immodicas inimicitias ut iudicio iurati senatus Cretam amoveretur effecerat; atque illic eadem actitando recentia veteraque odia 15 advertit, bonisque exutus, interdicto igni atque aqua, saxo Seripho consenuit.

22. Per idem tempus Plautius Silvanus praetor incertis causis Aproniam coniugem in praeceps iecit, tractusque ad Caesarem ab L. Apronio socero turbata mente respondit, tamquam ipse somno gravis atque eo ignarus, et uxor sponte mortem sumpsisset. non cunctanter Tiberius pergit in do- 5 mum, visit cubiculum, in quo reluctantis et impulsae vestigia cernebantur. refert ad senatum, datisque iudicibus Urgulania Silvani avia pugionem nepoti misit. quod perinde creditum quasi principis monitu ob amicitiam Augustae cum Urgulania. reus frustra temptato ferro venas praebuit exsol- 10

vendas. mox Numantina, prior uxor eius, accusata inie-
cisse carminibus et veneficiis vaecordiam marito, insons iu-
dicatur.

23. Is demum annus populum Romanum longo adversum
Numidam Tacfarinatem bello absolvit. nam priores duces
ubi impetrando triumphalium insigni sufficere res suas cre-
diderant, hostem omittebant; iamque tres laureatae in urbe
statuae et adhuc raptabat Africam Tacfarinas, auctus Mauro-
rum auxillis, qui, Ptolemaeo Iubae filio iuventa incurioso,
libertos regios et servilia imperia bello mutaverant. erat illi
praedarum receptor ac socius populandi rex Garamantum,
non ut cum exercitu incederet, sed missis levibus copiis,
10 quae ex longinquo in maus audiebantur; ipsaque e provincia,
ut quis fortuna inops, moribus turbidus, promptius ruebant,
quia Caesar post res a Blaeso gestas, quasi nullis iam in
Africa hostibus, reportari nonam legionem iusserat, nec pro
consule eius anni P. Dolabella retinere ausus erat, iussa prin-
15 cipis magis quam incerta belli metuens.

24. Igitur Tacfarinas disperso rumore rem Romanam
aliis quoque ab nationibus lacerari eoque paulatim Africa
decedere, ac posse reliquos circumveniri, si cuncti quibus
libertas servitio potior incubuissent, auget vires positisque
5 castris Thubuscum oppidum circumsidet. at Dolabella con-
tracto quod erat militum, terrore nominis Romani et quia
Numidae peditum aciem ferre nequeunt, primo sui incessu
solvit obsidium locorumque opportuna permunivit; simul prin-
cipis Musulamiorum defectionem coeptantes securi percutit.
10 dein quia pluribus adversum Tacfarinatem expeditionibus
cognitum, non gravi nec uno incurso consecrandum hostem
vagum, excito cum popularibus rege Ptolemaeo quattuor
agmina parat, quae legatis aut tribunis data; et praedatorias
manus delecti Maurorum duxere: ipse consultor aderat om-
15 nibus.

25. Nec multo post adfertur Numidas apud castellum
semirutum, ab ipsis quondam incensum, cui nomen Auzea,
positis mapalibus consedissee, fisos loco, quia vastis circum
saltibus claudebatur. tum expeditae cohortes alaeque, quam
5 in partem ducerentur ignarae, cito agmine rapiuntur. simul-

que coeptus dies et concentu tubarum ac truci clamore aderant semisomnos in barbaros, praepeditis Numidarum equis aut diversos pastus pererrantibus, ab Romanis confertus pedes, dispositae turmae, cuncta proelio provisa: hostibus contra omnium nesciis non arma, non ordo, non consilium,¹⁰ sed pecorum modo trahi, occidi, capi. infensus miles memoria laborum et adversum eludentis optatae totiens pugnae se quisque ultione et sanguine explebant. differtur per manipulos, Tacfarinatem omnes, notum tot proeliis, consecentur: non nisi duce interfecto requiem belli fore. at ille deiectis circum stipatoribus vinctoque iam filio et effusis undique Romanis, ruendo in tela captivitatem haud inulta morte effugit isque finis armis impositus.

26. Dolabellae petenti abnuit triumphalia Tiberius, Seiano tribuens, ne Blaesi avunculi eius laus obsolesceret. sed neque Blaesus ideo inlustrior, et huic negatus honor gloriam intendit: quippe minore exercitu insignis captivos, caedem ducis bellique confecti famam deportarat. sequebantur et⁵ Garamantum legati, raro in urbe visi, quos Tacfarinate caeso percussa gens, set culpa nescia ad satis faciendum populo Romano miserat. cognitis dehinc Ptolemaei per id bellum studiis repetitus ex vetusto more honos missusque e senatoribus qui scipionem eburnum, togam pictam, antiqua patrum¹⁰ munera, daret regemque et socium atque amicum appellaret.

27. Eadem aestate mota per Italiam servilis belli semina fors oppressit. auctor tumultus T. Curtisius, quondam praetoriae cohortis miles, primo coetibus clandestinis apud Brundisium et circumiecta oppida, mox positis propalam libellis ad libertatem vocabat agrestia per longinquos saltus⁵ et ferocia servitia, cum velut munere deum tres biremes adpulere ad usus commeantium illo mari. et erat isdem regionibus Cutius Lupus quaestor, cui provincia vetere ex more calles evenerant: is disposita classiariorum copia coeptantem cum maxime coniurationem disiecit. missusque a Caesare pro-¹⁰pere Staius tribunus cum valida manu ducem ipsum et proximos audacia in urbem traxit, iam trepidam ob multitudinem familiarum, quae gliscebat inmensum, minore in dies plebe ingenua.

28. Isdem consulibus miseriarum ac saevitiae exemplum atrox, reus pater, accusator filius (nomen utrique Vibius Serenus) in senatum inducti sunt. ab exilio retractus inlueque ac squalore obsitus et tum catena vinctus pater oranti filio comparatur, adolescens multis munditiis, alacri vultu, structas principi insidias, missos in Galliam concitatores belli index idem et testis dicebat, adnectebatque Caecilium Cornutum praetorium ministravisse pecuniam; qui taedio curarum, et quia periculum pro exitio habebatur, mortem in se festinavit. at contra reus nihil infracto animo obversus in filium quatere vincla, vocare ultores deos, ut sibi quidem redderent exilium, ubi procul tali more ageret, filium autem quandoque supplicia sequerentur. adseverabatque innocentem Cornutum et falso exterritum; idque facile intellectu, si proderentur alii: non enim se caedem principis et res novas uno socio cogitasse.

29. Tum accusator Cn. Lentulum et Seium Tuberonem nominat, magno pudore Caesaris, cum primores civitatis, intimi ipsius amici, Lentulus senectutis extremae, Tubero defecto corpore, tumultus hostilis et turbandae rei publicae accerserentur. sed hi quidem statim exempti: in patrem ex servis quaesitum, et quaestio adversa accusatori fuit. qui scelere vacors, simul vulgi rumore territus, robur et saxum aut parricidarum poenas minitantium, cessit urbe. ac retractus Ravenna exsequi accusationem adigitur, non occultante Tiberio vetus odium adversum exulem Serenum. nam post damnatum Libonem missis ad Caesarem literis exprobraverat suum tantum studium sine fructu fuisse, addideratque quaedam contumacius quam tutum apud aures superbas et offensioni proniores. ea Caesar octo post annos rettulit, medium tempus varie arguens, etiam si tormenta pervicacia servorum contra evenissent.

30. Dictis dein sententiis ut Serenus more maiorum puniretur, quo molliret invidiam, intercessit. Gallus Asinius cum Gyaro aut Donusa claudendum censeret, id quoque aspernatus est, egenam aquae utramque insulam referens dandosque vitae usus cui vita concederetur. ita Serenus Amorgum reportatur. et quia Cornutus sua manu ceci-

derat, actum de praemiis accusatorum abolendis, si quis maiestatis postulatus ante perfectum iudicium se ipse vita privavisset. ibaturque in eam sententiam, ni durius contraque morem suum palam pro accusatoribus Caesar in-
 ritas leges, rem publicam in praecipiti conquestus esset: subverterent potius iura quam custodes eorum amoverent. sic delatores, genus hominum publico exitio repertum et ne poenis quidem umquam satis coercitum, per praemia eliciebantur. 10

31. His tam adsiduis tamque maestis modica laetitia intericitur, quod C. Cominium equitem Romanum, probrosi in se carminis convictum, Caesar precibus fratris, qui senator erat, concessit. quo magis mirum habebatur gnarum meliorum, et quae fama clementiam sequeretur, tristiora malle. 5 neque enim socordia peccabat; nec occultum est, quando ex veritate, quando adumbrata laetitia facta imperatorum celebrentur. quin ipse, compositus alias et velut eluctantium verborum, solutius promptiusque eloquebatur, quotiens subveniret. at P. Suillum quaestorem quondam Germanici, cum 10 Italia arceretur convictus pecuniam ob rem iudicandam cepisse, amovendum in insulam censuit, tanta contentione animi, ut iure iurando obstringeret e re publica id esse. quod aspere acceptum ad praesens mox in laudem vertit regresso Suillio; quem vidit sequens aetas praepotentem, venalem et 15 Claudii principis amicitia diu prospere, numquam bene usum. eadem poena in Catum Firmium senatorem statuitur, tamquam falsis maiestatis criminibus sororem petivisset. Catus, ut rettuli, Libonem inlexerat insidiis, deinde indicio perculerat. eius operae memor Tiberius, sed alia praetendens, exilium deprecatus est: quo minus senatu pelleretur non obstitit.

32. Pleraque eorum, quae rettuli quaeque referam, parva forsitan et levia memoratu videri non nescius sum: sed nemo annales nostros cum scriptura eorum contenderit, qui veteres populi Romani res composuere. ingentia illi bella, expugnationes urbium, fasos captosque reges, aut si quando ad interna praeverterent, discordias consulum adversum tribunos, agrarias frumentariasque leges, plebis et optimatium certa-

mina libero egressu memorabant: nobis in arto et inglorius labor; immota quippe aut modice lacessita pax, maestae
 10 urbis res et princeps proferendi imperi incuriosus erat. non tamen sine usu fuerit introspicere illa primo aspectu levia, ex quis magnarum saepe rerum motus oriuntur.

33. Nam cunctas nationes et urbes populus aut primores aut singuli regunt: delecta ex iis et consociata rei publicae forma laudari facilius quam evenire, vel si evenit, haud diuturna esse potest. igitur ut olim plebe valida, vel
 5 cum patres pollerent, noscenda vulgi natura et quibus modis temperanter haberetur, senatusque et optimatum ingenia qui maxime perdidicerant, callidi temporum et sapientes credebantur, sic converso statu neque alia re Romana quam si unus imperitet, haec conquiri tradique in rem fuerit, quia
 10 pauci prudentia honesta ab deterforibus, utilia ab noxiis discernunt, plures aliorum eventis docentur. ceterum ut profutura, ita minimum oblectationis adferunt. nam situs gentium, varietates proeliorum, clari ducum exitus retinent ac redintegrant legentium animum: nos saeva iussa, continuas accu-
 15 sationes, fallaces amicitias, perniciem innocentium et eadem exitu causas coniungimus, obvia rerum similitudine et satietate. tum quod antiquis scriptoribus rarus obtrectator, neque refert cuiusquam Punicas Romanasne acies laetius extuleris: at multorum, qui Tiberio regente poenam vel in-
 20 famias subiere, posterii manent. utque familiae ipsae iam extinctae sint, reperias qui ob similitudinem morum aliena malefacta sibi obiectari putent. etiam gloria ac virtus infensos habet, ut nimis ex propinquo diversa arguens. sed ad inceptum redeo.

34. Cornelio Cosso Asinio Agrippa consulibus Cremutius Cordus postulat, novo ac tunc primum audito crimine, quod editis annalibus laudatoque M. Bruto C. Cassium Romanorum ultimum dixisset. accusabant Satrius Secundus et
 5 Pinarius Natta, Seiani clientes. id perniciosum reo, et Caesar truci vultu defensionem accipiens, quam Cremutius, relinquendae vitae certus, in hunc modum exorsus est: 'verba mea, patres conscripti, arguuntur: adeo factorum innocens sum. sed neque haec in principem aut principis parentem,

quos lex maiestatis amplectitur: Brutum et Cassium laudavisse 10
 dicor, quorum res gestas cum plurimi composuerint, nemo
 sine honore memoravit. Titus Livius, eloquentiae ac fidei
 praeclarus in primis, Cn. Pompeium tantis laudibus tulit, ut
 Pompeianum eum Augustus appellaret; neque id amicitiae
 eorum offecit. Scipionem, Afranium, hunc ipsum Cassium, 15
 hunc Brutum nusquam latrones et parricidas, quae nunc vo-
 cabula inponuntur, saepe ut insignis viros nominat. Asinii
 Pollionis scripta egregiam eorundem memoriam tradunt; Mes-
 salla Corvinus imperatorem suum Cassium praedicabat: et
 uterque opibus atque honoribus perviguere. Marci Ciceronis 20
 libro, quo Catonem caelo aequavit, quid aliud dictator Caes-
 sar quam rescripta oratione, velut apud indices, respondit?
 Antonii epistulae, Bruti contiones falsa quidem in Augustum
 probra, set multa cum acerbitate habent; carmina Bibaculi
 et Catulli referta contumeliis Caesarum leguntur: sed ipse 25
 divus Julius, ipse divus Augustus et tulere ista et reliquere,
 haud facile dixerim, moderatione magis an sapientia. nam-
 que spreta exölescunt: si irascare, adgnita videntur.’

35. ‘Non attingo Graecos, quorum non modo libertas,
 etiam libido impunita; aut si quis advertit, dictis dicta ultus
 est. sed maxime solutum et sine obtrectatore fuit prodere de
 iis, quos mors odio aut gratiae exemisset. num enim armatis
 Cassio et Bruto ac Philippenses campos optinentibus belli 5
 civilis causa populum per contiones incendo? an illi quidem
 septuagensimum ante annum peremti, quo modo imaginibus
 suis noscuntur, quas ne victor quidem abolevit, sic partem
 memoriae apud scriptores retinent? suum cuique decus poste-
 ritas rependit; nec deerunt, si damnatio ingruit, qui non modo 10
 Cassii et Bruti set etiam mei meminerint.’ egressus dein
 senatu vitam abstinentia finivit. libros per aediles creman-
 dos censuere patres: set manserunt, occultati et editi. quo
 magis socordiam eorum inridere libet, qui praesenti potentia
 credunt extingui posse etiam sequentis aevi memoriam. nam 15
 contra punitis ingenii gliscit auctoritas, neque aliud externi
 reges aut qui eadem saevitia usi sunt, nisi dedecus sibi at-
 que illis gloriam peperere.

36. Ceterum postulandis reis tam continuus annus fuit,

ut feriarum Latinarum diebus praefectum urbis Drusum, auspicandi gratia tribunal ingressum, adierit Calpurnius Salvianus in Sextum Marium: quod a Caesare palam increpitem causa exilii Salviano fuit. obiecta publice Cyzicenis incuria caerimoniarum divi Augusti, additis violentiae criminibus adversum cives Romanos. et amisere libertatem, quam bello Mithridatis meruerant, circumsessi nec minus sua constantia quam praesidio Luculli pulso rege. at Fonteius Capito, qui pro consule Asiam curaverat, absolvitur, conperto ficta in eum crimina per Vibium Serenum. neque tamen id Sereno noxae fuit, quem odium publicum tutiorem faciebat. nam ut quis destructior accusator, velut sacrosanctus erat: leves ignobiles poenis adficiebantur.

37. Per idem tempus Hispania ulterior missis ad senatum legatis oravit, ut exemplo Asiae delubrum Tiberio matrique eius exstrueret. qua occasione Caesar, validus alioqui spernendis honoribus et respondendum ratus iis quorum rumore arguebatur in ambitionem flexisse, huiusce modi orationem coepit: 'scio, patres conscripti, constantiam meam a plerisque desideratam, quod Asiae civitatibus nuper idem istud petentibus non sim adversatus. ergo et prioris silentii defensionem, et quid in futurum statuerim, simul aperiam. cum divus Augustus sibi atque urbi Romae templum apud Pergamum sisti non prohibuisset, qui omnia facta dictaque eius vice legis observem, placitum iam exemplum promptius secutus sum, quia cultui meo veneratio senatus adiungebatur. ceterum ut semel recepisse veniam habuerit, ita omnes per provincias effigie numinum sacrari ambitiosum, superbum; et vanescet Augusti honor, si promiscis adulationibus vulgatur.

38. Ego me, patres conscripti, mortalem esse et hominum officia fungi satisque habere, si locum principem impleam, et vos testor et meminisse posteros volo; qui satis superque memoriae meae tribuent, ut maioribus meis dignum, rerum vestrarum providum, constantem in periculis, offensionum pro utilitate publica non pavidum credant. haec mihi in animis vestris templa, hae pulcherrimae effigies et mansurae. nam quae saxo struuntur, si iudicium posterorum in odium vertit, pro sepulchris spernuntur. proinde socios ci-

ves et deos ipsos precor, hos ut mihi ad finem usque vitae ¹⁰ quietam et intellegendam humani divinique iuris mentem duint, illos ut, quandoque concessero, cum laude et bonis recordationibus facta atque famam nominis mei prosequantur.' perstititque posthac secretis etiam sermonibus aspernari talem sui cultum. quod alii modestiam, multi, quia diffideret, qui- ¹⁵ dam ut degeneris animi interpretabantur. optimos quippe mortalium altissima cupere: sic Herculem et Liberum apud Graecos, Quirinum apud nos deum numero additos: melius Augustum, qui speraverit. cetera principibus statim adesse: unum insatiabiliter parandam, prosperam sui memoriam; nam ²⁰ contemptu famae contemni virtutes.

39. At Seianus nimia fortuna socors et muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Livia, componit ad Caesarem codicillos: moris quippe tum erat quamquam praesentem scripto adire. eius talis forma fuit: benevolentia patris Augusti et mox plurimis Tiberii iudiciis ⁵ ita insuevisse, ut spes votaue sua non prius ad deos quam ad principum aures conferret. neque fulgorem honorum umquam precatum: excubias ac labores, ut unum e militibus, pro incolumitate imperatoris malle. ac tamen quod pulcherimum adeptum, ut coniunctione Caesaris dignus crederetur: ¹⁰ hinc initium spei. et quoniam audiverit Augustum in conlocanda filia non nihil etiam de equitibus Romanis consultavisse, ita, si maritus Liviae quaereretur, haberet in animo amicum sola necessitudinis gloria usurum. non enim exuere inposita munia: satis aestimare firmari domum adversum ini- ¹⁵ quas Agrippinae offensiones, idque liberorum causa; nam sibi multum superque vitae fore, quod tali cum principe explevisset.

40. Ad ea Tiberius laudata pietate Seiani suisque in eum beneficiis modice percursis, cum tempus tamquam ad integram consultationem petivisset, adiunxit: ceteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent; principum diversam esse sortem, quibus praecipua rerum ad famam deri- ⁵ genda. ideo se non illuc decurrere quod promptum rescriptu, posse ipsam Liviam statuere, nubendum post Drusum an in penatibus isdem tolerandum haberet; esse illi matrem et

aviam, propiora consilia. simplicius acturum, de inimicitis
 10 primum Agrippinae, quas longe acrius arsuras, si matrimo-
 nium Liviae velut in partes domum Caesarum distraxisset.
 sic quoque erumpere aemulationem feminarum, eaque discor-
 dia nepotes suos convelli: quid si intendatur certamen tali
 coniugio? 'falleris enim, Seiane, si te mansurum in eodem
 15 ordine putas, et Liviam, quae Gaio Caesari, mox Druso
 nupta fuerit, ea mente acturam, ut cum equite Romano se-
 nescat. ego ut sinam, credisne passuros qui fratrem eius,
 qui patrem maioresque nostros in summis imperiis videre?
 vis tu quidem istum intra locum sistere: sed illi magistratus
 20 et primores, qui te invitum perrumpunt omnibusque de rebus
 consulunt, excessisse iam pridem equestre fastigium longeque
 antisse patris mei amicitias non occulti ferunt perque invi-
 diam tui me quoque incusant. at enim Augustus filiam suam
 equiti Romano tradere meditatus est. mirum hercule, si cum
 25 in omnis curas distraheretur immensumque attolli provideret
 quem coniunctione tali super alios extulisset, C. Procleium
 et quosdam in sermonibus habuit insigni tranquillitate vitae,
 nullis rei publicae negotiis permixtos. sed si dubitatione
 Augusti movemur, quanto validius est quod Marco Agrippae,
 30 mox mihi conlocavit? atque ego haec pro amicitia non oc-
 cultavi: ceterum neque tuis neque Liviae destinatis adver-
 sator. ipse quid intra animum volutaverim, quibus adhuc
 necessitudinibus inmiscere te mihi parem, omittam ad prae-
 sens referre: id tantum aperiam, nihil esse tam excelsum,
 35 quod non virtutes istae tuasque in me animus mereantur, da-
 toque tempore vel in senatu vel in contione non reticebo.'

41. Rursum Seianus, non iam de matrimonio, sed altius
 metuens, tacita suspicionum, vulgi rumorem, ingruentem invi-
 diam deprecatur. ac ne adsiduos in domum coetus arcendo
 infringeret potentiam aut receptando facultatem criminantibus
 5 praeberet, huc flexit, ut Tiberium ad vitam procul Roma
 amoenis locis degendam impelleret. multa quippe providebat:
 sua in manu aditus literarumque magna ex parte se arbitrum
 fore, cum per milites commearent; mox Caesarem vergente
 iam senecta secretoque loci mollitum munia imperii facilius
 10 tramissurum; et minui sibi invidiam adempta salutantum turba,

sublatisque inanibus veram potentiam augeri. igitur paulatim negotia urbis, populi adcursor, multitudinem adfluentium increpat, extollens laudibus quietem et solitudinem, quis abesse taedia et offensiones ac praecipua rerum maxime agitari.

42. Ac forte habita per illos dies de Votieno Montano, celebris ingenii viro, cognitio cunctantem iam Tiberium perpulit ut vitandos crederet patrum coetus vocesque, quae plerumque verae et graves coram ingerebantur. nam postulato Votieno ob contumelias in Caesarem dictas, testis Aemilius e militaribus viris dum studio probandi cuncta refert et quamquam inter obstrepentes magna adseveratione nititur, audivit Tiberius probra quis per occultum lacerabatur, adeoque percussus est, ut se vel statim vel in cognitione purgaturum clamitaret precibusque proximorum, adulatione omnium aegre componeret animum. et Votienus quidem maiestatis poenis adfectus est: Caesar obiectam sibi adversus reos inclementiam eo pervicacius amplexus, Aquiliam adulterii delatam cum Vario Ligure, quamquam Lentulus Gaetulicus consul designatus lege Iulia damnasset, exilio punivit Apidiumque Merulam, quod in acta divi Augusti non iuraverat, albo senatorio erasit.

43. Auditae dehinc Lacedaemoniorum et Messeniorum legationes de iure templi Dianae Limnatidis, quod suis a maioribus suaque in terra dicatum Lacedaemonii firmabant annalium memoria vatumque carminibus, sed Macedonis Philippi, cum quo bellassent, armis ademptum ac post C. Caesaris et M. Antonii sententia redditum. contra Messenii veterem inter Herculis posteros divisionem Peloponnesi protulere, suoque regi Denthaliatem agrum, in quo id delubrum, cecisise; monumentaque eius rei sculpta saxis et aere prisco manere. quod si vatum, annalium ad testimonia vocentur, plures sibi ac locupletiores esse; neque Philippum potentia sed ex vero statuisset: idem regis Antigoni, idem imperatoris Mummi iudicium; sic Milesios permissio publice arbitrio, postremo Atidium Geminum praetorem Achaiae decrevisse. ita secundum Messenios datum. et Segestani aedem Veneris montem apud Erycum, vetustate dilapsam, restaurari postulavere, nota memorantes de origine eius et laeta Tiberio. suscepit

curam libens ut consanguineus. tunc tractatae Massiliensium
 20 precēs probatumque P. Rutilii exemplum; namque eum legi-
 bus pulsum civem sibi Zmyrnaei addiderant, quo iure Vul-
 catus Moschus exul in Massilienses receptus bona sua rei pu-
 blicae eorum ut patriae reliquerat.

44. Obiere eo anno viri nobiles Cn. Lentulus et L. Do-
 mitius. Lentulo super consulatum et triumphalia de Getis
 gloriae fuerat bene tolerata paupertas, dein magnae opes in-
 nocenter partae et modeste habitae. Domitium decoravit
 5 pater civili bello maris potens, donec Antonii partibus, mox
 Caesaris misceretur. avus Pharsalica acie pro optumatis
 ceciderat. ipse delectus cui minor Antonia, Octavia genita,
 in matrimonium daretur, post exercitu flumen Albim tran-
 scendit, longius penetrata Germania quam quisquam priorum,
 10 easque ob res insignia triumphii adeptus est. obiit et L. An-
 tonius, multa claritudine generis, sed inprospera. nam patre
 eius Iulo Antonio ob adulterium Iuliae morte punito hunc
 admodum adulescentulum, sororis nepotem, seposuit Augustus
 in civitatem Massiliensem, ubi specie studiorum nomen exilii
 15 tegeteretur. habitus tamen supremis honor, ossaque tumulo
 Octaviorum inlata per decretum senatus.

45. Isdem consulibus facinus atrox in citeriore Hispania
 admissum a quodam agresti nationis Terrestinae. is prae-
 torem provinciae L. Pisonem, pace incuriosum, ex improviso
 in itinere adortus uno vulnere in mortem adfecit; ac perni-
 5 citate equi profugus, postquam saltuosos locos attigerat,
 dimisso equo per derupta et avia sequentis frustratus est.
 neque diu fefellit: nam presso ductoque per proximos pagos
 equo, cuius foret cognitum. et repertus cum tormentis edere
 consocios adigeretur, voce magna sermone patrio frustra se
 10 interrogari clamitavit: adsisterent socii ac spectarent; nullam
 vim tantam doloris fore, ut veritatem eliceret. idemque cum
 postero ad quaestionem retraheretur, eo nisu proripuit se
 custodibus saxoque caput affixit, ut statim exanimaretur.
 sed Piso Terrestinorum dolo caesus habetur; quippe pecu-
 15 nias e publico interceptas acrius quam ut tolerarent barbari
 cogebat.

46. Lentulo Gaetulico C. Calvisio consulibus decreta

triumphi insignia Poppaeo Sabino contusis Thraecum gentibus, qui montium editis sine cultu atque eo ferocius agitant. causa motus super hominum ingenium, quod pati dilectus et validissimum quemque militiae nostrae dare aspernabantur, ne regibus quidem parere nisi ex libidine soliti, aut si mitterent auxilia, suos ductores praeficere nec nisi adversum accolas belligerare. ac tum rumor incesserat fore ut disiecti aliisque nationibus permixti diversas in terras traherentur. sed antequam arma inciperent, misere legatos amicitiam obsequiumque memoraturos, et mansura haec, si nullo novo onere temptarentur: sin ut victis servitium indiceretur, esse sibi ferrum et iuventutem et promptum libertati aut ad mortem animum. simul castella rupibus indita conlatosque illuc parentes et coniuges ostentabant bellumque impeditum arduum cruentum minitabantur.

47. At Sabinus, donec exercitus in unum conduceret, datis mitibus responsis, postquam Pomponius Labeo e Moesia cum legione, rex Rhoemetalces cum auxiliis popularium, qui fidem non mutaverant, venire, addita praesenti copia ad hostem pergit compositum iam per angustias saltuum. quidam audentius apertis in collibus visebantur, quos dux Romanus acie suggestus haud aegre pepulit, sanguine barbarorum modico ob propinqua suffugia. mox castris in loco communitis valida manu montem occupat, angustum et aequali dorso continuum usque ad proximum castellum, quod magna vis armata aut incondita tuebatur. simul in ferocissimos, qui ante vallum more gentis cum carminibus et tripudiis persultabant, mittit delectos sagittariorum. ii dum eminus grassabantur, crebra et inulta vulnera fecere: propius incedentes eruptione subita turbati sunt receptique subsidio Sugabrae cohortis, quam Romanus promptam ad pericula nec minus cantuum et armorum tumultu trucem haud procul instruxerat.

48. Translata dehinc castra hostem propter, relictis apud priora munimenta Thraecibus, quos nobis adfuisse memoravi. iisque permissum vastare, urere, trahere praedas, dum populatio lucem intra sisteretur noctemque in castris tutam et vigilem capesserent. id primo servatum: mox versi

in luxum et raptis opulenti omittere stationes, lascivia epularum aut somno et vino procumbere. igitur hostes incuria eorum conperta duo agmina parant, quorum altero populos invaderentur, alii castra Romana adpugnarent, non spe
 10 capiendi, sed ut clamore, telis suo quisque periculo intentus sonorem alterius proelii non acciperet. tenebrae insuper delectae augendam ad formidinem. sed qui vallum legionum temptabant, facile pelluntur; Thraecum auxilia repentino incursu territa, cum pars munitionibus adiacerent, plures
 15 tra palarentur, tanto infensus caesi, quanto perfugae et proditores ferre arma ad suum patriaeque servitium incusabantur.

49. Postera die Sabinus exercitum aequo loco ostendit, si barbari successu noctis alacres proelium auderent. et postquam castello aut coniunctis tumulis non degrediebantur, obsidium coepit per praesidia, quae opportune iam muniebat;
 5 dein fossam loricamque contexens quattuor milia passuum ambitu amplexus est; tum paulatim, ut aquam pabulumque eriperet, contrahere claustra artaque circumdare; et struebatur agger, unde saxa hastae ignes propinquum iam in hostem iacerentur. sed nihil aequum quam sitis fatigabat, cum
 10 ingens multitudo bellatorum inbellium uno reliquo fonte uterentur; simul equi armenta, ut mos barbaris, iuxta clausa, egestate pabuli exanimari; adiacere corpora hominum, quos vulnera, quos sitis peremerat; pollui cuncta sanie, odore, contactu.

50. Rebusque turbatis malum extremum discordia accessit, his deditioem, aliis mortem et mutuos inter se ictus parantibus; et erant qui non inultum exitium, sed eruptionem suaderent. neque ignobiles tantum his diversi sententis,
 5 tiis, verum e ducibus Dinis, proventus senecta et longo usu vim atque clementiam Romanam edoctus, ponenda arma, unum adflictis id remedium disserebat, primusque se cum coniuge et liberis victori permisit: secuti aetate aut sexu inbecilli et quibus maior vitae quam gloriae cupido. at iuventus
 10 Tarsam inter et Turesim distrahebatur. utrique destinatum cum libertate occidere, sed Tarsa properum finem, abrumpendas pariter spes ac metus clamitans, dedit exemplum demisso in pectus ferro; nec defuere qui eodem modo op-

peterent. Turesis sua cum manu noctem opperitur, haud nescio duce nostro; igitur firmatae stationes densioribus globis. et ingruebat nox nimbo atrox, hostisque clamore turbido, modo per vastum silentium, incertos obsessores effecerat, cum Sabinus circumire, hortari ne ad ambigua sonitus aut simulationem quietis casum insidiantibus aperirent, sed sua quisque munia servarent immoti telisque non in falsum iactis.

51. Interea barbari catervis decurrentes nunc in vallum manualia saxa, praeustas sudes, decisa robora iacere, nunc virgultis et cratibus et corporibus exanimis complere fossas, quidam pontis et scalas ante fabricati inferre propugnaculis eaque prensare, detrahere et adversum resistentis comminus niti. miles contra deturbare telis, pellere umbonibus, muralia pila, congestas lapidum moles provolvere. his partae victoriae spes et, si cedant, insignitius flagitium, illis extrema iam salus et adsistentes plerisque matres et coniuges earumque lamenta addunt animos. nox aliis in audaciam, aliis ad formidinem opportuna; incertifictus, vulnera improvisa; suorum atque hostium ignoratio et montis anfractu repercussae velut a tergo voces adeo cuncta miscuerant, ut quaedam munimenta Romani quasi perrupta omiserint. neque tamen pervasere hostes nisi admodum pauci: ceteros, defecto promptissimo quoque aut saucio, adpetente iam luce trusere in summa castelli, ubi tandem coacta deditio. et proxima sponte incolarum recepta: reliquis, quo minus vi aut obsidio subigerentur, praematura montis Haemi et saeva hiems subvenit.

52. At Romae commota principis domo, ut series futuri in Agrippinam exitus inciperet, Claudia Pulchra sobrina eius postulatur accusante Domitio Afro. is recens praetura, modicus dignationis et quoquo facinore properus clarescere, crimen in pudicitiae, adulterum Furnium, veneficia in principem et devotiones obiectabat. Agrippina semper atrox, tum et periculo propinquae accensa, perguit ad Tiberium ac forte sacrificantem patri repperit. quo initio invidiae non eiusdem ait mactare divo Augusto victimas et posteros eius insectari. non in effigies mutas divinum spiritum transfusum: se imagi-

nem veram, caelesti sanguine ortam, intellegere discrimen, suscipere sordes. frustra Pulchram praescribi, cui sola exitii causa sit quod Agrippinam stulte prorsus ad cultum delegerit, oblita Sosiae ob eadem afflictatae. audita haec raram occulti pectoris vocem elicuere, correptamque Graeco versu admonuit non ideo laedi, quia non regnaret. Pulchra et Furnius damnantur. Afer primoribus oratorum additus, divulgato ingenio et secuta adseveratione Caesaris, qua suo iure disertum eum appellavit. mox capessendis accusationibus aut reos tutando prosperiore eloquentiae quam morum fama fuit, nisi quod aetas extrema multum etiam eloquentiae dempsit, dum fessa mente retinet silentii impatientiam.

53. At Agrippina pervicax irae et morbo corporis implicata, cum viseret eam Caesar, profusis diu ac per silentium lacrimis, mox invidiam et preces orditur: subveniret solitudini, daret maritum; habilem adhuc inventam sibi, neque aliud probis quam ex matrimonio solacium; esse in civitate, *quae* Germanici coniugem ac liberos eius recipere dignarentur. sed Caesar non ignarus, quantum ex se peteretur, ne tamen offensionis aut metus manifestus foret, sine responso quamquam instantem reliquit. id ego, a scriptoribus annalium non traditum, repperi in commentariis Agrippinae filiae, quae Neronis principis mater vitam suam et casus suorum posteris memoravit.

54. Ceterum Seianus maerentem et improvidam altius perculit, immissis qui per speciem amicitiae monerent paratum ei venenum, vitandas soceri epulas. atque illa simulationum nescia, cum propter discumberet, non vultu aut sermone flecti, nullos attingere cibos, donec advertit Tiberius, forte an quia audiverat; idque quo acrius experiretur, poma, ut erant adposita, laudans nurui sua manu tradidit. aucta ex eo suspicio Agrippinae, et intacta ore servis tramisit. nec tamen Tiberii vox coram secuta, sed obversus ad matrem non mirum ait, si quid severius in eam statuisset, a qua veneficii insimularetur. inde rumor parari exitium, neque id imperatorem palam audere, secretum ad perpetrandum quaeri.

55. Sed Caesar quo famam averteret, adesse frequens

senatui legatosque Asiae, ambigentes quam in civitate templum statueretur, pluris per dies audivit. undecim urbes certabant, pari ambitione, viribus diversae. neque multum distantia inter se memorabant de vetustate generis, studio in populum Romanum per bella Persi et Aristonici aliorumque regum. verum Hypaepeni Trallianique Laodicensis ac Magnetibus simul tramissi ut parum validi; ne Ilienses quidem, cum parentem urbis Romae Troiam referrent, nisi antiquitatis gloria pollebant. paulum addubitatum, quod Halicarnasii mille et ducentos per annos nullo motu terrae nutavisse sedes suas vivoque in saxo fundamenta templi adseveraverant. Pergamenos (eo ipso nitebantur) aede Augusto ibi sita satis adeptos creditum. Ephesii Milesisque, hi Apollinis, illi Dianae caerimonia occupavisse civitates visi. ita Sardinios inter Zmyrnaeosque deliberatum. Sardiniani decretum Etruriae recitavere ut consanguinei: nam Tyrrhenum Lydumque Atye rege genitos ob multitudinem divisisse gentem; Lydum patriis in terris resedisse, Tyrrheno datum novas ut conderet sedes; et ducum e nominibus indita vocabula illis per Asiam, his in Italia; auctamque adhuc Lydorum opulentiam missis in Graeciam populis, cui mox a Pelope nomen. simul literas imperatorum et icta nobiscum foedera bello Macedonum ubertatemque fluminum suorum, temperiem caeli ac dices circum terras memorabant.

56. At Zmyrnaei repetita vetustate, seu Tantalus Iove ortus illos, sive Theseus divina et ipse stirpe, sive una Amazonum condidisset, transcendere ad ea quis maxime fidebant in populum Romanum officii, missa navali copia non modo externa ad bella, sed quae in Italia tolerabantur; seque primos templum urbis Romae statuisse, M. Porcio consule, magnis quidem iam populi Romani rebus, nondum tamen ad summum elatis, stante adhuc Punica urbe et validis per Asiam regibus. simul L. Sullam testem adferebant, gravissimo in discrimine exercitus ob asperitatem hiemis et penuriam vestis, cum id Zmyrnam in contionem nuntiatum foret, omnes qui adstabant detraxisse corpori tegmina nostrisque legionibus misisse. ita rogati sententiam patres Zmyrnaeos praetulere. censuitque Vibius Marsus, ut M. Lepido, cui ea

15 provincia obvenerat, super numerum legaretur, qui templi curam susciperet. et quia Lepidus ipse deligere per modestiam abnuebat, Valerius Naso e praetoriis sorte missus est.

57. Inter quae diu meditato prolatoque saepius consilio tandem Caesar in Campaniam *abscessit*, specie dedicandi templa apud Capuam Iovi, apud Nolam Augusto, sed certus procul urbe degere. causam *abscessus* quamquam secutus plurimos auctorum ad Seiani artes rettuli, quia tamen caede eius patrata sex postea annos pari secreto coniunxit, plerumque permoveor, num ad ipsum referri verius *sif*, saevitiam ac libidinem cum factis promeret, locis occultantem. erant qui crederent in senectute corporis quoque habitum pudori fuisse: quippe illi praegracilis et incurva proceritas, nudus capillo vertex, ulcerosa facies ac plerumque medicaminibus interstincta; et Rhodi secreto vitare coetus, recondere voluptates insuerat. traditur etiam matris inpotentia extrusum, quam dominationis sociam aspernabatur neque depellere poterat, cum dominationem ipsam donum eius accepisset. nam dubitaverat Augustus Germanicum, sororis nepotem et cunctis laudatum, rei Romanae imponere; sed precibus uxoris evictus Tiberio Germanicum, sibi Tiberium adscivit. idque Augusta exprobrabat, reposcebat.

58. Profectio arto comitatu fuit: unus senator consulatu functus, Cocceius Nerva, cui legum peritia, eques Romanus praeter Seianum ex inlustribus Curtius Atticus, ceteri liberalibus studiis praediti, ferme Graeci, quorum sermonibus levaretur. ferebant periti caelestium iis motibus siderum excessisse Roma Tiberium, ut reditus illi negaretur. unde exitii causa multis fuit properum finem vitae coniectantibus vulgantibusque; neque enim tam incredibilem casum providebant, ut undecim per annos libens patria careret. mox patuit breve confinium artis et falsi, veraque quam obscuris tegerentur. nam in urbem non regressurum haud forte dictum: ceterorum nescii egere, cum propinquo rure aut litore et saepe moenia urbis adsidens extremam senectam compleverit.

59. Ac forte illis diebus oblatum Caesari anceps peri-

culum auxit vana rumoris praebuitque ipsi materiem cur amicitiae constantiaeque Seiani magis fideret. vescebantur in villa cui vocabulum Speluncae, mare Amunclanum inter et Fundanos montes, nativo in specu. eius os lapsis repente saxis obruit quosdam ministros: hinc metus in omnes et fuga eorum qui convivium celebrabant. Seianus genu vultuque et manibus super Caesarem suspensus opposuit sese incidentibus, atque habitu tali repertus est a militibus qui subsidio venerant. maior ex eo; et quamquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur. adsimulabatque iudicis partes adversum Germanici stirpem, subditis qui accusatorum nomina sustinerent maximeque insectarentur Neronem proximum successioni et, quamquam modesta iuventa, plerumque tamen quid in praesentiarum conduceret oblitum, dum a libertis et clientibus, apiscendae potentiae properis, exstimulatur ut erectum et fidentem animi ostenderet: velle id populum Romanum, cupere exercitus, neque ausurum contra Seianum, qui nunc patientiam senis et segnitiam iuvenis iuxta insultet. 20

60. Haec atque talia audienti nihil quidem pravae cogitationis, sed interdum voces procedebant contumaces et inconsultae, quas adpositi custodes exceptas auctasque cum deferrent neque Neroni defendere daretur, diversae insuper sollicitudinum formae oriebantur. nam alius occursum eius vitare, quidam salutatione reddita statim averti, plerique inceptum sermonem abrumpere, insistentibus contra iridentibusque qui Seiano fautores aderant. enimvero Tiberius torvus aut falsum renidens vultu: seu loqueretur seu taceret iuvenis, crimen ex silentio, ex voce. ne nox quidem 10 secuta, cum uxor vigillias somnos suspiria matri Liviae atque illa Seiano patefaceret; qui fratrem quoque Neronis Drusum traxit in partes, spe obiecta principis loci, si priorem aetate et iam labefactum demovisset. atrox Drusi ingenium super cupidinem potentiae et solita fratribus odia accendebatur invidia, quod mater Agrippina promptior Neroni erat. neque tamen Seianus ita Drusum fovebat, ut non in eum quoque semina futuri exitii meditaretur, gnarus praeferozem et insidiis magis opportunum. 15

61. Fine anni excessere insignes viri Asinius Agrippa, claris maioribus quam vetustis vitaeque non degener, et Q. Haterius, familia senatoria, eloquentiae, quoad vixit, celebratae: monumenta ingeni eius haud perinde retinentur. scilicet impetu magis quam cura vigeat; utque aliorum meditatio et labor in posterum valescit, sic Haterii canorum illud et profluens cum ipso simul extinctum est.

62. M. Licinio L. Calpurnio consulibus ingentium bellorum cladem aequavit malum improvisum: eius initium simul et finis existit. nam coepto apud Fidenam amphitheatro Atilius quidam libertini generis, quo spectaculum gladiatorum celebraret, neque fundamenta per solidum subdidit, neque firmis nexibus ligneam compagem superstruxit, ut qui non abundantia pecuniae nec municipali ambitione, sed in sordidam mercedem id negotium quaesivisset. adfluxere avidi talium, imperitante Tiberio procul voluptatibus habiti, virile ac muliebre secus, omnis aetas, ob propinquitatem loci effusius; unde gravior pestis fuit, conferta mole, dein convulsa, dum ruit intus aut in exteriora effunditur immensamque vim mortalium, spectaculo intentos aut qui circum adstabant, praecipuus trahit atque operit. et illi quidem, quos principium stragis in mortem affligerat, ut tali sorte, cruciatum effugere: miserandi magis quos abrupta parte corporis nondum vita deseruerat; qui per diem visu, per noctem ululatibus et gemitu coniuges aut liberos noscebant. iam ceteri fama exciti, hic fratrem, propinquum ille, alius parentes lamentari. etiam quorum diversa de causa amici aut necessarii aberant, pavere tamen; nequedum comperto quos illa vis perculisset, latior ex incerto metus.

63. Ut coepere dimoveri obruta, concursus ad exanimos complectentium, osculantium; et saepe certamen, si confusior facies, sed par forma aut aetas errorem adgnoscentibus fecerat. quinquaginta hominum milia eo casu debilitata vel obruta sunt; cautumque in posterum senatus consulto, ne quis gladiatorium munus ederet, cui minor quadringentorum milium res, neve amphitheatrum imponeretur nisi solo firmitatis spectatae. Atilius in exilium actus est. ceterum sub recentem cladem patuere procerum domus, fomenta

et medici passim praebiti, fuitque urbs per illos dies quamquam maesta facie veterum institutis similis, qui magna post proelia saucios largitione et cura sustentabant.

64. Nondum ea clades exoleverat, cum ignis violentia urbem ultra solitum adfecit, deusto monte Caelio; feralemque annum ferebant et omnibus adversis susceptum principi consilium absentiae, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes, ni Caesar obviam isset tribuendo pecunias ex modo detrimenti. actaeque ei grates apud senatum ab inlustribus famaue apud populum, quia sine ambitione aut proximorum precibus ignotos et ultro accitos munificentia iuverat. adduntur sententiae ut mons Caelius in posterum Augustus appellaretur, quando cunctis circum flagrantibus sola Tiberii effigies, sita in domo Iunii senatoris, inviolata mansisset. evenisse id olim Claudiae Quintae, eiusque statuem vim ignium bis elapsam maiores apud aedem matris deum consecravisse. sanctos acceptosque numinibus Claudios et augendam caerimoniam loco, in quo tantum in principem honorem di ostenderint.

65. Haud fuerit absurdum tradere montem eum antiquitus Querquetulanum cognomento fuisse, quod talis silvae frequens fecundusque erat, mox Caelium appellatum a Caelo Vibenna, qui dux gentis Etruscae cum auxilium portasset, sedem eam acceperat a Tarquinio Prisco, seu quis alius regum dedit: nam scriptores in eo dissentiunt. cetera non ambigua sunt, magnas eas copias per plana etiam ac foro propinqua habitavisse, unde Tuscum vicum e vocabulo advenarum dictum.

66. Sed ut studia procerum et largitio principis adversum casus solacium tulerant, ita accusatorum maior in dies et infestior vis sine levamento grassabatur; corripueratque Varum Quintilium, divitem et Caesari propinquum, Domitius Afer, Claudiae Pulchrae matris eius condemnator, nullo mirante quod diu egens et parto nuper praemio male usus plura ad flagitia accingeretur. P. Dolabellam socium delationis exitisse miraculo erat, quia claris maioribus et Varo conexus suam ipse nobilitatem, suum sanguinem perditum ibat. restitit tamen senatus et opperiendum imperatorem

censuit, quod unum urguentium malorum suffugium in tempus erat.

67. At Caesar dedicatis per Campaniam templis, quamquam edicto monuisset ne quis quietem eius inrumperet, concursusque oppidanorum disposito milite prohiberentur, perosus tamen municipia et colonias omniaque in continenti
 5 sita, Capreas se in insulam abdidit, trium milium freto ab extremis Surrentini promonturii diiunctam. solitudinem eius placuisse maxime crediderim, quoniam inportuosum circa mare et vix modicis navigiis pauca subsidia; neque adpulerit quisquam nisi gnaro custode. caeli temperies hieme
 10 mitis obiectu montis, quo saeva ventorum arcentur; aestas in favonium obversa et aperto circum pelago peramoena; prospectabatque pulcherrimum sinum, antequam Vesuvius mons ardescens faciem loci verteret. Graecos ea tenuisse Capreasque Telebois habitatas fama tradit. sed tum Tiberius
 15 duodecim villarum nominibus et molibus insederat, quanto intentus olim publicas ad curas, tanto occultiores in luxus et malum otium resolutus. manebat quippe suspicionum et credendi temeritas, quam Seianus augere etiam in urbe suetus. acrius turbabat non iam occultis adversum Agrippinam
 20 et Neronem insidiis. quis additus miles nuntios, introitus, aperta secreta velut in annales referebat, ultroque struebantur qui monerent perfugere ad Germaniae exercitus vel celeberrimo fori effigiem divi Augusti amplecti populumque ac senatum auxilio vocare. eaque sprete ab illis, velut para-
 25 rent, obiciebantur.

68. Iunio Silano et Silio Nerva consulibus foedum anni principium incessit tracto in carcerem inlustri equite Romano, Tito Sabino, ob amicitiam Germanici: neque enim omiserat coniugem liberosque eius percolere, sectator domi,
 5 comes in publico, post tot clientes unus eoque apud bonos laudatus et gravis iniquis. hunc Latinus Latiaris, Porcius Cato, Petilius Rufus, M. Opsius praetura functi adgrediuntur, cupidine consulatus, ad quem non nisi per Seianum aditus; neque Seiani voluntas nisi scelere quaerebatur. compositum
 10 inter ipsos ut Latiaris, qui modico usu Sabinum contingebat, strueret dolum, ceteri testes adessent, deinde accusationem

inciperent. igitur Latiaris iacere fortuitos primum sermones, mox laudare constantiam, quod non, ut ceteri, florentis domus amicus ad afflictam deseruisset; simul honora de Germanico, Agrippinam miserans, disserebat. et postquam Sabinus, ut sunt molles in calamitate mortalium animi, effudit lacrimas, iunxit questus, audentius iam onerat Seianum, saevitiam, superbiam, spes eius. ne in Tiberium quidem convicio abstinet; iique sermones, tamquam vetita miscuissent, speciem artae amicitiae fecere. ac iam ultro Sabinus quaerere Latiarem, ventitare domum, dolores suos quasi ad fidissimum deferre.

69. Consultant quos memoravi, quonam modo ea plurimum auditu acciperentur. nam loco in quem coibatur servanda solitudinis facies; et si pone fores adsisterent, metus visus, sonitus aut forte ortae suspicionis erat. tectum inter et laquearia tres senatores, haud minus turpi latebra quam de testanda fraude, sese abstrudunt, foraminibus et rimis aurem admovent. interea Latiaris repertum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus, domum et in cubiculum trahit; praeteritaque et instantia, quorum adfatim copia, ac novos terrores cumulat. eadem ille et diutius, quanto maesta, ubi semel prorupere, difficilius reticentur. properata inde accusatio, missisque ad Caesarem literis ordinem fraudis suumque ipsi dedecus narravere. non alias magis anxia et pavens civitas, reticens adversum proximos; congressus, colloquia, notae ignotaeque aures vitari; etiam muta atque in anima, tectum et parietes circumspectabantur.

70. Sed Caesar sollemnia incipientis anni kalendis Ianuariis epistula precatus, vertit in Sabinum, corruptos quosdam libertorum et petitum se arguens, ultionemque haud obscure poscebat. nec mora quin decerneretur; et trahebatur damnatus, quantum obducta veste et adstrictis faucibus niti poterat, clamitans sic inchoari annum, has Seiano victimas cadere. quo intendisset oculos, quo verba acciderent, fuga vastitas, deseri itinera fora. et quidam regrediebantur ostentabantque se rursus, id ipsum paventes quod timuissent. quem enim diem vacuum poena, ubi inter sacra et vota, quo tempore verbis etiam profanis abstineri mos esset, vincla et

laqueus inducantur? non imprudentem Tiberium tantam invidiam adisse, set quaesitum meditatumque, ne quid impedire credatur quo minus novi magistratus, quo modo delubra et
 15 altaria, sic carcerem recludant. secutae insuper literae grates agentis, quod hominem infensum rei publicae punivissent, adiecto trepidam sibi vitam, suspectas inimicorum insidias, nullo nominatim compellato; neque tamen dubitabatur in Neronem et Agrippinam intendi.

71. Ni mihi destinatum foret suum quaeque in annum referre, avebat animus antire statimque memorare exitus, quos Latinius atque Opsius ceterique flagitii eius repertores habuere, non modo postquam Gaius Caesar rerum potitus est,
 5 sed incolumi Tiberio, qui scelerum ministros ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumque satiatus et oblati in eandem operam recentibus veteres et prae graves adflixit: verum has atque alias sontium poenas in tempore trademus. tum censuit Asinius Gallus, cuius liberorum Agrippina matertera erat,
 10 petendum a principe ut metus suos senatui fateretur amoverique sineret. nullam aequae Tiberius, ut rebatur, ex virtutibus suis quam dissimulationem diligebat: eo aegrus accepit recludi quae premeret. sed mitigavit Seianus, non Galli amore, verum ut cunctationes principis aperirentur, gnarus lentum
 15 in meditando, ubi prorupisset, tristibus dictis atrociam facta coniungere.

Per idem tempus Iulia mortem obiit, quam neptem Augustus convictam adulterii damnaverat, proieceratque in insulam Trimerum, haud procul Apulis litoribus. illic viginti
 20 annis exilium toleravit Augustae ope sustentata, quae florentes privignos cum per occultum subvertisset, misericordiam erga adfectos palam ostentabat.

72. Eodem anno Frisii, transrhenanus populus, pacem exuere, nostra magis avaritia quam obsequii impatientes. tributum iis Drusus iusserat modicum pro angustia rerum, ut in usus militares coria boum penderent, non intenta cuiusquam
 5 cura quae firmitudo, quae mensura, donec Olennius e primipilaribus regendis Frisiis inpositus terga urorum delegit, quorum ad formam acciperentur. id aliis quoque nationibus arduum apud Germanos difficilius tolerabatur, quis ingen-

tium beluarum feraces saltus, modica domi armenta sunt. ac primo boves ipsos, mox agros, postremo corpora coniu- 10 gum aut liberorum servitio tradebant. hinc ira et questus, et postquam non subveniebatur, remedium ex bello. rapti qui tributo aderant milites et patibulo adfixi: Olennius iufensos fuga praevenit, receptus castello, cui nomen Flevum; et haud spernenda illic civium sociorumque manus litora Oceani 15 praesidebat.

73. Quod ubi L. Apronio inferioris Germaniae pro praetore cognitum, vexilla legionum e superiore provincia peditumque et equitum auxiliarium delectos accivit ac simul utrumque exercitum Rheno devectum Frisiis intulit, soluto iam castelli obsidio et ad sua tutanda digressis rebellibus. 5 igitur proxima aestuaria aggeribus et pontibus traducendo graviori agmini firmat. atque interim repertis vadis alam Canninefatem et quod peditum Germanorum inter nostros merebat circumgredi terga hostium iubet, qui iam acie compositi pellunt turmas sociales equitesque legionum subsidio 10 missos. tum tres leves cohortes ac rursus duae, dein tempore interiecto alarius eques inmissus: satis validi, si simul incubuissent, per intervallum adventantes neque constantiam addiderant turbatis et pavore fugientium auferebantur. Cethego Labeoni legato quintae legionis quod reliquum auxi- 15 liorum tradit. atque ille dubia suorum re in anceps tractus missis nuntiis vim legionum inplorabat. prorumpunt quintani ante alios et acri pugna hoste pulso recipiunt cohortis alasque fessas vulneribus. neque dux Romanus ultum iit aut corpora humavit, quamquam multi tribunorum praefectorum- 20 que et insignes centuriones cecidissent. mox compertum a transfugis nongentos Romanorum apud lucum quem Baduhennae vocant pugna in posterum extracta confectos, et aliam quadringentorum manum occupata Cruptorigis quondam stipendiarii villa, postquam proditio metuebatur, mutuis ictibus 25 procubuisse.

74. Clarum inde inter Germanos Frisium nomen, dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permetteret. neque senatus in eo cura, an imperii extrema dehonestarentur: pavor internus occupaverat animos, cui remedium adulatione

5 quaerebatur. ita quamquam diversis super rebus consule-
 rentur, aram clementiae, aram amicitiae effigiesque circum
 Caesaris ac Seiani censuere, crebrisque precibus efflagita-
 bant visendi sui copiam facerent. non illi tamen in urbem
 aut propinqua urbi degressi sunt: satis visum omittere in-
 10 sulam et in proximo Campaniae aspici. eo venire patres,
 eques, magna pars plebis, anxii erga Seianum, cuius durior
 congressus, atque eo per ambitum et societate consiliorum
 parabatur. satis constabat auctam ei adrogantiam foedum
 illud in propatulo servitium spectanti; quippe Romae sueti
 15 discursus, et magnitudinae urbis incertum quod quisque ad
 negotium pergat: ibi campo aut litore iacentes nullo discrimi-
 ne noctem ac diem iuxta gratiam aut fastus ianitorum per-
 petiebantur, donec id quoque vetitum: et reverere in urbem
 trepidi, quos non sermone, non visu dignatus erat, quidam
 20 male alacres, quibus infaustae amicitiae gravis exitus in-
 minebat.

75. Ceterum Tiberius neptem Agrippinam Germanico or-
 tam cum coram Cn. Domitio tradidisset, in urbe celebrari
 nuptias iussit. in Domitio super vetustatem generis propin-
 quum Caesaribus sanguinem delegerat; nam is aviam Octa-
 viam et per eam Augustum avunculum praeferebat.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBRI V. FRAGMENTUM.

BREVIARIUM. Cap. 1. Liviae Augustae mors et elogium. 2. Tiberius etiam mortuae iniquus. 3. Seiani potentia crescit. Agrippinae et Nero a principe accusantur. 4. 5. In eos populi favor irato Tiberio.

Haec gesta C. Rubellio Gemino C. Fusio Gemino *co.*; desunt reliqua gesta eius anni et sequentis M. Vinucio Quartino C. Cassio Longino *co.* Num liber quintus etiam res gestas sequentis anni Ti. Caesare V L. Aelio Seiano *co.* usque ad mortem Seiani complexus sit, ignoratur.

1. Rubellio et Fusio consulibus, quorum utriusque Geminus cognomentum erat, Iulia Augusta mortem obiit, aetate extrema, nobilitatis per Claudiam familiam et adoptione Liviorum Iuliorumque clarissimae. primum ei matrimonium et liberi fuere cum Tiberio Nerone, qui bello Perusino profugus, pace inter Sex. Pompeium ac triumviros pacta in urbem rediit. exim Caesar cupidine formae aufert marito, incertum an invitam, adeo properas ut ne spatio quidem ad enitendum dato penatibus suis gravidam induxerit. nullam posthac subolem edidit, sed sanguini Augusti per coniunctionem Agrippinae et Germanici adnexa communes pronepotes habuit. sanctitate domus priscum ad morem, comis ultra quam antiquis feminis probatum, mater inpotens, uxor facilis et cum artibus mariti, simulatione filii bene composita. funus eius modicum, testamentum diu inritum fuit. laudata est pro rostris a Gaio Caesare pronepote, qui mox rerum potitus est.

2. At Tiberius, quod supremis in matrem officiis defuisset, nihil mutata amoenitate vitae, magnitudinem negotiorum per literas excusavit, honoresque memoriae eius ab senatu large decretos quasi pro modestiam imminuit, paucis

5 admodum receptis et addito ne caelestis religio decerneretur:
 sic ipsam maluisse. quin et parte eiusdem epistolae increpuit
 amicitias muliebres, Fufium consulem oblique perstringens.
 is gratia Augustae floruerat, aptus adliciendis feminarum ani-
 mis, dicax idem et Tiberium acerbis facetiis inridere solitus,
 10 quarum apud praepotentes in longum memoria est.

3. Ceterum ex eo praerupta iam et urguens dominatio;
 nam incolumi Augusta erat adhuc perfugium, quia Tiberio
 inveteratum erga matrem obsequium, neque Seianus aude-
 bat auctoritati parentis antire: tunc velut frenis exsoluti pro-
 5 ruperunt, missaeque in Agrippinam ac Neronem literae, quas
 pridem adlatas et cohibitas ab Augusta credidit vulgus; haud
 enim multo post mortem eius recitatae sunt. verba inerant
 quaesita asperitate: sed non arma, non rerum novarum stu-
 dium, amores iuvenum et inpudicitiam nepoti obiectabat. in
 10 nurum ne id quidem confingere ausus, adrogantiam oris et
 contumacem animum incusavit, magno senatus pavore ac si-
 lentio, donec pauci, quis nulla ex honesto spes (et publica
 mala singulis in occasionem gratiae trahuntur), ut referretur
 postulavere, promptissimo Cotta Messalino cum atroci sen-
 15 tentia. sed aliis a primoribus maximeque a magistratibus
 trepidabatur: quippe Tiberius etsi infense invectus cetera
 ambigua reliquerat.

4. Fuit in senatu Iunius Rusticus, componendis patrum
 actis delectus a Caesare, eoque meditationes eius introspi-
 cere creditus. is fatali quodam motu (neque enim ante spe-
 cimen constantiae dederat) seu prava sollertia, dum immi-
 5 nentium oblitus incerta pavet, inserere se dubitantibus ac
 monere consules ne relationem inciperent; disserebatque
 brevibus momentis summa verti; posse quandoque *domus* Ger-
 manici exitium paenitentiae *esse* seni. simul populus effigies
 Agrippinae ac Neronis gerens circumstetit curiam faustisque
 10 in Caesarem ominibus falsas literas et principe invito exitium
 domui eius intendi clamitat. ita nihil triste illo die patratum.
 ferebantur etiam sub nominibus consularium fictae in Seianum
 sententiae, exercentibus plerisque per occultum atque eo
 procacius libidinem ingeniorum. unde illi ira violentior et
 15 materies criminandi: spretum dolorem principis ab senatu,

descivisse populum; audiri iam et legi novas contiones, nova patrum consulta; quid reliquum nisi ut caperent ferrum et, quorum imagines pro vexillis secuti forent, duces imperatoresque deligerent?

5. Igitur Caesar repetitis adversum nepotem et nurum probris increpitaque per edictum plebe, questus apud patres quod fraude unius senatoris imperatoria maiestas elusa publice foret, integra tamen sibi cuncta postulavit. nec ultra deliberatum quo minus non quidem extrema decernerent (id enim vetitum), sed paratos ad ultionem vi principis impediri testarentur.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER VI.

BREVIARIUM. V, cap. 6. Seianus detecta cupidine imperii pervertitur, V, 7—9 cum magna amicorum strage. 10. Pseudodrusum persequitur Poppaeus Sabinus. - 11. Discordia consulum L. Fulcinii Trionis et P. Memmii Reguli. VI, 1. Tiberii foedae libidines. 2. In Seiani et Liviae memoriam saevitur. Togonii adulationem princeps irridet, 3. Gallionis increpat et punit. Paconianus 4. Latiaris. Discidium consulum sedat Maximus. 5. Cotta Messalinus accusatus. 6. Tiberii confessio; tyrannorum occulta supplicia. 7. Caecilianus, Servaeus, Thermus damnati. Delationes crebrae. 8. 9. M. Terentius, ob Seiani amicitiam accusatus, egregie et libere se defendit et absolvitur. Vistilius se interimit. Piures gregatim accusati.

10. L. Pisonis pontificis mors et funus. 11. Praefecturae urbis origo et progressus. 12. De Sibyllinis carminibus consultatio. 13.

Seditio Romae ob gravitatem annonae coercita. 14. Equites Romani coniurationis crimine cadunt.

15. Germanici filiae L. Cassio et M. Vinicio locatae. 16. Faeneratores accusati; repressae usurae. 17. Liberalitate Caesaris fides refecta. 18. 19. Iterum accusationes maiestatis, et omnes societatis cum Seiano rei necati.

20. Gaius Caesar Claudiam ducit. Tiberii praesagium de Ser. Galba. 21. Ars Chaldaea. Thrasullus. 22. De fato dubitatio. 23. Asinius Gallus obit. Mors Drusi miseranda. 24. In eum atrox Tiberii animus. 25. Agrippina perit inedia. 26. Coccius Nerva sponte vita decedit. 27. Mors Aelii Lamiae, Flacci Pomponii, M. Lepidi.

28. Phoenix in Aegypto visa; super ea narrationes et iudicia. 29. Labeo sponte moritur, invidiam amoliente Tiberio. Scaurus damnationem anteit. 30. Varii cives urbe exacti. Gaetulicus mira fiducia evadit.

31. 32. Parthis Artabanum amoturis et petentibus regem Tiberius dat Phraatem et hoc mortuo Tiridatem destinat. Orienti Vitellium praeficit. 33—35. Parthos Armenii invadunt; hos Albani Hiberique Thessalis orti iuvant. 36. Artabano in Scythiam profugo 37. Tiridates sufficitur. 38. Romae Tiberius saevire pergit. 39. Poppaeus Sabinus obit.

40. Mors Vibuleni Agrippae, Tigranis, Aemiliae Lepidae. 41. Clitas Cappadoces, regi suo rebelles, reprimit Trebellius. 42. Tiridates insigne regium accipit. 43. Mox procerum discidio pellitur, 44. Artabano restituto.

45. Grave incendium Romae Tiberius liberalitate mitigat. Macro Caligulam captat. 46. Tiberius de successore deliberat. Eius praesagium de Caligula. Morbum dissimulat. 47. Acutia damnatur, Albucilla impietatis in principem defertur. 48. Arruntius taedio temporum venas resolvit. 49. Papinius se praecipitat. 50. Tiberius defectionem suam tegit, Chariclis medici astu compertam. Finit oppressus. 51. Eius vari casus et mores.

Gesta haec annis circiter septem, Ti. Caesare V L. Aelio Sciano, Cn. Domitio M. Furio Camillo, Ser. Sulpicio Galba L. Cornelio Sulla, Paulo Fabio L. Vitellio, C. Cestio Gallo M. Servilio Rufo, Q. Plantio Sex. Papinio, Cn. Acerronie C. Pontio coss.

V, 6. . . . Quattuor et quadraginta orationes super ea re habitae, ex quis ob metum paucae, plures adsuetudine 'mihi pudorem aut Seiano invidiam adlaturum censui. versa est fortuna, et ille quidem, qui collegam et generum adsciverat, sibi ignoscit: ceteri, quem per dedecora fovere, cum scelere insectantur. miserius sit ob amicitiam accusari an amicum accusare, haud discreverim. non crudelitatem,

non clementiam cuiusquam experiar, sed liber et mihi ipsi probatus antibo periculum. vos obtestor ne memoriam nostri per maerorem quam laeti retineatis, adiciendo me quoque 10 iis qui sine egregio publica mala effugerunt.’

V, 7. Tunc singulos, ut cuique adsistere, adloqui animus erat, retinens aut dimittens partem diei absumpsit, multoque adhuc coetu et cunctis intrepidum vultum eius spectantibus, cum superesse tempus novissimis crederent, gladio quem sinu abdiderat incubuit. neque Caesar ullis criminibus aut probris defunctum insectatus est, cum in Blaesum multa foedaque inCUSAVISSET. 5

V, 8. Relatum inde de P. Vitellio et Pomponio Secundo. illum indices arguebant claustra aerarii, cui praefectus erat, et militarem pecuniam rebus novis obtulisse; huic a Considio praectura functo obiectabatur Aelii Galli amicitia, qui punito Seiano in hortos Pomponii quasi fidissimum ad subsidium per fugisset. neque aliud periclitantibus auxilium quam in fratrum constantia fuit, qui vades exstitere. mox crebris prolationibus spem ac metum iuxta gravatus Vitellius petito per speciem studiorum scalpro levem ietum venis intulit vitamque aegritudine animi finivit. at Pomponius 10 multa morum elegantia et ingenio inlustri, dum adversam fortunam aequus tolerat, Tiberio superstes fuit.

V, 9. Placitum posthac ut in reliquos Seiani liberos adverteretur, vanescente quamquam plebis ira ac plerisque per priora supplicia lenitis. igitur portantur in carcerem, filius imminentium intellegens, puella adeo nescia, ut crebro interrogaret, quod ob delictum et quo traheretur; neque factam ultra, et posse se puerili verberare moneri. tradunt temporis eius auctores, quia triumvirali supplicio addici virginem inauditum habebatur, a carnifice laqueum iuxta compressam; exim obliis faucibus id aetatis corpora in Gemonias abiecta.

V, 10. Per idem tempus Asia atque Achaia exterritae sunt acri magis quam diuturno rumore, Drusum Germanici filium apud Cycladas insulas, mox in continenti visum. et erat iuvenis haud dispari aetate, quibusdam Caesaris libertis velut adgnitus; per dolumque comitantibus adiciebantur 5 ignari fama nominis et promptis Graecorum animis ad nova et mira. quippe elapsam custodiae pergere ad paternos exer-

citus, Aegyptum aut Suriam invasurum, fingebant simul credebantque. iam inventutis concursu, iam publicis studiis
 40 frequentabatur, laetus praesentibus et inanium spe, cum auditum id Poppaeo Sabino: is Macedoniae tum intentus Achaiam quoque curabat. igitur quo vera seu falsa antiret, Toronaeum Thermaeumque sinum praefestinas, mox Euboeam Aegaei
 45 litus angustiasque Isthmi evadit; marique Jonio Nicopolim Romanam coloniam ingressus, ibi demum cognoscit sollertius interrogatum, quisnam foret, dixisse M. Silano genitum, et multis sectatorum dilapsis ascendisse navem tamquam Italiam peteret. scripsitque haec Tiberio, neque nos originem finem-
 20 ve eius rei ultra comperimus.

V, 11. Exitu anni diu aucta discordia consulum erupit. nam Trio, facilis capessendis inimicitiiis et foro exercitus, ut segnem Regulum ad opprimendos Seiani ministros oblique perstrinxerat: ille, nisi lacesseretur, modestiae retinens, non modo rettu-
 5 dit collegam, sed ut noxium coniurationis ad disquisitionem traheret. multisque patrum orantibus ponerent odia in perniciem itura, mansere infensi ac minitantes, donec magistratu abirent.

VI, 1. Cn. Domitius et Camillus Scribonianus consulatum inierant, cum Caesar tramisso quod Capreas et Surrentum interluit freto Campaniam praelegebat, ambiguus an urbem intraret, seu, quia contra destinaverat, speciem venturi simulans. et saepe in propinqua degressus, aditis iuxta
 6 Tiberim hortis, saxa rursum et solitudinem maris repetiit; pudore scelerum et libidinum, quibus adeo indomitis exarserat, ut more regio pubem ingenuam stupris pollueret. nec formam tantum et decora corpora, set in his modestam pueritiam, in aliis imagines maiorum incitamentum cupidinis
 10 habebat. tuncque primum ignota antea vocabula reperta sunt sellariorum et spintriarum ex foeditate loci ac multiplici patientia; praepositique servi, qui conquirerent pertraherent, dona in promptos, minas adversum abnuentes, et si retine-
 15 rent propinquus aut parens, vim raptus suaque ipsi libita velut in captos exercebant.

2. At Romae principio anni, quasi recens cognitis Liviae flagitiis ac non pridem etiam punitis, atroces sententiae

dicebantur, in effigies quoque ac memoriam eius, et bona Seiani ablata aerario ut in fiscum cogerentur, tamquam referret. Scipiones haec et Silani et Cassii isdem ferme aut paulum inmutatis verbis, adseveratione multa censebant, cum repente Togonius Gallus, dum ignobilitatem suam magnis nominibus inserit, per deridiculum auditur. nam principem orabat deligere senatores, ex quis viginti sorte ducti et ferro accincti, quotiens curiam inisset, salutem eius defenderent. crediderat nimirum epistolae subsidio sibi alterum ex consilibus poscentis, ut tutus a Capreis urbem peteret. Tiberius tamen, ludibria seriis permiscere solitus, egit gratis benevolentiae patrum: sed quos omitti posse, quos deligi? semperne eosdem an subinde alios? et honoribus perfunctos an iuvenes, privatos an e magistratibus? quam deinde speciem fore sumentium in limine curiae gladios? neque sibi vitam tanti, si armis tegenda foret. haec adversus Togonium verbis moderans, neque ut ultra abolitionem sententiae suaderet.

3. At Iunium Gallionem, qui censuerat ut praetoriani aotis stipendiis ius apiscerentur in quattuordecim ordinibus sedendi, violenter increpuit, velut coram rogitans, quid illi cum militibus, quos neque dicta [imperatoris] neque praemia nisi ab imperatore accipere par esset. repperisse prorsus quod divus Augustus non providerit: an potius discordiam et seditionem a satellite Seiani quaesitam, qua rudes animos nomine honoris ad corrumpendum militiae morem propelleret? hoc pretium Gallio meditatae adulationis tulit, statim curia, deinde Italia exactus; et quia incusabatur facile toleraturus exilium delecta Lesbo, insula nobili et amoena, retrahitur in urbem custoditurque domibus magistratuum. isdem literis Caesar Sextium Paconianum praetorium perculit magno patrum gaudio, audacem, maleficum, omnium secreta rimantem delectumque ab Seiano cuius ope dolus Gaii Caesari pararetur. quod postquam patefactum, prorupere concepta pridem odia, et summum supplicium decernebatur, ni professus indicium foret.

4. Ut vero Latinium Latiarem ingressus est, accusator ac reus iuxta invisi gratissimum spectaculum praebebant. Latiaris, ut rettuli, praecipuus olim circumveniendi Titii Sabini

et tunc luendae poenae primus fuit. inter quae Haterius Agrippa consules anni prioris invasit, cur mutua accusatione intenta nunc silerent: metum prorsus et noxae conscientiam pro foedere haberi; at non patribus reticenda quae audivissent. Regulus manere tempus ultionis, seque coram principe exsecuturum; Trio aemulationem inter collegas et si qua
 10 discordes iecissent melius obliterari respondit. urgente Agrippa Sanquinus Maximus e consularibus oravit senatam, ne curas imperatoris conquisitis insuper acerbitatibus augerent: sufficere ipsum statuendis remediis. sic Regulo salus et Trioni dilatio exitii quaesita. Haterius invidiosus fuit, quia
 15 somno aut libidinis vigiliis marcidus et ob segnitiam quamvis crudelem principem non metuens inlustribus viris perniciem inter ganeam ac stupra meditabatur.

5. Exim Cotta Messalinus, saevissimae cuiusque sententiae auctor eoque inveterata invidia, ubi primum facultas data, arguitur pleraque in C. Caesarem quasi incertae virilitatis, et cum die natali Augustae inter sacerdotes epularetur, novendialem eam cenam dixisse; querensque de potentia M'. Lepidi ac L. Arruntii, cum quibus ob rem pecuniariam disceptabat, addidisse: 'illos quidem senatus, me autem tuebitur Tiberiolus meus.' quae cuncta a primoribus civitatis revincebatur, iisque instantibus ad imperatorem provocavit.
 10 nec multo post literae adferuntur, quibus in modum defensionis, repetito inter se atque Cottam amicitiae principio crebrisque eius officiis commemoratis, ne verba prave detorta nea convivalium fabularum simplicitas in crimen daceretur postulavit.

6. Insigne visum est earum Caesaris literarum initium; nam his verbis exorsus est: 'quid scribam vobis, patres conscripti, aut quo modo scribam aut quid omnino non scribam hoc tempore, di me deaeque petus perdant quam perire me
 5 cotidie sentio, si seio.' adeo facinora atque flagitia sua ipsi quoque in supplicium verterant. neque frustra praestantissimus sapientiae firmare solitus est, si recludantur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus et ictus, quando ut corpora verberibus, ita saevitia, libidine, malis consultis animus dilaceretur.
 10 quippe Tiberium non fortuna, non solitudines protegabant quin tormenta pectoris suasque ipse poenas fateretur.

7. Tum facta patribus potestate statuendi de C. Caeciliano senatore, qui plurima adversum Cottam prompserat, placitum eandem poenam inrogari quam in Aruseium et Sanquinium, accusatores L. Arruntii; quo non aliud honorificentius Cottae evenit, qui nobilis quidem, set egens ob luxum, per flagitia 5 infamis, sanctissimis Arruntii artibus dignitate ultionis aequabatur.

Q. Servaeus posthac et Minucius Thermus inducti, Servaeus praetura functus et quondam Germanici comes, Minucius equestri loco, modeste habita Seiani amicitia; unde illis 10 maior miseratio. contra Tiberius praecipuos ad scelera increpans admonuit C. Cestium patrem dicere senatui quae sibi scripsisset, suscepitque Cestius accusationem. quod maxime exitiabile tulere illa tempora, cum primores senatus infimas etiam delationes exercerent, alii propalam, multi per 15 occultum; neque discerneres alienos a coniunctis, amicos ab ignotis, quid repens aut vetustate obscurum: perinde in foro, in convivio, quaqua de re locuti incusabantur, ut quis praevenire et rem destinare properat, pars ad subsidium sui, plures infecti quasi valetudine et contactu. sed Minucius et 20 Servaeus damnati indicibus accessere. tractique sunt in casum eundem Iulius Africanus e Santonis Gallica civitate, Seius Quadratus: originem non repperi. neque sum ignarus a plerisque scriptoribus omissa multorum pericula et poenas, dum copia fatiscunt aut, quae ipsis nimia et maesta fuerant, 25 ne pari taedio lecturos adficerent verentur: nobis pleraque digna cognitu obvenere, quamquam ab aliis incelebrata.

8. Nam ea tempestate, qua Seiani amicitiam ceteri falso exuerant, ausus est eques Romanus M. Terentius, ob id reus, amplecti, ad hunc modum apud senatum ordiendo: 'fortuna 5 quidem meae fortasse minus expediat adgnosceri crimen quam abnuere: sed utcumque casura res est, fatebor et fuisse me Seiano amicum, et ut essem expetisse, et postquam adeptus eram laetatum. videram collegam patris regendis praetoribus cohortibus, mox urbis et militiae munia simul obeuntem. illius propinqui et adfines honoribus augebantur; ut quisque Seiano intimus, ita ad Caesaris amicitiam validus: contra qui- 10 bus infensus esset, metu ac sordibus conflictabantur. nec

quemquam exemplo adsumo: cunctos, qui novissimi consilii expertes fuimus, meo unius discrimine defendam. non enim Seianum Vulsiniensem, set Claudiae et Iuliae domus partem, 15 quas adfinitate occupaverat, tuum, Caesar, generum, tui consulatus socium, tua officia in re publica capessentem colebamus. non est nostrum aestimare quem supra ceteros et quibus de causis extollas: tibi summum rerum iudicium di dedere, nobis obsequii gloria relicta est. spectamus porro quae 20 coram habentur, cui ex te opes honores, quis plurima iuvandi nocendive potentia, quae Seiano fuisse, nemo negaverit. abditos principis sensus, et si quid occultius parat, exquirere illicitum, anceps: nec ideo adsequare. ne, patres conscripti, ultimum Seiani diem, sed sedecim annos cogitaveritis. etiam 25 Satrium atque Pomponium venerabamur; libertis quoque ac ianitoribus eius notescere pro magnifico accipiebatur. quid ergo? indistincta haec defensio et promisca dabitur? immo iustis terminis dividatur. insidiae in rem publicam, consilia caedis adversum imperatorem puniantur: de amicitia et of 30 ficiis idem finis et te, Caesar, et nos absolverit.'

9. Constantia orationis, et quia repertus erat qui efferret quae omnes animo agitabant, eo usque potuere, ut accusatores eius, additis quae ante deliquerant, exilio aut morte multarentur.

Secutae dehinc Tiberii literae in Sex. Vistilium praetorium, quem Druso fratri percarum in cohortem suam transtulerat. causa offensionis Vistilio fuit, seu composuerat quaedam in Gaium Caesarem ut impudicum, sive ficto habita fides. atque ob id convictu principis prohibitus cum senili manu ferrum temptavisset, obligat venas; precatusque per codi- 10 cillos, immiti rescripto venas resolvit. acervatim ex eo Annius Pollio, Appius Silanus Scauro Mamercio simul ac Sabino Calvisio maiestatis postulantur, et Vinicianus Pollioni patri adiciebatur, clari genus et quidam summis honoribus. contremuerantque patres (nam quotus quisque adfinitatis aut amicitiae tot industrium virorum experts erat?), ni Celsus urbanae 15 cohortis tribunus, tum inter indices, Appium et Calvisium discrimini emisisset. Caesar Pollionis ac Viniciani Scaurique causam, ut ipse cum senatu nosceret, distulit, datis quibusdam in Scaurum tristibus notis.

10. Ne feminae quidem exsortes periculi. quia occupandae rei publicae argui non poterant, ob lacrimas incusabantur; necataque est anus Vitia, Fufii Gemini mater, quod filii necem flevisset. haec apud senatum: nec secus apud principem Vesularius Flaccus ac Iulius Marinus ad mortem aguntur, e vetustissimis familiarium, Rhodum secuti et apud Capreas individui, Vesularius insidiarum in Libonem internuntius; Marino particeps Seianus Curtium Atticum oppreserat. quo laetius acceptum sua exempla in consultores recidissee.

Per idem tempus L. Piso pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit, nullius servilis sententiae sponte auctor, et quotiens necessitas ingrueret, sapienter moderans. patrem ei censorium fuisse memoravi; aetas ad octogensimum annum processit; decus triumphale in Thraecia meruerat. sed praecipua ex eo gloria, quod praefectus urbi recens continuam potestatem et insolentia parendi graviolem mire temperavit.

11. Namque antea, profectis domo regibus ac mox magistratibus, ne urbs sine imperio foret, in tempus deligebatur qui ius redderet ac subitis mederetur; feruntque ab Romulo Dentrem Romulium, post ab Tullo Hostilio Numam Marcium et ab Tarquinio Superbo Spurium Lucretium inpositos. dein consules mandabant; duratque simulacrum, quotiens ob ferias Latinas praeficitur qui consulare munus usurpet. ceterum Augustus bellis civilibus Cilnium Maecenatem equestris ordinis cunctis apud Romam atque Italiam praeposuit: mox rerum potitus ob magnitudinem populi ac tarda legum auxilia sumpsit e consularibus qui coerceret servitia et quod civium audacia turbidum, nisi vim metuat. primusque Messalla Corvinus eam potestatem et paucos intra dies finem accepit, quasi nescius exercendi; tum Taurus Statilius, quamquam provecta aetate, egregie toleravit; dein Piso quindecim per annos pariter probatus, publico funere ex decreto senatus celebratus est.

12. Relatum inde ad patres a Quintiliano tribuno plebei de libro Sibullae, quem Caninius Gallus quindecimvirum recipi inter ceteros eiusdem vatis et ea de re senatus con-

sultum postulaverat. quo per discessionem facto misit literas Caesar, modice tribunum increpans ignarum antiqui moris ob iuventam. Gallo exprobrabat, quod scientiae caerimoniarumque vetus incerto auctore, ante sententiam collegii, non, ut adsolet, lecto per magistrum aestimatoque carmine, apud infrequentem senatum egisset. simul commonefecit, quia multa vana sub nomine celebri vulgabantur, sanxisse Augustum, quem intra diem ad praetorem urbanum deferretur neve habere privatim liceret. quod a maioribus quoque decretum erat post exustum sociali bello Capitolium, quaesitis Samo, Ilio, Erythris, per Africam etiam ac Siciliam et Italicas colonias, carminibus Sibyllae, una seu plures fuere, datoque sacerdotibus negotio, quantum humana ope potuissent, vera discernere. igitur tunc quoque notioni quindecimvirum is liber subicitur.

13. Isdem consulibus gravitate annonae iuxta seditionem ventum, multaque et plures per dies in theatro licentius efflagitata quam solitum adversum imperatorem. quis commotus incusavit magistratus patresque, quod non publica auctoritate populum coercuissent, addiditque quibus ex provinciis et quanto maiorem quam Augustus rei frumentariae copiam advectaret. ita castigandae plebi compositum senatus consultum prisca severitate, neque segnius consules edixere. silentium ipsius non civile, ut crediderat, sed in superbiam accipiebatur.

14. Fine anni Geminius, Celsus, Pompeius, equites Romani, cecidere coniurationis crimine; ex quis Geminius prodigentia opum ac mollitia vitae amicus Seiano, nihil ad serius. et Iulius Celsus tribunus in vinclis laxatam catenam et circumdatam in diversum tendens suam ipse cervicem perfremit. at Rubrio Fabato, tamquam desperatis rebus Romanis Parthorum ad misericordiam fugeret, custodes additi. sane is repertus apud fretum Siciliae retractusque per centurionem nullas probabiles causas longinquae peregrinationis adferebat: mansit tamen incolumis, oblivione magis quam clementia.

15. Ser. Galba L. Sulla consulibus diu quaesito quos neptibus suis maritos destinaret Caesar, postquam instabat

virginum aetas, L. Cassium, M. Vinicium legit. Vinicio oppidanum genus: Calibus ortus, patre atque avo consularibus, cetera equestri familia erat, mitis ingenio et comptae facundiae. Cassius plebeii Romae generis, verum antiqui honoratique, et severa patris disciplina eductus facilitate saepius quam industria commendabatur. huic Drusillam, Vinicio Iuliam Germanico genitas coniungit superque ea re senatui scribit, levi cum honore iuvenum. dein redditis absentiae 10 causis admodum vagis flexit ad graviora et offensiones ob rem publicam coeptas, utque Macro praefectus tribunorumque et centurionum pauci secum introirent, quotiens curiam ingrederetur, petivit. factoque large et sine praescriptione generis aut numeri senatus consulto ne tecta quidem urbis, 15 adeo publicum consilium numquam adiit, deviis plerumque itineribus ambiens patriam et declinans.

16. Interea magna vis accusatorum in eos inrupit, qui pecunias faenore auctitabant adversum legem dictatoris Caesaris, qua de modo credendi possidendique intra Italiam cavetur, omissam olim, quia privato usui bonum publicum postponitur. sane vetus urbi faenebre malum et seditio- 5 discordiarumque creberrima causa, eoque cohibebatur antiquis quoque et minus corruptis moribus. nam primo duodecim tabulis sanctum, ne quis unciario faenore amplius exerceret, cum antea ex libidine locupletium agitaretur; dein rogatione tribunicia ad semuncias redactum, postremo vetita versura. 10 multisque plebis scitis obviam itum fraudibus, quae totiens repressae miras per artes rursus oriebantur. sed tum Gracchus praetor, cui ea quaestio evenerat, multitudine periclitantium subactus rettulit ad senatum, trepidique patres (neque enim quisquam tali culpa vacuus) veniam a principe 15 petivere; et concedente annus in posterum sexque menses dati, quis secundum iussa legis rationes familiares quisque componerent.

17. Hinc inopia rei nummariae, commoto simul omnium aere alieno, et quia tot damnatis bonisque eorum divenditis signatum argentum fisco vel aerario attinebatur. ad hoc senatus praescripserat, duas quisque faenoris partes in agris per Italiam conlocaret. sed creditores in solidum appella-

bant, nec decorum appellatis minuere fidem. ita primo concursatio et preces, dein strepere praetoris tribunal, eaque quae remedio quaesita, venditio et emptio, in contrarium mutari, quia faeneratores omnem pecuniam mercandis agris
 10 condiderant. copiam vendendi secuta vilitate, quanto quis obaeratio, aegrius distrahebant, multique fortunae provolvebantur; eversio rei familiaris dignitatem ac famam praecipue dabat, donec tulit opem Caesar disposito per mensas miliens sestertio factaque mutuandi copia sine usuris per
 15 triennium, si debitor populo in duplum praediis cavisset. sic resecta fides, et paulatim privati quoque creditores reperi. neque emptio agrorum exercita ad formam senatus consulti, acribus, ut ferme talia, initiis, incurioso fine.

18. Dein redeunt priores metus postulato maiestatis Considio Proculo, qui nullo pavore diem natalem celebrans raptus in curiam pariterque damnatus interfectusque est. sorori eius Sanciae aqua atque igni interdictum accusante
 5 Q. Pomponio. is moribus iniquis haec et huiusce modi a se factitari praetendebat, ut parta apud principem gratia periculis Pomponii Secundi fratris mederetur. etiam in Pompeiam Macrinam exilium statuitur, cuius maritum Argolicum, socerum Laconem e primoribus Achaeorum Caesar adflixerat.
 10 pater quoque inlustris eques Romanus ac frater praetorius, cum damnatio instaret, se ipsi interfecere. datum erat crimini, quod Theophanen Mytilenaeum proavum eorum Cn. Magnus inter intimos habuisset, quodque defuncto Theophani caelestes honores Graeca adulatio tribuerat.

19. Post quos Sex. Marius Hispaniarum ditissimus defertur incestasse filiam et saxo Tarpeio deicitur. ac ne dubium haberetur magnitudinem pecuniae malo vertisse, avarias *argentarias*que eius, quamquam publicarentur, sibimet
 5 Tiberius seposuit. inritatusque suppliciiis cunctos, qui carcere attinebantur accusati societatis cum Seiano, necari iubet. iacuit inmensa strages, omnis sexus, omnis aetas, inlustres ignobiles, dispersi aut aggerati. neque propinquis aut amicis assistere, inlacrimare, ne visere quidem diutius
 10 dabatur, sed circumiecti custodes et in maerorem cuiusque intenti corpora putrefacta adsectabantur, dum in Tiberim tra-

herentur, ubi fluitantia aut ripis adpulsa non cremare quisquam, non contingere. interciderat sortis humanae commercium vi metus, quantumque saevitia glisceret, miseratio arcebat.

20. Sub idem tempus Gaius Caesar, discedenti Capreas avo comes, Claudiam, M. Silani filiam, coniugio accepit, immanem animum subdola modestia tegens, non damnatione matris, non exitio fratrum rupta voce; qualem diem Tiberius induisset, pari habitu, haud multum distantibus verbis. unde ⁵ mox scitum Passieni oratoris dictum percrebruit, neque meliorem unquam servum neque deteriolem dominum fuisse.

Non omiserim praesagium Tiberii de Servio Galba tum consule; quem acoitum et diversis sermonibus portemptatum postremo Graecis verbis in hanc sententiam adlocutus est ¹⁰ 'et tu, Galba, quandoque degustabis imperium,' seram ac brevem potentiam significans, scientia Chaldaeorum artis, cuius apiscendae otium apud Rhodum, magistrum Thrasullum habuit, peritiam eius hoc modo expertus.

21. Quotiens super tali negotio consultaret, edita domus parte ac liberti unius conscientia utebatur. is literarum ignarus, corpore valido, per avia ac derupta (nam saxis domus imminet) praeibat eum, cuius artem experiri Tiberius statuisset, et regredientem, si vanitatis aut fraudum suspicio inces ⁵ serat, in subiectum mare praecipitabat, ne index arcani existeret. igitur Thrasullus isdem rupibus inductus postquam percontantem commoverat, imperium ipsi et futura sollerter patefaciens, interrogatur an suam quoque genitalem horam comperisset, quem tum annum, qualem diem haberet. ille ¹⁰ positus siderum ac spatia dimensus haerere primo, dein pavescere, et quantum introspiceret, magis ac magis trepidus admirationis et metus, postremo exclamat ambiguum sibi ac prope ultimum discrimen instare. tum complexus eum Ti-berius praesciam periculorum et incolumem fore gratatur, ¹⁵ quaeque dixerat oracli vice accipiens inter intimos amicum tenet.

22. Sed mihi haec ac talia audienti in incerto iudicium est, fatone res mortalium et necessitate immutabili an forte volvantur. quippe sapientissimos veterum quique sectam eorum aemulantur diversos reperias, ac multis insitam opi-

5 nionem non initia nostri, non finem, non denique homines
 dis curae; ideo creberrime tristia in bonos, laeta apud dete-
 riores esse. contra alii fatum quidem congruere rebus pu-
 tant, sed non e vagis stellis, verum apud principia et nexus
 naturalium causarum; ac tamen electionem vitae nobis re-
 10 linquunt, quam ubi elegeris, certum imminentium ordinem.
 neque mala vel bona quae vulgus putet: multos, qui con-
 flictari adversis videantur, beatos, at plerosque quamquam
 magnas per opes miserrimos, si illi gravem fortunam con-
 stanter tolerant, hi prospera inconsulte utantur. ceterum
 15 plurimis mortalium non eximitur quin primo cuiusque ortu
 ventura destinentur, sed quaedam secus quam dicta sint ca-
 dere, fallaciis ignara dicentium: ita corrumpi fidem artis,
 cuius clara documenta et antiqua aetas et nostra tulerit.
 quippe a filio eiusdem Thrasulli praedictum Neronis impe-
 20 rium in tempore memorabitur, ne nunc incepto longius
 abierim.

23. Isdem consulibus Asinii Galli mors vulgatur, quem
 egestate cibi peremptum haud dubium, sponte vel necessi-
 tate, incertum habebatur. consultusque Caesar an sepeliri
 sineret, non erubuit permittere utroque incusare casus, qui
 5 reum abstulissent, antequam coram convinceretur: scilicet
 medio triennio defuerat tempus subeundi iudicium consulari
 seni, tot consularium parenti. Drusus deinde exstinguitur,
 cum se miserandis alimentis, mandendo e cubili tomento,
 nonum ad diem detinuisset. tradidere quidam praescriptum
 10 fuisse Macroni, si arma ab Seiano temptarentur, extractum
 custodiae iuvenem (nam in Palatio attinebatur) ducem po-
 pulo imponere. mox, quia rumor incedebat fore ut nuru
 ac nepoti conciliaretur Caesar, saevitiam quam paenitentiam
 maluit.

24. Quin et invecus in defunctum probra corporis,
 exitiabilem in suos, infensum rei publicae animum obiecit
 recitarique factorum dictorumque eius descripta per dies
 iussit, quo non aliud atrocius visum: adstitisse tot per annos
 5 qui vultum, gemitus, occultum etiam murmur exciperent, et
 potuisse avum audire, legere, in publicum promere vix fides,
 nisi quod Attii centurionis et Didymi liberti epistulae ser-

vorum nomina praeferebant, ut quis egredientem cubiculo Drusum pulsaverat, exterruerat. etiam sua verba centurio saevitiae plena, tamquam egregium, vocesque deficientis ¹⁰ adiecerat, quis primo [alienationem mentis simulans] quasi per dementia funesta Tiberio, mox, ubi exspes vitae fuit, meditatae compositaeque diras inprecabatur, ut quem ad modum nurum filiumque fratris et nepotes domumque omnem caedibus complevisset, ita poenas nomini generique maio- ¹⁵ rum et posteris exsolveret. obturbabant quidem patres specie detestandi: sed penetrabat pavor et admiratio, callidum olim et tegendis sceleribus obscurum huc confidentiae venisse, ut tamquam dimotis parietibus ostenderet nepotem sub verberare centurionis, inter servorum ictus, extrema vitae ali- ²⁰ menta frustra orantem.

25. Nondum is dolor exoleverat, cum de Agrippina auditum, quam interfecto Seiano spe sustentatam provixisse reor, et postquam nihil de saevitia remittebatur, voluntate extinctam, nisi si negatis alimentis adsimulatus est finis, qui videretur sponte sumptus. enimvero Tiberius foedissimis criminationibus exarsit, impudicitiam arguens et Asinium Gallum adulterum, eiusque morte ad taedium vitae compulsam. sed Agrippina aequi inpatiens, dominandi avida, virilibus curis feminarum vitia exuerat. eodem die defunctam, quo biennio ante Seianus poenas lisset, memoriaeque id ¹⁰ prodendum addidit Caesar, iactavitque quod non laqueo strangulata neque in Gemonias proiecta foret. aetae ob id grates decretumque ut quintum decimum kal. Novembriis, utriusque necis die, per omnis annos donum Iovi sacraretur.

26. Haud multo post Cocceius Nerva, continuus principis, omnis divini humanique iuris sciens, integro statu, corpore inlaeso, moriendi consilium cepit. quod ut Tiberio cognitum, adsidere, causas requirere, addere preces, fateri postremo grave conscientiae, grave famae suae, si proximus ⁵ amicorum nullis moriendi rationibus vitam fugeret. aversatus sermonem Nerva abstinentiam cibi coniunxit. ferebant gnari cogitationum eius, quanto propius mala rei publicae viseret, ira et metu, dum integer, dum intemptatus, honestum finem voluisse.

Ceterum Agrippinae perniciēs, quod vix credibile, Plan-
cinam traxit. nupta olim Cn. Pisoni et palam laeta morte
Germanici, cum Piso caderet, precibus Augustae nec minus
inimicitias Agrippinae defensa erat. ut odium et gratia de-
15 siere, ius valuit; petitaque criminibus haud ignotis, sua manu
sera magis quam inmerita supplicia persolvit.

27. Tot luctibus funesta civitate pars maeroris fuit, quod
Iulia Drusi filia, quondam Neronia uxor, deuupsit in domum
Rubelli Blandi, cuius avum Tiburtem equitem Romanum
plerique meminerant. extremo anni mors Aelii Lamiae funere
5 censorio celebrata, qui administrandae Suriae imagine tan-
dem exsolutus urbi praefuerat. genus illi decorum, vivida
senectus; et non permissa provincia dignationem addiderat.
exim Flacco Pomponio Suriae pro praetore defuncto recitan-
tur Caesaris literae, quis incusabat egregiam quemque et
10 regendis exercitibus idoneum abnuere id munus, seque ea
necessitudine ad preces cogi, per quas consularium aliqui
capessere provincias adigerentur, oblitus Arruntiam, ne in
Hispaniam pergeret, decimum iam annum attineri. obiit eo-
dem anno et M'. Lepidus, de cuius moderatione atque sapien-
15 tia in prioribus libris satis conlocavi. neque nobilitas diutius
demonstranda est: quippe Aemilium genus secundam homo-
rum civium, et qui eadem familia corruptis moribus, inlustri
tamen fortuna egere.

28. Paulo Fabio L. Vitellio consulibus post longum sae-
culorum ambitum avis phoenix in Aegyptum venit praebuit-
que materiem doctissimis indigenarum et Graecorum multa
super eo miraculo disserendi. de quibus congruunt et plura
5 ambigua, sed cognitu non absurda promere libet. sacrum
Soli id animal et ore ac distinctu pinnarum a ceteris avibus
diversum consentiunt qui formam eius effinxere: de numero
annorum varia traduntur. maxime vulgatum quingentorum
spatium: sunt qui adseverent mille quadringentes sexaginta
10 unum interici, prioresque alios tres Sesoside primam, post
Amaside dominantibus, dein Ptolemaeo, qui ex Macedonibus
tertius regnavit, in civitatem cui Heliopolis nomen advola-
visse, multo ceterarum volucrum comitatu novam faciem mi-
rantium. sed antiquitas quidem obscura: inter Ptolemaeum

ac Tiberium minus ducenti quinquaginta anni fuerunt. unde non nulli falsum hunc phoenicem neque Arabum e terris credidere, nihilque usurpavisse ex iis, quae vetus memoria firmavit. confecto quippe annorum numero, ubi mors propinquet, suis in terris struere nidum eique vim genitalem adfundere, ex qua fetum oriri; et primam adulto curam sepe-
liendi patris, neque id temere, sed sublato murræ pondere temptatoque per longum iter, ubi par oneri, par meatui sit, subire patrium corpus inque Solis aram perferre atque adolere. hæc incerta et fabulosis aucta: ceterum aspici aliquando in Aegypto eam volucrem non ambigitur. 25

29. At Romæ caede continua Pomponius Labeo, quem præfuisse Moesiae rettuli, per abruptas venas sanguinem effudit; aemulataque est coniunx Paxaea. nam promptas eius modi mortes metus carnificis faciebat, et quia damnati publicatis bonis sepultura prohibebantur, eorum qui de se statuebant humabantur corpora, manebant testamenta, pretium festinandi. sed Caesar missis ad senatum literis disse-ruit morem fuisse matribus, quotiens dirimerent amicitias, interdicere domo eumque finem gratiae ponere: id se repetivisse in Labeone, atque illum, quia male administratae provin-
ciae aliorumque criminum arguebatur, culpam invidia velavisse, frustra conterrita uxore, quam etsi nocentem periculi tamen expertem fuisse. Mamercus dein Scaurus rursus postulatur, insignis nobilitate et orandis causis, vita probro-
sus. nihil hunc amicitia Seiani, sed labefecit haud minus validum ad exitia Macronis odium, qui easdem artes occultius exercebat; detuleratque argumentum tragoediae a Scauro scriptae, additis versibus qui in Tiberium flecterentur: verum ab Servilio et Cornelio accusatoribus adulterium Liviae, magorum sacra obiectabantur. Scaurus, ut dignum veteribus
Aemiliis, damnationem antelit, hortante Sextia uxore, quae incitamentum mortis et particeps fuit.

30. Ac tamen accusatores, si facultas incideret, poenis adiciebantur, ut Servilius Corneliusque perditio Scauro famosi, quia pecuniam a Vario Ligure omittendae delationis ceperant, in insulas interdicto igni atque aqua demoti sunt. et Abudius Ruso functus aedilitate dum Lentulo Gaetulico, s

sub quo legioni praefuerat, periculum facessit, quod is Seiani filium generum destinasset, ultro damnatur atque urbe exigitur. Gaetulicus ea tempestate superioris Germaniae legiones curabat mirumque amorem adsecutus erat, effusae
 10 clementiae, modicus severitate et proximo quoque exercitui per L. Apronium socerum non ingratus. unde fama constans ausum mittere ad Caesarem literas, adfinitatem sibi cum Seiano haud sponte sed consilio Tiberii coeptam; perinde se
 15 quam Tiberium falli potuisse, neque errorem eundem illi sine fraude, aliis exitio habendum. sibi fidem integram et, si nullis insidiis peteretur, mansuram; successorem non aliter quam indicium mortis accepturum. firmarent velut foedus, quo princeps ceterarum rerum poteretur, ipse provinciam retineret. haec, mira quamquam, fidem ex eo trahebant,
 20 quod unus omnium Seiani adfinium incolumis multaue gratia mansit, reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam aetatem magisque fama quam vi stare res suas.

31. C. Cestio M. Servilio consulibus nobiles Parthi in urbem venero, ignaro rege Artabano. is metu Germanici
 fidus Romanis, aequabilis in suos, mox superbiam in nos, saevitiam in populares sumpsit, fretus bellis, quae secunda
 5 adversum circumiectas nationes exercuerat, et senectutem Tiberii ut inermem despiciens avidusque Armeniae, cui defuncto rege Artaxia Arsacen liberorum suorum veterrimum inposuit, addita contumelia et missis qui gazam a Vonone relictam in Suria Ciliciaque reposcerent; simul veteres Per-
 10 sarum ac Macedonum terminos, seque invasurum possessa primum Cyro et post Alexandro per vaniloquentiam ac minas iaciebat. sed Parthis mittendi secretos nuntios validissimus auctor fuit Sinnaces, insigni familia ac perinde opibus, et proximus huic Abdus ademptae virilitatis. non despectum
 15 id apud barbaros ultroque potentiam habet. ii adscitis et aliis primoribus, quia neminem gentis Arsacidarum summae rei imponere poterant, interfectis ab Artabano plerisque aut nondum adultis, Phraaten regis Phraatis filium Roma poscebant: nomine tantum et auctore opus, ut sponte Caesaris [ut]
 20 genus Arsacis ripam apud Euphratis cerneretur.

32. Cupitum id Tiberio: ornat Phraaten accingitque pa-

ternum ad fastigium, destinata retinens, consiliis et astu res externas moliri, arma procul habere. interea cognitis insidiis Artabanus tardari metu, modo cupidine vindictae inardescere. et barbaris cunctatio servilis, statim exsequi regium videtur: valuit tamen utilitas, ut Abdum specie amicitiae vocatum ad epulas lento veneno inligaret, Sinnacem dissimulatione ac donis, simul per negotia moraretur. et Phraates apud Suriam dum omissa cultu Romano, cui per tot annos insueverat, instituta Parthorum sumit, patriis moribus impar morbo absumptus est. sed non Tiberius omisit incepta: Tirdatem sanguinis eiusdem aemulum Artabano, recipierandaeque Armeniae Hiberum Mithridaten deligit conciliatque fratri Pharasmani, qui gentile imperium obtinebat; et cunctis quae apud orientem parabantur L. Vitellium praefecit. eo de homine haud sum ignarus sinistram in urbe famam, pleuraque foeda memorari, ceterum in regendis provinciis prisca virtute egit. unde regressus et formidine Gai Caesaris, familiaritate Claudii turpe in servitium mutatus exemplar apud posteros adulatorii dedecoris habetur, cesseruntque prima postremis, et bona iuventae senectus flagitiosa obliteravit.

33. At ex regulis prior Mithridates Pharasmanem perpulit dolo et vi conatus suos iuvare, repertique corruptores ministros Arsacis multo auro ad scelus cogunt; simul Hiberi magnis copiis Armeniam inrumpunt et urbe Artaxata potiuntur. quae postquam Artabano cognita, filium Oroden ultorem parat; dat Parthorum copias, mittit qui auxilia mercede facerent: contra Pharasmanes adiungere Albanos, accire Sarmatas, quorum sceptorum utrimque donis acceptis more gentico diversa induere. sed Hiberi locorum potentes Caspia via Sarmatam in Armenios raptim effundunt. at qui Parthis adventabant, facile arcebantur, cum alios incessus hostis clausisset, unum reliquum mare inter et extremos Albanorum montes aestas impediret, quia flatibus etesiarum implentur vada: hibernus auster revolvit fluctus pulsoque introrsus freto brevia litorum nudantur.

34. Interim Oroden sociorum inopem auctus auxilio Pharasmanes vocare ad pugnam et detrectantem incessere, adequitare castris, infensare pabula; ac saepe in modum obsidii

stationibus cingebat, donec Parthi contumeliarum insolentes
 5 circumstisterent regem, poscerent proelium. atque illis sola
 in equite vis: Pharasmanes et pedite valebat. nam Hiberi
 Albanique saltuosos locos incolentes duritiae patientiaeque
 magis insuevere; feruntque se Thessalis ortos, qua tempe-
 state Iaso post avectam Medeam genitosque ex ea liberos
 10 inanem mox regiam Aetiae vacuosque Colchos repetivit.
 multaque de nomine eius et oraculum Phrixii celebrant; nec
 quisquam ariete sacrificaverit, credito vexisse Phrixum, sive
 id animal seu navis insigne fuit. ceterum directa utrimque
 acie Parthus imperium orientis, claritudinem Arsacidarum
 15 contraque ignobilem Hiberum, mercenario milite dissorebat;
 Pharasmanes integros semet a Parthico dominatu, quanto
 maiora peterent, plus decoris victores aut, si terga darent,
 flagitii atque periculi laturos; simul horridam suorum aciem,
 picta auro Medorum agmina, hinc viros, inde praedam osten-
 20 dere.

35. Enimvero apud Sarmatas non una vox ducis: se
 quisque stimulant ne pugnam per sagittas sinerent: impetu
 et comminus praeveniendum. variae hinc bellantium species,
 cum Parthus sequi vel fugere pari arte suetus distraheret
 5 turmas, spatium ictibus quaereret, Sarmatae omisso arcu,
 quo brevius valent, contis gladiisque ruerent; modo equestris
 proelii more frontis et tergi vices, aliquando ut conserta
 acie corporibus et pulsu armorum pellerent pellerentur.
 famque et Albani Hiberique prensare, detrudere, ancipitem
 10 pugnam hostibus facere, quos super eques et propioribus
 vulneribus pedites adflictabant. inter quae Pharasmanes Oro-
 desque, dum strenuis adsunt aut dubitantibus subveniunt,
 conspicui eoque gnari, clamore telis equis concurrunt, in-
 stantius Pharasmanes; nam vulnus per galeam adegit. nec
 15 iterare valuit, praelatus equo et fortissimis satellitum prote-
 gentibus saucium: fama tamen occisi falso credita exterruit
 Parthos victoriamque concessere.

36. Mox Artabanus tota mole regni ultum iit. peritia
 locorum ab Hiberis melius pugnatum; nec ideo abscedebat,
 ni contractis legionibus Vitellius et subdito rumore, tam-
 quam Mesopotamiam invasurus, metum Romani belli fecisset.

tum omissa Armenia versaeque Artabani res, inlicente Vi-
 tellio desererent regem saevum in pace et adversis proelio-
 rum exitiosum. igitur Sinnaces, quem antea infensum memo-
 ravi, patrem Abdagaesen aliosque occultos consilii et tunc
 continuis cladibus promptiores ad defectionem trahit, ad-
 fluentibus paulatim qui metu magis quam benevolentia sub- 10
 iecti repertis auctoribus sustulerant animum. nec iam aliud
 Artabano reliquum quam si qui externorum corpori custodes
 aderant, suis quisque sedibus extorres, quis neque boni intel-
 lectus neque mali cura, sed mercede aluntur ministri sceleribus.
 his adsumptis in longinqua et contermina Scythiae fu- 15
 gam maturavit, spe auxilii, quia Hyrcanis Carmanisque per
 adfinitatem innexus erat: atque interim posse Parthos absentium
 aequos, praesentibus mobiles, ad paenitentiam mutari.

37. At Vitellius profugo Artabano et flexis ad novum
 regem popularium animis, hortatus Tiridaten parata capes-
 sere, robor legionum sociorumque ripam ad Euphratis ducit.
 sacrificantibus, cum hic more Romano suovetavilia daret,
 ille equum placando anni adornasset, nuntiavere accolae 5
 Euphraten nulla imbrum vi sponte et immensum attolli, simul
 albetibus spumis in modum diadematis sinuare orbes, au-
 spicium prosperi transgressus. quidam callidius interpreta-
 bantur, initia conatus secunda neque diuturna, quia eorum
 quae terra caelove portenderentur certior fides, fluminum 10
 instabilis natura simul ostenderet omnia raperetque. sed
 ponte navibus effecto tramissoque exercitu primus Ornospa-
 des multis equitum milibus in castra venit, exul quondam
 et Tiberio, cum Delmaticum bellum conficeret, haud inglorius
 auxiliator eoque civitate Romana donatus, mox repetita ami- 15
 citia regis multo apud eum honore, praefectus campis qui
 Euphrate et Tigre inclutis annibus circumflui Mesopotamiae
 nomen acceperunt. neque multo post Sinnaces auget copias,
 et columen partium Abdagaeses gazam et paratas regio adic-
 cit. Vitellius ostentasse Romana arma satis ratus monet 20
 Tiridaten primoresque, hunc, Phraatis avi et altoris Caesa-
 ris quaeque utrobique pulchra meminerit, illos, obsequium
 in regem, reverentiam in nos, decus quisque suum et fidem
 retinerent. exim cum legionibus in Suriam remeavit.

38. Quae duabus aestatibus gesta coniunxi, quae requiesceret animus a domesticis malis; non enim Tiberium, quamquam triennio post caedem Seiani, quae ceteros mollire solent, tempus preces satias mitigabant, quin incerta vel abo-
 5 lita pro gravissimis et recentibus puniret. eo metu Fulcinus Trio, ingruentis accusatores haud perpeusus, supremis tabulis multa et atrocia in Macronem ac praecipuos libertorum Caesaris composuit, ipsi fluxam senio mentem et continuo abscessu velut exilium obiectando. quae ab heredibus occultata recitari Tiberius iussit, patientiam libertatis alienae ostentans et contemptor suae infamiae, an scelerum Seiani diu nescius mox quoquo modo dicta vulgari malebat veritatisque, cui adulatio officit, per probra saltem gnarus fieri. isdem diebus Granius Marcianus senator, a C. Graccho maiestatis
 10 postulatus, vim vitae suae attulit, Tariusque Gratianus praetura functus lege eadem extremum ad supplicium damnatus.

39. Nec dispare Trebellieni Rufi et Sextii Paconiani exitus: nam Trebellienus sua manu ceidit, Paconianus in carcere ob carmina illic in principem factitata strangulatus est. haec Tiberius non mari, ut olim, divisus neque per longinquos nuntios accipiebat, sed urbem iuxta, eodem ut die vel noctis interiectu literis consulum rescriberet, quasi aspiciens undantem per domos sanguinem aut manus carnificum. fine anni Poppaeus Sabinus concessit vita, modicus originis, principum amicitia consulatum ac triumphale decus adeptus
 5 maximisque provinciis per quattuor et viginti annos inpositus, nullam ob eximiam artem, sed quod par negotiis neque supra erat.

40. Q. Plautius Sex. Papinius consules sequuntur. eo anno neque quod L. Aruseius *** morte adfecti forent, ad-
 5 suetudine malorum ut atrox advertebatur, sed exterruit quod Vibulenus Agrippa eques Romanus, cum perorassent accusatores, in ipsa curia depromptum sinu venenum hausit, prolapsusque ac moribundus festinatis lictorum manibus in carcerem raptus est, faucesque iam exanimis laqueo vexatae. ne Tigranes quidem, Armenia quondam potitus ac tunc reus, nomine regio supplicia civium effugit. at C. Galba consularis et duo Blaesi voluntario exitu cecidere, Galba tristibus
 10

Caesaris literis provinciam sortiri prohibitus: Blaesis sacerdotia, integra eorum domo destinata, convulsa distulerat, tunc ut vacua contulit in alios, quod signum mortis intellexere et exsecuti sunt. et Aemilia Lepida, quam iuveni Druso nuptam rettuli, crebris criminibus maritum insectata, quamquam¹⁵ instabilis, tamen impunita agebat, dum superfuit pater Lepidus: post a delatoribus corripitur ob servum adulterum, nec dubitabatur de flagitio: ergo omissa defensione finem vitae sibi posuit.

41. Per idem tempus Clitarum natio Cappadoci Arche-lao subiecta, quia nostrum in modum deferre census, pati tributa adigebatur, in iuga Tauri montis abscessit locorumque ingenio sese contra imbelles regis copias tutabatur, donec M. Trebellius legatus, a Vitellio praeside Suriae cum quat-⁵ tuor milibus legionariorum et delectis auxiliis missus, duos collis, quos barbari insederant (minori Cadra, alteri Davara nomen est), operibus circumdedit et erumpere ausos ferro, ceteros siti ad deditioem coegit.

At Tiridates volentibus Parthis Nicephorium et Anthemu-¹⁰ siada ceterasque urbes, quae Macedonibus sitae Graeca vocabula usurpant, Halumque et Artemitam Parthica oppida recepit, certantibus gaudio qui Artabanum Scythas inter educ- tum ob saevitiam, exsecrati come Tiridatis ingenium Roma-¹⁵ nas per artes sperabant.

42. Plurimum adulationis Seleucenses induere, civitas potens, saepta muris neque in barbarum corrupta, sed conditoris Seleuci retinens. trecenti opibus aut sapientia delecti ut senatus, sua populo vis. et quotiens concordēs agunt, spernitur Parthus: ubi dissensere, dum sibi quisque contra⁵ aemulos subsidium vocant, accitus in partem adversum omnes valet. id nuper acciderat Artabano regnante, qui plebem primoribus tradidit ex suo usu: nam populi imperium iuxta libertatem, paucorum dominatio-regiae libidini propior est. tum adventantem Tiridaten extollunt veterum regum ho-¹⁰ noribus et quos recens aetas largius invenit; simul probra in Artabanum fundebant, materna origine Arsaciden, cetera degenerem. Tiridates rem Seleucensem populo permittit. mox consultans, quonam die sollempnia regni capesseret.

15 literas Phraatis et Hieronis, qui validissimas praefecturas optinebant, accipit, brevem moram precantium. placitumque opperiri viros praepollentis, atque interim Ctesiphon sedes imperii petita: sed ubi diem ex die prolatabant, multis coram et adprogbantibus Surena patrio more Tiridaten insigni regio
20 evinxit.

43. Ac si statim interiora ceterasque nationes petivisset, oppressa cunctantium dubitatio et omnes in unum cedebant: adsidendo castellum, in quod pecuniam et pacifices Artabanus contulerat, dedit spatium exuendi pacta. nam Phraates et
5 Hiero et si qui alii delectum capiendo diademati diem haut concelebraverant, pars metu, quidam invidia in Abdagaesen, qui tum aula et novo rege potiebatur, ad Artabanum vertere; isque in Hyrcanis repertus est, inlucie obsitus et alimenta arcu expediens. ac primo tamquam dolus pararetur territus,
10 ubi data fides reddendae dominationi venisse, adlevatur animum et quae repentina mutatio exquirat. tum Hiero pueritiam Tiridatis increpat, neque penes Arsaciden imperium, sed inane nomen apud inbellem externa mollitia, vim in Abdagaesis domo.

44. Sensit vetus regnandi falsos in amore odia non fingere. nec ultra moratus, quam dum Scytharum auxilia conciret, pergat properus et praeveniens inimicorum astus, amicorum paenitentiam; neque exuerat paedorem, ut vulgum
5 miseratione adverteret. non fraus, non preces, nihil omisum quo ambiguos iliceret, prompti firmarentur. iamque multa manu propinquans Seleucia adventabat, cum Tiridates simul fama atque ipso Artabano percussus distrahi consiliis, iret contra an bellum cunctatione tractaret. quibus proelium
10 et festinati casus placebant, disiectos et longinquitate itineris fessos ne animo quidem satis ad opsequium coaluisse disse-runt, proditores nuper hostesque eius, quem rursus foveant. verum Abdagaeses regrediendum in Mesopotamiam censebat, ut amne obiecto, Armeniis interim Elymaeisque et ceteris a
15 tergo excitis, aucti copiis socialibus et quas dux Romanus misisset fortunam temptarent. ea sententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdagaesen et Tiridates ignavus ad pericula erat. sed fugae specie discessum; ac principio a

gente Arabum facto ceteri domos abeunt vel in castra Artabani, donec Tiridates cum paucis in Suriam reiectus pudore proditionis omnes exsolvit.

45. Idem annus gravi igne urbem adficit, deusta parte circi, quae Aventino contigua, ipsoque Aventino; quod damnum Caesar ad gloriam vertit exsolutis domuum et insularum pretiis. miliens sestertium in munificentia ea conlocatum, tanto acceptius in vulgum, quanto modicus privatis aedificationibus ne publice quidem nisi duo opera struxit, templum Augusto et scaenam Pompeiani theatri; eaque perfecta, contemptu ambitionis an per senectutem, haud dedicavit. sed aestimando cuiusque detrimento quattuor progeneri Caesaris, Cn. Domitius, Cassius Longinus, M. Vinicius, Rubellius Blandus delecti additusque nominatione consulum P. Petronius. et pro ingenio cuiusque quaesiti decretique in principem honores; quos omiserit receperitve, in incerto fuit ob propinquum vitae finem. neque enim multo post supremi Tiberio consules, Cn. Acerronius C. Pontius, magistratum occepere, nimia iam potentia Macronis, qui gratiam Gai Caesaris numquam sibi neglectam acrius in dies fovebat impuleratque post mortem Claudiae, quam nuptam ei rettuli, uxorem suam Enniam imitando amorem iuvenem illicere pactoque matrimonii vincere, nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur; nam etsi comotus ingenio simulationum tamen falsa in sinu avi perdidicerat.

46. Gnarum hoc principi, eoque dubitavit de tradenda re publica, primum inter nepotes, quorum Druso genitus sanguine et caritate propior, sed nondum pubertatem ingressus, Germanici filio robur iuventae, vulgi studia, eaque apud avum odii causa. etiam de Claudio agitanti, quod is composita aetate bonarum artium cupiens erat, inminuta mens eius obstitit. sin extra domum successor quaereretur, ne memoria Augusti, ne nomen Caesarum in ludibria et contumelias verterent metuebat: quippe illi non perinde curae gratia praesentium quam in posteros ambitio. mox incertus animi, fesso corpore, consilium, cui impar erat, fato permisit, iactis tamen vocibus per quas intellegeretur providus futurorum; namque Macroni non abdita ambage occidentem ab eo deseri, orientem spectari

exprobravit. et Gaiō Caesari, forte orto sermone L. Sullam
 inridenti, omnia Sullae vitia et nullam eiusdem virtutem ha-
 biturum praedixit. simul crebris cum lacrimis minorem ex
 nepotibus complexus, truci alterius vultu, 'occides hunc tu'
 inquit 'et te alius.' sed gravescente valetudine nihil e libi-
 dinibus omittebat, in patientia firmitudinem simulans solitus-
 20 que eludere medicorum artes atque eos, qui post tricesimum
 aetatis annum ad internoscenda corpori suo utilia vel noxia
 alieni consilii indigerent.

47. Interim Romae futuris etiam post Tiberium caedibus
 semina iaciebantur. Laelius Balbus Acutiam, P. Vitelii quon-
 dam uxorem, maiestatis postulaverat; qua damnata cum prae-
 mium accusatori decerneretur, Iunius Otho tribunus plebei
 5 intercessit, unde illis odia, mox Othoni exitium. dein mul-
 torum amoribus famosa Albucilla, cui matrimonium cum Sa-
 trio Secundo coniurationis indice fuerat, defertur impietatis
 in principem; conectebantur ut conscii et adulteri eius Cn.
 Domitius, Vibius Marsus, L. Arruntius. de claritudine Do-
 mitii supra memoravi; Marsus quoque vetustis honoribus et
 10 inlustris studiis erat. sed testium interrogationi, tormentis
 servorum Macronem praesedissee commentarii ad senatum
 missi ferebant, nullaeque in eos imperatoris literae suspicio-
 nem dabant, invalido ac fortasse ignaro ficta pleraque ob
 15 inimicitias Macronis notas in Arruntium.

48. Igitur Domitius defensionem meditans, Marsus tam-
 quam inediam destinavisset, produxere vitam: Arruntius,
 cunctationem et moras suadentibus amicis, non eadem om-
 nibus decora respondit: sibi satis aetatis, neque aliud paeni-
 5 tendum quam quod inter ludibria et pericula anxiam sene-
 ctam toleravisset, diu Seiano, nunc Macroni, semper alicui
 potentium invisus, non culpa, sed ut flagitiorum inpatiens.
 sane paucos ad suprema principis dies posse vitari: quem ad
 modum evasurum imminentis iuventam? an, cum Tiberius
 10 post tantam rerum experientiam vi dominationis convulsus
 et mutatus sit, Gaium Caesarem vix finita pueritia, ignarum
 omnium aut pessimis innutritum, meliora capessiturum Ma-
 crone duce? qui ut deterior ad opprimendum Seianum de-
 lectus plura per scelera rem publicam conflictavisset. pro-

spectare iam se acrius servitium, eoque fugere simul acta 15
 et instantia. haec vatis in modum dictitans venas resolvit.
 documento sequentia erunt bene Arruntium morte usum. Al-
 bucilla inrito ictu ab semet vulnerata iussu senatus in car-
 cerem fertur. stuprorum eius ministri, Carsidius Sacerdos
 praetorius ut in insulam deportaretur, Pontius Fregellanus 20
 amitteret ordinem senatorium, et eadem poenae in Laelium
 Balbum decernuntur, id quidem a laetantibus, quia Balbus
 truci eloquentia habebatur, promptus adversum insontes.

49. Isdem diebus Sex. Papinius consulari familia repen-
 tinum et informem exitum delegit, iacto in praiceps corpore.
 causa ad matrem referebatur, quae pridem repudiata adsen-
 tationibus atque luxu perpulisset iuvenem ad ea quorum ef-
 fugium non nisi morte inveniret. igitur accusata in senatu, 5
 quamquam genua patrum advolveretur luctumque communem
 et magis inbecillum tali super casu feminarum animum alia-
 que in eundem dolorem maesta et miseranda diu ferret, urbe
 tamen in decem annos prohibita est, donec minor filius lubri-
 cum iuventae exiret. 10

50. Iam Tiberium corpus, iam vires, nondum dissimula-
 tio deserebat: idem animi rigor; sermone ac vultu intentus
 quaesita interdum comitate quamvis manifestam defectionem
 tegebat. mutatisque saepius locis tandem apud promuntu-
 rium Miseni consedit in villa, cui L. Lucullus quondam do- 5
 minus. illic eum adpropinquare supremis tali modo com-
 pertum. erat medicus arte insignis, nomine Charicles, non
 quidem regere valetudines principis solitus, consilii tamen
 copiam praebere. is velut propria ad negotia digrediens et
 per speciem officii manum complexus pulsum venarum at- 10
 tigit. neque fefellit: nam Tiberius, incertum an offensus tan-
 toque magis iram premens, instaurari epulas iubet discum-
 bitque ultra solitum, quasi honori abeuntis amici tribueret.
 Charicles tamen labi spiritum nec ultra biduum duraturum
 Macroni firmavit. inde cuncta conloquiis inter praesentes, 15
 nuntiis apud legatos et exercitus festinabantur. septimum
 decimum kal. Aprilis interclusa anima creditus est mortali-
 tatem explevisse; et multo gratantum concursu ad capienda
 imperii primordia Gaius Caesar egrediebatur; cum repente

20 adfertur redire Tiberio vocem ac visus vocarique qui re-
 creandae defectioni cibum adferrent. pavor hinc in omnes,
 et ceteri passim dispergi, se quisque maestum aut nescium
 fingere; Caesar in silentium fixus a summa spe novissima
 expectabat. Macro intrepidus opprimi senem iniectu multae
 25 vestis iubet discedique ab limine. sic Tiberius finivit, octavo
 et septuagesimo aetatis anno.

51. Pater ei Nero et utrimque origo gentis Claudiae,
 quamquam mater in Liviam et mox Iuliam familiam adoptioni-
 bus transierit. casus prima ab infantia ancipites; nam pro-
 scriptum patrem exul secutus, ubi domum Augusti privignus
 5 introiit, multis aemulis conflictatus est, dum Marcellus et
 Agrippa, mox Gaius Luciusque Caesares viguere; etiam fra-
 ter eius Drusus prosperiore civium amore erat. sed maxime
 in lubrico egit accepta in matrimonium Iulia, in pudicitiam
 uxoris tolerans aut declinans. dein Rhodo regressus vacuos
 10 principis penates duodecim annis, mox rei Romanae arbi-
 trium tribus ferme et viginti obtinuit. morum quoque tem-
 pora illi diversa: egregium vita famaque, quoad privatus vel
 in imperiis sub Augusto fuit; occultum ac subdolum fingendis
 virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere; idem
 15 inter bona malaque mixtus incolumi matre; instabilis sae-
 vitia, sed obtectis libidinibus, dum Seianum dilexit timuitve:
 postremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam
 remoto pudore et metu suo tantum ingenio utebatur.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER XI.

BREVIARIUM. Cap. 1. 2. 3. Valerius Asiaticus a Suillio et Sosibio accusatus fraude Messalinae et Vitellii evertitur, et hilare moritur. 4. Somnium saevitiae causa. 5. In perfidiam advocatorum lex Cincia flagitatur. 6. 7. Praemiis pro patrocinio modus ponitur a principe.

8. Parthi discordant. Gotarzes pulsus vires reparat. 9. Pacem init cum Vardane. 10. Hic victor a suis caeditur. 11. Ludii saeculares. Domitius Nero destinatur imperio. 12. Messalina Silium deperit. 13. Claudius aliud agit. Leges fert. Novas literarum formas vulgat. 14. De literarum inventoribus. 15. Claudius haeruspices firmat.

16. Italicus rex Cheruscis petentibus datur. 17. Mox de eo discordia gentis et bellum. 18. Rebellantes Chauco Corbulo reprimunt. Is severe agit in milites. 19. Frisios componit. Gannasum caedit. 20. Ardor eius a Claudio repressus. Fossam inter Mosam et Rhenum ducit. Insignia triumphi ei indulta. 21. Sic et Curtio Rufo. 22. Nonius perit. De spectaculo gladiatorum et quaestoribus.

23. 24. Galli civitatem plenam affectant et principe patrocinante. 25. impetrant, et primo quidem Aedui. Patricii suppleti. Lustrum conditum.

26. 27. Messalina amore vaecors. Silio palam nubit. 28. Turbantur aulici. 29. 30. Narcissus per paelices rem defert. 31. Claudius trepidat. Messalina bacchatur; 32. preces per Vestalem parat. 33. Narcissus principem nutantem incitat, 34. preces amolitur, 35. 36. sontium, in his Muesteris, supplicium urget. 37. 38. Messalinam languente principe, dein ignaro, caedi curat. Haec gesta annis fere duobus, Ti. Claudio Caesare IIII L. Vitellio III, A. Vitellio L. Vipstano coss.

1. ** nam Valerium Asiaticum, bis consulem, fuisse quondam adulterum eius credidit; pariterque hortis inhians, quos ille a Lucullo coeptos insigni magnificentia extollebat, Suillium accusandis utrisque immittit. adiungitur Sosibius Britan-

5 nici educator, qui per speciem benevolentiae mōneret Clau-
 dium cavere vim atque opes principibus infensas: praeci-
 puum auctorem Asiaticum interficiendi Gaii Caesaris non ex-
 timuisse contione in populi Romani fateri gloriamque faci-
 10 cias fama parare iter ad Germanicos exercitus, quando ge-
 nitus Viennae multisque et validis propinquitatibus subnixus
 turbare gentiles nationes promptum haberet. at Claudius ni-
 hil ultra scrutatus citis cum militibus tamquam opprimendo
 bello Crispinum praetorii praefectum misit, a quo repertus
 15 est apud Baias vinclisque inditis in urbem raptus.

2. Neque data senatus copia: intra cubiculum auditur,
 Messalina coram, et Suillio corruptionem militum, quos pe-
 cunia et stupro in omne flagitium obstrictos arguebat, exim
 adulterium Poppaeae, postremum mollitiam corporis obie-
 5 ctante. ad quod victo silentio prorupit reus et 'interroga'
 inquit, 'Suilli, filios tuos: virum esse me fatebuntur.' in-
 gressusque defensionem, commoto maiorem in modum Clau-
 dio, Messalinae quoque lacrimas excivit. quibus abluendis
 cubiculo egrediens monet Vitellium ne elabi reum sineret:
 10 ipsa ad perniciem Poppaeae festinat, subditis qui terrore car-
 ceris ad voluntariam mortem propellerent, adeo ignaro Cae-
 sare, ut paucos post dies epulantem apud se maritum eius
 Scipionem percontaretur, cur sine uxore discubisset, atque
 ille functam fato responderet.

3. Sed consultantis super absolute Asiatici flens Vi-
 tellius, commemorata vetustate amicitiae utque Antoniam
 principis matrem pariter observavissent, dein percursis Asia-
 tici in rem publicam officiis recentique adversus Britanniam
 5 militia, quaeque alia conciliandae misericordiae videbantur,
 liberum mortis arbitrium ei permisit; et secuta sunt Claudii
 verba in eandem clementiam. hortantibus dehinc quibusdam
 inedium et lenem exitum, remittere beneficium Asiaticus ait:
 et usurpatis quibus insueverat exercitationibus, lauto cor-
 10 pore, hilare epulatus, cum se honestius calliditate Tiberii vel
 impetu Gaii Caesaris periturum dixisset, quam quod fraude
 muliebri et impudico Vitellii ore caderet, venas exsolvit, viso
 tamen ante rogo iussoque transferri partem in aliam, ne opa-

citas arborum vapore ignis minueretur: tantum illi securitatis novissimae fuit.

4. Vocantur post haec patres, pergitque Suillius addere reos equites Romanos inlustres, quibus Petra cognomentum. at causa necis ex eo, quod domum suam Mnesteris et Poppaeae congressibus praebuissent. verum nocturnae quietis species alteri obiecta, tamquam vidisset Claudium spica corona evinctum, spicis retro conversis, eaque imagine gravitatem annonae praedixisset. quidam pampineam coronam alben-
tibus follis visam atque ita interpretatum tradidere, vergente
autumno mortem principis ostendi. illud haud ambigitur, qualicumque in somnio ipsi patrique perniciem adlatam. sester-
tium quindeciens et insignia praeturae Crispino decreta. ad-
iecit Vitellius sestertium deciens Sosibio, quod Britannicum
praeceptis, Claudium consillis iuvaret. rogatus sententiam
et Scipio, 'cum idem' inquit 'de admissis Poppaeae sentiam
quod omnes, putate me idem dicere quod omnes,' eleganti
temperamento inter coniugalem amorem et senatoriam ne-
cessitatem.

5. Continuus inde et saevus accusandis reis Suillus mul-
tisque audaciae eius aemuli; nam cuncta legum et magistra-
tum munia in se trahens princeps materiam praedandi patefecerat. nec quicquam publicae mercis tam venale fuit
quam advocatorum perfidia, adeo ut Samius, insignis eques
Romanus, quadringentis nummorum milibus Suillio datis et
cognita praevericatione ferro in domo eius incubuerit. igitur
incipiente C. Silio consule designato, cuius de potentia et
exitio in tempore memorabo, consurgunt patres legemque
Cinciam flagitant, qua cavetur antiquitus, ne quis ob causam
orandam pecuniam donumve accipiat.

6. Deinde obstrepentibus iis, quibus ea contumelia parabatur, discors Suillio Silius acriter incubuit, veterum oratorum exempla referens, qui famam et posteros praemia eloquentiae cogitavissent. pulcherrimam alioquin et bonarum artium principem sordidis ministeriis foedari; ne fidem quidem integram manere, ubi magnitudo quaestuum spectetur. quodsi in nullius mercedem negotia agantur, pauciora fore: nunc inimicitias, accusationes, odia et iniurias foveri, ut quo

modo vis morborum pretia medentibus, sic fori tabes pecuniam
 10 advocatis ferat. meminissent C. Asinii, M. Messallae ac recentiorum Arruntii et Aesernini: ad summa provector corrupta vita et facundia. talia dicente consule designato, consentientibus aliis, parabatur sententia, qua lege repetundarum tenerentur, cum Suillius et Cossutianus et ceteri, qui
 15 non iudicium, quippe in manifestos, sed poenam statui videbant, circumstant Caesarem, ante acta deprecantes.

7. Et postquam adnuit, agere incipiunt: quem illum tanta superbia esse, ut aeternitatem famae spe praesumat? usui et rebus subsidium praeparari, ne quis inopia advocatorum potentibus obnoxius sit. neque tamen eloquentiam gratuito contingere: omitti curas familiares, ut quis se alienis negotiis intendat. multos militia, quosdam exercendo agros tolerare vitam; nihil a quoquam expeti, nisi cuius fructus ante providerit. facile Asinium et Messallam, inter Antonium et Augustum bellorum praemiis refertos, aut ditium familiarum heredes Aeserninos et Arruntios magnum animum induisse. prompta sibi exempla, quantis mercedibus P. Clodius aut C. Curio contionari soliti sint. se modicos senatores, qui
 10 quieta re publica nulla nisi pacis emolumenta peterent. cogitaret plebem, quae toga enitesceret: sublatis studiorum pretiis etiam studia peritura. ut minus decora haec, ita haud
 15 frustra dicta princeps ratus, capiendis pecuniis *statuit* modum usque ad dena sestertia, quem egressi repetundarum tenerentur.

8. Sub idem tempus Mithridates, quem imperitasse Armeniis *iussuque Gaii* Caesaris victum memoravi, monente Claudio in regnum remeavit, sisus Pharasmanis opibus. is rex Hiberis idemque Mithridatis frater nuntiabat discordare
 5 Parthos summaque imperii ambigua, minora sine cura haberi. nam inter *Gotarzem* * * Gotarzis pleraque saeva; quin necem fratri Artabano coniugique ac filio eius paraverat, unde metus [eius] in ceteros, et accivere Vardanen. ille, ut erat magnis ausis promptus, biduo tria milia stadiorum invadit ignarumque
 10 et exterritum Gotarzen proturbat; neque cunctatur quin proximas praefecturas corripiat, solis Seleucensibus dominationem eius abnuentibus. in quos, ut patris suique defectores,

fra magis quam ex usu praesenti accensus, implicatur obsidione urbis validae et munimentis obiecti annis muroque et com meatibus firmatae. interim Gotarzes Daharum Hyrcanorumque opibus auctus bellum renovat, coactusque Vardanes omittere Seleuciam Bactrianos apud campos castra contulit.

9. Tunc distractis orientis viribus et quonam inclinarent incertis, casus Mithridati datus est occupandi Armeniam, vi militis Romani ad excindenda castellorum ardua, simul Hiberi exercitu campos persultante. nec enim restitere Armenii, fuso qui proelium ausus erat Demonacte praefecto. paululum cunctationis attulit rex minoris Armeniae Cotys, versis illuc quibusdam procerum; dein literis Caesaris coercitus, et cuncta in Mithridaten fluxere, quamquam atrociolem quam novo regno conduceret. at Parthi imperatores cum pugnam pararent, foedus repente faciunt cognitis popularium insidiis, quas Gotarzes fratri patefecit; congressique primo cunctanter, dein complexi dextras apud altaria deum pepigere fraudem inimicorum ulcisci atque ipsi inter se concedere. potiorque Vardanes visus retinendo regno: at Gotarzes, ne quid aemulationis existeret, penitus in Hyrcaniam abiit. regressoque Vardani deditur Seleucia septimo post defectionem anno, non sine dedecore Parthorum, quos una civitas tam diu eluserat.

10. Exim validissimas praefecturas invisit; et recipere Armeniam avebat, ni a Vibio Marso, Suriae legato, bellum minitante cohibitus foret. atque interim Gotarzes paenitentia concessi regni et vocante nobilitate, cui in pace durius servitium est, contrahit copias. et huic contra itum ad amnem Erinden; in cuius transgressu multum certato pervicit Vardanes, prosperisque proeliis medias nationes subegit ad flumen Sinden, quod Dahas Ariosque disternat. ibi modus rebus secundis positus: nam Parthi quamquam victores longinquam militiam aspernabantur. igitur exstructis monimentis, quibus opes suas testabatur nec cuiquam ante Arsacidarum tributa illis de gentibus parta, regreditur ingens gloria atque eo ferocior et subiectis intolerantior; qui dolo ante composito incautum venationique intentum interfecere, primam intra iuventam, sed claritudine paucos inter senum regum, si perinde amorem inter populares quam metum apud hostes quaesi-

visset. nece Vardanis turbatae Parthorum res inter ambiguos, quis in regnum acciperetur. multi ad Gotarzen inclinabant, quidam ad Meherdaten prolem Phraatis, obsidio nobis datum: 20 dein praevaluit Gotarzes. potitusque regiam per saevitiam ac luxum adegit Parthos mittere ad principem Romanum occultas preces, quis permitti Meherdaten patrium ad fastigium orabant.

11. Isdem consulibus ladi saeculares octingentesimo post Romam conditam, quarto et sexagensimo quam Augustus ediderat spectati sunt. utriusque principis rationes praetermitto, satis narratas libris quibus res imperatoris Domitiani composui. nam is quoque edidit ludos saeculares iisque intentius 5 adfui sacerdotio quindecimvirali praeditus ac tunc praetor. quod non iactantia refero, sed quia collegio quindecimvirum antiquitus ea cura et magistratus potissimum exsequebantur officia caerimomiarum. sedente Claudio circensibus ludis, cum 10 pueri nobiles equis ludicrum Troiae inirent interque eos Britannicus imperatore genitus et L. Domitius adoptione mox in imperium et cognomentum Neronis adscitus, favor plebis acrior in Domitium loco praesagii acceptus est. vulgabaturque adfuisse infantiae eius dracones in modum custodum, fabulosa et externis miraculis adsimilata: nam ipse, haudquam 15 quam sui detractor, unam omnino anguem in cubiculo visam narrare solitus est.

12. Verum inclinatio populi supererat ex memoria Germanici, cuius illa reliqua suboles virilis; et matri Agrippinae miseratio augebatur ob saevitiam Messalinae, quae semper infesta et tunc commotior, quo minus strueret crimina et accusatores, novo et furori proximo amore distinebatur. nam 5 in C. Silium, iuventutis Romanae pulcherrimum, ita exarserat, ut Iuniam Silanam, nobilem feminaam, matrimonio eius exturbaret vacuoque adultero poteretur. neque Silius flagitii aut periculi nescius erat: sed certo, si abnueret, exitio et non 10 nulla fallendi spe, simul magnis praemiis, opperiri futura et praesentibus frui pro solacio habebat. illa non furtim, sed multo comitatu ventitare domum, egressibus adhaerescere, largiri opes, honores, postremo, velut translata iam fortuna, servi liberti paratus principis apud adulterum visebantur.

13. At Claudius matrimonii sui ignarus et munia censoria usurpans, theatralem populi lasciviam severis edictis increpuit, quod in P. Pomponium consularem (is carmina scaenae dabat) inque feminas illustres probra iecerat. et lege lata saevitiam creditorum coercuit, ne in mortem parentum pecunias filiis familiarum faenori darent. fontesque aquarum Simbruinis collibus deductos urbi intulit. ac novas literarum formas addidit vulgavitque, comperto Graecam quoque literaturam non simul coeptam absolutamque.

14. Primi per figuras animalium Aegyptii sensus mentis effingebant — ea antiquissima monumenta memoriae humanae impressa saxis cernuntur — et literarum semet inventores perhibent; inde Phoenicas, quia mari praepollebant, intulisse Graeciae gloriamque adeptos, tamquam reppererint quae acceperant. quippe fama est. Cadmum classe Phoenicum vectum rudibus adhuc Graecorum populis artis eius auctorem fuisse. quidam Cecropem Atheniensem vel Linum Thebanum et temporibus Troianis Palamedem Argivum memorant sedecim literarum formas, mox alios ac praecipuum Simoniden ceteras repperisse. at in Italia Etrusci ab Corinthio Demarato, Aborigenes Arcade ab Evandro didicerunt; et forma literis Latinis quae veterrimis Graecorum. sed nobis quoque paucae primum fuere, deinde additae sunt. quo exemplo Claudius tres literas adiecit, quae usui imperitante eo, post oblitteratae, aspiciuntur etiam nunc in aere † publico dis plebiscitis per fora ac templa fixo.

15. Rettulit deinde ad senatum super collegio haruspicum, ne vetustissima Italiae disciplina per desidiam exolesceret: saepe advehis rei publicae temporibus accitos, quorum monitu redintegratas caerimonias et in posterum rectius habitas; primoresque Etruriae sponte aut patrum Romanorum impulsu retinuisse scientiam et in familias propagasse; quod nunc segnius fieri publica circa bonas artes socordia, et quia externae superstitiones valescant: et laeta quidem in praesens omnia, sed benignitati deum gratiam referendam, ne ritus sacrorum inter ambigua culti per prospera oblitterarentur. factum ex eo senatus consultum, viderent pontifices quae retinenda firmandaque haruspicum.

16. Eodem anno Cheruscorum gens regem Roma peti-
 vit, amissis per interna bella nobilibus et uno reliquo stirpis
 regiae, qui apud urbem habebatur nomine Italicus. paternum
 huic genus e Flavo fratre Arminii, mater ex Actumero prin-
 cipe Chattorum erat; ipse forma decorus et armis equisque
 in patrium nostrumque morem exercitus. igitur Caesar au-
 ctum pecunia, additis stipatoribus, hortatur gentile decus
 magno animo capessere: illum primum Romae ortum nec
 obsidem, sed civem ire externum ad imperium. ac primo
 40 laetus Germanis adventus, atque eo quod nullis discordiis
 imbutus pari in omnes studio ageret celebrari, coli, modo
 comitatem et temperantiam, nulli invisam, saepius vinolentiam
 ac libidines, grata barbaris, usurpans. iamque apud proximos,
 iam longius clarescere, cum potentiam eius suspectantes
 45 qui factionibus floruerant discedunt ad conterminos populos
 ac testificantur adimi veterem Germaniae libertatem et
 Romanas opes insurgere. adeo neminem isdem in terris ortum,
 qui principem locum impleat, nisi exploratoris Flavi
 progenies super cunctos attollatur? frustra Arminium praescribi:
 20 cuius si filius hostili in solo adultus in regnum venisset,
 posse extimesci, infectum alimonio, servitio, cultu, omnibus
 externis: at si paterna Italico mens esset, non alium
 infensius arma contra patriam ac deos penates quam parentem
 eius exercuisse.

17. His atque talibus magnas copias coegere; nec pauciores
 Italicum sequebantur: non enim inrupisse ad invitos, sed accitum
 memorabat, quando nobilitate ceteros anteiret: virtutem experirentur,
 an dignum se patre Arminio, avo Actumero praeberet. nec patrem
 rubori, quod fidem adversus Romanos volentibus Germanis sumptam
 nunquam omisisset. falso libertatis vocabulum obtendi ab iis, qui
 privatim degeneres, in publicum exitiosi, nihil spei nisi per discordias
 habeant. adstrepebat huic alacre vulgus; et magno inter barbaros
 10 proelio victor rex, dein secunda fortuna ad superbiam prolapsus
 pulsusque, ac rursus Langobardorum opibus reflectus, per laeta per
 adversa res Cheruscas afflictabat.

18. Per idem tempus Chauci, nulla dissensione domi, et morte
 Sanquinii alacres, dum Corbulo adventat, inferiorem

Germaniam incursavere duce Gannasco, qui natione Canninefas, auxiliaris et diu meritis, post transfuga, levibus navigiis praedabundus Gallorum maxime oram vastabat, non ignarus dites et inbelles esse. at Corbulo provinciam ingressus magna cum cura et mox gloria, cui principium illa militia fuit, triremes alveo Rheni, ceteras navium, ut quaeque habiles, per aestuaria et fossas adegit; luntribusque hostium depressis et exturbato Gannasco, ubi praesentia satis composita sunt, legiones operum et laboris ignavas, populationibus laetantes, veterem ad morem reduxit, ne quis agmine decederet nec pugnam nisi iussus iniret. stationes, vigiliae, diurna nocturnaque munia in armis agitabantur. feruntque militem, quia vallum non accinctus, atque alium, quia pugione tantum accinctus foderet, morte punitos. quae nimia et incertum an falso facta originem tamen e severitate ducis traxere; intentumque et magnis delictis inexorabilem scias, cui tantum asperitatis etiam adversus levia credebatur.

19. Ceterum is terror milites hostesque in diversum adfecit: nos virtutem auximus, barbari ferociam infregere. et natio Frisiorum, post rebellionem clade L. Apronii coeptam infensa aut male fida, datis obsidibus consedit apud agros a Corbulone descriptos: idem senatum, magistratus, leges inposuit. ac ne iussa exuerent, praesidium immunivit, missis qui maiores Chaucos ad deditonem pellicerent, simul Gannascum dolo adgrederentur. nec iritae aut degeneres insidiae fuere adversus transfugam et violatorem fidei. sed caede eius motae Chaucorum mentes, et Corbulo semina rebellionis praebebat, ut laeta apud plerosque, ita apud quosdam sinistra fama. cur hostem conciret? adversa in rem publicam casura: sin prospere egisset, formidolosum paci virum insignem et ignavo principi praegravem. igitur Claudius adeo novam in Germanias vim prohibuit, ut referri praesidia cis Rhenum iuberet.

20. Iam castra in hostili solo molienti Corbuloni eae litterae redduntur. ille re subita, quamquam multa simul offunderentur, metus ex imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud socios, nihil aliud prolocutus quam beatos quondam duces Romanos, signum receptui dedit. ut tamen

miles otium exueret, inter Mosam Rhenumque trium et viginti milium spatio fossam perduxit, qua incerta Oceani vitarentur. insigne tamen triumphi indulst Caesar, quamvis bellam negavisset.

10 Nec multo post Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui in agro Mattiaco recluserat specus quaerendis venis argenti; unde tenuis fructus nec in longum fuit: at legionibus cum damno labor, effodere rivos, quaeque in aperto gravia, humum infra moliri. quis subactus miles, et quia plures per
15 provincias similia tolerabantur, componit occultas literas nomine exercituum, precantium imperatorem ut, quibus permissuras esset exercitus, triumphalia ante tribueret.

21. De origine Curtii Rufi, quem gladiatore genitum quidam prodidere, neque falsa prompserim et vera exsequi pudet. postquam adolevit, sectator quaestoris cui Africa obtigerat, dum in oppido Adrumeto vacuis per medium diei
5 porticibus secretus agitatur, oblata ei species muliebris ultra modum humanum et audita est vox 'tu es, Rufe, qui in hanc provinciam pro consule venies.' tali omine in spem sublatus degressusque in urbem largitione amicorum, simul acri ingenio quaesturam et mox nobiles inter candidatos
10 praeturam principis suffragio adsequitur, cum hisce verbis Tiberius dedecus natalium eius velavisset: 'Curtius Rufus videtur mihi ex se natus.' longa post haec senecta, et adversus superiores tristi adulatione, adrogans minoribus, inter pares difficilis, consulare imperium, triumphi insignia ac
15 postremo Africam obtinuit; atque ibi defunctus fatale praesagium implevit.

22. Interea Romae, nullis palam neque cognitis mox causis, Cn. Nonius eques Romanus ferro accinctus reperitur in coetu salutantum principem. nam postquam tormentis dilaniabatur, de se non *instiatus* conscios non edidit, incertum
5 an occultans.

Isdem consulibus P. Dolabella censuit spectaculum gladiatorum per omnes annos celebrandum pecunia eorum qui quaesturam adipiscerentur. apud maiores virtutis id praemium fuerat, cunctisque civium, si bonis artibus fiderent,
10 licitum petere magistratus; ac ne aetas quidem distingueba-

tur, quin prima iuventa consulatum et dictaturas inirent. sed quaestores regibus etiam tam imperantibus instituti sunt, quod lex curiata ostendit ab L. Bruto repetita. mansitque consulis potestas deligendi, donec eum quoque honorem populus mandaret. creatique primum Valerius Potitus et Aemilius Ma-
 mercus sexagesimo tertio anno post Tarquinius exactos, ut rem militarem comitarentur. dein gliscentibus negotiis duo additi, qui Romae curarent: mox duplicatus numerus, stipendiaria iam Italia et accedentibus provinciarum vectigalibus: post lege Sullae viginti creati supplendo senatui, cui iudicia
 tradiderat. et quamquam equites iudicia reciperavissent, quaestura tamen ex dignitate candidatorum aut facilitate tribuentium gratuito concedebatur, donec sententia Dolabellae velut venundaretur.

23. A. Vitellio L. Vipstano consulibus cum de supplendo senatu ageretur primoresque Galliae, quae Comata appellatur, foedera et civitatem Romanam pridem adsecuti, ius adipiscendorum in urbe honorum expeterent, multus ea super re variusque rumor. et studiis diversis apud principem certabatur adseverantium non adeo aegram Italiam, ut senatum suppeditare urbi suae nequiret. suffecisse olim indigenas consanguineis populis, nec paenitere veteris rei publicae. quin adhuc memorari exempla quae priscis moribus ad virtutem et gloriam Romana indoles prodiderit. an parum quod
 Veneti et Insubres curiam iruperint, nisi coetu alienigenarum velut captivitas inforatur? quem ultra honorem residuis nobilium, aut si quis pauper e Latio senator foret? oppleturos omnia divites illos, quorum avi proavique hostilium nationum duces exercitus nostros ferro vique ceciderint, divum
 Iulium apud Alesiam obsederint. recentia haec: quid si memoria eorum oreretur, qui Capitolio et arce Romana **manibus eorundem periissent? fruerentur sane vocabulo civitatis: insignia patrum, decora magistratum ne vulgarentur.

24. His atque talibus haud permotus princeps et statim contra disseruit et vocato senatu ita exorsus est: 'maiores mei, quorum antiquissimus Clausus origine Sabina simul in civitatem Romanam et in familias patriciorum adscitus est, hortantur uti paribus consiliis in re publica capessenda, s

transferendo huc quod usquam egregium fuerit. neque enim ignoro Iulios Alba, Coruncanios Camerio, Porcios Tusculo, et ne vetera scrutemur, Etruria Lucaniaque et omni Italia in senatum accitos, postremo ipsam ad Alpes promotam, ut non modo singuli viritim, sed terrae, gentes in nomen nostrum coalescerent. tunc solida domi quies et adversus externa floruimus, cum Transpadani in civitatem recepti, cum specie deductarum per orbem terrae legionum additis provincialium validissimis fesso imperio subventum est. num paenitet Balbos ex Hispania nec minus insignes viros e Gallia Narbonensi transivisse? manent posteri eorum nec amore in hanc patriam nobis concedunt. quid aliud exitio Lacedaemoniis et Atheniensibus fuit, quamquam armis pollerent, nisi quod victos pro alienigenis arcebant? at conditor nostri Romulus tantum sapientia valuit, ut plerosque populos eodem die hostes, dein cives habuerit. advenae in nos regnaverunt: libertinorum filiis magistratus mandare non, ut plerique falluntur, repens, sed priori populo factitatum est. at cum Senonibus pugnavimus: scilicet Vulsci et Aequi numquam adversam nobis aciem instruxere. capti a Gallis sumus: sed et Tuscis obsides dedimus et Samnitium iugum subiimus. ac tamen, si cuncta bella recenseas, nullum brevioris spatii quam adversus Gallos confectum: continua inde ac fida pax. iam moribus artibus adfinitatibus nostris mixti aurum et opes suas inferant potius quam separati habeant. omnia, patres conscripti, quae nunc vetustissima creduntur, nova fuere: plebei magistratus post patricos, Latini post plebeios, ceterarum Italiae gentium post Latinos. inveterascet hoc quoque, et quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.

25. Orationem principis secuto patrum consulto primi Aedui senatorum in urbe ius adepti sunt. datum id foederi antiquo, et quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo Romano usurpant.

Isdem diebus in numerum patriciorum adscivit Caesar vetustissimum quemque e senatu aut quibus clari parentes fuerant, paucis iam reliquis familiarum, quas Romulus maiorum et L. Brutus minorum gentium appellaverant, exhaustis etiam quas dictator Caesar lege Cassia et princeps Augustus

lege Saenia sublegere; laetaque haec in rem publicam munia ¹⁰ multo gaudio censoris inibantur. famosos probris quonam modo senatu depelleret anxius, mitem et recens repertam quam ex severitate prisca rationem adhibuit, monendo secum quisque de se consultaret peteretque ius exuendi ordinis: facilem eius rei veniam. et motos senatu excusatosque simul ¹⁵ propositurum, ut iudicium censorum ac pudor sponte cedentium permixta ignominiam mollirent. ob ea Vipstanus consul rettulit patrem senatus appellandum esse Claudium: quippe promiscum patris patriae cognomentum; nova in rem publicam merita non usitatis vocabulis honoranda: sed ipse cohi- ²⁰ buit consulem ut nimium adsentantem. condiditque lustrum, quo censa sunt civium quinquagens noviens centena octoginta quattuor milia septuaginta duo. isque illi finis inscitiae erga domum suam fuit: haud multo post flagitia uxoris noscere ac punire adactus, ut deinde ardesceret in nuptias incestas. ²⁵

26. Iam Messalina facilitate adulteriorum in fastidium versa ad incognitas libidines profluebat, cum abrumpi dissimulationem etiam Silius, sive fatali vaecordia an imminentium periculorum remedium ipsa pericula ratus, urgebat: quippe non eo ventum, ut senectam principis opperirentur. insontibus innoxia consilia, flagitiis manifestis subsidium ab audacia petendum. adesse conscios paria metuentes. se caelibem, orbem, nuptiis et adoptando Britannico paratum. mansuram eandem Messalinae potentiam, addita securitate, si praevenirent Claudium, ut insidiis incautum, ita irae properum. ¹⁰ segniter eae voces acceptae, non amore in maritum, sed ne Silius summa adeptus sperneret adulteram scelusque inter ancipitia probatum veris mox pretiis aestimaret. nomen tamen matrimonii concupivit ob magnitudinem infamiae, cuius apud prodigos novissima voluptas est. nec ultra exspectato quam ¹⁵ dum sacrificii gratia Claudius Ostiam proficisceretur, cuncta nuptiarum sollemnia celebrat.

27. Haud sum ignarus fabulosum visum iri tantum ullis mortalium securitatis fuisse in civitate omnium gnara et nihil reticente, nedum consulem designatum cum uxore principis, praedicta die, adhibitis qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum causa convenisse, atque illam audisse auspicum ⁵

verba, subisse, sacrificasse apud deos; discubitu inter convivas, oscula complexus, noctem denique actam licentia conjugali. sed nihil compositum miraculi causa, verum audita scriptaque senioribus tradam.

28. Igitur domus principis inhorruerat, maximeque quos penes potentia et, si res verterentur, formido, non iam secretis conloquiis, sed aperte fremere, dum histrio cubiculum principis insultaverit, dedecus quidem inlatum, sed excidium
 5 procul auisse: nunc iuvenem nobilem dignitate formae, vi mentis ac propinquo consulatu maiorem ad spem adcingi; nec enim occultum, quid post tale matrimonium superesset. subibat sine dubio metus reputantes hebetem Claudium et uxori devinctum multasque mortes iussu Messalinae patratas:
 10 rursus ipsa facilitas imperatoris fiduciam dabat, si atrocitate criminis praevaluissent, posse opprimi damnatam ante quam ream; sed in eo discrimen verti, si defensio audiretur, utque clausae aures etiam confitenti forent.

29. Ac primo Callistus, iam mihi circa necem *Gai* Caesaris narratus, et Appianae caedis molitor Narcissus flagrantissimaque eo in tempore gratia Pallas agitavere, num Messalinam secretis minis depellerent amore Sillii, cuncta alia
 5 dissimulantes. dein metu, ne ad perniciem ultro traherentur, desistunt, Pallas per ignaviam, Callistus prioris quoque regiae peritus et potentiam cautis quam acribus consiliis tutius haberi: perstitit Narcissus, set solum id immutans, ne quo sermone praesciam criminis et accusatoris faceret: ipse ad
 10 occasiones intentus, longa apud Ostiam Caesaris mora, duas paelices, quarum is corpori maxime insueverat, largitione ac promissis et uxore defecta plus potentiae ostentando perpulit delationem subire.

30. Exim Calpurnia (id paelici nomen), ubi datum secretum, genibus Caesaris provoluta nupsisse Messalinam Sillio exclamat; simul Cleopatram, quae id opperiens adstabat, an comperisset interrogat, atque illa adnuente cieri
 5 Narcissum postulat. is veniam in praeteritum petens, quod ei Titios, Vettios, Plautios dissimulavisset, nec nunc adulteria obiecturum ait, nedum domum servitia et ceteros fortunae paratus reposceret. frueretur immo his, set redderet uxo-

rem rumperetque tabulas nuptiales. ‘an discidium’ inquit ‘tuum nosti? nam matrimonium Siliii vidit populus et senatus 10 et miles; ac ni pròpere agis, temet urbem maritus.’

31. Tum potissimum *quemque* amicorum vocat, primumque rei frumentariae praefectum Turranium, post Lusium Getam praetorianis inpositum percontatur. quis fatentibus certatim ceteri circumstrepunt, iret in castra, firmaret praetorias cohortes, securitati ante quam vindictae consulere. satis 5 constat eo pavore offusum Claudium, ut identidem interrogaret, an ipse imperii potens, an Silius privatus esset. at Messalina non alias solutior luxu, adulto autumno simulacrum vindemiae per domum celebrabat. urgueri prela, fluere lacus; et feminae pellibus accinctae adsultabant ut sacrificantes 10 vel insanientes Bacchae; ipsa crine fluxo thyrsus quatens, iuxtaque Silius hedera vinctus, gerere cothurnos, iacere caput, strepente circum procaci choro. ferunt Vettium Valentem lascivia in praealtam arborem conisum, interrogantibus quid aspiceret, respondisse tempestatem ab Ostia atrocem, 15 sive coeperat ea species, seu forte lapsa vox in praesagium vertit.

32. Non rumor interea, sed undique nuntii incedunt, qui gnara Claudio cuncta et venire promptum ultioni adferrent. igitur Messalina Lucullianos in hortos, Silius dissimulando metu ad munia fori digrediuntur. ceteris passim dilabentibus adfuere centuriones, inditaque sunt vincla, ut quis reperire 5 batur in publico aut per latebras. Messalina tamen, quamquam res adversae consilium eximerent, ire obviam et aspicere a marito, quod saepe subsidium habuerat, haud segniter intendit misitque ut Britannicus et Octavia in complexum patris pergerent. et Vibidiam, virginum Vestalium vetustissimi 10 mam, oravit pontificis maximi aures adire, clementiam exoptere. atque interim, tribus omnino comitantibus — id repente solitudinis erat — spatium urbis pedibus emensa, vehiculo, quo purgamenta hortorum excipiuntur, Ostiensem viam intrat, nulla cuiusquam misericordia, quia flagitiorum deformitas 15 praevalebat.

33. Trepidabatur nihilo minus a Caesare: quippe Getae praetorii praefecto haud satis fidebant, ad honesta seu prava

iuxta levi. ergo Narcissus, adsumptis quibus idem metus, non aliam spem incolumitatis Caesaris adfirmat, quam si ius militum uno illo die in aliquem libertorum transferret, seque offert suscepturum. ac ne, dum in urbem revehitur, ad paenitentiam a L. Vitellio et Largo Caecina mutaretur, in eodem gestamine sedem poscit assumiturque.

34. Crebra post haec fama fuit, inter diversas principis voces, cum modo incusaret flagitia uxoris, aliquando ad memoriam coniugii et infantiam liberorum revolveretur, non aliud prolocutum Vitellium quam 'o facinus! o scelus!' instabat quidem Narcissus aperiret ambages et veri copiam faceret: sed non ideo pervicit, quin suspensa et quo ducerentur inclinatura responderet exemploque eius Largus Caecina uteretur. et iam erat in aspectu Messalina clamitabatque audiret Octaviae et Britannici matrem, cum obstrepere accusator, Silium et nuptias referens; simul codicillos libidinum indices tradidit, quis visus Caesaris averteret. nec multo post urbem ingredienti offerebantur communes liberi, nisi Narcissus amoveri eos iussisset. Vibidiam depellere nequivit, quin multa cum invidia flagitaret, ne, indefensa coniunx exitio daretur. igitur auditorum principem et fore diluendi criminis facultatem respondit: iret interim virgo et sacra capesseret.

35. Mirum inter haec silentium Claudii, Vitellius ignaro propior: omnia liberto oboediebant. patefieri domum adulteri atque illuc deduci imperatorem iubet. ac primum in vestibulo effigiem patris Silii consulto senatus abolitam demonstrat, tum quidquid avitum Neronibus et Drusis in pretium probri cecidisse. incensumque et ad minas erumpentem castris infert, parata contione militum; apud quos praemonente Narcisso pauca verba fecit: nam etsi iustum dolorem pudor impediabat. continuus dehinc cohortium clamor nomina reorum et poenas flagitantium; admotusque Silius tribunali non defensionem, non moras temptavit, precatus ut mors acceleraretur. eadem constantia et illustres equites Romani cupidi maturae necis fuerunt. Titium Proculum, custodem a Silio Messalinae datum et indicium offerentem, Vettium Valentem confessum et Pompeium Urbicum ac Saufeium Trogum ex consciis tradi ad supplicium iubet. Decrius quoque

Calpurnianus vigilum praefectus, Sulpicius Rufus ludi procurator, Iuncus Vergilianus senator eadem poena adfecti.

36. Solus Mnester cunctationem attulit, dilaniata veste clamitans aspiceret verberum notas, reminisceretur vocis, qua se obnoxium iussis Messalinae dedisset: aliis largitione aut spei magnitudine, sibi ex necessitate culpam; nec cuiquam ante pereundum fuisse, si Silius rerum poteretur. commotum his et pronum ad misericordiam Caesarem perpulere liberti, ne tot inlustribus viris interfectis histrioni consulere-
tur: sponte an coactus tam magna peccavisset, nihil referre. ne Trauli quidem Montani equitis Romani defensio recepta est. is modesta iuventa, sed corpore insigni, accitus ultro
noctemque intra unam a Messalina proturbatus erat, paribus lasciviis ad cupidinem et fastidia. Suillio Caesonino et Plautio Laterano mors remittitur, huic ob patris egregium meritum: Caesoninus vitis protectus est, tamquam in illo foedissimo coetu passus muliebria. 15

37. Interim Messalina Lucullianis in hortis prolatare vitam, componere preces, nonnulla spe et aliquando ira: tantum inter extrema superbiae gerebat. ac ni caedem eius Narcissus properavisset, verterat perniciem in accusatorem. nam Claudius domum regressus et tempestivis epulis delentus, ubi vino incaluit, iri iubet nuntiarique miserae (hoc enim verbo usum ferunt) dicendam ad causam postero die adesset. quod ubi auditum et languescere ira, redire amor ac, si cunctarentur, propinqua nox et uxoris cubiculi memoria timebantur, prorumpit Narcissus denuntiatque centurionibus et tribuno, qui aderat, exsequi caedem: ita imperatorem iubere. custos et exactor e libertis Euodus datur. isque raptim in hortos praegressus repperit fusam humi, adsidente matre Lepida, quae florenti filiae haud concors supremis eius, necessitatibus ad miserationem evicta erat suadebatque ne percussorem opperiretur: transisse vitam neque aliud quam morti decus quaerendum. sed animo per libidines corrupto nihil honestum inerat; lacrimaeque et questus inriti ducebantur, cum impetu venientium pulsae fores adstititque tribunus per silentium, at libertus increpans multis et servilibus 20 probris.

38. Tunc primum fortunam suam introspevit ferrumque accepit, quod frustra iugulo aut pectori per trepidationem admovens ictu tribuni transigitur. corpus matri concessum. nuntiatumque Claudio epulanti perisse Messalinam, non distincto sua an aliena manu. nec ille quaesivit, poposcitque poculum et solita convivio celebravit. ne secatis quidem diebus odii gaudii, irae tristitiae, ullius denique humani affectus signa dedit, non cum laetantes accusatores aspiceret, non cum filios maerentes. iuvitque oblivionem eius senatus censendo nomen et effigies privatis ac publicis locis demovendas. decreta Narcisso quaestoria insignia, levissimum fastidio eius, cum supra Pallantem et Callistum ageret, † honesta quidem, sed ex quis deterrima orerentur [tristitiis multis].

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER XII.

- **BREVIARIUM.** Cap. 1. 2. Claudius de matrimonio cum libertis deliberat. 3. Agrippina, Germanici fratris eius filia, aliis praelata I. Silano, cui desponsa Octavia, insidias struit, 4. administro Vitellio, 5—7. cuius artibus inducti senatus populusque nuptias probant. 8. Silanus mortem sibi consciscit. Seneca ab exilio redux studiis Neronis praeest, 9. cui despondetur Octavia. 10. Parthi regem Roma petunt Meherdatem, 11. quem missum a Claudio Cassius in regnum ducere conatur. 12. 13. Obstat fraus Acbari et Izatis. 14. Victus Meherdates Gotarzi traditur. Hoc mortuo regnum in Vononem, dein Vologesem transfertur. 15. Mithridati, regnum Ponti recipere niso, Romani resistunt et Cotys et Eunones. 16. Uspe urbe

capta, 17. 18. Zorsines deserit Mithridatem, qui supplex Eunoni, 19—21. per eum a principe veniam impetrat Romamque perducitur.

22. Agrippinae artibus Lollia cedere Italia iubetur, Calpurnia perversitur. 23. Salutis augurium. Pomerium urbis prolatum. 24. Memorantur, qui olim protulerint. 25. Nero Domitius a Claudio adoptatur auctoritate Pallantis. 26. Britannicus depressus. 27. 28. Colonia in Ubios deducta. Chatti atrocina agitantes vincuntur. 29. 30. Vannius Sueborum rex a suis pulsus.

31. In Britannia turbantes reprimit Ostorius Icenos, 32. Decangos, Brigantes. 33—35. Silurum regem Caratacum vincit. 36. Is Romam perductus, 37. masculine Caesarem alloquitur et veniam impetrat. 38. 39. Britanni vires reparant. Ostorius obtentis triumphis insignibus obit. 40. Ei Didius suffectus. Bellum intestinum Venuitii et Cartimanduae. 41. Neroni virilis toga maturatur, posthabito Britannico. 42. Burrus praetorio praefectus. Agrippinae arrogantia. Vitellio favet. 43. Prodigia Romae. Caritas annonae. 44—47. Bellum Armenios inter et Hiberos. Radamistus Pharasmanis filius Hiberus specie foederis Mithridatem invadit, vinclis onerat, interimit. 48. Quadratus Syriae praeses de ultione deliberat. 49. Pellignus Radamistum temere regium insigne sumere hortatur. 50. Parthi Armeniam invadunt. 51. Radamistus a suis pellitur. Zenobia coniux ab eo vulnerata aegre servatur.

52. Furius Seribonianus relegatus. SC. de mathematicis. 53. SC. Claudianum de feminis quae servis coniungerentur. Adulatio in Pallantem. 54. Felix et Ventidius turbant Indaeam. Quadratus quietem reddit. 55. Motus in Cilicia sedat rex Antiochus. 56. 57. Lacus Fucinus emissus et in eo navale spectaculum et convivium cum periculo. 58. Nero ducit Octaviam. 59. Statilius Taurus eversus. 60. Procuratorum in provinciis auctoritas aucta. 61. Cois concessa immunitas. 62. 63. Byzantiis tributum ad tempus remissum. Eius urbis situs.

64. Prodigia Claudianae necis. 65. Lepidae mors indicta. Narcissi liberae voces. 66. 67. Claudium Agrippina veneno tollit. 68. Nero primordia imperii capit. 69. Funus et consecratio Claudii.

Gesta haec annis sex, C. Pompeio Q. Veranio, C. Antistio M. Suillio Rufo, Ti. Claudio V Ser. Cornelio Orfito, P. Cornelio Sulla L. Salvio Othone, D. Iunio Silano Q. Haterio, M. Asinio Marcello M. Aclio Aviola coss.

1. Caede Messalinae convulsa principis domus, orto apud liberos certamine, quis deligeret uxorem Claudio, caelibis vitae intoleranti et coniugum imperiis obnoxio. nec minore ambitu feminae exarserant: suam quaeque nobilitatem formam opes contendere ac digna tanto matrimonio ostentare. sed maxime ambigebatur inter Lolliam Paulinam M. Lollii consularis et Iuliam Agrippinam Germanico genitam: huic

Pallas, illi Callistus fautores aderant; at Aelia Paetina e familia Tuberonum Narcisso fovebatur. ipse huc modo, modo
 10 illuc, ut quemque suadentium audierat, promptus, discordantes in consilium vocat ac promere sententiam et adicere rationes iubet.

2. Narcissus vetus matrimonium, familiam communem (nam Antonia ex Paetina erat), nihil in penatibus eius novum disserebat, si sueta coniunx rediret, haudquaquam novercalibus odiis visura Britannicum et Octaviam, proxima suis
 5 pignora. Callistus improbatam longo discidio, ac si rursum adsumeretur, eo ipso superbam; longeque rectius Lolliam induci, quando nullos liberos genuisset, vacuum aemulatione et privignis parentis loco futuram. at Pallas id maxime in
 10 Agrippina laudare, quod Germanici nepotem secum traheret, dignum prorsus imperatoria fortuna: stirpem nobilem et familiae *Iuliae* Claudiaequae posteros coniungeret, ne femina expertae fecunditatis, integra iuventa, claritudinem Caesarum aliam in domum ferret.

3. Praevaluere haec adiuta Agrippina inlecebris: ad eum per speciem necessitudinis crebro ventitando pellicit patrum, ut praelata ceteris et nondum uxor potentia uxoria iam uteretur. nam ubi sui matrimonii certa fuit, struere
 5 iora nuptiasque Domitii, quem ex Cn. Ahenobarbo genuerat, et Octaviae Caesaris filiae moliri; quod sine scelere perpetrari non poterat, quia L. Silano desponderat Octaviam Caesar iuvenemque et alia clarum insigni triumphalium et gladiatorii muneris magnificentia protulerat ad studia vulgi. sed
 10 nihil arduum videbatur in animo principis, cui non iudicium, non odium erat nisi indita et iussa.

4. Igitur Vitellius, nomine censoris serviles fallacias obtegens ingruentiumque dominationum provisor, quo gratiam Agrippinae pararet, consiliis eius implicari, ferre crimina in Silanum, cuius sane decora et procax soror, Iunia Calvina,
 5 haud multo ante Vitellii nurus fuerat. hinc initium accusationis; fratrumque non incestum, sed incustoditum amorem ad infamiam traxit. et praebebat Caesar aures, accipiendis adversus generum suspicionibus caritate filiae promptior. at Silanus insidiarum nescius ac forte eo anno praetor, repente

per edictum Vitellii ordine senatorio movetur, quamquam lecto pridem senatu lustroque condito. simul adfinitatem Claudius diremit, adactusque Silanus eiurare magistratum, et reliquus praeturae dies in Eprium Marcellum conlatus est.

5. C. Pompeio Q. Veranio consulibus pactum inter Claudium et Agrippinam matrimonium iam fama, iam amore illicito firmabatur; necdum celebrare sollemnia nuptiarum audebant, nullo exemplo deductae in domum patruī fratris filiae: quin et incestum ac, si sperneretur, ne in malum publicum erumperet metuebatur. nec ante omīssa cunctatio quam Vitellius suis artibus id perpetrandum sumpsit. percontatusque Caesarem an iussis populi, an auctoritati senatus cederet, ubi ille unum se civium et consensui imparem respondit, opperiri intra palatium iubet. ipse curiam ingreditur, summamque rem publicam agi obtestans veniam dicendi ante alios exposcit orditurque: gravissimos principis labores, quis orbem terrae capessat, egere adminiculis, ut domestica cura vacuus in commune consulat. quod porro honestius censoriae mentis levamentum quam adsumere coniugem, prosperis dubiisque sociam, cui cogitationes intimas, cui parvos liberos tradat, non luxui aut voluptatibus adsuefactus, sed qui prima ab iuventā legibus obtemperavisset.

6. Postquam haec favorabili oratione praemisit multaque patrum adsentatio sequebatur, capto rursus initio, quando maritandum principem cuncti suaderent, deligi oportere feminam nobilitate puerperis sanctimonia insignem. nec diu anquirendum quin Agrippina claritudine generis anteiret: datum ab ea fecunditatis experimentum et congruere artes honestas. id vero egregium, quod provisu deum vidua iungeretur principi sua tantum matrimonia experto. audivisse a parentibus, vidisse ipsos abripi coniuges ad libita Caesarum: procul id a praesenti modestia. statueretur immo documentum, quo uxorem imperator a patribus acciperet. at enim nova nobis in fratrum filias coniugia: sed aliis gentibus sollemnia, neque lege ulla prohibita; et sobrinarum diu ignorata tempore addito percrebuisse. morem accommodari prout conducat, et fore hoc quoque in iis quae mox usurpentur.

7. Haud defuere qui certatim, si cunctaretur Caesar, vi acturos testificantes erumperent curia. conglobatur promisca multitudo populumque Romanum eadem orare clamitat. nec Claudius ultra expectato obvius apud forum praebet se grantibus, senatumque ingressus decretum postulat, quo iustae inter patruos fratrumque filias nuptiae etiam in posterum staturerentur. nec tamen repertus est nisi unus talis matrimonii cupitor, Alledius Severus eques Romanus, quem plerique Agrippinae gratia impulsum ferebant. versa ex eo civitas et cuncta feminae oboediebant, non per lasciviam, ut Messalina, rebus Romanis inludenti. adductum et quasi virile servitium: palam severitas ac saepius superbia; nihil domi impudicum, nisi dominationi expediret. cupido auri immensa obtentum habebat, quasi subsidium regno pararetur.

8. Die nuptiarum Silanus mortem sibi conscivit, sive eo usque spem vitae produxerat, seu delecto die augendam ad invidiam. Calvina soror eius Italia pulsa est. addidit Claudius sacra ex legibus Tulli regis piaculaque apud lucum Dianae per pontifices danda, inridentibus canctis, quod poenae procurationesque incesti id temporis exquirerentur. at Agrippina, ne malis tantum facinoribus notesceret, veniam exilii pro Annaeo Seneca, simul praeturam impetrat, laetum in publicum rata ob claritudinem studiorum eius, utque Domitii pueritia tali magistro adolesceret et consiliis eiusdem ad spem dominationis uterentur, quia Seneca fidus in Agrippinam memoria beneficii et infensus Claudio dolore iniuriae credebatur.

9. Placitum dehinc non ultra cunctari, sed designatum consulem Memmium Pollionem ingentibus promissis inducant sententiam expromere, qua oraretur Claudius despondere Octaviam Domitio; quod aetati utriusque non absurdum et maiora patefacturum erat. Pollio haud disparibus verbis ac nuper Vitellius censet; despondeturque Octavia, ac super priorem necessitudinem sponsus iam et gener Domitius aequari Britannico studiis matris, arte eorum quis ob accusatam Messalinam ultio ex filio timebatur.

10. Per idem tempus legati Parthorum ad expetendum, ut rettuli, Meherdaten missi senatum ingrediuntur mandataque

in hunc modum incipiunt: non se foederis ignaros nec defectione a familia Arsacidarum venire, sed filium Vononis, nepotem Phraatis accersere adversus dominationem Goltarzis nobilitati plebique iuxta intolerandam. iam fratres, iam propinquos, iam longius sitos caedibus exhaustos; adici coniuges gravidas, liberos parvos, dum socors domi, bellis infaustus ignaviam saevitia tegat. veterem sibi ac publice coeptam nobiscum amicitiam, et subveniendum sociis virium aemulis cedentibusque per reverentiam. ideo regum liberos obsides dari, ut, si domestici imperii taedeat, sit regressus ad principem patresque, quorum moribus adsuefactus rex melior adsoisceretur.

11. Ubi haec atque talia dissertavere, incipit orationem Caesar de fastigio Romano Parthorumque obsequiis, seque divo Augusto adaequabat, petitem ab eo regem referens, ommissa Tiberii memoria, quamquam is quoque miserat. addidit praecepta (etenim aderat Meherdates), ut non dominationem et servos, sed rectorem et cives cogitaret, clementiamque ac iustitiam, quanto ignota barbaris, tanto laetiora capesseret. hinc versus ad legatos extollit laudibus alumnum urbis, spectatae ad id modestiae: ac tamen ferenda regum ingenia, neque usui crebras mutationes. rem Romanam huc satietate gloriae provectam, ut externis quoque gentibus quietem velit. datum posthac C. Cassio, qui Suriae praecerat, deducere iuvenem ripam ad Euphratis.

12. Ea tempestate Cassius ceteros praeminebat peritia regum: nam militares artes per otium ignotae, industriosque aut ignavos pax in aequo tenet. ac tamen quantum sine bello dabatur, revocare priscum morem, exercitare legiones, cura provisu perinde agere ac si hostis ingrueret: ita dignum maioribus suis et familia Cassia ratus per illas quoque gentes celebrata. igitur excitis quorum de sententia petitus rex, positisque castris apud Zeugma, unde maxime pervius annis, postquam inlustres Parthi rexque Arabum Acbarus advenerat, monet Meherdaten, barbarorum impetus acres cunctatione languescere aut in perfidiam mutari: ita urgueret coepta. quod spreum fraude Acbari, qui iuvenem ignarum et summam fortunam in luxu ratum multos per dies attinuit apud oppidum

Edessam. et vocante Carene promptasque res ostentante, si
 15 citi advenissent, non comminus Mesopotamiam, sed flexu Armeniam petunt, id temporis inportunam, quia hiems occipiebat.

13. Exim nivibus et montibus fessi, postquam campos propinquabant, copiis Carenis adiunguntur, tramissoque amne Tigri permeant Adiabenos, quorum rex Izates societatem Meherdatis palam induerat, in Gotarzen per occulta et magis
 5 fida inclinabat. sed capta in transitu urbs Ninus, vetustissima sedes Assyriae, et castellum insigne fama, quod postremo inter Darium atque Alexandrum proelio Persarum illic opes conciderant. interea Gotarzes apud montem cui nomen Sانبulos vota dis loci suscipiebat, praecipua religione Herculi,
 10 qui tempore stato per quietem monet sacerdotes, ut templum iuxta equos venatui adornatos sistant. equi ubi pharetras telis onustas acceperere, per saltus vagi nocte demum vacuis pharetris multo cum anhelitu redeunt. rursum deus, qua silvas pererraverit, nocturno visu demonstrat, reperiunturque fusae
 15 passim ferae.

14. Ceterum Gotarzes, nondum satis aucto exercitu, flumine Corma pro munimento uti, et quamquam per insectationes et nuntios ad proelium vocaretur, nectere moras, locos mutare et missis corruptoribus exuendam ad fidem hostes
 5 emercari. ex quis Izates Adiabenus, mox Acbarus Arabum cum exercitu abscedunt, levitate gentili, et quia experimentis cognitum est barbaros malle Roma petere reges quam habere. at Meherdates validis auxiliis nudatus, ceterorum proditione suspecta, quod unum reliquum, rem in casum
 10 dare proelioque experiri statuit. nec detrectavit pugnam Gotarzes deminutis hostibus ferox; concursumque magna caede et ambiguo eventu, donec Carenem profligatis obversis longius evectum integer a tergo globus circumveniret. tum omni spe perdita Meherdates, promissa Parracis paterni
 15 clientis secutus, dolo eius vincitur traditurque victori. atque ille non propinquum neque Arsacis de gente, sed alienigenam et Romanum increpans, auribus decisis vivere iubet, ostentui clementiae suae et in nos dehonestamento. dein Gotarzes morbo obiit, accitusque in regnum Vonones Medos
 20 tum praesidens. nulla huic prospera aut adversa quis me-

moraretur: brevi et inglorio imperio perfunctus est, resque Parthorum in filium eius Vologesen translatae.

15. At Mithridates Bosporanus amissis opibus vagus, postquam Didium ducem Romanum roburque exercitus abisse cognoverat, relictos in novo regno Cotym iuventa rudem et paucas cohortium cum Iulio Aquila equite Romano, spretis utrisque concire nationes, inlicere perfugas; postremo exercitu coacto regem Dandaridarum exturbat imperioque eius potitur. quae ubi cognita et iam iamque Bosporum invasurus habebatur, diffisi propriis viribus Aquila et Cotys, quia Zorsines Siracorum rex hostilia resumpserat, externas et ipsi gratias quaesivere missis legatis ad Eunonen, qui Aorsorum genti *praesidens opibus* praecebat. nec fuit in arduo societas potentiam Romanam adversus rebellem Mithridaten ostentantibus. igitur pepigere, equestribus proeliis Eunones certaret, obsidia urbium Romani capessent.

16. Tunc composito agmine incedunt, cuius frontem et terga Aorsi, media cohortes et Bosporani tutabantur nostris in armis. sic pulsus hostis, ventumque Sozam, oppidum Dandaricae, quod desertum a Mithridate ob ambiguos popularium animos optineri relicto ibi praesidio visum. exim in Siracos pergunt, et transgressi anem Pandam circumveniunt urbem Uспен, editam loco et moenibus ac fossis munitam, nisi quod moenia non saxo sed cratibus et vimentis ac media humo adversum inrumpentes invalida erant; eductaeque altius turres facibus atque hastis turbabant obsessos. ac ni proelium nox diremisset, coepta patrataque expugnatio eundem intra diem foret.

17. Postero misere legatos, veniam liberis corporibus orantes: servitii decem milia offerebant. quod aspernati sunt victores, quia trucidare deditos saevum, tantam multitudinem custodia cingere arduum, ut belli potius iure caderent; datumque militibus, qui scalis evaserant, signum caedis. excidio Uспенсium metus ceteris iniectus, nihil tutum ratis, cum arma, munimenta, impediti vel eminentes loci amnesque et urbes iuxta perrumperentur. igitur Zorsines, diu pensitato Mithridatisne rebus extremis an patrio regno consuleret, postquam praevaluit gentilis utilitas, datis obsidibus apud ef-

figiem Caesaris procubuit, magna gloria exercitus Romani, quem incruentum et victorem tridui itinere afuisse ab amne Tanai constitit. sed in regressu dispar fortuna fuit, quia navium quasdam (quippe mari remeabant) in litora Taurorum
 15 delatas circumvenere barbari, praefecto cohortis et plerisque auxiliarium interfectis.

18. Interea Mithridates nullo in armis subsidio consultat, cuius misericordiam experiretur. frater Cotys, proditor olim, deinde hostis, metuebatur: Romanorum nemo id auctoritatis aderat, ut promissa eius magni penderentur. ad Eunonen con-
 5 vertit, propriis odiis *non* infensum et recens coniuncta nobiscum amicitia validum. igitur cultu vultuque quam maxime ad praesentem fortunam comparato regiam ingreditur genibusque eius provolutus 'Mithridates' inquit 'terra marique Romanis per tot annos quaesitus sponte adsum: utere, ut vo-
 10 les, prole magni Achaemenis, quod mihi solum hostes non abstulerunt.'

19. At Eunones claritudine viri, mutatione rerum et prece haud degeneri permotus, adlevat supplicem laudatque quod gentem Aorsorum, quod suam dextram petendae veniae delegerit. simul legatos literasque ad Caesarem in hunc modum
 5 mittit: populi Romani imperatoribus, magnarum nationum regibus primam ex similitudine fortunae amicitiam, sibi et Claudio etiam communionem victoriae esse. bellorum egregios fines, quotiens ignoscendo transigatur: sic Zorsini victo nihil ereptum. pro Mithridate, quando gravius mereretur,
 10 non potentiam neque regnum precari, sed ne triumpharetur neve poenas capite expenderet.

20. At Claudius, quamquam nobilitatibus externis mitis, dubitavit tamen, accipere captivum pacto salutis an repetere armis rectius foret. hinc dolor iniuriarum et libido vindictae adigebat: sed disserebatur contra suscipi bellum avio itinere,
 5 inportuoso mari; ad hoc reges feroces, vagos populos, solum frugum egenum, taedium ex mora, pericula ex properantia, modicam victoribus laudem ac multum infamiae, si pellerentur. quin arriperet oblata et servaret exulem, cui inopi quanto longiorem vitam, tanto plus supplicii fore. his per-
 10 motus scripsit Eunoni, meritum quidem novissima exempla

Mithridatem, nec sibi vim ad exsequendum deesse: verum ita maioribus placitum, quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum; nam triumphos de populis regnisque integris acquiri.

21. Traditus posthac Mithridates vectusque Romam per Iunium Cilonem, procuratorem Ponti, ferocius quam pro fortuna disseruisse apud Caesarem ferebatur, elataque vox eius in vulgum hisce verbis 'non sum remissus ad te, sed reversus: vel si non credis, dimitte et quaere.' vultu quoque 5 interrito permansit, cum rostra iuxta custodibus circumdatus visui populo praeberetur. consularia insignia Ciloni, Aquilae praetoria decernuntur.

22. Isdem consulibus atrox odii Agrippina ac Lolliae infensa, quod secum de matrimonio principis certavisset, molitur crimina et accusatorem, qui obiceret Chaldaeos, magos interrogatumque Apollinis Clarii simulacrum super nuptiis imperatoris. exim Claudius inaudita rea multa de claritudine 5 eius apud senatum praefatus, sorore L. Volusii genitam, maiorem ei patrum Cottam Messalinam esse, Memmio quondam Regulo nuptam (nam de Gai Caesaris nuptiis consulto reticebat), addidit perniciosam in rem publicam consilia et materiem sceleri detrahendam: proin publicatis bonis cederet Italia. ita 10 quinquagiens sestertium ex opibus immensis exuli relictum. et Calpurnia iulustris femina pervertitur, quia formam eius laudaverat princeps, nulla libidine, sed fortuito sermone, unde ira Agrippinae citra ultima stetit. in Lolliam mittitur tribunus, a quo ad mortem adigeretur. damnatus et lege repetundarum 15 Cadius Rufus accusantibus Bithynis.

23. Galliae Narbonensi ob egregiam in patres reverentiam datum, ut senatoribus eius provinciae non exquisita principis sententia, iure quo Sicilia haberetur, res suas invisere liceret. Ituraeque et Iudaei defunotis regibus, Schaemo atque Agrippa, provinciae Suriae additi. Salutis augurium quin- 5 que et septuaginta annis omissum repeti ac deinde continuari placitum. et pomerium urbis auxit Caesar, more prisco, quo iis qui protulere imperium etiam terminos urbis propagare datur. nec tamen duces Romani, quamquam magnis nationibus subactis, usurpaverant, nisi L. Sulla et divus Augustus. 10

24. Regum in eo ambitio vel gloria varie vulgata: sed initium condendi, et quod pomerium Romulus posuerit, noscere haud absurdum reor. igitur a foro boario, ubi aereum tauri simulacrum aspicimus, quia id genus animalium aratro subditur, sulcus designandi oppidi coeptus, ut magnam Herculis aram amplecteretur; inde certis spatiis interiecti lapides per ima montis Palatini ad aram Consi, mox curias veteres, tum ad sacellum Larum, inde forum Romanum; forumque et Capitolium non a Romulo, sed a Tito Tatius additum urbi credidere. 10 mox pro fortunae pomerium auctum. et quos tum Claudius terminos posuerit, facile cognitu et publicis actis perscriptum.

25. C. Antistius M. Sullius consulibus adoptio in Domitium auctoritate Pallantis festinatur, qui obstrictus Agrippinae ut conciliator nuptiarum et mox stupro eius inligatus, stimulabat Claudium consuleret rei publicae, Britannici pueritiam 5 robore circumdaret: sic apud divum Augustum, quamquam nepotibus subnixum, viguisse privignos; a Tiberio super propriam stirpem Germanicum adsumptum: se quoque accingeret iuvene partem curarum capessituro. his evictus biennio maiorem natu Domitium filio anteponit, habita apud senatum 10 oratione eundem in quem a libertis acceperat modum. adnotabant periti nullam antehac adoptionem inter patricios Claudios reperiri, eosque ab Atto Claudio continuos duravisse.

26. Ceterum actae principi grates, quaesitiore in Domitium adulatione; rogataque lex qua in familiam Claudiam et nomen Neronis transiret. augetur et Agrippina cognomento Augustae. quibus patris nemo adeo expertus misericordiae 5 fuit, quem non Britannici fortuna maerore adficeret. desolatus paulatim etiam servilibus ministeriis puer intempestiva novercae officia in ludibrium vertebat, intellegens falsi. neque enim segnem ei fuisse indolem ferunt, sive verum, seu periculis commendatus retinuit famam sine experimento.

27. Sed Agrippina quo vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in oppidum Ubiorum, in quo genita erat, veteranos coloniamque deduci impetrat, cui nomen inditum e vocabulo ipsius. ac forte acciderat ut eam gentem Rheno 5 transgressam avus Agrippa in fidem acciperet.

Isdem temporibus in superiore Germania trepidatum ad-

ventu Chattorum latrocinia agitantium. dein l** Pomponius legatus auxiliares Vangionas ac Nemetas, addito equite alario, monitos ut anteirent populatores vel dilapsis improvisi circumfundarentur. et secuta consilium ducis industria militum, 10 divisique in duo agmina, qui laevum iter petiverant, recens reversos praedaeque per luxum usos et somno graves circumvenere. aucta laetitia, quod quosdam e clade Variana quadragensimum post annum servitio exemerant.

28. At qui dextris et propioribus compendiis ierant, obvio hosti et aciem auso plus cladis faciunt, et praeda fama^s que onusti ad montem Taunum revertuntur, ubi Pomponius cum legionibus opperiebatur, si Chatti cupidine ulciscendi casum pugnae praeberent. illi metu, ne hinc Romanus, inde Cherusci, cum quis aeternum discordant, circumgrederentur, legatos in urbem et obsides misere; decretusque Pomponio triumphalis honos, modica pars famae eius apud posteros, in quis carminum gloria praecellit.

29. Per idem tempus Vannius Suebis a Druso Caesare inpositus pellitur regno, prima imperii aetate carus acceptusque popularibus, mox diuturnitate in superbiam mutans et odio accolarum, simul domesticis discordiis circumventus. auctores fuere Vibilius Hermundurorum rex et Vangio ac 5 Sido sorore Vannii geniti. nec Claudius, quamquam saepe oratus, arma certantibus barbaris interposuit, tutum Vannio perfugium promittens, si pelleretur; scripsitque Palpello Histro, qui Pannoniam praesidebat, legionem ipsaque e provincia lecta auxilia pro ripa componere, subsidio victis et 10 terrorem adversus victores, ne fortuna elati nostram quoque pacem turbarent. nam vis innumera Lugii aliaeque gentes adventabant, fama ditis regni, quod Vannius triginta per annos praedationibus et vectigalibus auxerat. ipsi manus propria pedites, eques e Sarmatis Iazygibus erat, impar multi- 15 tudini hostium, eoque castellis sese defensare bellumque ducere statuerat.

30. Sed Iazyges obsidionis impatientes et proximos per campos vagi necessitudinem pugnae attulere, quia Lugius Hermundurisque illic ingruerant. igitur degressus castellis Vannius funditur proelio, quamquam rebus adversis laudatus.

5 quod et pugnam manu capessivit et corpore adverso vulnera
 excepit. ceterum ad classem in Danuvio opperientem perfu-
 git; secuti mox clientes et acceptis agris in Pannonia locati
 sunt. regnum Vangio ac Sido inter se partivere, egregia ad-
 versus nos fide, subiectis, suone an servitii ingenio, dum
 10 adipiscerentur dominationis, multa caritate, et maiore odio,
 postquam adepti sunt.

31. At in Britannia-P. Ostorium pro praetore turbidae
 res excepere, effusis in agrum sociorum hostibus eo violenti-
 us, quod novum ducem exercitu ignoto et coepta hieme
 iturum obviam non rebantur. ille gnarus primis eventibus
 5 metum aut fiduciam gigni, citas cohortes rapit, et caesis qui
 restiterant, disiectos consecratus, ne rursus conglobarentur
 infensaque et infida pax non duci, non militi requiem per-
 mitteret, detrahare arma suspectis cunctaque castris Avo-
 nam *inter* et Sabrinam fluvios cohibere parat. quod primi
 10 Icenii abnuere, valida gens nec proeliis contusi, quia socie-
 tatem nostram volentes accesserant. hisque auctoribus cir-
 cumiectae nationes locum pugnae delegere, saeptum agresti
 aggere et aditu angusto, ne pervius equiti foret. ea muni-
 menta dux Romanus, quamquam sine robore legionum so-
 15 ciales copias ducebat, perrumpere adgreditur et distributis
 cohortibus turmas quoque peditum ad munia accingit. tunc
 dato signo perfringunt aggerem suisque claustris impeditos
 turbant. atque illi conscientia rebellionis et obsaepitis effugiis
 multa et clara facinora fecere, qua pugna filius legati M.
 20 Ostorius servati civis decus meruit.

32. Ceterum clade Icenorum compositi qui bellum inter
 et pacem dubitabant; et ductus in Decangos exercitus. va-
 stati agri, praedae passim actae, non ausis aciem hostibus,
 vel si ex occulto carpere agmen temptarent, punito dolo.
 5 iamque ventum haud procul mari quod Hiberniam insulam
 aspectat, cum ortae apud Brigantas discordiae retraxere du-
 cem, destinationis certum, ne nova moliretur nisi prioribus
 firmatis. et Brigantes quidem, paucis qui arma coeptabant
 interfectis, in reliquos data venia, resedere: Silurum gens
 10 non atrocitate, non clementia mutabatur, quin bellum exer-
 ceret castrisque legionum premenda foret. id quo promptius

veniret, colonia Camulodunum valida veteranorum manu deducitur in agros captivos, subsidium adversus rebelles et inbuendis sociis ad officia legum.

33. Itum inde in Siluras, super propriam ferociam Carataci viribus confisos, quem multa ambigua, multa prospera extulerant, ut ceteros Britannorum imperatores praemineret. sed tum astu locorum fraude prior, vi militum inferior, transfert bellum in Ordovicas, additisque qui pacem nostram metuebant, novissimum casum experitur, sumpto ad proelium loco, ut aditus, abscensus, cuncta nobis inopportuna et suis in melius essent, hinc montibus arduis, et si qua clementer accedi poterant, in modum valli saxa praestruit. et praefluebat amnis vado incerto, catervaeque armatorum pro munitis constiterant.

34. Ad hoc gentium ductores circumire, hortari, firmare animos minuendo metu, accendenda spe aliisque belli incitamenti: enimvero Caratacus huc illuc volitans illum diem, illam aciem testabatur aut recipierandae libertatis aut servitutis aeternae initium fore; vocabatque nomina maiorum, qui dictatorem Caesarem pepulissent, quorum virtute vacui a securibus et tributis intemerata coniugum et liberorum corpora retinerent. haec atque talia dicenti adstrepere vulgus, gentili quisque religione obstringi, non telis, non vulneribus cessuros.

35. Obstupefecit ea alacritas ducem Romanum; simul obiectus amnis, additum vallum, imminencia iuga, nihil nisi atrox et propugnatoribus frequens terrebat. sed miles proelium poscere, cuncta virtute expugnabilia clamitare; praefectique et tribuni paria disserentes ardorem exercitus intendebant. tum Ostorius, circumspectis quae inpenetrabilia quaeque pervia, ducit infensos amnemque haud difficulter evadit. ubi ventum ad aggerem, dum missilibus certabatur, plus vulnere in nos et pleraeque caedes oriebantur: postquam facta testudine rudes et informes saxorum compages distractae parque comminus acies, decedere barbari in iuga montium. sed eo quoque inrupere ferentarius gravisque miles, illi telis adsultantes, hi conferto gradu, turbatis contra Britannorum ordinibus, apud quos nulla loricarum galearumve tegmina,

15 et si auxiliariis resisterent, gladiis ac pilis legionariorum, si huc verterent, spathis et hastis auxiliarium sternerentur. clara ea victoria fuit, captaque uxor et filia Carataci fratresque in deditionem accepti.

36. Ipse, ut ferme intuta sunt adversa, cum fidem Car-
 timanduae reginae Brigantum petivisset, victus ac victori-
 bus traditus est, nono post anno quam bellum in Britannia
 coeptum. unde fama eius evecta insulas et proximas pro-
 5 vincias pervagata per Italiam quoque celebrabatur avebant-
 que visere, quis ille tot per annos opes nostras sprevisset.
 ne Romae quidem ignobile Carataci nomen erat; et Caesar
 dum suum decus extollit, addidit gloriam victo. vocatus
 quippe ut ad insigne spectaculum populus: steteret in armis
 10 praetoriae cohortes campo qui castra praeiacet. tunc ince-
 dentibus regiis clientelis phalerae torques quaeque bellis
 externis quaesiverat traducta, mox fratres et coniunx et filia,
 postremo ipse ostentatus. ceterorum preces degeneres fuere
 ex metu: at non Caratacus aut vultu demisso aut verbis mi-
 15 sericordiam requirens, ubi tribunali adstitit, in hunc modum
 locutus est.

37. 'Si quanta nobilitas et fortuna mihi fuit, tanta rerum
 prosperarum moderatio fuisset, amicus potius in hanc urbem
 quam captus venissem, neque dedignatus esses, claris maio-
 ribus ortum, pluribus gentibus imperitantem foedere in pacem
 5 accipere. praesens sors mea ut mihi informis, sic tibi magni-
 fica est. habui equos viros, arma opes: quid mirum, si haec
 invitatus amisi? nam si vos omnibus imperitare vultis, sequi-
 tur ut omnes servitatem accipiant? si statim deditus traherer,
 neque mea fortuna neque tua gloria inclaruisset; et supplicium
 10 mei oblivio sequeretur: at si incolumem servaveris, aeter-
 num exemplar clementiae ero.' ad ea Caesar veniam ipsique
 et coniugi et fratribus tribuit. atque illi vinclis absoluti
 Agrippinam quoque, haud procul alio suggestu conspicuam,
 isdem quibus principem laudibus gratibusque venerati sunt.
 15 novum sane et moribus veterum insolitum, feminam signis
 Romanis praesidere: ipsa semet parti a maioribus suis im-
 perii sociam ferebat.

38. Vocati posthac patres multa et magnifica super ca-

ptivitate Carataci disseruere, neque minus id clarum quam quod Syphacem P. Scipio, Persen L. Paulus, et si qui alii victos reges populo Romano ostendere. censentur Ostorio triumphi insignia, prosperis ad id rebus eius, mox ambiguis, sive amoto Carataco, quasi debellatum foret, minus intenta apud nos militia fuit, sive hostes miseratione tanti regis acrius ad ultionem exarsere. praefectum castrorum et legionarias cohortes exstruendis apud Siluras praesidiis relictas circumfundunt. ac ni cito nuntiis ex castellis proximis subventum foret copiarum obsidio, occidione obcubuissent: praefectus tamen et octo centuriones ac promptissimus quisque e manipulis cecidere. nec multo post pabulantis nostros missasque ad subsidium turmas profligant.

39. Tum Ostorius cohortes expeditas opposuit; nec ideo fugam sistebat, ni legiones proelium excepissent: earum robore aequata pugna, dein nobis pro meliore fuit. effugere hostes tenui damno, quia inclinabat dies. crebra hinc proelia, et saepius in modum latrocinii per saltus per paludes, ut cuique sors aut virtus, temere proviso, ob iram ob praedam, iussu et aliquando ignaris ducibus, ac praecipua Silurum pervicacia. quos accendebat vulgata imperatoris Romani vox, ut quondam Sugambri excisi aut in Gallias traieci forent, ita Silurum nomen penitus extinguendum. igitur duas auxiliares cohortes avaritia praefectorum incautius populantes interceptere; spoliaque et captivos largiendo ceteras quoque nationes ad defectionem trahebant, cum taedio curarum fessus Ostorius concessit vita, laetis hostibus, tamquam ducem haud spernendum etsi non proelium, at certe bellum absumpsisset.

40. At Caesar cognita morte legati, ne provincia sine rectore foret, A. Didium suffecit. is prope re vectus non tamen integras res invenit, adversa interim legionis pugna, cui Manlius Valens praecerat, auctaque est apud hostes eius rei fama, quo venientem ducem exterrere, atque illo augente audita, ut maior laus compositi vel, si duravissent, venia iustior tribueretur. Silures id quoque damnum intulerant lateque persultabant, donec adcurso Didii pellerentur. sed post captum Caratacum praecipuus scientia rei militaris Venutius, e Brigantum civitate, ut supra memoravi, fidusque 10

diu et Romanis armis defensus, cum Cartimanduum reginam matrimonio teneret; mox orto discidio et statim bello etiam adversus nos hostilia induerat, sed primo tantum inter ipsos certabatur, callidisque Cartimandua artibus fratrem ac propinquos Venutii interceptit. inde accensi hostes, stimulante ignominia, ne feminae imperio subderentur, valida et lecta armis iuventus regnum eius invadunt. quod nobis praevisum, et missae auxilio cohortes acre proelium fecere, cuius initio ambigua finis laetior fuit. neque dispari eventu pugnatum a legione, cui Caesius Nasica praerant; nam Didius, senectute gravis et multa copia honorum, per ministros agere et arcere hostem satis habebat. haec, quamquam a duobus praetoribus plures per annos gesta, conianxi, ne divisa haud perinde ad memoriam sui valerent: ad temporum ordinem redeo.

41. Ti. Claudio quintum Servio Cornelio Orfito consulibus virilis toga Neroni maturata, quo capessendae rei publicae habilis videretur. et Caesar adulationibus senatus libens cessit, ut vicensimo aetatis anno consulatum Nero iniret atque interim designatus proconsulare imperium extra urbem haberet ac princeps iuventutis appellaretur. additum nomine eius donativum militi, congiarium plebei. et ludicro circensium, quod acquirendis vulgi studiis edebatur, Britannicus in praetexta, Nero triumphali veste travecti sunt: spectaret populus hunc decore imperatorio, illum puerili habitu, ac perinde fortunam utriusque praesumeret. simul qui centurionum tribunorumque sortem Britannici miserabantur, remoti fictis causis et alii per speciem honoris; etiam libertorum si quis incorrupta fide, depellitur tali occasione. obvii inter se Nero Britannicum nomine, ille Domitium salutavere. quod ut discordiae initium Agrippina multo questu ad maritum defert: sperni quippe adoptionem, quaeque censuerint patres, iusserit populus, intra penates abrogari; ac nisi pravitas tam infensa docentium arceatur, eruptura in publicam perniciem. commotus his quasi criminibus optimum quemque educatorem filii exilio aut morte adficit datosque a noverca custodiae eius inponit.

42. Nondum tamen summa moliri Agrippina audebat, ni

praetoriarum cohortium cura exsolverentur Lusius Geta et Rufrius Crispinus, quos Messalinae memores et liberis eius devinctos credebat. igitur distrahi cohortes ambitu duorum et, si ab uno regerentur, intentionem fore disciplinam adseverante uxore, transfertur regimen cohortium ad Burrum Afranium, egregiae militaris famae, gnarum tamen cuius sponte praeficeretur. suum quoque fastigium Agrippina extollere altius: carpento Capitolium ingredi, qui honos sacerdotibus et sacris antiquitus concessus venerationem augebat feminae, quam imperatore genitam, sororem eius qui rerum potitus sit et coniugem et matrem fuisse, unicum ad hunc diem exemplum est. inter quae praecipuus propugnator eius Vitellius, validissima gratia, aetate extrema (adeo incertae sunt potentium res) accusatione corripitur, deferente Iunio Lupo senatore. is crimina maiestatis et cupidinem imperii obiectabat; praebuissetque aures Caesar, nisi Agrippinae minis magis quam precibus mutatus esset, ut accusatori aqua atque igni interdiceret. hactenus Vitellius voluerat.

43. Multa eo anno prodigia evenere. inessum diris avibus Capitolium, crebris terrae motibus prorutae domus, ac dum latius metuitur, trepidatione vulgi invalidus quisque obtriti; frugum quoque egestas et orta ex eo fames in prodigium accipiebatur. nec occulti tantum questus, sed iura reddentem Claudium circumvasere clamoribus turbidis, pulsumque in extremam fori partem vi urgebant, donec militum globo infensos perrupit. quindecim dierum alimenta urbi, non amplius, superfuisse constitit, magnaue deum benignitate et modestia hiemis rebus extremis subventum. at hercule olim Italia legionibus longinquas in provincias com meatus portabat, nec nunc infecunditate laboratur. sed Africam potius et Aegyptum exercemus, navibusque et casibus vita populi Romani permissa est.

44. Eodem anno bellum inter Armenios Hiberosque exortum Parthis quoque ac Romanis gravissimorum inter se motuum causa fuit. genti Parthorum Vologeses imperitabat, materna origine ex paelice Graeca, concessu fratrum regnum adeptus; Hiberos Pharasmanes vetusta possessione, Armenios frater eius Mithridates optinebat opibus nostris. erat

Pharasmani filius nomine Radamistus, decora proceritate, vi corporis insignis et patrias artes edoctus, claraque inter accolae fama. is modicum Hiberiae regnum senecta patris detineri ferocius crebriusque iactabat, quam ut cupidinem occultaret. igitur Pharasmanes iuvenem potentiae promptae et studio popularium accinctum, vergentibus iam annis suis metuens, aliam ad spem trahere et Armeniam ostentare, pulsus Parthis datam Mithridati a semet memorando: sed vim differendam et potiozem dolum, quo incautum opprimerent. ita Radamistus simulata adversus patrem discordia tamquam novercae odiis impar pergit ad patrum, multaque ab eo comitate in speciem liberum cultus primores Armeniorum ad res novas illicit, ignaro et ornante insuper Mithridate.

45. Reconciliationis specie adsumpta regressusque ad patrem, quae fraude confici potuerint, prompta nuntiat, cetera armis exsequenda. interim Pharasmanes belli causas confingit: proelianti sibi adversus regem Albanorum et Romanos auxilio vocanti fratrem adversatum, eamque iniuriam excidio ipsius ultum iturum; simul magnas copias filio tradidit. ille inruptione subita territum exutumque campis Mithridaten compulit in castellum Gorneas, tutum loco ac praesidio militum, quis Caelius Pollio praefectus, centurio Casperius praeerant. nihil tam ignarum barbaris quam machinamenta et astus oppugnationum: at nobis ea pars militiae maxime gnara est. ita Radamistus frustra vel cum damno temptatis munitioibus obsidium incipit; et cum vis neglegeretur, avaritiam praefecti emeretur, obtestante Casperio ne socius rex, ne Armenia donum populi Romani scelere et pecunia verterentur. postremo quia multitudinem hostium Pollio, iussa patris Radamistus obtendebant, pactus indutias abscedit, ut, nisi Pharasmanem bello absterruisset, Ummidium Quadratum praesidem Suriae doceret quo in statu Armenia foret.

46. Digressu centurionis velut custode exsolutus praefectus hortari Mithridaten ad sancendum foedus, coniunctionem fratrum ac priorem aetate Pharasmanen et cetera necessitudinum nomina referens, quod filiam eius in matrimonio haberet, quod ipse Radamisto socer esset: non abnuere pacem Hiberos quamquam in tempore validiores; et satis

cognitam Armeniorum perfidiam, nec aliud subsidii quam castellum com metu egenum: ne dubia tentare armis quam incruentas condiciones mallet. cunctante ad ea Mithridate et suspectis praefecti consiliis, quod paelicem regiam polluerat inque omnem libidinem venalis habebatur, Casperius interim ad Pharasmanen pervadit, utque Hiberi obsidio decedant expostulat. ille propalam incerta et saepius molliora respondens, secretis nuntiis monet Radamistum obpugnationem quoquo modo celerare. augetur flagitii merces, et Pollio occulta corruptione inpellit milites, ut pacem flagitarent seque praesidium omissuros minitarentur. qua necessitate Mithridates diem locumque foederi accepit castelloque egreditur.

47. Ac primo Radamistus in amplexus eius effusus simulare obsequium, socerum ac parentem appellare; adicit ius iurandum, non ferro, non veneno vim adlaturum. simul in lucum propinquum trahit, provisum illic sacrificii paratum dictitans, ut dis testibus pax firmaretur. mos est regibus, quotiens in societatem coeant, implicare dextras pollicesque inter se vincire nodoque praestringere: mox ubi sanguis in artus se extremos suffuderit, levi ictu cruorem eliciunt atque invicem lambunt. id foedus arcanum habetur quasi mutuo cruore sacratum. sed tunc qui ea vincla admovebat, decidisse simulans genua Mithridatis invadit ipsumque prosternit; simulque concursu plurium iniciuntur catenae. ac compede, quod dedecorum barbaris, trahebatur; mox quia vulgus duro imperio habitum, probra ac verbera intentabat. et erant contra qui tantam fortunae commutationem miserarentur; secutaque cum parvis liberis coniunx cuncta lamentatione complebat. diversis et contectis vehiculis abduuntur, dum Pharasmanis iussa exquirentur. illi cupido regni fratre et filia potior animusque sceleribus paratus; visui tamen consuluit, ne coram interficeret. et Radamistus, quasi iuris iurandi memor, non ferrum, non venenum in sororem et patrum expromit, sed proiectos in humum et veste multa gravique opertos necat. filii quoque Mithridatis, quod caedibus parentum inlacrimaverant, trucidati sunt.

48. At Quadratus cognoscens proditum Mithridaten et regnum ab interfectoibus optineri, vocat consilium, docet

acta et an ulcisceretur consultat. paucis decus publicum curae, plures tuta disserunt: omne scelus externum cum laetitia habendum; semina etiam odiorum iacienda, ut saepe principes Romani eandem Armeniam specie largitionis turbandis barbarorum animis praebuerint: poteretur Radamistus male partis, dum invisus infamis, quando id magis ex usu quam si cum gloria adeptus foret. in hanc sententiam itum.
 10 ne tamen adnuisse facinori viderentur et diversa Caesar iuberet, missi ad Pharasmanen nuntii, ut abscederet a finibus Armeniis filiumque abstraheret.

49. Erat Cappadociae procurator Iulius Paelignus, ignavia animi et deridiculo corporis iuxta despiciendus, sed Claudio perquam familiaris, cum privatus olim conversatione scurrarum iners otium oblectaret. is [Paelignus] auxiliis provincialium contractis tamquam reciperaturus Armeniam, dum socios magis quam hostes praedatur, abscessu suorum et incurstantibus barbaris praesidii egens ad Radamistum venit; donisque eius evictus ultro regium insigne sumere cohortatur sumentique adest auctor et satelles. quod ubi turpi fama divulgatum, ne ceteri quoque ex Paeligno coniectarentur, Helvidius Priscus legatus cum legione mittitur, rebus turbidis pro tempore ut consuleret. igitur propere montem Taurum transgressus moderatione plura quam vi composuerat, cum rediret in Suriam iubetur, ne initium belli adversus Parthos
 10 existeret.

50. Nam Vologeses casum invadendae Armeniae obvenerat, quam a maioribus suis possessam externus rex flagitio optineret, contrahit copias fratremque Tiridaten deducere in regnum parat, ne qua pars domus sine imperio
 5 ageret. incessu Parthorum sine acie pulsus Hiberi, urbesque Armeniorum Artaxata et Tigranocerta iugum accepere. deinde atrox hiems seu parum provisi commeatus et orta ex utroque tabes perpellunt Vologesen omittere praesentia. vacuumque rursus Armeniam Radamistus invasit, truculentior quam
 10 antea, tamquam adversus defectores et in tempore rebellaturos. atque illi, quamvis servitio sueti, patientiam abrumpunt armisque regiam circumveniunt.

51. Nec aliud Radamisto subsidium fuit quam pernici-

tas equorum, quis seque et coniugem abstulit sed coniunx gravida primam utcumque fugam ob metum hostilem et mariti caritatem toleravit; post festinatione continua, ubi quatitur uterus et viscera vibrantur, orare ut morte honesta contumeliis captivitatis eximeretur. ille primo amplecti adlevare adhortari, modo virtutem admirans, modo timore aeger, ne quis relicta poteretur. postremo violentia amoris et facinorum non rudis destringit acinacem vulneratamque ripam ad Araxis trahit, flumini tradit, ut corpus etiam auferretur: ipse 10 praeceps Hiberos ad patrium regnum pervadit. interim Zenobiam (id mulieri nomen) placida in eluvie spirantem ac vitae manifestam advertere pastores, et dignitate formae haud degenerem reputantes obligant vulnus, agrestia medicamina adhibent cognitoque nomine et casu in urbem Artaxata fe- 15 runt; unde publica cura deducta ad Tiridaten comiterque excepta cultu regio habitata est.

52. Fausto Sulla Salvio Othone consulibus Furius Scribonianus in exilium agitur, quasi finem principis per Chaldaeos scrutaretur. adnectebatur crimini Vibia mater eius, ut casus prioris (nam relegata erat) inpatiens. pater Scriboniani Camillus arma per Delmatiam moverat; idque ad cle- 5 mentiam trahebat Caesar; quod stirpem hostilem iterum conservaret. neque tamen exuli longa posthac vita fuit: morte fortuita an per venenum extinctus esset, ut quisque credidit, vulgavere. de mathematicis Italia pellendis factum senatus consultum atrox et inritum. laudati dehinc oratione principis 10 qui ob angustias familiares ordine senatorio sponte cederent, motique qui remanendo inpudentiam paupertati adicerent.

53. Inter quae refert ad patres de poena feminarum quae servis coniungerentur; statuiturque, ut ignaro domino ad id prolapsae in servitute, sin consensisset, pro libertis haberentur. Pallanti, quem repertorem eius relationis ediderat Caesar, praetoria insignia et centiens quinquagenses sester- 5 tium censuit consul designatus Barea Soranus. additum a Scipione Cornelio grates publice agendas, quod regibus Arcadiae ortus veterrimam nobilitatem usui publico postponeret seque inter ministros principis haberi sineret. adseveravit Claudius contentum honore Pallantem intra priorem 10

paupertatem subsistere. et fixum est aere publico senatus consultum, quo libertinus sestertii ter miliens possessor antiquae parsimoniae laudibus cumulabatur.

54. At non frater eius, cognomento Felix, pari moderatione agebat, iam pridem Iudaeae inpositus et cuncta malefacta sibi inpune ratus tanta potentia subnixo. sane prae-buerant Iudaei speciem motus orta seditione, postquam ***
 5 cognita caede eius haud obtemperatum esset, manebat metus ne quis principum eadem imperitaret. atque interim Felix intempestivis remediis delicta accendebat, aemulo ad deter-rima Ventidio Cumanus, cui pars provinciae habebatur, ita divisus, ut huic Galilaeorum natio, Felici Samaritae parerent,
 10 discordes olim et tum contemptu regentium minus coercitis odiis. igitur raptare inter se, immittere latronum globos, componere insidias et aliquando proeliis congregi, spoliaque et praedas ad procuratores referre. hique primo laetari, mox gliscente pernicie cum arma militum interiecissent, caesi
 15 milites; arsissetque bello provincia, ni Quadratus Suriae rector subvenisset. nec diu adversus Iudaeos, qui in necem militum proruperant, dubitatum quin capite poenas luerent: Cumanus et Felix cunctationem adferebant, quia Claudius
 20 causis rebellionis auditis ius statuendi etiam de procurato-ribus dederat. sed Quadratus Felicem inter iudices ostenta-vit, receptum in tribunal, quo studia accusantium deterreren-tur; damnatusque flagitiorum quae duo deliquerant Cumanus, et quies provinciae reddita.

55. Nec multo post agrestium Cilicum nationes, quibus Clitarum cognomentum, saepe et alias commotae, tunc Troxobore duce montes asperos castris cepere atque inde de-cursu in litora aut urbes vim cultoribus et oppidanis ac
 5 plerumque in mercatores et navicularios audebant. obses-saque civitas Anemuriensis, et missi e Suria in subsidium equites cum praefecto Curtio Severo turbantur, quod duri circum loci peditibusque ad pugnam idonei equestre proe-lium haud patiebantur. dein rex eius orae Antiochus blandi-
 10 mentis adversum plebem, fraude in ducem cum barbarorum copias dissociasset, Troxobore paucisque primoribus inter-fectis ceteros clementia composuit.

56. Sub idem tempus inter lacum Fucinum amnemque Lirim perrupto monte, quo magnificentia operis a pluribus viseretur, lacu in ipso navale proelium adornatur, ut quondam Augustus structo uls Tiberim stagno, sed levibus navigiis et minore copia ediderat. Claudius triremes quadriremesque et undeviginti hominum milia armavit, cincto ratibus ambitu, ne vaga effugia forent, ac tamen spatium amplexus ad vim remigii, gubernantium artes, impetus navium et proelio solita. in ratibus praetoriarum cohortium manipuli turmaeque adstiterant, antepositis propugnaculis, ex quis catapultae ballistaeque tenderentur. reliqua lacus classarii tectis navibus obtinebant. ripas et colles montiumque edita in modum theatri multitudo innumera complevit, proximis e municipiis et alii urbe ex ipsa, visendi cupidine aut officio in principem. ipse insigni paludamento, neque procul Agrippina chlamyde aurata, praesedere. pugnatum quamquam inter sotes fortium virorum animo, ac post multum vulnerum occidioni exempti sunt.

57. Sed perfecto spectaculo apertum aquarum iter. incuria operis manifesta fuit, haud satis depressi ad lacus ima vel media. eoque, tempore interiecto, altius effossi specus, et contrahendae rursus multitudini gladiatorum spectaculum editur, inditis pontibus pedestrem ad pugnam. quin et convivium effluvio lacus adpositum magna formidine cunctos adfecit, quia vis aquarum prorumpens proxima trahebat, convulsis ulterioribus aut fragore et sonitu exterritis. simul Agrippina trepidatione principis usa ministrum operis Narcisum incusat cupidinis ac praedarum. nec ille reticet, inpotentiam muliebrem nimiasque spes eius arguens.

58. D. Iunio Q. Haterio consulibus sedecim annos natus Nero Octaviam Caesaris filiam in matrimonium accepit. utque studiis honestis et eloquentiae gloria enitesceret, causa Iliensium suscepta Romanum Troia demissum et Iuliae stirpis auctorem Aeneam aliaque haud procul fabulis vetera facunde exsecutus perpetrat ut Ilienses omni publico munere solverentur. eodem oratore Bononiensi coloniae igni haustae subventum centiens sestertii largitione. redditur Rhodiis libertas, adempta saepe aut firmata, prout bellis ex-

10 ternis meruerant aut domi seditione deliquerant; tributum-
que Apamensibus terrae motu convolsis in quinquennium rem-
missum.

59. At Claudius saevissima quaeque promere adigebatur
eiusdem Agrippinae artibus, quae Statilium Taurum opibus
inlustrem hortis eius inhians pervertit accusante Tarquutio
Prisco. legatus is Tauri Africam imperio proconsulari re-
gentis, postquam revererant, pauca repetundarum crimina,
ceterum magicas superstitiones obiectabat. nec ille diutius
falsum accusatorem, indignas sordes perpessus, vim vitae
suae attulit ante sententiam senatus. Tarquitius tamen curia
exactus est, quod patres odio delatoris contra ambitum Agrip-
10 pinae pervicere.

60. Eodem anno saepius audita vox principis, parem
vim rerum habendam a procuratoribus suis iudicatarum ac
si ipse statuisset. ac ne fortuito prolapsus videretur, senatus
quoque consulto cautum plenius quam antea et uberius. nam
5 divus Augustus, apud equestres, qui Aegypto praesiderent,
lege agi decretaque eorum perinde haberi iusserat, ac si
magistratus Romani constituissent; mox alias per provincias
et in urbe pleraque concessa sunt, quae olim a praetoribus
noscebantur. Claudius omne ius tradidit, de quo totiens se-
10 ditione aut armis certatum, cum Semproniiis rogationibus
equester ordo in possessione iudiciorum locaretur, aut rur-
sum Serviliae leges senatui iudicia redderent, Mariusque et
Sulla olim de eo vel praecipue bellarent. sed tunc ordinum
diversa studia, et quae evicerant publice valebant. C. Oppius
15 et Cornelius Balbus primi Caesaris opibus potuere condicio-
nes pacis et arbitria belli tractare. Matios posthac et Vedios
et cetera equitum Romanorum praevalida nomina referre
nihil attinuerit, cum Claudius libertos, quos rei familiari
praefecerat, sibi que et legibus adaequaverit.

61. Rettulit dein de immunitate Cois tribuenda, multa-
que super antiquitate eorum memoravit: Argivos vel Coeum
Latonae parentem vetustissimos insulae cultores; mox ad-
ventu Aesculapii artem medendi inlatam maximeque inter
5 posteros eius celebrem fuisse, nomina singulorum referens
et quibus quisque aetatibus viguissent. quin etiam dixit Xe-

nophontem, cuius scientia ipse uteretur, eadem familia ortum, precibusque eius dandum, ut omni tributo vacui in posterum Coi sacram et tantum dei ministram insulam colerent. neque dubium habetur multa eorundem in populum Romanum 10 merita sociasque victorias potuisse tradi: set Claudius, facilitate solita quod uni concesserat, nullis extrinsecus adiumentis velavit.

62. At Byzantii data dicendi copia, cum magnitudinem onerum apud senatum deprecarentur, cuncta repetivere. orsi a foedere quod nobiscum icerant, qua tempestate bellavimus adversus regem Macedonum, cui ut degeneri Pseudophilippi vocabulum inpositum, missas posthac copias in Antiochum, 5 Persen, Aristonicum, et piratico bello adiutum Antonium memorabant, quaeque Sullae aut Lucullo aut Pompeio obtulissent, mox recentia in Caesares merita, quando ea loca insiderent, quae transmeantibus terra marique ducibus exercitibusque, simul vehendo commeatu opportuna forent. 10

63. Namque artissimo inter Europam Asiamque divortio Byzantium in extremo Europae posuere Graeci, quibus Pythium Apollinem consulentibus, ubi conderent urbem, redditum oraculum est, quaerent sedem caecorum terris adversam. ea ambage Chalcedonii monstrabantur, quod priores 5 illac advecti, praevisa locorum utilitate, peiora legissent. quippe Byzantium fertili solo, secundo mari, quia vis piscium immensa, Pontum erumpens et obliquis subter undas saxis exterrita, omisso alterius litoris flexu hos ad portus defertur. unde primo quaestuosi et opulenti; post magnitudine onerum 10 urgente finem aut modum orabant, adnitente principe, qui Thraecio Bosporanoque bello recens fessos iuvandosque retulit. ita tributa in quinquennium remissa.

64. M. Asinio M'. Acilio consulibus mutationem rerum in deterius portendi cognitum est crebris prodigiis. signa ac tentoria militum igni caelesti arsere. fastigio Capitolii examen apium insedit. biformes hominum partus et suis fetum editum, cui accipitrum ungues inessent. numerabatur inter 5 ostenta deminutus omnium magistratum numerus, quaestore, aedili, tribuno ac praetore et consule paucos intra menses defunctis. sed in praecipuo pavore Agrippina, vocem Clau-

dii, quam temulentus iecerat, fatale sibi ut coniugum flagitia
 10 ferret, dein puniret, metuens, agere et celerare statuit, per-
 dita prius Domitia Lepida muliebribus causis, quia Lepida
 minore Antonia genita, avunculo Augusto, Agrippinae so-
 brina prior ac Gnaei mariti eius soror, parem sibi claritudi-
 nem credebat. nec forma aetas opes multum distabant; et
 15 utraque inpudica, infamis, violenta, haud minus vitiis aemu-
 labantur, quam si qua ex fortuna prospera acceperant. enim-
 vero certamen acerrimum, amita potius an mater apud Ne-
 ronem praevaleret: nam Lepida blandimentis ac largitionibus
 iuvenilem animum devinciebat, truci contra ac minaci Agrip-
 20 pina, quae filio dare imperium, tolerare imperitantem nequibat.

65. Ceterum obiecta sunt, quod coniugem principis devo-
 tionibus petivisset quodque parum coercitis per Calabriam
 servorum agminibus pacem Italiae turbaret. ob haec mors
 indicta, multum adversante Narcisso, qui Agrippinam magis
 5 magisque suspectans prompsisse inter proximos ferebatur
 certam sibi perniciem, seu Britannicus rerum seu Nero pote-
 retur; verum ita de se meritum Caesarem, ut vitam usui eius
 inpenderet. convictam Messalinam et Silium; pares iterum
 accusandi causas esse, si Nero imperitaret; Britannico suc-
 10 cessore nullum principi metum: at novercae insidiis do-
 mum omnem convelli, maiore flagitio quam si inpudicitiam
 prioris coniugis reticuisset. quamquam ne inpudicitiam qui-
 dem nunc abesse Pallante adultero, ne quis ambigat decus
 pudorem corpus, cuncta regno viliora haberi. haec atque
 15 talia dictitans amplecti Britannicum, rebur aetatis quam ma-
 turrimum precari, modo ad deos, modo ad ipsum tendere
 manus, adolereset, patris inimicos depelleret, matris etiam
 interfectores ulcisceretur.

66. In tanta mole curarum valetudine adversa corripitur,
 refovendisque viribus mollitia caeli et salubritate aquarum
 Sinuessam pergit. tum Agrippina, sceleris olim certa et ob-
 latae occasionis propra nec ministrorum egens, de genere
 5 veneni consultavit, ne repentino et praecipiti facinus prode-
 retur; si lentum et tabidum delegisset, ne admotus supremis
 Claudius et dolo intellecto ad amorem filii rediret. exquisi-
 tum aliquid placebat, quod turbaret mentem et mortem dif-

ferret. deligitur artifex talium vocabulo Locusta, nuper veneficii damnata et diu inter instrumenta regni habitā. eius 10 mulieris ingenio paratum virus, cuius minister e spardonibus fuit Halotus, inferre epulas et explorare gustu solitus.

67. Adeoque cuncta mox pernotuere, ut temporum illorum scriptores prodiderint infusum delectabili cibo boleto venenum, nec vim medicaminis statim intellectam, socordiane an Claudii vinolentia; simul soluta alvus subvenisse videbatur. igitur exterrita Agrippina, et quando ultima timebantur, spreta praesentium invidia, provisam iam sibi Xenophontis medici conscientiam adhibet. ille tamquam nisus evomentis adiuveret, pinnam rapido veneno inlitam faucibus eius demisisse creditur, haud ignarus summa scelera incipi cum periculo, peragi cum praemio. 10

68. Vocabatur interim senatus votaue pro incolumitate principis consules et sacerdotes nuncupabant, cum iam examinibus vestibibus et fomentis obtegeretur, dum quae forent firmando Neronis imperio componuntur. iam primum Agrippina, velut dolore evicta et solacia conquirens, tenere amplexu Britannicum, veram paterni oris effigiem appellare ac variis artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque et Octaviam sorores eius attinuit, et cunctos aditus custodiis clauserat, crebroque vulgabat ire in melius valetudinem principis, quo miles bona in spe ageret tempusque 10 prosperum ex monitis Chaldaeorum adventaret.

69. Tunc medio diei tertium ante Idus Octobris, foribus palatii repente diductis, comitante Burro Nero egreditur ad cohortem, quae more militiae excubiis adest. ibi monente praefecto faustis vocibus exceptus inditur lecticae. dubitavisse quosdam ferunt, respectantes rogantesque ubi Britannicus esset: mox nullo in diversum auctore quae offerebantur secuti sunt. inlatusque castris Nero et congruentia temporis praefatus, promisso donativo ad exemplum paternae largitionis, imperator consalutatur. sententiam militum secuta patrum consulta, nec dubitatum est apud provincias. caelestesque honores Claudio decernuntur et funeris sollemne perinde ac divo Augusto celebratur, aemulante Agrippina proaviae Liviae magnificentiam. testamentum tamen haud

recitatum, ne antepositus filio privignus iniuria et invidia
 15 animos vulgi turbaret.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER XIII.

BREVIARIUM. Cap. 1. Silanus proconsul Asiae veneno necatus Agrippinae fraude. Narcissus ad mortem actus. 2. Laus Burri et Senecae. 3. Claudius censorio funere elatus laudatur a principe. 4. Bona Neronis initia. Multa senatus arbitrio constituta. 5. Agrippinae viriles curae. Parthi Armeniam affectant. De Nerone varia iudicia vulgi. 7. 8. Is curam belli suscipit. Parthi amittunt Armeniam, cui praepositus Corbulo. 9. Vologeses dat obsides. Nero discidium ducum componit. 10. 11. Nero civiliter agit et clementiam ostentat. 12. 13. Acten amat, matre fremente, mox frustra blandiente, cuius hinc fracta potentia. 14. Pallas libertus cura rerum demotus. Agrippina ad minas ruit. 15—17. Britannicum Nero praecipiti veneno tollit, et eius funus festinat. 18. Matrem indignantem custodibus privat, domum separat. 19—22. Derelicta rerum novarum incusata se purgat. accusatores eius puniti. 23. Pallas et Burrus delati. 24. Theatris maior species libertatis data. Urbs lustrata. 25. Neronis nocturna lascivia. Montanus cum principe per tenebras congressus mori adactus. Histriones Italia pulsi. 26. 27. Actum de libertis ingratis in servitutem revocandis, sed non peractum. 28. Tribunorum et aedilium cohibita potestas. 28. Aerarii cura varie habita. 30. 31. Illustrium aliquot virorum damnationes. L. Volusius fato concedit. Amphitheatrum Neronis. Praesides ludos edere prohibiti. 32. Vitae dominorum consultum. Pomponia Graecina, superstitionis externae rea, insons a marito nuntiatur. 33. Rei P. Celer, Cossutianus Capito, Eprius Marcellus. 34. Messalla consul. Neronis liberalitas. 35. Cum Parthis rursus discordia de Armenia. Corbulonis disciplina, virtus, severitas.

36. Paccius Orfitus contra imperitum pugnans fususque extra vallum tendere iussus. 37—41. Tiridates bello infestat Armeniam, legatos ad Corbulonem mittit, qui fraudem sibi per colloquium paratam eludit et Armeniae castella capit, Artaxata aggreditur et decedente hoste capit, igne delet. Ob haec Neroni et diis honores. 42. P. Suillius reus in Senecam invehitur, 43. deportatur. 44. Octavius Sagitta amore vaecors Pontiam tergiversantem ferro transverberat. Liberti mira fides. 45. Poppaeam Sabinam amare Nero occipit. Eius forma, opes, mores, matrimonia, adulteria. 46. Eius maritus Otho, ut amoveatur, Lusitaniae praeficitur. 47. Cornelius Sulla, principi suspectus, Massiliam mittitur. 48. Puteolis concordia restituta. 49. De numero gladiatorum Syracusis edendorum disceptatio. Thraseae Paeti opinio. 50. Vectigalia contra Neronis impetum retenta. 51. Publicanorum iniquitas temperata. 52. Proconsules rei absoluti. 53. L. Vetus ope Mosellae et Araris Rhenum cum Oceano iungere parat. Obstat Aelii Gracilis invidia. 54. Frisii iuxta Rhenum sedes figere frustra conantur. 55. Eisdem agros Ampsivarii occupant fato eodem. 56. Boiocali constantia. Ampsivarii deleti. 57. Chatti ab Hermunduris fere ad excidium gentis caesi. Ignes terra editi vix oppressi. 58. Ficus Ruminalis.

Gesta haec annis quattuor, imp. Claudio Nerone L. Antistio Vete-
tere, Q. Volusio P. Cornelio Scipione, imp. Claudio Nerone II L.
Calpurnio Pisone, imp. Claudio Nerone III Valerio Messalla coss.

1. Prima novo principatu mors Iunii Silani proconsulis Asiae ignaro Nerone per dolum Agrippinae paratur, non quia ingenii violentia exitium iritaverat, segnis et dominationibus aliis fastiditus, adeo ut Gaius Caesar pecudem auream eum appellare solitus sit: verum Agrippina fratri eius L. Silano necem molita ultorem metuebat, crebra vulgi fama anteponendum esse vixdum pueritiam egresso Neroni et imperium per scelus adepto virum aetate composita, insontem, nobilem et, quod tunc spectaretur, e Caesarum posteris: quippe et Silanus divi Augusti abnepos erat. haec causa necis. ministri fuere P. Celer eques Romanus et Helius libertus, rei familiari principis in Asia impositi. ab his proconsuli venenum inter epulas datum est apertius quam ut fallerent. nec minus properato Narcissus Claudii libertus, de cuius iurgiis adversus Agrippinam rettuli, aspera custodia et necessitate extrema ad mortem adigitur, invito principe, cuius abditis adhuc vitiiis per avaritiam ac prodigentiam mire congruebat.

2. Ibaturque in caedes, nisi Afranius Burrus et Annaeus Seneca obviam issent. hi rectores imperatoriae inventae et,

rarum in societate potentiae, concordēs, diversa arte ex aequo pollebant, Burrus militaribus curis et severitate morum, Seneca praeceptis eloquentiae et comitate honesta, iuvantes in vicem, quo facilius lubricam principis aetatem, si virtutem aspernaretur, voluptatibus concessis retinerent. certamen utrique unum erat contra ferociam Agrippinae, quae cunctis malae dominationis cupidinibus flagrans habebat in partibus Pallantem, quo auctore Claudius nuptiis incestis et adoptione exitiosa semet perverterat. sed neque Neroni infra servos ingenium, et Pallas tristi adrogantia modum liberti egressus taedium sui moverat. propalam tamen omnes in eam honores cumulabantur, signumque more militiae petenti tribuno dedit optimae matris. decreti et a senatu duo lictores, flamonium Claudiale, simul Claudio censorium funus et mox consecratio.

3. Die funeris laudationem eius princeps exorsus est, dum antiquitatem generis, consulatus ac triumphos maiorum enumerabat, intentus ipse et ceteri; liberalium quoque artium commemoratio et nihil regente eo triste rei publicae ab externis accidisse pronis animis audita: postquam ad providentiam sapientiamque flexit, nemo risui temperare, quamquam oratio a Seneca composita multum cultus praeferreret, ut fuit illi viro ingenium amoenum et temporis eius auribus adcommodatum. adnotabant seniores, quibus otiosum est vetera et praesentia contendere, primum ex iis qui rerum potiti essent Neronem alienae facundiae eguisse. nam dictator Caesar summis oratoribus aemulus; et Augusto prompta ac profluens quaeque deceret principem eloquentia fuit. Tiberius artem quoque callebat, qua verba expenderet, tum validus sensibus aut consulto ambiguus. etiam Gai Caesaris turbata mens vim dicendi non corruptit. nec in Claudio, quotiens meditata dissereret, elegantiam requireres. Nero puerilibus statim annis vividum animum in alia detorsit: caelare, pingere, cantus aut regimen equorum exercere; et aliquando carminibus pangendis inesse sibi elementa doctrinae ostendebat.

4. Ceterum peractis tristitiae imitamentis curiam ingressus et de auctoritate patrum et consensu militum praefatus, consilia sibi et exempla capessendi egregie imperii memora-

vit, neque iuventam armis civilibus aut domesticis discordiis inbutam; nulla odia, nullas iniurias nec cupidinem ultionis adferre. tum formam futuri principatus praescrispsit, ea maxime declinans, quorum recens flagrabat invidia. non enim se negotiorum omnium iudicem fore, ut clausis unam intra domum accusatoribus et reis paucorum potentia grassaretur; nihil in penetibus suis venale aut ambitioni pervium; discretam domum et rem publicam. teneret antiqua munia senatus, consulum tribunalibus Italia et publicae provinciae adsisterent: illi patrum aditum praeberent, se mandatis exercitibus consulturum.

5. Nec defuit fides, multaque arbitrio senatus constituta sunt: ne quis ad causam orandam mercede aut donis emeretur, ne designatis quaestoribus edendi gladiatores necessitas esset. quod quidem adversante Agrippina, tamquam acta Claudii subverterentur, obtinere patres, qui in Palatium ob id vocabantur, ut adstaret additis a tergo foribus velo discreta, quod visum arceret, auditus non adimeret. quin et legatis Armeniorum causam gentis apud Neronem orantibus escendere suggestum imperatoris et praesidere simul parabat, nisi ceteris pavore defixis Seneca admonuisset, venienti matri occurreret. ita specie pietatis obviam itum dedecori.

6. Fine anni turbidis rumoribus prorupisse rursum Parthos et rapi Armeniam adlatum est, pulso Radamisto, qui saepe regni eius potitus, dein profugus, tum quoque bellum deseruerat. igitur in urbe sermonum avida, quem ad modum princeps vix septemdecim annos egressus suscipere eam molem aut propulsare posset, quod subsidium in eo qui a femina regeretur, num proelia quoque et obpugnationes urbium et cetera belli per magistratos administrari possent, anquirebant. contra alii melius evenisse disserunt, quam si invalidus senecta et ignavia Claudius militiae ad labores vocaretur, servilibus iussis obtemperaturus. Burrum tamen et Senecam multarum rerum experientia cognitos; et imperatori quantum ad robur deesse, cum octavo decimo aetatis anno Cn. Pompeius, nono decimo Caesar Octavianus civilia bella sustinerint? pleraque in summa fortuna auspiciis et consiliis quam telis et manibus geri. daturum plane documentum,

honestis an secus amicis uteretur, si ducem amota invidia egregium, quam si pecuniosum et gratia subnixum per ambitum deligeret.

7. Haec atque talia vulgantibus, Nero et iuventutem proximas per provincias quaesitam splendidis orientis legionibus admovere legionesque ipsas propius Armeniam collocari iubet, duosque veteres reges Agrippam et Antiochum expedire copias, quis Parthorum fines ultro intrarent, simul pontes per amnem Euphraten iungi; et minorem Armeniam Aristobulo, regionem Sophenen Sohaemo cum insignibus regiis mandat. exortusque in tempore aemulus Vologesi filius Vardanes; et abscessere Armenia Parthi, tamquam differrent bellum.

8. Sed apud senatum omnia in maius celebrata sunt sententiis eorum, qui supplicationes et diebus supplicationum vestem principi triumphalem, utque ovans urbem iniret, effigiemque eius pari magnitudine ac Martis Ultoris eodem in templo censuere, praeter suetam adulationem laeti, quod Domitium Corbulonem retinendae Armeniae praeposuerat videbaturque locus virtutibus patefactus. copiae orientis ita dividuntur, ut pars auxiliarium cum duabus legionibus apud provinciam Suriam et legatum eius Quadratum Ummidium remaneret, par civium sociorumque numerus Corbuloni esset, additis cohortibus alisque, quae in Cappadocia hiemabant. socii reges, prout bello conduceret, parere iussi: sed studia eorum in Corbulonem promptiora erant. qui ut instaret famae, quae in novis coeptis validissima est, itinere propere confecto apud Aegeas civitatem Ciliciae obvium Quadratum habuit, illuc progressum, ne, si ad accipiendas copias Suriam intravisset Corbulo, omnium ora in se verteret corpore ingens, verbis magnificis et super experientiam sapientiamque etiam specie inanium validus.

9. Ceterum uterque ad Vologesem regem nuntiis monebant, pacem quam bellum mallet datisque obsidibus solitam prioribus reverentiam in populum Romanum continuaret. et Vologeses, quo bellum ex commodo pararet, an ut aemulationis suspectos per nomen obsidum amoveret, tradit nobilissimos ex familia Arsacidarum. accepitque eos centurio

Insteius ab Ummidio missus, forte priore de causa adito rege. quod postquam Corbuloni cognitum est, ire praefectum cohortis Arrium Varum et recipere obsides iubet. hinc ortum inter praefectum et centurionem iurgium ne diutius ex-¹⁰ternis spectaculo esset, arbitrium rei obsidibus legatisque, qui eos ducebant, permissum. atque illi *per* recentem gloriam et inclinatione quadam etiam hostium Corbulonem praetulere. unde discordia inter duces, querente Ummidio praerepta quae suis consiliis patravisset, testante contra Cor-¹⁵bulone non prius conversum regem ad offerendos obsides quam ipse dux bello delectus spes eius ad metum mutaret. Nero quo componeret diversos, sic evulgari iussit: ob res a Quadrato et Corbulone prospere gestas laurum fascibus imperatoriis addi. quae in alios consules egressa coniunxi.²⁰

10. Eodem anno Caesar effigiem Cn. Domitio patri et consularia insignia Asconio Labeoni, quo tutore usus erat, petivit a senatu; sibi quoque statuas argento vel auro solidas adversus offerentes prohibuit. et quamquam censuissent patres, ut principium anni inciperet mense Decembri, quo ortus erat Nero, veterem religionem kalendarum Ianuariarum inchoando anno retinuit. neque recepti sunt inter reos Carrinas Celer senator, servo accusante, aut Iulius Densus equester, cui favor in Britannicum crimini dabatur.

11. Claudio Nerone L. Antistio consulibus cum in acta principum iurarent magistratus, in sua acta collegam Antistium iurare prohibuit, magnis patrum laudibus, ut iuvenilis animus levium quoque rerum gloria sublatus maiores continuaret. secutaque lenitas in Plautium Lateranum, quem ob adulterium Messalinae ordine demotum reddidit senatui, clementiam suam obstringens crebris orationibus, quas Seneca, testificando quam honesta praeciperet, vel iactandi ingenii, voce principis vulgabat.

12. Ceterum infracta paulatim potentia matris delapso Nerone in amorem libertae, cui vocabulum Acte fuit, simul adsumptis in conscientiam M. Othone et Claudio Senecione, adolescentulis decoris, quorum Otho familia consulari, Senecio liberto Caesaris patre genitus. ignara matre, dein frustra obnitente, penitus inrepperat per luxum et ambigua secreta.

ne senioribus quidem principis amicis adversantibus, muliercula nulla cuiusquam iniuria cupidines principis explente, quando uxore ab Octavia, nobili quidem et probitatis spectatae, fato quodam, an quia praevalent illicita, abhorrebat; metuebaturque ne in supra feminarum inlustrium prorumperet, si illa libidine prohiberetur.

13. Sed Agrippina libertam aemulam, nurum ancillam aliaque eundem in modum muliebriter fremere, neque paenitentiam filii aut satietatem opperiri, quantoque foediora exprobrabat, acrius accendere, donec vi amoris subactus exueret obsequium in matrem seque Senecae permetteret, ex cuius familiaribus Annaeus Serenus simulatione amoris adversus eandem libertam primas adolescentis cupidines velaverat praebueratque nomen, ut quae princeps furtim mulierculae tribuebat, ille palam largiretur. tum Agrippina versis artibus per blandimenta iuvenem adgredi, suum potius cubiculum ac sinum offerre contegendis quae prima aetas et summa fortuna expeterent: quin et fatebatur intempestivam severitatem et suarum opum, quae haud procul imperatoriis aberant, copias tradebat, ut nimia nuper coercendo filio, ita rursum intemperanter demissa. quae mutatio neque Neronem fefellit, et proximi amicorum metuebant orabantque cavere insidias mulieris semper atrocis, tum et falsae forte illis diebus Caesar inspecto ornatu, quo principum coniuges ac parentes effulserant, deligit vestem et gemmas misitque donum matri nulla parsimonia, cum praecipua et cupita aliis prior deferret. sed Agrippina non his instrui cultus suos, sed ceteris arceri proclamat et dividere filium, quae cuncta ex ipsa haberet.

14. Nec defuere qui in deterius referrent. et Nero infensus iis, quibus superbia muliebris innitebatur, demovet Pallantem cura rerum, quis a Claudio impositus velut arbitrium regni agebat; ferebaturque degrediente eo magna prosequentium multitudine non absurde dixisse, ire Pallantem ut eiuraret. sane pepigerat Pallas ne cuius facti in praeteritum interrogaretur paresque rationes cum re publica haberet. praeceps posthac Agrippina ruere ad terrorem et minas, neque principis auribus abstinere quo minus testaretur, adultum iam esse Britannicum, veram dignamque stirpem susci-

piendo patris imperio, quod insitus et adoptivus per iniurias matris exerceret. non abnuere se quin cuncta infelicis domus mala patefierent, suae in primis nuptiae, suum veneficium: id solum dis et sibi provisum quod viveret privignus. ituram cum illo in castra; audiretur hinc Germanici filia, inde debilis rursus Burrus et exul Seneca, trunca scilicet manu et professoria lingua generis humani regimen expostulantes. simul intendere manus, aggerere probra, consecratum Claudium, infernos Silanorum manes invocare et tot inrita facinora.

15. Turbatus his Nero et propinquo die, quo quartum decimum aetatis annum Britannicus explebat, volutare secum modo matris violentiam, modo ipsius indolem, levi quidem experimento nuper cognitam, quo tamen favorem late quaesivisset. festis Saturno diebus inter alia aequalium ludicra regnum lusu sortientium evenerat ea sors Neroni. igitur ceteris diversa nec ruborem adlatura: ubi Britannico iussit exurgeret progressusque in medium cantum aliquem inciperet, inrisum ex eo sperans pueri sobrios quoque convictus, nedum temulentos ignorantis, ille constanter exorsus est carmen; quo evolutum eum sede patria rebusque summis significabatur. unde orta miseratio manifestior, quia dissimulationem nox et lascivia exemerat. Nero intellecta invidia odium intendit; urgentibusque Agrippinae minis, quia nullum crimen neque iubere caedem fratris palam audebat, occulta molitur pararique venenum iubet, ministro Pollione Iulio praetoriae cohortis tribuno, cuius cura attinebatur damnata veneficii nomine Locusta multa scelerum fama. nam ut proximus quisque Britannico neque fas neque fidem pensi haberet, olim provisum erat. primum venenum ab ipsis educatoribus accepit, tramisitque exsoluta alvo parum validum, sive temperamentum inerat ne statim saeviret. sed Nero lenti sceleris inpatiens minitari tribuno, iubere supplicium veneficae, quod, dum rumorem respiciunt, dum parant defensiones, securitatem morarentur. promittentibus dein tam praecipitem necem quam si ferro urgueretur, cubiculum Caesaris iuxta decoquitur virus cognitum antea venenis rapidum.

16. Mos habebatur principum liberos cum ceteris idem aetatis nobilibus sedentes vesci in aspectu propinquorum

propria et parcioire mensa. illic epulante Britannico, quia cibos potusque eius delectus ex ministris gustu explorabat, ne omitteretur institutum aut utriusque morte proderetur scelus, talis dolus repertus est. innoxia adhuc ac praecalida et libata gustu potio traditur Britannico; dein, postquam fervore aspernabatur, frigida in aqua adfunditur venenum, quod ita cunctos eius artus pervasit, ut vox pariter et spiritus raperentur. trepidatur a circumsedentibus, diffugiunt imprudentes: at quibus altior intellectus, resistunt defixi et Neronem intuentes. ille ut erat reclinis et nescio similis, solitum ita ait per comitiale morbum, quo prima ab infantia affligeretur Britannicus, et redituros paulatim visus sensusque. at Agrippinae is pavor, ea consternatio mentis, quamvis vultu premeretur, emicuit, ut perinde ignaram fuisse atque Octaviam sororem Britannici constiterit: quippe sibi supremum auxilium ereptum et parricidii exemplum intellegebat. Octavia quoque, quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem, omnis adfectus abscondere didicerat. ita post breve silentium repetita convivii laetitia.

17. Nox eadem necem Britannici et rogam coniunxit, proviso ante funebri paratu, qui modicus fuit. in campo tamen Martis sepultus est adeo turbidis imbribus, ut vulgus iram deum portendi crediderit adversus facinus, cui plerique tamen hominum ignoscebant, antiquas fratrum discordias et insociabile regnum aestimantes. tradunt plerique eorum temporum scriptores, crebris ante exitium diebus illum isse pueritiae Britannici Neronem, ut iam non praematura neque saeva mors videri queat, quamvis inter sacra mensae, ne tempore quidem ad complexum sororum dato, ante oculos inimici properata sit in illum supremum Claudiorum sanguinem, stupro prius quam veneno pollutum. festinationem exsequiarum edicto Caesar defendit, ita maioribus institutum referens, subtrahere oculis acerba funera neque laudationibus aut pompa detinere. ceterum et sibi amisso fratris auxilio reliquas spes in re publica sitas, et tanto magis fovendum patribus populoque principem, qui unus superesset e familia summum ad fastigium genita.

18. Exim largitione potissimos amicorum auxit. nec

desnere qui arguerent viros gravitatem adseverantes, quod domos villas id temporis quasi praedam divisissent. alii necessitatem adhibitam credebant a principe, sceleris sibi conscio et veniam sperante, si largitionibus validissimum quemque obstrinxisset. at matris ira nulla munificentia leniri, sed amplecti Octaviam, crebra cum amicis secreta habere, super ingenitam avaritiam undique pecunias quasi in subsidium corripiciens, tribunos et centuriones comiter excipere, nomina et virtutes nobilium, qui etiam tum supererant, in honore habere, quasi quaereret duces et partes. cognitum id Neroni, excubiasque militares, quae ut coniugi imperatoris olim, tum ut matri servabantur, et Germanos nuper eundem in honorem custodes additos degredi iubet. ac ne coetu salutantium frequentaretur, separat domum matremque transfert in eam quae Antoniae fuerat, quotiens ipse illuc ventitaret, saeptus turba centurionum et post breve osculum digrediens.

19. Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est quam fama potentiae non sua vi nixae. statim relictum Agrippinae limen: nemo solari, nemo adire praeter paucas feminas, amore an odio incertas. ex quibus erat Iunia Silana, quam matrimonio C. Sili a Messalina depulsam supra rettuli, insignis genere forma lascivia, et Agrippinae diu percara, mox occultis inter eas offensionibus, quia Sextium Africanum nobilem iuvenem a nuptiis Silanae deterruerat Agrippina, impudicam et vergentem annis dictitans, non ut Africanum sibi seponeret, sed ne opibus et orbitate Silanae maritus poteretur. illa spe ultionis oblata parat accusatores ex clientibus suis, Iturium et Calvisium, non vetera et saepius iam audita deferens, quod Britannici mortem lugeret aut Octaviae iniurias evulgaret, sed destinavisse eam Rubellium Plautum, per maternam originem pari ac Nero gradu a divo Augusto, ad res novas extollere coniugioque eius et iam imperio rem publicam rursus invadere. haec Iturius et Calvisius Atimeto, Domitiae Neronis amitae liberto, aperiunt. qui laetus oblati (quippe inter Agrippinam et Domitiam infensa aemulatio exercebatur) Paridem histrionem, libertum et ipsum Domitiae, impulit ire propere crimenque atrociter deferre.

20. Provecta nox erat et Neroni per vinolentiam trahebatur, cum ingreditur Paris, solitus alioquin id temporis luxus principis intendere, sed tunc compositus ad maestitiam, expositoque indicii ordine ita audientem exterret, ut non tantum matrem Plautumque interficere, sed Burrum etiam demovere praefectura destinaret tamquam Agrippinae gratia provectum et vicem reddentem. Fabius Rusticus auctor est, scriptos esse ad Caecinam Tuscum codicillos, mandata ei praetoriarum cohortium cura, sed ope Senecae dignationem
 10 Burro retentam: Plinius et Cluvius nihil dubitatum de fide praefecti referunt; sane Fabius inclinatus ad laudes Senecae, cuius amicitia floruit. nos consensum auctorum secuturi, si qui diversa prodiderint, sub nominibus ipsorum trademus. Nero trepidus et interficiendae matris avidus non prius differri
 15 potuit quam Burrus necem eius promitteret, si facinoris coargueretur: sed cuicumque, nedum parenti defensionem tribuendam; nec accusatores adesse, sed vocem unius ex inimica domo adferri: reputaret tenebras et vigilatam convivio noctem omniaque temeritati et inscitiae propiora.

21. Sic lenito principis metu et luce orta itur ad Agrippinam, ut nosceret obiecta dissolveretque vel poenas lueret. Burrus iis mandatis Seneca coram fungebatur; aderant et ex libertis arbitri sermonis. deinde a Burro, postquam crimina et auctores exposuit, minaciter actum est. Agrippina ferociae memor 'non miror' inquit 'Silanam, numquam edito partu, matrum adfectus ignotos habere; neque enim perinde a parentibus liberi quam ab impudica adulteri mutantur. nec si Iturius et Calvisius adesis omnibus fortunis novissimam
 10 suscipiendae accusationis operam anui rependunt, ideo aut mihi infamia parricidii aut Caesari conscientia subeunda est. nam Domitiae inimicitias gratias agerem, si benevolentia mecum in Neronem meum certaret: nunc per concubinum Atimetum et histrionem Paridem quasi scaenae fabulas componit. Baiarum suarum piscinas extollebat, cum meis consiliis adoptio et proconsulare ius et designatio consulatus et cetera apiscendo imperio praepararentur. aut existat qui
 15 cohortes in urbe temptatas, qui provinciarum fidem labefactatam, denique servos vel libertos ad scelus corruptos

arguat. vivere ego Britannico potente rerum poteram? ac 20
 si Plautus aut quis alius rem publicam iudicaturus obtinuerit,
 desunt scilicet mihi accusatores, qui non verba impatientia
 caritatis aliquando incauta, sed ea crimina obiciant, quibus
 nisi a filio absolvi non possim.' commotis qui aderant ultro-
 que spiritus eius mitigantibus, colloquium filii exposcit, ubi 25
 nihil pro innocentia, quasi diffideret, nec beneficiis, quasi
 exprobraret, disseruit, sed ultionem in delatores et praemia
 amicis obtinuit.

22. Praefectura annonae Faenio Rufo, cura ludorum, qui
 a Caesare parabantur, Arruntio Stellae, Aegyptus Ti. Balbillo
 permittuntur. Suria P. Anteio destinata, sed variis mox ar-
 tibus elusus, ad postremum in urbe retentus est. at Silana in
 exilium acta; Calvisius quoque et Iturius relegantur; de Ati- 5
 meto supplicium sumptum, validiore apud libidines principis
 Paride quam ut poena adficeretur. Plautus ad praesens si-
 lentio transmissus est.

23. Deferuntur dehinc consensisse Pallas ac Burrus, ut
 Cornelius Sulla claritudine generis et adfinitate Claudii, cui
 per nuptias Antoniae gener erat, ad imperium vocaretur.
 eius accusationis auctor extitit Paetus quidam, exercendis 5
 apud aerarium sectionibus famosus et tum vanitatis mani-
 festus. nec tam grata Pallantis innocentia quam gravis su-
 perbia fuit: quippe nominatis libertis eius, quos conscios
 haberet, respondit nihil umquam se domi nisi nutu aut manu
 significasse, vel si plura demonstranda essent, scripto usum,
 ne vocem consociaret. Burrus quamvis reus inter iudices 10
 sententiam dixit. exiliumque accusatori inrogatum et tabu-
 lae exustae sunt, quibus oblitterata aerarii nomina retra-
 hebat.

24. Fine anni statio cohortis adsidere ludis solita de-
 movetur, quo maior species libertatis esset, utque miles thea-
 trali licentiae non permixtus incorruptior ageret et plebes
 daret experimentum, an amotis custodibus modestiam retine-
 ret. urbem princeps lustravit ex responso haruspicum, quod 5
 Iovis ac Minervae aedes de caelo tactae erant.

25. Q. Volusio P. Scipione consulibus otium foris, foeda
 domi lascivia, qua Nero itinera urbis et lupanaria et deverti-

cula veste servili in dissimulationem sui compositus pererrabat, comitantibus qui raperent venditioni exposita et obviis
 5 vulnera inferrent, adversus ignaros adeo, ut ipse quoque exciperet ictus et ore praeferret. deinde ubi Caesarem esse qui grassaretur pernotuit augebanturque iniuriae adversus viros feminasque insignes, et quidam permissa semel licentia sub nomine Neronis inulti propriis cum globis eadem
 10 exercebant, in modum captivitatis nox agebatur; Iuliusque Montanus senatorii ordinis, sed qui nondum honorem capessisset, congressus forte per tenebras cum principe, quia vi attemptantem acriter reppulerat, deinde adgnitum oraverat, quasi exprobrasset, mori adactus est. Nero tamen me-
 15 tuentior in posterum milites sibi et plerosque gladiatores circumdedit, qui rixarum initia modica et quasi privata sinerent: si a laesis validius ageretur, arma inferebant. ludicram quoque licentiam et fautores histrionum velut in proelia convertit impunitate et praemiis atque ipse occultus et ple-
 20 rumque coram prospectans, donec discordi populo et gravioris motus terrore non aliud remedium repertum est, quam ut histriones Italia pellerentur milesque theatro rursus ad- sideret.

26. Per idem tempus actum in senatu de fraudibus liber-
 torum, efflagitatumque ut adversus male meritos revocandae
 libertatis ius patronis daretur. nec deerant qui censerent,
 sed consules relationem incipere non ausi ignaro principe,
 5 perscribere tamen ei consensum senatus. ille an auctor
 constitutionis fieret consultavit inter paucos et sententiae di-
 versos, quibusdam coalitam libertate inreverentiam eo prop-
 rupisse frementibus, ut vine an aequo cum patronis iure age-
 rent, sententiam eorum consultarent ac verberibus manus
 10 ultro intenderent, impudenter vel poenam suam dissuadentes.
 quid enim aliud laeso patrono concessum quam ut centesimum
 ultra lapidem in oram Campaniae libertum releget? ceteras
 actiones promiscas et pares esse.tribuendum aliquod telum
 quod sperni nequeat. nec grave *onus* manu missis per idem
 15 obsequium retinendi libertatem, per quod adsecuti sint: at
 criminum manifestos merito ad servitatem retrahi, ut metu
 coerceantur quos beneficia commutavissent.

27. Disserebatur contra: paucorum culpam ipsis exitiosam esse debere, nihil universorum iuri derogandum; quippe late fustum id corpus. hinc plerumque tribus, decurias, ministeria magistratibus et sacerdotibus, cohortes etiam in urbe conscriptas; et plurimis equitum, plerisque senatoribus non aliunde originem trahi: si separarentur libertini, manifestam fore penuriam ingenuorum. non frustra maiores, cum dignitatem ordinum dividerent, libertatem in communi posuisse. quin et manu mittendi duas species institutas, ut relinqueretur paenitentiae aut novo beneficio locus. quos vindicta patronus non liberaverit, velut vinclo servitutis attineri. dispiceret quisque merita tardeque concederet quod datum non adimeretur. haec sententia valuit, scripsitque Caesar senatui, privatim expenderent causam libertorum, quotiens a patronis arguerentur: in commune nihil derogarent. nec multo post ereptus amitae libertus Paris quasi iure civili, non sine infamia principis, cuius iussu perpetratum ingenuitatis iudicium erat.

28. Manebat nihilo minus quaedam imago rei publicae. nam inter Vibullium praetorem et plebei tribunum Antistium ortum certamen, quod inmodestos fautores histrionum et a praetore in vincula ductos tribunus omitti iussisset. comprobare patres, incusata Antistii licentia, simul prohibiti tribuni ius praetorum et consulum praeripere aut vocare ex Italia cum quibus lege agi posset. addidit L. Piso designatus consul, ne quid intra domum pro potestate adverterent, neve multam ab iis dictam quaestores aerearii in publicas tabulas ante quattuor menses referrent; medio temporis contra dicere liceret, deque eo consules statuerent. cohibita artius et aedilium potestas statutumque quantum curules, quantum plebei pignoris caperent vel poenae inrogarent. et Helvidius Priscus tribunus plebei adversus Obultronium Sabinum aerearii quaestorem contentiones proprias exercuit, tamquam ius hastae adversus inopes inclementer augetet. dein princeps curam tabularum publicarum a quaestoribus ad praefectos transtulit.

29. Varie habita ac saepe mutata eius rei forma. nam Augustus senatui permisit deligere praefectos; deinde am-

bitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero praetorum qui praessent. neque id diu mansit, quia sors deerabat ad parum idoneos. tunc Claudius quaestores rursus imposuit, iisque, ne metu offensionum segniter consulere, extra ordinem honores promisit: sed deerat robur aetatis eum primum magistratum capessentibus. igitur Nero praetura perfunctos et experientia probatos delegit.

30. Damnatus isdem consulibus Vipsanius Laenas ob Sardiniam provinciam avare habitam. absolutus Cestius Proculus repetundarum, Cretensibus accusantibus. Clodius Quirinalis, quod praefectus remigum, qui Ravennae haberentur, velut infimam nationum Italiam luxuria saevitiaque afflictavisset, veneno damnationem anteit. Caninius Rebilus, ex primoribus peritia legum et pecuniae magnitudine, cruciatus aegrae senectae emisso per venas sanguine effugit, haud creditus sufficere ad constantiam sumendae mortis, ob libidines muliebriter infamis. at L. Volusius egregia fama concessit, cui tres et nonaginta anni spatium vivendi praecipuaeque opes bonis artibus inoffensa tot imperatorum malitia fuerunt.

31. Nerone iterum L. Pisone consulibus pauca memoria digna evenere, nisi cui libeat laudandis fundamentis et trabibus, quis molem amphitheatri apud campum Martis Caesar extruxerat, volumina implere, cum ex dignitate populi Romani repertum sit res inlustres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare. ceterum coloniae Capua atque Nuceria additis veteranis firmatae sunt, plebeique congiarium quadringeni nummi viritim dati, et sestertium quadringentiens aerario inlatum est ad retinendam populi fidem. vectigal quoque quinae et vicensimae venalium mancipiorum remissum, specie magis quam vi, quia cum venditor pendere iuberetur, in partem pretii emptoribus adcrecebat. edixit Caesar, ne quis magistratus aut procurator in provincia quam obtineret spectaculum gladiatorum aut ferarum aut quod aliud ludicrum ederet. nam ante non minus tali largitione quam corripendis pecuniis subiectos adfligebant, dum quae libidine deliquerant, ambitu propugnant.

32. Factum et senatus consultum ultioni iuxta et securitati, ut si quis a suis servis interfectus esset, ii quoque,

qui testamento manu missi sub eodem tecto mansissent, inter servos supplicia penderent. redditur ordini Lurii Varus consularis, avaritiae criminibus olim percussus. et Pomponia Graecina insignis femina, A. Plautio, quem ovasse de Britannis rettuli, nupta ac superstitionis externae rea, mariti iudicio permissa. isque prisco instituto propinquis coram de capite fama coniugis cognovit et insontem pronuntiavit. longa huic Pomponiae aetas et continua tristitia fuit. nam post Iuliam¹⁰ Drusi filiam dolo Messalinae interfectam per quadraginta annos non cultu nisi lugubri, non animo nisi maesto egit; idque illi imperitante Claudio inpune, mox ad gloriam vertit.

33. Idem annus plures reos habuit, quorum P. Celerem accusante Asia, quia absolvere nequibat Caesar, traxit, snecta donec mortem obiret; nam Celer interfecto, ut memoravi, Silano pro consule magnitudine sceleris cetera flagitia obtegebat. Cossutianum Capitonem Cilices detulerant maculosum foedumque et idem ius audaciae in provincia ratum quod in urbe exercuerat; sed pervicaci accusatione conflictatus postremo defensionem omisit ac lege repetundarum damnatus est. pro Eprio Marcello, a quo Lycii res repetebant, eo usque ambitus praevaluit, ut quidam accusatorum eius exilio multarentur, tamquam insonti periculum fecissent.

34. Nerone tertium consule simul iniit consulatum Valerius Messalla, cuius proavum, oratorem Corvinum, divo Augusto, abavo Neronis, collegam in eo magistratu fuisse pauci iam senum meminerant. sed nobili familiae honor auctus est oblati in singulos annos quingenis sestertiis, quibus Messalla paupertatem innoxiam sustentaret. Aurelio quoque Cottae et Haterio Antonino annuam pecuniam statuit princeps, quamvis per luxum avitas opes dissipassent.

Eius anni principio mollibus adhuc initiis prolatatum inter Parthos Romanosque de obtinenda Armenia bellum¹⁰ acriter resumitur, quia nec Vologeses sinebat fratrem Tiridaten dati a se regni expertem esse aut alienae id potentiae donum habere, et Corbulo dignum magnitudine populi Romani rebatur parta olim a Lucullo Pompeioque recipere. ad hoc Armenii ambigua fide utraque arma invitabant, situ¹⁰ terrarum, similitudine morum Parthis propiores conubiisque

permixti ac libertate ignota illuc magis *ut* ad servitium inclinantes.

35. Sed Corbuloni plus molis adversus ignaviam militum quam contra perfidiam hostium erat: quippe Suria transmotae legiones, pace longa segnes, munia *castrorum* Romanorum aegerrime tolerabant. satis constitit fuisse in eo exercitu veteranos, qui non stationem, non vigiliis inissent, vallum fossamque quasi nova et mira viserent, sine galeis, sine loriceis, nitidi et quaestuosi, militia per oppida expleta. igitur dimissis quibus senectus aut valetudo adversa erat, supplementum petivit. et habitis per Galatiam Cappadociamque dilectus, adiectaque ex Germania legio cum equitibus alariis et peditatu cohortium. retentusque omnis exercitus sub pellibus, quamvis hieme saeva adeo, ut obducta glacie nisi effossa humus tentoriis locum non praerberet. ambusti multorum artus vi frigoris et quidam inter excubias exanimati sunt. adnotatusque miles, qui fascem lignorum gestabat, ita praeriguisse manus, ut oneri adhaerentes truncis brachiis deciderent. ipse cultu levi, capite intecto, in agmine, in laboribus frequens adesse, laudem strenuis, solacium invalidis, exemplum omnibus ostendere. dehinc quia duritiam caeli militiaeque multi abnuebant deserebantque, remedium severitate quaesitum est. nec enim, ut in aliis exercitibus, primum alterumque delictum venia prosequeretur, sed qui signa reliquerat, statim capite poenas luebat. idque usu salubre et misericordia melius apparuit: quippe pauciores illa castra deseruere quam ea in quibus ignoscebatur.

36. Interim Corbulo legionibus intra castra habitis, donec ver adolesceret, dispositisque per idoneos locos cohortibus auxiliariis, ne pugnam priores auderent praedicat: curam praesidorum Paccio Orfito primi pili honore perfuncto mandat. is quamquam incautos barbaros et bene gerendae rei casum offerri scripserat, tenere se munimentis et maiores copias opperiri iubetur. sed rupto imperio, postquam paucae e proximis castellis turmae advenerant pugnamque imperitia poscebant, congressus cum hoste funditur. et damno eius exterriti qui subsidium ferre debuerant, sua quisque in castra trepida fuga rediere. quod graviter Corbulo accepit incre-

pitumque Paccium et praefectos militesque tendere extra val-
lum iussit; inque ea contumelia detenti nec nisi precibus uni-
versi exercitus exsoluti sunt.

37. At Tiridates super proprias clientelas ope Vologesi
fratris adiutus, non furtim iam sed palam bello infensare
Armeniam, quosque fidos nobis rebatur, depopulari, et si
copiae contra ducerentur, eludere hucque et illuc volitans
plura fama quam pugna exterrere. igitur Corbulo quaesito
diu proelio frustra habitus et exemplo hostium circumferre
bellum coactus, dispertit vires, ut legati praefectique diver-
sos locos pariter invaderent; simul regem Antiochum monet
proximas sibi praefecturas petere. nam Pharasmanes inter-
fecto filio Radamisto quasi proditore, quo fidem in nos testa-
retur, vetus adversus Armenios odium promptius exercebat.
tuncque primum inlecti Moschi, gens ante alias socia Roma-
nis, avia Armeniae incursavit. ita consilia Tiridati in contra-
rium vertebant, mittebatque oratores qui suo Parthorumque
nomine expostularent, cur datis nuper obsidibus redintegra-
taque amicitia, quae novis quoque beneficiis locum aperiret,
vetere Armeniae possessione depelleretur. ideo nondum
ipsum Vologesen commotum, quia causa quam vi agere
mallent: sin pefstaretur in bello, non defore Arsacidis vir-
tutem fortunamque saepius iam clade Romana expertam. ad
ea Corbulo, satis comperto Vologesen defectione Hyrcaniae
attineri, suadet Tiridati precibus Caesarem adgredi: posse
illi regnum stabile et res incruentas contingere, si omissa
spe longinqua et sera praesentem potioemque sequeretur.

38. Placitum dehinc, quia commeantibus in vicem nut-
tiis nihil in summam pacis proficiebatur, conloquio ipsorum
tempus locumque destinari. mille equitum praesidium Tiri-
dates adfore sibi dicebat: quantum Corbuloni cuiusque ge-
neris militum adsisteret, non statuere, dum positis loricis et
galeis in faciem pacis veniretur. cuicumque mortalium, nedum
veteri et provido duci, barbarae astutiae patuissent: ideo ar-
tum inde numerum finiri et hinc maiorem offerri, ut dolus
pararetur; nam equiti sagittarum usu exercito si detecta
corpora obicerentur, nihil profuturam multitudinem. dissi-
mulato tamen intellectu rectius de iis quae in publicum con-

sulerentur totis exercitibus coram dissertaturos respondit. locumque delegit, cuius pars altera colles erant clementer adsurgentes accipiendis pedifum ordinibus, pars in planitiem
 15 porrigebatur ad explicandas equitum turmas. dieque pacto prior Corbulo socias cohortes et auxilia regum pro cornibus, medio sextam legionem constituit, cui accita per noctem alii ex castris tria milia tertianorum permiscuerat, una cum aquila, quasi eadem legio spectaretur. Tiridates vergente iam die
 20 procul adstitit, unde videri magis quam audiri posset. ita sine congressu dux Romanus abcedere militem sua quemque in castra iubet.

39. Rex sive fraudem suspectans, quia plura simul in loca ibatur, sive ut commeatus nostros Pontico mari et Trapezunte oppido adventantes interciperet, prope discedit. sed neque commeatibus vim facere potuit, quia per montes
 5 ducebantur praesidiis nostris insessos, et Corbulo, ne inritum bellum traheretur utque Armenios ad sua defendenda cogeret, excindere parat castella, sibi que quod validissimum in ea praefectura, cognomento Volandum, sumit; minora Cornelio Flacco legato et Insteto Capitoni castrorum praefecto mandat. tum circumspicis munimentis et quae expugnationi idonea provisus, hortatur milites ut hostem vagum neque paci aut proelio paratum, sed perfidiam et ignaviam fuga confitentem exuerent sedibus gloriaeque pariter et praedae consularent. tum quadripertito exercitu hos in testudinem conglobatos subruendo vallo inducit, alios scalas moenibus admovere, multos tormentis faces et hastas incutere iubet. libritoribus funditoribusque attributus locus, unde
 15 eminus glandes torquerent, ne qua pars subsidium laborantibus ferret pari undique metu. tantus inde ardor certantis exercitus fuit, ut intra tertiam diei partem nudati propugnatoribus muri, obices portarum subversi, capta escensu munimenta omnesque puberes trucidati sint, nullo milite amisso, paucis admodum vulneratis. et inbelle vulgus sub corona venundatum, reliqua praeda victoribus cessit. pari fortuna
 25 legatus ac praefectus usi sunt, tribusque una die castellis expugnatis cetera terrore et alia sponte incolarum in dedicationem veniebant. unde orta fiducia caput gentis Artaxata

adgrediendi. nec tamen proximo itinere ductae legiones, quae si annem Araxen, qui moenia adluit, ponte transgredereentur, sub ictum dabantur: procul et latioribus vadis transiere. 30

40. At Tiridates pudore et metu, ne si concessisset ob-
 sidioni, nihil opis in ipso videretur, si prohiberet, inpeditis
 locis seque et equestres copias inligaret, statuit postremo
 ostendere aciem et dato die proelium incipere vel simula-
 tione fugae locum fraudi parare. igitur repente agmen Ro- 5
 manum circumfundit, non ignaro duce nostro, qui viae pa-
 riter et pugnae composuerat exercitum. latere dextro tertia
 legio, sinistro sexta incedebat, mediis decumanorum delectis;
 recepta inter ordines impedimenta, et tergum mille equites
 tuebantur, quibus iusserat ut instantibus comminus resiste- 10
 rent, refugos non sequerentur. in cornibus pedes sagittarius
 et cetera manus equitum ibat, productiore[cornu] sinistro per
 ima collium, ut, si hostis intravisset, fronte simul et sinu
 exciperetur. adsultare ex diverso Tiridates, non usque ad
 ictum teli, sed tum minitans, tum specie trepidantis, si laxare 15
 ordines et diversos consecrari posset. ubi nihil temeritate
 solutum, nec amplius quam decurio equitum audentius pro-
 gressus et sagittis confixus ceteros ad obsequium exemplo
 firmaverat, propinquis iam tenebris abscessit.

41. Et Corbulo castra in loco metatus, an expeditis le-
 gionibus nocte Artaxata pergeret obsidioque circumdaret
 agitavit, concessisse illuc Tiridaten ratus. dein postquam ex-
 ploratores attulere longinquum regis iter et Medi an Albani
 peterentur incertum, lucem opperitur, praemissaque levis arma- 5
 tura, quae muros interim ambiret oppugnationemque eminus
 inciperet. sed oppidani portis sponte patefactis se suaque
 Romanis permisere, quod salutem ipsis tulit: Artaxatis
 ignis inmissus deletaque et solo aequata sunt, quia nec teneri
 poterant sine valido praesidio ob magnitudinem moenium, nec 10
 id nobis virium erat, quod firmando praesidio et capes-
 sendo bello divideretur, vel si integra et incustodita relin-
 querentur, nulla in eo utilitas aut gloria quod capta essent.
 adicitur miraculum velut numine oblatum: nam cuncta Arta-
 xatis tenus sole industria fuere; quod moenibus cingebatur, 15
 repente ita atra nube coopertum fulgoribusque discretum

est, ut quasi infensantibus deis exitio tradi crederetur. ob haec consalutatus imperator Nero, et senatus consulto supplicationes habitae, statuaeque et arcus et continui consulatus principi, utque inter festos referretur dies, quo patrata victoria, quo nuntiata, quo relatum de ea esset, aliaque in eandem formam decernuntur, adeo modum egressa, ut C. Cassius de ceteris honoribus adsensus, si pro benignitate fortunae dis grates agerentur, ne totum quidem annum supplicationibus sufficere disseruerit, eoque oportere dividi sacros et negotiosos dies, quis divina colerent et humana non impedirent.

42. Variis deinde casibus iactatus et multorum odia meritis reus, haud tamen sine invidia Senecae damnatur. is fuit P. Suillius, imperitante Claudio terribilis ac venalis et mutatione temporum non quantum inimici cuperent demissus quique se nocentem videri quam supplicem mallet. eius opprimendi gratia repetitum credebatur senatus consultum poenaeque Cinciae legis adversum eos qui pretio causas oravissent. nec Suillius questu aut exprobratione abstinebat, praeter ferociam animi extrema senecta liber et Senecam increpans infensum amicis Claudii, sub quo iustissimum exilium pertulisset. simul studiis inertibus et iuvenum inperitiae suetum vivere iis, qui vividam et incorruptam eloquentiam tuendis civibus exercerent. se quaestorem Germanici, illum domus eius adulterum fuisse. an gravius aestimandum sponte litigatoris praemium honestae operae adsequi, quam corrumpere cubicula principum feminarum? qua sapientia, quibus philosophorum praeceptis intra quadriennium regiae amicitiae ter miliens sestertium paravisset? Romae testamenta et orbos velut indagine eius capi, Italiam et provincias inenso faenore hauriri: at sibi labore quaesitam et modicam pecuniam esse. crimen, periculum, omnia potius toleraturum quam veterem agendo partam dignationem subitae felicitati submitteret.

43. Nec deerant qui haec isdem verbis aut versa in deterius Senecae deferrent. repertique accusatores direptos socios, cum Suillius provinciam Asiam regeret, ac publicae pecuniae peculatum detulerunt. mox quia inquisitionem an-

nuam impetraverant, brevius visum urbana crimina incipi, 5
 quorum obvii testes erant. ii acerbitate accusationis Q. Pom-
 ponium ad necessitatem belli civilis detrusum, Iuliam Drusi
 filiam Sabinamque Poppaeam ad mortem actas et Valerium
 Asiaticum, Lusium Saturninum, Cornelium Lupum circum- 10
 ventos, iam equitum Romanorum agmina damnata omnem-
 que Claudii saevitiam Suillio obiectabant. ille nihil ex his
 sponte susceptum, sed principi paruisse defendebat, donec
 eam orationem Caesar cohibuit, compertum sibi referens ex
 commentariis patris sui nullam cuiusquam accusationem ab
 eo coactam. tum iussa Messalinae praetendi et labare defen- 15
 sio: cur enim neminem alium delectum qui saevienti impu-
 dicae vocem praeberet? puniendos rerum atrocium ministros,
 ubi pretia scelerum adepti scelera ipsa aliis delegent. igitur
 adempta honorum parte (nam filio et nepti pars concedeba-
 tur eximebanturque etiam quae testamento matris aut aviae 20
 acceperant) in insulas Baleares pellitur, non in ipso discrimi-
 mine, non post damnationem fractus animo; ferebaturque
 copiosa et molli vita secretum illud toleravisse. filium eius
 Nerullinum adgressis accusatoribus per invidiam patris et
 crimina répetundarum, intercessit princeps tamquam satis 25
 expleta ultione.

44. Per idem tempus Octavius Sagitta plebei tribunus,
 Pontiae mulieris nuptae amore vaecors, ingentibus donis
 adulterium et mox, ut omitteret maritum, emercatur, suum
 matrimonium promittens ac nuptias eius pactus. sed ubi mu-
 lier vacua fuit, nectere moras, adversam patris voluntatem 5
 causari repertaque spe ditioris coniugis promissa exuere.
 Octavius contra modo conqueri modo minitari, famam per-
 ditam, pecuniam exhaustam obtestans, denique salutem,
 quae sola reliqua esset, arbitrio eius permittens. ac post-
 quam spernebatur, noctem unam ad solacium poscit, qua 10
 delentis modum in posterum adhiberet. statuitur nox, et
 Pontia consciae ancillae custodiam cubiculi mandat. ille uno
 cum liberto ferrum veste occultum infert. tum, ut adsolet in
 amore et ira, iurgia preces, exprobratio satisfactio et pars
 tenebrarum libidini seposita; ex qua quasi incensus nihil metu- 15
 entem ferro transverberat et accurrentem ancillam vulnere

absterret cubiculoque prorumpit. postera die manifesta caedes, haud ambiguus percussor; quippe mansitasse una convincebatur, sed libertus suum illud facinus profiteri, se patri in iurias ultum isse. commoveratque quosdam magnitudine exempli, donec ancilla ex vulnere resecta verum aperuit. postulatusque apud consules a patre interfectae, postquam tribunatu abierat, sententia patrum et lege de sicariis condemnatur.

45. Non minus insignis eo anno in pudicitia magnorum rei publicae malorum initium fecit. erat in civitate Sabina Poppaea, T. Othio patre genita, sed nomen avi materni sumpserrat, illustri memoria Poppaei Sabini, consulari et triumphali decore praefulgentis; nam Othium honoribus nondum functum amicitia Seiani pervertit. huic mulieri cuncta alia fuere praeter honestum animum. quippe mater eius, aetatis suae feminas pulchritudine supergressa, gloriam pariter et formam dederat; opes claritudini generis sufficiebant. sermo comis nec absurdum ingenium: modestiam praeferre et lascivia uti. rarus in publicum egressus, idque velata parte oris, ne satiaret aspectum, vel quia sic decebat. famae numquam percipit, maritos et adulteros non distinguens; neque adfectui suo aut alieno obnoxia, unde utilitas ostenderetur, illuc libidinem transferebat. igitur agentem eam in matrimonio Rufri Crispini equitis Romani, ex quo filium genuerat, Otho pellexit iuventa ac luxu et quia flagrantissimus in amicitia Neronis habebatur: nec mora quin adulterio matrimonium iungeretur.

46. Otho sive amore incautus laudare formam elegantiamque uxoris apud principem, sive ut accenderet ac, si eadem femina poterentur, id quoque vinculum potentiam ei adiceret. saepe auditus est consurgens e convivio Caesaris, se quidem ire ad illam, sibi concessam dictitans nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium et gaudia felicium. his atque talibus iritamentis non longa cunctatio interponitur. sed accepto aditu Poppaea primum per blandimenta et artes vallescere, imparem cupidini se et formam Neronis captam simulans; mox acri iam principis amore ad superbiam vertens, si ultra unam alteramque noctem attineretur, nuptam esse se

dictitans, nec posse matrimonium amittere, devinctam Othoni per genus vitae, quod nemo adaequaret: illum animo et cultu magnificentum; ibi se summa fortuna digna visere: at Neronem, paelice ancilla et aduetudine Actes devinctum, nihil e con-¹⁵ tubernio servili nisi abiectum et sordidum traxisse. deicitur familiaritate sueta, post congressu et comitatu Otho, et ad postremum, ne in urbe aemulatus ageret, provinciae Lusitaniae praeficitur; ubi usque ad civilia arma non ex priore infamia sed integre sancteque egit, procax otii et potestatis ²⁶ temperantior.

47. Hactenus Nero flagitiis et sceleribus velamenta quaesivit. suspectabat maxime Cornelium Sullam, socors ingenium etus in contrarium trahens callidumque et simulatorem interpretando. quem metum Graptus ex libertis Caesaris, usu et senecta Tiberio abusque domum principum edoctus, ⁵ tali mendacio intendit. pons Mulvius in eo tempore celebris nocturnis inlecebris erat; ventitabatque illuc Nero, quo solutius urbem extra lasciviret. igitur regredienti per viam Flaminiam compositas insidias fatoque evitatas, quoniam diverso itinere Sallustianos in hortos remeaverit, auctoremque ¹⁰ eius doli Sullam ementitur, quia forte redeuntibus ministris principis quidam per juvenilem licentiam, quae tunc passim exercebatur, inanem metum fecerant. neque servorum quisquam neque clientium Sullae adgnitus, maximeque despecta et nullius ausi capax natura eius a crimine abhorrebat: per-¹⁵ inde tamen quasi convictus esset, cedere patria et Massiliensium moenibus coerceri iubetur.

48. Isdem consulibus audite Puteolanorum legationes, quas diversas ordo plebs ad senatum miserant, illi vim multitudinis, hi magistratum et primi cuiusque avaritiam increpantes. eaque seditio ad saxa et minas ignium progressa ne caedem et arma proliceret, C. Cassius adhibendo remedio ⁵ delectus. quia severitatem eius non tolerabant, precante ipso ad Scribonios fratres ea cura transfertur, data cohorte praetoria, cuius terrore et paucorum supplicio rediit oppidanis concordia.

49. Non referrem vulgarissimum senatus consultum, quo civitati Syracusanorum egredi numerum edendis gladiato-

ribus finitum permittebatur, nisi Paetus Thrasea contra dixisset praeuissetque materiem obtreptatoribus arguendae sententiae. cur enim, si rem publicam egere libertate senatoria crederet, tam leuia consecraretur? quin de bello aut pace, de vectigalibus et legibus, quibusque aliis *res* Romana contineretur, suaderet dissuaderetve? licere patribus, quotiens ius dicendae sententiae accepissent, quae vellent expromere relationemque in ea postulare. an solum emendatione dignum, ne Syracusis spectacula largius ederentur: cetera per omnes imperii partes perinde egregia, quam si non Nero sed Thrasea regimen eorum teneret? quod si summa dissimulatione transmitterentur, quanto magis inanibus abstinentum? Thrasea contra, rationem poscentibus amicis, non praesentium ignarum respondebat eius modi consulta corrigere, sed patrum honori dare, ut manifestum fieret magnarum rerum curam non dissimulatos, qui animum etiam levissimis adverterent.

50. Eodem anno crebris populi flagitationibus, immodestiam publicanorum arguentis, dubitavit Nero, an cuncta vectigalia omitti iuberet idque pulcherrimum donum generi mortalium daret. sed impetum eius, multum prius laudata magnitudine animi, attingere senatores, dissolutionem imperii docendo, si fructus quibus *res* publica sustineretur deminuerentur: quippe sublatis portoriis sequens ut tributorum abolitio expostularetur. plerasque vectigalium societates a consulibus et tribunis plebei constitutas acri etiam tum populi Romani libertate; reliqua mox ita provisa, ut ratio quaestuum et necessitas erogationum inter se congrueret. temperandas plane publicanorum cupidines, ne per tot annos sine querella tolerata novis acerbitatibus ad invidiam verterent.

51. Ergo edixit princeps, ut leges cuiusque publici, occultae ad id tempus, proscriberentur; omissas petitiones non ultra annum resumerent; Romae praetor, per provincias qui pro praetore aut consule essent iura adversus publicanos extra ordinem redderent; militibus immunitas servaretur, nisi in iis quae veno exercerent; aliaque admodum aequa, quae brevi servata, dein frustra habita sunt. manet tamen

abolitio quadragensimae quinquagensimaeque et quae alia exactionibus illicitis nomina publicani invenerant. temperata apud transmarinas provincias frumenti subvectio et ne censibus negotiatorum naves adscriberentur tributumque pro illis penderent constitutum.

52. Reos ex provincia Africa, qui proconsulare imperium illic habuerant, Sulpicium Camerinum et Pompeium Silvanum absolvit Caesar, Camerinum adversus privatos et paucos, saevitiae magis quam captarum pecuniarum crimina obicientes. Silvanum magna vis accusatorum circumsteterat et poscebatque tempus evocandorum testium: reus ilico defendi postulabat. valuitque pecuniosa orbitate et senecta, quam ultra vitam eorum produxit, quorum ambitu evaserat.

53. Quietae ad id tempus res in Germania fuerant, ingenio ducum, qui pervulgatis triumphis insignibus maius ex eo decus sperabant, si pacem continuavissent. Paulinus Pompeius et L. Vetus ea tempestate exercitui praecerant. ne tamen segnem militem attinerent, ille inchoatum ante tres et sexaginta annos a Druso aggerem coercendo Rheno absolvit, Vetus Mosellam atque *Ararim* facta inter utrumque fossa conectere parabat, ut copiae per mare, dein Rhodano et Arare subvectae per eam fossam, mox fluvio Mosella in Rhenum, exim Oceanum decurrerent, sublatisque itineris difficultatibus navigabilia inter se occidentis septentrionisque litora fierent. invidit operi Aelius Gracilis Belgicae legatus, deterrendo Veterem ne legiones alienae provinciae inferret studiaque Galliarum adfectaret, formidolosum id imperatori dictitans, quo plerumque prohibentur conatus honesti. 13

54. Ceterum continuo exercituum otio fama incessit ereptum ius legatis ducendi in hostem. eoque Frisii iuventutem saltibus aut paludibus, inbellem aetatem per lacus admovere ripae agrosque vacuos et militum usui sepositos insedere, auctore Verrito et Malorige, qui nationem eam regebant, in quantum Germani regnantur. iamque fixerant domos, semina arvis intulerant utque patrium solum exercebant, cum Dubius Avitus, accepta a Paulino provincia, minitendo vim Romanam, nisi abscederent Frisii veteres in locos aut novam sedem a Caesare inpetrarent, perpulit Verritum et Ma- 10

lorigem preces suscipere. profectique Romam dum aliis curis intentum Neronem opperiantur, inter ea quae barbaris ostentantur intravere Pompei theatrum, quo magnitudinem populi viserent. illic per otium (neque enim ludicris ignari
 15 oblectabantur) dum consessum caveae, discrimina ordinum, quis eques, ubi senatus percontantur, advertere quosdam cultu externo in sedibus senatorum; et quinam forent rogitan-
 20 postquam audiverant earum gentium legatis id honoris datum, quae virtute et amicitia Romana praecellerent, nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse exclamant degrediunturque et inter patres considunt. quod comiter a visentibus exceptum, quasi impetus antiqui et bona aemulatio. Nero civitate Romana ambos donavit, Frisios decedere agris iussit. atque illis aspernantibus auxiliaris eques repente im-
 25 missus necessitatem attulit, captis caesisve qui pervicacius restiterant.

55. Eosdem agros Ampsivarii occupavere, validior gens non modo sua copia, sed adiacentium populorum miseratione, quia pulsus a Chaucis et sedis inopes tutum exilium orabant. aderatque iis clarus per illas gentes et nobis quoque fidus,
 3 nomine Boiocalus, vinctum se rebellione Cherusca iussu Arminii referens, mox Tiberio, Germanico ducibus stipendia meruisse, et quinquaginta annorum obsequio id quoque adiungere, quod gentem suam dicioni nostrae subiceret. quo tantam partem campi iacere, in quam pecora et armenta mi-
 10 litum aliquando transmitterentur? servarent sane receptus gregibus inter hominum famem, modo ne vastitatem et solitudinem mallent quam amicos populos. Chamavorum quondam ea arva, mox Tubantum et post Usiporum fuisse. sicuti caelum deis, ita terras generi mortalium datas; quaeque vacuae, eas publicas esse. solem inde suspiciens et cetera
 15 sidera vocans quasi coram interrogabat, vellentne contueri inane solum: potius mare superfunderent adversus terrarum ereptores.

56. Et commotus his Avitus: patienda meliorum imperia; id dis quos inplorarent placitum, ut arbitrium penes Romanos maneret, quid darent quid adimerent, neque alios iudices quam se ipsos paterentur. haec in publicum Ampsi-

variis respondit, ipsi Boiocalo ob memoriam amicitiae datu-
 rum agros. quod ille ut proditionis pretium aspernatus ad-
 didit 'desse nobis terra in vitam, in qua moriamur, non po-
 test:' atque ita infensis utrimque animis discessum. illi Bru-
 cteros, Tencteros, ultiores etiam nationes socias bello vo-
 cabant: Avitus scripto ad Curtilium Manciam superioris exer- 10
 citus legatum, ut Rhenum transgressus arma a tergo osten-
 deret, ipse legiones in agrum Tencterum induxit, excidium
 minitans, ni causam suam dissociarent. igitur absistentibus
 his pari metu exterriti Bructeri; et ceteris quoque aliena pe-
 ricula deserentibus sola Ampsivariorum gens retro ad Usi- 15
 pos et Tubantes concessit. quorum terris exacti cum Chat-
 tos, dein Cheruscos petissent, errore longo hospites, egeni,
 hostes, in alieno quod iuventutis erat caeduntur, inbellis aetas
 in praedam divisa est.

57. Eadem aestate inter Hermunduros Chattosque cer-
 tatum magno proelio, dum flumen gignendo sale fecundum
 et conterminum vi trahunt, super libidinem cuncta armis
 agendi religione insita, eos maxime locos propinquare caelo
 precesque mortalium a deis nusquam propius audiri. inde 5
 indulgentia numinum illo in amne illisque silvis salem pro-
 venire, non ut alias apud gentes eluvie maris arescente unda,
 sed super ardentem arborum struem fusa ex contrariis inter
 se elementis, igne atque aquis, concretum. sed bellum Her-
 munduris prosperum, Chattis exitiosius fuit, quia victores 10
 diversam aciem Marti ac Mercurio sacravere, quo voto equi
 viri, cuncta viva occidioni dantur. et minae quidem hostiles
 in ipsos vertebant. sed civitas Ubiorum socia nobis malo
 inproviso adflicta est. nam ignes terra editi villas arva vicos
 passim corripiebant ferebanturque in ipsa conditae nuper co- 15
 loniae moenia. neque extingui poterant, non si imbres ca-
 derent, non fluvialibus aquis aut quo alio humore, donec
 inopia remediorum et ira cladis agrestes quidam eminus saxa
 facere, dein resistentibus flammis propius suggesti ictu fu-
 stium aliisque verberibus ut feras absterrebant: postremo 20
 tegmina corpori derepta iniciunt, quanto magis profana et
 usu polluta, tanto magis oppressura ignes.

58. Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quae

octingentos et triginta ante annos Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus et arescente trunco deminutam prodigii loco habitum est, donec in novos fetus revivesceret.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER XIV.

BREVIARIUM. Cap. 1. Nero matris caedem agit at incitante Pop-paea. 2. Agrippina incestum tentat; an Nero potius? 3. De caede matris deliberat Nero. Aniceti consilium. 4. Agrippinae cum Nerone scelus celante convivium. 5. Mari mergenda aegre evadit. Acerronia remis conficitur. 6. Agrippina dissimulat. 7. 8. Nero trepidat, cum Burro et Seneca deliberat. Anicetus caedem Agrippinae suscipit et perpetrat. 9. Agrippinae viles exsequiae. 10. Nero conscientia vaecors adulatione erigitur. 11. Literis ad senatum matrem etiam post fata criminatur. 12. Senatus turpiter adfectatur. Thrasea Paetus virum se praestat. Nero mite ingenium affectat. 13. Urbem intrat anxius; blanditias expertus in omnes libidines se effundit. 14. Citharoedus, auriga, nobiles ad paria flagitia adigit. 15. Iuvenalia. Nero in scaena. Augustianos conscribit. 16. Carmina pangit. Philosophos ridet. 17. Caedes inter Nuceros et Pompeianos occasione gladiatorii spectaculi. 18. Blaeus damnatur. Strabo absolvitur. 19. Mors Domitii Afri, M. Servilii. 20. Quinquennale ludicrum Romae. Varia de ludis fama; eorum vituperia, 21. laudes et excusatio. Nero eloquentiae victor. 22. Portentis commotus Rubellium in exilium agit. 23. Corbulo Mardorum atrocinita punit. 24. Percussorem vitat; Tigranocerta capit. 25. Hyrcanos in societatem recipit. 26. Tiridaten arcet ab Armenia, quam tradit Tigrani. Syriae praeficitur. 27. Puteoli, Tarentum, Antium coloniae. 28. Comitia praetoria. Vibius damnatus. 29. Clades Britannica. Suetonius Monam invadit. 30. Incolas do-

mat. 31. Iceni Boudicca duce et Trinobantes rebellant. 32. Camulodunum expugnant, Petiliū Cerialem cum nona legione fundunt. 33. A Suetonio desertum Londinium et Verulamium spoliāt, cives et socios Romanorum trucidant. 34—37. Boudiccam ferocientem superat Suetonius. Ipsa veneno vitam finit. Poenius Postumus gladio se transigit. 38. Classicianus Suetonio discors res turbat. 39. Missus Polyclitus hostibus est irrisui. Suetonio Petronius Turpilianus successor datus.

40. 41. Ob falsum testamentum damnati. 42. Pedanius Secundus urbis praefectus a servis caesus. 43—45. In eos lege agi vult C. Cassius, et contra aliorum sententiam obtinet. Populum supplicio renitentem Nero increpat. 46. Tarquitiū Priscus damnatus. Census per Gallias actus. 47. Mors et laus Memmii Reguli. 48. Antistius maiestatis delatus, 49. a Thræsea defensus. 50. Fabricius Veiento calumniae reus Italia pellitur. 51. Burri mors, laus, successores Rufus et Tigellinus. 52—56. Criminationes discutere parat Seneca apud Caesarem et comæatum petit: qui subdole respondet. 57—59. Rufum imminuit Tigellinus, Plauto et Sullae periculum struit: eos opprimit. 60. Nero ducta Poppaea Octaviam amolitur. Tum hanc revocat, 61. laetante populo. Poppaeae mox honos repositus. Eius doli. 62—64. Aniceti scelere Octavia in exilium pulsa necatur in Pandateria. Temporum infelicitas. 65. Libertos Doryphorum et Pallantem veneno tollit Nero. Seneca incusatur. Piso Neroni insidiatur.

Gesta haec annis circiter quattuor C. Vipstano C. Fonteio Capitone, imp. Nerone IV Cosso Cornelio Lentulo, C. Caesonio Paeto C. Petronio Turpiliano, P. Mario Celso L. Asinio Gallo coss.

1. Gaio Vipstano *Gaio* Fonteio consulibus diu meditatū scelus non ultra Nero distulit, vetustate imperii coalita audacia et flagrantior in dies amore Poppaeae, quae sibi matrimonium et discidium Octaviae incolūmi Agrippina haud sperans, crebris criminationibus, aliquando per facetias in-
 5 cusaret principem et pupillum vocaret, qui iussis alienis obnoxius non modo imperii sed libertatis etiam indigeret. cur enim differri nuptias suas? formam scilicet displicere et triumphales avos, an fecunditatem et verum animum? timeri
 ne uxor saltem iniurias patrum, iram populi adversus super-
 10 biam avaritiamque matris aperiat. quod si nūrum Agrippina non nisi filio infestam ferre posset, redderetur ipsa Othonis coniugio: ituram quoque terrarum, ubi audiret potius contumelias imperatoris quam viseret periculis eius inmixta. haec
 atque talia lacrimis et arte adulterae penetrantia nemo pro-
 15 hibebat, cupientibus cunctis infringi potentiam matris et credente nullo usque ad caedem eius duratura filii odia.

2. Tradit Cluvius ardore retinendae Agrippinam potentiae eo usque provectam, ut medio diei, cum id temporis Nero per vinum et epulas incalesceret, offerret se saepius temulento comptam et incesto paratam. iamque lasciva oscula et praenuntias flagitii blanditias adnotantibus proximis, Senecam contra muliebres inlecebras subsidium a femina petivisse, inmissamque Acten libertam, quae simul suo periculo et infamia Neronis anxia deferret pervulgatum esse incestum gloriantem matrem, nec toleraturos milites profani principis imperium. Fabius Rusticus non Agrippinae, sed Neroni cupitum id memorat eiusdemque libertae astu disiectam. sed quae Cluvius, eadem ceteri quoque auctores prodidere, et fama huc inclinatur, seu concepit animo tantum inmanitatis Agrippina, seu credibilior novae libidinis meditatio in ea visa est, quae puellaribus annis stuprum cum Lepido spe dominationis admiserat, pari cupidine usque ad libita Pallantis provoluta et exercita ad omne flagitium patrum nuptiis.

3. Igitur Nero vitare secretos eius congressus, abscedentem in hortos aut Tusculanum vel Antiatem in agrum laudare, quod otium capesseret. postremo, ubicumque haberetur, praegravem ratus interficere constituit, hactenus consultans, veneno an ferro vel qua alia vi. placuitque primo venenum. sed inter epulas principis si daretur, referri ad casum non poterat tali iam Britannici exitio; et ministros temptare arduum videbatur mulieris usu scelerum adversus insidias intentae; atque ipsa praesumendo remedia munierat corpus. ferrum et caedes quonam modo occultaretur, nemo reperiebat; et ne quis illi tanto facinori delectus iussa sperneret metuebant. obtulit ingenium Anicetus libertus, classi apud Misenum praefectus et pueritiae Neronis educator ac mutuis odiis Agrippinae invisus. ergo navem posse componi docet, cuius pars ipso in mari per artem soluta effunderet ignaram: nihil tam capax fortuitorum quam mare; et si naufragio intercepta sit, quem adeo iniquum, ut sceleri assignet quod venti et fluctus deliquerint? additurum principem defunctae templum et aras et cetera ostentandae pietati.

4. Placuit sollertia, tempore etiam iuta, quando Quinquatrum festos dies apud Baias frequentabat. illuc matrem

elicit, ferendas parentium iracundias et placandum animum dicitans, quo rumorem reconciliationis efficeret acciperetque Agrippina, facili feminarum credulitate ad gaudia. venientem dehinc obvius in litora (nam Antio adventabat) excepit manu et complexu ducitque Baulos. id villae nomen est quae promunturium Misenum inter et Baianum lacum flexo mari adluitur. stabat inter alias navis ornatior, tamquam id quoque honori matris daretur: quippe suverat triremi et classiariorum remigio vehi. ac tum invitata ad epulas erat, ut occultando facinori nox adhiberetur. satis constitit extitisse proditorem, et Agrippinam auditis insidiis, an crederet ambiguum, gestamine sellae Baias pervectam. ibi blandimentum sublevavit metum: comiter excepta superque ipsum collocata. iam pluribus sermonibus, modo familiaritate iuvenili Nero et rursus adductus, quasi seria consociaret, tracto ir longum convictu, prosequitur abeuntem, artius oculis et pectori haerens, sive explenda simulatione, seu periturae matris supremus aspectus quamvis ferum animum retinebat.

5. Noctem sideribus inlustrem et placido mari quietam quasi convincendum ad scelus di praebuere. nec multum erat progressa navis, duobus e numero familiarium Agrippinam comitantibus, ex quis Crepereius Gallus haud procul gubernaculis adstabat, Acerronia super pedes cubitantis reclinis paenitentiam filii et reciperatam matris gratiam per gaudium memorabat, cum dato signo ruere tectum loci multo plumbo grave, pressusque Crepereius et statim exanimatus est. Agrippina et Acerronia eminentibus lecti parietibus ac forte validioribus, quam ut oneri cederent, protectae sunt. nec dissolutio navigii sequebatur, turbatis omnibus et quod plerique ignari etiam conscios impediabant. visum dehinc remigibus unum in latus inclinare atque ita navem submergere: sed neque ipsis promptus in rem subitam consensus, et alii contra nitentes dedere facultatem lenioris in mare iactus. verum Acerronia, imprudentia dum se Agrippinam esse utque subveniretur matri principis clamitat, contis et remis et quae fors obtulerat navalibus telis conficitur: Agrippina silens eoque minus agnita (unum tamen vulnus umero excepit) nando, deinde occursum lenunculorum Lucrinum in lacum vecta villae suae infertur.

6. Illic reputans ideo se fallacibus literis accitam et honore praecipuo habitam, quodque litus iuxta, non ventis acta, non saxis impulsa navis summa sui parte veluti terrestre machinamentum concidisset, observans etiam Acerroniae necem, simul suum vulnus aspiciens, solum insidiarum remedium esse *sensit*, si non intellegerentur; misitque libertum Agerinum, qui nuntiaret filio benignitate deum et fortuna eius evasisse gravem casum; orare ut quamvis periculo matris exterritus visendi curam differret; sibi ad praesens quiete opus. atque
 10 interim securitate simulata medicamina vulneri et fomenta corpori adhibet; testamentum Acerroniae requiri bonaque obsignari iubet, id tantum non per simulationem.

7. At Neroni nuntios patrati facinoris opperienti adfertur evasisse ictu levi sauciam et hactenus adito discrimine, ne auctor dubitaretur. tum pavore exanimis et iam iamque adfore obtestans vindictae properam, sive servitia armaret vel
 5 militem accenderet, sive ad senatum et populum pervaderet, naufragium et vulnus et interfectos amicos obiciendo: quod contra subsidium sibi? nisi quid Burrus et Seneca; quos statim acciverat, incertum, experiens an et ante gnaros. igitur longum utriusque silentium, ne inriti dissuaderent, an eo
 10 descensum credebant, *ut*, nisi praeveniretur Agrippina, pereundum Neroni esset. post Seneca hactenus promptius, *ut* respiceret Burrum ac sciscitaretur, an militi imperanda caedes esset. ille praetorianos toti Caesarum domui obstrictos memoresque Germanici nihil adversus progeniem eius atrox
 15 ausuros respondit: perpetraret Anicetus promissa. qui nihil cunctatus poscit summam sceleris. ad eam vocem Nero illo sibi die dari imperium auctoremque tanti muneris libertum profitetur: iret prope duceretque promptissimos ad iussa. ipse audito venisse missu Agrippinae nuntium Agerinum,
 20 scaenam ultro criminis parat, gladiumque, dum mandata perfert, abicit inter pedes eius, tum quasi deprehenso vincla inici iubet, ut exitium principis molitam matrem et pudore deprehensi sceleris sponte mortem sumpsisse confingeret.

8. Interim vulgato Agrippinae periculo, quasi casu evenisset, ut quisque acceperat, decurrere ad litus. hi molium obiectus, hi proximas scaphas scandere; alii, quantum cor

pus sinebat, vadere in mare; quidam manus protendere; questibus, votis, clamore diversa rogantium aut incerta s
respondentium omnis ora compleri; adfluere ingens multi-
tudo cum luminibus, atque ubi incolumem esse pernotuit, ut
ad gratandum sese expedire, donec aspectu armati et mini-
tantis agminis disiecti sunt. Anicetus villam statione circum-
dat refractaque ianua obvios servorum abripit, donec ad fo- 10
res cubiculi veniret; cui pauci adstabant, ceteris terrore in-
rumpentium exterritis. cubiculo modicum lumen inerat et
ancillarum una, magis ac magis anxia Agrippina, quod nemo
a filio ac ne Agerinus quidem: aliam fore laetae rei faciem;
nunc solitudinem ac repentinos strepitus et extremi mali in- 15
dicia. abeunte dehinc ancilla 'tu quoque me deseris' pro-
locuta respicit Anicetum, trierarcho Herculeio et Obarito cen-
turione classiariorum comitatum: ac, si ad visendum venisset, re-
fotam nuntiaret, sin facinus patraturus, nihil se de filio cre-
dere; non imperatum parricidium. circumstant lectum per- 20
cussores et prior trierarchus fusti caput eius adflixit. iam in
mortem centurioni ferrum destringenti protendens uterum
'ventrem feri' exclamavit multisque vulneribus confecta est.

9. Haec consensu produntur. aspexeritne matrem ex-
animem Nero et formam corporis eius laudaverit, sunt qui
tradiderint, sunt qui abnuant. cremata est nocte eadem con-
vivali lecto et exsequiis vilibus; neque, dum Nero rerum po-
tiebatur, congesta aut clausa humus. mox domesticorum cura 5
levem tumulum accepit, viam Miseni propter et villam Cae-
saris dictatoris, quae subiectos sinus editissima prospectat.
accenso rogo libertus eius cognomento Mnester ipse se ferro
transegit, incertum caritate in patronam an metu exitii. hunc
sui finem multos ante annos crediderat Agrippina contempse- 10
ratque. nam consulenti super Nerone responderunt Chaldaei
fore ut imperaret matremque occideret; atque illa 'occidat'
inquit, 'dum imperet.'

10. Sed a Caesare perfecto demum scelere magnitudo
eius intellecta est. reliquo noctis modo per silentium defixus,
saepius pavore exurgens et mentis inops lucem opperie-
batur tamquam exitium adlaturam. atque eum auctore Burro
prima centurionum tribunorumque adulatio ad spem firmavit, 15

prensantium manum gratantiumque quod discrimen improvisum et matris facinus evasisset. amici dehinc adire templa, et coepto exemplo proxima Campaniae municipia victimis et legationibus laetitiam testari: ipse diversa simulatione maestus et quasi incolumitati suae infensus ac morti parentis inlacrimans. quia tamen non, ut hominum vultus, ita locorum facies mutantur, obversabaturque maris illius et litorum gravis aspectus (et erant qui crederent sonitum tubae collibus circum editis planctusque tumulo matris audiri), Neapolim concessit literasque ad senatum misit, quarum summa erat repertum cum ferro percussorem Agerinum, ex intimis Agrippinae libertis, et luisse eam poenas conscientia, quasi scelus paravisset.

11. Adiciebat crimina longius repetita, quod consortium imperii iuraturasque in feminae verba praetorias cohortes idemque dedecus senatus et populi speravisset, ac postquam frustra habita sit, infensa militi patribusque et plebi dissuasisset donativum et congiarium periculaque viris illustribus struxisset. quanto suo labore perpetratum, ne irumperet curiam, ne gentibus externis responsa daret. temporum quoque Claudianorum obliqua insectatione cuncta eius dominationis flagitia in matrem transtulit, publica fortuna extinctam referens. namque et naufragium narrabat: quod fortuitum fuisse, quis adeo hebes inveniretur ut crederet? aut a muliere naufraga missum cum telo unum, qui cohortes et classes imperatoris perfringeret? ergo non iam Nero, cuius inmanitas omnium questus anteibat, sed Seneca adverso rumore erat, quod oratione tali confessionem scripsisset.

12. Miro tamen certamine procerum decernuntur supplicationes apud omnia pulvinaria, utque Quinquatrus, quibus apertae insidiae essent, ludis annuis celebrarentur; aureum Minervae simulacrum in curia et iuxta principis imago stauerentur; dies natalis Agrippinae inter nefastos esset. Thrasea Paetus silentio vel brevi adsensu priores adulationes transmittere solitus exiit tum senatu, ac sibi causam periculi fecit, ceteris libertatis initium non praebuit. prodigia quoque crebra et inrita intercessere. anguem enixa mulier, et alia in concubitu mariti fulmine exanimata: iam sol repente obscu-

ratus et tactae de caelo quattuordecim urbis regiones. quae adeo sine cura deum eveniebant, ut multos post annos Nero imperium et scelera continuaverit. ceterum quo gravaret invidiam matris eaque demota auctam lenitatem suam testificaretur, feminas illustres Iuniam et Calpurniam, praetura 15 functos Valerium Capitonem et Licinium Gabolum sedibus patriis reddidit, ab Agrippina olim pulsos. etiam Lolliae Paulinae cineres reportari sepulcrumque exstrui permisit; quosque ipse nuper relegaverat, Iturium et Calvisium poena exsolvit. nam Silana fato functa erat, longinquo ab exilio Ta- 20 rentum regressa labante iam Agrippina, cuius inimicitias conciderat, vel mitigata.

13. Tamen cunctari in oppidis Campaniae, quonam modo urbem ingrederetur, an obsequium senatus, an studia plebis reperiret anxius: contra deterrimus quisque, quorum non alia regia fecundior extitit, invisum Agrippinae nomen et morte eius accensum populi favorem disserunt: iret intrepidus et 3 venerationem sui coram experiretur; simul praegredi exposcunt. et promptiora quam promiserant inveniunt, obvias tribus, festo cultu senatum, coniugum ac liberorum agmina per sexum et aetatem disposita, exstructos, qua incederet, spectaculorum gradus, quo modo triumphi visuntur. hinc superbus ac publici servitii victor Capitolium adiit, grates exsolvit, seque in omnes libidines effudit, quas male coercitas qualiscumque matris reverentia tardaverat.

14. Vetus illi cupido erat curriculo quadrigarum insistere, nec minus foedum studium cithara ludicrum in modum canere. concertare equis regium et antiquis ducibus factitatum memorabat, idque vatam laudibus celebre et deorum honori datum. enimvero cantus Apollini sacros, talique ornatu adstare non modo Graecis in urbibus sed Romana apud templum numen praecipuum et praescium. nec iam sisti poterat, cum Senecae ac Burro visum, ne utraque pervinceret, alterum concedere. clausumque valle Vaticana spatium in quo equos regeret, haud promisco spectaculo. mox ultro vocari populus Romanus laudibusque extollere, ut est vulgus cupiens voluptatum et, si eodem princeps trahat, laetum. ceterum evulgatus pudor non satietatem, ut rebantur, sed incitamentum

attulit. ratusque dedecus molliri, si plures foedasset, nobi-
 15 lium familiarum posteros egestate venales in scaenam de-
 duxit; quos fato perfunctos ne nominatim tradam, maioribus
 eorum tribuendum puto. nam et eius flagitium est, qui pe-
 cuniam ob delicta potius dedit quam ne delinquerent. notos
 quoque equites Romanos operas arenae promittere subegit
 20 donis ingentibus, nisi quod merces ab eo qui iubere potest
 vim necessitatis adfert.

15. Ne tamen adhuc publico theatro dehonestaretur, in-
 stituit ludos iuvenalium vocabulo, in quos passim nomina
 data. non nobilitas cuiquam, non aetas aut acti honores im-
 pedimento, quo minus Graeci Latine histrionis artem exer-
 5 cerent usque ad gestus modosque haud viriles. quin et femi-
 nae inlustres deformia meditari; exstructaque apud nemus,
 quod navali stagno circumposuit Augustus, conventicula et
 cauponae et posita veno inritamenta luxui. dabanturque sti-
 pes, quas boni necessitate, intemperantes gloria consume-
 10 rent. inde gliscere flagitia et infamia, nec ulla moribus olim
 corruptis plus libidinum circumdedit quam illa conluvies. vix
 artibus honestis pudor retinetur, nedum inter certamina vi-
 tiorum pudicitia aut modestia aut quicquam probi moris re-
 servaretur. postremum ipse scaenam incedit, multa cura
 15 temptans citharam et praemeditans adsistentibus phonascis.
 accesserat cohors militum, centuriones tribunique et maerens
 Burrus ac laudans. tuncque primum conscripti sunt equites
 Romani cognomento Augustianorum, aetate ac robore con-
 spicui, et pars ingenio procaces, alii in spem potentiae. ii dies
 20 ac noctes plausibus personare formam principis vocemque
 deum vocabulis appellantes; quasi per virtutem clari hono-
 rati que agere.

16. Ne tamen ludicrae tantum imperatoris artes notesce-
 rent, carminum quoque studium adfectavit, contractis quibus
 aliqua pangendi facultas nec dum insignis ars erat. hi ce-
 nati considerare simul, et adlatos vel ibidem repertos versus
 5 conectere atque ipsius verba quoquo modo prolata supplere.
 quod species ipsa carminum docet, non impetu et instinctu
 nec ore uno fluens. etiam sapientiae doctoribus tempus im-
 pertiebat post epulas, utque contraria adseverantium discor-

dia frueretur. nec deerant qui ore vultuque tristi inter oblectamenta regia spectari cuperent. 10

17. Sub idem tempus levi initio atrox caedes orta inter colonos Nucerinis Pompeianosque gladiatorio spectaculo, quod Livineius Regulus, quem motum senatu rettuli, edebat. quippe oppidana lascivia in vicem incessentes probra, dein saxa, postremo ferrum sumpsere, validiore Pompeianorum plebe, apud quos spectaculum edebatur. ergo deportati sunt in urbem multi e Nucerinis trunco per vulnera corpore, ac plerique liberorum aut parentum mortes deflebant. cuius rei iudicium princeps senatui, senatus consulibus permisit. et rursus re ad patres relata, prohibiti publice in decem annos 10 eius modi coetu Pompeiani, collegiaque quae contra leges instituerant dissoluta; Livineius et qui alii seditionem conciverant exilio multati sunt.

18. Motus senatu et Pedius Blaesus, accusantibus Cyrenensibus violatum ab eo thesaurum Aesculapii dilectumque militarem pretio et ambitione corruptum. Idem Cyrenenses reum agebant Acilium Strabonem, praetoria potestate usum et missum disceptatorem a Claudio agrorum, quos regis Apionis quondam avitos et populo Romano cum regno relictos proximus quisque possessor invaserant, diutinaque licentia et iniuria quasi iure et aequo nitebantur. igitur abiudicatis agris orta adversus iudicem invidia; et senatus ignota sibi esse mandata Claudii et consulendum principem respondit. 10 Nero probata Strabonis sententia, se nihilo minus subvenire sociis et usurpata concedere rescripsit.

19. Sequuntur virorum illustrium mortes, Domitii Afri et M. Servilii, qui summis honoribus et multa eloquentia vigerant, ille orando causas, Servilius diu foro, mox tradendis rebus Romanis celebris et elegantia vitae, quam clariorem effecit, ut par ingenio, ita morum diversus. 5

20. Nerone quartum Cornelio Cosso consulibus quinquennale iudicium Romae institutum est ad morem Graeci certaminis, varia fama, ut cuncta ferme nova. quippe erant qui Gnaeum quoque Pompeium incusatum a senioribus ferrent, quod mansuram theatri sedem posuisset. nam antea subitariis gradibus et scaena in tempus structa ludos edi solitos, vel

si vetustiora repetas, stantem populum spectavisse, ne, si consideret theatro, dies totos ignavia continuaret. spectaculorum quidem antiquitas servaretur, quotiens praetores ederent, 10 nulla cuiquam civium necessitate certandi. ceterum abolitos paulatim patrios mores funditus everti per accitam lasciviam, ut quod usquam corrumpi et corrumpere queat, in urbe visatur, degeneretque studiis externis iuventus, gymnasia et otia et turpes amores exercendo, principe et senatu auctoribus, 15 qui non modo licentiam vitiis permiserint, sed vim adhibeant, ut proceres Romani specie orationum et carminum scaena polluantur. quid superesse, nisi ut corpora quoque nudent et caestus adsumant easque pugnas pro militia et armis meditentur? an iustitiam auctum iri et decurias equitum egregium iudicandi munus expleturas, si fractos sonos et dulcedinem vocum perite audissent? noctes quoque dedecori adiectas, ne quod tempus pudori relinquatur, sed coetu promisco, quod perditissimus quisque per diem concupiverit, per tenebras audeat.

21. Pluribus ipsa licentia placebat, ac tamen honesta nomina praetendebant. maiores quoque non abhorruisse spectaculorum oblectamentis pro fortuna quae tum erat, eoque a Tuscis accitos histriones, a Thuriis equorum certamina; et 5 possessa Achaia Asiaque ludos curatius editos, nec quemquam Romae honesto loco ortum ad theatrales artes degeneravisse, ducentis iam annis a L. Mummii triumpho, qui primus id genus spectaculi in urbe praebuerit. sed et consultum parsimoniae, quod perpetua sedes theatro locata sit potius, 10 quam immenso sumptu singulos per annos consurgeret ac destrueretur. nec perinde magistratus rem familiarem exhausturos aut populo efflagitandi Graeca certamina a magistratibus causam fore, cum eo sumptu res publica fungatur. oratorum ac vatum victorias incitamentum ingeniis adlaturas; 15 nec cuiquam iudici grave aures studiis honestis et voluptatibus concessis impertire. laetitiae magis quam lasciviae dari paucas totius quinquennii noctes, quibus tanta luce ignium nihil illicitum occultari queat. sane nullo insigni dehonore id spectaculum transit. ac ne modica quidem studia 20 plebis exarsere, quia redditi quamquam scaenae pantomimi

certaminibus sacris prohibebantur. eloquentiae primas nemo tulit, sed victorem esse Caesarem pronuntiatum. Graeci amictus, quis per eos dies plerique incesserant, tum exoleverunt.

22. Inter quae et sidus cometes effulsit, de quo vulgi opinio est tamquam mutationem regis portendat. igitur quasi iam depulso Nerone, quisnam deligeretur anquirebant. et omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Iulia familia. ipse placita maiorum colebat, habitu 5 severo, casta et secreta domo, quantoque metu occultior, tanto plus famae adeptus. auxit rumorem pari vanitate orta interpretatio fulguris. nam quia discumbentis Neronis apud Simbruina stagna *in villa*, cui Sublaqueum nomen est, ictae dapes mensaque disiecta erat, idque finibus Tiburtum acciderat, unde 10 paterna Plauto origo, hunc illum numine deum destinari credebant, fovebantque multi, quibus nova et ancipitia praecolere avida et plerumque fallax ambitio est. ergo permotus his Nero componit ad Plautum literas, consuleret quieti urbis seque prava diffamantibus subtraheret: esse illi per Asiam 15 avitos agros, in quibus tuta et inturbida iuventa frueretur. ita illuc cum coniuge Antistia et paucis familiarium concessit.

Isdem diebus nimia luxus cupido infamiam et periculum Neroni tulit, quia fontem aquae Marciae ad urbem deductae nando incesserat; videbaturque potus sacros et caerimoniam 20 loci corpore loto polluisse. seoutaque anceps valetudo iram deum adfirmavit.

23. At Corbulo post deleta Artaxata utendum recenti terrore ratus ad occupanda Tigranocerta, quibus excisis metum hostium intenderet vel, si pepercisset, clementiae famam adipisceretur, illuc pergat, non infenso exercitu, ne spem veniae auferret, neque tamen remissa cura, gnarus facilem 5 mutatu gentem, ut segnem ad pericula, ita infidam ad occasiones. barbari, pro ingenio quisque, alii preces offerre, quidam deserere vicos et in avia digredi; ac fuere qui se speluncis et carissima secum abderent. igitur dux Romanus diversis artibus, misericordia adversus supplices, celeritate 10 adversus profugos, inmitis iis qui latebras insederant, ora et exitus specuum sarmentis virgultisque completos igni exurit. atque illum fines suos praegredientem incursavere

Mardi, latrociniis exerciti contraque inrumpentem montibus
 15 defensi; quos Corbulo inmissis Hiberis vastavit hostilemque
 audaciam externo sanguine ultus est.

24. Ipse exercitusque ut nullis ex proelio damnis, ita
 per inopiam et labores fatiscebant, carne pecudum propul-
 sare famem adacti. ad hoc penuria aquae, fervida aestas,
 longinqua itinera sola ducis patientia mitigabantur, eadem
 5 pluraque gregario milite tolerantis. ventum dehinc in locos
 cultos demessaeque segetes, et ex duobus castellis, in quae
 confugerant Armenii, alterum impetu captum; qui primam
 vim depulerant, obsidione coguntur. unde in regionem Tau-
 raunitium transgressus inprovisum periculum vitavit. nam
 10 haud procul tentorio eius non ignobilis barbarus cum telo
 repertus ordinem insidiarum seque auctorem et socios per
 tormenta edidit, convictique et puniti sunt qui specie ami-
 citiae dolum parabant. nec multo post legati Tigranocerta
 missi patere moenia adferunt, intentos popularis ad iussa:
 15 simul hospitale donum, coronam auream, tradebant. acce-
 pitque cum honore, nec quicquam urbi detractum, quo prom-
 ptius obsequium integri retinerent.

25. At praesidium Legerda, quod ferox iuventus clau-
 serat, non sine certamine expugnatum est: nam et proelium
 pro muris ausi erant et pulsus intra munimenta aggeri demum
 et inrumpentium armis cessere. quae facilius proveniebant,
 5 quia Parthi Hyrcano bello distinebantur. miserantque Hyr-
 cani ad principem Romanum societatem oratum, attineri a
 se Vologesen pro pignore amicitiae ostentantes. eos regre-
 dientes Corbulo, ne Euphraten transgressi hostium custodiis
 circumvenirentur, dato praesidio ad litora maris rubri de-
 10 duxit, unde vitatis Parthorum sinibus patrias in sedes re-
 meavere quieti.

26. Tiridaten per Medos extrema Armeniae intrantem,
 praemisso cum auxiliis Verulano legato, atque ipse legio-
 nibus citis, abire procul ac spem belli amittere subegit;
 quosque nobis aversos animis cognoverat, caedibus et in-
 5 cendiis perpopulatus, possessionem Armeniae usurpabat,
 cum advenit Tigranes a Nerone ad capessendum imperium
 delectus, Cappadocum ex nobilitate, regis Archelai nepos,

sed quod diu obses apud urbem fuerat, usque ad servilem patientiam demissus. nec consensu acceptus, durante apud quosdam favore Arsacidarum. at plerique superbiam Parthorum perosi datum a Romanis regem malebant. additum ei praesidium mille legionarii, tres sociorum cohortes duaeque equitum alae, et quo facilius novum regnum tueretur, partes Armeniae, ut cuique finitima, Pharasmani Polemonique et Aristobulo atque Antiocho parere iussae sunt. Corbulo in Suriam abscessit, morte Ummidii legati vacuum ac sibi permissam.

27. Eodem anno ex inlustribus Asiae urbibus Laodicea tremore terrae prolapsa, nullo a nobis remedio, propriis opibus revaluit. at in Italia vetus oppidum Puteoli ius coloniae et cognomentum a Nerone apiscuntur. veterani Tarentum et Antium adscripti non tamen infrequentiae locorum subvenere, dilapsis pluribus in provincias in quibus stipendia expleverant; neque coniugiis suscipiendis neque alendis liberis sueti orbas sine posteris domos relinquebant. non enim, ut olim, universae legiones deducebantur cum tribunis et centurionibus et sui cuiusque ordinis militibus, ut consensu et caritate rem publicam efficerent, sed ignoti inter se, diversis manipulis, sine rectore, sine adfectibus mutuis, quasi ex alio genere mortalium repente in unum collecti, numerus magis quam colonia.

28. Comititia praetorum arbitrio senatus haberi solita, quoniam acriore ambitu exarserant, princeps composuit, tris, qui supra numerum petebant, legioni praeficiendo. auxitque patrum honorem statuendo ut, qui a privatis iudicibus ad senatum provocavissent, eiusdem pecuniae periculum facerent cuius ii qui imperatorem appellarent; nam antea vacuum id solutumque poena fuerat. sine anni Vibius Secundus eques Romanus accusantibus Mauris repetundarum damnatur atque Italia exigitur, ne graviore poena adficeretur, Vibii Crispi fratris opibus enisus.

29. Caesennio Paeto et Petronio Turpiliano consulibus gravis clades in Britannia accepta, in qua neque A. Didius legatus, ut memoravi, nisi parta retinuerat, et successor Veranius modicis excursibus Siluras populatus, quin ultra

bellum proferret, morte prohibitus est, magna, dum vixit, severitatis fama, supremis testamenti verbis ambitionis manifestus: quippe multa in Neronem adulatione addidit subiecturum ei provinciam fuisse, si biennio proximo vixisset. sed tum Paulinus Suetonius obtinebat Britannos, scientia militiae et rumore populi, qui neminem sine aemulo sinit, Corbulonis concertator, receptaeque Armeniae decus aequare domitis perduellibus cupiens. igitur Monam insulam, incolis validam et receptaculum perfugarum, adgredi parat, navesque fabricatur plano alveo adversus breve et incertum. sic pedes; equites vado secuti aut altiores inter undas adnantes equis tramisere.

30. Stabat pro litore diversa acies, densa armis virisque, intercursantibus feminis; in modum Furiarum veste ferali, crinibus deiectis faces praeferebant; Druidaeque circum, preces diras sublatis ad caelum manibus fundentes, novitate aspectus perculere militem, ut quasi haerentibus membris immobile corpus vulneribus praeberent. dein cohortationibus ducis et se ipsi stimulant, ne muliebri et fanaticum agmen pavescerent, inferunt signa sternuntque obvios et igni suo involvunt. praesidium posthac inpositum victis excisique luci saevis superstitionibus sacri: nam cruce captivo adolere aras et hominum fibris consulere deos fas habebant. haec agenti Suetonio repentina defectio provinciae nuntiatur.

31. Rex Icenorum Prasutagus, longa opulentia clarus, Caesarem heredem duasque filias scripserat, tali obsequio ratus regnumque et domum suam procul iniuria fore. quod contra vertit, adeo ut regnum per centuriones, domus per servos velut capta vastarentur. iam primum uxor eius Boudicca verberibus adfecta et filiae stupro violatae sunt: praecipui quique Icenorum, quasi cunctam regionem muneri accepissent, avitis bonis exuuntur, et propinqui regis inter mancipia habebantur. qua contumelia et metu graviorum, quando in formam provinciae cesserant, rapiunt arma, commotis ad rebellionem Trinobantibus et qui alii nondum servitio fracti resumere libertatem occultis coniurationibus pepigerant, acerrimo in veteranos odio. quippe in coloniam

Camulodunum recens deducti pellebant domibus, exturbabant agris, captivos, servos appellando, foventibus in potentiam veteranorum militibus similitudine vitae et spe eiusdem licentiae. ad hoc templum divo Claudio constitutum quasi arx aeternae dominationis aspiciebatur, delectique sacerdotes specie religionis omnis fortunas effundebant. nec arduum videbatur excindere coloniam nullis munimentis saeptam; quod ducibus nostris parum provisum erat, dum amoenitati prius quam usui consulitur.

32. Inter quae nulla palam causa delapsum Camuloduni simulacrum Victoriae ac retro conversum, quasi cederet hostibus. et feminae in furorem turbatae adesse exitium canebant, externosque fremitus in curia eorum auditos; consonuisse ululatus theatrum visamque speciem in aestuario Tamesae subversae coloniae: iam Oceanus cruento aspectu, dilabente aestu humanorum corporum effigies relictas, ut Britannis ad spem, ita veteranis ad metum trahebantur. sed quia procul Suetonius aberat, petivere a Cato Deciano procuratore auxilium. ille haud amplius quam ducentos sine iustis armis misit; et inerat modica militum manus. tutela templi freti, et impredientibus qui occulti rebellionis conscii consilia turbabant, neque fossam aut vallum praeduxerunt, neque motis senibus et feminis inventus sola restitit: quasi media pace incauti multitudine barbarorum circumveniuntur. et cetera quidem impetu direpta aut incensa sunt: templum, in quo se miles conglobaverat, biduo obsessum expugnatumque. et victor Britannus Petilio Ceriali legato legionis nonae in subsidium adventanti obvius fudit legionem, et quod perditum interfecit: Cerialis cum equitibus evasit in castra et munimentis defensus est. qua clade et odiis provinciae, quam avaritia eius in bellum egerat, trepidus procurator Catus in Galliam transiit.

33. At Suetonius mira constantia medios inter hostes Londinium perrexit, cognomento quidem coloniae non insignis, sed copia negotiatorum et commeatumum maxime celebre. ibi ambiguus an illam sedem bello deligeret, circumspecta infrequentia militis, satisque magnis documentis temeritatem Petilii coercitam, unius oppidi damno servare universa sta-

tuit. neque fletu et lacrimis auxilium eius orantium flexus est quin daret protectionis signum et comitantes in partem agminis acciperet: si quos inbellis sexus aut fessa aetas vel
 10 loci dulcedo attinuerat, ab hoste oppressi sunt. eadem clades municipio Verulamio fuit, quia barbari omissis castellis praesidiisque militarium, quod uberrimum spoliandi et defendentibus intutum, laeti praeda et laborum segnes petebant. ad septuaginta milia civium et sociorum iis quae memoravi
 15 locis cecidisse constitit. neque enim capere aut venundare aliudve quod belli commercium, sed caedes patibula ignes cruces, tamquam reddituri supplicium ac praerepta interim ultione, festinabant.

34. Iam Suetonio quarta decuma legio cum vexillariis vicensimanis et e proximis auxiliares, decem ferme milia armatorum erant, cum omittere cunctationem et congregi acie parat. deligitque locum artis faucibus et a tergo silva
 5 clausum, satis cognito nihil hostium nisi in fronte et apertam planitiem esse, sine metu insidiarum. igitur legionarius frequens ordinibus, levis circum armatura, conglobatus pro cornibus eques adstitit. at Britannorum copiae passim per catervas et turmas exsultabant, quanta non alias multitudo,
 10 et animo adeo feroci, ut coniuges quoque testes victoriae secum traherent plaustrisque inponerent, quae super extremum ambitum campi posuerant.

35. Boudicca curru filias prae se vehens, ut quamque nationem accesserat, solitum quidem Britannis feminarum ductu bellare testabatur, sed tunc non ut tantis maioribus ortam regnum et opes, verum ut unam e vulgo libertatem
 5 amissam, confectum verberibus corpus, contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci. eo provectas Romanorum cupidines, ut non corpora, ne senectam quidem aut virginitatem inpollutam relinquant. adesse tamen deos iustae vindictae: cecidisse legionem quae proelium ausa sit; ceteros castris oc-
 10 cultari aut fugam circumspicere. ne strepitum quidem et clamorem tot milium, nedum impetus et manus perluros: si copias armatorum, si causas belli secum expendere, vincendum illa acie vel cadendam esse. id mulieri destinatum: viverent viri et servirent.

36. Ne Suetonius quidem in tanto discrimine silebat. quamquam consideret virtuti, tamen exhortationes et preces miscebat, ut spernerent sonores barbarorum et inanes minas: plus illic feminarum quam iuventutis aspici. inbelles inermes cessuros statim, ubi ferrum virtutemque vincuntium 5 totiens fusi agnovissent. etiam in multis legionibus paucos, qui proelia profligarent; gloriaeque eorum accessurum quod modica manus universi exercitus famam adipiscerentur. conferti tantum et pilis emissis, post umbonibus et gladiis stragem caedemque continuarent, praedae inmemores: parta 10 victoria cuncta ipsa cessura. is ardor verba ducis sequebatur, ita se ad intorquenda pila expedierat vetus miles et multa proeliorum experientia, ut certus eventus Suetonius daret pugnae signum.

37. Ac primum legio gradu inmotam et angustias loci promunimento retinens, postquam in propius suggestos hostis certo iactu tela exhauserat, velut cuneo erupit. idem auxiliarium impetus; et eques protentis hastis perfringit quod obvium et validum erat. ceteri terga praebuere, difficili effu- 5 gio, quia circumiecta vehicula saepserant abitus. et miles ne mulierum quidem neci temperabat, confixaque telis etiam iumenta corporum cumulum auxerant. clara et antiquis victoriis par ea die laus parta: quippe sunt qui paulo minus quam octoginta milia Britannorum cecidisse tradant, militum qua- 10 dringentis ferme interfectis nec multo amplius vulneratis. Boudicca vitam veneno finivit. et Poenius Postumus praefectus castrorum secundae legionis, cognitis quartadecumanorum vicensimanorumque prosperis rebus, quia pari gloria legionem suam fraudaverat abnueratque contra ritum militiae 15 iussa ducis, se ipse gladio transegit.

38. Contractus deinde omnis exercitus sub pellibus habitus est ad reliqua belli perpetranda. auxitque copias Caesar missis ex Germania duobus legionariorum milibus, octo auxiliarium cohortibus ac mille equitibus, quorum adventu nonnulli legionario milite suppleti sunt. cohortes alaeque no- 5 vis hibernaculis locatae, quodque nationum ambiguum aut adversum fuerat, igni atque ferro vastatur. sed nihil aequum quam fames affligebat serendis frugibus incuriosos, et omni

aetate ad bellum versa, dum nostros commeatus sibi destinant. 10 gentesque praeferoces tardius ad pacem inclinabant, quia Iulius Classicianus successor Cato missus et Suetonio discors bonum publicum privatis simultatibus impediēbat disperseratque novum legatum opperendum esse, sine hostili ira et superbia victoris clementer deditis consulturum. simul in urbem 15 mandabat, nullum proeliorum finem exspectarent, nisi succederetur Suetonio, cuius adversa pravitati ipsius, prospera ad fortunam referebat.

39. Igitur ad spectandum Britanniae statum missus est e libertis Polyclitus, magna Neronis spe posse auctoritate eius non modo inter legatum procuratoremque concordiam gigni, sed et rebelles barbarum animos pace conponi. nec 5 defuit Polyclitus quo minus ingenti agmine Italiae Galliaeque gravis, postquam Oceanum transmiserat, militibus quoque nostris terribilis incederet. sed hostibus inrisui fuit, apud quos flagrante etiam tum libertate nondum cognita libertinorum potentia erat; mirabanturque quod dux et exercitus tanti 10 belli confector servitiis oboedirent. cuncta tamen ad imperatorem in mollius relata; detentusque a rebus gerundis Suetonius, quod postea paucas naves in litore remigiumque in iis amiserat, tamquam durante bello, tradere exercitum Petronio Turpiliano, qui iam consulatu abierat, iubetur. is non inritato 15 hoste neque laccessitus honestum pacis nomen segni otio imposuit.

40. Eodem anno Romae insignia scelera, alterum senatoris, servili alterum audacia, admissa sunt. Domitius Balbus erat praetorius, simul longa senecta, simul orbitate et pecunia insidiis obnoxius. ei propinquus Valerius Fabianus, 5 capessendis honoribus destinatus, subdidit testamentum adscitis Vinicio Rufino et Terentio Lentino equitibus Romanis. illi Antonium Primum et Asinium Marcellum sociaverant. Antonius audacia promptus, Marcellus Asinio Pollione proavo clarus neque morum spernendus habebatur, nisi quod paupertatem praecipuum malorum credebat. igitur Fabianus tabulas adscitis quos memoravi et aliis minus inlustribus ob- 10 signat. quod apud patres convictum, et Fabianus Antoniusque cum Rufino et Terentio lege Cornelia damnantur. Mar-

cellum memoria maiorum et preces Caesaris poenae magis quam infamiae exemere. 15

41. Perculit is dies Pompeium quoque Aelianum, iuvenem quaestorium, tamquam flagitiorum Fabiani gnarum, eique Italia et Hispania, in qua ortus erat, interdictum est. pari ignominia Valerius Ponticus adficitur, quod reos, ne apud praefectum urbis arguerentur, ad praetorem detulisset, interim specie legum, mox praevaricando ultionem elusurus. additur senatus consulto, qui talem operam emptitasset vendidissetve, perinde poena teneretur ac publico iudicio calumniae condemnatus.

42. Haud multo post praefectum urbis Pedanium Secundum servus ipsius interfecit, seu negata libertate, cui pretium pepigerat, sive amore exoleti incensus et dominum aemulum non tolerans. ceterum cum vetere ex more familiam omnem, quae sub eodem tecto mansitaverat, ad supplicium 5 agi oporteret, concursu plebis, quae tot innocios protegebat, usque ad seditionem ventum est senatusque *obsessus*, in quo ipso erant studia nimiam severitatem aspernantium, pluribus nihil mutandum censentibus. ex quis C. Cassius sententiae loco in hunc modum disseruit: 10

43. 'Saepe numero, patres conscripti, in hoc ordine interfui, cum contra instituta et leges maiorum nova senatus decreta postularentur; neque sum adversatus, non quia dubitarem, super omnibus negotiis melius atque rectius olim provisum et quae converterentur *in* deterius mutari, sed ne 5 nimio amore antiqui moris studium meum extollere viderer. simul quidquid hoc in nobis auctoritatis est, crebris contradictionibus destruendum non existimabam, ut maneret integrum, si quando res publica consilii eguisset. quod hodie evenit, consulari viro domi suae interfecto per insidias serviles, quas nemo prohibuit aut prodidit quamvis nondum concusso senatus consulto, quod supplicium toti familiae minitabatur. decernite hercule inpunitatem: at quem dignitas sua defendet, cum praefectus urbis non profuerit? quem numerus servorum tuebitur, cum Pedanium Secundum qua- 15 dringenti non protexerint? cui familia opem feret, quae ne in metu quidem pericula nostra advertit? an, ut quidam fin-

gere non erubescunt, iniurias suas ultus est interfector, quia de paterna pecunia transegerat aut avitum mancipium 20 detrahebatur? pronuntiemus ultro dominum iure caesum videri.

44. Libet argumenta conquirere in eo quod sapientioribus deliberatum est? sed et si nunc primum statuendam haberemus, creditisne servum interficiendi domini animum sumpsisse, ut non vox minax excideret, nihil per temeritatem proloqueretur? sane consilium occultavit, telum inter 5 ignaros paravit: num excubias transire, cubiculi fores recludere, lumen inferre, caedem patrare poterat omnibus nesciis? multa sceleris indicia praeventiunt: servi si prodant, possumus singuli inter plures, tuti inter anxios, postremo, si per-eundum sit, non inulti inter nocentes agere. suspecta maioribus nostris fuerunt ingenia servorum, etiam cum in agris aut domibus isdem nascerentur caritatemque dominorum statim acciperent. postquam vero nationes in familiis habemus, quibus diversi ritus, externa sacra aut nulla sunt, conluviem 16 istam non nisi metu coercueris. at quidam insontes peribunt. nam et ex fuso exercitu cum decumus quisque fustiferitur, etiam strenui sortiuntur. habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos utilitate publica rependitur.

45. Sententiae Cassii ut nemo unus contra ire ausus est, ita dissonae voces respondebant numerum aut aetatem aut sexum ac plurimorum indubiam innocentiam miserantium: praevaluit tamen pars quae supplicium decernebat. sed obtemperari non poterat, conglobata multitudine et saxa ac 5 faces minante. tum Caesar populum edicto increpuit atque omne iter, quo damnati ad poenam ducebantur, militaribus praesidiis saepsit. censuerat Cingonius Varro ut liberti quoque, qui sub eodem tecto fuissent, Italia deportarentur. id a 10 principe prohibitum est, ne mos antiquus, quem misericordia non minuerat, per saevitiam intenderetur.

46. Damnatus isdem consulibus Tarquitiis Priscus repetundarum Bithynis interrogantibus, magno patrum gaudio, qui accusatum ab eo Statilium Taurum pro consule ipsius meminerant. census per Gallias a Q. Volusio et Sextio

Africano Trebellioque Maximo acti sunt, aemulis inter se per nobilitatem Volusio atque Africano: Trebellium dum uterque dedignatur, supra tulere.

47. Eo anno mortem obiit Memmius Regulus, auctoritate constantia fama, in quantum praeumbrante imperatoris fastigio datur, clarus, adeo ut Nero aeger valetudine, et adulantibus circum qui finem imperio adesse dicebant, si quid fato pateretur, responderit habere subsidium rem publicam. rogantibus dehinc in quo potissimum, addiderat in Memmio Regulo. vixit tamen post haec Regulus, quiete defensus et quia nova generis claritudine neque invidiosis opibus erat. gymnasium eo anno dedicatum a Nerone praebitumque oleum equiti ac senatui Graeca facilitate. 16

48. P. Mario L. Asinio consulibus Antistius praetor, quem in tribunatu plebis licenter egisse memoravi, probrosa adversus principem carmina factitavit vulgavitque celebri convivio, dum apud Ostorium Scapulam epulatur. exim a Cossutiano Capitone, qui nuper senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui receperat, maiestatis delatus est. tum primum revocata ea lex, credebaturque haud perinde exitium Antistio quam imperatori gloriam quaeri, ut condemnatum a senatu intercessione tribunicia morti eximeret. et cum Ostorius nihil audivisse pro testimonio dixisset, adversis testibus creditum; censuitque Iunius Marullus consul designatus adimendam reo praeturam necandumque more maiorum. ceteris inde adsentientibus, Paetus Thrasea, multo cum honore Caesaris et acerrime increpito Antistio, non quidquid nocens reus pati mereretur, id egregio sub principe et nulla necessitate obstricto senatui statuendum disseruit: carnificem et laqueum pridem abolita, et esse poenas legibus constitutas, quibus sine iudicum saevitia et temporum infamia supplicia decernerentur. quin in insula publicatis bonis, quo longius sontem vitam traxisset, eo privatim misericordiam et publicae clementiae maximum exemplum futurum.

49. Libertas Thraseae servitium aliorum rupit, et postquam discessionem consul permiserat, pedibus in sententiam eius iere, paucis exceptis, in quibus adulatione promptissimus fuit A. Vitellius, optimum quemque iurgio lacessens

5 et respondenti reticens, ut pavida ingenia solent. at consules
 perficere decretum senatus non ausi, de consensu scripsere
 Caesari. ille inter pudorem et iram cunctatus, postremo re-
 scripsit: nulla iniuria provocatum Antistium gravissimas in
 principem contumelias dixisse; earum ultionem a patribus
 10 postulatam, et pro magnitudine delicti poenam statui par
 fuisse. ceterum se, qui severitatem decernentium impeditu-
 rus fuerit, moderationem non prohibere: statuerent ut vel-
 lent, datam et absolvendi licentiam. his atque talibus recita-
 tis et offensione manifesta, non ideo aut consules mutavere
 15 relationem aut Thrasea decessit sententia ceterive quae pro-
 baverant deseruere, pars, ne principem obiecisse invidiae
 viderentur, plures numero tuti, Thrasea sueta firmitudine
 animi et ne gloria intercideret.

50. Haud dispari crimine Fabricius Veiento conflictatus est, quod multa et probrosa in patres et sacerdotes composuisset iis libris quibus nomen codicillorum dederat. adiciebat Tullius Geminus accusator venditata ab eo munera
 5 principis et adipiscendorum honorum ius. quae causa Neroni fuit suscipiendi iudicii, convictumque Veintonem Italia depulit et libros exuri iussit, conquisitos lectitatosque, donec cum periculo parabantur: mox licentia habendi oblivionem attulit.

51. Sed gravescentibus in dies publicis malis subsidia minuebantur, concessitque vita Burrus, incertum valetudine an veneno. valetudo ex eo coniectabatur, quod in se tumescentibus paulatim faucibus et impedito meatu spiritum
 5 finiebat. plures iussu Neronis, quasi remedium adhiberetur, inlitum palatum eius noxio medicamine adseverabant, et Burrum intellecto scelere, cum ad visendum eum princeps venisset, aspectum eius aversatum sciscitanti hactenus respondisse: 'ego me bene habeo.' civitati grande desiderium
 10 eius mansit per memoriam virtutis et successorum alterius segnem innocentiam, alterius flagrantissima flagitia. quippe Caesar duos praetoriis cohortibus imposuerat, Faenium Rufum ex vulgi favore, quia rem frumentariam sine quaestu tractabat, Sofonium Tigellinum, veterem inpudicitiam atque
 15 infamiam in eo secutus. atque illi pro cognitis moribus fuere,

validior Tigellinus in animo principis et intimis libidinibus adsumptus, prospera populi et militum fama Rufus, quod apud Neronem adversum experiebatur.

52. Mors Burri infregit Senecae potentiam, quia nec bonis artibus idem virium erat altero velut duce amoto, et Nero ad deteriores inclinabat. hi variis criminationibus Senecam adoriuntur, tamquam ingentes et privatum modum evectas opes adhuc augeret, quodque studia civium in se verteret, hortorum quoque amoenitate et villarum magnificentia quasi principem supergrederetur. obiciebant etiam eloquentiae laudem uni sibi adsciscere et carmina crebrius factitare, postquam Neroni amor eorum venisset. nam oblectamenti principis palam iniquum detrectare vim eius equos regentis, includere voces, quotiens caneret. quem ad finem nihil in re publica clarum fore quod non ab illo reperiri credatur? certe finitam Neronis pueritiam et robur iuventae adesse: exueret magistrum, satis amplis doctoribus instructus maioribus suis.

53. At Seneca criminantium non ignarus, prodentibus iis quibus aliqua honesti cura, et familiaritatem eius magis aspernante Caesare, tempus sermoni orat et accepto ita incipit: 'quartus decimus annus est, Caesar, ex quo spei tuae admotus sum, octavus, ut imperium obtines: medio temporis tantum honorum atque opum in me cumulasti, ut nihil felicitati meae desit nisi moderatio eius. utar magnis exemplis, nec meae fortunae sed tuae. abavus tuus Augustus M. Agrippae Mytilenense secretum, C. Maecenati urbe in ipsa velut peregrinum otium permisit; quorum alter bellorum socius, alter Romae pluribus laboribus iactatus ampla quidem, sed pro ingentibus meritis praemia acceperant. ego quid aliud munificentiae tuae adhibere potui quam studia, ut sic dixerim, in umbra educata, et quibus claritudo venit, quod iuventae tuae rudimentis adfuisse videor, grande huius rei praefium.' at tu gratiam inmensam, innumeram pecuniam circumdedisti, adeo ut plerumque intra me ipse volvam: egone, equestri et provinciali loco ortus, proceribus civitatis adnumeror? inter nobiles et longa decora praefereutes novitas mea enituit? ubi est animus ille modicis contentus? talis

hortos exstruit et per haec suburbana incedit et tantis agrorum spatiis, tam lato faenore exuberat? una defensio occurrit, quod muneribus tuis obniti non debui.

54. Sed uterque mensuram inplevimus, et *tu*, quantum princeps tribuere amico posset, et ego, quantum amicus a principe accipere: cetera invidiam augent. quae quidem, ut omnia mortalia, infra tuam magnitudinem iacet, sed mihi incumbit, mihi subveniendum est. quo modo [in] militia aut via fessus adminiculum orarem, ita in hoc itinere vitae senex et levissimis quoque curis impar, cum opes meas ultra sustinere non possim, praesidium peto. iube rem per procuratores tuos administrari, in tuam fortunam recipi. nec me in paupertatem ipse detrudam, sed traditis quorum fulgore praestringor, quod temporis hortorum aut villarum curae seponitur, in animum revocabo. superest tibi robur et tot per annos visum *summi* fastigii regimen: possumus seniores amici quietem reposcere. hoc quoque in tuam gloriam cedet, eos ad summa vexisse qui et modica tolerarent.'

55. Ad quae Nero sic ferme respondit: 'quod meditatae orationi tuae statim occurram, id primum tui muneris habeo, qui me non tantum praevisa sed subita expedire docuisti. abavus meus Augustus Agrippae et Maecenati usurpare otium post labores concessit, sed in ea ipse aetate, cuius auctoritas tueretur quidquid illud et quaecumque tribuisset; ac tamen neutrum datis a se praemiis exiit. bello et periculis meruerant; in iis enim iuventa Augusti versata est. nec mihi tela et manus tuae defuissent in armis agenti: sed quod praesens condicio poscebat, ratione consilio praecipit pueritiam, dein iuventam meam fovisti. et tua quidem erga me munera, dum vita suppetet, aeterna erunt: quae a me habes, horti et faenus et villae, casibus obnoxia sunt. ac licet multa videantur, plerique haudquaquam artibus tuis pares plura tenuerunt. pudet referre libertinos, qui ditiores spectantur: unde etiam mihi rubori est quod praecipuus caritate nondum omnes fortuna antecellis.

56. Verum et tibi valida aetas rebusque et fructui rerum sufficiens, et nos prima imperii spatia ingredimur, nisi forte aut te Vitellio ter consuli aut me Claudio postponis, et

quantum Volusio longa parsimonia quaesivit, tantum in te mea liberalitas explere non potest. quin, si qua in parte lubricam adolescentiae nostrae declinat, revocas ornatumque robur subsidio impensius regis? non tua moderatio, si reddideris pecuniam, nec quies, si reliqueris principem, sed mea avaritia, meae crudelitatis metus in ore omnium versabitur. quod si maxime continentia tua laudetur, non tamen sapienti viro decorum fuerit, unde amico infamiam paret, inde gloriam sibi recipere. his adicit complexum et oscula, factus natura et consuetudine exercitus velare odium fallacibus blanditiis. Seneca, qui finis omnium cum dominante sermonum, grates agit: sed instituta prioris potentiae commutat, prohibet coetus salutantium, vitat comitantis, rarus per urbem, quasi valetudine infensa aut sapientiae studiis domi adtineretur.

57. Perculso Seneca promptum fuit Rufum Faenium imminuere Agrippinae amicitiam in eo criminantibus. validiorque in dies Tigellinus et malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus, si principem societate scelerum obstringeret, metus eius rimatur; conpertoque Plautum et Sullam maxime timeri, Plautum in Asiam, Sullam in Galliam Narbonensem nuper amotos, nobilitatem eorum et propinquos huic orientis, illi Germaniae exercitus commemorat. non se, ut Burrum, diversas spes, sed solam incolumitatem Neronis spectare; cui caveri utcumque ab urbanis insidiis praesenti opera: longinquos motus quonam modo comprimi posse? erectas Gallias ad nomen dictatorium, nec minus suspensos Asiae populos claritudine avi Drusi. Sullam inopem, unde praecipuam audaciam, et simulatorem segnitiae, dum temeritati locum reperiret. Plautum magnis opibus ne fingere quidem cupidinem otii, sed veterum Romanorum imitamenta praeferre, adsumpta etiam Stoicorum adrogantia sectaque, quae turbidos et negotiorum adpetentes faciat. nec ultra mora. Sulla sexto die pervectis Massiliam percussoribus ante metum et rumorem interficitur, cum epulandi causa discumberet. perlatum caput eius inlusit Nero tamquam praematura canitie deforme.

58. Plauto parari necem non perinde occultum fuit, quia

pluribus salus eius curabatur, et spatium itineris ac maris tempusque interiectum moverat famam; vulgoque fingeantur petitem ab eo Corbulonem, magnis tum exercitibus praesidentem et, clari atque insontes si interficerentur, praecipuum ad pericula. quin et Asiam favore iuvenis arma cepisse, nec milites ad scelus missos aut numero validos aut animo promptos, postquam iussa efficere nequiverint, ad spes novas transisse. vana haec more famae credentium otio augebantur; ceterum libertus Plauti celoritate ventorum praevent centurionem et mandata L. Antistii soceri attulit: effugeret segnem mortem, sontium suffugium: ex magni nominis miseratione reperturum bonos, consociaturum audaces: nullum interim subsidium aspernandum. si sexaginta milites (tot enim adveniebant) propulisset, dum refertur nuntius Neroni, dum manus alia permeat, multa secutura quae adusque bellum evalescerent. denique aut salutem tali consilio quaeri, aut nihil gravius audenti quam ignavo patiendum esse.

59. Sed Plautum ea non movere, sive nullam opem providebat inermis atque exul, seu taedio ambiguae spei, an amore coniugis et liberorum, quibus placabiliorem fore principem rebatur nulla sollicitudine turbatum. sunt qui alios a socero nuntios venisse ferant, tamquam nihil atrox immineret; doctoresque sapientiae, Coeranum Graeci, Musonium Tusci generis, constantiam opperendae mortis pro incerta et trepida vita suasisse. repertus est certe per medium diei nudus exercitando corpori. talem eum centurio trucidavit coram Pelagone spadone, quem Nero centurioni et manipulo, quasi satellitibus ministrum regium, praeposuerat. caput interfecti relatum; cuius aspectu (ipsa principis verba referam) cur, inquit, Nero *** et posito metu nuptias Poppaeae ob eius modi terrores dilatas, maturare parat Octaviamque coniugem amoliri, quamvis modeste ageret, nomine patris et studiis populi gravem. sed ad senatum literas misit de caede Sullae Plautique haud confessus, verum utriusque turbidum ingenium esse, et sibi incolumitatem rei publicae magna cura haberi. decretae eo nomine supplicationes, utque Sulla et Plautus senatu moverentur, gravioribus tum ludibriis quam malis.

60. Igitur accepto patrum consulto, postquam cuncta scelerum suorum pro egregiis accipi videt, exturbat Octaviam, sterilem dictitans; exim Poppaeae coniungitur. ea diu paelex et adulteri Neronis, mox mariti potens, quendam ex ministris Octaviae impulit servilem ei amorem obicere. destinaturque reus cognomento Eucaerus, natione Alexandrinus, canere tibiis doctus. actae ob id de ancillis quaestiones, et vi tormentorum victis quibusdam ut falsa adnuerent, plures perstitere sanctitatem dominae tueri; ex quibus una instanti Tigellino castiora esse muliebria Octaviae respondit 10 quam os eius. movetur tamen primo civilis discidii specie domumque Burri, praedia Plauti, infausta dona accipit: mox in Campaniam pulsa est addita militari custodia. inde crebri questus nec occulti per vulgum, cui minor sapientia et ex mediocritate fortunae pauciora pericula sunt. his Nero, tam- 15 quam paenitentia flagitii, coniugem revocavit Octaviam.

61. Exim laeti Capitolium scandunt deosque tandem venerantur. effigies Poppaeae prouunt, Octaviae imagines gestant umeris, spargunt floribus foroque ac templis statuunt. † itur etiam in principis laudes repetitum venerantium. iamque et Palatium multitudine et clamoribus complebant, 5 cum emissi militum globi verberibus et intento ferro turbatos disiecere. mutataque quae per seditionem verterant, et Poppaeae honos repositus est. quae semper odio, tum et metu atrox, ne aut vulgi acrior vis ingrueret aut Nero inclinatione populi mutaretur, provoluta genibus eius, non eo loci res 10 suas ait, ut de matrimonio certet, quamquam id sibi vita potius, sed vitam ipsam in extremum adductam a clientelis et servitiis Octaviae, quae plebis sibi nomen indiderint, ea in pace ausi quae vix bello evenirent. arma illa adversus principem sumpta; ducem tantum defuisse, qui motis rebus fa- 15 cile reperiretur, omitteret modo Campaniam et in urbem ipsa pergeret, ad cuius nutum absentis tumultus cierentur. quod alioquin suum delictum? quam cuiusquam offensionem? an quia veram progeniem penatibus Caesarum datura sit? malle populum Romanum tibicinis Aegyptii subolem impe- 20 ratorio fastigio induci? denique, si id rebus conducat, libens quam coactus acciret dominam, vel consuleret securitati

iusta ultione. et modicis remediis primos motus consedissee: at si desperent uxorem Nerouis fore Octaviam, illi maritum
25 daturous.

62. Varius sermo et ad metum atque iram accommodatus terruit simul audientem et accendit. sed parum valebat suspicio in servo et quaestionibus ancillarum elusa erat. ergo confessionem alicuius quaeri placet, cui rerum quoque
5 novarum crimen adfingetur. et visus idoneus maternae necis patrator Anicetus, classi apud Misenum, ut memoravi, praefectus, levi post admissum scelus gratia, dein graviore odio, quia malorum facinorum ministri quasi exprobrantes aspiciuntur. igitur accitum eum Caesar operae prioris ad-
10 monet: solum incolumitati principis adversus insidiantem matrem subvenisse; locum haud minoris gratiae instare, si conjugem infensam depelleret. nec manu aut telo opus: fateretur Octaviae adulterium. occulta quidem ad praesens, sed magna ei praemia et secessus amoenos promittit, vel, si
15 negavisset, necem intentat. ille insita vaecordia et facilitate priorum flagitiorum, plura etiam quam iussum erat fingit fatereturque apud amicos, quos velut consilio adhibuerat princeps. tum in Sardiniam pellitur, ubi non inops exilium toleravit et fato obliit.

63. At Nero praefectum in spem sociandae classis corruptum, et incusatae paulo ante sterilitatis oblitus, abactos partus conscientia libidinum, eaque sibi comperta edicto memorat insulaque Pandataria Octaviam claudit. non alia exul
5 visentiam oculos maiore misericordia adfecit. meminerrant adhuc quidam Agrippinae a Tiberio, recentior Iuliae memoria obversabatur a Claudio pulsae: sed illis robur aetatis adfuerat; laeta aliqua viderant et praesentem saevitiam melioris olim fortunae recordatione adlevabant. huic primum
10 nuptiarum dies loco funeris fuit, deductae in domum in qua nihil nisi luctuosum haberet, erepto per venenam patre et statim fratre; tum ancilla domina validior et Poppaea non nisi in perniciem uxoris nupta, postremo crimen omni exitio gravius.

64. Ac puella vicensimo aetatis anno inter centuriones

et milites, praesagio malorum iam vitae exempta, nondum tamen morte adquiescebat. paucis dehinc interiectis diebus mori iubetur, cum iam viduam se et tantum sororem testaretur communesque Germanicos et postremo Agrippinae nomen cieret, qua incolumi infelix quidem matrimonium, sed sine exitio pertulisset. restringitur vinculis venaeque eius per omnes artus exsolvuntur; et quia pressus pavore sanguis tardius labebatur, praefervidi balnei vapore enecatur. additurque atrocior saevitia, quod caput amputatum latumque in urbem Poppaea vidit. dona ob haec templis decreta quem ad finem memorabimus? quicumque casus temporum illorum nobis vel aliis auctoribus noscent, praesumptum habeant, quotiens fugas et caedes iussit princeps, totiens grates deis actas, quaeque rerum secundarum olim, tum publicae cladis insignia fuisse. neque tamen silebimus, si quod senatus consultum adulatione novum aut patientia postremum fuit.

65. Eodem anno libertorum potissimos veneno interfecisse creditus est, Doryphorum quasi adversatum nuptiis Poppaeae, Pallantem; quod immensam pecuniam longa senecta detineret. Romanus secretis criminationibus incusaverat Senecam ut C. Pisonis socium, sed validius a Seneca eodem crimine percussus est. unde Pisoni timor et orta insidiarum in Neronem magna moles et inprospera.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER XV.

REVIARIUM. Cap. 1. 2. Vologeses rex Parthorum bellum mente volvit, instigantibus fratre Tiridate et Monobazo Adiabeno, quem Tigranes vexarat. 3. Corbulo Syriae tuendae providet. 4. Parthi Monese duce Tigranocerta obsident. 5. Vologesi Corbulo indutias offert et impetrat. 6—8. Caesennii Paeti Armeniae recens praefecti vanitas, ferocia, imperitia, iactantia. 9—11. Ab invadenda Syria Corbulo absterret Parthos, qui Armeniae et Paeto incumbunt. Hic aegre Corbulonem auxilio vocat Parthis prementibus. 12. Is in Armeniam profectus fugientes obiurgat, suos hortatur. 13. Vologeses instat Paeto. 14. 15. Disceptatio inter Romanos et Parthos, ex qua Paeti foeda compositio. 16. Corbulo in Armeniam venit. 17. Paeto increpito Syriam repetit. 18. Romae inania de Parthis tropaea. Frumentum plebis. Vectigalia. 19. S. C. de simulatis adoptionibus. 20. 21. Claudius Timarchus Cretensis accusatur, quod Thrasea Paetus ad bonum publicum vertit. 22. Decretum grates praesidibus non agendas. Portenta. 23. Ob filiam Neroni natam immodica gaudia et frustranea. In Thraseam principis odium. 24. Legati Parthorum Romae irrisores. 25. Bello Armeniaco praeficitur Corbulo. Paetum Caesar facetiis insectatur. 26. 27. Corbulo in Armeniam ducit exercitum, legatos Parthorum audit, defectores Armenios ulciscitur. 28—30. Tiridates a Corbulone pacem petit, et posito apud effigiem Caesaris insigni regio impetrat comiterque excipitur a Corbulone. 31. Vologesis pro fratre sollicitudo.

32. Alpinos maritimos Nero in ius Latii transfert. Equitum Romanorum in circo locos sedilibus plebis anteponit. Feminae illustres senatoresque in arena. 33. Nero ipse Neapoli scaenam inscendit. 34. Theatrum ruit. Beneventi Nero munus Vatinius spectat. 35. Torquatum Silanum mori adigit. 36. Iter frustra meditatur in Orientem. 37. Convivia luxu foeda celebrat ministro Tigellino. Pythaeae nubit. 38. 39. Clades Romae ex incendio, forte an dolo principis, qui in remedium multa popularia usurpat. 40. 41. Cladis magnitudo. Novae urbis condendae consilium. 42. Ex patriae ruinis immensam domum extruit Nero. Maiora frustra molitur. 43.

Novae urbis facies. 44. Petita diis piacula frustra. Incendii invidia in Christianos devoluta misere excruciatos. 45. Italiam, socios, templa spoliat Nero; aversantem id Senecam veneno petit.

46. Gladiatorum eruptio apud Praeneste. Classis ad Misenum amissa. 47. Prödigia. 48. Coniuratio Pisonis in Neronem. 49. 50. Coniuratorum nomina, mores, odiorum in Neronem causae. Iis accedit Rufus praefectus praetorio. Subrii impetus. 51. Epicharis classem tentans proditur. 52. Coniuratorum impetus retardatus a Pisone ob sacra mensae. 53. Aliud coniuratorum consilium. 54. Scaevini imprudentia. Milichus servus herum defert, qui egregie se defendit, sed muliebri astutia deprehenditur. 55. 56. Natalis coniurationem fatetur, Pisonem, Senecam nominat, Lucanus matrem. 57. Epicharis tormentis dilacerata mirum fidei exemplum praestat. 58. Nero reos audit, quos violenter urget Rufus dissimulata conscientia. 59. Piso neglectis amicorum monitis occiditur. Eius testamentum et uxor. 60. 61. Caedes Laterani et Senecae. Huius defensio spreta. 62. Supremi sermones. 63. Amica contentio cum uxore, cuius mortem inhiberi Nero imperat. Senecae cruciatus, mors, funus. 65. Ipse destinatus imperator a Subrio. 66. Rufus proditur. 67. 68. Subrii Flavii, Aspri, aliorum constantes voces et exitus. Rufi mollities. 69. Nero Vestinum quamvis insontem interimit; 70. 71. mox Lucanum, Senecionem, Quinctianum, Scaevinum. Simulata per urbem gaudia. Indicibus praemia, suspectis militiae vacatio, aliis exilia. 72. Turpiliano, Nervae, Tigellino triumphalia, Nymphidio consularia insignia data. 73. Nero adversum rumores se purgat. Gallionis periculum. 74. S. C. ob servatum Neronem. Pugio Scaevini dicatus Iovi Vindici.

Gesta haec annis paulo amplius tribus, C. Memmio Regulo Ver-
ginio Rufo, C. Laecanio Basso M. Licinio Crasso, P. Sillio Nerva
C. Iulio Attico Vestino cons.

1. Interea rex Parthorum Vologeses cognitis Corbulonis rebus regemque alienigenam Tigranen Armeniae impositum, simul fratre Tiridate pulso spretum Arsacidarum fastigium ire ultum volens, magnitudine rursus Romana et continui foederis reverentia diversas ad curas trahebatur, cunctator ingenio et defectione Hyrcanorum, gentis validae, multisque ex eo bellis inligatus. atque illum ambiguum novus insuper nuntius contumeliae extimulat: quippe egressus Armenia Tigranes Adiabenos, conterminam nationem, latius ac diutius quam per latrocinia vastaverat, idque primores gentium aegre tolerabant: eo contemtionis descensum, ut ne duce quidem Romano incursarentur, sed temeritate obsidis tot per annos inter mancipia habiti. accendebat dolorem

eorum Monobazus, quem penes Adiabenum regimen, quod
 15 praesidium aut unde peteret rogans. iam de Armenia concessum, proxima trahi; et nisi defendant Parthi, levius servitium apud Romanos deditis quam captis esse. Tiridates quoque regni profugus per silentium aut modice querendo gravior erat: non enim ignavia magna imperia contineri; vi-
 20 rorum armorumque faciendum certamen; id in summa fortuna aequius quod validius; et sua retinere privatae domus, de alienis certare regiam laudem esse.

2. Igitur commotus his Vologeses concilium vocat et proximum sibi Tiridaten constituit atque ita orditur: 'hunc ego eodem mecum patre genitum, cum mihi per aetatem summo nomine concessisset, in possessionem Armeniae de-
 5 duxi, qui tertius potentiae gradus habetur: nam Medos Paeorus ante ceperat. videbarque contra vetera fratrum odia et certamina familiae nostrae penates rite composuisse. prohibent Romani et pacem numquam ipsis prospere lacessitam nunc quoque in exitium suum abrumpunt. non ibo infitias:
 10 aequitate quam sanguine, causa quam armis retinere parta maioribus malueram. si cunctatione deliqui, virtute corrigam. vestra quidem vis et gloria *in* integro est, addita modestiae fama, quae neque summis mortalium spernenda est et a dis aestimatur.' simul diademate caput Tiridatis evinxit; prom-
 15 ptam equitum manum, quae regem ex more sectatur, Monaesi nobili viro tradidit, adiectis Adiabenorum auxiliis, mandavitque Tigranen Armenia exturbare, dum ipse positus adversus Hyrcanos discordiis vires intimas molemque belli ciet, provinciis Romanis minitans.

3. Quae ubi Corbuloni certis nuntiis audita sunt, legiones duas cum Verulano Severo et Vettio Bolano subsidium Tigrani mittit, occulto praecepto, compositius cuncta quam festinantis agerent: quippe bellum habere quam gerere malebat.
 5 scripseratque Caesari proprio duce opus esse, qui Armeniam defenderet: Suriam ingruente Vologese acriore in discrimine esse. atque interim reliquas legiones pro ripa Euphratis locat, tumultuariam provincialium manum armat, hostiles ingressus praesidiis intercipit. et quia egena aquarum regio est, castella
 10 fontibus inposita; quosdam rivos congestu harenae abdidit.

4. Ea dum a Corbulone tuendae Suriae parantur, acto raptim agmine Monaeses, ut famam sui praeiret, non ideo nescium aut incautum Tigranen offendit. occupaverat Tigranocertam, urbem copia defensorum et magnitudine moenium validam. ad hoc Nicephorius amnis haud spernenda latitudine partem murorum ambit et ducta ingens fossa, qua fluvio diffidebatur. inerantque milites et provisi ante commeatus, quorum subvectu pauci avidius progressi et repentinis hostibus circumventi ira magis quam metu ceteros accenderant. sed Partho ad exsequendas obsidiones nulla comminus audacia: 10 raris sagittis neque clausos exterret et semet frustratur. Adiabeni cum promovere scalas et machinamenta inciperent, facile detrusi, mox erumpentibus nostris caeduntur.

5. Corbulo tamen, quamvis secundis rebus suis, moderandum fortunae ratus misit ad Vologesen qui exostularent vim provinciae inlatam: socium amicumque regem, cohortes Romanas circumsideri. omitteret potius obsidionem, aut se quoque in agro hostili castra positurum. Casperius centurio 5 in eam legationem delectus apud oppidum Nisibin, septem et triginta milibus passuum a Tigranocerta distantem, adiit regem et mandata ferociter edidit. Vologesi vetus et penitus infixum erat arma Romana vitandi, nec praesentia prospere fluebant. inritum obsidiam, tutus manu et copiis Tigranes, fugati qui 10 expugnationem sumpserant, missae in Armeniam legiones, et aliae pro Suria paratae ultro inrumpere; sibi inbecillum equitem pabuli inopia: nam exorta vis locustarum ambederat quidquid herbidum aut frondosum. igitur metu abstruso mitiora obtendens, missurum ad imperatorem Romanum legatos super 15 petenda Armenia et firmanda pace respondet. Monaesen omittere Tigranocertam iubet, ipse retro concedit.

6. Haec plures ut formidine regis et Corbulonis minis patrata ac magnifica extollebant: alii occulte pepigisse interpretabantur, ut omissis utrimque bello et abeunte Vologese Tigranes quoque Armenia abscederet. cur enim exercitum Romanum a Tigranocertis deductum? cur deserta per otium quae bello defenderant? an melius hibernavisse in extrema Cappadocia, raptim erectis tuguriis, quam in sede regni modo retenti? dilata prorsus arma, ut Vologeses cum alio

quam cum Corbulone certaret, Corbulo merita tot per annos gloriae non ultra periculum faceret. nam, ut rettuli, proprium ducem tuendae Armeniae poposcerat, et adventare Caesennius Paetus audiebatur. iamque aderat, copiis ita divis, ut quarta et duodecima legiones addita quinta, quae recens e Moesis excita erat, simul Pontica et Galatarum Cappadocumque auxilia Paeto oboedirent, tertia et sexta et decima legiones priorque Suriae miles apud Corbulonem manerent; cetera ex rerum usu sociarent partirenturve. sed neque Corbulo aemuli patiens, et Paetus, cui satis ad gloriam erat, si proximus haberetur, despiciebat gesta, nihil caedis aut praedae, usurpatis nomine tenus urbium expugnationes dictitans: se tributa ac leges et pro umbra regis Romanum ius victis impositurum.

7. Sub idem tempus legati Vologesis, quos ad principem missos memoravi, revertere inriti bellumque propalam sumptum a Parthis. nec Paetus detrectavit, sed duabus legionibus, quarum quartam Funisulanus Vettonianus eo in tempore, duodecimam Calavius Sabinus regebant, Armeniam intrat tristi omine. nam in transgressu Euphratis, quem ponte tramittebant, nulla palam causa turbatus equus, qui consularia insignia gestabat, retro evasit. hostiaque, quae muniebantur hibernaculis adsistens, semifacta opera fuga perripit seque vallo extulit. et pila militum arsere, magis insigni prodigio, quia Parthus hostis missilibus telis decertat.

8. Ceterum Paetus spretis omnibus, necdum satis firmatis hibernaculis, nullo rei frumentariae provisu, rapit exercitum trans montem Taurum recipiendis, ut ferebat, Tigranocertis vastandisque regionibus, quas Corbulo integras omisisset. et capta quaedam castella, gloriaeque et praedae non nihil partum, si aut gloriam cum modo aut praedam cum cura habuisset. longinquis itineribus percursando quae obtineri nequibant, corrupto qui captus erat comite et instante iam hieme, reduxit exercitum composuitque ad Caesarem linteras quasi confecto bello, verbis magnificis, rerum vacuas.

9. Interim Corbulo numquam neglectam Euphratis ripam crebrioribus praesidiis insedit; et ne ponti iniciendo impedimentum hostiles turmae adferrent (iam enim subiectis campis

magna specie volitabant), naves magnitudine praestantes et conexas trabibus ac turribus auctas agit per amnem catapultisque et balistis proturbat barbaros, in quos saxa et hastae longius permeabant, quam ut contrario sagittarum iactu adaequarentur. dein pons continuatus collesque adversi per socias cohortes, post legionum castris occupantur, tanta celeritate et ostentatione virium, ut Parthi omisso paratu invadendae Suriae spem omnem in Armeniam verterent, ubi Paetus imminentium nescius quintam legionem procul in Ponto habebat, reliquas promiscis militum commeatibus infirmaverat, donec adventare Vologesen magno et infenso agmine auditum.

10. Accitur legio duodecima, et unde famam aucti exercitus speraverat, prodita infrequentia, qua tamen retineri castra et eludi Parthus tractu belli poterat, si Paeto aut in suis aut in alienis consiliis constantia fuisset: verum ubi a viris militaribus adversus urgentes casus firmatus erat, rursus, ne alienae sententiae indigens videretur, in diversa ac deteriora transibat. et tunc relictis hibernis non fossam neque vallum sibi, sed corpora et arma in hostem data clamitans, duxit legiones quasi proelio certaturus. deinde amisso centurione et paucis militibus, quos visendis hostium copiis praemiserat, trepidus remeavit. et quia minus acriter Vologeses institerat, vana rursus fiducia tria milia delecti peditis proximo Tauri iugo imposuit, quo transitum regis arcerent; alares quoque Pannonios, robur equitatus, in parte campi locat. coniunx ac filius castello, cui Arsamosata nomen est, abdit, data in praesidium cohorte ac disperso milite, qui in uno habitus vagum hostem promptius sustentavisset. aegre compulsus ferunt, ut instantem Corbuloni fateretur. nec a Corbulone properatum, quo gliscentibus periculis etiam subsidii laus augeretur. expediri tamen itineri singula milia 20 ex tribus legionibus et alarios octingentos, parem numerum e cohortibus iussit.

11. At Vologeses, quamvis obsessa a Paeto itinera hinc peditatu inde equite accepisset, nihil mutato consilio, sed vi ac minis alares exterruit, legionarios obrivit, uno tantum centurione Tarquutio Crescente turrim, in qua praesidium agitabat, defendere auso factaque saepius eruptione et cae-

sis qui barbarorum propius suggrediebantur, donec ignium
 iactu circumveniretur. peditum si quis integer longinqua et
 avia, vulnerati castra repetivere, virtutem regis, saevitiam
 et copias gentium, cuncta metu extollentes, facili credulitate
 10 eorum qui eadem pavebant. ne dux quidem obniti adversis,
 sed cuncta militiae munia deseruerat, missis iterum ad Cor-
 bulonem precibus, veniret propere, signa et aquilas et no-
 men reliquum infelicis exercitus tueretur: se fidem interim,
 donec vita subpeditet, retenturos.

12. Ille interritus et parte copiarum apud Suriam relicta,
 ut munimenta Euphrati inposita retinerentur, qua proximum
 et com meatibus non egenum, regionem Commagenam, exim
 Cappadociam, inde Armenios petivit. comitabantur exerci-
 5 tum praeter alia sueta bello magna vis camelorum onusta
 frumenti, ut simul hostem famemque depelleret. primum e
 percussis Paccium primi pili centurionem obvium habuit,
 dein plerosque militum; quos diversas fugae causas obten-
 dentes redire ad signa et clementiam Paeti experiri monebat.
 10 se nisi victoribus immitem esse. simul suas legiones adire,
 hortari, priorum admonere, novam gloriam ostendere. non
 vicos aut oppida Armeniorum, sed castra Romana duasque
 in iis legiones pretium laboris peti. si singulis manipulari-
 bus praecipua servati civis corona imperatoria manu tribue-
 15 retur, quod illud et quantum decus, ubi par eorum numerus
 apisceretur, qui adtulissent salutem et qui accepissent! his
 atque talibus in commune alacres (et erant quos pericula
 fratrum aut propinquorum propriis stimulis incenderent) con-
 tinuum diu noctuque iter properabant.

13. Eoque intentius Vologeses premere obsessos, modo
 vallum legionum, modo castellum, quo inbellis aetas defen-
 debatur, adpugnare, propius incedens quam mos Parthis, si
 ea temeritate hostem in proelium eliceret. at illi vix contu-
 5 berniis extracti, nec aliud quam munimenta propugnabant,
 pars iussu ducis, et alii propria ignavia aut Corbulonem op-
 perientes, ac vis si ingrueret, provisis exemplis *cladis* Cau-
 dinae Numantinaeque; neque eandem vim Samnitibus Italico
 populo ac Parthis, Romani imperii aemulis. validam quoque
 10 et laudatam antiquitatem, quotiens fortuna contra daret, saluti

consuluisse. qua desperatione exercitus dux subactus primas tamen literas ad Vologesen non supplices, sed in modum querentis composuit, quod pro Armeniis semper Romanae dicionis aut subiectis regi, quem imperator delegisset, hostilia faceret: pacem ex aequo utilem; ne praesentia tantum spectaret. ipsum adversus duas legiones totis regni viribus advenisse: at Romanis orbem terrarum reliquum, quo bellum iuvarent.

14. Ad ea Vologeses nihil pro causa, sed opperendos sibi fratres Pacorum ac Tiridaten rescripsit; illum locum tempusque consilio destinatum, quid de Armenia cernerent; adiecisse deos dignum Arsacidarum, simul ut de legionibus Romanis statuerent. missi posthac Paeto nuntii et regis colloquium petitum, qui Vasacen praefectum equitatus ire iussit. tum Paetus Lucullos, Pompeios et si qua Caesares optinendae donandaeve Armeniae egerant, Vasaces imaginem retinendi largiendive penes nos, vim penes Parthos memorat. et multum in vicem disceptato, Monobazus Adiabenus in diem posterum testis iis quae pepigissent adhibetur. placuitque liberari obsidio legiones et decedere omnem militem finibus Armeniorum castellaque et commeatus Parthis tradi, quibus perpetratis copia Vologesi fieret mittendi ad Neronem legatos.

15. Interim flumini Arsaniae (is castra praefluebat) pontem imposuit, specie sibi illud iter expedientis, sed Parthi quasi documentum victoriae iusserant; namque iis usui fuit, nostri per diversum iere. addidit rumor sub iugum missas legiones et alia ex rebus infaustis, quorum simulacrum ab Armeniis usurpatum est. namque et munimenta ingressi sunt, antequam agmen Romanum excederet, et circumstetero vias, captiva olim mancipia aut iumenta adgnoscentes abstrahentesque. raptae etiam vestes, retenta arma, pavido milite et concedente, ne qua proelii causa existeret. Vologeses armis et corporibus caesorum aggeratis, quo cladem nostram testaretur, visu fugientium legionum abstinuit. fama moderationis quaerebatur, postquam superbiam expleverat. flumen Arsaniam elephanto insidens, proximus quisque regem vi equorum perripere, quia rumor incesserat pontem cessurum

oneri dolo fabricantium: sed qui ingredi ausi sunt, validum et fidum intellexere.

16. Ceterum obsessis adeo suppeditavisse rem frumentariam constitit, ut horreis ignem inicerent, contraque prodiderit Corbulo Parthos inopes copiarum et pabulo attrito relicturos oppugnationem, neque se plus tridui itinere afuisse. 5
 adicit iure iurando Paeti cautum apud signa, adstantibus iis quos testificando rex misisset, neminem Romanum Armeniam ingressurum, donec referrentur literae Neronis, an paci adnueret. quae ut augendae infamiae composita, sic reliqua non in obscuro habentur, una die quadraginta milium spatium 10
 emensum esse Paetum, desertis passim sauciis, neque minus deformem illam fugientium trepidationem quam si terga in acie vertissent. Corbulo cum suis copiis apud ripam Euphratis obvis non eam speciem insignium et armorum praetulit, ut diversitatem exprobraret. maesti manipuli ac vicem com- 15
 militonum miserantes ne lacrimis quidem temperare; vix prae fletu usurpata consalutatio. decesserat certamen virtutis et ambitio gloriae, felicitium hominum adfectus: sola misericordia valebat, et apud minores magis.

17. Ducum inter se brevis sermo secutus est, hoc conquerente iam irritum laborem, potuisse bellum fuga Parthorum finiri: ille integra utriusque cuncta respondit: converterent aquilas et iuncti invaderent Armeniam abscessu Vologesis 5
 infirmatam. non ea imperatoris habere mandata Corbulo: periculo legionum commotum e provincia egressum; quando in incerto habeantur Parthorum conatus, Suriam repetiturum: sic quoque optimam Fortunam orandam, ut pedes confectus spatiis itinerum alacrem et facilitate camporum praevenien- 10
 tem equitem adsequeretur. exim Paetus per Cappadociam hibernavit: at Vologesis ad Corbulonem missi nuntii, detraheret castella trans Euphraten amnemque, ut olim, medium faceret. ille Armeniam quoque diversis praesidiis vacuam fieri exostulabat. et postremo concessit rex; dirutaque quae 15
 Euphraten ultra communiverat Corbulo, et Armenii sine arbitro relioti sunt.

18. At Romae tropaea de Parthis arcusque medio Capitolini montis sistebantur, decreta ab senatu integro adhuc

bello neque tum omisso, dum aspectui consulitur spreta conscientia. quin et dissimulandis rerum externarum curis Nero frumentum plebis vetustate corruptum in Tiberim iecit, quo securitatem annonae sustentaret. cuius pretio nihil additum est, quamvis ducentas ferme naves portu in ipso violentia tempestatis et centum alias Tiberi subvectas fortuitus ignis absumpsisset. tris dein consulares, L. Pisonem, Ducenium Geminum, Pompeium Paulinum vectigalibus publicis prae-¹⁰posuit, cum insectatione priorum principum, qui gravitate sumptuum iustos redditus anteissent: se annum sexcentiens sestertium rei publicae largiri.

19. Percrebruerat ea tempestate pravissimus mos, cum propinquis comitiis aut sorte provinciarum plerique orbi fictis adoptionibus adsciscerent filios, praeturasque et provincias inter patres sortiti statim emitterent manu quos adoptaverant. magna cum invidia senatum adeunt, ius naturae, labores edu-⁵candi adversus fraudem et artes et brevitatem adoptionis enumerant. satis pretii esse orbis quod multa securitate, nullis oneribus gratiam honores cuncta prompta et obvia haberent. sibi promissa legum diu exspectata in ludibrium verti, quando quis sine sollicitudine parens, sine luctu orbis longa¹⁰ patrum vota repente adaequaret. factum ex eo senatus consultum, ne simulata adoptio in ulla parte muneris publici iuaret ac ne usurpandis quidem hereditatibus prodesset.

20. Exim Claudius Timarchus Cretensis reus agitur, ceteris criminibus, ut solent praevalidi provincialium et opibus nimis ad iniurias minorum elati: una vox eius usque ad contumeliam senatus penetraverat, quod dictitasset in sua potestate situm, an proconsulibus qui Cretam obtinuissent gra-⁵tes agerentur. quam occasionem Paetus Thrasea ad bonum publicum vertens, postquam de reo censuerat provincia Creta depellendum, haec addidit: 'usu probatum est, patres conscripti, leges egregias, exempla honesta apud bonos ex delictis aliorum gigni. sic oratorum licentia Cinciam rogatio-¹⁰nem, candidatorum ambitus Iulias leges, magistratuum avaritia Calpurnia scita pepererunt; nam culpa quam poena tempore prior, emendari quam peccare posterius est. ergo adversus novam provincialium superbiam dignum fide constan-

15 *tiaque Romana capiamus consilium, quo tutelae sociorum nihil derogetur, nobis opinio decedat, qualis quisque habeatur, alibi quam in civium iudicio esse.*

21. *Olim quidem non modo praetor aut consul sed privati etiam mittebantur, qui provincias viserent et quid de cuiusque obsequio videretur referrent, trepidabantque gentes de aestimatione singulorum: at nunc colimus externos et adulamur, et quo modo ad nutum alicuius grates, ita promptius accusatio decernitur. decernaturque et maneat provincialibus *ius* potentiam suam tali modo ostentandi: sed laus falsa et precibus expressa perinde cohibeatur quam malitia, quam crudelitas. plura saepe peccantur, dum demeremur quam dum*

10 *offendimus. quaedam immo virtutes odio sunt, severitas obstinata, invictus adversum gratiam animus. inde initia magistratum nostrorum meliora ferme et finis inclinatur, dum in modum candidatorum suffragia conquirimus; quae si arceantur, aequabilius atque constantius provinciae regentur. nam*

15 *ut metu repetundarum infracta avaritia est, ita vetita gratiarum actione ambitio cohibebitur.*

22. *Magno adsensu celebrata sententia, non tamen senatus consultum perfici potuit, abnuentibus consulibus ea de re relatum. mox auctore principe sanxere, ne quis ad concilium sociorum referret agendas apud senatum pro praetoribus prove*

5 *consulibus grates, neu quis ea legatione fungeretur.*

Isdem consulibus gymnasium ictu fulminis conflagravit, effigiesque in eo Neronis ad informe aes liquefacta. et motu terrae celebre Campaniae oppidum Pompei magna ex parte proruit. defunctaque virgo Vestalis Laelia, in cuius locum

10 *Cornelia ex familia Cossorum capta est.*

23. *Memmio Regulo et Verginio Rufo consulibus natam sibi ex Poppaea filiam Nero ultra mortale gaudium accepit appellavitque Augnstam, dato et Poppaeae eodem cognomento. locus puerperio colonia Antium fuit, ubi ipse generatus erat. iam senatus uterum Poppaeae commendaverat*

5 *dis votaue publice susceperat, quae multiplicata exsolutaue. et additae supplicationes templumque Fecunditati et certamen ad exemplar Actiacae religionis decretum, utque Fortunarum effigies aureae in solio Capitolini Iovis locaren-*

tur, ludicrum circense ut Iuliae genti apud Bovillas, ita Clau-¹⁰
 diae Domitiaeque apud Antium ederetur. quae fluxa fuere,
 quartum intra mensem defuncta infante. rursusque exortae
 adulationes censentium honorem divae et pulvinar aedemque
 et sacerdotem. atque ipse ut laetitiae, ita maeroris inmodi-
 cus egit. adnotatum est, omni senatu Antium sub recentem¹⁵
 partum effuso, Thraseam prohibitum inmoto animo praenun-
 tiam imminētis caedis contumeliam excepisse. secutam de-
 hinc vocem Caesaris ferunt, qua reconcillatum se Thraseae
 apud Senecam iactaverit, ac Senecam Caesari gratulatum:
 unde gloria egregiis viris et pericula gliscebant.

24. Inter quae veris principio legati Parthorum mandata
 regis Vologesis literasque in eandem formam attulere: se
 priora et totiens iactata super optinenda Armenia nunc omit-
 tere, quoniam di, quamvis potentium populorum arbitri, pos-
 sessionem Parthis non sine ignominia Romana tradidissent. ⁵
 nuper clausum Tigranen; post Paetum legionesque cum op-
 primere posset, incolumes dimisisse. satis adprobatam vim;
 datum et lenitatis experimentum. nec recusaturum Tiridaten
 accipiendo diademati in urbem venire, nisi sacerdotii religione
 attineretur. iturum ad signa et effigies principis, ubi legio-¹⁰
 nibus coram regnum auspicaretur.

25. Talibus Vologesis literis, quia Paetus diversa tam-
 quam rebus integris scribebat, interrogatus centurio, qui cum
 legatis advenerat, quo in statu Armenia esset, omnes inde
 Romanos excessisse respondit. tum intellecto barbarum
 inrisu, qui peterent quod eripuerant, consuluit inter primores ⁵
 civitatis Nero, bellum anceps an pax inhonesta placeret. nec
 dubitatum de bello. et Corbulo militum atque hostium tot
 per annos gnarus gerendae rei praeficitur, ne cuius alterius
 inscitia rursus peccaretur, quia Paeti piguerat. igitur inriti
 remittuntur, cum donis tamen, unde spes fieret non frustra ¹⁰
 eadem oraturum Tiridaten, si preces ipse attulisset. Suriae-
 que iurisdicctio C. Cestio, copiae militares Corbuloni permissae
 et quinta decuma legio ducente Mario Celso e Pannonia ad-
 iecta est. scribitur tetrarchis ac regibus praefectisque et
 procuratoribus et qui praetorum finitimas provincias rege-¹⁵
 bant, iussis Corbulonis obsequi, in tantum ferme modum aucta

potestate, quem populus Romanus Cn. Pompeio bellum piraticum gesturo dederat. regressum Paetum, cum graviora metueret, facilius insectari satis habuit Caesar, his ferme verbis: ignoscere se statim, ne tam promptus in pavorem longiore sollicitudine aegresceret.

26. At Corbulo quarta et duodecima legionibus, quae fortissimo quoque amisso et ceteris exterritis parum habiles proelio videbantur, in Suriam translatis, sextam inde ac tertiam legiones, integrum militem et crebris ac prosperis laboribus exercitum, in Armeniam ducit. addiditque legionem quintam, quae per Pontum agens expertis cladis fuerat, simul quintadecumanos recens adductos et vexilla delectorum ex Illyrico et Aegypto, quodque alarum cohortiumque, et auxilia regum in unum conducta apud Melitenen, qua transire Euphraten parabat. tum lustratum rite exercitum ad contionem vocat orditurque magnifica de auspiciis imperatoris rebusque a se gestis, adversa in incertam Paeti declinans, multa auctoritate, quae viro militari pro facundia erat.

27. Mox iter L. Lucullo quondam penetratum, apertis quae vetustas obsaeperat, pergit. et venientes Tiridatis Vologesisque de pace legatos haud aspernatus, adiungit iis centuriones cum mandatis non inmitibus: nec enim adhuc eo ventum, ut certamine extremo opus esset. multa Romanis secunda, quaedam Parthis evenisse, documento adversus superbiam. proinde et Tiridati conducere intactum vastationibus regnum dono accipere, et Vologesen melius societate Romana quam damnis mutuis genti Parthorum consulturum. scire quantum intus discordiarum quamque indomitas et praeferoce nationes regeret: contra imperatori suo immotam ubique pacem et unum id bellum esse. simul consilio terrorem adicere, et megistanas Armenios, qui primi a nobis defecerant, pellit sedibus, castella eorum excindit, plana edita, validos invalidosque pari metu complet.

28. Non infensum nec cum hostili odio Corbulonis nomen etiam barbaris habebatur, eoque consilium eius fidum credebant. ergo Vologeses neque atrox in summam, et quibusdam praefecturis indutias petit: Tiridates locum diemque colloquio poscit. tempus propinquum, locus, in quo nuper ob-

sessae cum Paeto legiones erant, cum barbaris delectus esset ob memoriam laetioris sibi rei, Corbulo non vitavit, ut dissimilitudo fortunae gloriam augetet. neque infamia Paeti angebatur, quod eo maxime patuit, quia filio eius tribuno ducere manipulos atque operire reliquias malae pugnae imperavit. die pacta Tiberius Alexander, illustis eques Romanus, minister bello datus, et Vinicianus Annius, gener Corbulonis, nondum senatoria aetate sed pro legato quintae legioni inpositus, in castra Tiridatis venere, honori eius ac ne metueret insidias tali pignore; viceni dehinc equites adsumpti. et viso Corbulone rex prior equo desiluit; nec cunctatus Corbulo, sed pedes uterque dexteras miscuere.

29. Exim Romanus laudat iuvenem omissis praecipitibus tuta et salutaria capessentem. ille de nobilitate generis multum praefatus, cetera temperanter adiungit: iturum quippe Romam laturumque novum Caesari decus, non adversis Parthorum rebus supplicem Arsaciden. tum placuit Tiridaten ponere apud effigiem Caesaris insigne regium nec nisi manu Neronis resumere; et colloquium osculo finitum. dein paucis diebus interiectis, magna utrimque specie, inde eques compositus per turmas et insignibus patriis, hinc agmina legionum stetero fulgentibus aquillis signisque et simulacris deum in modum templi: medio tribunal sedem curalem et sedes effigiem Neronis sustinebat. ad quam progressus Tiridates, caesis ex more victimis, sublatum capiti diadema imagini subiecit, magnis apud cunctos animorum motibus, quos augebat insita adhuc oculis exercituum Romanorum caedes aut obsidio. at nunc versos casus: iturum Tiridaten ostentui gentibus, quanto minus quam captivum?

30. Addidit gloriae Corbulo comitatem epulasque; et rogitante rege causas, quotiens novum aliquid adverterat, ut initia vigiliarum per centurionem nuntiari, convivium bucina dimitti et structam ante augurale aram subdita face accendi, cuncta in maius attollens admiratione prisci moris adfecit. postero die spatium oravit, quo tantum itineris aditurus fratres ante matremque viseret: obsidem interea filiam tradit literasque supplices ad Neronem.

31. Et digressus Pacorum apud Medos, Vologesen Echa-

tanis repperit, non incuriosum fratris: quippe et propriis nuntiis a Corbulone petierat, ne quam imaginem servitii Tiridates perferret neu ferrum traderet aut complexu provincias optinentium arceretur foribusve eorum adsisteret, tantusque ei Romae quantus consulibus honor esset. scilicet externae superbiae sueto non inerat notitia nostri, apud quos vis imperii valet, inania tramittuntur.

32. Eodem anno Caesar nationes Alpium maritimarum in ius Latii transtulit. equitum Romanorum locos sedilibus plebis anteposuit apud circum; namque ad eam diem indiscreti inibant, quia lex Roscia nihil nisi de quattuordecim ordinibus sanxit. spectacula gladiatorum idem annus habuit pari magnificentia ac priora; sed feminarum inlustrium senatorumque plures per arenam foedati sunt.

33. C. Laecanio M. Licinio consulibus acriore in dies cupidine adigebatur Nero promiscas scaenas frequentandi. nam adhuc per domum aut hortos cecinerat iuvenalibus ludis, quos ut parum celebres et tantae voci angustos spernebat. non tamen Romae incipere ausus Neapolim quasi Graecam urbem delegit: inde initium fore, ut transgressus in Achaiam insignesque et antiquitus sacras coronas adeptus maiore fama studia civium eliceret. ergo contractum oppidanorum volgus, et quos e proximis coloniis et municipiis eius rei fama acciverat, quique Caesarem per honorem aut varios usus sectantur, etiam militum manipuli, theatrum Neapolitanorum complent.

34. Illic, plerique ut arbitrabantur, triste, ut ipse, providum potius et secundis numinibus evenit: nam egresso qui adfuerat populo vacuum et sine ullius noxa theatrum collapsum est. ergo per compositos cantus grates dis atque ipsam recentis casus fortunam celebrans petiturusque maris Hadriae traiectus apud Beneventum interim consedit, ubi gladiatorium munus a Vatinio celebre edebatur. Vatinius inter foedissima eius aulae ostenta fuit, sutrinae tabernae alumnus, corpore detorto, facetiis scurrilibus, primo in contumelias adsumptus; dehinc optimi cuiusque criminatione eo usque valuit, ut gratia, pecunia, vi nocendi etiam malos praemineret.

35. Eius munus frequentanti Neroni ne inter voluptates quidem a sceleribus cessabatur. isdem quippe illis diebus Torquatus Silanus mori adigitur, quia super Iuniae familiae claritudinem divum Augustum abavum ferebat. iussi accusatores obicere prodigum largitionibus, neque aliam spem quam in rebus novis esse. quineum inter libertos habere, quos ab epistulis et libellis et rationibus appellet, nomina summae curae et meditamenta. tum intimus quisque libertorum vincti abreptique. et cum damnatio instaret, brachiorum venas Torquatus interscidit. secutaque Neronis oratio ex more, quamvis sotentem et defensionem merito difilsum victurum tamen fuisse, si clementiam iudicis exspectasset.

36. Nec multo post, omissa in praesens Achaia (causae in incerto fuere) urbem revisit, provincias orientis, maxime Aegyptum, secretis imaginationibus agitans. dehinc edicto testificatus non longam sui absentiam et cuncta in re publica perinde immota ac prospera fore, super ea protectione adiit Capitolium. illic veneratus deos, cum Vestae quoque templum inisset, repente cunctos per artus tremens, seu numine exterrente, seu facinorum recordatione numquam timore vacuus, deseruit inceptum, cunctas sibi curas amore patriae leviores dictitans. vidisse maestos civium vultus, audire secretas querimonias, quod tantum *itinoris* aditurus esset, cuius ne modicos quidem egressus tolerarent, sueti adversum fortuita aspectu principis refoveri. ergo ut in privatis necessitudinibus proxima pignora praevalerent, ita *apud se* populum Romanum vim plurimam habere parendumque retinenti. haecis atque talia plebi volentia fuere, voluptatum cupidine et, quae praecipua cura est, rei frumentariae angustias, si abesset, metuenti. senatus et primores in incerto erant, procul an coram atrocior haberetur: dehinc, quae natura magnis timoribus, deterius credebant quod evenerat. 20

37. Ipse quo fidem adquireret nihil usquam perinde laetum sibi, publicis locis struere convivia totaque urbe quasi domo uti. et celeberrimae luxu famaue epulae fuere, quas a Tigellino paratas ut exemplum referam, ne saepius eadem prodigientia narranda sit. igitur in stagno Agrippae fabricatus est ratem, cui superpositum convivium navium aliarum

tractu moveretur. naves auro et ebore distinctae, remiges-
 que exoleti per aetates et scientiam libidinum componeban-
 tur. volucres et feras diversis e terris et animalia maris
 10 Oceano ab usque petiverat. crepidinibus stagni lupanaria ad-
 stabant inlustribus feminis completa, et contra scorta vise-
 bantur nudis corporibus. iam gestus motusque obsceni; et
 postquam tenebrae incedebant, quantum iuxta nemoris et
 circumiecta tecta consonare cantu et luminibus clarescere.
 15 ipse per licita atque illicita foedatus nihil flagitii reliquerat
 quo corruptior ageret, nisi paucos post dies uni ex illo con-
 taminatorum grege (nomen Pythagorae fuit) in modum sol-
 lemnium coniugiorum denupsisset. inditum imperatori flam-
 meum, visi auspices, dos et genialis torus et faces nuptiales,
 20 cuncta denique spectata, quae etiam in femina nox operit.

38. Sequitur clades, forte an dolo principis incertum
 (nam utrumque auctores prodidere), sed omnibus quae huic
 urbi per violentiam ignium acciderunt gravior atque atrocior.
 initium in ea parte circi ortum, quae Palatino Caelioque mon-
 5 tibus contigua est, ubi per tabernas, quibus id mercimonium
 inerat quo flamma alitur, simul coeptus ignis et statim vali-
 dus ac vento citus longitudinem circi corripuit. neque enim
 domus munimentis saeptae vel templa muris cincta aut quid
 aliud morae interiacebat. impetu pervagatum incendium plana
 10 primum, deinde in edita adsurgens et rursus inferiora po-
 pulando, anteit remedia velocitate mali et obnoxia urbe ar-
 tis itineribus hucque et illuc flexis atque enormibus vicis,
 qualis vetus Roma fuit. ad hoc lamenta paventium femina-
 rum, fessa aetate aut rudis pueritiae[aetas], quique sibi
 15 quique aliis consulebant, dum trahunt invalidos aut opperiu-
 tur, pars mora, pars festinans, cuncta impediabant. et saepe,
 dum in tergum respectant, lateribus aut fronte circumvenie-
 bantur, vel si in proxima evaserant, illis quoque igni cor-
 reptis, etiam quae longinqua crediderant in eodem casu re-
 20 periebant. postremo, quid vitarent quid peterent ambigui,
 complere vias, sterni per agros; quidam amissis omnibus
 fortassis, diurni quoque victus, alii caritate suorum, quos
 eripere nequiverant, quamvis patente effugio interiere. nec
 quisquam defendere audebat, crebris multorum minis restin-

guere prohibentium, et quia alii palam faces iaciebant atque esse sibi auctorem vociferabantur, sive ut raptus licentius exercerent seu iussu.

39. Eo in tempore Nero Antii agens non ante in urbem regressus est quam domui eius, qua Palatium et Maecenatis hortos continuaverat, ignis propinquaret. neque tamen sisti potuit, quin et Palatium et domus et cuncta circum haurirentur. sed solacium populo exturbato ac profugo campum Martis ac monumenta Agrippae, hortos quin etiam suos patefecit et subitaria aedificia extruxit, quae multitudinem inopem acciperent; subvectaque utensilia ab Ostia et propinquis municipiis, pretiumque frumenti minutum usque ad ternos nummos. quae quamquam popularia in inritum cadebant, quia pervaserat rumor ipso tempore flagrantis urbis inisse eum domesticam scaenam et cecinisse Troianum excidium, praesentia mala vetustis cladibus adsimulantem.

40. Sexto demum die apud imas Esquilias finis incendio factus, proratis per iamensum aedificiis, ut continuae violentiae campus et velut vacuum caelum occurreret. necdum positus metus, et rediit haut levius rursum grassatus ignis patulis magis urbis locis, eoque strages hominum minor: delubra deum et porticus amoenitati delectae latius procidere. plusque infamiae id incendium habuit, quia praediis Tigellini Aemilianis proruperat; videbaturque Nero condendae urbis novae et cognomento suo appellandae gloriam quaerere. quippe in regiones quattuordecim Roma dividitur, quarum quattuor integrae manebant, tres solo tenus delectae: septem reliquis pauca tectorum vestigia supererant, lacera et semusta.

41. Domuum et insularum et templorum, quae amissa sunt, numerum inire haud promptum fuerit: sed vetustissima religione, quod Servius Tullius Lunae, et magna ara fanumque, quae praesenti Herculi Arcas Evander sacraverat, aedesque Statoris Iovis vota Romulo Numaeque regia et delubrum Vestae cum Penatibus populi Romani exusta; iam opes tot victoriis quaesitae et Graecarum artium decora, exim monumenta ingeniorum antiqua et incorrupta, ut quamvis in tanta resurgentis urbis pulchritudine multa seniores meminerint, quae reparari nequibant. fuere qui adnotarent XIII Kal. 10

Sextiles principium incendii huius ortum, quo et Senones captam urbem inflammaverint. alii eo usque cura progressi sunt, ut totidem annos mensesque et dies inter utraque incendia numerent.

42. Ceterum Nero usus est patriae ruinis exstruxitque domum, in qua haud perinde gemmae et aurum miraculo essent, solita pridem et luxu volgata, quam arva et stagna et in modum solitudinum hinc silvae inde aperta spatia et prospectus, magistris et machinatoribus Severo et Celero, quibus ingenium et audacia erat, etiam quae natura denegavisset, per artem temptare et viribus principis inludere. namque ab lacu Averno navigabilem fossam usque ad ostia Tiberina depressuros promiserant, squalenti litore aut per montes adversos. neque enim aliud umidum gignendis aquis occurrit quam Pomptinae paludes: cetera abrupta aut arentia, ac si perrumpi possent, intolerandus labor nec satis causae. Nero tamen, ut erat incredibilium cupitor, effodere proxima Averno iuga conisus est, manentque vestigia inritae spei.

43. Ceterum urbis quae domui supererant non, ut post Gallica incendia, nulla distinctione nec passim erecta, sed dimensis vicorum ordinibus et latis viarum spatiis cohibitaque aedificiorum altitudine ac patefactis areis additisque porticibus, quae frontem insularum protegerent. eas porticus Nero sua pecunia exstructurum purgatasque areas dominis traditurum pollicitus est. addidit praemia pro cuiusque ordine et rei familiaris copiis, finivitque tempus intra quod effectis domibus aut insulis apiscerentur. ruderi accipiendo
 10 Ostienses paludes destinabat, utique naves, quae frumentum Tiberi subvectavissent, onustae rudere decurrerent, aedificiaque ipsa certa sui parte sine trabibus saxo Gabino Albanove solidarentur, quod is lapis ignibus impervius est; iam aqua privatorum licentia intercepta quo largior et pluribus locis
 15 in publicum flueret, custodes, et subsidia reprimendis ignibus in propatulo quisque haberet; nec communione parietum, sed propriis quaeque muris ambirentur. ea ex utilitate accepta decorem quoque novae urbi attulere. erant tamen qui crederent, veterem illam formam salubritati magis conduxisse,
 20 quoniam angustiae itinerum et altitudo tectorum non perinde

solis vapore perrumperentur: at nunc patulam latitudinem et nulla umbra defensam graviore aestu ardescere.

44. Et haec quidem humanis consiliis providebantur. mox petita dis piacula aditque Sibullae libri, ex quibus supplicatum Volcano et Cereri Proserpinaeque, ac propitiata Iuno per matronas, primum in Capitolio, deinde apud proximum mare, unde hausta aqua templum et simulacrum deae perspersum est; et sellisternia ac pervigilia celebrare feminae quibus mariti erant. sed non ope humana, non largitionibus principis aut deum placamentis decedebat infamia, quin iussum incendium crederetur. ergo abolendo rumori Nero subdidit reos et quaesitissimis poenis adfecit, quos per flagitia invisos vulgus Christianos appellabat. auctor nominis eius Christus Tiberio imperitante per procuratorem Pontium Pilatum supplicio adfectus erat; repressaque in praesens exitiabilis superstitio rursus erumpebat, non modo per Iudaeam, originem eius mali, sed per urbem etiam, quo cuncta undique atrocia aut pudenda confluunt celebranturque. igitur primum correpti qui fatebantur, deinde indicio eorum multitudo ingens haud perinde in crimine incendii quam odio humani generis convicti sunt. et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis contecti laniatu canum interirent, multi crucibus adfixi aut flamma usti, aliique, ubi defecisset dies, in usum nocturni luminis urerentur. hortos suos ei spectaculo Nero obtulerat et circense ludicrum edebat, habitu aurigae permixtus plebi vel curriculo insistens. unde quamquam adversus sotes et novissima exempla meritos miseratio oriebatur, tamquam non utilitate publica sed in saevitiam unius absumerentur.

45. Interea conferendis pecuniis pervastata Italia, provinciae eversae sociique populi et quae civitatum liberae vocantur. inque eam praedam etiam di cessere, spoliatis in urbe templis egestoque auro, quod triumphis, quod votis omnis populi Romani aetas prospere aut in metu sacraverat. enimvero per Asiam atque Achaiam non dona tantum sed simulacra numinum abripiiebantur, missis in eas provincias Acrato ac Secundo Carinate. ille libertus cuicumque flagitio promptus, hic Graeca doctrina ore tenus exercitus animum

10 bonis artibus non inbuerat. ferebatur Seneca, quo invidiam sacrilegii a semet averteret, longinqui ruris secessum oravisse, et postquam non concedebatur, ficta valetudine, quasi aeger nervis, cubiculum non egressus. tradidere quidam venenum ei per libertum ipsius, cui nomen Cleonicus,
 15 paratum iussu Neronis vitatumque a Seneca proditione liberti seu propria formidine, dum per simplicem victum et agrestibus pomis, ac si sitis admoneret, profuente aqua vitam tolerat.

46. Per idem tempus gladiatores apud oppidum Praeneste temptata eruptione praesidio militis, qui custos adesset, coerciti sunt, iam Spartacum et vetera mala rumoribus ferente populo, ut est novarum rerum cupiens pavidusque.
 5 nec multo post clades rei navalis accipitur, non bello (quippe haud alias tam immota pax), sed certum ad diem in Campaniam redire classem Nero iusserat, non exceptis maris casibus. ergo gubernatores, quamvis saeviente pelago, a Formiis movere; et gravi Africo, dum promunturium Miseni superare contendunt, Cumanis litoribus in tacti triremium plerasque et minora navigia passim amiserunt.

47. Fine anni volgantur prodigia, iminentium malorum nuntia. vis fulgurum non alias crebrior, et sidus cometes, sanguine illustri semper Neroni expiatum. bicipites hominum aliorumve animalium partus abiecti in publicum aut in
 5 sacrificiis, quibus gravidas hostias inmolari mos est, reperti. et in agro Placentino viam propter natus vitulus, cui caput in crure esset; secutaque haruspicum interpretatio, parari rerum humanarum aliud caput, sed non fore validum neque occultum, quia in utero repressum aut iter iuxta editum sit.

48. Ineunt deinde consulatum Silius Nerva et Atticus Vestinus, coepta simul et aucta coniuratione, in quam certim nomina dederant senatores eques miles, feminae etiam, cum odio Neronis, tum favore in C. Pisonem. is Calpurnio
 5 genere ortus ac multas insignesque familias paterna nobilitate complexus, claro apud vulgum rumore erat per virtutem aut species virtutibus similes. namque facundiam tuendis civibus exercebat, largitionem adversum amicos, et ignotis quoque comi sermone et congressu; aderant etiam fortuita,

corpus procerum, decora facies: sed procul gravitas morum ¹⁰ aut voluptatum parsimonia; levitati ac magnificentiae et aliquando luxu indulgebat. idque pluribus probabatur, qui in tanta vitiorum dulcedine summum imperium non restrictum nec perseverum volunt.

49. Initium coniurationi non a cupidine ipsius fuit: nec tamen facile memoraverim, quis primus auctor, cuius instinctu concitum sit quod tam multi sumpserunt. promptissimos Subrium Flavum tribunum praetoriae cohortis et Sulpicium Asprum centurionem extitisse constantia exitus docuit; et Lucanus Annaeus Plautiusque Lateranus vivida odia intulere. Lucanum propriae causae accendebant, quod famam carminum eius premebat Nero prohibueratque ostentare, vanus adsimulatione: Lateranum consulem designatum nulla iniuria, sed amor rei publicae sociavit. at Flavius Scaevinus ¹⁰ et Afranius Quintianus, uterque senatorii ordinis, contra famam sui principium tanti facinoris capessivere. nam Scaevino dissoluta luxu mens et proinde vita somno languida: Quintianus mollitia corporis infamis et a Nerone probroso carmine diffamatus contumelias ultum ibat. ¹⁵

50. Ergo dum scelera principis, et finem adesse imperio deligendumque qui fessis rebus succurreret, inter se aut inter amicos iaciunt, adgregavere Claudium Senecionem, Cervarium Proculum, Vulcatium Araricum, Iulium Augurinum, Munatium Gratum, Antonium Natalem, Marcium Festum, equites Romanos. ex quibus Senecio, e praecipua familiaritate Neronis, speciem amicitiae etiam tum retinens eo pluribus periculis conflictabatur; Natalis particeps ad omne secretum Pisoni erat; ceteris spes ex novis rebus petebatur. adscitae sunt super Subrium et Sulpicium, de quibus rettuli, militares ¹⁰ manus, Gavius Silvanus et Stadius Proximus tribuni cohortium praetoriarum, Maximus Scaurus et Venetus Paulus centuriones. sed summum robur in Faenio Rufo praefecto videbatur, quem vita famaue laudatum per saevitiam impudicitiamque Tigellinus in animo principis anteibat, fatigabatque ¹⁵ criminationibus ac saepe in metum adduxerat quasi adulterum Agrippinae et desiderio eius ultioni intentum. igitur ubi coniuratis praefectum quoque praetorii in partes descendisse

crebro ipsius sermone facta fides, promptius iam de tempore
 20 ac loco caedis agitabant. et cepisse impetum Subrius Flavius
 ferebatur in scaena canentem Neronem adgrediendi, aut
 cum ardente domo per noctem huc illuc cursaret incustoditus.
 hic occasio solitudinis, ibi ipsa frequentia tanti decoris
 25 testis pulcherrima animum exstimulaverant, nisi impunitatis
 cupido retinisset, magnis semper conatibus adversa.

51. Interim cunctantibus prolatantibusque spem ac metum
 Epicharis quaedam, incertum quonam modo sciscitata (neque illi
 ante ulla rerum honestarum cura fuerat), accendere et urguere
 5 coniuratos, ac postremum lentitudinis eorum pertaesa et in
 Campania agens primores classiariorum Misensensium labefacere
 et conscientia inligare conisa est tali initio. erat navarchus
 in ea classe Volusius Proculus, occidendae matris Neroni
 inter ministros, non ex magnitudine sceleris provectus, ut
 rebatur. is mulieri olim cognitus, seu
 10 recens orta amicitia, dum merita erga Neronem sua et quam
 in inritum cecidissent aperit adicitque questus et destinationem
 vindictae, si facultas oreretur, spem dedit posse inPELLI
 et plures conciliare: nec leve auxilium in classe, crebras
 15 occasiones, quia Nero multo apud Puteolos et Misenum maris
 usu laetabatur. ergo Epicharis plura et omnia scelera principis
 orditur; neque senatui *neque populo* quidquam manere. sed
 provisum quonam modo poenas eversae rei publicae daret:
 accingeretur modo navare operam et militum acerrimos
 20 ducere in partes, ac digna pretia exspectaret; nomina tamen
 coniuratorum reticuit. unde Proculi indicium inritum fuit,
 quamvis ea quae audierat ad Neronem detulisset. accita quippe
 Epicharis et cum indice composita nullis testibus innisum
 facile confutavit. sed ipsa in custodia retenta est, suspectante
 Nerone haud falsa esse etiam quae vera non probabantur.

52. Coniuratis tamen metu proditionis permotis placitum
 maturare caedem apud Baias in villa Pisonis, cuius amoenitate
 captus Caesar crebro ventitabat balneasque et epulas inibat
 5 omissis excubiis et fortunae suae mole. sed abnuit
 Piso, invidiam praetendens, si sacra mensae dique hospitales
 caede qualiscumque principis cruentarentur: melius apud

urbem in illa invisā et spoliis civium exstructa domo vel in publico patratturos quod pro re publica suscepissent. haec in commune, ceterum timore occulto, ne L. Silanus eximia nobilitate disciplinaque C. Cassii, apud quem educatus erat, 10 ad omnem claritudinem sublatus imperium invaderet, prompte daturis qui a coniuratione integri essent quique miserarentur Neronem tamquam per scelus interfectum. plerique Vestini quoque consulis acre ingenium vitavisse Pisonem crediderunt, ne ad libertatem oreretur, vel delecto imperatore alio sui 15 muneris rem publicam faceret. etenim expers coniurationis erat, quamvis super eo crimine Nero vetus adversum insontem odium expleverit.

53. Tandem statuere circensium ludorum die, qui Cereri celebratur, exsequi destinata, quia Caesar rarus egressu domoque aut hortis clausus ad ludicra circi ventitabat promptioresque aditus erant laetitia spectaculi. ordinem insidiis composuerant, ut Lateranus, quasi subsidium rei familiari 5 oraret, deprecabundus et genibus principis accidens prosterneret incautum premeretque, animi validus et corpore ingens. tum iacentem et impeditum tribuni et centuriones et ceterorum, ut quisque audentiae habuisset, adcurrerent trucidarentque, primas sibi partes expostulante Scaevino, qui 10 pugionem templo Salutis sive, ut alii tradidere, Fortunae Ferentino in oppido detraxerat gestabatque velut magno operi sacrum. interim Piso apud aedem Cereris opperiretur, unde eum praefectus Faenius et ceteri accitum ferrent in castra, comitante Antonia Claudii Caesaris filia ad elicien- 15 dum vulgi favorem, quod C. Plinius memorat. nobis quoque modo traditum non occultare in animo fuit, quamvis absurdum videretur aut inanem ad spem Antoniam nomen et periculum commodavisse, aut Pisonem notum amore uxoris alii matrimonio se obstrinxisse; nisi si cupido dominandi cunctis 20 adfectibus flagrantior est.

54. Sed mirum quam inter diversi generis ordinis, aetatis sexus, dises pauperes taciturnitate omnia cohibita sint, donec proditio coepit e domo Scaevini; qui pridie insidiarum multo sermone cum Antonio Natale, dein regressus domum testamentum obsignavit, promptum vagina pugionem, 5

de quo supra rettuli, vetustate obtusum increpans, asperari saxo et in mucronem ardescere iussit eamque curam liberto Milicho mandavit. simul adluentius solito convivium initum, servorum carissimi libertate et alii pecunia donati. atque ipse maestus et magnae cogitationis manifestus erat, quamvis laetitiam vagis sermonibus simularet. postremo vulneribus ligamenta quibusque sistitur sanguis parare eundem Milichum monet, sive gnarum coniurationis et illuc usque fidum, seu nescium et tunc primum arreptis suspicionibus, ut plerique tradidere de consequentibus. nam cum secum servilis animus praemia perfidiae reputavit simulque immensa pecunia et potentia obversabantur, cessit fas et salus patroni et acceptae libertatis memoria. etenim uxoris quoque consilium adsumpserat muliebri ac deterius: quippe ultro metum intentabat, multosque adstitisse liberos ac servos, qui eadem viderint; nihil profuturum unius silentium; at praemia penes unum fore, qui indicio praevenisset.

55. Igitur coepta luce Milichus in hortos Servilianos pergit; et cum foribus arceretur, magna et atrociter adferre dictitans deductusque ab ianitoribus ad libertum Neronis Epa-phroditum, mox ab eo ad Neronem, urgens periculum, graves coniuratos et cetera quae audierat aut coniectaverat docet. telum quoque in necem eius paratum ostendit accirique reum iussit. is raptus per milites et defensionem orsus, ferrum, cuius argueretur, olim religione patria cultum et in cubiculo habitum ac fraude liberti subreptum respondit, tabulas testamenti saepius a se et incustodita dierum observatione signatas. pecunias et libertates servis et ante dono datas, sed ideo tunc largius, quia tenui iam re familiari et instantibus creditoribus testamento diffideret. enimvero liberales semper epulas struxisse, vitam amoenam et duris iudicibus parum probatam. fomenta vulneribus nulla inssu suo, sed quia cetera palam vana obiecisset, adiungere crimen, cuius se pariter indicem et testem faceret. adicit dictis constantiam; incusat ultro intestabilem et consceleratum, tanta vocis ac vultus securitate, ut labaret indicium, nisi Milichum uxor admonuisset Antonium Natalem multa cum Scaevino ac secreta conlocutum et esse utrosque C. Pisonis intimos.

56. Ergo accitur Natalis, et diversi interrogantur, quisnam is sermo, qua de re fuisset. tum exorta suspicio, quia non congruentia responderant, inditaque vinola. et tormentorum aspectum ac minae non tulere: prior tamen Natalis, totius conspirationis magis gnarus, simul arguendi peritior, de Pisone primum fatetur, deinde adicit Annaeum Senecam, sive internuntius inter eum Pisonemque fuit, sive ut Neronis gratiam pararet, qui infensus Senecae omnes ad eum opprimendum artes conquirebat. tum cognito Natalis indicio Scaevinus quoque pari inbecillitate, an cuncta iam patefacta credens nec ullum silentii emolumentum, edidit ceteros. ex quibus Lucanus Quintianusque et Senecio diu abnuere: post promissa impunitate corrupti, quo tarditatem excusarent, Lucanus Aciliam matrem suam, Quintianus Glitium Gallum, Senecio Anniam Pollionem, amicorum praecipuos, nominare.

57. Atque interim Nero recordatus Volusii Proculi indicio Epicharim attineri ratusque muliebre corpus impar dolori tormentis dilacerari iubet. at illam non verbera, non ignes, non ira eo acrius torquentium, ne a femina spernerentur, pervicere quin obiecta denegaret. sic primus quaestionis dies contemptus. postero cum ad eosdem cruciatus retraheretur gestamine sellae (nam dissolutis membris insistere nequibat), vinclo fasciae, quam pectori detraxerat, in modum laquei ad arcum sellae restricto indidit cervicem et corporis pondere conisa tenuem iam spiritum expressit, clariore exemplo libertina mulier in tanta necessitate alienos ac prope ignotos protegendo, cum ingenui et viri et equites Romani senatoresque intacti tormentis carissima suorum quisque pignorum praederent. non enim omittebant Lucanus quoque et Senecio et Quintianus passim conscios edere, magis magisque pavido Nerone, quamquam multiplicatis excubiis semet saepeisset.

58. Quin et urbem per manipulos occupatis moenibus, incesso etiam mari et anse, velut in custodiam dedit. volitabantque per fora, per domos, rura quoque et proxima municipiorum pedites equitesque, permixti Germanis, quibus fidebat princeps quasi externis. continua hinc et vincula

agmina trahi ac foribus hortorum adiacere. atque ubi dicendam ad causam introissent, clam actum erga coniuratos et fortuitus sermo et subiti occursus, si convivium, si spectaculum simul inissent, pro crimine accipi, cum super
 10 Neronis ac Tigellini saevas percontationes Faenius quoque Rufus violenter urgueret, nondum ab indicibus nominatus, et quo fidem inscitiae pararet, atrox adversus socios. idem Subrio Flavo adsistenti aduentique, an inter ipsam cognitionem destringeret gladium caedemque patraret, renuit in-
 15 fregitque impetum iam manum ad capulum referentis.

59. Fuere qui prodita coniuratione, dum auditur Milichus, dum dubitat Scaevinus, hortarentur Pisonem pergere in castra aut rostra escendere studiaque militum et populi temptare. si conatibus eius conscii adgregarentur, secuturos
 5 etiam integros; magnamque motae rei famam, quae plurimum in novis consiliis valeret. nihil adversum haec Neroni provisum. etiam fortes viros subitis terreri, nedum ille scaenicus, Tigellino scilicet cum paelicibus suis comitante, arma contra cieret. multa experiendo confieri, quae segnibus ar-
 10 dua videantur. frustra silentium et fidem in tot consciorum animis et corporibus sperare; cruciatui aut praemio cuncta pervia esse. venturos qui ipsum quoque vincirent, postremo indigna nece adficerent. quanto laudabilius periturum, dum amplectitur rem publicam, dum auxilia libertati invocat. mi-
 15 les potius deesset et plebes desereret, dum ipse maioribus, dum posteris, si vita praeriperetur, mortem adprobaret. inmotus his et paululum in publico versatus, post domi secretus, animum adversum suprema firmabat, donec manus militum adveniret, quos Nero tirones aut stipendiis recentes
 20 delegerat: nam vetus miles timebatur tamquam favore inbutus. obiit abruptis brachiorum venis. testamentum foedis adversus Neronem adulationibus amoris uxoris dedit, quam degenerem et sola corporis forma commendatam amici matrimonio abstulerat. nomen mulieris Atria Galla, priori ma-
 25 rito Domitius Silus: hic patientia, illa inpubicitia Pisonis infamiam propagavere.

60. Proximam necem Plautii Laterani consulis designati Nero adiungit, adeo propere, ut non complecti liberos, non

illud breve mortis arbitrium permetteret. raptus in locum servilibus poenis sepositum manu Statii tribuni trucidatur, plenus constantis silentii nec tribuno obiciens eandem conscientiam.

Sequitur caedes Annaei Senecae, laetissima principi, non quia coniurationis manifestum compererat, sed ut ferro grassaretur, quando venenum non processerat. solus quippe Natalis et hactenus prompsit, missum se ad aegrotum Senecam, uti viseret conquerereturque cur Pisonem aditu arceret: melius fore, si amicitiam familiari congressu exercuissent. et respondisse Senecam sermones mutuos et crebra conloquia neutri conducere; ceterum salutem suam incolumitate Pisonis inniti. haec ferre Gavius Silvanus tribunus praetoriae cohortis, et an dicta Natalis suaque responsa nosceret percontari Senecam iubetur. is forte an prudens ad eum diem ex Campania remeaverat quartumque apud lapidem suburbano rure substiterat. illo propinqua vespera tribunus venit et villam globis militum saepsit; tum ipsi cum Pompeia Paulina uxore et amicis duobus epulanti mandata imperatoris edidit.

61. Seneca missum ad se Natalem conquestumque nomine Pisonis quod a visendo eo prohiberetur, seque rationem valetudinis et amorem quietis excusavisse respondit. cur salutem privati hominis incolumitati suae anteferet, causam non habuisse; nec sibi promptum in adulationes ingenium. idque nulli magis gnarum quam Neroni, qui saepius libertatem Senecae quam servitium expertus esset. ubi haec a tribuno relata sunt Poppaea et Tigellino coram, quod erat saevienti principi intimum consiliorum, interrogat an Seneca voluntariam mortem pararet. tum tribunus nulla pavoris signa, nihil triste in verbis eius aut vultu deprensus confirmavit. ergo regredi et indicere mortem iubetur. tradit Fabius Rusticus non eo quo venerat itinere redisse tribunum, sed flexisse ad Faenium praefectum, et expositis Caesaris iussis an obtemperaret interrogavisse, monitumque ab eo ut exqueretur, fatali omnium ignavia. nam et Silvanus inter coniuratos erat augebatque scelera, in quorum ultionem consenserat, voci tamen et aspectui pepercit intromisitque ad

Senecam unum ex centurionibus, qui necessitatem ultimam
20 denuntiaret.

62. Ille interritus poscit testamenti tabulis; ac denegante
centurione conversus ad amicos, quando meritis eorum re-
ferre gratiam prohiberetur, quod unam iam et tamen pulcher-
rimum habeat, imaginem vitae suae relinquere testatur, cuius
5 si memores essent, bonarum artium famam fractum constan-
tis amicitiae laturos. simul lacrimas eorum modo sermone,
modo intentior in modum coercentis, ad firmitudinem revo-
cat, rogans ubi praecepta sapientiae, ubi tot per annos me-
ditata ratio adversum imminentiā? cui enim ignaram fuisse
10 saevitiam Neronis? neque aliud superesse post matrem fra-
tremque interfectos quam ut educatoris praeceptorisque ne-
cem adiceret.

63. Ubi haec atque talia velut in commune disseruit,
complectitur uxorem, et paululum adversus praesentem for-
midinem mollitus rogat oratque temperaret dolori ne aet-
ernum susciperet, sed in contemplatione vitae per virtutem
5 actae desiderium mariti solaciis honestis toleraret. illa con-
tra sibi quoque destinatum mortem adseverat manumque
percussoris exposcit. tum Seneca gloriae eius non adversus,
simul amore, ne sibi unice dilectam ad iniurias relinqueret,
'vitae' inquit 'deflementa monstraveram tibi, tu mortis de-
10 cus. mavis: non invidebo exemplo. si huius tam fortis exitus
constantia penes utrosque par, claritudinis plus in tuo fine.'
post quae eodem icetu brachia ferro exsolvant. Seneca, quo-
niam senile corpus et parco victu tenuatum lenta effuga san-
guini praebat, crurum quoque et poplitum venas abruptit.
15 saevisque cruciatibus defessus, ne dolore suo animum uxoris
infringeret atque ipse visendo eius tormenta ad impatientiam
delaberetur, suadet in aliud cubiculum abscedere. et no-
vissimo quoque momento suppeditante eloquentia advocatis
scriptoribus praeque tradidit, quae in vulgus edita eius ver-
20 bis invertere stupescit.

64. At Nero nullo in Paulinam proprio odio, ac ne-
glisceret invidia crudelitatis, iubet inhiberi mortem. hortan-
tibus militibus servi libertique obligant brachia, premunt san-
guinem incertum an ignarae. nam, ut est vulgus ad deteriora

promptum, non defuere qui crederent, donec inplacabilem Nerone[m] timuerit, famam sociatae cum marito mortis petivisse, deinde oblata mitiore spe blandimentis vitae evictam; cui addidit paucos postea annos, laudabili in maritum memoria et ore ac membris in eum pallorem albensibus, ut ostentui esset multum vitalis spiritus egestum. Seneca interim, durante tractu et lentitudine mortis, Staium Annaeum, diu sibi amicitiae fide et arte medicinae probatum, orat provisum p[ro]fidem venenum, quo damnati publico Atheniensium iudicio extinguerentur, promeret; adlatumque hausit frustra, frigidus iam artus et cluso corpore adversum vim veneni postremo stagnum calidae aquae introfit, respergens proximos servorum addita voce, libare se liquorem illum Iovi liberatori. exim balneo inlatus et vapore eius exanimatus, sine ullo funeris sollempni crematur. ita codicillis praescripserat, cum etiam tum praedives et praepotens supremis suis consulere[t].

65. Fama fuit Subrium Flavum cum centurionibus occulto consilio, neque tamen ignorante Seneca, destinavisse, ut post occisum opera Pisonis Nerone[m] Piso quoque interficeretur tradereturque imperium Senecae, quasi insontibus claritudine virtutum ad summum fastigium delecto. quin et verba Flavi vulgabantur, non referre dedecori, si citharodus demoveretur et tragoedus succederet, quia ut Nero cithara, ita Piso tragico ornatu canebat.

66. Ceterum militaris quoque conspiratio non ultra fellit, accensis indicibus ad prodendum Faenum Rufum, quem eundem consiliam et inquisitorem non tolerabant. ergo instanti minitantiq[ue] renidens Scaevinus neminem ait plura scire quam ipsum, hortaturque ultro redderet tam bono principi vicem. non vox adversum ea Faenio, non silentium, sed verba sua praepediens et pavoris manifestus, ceterisque et maxime Cervario Proculo equite Romano ad convincendum eum conisis; iussu imperatoris a Cassio milite, qui ob insigne corporis robur adstabat, corripitur vinciturque.

67. Mox eorundem indicio Subrius Flavius tribunus pervertitur, primo dissimilitudinem morum ad defensionem trahens, neque se armatum cum inermibus et effeminatis tantum

facinus consociaturum; dein, postquam urgebatur, confessionis gloriam amplexus. interrogatusque a Nerone, quibus causis ad oblivionem sacramenti processisset, 'oderam te' inquit, 'nec quisquam tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti. odisse coepi, postquam parricida matris et uxoris, auriga et histrio et incendiarius extitisti.' ipsa rettuli
 10 verba, quia non, ut Senecae, volgata erant, nec minus nosci decebat militaris viri sensus incomptos et validos. nihil in illa coniuratione gravius auribus Neronis accidisse constitit, qui ut faciendis sceleribus promptus, ita audiendi quae faceret insolens erat. poena Flavi Veiano Nigro tribuno mandatur. is proximo in agro scrobem effodi iussit, quam visam Flavius ut humilem et angustam increpans, circumstantibus militibus, 'ne hoc quidem' inquit 'ex disciplina.' admonitusque fortiter protendere cervicem, 'utinam' ait 'tu tam fortiter ferias!' et ille multum tremens, cum vix
 20 duobus ictibus caput amputavisset, saevitiam apud Neronem iactavit, sesquiplaga interfectum a se dicendo.

68. Proximum constantiae exemplum Sulpicius Asper centurio praebuit, percontanti Nerone, cur in caedem suam conspiravisset, breviter respondens non aliter tot flagitiis eius subveniri potuisse. tum iussam poenam subiit. nec ceteri centuriones in perpetiendis suppliciis degeneravere: at non Faenio Rufo par animus, sed lamentationes suas etiam in testamentum contulit.

Opperiebatur Nero, ut Vestinus quoque consul in crimen attraheretur, violentum et infensus ratus: sed ex coniuratis consilia cum Vestino non miscuerant, quidam vetustis in eum simultatibus, plures, quia praecipitem et insociabilem credebant. ceterum Nerone odium adversus Vestinum ex intima sodalitate coeperat, dum hic ignaviam principis penitus cognitam despicit, ille ferociam amici metuit, saepe asperis
 15 facetiis inlusus, quae ubi multum ex vero traxere, acrem sui memoriam relinquunt. accesserat repens causa, quod Vestinus Staliam Messalinam matrimonio sibi iunxerat, haud nescius inter adulteros eius et Caesarem esse.

69. Igitur non crimine, non accusatore existente, quia speciem iudicis induere non poterat, ad vim dominationis

conversus Gerellanum tribunum cum cohorte militum inmittit iubetque praevenire conatus consulis, occupare velut arcem eius, opprimere delectam iuventutem, quia Vestinus 5 imminentes foro aedes decoraque servitia et pari aetate habebat. cuncta eo die munia consulis impleverat conviviumque celebrabat, nihil metuens an dissimulando metu, cum ingressi milites vocari eum a tribuno dixere. ille nihil demoratus exurgit et omnia simul properantur: clauditur cubiculo, praesto est medicus, abscinduntur venae, vicens adhuc balneo infertur, calida aqua mersatur, nulla edita voce qua semet miseraretur. circumdati interim custodia qui simul discubuerant, nec nisi provecta nocte omissi sunt, postquam pavorem eorum, ex mensa exitium opperientium, et imagi- 15 natus et inridens Nero satis supplicii luisse ait pro epulis consularibus.

70. Exim Annaei Lucani caedem imperat. is profluente sanguine ubi frigescere pedes manusque et paulatim ab extremis cedere spiritum fervido adhuc et compote mentis pectore intellegit, recordatus carmen a se compositum, quo vulneratum militem per eius modi mortis imaginem obisse 5 tradiderat, versus ipsos rettulit, eaque illi suprema vox fuit. Senecio posthac et Quintianus et Scaevinus non ex priore vitae mollitia, mox reliqui coniuratorum periere, nullo facto dictove memorando.

71. Sed compleri interim urbs funeribus, Capitolium victimis; alius filio, fratre alius aut propinquo aut amico interfectis, agere grates deis, ornare lauru domum, genua ipsius advolvi et dextram osculis fatigare. atque ille gaudium id credens Antonii Natalis et Cervarii Proculi festinata 5 indicia impunitate remuneratur. Milichus praemiis ditatus conservatoris sibi nomen, Graeco eius rei vocabulo, adsumpsit. e tribunis Gavius Silvanus, quamvis absolutus, sua manu cecidit; Staius Proximus veniam, quam ab imperatore acceperat, vanitate exitus corruptit. exuti dehinc tribunatu * * 10 Pompeius, Cornelius Martialis, Flavius Nepos, Staius Domitius, quasi principem non quidem odissent, sed tamen existimarentur. Novio Prisco per amicitiam Senecae, et Glitio Gallo atque Annio Pollioni infamatis magis quam convictis

15 data exilia. Priscum Artoria Flaccilla coniunx comitata est, Gallum Egnatia Maximilla, magnis primum et integris opibus, post adeptis, quae utraque gloriam eius auxere. pellitur et Rufrius Crispinus occasione coniurationis, sed Neroni invisus, quod Poppaeam quondam matrimonio tenuerat. Verginium *Flavum et Musonium* Rufum claritudo nominis expulit: nam Verginius studia iuvenum eloquentia, Musonius praeceptis sapientiae fovebat. Clavidieno Quieto, Iulio Agrippae, Blitio Catulino, Petronio Prisco, Iulio Altino, velut in agmen et numerum, Aegaei maris insulae permittuntur. at
20 Caedicia uxor Scaevini et Caesennius Maximus Italia prohibentur, reos fuisse se tantum poena experti. Acilla mater Annaei Lucani sine absoluteione, sine supplicio dissimulata.

72. Quibus perpetratis Nero et contione militum habita bina nummum milia viritim manipularibus divisit addiditque sine pretio frumentum, quo ante ex modo annonae utebantur. tum, quasi gesta bello expositurus, vocat senatum et triumphale decus Petronio Turpiliano consulari, Cocceio Nervae praetori designato, Tigellino praefecto praetorii tribuit, Tigellinum et Nervam ita extollens, ut super triumphales in foro imagines apud Palatium quoque effigies eorum sisteret. consularia insignia Nymphidio, qui quia nunc primum oblat
10 tus est, pauca repetam: nam et ipse pars Romanarum cladum erit. igitur matre libertina ortus, quae corpus decorum inter servos libertosque principum vulgaverat, ex Gaio Caesare se genitum ferebat, quoniam forte quadam habitu procerus et torvo vultu erat, sive Gaius Caesar, scortorum quo
15 que cupiens, etiam matri eius inluserit ***

73. Sed Nero vocato senatu, oratione inter patres habita, edictum apud populum et conlata in libros indicia confessionesque damnatorum adiunxit. etenim crebro vulgi rumore lacerabatur, tamquam viros *claros* et insontes ob invidiam aut metum extinxisset: ceterum coeptam adultanque et revictam coniurationem neque tunc dubitavere quibus verum noscendi cura erat, et fatentur qui post interitum Neronis in urbem regressi sunt. at in senatu cunctis, ut cuique plurimum maeroris, in adulationem demissis, Iunium Gallionem, Senecae fratris morte pavidum et pro sua incolumitate

supplicem, increpuit Salienus Clemens, hostem et parricidam vocans, donec consensu patrum deterritus est, ne publicis malis abuti ad occasionem privati odii videretur, neu composita aut oblitterata mansuetudine principis novam ad saevitiam retraheret.

74. Tum [decreta] dona et grates deis decernuntur, propriusque honos Soli, cui est vetus aedes apud circum, in quo facinus parabatur, qui occulta coniurationis numine retexisset; utque circensium Cerealium ludicrum pluribus equorum cursibus celebraretur mensisque Aprilis Neronis cognomentum acciperet; templum Saluti extrueretur eo loci, ex quo Scaevinus ferrum prompserat. ipse eum pugionem apud Capitolium sacravit inscripsitque Iovi Vindici: in praesens hand animadversum post arma Iulii Vindicis ad auspicium et praesagium futurae ultionis trahebatur. reperio in commentariis senatus Cerialem Anicium consulem designatum pro sententia dixisse, ut templum divo Neroni quam maturrimè publica pecunia poneretur. quod quidem ille decernebat tanquam mortale fastigium egresso et venerationem hominum merito, *sed ipse prohibuit, ne interpretatione* quorundam ad omen malum sui exitus verteretur: nam deum honor principi non ante habetur quam agere inter homines deserit.

CORNELII TACITI

AB EXCESSU DIVI AUGUSTI

LIBER XVI.

BREVIARIUM. Cap. 1—3 Illudit fortuna vanitati Neronis per Bassum, qui thesaurum in Numidia defossum iactat, quem Nero frustra quaerit. 4. Lustrali certamine victoria cantus oblata Neroni et corona facundiae. 5. In eo spectaculo auditorum molestia et Vespasiani periculum. 6. Poppaeam mortuam laudat Nero apud rostra. 7—9. Pulsi Cassius et Silanus necantur. 10. 11. L. Vetus cum Sextia socru et Pollitta filia perit. 12. Accusatoris praemia. Mensium nova nomina. 14. Turbine ventorum vastata Campania. Pestilentia. Lugdunensem cladem princeps solatur. 14. 15. Sosiani fraude Chaldaeorum consultores, P. Anteius et Ostorius Scapula, delati mortem iussi properant. 16. Taciti super tot cladibus querelae. 17. Rufrius Crispinus coactus se interficit. Mela falsis literis circumventus, similique arte Cerialis. 18. 19. C. Pëtroniùs, erudito luxu notus, Tigellini invidia exosus, venas sibi incidit. Flagitia principi codicillis exprobrat. 20. Inde Silliae exilium. 21—23. Thraseam Paetum accusant Cossutianus et Eprius, Baream Soranum Ostorius Sabinus. 24. Ad Neronem codicillos dat Thrasea. Is patres vocari iubet. 25. 26. Consultat Thrasea an in curia defensionem tentet. 27. Nero senatum armis obsidet, infrequentiam patrum arguit. 28—30. Marcellus Eprius Thraseam, Helvidium, Agrippinum, Montanum, Ostorius Baream cum filia Servilia accusant. 31. Eorum miserabilis defensio in senatu. 32. 33. Egnatius pseudostoicus perfide in Soranum agit; cui Cassius Asclepiodotus egregiam fidem praestat. Thraseae, Sorano, Servilliae datur mortis arbitrium. Helvidius, Paconius Italia pulsus. Montanus patri concessus. Accusatores remunerati. 34. Thrasea libat Iovi liberatori.

Anni unius haec gesta, quia reliqua libri fatum invidit, C. Suetonio Luccio Telesino coss.

1. Inlusit dehinc Neroni fortuna per vanitatem ipsius et promissa Caeselli Bassi, qui origine Poenus, mente turbida, nocturnae quietis imaginem ad spem haud dubiae rei traxit, vectusque Romam, principis aditum emercatus, ex-

promit repertum in agro suo specum altitudine immensa, quo magna vis auri contineretur, non in formam pecuniae, sed rudi et antiquo pondere. lateres quippe praegraves iacere, adstantibus parte alia columnis; quae per tantum aevi occulta augendis praesentibus bonis. ceterum, ut coniectura demonstrabat, Dido Phoenissam Tyro profugam condita Carthagine illas opes abdidisse, ne novus populus nimia pecunia lasciviret, aut reges Numidarum, et alias infensi, cupidine auri ad bellum accenderentur.

2. Igitur Nero, non auctoris, non ipsius negotii fide satis spectata nec missis per quos nosceret an vera adferrentur, auget ultro rumore mittitque qui velut paratam praedam adveherent. dantur triremes et delectum remigium iuvandae festinationi. nec aliud per illos dies populus credulitate, prudentes diversa fama tulere. ac forte quinquennale ludicrum secundo lustro celebrabatur, ab oratoribusque praecipua materia in laudem principis adsumpta est. non enim solitas tantum fruges nec confusum metallis aurum gigni, sed nova ubertate provenire terram et obvias opes deferre deos, quaeque alia summa facundia nec minore adulatione servilia fingebant, securi de facilitate credentis.

3. Gliscebant interim luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes quasi oblatas quas multos per annos prodigeret. quin et inde iam largiebatur; et divitiarum exspectatio inter causas paupertatis publicae erat. nam Bassus, effosso agro suo latisque circum arvis, dum hunc vel illum locum promissi specus adseverat, sequunturque non modo milites sed populus agrestium efficiendo operi adsumptus, tandem posita vaecordia, non falsa antea somnia sua seque tunc primum elusum admirans, pudorem et metum morte voluntaria effugit. quidam vincitum ac mox dimissum tradidere adeptis bonis in locum regiae gazae.

4. Interea senatus, propinquo iam lustrali certamine, ut dedecus averteret, offert imperatori victoriam cantus adicitque facundiae coronam, qua ludicra deformitas velaretur. sed Nero nihil ambitu nec potestate senatus opus esse dictitans, se aequum adversum aemulos et religione iudicum meritam laudem adsecuturum, primo carmen in scaena recitat;

mox flagitante vulgo ut omnia studia sua publicaret (haec enim verba dixere) ingreditur theatrum, cunctis citharae legibus obtemperans, ne fessus resideret, ne sudorem nisi ea
 10 quam indutui gerebat veste detergeret, ut nulla oris aut narium excrementa viserentur. postremo flexus genu et coetum illum manu veneratus sententias iudicum opperiebatur ficto pavore. et plebs quidem urbis, histrionum quoque gestus iuvare solita, personabat certis modis plausuque com-
 15 posito. crederes laetari, ac fortasse laetabantur per incuriam publici flagitii.

5. Sed qui remotis e municipiis severaque adhuc et antiqui moris retinente Italia, quique per longinquas provincias lascivia inexperti officio legationum aut privata utilitate advenerant, neque aspectum illum tolerare neque labori
 5 inhonesto sufficere, cum manibus nesciis fatiscerent, turbarent gnaros ac saepe a militibus verberarentur, qui per cuneos stabant, ne quod temporis momentum impari clamore aut silentio segni praeteriret. constitit plerosque equitum, dum per angustias aditus et ingruentem multitudinem enituntur,
 10 obtritos, et alios, dum diem noctemque sedilibus continuant, morbo exitiabili correptos. quippe gravior inerat metus, si spectaculo defuissent, multis palam et pluribus occultis, ut nomina ac voltus, alacritatem tristitiamque coeuntium scrutarentur. unde tenuioribus statim inrogata supplicia, ad-
 15 versum illustres dissimulatum ad praesens et mox redditum odium. ferebantque Vespasianum, tamquam somno conivert, a Phoebio liberti increpitum aegreque meliorum precibus obtectum, mox imminentem perniciem maiore fato effugisse.

6. Post finem ludicri Poppaea mortem obiit, fortuita mariti iracundia, a quo gravida ictu calcis afflicta est. neque enim venenum crediderim, quamvis quidam scriptores tradant, odio magis quam ex fide: quippe liberorum cupiens et
 5 amori uxoris obnoxius erat. corpus non igni abolitum, ut Romanus mos, sed regum externorum consuetudine differentum odoribus conditur tumuloque Iuliorum infertur. ductae tamen publicae exsequiae, laudavitque ipse apud rostra formam eius et quod divinae infantis parens fuisset aliaque for-
 10 tunae munera pro virtutibus.

7. Mortem Poppaeae ut palam tristem, ita recordantibus laetam ob inprudiciam eius saevitiamque, nova insuper invidia Nero complevit prohibendo C. Cassium officio exsequiarum, quod primum indicium mali. neque in longum dilatum est, sed Silanus additur, nullo crimine, nisi quod Cassius opibus vetustis et gravitate morum, Silanus claritudine generis et modesta iuventa praecelebant. igitur missa ad senatum oratione removendos a re publica utrosque deseruit, obiectavitque Cassio quod inter imagines maiorum etiam C. Cassi effugiem coluisset, ita inscriptam 'duci partium': quippe semina belli civilis et defectionem a domo Caesarum quaesitam. ac ne memoria tantum infensi nominis ad discordias uteretur, adsumpsisse L. Silanum, iuvenem genere nobilem, animo praeruptum, quem novis rebus ostentaret.

8. Ipsum dehinc Silanum increpuit isdem quibus patrum eius Torquatam, tamquam disponderet iam imperii curas praeficeretque rationibus et libellis et epistulis libertos, inania simul et falsa: nam Silanus intentior metu et exitio patrum ad praecavendum exterritus erat. inducti posthac vocabulo indicum, qui in Lepidam, Cassii uxorem, Silani amitam, incestum cum fratris filio et diros sacrorum ritus confingerent. trahebantur ut conscii Volcatius Tullinus ac Marcellus Cornelius senatores et Calpurnius Fabatus eques Romanus; qui appellato principe instantem damnationem frustrati, mox Nerone circa summa scelera distentum quasi minores evasere.

9. Tunc consulto senatus Cassio et Silano exilia decernuntur: de Lepida Caesar statueret. deportatusque in insulam Sardiniam Cassius, et senectus eius exspectabatur. Silanus, tamquam Naxum deveheretur, Ostiam amotus; post municipio Apuliae, cui nomen Barium est, clauditur. illic indignissimum casum sapienter tolerans, a centurione ad caedem misso corripitur; suadentique venas abrumpere, animum quidem morti destinatum ait, sed non remittere percussori gloriam ministerii. at centurio quamvis inermem, praevalidum tamen et irae quam timori propiorem cernens premi a militibus. nec omisit Silanus obtinere et intendere ictus, quantum manus nudis valebat, donec a centurione vulneribus adversis tamen in pugna caderet.

10. Haud minus prompte L. Vetus socrusque eius Sextia et Pollitta filia necem subiere, in visi principi tamquam vivendo exprobrarent interfectum esse Rubellium Plautum, generum L. Veteris. sed initium detegendae saevitiae prae-
 5 buit interversis patroni rebus ad accusandum transgrediens Fortunatus libertus, adscito Claudio Demiano, quem ob flagitia vinctum a Vetere Asiae pro consule exsolvit Nero in praemium accusationis. quod ubi cognitum reo, seque et libertum pari sorte componi, Formianos in agros digreditur.
 10 illic eum milites occulta custodia circumdant. aderat filia, super ingruens periculum longo dolore atrox, ex quo percussores Plauti mariti sui viderat; cruentamque cervicem eius amplexa servabat sanguinem et vestes respersas, vidua inpeza luctu continuo nec ullis alimentis nisi quae mortem
 15 arcerent. tum hortante patre Neapolim pergit. et quia aditu Neronis prohibebatur, egressus obsidens, audiret insontem neve consulatus sui quondam collegam dederet liberto, modo muliebri eiulatu, aliquando sexum egressa voce infensa clamitabat, donec princeps immobilem se precibus et invidiae
 20 iuxta ostendit.

11. Ergo nuntiat patri abicere spem et uti necessitate simul adfertur parari cognitionem senatus et trucem sententiam. nec defuere qui monerent magna ex parte heredem Caesarem nuncupare atque ita nepotibus de reliquo consulere. quod aspernatus, ne vitam proxime libertatem actam
 5 novissimo servitio foedaret, largitur in servos quantum aderat pecuniae; et si qua asportari possent, sibi quemque deducere, tris modo lectulos ad suprema retineri iubet. tunc eodem in cubiculo, eodem ferro abscindunt venas, properique et singulis vestibus ad verecundiam velati balineis inferuntur, pater filiam, avia neptem, illa utrosque intuens, et certatim precantes labenti animae celerem exitum, ut relinquerent suos superstites et morituros. servavitque ordinem
 10 fortuna, ac seniores prius, tum cui prima aetas extinguntur. accusati post sepulturam decretumque ut more priorum punirentur. at Nero intercessit, mortem sine vitio permit-
 15 tens. ea caedibus peractis ludibria adiciebantur.

12. P. Gallus eques Romanus, quod Faenio Rufo inti-

mus et Veteri non alienus fuerat, aqua atque igni prohibitus est. liberto et accusatori praemium operae locus in theatro inter viatores tribunicios datur. et menses qui Aprilem eundemque Neroneum sequebantur, Maius Claudii, Iulius Germanici vocabulis mutantur, testificante Cornelio Orfito, qui id censuerat, ideo Iunium mensem transmissum, quia duos iam Torquati ob scelera interfecti infaustum nomen Iunium fecissent.

13. Tot facinoribus foedum annum etiam di tempestatibus et morbis insignivere. vastata Campania turbine ventorum, qui villas arbusta fruges passim disiecit pertulitque violentiam ad vicina urbi; in qua omne mortalium genus vis pestilentiae depopulabatur, nulla caeli intemperie, quae occurreret oculis. sed domus corporibus exanimis, itinera funeribus complebantur; non sexus, non aetas periculo vacua; servitia perinde et ingenua plebes raptim extingui, inter coniugum et liberorum lamenta, qui dum adsident, dum deslent, saepe eodem rogo cremabantur. equitum senatorumque interitus, 10 quamvis promisci, minus flebiles erant, tamquam communi mortalitate saevitiam principis praevenirent.

Eodem anno dilectus per Galliam Narbonensem Africamque et Asiam habiti sunt supplendis Illyricis legionibus, ex quibus aetate aut valetudine fessi sacramento solvebantur. 15 cladem Lugdunensem quadragens sesterzio solatus est princeps, ut amissa urbi reponerent; quam pecuniam Lugdunenses ante obtulerant urbis casibus.

14. C. Suetonio Luccio Telesino consulibus Antistius Sosianus, factitatis in Neronem carminibus probrosis exilio, ut dixi, multatus, postquam id honoris indicibus tamque promptum ad caedes principem accepit, iniquis animo et occasionum haud segnis Pammenem eiusdem loci exulem et Chaldaeorum arte famosum eoque multorum amicitias innexum, similitudine fortunae sibi conciliat. ventitare ad eum nuntios et consultationes non frustra ratus, simul annuam pecuniam a P. Anteio ministrari cognoscit. neque nescium habebat Anteiū caritate Agrippinae invisum Neroni opesque eius 10 praecipuas ad eliciendam cupidinem eamque causam multis exitio esse. igitur interceptis Antei literis, furatus etiam li-

bellos, quibus dies genitilis eius et eventura secretis Pam-
 menis occultabantur, simul repertis quae de ortu vitae
 15 Ostorii Scapulae composita erant, scribit ad principem magna
 se et quae incolumitati eius conducere adlaturum, si bre-
 vem exilii veniam inpetravisset: quippe Anteiū et Ostorium
 imminere rebus et sua Caesarisque fata scrutari. exim mis-
 sae liburnicae advehiturque prope Sosianus. ac vulgato
 20 eius indicio inter damnatos magis quam inter reos Anteiū
 Ostoriusque habebantur, adeo ut testamentum Antei nemo
 obsignaret, nisi Tigellinus auctor extitisset, monito prius
 Anteiō ne supremas tabulas moraretur. atque ille hausto
 veneno, tarditatem eius perosus intercisis venis mortem ad-
 25 properavit.

15. Ostorius longinquis in agris apud finem Ligurum id
 temporis erat. eo missus centurio, qui caedem eius matura-
 ret. causa festinandi ex eo oriebatur, quod Ostorius multa
 militari fama et civicam coronam apud Britanniam meritis,
 5 ingenti vi corporis armorumque scientia metum Neroni fece-
 rat, ne invaderet pavidum semper et reperta nuper coniura-
 tione magis exterritum. igitur centurio, ubi effugia villae
 clausit, iussa inperatoris Ostorio aperit. is fortitudinem saepe
 adversum hostes spectatam in se vertit: et quia venae quam-
 10 quam interruptae parum sanguinis effundebant, hactenus manu
 servi usus, ut innotum pugionem extolleret, adpressit dex-
 tram eius iuguloque occurrit.

16. Etiam si bella externa et obitas pro re publica mor-
 tes tanta casuum similitudine memorarem, meque ipsum sa-
 tias cepisset aliorumque taedium exspectarem, quamvis ho-
 nestos civium exitus, tristes tamen et continuos aspernan-
 5 tium: at nunc patientia servilis tantumque sanguinis domi
 perditum fatigant animum et maestitia restringunt. neque
 aliam defensionem ab iis quibus ista noscentur exegerim,
 quam ne oderim tam segniter pereuntes. ira illa numinum in
 res Romanas fuit, quam non, ut in cladibus exercituum aut
 10 captivitate urbium, semel edito transire licet. detur hoc in-
 lustrum virorum posteritati, ut quo modo exsequiis a pro-
 misca sepultura separantur, ita in traditione supremorum
 accipiant habeantque propriam memoriam.

17. Paucos quippe intra dies eodem agmine Annaeus Mela, Cerialis Anicius, Rufrius Crispinus, C. Petronius cecidere, Mela et Crispinus equites Romani dignitate senatoria. nam hic quondam praefectus praetorii et consularibus insignibus donatus ac nuper crimine coniurationis in Sardiniam exactus, accepto iussae mortis nuntio semet interfecit. Mela, quibus Gallio et Seneca parentibus natus, petitione honorum abstinuerat per ambitionem praeposteram, ut eques Romanus consularibus potentia aequaretur; simul acquirendae pecuniae brevius iter credebat per procuraciones administrandis principis negotiis. idem Annaeum Lucanum genuerat, grande adiumentum claritadinis. quo interfecto dum rem familiarem eius acriter requirit, accusatorem concivit Fabium Romanum, ex intimis Lucani amicis. mixta inter patrem filiumque coniurationis scientia fingitur, adsimilatis Lucani literis: quas inspectas Nero ferri ad eum iussit, opibus eius inhians. at Mela, quae tam promptissima mortis via, exsolvit venas, scriptis codicillis quibus grandem pecuniam in Tigellinum generumque eius Cossutianum Capitonem erogabat, quo cetera manerent. additur codicillis, tamquam de iniquitate exitii querens ita scripsisset, se quidem mori nullis supplicii causis, Rufrium autem Crispinum et Anicium Cerialem vita frui infensos principi. quae composita credebantur de Crispino, quia interfectus erat, de Ceriale, ut interficeretur. neque enim multo post vim sibi attulit, minore quam ceteri miseratione, quia proditam Gaii Caesari coniurationem ab eo meminere.

18. De C. Petronio pauca supra repetenda sunt. nam illi dies per somnum, nox officiis et oblectamentis vitae transigebatur; utque alios industria, ita hunc ignavia ad famam protulerat, habebaturque non ganeo et profligator, ut plerique sua haurientiam, sed erudito luxu. ac dicta factaque eius quanto solutiora et quaedam sui negligentiam praeferebant, tanto gratius in speciem simplicitatis accipiebantur. pro consule tamen Bithyniae et mox consul vigentem se ac parem negotiis ostendit. dein revolutus ad vitia, seu vitiorum imitatione, inter paucos familiarium Neroni adsumptus est, elegantiae arbiter, dum nihil amoenum et molle adfuen-

tia putat, nisi quod ei Petronius adprobavisset. unde invidia Tigellini quasi adversus aemulum et scientia voluptatum potiore. ergo crudelitatem principis, cui ceterae libidines
 15 cedebant, adgreditur, amicitiam Scaevini Petronio obiectans, corrupto ad indicium servo ademptaque defensione et maiore parte familiae in vincla rapta.

19. Forte illis diebus Campaniam petiverat Caesar, et Cumas usque progressus Petronius illic attinebatur; nec tulit ultra timoris aut spei moras. neque tamen praeceps vitam expulit, sed incisas venas, ut libitum, obligatas aperire rursum et adloqui amicos, non per seria aut quibus gloriam constantiae peteret. audiebatque referentes, nihil de immortalitate animae et sapientium placitis, sed levia carmina et faciles versus. servorum alios largitione, quosdam verberibus adfecit. iniiit et epulas, somno indulsit, ut quamquam
 10 coacta mors fortuitae similis esset. ne codicillis quidem, quod plerique pereuntium, Neronem aut Tigellinum aut quem alium potentium adulatus est: sed flagitia principis sub nominibus exoletorum feminarumque et novitatem cuiusque stupri perscripsit atque obsignata misit Neroni. fregitque anulum, ne mox usui esset ad facienda pericula.

20. Ambigenti Neroni, quonam modo noctium suarum ingenia notescerent, offertur Silia, matrimonio senatoris haud ignota et ipsi ad omnem libidinem adscita ac Petronio perquam familiaris. agitur in exilium, tamquam non siluisset
 5 quae viderat pertuleratque, proprio odio. at Minucium Thermum praetura functum Tigellini simultatibus dedit, quia libertus Thermi quaedam de Tigellino criminosae detulerat, quae cruciatibus tormentorum ipse, patronus eius nece immerita luere.

21. Trucidatis tot insignibus viris, ad postremum Nero virtutem ipsam excindere concupivit interfecto Thrasea Pacto et Barea Sorano, olim utrisque infensus, et accedentibus causis in Thraseam, quod senatu egressus est, cum de Agrippina referretur, ut memoravi, quodque iuvenalium ludicro
 5 parum spectabilem operam praebuerat; eaque offensio altius penetrabat, quia idem Thrasea Patavi, unde ortus erat, ludis † cetastis a Troiano Antenore institutis habitu tragico cecine-

rat. die quoque, quo praetor Antistius ob probra in Nerone composita ad mortem damnabatur, mitiora censuit obtinuitque; et cum deum honores Poppaeae decernuntur, sponte absens, funeri non interfuerat. quae obliterari non sinebat Capito Cossutianus, praeter animum ad flagitia praecipitem iniquus Thraseae, quod auctoritate eius concidisset, iuvantis Cilicum legatos, dum Capitonem repetundarum interrogant. 15

22. Quin et illa obiectabat, principio anni vitare Thraseam sollemne ius iurandum; nuncupationibus votorum non adesse, quamvis quindecimvirali sacerdotio praeditum; numquam pro salute principis aut caelesti voce immolavisse; assiduam olim et indefessum, qui vulgaribus quoque patrum consultis semet factorem aut adversarium ostenderet, triennio non introisse curiam; nuperrimeque, cum ad coercendos Silanum et Veterem certatim concurreretur, privatis potius clientium negotiis vacavisse. secessionem iam id et partes et, si idem multi audeant, bellum esse. 'ut quondam C. Caesarem' inquit 'et M. Catonem, ita nunc te, Nero, et Thraseam avida discordiarum civitas loquitur. et habet sectatores vel potius satellites, qui nondum contumaciam sententiarum sed habitum voltumque eius sectantur, rigidi et tristes, quo tibi lasciviam exprobrent. huic uni incolumitas tua sine cura, artes sine honore. prosperas principis res spernit: etiamne luctibus et doloribus non satiatur? eiusdem animi est Poppaeam divam non credere, cuius in acta divi Augusti et divi Iuli non iurare. spernit religiones, abrogat leges. diurna populi Romani per provincias, per exercitus curatius leguntur, ut noscatur quid Thrasea non fecerit. aut transeamus ad illa instituta, si potiora sunt, aut nova cupientibus auferatur dux et auctor. ista secta Tuberones et Favonios, veteri quoque rei publicae ingrata nomina, genuit. ut imperium evertant, libertatem praeferunt: si perverterint, libertatem ipsam adgredientur. frustra Cassium amovisti, si gliscere et vigere Brutorum aemulos passurus es. denique nihil ipse de Thrasea scripseris: disceptatorem senatum nobis relinque.' extollit ira promptum Cossutiani animum Nero adicitque Marcellum Eprium acri eloquentia. 30

23. At Baream Soranum iam sibi Ostorius Sabinus eques

Romanus poposcerat reum ex proconsulatu Asiae, in qua offensiones principis auxit iustitia atque industria, et quia portui Ephesiorum aperiendo curam insumpserat vimque civitatis Pergamenae, prohibentis Acratum Caesaris libertum statuas et picturas evehere, inultam omiserat. sed crimini datur amicitia Plauti et ambitio conciliandae provinciae ad spes novas. tempus damnationi delectum, quo Tiridates accipiendo Armeniae regno adventabat, ut ad externa rumoribus intestinum scelus obscuraretur, an ut magnitudinem imperatoriam caede insignium virorum quasi regio facinore ostentaret.

24. Igitur omni civitate ad excipiendam principem spectandumque regem effusa, Thrasea occursum prohibitus non demisit animum, sed codicillos ad Neronem composuit, requirens obiecta et expurgaturum adseverans, si notitiam criminum et copiam diluendi habuisset. eos codicillos Nero properanter accepit, spe exterritum Thraseam scripsisse per quae claritudinem principis extolleret suamque famam dehonestaret. quod ubi non evenit vultumque et spiritus et libertatem insontis ultro extimuit, vocari patres iubet.

25. Tum Thrasea inter proximos consultavit, temptaretne defensionem an sperneret. diversa consilia adferebantur. quibus intrari curiam placebat, securos esse de constantia eius disserunt; nihil dicturum nisi quo gloriam auget; segnes et pavidos supremis suis secretum circumdare. aspiiceret populus virum morti obvium, audiret senatus voces quasi ex aliquo numine supra humanas: posse ipso miraculo etiam Neronem permoveri. si crudelitati insisteret, distinguere certe apud posteros memoriam honesti exitus ab ignavia per silentium pereuntium.

26. Contra qui opperendum domui censebant, de ipso Thrasea eadem, sed ludibria et contumelias imminere: subtraheret aures conviciis et probris. non solum Cossutianum aut Eprium ad scelus promptos: superesse qui forsitan manus ictusque per immanitatem ingesturi sint; etiam bonos metu sequi. detraheret potius senatui, quem semper ornavisset, infamiam tanti flagitii, et relinqueret incertum quid viso Thrasea reo decreturi patres fuerint. ut Neronem flagitiorum pu-

dor caperet, inrita spe agitari; multoque magis timendum ne in coniugem, in filiam, in cetera pignora eius saeviret. 10 proinde intemeratus, inpollutus, quorum vestigiis et studiis vitam duxerit, eorum gloria peteret finem. aderat consilio Rusticus Arulenus, flagrans iuvenis, et cupidine laudis offerebat se intercessurum senatus consulto: nam plebei tribunus erat. cohibuit spiritus eius Thræsea, ne vana et reo non pro- 15 futura, intercessori exitiosa inciperet. sibi actam aetatem, et tot per annos continuum vitae ordinem non deserendum: illi initium magistratum et integra quae supersint. multum ante secum expenderet, quod tali in tempore capessendae rei publicae iter ingrederetur. ceterum ipse, an venire in sena- 20 tum deceret, meditationi suae reliquit.

27. At postera luce duae praetoriae cohortes armatae templum Genetricis Veneris insedere. aditum senatus globus togatorum obsederat non occultis gladiis, dispersique per fora ac basilicas cunei militares. inter quorum aspectus et minas ingressi curiam senatores, et oratio principis per quae- 5 storem eius audita est: nemine nominatim compellato patres arguebat, quod publica munia desererent eorumque exemplo equites Romani ad segnitiam verterentur: etenim quid mirum e longinquis provinciis haud venire, cum plerique adepti consulatum et sacerdotia hortorum potius amoenitati inservirent. 10 quod velut telum corripuere accusatores.

28. Et initium faciente Cossutiano, maiore vi Marcellus summam rem publicam agi clamitabat; contumacia inferiorum lenitatem imperitantis dominui. nimium mites ad eam diem patres, qui Thræseam desciscentem, qui generum eius Helvidium Priscum in isdem furoribus, simul Paconium Agrippinum, paterni in principes odii heredem, et Curtium Montanum detestanda carmina facitantes eludere inpune sinerent. requirere se in senatu consularem, in votis sacerdotem, in iure iurando civem, nisi contra instituta et caerimonias maiorum proditorem palam et hostem Thræsea induisset. de- 10 nique agere senatorem et principis obtrectatores protegere solitus veniret, cepseret quid corrigi aut mutari vellet: facilius perlaturus singula increpantis vocem quam nunc silentium perferrent omnia damnantis. pacem illi per orbem terrae, an

15 victorias sine damno exercituum displicere? ne hominem bonis publicis maestum, et qui fora theatra templa pro soliditudine haberet, qui minitaretur exilium suum, ambitionis pravae compotem facerent. non illi consulta haec, non magistratus aut Romanam urbem videri. abrumperet vitam ab ea
20 civitate, cuius caritatem olim, nunc et aspectum exuisset.

29. Cum per haec atque talia Marcellus, ut erat torvus ac minax, voce vultu oculis ardesceret, non illa nota et celebritate periculorum sueta iam senatus maestitia, sed novus et altior pavor manus et tela militum cernentibus. simul ipsius
5 Thraseae venerabilis species obversabatur; et erant qui Helvidium quoque miserarentur, innoxiae adfinitatis poenas daturum. quid Agrippino obiectum nisi tristem patris fortunam? quando et ille perinde innocens Tiberii saevitia concidisset. enimvero Montanum probae iuventae neque famosi carminis,
10 quia protulerit ingenium, extorrem agi.

30. Atque interim Ostorius Sabinus Sorani accusator ingreditur orditurque de amicitia Rubellii Planti, quodque proconsulatum Asiae Soranus pro claritate sibi potius adcommo-
datum quam ex utilitate communi egisset, alendo seditiones
5 civitatum. vetera haec: sed recens et quo discrimini patris filiam conectebat, quod pecuniam magis dilargita esset. acciderat sane pietate Serviliae (id enim nomen puellae fuit), quae caritate erga parentem, simul imprudentia aetatis, non tamen aliud consultaverat quam de incolumitate domus, et an
10 placabilis Nero, an cognitio senatus nihil atrox adferret. igitur accita est in senatum, steteruntque diversi ante tribunal consulum grandis aevo parens, contra filia intra vicensimum aetatis annum, nuper marito Anno Pollione in exilium pulso viduata desolataque, ac ne patrem quidem intuens,
15 cuius onerasse pericula videbatur.

31. Tum interrogante accusatore, an cultus dotales, an detractum cervici monile venum dedisset, quo pecuniam faciendis magicis sacris contraheret, primum strata humi longoque fletu et silentio, post altaria et aram complexa 'nul-
5 los' inquit 'impios deos, nullas devotiones, nec aliud infelicibus precibus invocavi quam ut hunc optimum patrem tu, Caesar, vos, patres, servaretis incolumem. sic gemmas et

vestes et dignitatis insignia dedi, quo modo si sanguinem et vitam poposcissent. viderint isti, antehac mihi ignoti, quo nomine sint, quas artes exerceant: nulla mihi principis mentio nisi inter numina fuit. nescit tamen miserrimus pater et, si crimen est, sola deliqui.'

32. Loquentis adhuc verba excipit Soranus proclamatque non illam in provinciam secum profectam, non Plauto per aetatem nosci potuisse, non criminibus mariti conexam: nimiae tantum pietatis ream separarent, atque ipse quamcumque sortem subiret. simul in amplexus occurrentis filiae ruebat, nisi interiecti lictores utrisque obstitissent. mox datus testibus locus; et quantum misericordiae saevitia accusationis permoverat, tantum irae P. Egnatius testis concivit. alienus hic Sorani, et tunc emptus ad opprimendum amicum, auctoritatem Stoicae sectae praeferebat, habitu et ore ad exprimendam imaginem honesti exercitus, ceterum animo perfidiosus, subdolos, avaritiam ac libidinem occultans; quae postquam pecunia reclusa sunt, dedit exemplum praecavendi, quo modo fraudibus involutos aut flagitiis commaculatos, sic specie bonarum artium falsos et amicitiae fallaces.

33. Idem tamen dies et honestum exemplum tulit Cassii Asclepiodoti, qui magnitudine opum praecipuus inter Bithynos, quo obsequio florentem Soranum celebraverat, labentem non deseruit, exutusque omnibus fortunis et in exilium actus, aequitate deum erga bona malaque documenta. Thraseae Soranoque et Serviliae datur mortis arbitrium. Helvidius et Paconius Italia depelluntur. Montanus patri concessus est, praedicto ne in re publica haberetur. accusatoribus Eprio et Cossutiano quinquagiens sestertium singulis, Ostorio duodeciens et quaestoria insignia tribuuntur.

34. Tum ad Thraseam in hortis agentem quaestor consulis missus vesperscente iam die. inlustrium virorum feminarumque coetum frequentem egerat, maxime intentus Demetrio Cynicae institutionis doctori, cum quo, ut coniectare erat intentione vultus et auditis, si qua clarius proloquebantur, de natura animae et dissociatione spiritus corporisque inquirebat, donec advenit Domitius Caecilianus ex intimis amicis et ei quid senatus censuisset exposuit. igitur flentes

queritantesque qui aderant facessere propere Thrasea neu
 10 pericula sua miscere cum sorte damnati hortatur, Arriamque
 temptantem mariti suprema et exemplum Arriae matris sequi
 monet retinere vitam filiaeque communi subsidium unicum
 non adimere.

35. Tum progressus in porticum illic a quaestore repe-
 ritur, laetitiae propior, quia Helvidium generum suum Italia
 tantum arceri cognoverat. accepto dehinc senatus consulto
 Helvidium et Demetrium in cubiculum induoit; porrectisque
 5 utriusque brachii venis, postquam cruorem effudit, humum
 super spargens, propius vocato quaestore 'libamus' inquit
 'Iovi liberatori. specta, iuvenis; et omen quidem di prohi-
 beant, ceterum in ea tempora natus es, quibus firmare ani-
 mum expediat constantibus exemplis.' post lentitudine exitus
 10 graves cruciatus adferente, obversis in Demetrium * * *

CORNELII TACITI

LIBRI QUI SUPERSUNT.

TERTIUM RECOGNOVIT

CAROLUS HALM.

TOMUS POSTERIOR

HISTORIAS ET LIBROS MINORES CONTINENS.

LIPSIAE

SUMPTIBUS ET TYPIS B. G. TEUBNERI.

MDCCCLXXV.

COMMENTARIUS CRITICUS.

HISTORIARUM LIBER I.

Cap. 1,1 uinius] Junius *dett. et sic deinceps; recepit Ritterus coll. Mommseni J.R.N. 4195* | 2 [post cond. urbem] *Herm. Müller mus. rhen. 21,408* | 9 inter fensos | 10 averseris *Pichena: aduerseris* | 16 nec cum amore *Muretus*

2,1 opimum] opibus (horridum *Ernesti*, rapidum *Madvig*) | 2 etiam in pace *Ritter* | 4 prospere In orientem aduersae in occidentes. returbatum | 6 omissa *Lipsius: missa, cf. Wölfflin in Philol. 27,119* | coortae *Muretus: cohorte* | 7 etiam prope etiam (etiam prope *Wölfflin coll. H.3,46*) | 10 urbes *spurium esse vidit Wölfflin l. c. p.123, idem* hausta aut obruta fecundissima C. ora scribens | fecundissimae C. orae. urbs *Pichena (sed relicto urbes, ut orae esset genetivus): fecundissima campaniae ora et* | 13 infecta

3,1 ut non (*corr. ex nec*) et (*et in ras.*) | 3 audentes *Lipsius: audientes* | constates | 5 necessitates fort. toleratae (*del. ipsa necessitas*) *Ernesti*, necessitates ipsa necessitate f. t. *Madvig* | ipsa necis necessitas *C. Meiser, an ipsa necis f. tolerata?* | 6 pare s. l. *add. s (par Wurm)* | 9 tristitia | 10 magisve iustis *Rhenamus: magis uetustis* | uindictis *Meiser*

4,10 usurpatā statim libertatē | 12 integrā

5,9 sed *Rhenamus: et* | 15 reuerabantur *Pichena*

6,3 onerabant *Lipsius* | 4 ciconio barrone | 8 homine | 9 legiones | 14 cepti | 15 audienti | 7,13 parem invidiam adferebant *Bezenberger: praeminuit iam afferebant*

8,2 fuit] fit | 3 et praeclarus pacis a. *Ritter* | 4 dono *Pute-*

olanus: domino in rasura | 6 Germanicis *Agricola*: germanis | 8 Germanici *Rhenanus*: germani | 10 inflati *Heinsius* | metus | 12 uergenius et sic saepius

9,12 cunctatur *Classen* (*Symb. I, 22*): cunctantur

10,5 repositus, em. *Acidalius*, cf. *A. 4, 44. H. 1, 13. 46. 88 etc.* | 8 se add. *Ritter*, cf. *Madvigii Adv. II, 599 n. 1* | 10 set *Madvig*: et | 16 fati vi et idem | 11,1 coercetur *Ernesti coni.* | 3 difficile | 5 domui *Ricklefs*: domi | 6 legio *Lipsius*: legiones (legio agens *Heinisch*, ac leg. in ea *Ernesti obelo notavit*) | 13 cessura erant

12,4 arbitrio pr. m. | 10 militis tulta spe | 11 ambitionis *Faërmus*: ambitionis | 12 etiam Titi Vini odio *Acidalius* | 13 eodem auctu *Jac. Lectus*

13,2 et om. | 4 rebus in min. *Muretus*, at cf. *Wölfl. p. 129* | 7 consensū | 10 caeleps | 14 Poppaeam *Acidalius*: iam poppe (edd. ā m. 2 sup. e) | 19 nec segnis, donec bellum fuit, et *Acid.* nec, donec b. fuit, segnis et *Heraeus* | 21 indie (add. m sup. l. m. 2)

14,3 erumperet et *Ritter* | 7 accersiri, em. *J. Fr. Gron.* | 12 ex aestimatione *Wurm*: et extimatione (et aestimatione *Beroaldus*)

15,3 Gnaei *Freinsheim*: nunc | 5 gentis *Sulpiciae Ernesti*, *Sulpicia* ac *Lutatia decora Freinsheim* | 15 sint *Lipsius* | 16 est] et | 22 praecipuā 1 m. | 24 et pessimi *J. Freudenberg in Ann. philol. 1872 p. 397* | 25 etiam si nos: etiam (etenim *Heinsius*, set iam *Ritter*) idem vitium est in *Med. Hist. 2, 32*

16,4 possit *Rhenanus*: posset | 7 elegi cepimus | 8 quenque, ut plerumque | 9 aestimatur *Beroaldus*: extimatur | 23 utilissimus bonarum idem ac breuissimus bonarum (cf. idem vitium supra c. 2, 7) | 25 ut in gentibus ed. princ.

18,4 contemptore | 5 signi facta | 7 exemplo D. Augusti et more militari *Ferretus* | 9 duodeuicensimam (de in ras.) em. *Pichena* | 13 audito | 19,4 medii *Freinsheim*: medie cf. *Wesenbergii emend. Cic. Tuscul. III, 20* | 7 in die cf. 1, 13 | 11 praetexto *Wölflin l. c. p. 130* | ille | 13 his | 15 excusatis pr. m.

20,3 milies *Lambinus*: mille | 5 illi | 8 exactionis 1 m. (exactionibus *C. Voelker Symb. philol. Bonn. 453*) | quinquaginta maluit *Lamb. ex Suet. Galba 15* | 11 auctionibus *Rhenanus* |

12 donasset | 14 Autronius Naso *Heinsius*, Actorius N. *Oberlin coll. Suet. Jul. 9* | 15 nec id remedium *Acidalius* | 16 formidine *Heraeus*: formidinem

21,4 Galba, *em. Puteolanus* | 8 nocuisset | 9 [occidi posse] *Ritter et Urlichs* | 10 audiendumque | 11 convaluisse *Acid.*

22, 1 Othoni *Faërmus*: othonis | 3 [matrimonia] *Ritter et Urlichs* | 8 spernantibus | 11 ptolom̄s, *item c. 23 in.* | Hispania, *em. Acidalius* | 13 iam ex rumore *idem* | 17 credendi *Pichena*: credi

23, 8 inopiā | 25, 10 [et ceteros] *M. Hertz* | 12 in communi, *em. Rhenanus* | 26, 1 legionariorum *Ritter* | 4 Jan. (Januariarum) *add. Pichena* | die *Wölfflin*: dierum (*manet lectio incerta, quoniam, ut adfirmat Ritterus, iduum dierū in Med. m. 2. super versum legitur nec iam prima scriptura dignosci potest; cf. de loco etiam Mommsen in Hermae I, 433*) | 6 emulentos | 11 erumpentibus | 12 galba

27, 2 tristitia | 4 adsisterat | 11 sub eadem | 16 gaudiis *Faërmus*: gladiis (gaudio *Pichena*) | 29, 3 quem] q; | 12 re .p. | fatu, *em. Puteol.* | 14 res *corr. ex rem, unde Walther adversa rerum* | 15 discam *Freinsheim*: dicam

30, 2 in comparationem *Eussner Spec. crit. 32* | 5 meretur *Acidal.* | 6 specie *Rhenanus*: speciē | 7 comessationes, *sed 2, 76 cōmissationibus* | 9 dedecus *Puteolanus*: decus | 13 uacua] uana *codd. dett.* | 23 perinde *Rhenanus, at cf. Schoemanni Opuscc. 4, 209* | donatio, *sed 1, 5 donatiū*

31, 2 euenit forte magis et nullo *Pichena*: euentior te magis et nonnullo | 3 rapit signa *C. Meiser*: par signas | quam quod *Heinsius, at cf. Walth. ad h. l. et Meutzneri dissert. de interpol. apud Demosth. p. 17* | 4 missus et ... tendentes] *haec transposuit Acid. post arcesserent v. 7* | 7 accerserent, *ut fere semper* | 8 diffidebat, *em. Acidal.* | 12 [tribunorum] *Nipperdey, at cf. Wurm in Ann. philol. vol. 71, 456* | 13 longinus | 14 sed quia e *Acidal.* | 15 principis | [suo] *Ernesti* | 17 Celsum infestis] festum incestis (*Celsum ingestis al.*) | 20 reuersos *Döderlein (in adnot.): rursus*

32, 1 implerat *Acidalius* | 2 exilium, *em. idem* | 3 aut theatro

nos: atheatro (ac theatro vulgo) | 12 spiratio (si qua ratio Weissenborn) | 13 regressum Ritter: regressus

33,5 non: num *Jac. Gron. an Freinsheim* | 8 obsidione n. toleraturos | 9 consensū | valeat *Ritter* | 10 indignatio relanguescat *nos: indignatione languescat (i. elanguescat Jac. Gron.)* | perinde *Nipperdey*

34,8 multa | arbitrantur *Urlichs*

35,3 intro *malebat Acid.* | 6 ferocis | 9 corpore resistens *Faërmus* | 36,9 pressare (*idem vitium Ann. 14, 10*) | armis] artius *Muretus* | 12 uolgūs (vulgus *Ritter*)

37,15 Cilonis *Ritter: chilonis* | 18 quae in castris *repetita lectione versus praecedentis* | 23 quod *del. Acid.* | 24 Tigellini *J. Fr. Gron. egialii (Elii [immo Helii] Lipsius, Egnatii Bezzenberger)* | praeierunt *Sirker in ann. philol. 1868 p. 267: perierunt (pepererunt Heinsius, perdiderunt Ritter, corripuerunt Weissenborn, qua in emendandi ratione obiectum quae, non quod flagitaretur)* | 27 exprobat

38,2 arcessivit *nos: accersit* | 4 aversantes *Agricola: aduersantes* | 11 cunctationi *cod. Gud.* | 12 aperiri *Muretus: aperire* | 14 ut non .. distinguerentur *Ritter*

39,4 redire .. peteret, *em. Nipperdey* | 7 quorum] morum | 10 postremum *Rhenamus: posterum* | 14 ostentauerint

40,6 plebe (plebes *Ritter, at cf. Wölfflin Philol. 26, 118*) | 10 rapidis *codd. dett. at cf. H. 2, 40 citus equo*

41,2 Galbam *Rhenamus: galbae* | adilium | 8 uarię prodere | 9 et *addidi* | 10 hoc agerent *Muretus coll. Suet. Galb. 20* | 11 e *om.* | 17 adacta *Groslotius* | 42,4 conscientia, *em. Acid.* | 7 ictus *Meiser* | Caro *Rhenamus: cario*

43,2 Galba *Lipsius: galbae* | custodiae Pisonis *idem: custodia et apisonis (ad custodiam Pisoni Acid. custodiae causa Pisoni Weissenborn)* | 9 ardentis *Heinsius: ardentis* | 10 a s. l. m. 2 | 12 est *addidi (trucidatur Gud.)*

44,5 confuderat, Pisonis *distinguit Joh. Müller, Beiträge zur Krit. u. Erkl. I, p. 23* | 9 quine uere | 14 ultionem ad praesens, in post. munim. *Acidalius, munim. in post., ad praes. ultionem Muretus*

45,7 celso consulem signatum | 8 ad om. | 13 *'expectabatur aut iubens et adfirmans, aut iussum .. adfirmans subtraxit, sine et'* Madvig ad Cic. de fin. p. 804 ed. II.

46,5 suspecta | 10 manipuli sparsa Pichena: manipulis pars | 19 in bella Heinsius, at cf. Nipp. ad Ann. 2, 68 | 21 averteret Jac. Gron. auerteret et | 23 profectus Joh. Müller l. c. I, 28; Heraeus addit ablegatus post seponeretur | 26 libertinum Ernesti

47,2 uacat | 6 omisisse tot fensas | 10 frs (frater eius Ritter)

48,3 exui | 9 ritum coni. Ritter | 10 temptasset Puteolanus: temperasset (temerasset Rhenanus) | 11 est Ritter: et | 12 agebatur Wurm | 17 pro consule nos: proconsulatu (proconsul Muretus) | 19 calidus | 22 supraema

49,1 et plur. lud. uexatum, licentia tenebrarum transposuit Doederlein, at cf. Wölfflin l. c. p. 132 | 2 primoribus Faërmus: prioribus | 10 magis] magnis | 14 ignavus Acidalius

50,4 exercitūs (exercitus Ritter) | 11 pars aliam | 17 templo | 22 principum Imelius mutus | 51,9 ad dedecus | 10 noverant exercitus: finibus interpunxit Acidal. | 11 contractae Rhenanus: confractae | 12 rursūs pr. m. rursus corr. | 14 qua herenum | 19 hauserant Haase: hauserunt | 26 facunda

52,1 ipsa | 5 sordes Acidalius: sorde, ut est 1, 60 | in adimendis Ritter, [adimendis .. ordinibus] Nipperdey, cf. Wurm l. c. p. 456 | 7 ut add. Rhenanus | 10 imperi dandi Nipperdey: imperandi (impetrandi Agricola) | 13 Fabius] bius | 16 obtentans | 17 nulla | 22 titum

53,1 decorus Baiter: decori (pro decor;) | 2 scito Lipsius: cito | 3 [iuvenem] Nipperdey | 6 id Caecina Heinsius | 10 galba | 11 inferioribus 1. m. | 54,4 in suas iniurias | 10 ni sibi nos: nisi cf. Ann. 1, 48 | 11 inscitia Heraeus | 14 legione

55,4 insito coni. Lipsius, at cf. 2, 20 | 5 pigit (fort. piguit, ut Med. habet 1, 8 fit pro fuit, 1, 11 domi pro domui) | 11 dirumpunt (deripiunt Acid. derumpunt Ritter) | 12 promptus | 15 sacramenta | 18 e sugg. Heinsius, ipse malim de sugg. coll. 3, 29 tela de testudine laberentur

56,7 abrecti | 9 Inde | 19 queri

57,2 postero codd. dett. | 3 agrippiensem | gressus | 9 agrip-

pienses | 10 pecuniā *cum* s *sup.* ā | 11 ualidis | 14 falerasque
| 15 vel avaritia *coni.* *Wölfflin l. c. p. 133*

58,5 raro *Fr. Jacob:* paro (p et r litterae in scriptura *Longo-*
bardica sunt simillimae) | 6 belligicae | burdunem | 11 in cu-
stodiam abditus *Wurm* | 12 stratis *codd. dett. sedatis Doeder-*
lein; at intellexit Jacob stasis participium esse verbi sistere | 13
centurio. Crispinus *distinxit Meutner* | se *add. Jac. Gron.*

60,1 trebellinus | sorde (sordem *Baiter coll. 1, 52*) | 6 celius
tribellio | 7 fœdus | 12 audiendo | 61,3 abnuerint, *em. Rhena-*
nus | 4 italia | 5 Poeninis *Rhenanus:* paennis | 8 una *Lipsius:*
una prima | 62,1 mira inter] mirante | 5 uilibus festinatiusne
| 6 fortuna | 7 inmeriti | 10 metumue *Heraeus* | 11 nom. . ad-
ditō (nomen . . additum *alii*) | 14 leni *Pichena et Acidalius:* leui |
18 nomen

63,3 raptisae repente, *em. J. Fr. Gron.* (raptis repente *al.*
raptis repente . . rabie eunt *Heraeus*) | 5 cupidinē et furore et
rabie | 7 ad] a | 12 tendebant *Muretus*

64,2 leuchrorum, *em. Puteol.* | 3 formidinem *cod. Gud.* | vol-
vebant *Graevius* | 4 est nos: et | 7 fuit. Cohortium intempe-
rie . . iurgia *distinguit Freudenberg* | quattuordecim | 10 is |
11 animaduersionē | 14 deferret (deferrent *Jacob*) | 16 Tau-
riana nos: taurina, *cf. 1, 59 et Marquardti Antiqu. Rom. III, 2*
not. 2122 | octavam decimam *Ritter:* XVIII

65,1 et Vienn. *om.* Viennensesque *Puteol.* | 6 unde aucta aemu-
latio *Jacob* | 11 magnitudine | 15 contraderet (contra caderet
Jacob) | 66,2 ne *J. Fr. Gron.* nec | posset | 7 uetusta | 8 uien-
sium | mox auribus *Meiser:* saxuribus | 14 uocantiorum

67,1 per Caecinam haustum *Meiser:* p̄ caecina hausit

68,7 Romanae more mil. *Heinsius,* more nostrae mil. *Sirker*
| 8 in medio *Puteol.* | 14 dederunt | 16 animā (*pro animū*) ad-
uertit | 69,2 verba [placa]bilem — — incertum (*cap. 75, 10*),
item inopia (c. 86, 13) usque ad Cyprum (II, c. 2 v. 7) nunc in
Med. desunt, bifolio deperdito. Repetiimus ad hanc partem lec-
tionum duorum Florentinorum (a b) ex Med. descriptorum, prius-
quam illud bifolium interisset. Aliorum codd. lectiones signo al.
indicavimus. | 2 civitatis] nouitates a b | et minis b, minis a

verbis *al. ut est H. 3,24* | 5 *cosutianus unus e b* | 7 *ut est mos vulgo al. Correxerit locum H. A. Koch Philol. 28, 365 verbis rectius distinctis, cf. H. 1,80* | 8 *miserecordia ab* | *saevitiae Hein-sius* | *effusi ed. princ.* | 9 *molliora malebat Lipsius*

70,3 *Silianam Bipontini: silanum a b, cf. H. 2,17* | 5 *silani a b* | 6 *acciti a, sed ex super ac* | *prouocati a b* | 7 *ac tamen a 1 m.* | 9 *transire ab, em. Puteol.* | 11 *religionis a* | *epopediam ab* | 12 *ipsos: epistulas Wurm, cf. tamen Ritter mus. rhen. XX, 197* | 15 *cum alpe triaria, em. Savilius ex H. 4,49, sed Petrina scribens; cf. Henzen in Jahrb. des V. v. Alterthumsfr. im Rheinl. XIII,73 et 80* | 16 *num Puteol.: un Gud. ut a b* | 17 *Urbicum Freinsheim: urbi a b cf. XI,35* | 19 *simula a b* | 21 *certa a b* | 22 [*legionum*] *Nipperdey, cf. Wurm in Ann. philol. vol. 71,456*

71,10 *ne hostem metueret, conciliationes nos: ne hostes metueret conciliationis a b (ne hostem metueret, consiliatorem Meiser, deos testes mutuae reconciliationis Heraeus; sententia est: ne Celsus sibi hostis metuendus esset, conciliandi rationes adhibens)*

72,2 *ophonius ab* | 5 *mox crudelitatem Wölfflin l. c. p.137* | *et uirilia al. [uirilia scel.] Ritter* | 8 *flagitauerunt a b* | 11 *et haut al.* | 13 *mutatione a b* | 17 *in palatium et (ex Heraeus) tota urbe a b* | 18 *et b* | *seditionibus a b*

73,1 *Calvia Lipsius: galvia a b* | 5 *et famem Ritter*

74,2 *epulae a et 1 m. b* | *offerebantur a b, em. Rhenamus* | 3 *quaecumque a b* | *locis b* | 5 *ac flag. a* | 7 *rursus alios al. cf. Meutener l. c. p. 17* | 8 *quas a b, sed in b quae corr.* | 12 *addit epulas a* | 15 *increpat b* | 15 *tanto a om.*

75,1 *tendebatur a* | 2 *ita pace (om. in) Acidal. at cf. Wölfflin in Philol. 26,97* | 3 *sed et Heraeus 7 gnaris Rhenamus: ignaris a b* | *tutianum a b, Salvium Titianum Ritter* | 9 *incolumis a b*

76,4 *sed Ritter: et* | 15 *uersa* | *tenebatur* | 17 *Vipstani Ryck: uipsani* | 77,1 *post distractis Med. in extremo versu tres quatuorve litteras habet iam non perspicuas; supplevit Orelli P. R. (populi R.), Haase in partes, Weissenborn omnibus, Köchly cunctis* | 10 *coelio ac flabio sauinis* | 11 *in Kal. Julias Ritter* | *antonio, em. Lipsius* | 12 *honoribus Haase: honoris (honori al.)*

[16 fort. Scaevino | 17 P..] p̄q̄se *Med.* (*coniecerunt* Pomponio, Pomptinio, Proculeio, Porcio etc.)

78,2 hispaniensibus, *em. Rhenamus* (*Hispalensibus Faërmus*) | 3 Lusonibus (*vel* Illurconibus) *coni. Lipsius*, Lanciensibus *Heraeus* | 5 ostentata *Ernesti*: ostenta *cf. Wölfflin Philol. 26, 114* | 9 vulgus *Ritter* | 12 acclamavere *Ritter*

79,2 rhosolanis, *em. Beroaldus* | 3 ad] elati *Heraeus*, fort. acti *coll. 16, 26* inrita spe agitari | 7 sarmata | ante *Meutzner l. c. p. 7*: aut (*disp. cupid. praedae aut Acidalius* | 17 inpetrabile *1 m.* | 23 hiemis aut *Car. Schneider*: hic m̄ia | 25 Fulvus *Borghesi (Oeuvres V, 323)*: Fulvius | *Tettius Ritter (coll. H. 2, 85)*: et titius

80,7 spicionem, *item 81, 6* | 9 et tribunos et centurionesque *1 m.* | 13 cuiusque *Rhenamus* | cupidus | 14 seditioñ

82,4 legionis] alae *Ritter*, at *cf. Heraeus* | 13 Proculus *Rhenamus*: et proculus | 20 postulauat (*postulavit Weissenborn*)

83,12 cupidite | 13 egre | 14 periculorum ortum *J. Freudenberg in Ann. philol. a. 1872 p. 399* | 15 considerate *Walther*: considerat (*consideratius al.*) | 22 si cur *Agricola*: sic ubi | 23 intercidet *Heinsius* | 26 tribunis

84,6 nec centurio | 18 depoposcerunt | 19 perstr ngimus, *em. J. Fr. Gron.* | 22 inde] in | 24 multa | inanima *Lipsius*: inania | 25 an promiscumst? | 27 conditores | 29 amatoribus

85,4 potuerant *Acidal.* | ūrbi *Rhenamus*, ut *H. 3, 66* | 5 [et] *Doederlein*, et metus *Meiser* | 8 aliquas | 12 in palatio *Classen Symb. III, 4* | ut] uim | animo vultuque *Muretus* | 13 ac] aut *Ursinus* | 14 arduū | 16 timenti *Classen*: dicenti

86,2 uigae | 3 fort. e cella | speciem *Puteol.* specie | 10 pro-ruto *J. Fr. Gron.* prorupto (*idem vitium 12, 43. 15, 40*) | 11 adiacentia *Ritter* | 13 et] ex | inopia] *cf. ad 69, 2* | 15 utque *b corr.* ut qui *a b* | 16 quod *b corr.* quidem *a b*

87,1 belli *Rhenamus*: bello *a b* | 2 Cottianaeque *Ritter* | 5 caesarum *a* | miluium *a b* | custodiam *a b*, fort. in custodiam abditos | 7 spe *J. Fr. Gron.* | honoratioris *al.* | 8 et *Lipsius*: ut | 10 suelio *a b*, at *v. J. R. Neap. 2314* | 11 emulio *a b* | 12 *Moschus Orelli*: oschus *a b* | 13 [immutatus] *Muretus*; coniece-

runt alii incitatus, stimulatus, inditus, destinatus, non amotus, minister datus; Jacob I, 20 lectionem servat explicans: munus retinebat neque mutatus est navium praefectus, quia ad observandam h. fidem idoneus visus est.

88, 2 equitantes a | 6 expediri *Faërnus*: expedire (se secum expedire *Ritter*) | et b: ut a | 8 mota u. cura *al.* | 9 inualida a b | 10 bellorum *om. a, in marg. habet b* | 14 instrumenta *al.* | 17 multis afflicta fides a b | *anxii Nolte*: ac si (multi ut a. f. in pace, sic turbatis *Wurm*)

89, 1 nimia propriarum (vel domesticarum) communium *Heracæus* | 4 proinde a b | 7 in *om. a, in unius b in rasura* | 9 in (*immo ad*) rem p. pertinere *Oberlin aliique*: r. p. pertinere a b, rei p. pertimere *cod. Gud. docti coniecerunt*: res p. pertimuerat (vel pertulerat), rem p. perdidere (*al. perditum ivere, perculere*), rei p. perniciem tulere *etc.* | 10 inepta a et 1 m. b | 15 relligionemque a | 16 ancilium] ancilium scutum uel arma caelestia a b, sed in b haec glossa punctata

90, 5 sterile *Lipsius*: sterili | 12 Othonem *Acidalio suspectum probante Woelfflino Philol. 26, 119* | 13 et *om. a b* | 18 simulatio a b | 20 tatiano b

LIBER II.

1, 2 varia sorte *Lambinus*: uarie ortum a b | 3 uel a b: aut *al.* | 10 decor oris *Rhenamus*: decoris | 11 [*Vespasiani*] *Ernesti* | praesagia, responsa *J. Fr. Gron. coll. H. 1, 10 s. f.* | 13 fortuita *Grotius*: fortuna | [*Ach. urbe*] *Fr. Jacob* | 15 animi *Heinsius* | 19 sed *Rhenamus*: et | uictoris a b, incerta adhuc uictoria *al.*

2, 1 spem et metumque a | 2 fuere *al.* | 6 modestior *al.* | 11 ritum *Dureau de Lamalle*: situm

3, 1 uerian; *em. Rhen. (Aeriam al.)* | 5 cilicen | 7 ipsa *corr. ex ipsā (ipsi Ritter)* | 8 intulerat, *em. Puteol.* | 14 meta | set *Wurm*: et | 4, 4 perambales | 5 sacerdoti *Heinsius*: sacerdotis *corr. ex sacerdotii, ut Pichena quoque in Med. legit* | 19 amor *Orelli*: labor (ardor *Rhen. favor Jacob cf. H. 2, 37*)

5, 11 exitū | 6, 2 praecipitibus *Beroaldus*: precibus (pernici-

bus *Jacob coll. H. 3, 40* pernicious nuntiis; cf. *tamen H. 2, 41* praecipites exploratores | 8 aditque | 10 vano eventu *Acid.* | 19 pecuniae, *em. Ritter* | [et] *Acid.* | 20 belli 1 m.

7, 2 bello civili *Heinisch*: bellū. cū In (belli civilis *Nipperdey*) | 3 solidā 1 m. | 5 luxurię | 8, 6 pronior *Heinsius*: propior (promptior *Freinsheim*) | 16 erecti *Weissenborn*: erectis

9, 3 Cythnum *Lipsius*: scithinum | 7 trierarchis (trierarchi, sive *Ritter*) | 9 asprenatis | 10 quisque | caput *Wurm*: corpus

10, 1 ob] hoc | 2 libertatem: servitutem *Luc. Müller mus. rhen. 17, 185* | 6 cognationem | recenti *Nipperdey*: recens | 7 principatū | 10 retinebat, *em. Puteol.* | ad hunc (nc in ras.) *em. Acid.* | terrori. set nos: terroris et (terrori. et *Acid.* retinebat a. terrores. et *Madvig*)

11, 9 roburis | 21 pedes ire *Madvig*: pedestre

12, 2 naues et maiore italiae partes (parte *corr.*), *em. Rhenanus* (naves maiore orae J. parte *Madvig*) | 6 [Novello] et [Clemens] *Ritter* | 7 immodestiam *Döderlein*: modestiam | 8 corruptius | 13 [et] belli *Acidal.*

13, 2 Albintimilium *Puteolanus*: albiniti militū | 5 ausit | 8 ibi latere *Ernesti* | 14, 2 audactā e | 4 uniuersa mire uirorum | 10 quingentis | 11 acies *Ruperti*: acie (et acies *Fr. Thomae*, cf. *Guil. Wagner in mus. rhen. 19, 478*) | 24 obtenui

15, 5 Tungricarum *Ritter* | 9 ne] nec

16, 4 summam *Rhenanus*: summa | profectura *Freinsheim*, at cf. *Sall. Jug. 1, 5* | 8 phyrricum | 10 ignava *Sirker Ann. philol. 1868 p. 268*: ignara | 18 in balineis *Heinsius* | 21 puniuit *al.*

17, 1 italia *em. Rhen.* | bellum, quod *Haase*: bellumque

18, 7 tribunisque prouidentiam ducis laudari, tria postrema verba deleuit *Muretus praecepta ex c. 19, 7*; cf. *Madvig. Op. ac. II, 217* | quin prodi *J. Bekker*: qui pro (quin proditum *Ritter*)

19, 1 e conspectu (vel in prospectu) *Heraeus*, in consp. hostis *Classen* | 2 contudit *al.* | 7 providentia *J. Fr. Gron.* providentiā (laudare providentiam *al.*) | 10 rationem *Nipperdey*: ratione

20, 3 uersicoloris | 4 [barb. tegmen] *Ritter* | 5 autem *Baiter*: aū (uxoremque *Haase*) | quod addidit *Classen* | 9 inequos (in aequo sibi *Jacob*) | viderant *malim* | 14 fama

21,3 cuius | 5 flandes | 6 retorta ingerunt *Jac. Gronovius*: reportans gerunt (regerunt *Puteol.*) | 8 ex nos: et | 9 invidia et *Muretus*: inuidiae | 13 adsumpta, em. *Muretus* | 16 perfringendis vineis *Classen bene, nisi malis* perfr. operibus | 17 fort. gloriae diversae exhortationes

22,2 campis | legionariorum *Ritter, at v. Heraeus* | 7 legionariū | 9 praetorianis | 13 redire | caecina fama pudore 1 m. | 17 breganticus, em. *Heraeus ex 4, 70. et 5, 21*

23,4 paucitati corr. 1 m. ex paucitate | 6 pulsu | 12 promptius | 15 resisterant sed reprehensis | 17 ducum *Agricola et Freinsh.* quocum | 20 iam *Nolte* | hos *Heraeus* | quoque *inclusimus*; copiis *Urlichs (Eos I, 250) et Gust. Kiessling Ann. philol. 1869 p. 620*, [nam . . praefecerat] *Ritter*, namque eos *Wölflin* | 21 incessebant *Agricola*: incesserant

24,1 Celsi] consilii | egregiae, em. *Wurm* | 8 Castorum *Alciatus*: castrorum | 10 iussit, em. *Rhen.* | festinatione | 11 coercerentur, em. *Rhen.* | 16 auxiliariis *Mercerus*: uexillaribus | 17 ex nos: et

25,3 cedunt e | 4 legionariorum *Orelli* | 6 eques *Ritter*: equites (cinxerant equites v.) | 13 ausi prorumpere *Ritter*

26,1 acies *Ritter* | 12 percerebruit | 15 periculosis

27,12 ut cuius | 28,10 [sanitas sustentaculum] *Nipperdey* | 11 ut: suo *Heinsius* | 29,4 pretia *Classen*: et pretia | occultari nos: occultare | 7 alfenius | 30,12 habebantur

31,3 fragrantissime | 6 inhonestus *P. Victorius et Pichena*: inhostus (*sic item Med. 15, 25 inhosta*)

32,7 destineri | 19 etiamsi] etiam (*etsi al. cf. ad H. 1, 15*) | 23 censuram | defensionē 1 m. | 25 magnā ipsā famā sine cum | 25 moesiacis, unde *Lipsius moesiaticis, at cf. 2, 44. 85. 86. 3, 2. 9. 11. 18. Inscr. Orell. n. 6702 et 6948* | Moes. cum copiis *Ritter*

33,7 audiret | 13 summam | imperiis 1. m. | 16 suspectu | 17 et] et ut, fort. ex et tū | 18 in om.

34,5 aliena | 9 insuper *A. Gerber de usu praeposs. ap. Tac. p. 26* | firmitate | 10 extensi (-ti corr. 1 m.) fluuitabant

35,2 perlabebantur nos: prelabebantur | 5 proinde | 6 et tum

36,1 arruptis (abreptis *J. Fr. Gron.*) | 2 ad om. in versus fine
| 8 milite] milite et (et mil. *Doederlein*)

37,6 praecipua spe *Bipontini*: praecipuas | 7 consiliarium,
em. Rhen. | 38,4 excissis *Heraeus* | 5 partes | 10 post quo |
14 caedem] caedem | 18 reuertar *Wurm*: uenio corr. ex ueniã
ut videtur | 39,9 manibus paenuria | 13 proinde | 13 quod,
em. Rhen. | factum | 40,1 debellandum *Grotius*: bellandum |
2 Adduae *Puteol.* | 4 omissuro *Micyllus*: amissuro

41,3 venerant *Haase*: uenerunt | 10 dictū 1 m. | 11 ea strictis
Rhenanus: et astrictis | 13 acies *Lipsius*: arte | 19 uolitantium
Wölfflin: uo|clamantium (uo add. *vetere, sed alia manu, uoci-*
tantium Acid. et Pichena) | 20 relebebantur, *em. Victorius*

42,5 omisse | 6 et] set *Ritter* | 13 gladiibus

43,5 unae et uicensimanorum | 12 Varus ed. *princ. uarenus*
| 13 obpositae | 44,18 incruenta

45,5 exercitu | 7 legatione capud, *em. Pichena* | 11 mixta
laetitia *Schöntag*, sera maestitia *anonymus in Philol. Anz. V, 98*

46,7 fraglabant | 8 manus, set *Walther*

47,6 ciuili | 8 illinc *Rhenanus*: illic | 13 streni

48,7 nec ut] ne cui | 9 pietate | 13 exercitū

49,2 uoluntatem | 3 aduertit *Heinsius* | 8 duobus om. | 19
celebrarum | 50,1 ferentio, *em. Puteol., item in marg. Gud. cf.*
15,53 | 7 grauitatē cepti, *fort. grauitate incepti* | 10 neque inde
Petersen: nec deinde | 12 ablata

51,4 aduersam | 5 degressus inrumpente | 7 ueniã (ueniam
.. impetrat *Wurm*) | 52,8 instraret | 13 intempesti

53,1 uirgenium | 2 ianuasit nec ceteris sententiam (senten-
tias corr. m. 2 teste *Rittero*) | 9 Imbertus

54,3 superuentū | 7 raptim in *Wölfflin*: rapidum (rapide in
al.) | 55,1 cereales *al. cf. 15,74* | 2 cecidisse *Petersen*: cecisse,
cf. Wölfflin in Philol. 26, 116 | 3 sacramento *Rhen.* in sacramento
| 4 adtulerant *Haase* | 9 exercitus, *em. Ritter* | 12 immoderatae

56,1 atrocius victoria quam *Haase* | 8 et] uel *Wurm*, aut
Ritter | 11 tanta *Acidalius*: tantum

57,4 nomina: numeri *Acid.* | 6 exercitu add. *Heraeus* | 10
inhonesta | 12 conuii | honorauitque *Puteol.* onerauitque (or-

nauitque *al.*) | 58,4 tangitanae | 5 et novem *Ritter* | 7 Othonem *Rhenanus*: othone | 59,4 mauretianam | petit in *nos*: petiti | trucidatur *al.* | 6 breue | auditu] auditu ui | 7 transibant | 15 curulis | 19 secunda, nec rebus *Classen*

60,1 int. sunt *Ritter*: interfectis | 2 illycos | 3 et] et et (set et *Ritter*) | 8 permixtu | 12 famae *Freinsheim* | 13 honore

61,4 nomen *Beroaldus*: nam | 62,12 et] aut *Ritter*

63,8 temptata | 10 cunctante supertētare | 12 ne e *nos*: e (ne *al.*) | 64,3 Interamnam *Puteol. cf. H. 3, 61* | 8 inmix

65,1 ligunduno | Cluvius *Ritter*: m. cluuius | 7 et *add. Ernesti* | ex orationibus *Rhenanus*: exortationibus | 8 ipsū | 11 Arruntii: hunc *Weissenborn*: arruntium (Arruntii. Arruntium *Ritter*) | 13 nondidem | 15 bettius bolanus. e praesentibus, *interpunctionem correxit Pichena*

66,9 augusta | 12 atrox arsisset | 17 profiscebantur | 20 degressi *Pichena*: digressi | 67,8 iussit, *em. Rhen.* | ualen

68,1 victas *add. Haase* (et partes quidem *Nipp.*) | 2 ni *om.* (nisi *add. Rhenanus*) | Vitellio *Döderlein*: bello | 4 seueritate | 5 proinde | 11 spectandu (*sic*) conuenerant *corr. 1m. ex* spectaculum uenerant | 12 deductis, *em. ed. princeps* | pernicie

69,5 audirent | 8 inter initia belli *Acid. et Danesius* | 9 tam

70,7 rosaque *Doed. et Orelli*: rosasque (rosisque *al.*) | 10 aderant *al.* | 17 fors | 71,5 celebrarat *Ritter* | 7 luxui *idem* | 9 ma marci matri | 13 uim ausus *Urlichs*

72,9 et *addidi, Ritter add. est ante* quisnam | 73,6 aemulos

74,3 omīa, *i. e. omnia, ut paulo post v. 8 omīs, sed item 78, 5 omīa = omina, ut hic coniecit Freinsheim, cf. tamen Heraeus* | 5 Ti. *add. Muretus* | 6 e *Lipsius*: de | 10 sed iniant amole | 14 esse regressum *add. Weissenborn*

75,5 alterue *Wurm*: alterque | 6 facinora

76,3 coronam (iam et amicis coram malebat *Freinsheim*) | 4 inchoatur *al. inchoaturi sunt Ritter* | 5 an *Classen*: aut | effectū aut non certe non | 9 tam] tamquam | 16 torpore | 20 splendidior is *Weissenborn*: splendor] | 26 exercitus ui *Rhenanus*: exercitu sui | 30 cōmissationibus | 34 ante omnia *Ruperti*

77,1 ne postulantiem *pr. m.* | 9 vincemus *coni. Heraeus* | 10

partiemur *Beroaldus*: patiemur | 11 tu hos *Puteol.* tuos | 14 contumaciam *al.* | habescunt | 78,1 audientius | 11 hominis | uidebatur | 12 est] et | 14 ara .. reverentia *Rhenanus*: aram .. reuerentiam | 17 quidquid id est *Acid.* | 24 hoc] haec *codd. dett.*

79,4 quinto] V. (quintum *Ritter, at cf. Wölflin in Philol. 27, 143.*) | 5 iulii | 8 cognitione

80,4 adsistent, *em. Pichena* | 8 altitudinis *Triller*: multitudinis (amplitudinis *Kiessling*, magnitudinis, mutationis *al. cf. Philol. XXXI, 558*) | 9 omina ex affluentia *Acidalius* | 12 illi, fort. ex illic | 19 hiberno, *em. Rhen.*

81,1 iulj | 2 spernendus *malebat Acid.* | 4 exercitus

82,4 quoque | 11 ac ne *Ritter* | 83,11 [sibi] *Weissenborn*, simul *Rhenanus* | 12 inlitora | 84,9 perin *in fine versus* | 10 dicit | 11 quod] quo *Muretus* | 12 pecuniam

85,2 transgressa *Agricola*: transgressi, quod qui retinuerunt, punctum post partes posuerunt | 10 alliectebant | 14 causās | 17 ad] a | 86,5 bellum (bellorum *Döderlein*) | 14 Tampius *Faërnus ad H. 3, 10*: titus amplius, *cf. Urlichs mus. rhen. XI, 320* | 17 quaestus *Grotius*: quietis | 87,8 regetur

88,3 certando (1 m.) fore | 7 ut rebantur *Lipsius*, ludebant *Bezenberger*, [vern. uteb. urb.] *Ritter* | 9 contumeliarum *Ritter*: contumeliae *corr. 2 m. ex contumeliā, ut supra c. 84, 12 Med.* pecuniā pro pecuniarum | 14 scaeuum

89,1 mului | 9 aquilas *Lipsius*: aquila

90,4 ipsius *Ritter* | 6 solas *Acidalius*

91,3 quintum decimum *Ritter* | Augustas] aḡ | 12 consularentur | 92,1 Publilium nos: P. *cf. ad H. 3, 36* | a *Mercerus*: ad | 2 tum centurionem *Lipsius*: dum centurio 5

93,7 gauorumque | 8 auiditate, *em. Puteolanus*

94,3 maluerit 1 m. | 4 aleres | 12 inertii *Pichena*: mortē (marcenti *Orelli coll. H. 3, 36*) | 17 abundantiae

95,5 neronis 1 m. | Iecisset, *em. Lipsius* | 6 subdidere *Rhenanus*: subdere | [quod ... sacravit *Ritter*] | 7 statio (Titios T. Tatio *Heraeus probabiliter*) | gentis 1 m. | 11 ganeaue *Palmerius*: galane aque | 14 crederetur | sagina. at *E. Mehler*

Mnemosynae IV, 151: magna et | 15 *Vitelliumque al. at v. J. Müller l. c. I, 8*

96,5 *mollius Rhenamus: nullius* | 7 *exaucto rato*

97,13 *perinde Rhenamus* | 98,7 *suo mestatu, em. Agricola* | 10 *etesiaram Rhenamus: etesi flabra aquilonis arum*

99,1 *de addidit J. Freudenberg* | 11 *meditanti Rhenamus: meditatio (meditato Jac. Gron.)*

100,1 *Caecina e Orelli: caecinae* | 3 *primae .. sextae decimae Ferletus (sed add. et ante XVI, quod Nipperdey sustulit): in quattuor decum XIII Med. 'Omnia haec numeris perscripta erant, lineolis, ut solet, superductis. Inde ex I ortum est in, IV male explicata quattuor, ex XV vel potius XU natum decum, denique ex XVI frequentissimo errore XIII'. Nipperdey.* | 6 *uexillari Istrium* | 10 *ramutatum (mutatum al. commut. Heraeus* | 13 *Pataui] patui (Patavii v.)* | *proditioni nos: proditionis* | 14 *Basus Rhenamus: blaessus* | *praefectura* | 19 [ut et sim. sint] *Wurm*
101,6 *anteiretur peruertisse ipsum (om. Vitellium) uidetur codd. dett.* | *ipsi Classen: ipsum*

LIBER III.

1,4 *Pannonicas Ruperti, ut est H. 2, 98* | 8 *mox] modo Wölfflin Philol. 27, 138* | 12 *classem Wurm* | 14 *ex Urlichs: et*

2,1 *conciator (conciator Orelli, ut 4, 28. H. 1, 68. 4, 58 et 68)* | 6 [se] *Ritter* | 25 *actorque Döderlein et Jacob, at cf. Cic. Off. 3, § 109: huius deditiois ipse Postumius .. suasor et auctor fuit.* | 27 *reseratam Italiam Pichena: reserata militiam (reseratam militi viam Ritter)*

3,4 *ceterū* | 7 *interpretationē, em. Acidalius*

4,4 *cunctatior (cunctator Lipsius, at cf. H. 3, 50, ubi item cunctates pro cunctantes)* | 5 *idque* | 12 *honestas*

5,1 *bellum add. Acidal. coll. H. 2, 17* | *inpunē* | 2 *aponio satium, post quae verba sequitur c. 7, 11 reuirescere — — ut inimici 9, 22, deinde ninocū exercitū moesico 5, 2; verum ordinem Pichena restituit* | 3 *ac ne — — exponerentur transposuit Acidalius ante opposita in l. v. 10* | 4 *principis* | *Jazygum Oberlin;*

12, 29 sq. *Med. habet iazigibus et iaziges* | 8 trauntur in parte | 10 [commissior] *Wurm*; hoc vocabulum *Ritschelio* (*mus. rhen. 21, 320*) *glossema videtur corruptum ex* quam istorum (*sc. gens Jazugum*) | opposita *Rhenanus*: posita (*Noricum in latus auxilio Nipp.* | 14 *Aeni Rhenanus*: *rheni* (*Eni Ritter*) | *missū nec is* (*missus. nec vulgo distinguitur*)

6, 3 ei *Lipsius*: et | 6 parata (*.. tā?*) | 7 uarius | 8 per *addidit Baiter*, prox. quaeque vi obtinent *Haase*, pr. q. trahunt *Heraeus* | 9 alpini | 10 conatus *supplevit Haase et Heinisch*, coepta *Weissenborn*, ipse prius motum | 11 aceste | 12 et *om.* (*alamque Ritter*) | *sebonianae, em. Nipperdey, cf. Henzen ad Inscr. lat. sel. n. 5442* | 15 oppresse | 17 *abstulēr* (*abstulerant Heraeus*)

7, 1 *principia, i. e. postrincipia, ut est c. 8 p̄tres pro post res* (*postquam principia Heraeus*) | 2 data *Boetticher*: datae (*vulgata victoria duae mediis deletis Ritter*) | 3 *Vedio Rhenanus*: uideo | 4 *municipius, em. Lipsius* | 7 *gloriaeque, em. Jac. Gron.* | *in om.* | 9 *municipis*

8, 5 *paruum nos: parum* | 8 *intertextus* | 9 *praetiam* | *ac* | *ac Noricum Weissenborn* | 9, 3 *hostiam* | 4 *cartari* | 13 *Vipstanus Chr. Ad. Rupertus*: *uispanius (item infra c. 18 et 25)* | 17 *retractantium Acidal.* | 17 *ante simul duae litterae erasae* | 22 *exitu Lipsius: exercitu* | *ut inimici rescripsere Freinsheim* | 26 *sūmisisse* | 27 *contempti, em. Puteol.*

10, 2 *apontanus, em. Rhen. ex c. 11* | 5 *uisi in* (*visi inde Weissenborn*) | 6 *arma metu Faërnus: armā et ut* | 6 *T. ampium, cf. ad 2, 86* | 16 *vulgus Ritter* | 23 *ad ferendam*] *aufere* *ndam* | 25 *fatiscere* | 28 *discriminis*

11, 6 *uolenter* | 10 *hortus* | 17 *militibus* (*militaribus Pichena*)

12, 8 *trierarchus* | 10 *obūbratis* (*obturbatis Lud. Schiller*) | 12 *Fuscum ed. princeps: tuscum* | 13, 2 *munia Ritter: munera* | 3 *secretum Agricola: secretorum (secreta al.)* | 4 *transfugisset* | 5 *in arte* | 17 *tot addidit Ritter; ut .. darentur Haase transposuit post traderent arma v. 14* | *milia LX Weissenborn* | 20 *principis* | 21 *etiam auferre militem nos: etiam militibus principem auferre litem, unde varia tentarunt critici, velut etiam*

principi auf. militem *Bipontini*, etiam militem, militibus principem auf. *Nipperdey*, etiam militibus principem, principi auf. militem *Ritter*; *probabilius Ferretus*: etiam milites auferre; *videtur enim, postquam semel militem in litem truncatum est, ex interpolatione militibus principem adiectum esse.*

14,1 inpulerant 1 m. (dolor ira inpulerant *Ritter* *haud scio an recte*) | 8 unaetvicensimae *Ritter*

15,7 ex *Agricola*: et (et ex *al.*) | 9 molem *Faërnus*: luem | 10 secundi | 13 milites *nos*: miles (miles inbueretur *al.*) | 16 cursabant *Haase*: curabant | 16,7 ultimus] celerrimus *Nipperdey* | 8 acciderunt *Madvig*: acciderant | 14 integrū suū et ipsi

17,2 fortis *Acidalius*: fortissimi | occursa 1 m. | 3 aliquo | 7 resistere | 11 illi *Rhenanus*: illic | 12 periculosis, *em. idem*

18,3 pronectas et | 6 profecti *Wölfflin*: victi (acti *Faërnus*, forte et vi tracti *Bernhardy*, *fort. evecti*) | 8 uipsanus, *cf. ad c.9* | 10 multi e *Dübner*: militiae | rapti

19,2 caedis *Pichena* | 6 in plano *Muretus*, *ut est H. 5, 23* castra in plano sita, *cf. tamen H. 3, 38* turrim vicino sitam, *H. 3, 48* Africam eodem latere sitam | 7 et] sed *Danesius* | 13 quantuntur | 20,3 eriperet an bene | 7 iuverit, *ita con. Acid.* | 8 occurrunt (1 m.) nocte | 13 *post uineis est in Med. glossa*: machinamenti genus ad expugnandos muros in modum turrium factum, *quam Puteolamus sustulit*

21,8 In alaeo (inde a laeao *Wurm*) | 10 a dextro *Heraeus*, dextro cornu *Ritter* | 11 tertia *Pichena*: tertia decima | 13 praetorianorum *Ritter* | 16 primore *Ritter*: primori (prima *Wurm*)

22,4 hara | 7 dextrum *Faërnus*: dextro (dextrovorsum cornu *Jacob*) | 11 cornū | 13 his modo, rursus illis *Acid. ut H. 3, 83* | 18 ad gaba | 23,1 labantem *al. at cf. Cic. p. Rab. Post. § 43. or. Phil. II, § 51* | 2 excipere | 4 disperso | 6 quintae *Lipsius*: quartae | 9 tormento *Ritter*: tormentorum (*Nipp. obelo notavit*) | 14 iactu *Acid.* | 24,2 laudes | 3 cur rursus *Ferrétus*: currari (cur irati *Oelschläger*, cur resumpsissent *Lips.* curnam resumps. *Weissenborn*) | 7 frustrā inisset uerbis | 11 infensus *J. Fr. Gron.* infensus | 14 ignominia | undeque

25,2 exercitūs | 5 diduceretve *Lipsius*: duceretue | impulsos

Bipontini: pulsos (perculsos *Acid.*) | 10 uipano, *cf. ad c. 9* | 15 platos *m. 1* | 16 publicum — — partem *transposuit Acidalius post exsecratio v. 21* | 21 trucidant *Jac. Gron. trucidati (trucidatos al.)* | 26, 6 fessos | 10 subite ruptione

27, 5 ipsi *Ritter* | 9 ligones *Rhenanus*: legiones | 12 fluuantemq; | 13 concitisque | compale *1 m.*

28, 1 traditã an potiora | 2 G. plunius | discreuerit *1 m.* | 6 inixi | 7 integris | 29, 4 de *addidi* | 5 disiecto bruitque | 6 quos] quis *Ernesti* | 8 secur. dolabrisque *Heinsius* | 11 resisterant | 31, 3 anteibant; *at cf. 1, 69. 2, 24; 83. 6, 7 etc.* | 4 excissa *Heraeus* | 6 verteretur *Ursinus* | 8 potuissent *1 m.* | 22 atque (adeo .. sunt) etiam *Ritter*

32, 14 maiorem (maiorum *al.*) | 17 inalescerent

33, 10 obuiã | 11 domorum (*immo domuum*) *Ursinus* | 16 cremonã | 17 ignem (*vel ignes coll. Verg. Aen. 2, 624; Stat. Theb. 3, 285*) *Heinsius*: igne | 34, 1 cremonã | 2 *Ti. Lipsius*: .T. | P. nos: et (*contrario vitio abiit XI, 13 et Largo in P. largo*) | 5 irrueret *al.* | 10 aspernantes | 13 munificentia *al. at cf. Heraeus* | 35, 1 adsideres epuliae | 4 ambiguae | 7 *Alpinum Puteol.*

36, 4 firmaret | 5 suggerant *1 m.* | 13 *Publilium nos*: plubilium | 37, 12 blandiretur, *em. Rhenanus* | 15 *Rebilus idem*: rebitus | 38, 3 in vicino *Muretus, cf. ad H. 3, 19* | 8 criminosiũ | 24 reddenda | 25 imperaret | 39, 3 crassari | notabili *Faërmus*: nobili | 7 fides obstinata *v. l. in marg.*

41, 10 reuerentiã *1 m.* | 11 pavidos *Faërmus*: auidos | 12 eo metu et paucis .. comitantibus cohortes, *in qua codicis lectione verba paucis .. comitantibus ante flexit pertinere Acidalius intellexit, quibus in alienum locum translatis et post eo metu additum est* | 15 euentũ

42, 2 proximas *1 m.* | 3 occupatur | 5 *Apennini Puteol.*

43, 1 ualeros | 10 ut *Jacob*: ui | 13 *Maturo Agricola et Lipsius*: maturaë | 17 defertur *Ernesti*: adfertur

44, 2 hispania adprima | 4 at *Nolte*: et | 5 *vetus Haase*: inditus (insitus *Ernesti*) | legionis *1 m.*

45, 3 *cartismanduam hoc solo loco, ceteris cartimandua, cf. 12, 36 et 40* | 8 et 15 uenusio, *item 11 uenusius, em. Oberlin ex 12, 10*

46,3 *romanas* | 12 *saepelias 1 m.* | 16 *copis*

47,2 *quodam 1 m.* | 3 *libertus prepotens libertus* | 8 *fama Lipsius: mama (memoria Jacob)* | 12 *classi Rhen. classis* | 13 *lectissima* | 14 *contempti* | 15 *navibus (camaras vocant) artis lateribus, lata alvo .. connexa Lipsius* | *artis] altis Nipperdey* | 20 *appellare*

48,5 *Chobi Colerus: cohibi* | 14 *exercitus urbemque (ex. Italiam urbemque coni. Ritter)* | 49,1 *dum ac* | 6 *viam Lipsius: uim* | 50,11 *et ad omnia nos: omniaque (ad omniaque Puteol.)* | 15 *cunctates* | 17 *regione Faërnus: legione* | 18 [*donativi n. est*] *Castalio* | 51,5 *distulerunt Faërnus* | 6 *quam quae Puteol. quanquã* | 10 *ipse Ruperti: ipsum*

52,7 *potiretur* | 10 *ex uentu* | 12 *adscitum Ritter: additum cf. Wöflin Philol. 26, 121* | 53,3 *linguae Lipsius* | 4 *littera* | 11 *bellū 1 m.* | 15 *Daciam Sirker: asiam cf. c. 46* | 20 *graue*

54,18 *adgrestis* | 55,3 *secuta e] secutae* | 4 *lectae quis* | 9 *ternis* | 12 *hiabat J. Fr. Gron. haberat (aderat al. cf. H. 4, 42 hiatu praemiorum)* | 56,4 *ut Fr. Schneider: ui (ubi Lips. cui Schramm)* | 6 *consiliis* | 8 *dein] denique Heraeus* | 10 *recentissimj (1 m.) quoque* | 11 *summis* | 13 *dispergunt Nipp.* | 17 *arguere, em. Lipsius* | 18 *aspera, em. Bipontini* | 19 *acciperent Faërnus*

58,2 *praetoriis 1 m.* | 8 *dante (dantem Jacob)* | 14 *proinde* | 21 *se senectores* | 22 *contemptim et sine Pichena: contempti mesti ne* | 59,4 *Paelignusque nos: elignusque (corr. pel.)* | 7 *nine se luctantibus, em. Rhen.* | 13 *flauiano* | 20 *respectu uarū*

60,11 *perfici Lipsius: profici (in victoriam .. profici Döderlein)* | 12 *capiniae* | 16 *nec conc.* | 17 *maior*

61,2 *nuntiabant* | 12 *versa Freinsheim: uerba*

62,6 *aucto add. Haase, animo auctus Acidalius* | 8 *ni addidi (ingenio famam .. petere vulgo)* | 9 *Iuvenalium Lipsius: iuuenum*

63,2 *idque Acidalius: id quoque* | 5 *adsisterat* | 7 *substitere*

65,2 *senecta] sequitur in Med. seu ferebatur lecticula (c. 67, 9) — in Capit. acciuit (69, 23); verum ordinem Puteol. restituit* | *sed Haase: seu, cuius loco Puteol. simul c. 69 ante ferebatur scripsit (erantque Ritter)* | 3 *inuidiae* | 6 *parce iuuisse nos:*

praeiuisse (parum iuisse *Bipontini*, praedae habuisse *Weissenborn*) | 10 ponensisque | 15 proprior

66, 6 laturos] lauros | 10 promittis et | 12 aemulatore dituram (aemulo redituram *Rhen.* aemulatore futuram *J. Fr. Gron.* aemulatu redituram *Lips.*) | 13 captium et captis diebus | 19 ut res (et tres *Acidal.*) | 20 degeret | audacia | 22 ruat *Nipperdey*

67, 1 obruebantur | 3 coniugis | 5 filia (filii *v.*) | 7 legiones | 9 famia | simul ferebatur *Puteol. cf. ad 65, 2*

68, 11 suā 1 m. | 19 hinc *Haase*: hic | 20 interclausum | quod in sacra | 69, 1 iurari | 4 cecississet (cessisset *al. cf. Jacob obs. in Hist. II, p. 18 et Haase in Philol. 3, 158*) | 12 Fundanii *Ritter* | 15 quod *corr. ex quoq;* | 17 nomina] nomina aut | 19 subierant *Haase* | 20 Gratilla *Ernesti*: gratilia, *cf. Plin. ep. 3, 11. 5, 1* | 24 ipso se *Ini, em. Pichena* | 26 degredi *Ernesti* | 28 inber

70, 3 simulatione | 8 contōnisse | 14 germanisque (Galliisque *Ritter coll. c. 44*) | 18 se quem] seque | 23 nimio ardori *Puteol.* nimius ardor (nimius ardor. ei *Doed.*) | 25 a *om.*

71, 2 aderat. nullo — — auctor, cito *Doed.* | 16 solum] sonum | 18 fama, ut .. depellerent *Bezenberger*: famam .. depulerint (fama, ita .. depulerint *Ruperti*) | 20 uertere

72, 4 optimū | 9 dum *add. Haase* (quod t. cladis pretium fuit? pro p. bellavimus? *Nipperdey*) | 14 patrati operis *Ritter* | 15 puluilis | consule | 18 XV] XXV *Lipsius* | 19 norbana | 21 tanta] ta (tot *Pichena*)

73, 11 insignis | 15 in publicum *coni. Acid.* | 19 [quo .. noscebantur] *Nipperdey* | 74, 10 enouatae (an a se nauatae?) | 11 a *om.* (e *Baiter*) *cf. H. 3, 14 et 44. A. 1, 33 etc.* | 13 parentem 1 m. | 14 laceratumque *Nipperdey* | 75, 4 XII] VIII vel VIII *Ritter coll. 14, 42. H. 1, 46. 90* | 10 direpta | 15 temporis

76, 1 apud *Feroniae Heraeus* | 2 terracinae, *sed infra tarr.* | 5 pollinaris | 7 diuque *Wurm coll. 15, 12. H. 2, 5. Sall. Jug. 38*

77, 1 uergilii, *em. Puteol.* | 3 traditurum *J. Bekker*: tradi futurum | 12 reliquas | aut] ut | 15 incesserant, *em. Ernesti* | 16 cinctā | 24 bonis | 78, 2 festo | 7 gratia | 17 regerit *Pichena*: regeret | 79, 12 tullius (*Tullius al.*) | in foedam fugam *Ernesti*

80,2 rapti | 9 arulenus | 10 pulsantur *Kiessling*: palantur
 [12 inter] in | 81,9 certamine | 82,2 mului, *ut H. 2, 89* | 8
 adsisterat, *em. Puteol.* | 83,7 Iacies alii | 12 et *add. Ritter* |
 silla | 13 L. Cinna *Ritter* | 84,5 aggerem *idem*: aggeres | 17
 [Aventinum] *Ritter* | 18 latebras (latebris *Ritter*) | 26 poene
 86,1 Patria illi Luceria *Oberlin incerta emendatione*: patrem
 illi luceriā (Nuceria *Suet. Vit. 1*; *Weissenborn quaedam inter-*
cidisse putat, velut: patrem ... habuit, patriam Luceriam) | 4
 eidē tulere, *em. Rhenanus* | 9 continere, *em. Acidalius* | 10 uinci]
 vicinis | 13 precipit

LIBER III.

1,4 sors | 10 domum | 14 fortunae | 16 accendo | 17 inter
 turbas *Wurm*: in turbas | 2,16 oppressere *Faërmus*: pressere |
 18 fratri *Ursinus*: fratris | 3,9 uergilii | 13 Germaniis *nos*:
 germanis, *cf. ad H. 3, 70* | 19 de re p. *Muretus*: et RP. (et reip.
Jac. Gron.) | 4,8 erāt | 9 civium *Walther*: ciuiliū (ciuili *al.*) | 17
 novum *nos*: bonum | *post principem supplet Lipsius* ita adulation-
 nis expertem, *Heraeus* ita pro re publ. decoram *coll. Ann. 3, 7*

5,1 quoniam *Agricola*: q̄ i. e. quae (quia *al.*) | 4 origine Ita-
 lica *Lipsius*: regione italiae | e Caracinae *Madvig*: carecinae |
 Cluuiis *Nipperdey*: cluuios *corr. in* cluuiō (Cluuiano *Heraeus*) |
 patrē 1 m. | 6 quo *add. Weissenborn, ut al.*

6,7 testatum mox *Heraeus*: testatum: mox v. | 8 dep̄cantium
 7,12 Sentio] Anteio *coni. Ritter*

10,6 amicitiae] amici et *Lips.* amici et filiae eius *Ritter* | 9
 ad ultionem *Faërmus*: adulationib' (— onē *corr.*)

11,1 partes | 7 stipatis | 11 ipsius *ed. princ.* ipsi | 20 is
 enim *Doederlein*: enim is | 12,8 iuxta sitam *Walch*: iuuata sit
 an | 10 societateve *Heraeus* | 11 ministrabant *Wurm* | 14 erant
 (suerat *Heraeus*) | perrumpere suetus (*vel solitus, exercitus etc.*)
coni. Pichena, an ut arma . . perrumperet?

13,1 Jūlius Civilis *Ritter (coll. H. 1, 59. Front. Strateg. 4, 3, 14)*:
 claudius ciuilis (Julius Civilis et Claudius Paulus *Heraeus, immo,*
si nomina gentilicia locum inter se mutarunt, hoc ordine Claudius

Paulus et Jul. Civ., *ut sequentia docent*) | 5 adit | 11 averteret
| a *addidi*

14,6 *inpubes et nos: inpubes sed* | 8 *compositi* | 14 *sup. cum imperio, venire vulgo, rectius distinctit Wurm* | 17 *apparentibus* | 15,2 *caninefates, item v. 7 canin.* | 8 *insignis Wurm* | 10 *nomine Lipsius: homine (omine corr.)* | 12 *adscitis Acidal.* | 13 *occupatum Weissenborn: occupata (occupatu Lipsius, inclusit Haase, occupat ab Oceano inrumpere Wölfflin)* | 13 *praeuiderant .. prouidissent (praeuiderant .. praeuidissent dett. et v.)* | 22 *Gugernorumque Ritter, Tungrorumque Heraeus, obelo notat Wölfflin*

16,6 *esse] eius* | 10 *acie coni. Pichena* | 14 *in add. Wurm* | *remigium* | 17,4 *Germani Ritter* | 13 *exuant, quantum Döderlein: exuant? qu. vulgo* | 16 *rem reput. G. Prammer in Z. f. österr. Gymn. 1871, 611* | 17 *Gallias et 21 Galliis Wurm: galliã .. gallias* | 22 *nuper inclusit Prammer l. c. ut ex versu 19 illatum* | 24 *brutis Acidalius*

18,16 *pulsus* | 18 *cornū* | 20,3 *aduersu 1 m. (aduersum Ritter)* | 6 *cunctem* | 7 *experiri. igitur Wurm: experiretur* | 10 *prorumpunt Ritter (cf. H. 4, 34): rumpunt* | 16 *interire*

21,8 *arbitrum Puteol. at v. 13, 14 et J. Fr. Gron. Obs. IV, 11*

22,5 *ut Danesius: ui* | 8 *utrimque malebat Lipsius* | 12 *lucisque] luusque* | 13 *ciuili* | 16 *Romanorum om. cod. Budensis*

23,18 *occultis muro* | 24,2 *e om.* | 4 *nauibus] n. vectus Haase, n. secutus Heraeus, navi vectus Ritter* | 5 *fremebant Rhenanus: p̄mebant* | 13 *proditore Ursinus: traditore* | 14 *homine*

25,4 *magontiaco hoc loco et infra c. 33* | 5 *se caesos Ritter* | 16 *sumpsere (vel cepere) supplevit Weissenborn* | 19 *indiderat, em. Puteol.* | 26,1 *efferebant, em. Beroaldus* | 9 *deum Nipperdey: dī (diuom Wurm) cf. Wölfflin in Philol. 27, 117 not. 2* | 10 *sexta decuma] xuj* | 12 *loco cui Geld. al., rectius Wurm (Philol. 9, 103) signum lacunae posuit, haec fere intercidissee statuens: ad quintum (ad XIII. Heraeus) ab Novaesio lapidem, coll. 1, 45. H. 2, 24* | 16 *a om. (Voculae Agricola)*

27,6 *arripiunt corr. 1 m. in abripiunt*

28,3 *alia manu, em. Freinsheim* | 4 *transire 1 m. (-iri corr.)*

7 nomine *Weissenborn*: nomen (romano nomine *al.*, obelo notavit *Gruterus*) | 29,4 perspicuam *add.* con *sup.* per manu *vetere* | 5 et fulgens, *i. e.* efulgens | 7 incursus incerti *Wölfflin*: corsus incepti (?) *Med. in frustulo membranae adglutinato, cf. Bait.* (casus incerti *al.* concursus *i. Heraeus*) | 9 artus *Lipsius*: arcus | 12 gnarus *Rhen.* ignarus (non ign. *Ritter*)

30,9 infra | 31,3 uictus | 6 militiae, *em. Rhenamus*

32,11 recipi, *em. Agricola* | 21 rediit *Rhenamus*

33,15 intento | 18 error Romanis *a. al.* | 20 conciduntur *nos*: funduntur (trucidantur *Nipperdey*) | 22 set *Madvig*: et

34,13 illico *Freinsheim*: illic | 35,14 percussisque *Agricola*: periculisque | 19 desertos se] desertosque (*des. se proditosque Weissenborn*) | 36,1 Iterum *Nipperdey* | 3 mox] mox *Vocula Gutmann* | inprospere *Weissenborn*, Romanus prospere *Ritter*, at *cf. Heraeus* | 4 proinde | 37,12 ex *Chattis Rhenamus*: et caitis | *Usipiis Puteol. at v. 13,55* | 13 incruentati quia *Heraeus*: incruentari uia (incruenti in uia *Lipsius*)

38,2 inierant *Haase*: inieñ | 4 pro cons. *addidit Jac. Gron.* | 8 comestūs *1 m.* | 9 ne *Jac. Gronovius*: nec

39,3 *Tettio Orelli*: titō | 14 moribus *Boetticher*: maioribusque | 19 decessu *Nipperdey*, at *cf. Mommsen, Hermes IV, 319 et Clason, Tacitus und Sueton p. 79* | 26 redit, *em. Haase*

40,8 dilapsa *ed. princ.* | 16 officium *Nipperdey*: iudicium (iudicium *Ernesti*, odium *nos*) | de *add. Heraeus* | 20 maricus, *em. Beroaldus* | 21 faceret quā per quos | 41,11 destit

42,1 uiptanus, *em. Rupertus* | 4 sponte *Caesaris* accusationem *Joh. Müller*: sponte e *XSC* accusatio | 6 *Sulpicia Puteol.* supplicia | 13 aut salutem illa *Lipsius*: austa lutē illā | 21 saginatus *Faërmus*: signatus | 29 aem. etiam *Acidalius*: etiam aemulos | 31 ausuri sumus *Lipsius* | 35 quam auctores *Lipsius*

43,4 facessiuisset *nos*: facessisset

44,8 Sagittam *Rhenamus*: sabinum sagittam

45,2 *Patruinus Lipsius* | 3 et 9 *Senensi* — *Senensium Oberlin* | 10 accusantibus *add. Wurm coll. 12, 18; 13, 33, Plin. ep. 2, 11*

46,5 in *Med. verba sic se excipiunt*: pelli poterant sed immensa

pecunia [*iam sequuntur* . . ferunt ne criminantium nuntiis usque ad templi magnificentiae defuisse crede c. 52, 2—53, 23] tanta uis hominum retinenda erat usque ad Titum antequam digrederetur multo apud patrem sermone orasse c. 52, 2; *iam sequuntur*: dicebatur audita interim c. 54 in. In turbato verborum ordine ab aliis iam intellecto *Madvigius in appendice disputationis de Asconio p. 23 not. hoc primus vidit ferunt non ad* immensa pecunia (c. 46) *pertinere, sed ad* ne criminantium nuntiis c. 52 in.; *ab hoc enim voc. ferunt novum folium cod. archetypi exorsum erat, cuius postrema verba fuerant*: defuisse crede c. 53 extr. *His recte collocatis iam verba c. 53 extr. et 54 in. sic se excipiunt*: defuisse crede dicebatur audita interim etc. Quod autem ad vocabulum dicebatur attinet, manifestum videtur, cum unum folium in archetypo sic desineret 'defuisse crede' et deinde sequens pergeret batur audita, foliis transpositis syllabas, quae mancae videbantur batur, male a librario quodam in dicebatur expletas esse | 5 mercede malebat *Weissenborn ann. philol. vol. 57, 247* | depelli malim | pecunia terrebat qua tanta vis *Bötticher* | 6 redimenda *Weissenborn* | 18 destinarentur *Rhenanus*; at singularis positus est, ut *Petersen II, 20* monuit, ut legentium animi maxime ad militem *Germ.*, cuius formido praecipua erat, converterentur | 18 pressare *Döderlein* | 19 pectora] dexteras *Acid.* | 20 pari causa *Orelli*: pauci causā (in pari vel pari in c. al. | 21 postremo *Wölfflin Philol. 27, 119* | 28 recepti *A. Gerber de usu praepositt. ap. Tac. p. 20* | 30 quod

47, 4 abroganti, em. *Puteol.* | 6 ductum] decretum *Wurm* | 7 et ima *Faërnus*: etiā | 48, 1 pro cons. Africae *Ritter* | 2 petiero, em. *Rhen.* | 5 [principibus] *Theod. Opitz in Actt. soc. philol. Lips. I, 409* | 6 ac] ad | 10 uis] ius 1 m. teste *Rittero*

49, 9 suspecto *Victorius*: suscepto | 10 petrinae, at v. ad *H. 1, 70* | 16 ostenderet. Nihil vulgo; interpunctionem correxit *Ritter* | 18 omina *Faërnus*: oīa | 21 exposcerent 1 m. | 22 veri *Rhenanus* uiri

50, 11 inter *Haase*: in | 14 Caetronium *Ritter* | 18 Oensium *Lipsius*: offensium | 20 offensis | 51, 4 milia om. (*XL pro XL*) | 8 esse sciret] sanciret *Wurm* | 52, 4 proinde

53,5 XI] undecimum *Ritter* | 7 uictis | coronisque . ingressi
alii | 9 post aqua *Med. habet* trimis, quod sustulit *Baiterus* ut
 ex *dittographia* a proximo patrimis matrimisque natum; eius
 loco coniecerunt trinis, vivis, ter vivis, conterminis etc. | 10 per-
 luere *Rhen.* pluere | 11 plauto, em. *Ursinus* | lustratas boue
 taurilibus, em. *idem* | 12 sextis | 18 argenti et auri que | 22
 crede dicebatur, cf. ad 46,5

54,1 gallias et germaniasque | 7 circum sederit

55,6 hostis plures *Ritter* | socios *Mercerus*: socius (sententia
 videtur esse: iactabat inter maiores suos potius hostis quam
 socios populi R. fuisse; vitii causa fuit accusativus hostis pro
 nominativo intellectus) | 7 ille *Trevir Pichena* | 8 Sabinum
Weissenborn: sabinus | 11 scrutati, ubi *Pichena*: scrutari. ubi
 | 14 fort. ac tamen | 20 disceptaturas *Victorius*: discep|ras (di-
 specturas *Rhen.* dispe|sturas *Wurm*)

56,1 reliquis | 7 consilii *al.* | 14 *Claudius Puteol.* gladius |
 commeatum *Fr. Jacob*: cōmtum (conuentum *al.* commercium
Haase, extra c. incl. *Nipperdey*) | 15 amendatum

57,3 ducibus Treverorum *Faërnus* | 10 nomina, em. *Rhen.*
 | 13 indidisse *Ritter* | 19 Romani nos: romanus (Romano exer-
 citui *Heracus*) | 58,3 solacium *Gottl. Kiessling*: hostium (sola-
 cium et finem *Freudenberg*) | 17 sufficit, em. *Lipsius* | 27 Tu-
 torine *Heracus* | 28 [et] *Pichena*, Gallorum et German. *Ritter* | 30
 se add. *Madvig* | 59,14 occisi | 60,3 assumptis | 9 pacti | 10
 atque *Pichena*: atqui (aut qui *al.*) | 16 fuerit | 17 direptis castris
 — incendium hausit transposuit *Haase* ante querente v. 14

61,11 arbitrantur *ed. princ.* arbitrentur | 15 societate 1 m.

62,8 ipsis *Nipperdey* | 13 indecora *Madvig*: inhora (inhonora
Lipsius) | hinc Germanorum *Ritter* | 14 Sancus et 21 Sanci
coni. Ritter | 20 Picentiana aliquot tituli

63,3 ingenii *Lipsius*: ingenti | 7 custodia habuerant *Wurm*:
 custodiae erant (honorate custodierant *vulgo*)

64,2 iuberent | 11 sit *al.* | 22 aliis] auis

65,9 fuerunt *Ritter* | 14 incustoditis 1 m. | 15 vetustate in
 consuetudinem *Madvig*

66,3 sunucis *corr. 1 m. e* sunicis | 9 intulisse | 14 ex] ei

68,2 ne quamquam .. tolerarent *Mercerus et Acidal.* ne quamquam .. tolerare | 9 arrecinum (*Aricinum Ursinus*) | 19 XI et VIII *Borghesi Oeuvres IV, 226*: um. xj unj (VI. XI. VIII *Ritter*) | 22 decuma *Savilius (ex H. 2, 58. 3, 44)*: prima | 27 Julio *Ritter*: tulio | 69,12 per iuria, em. *P. Mamutius*

70,18 secutis] sicut is | 21 *Navae Rhenanus*: nauas | 24 palabatur *Wurm* | 26 perfugere corr. ex perfugerent (cf. ad 49,21; perfugerunt al.) | 27 ipsas, em. *Ernesti* | 30 absessere

71,5 facturis | 8 ausit | 17 transduxerat *Nipperdey*, cf. tamen *Wölfflin in Philol. 25, 103* | 22 frigeret, em. *Puteol.*

72,7 ducum] cum | 9 metu (*sine a*) *Lipsius* (** an metu *idem*, moderatione an metu *Ritter*) | 14 consultatio | 16 proinde, em. *Beroaldus* | 17 obstupefecerant *Ritter*

73,2 populi romani, em. *Nipperdey* | 3 quoniam] q̄ (quia al.) | 15 potiretur h. l. | 74,16 pulsi | dii

75,3 quamquam *Mucianus* occultaret *Nipperdey*, qu. amici nuntios occultarent *Ritter* | 7 mallet. *ortum ex mendo* mallit, ut cod. 76,13 habet et *H. 4, 8* mallebat | 8 et add. *Haase*, ipsasque *Acid.* [ipsas] *Wurm*

76,14 e reliquis germanicis | 24 classibus

77,3 alii *Puteolanus*: alii alii (abdi, alii *Jacob*) | inprovisa, em. *Rhen. an* improviso? | 16 redisse in *Lipsius*: p̄dixerim

79,8 integra quae e (ex al.) *Chaucis Pichena*: integraque et e cauchis | 80,3 a] ad (ab *Döderlein*) | 7 aduerso | 11 prouocare al. at v. 2, 81. *Germ. 14* | 81,3 caelestis *Rhenanus*: celis est | 9 manu al. | 13 estimari (existimari *Ernesti*) | 17 integrare | 23 manci manus *J. Freudenberg* | at caeco *malim*

83,8 inclytam (c. 84 inclutum) | 13 *Eleusine J. Fr. Gron.* eleusim | 21 uerteret donec caedem | 23 paterentur | 24 praecepitque | 84,2 alegant | diversus *Puteol.* uersus | 9 manista | 11 aduersari, em. *Muretus* | 12 circumsidere al. | 25 quae *Puteol.* queq; | 86,12 se add. *Ritter ante* subduceret | 13 post interpretabatur add. in *Med.* neque nos inpunitos patiantur, quae repetita sunt ex c. 77 extr.

LIBER V.

1,2 privatis *Rhenanus*: p̄latis | 4 super fortunam *Lipsius*:
superiori unam | 10 alexandriā 1 m. | 15 que addidi

2,1 quoniam] q̄ (quia *al.*) | 15 nomen e *Rhenanus*: nomine

3,8 ab utrisque *Orosius I, 10* | sed *idem*: et | et duci *Weissenborn*:
duce *Med.* duci *al.* et *Orosius* | 9 praesentes *dett.* et *Oros.*
credentes praesentes | 12 tostis campis *Köchly*

4,2 illis *Acid.* | 4 animalis] *add. s. l.* onagri | 5 in penetrali
Ritter | 6 quoniam *Orelli*: q̄ (quem Aegyptii colunt *Haase*) |
7 sue *corr. ex* sues | merito] memoria *dett.* monito *Köchly* | 10
[detinetur] *Haase* | 14 Idaeis *Lipsius*: iudeis | 15 quod e *Rhen.*
| 16 res *add. Wurm* | 17 uiam *Bessenberger*: uim | 18 cursus
| septenos *vel* septenarios *malim* | *commeent Wölfflin*: *com-*
mearent (*commeare dett.* *conficiant Ruperti*, *commetiantur Jacob*)

5,1 li *corr. in* Is | 4 gerebant, *em. Puteol.* | 7 alienigenarum
Ritter: alienarum | 15 condire *Huet* | 22 sistunt *Döderlein*:
sunt (sinunt *J. Fr. Gron.*) | 25 in *add. Ritter* | 28 mos abstrusus
Wurm ingeniose | 6,2 faenices | 5 fruges *Lipsius*: exuberant
fruges (solum exuberans [*sine uber*] *Wurm*) | 9 humor | 11 am-
nem *corr.* agmen 1 m. | 16 inertes *Heinsius*: incertes *erasa s* |
17 anni] *add. s. l.* tempore | 25 trai

7,2 ictu aliquot *codd. Orosii 1, 5* | 3 torrida | 5 herbas tenues
aut flores, *em. Rhenanus* | solitam, *em. Salmasius, cf. Dial. 9*
(sata, ubi herba t. aut flore solitam in sp. *Madvig*) | 6 *atra
(putria *Thomas*) | *inclitas dett. et Orosius*: indicas | 10 at *Ritter*:
et ([et] *Haase*) | 11 nitro] uitro | 12 et] sed *Rhen.*

8,3 dein regia *Mercerus*: de ingia | 6 persaxas | 7 praepol-
luere nos: praepotuere, *cf. 11, 14* | 10 [nam .. desciverat] *Ernesti*

9,4 inter nos *Agricola*: interno (*Ernesti aut* ciuili *aut* interno
pro glossa habuit) | 10 simon *h. l.* | 19 matrimonia

10,3 recaeptantem, *em. Rhen.* | 4 excipere | 6 intra *Rhen.*
infra | 9 parata, *em. idem* | externae *Acidalius*: et externae |
redire | 12 utili 1 m. utilis *corr.* (utilius *Pichena*)

11,2 sub ipso muro *Wagner ad Verg. Aen. 12, 811* | 16 sexa-
genos *Bekker*: sexaginta | 17 que *inclusit Haase*

12,2 opera | 3 cavati sub t. montes *ponit Nipperdey ante fons p. aquae* | 5 *praeuiderant dett.* | 10 colubie, *em. Nipperdey* | 13 [quem et B. vocabant] *Bipontini, post Simo posuit Salinerius* | *Bargioram Lipsius: barbajoram* | 14 et 15 alazarus | 17 lazarum

13,4 et *apertae Haase: expertae (apertae v.)* | 9 *potirentur* | 10 *praedixerant dett. cf. 12,63* | 13 *hominis* | *sexus corr.*

14,5 *sextae Mercerus: XIII.* | 15,5 *comminus minus ex ditographia (comminus eminus Jac. Gron.)* | 7 *illuc Madvig: illic* | 9 *caedes] ceres* | 16,4 *cugernique, em. Ernesti* | 5 *fluminis, em. Nipperdey* | 9 *exciderent* | 16 *praeuctos (peructus Agr.)* | 18 *alacris Nipperdey* | 20 *sperabatur*

17,1 *silens instruxit Puteol. silentem struxit (silenter instr. Lipsius)* | 5 *oīa (omina al.)* | 8 *contrarie uenisse* | 9 *preuisse in loco correcto* | 14 *mos Puteol. mox* | 18,9 *inmitteretur nos: mitteretur* | 19,2 *amnio* | 4 *Batavodurum Lipsius* | 7 *diluit*

20,2 *legionem, em. Agr. | uno die] modie | quadripertita, em. Ernesti* | 6 *traherent al.* | 8 *pluris (plurimis Wurm)* | 13 *ceteris eminentis | defenderant nos: defendere a* | 14 *inrumpere, em. Kiessling (rumpere Jac. Gron.)*

21,3 *brigantibus* | 5 *duximus* | 8 *Veraci Ritter: germani (Veracis Jac. Gron.)* | 9 *transvexere nos: uexere* | 10 *ut ed. princeps: et* | 13 *et Heinsius: set* | 16 *mutauit*

22,7 *tentoriis] toriis* | 11 *ornatu ed. princ. ornati* | 15 *noctem] naue* | 16 *Ubiae Rhen. ubi et (Ubiae. et Walther)* | 20 *Inpia*

23,1 *incessit] inuasi incessit (inde incessit Heinsius)* | 3 *post quadrag. est in Med. lacuna, cuius adhuc supersunt litterae seř, recepimus supplementum Meiseri; uehentium suppl. Faërmus ferentium Bipont. ferentium quis (= quibus) Heraeus* | 4 *signum lacunae posuit Nipperdey* | 10 *remigium* | 16 *per aequinoctium Orelli: peq ... teste Rittero, peq tiū teste Baifero*

24,8 *partum Ritter: paratum* | 11 *iuriam, em. Puteol.*

25,5 *plures] fures* | 9 *virtutem] iuventutem Rhenanus*

26,5 *uitellianum Döderlein: uitellium (uitellii dett.)* | 7 [inimica] *A. Gerber de usu praepositionum apud Tac. coll. H. 3, 70 et 46* | 11 *quae] quod Acidalius* | 13 *mouit*

COMMENTARIUS CRITICUS AD GERMANIAM.

L = codex Leidensis Pontani.

V = codex Vaticanus n. 1862.*)

al. = unus alterve codicum reliquorum.

Mf = Müllenhoff in commentatione quae impressa est in 'Zeitschrift für deutsches Alterthum' IX, 223 sqq.

Cornelii Taciti de origine situ moribus ac populis germanorum liber *L*, Cornelius Tacitus de origine et situ germanorum *V*, Cornelii Taciti de situ Germaniae liber *Reifferscheid in Symbolis philol. Bonnensium p. 625*

1,1 retiisque *V*, rhetiisque *L*, em. *Cellarius* | 7 in *L supra versum*, om. *Ritter* | 9 Abnobae *Rhenanus*: arnobae *V*, arbonae *L et in marg. V* | 2,4 aversus *Acidalius* | 8 si om. *L* | 10 tristonem *L*, Tristonem *V*, tuistonem vel tuisconem *al.* Teutonem *Perizonius*, cf. *Mf p. 259* | 11 conditorisque *LV*, em. *Rhenanus* | 13 Inguaeones *Mf p. 250* | herminones *L²*: hermiones *L¹V* | Istuaeones *Mf*, Iscaevones *J. Grimm* | 15 gābriuios *V*: gabrinios *L add. v sup. n* | sueuos *LV*, item alias | 16 uandilios *V*: uandalios *L* | 18 ac *V*: ut *L* | 19 in gentis *Gutmann et Thiersch*: non gentis libri (nomen in nomen gentis *Acidal.*) | 20 a victo *J. Grimm* | 21 ipsi *Ritter*

3,3 haec (hec) libri, fort. alia vel bellica | baritum *al.* | 6 vocis ille .. videtur *Rhenanus*: uoces ille (illae *al.*) .. uidentur *LV* | 11 astiburgiumque *L¹* | hodie quoque *Mosler* | 12 nominatumque] *add. in marg. L alia m.* 'deest', nominatumque ασιπυργιον *V*, signum lacunae posuit *Haupt*

*) *Insigni Muellenhoffii beneficio nobis uti licuit exemplo Hauptiano (p. 1—48), Muellenhoffii cura iterum edito, in lectiones Vaticani multo accuratius quam in editione a. 1855 fieri potuit relatae sunt.*

4,1 opinioni *C. Meiser* (*Kritische Studien, Eichstätt 1871*): opinionibus *LV* | 2 aliis *del. Lipsius et om. Ruodolfus Fuldensis* | nationibus *L¹* | 5 ceruli *LV¹*

5,1 *fort.* aliquantum | 4 patiens *Tross* | pecudum *L¹* | 10 et *L*: etiam *V* | proinde *V s. v.* | 12 utilitate *al. et Rhenanus* | 18 affectione *al.* affectatione *LV* | 6,7 atque *I mensum L¹V* | 10 galea *Rhenanus*: galeae *LV* (galea est *Mittzell*) | conspicui sunt. nec *Meiser* | 11 uariare *V*: uarietate *L*, unde *Ritter* uarietatem gyrorum | 12 coniuncto *V et s. v. L*: cuncto *L¹* et *mg. V* | 17 quod *L corr.* quidem *L¹V*, qui *Ritter*

7,2 et *al.* etiam *LV* | 9 neque *L* | 10 aut prop. *L¹V* | 12 [audiri] *Ritter*, audiunt *Madvig Adv. crit. II, 564*, unde est.. audire *Wölfflin*, unde.. infantium possit *Heraeus* | 14 enumerare *L* | aut *LV*: et *al.*

8,6 nubiles *L corr.* | imperentur *L¹* | 9 uoledam *L* | 10 Albrunam *W. Wackernagel*: auriniam *LV*, albriniam *v. l. in LV* | 11 neque *L* | 9,2 consuetis *Reifferscheid* | 3 [et Herculem] *Ritter*, ut et *Herc. Meiser*, post Martem *al. habent*, placant. et Herculem ** *Reifferscheid* | 9 appellant. secretum (*sc. est*) *interpungit Meiser* | 10,5 consultetur *scripsi*: consuletur *LV*; *Ruodolfus habet*: si publica consultatio fit | 16 sed *al.* sed etiam *Ruodolfus*: *om. LV* (sed apud sacerdotes *Thomas*) | 17 illos *L²*: istos *L¹V* | 19 exploratur *L²V*: explorantur *L*, explorant *al.*

11,3 praetractentur *al.* | 10 turba *J. Fr. Gronovius* | 11 tum *al.*: tam *LV* | 12 principes *Perizonius*

12,6 supplicia *L*, sed margo flagitia | sed et *L* | 7 poena *Acidalius*: poenarum *LV* | 9 uindicatur *L²*: uindicauit *L¹V* | 11 reddant *Ernesti* | 12 adest adsunt *V*

13,3 tum *L²*: cum *L¹V* | 4 propinquus *al.* | 7 dignitatem *LV*: dignationem *al.* (insignis — adsignant *transponit Gust. Richter in mus. rhen. 24, 235 post adsunt in fine cap. 12*) | 8 ceteri *Lipsius* | 11 cui primus *Acidalius* | 13 haec uires *L¹*

14,4 defendere et tueri *Meiser* | 5 eius *om. L* | 11 tueare *al.* | a *addidit Acidalius*

15,1 non *delevit Lipsius* | 5 habent *L* | 7 vel arm. vel frugum

obelo notavit Colerus | 10 sed et *LV*: sed *al.* | 11 insignia arma *Köchly*, cf. *Wölfflin in Philol.* 26, 126

16,4 locant *L* corr. et v. l. in *V*: longant *L*¹(?) *V*, longinquant *Mützell* | 10 colorum *libri*: corporum *Köchly*, locorum *Nipperdey*, coloratum *Meiser* | 12 hiemis *Reifferscheid* (*coll.* 46 et *Ann.* 4, 66): hiemi *LV* | 13 loci *Acidalius*: locis *LV* | 14 autem del. *Muretus*

17,1 figula *L* | 5 gerunt *L*²: ferunt *L*¹*V* | 5 prox. ripae exquisitius, ultiores negligenter *Carrio* | 11 superiorem *Ped. Voss in Tidskr. f. Philol.* VII, 112 | 16 pluribus *scripsi*: plurimis

18,2 et *V*: ac *L* | ac munera probant munera non *libri*; propinqui; probant munera *Lachmann*, munera *secundo loco delet Bernhardy* | 9 incipientibus *L* | 12 pariendum *V* | 13 inviol. reddat ac digna *Acidalius* | reddant *al.* | 14 rursus, quae *al.*

19,1 saeptae *al.* | 5 abscisis *al.* adscisis *V*, accisis *L* | 7 [enim] *Nipperdey in mus. rhen.* 18, 343, etiam *Lipsius*, enimvero *Madvig* | 13 ne tam maritum quam matrimonium *Meiser*

20,4 dinoscas *V* | 9 qui ad patrem *V* | 12 et in animum *LV* et *plerique*, et inligent a. *Ped. Voss*, etiam a. *al.* | 16 quanto m. nos: tanto m. *V*, quo m. *L*, sed quo m. 2 in *litura*, cf. *Wölfflin in Philol.* 26, 162 | gratior var. l. in *V*

21,6 aliqua *LV* | 12 poposceris *L*¹, poposcerunt *V* | 14 vinclum .. comitas *Lachmann*: uictus .. comis *libri* (*verba obelo notavit Ernesti*) | 22,1 e *L*²: enim *LV* | 7 transfiguntur *L* | sed et *LV*: sed *al.* | 8 inimicis *LV*: inimicitiiis *al.* | 12 adhuc *al.* ad hec *LV*, adhuc *suspectum Pichenae* | 13 loci var. l. in *LV* | mens. postera] sic *distinxit Passow* | 14 res retractatur *Meiser*

24,7 defecerint *L* | 25,1 descriptis *libri*, em. *Reifferscheid* | ministris *L*¹*V* | 4 ut *L* corr. ex aut | et *L* corr. ut *L*¹*V* | 8 verba liberti — — argumentum sunt habent *LV* post ignorantur in *fine cap.* 26, sed *L* hic quoque in *marg. inferiore* habet hac nota adiecta: in hoc loco potius

26,3 in uices *V*: inuicem *L*, indivisi *Ribbeck mus. rhen.* 22, 160 | 5 prestant *V*¹ | 6 laborare *L*¹ et v. l. in *marg. V*; an laborare (labore) *glossema est?* | 7 ut hortos *L*¹*V* (ut prata separent, ut hortos *Mützell*)

27,1 obseruatur *V*: obseruant *L* | 11 quaeque nos: quae libri; quae — — commigraverint *inclusit Reifferscheid in Symb. philol. Bonn. p. 624 auctore Heimsoetho, dubitamus tamen num interpres in Gallias scripturus fuerit.*

28,1 auctorum *al.* | 6 hirciniam (he. . . *corr.*) *L*, hircyniam *V* | 7 utraque *om. L* | 8 boihemi *L²V*, boiemi *L¹*; de scriptura nominis *cf. Mf p. 242* | significatque *V*: signatque *L corr. ex sig q; teste Meisero* | 10 a boiis *LV, sed L in marg. osis* | [Germ. natione] *Passow cf. c. 43* | 12 quia *L corr. qui L¹V*, quippe *coni. Ritter* | 14 Nervii *Rhenanus*: neruli *LV* | germanae *L* | 17 dubii *Heinsius* | 18 ne Ubii *Gruter*: nubii *LV* | 19 e conditoris *Acidalius, ut est c. 2*

29,1 batáui *L*, batauii *V*; Batavi (*sc. sunt*): non multum *distinguit Rudolphi (Observ. in Germ., Monasterii 1855)* | 2 catorum *LV¹ et sic alias in hoc nomine* | 5 conteruntur *al. et Ursinus* | 12 batáuis *L*

30,1 inchoatur (incohatur *V*) *LV*: inchoant *L corr.* | 2 effusis campestribus ac palustribus l. *Heraeus* | 3 durans *L¹*: durant *L corr. 1 m. (?) et V; vulgo locus sic scribitur: Ultra hos Chatti initium sedis ab H. saltu inchoant, non ita . . patescit; durant siquidem colles etc. in qua scriptura iam positio voc. siquidem vitium prodit* | 5 ac *L¹V*: atque *L²* | 11 romanae] ratione *L sup. v.* | 14 raro *al.* | 15 parere *Heraeus*

31,1 et *delet Reifferscheid p. 627* | rara *V¹* | 3 fort. excissis | 6 noscendi *LV¹* | 9 absoluerit *L¹* | 10 catorum *L*, eorum *Ritter*, ferocissimis Chattorum *Nipperdey* | 11 et *om. L¹* | 12 noua *LV*: torva *Freinsheim* | 13 cultu *al.* | 15 exanguis *L*

32,2 usipii *al.* | 9 et bello melior *Muretus*

33,2 chamanos *L* | angrinarios *L¹* | 9 urgentibus iam (*in al.*) imperii libri | 34,1 angrinarios et chamanos *L* | *Dulgubnii Jac. Grimm*: dulgibini *V*, dulgitubini *L et s. v. V* | chasuarii *al. thasuarii V, tasuarii L* | 2 claudunt *L corr.* | 7 tētauimus *LV* | 11 tētauit *L* | 8 magnificum *L in ras. magnum margo L, magno; V* | 9 consueuimus *al.* | 10 et Germanico *Freinsheim*, Druso, Neroni, Germanico *Gruber coll. c. 37*

35,2 primum *Ritter* | caucorum *L* | 5 tam *L s. v. nam L¹V* |

7 malint *L* 1 *m. corr.* maluit *L*¹*V*, malit *al. cf. Meiser p. 44* |
 10 idque *Lipsius* | 12 ac *V*: et *L* | [exercitus] *Walch emend.*
Liv. p. 273 | 13 plurimum enim *Reifferscheid*

36,3 potentes *Meiser* | 4 nomina *Beroaldus*: nomine *LV* |
 7 tracti *al. tacti LV* | fosi. *L*²: fusi *L*¹*V* | 8 [sunt] *Haase*

37,1 sinum *V*: situm *L* | 4 ambitum *V*¹ | 7 et delendum vi-
 detur | 14 et ipse *al. et ipso et ipse LV* | 15 et *L. Cassio Ritter*
 | 16 *Gnaeoque nos: Marco quoque LV* (*Cn. quoque Ernesti*) |
 18 populi (populo *L corr.*) ro. (romani *V*) *LV* | 19 abspercu-
 lerunt *L*¹ | 24 at *Mützell* | inde pulsi in *L*, pulsi inde (nam
s. l.) *V*, pulsi iam *Günther*

38,4 quamquam *V*: quam *L*, quamuis *L corr.* | 9 retorquere
 suetum *scripsi*: retro sequuntur *LV*, retrosum agere solitum
Reifferscheid, retorquent *Madvig*, retrosum agunt *Haupt*, recur-
 vant *Lachmann* | 10 ipso *L et v. l. in V*: solo *V et s. v. L* | re-
 ligant vel ligant *al.* | 11 innoxia *Muretus*: innoxie *LV*, innoxia
 est *Mützell* | 12 adituri bella *Acidal. posuit ante in altit.* | 13
 comptius hostium *Lachmann* | armantur *V et s. v. L*, cernantur
Meiser | 39,1 senones *L*¹, semones *V*, señones *v. l. in V, item*
infra | 3 patrium *L*¹*V* | sacrum *V* | 8 perlapsus *L* | 12 habi-
 tant *Ernesti*: habitantur *LV*, pagi iis habitantur *Brotier*

40,1 largobardos *V*, longobardos *L* | nobilitas *LV* | 3 reus-
 digni *L*², veusdigni *LV, cf. Mf p. 257* | aniones *L*¹ | 4 suarines
LV, suardones *L s. v., cf. Mf p. 256* | nuitones *L*²: nuithones
V, nurtones *L*¹, Vithones *J. Grimm, cf. Mf p. 256* | 6 nerthum
L corr. et al. neithum LV | 8 vastum *Freinsheim* | 9 eo *Rhenanus*:
 ea *LV* | 14 inmota *Freudenberg*: nota libri | tunc amata *He-*
raeus | 16 nomen *L* | 41,1 pars uerborum *LV, em. Rhenanus*

42,1 narisci margo *L*, Varisti *Mf. p. 131* | marcomani *L*¹ |
 3 etiam ipsa *L*, etiam *del. Ritter* | parta *al. parata LV* | 5 prae-
 cingitur *Tagmann*: peragitur libri (quatenus terminus *D. pera-*
gitur Meiser) | 6 manseñ *L*: mansere *V* | 7 marabodui *V* | iam
 etiam *L(?)* | 9 valet (*sc. pecunia*) *Meiser*

43,1 gotini *LV, cf. Mf. p. 244* | 3 et 6 gotinos — gotini
LV | 8 [iugumque] *Acidalius*, colliumque *Ritter*, [montium
 iugumque] *Reifferscheid delet ut iniecta ex v. sequente* | 10 ly-

giorum V^2 , lig. L^2 , legiorum LV 1 m. | 12 Carios (*vel* Charios), Helvaeonas *Mf.* p. 246 et 248 | 13 naharualos LV utroque loco, sed priore V^1 nahanarualos, cf. *Mf.* p. 248 | 15 memorat V , nominat memorat L , sed nominat punct. | 16 aleis L | 18 arii al. alii LV | 19 trucis LV , em. Beroaldus

44,1 lygios V , ligios L | gothones LV , cf. *Mf.* p. 244 | regnant LV | 3 lemouii V et s. l. L : lemonii L^1 , utrum sit verius dubitat *Mf.* p. 252 | 6 sitae *Rhenanus* (sed idem male in Oceano): ipsae (e V) LV , ipso al. | oceanum L^1V : oceano L^2 | 9 ministrant *Lipsius*: ministrantur LV | 13 imperandi *Passow*, parentibus *Reifferscheid*; *Passovii emendatio vera videtur* | 15 otiosae *Colerus*: ociosa LV | 18 subtilitas *Madvig*

45,1 suiones L | 4 se mergentis *Lipsius*, immergentis *Colerus*, mergentis *Bergk mus. rhen. XX, 291* | 5 equorum *Colerus*: deorum libri (formaeque decorem *Heinsius*) | 6 usque, si fama vera, t. n. *Grotius*, usque tantum natura, et fama vera *Döderlein*, usque et fama, ultra tantum natura *Nipperdey* | 7 estiorum L , cf. *Mf.* p. 225 | adluuntur al. abluuntur LV | 10 omnique al. et *Lipsius*: omniumque LV | 13 fort. elaborant, quod verbum ad fructus magis quadrare videtur | 14 succinum L | 18 profertur L | 19 succum L | 21 animalia intus tralucent *Bergk* | 23 sudantur al.: sudant LV fort. rectius, scil. nemora | 24 insulis extremis inesse *Bergk* | 25 quia sucina *Conr. Hofmann*: quae vicini libri, sucinaque *Reifferscheid* | 25 radius LV | atque coalescentia *Bergk* | 27 succini L | igne V | têtes LV | 30 sitonum V | gens continuatur L^1V : gentes continuantur L corr. | 32 degeneratur L 1 m.

46,1 hi L | finis *Puteolanus*: fines LV | 5 Peucinatorum ora scripsi: procerum libri (omnium: at corpora Peucinatorum conubiis mixtorum *Muetsell*) | mistis L corr. mixtos V , mistos L^1 | 8 et hi *Reifferscheid* | 9 pedum *Lipsius*: pecudum LV , peditum L corr. | 13 opes *Meiser* (coll. c. 5): spes libri | 17 in aliquo cavo *H. Wölffel*, in obliquo *Heinsius* | 21 difficillimam al. difficilem LV | 22 sunt om. L | 22 opus sit *Rhenanus* | 23 oxionas LV , sed in utroque etionas ut v. l. sup. vers. cf. *Mf.* p. 256 | 24 in medio nos: in medium libri

COMMENTARIUS CRITICUS AD VITAM AGRICOLAE.

Γ = codex Vaticanus n. 3429.

Δ = Vaticanus n. 4498.

Lectiones, quibus nulla nota adscripta est, extant in ΓΔ.

1, 13 nunc *del. Spengel*, nuper *Niebuhr* | 14 incusaturus. Tam saeva *Wex*, ni incusaturus tam s. *Lipsius* | 15 infelicia Δ

2, 2 senetioni, *em. Rhenanus* | 4 monumenta Δ | 6 vocem *om.* Δ | 9 occurrē Δ | 10 grande *om.* Δ

3, 1 rediit *Spengel* | set *Bipontini*: et | 2 dissolubiles Δ | 5 securitatis res publica *Mützell* | 11 multis, *em. Lipsius* | 13 ut sic *Wölflin (Philol. 26, 139)*: et uti (ut ita *Rhen.*) | 17 servitutis *Ursinus et Lipsius*: senectutis

4, 1 foriuliensium Δ | 2 Caesaris Δ | 3 illi *Wölflin l. c. p. 140*: Iuli (*om. Lips.*) | 6 sillanum Γ, sullanum Δ | 8 honestatis Δ | 9 eum] tamen Δ | 14 in *om.* Δ | 15 acrius] ac iuris *Andresen Z. f. d. G. W. 1871, 810* | senatorio *Heraeus* | 19 retinuit Δ

5, 3 licenter egit *Heraeus* | 4 nec Δ | 5 et iustitiam Δ | 9 exercitator Δ, excitator *Buchner prob. Wölflino p. 141*, erectior *Vielhaber* | 10 incensa colonia *Lips.* | intersepti, *em. Puteol.*

6, 1 degressus Γ 1 m. | 5 appetendo Δ, amplectendo *Bezenberger* | 8 et 13 ac Γ: et Δ | 9 quantilibet felicitate Δ | 14 quietis Δ | transit Γ | 15 tenor *Rhenanus*: certior (otium *Ritter*) | 17 medio rationis (luxuriae Δ) ΓΔ: media rat. *Hofman-Peerlkamp*, modo r. *Puteol.* moderationis *Lipsius* | 19 effecit *Heinsius*: fecit

7, 2 Intemelios *Lipsius*: in templo (Intemelum *Ursinus*) | 8 deprehensus est Δ | 12 proposuit Δ | [ubi .. narrabatur] *Wex et Nipperdey mus. rhen. 18, 352*, praeposuit. Sub decessore s. a. narrabatur. Nam legatis quoque consularis vis nimia *etc. Madvig Adv. II, 567*

8, 3 obsequii *Ritter*: obsequi, *cf. Wölflin p. 130*

9, 3 dignitate administrationis *Rigler*, at *cf. P. D. Hennings in Ann. philol. 1866 p. 377* | 5 adesse Δ | 8 temporis et curarum Δ | 10 [et saep. misericors] *Hofman-Peerlkamp, cf. Nipperdey*

in mus. rhen. 18, 354 | 11 nullam .. personam, *em. Rhenanus* | [tristitiam — — exuerat] *Wex*, [et avaritiam] *Heraeus* | 13 facultas Δ | diminuit, *em. Lipsius* | 15 etiam saepe Δ | 16 ostentandam, *em. Rhenanus* (ostentando virtutem *Bosius*) | 19 [ac statim] *Hofman-Peerlk. et Classen Symb. 3, 8* | 22 aut semper erat Δ | 23 eligit *Rhenanus* | egregiae *Puteol. græciç* Γ , grate Δ | iam tum *Ritter* | 24 et post Δ

10, 3 tunc *Wex* | 4 fidẽ Γ 1 m. | 9 T. Livius *Ritter* | 10 oblonga Γ | 11 scupulae Δ | 12 in *om. \Gamma* | 12 in uniuersam *Schele* | fama . set transgressis *Schoemann*: fama est transgressis (transgressus Δ) sed $\Gamma\Delta$ (fama est . sed transgressis *Döderlein*, fama est transgressa . sed *Rhenanus*) | 13 inorme, *em. Rhenanus* | 17 despecta Δ | 18 Thyle Γ , Tyle Δ | sed hiems appetebat et mare *B. Schulz in Ann. philol. 1865, 555* | 19 remigrantibus Δ | 20 perinde *Grotius, cf. Schoemanni Disput. p. 8* | 22 nec Δ | 24 dominari *Puteol. damnari*

11, 4 arcus germanam Δ | 6 hispaniam, *em. Muretus* | Iberas Δ | 7 hitasse (*i. e. habitasse?*) Γ , *sed punct. et in marg. occupasse* | 8 vi *Rhenanus*: usu | 10 estimati Γ | 11 persuasiones (-em *Ritter*) *amicus Walchii (at tum saltem expectares easdem vel easdemque s. persuasiones)*, pari superst. persuasione *Heraeus*, [sup. persuas.] *Nipperdey l. c. 18, 360* | 13 detractandis ea formido Δ | 18 euenit uictis Γ

12, 3 distrahuntur *Heinsius*: trahuntur | 4 [utilius] *Wex* | 5 tribusque Γ | 7 ita dum sing. *Puteol.* | 8 frigorum est Δ | 10 parte *Brit. \Delta* | 12 nec exurgere Δ | 16 [fecundum] *Scheffer* | 20 suffusa ac liuenta Δ

13, 2 subeunt *Nipperdey* | 8 etiam Γ : iam Δ | 9 praeceptum l. (= legendum *sive lege?*) Δ , precipue Γ | 11 v. ingenii mobilis penitentiae Δ , v. ingenio mobili poenitentia *Wex*, v. ingenio, mobilis poenitentiae *alii; recte Wexius intellexit ingenio mobili iungendum esse, sed cur velox .. paenitentia maluerit quam velox paenitentiae nescimus* | 12 auctor iterati *Döderlein et Wex*: auctoritate (auctor iterandi *Madvig*, a. patrati *Ritter*, a. tandem *Fröhlich*) | 15 domitae gentes *Puteolanus*: Domitiae gentis

14, 1 Plantius, *em. Rhenanus* | 4 Cogidunno Δ , *cf. Glück, die*

keltischen Namen bei Caesar p.72 | 6 *vetere* .. ut haberet *Rhenanus*: ut *uetere* .. haberet | 7 et *om.* Δ | reges *Rhenanus*: Regis | 9 aucti obsequii (*sc. barbarorum*) *Madvig* | 10 Q. *Veranius Ritter* | 12 e quorum Δ | 13 *Nomam* Δ, *item 18,17*

15,3 *patientia* Γ: *sapientia* Δ | 4 *imperantur* Δ, *fort. ex imperarentur* | 7 *manus* Γ *corr.* (*aliis manum, aliis servos delendum videtur*) | 8 *centurionis, em. Rhen.* | 10 *imbecillibus* Γ, *sed ci punct.* | 11 *diripi Heinsius*

16,1 *Voadicca* Γ, *Voaduca* Δ, *cf. ad Ann.14,31* | 2 *nec enim* Δ | 8 *etsi tenentibus Nipperdey*, *tenent. tamen Ritter* | 9 *plerique* Δ | *proprius Rhenanus, at v. Nipp. mus. rhen.19,98* | 10 *nequaquam* | 11 *communisque H.L.Schmitt (Ann. philol. 1864 p.472): eiusque (quoque Puteol.)* | 13 *nouis* Δ | 14 *ausis* Δ | 18 *seuitiae accusationem* Δ | 21 *indecoris, em. Puteol. (illud tuentur Wex et Nipp. l. c. p.104)* | 22 *praefuit* Γ: *fuit* Δ | *pacti essent Ritter, facta (i. e. pacta) exercitus licentia, ducis salute* Γ *margo* | *salute* Δ | *esset nos (vel essent): et (ea Döderlein)* | 24 *fatigavit (vel castigavit) Madvig* | 25 et *eadem* Δ | *hostes* Γ

17,3 *bregantum* | 4 *perhiberet* Δ | 6 *bregantium (-tum* Γ *corr.)* | 7 *alterius [successoris] Nipperdey Var. observv. antiqu. Rom. cap. I p.13, fort. alius succ. cf. tamen c. 5 ductuque alterius, 6 extr. ne cuius alterius sacrilegium etc.* | 8 *post obruisset complures quaedam intercidisse statuunt, item Nipperdey, qui hiatum sic explendum censet: nisi in medio rerum prosperarum cursu invidia revocatus esset* | *sustinuit Vielhaber, sustinuit utique Schoemann* | 10 *locorumque* Δ

18,4 *uterentur (pro ūterentur)* Γ | 8 *transacta Rhen. cf. H. 2,76 abiit iam et transvectum est tempus* | 13 *digredi, em. Acidalius* | 16 *tenorem ceteris Boot* | 17 a *add. Bipontini* | 19 *subitis J. Fr. Gronovius: dubiis* | 20 *ducis tranare extra (corr. ex exercitum?) depositis* Δ | 22 *proprius Wex: prius (patrius Puteol.)* | 25 *potita* Δ | 31 *ne* Γ: *nec* Δ

19,2 *incuriae, em. Puteol.* | 3 *excindere Aldus* | 4 *primam* Γ | 6 *liberos, em. Puteol.* | *priuatius* Δ | 7 *militesve ascire Wex: milites nescire* | 10 *accommodare Ritter* | 13 *auctionem* Γ | *in aequalitate (aequitate Muretus)* | 14 *circumcisisque quae Hen-*

richsen | 16 ludere: luere *Wex*, recludere *Hutter et Kritz*, liceri *Heraeus*, agri cultores (*pro ac ludere*) *vel agricolae Classen Symb. 3, 16* | 17 divortia, *em. Lipsius* | indicebantur *Ritter* | 18 pro proximis *Bezzenberger et Fröhlich*, proximae *Ritter*

20,2 tolerantia *Rivius* | 4 multum *Γ corr. Δ* | 7 popularēt *Δ* | 8 invitamenta *Acidalius*: irritamenta | 11 tanta *Rhenamus*: et tanta | 12 pariter *add. Weissenborn*; pars. Illaccessita transiit sequens hiems *Susius*

21,1 adsumpta, *em. Rhenamus* | 2 bella *Bosius*: bello (bellum *Rhen.*) | 10 deliniamenta, *em. Dronke et Walther* | 11 balneas *Δ*, balineas *Ritter* | 22,2 Tavum *Glueck Ann. philol. v. 89, 603 sq.* | 8 aut fuga *Δ* | 10 crebrae eruptiones *huc transposuimus, libri post desertum (v. 8) habent* | 13 lividus *M. Haupt in Hermae IV, 31* | 15 conuiuuii *Γ 1 m. et Δ* | et erat ut comis *Henrichsen probabiliter coll. Ann. 2, 57* | 17 uel *Fr. Jacob*: ut (aut *Haase*, et *Put.* supererat secretum, ut *Döderlein*, secretum [uel silentium] eius *Nipperdey*)

23,1 percurrerat *Δ* | 2 gloria *om. Δ* | 24,1 navi in proxima *Rigler et Wex*, in Clotae proxima *Nipperdey* | 4 ob *Γ*: in *Δ* | 10 differunt *Rhenamus*: differt | interiora parum, melius *cum Rittero (in ed. I) supplevimus*: In melius *ΓΔ* | per *Γ*: et *Δ*

25,3 hostibus *scripsi*: hostilis *ΓΔ* ([host. exercitus] *Wex*, hostili exercitu *Rhenamus*) | 4 timebant, *em. Puteol.* | 5 specie *Puteol. spō* (species *Muetzell, item Ern. Wezelius in Act. soc. philol. Lips. I, 413 locum sic scribens*: Egregia species, cum... impellitur! Ac saepe isdem castris pedes equesque .. casus at-tollere, ut modo ... compararentur) | 6 impelleretur *Rhenamus*: impellitur | 14 Calidonium incolentis | 15 oppugnasse, *em. Rhenamus* | 16 castellū *Γ corr.* | 20 circumirentur *Lipsius*

26,8 redit, *em. Wex* | 9 securi de salute pro gloria *Acidalius* | 11 ut tulisse *Puteol. intulisse* | 13 rexissent *Δ*

27,2 penetrandam *Puteol. penetrandum* (penetrandum in *Dronke*) | 3 proelium, *em. Rhenamus* | 7 se *add. Brotier post ducis, at cf. Hist. 2, 44 praetorianus miles non virtute se, sed pro-ditione victum fremebat* | 8 victos *add. Brotier* | 10 ciuitatum *Γ, item 29, 12*

28,1 *rectius videtur* Usiporum | 4 inmistis, em. *Puteol.* | 5 renavigante *Mützell*: remigante $\Gamma\Delta$ (remeante *Henrichsen*, regente sc. *navium cursum Madvig*); *contrario vitio in Ann. 16, 2 lectio* remigium in nauigium corrupta est | 8 mox ad aquã. Atque ut illa [utilia *Sellig*] raptis secum plerisque $\Gamma\Delta$. *Scriptura a nobis recepta id tantum efficere voluimus, ut locus insanabilis saltem legi posset; aliorum conatus v. apud Wexium p. 280* | 13 primum Γ : postmodum Δ | 15 uenundatos | 16 iudicium Δ

29,2 nec — nec Δ | 8 Graupium Γ 1 m. *Grampium Puteol.* at v. *Glueck. Ann. philol. vol. 89, 604* | 10 commune periculum Δ , ut est c. 12 | 16 Galgacus Γ 1 m.

30,2 consensusque Δ | 9 nauibus Δ | eoque] eiusque *Wex* | 13 atque — — sed $\Gamma\Delta$ post patet habent; verba transposuerunt *Brueys* aliique (namque omne *Schoemann*, [atque — — sed] *Muretus*) | 18 terrae: iam nos: terram (terrae *Rhen.*)

31,5 ager atque (et *Seyffert*) annus *F. Jacob et R. Seyffert*: aggerat annus | 7 conterunt, em. *Jacob et Fröhlich* | 10 etiam om. Δ | 12 nec Δ | 17 charissima Γ , clarissima Δ | *Trinobantes Camden* | et expugnare Δ | 20 in patientiam *Wölfflin*: in poenitentiam $\Gamma\Delta$, cf. c. 16 veteri patientiae restituit | bellaturi *idem l. c. p. 99*: laturo (alii alia tentaverunt, cf. ed. *Wexii, Schoemannus partim cum Peerlkampio* et libertatem impune tentatam ulturi)

32,4 contactum Δ | 7 commodent *Puteol.* commendent (venudent *Fröhlich*) | 8 sunt *Beroaldus*: est | 13 locorum *Fröhlich et Jacob*: circum (om. *Heumann*) | 14 siluis Δ | 16 nec — nec Δ | 20 *Usipii* Δ | nec *Puteol.* ne (nequaquam Δ) | 21 senium Δ | 22 mancipia Γ margo | 23 illic *Kritz*

33,1 et ut *Walther* | 4 munimentis Δ et margo Γ : monitis Γ | 6 septimus *Acidalius*: octauus cf. *Nipp. mus. rhen. 19, 106* | 7 vestra *Puteol.* nostra (virtute vestra, auspiciis i. R., fide atque opera nostra *Nipperdey*) | 10 nec vos Δ | 11 ego *Puteol.* ergo | 14 montesve aut fl. *Britzelmayr* | 15 vocem *Beroaldus* | 16 acies *Rhenanus*: animus (campus *Britzelmayr*) | 19 transiisse Δ | 20 ita *Rhenanus*: item | 24 est nec Δ

34,7 quoque | ruëre (non ruëre) *Spengel*, vobis ad penetrantibus *supplens* | 8 pelli solent *Wex*, pelli amant *Wölfflin*; emen-

datio loci incerta, an pelli solebant? | 11 torpor *Ritter*: corpora (novissimi haesere et extremo metu ac torpore defixere aciem *Bezenberger*, novissimae res extremo metu corpora defixere (om. aciem) *Wex*, nov. res et extremus metus torpore defixere a. *Schoemann*) | 15 imputare, em. *Puteol.*

35,4 milia *Puteol.* | 7 bellandi, em. *Rhenamus* | 9 agmen in aequo *Bekker*: agmine quo | 10 connexi Δ , conuexi Γ (velut conexi *Nipperdey*, veluti suos urgerent *B. Schulz Ann. philol. v. 93, 382*) | couinarius Δ , conuinnarius Γ | et eques *Rhenamus* | 12 [simul] *Fröhlich*, cf. *Wölfflin l. c. p. 112* | latera Γ : altera Δ

36,3 coetris Γ , cetris Δ | 4 tres Bat. cohortes *Rhenamus*, Bat. cohortes tres alii | 6 et manus Γ 1 m. | [7 parva .. gerentibus] *Wex* | 8 [nam .. tolerabant] *Haase* | 9 in arto *Fr. Medicis*: in aperto | tolerant *Muretus* | 10 fodere *Gesner*: fedare | stratis *Ernesti*: tratis | 11 capere Δ | 14 ut add. *Döderlein*, ubi *Wex* (vel fugere enim) | 15 et: set *B. Schulz* | recentes Δ | 17 aequa nostris iam pugnae f. *Anquetil et Wex*: equestres ea enim pugnae f. (equestris ea iam p. f. *Haase*, nostris eadem p. f. *Schoemann*) | 18 aegre clivo instantes *Schoemann partim cum aliis*: egra diu aut stante (*reliquorum conatus v. apud Wexium*) | 19 impedirentur *B. Schulz*

37,1 expertis Γ | 3 circuire Δ | ni Γ : in Δ | 6 occurrerant Δ , accurrerant *Puteol.* | 10 ablati, em. *Rhenamus* | 13 fort. ultro contra ruere | 14 est aliquando *Bosius*, an sed a.? | 15 item: iterum *Dronke*, identidem *Hutter*, inde *Ritter*, idem *Goebel* | 16 fort. sequentium incautius | gnari *Dronke*: ignari (ignaros *Put. ignaros gnari alii*) | 19 equitem persultare *Rhenamus*: equite persultari Γ , equites perlustrari Δ | 22 uersis Δ | 23 nec: sed *Acidalius* | 26 in queis Δ

38,2 proratu Δ | 5 [aliqua] *Classen Symb. 3, 9* | 8 misererēt Δ | 9 deserti *Ernesti*: secreti | 11 nec Δ | 14 profecto Δ | 17 terrentur Δ | 18 trucculensem Γ : trutulens est Δ (*Trutelensem Puteol.*) | 19 litore *Puteol.* (unde profecta, Br. litore lecto omni, *Henrichsen*, unde proximo anno, Brit. latere lecto omni, reditura erat *Madvig*)

39,1 in illa Δ | 2 auctum *Lipsius*: actum | ut *Domitianus*

erat Δ | 3 cepit Δ | 5 crinis | 8 supra principem *Nipperdey*
mus. rhen. 19, 111 | 10 cetera *Wex*: et cetera | 12 quodue Δ

40, 3 additque *Muretus* | 5 Atili Γ , Actilii Δ | 7 eis Δ | 8
 Britanniam $\Gamma\Delta$, fort. si in Britannia etiam foret | 15 prae-
 temptum Δ | 16 turbae om. Δ | 17 ut *Puteol.* | 18 hausit *Wex*:
 auxit cf. *Wölfflin l. c. p. 153*

41, 6 Misia, em. *Lipsius* | 8 vici *J. Fr. Gronovius*: uiri | 10
 possessionum Δ | 13 et (ante const.) om. Γ | 14 quibus .. so-
 lerent *supplevimus*; formid. ceterorum *Grotius*, f. priorum *Nolte*
 | 15 Domitianum Δ | 19 aliorum ipsa gloria *Madvig*

42, 1 Asiae et Africae Δ , Asiae aut Afr. *Lipsius et Danesius*,
 Afr. vel As. *Nipperdey Obs. ant. Rom. II, 12* | 3 aderat Δ | 7
 iam *Rhenanus*: tam | 11 proconsulare *Bletterius*: proconsulari
 (proconsuli consulari *Mommsen Röm. Staatsr. I, 242 not. 1*) |
 17 nec Δ | 21 escendere *Lipsius*: excedere (eorum laudes ex-
 cedere, qui *Wex*) | 22 sed] enisi *Heraeus*, quod participium
Schoemann post usum addere malebat | in nullum rei p. *Muretus*
 et *Ursinus*: in ullum rei post

43, 4 et per circ. Δ | 5 laetatus nos: laetatus est | oblitus .
 et augebat *Fröhlich* | 7 quod adfirmare (firmare *Wölfflin*) *Acidalius*:
 affirmare (ut affirm. *Wex*, nec aff. *Ernesti*, nec aut ne-
 gare aut firmare *Nipperdey*) | 8 principis *Ursinus* | uiseritis Δ |
 9 medicorum primi et libertorem intimi *Wölfflin* | 11 constab-
 ant, em. *Rhenanus* | 13 ore nos: animo (habitu *Ernesti*, ora-
 tione *Bipontini*, sermone *Mohr*), cf. *Wölfflin l. c. p. 154*

44, 1 tertium *Ursinus*: ter | 2 sexto: quarto *Petavius*, tertio
Ritter | 5 metus Γ margo: impetus Γ , mētus et impetus Δ ; nec
 impetus (quam lectionem tuetur *Schenkl in Z. f. d. öst. Gymn.*
XII, 432) nec metus aptum videtur | 9 sunt om. Δ | 11 spe-
 ciose non contigerant, em. *Rhenanus* | 14 sicuti magnae cuius-
 dam felicitatis esse [immo fuisset] durare *Ursinus*, sicuti non
 licuit etc. *Meiser* | in hac .. luce, em. *Acidalius* | 15 quod del.
Rhenanus

45, 1 clusum Γ | 4 Carus Metius *Rhenanus*: charus (clarus Δ)
 mitius | 5 iam om. Δ , etiam tum *Gronovius* | 7 visus horrore
Henrichsen | Senetio | 11 pallore oribus *Wex* | 12 quo *Lipsius*:

a quo (rubor oris *Ritter*) | 14 perhiberent, *em. Puteol.* | 19 excepissem, *em. Acid. et Pichena* | 21 nobis *om. Δ* | longa *Γ 1 m.* nostrae *Δ* | 22 amissus es *Rhen.* | 24 compositus es *Γ margo* 46,4 mulieribus *Δ* | 5 nec .. nec *Δ* | et immortalibus *Acidalius et Gesner*: temporalibus (te immortal. *Lipsius*) | 6 similitudine *Grotius*: militum *Γ*, multum *Δ* (imitando *Puteol.* aemulatu *Heinsius*) | 7 colamus *Put.* decoramus | 10 formamque *Muretus*: famamque | 11 interdicendum *Ursinus* | 13 imbecillia *Δ* | 16 admirati *Wölfflin* | 18 in *addidi* | 19 obruet, *em. Haupt.*

COMMENTARIUS CRITICUS IN DIALOGUM DE ORATORIBUS.

C = codices omnes vel plerique.

F = Farnesianus (Borb. IV. C. 21).

L = Leidensis Pontani.

V = Vaticanus n. 1862.

al. = unus alterve codicum reliquorum.

Put. = editio Puteolani.

1,4 appellamus *al.* appellemus *FLV* | 9 sit *add. Lipsius* | 16 [uel easdem] *Lipsius*, nos *praeterea* sed probabiles *inclusimus*, [singuli — — dum] *Andresen* | 18 redderet *F* | persequar *Put.* prosequar *C*

2,2 tamquam non in *H. Sauppe Philol. 19, 163* | 7 [utrosque] *Ritter* (ego utrosque in i. non m. *Schopen*) | 15 omni *F*: cū *LV*, communi *Rhenamus* | 3,2 ipsumque *ensor ed. Walther. in Leipz. Lit. Zeit. 1833 num. 288*: ipsum *C* | inter *Cuiacius*: intra *C* | 10 inquit quid *nos*: tu quid *LV*, quid *F*; *sententia est*: Catone emisso legendo cognosces, quid *Maternus* sibi debuerit (*hoc latinum esse negavit Nipperdey*) | 20 sufficeres *Put.* | 21 imposuisses (*vel imperasses*) *Acidalius* | ut *add. Niebuhr* | 23 graecorum *L* | 4,10 illam *F*: istam *LV*

5,2 modesti *F* | 3 his *LV* | se *add. Pithoeus* | 11 ego *Pithoeus et al.* et ego *FLV* | 12 inveni *Pithoeus*: inueniri *C* | plurimum *idem*: plurimum *C* | 12 vos *Lipsius*: eos *C* (eum *Spengel*,

te coarguam *Weissenborn*) | 15 necessitudines *F*: necessitates *LV* | 16 omittit *Rhenanus*: amitti *C* | 17 vel ad volupt. honestius (dulcius *Ritter*) *supplevit Schulting* | 21 utilius *Acidalius* | 23 feras *Lipsius*: ferat *C* | 24 quadam uelut *L* | 27 lorica et *Seebode*: loricae *C*, lorica aut *Rhen.* | 29 sive in iud. *Murehus*: uel in iud. *C* | 31 qua *Ursimus*: qui *C*

6,2 iucunditatis (ioc. *V*) *LV* | 2 [prope] *Andresen* | 8 ipsos *Haase et al.* istos *LV*, illos *F* | 11 [veteres] *Acidal.* divites *P. Voss Tidskr. f. Philol. VII, 274* | 12 urbis *Pithoeus*: orbis *C* | 15 quod *Put.* quod id *FLV*, quod ibi *Ritter*, quid? quod *Andresen* | 17 coronam *Acidalius*: coram *C* | 18 quemcunque *F*: quandocumque *LV* | induerit *F*: indueret *LV*, voluerit *Andresen*, fort. inbuerit | vulgaria nos: uulgata *C* | 23 animi *Pichena*: animus *C* | 26 in *add. Pithoeus et L²* | 27 alia *om. F*, fort. potiora (*sine diu*), utilia (*vel utiliora*) quae serantur *Ernesti*, solidiora serantur diuque elab. *Hofman-Peerlkamp*, solidiora quae seruntur atque elaborantur *Andresen*

7,1 ipse *L* | 6 apud patres *supplevit Michaelis*, aut apud patres .. defendere *transponit Ribbeck (mus. rhen. 28, 503)* post feliciter orare | 7 ipsum *L. Spengel* | 8 principis *idem* | 10 habere *Pithoeus*: abire *C* | 10 in alio *C*: in animo *Freinsheim*, aliunde *Pithoeus*, in nobis *Schopen*, intus *Usener (mus. rhen. 28, 394)*, ingenio *Seebode*, in natali oboritur *Doederlein*, quod sola indole oritur *Ribbeck* | 11 [cum] *Acidal.* | 12 quinam illustriores *Orelli*: qui non illustres *C*, qui tam illustres *Bötticher* | sunt *Schopen*: et *C* | 14 uacuos *L*: iuuenes *FV* | recta *L*: et recta *L s. l. recta et FV* | sit *Michaelis* | 15 nomina *FL²*: nō *L¹V* | 18 coloniis et provinciis *Nipperdey* | 20 vultus *Acidalius*, an vultu?

8,4 notos hic addidit *Ursimus*, post esse *Lipsius*, post utor *Sauppe*; minus illustres *Andresen* | 5 alterius bis *add. Pichena (cf. schol. Juven. 4, 81)*, alterius bis milies *Friedländer Ind. lectt. 186¹/₂ p. 4* | 7 sed *add. Lipsius* | 9 ad quantam *Acid.* | 12 habemus *corr. L*: haberemus *C* | 13 angustiae rerum *Lipsius*: angustia ereptum *C* | 15 nobilitatem *Acidalius*, dignitatem *Spengel* | 20 geruntque *Moser et C. G. Theoph. Schneider (Observ.*

in Tac. et Sall. *Vimariae* 1815), reguntque *Hofman-Peerlkamp* | 22 ceteros *Put.* et ceteros *C* | 23 iis *LV* | ipsi *Lipsius*: ipsi *C* | 24 sit *nos*: est *C* | 31 adolescentia *LV*, aetate adolescentia *F*, aetate *Heraeus*

9,5 deinde *F* | 11 eius *F*: est *LV* | 12 decurret *J. Fr. Gronovius* | 20 illa *F*: ista *LV* | 21 praecepta *F*: percepta *LV* (praecepta *Schele*) | 29 genium *Lipsius*: ingenium *C* | 30 liberalitatem *idem*: libertatem *C**) | 32 utque (quae *F*) *FV*: et ut *L* | 33 [id est in solitud.] *Ad. G. Lange, verm. Schriften p. 7* | recedendum *C*, em. *Schele*

10,2 omnis *V*: omnes *F*, om. *L* | aequae *Put.* atque *C* | 3 sequitur *FV*²: insequitur *LV*¹ | 4 rarissimarum *libri*: clarissimarum *Steiner*, rarissima harum *Andresen, fort.* vel praeclarissimarum | 7 Gallis *Schulting* | 8 ut *Acidalius*: et *C* | 11 [sua] *Andresen* | 16 elegiorum *FV* | 17 et *add. Acidal.* | 18 habet *Heumann*: habeat *C* | 19 aliarum] altiorum *Andresen, an liberalium?* | 20 te *supplevi* (te ferat *Acid.*) | arcem *al. artem FLV* | 21 adeptus, em. *Acidalius* | 24 illos *F*: istos *LV* | 25 [iactu] *Andresen* | 28 plerisque poetis *idem* | offensae *Acidalius*: offendere *C* | 29 efferuescet *LV* | 31 offendes *FV* | 32 ac *L*: et *FV* | 33 tibi *nos*: aut *C*, ultro *Schopen*, etiam *nos prius, om. Put.* | 35 hinc *L corr. et Put.* hic *C* | existere *Muretus*: ex his *C*, om. *Gesner* | haec *F*: hic *LV*, haec et *Andresen* | 37 ante tolle *quaedam deesse suspicatus est Fr. A. Wolf, cf. Andreseni emend. p. 140* | 39 expressit *F*, om. *Heumann et al. cf. Andresen l. c. p. 167*

11,1 parantem me inquit *Bekker*: parant quid enim (enim quid *F*) me *FLV*, parantem inquit me *Walther* | 3 laudavit *Acid.* | 9 in *C*: imperante *M. Haupt et Luc. Müller (Ann. philol. 1868, 417)* | 10 importunam *malim* | 11 *Vatinii J. Fr. Gronovius*: uaticinii | et *add. Lipsius* | [in] *Acidalius* | 12 nominis

*) sic *V* quoque habet, item c. 21, 1 fatebor (non fateor), 38, 5 dicendo (non dicendi), 40, 15 nec Macedonum quidem ac Persarum aut illius gentis (non ullius), 41, 12 oratorum horum (non oratorum). Hoc me docuit *E. Baehrens* codice iterum inspecto; quare corrigenda quae congressit *Michaelis p. X not. 4.*

L²: numinis *FL*¹*V* | 14 *fort.* illos | salutantium *Schele*: salutationum *C* | 16 irruerunt *FV*: irrumpunt *L* | 17 huiusque ac *Lipsius*: cuiusque ad *C*

12,2 increpat *L* | 3 strepitu urbis *Schopen* | 7 commendata *Muretus*: commoda *C* | 8 in illa *F*: et ista *LV* | 10 saginantis *ed. Juntina a. 1527*, sanguini inhiantis *Bezenberger* | et ex malis *F* | 15 ullis *F*: ullus *LV* | maior *Lipsius*: more (mor *L*) . . . *LV*, more *F*, maior erat *Ritter* | 16 epulis] oraculis *Haupt in Hermae V, 178* | 17 istos *LV* | 18 causidicorum *C*, *em. Heumann* | et *F*: ac *LV* | 20 uideantur *FL*¹ | istud *LV* | concedis, *em. Acidalius cf. c. 33 s. f.*

13,1 istud *L*¹*V* | 3 istos *L*¹*V* | ad *Lipsius*: et *C*, ad opes et *Ritter* | consulatus *F*: cent' *V*, coetus *L* | 8 [Virgilium] *Ernesti*, [spectantemque Virg.] *Andresen* | 14 aliqui *FLV* | non praestant *Lipsius*, non repraesentant *M. Seyffert (Z. f. G. W. 1867, 65)*, *fort.* praesto non sunt (*vel* opem nullam praestant) | 15 communi *C. G. Th. Schneider*: cum *C*, humili *Schulting* | 20 ista sacra istosque *L*¹*V* | ad *add. Ritter* (montes *Luc. Müller*, illasque frondis *Haupt*) | 21 pallentem *L corr.* pallantem *FL*¹*V*, palantem *al.* | 24 quandocumque (*om. enim*) *Put.*, quandoque olim *Steiner*, [quandoque — veniet] *Ritter* | 25 et *om. Pithoeus* | ueniet *L*²: ueniat *FL*¹*V*, uenerit *Ernesti*

14,2 cum *al. tum FLV* | *Vipstanus C. A. Rupertus*: *Vibanius FV*, *Libanius L* | [eius] *Ernesti* [est] *Acid.* | 5 aut nos: et *C* | 7 minime *semel V* | 10 et hortatus *FL*¹*V* | 14 uere *FV* | [et] nos *cf. ad 5, 11 et 8, 22* (et sermo i. et oratio *Andresen*) | iste nos: ipse *C* | 16 summi oratores nos quondam | 22 *Africani Nipperdey (mus. rhen. 19, 477)*: asiatici *C* | 23 improbari *add. Andresen* | 24 a *F* | 26 consuetudinem *L*, consuetudine consumere *Meiser*

15,1 non *L*: num *FV* | 5 parem *add. Lipsius (idem etiam coniecit: contenderes, atque id eo)*, prae antiquis nos quondam | 6 malignitatis *Rhenanus*: malignis iis (in iis) *C*, maligni iudicis (hominis *Ritter*) *Acidalius* | 7 ipsi *V* | 13 conquiro *F*¹*L*¹*V* *haud scio an recte* | 14 *Gracis Put. gratis FLV*, *Graecis Dronke, cf. Nipp. m. rhen. 19, 279* | 15 ab *add. Wesenberg* | ille nos: iste *C* |

Nicetes *Lipsius*: enitet *C* | 16 concentu *Orelli*: concentus *LV*, contentus *F* | 17 nos *F*, nos .. recessimus *Andresen* | 18 aut ab *F*

16,2 mouistis *C*, em. *Lipsius* | 5 si om. *FF* | istud *LV* | 21 proferitis *V*¹, proferatis *L* | 24 quadringentos *Lipsius*: trecentos *C* | 26 saeculorum] siderum *Usener* | uidetur *F* | 27 respectu *Spengel*: respectum *C* | huius] totius *Michaelis* | 32 non-gentos *J. Nic. Loensis*: .viii. *L*, dccc *F*, voc *V* | incipit *inclusimus*; lectione enim uidetur in uester corrupta additum est incipit, ne emuntiatum verbo suo careret; in *V(L)*, ut saepe factum inuenimus, praeter lectionem interpolatam vera quoque servata est | 33 uidetur *V*: u.....r *L*, uester *F* et 3 m. *L* (uideturque in *L* post fingitis s. vers. additum est) | 34 etiam *Michaelis*: fama *C*, fere *L* corr.

17,2 fort. ut puta | 2 antiquos *FF* | 4 Coelium *L*, alium *FF* | 5 potius temporibus *L* | 8 scribit *Andresen*: scripsit *C* | septimum *V* | Dec. add. *Lipsius* | 10 VI *Lipsius*: novem *C*, VII *Steiner* | 13 istum *LV*, ipsum *F* | 14 secutam iam *Schulting*, VII^{am} iam *Urlichs*, sex (novem *Sauppe*, septem *Michaelis*) tam *Spengel*, sexennem iam *Meiser* | 18 fatebatur *F* | ei *Muretus*: et *C* | 19 Britanni *Ernesti*: britanniae *C* | 22 aequae idem *Spengel*: et quidem *C* | et (post idem) om. *L* | 24 [quoque] *Andresen* | 27 Corvinus — Asinius] Asinius — Corvinus *Borghesi*, *Oeuvres I, 410* | medium] extremum *Nipperdey* | 29 antiquos ac recentes *Eckstein* | uocitetis *F*: uocetis *LV*

18,2 eam nos: eandem *C* | 4 Laelio aut *C*. *supplevit Ritter praeunte Schultingio*, cf. c. 25 | 6 ne illa nos: nulla *LV*, in-ulla (non illa) *F*, ne in illa *Muretus*, cf. 21 ut Caelium ex ea parte laudet, qua antiquus est | 8 istud *LV* | 12 nitidior *Michaelis* | 18 prae *Groslotius*: pro *C*, quod servans *Schurzfleischius* magis *delebat* | 22 Atticus *Lipsius*: antiquus *C* | 24 aridum *Schulting*: attritum *C* | 25 deiunctum *L*, discinctum *Ribbeck* | 28 interrogas *F*

19,2 solent qui usque ad cassium quem reum (Cassium Severum *Puteolamus*) faciunt quem primum libri, locum interpola-

tionibus liberavit Michaelis | 3 ista *LV* | 4 dicendi directa *L* | 5 aliud *Andresen*: illud *C* | 7 et] ex *Andresen* | 8 ac *FV*: et *L* | 9 iste *LV* | imperitissimarum *C*, *em. Muretus* | 10 laudi dabatur *F* | 12 narrationum *Spengel* | repetitae *Ritter* | 15 uideretur *L*: uidetur *FV* | 17 ferebantur *V* | 20 cortina *C*: corona *Ursinus*; videtur *ἀπλς basilicarum*, in quibus iudicia centumviralia habebantur, significari | quin *Muretus*: qui *C* | 21 etsi] si *Acidalius* | 25 expectantem *LV*

20,3 de *om. FL¹V* | 4 ista *L¹V* | 5 aut *FV*: et *L* | 8 [dicentem] *Schele* | 11 scenam *FLV* | Q. Roscii *Boetticher* | 12 Ambivii *Lipsius*: aut ambivii *C* | 14 non *F*: nec *LV* | 16 et *V*: ac *FL* | fort. suis | 17 sensus *Muretus*: in suis *C* | 18 exigitur *Lipsius*: exigitur *F*, exercetur (-itur *V¹*) *LV* | 20 fort. inquinandus | 27 radiant *Lat. Latinius*

21,1 fatebor *V quoque (non fateor)* | 3 Ganuti *LV*, canuti *L corr. ex sanuti*; in loco iam insanabili supplevit *Andresen* ante de Furnio: 'memorabo nec dicam'; *Nipperdey*, ut alios omittam, scripsit (*mus. rhen. 19, 562*) praecedente *J. Fr. Gronovio*: nec unum de populo nominabo, Canutium aut Arrium vel Furnios et Toranios | Toranio *L*: Coranio *FV* | 4 quosque alios .. haec *macies Gronovius*: quique (*om. F.*) alios .. hanc maciem *FLV* (aliosque qui .. hanc maciem produunt *Michaelis*) | ualitudinario *C*, valetudinario esse (*vel quosque alios esse*) ipse *malim* | 8 Calvi ista in *Schulting*, *Broterius* accusationes ex versu sequi huc transposuit | Asinium *Lipsius*, Ascitium *Muretus* | 9 omnium *Acidalius*: hominum *C* | 10 inscribuntur *Lipsius*: scribuntur *F*, conscribuntur *LV* (in et con item confusa c. 15) | 11 iis *L* | et verbis *Andresen* | 13 quo minus nos: quo *C*, quin *Put.* | 15 universae sive partes earum *Pithoeus*: uniuersa parte serum *C* | 17 illae *F*: regulae *LV*, hercule *Ribbeck*, et maculae *Meiser*; exspectatur potius adiectivum aliquod, velut foetidae, putidae etc. | 25 num forte *Classen (Eos I, 11)*, nec fere *Gronovius* | 27 teporis *Lipsius*: temporis *C* | 28 mirantur *L teste Meisero*, qui confert c. 36 nisi qui .. tuerentur | 28 bybliothecas] sic *L* | 30 qui istos *L¹V* | 33 in *add. Ritter* | 37 rubore *FV* | 38 nec *LV*: non *F* | 40 et videmus in quantum *Acidalius*: uiderimus inquam *C*

22,4 eiusdem aetatis oratores *F*, ceteros e. aet. orat. *Andresen* | 6 delectum *FLV* | locosque *F* | 8 senior iam *FL²* | 10 esset *Acid. et al.* est *FLV* | 14 opt. et *V*, opt..... et *L*, optet *F*, apte cadunt et *Michaelis* | 15 set velut *Michaelis* | 17 laudatum *C*, em. *Lipsius* | 18 tantum eo *L* | 20 supplectili *F* | 22 et *LV*: ut *F* | libeat *Rud. Agricola*: liceat *C* | 23 arcentur *C*, em. *Lipsius* | 23 antiquitatem olentia *Andresen*, exoleta *Acid.* | 24 velut *Rhenamus*: uel *C* | 27 terminet *Lipsius*

23,1 uerrinum *F*: Vetrinum *LV* | 3 inuitatus *FL¹V* | 5 uocant *Lipsius*: uocabant *C*, uocitant *Schurzfleisch* | 7 illi *nos*: isti *C* | 8 Aufidi] tui fidi *FLV* | 11 [oderunt] *Heumann* | *L. Aelii Nipperdey* | 13 istam *L¹V* | 14 non firmitate *Acidalius*: infirmitatem *F*, infirmitatemque *LV* | 16 nimia *J.H.A. Schulee* (*in ed. 1788*): animi *C* | 18 viri *add. Acid.* | 23 rerum, ea *Wopkens*: rerum et *C* | 24 permittitur *FLV*, em. *Spengel* | 25 plenitas *L corr.* gravitas *Schulding*

24,5 fort. ab illis | 8 nostrum *Acidalius*: nostrorum *FLV*, fort. nostrorum temporum | 9 quos modo insectatus *F* | 10 ueteri, em. *Ritter cf. 19 et 28* | 10 [nostris] *Muretus*, uestris *F*, ueteribus *Nipp.* | 12 istos *L¹V* | 14 recessimus *LV* | fort. praes. tantum centum | 15 [effici] *Roersch Revue de l' Instr. publ. en Belge 1865 p. 301* | ratione *Schulding* | colligitur *F*

25,6 istos et 8 istorum *LV* | 9 qua quasi convictus scripsi: si cominus (comminus) *C*, qua in commune *Boetticher*, qua non sine convitiis *Haase, cf. Andres. em. p. 148* | 12 [autem] *Ritter* | 13 consensu *Put.* | 14 sicut apud *FL¹V* | 17 iure *L corr.* si uere *C*, suo iure *Lipsius* | 18 differunt *nos*: differant *C* | 18 adstrictior *Acidalius*: at strictior *C* | 21 sanctitatem *C*, em. *Rhenamus* | 22 prae se *add. Andresen* | serunt *FL¹V*, praeferunt *Acid.* | 23 sciam *FV* | 24 cognationem *Beroaldus*: cogitationem *C* | 25 [se] et 28 [et invidere] *Nipperdey* | 28 livore *Ritter* | 29 Brutum *Put.* utrum (uerum) *C* | 33 Caelium *F*, Carbonem *Classen (Eos I, 11)* | antiquorum, em. *Ped. Voss, Tidskr. f. Phil. VII, 291* | Aper agitare *idem* | 34 desistit *Beroaldus* | defensorem res *Meiser*

26,1 opimo *F(?)LV*, em. *Put.* | 4 orationem *Andresen*: ora-

torem *C* | 8 actores *FL*²: auctores *L*¹, auctores *V*, oratores *Ritter* | 10 debebat *Muretus*, credas *Andresen* | 13 quibusdam *Rhenamus*: sicut his clam (clā *F*) et *C*, saeculo *Luc. Müller* | 14 temere *C*, em. *Lipsius* | 18 carnis *Meiser*: uis *C*, viri *Lünemann*, bilis *Wopkens*, suci *Alfr. Schöne*, salis *Ribbeck*; desiderabat *Quintilianus* (*X, 1, 116*) in *Cassio Severo* colorem et gravitatem orationis | 21 studiis *FLV* | deuctus *F*, detectus *Lipsius* | 24 ceteros] fort. eos | 26 incurato *LV* | 27 certo *V* | 28 Ciceroni, alium *Bruto*, alium *C. Spengel* | 29 nunc *Rhenamus*: non *C* | 31 ueritum *C*, em. *Lipsius* | 32 laederet *L* | excerpisset *F*, excepisset *Pithoeus* | 34 plane *C*: an proxime? | 36 fracta *L*: freta *FV*

27,1 At paret nos: Apparate *C*, aparte lect. var. in *V*, apparet *Meiser*, at parce iis *Michaelis*, parce *Andresen*, ah (a) parce *Usener* | et] an tu? | 2 hoc *F*: hec *LV* | 4 aiebas *addidi*, post ante *add. Lipsius* dixisti, *Haase* dixisti tum quidem | 5 mitior et eloquentiae *Schele*: mitiore eloquentia et *C* | minus iratus *Weissenborn*: miratus iratus *C* | 6 incessendo *Heumann* | 7 Aprī illa *Sillig*: a prima *C*, Aprī nostri *J. Fr. Gronovius*, A. mei *Schurzfleisch* | nec iam nos: nam nec *F*, nam et *LV*, nec mea *Andresen*, nec *Put.* | 8 perstringit *F* | 11 et om. *LV* | 12 a om. *FL*¹*V*

28,1 Cui nos: Qui *LV*, Et *F* | 3 etiam si *LV*: Etenim nam si *F*, tamen etsi *Ruthersius*, sed tamen dicam si *Ritschl* | 6 inopia ingeniorum *Fr. Jacob* | 10 huius *Spengel*: his (iis) *C*, eius *Meiser* | 13 nam *Weissenborn*: iam *C* (tum quidem *Meiser* | 14 cellam *C*, em. *Put.* | 15 sed in *Andresen* | 16 post liberis posuit *Bernhardy* verba ac non .. accepimus (v. 20—25), *Sauppe* sic .. accepimus (v. 22—25) | 18 soboles *C* | 19 discere *FL*¹*V* | 23 Atiam *Ernesti*: Acciam (actiam) *C* | Augusti *Sauppe*: Augusti matrem *C* | 26 nullis *Rhenamus*: in nullis *C* | 28 rem *F*: om. *LV*, fort. militarem rem, ut aequabilitas quoque membrorum commendat

29,4 moribus *discipulus Classeni* (*Eos 1, 12*), sermonibus *J. J. Cornelissen* (*Coniect. lat. p. 50*), amoribus *Ritter* | et uirides teneri *FLV*, sed et uirides in *L* deletum; dittographiam esse verborum et rudes facile apparet | 6 domino dicat *L* | 8 biba-

citati *FL¹V* | 13 relinquitur *F* | quemque iuvenum *Andresen*
| inuenires *L¹V* | 15 ne *al. nec FLV*

30,5 uocatis *L¹V* | 6 introducta est, quam nullam *Usener* |
7 dicturus *J. Fr. Gronovius*: de curiis *FLV*, dicam . prius *Acidalius* |
10 exercitationis *FL¹V* | 11 vobis *Rhenamus*: nobis *C*
| 15 referre *FL¹V* | 16 Diodotum *F*: Diodorum *LV* | 23 iste
ter L¹V | 24 ortus *Hofman-Peerlkamp* | 26 ista *LV* | 27 sicut
ceterae artes [*an ceterarum artium?*] certarum rerum *Andresen*

31,1 Hec *LV* | 4 exercent *FL(?)V* | 5 ut *Put.* ut in *C* |
his *LV* | 6 est enim *F* | 8 de utilitate, in laudat. *supplevit*
Ursinus | 9 tamen *add. Acidal.* | ut haec ipsa *F* | 12 habet
suppl. Schopen post intellectum | neque .. neque *F* | nec uitis
continentur numerantur *L 1 m.* | 13 ista *L¹V* | 14 sit *add.*
Pithoeus post ira | ira *Lipsius*: irae *C*, ira et *F. Jacob* | 15 ad *F*:
et *LV* | 17 uersatur *FLV* | 18 *post invidentes supplet Ped.*
Voss sive apud fauentes, Sauppe (Tulliana p.7) sive apud fa-
uentes, sive apud exsultantes sive apud confidentes | 20 cuius-
que causae n. *Andresen* | postulaverit *F* | 21 omnem orationem
L¹V | 23 fidem *C, em. Put.* | 25 aequalis *C, em. Andresen* | 26
promouendos *LV* | 27 apertos *F* | 30 *fort.* declamationes |
poscet *Pithoeus* | 32 artem *L*: ciuitatem *FL²V(?)*, civem *Döder-*
lein, sectatorem *Jos. Fischer in programm. Spirensi a. 1867*, ali-
quem *Andresen*, informamus Stoicorum, sed *M. Haupt in Hermae*
IV, 155 | haurire *Lipsius*: audire *C* | 33 libare *J. Bekker*: libe-
raliter (libare literas *Thomas*) | civilis *om. L* | 34 grammaticae
musicae et geometriae (-ice *F et corr. LV*) *FLV, em. Rhenamus* |
[et] *Wesenberg* | 35 [incidunt .. requiritur] *Andresen* | *fort.* et
plurimae | 36 in *add. Meiser* | pleraeque *L² et Rhenamus*: ple-
rumque *C* | 37 haec quoque *F*: haec *LV*, haec aut illa *Meiser*,
harum quoque *Schursfleisch*

32,1 sufficeret *FLV* | 2 enim *Rhenamus*: autem *C* | 8 ita]
iā *L* | 9 isse *F*: isse et *LV* | 10 aliter *C*: alium *Andresen* |
neque *F* | 14 ipsa *scripsi*: ius (uis) *C*, ipsius *Michaelis*, quaevis
Andresen | 15 non *F*: nec *LV* | 18 detrudunt *cod. Vat. 1518*
apud Michaellem, ut ipse conieceram interpunctione correcta: de-
trudant *rell. noti* | 23 ergo *F*: ego *LV* | arbitror cur *Put.* arbi-

tatur *V*, arbitratus *L*, arbitrator *F* | 27 et apud nos Ciceronem, qui his *Andresen* | 29 in *add. Acidalius*, officinis *add. Haase ex Cic. Orat. § 12* | 31 a *om. FL¹V* | 33 quos *Pithoeus*: quod *C* | audiuerint *L*

33,2 incohasset *FV* | artibus *add. Schopen* | 5 scientiæ *C*, *em. Rhenanus* | 7 scierint *Schurzfleisch*: scirent *C*, scirint *Heinrich*, at *v. Sirker Tac. Formenl. 52* | 9 et iam *Ernesti*, iam (*om. et*) *J. H. A. Schulze* | 10 tantum *Ritter*: dum *C*, solum *Dronke* | inscientia *LV* | 11 usu *add. Tyriohitt* | 12 hi *Rhenanus*: ii *C* | 15 uidetur *FL¹V* | 16 persequor *FL¹V* | 17 in ipsis *malim* | 18 tam *Muretus*: aut *C* | 19 tamque *nos*: tam *C*, ac tam *Heumann* | [ut] *Acidalius* | 20 usus *idem*: uis (ius) *C* | [eloquentiæ] *Sauppe* | 22 perceperis *F*: percipis *LV* | 23 istud *L¹V* | 25 paratiorem *Lipsius*: parate *L(?) V*, paratū *L corr.* aperte *F* | 26 esse oratorem *Agricola*: et ornatorum *F*, et ornaturum *LV*

34,2 præparabatur *Ritter* | 7 excipere .. interesse *C*, *em. J. Bekker* | 8 magnos *FL¹V* | 9 multumque *L*, sed que *1 m. del.* (multumque const. ac plurimum *Sirker*) | 17 ex quo *Meiser* | 19 fort. et optimus *cf. c. 31, 25* | 21 rudibus *P. Faber (Semestr. II c. 11)*: sudibus *C* | nec *Schele*: sed *C*, et *Schulze*, sic *Michaelis* | 22 s. novum s. plenum *F* | mixtum ex *Andresen* | 23 nec male *add. Pithoeus*, nec male dicta *Meiser*, nec minus bene *Andresen*, sed vide ne maior sit lacuna et rectius suppleverit *Sauppe (Tulliana p. 7)*: ut nec bene dicta ignorarentur nec male dicta dissimularentur | 25 in *add. Andresen* | 33 XVIII] uno et vicesimo *Nipperdey Philol. 19, 577* | 34 uno] tertio *Pichena* | 37 hodieque *F*

35,1 scholas istorum *Haupt*: s. (seni *V*, se in *F*) scholasticorum *FLV*, scenam scholast. *L corr.* | 4 a *Michaelis*: *M C* | 6 in *add. Schurzfleisch* | 9 est (*vel* scilicet) *Acidalius*: sed *C*, *del. Ernesti* | intret *Nipperdey*: intrat *C* | 13 rhetores *L* | 14 iis *F* | 15 quidem *L 1 m. (?) corr.* quid etsi *FL¹V* | 16 deleguntur *FL¹V* | 17 per fidem *F*: perfidie *LV* | 19 post quoque alii aliud suppleverunt, velut similis, par, eadem, vana, adulterina, abhorrens a veritate etc. sed videtur declamatio hic proprie de oratione fucata, qualis est abhorrens a veritate, dicta esse

| 21 quidquid aliud *Andresen*, at v. 17 si eum . . vel captivitas vel voluntas vel fatum aliquod in urbem pertraxisset | 22 persequantur *Put.* prosequuntur *FLV*, 23 ventum] Hic desunt sex pagelle *V* in marg. et similiter *L* in marg.; in *F* est lacuna 26 versuum

36,1 cogitare *F*, fort. cogitaret | 6 fas non *Schulting*, nefas *Andresen* | 7 illi *Gutmann* | 9 persuaderi *C*, em. *Heumann* | 12 rerum *V*, item *F*, sed in hoc o 1 m. add. virorum *Andresen*, at cf. *Ann. 11*, 5 saevus accusandis reis | 16 stimulare *Cornelissen coll. c. 37 in.* | 20 parabat corr. *L* et *Pithoeus*: probabat; post parabat *Andresen lacunam statuit* | 25 cogere *L* | 26 ipsi om. *L*, fort. quin omnes sibi persuaserant | 29 quis *Lipsius*: qui *C*, nec probaretur nisi qui *Ritschl*, nisi quis breviter dictum est pro illo: sed deberet quisque . . tueri | 30 tuerentur *L* | 32 iudiciis *Heumann*: publicis *C*, iudiciis publicis *R. Agricola* | 35 quomodo . . sic *Acidalius*: commoda . . sed *C*

37,1 stipulabantur *FLV*, em. *Rhenamus* | 3 transissent *C*, em. *Lipsius* | 4 honores *Schopen* | 6 vetera volumina *Andresen* | [et] *Heumann* | antiquariorum *Schurzfleisch*: antiquiorum *F*, antiquorum *LV* | 7 bibliothecis *FL* | 9 iis *L* | 16 causarum *FL*²: curarum *L*¹*V* | 17 praestabant *V*¹ | 19 de expilatis *F* | civibus *Put.* comitibus *C* | 19 habendus in quo *F* | 29 fuerit *Madvig Opusc. I, 192*: fuit *C* | rei p. *Heumann*: rem (r. *L*) p. *FLV* | 32 nos om. *L* | 33 existit *Lipsius*: extitit *C* | 36 plures intulerit *F* | 37 quoque *L*, sed que 1 m. del. | maior adversarius et (ei *V*¹, eo *F*) acrior qui pugnas sibi ipsas (ipse *L solus*) desumpserit . tanto altior et excelsior et illis nobilitatus (nobilitatis *L* 1 m.) criminibus libri; maiores adversarios acioresque pugnas sibi ipsa emendavit *Boetticher*, nobilitata *Latinius*, discriminibus *Lipsius*: cuius vocabuli initium (dis) terminationi voc. nobilitatus (nobilitatis *L*) in libris adhaesit | 44 securi nolint *Rhenamus*, dubia laudent, securi nolint *R. Agricola*, anticipia, non securi velint *Schopen*, securi sibi, aliis lubrica velint *Ped. Voss*, ipse tentavi securi laudent, dubia velint

38,1 [veterum] *Andresen* | 2 est veritati *Agricola*: est ita erit *FLV*, existimatur *Acidalius*, extiterit *Walther* | eloquentia,

em. Lipsius | paucissimas horas .s. (*i. e. scil.*) *F*, horas *om. LV*, sed *add. in V s. v. fort.* pauc. perorare horas | 5 dicendo *FLV* | 7 haec *F*: hic *LV* | 12 aliquorum *LV* | 16 *Urbinae Lipsius*: *urbine L*, *Vruie V*, *Vriuę F* | 19 maxime *Haase*: maxima *LV*, maximi *F* | 20 alia *om. LV* | depacauerat *V*, deparauerat *L*

39,1 uidetur *C*, *em. Ursinus* | 2 rideatur *F* | 13 patronus *C*: praetor *Orelli*, importunus *Weissenborn et J. H. Nolte (emend. Taciti, Amstel. 1851)*, fort. protinus | 17 nobiles homines *Orelli*, nob. auditores *Andresen* | 25 egerint *L*¹, legerunt non a. m. o. accendantur *Andresen*

40,4 *L. add. Ritter* | 5 pronis ut: quoque et *libri*; quoque ut *histr.* plausibus *Haase*, quoque et plebis pronis auribus *Weissenborn*, *histriones* quoque populi auribus *Acidalius*, fort. populi quoque vocibus (*om. et histriones*); *probabilis loci corrupti emendatio nondum inventa est* | 7 non enim *Muretus*, ante non *Heumann lacunam statuit probante Andreseno* | 10 vocant *Heumann*: uocabant *C* | fomes *Acidalius* | 11 veritate *J. H. Nolte et Steiner*: seruitute *C*, severitate *Pithoeus*, virtute *ipse olim* | 14 accipimus *F*: accipimus *LV* | 15 sanctissimae leges *Schele* | ne] nec *FLV* | 16 illius *FLV* | 24 sicuti indomitus *Put.* sicuti domitus *C* | 25 latiores *C*, *em. Rhenanus* | tanti *idem*: tuta *C* | 26 bone *V*¹ et s. v. *L* | 27 famam *Muretus*: formam *C*

41,1 antiqui o. fori *Spengel*: antiquis oratoribus forum (*horum F*) *FLV*, ex antiquis oratoribus *Andresen* | 2 emendatae *Lipsius*: emendare *C* | 3 quis enim *F*: quid enim (*Quidem V*¹) quod nemo *LV* | 4 clientelam *Pithoeus*: ciuitatem *C* | 7 non fieri *Muretus* | 10 tamen *F*: inde *LV*, epim *Heumann*, autem *Michaelis* | 12 honor *Orelli*: horum *FLV*, *om. Rhenanus* | 21 opus est] potest *Nipperdey* | 22 illi nos: isti *C* | 23 tempora vestra *Haase*, vitas vestras ac temp. *Bekker*; nos vestra *inclusimus*

42,6 autem *Weissenborn*: cum *C*, *om. Puteolamus*.

CORNELII TACITI HISTORIARUM

LIBER I.

BREVIARIUM. Cap. 1. Praefatio. auctoris dignitas, aetas, institutum. 2. 3. praesentis historiae summa capita. 4. 5. status urbis, mens exercituum, habitus provinciarum occiso Nerone. Nymphidius imperium affectans oppressus. 6. 7. Galbam crudelitas sua, aetas, corporis forma et amicorum vitia reddunt invisum. 8. 9. status Hispaniae, Galliae, Germanicorum exercituum, Britanniae, Illyrici. 10. in Suria Muciani virtutes et vitia. Flavii Vespasiani, Iudaicum bellum administrantis, animus in Galbam. 11. Aegypti, Africae, Mauretaniae, Raetiae, Norici, Thraciae, Italiae status *cos.* Galba et Vinio.

12. Deficiente superioris Germaniae milite Galba de adoptando Caesare cogitat. 13. Vinius Othoni favet, non ita Laco et Icelus. 14. Galba transactis imperii comitiis Pisonem eligit, hominem antiqui moris et severum, cui 15. 16. adoptioni usas et imperii administrandi consilium aperit. 17. Pisonis inter Laec moderatio. 18. adoptio in castris nuncupata, 19. tum in senatu; legati ad defectores missi. 20. Neronis prodigae donationes rescissae.

21. Othoni spe lapso consilium in turbido, 22. instigantibus libertis, servis, mathematicis, 23. 24. paratis iam ante militum studiis per blanditias et largitiones, oscitante ad id praefecto. 25. 26. ergo iam legiones et auxilia pro Othone. 27. mox consalutatus imperator. 28. castris praetorianis infertur.

29. 30. Piso cohortem, quae in Palatio stationem agit, hortatur ad fidem. 31. illa rapit signa, reliquis copiis deficientibus. 32. 33. plebis adulatio et levitas. fluctuat Galba cum amicis an occurrendum. 34. praemittitur in castra Piso. falsus de occiso Othone rumor. 35. populus et senatus Galbae, 36. castra Othoni favent. 37. 38. hic militum animos oratione sibi conciliat, Galbae et Pisoni reddit infensos. arma militi dividit. 39. agit Laco de caede Vinii. 40. Galba fluctuat, plebs nutat. Othoniani forum irrumpunt. 41. Galba desertus, occisus; 42. sic et Vinius. 43. Sempronii Densi fides. Piso caesus, 44. magna Othonis laetitia. caedium praemia poscentes iussu Vitellii postea interfecti. 45. adulantur senatus et populus victorem Othonem, qui coercendo militum furori impar. 46. hi vacationes sibi remitti petunt. Laco

et Icelus caesi. 47. Pisonis et T. Vinii sepultura, 48. elogia, testamenta. 49. Galbae sepultura, aetas, nobilitas, inores, honores.

50. Trepidam urbem novus de Vitellio nuntius exterret. Vespasianum nonnulli augurantur. 51. Initia Vitelliani motus ex bello Iulii Vindicis et secutis inde discordiis inter legiones et Gallos. 52. 53. Vitellius suo ingenio ignavus ad res novas stimulatur a Valente et Caecina legatis. 54. 55. legiones utriusque Germaniae fidem in Galbam exuunt, 56. segni spectatore Hordeonio Flacco legato. 57. Valens Vitellium imperatorem consalutat magno militum studio, 58. quibus poscentibus multi caesi. 59. Iulius Civilis periculum evadit. undique viribus auctus 60. inter foedas legatorum discordias 61. duos exercitus in Italiam mittit. 62. torpet Vitellius; ardor et vis militum ultro ducis munia inplet. 63. subito furore correptus miles ab excidio Divoduri aegre temperat. Gallias terror invadit. 64. Vitellio adhaerent. 65. Lugdunenses ex vetere odio milites in eversionem Viennensium impellunt; 66. illi tamen donis placantur et precibus. Valentis avaritia et libido. 67. 68. Helvetios Vitellii imperium abnuentes Caecina belli avidus caedit. 69. Aventicum aegre impunitatem salutemque inpetrat. 70. In Vitellii partes transgressa Italiae parte Caecina Alpes superat.

71. Otho prudenter se gerit; Mario Celso ignoscit. 72. Tigellinus infamem vitam exitu inhonesto foedat. 73. Calvia Crispinilla cum mala Othonis fama periculo exempta. 74. principes mutuo sibi condiciones offerunt; mox rixantes flagitia invicem obiectant et 75. insidiatores inmittunt. 76. distractis inter utrumque exercitibus ac provinciis bello opus. 77. Otho imperatorem agit; honores, 78. civitatem, iura dilargitur; de celebranda Neronis memoria agit. 79. Sarmatae Rhoxolani Moesiam inrumpentes caesi. 80—82. seditio gravis in ipsa urbe temere orta cum magno metu atque discrimine primorum civitatis, precibus et lacrimis Othonis componitur, qui 83. 84. milites ad concordiam et modestiam hortatur. 85. istis compositis omnia suspicionum et formidinis plena, praecipuo patrum metu. 86. prodigia Othonis cladem praesagientia. 87. is lustrata urbe Narbonensem Galliam adgredi statuit, et 88. cum multis nobilibus L. Vitellium aemuli fratrem secum ducit. 89. inde varii animorum motus. 90. commendata patribus re publica Otho festinat ad bellum. Trachali eloquentia usus Otho, in quem studia et voces vulgi.

Gesta haec paucis mensibus, imp. Ser. Galba et T. Vinio *cons.*

1. Initium mihi operis Servius Galba iterum Titus Vinus consules erunt. nam post conditam urbem octingentos et viginti prioris aevi annos multi auctores rettulerunt, dum res populi Romani memorabantur, pari eloquentia ac libertate; postquam bellatum apud Actium atque omnem potentiam ad unum conferri pacis interfuit, magna illa ingenia cessere;

simul veritas pluribus modis infracta, primum inscitia rei publicae ut alienae, mox libidine adsentandi aut rursus odio adversus dominantes: ita neutris cura posteritatis inter infensos vel obnoxios. sed ambitionem scriptoris facile averse-¹⁰ ris, obtrectatio et livor pronis auribus accipiuntur; quippe adulationi foedum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis inest. mihi Galba Otho Vitellius nec beneficio nec iniuria cogniti. dignitatem nostram a Vespasiano inchoatam, a Tito auctam, a Domitiano longius provectam non abnuerim: ¹⁵ sed incorruptam fidem professis neque amore quisquam et sine odio dicendus est. quod si vita suppeditet, principatum divi Nervae et imperium Traiani, uberiores securioresque materiam, senectuti seposui, rara temporum felicitate, ubi sentire quae velis et quae sentias dicere licet. ²⁰

2. Opus adgredior opimum casibus, atrox proeliis, discors seditionibus, ipsa etiam pace saevom. quattuor principes ferro interempti: trina bella civilia, plura externa ac plerumque permixta: prosperae in oriente, adversae in occidente res: turbatum Illyricum, Galliae nutantes, perdomita ⁵ Britannia et statim ommissa: coortae in nos Sarmatarum ac Sueborum gentes, nobilitatus cladibus mutuis Dacus, mota prope etiam Parthorum arma falsi Neronis ludibrio. iam vero Italia novis cladibus vel post longam saeculorum seriem repetitis adflicta. haustae aut obrutae [urbes] secundissimae Campaniae ¹⁰ orae, urbs incendiis vastata, consumptis antiquissimis delubris, ipso Capitolio civium manibus incenso. pollutae caerimoniae, magna adulteria: plenum exiliis mare, infecti caedibus scopuli. atrocius in urbe saevitum: nobilitas, opes, omissi gestique honores pro crimine et ob virtutes certissi-¹⁵ mum exitium. nec minus praemia delatorum invisae quam scelera, cum alii sacerdotia et consulatus ut spolia adepti, procurationes alii et interiorum potentiam, agerent verterent cuncta odio et terrore. corrupti in dominos servi, in patronos liberti; et quibus deerat inimicus, per amicos oppressi. ²⁰

3. Non tamen adeo virtutum sterile saeculum, ut non et bona exempla prodiderit. comitatae profugos liberos matres, secutae maritos in exilia coniuges; propinqui audentes, constantes generi, contumax etiam adversus tormenta servorum

6 fides; supremæ clarorum virorum necessitates, ipsa necessitas fortiter tolerata et laudatis antiquorum mortibus pares exitus. præter multiplices rerum humanarum casus caelo terraque prodigia et fulminum monitus et futurorum præsentia, laeta tristia, ambigua manifesta; nec enim umquam atrocioribus populi Romani cladibus magisve iustis iudiciis adprobaturum est non esse curæ deis securitatem nostram, esse ultionem.

4. Ceterum antequam destinata componam, repetendum videtur, qualis status urbis, quæ mens exercituum, quis habitus provinciarum, quid in toto terrarum orbe validum, quid ægrum fuerit, ut non modo casus eventusque rerum, qui plerumque fortuiti sunt, sed ratio etiam causæque noscantur. finis Neronis ut laetus primo gaudentium impetu fuerat, ita varios motus animorum non modo in urbe apud patres aut populum aut urbanum militem, sed omnes legiones ducesque conciverat, evulgato imperii arcano, posse principem alibi quam Romæ fieri. sed patres laeti, usurpata statim libertate licentius ut erga principem novum et absentem; primores equitum proximi gaudio patrum; pars populi integra et magnis domibus adnexa, clientes libertique damnatorum et exilium in spem erecti: plebs sordida et circo ac theatris sueta, simul deterrimi servorum, aut qui adesis bonis per dedecus Neronis alebantur, maesti et rumoribus avidi.

5. Miles urbanus longo Caesarum sacramento inbutus et ad destituendum Neronem arte magis et impulsu quam suo ingenio traductus, postquam neque dari donativum sub nomine Galbae promissum neque magnis meritis ac præmiis eundem in pace quem in bello locum præeventamque gratiam intellegit apud principem a legionibus factum, pronus ad novas res scelere insuper Nymphidii Sabini præfecti imperium sibi molientis agitatur. et Nymphidius quidem in ipso conatu oppressus, sed quamvis capite defectionis ablato manebat plerisque militum conscientia, nec deerant sermones senium atque avaritiam Galbae increpantium. laudata olim et militari fama celebrata severitas eius angebat aspernantes veterem disciplinam atque ita quattuordecim annis a Nerone ad-suefactos, ut haud minus vitia principum amarent quam olim

virtutes verebantur. accessit Galbae vox pro re publica honesta, ipsi anceps, legi a se militem, non emi; nec enim ad hanc formam cetera erant.

6. Invalidum senem Titus Vinus et Cornelius Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum oneratum contemptu inertiae destruebant. tardum Galbae iter et cruentum, interfectis Cingonio Varrone consule designato et Petronio Turpiliano consulari: ille ut Nymphidis socius, hic ut dux Neronis, inauditi atque indefensi tamquam innocentes perierant. introitus in urbem trucidatis tot milibus inermium militum infaustus omine atque ipsis etiam qui occiderant formidolosus. inducta legione Hispana, remanente ea quam e classe Nero conscripserat, plena urbs exercitu insolito; multi ad hoc numeri e Germania ac Britannia et Illyrico, quos idem Nero electos praemissosque ad claustra Caspiarum et bellum, quod in Albanos parabat, opprimendis Vindicis coeptis revocaverat: ingens novis rebus materia, ut non in unum aliquem prono favore, ita audenti parata,

7. Forte congruerat ut Clodii Macri et Fonteii Capitonis caedes nuntiarentur. Macram in Africa haud dubie turbantem Trebonius Garutianus procurator iussu Galbae, Capitonem in Germania, cum similia coeptaret, Cornelius Aquinus et Fabius Valens legati legionum interfecerant, antequam iuberentur. fuere qui crederent Capitonem ut avaritia et libidine foedum ac maculosum, ita cogitatione rerum novarum abstinuisse, sed a legatis bellum suadentibus, postquam impellere nequiverint, crimen ac dolum ultro compositum, et Galbam mobilitate ingenii, an ne altius scrutaretur, quoquo modo acta, quia mutari non poterant, comprobasse. ceterum utraque caedes sinistre accepta, et invisio semel principi seu bene seu male facta parem invidiam adferebant. venalia cuncta, praepotentes liberti, servorum manus subitis avidae et tamquam apud senem festinantes, eademque novae aulae mala, aequae gravia, non aequae excusata. ipsa aetas Galbae inrisui ac fastidio erat adsuetis iuventae Neronis et imperatores forma ac decore corporis, ut est mos vulgi, comparantibus.

8. Et hic quidem Romae, tamquam in tanta multitudine,

habitus animorum fuit. e provinciis Hispaniae praeerat Cluvius Rufus, vir facundus et pacis artibus, bellis inexpertus. Galliae super memoriam Vindicis obligatae recenti dono Romanae civitatis et in posterum tributi levamento. proximae tamen Germanicis exercitibus Galliarum civitates non eodem honore habitae, quaedam etiam finibus ademptis pari dolore commoda aliena ac suas iniurias metiebantur. Germanici exercitus, quod periculosissimum in tantis viribus, solliciti et irati, superbia recentis victoriae et metu tamquam alias partes fovissent. tarde a Nerone desciverant, nec statim pro Galba Verginius. an imperare noluisse dubium: delatum ei a milite imperium conveniebat. Fonteium Capitonem occisum etiam qui queri non poterant, tamen indignabantur. dux deerat, abducto Verginio per simulationem amicitiae; quem non remitti atque etiam reum esse tamquam suum crimen accipiebant.

9. Superior exercitus legatum Hordeonium Flaccum spernebat, senecta ac debilitate pedum invalidum, sine constantia, sine auctoritate: ne quieto quidem milite regimen; adeo furentes infirmitate retinentis ultro accendebantur. inferioris Germaniae legiones diutius sine consulari fuere, donec missus Galbae A. Vitellius aderat, censoris Vitellii ac ter consulis filius: id satis videbatur. in Britannico exercitu nihil irarum. non sane aliae legiones per omnes civilium bellorum motus innocentius egerunt, seu quia procul et Oceano divisae, seu crebris expeditionibus doctae hostem potius odisse. quies et Illyrico, quamquam excitae a Nerone legiones, dum in Italia cunctatur, Verginium legationibus adissent: sed longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitiis nec viribus miscabantur.

10. Oriens adhuc inmotus. Suriam et quattuor legiones obtinebat Licinius Mucianus, vir secundis adversisque iuxta famosus. insignes amicitias juvenis ambitiose coluerat; mox attritis opibus, lubrico statu, suspecta etiam Claudii iracundia, in secretum Asiae sepositus tam prope ab exule fuit quam postea a principe. luxuria industria, comitate adrogantia, malis bonisque artibus mixtus: nimiae voluptates, cum

vacaret; quotiens se expedierat, magnae virtutes; palam laudares, secreta male audiebant: sed apud subiectos, apud proximos, apud collegas variis inlecebris potens, set cui expeditius fuerit tradere imperium quam obtinere. bellum Iudaeicum Flavius Vespasianus (ducem eum Nero delegerat) tribus legionibus administrabat. nec Vespasiano adversus Galbam votum aut animus: quippe Titum filium ad venerationem cultumque eius miserat, ut suo loco memorabimus. occulta¹⁵ fati et ostentis ac responsis destinatum Vespasiano liberisque eius imperium post fortunam credidimus.

11. Aegyptum copiasque, quibus coereretur, iam inde a divo Augusto equites Romani obtinent loco regum: ita visum expedire, provinciam aditu difficilem, annonae fecundam, superstitione ac lascivia discordem et mobilem, insciam legum, ignaram magistratum, domui retinere. regebat tum⁵ Tiberius Alexander, eiusdem nationis. Africa ac legio in ea interfecto Clodio Macro contenta qualicumque principe post experimentum domini minoris. duae Mauritaniae, Raetia, Noricum, Thraecia et quae aliae procuratoribus cohibentur, ut cuique exercitui vicinae, ita in favorem aut odium¹⁰ contactu valentiorum agebantur. inermes provinciae atque ipsa in primis Italia, cuicumque servitio exposita, in pretium belli cessurae erant. hic fuit rerum Romanarum status, cum Servius Galba iterum Titus Vinius consules inchoavere annum sibi ultimum, rei publicae prope supremum.¹⁵

12. Paucis post kalendas Ianuarias diebus Pompei Propinqui procuratoris a Belgica literae adferuntur, superioris Germaniae legiones rupta sacramenti reverentia imperatorem alium flagitare et senatui ac populo Romano arbitrium eligendi permittere, quo seditio mollius acciperetur. maturavit ea res consilium Galbae, iam pridem de adoptione secum⁵ et cum proximis agitantis. non sane crebrior tota civitate sermo per illos menses fuerat, primum licentia ac libidine talia loquendi, dein fessa iam aetate Galbae. paucis iudicium aut rei publicae amor: multi stulta spe, prout quis ami-¹⁰cus vel cliens, hunc vel illum ambitiosis rumoribus destinabant, etiam in Titi Vini odium, qui in dies quanto potentior, eodem actu invisior erat. quippe hiantes in magna fortuna

amicorum cupiditates ipsa Galbae facilitas intendebat, cum
 5 apud infirmum et credulum minore metu et maiore praemio
 peccaretur.

13. Potentia principatus divisa in Titum Vinium consu-
 lem et Cornelium Laconem praetorii praefectum; nec minor
 gratia Icelo Galbae liberto, quem anulis donatum equestri
 nomine Marcianum vocitabant. hi discordes et rebus minori-
 5 bus sibi quisque tendentes, circa consilium eligendi succes-
 soris in duas factiones scindebantur. Vinus pro M. Othone,
 Laco atque Icelus consensu non tam unum aliquem fovebant
 quam alium. neque erat Galbae ignota Othonis ac Titi Vini
 amicitia; et rumoribus nihil silentio transmittentium, quia Vi-
 10 nio vidua filia, caelebs Otho, gener ac socer destinabantur.
 credo et rei publicae curam subisse, frustra a Nerone trans-
 latae, si apud Othonem relinqueretur. namque Otho pueri-
 tiam incuriose, adulescentiam petulanter egerat, gratus Ne-
 roni aemulatione luxus. eoque Poppaeam Sabinam; princi-
 15 pale scortum, ut apud conscium libidinum deposuerat, donec
 Octaviam uxorem amoliretur. mox suspectum in eadem Pop-
 paea in provinciam Lusitaniam specie legationis seposuit.
 Otho comiter administrata provincia primus in partes trans-
 gressus nec segnis et, donec bellum fuit, inter praesentes
 20 splendidissimus, spem adoptionis statim conceptam acrius
 in dies rapiebat, faventibus plerisque militum, prona in eum
 aula Neronis ut similem.

14. Sed Galba post nuntios Germanicae seditionis, quam-
 quam nihil adhuc de Vitellio certum, anxius quonam exerci-
 tum vis erumperet, ne urbano quidem militi confisus, quod
 remedium unicum rebatur, comitia imperii transigit; adhibi-
 5 toque super Vinium ac Laconem Mario Celso consule desig-
 nato ac Ducenio Gemino praefecto urbis, pauca praefatus de
 sua senectute, Pisonem Licinianum arcessi iubet, seu pro-
 pria electione sive, ut quidam crediderunt, Lacone instante,
 cui apud Rubellium Plautum exercita cum Pisone amicitia
 10 sed callide ut ignotum fovebat, et prospera de Pisone fama
 consilio eius fidem addiderat. Piso M. Crasso et Scribonia
 genitus, nobilis utrimque, voltu habituque moris antiqui, ex
 aestimatione recta severus, deterius interpretantibus tristior

habebatur: ea pars morum eius, quo suspectior sollicitis, adoptanti placebat.

15. Igitur Galba, adprehensa Pisonis manu, in hunc modum locutus fertur: 'si te privatus lege curiata apud pontifices, ut moris est, adoptarem, et mihi egregium erat Gnaei Pompei et M. Crassi subolem in penates meos adsciscere, et tibi insigne Sulpiciae ac Lutatiae decora nobilitati tuae adiecisse: nunc me deorum hominumque consensu ad imperium vocatum praeclara indoles tua et amor patriae impulit, ut principatum, de quo maiores nostri armis certabant, bello adeptus quiescenti offeram, exemplo divi Augusti, qui sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes suos, postremo Tiberium Neronem privignum in proximo sibi fastigio conlocavit. sed Augustus in domo successorem quaesivit, ego in re publica, non quia propinquos aut socios belli non habeam, sed neque ipse imperium ambitione accepi, et iudicii mei documentum sit non meae tantum necessitudines, quas tibi postposui, sed et tuae. est tibi frater pari nobilitate, natu maior, dignus hac fortuna, nisi tu potior esses. ea aetas tua, quae cupiditates adolescentiae iam effugerit, ea vita, in qua nihil praeteritum excusandum habeas. fortunam adhuc tantum adversam tulisti: secundae res acrioribus stimulis animos explorant, quia miseriae tolerantur, felicitate corrumpimur. fidem, libertatem, amicitiam, praecipua humani animi bona, tu quidem eadem constantia retinebis, sed alii per obsequium imminuent: inrumpet adulatio, blanditiae, pessimum veri adfectus venenum, sua cuique utilitas. etiam si ego ac tu simplicissime inter nos hodie loquimur, ceteri libentius cum fortuna nostra quam nobiscum; nam suadere principi quod oporteat multi laboris, adsentatio erga quemcumque principem sine adfectu peragitur.'

16. 'Si immensum imperii corpus stare ac librari sine rectore posset, dignus eram a quo res publica inciperet: nunc eo necessitatis iam pridem ventum est, ut nec mea senectus conferre plus populo Romano possit quam bonum successorem; nec tua plus iuventa quam bonum principem. sub Tiberio et Gaio et Claudio unius familiae quasi hereditas fuimus: loco libertatis erit quod eligi coepimus; et finita Iuliorum

Claudiorumque domo optimum quemque adoptio inveniet. nam generari et nasci a principibus fortuitum, nec ultra aestimatur: adoptandi iudicium integrum, et si velis eligere, consensu monstratur. sit ante oculos Nero, quem longa Caesarum serie tumentem non Vindex cum inermi provincia aut ego cum una legione, sed sua immanitas, sua luxuria cervicibus publicis depulerunt; neque erat adhuc damnati principis exemplum. nos bello et ab aestimantibus adsciti cum invidia quamvis egregii erimus. ne tamen territus fueris, si duae legiones in hoc concussi orbis motu nondum quiescunt: ne ipse quidem ad securas res accessi, et audita adoptione desinam videri senex, quod nunc mihi unum obicitur. Nero a pessimo quoque semper desiderabitur: mihi ac tibi providendum est ne etiam a bonis desideretur. monere diutius neque temporis huius, et impletum est omne consilium, si te bene elegi. utilissimus idem ac brevissimus bonarum malarumque rerum dilectus est, cogitare quid aut volueris sub alio principe aut nolueris; neque enim hic, ut gentibus quae regnantur, certa dominorum domus et ceteri servi, sed imperaturus es hominibus qui nec totam servitatem pati possunt nec totam libertatem.' et Galba quidem haec ac talia, tamquam principem faceret, ceteri tamquam cum facto loquebantur.

17. Pisonem ferunt statim intuentibus et mox coniectis in eum omnium oculis nullum turbati aut exsultantis animi motum prodidisse. sermo erga patrem imperatoremque reverens, de se moderatus; nihil in voltu habituque mutatum, quasi imperare posset magis quam vellet. consultatum inde, pro rostris an in senatu an in castris adoptio nuncuparetur. iri in castra placuit: honorificum id militibus fore, quorum favorem ut largitione et ambitu male adquiri, ita per bonas artes haud spernendum. circumsteterat interim Palatium publica expectatio, magni secreti inpatiens; et male coercitam famam suppressentes augebant.

18. Quartum idus Ianuarias, foedum imbris diem, tonitrua et fulgura et caelestes minae ultra solitum turbaverant. observatum id antiquitus comitiis dirimendis non terruit Galbam quo minus in castra pergeret, contemptorem talium ut

fortuitorum; seu quae fato manent, quamvis significata, non vitantur. apud frequentem militum contionem imperatoria brevitate adoptari a se Pisonem more divi Augusti et exemplo militari, quo vir virum legeret, pronuntiat. ac ne dissimulata seditio in maius crederetur, ultro adseverat quartam et duodevicensimam legiones, paucis seditionis auctoribus, non ultra verba ac voces errasse et brevi in officio fore. nec ullum orationi aut lenocinium addit aut pretium. tribuni tamen centurionesque et proximi militum grata auditu respondent: per ceteros maestitia ac silentium, tamquam usurpatam etiam in pace donativi necessitatem bello perdidissent. constat potuisse conciliari animos quantulacumque parci senis liberalitate: nocuit antiquus rigor et nimia severitas, cui iam pares non sumus.

19. Inde apud senatum non comptior Galbae, non longior quam apud militem sermo: Pisonis comis oratio. et patrum favor aderat: multi voluntate, effusius qui noluerant, medii ac plurimi obvio obsequio, privatas spes agitantes sine publica cura. nec aliud sequenti quadriduo, quod medium inter adoptionem et caedem fuit, dictum a Pisone in publico factumve. crebrioribus in dies Germanicae defectionis nuntiis et facili civitate ad accipienda credendaque omnia nova, cum tristia sunt, censuerant patres mittendos ad Germanicum exercitum legatos. agitatum secreto num et Piso proficisceretur, maiore praetextu, illi auctoritatem senatus, hic dignationem Caesaris laturus. placebat et Laconem praetorii praefectum simul mitti: is consilio intercessit. legati quoque (nam senatus electionem Galbae permiserat) foeda inconstantia nominati, excusati, substituti, ambitu remanendi aut eundi, ut quemque metus vel spes inpulerat.

20. Proxima pecuniae cura; et cuncta scrutantibus iustissimum visum est inde repeti, ubi inopiae causa erat. bis et vicens miliens sestertium donationibus Nero effuderat: appellari singulos iussit, decuma parte liberalitatis apud quemque eorum relicta. at illis vix decumae super portiones erant, isdem erga aliena sumptibus quibus sua prodegerant, cum rapacissimo cuique ac perditissimo non agri aut faenus, sed sola instrumenta vitiorum manerent. exactioni triginta

equites Romani praepositi, novum officii genus et ambitu ac
 10 numero onerosum: ubique hasta et sector, et inquieta urbs
 actionibus. ac tamen grande gaudium, quod tam pauperes
 forent quibus donasset Nero quam quibus abstulisset. exau-
 ctorati per eos dies tribuni, e praetorio Antonius Taurus et
 Antonius Naso, ex urbanis cohortibus Aemilius Pacensis, e
 15 vigiliis Iulius Fronto. nec remedium in ceteros fuit, sed me-
 tus initium, tamquam per artem et formidine singuli pelle-
 rentur, omnibus suspectis.

21. Interea Othonem, cui compositis rebus nulla spes,
 omne in turbido consilium, multa simul exstimulabant, luxu-
 ria etiam principi onerosa, inopia vix privato toleranda, in
 Galbam ira, in Pisonem invidia; fingeat et metum, quo magis
 5 concupisceret: praegravem se Neroni fuisse, nec Lusitaniam
 rursus et alterius exilii honorem expectandum. suspectum
 semper invisumque dominantibus qui proximus destinaretur.
 nocuisse id sibi apud senem principem, magis nociturum
 apud iuvenem ingenio trucem et longo exilio efferatum: oc-
 10 cidi Othonem posse. proinde agendum audendumque, dum
 Galbae auctoritas fluxa, Pisonis nondum coaluisset. oppor-
 tunos magnis conatibus transitus rerum, nec cunctatione opus,
 ubi perniciosior sit quies quam temeritas. mortem omnibus
 ex natura aequalem oblivione apud posteros vel gloria di-
 15 stingui; ac si nocentem innocentemque idem exitus maneat,
 acrioris viri esse merito perire.

22. Non erat Othoni mollis et corpori similis animus.
 et intimi libertorum servorumque, corruptius quam in privata
 domo habiti, aulam Neronis et luxus, adulteria, matrimonia
 ceterasque regnorum libidines avido talium, si auderet, ut
 5 sua ostentantes, quiescenti ut aliena exprobrabant, urgen-
 tibus etiam mathematicis, dum novos motus et clarum Othoni
 annum observatione siderum adfirmant, genus hominum po-
 tentibus infidum, sperantibus fallax, quod in civitate nostra
 et vetabitur semper et retinebitur. multos secreta Poppaeae
 10 mathematicos, pessimum principalis matrimonii instrumentum,
 habuerant: e quibus Ptolemaeus Othoni in Hispaniam comes,
 cum superfuturum eum Neroni promisisset, postquam ex
 eventu fides, coniectura iam et rumore senium Galbae et

juventam Othonis computantium persuaserat fore ut in imperium adscisceretur. sed Otho tamquam peritia et monitu factorum praedicta accipiebat, cupidine ingenli humani libentius obscura credendi. nec deerat Ptolemaeus, iam et sceleris instinator, ad quod facillime ab eius modi voto transitur.

23. Sed sceleris cogitatio incertum an repens: studia militum iam pridem spe successionis aut paratu facinoris adfectaverat, in itinere, in agmine, in stationibus vetustissimum quemque militum nomine vocans ac memoria Neroniani comitatus contubernales appellando; alios adgnosere, quosdam requirere et pecunia aut gratia iuvare, inserendo saepius querellas et ambiguos de Galba sermones quaeque alia turbamenta volgi. labores itinerum, inopia commeatuum, duritia imperii atrocius accipiebantur, cum Campaniae lacus et Achaiae urbes classibus adire soliti Pyrenaeum et Alpes et inmensa viarum spatia aegre sub armis eniterentur.

24. Flagrantibus iam militum animis velut faces addiderat Maevius Pudens, e proximis Tigellini. is mobilissimum quemque ingenio aut pecuniae indigum et in novas cupiditates praecipitem adliciendo eo paulatim progressus est, ut per speciem convivii, quotiens Galba apud Othonem epularetur, cohorti excubias agenti viritim centenos nummos divideret; quam velut publicam largitionem Otho secretioribus apud singulos praemiis intendebat, adeo animosus corruptor, ut Cocceio Proculo speculatori, de parte finium cum vicino ambigenti, universum vicini agrum sua pecunia emptum dono dederit, per socordiam praefecti, quem nota pariter et occulta fallebant.

25. Sed tum e libertis Onomastum futuro sceleri praefecit, a quo Barbium Proculum tesserarium speculatorum et Veturium optionem eorundem perductos, postquam vario sermone callidos audacesque cognovit, pretio et promissis onerat, data pecunia ad pertemptandos plurium animos. suscipere duo manipulares imperium populi Romani transferendum, et transtulerunt. in conscientiam facinoris pauci adsciti: suspensos ceterorum animos diversis artibus stimulant, primores militum per beneficia Nymphidi ut suspectos, vulgus et ceteros ira et desperatione dilati totiens donativi. erant

quos memoria Neronis ac desiderium prioris licentiae accenderet: in commune omnes metu mutandae militiae terrebantur.

26. Infecit ea tabes legionum quoque et auxiliorum motas iam mentes, postquam vulgatum erat labare Germanici exercitus fidem. adeoque parata apud malos seditio, etiam apud integros dissimulatio fuit, ut postero iduum Jan. die redeuntem a cena Othonem rapturi fuerint, ni incerta noctis et tota urbe sparsa militum castra nec facilem inter temulentos consensum timuissent, non rei publicae cura, quam foedare principis sui sanguine sobrii parabant, sed ne per tenebras, ut quisque Pannonici vel Germanici exercitus militibus oblatu-
 10 oblatus esset, ignorantibus plerisque, pro Othone destinaretur. multa erumpentis seditionis indicia per conscios oppressa: quaedam apud Galbae aures praefectus Laco elusit, ignarus militarium animorum consiliique quamvis egregii, quod non ipse adferret, inimicus et adversus peritos pervicax.

27. Octavo decimo kalendas Februarias sacrificanti pro aede Apollinis Galbae haruspex Umbricius tristitia exta et instantes insidias ac domesticum hostem praedicit, audiente Othone (nam proximus adstiterat) idque ut laetum e contrario et suis cogitationibus prosperum interpretante. nec multo post libertus Onomastus nuntiat expectari eum ab architecto et redemptoribus, quae significatio coeuntium iam militum et paratae coniurationis convenerat. Otho, causam digressus requirentibus, cum emi sibi praedia vetustate suspecta eoque
 10 prius exploranda finxisset, innixus liberto per Tiberianam domum in Velabrum, inde ad miliarium aureum sub aedem Saturni pergit. ibi tres et viginti speculatores consalutatam imperatorem ac paucitate salutantium trepidum et sellae festinanter impositum strictis mucronibus rapiunt; totidem ferme
 15 milites in itinere adgregantur, alii conscientia, plerique miraculo, pars clamore et gaudiis, pars silentio, animum ex eventu sumpturi.

28. Stationem in castris agebat Iulius Martialis tribunus. is magnitudine subiti sceleris, an corrupta latius castra et, si contra tenderet, exitium metuens, praebuit plerisque suspensionem conscientiae; anteposuerunt ceteri quoque tribuni cen-

turionesque praesentia dubiis et honestis, isque habitus animorum fuit, ut pessimum facinus auderent pauci, plures velent, omnes paterentur.

29. Ignarus interim Galba et sacris intentus fatigabat alieni iam imperii deos, cum adfertur rumor rapi in castra incertum quem senatorem, mox Othonem esse qui raperetur, simul ex tota urbe, ut quisque obvius fuerat, alii formidine augentes, quidam minora vero, ne tum quidem oblitus adulationis. igitur consultantibus placuit pertemptari animum cohortis quae in Palatio stationem agebat, nec per ipsum Galbam, cuius integra auctoritas maioribus remediis servabatur. Piso pro gradibus domus vocatos in hunc modum adlocutus est: 'sextus dies agitur, commilitones, ex quo ignarus futuri, et sive optandum hoc nomen sive timendum erat, Caesar adscitus sum, quo domus nostrae aut rei publicae fato, in vestra manu positum est, non quia meo nomine tristiores casum paveam, ut qui adversas res expertus cum maxime discam ne secundas quidem minus discriminis habere: patris et senatus et ipsius imperii vicem doleo, si nobis aut perire hodie necesse est aut, quod aequè apud bonos miserum est, occidere. solacium proximi motus habebamus incruentam urbem et res sine discordia translatas: provisum adoptione videbatur, ut ne post Galbam quidem bello locus esset.'

30. 'Nihil adrogabo mihi nobilitatis aut modestiae; neque enim relatu virtutum in comparatione Othonis opus est. vitia, quibus solis gloriatur, evertere imperium, etiam cum amicis imperatoris ageret. habitum et incessum an illo muliebri ornatu mereretur imperium? falluntur quibus luxuria specie liberalitatis inponit: perdere iste sciet, donare nesciet. stupra nunc et comissiones et feminarum coetus volvit animo: haec principatus praemia putat, quorum libido ac voluptas penes ipsum sit, rubor ac dedecus penes omnes; nemo enim umquam imperium flagitio quaesitum bonis artibus exercuit. Galbam consensus generis humani, me Galba consentientibus vobis Caesarem dixit. si res publica et senatus et populus vacua nomina sunt, vestra, commilitones, interest ne imperatorem pessimi faciant. legionum seditio adversus duces suos audita est aliquando vestra fides fama-

que inlaesa ad hunc diem mansit. et Nero quoque vos destituit, non vos Neronem. minus triginta transfugae et desertores, quos centurionem aut tribunum sibi eligentes nemo ferret, imperium adsignabunt? admittitis exemplum? et quiescendo commune crimen facitis? transcendet haec licentia in provincias, et ad nos scelerum exitus, bellorum ad vos pertinebunt. nec est plus quod pro caede principis quam quod innocentibus datur, sed proinde a nobis donativom ob fidem quam ab aliis pro facinore accipietis.'

31. Dilapsis speculatoribus cetera cohors non aspernata contionantem, ut turbidis rebus evenit, forte magis et nullo adhuc consilio rapit signa, quod postea creditum est, insidiis et simulatione. missus et Celsus Marius ad electos Illyrici exercitus, Vipsania in porticu tendentes; praeceptum Amulio Sereno et Domitio Sabino primipilaribus, ut Germanicos milites e Libertatis atrio arcesserent. legioni classicae diffidebatur, infestae ob caedem commilitonum, quos primo statim introitu trucidaverat Galba. pergunt etiam in castra praetorianorum tribuni Cetrius Severus, Subrius Dexter, Pompeius Longinus, si incipiens adhuc et necdum adulta seditio melioribus consiliis flecteretur. tribunorum Subrium et Cetrium adorti milites minis, Longinum manibus coercent exarmanisque, quia non ordine militiae, sed e Galbae amicis, fidus principi suo et desciscentibus suspectior erat; legio classica nihil cunctata praetorianis adiungitur; Illyrici exercitus electi Celsum infestis pilis proturbant. Germanica vexilla diu nutavere, invalidis adhuc corporibus et placatis animis, quod eos a Nerone Alexandriam praemissos atque inde reversos longa navigatione aegros impensiore cura Galba refovebat.

32. Universa iam plebs Palatium inplebat, mixtis servitiis et dissono clamore caedem Othonis et coniuratorum exitium poscentium, ut si in circo aut theatro ludicrum aliquod postularent: neque illis iudicium aut veritas, quippe eodem die diversa pari certamine postulaturis, sed tradito more quemcunque principem adulandi licentia adclamationum et studiis inanibus.

Interim Galbam duae sententiae distinebant: Titus Vinus

manendum intra domum, opponenda servitia, firmandos aditus, non eundem ad iratos censebat: daret malorum paenitentiae, daret bonorum consensui spatium. scelera impetu, bona consilia mora valescere. denique eundi ultro, si ratio sit, eandem mox facultatem, regressum, si paeniteat, in aliena potestate.

33. Festinandum ceteris videbatur, antequam cresceret invalida adhuc coniuratio paucorum: trepidaturum etiam Othonem, qui furtim digressus, ad ignaros inlatus, cunctatione nunc et segnitia terentium tempus imitari principem discat. non expectandum ut compositis castris forum invadat et prospectante Galba Capitolium adeat, dum egregius imperator cum fortibus amicis ianua ac limine tenus domum cludit, obsidionem nimirum toleraturus. et praeclarum in servis auxilium, si consensus tantae multitudinis et, quae plurimum valet, prima indignatio relanguescat. proinde intuta quae indecora; vel si cadere necesse sit, occurrendum discrimini: id Othoni invidiosius et ipsis honestum. repugnantem huic sententiae Vinium Laco minaciter invasit, stimulante Icelo privati odii pertinacia in publicum exitium.

34. Nec diutius Galba cunctatus speciosiora suadentibus accessit. praemissus tamen in castra Piso, ut juvenis magno nomine, recenti favore et infensus Tito Vinio, seu quia erat seu quia irati ita volebant; et facilius de odio creditur. vix dum egresso Pisone occisum in castris Othonem vagus primum et incertus rumor: mox, ut in magnis mendaciis, interfuisse se quidam et vidisse adfirmabant, credula fama intergaudentes et incuriosos. multi arbitrabantur compositum auctumque rumorem mixtis iam Othonianis, qui ad evocandum Galbam laeta falso volgaverint.

35. Tum vero non populus tantum et inperita plebs in plausus et immodica studia, sed equitum plerique ac senatorum, posito metu incauti, refractis Palatii foribus ruere intus ac se Galbae ostentare, praereptam sibi ultionem querentes, ignavissimus quisque et, ut res docuit, in periculo non ausurus, nimii verbis, linguae feroces; nemo scire et omnes adfirmare, donec inopia veri et consensu errantium victus sumpto thorace Galba inruenti turbae, neque aetate neque

corpore sistens, sella levaretur. obvius in Palatio Iulius At-
 10 ticus speculator, cruentum gladium ostentans, occisum a se
 Othonem exclamavit; et Galba 'commilito', inquit 'quis ius-
 sit?' insigni animo ad coercendam militarem licentiam, mi-
 nantibus intrepidus, adversus blandientes incorruptus.

36. Haud dubiae iam in castris omnium mentes tantusque
 ardor, ut non contenti agmine et corporibus in suggestu, in
 quo paulo ante aurea Galbae statua fuerat, medium inter
 signa Othonem vexillis circumdarent. nec tribunis aut cen-
 5 turionibus adeundi locus: gregarius miles caveri insuper prae-
 positos iubebat. strepere cuncta clamoribus et tumultu et
 exhortatione mutua, non tamquam in populo ac plebe, variis
 segni adulatione vocibus, sed ut quemque adfluentium mili-
 tum adspexerant, prensare manibus, complecti armis, con-
 10 locare iuxta, praeire sacramentum, modo imperatorem mili-
 tibus, modo milites imperatori commendare. nec deerat Otho
 protendens manus adorare volgum, iacere oscula et omnia
 serviliter pro dominatione. postquam universa classicorum
 legio sacramentum eius accepit, fidens viribus, et quos ad-
 15 huc singulos exstimulaverat, accendendos in commune ratus
 pro vallo castrorum ita coepit.

37. 'Quis ad vos processerim, commilitones, dicere non
 possum, quia nec privatum me vocare sustineo princeps a
 vobis nominatus, nec principem alio imperante. vestrum
 quoque nomen in incerto erit, donec dubitabitur imperato-
 5 rem populi Romani in castris an hostem habeatis. auditisne
 ut poena mea et supplicium vestrum simul postulentur? adeo
 manifestum est neque perire nos neque salvos esse nisi una
 posse; et cuius lenitatis est Galba, iam fortasse promisit, ut
 qui nullo exposcente tot milia innocentissimorum militum tru-
 10 cidaverit. horror animum subit, quotiens recordor feralem
 introitum et hanc solam Galbae victoriam, cum in oculis ur-
 bis decumari deditos iuberet, quos deprecantes in fidem ac-
 ceperat. his auspiciis urbem ingressus, quam gloriam ad
 principatum attulit nisi occisi Obultronii Sabini et Cornelli
 15 Marcelli in Hispania, Betui Cilonis in Gallia, Fonteii Capito-
 nis in Germania, Clodii Macri in Africa, Cingonii in via, Tur-
 pilliani in urbe, Nymphidi in castris? quae usquam provincia,

quae castra sunt nisi cruenta et maculata aut, ut ipse praedicat, emendata et correcta? nam quae alii scelera, hic remedia vocat, dum falsis nominibus severitatem pro saevitia, 20 parsimoniam pro avaritia, supplicia et contumelias vestras disciplinam appellat. septem a Neronis fine menses sunt, et iam plus rapuit Icelus quam quod Polycliti et Vatini et Tigellini praeierunt. minore avaritia ac licentia grassatus esset T. Vinus, si ipse imperasset: nunc et subiectos nos 25 habuit tamquam suos et viles ut alienos. una illa domus sufficit donativo, quod vobis numquam datur, et cotidie exprobratur.'

38. 'Ac ne qua saltem in successore Galbae spes esset, accessivit ab exilio quem tristitia et avaritia sui simillimum iudicabat. vidistis, commilitones, notabili tempestate etiam deos infaustam adoptionem aversantes. idem senatus, idem populi Romani animus est: vestra virtus expectatur, apud 5 quos omne honestis consiliis robur et sine quibus quamvis egregia invalida sunt. non ad bellum vos nec ad periculum voco: omnium militum arma nobiscum sunt. nec una cohors togata defendit nunc Galbam, sed detinet: cum vos adspexerit, cum signum meum acceperit, hoc solum erit certamen, 10 quis mihi plurimum inputet. nullus cunctationis locus est in eo consilio, quod non potest laudari nisi peractum.' aperiri deinde armamentarium iussit. rapta statim arma, sine more et ordine militiae, ut praetorianus aut legionarius insignibus suis distingueretur: miscentur auxiliariis galeis scutisque, 15 nullo tribunorum centurionumve adhortante, sibi quisque dux et instigator; et praecipuum pessimorum incitamentum quod boni maerebant.

39. Iam exterritus Piso fremitu crebrescentis seditionis et vocibus in urbem usque resonantibus, egressum interim Galbam et foro adpropinquantem adsecutus erat; iam Marius Celsus haud laeta rettulerat, cum alii in Palatium rediret, alii Capitolium peteret, plerique rostra occupanda censerent, 5 plures tantum sententiis aliorum contra dicerent, utque evenit in consiliis infelicibus, optima viderentur quorum tempus effugerat. agitasse Laco ignaro Galba de occidendo Tito Vinio dicitur, sive ut poena eius animos militum mulceret, seu

10 conscium Othonis credebat, ad postremum vel odio. haesitationem attulit tempus ac locus, quia initio caedis orto difficilis modus; et turbavere consilium trepidi nuntii ac proximorum diffugia, languentibus omnium studiis qui primo alacres fidem atque animum ostentaverant.

40. Agebatur huc illuc Galba, vario turbae fluctuantis impulsu, completis undique basilicis ac templis, lugubri prospectu. neque populi aut plebis ulla vox, sed attoniti voltus et conversae ad omnia aures, non tumultus, non quies, quale
3 magni metus et magnae irae silentium est. Othoni tamen armari plebem nuntiabatur: ire praecipites et occupare pericula iubet. igitur milites Romani, quasi Vologesum aut Partorum avito Arsacidarum solio depulsuri ac non imperatorem suum inermem et senem trucidare pergerent, disiecta plebe,
10 proculcato senatu, truces armis, rapidi equis forum intrunt. nec illos Capitolii adspectus et imminentium templorum religio et priores et futuri principes terrere quo minus facerent scelus, cuius ultor est quisquis successit.

41. Viso comminus armatorum agmine vexillarius comitatae Galbam cohortis (Atilium Vergilionem fuisse tradunt) dereptam Galbae imaginem solo adflixit: eo signo manifesta in Othonem omnium militum studia, desertum fuga populi
5 forum, destrecta adversus dubitantes tela. iuxta Curtii lacum trepidatione ferentium Galba proiectus e sella ac provolutus est. extremam eius vocem, ut cuique odium aut admiratio fuit, varie prodidere. alii suppliciter interrogasse quid mali meruisset, et paucos dies exsolvendo donativo deprecatum: plures obtulisse ultro percussoribus iugulum: age-
10 rent ac ferirent, si ita e re publica videretur. non interfuit occidentium quid diceret. de percussore non satis constat: quidam Terentium evocatum, alii Lecanium; crebrior fama tradidit Camurium quintae decumae legionis militem inpresso
15 gladio iugulum eius hausisse. ceteri crura brachiaque (nam pectus tegebatur) foede laniavere; pleraque volnera feritate et saevitia trunco iam corpori adiecta.

42. Titum inde Vinium invasere, de quo et ipso ambigitur, consumpseritne vocem eius instans metus, an proclamaverit non esse ab Othone mandatum ut occideretur. quod

seu finxit formidine seu conscientiam coniurationis confessus est, huc potius eius vita famaue inclinat, ut conscius sceleris fuerit cuius causa erat. ante aedem divi Iulii iacuit primo ictu in poplitem, mox ab Iulio Caro legionario milite in utrumque latus transverberatus.

43. Insignem illa die virum Sempronium Densum aetas nostra vidit. centurio is praetoriae cohortis, a Galba custodiae Pisonis additus, stricto pugione occurrens armatis et scelus exprobrans ac modo manu modo voce vertendo in se percussores quamquam vulnerato Pisoni effugium dedit. Piso in aedem Vestae pervasit, exceptusque misericordia publici servi et contubernio eius abditus non religione nec caerimoniis sed latebra imminens exitium differebat, cum advenere missu Othonis nominatim in caedem eius ardentis Sulpicius Florus e Britannicis cohortibus, nuper a Galba civitate donatus, et Staius Murcus speculator, a quibus protractus Piso in foribus templi trucidatus est.

44. Nullam caedem Otho maiore laetitia excepisse, nullum caput tam insatiabilibus oculis perlustrasse dicitur, seu tum primum levata omni sollicitudine mens vacare gaudio coeperat, seu recordatio maiestatis in Galba, amicitiae in Tito Vinio quamvis inमितem animum imagine tristi confuderat: Pisonis ut inimici et aemuli caede laetari ius fasque credebatur. praefixa contis capita gestabantur inter signa cohortium iuxta aquilam legionis, certatim ostentantibus cruentas manus qui occiderant, qui interfuerant, qui vere qui falso ut pulchrum et memorabile facinus iactabant. plures quam centum viginti libellos praemium exposcentium ob aliquam notabilem illa die operam Vitellius postea invenit, omnesque conqueri et interfici iussit, non honore Galbae, sed tradito principibus more munimentum ad praesens, in posterum ultionem.

45. Alium crederes senatum, alium populum: ruere cuncti in castra, anteire proximos, certare cum praecurrentibus, increpare Galbam, laudare militum iudicium, exoculari Othonis manum; quantoque magis falsa erant quae fiebant, tanto plura facere. nec aspernabatur singulos Otho, avidum et minacem militum animum voce voltuque temperans. Marium

Celsum, consulem designatum et Galbae usque in extremas res amicum fidumque, *ad* supplicium expostulabant, industriae eius innocentiaeque quasi malis artibus infensi. caedis et praedarum initium et optimo cuique perniciem quaeri ¹⁰ apparebat, sed Othoni nondum auctoritas inerat ad prohibendum scelus: iubere iam poterat. ita simulatione irae vinciri iussum et maiores poenas daturum adfirmans praesenti exitio subtrahit.

46. Omnia deinde arbitrio militum acta: praetorii praefectos sibi ipsi legere, Plotium Firmum e manipularibus quondam, tum vigilibus praepositum et incolumi adhuc Galba partes Othonis secutum; adiungitur Licinius Proculus, intima familiaritate Othonis suspectus consilia eius fovisse. urbi Flavianum Sabinum praefecere, iudicium Neronis secuti, sub quo eandem curam obtinuerat, plerisque Vespasianum fratrem in eo respicientibus. flagitatum ut vacationes praestari centurionibus solitae remitterentur; namque gregarius miles ut tributum annuum pendebat. quarta pars manipuli sparsa per ¹⁰ commeatus aut in ipsis castris vaga, dum mercedem centurioni exsolveret, neque modum oneris quisquam neque genus quaestus pensi habebat: per latrocinia et raptus aut servilibus ministeriis militare otium redimebant. tum locupletissimus quisque miles labore ac saevitia fatigari, donec vacationem emeret. ubi sumptibus exhaustus socordia insuper elanguerat, inops pro locuplete et iners pro strenuo in manipulum redibat; ac rursus alius atque alius, eadem egestate ac licentia corrupti, ad seditiones et discordias et ad ²⁰ extremum bella civilia ruebant. sed Otho ne volgi largitione centurionum animos averteret, fiscum suum vacationes annuas exsoluturum promisit, rem haud dubie utilem et a bonis postea principibus perpetuitate disciplinae firmatam. Laco praefectus, tamquam in insulam seponeretur, ab evocato, quem ²⁵ ad caedem eius Otho praemiserat, confossus; in Marcianum Icelum ut in libertum palam animadversum.

47. Exacto per scelera die novissimum malorum fuit laetitia. vocat senatum praetor urbanus, certant adulationibus ceteri magistratus, adcurrunt patres: decernitur Othoni tribunicia potestas et nomen Augusti et omnes principum honores,

adnitentibus cunctis abolere convicia ac probra, quae promisce iacta haesisse animo eius nemo sensit: omisisset offensas an distulisset, brevitate imperii in incerto fuit. Otho cruento adhuc foro per stragem facientium in Capitolium atque inde in Palatium vectus concedi corpora sepulturae cremarique permisit. Pisonem Verania uxor ac frater Scribonianus, Titum Vinium Crispina filia composuere, quaesitis redemptisque capitibus, quae venalia interfectores servaverant.

48. Piso unum et tricensimum aetatis annum explebat, fama meliore quam fortuna. fratres eius Magnum Claudius, Crassum Nero interfecerant: ipse diu exul, quadriduo Caesar, properata adoptione ad hoc tantum maiori fratri praelatus est, ut prior occideretur. Titus Vinium quinquaginta septem annos variis moribus egit. pater illi praetoria familia, maternus avus e proscriptis. prima militia infamis: legatum Calvisium Sabinum habuerat, cuius uxor mala cupidine visendi situm castrorum, per noctem militari habitu ingressa, cum vigiliis et cetera militiae munia eadem lascivia temptasset, in ipsis principiis stuprum ausa est: criminis huius reus Titus Vinium arguebatur. igitur iussu Gaii Caesaris oneratus catenis, mox mutatione temporum dimissus, cursu honorum inoffenso legioni post praetoram praepositus probatusque, servili deinceps probro respersus est tamquam scyphum aureum in convivio Claudii furatus; et Claudius postera die soli omnium Vinio fictilibus ministrari iussit. sed Vinium pro consule Galliam Narbonensem severe integreque rexit; mox Galbae amicitia in abruptum tractus, audax, callidus, promptus et, prout animum intendisset, pravus aut industrius, eadem vi. testamentum Titi Vini magnitudine opum inritum; Pisonis supremam voluntatem paupertas firmavit.

49. Galbae corpus diu neglectum et licentia tenebrarum plurimis ludibriis vexatum dispensator Argius e primoribus servis humili sepultura in privatis eius hortis contexit. caput per lixas calonesque suffixum laceratumque ante Patrobii tumulum (libertus is Neronis punitus a Galba fuerat) postera demum die repertum et cremato iam corpori admixtum est. hunc exitum habuit Servius Galba, tribus et septua-

ginta annis quinque principes prospera fortuna emensus et alieno imperio felicior quam suo. vetus in familia nobilitas, 10 magnae opes: ipsi medium ingenium, magis extra vitia quam cum virtutibus. famae nec incuriosus nec venditator; pecuniae alienae non adpetens, suae parcus, publicae avarus; amicorum libertorumque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens, si mali forent, usque ad culpam ignarus. 15 sed claritas natalium et metus temporum obtentui, ut quod segnitia erat, sapientia vocaretur. dum vigebat aetas, militari laude apud Germanias floruit. pro consule Africam moderate, iam senior citeriorem Hispaniam pari iustitia continuit, maior privato visus, dum privatus fuit, et omnium 20 sensu capax imperii, nisi imperasset.

50. Trepidam urbem ac simul atrocitatem recentis sceleris, simul veteres Othonis mores paventem novus insuper de Vitellio nuntius exterruit, ante caedem Galbae suppressus, ut tantum superioris Germaniae exercitum descivisse 5 crederetur. tum duos omnium mortalium impudicitia ignavia luxuria deterrimos velut ad perdendum imperium fataliter electos non senatus modo et eques, quis aliqua pars et cura rei publicae, sed vulgus quoque palam maerere. nec iam recentia saevae pacis exempla, sed repetita bellorum civi- 10 lium memoria captam totiens suis exercitibus urbem, vastitatem Italiae, direptiones provinciarum, Pharsaliam Philippos et Perusiam ac Mutinam, nota publicarum cladum nomina, loquebantur. prope eversum orbem, etiam cum de principatu inter bonos certaretur, sed mansisse Gaio Iulio, mansisse 15 Caesare Augusto victore imperium; mansuram fuisse sub Pompeio Brutoque rem publicam: nunc pro Othone an pro Vitellio in templa ituros? utrasque inpias preces, utraque detestanda vota inter duos, quorum bello solum id scires, deteriorem fore qui vicisset. erant qui Vespasianum et arma 20 orientis augurarentur; et ut potior utroque Vespasianus, ita bellum aliud atque alias clades horrebant. et ambigua de Vespasiano fama; solusque omnium ante se principum in melius mutatus est.

51. Nunc initia causasque motus Vitelliani expediam. caeso cum omnibus copiis Iulio Vindice ferox praeda gloria-

que exercitus, ut cui sine labore ac periculo ditissimi belli victoria evenisset, expeditionem et aciem, praemia quam stipendia malebat. diu infructuosam et asperam militiam tolleraverant ingenio loci caelique et severitate disciplinae, quam in pace inexorabilem discordiae civium resolvunt, paratis utrimque corruptoribus et perfidia impunita. viri, arma, equi ad usum et ad decus supererant. sed ante bellum centurias tantum suas turmasque noverant; exercitus finibus provinciarum discernebantur: tum adversus Vindicem contractae legiones, seque et Gallias expertae, quaerere rursus arma novasque discordias; nec socios, ut olim, sed hostes et victos vocabant. nec deerat pars Galliarum, quae Rhenum accolit, easdem partes secuta ac tum acerrima instigatrix adversum Galbianos; hoc enim nomen fastidito Vindice indiderant. igitur Sequanis Aeduisque ac deinde, prout opulentia civitatibus erat, infensi expugnationes urbium, populationes agrorum, raptus penatium hauserant animo, super avaritiam et adrogantiam, praecipua validiorum vitia, contumacia Gallorum inritati, qui remissam sibi a Galba quartam tributorum partem et publice donatos in ignominiam exercitus iactabant. accessit callide volgatum, temere creditum, decumari legiones et promptissimum quemque centurionum dimitti. undique atroces nuntii, sinistra ex urbe fama; infensa Lugdunensis colonia et pertinaci pro Nerone fide fecunda rumoribus; sed plurima ad fingendum credendumque materies in ipsis castris, odio metu et, ubi vires suas respexerant, securitate.

52. Sub ipsas superioris anni kalendas Decembres Aulus Vitellius inferiorem Germaniam ingressus hiberna legionum cura adierat: redditi plerisque ordines, remissa ignominia, adlevatae notae, plura ambitione, quaedam iudicio, in quibus sordes et avaritiam Fonteii Capitonis adimendis adsignandisve militiae ordinibus integre mutaverat. nec consularis legati mensura, sed in majus omnia accipiebantur. et ut Vitellius apud severos humilis, ita comitatem bonitatemque faventes vocabant, quod sine modo, sine iudicio donaret sua, largiretur aliena; simul aviditate imperi dandi ipsa vitia pro virtutibus interpretabantur. multi in utroque exercitu sicut mo-

desti quietique, ita mali et strenui. sed profusa cupidine et insigni temeritate legati legionum Alienus Caecina et Fabius Valens; e quibus Valens infensus Galbae, tamquam detectam
 15 a se Verginii cunctationem, oppressa Capitonis consilia ingrante tulisset, instigare Vitellium, ardorem militum ostentans: ipsum celebri ubique fama, nullam in Flacco Hordeonio moram; adfore Britanniam, secutura Germanorum auxilia; male fidas provincias, precarium seni imperium et brevi trans-
 20 iturum: panderet modo sinum et venienti Fortunae occurreret. merito dubitasse Verginium equestri familia, ignoto patre, inparem, si recepisset imperium, tutum, si recusasset: Vitellio tres patris consulatus, censuram, collegium Caesaris et inponere iam pridem imperatoris dignationem et auferre
 25 privati securitatem. quatiebatur his segne ingenium, ut concupisceret magis quam ut speraret.

53. At in superiore Germania Caecina, decorus iuventa, corpore ingens, animi inmodicus, scito sermone, erecto incessu, studia militum inlexerat. hunc iuvenem Galba, quaestorem in Baetica, impigre in partes suas transgressum legioni praeposuit; mox compertum publicam pecuniam aver-
 5 tisse ut peculatorem flagitari iussit. Caecina aègre passus miscere cuncta et privata volnera rei publicae malis operire statuit. nec deerant in exercitu semina discordiae, quod et bello adversus Vindicem universus adfuerat, nec nisi occiso
 10 Nerone translatus in Galbam atque in eo ipso sacramento vexillis inferioris Germaniae praeventus erat. et Treveri ac Lingones, quasque alias civitates atrocibus edictis aut damno finium Galba perculerat, hibernis legionum propius miscentur: unde seditiosa colloquia et inter paganos corruptior mi-
 15 les et in Verginium favor cuicumque alii profuturus.

54. Miserat civitas Lingonum vetere instituto dona legionibus dextras, hospitii insigne. legati eorum in squalorem maestitiamque compositi per principia per contubernia modo suas iniurias, modo vicinarum civitatum praemia, et
 5 ubi pronis militum auribus accipiebantur, ipsius exercitus pericula et contumelias conquerentes accendebant animos. nec procul seditione aberant, cum Hordeonius Flaccus abire legatos, utque occultior digressus esset, nocte castris exce-

dere iubet. inde atrox rumor, adfirmantibus plerisque interfectos, ac ni sibi ipsi consulerent, fore ut acerrimi militum et 10 praesentia conquesti per tenebras et inscitiam ceterorum occiderentur. obstringuntur inter se tacito foedere legiones; adsciscitur auxiliorum miles, primo suspectus tamquam circumdatis cohortibus alisque impetus in legiones pararetur, mox eadem acrius volvens, faciliore inter malos consensu 15 ad bellum quam in pace ad concordiam.

55. Inferioris tamen Germaniae legiones sollemni kalendarum Ianuariarum sacramento pro Galba adactae, multa cunctatione et raris primorum ordinum vocibus, ceteri silentio proximi cuiusque audaciam exspectantes, insita mortalibus natura, propere sequi quae piget inchoare. sed ipsis 5 legionibus inerat diversitas animorum: primani quintanique turbidi adeo, ut quidam saxa in Galbae imagines iecerint: quinta decuma ac sexta decuma legiones nihil ultra fremitum et minas ausae initium erumpendi circumspectabant. at in superiore exercitu quarta ac duoetvicensima legiones, isdem 10 hibernis tendentes, ipso kalendarum Ianuariarum die dirumpunt imagines Galbae, quarta legio promptius, duoetvicensima cunctanter, mox consensu. ac ne reverentiam imperii exuere viderentur, senatus populique Romani oblitterata iam nomina sacramento advocabant, nullo legatorum tribuno- 15 rumve pro Galba nitente, quibusdam, ut in tumultu, notabilibus turbantibus. non tamen quisquam in modum contionis aut suggestu locutus; neque enim erat adhuc cui imputaretur.

56. Spectator flagitii Hordeonius Flaccus consularis legatus aderat, non compescere ruentes, non retinere dubios, non cohortari bonos ausus, sed segnis, pavidus et socordia innocens. quattuor centuriones duoetvicensimae legionis, Nonius Receptus, Donatius Valens, Romilius Marcellus, 5 Calpurnius Repentinus, cum protegerent Galbae imagines, impetu militum abrepti vinctique. nec cuiquam ultra fides aut memoria prioris sacramenti, sed quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuere.

Nocte quae kalendas Ianuarias secuta est, in coloniam 10 Agrippinensem aquilifer quartae legionis epulanti Vitellio nuntiat, quartam et duoetvicensimam legiones proiectis Gal-

haec imaginibus in senatus ac populi Romani verba iurasse. id sacramentum inane visum: occupari nutantem fortunam
 15 et offerri principem placuit. missi a Vitellio ad legiones legatosque qui descivisse a Galba superiorem exercitum nuntiarent: proinde aut bellandum adversus desciscentes aut, si concordia et pax placeat, faciendum imperatorem: et minore discrimine sumi principem quam quaeri.

57. Proxima legionis primae hiberna erant et promptissimus e legatis Fabius Valens. is die proximo coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis auxiliariarumque ingressus imperatorem Vitellium consalutavit. secutae ingenti
 5 certamine eiusdem provinciae legiones; et superior exercitus, speciosis senatus populique Romani nominibus relictis, tertium nonas Ianuarias Vitellio accessit: scires illum priore biduo non penes rem publicam fuisse. ardorem exercituum Agrippinenses, Treveri, Lingones aequabant, auxilia equos,
 10 arma pecuniam offerentes, ut quisque corpore opibus ingenio validus. nec principes modo coloniarum aut castrorum, quibus praesentia ex affluentibus et parta victoria magnae spes, sed manipuli quoque et gregarius miles viatica sua et balteos phalerasque, insignia armorum argento decora, loco pecuniae tradebant, instinctu et impetu et avaritia.

58. Igitur laudata militum alacritate Vitellius ministeria principatus per libertos agi solita in equites Romanos disponit; vacationes centurionibus ex fisco numerat; saevitiam militum plerosque ad poenam exposcentium saepius adprobat, raro simulatione vinculorum frustratur. Pompeius Propinquus procurator Belgicae statim interfectus; Iulium Burdonem Germanicae classis praefectum astu subtrahit. exarserat in eum iracundia exercitus, tamquam crimen ac mox insidias Fonteio Capitoni struxisset. grata erat memoria Capitonis, et apud saevientes occidere palam, ignoscere non nisi fallendo licebat: ita in custodia habitus et post victoriam demum, statis iam militum odiis, dimissus est. interim ut piaculum obicitur centurio Crispinus, sanguine Capitonis se cruentaverat eoque et postulantibus manifestior et punienti
 15 vilior fuit.

59. Iulius deinde Civilis periculo exemptus, praepotens

inter Batavos, ne supplicio eius ferox gens alienaretur. et erant in civitate Lingonum octo Batavorum cohortes, quartae decumae legionis auxilia, tum discordia temporum a legione digressae, prout inclinassent, grande momentum sociae aut adversae. Nonium, Donatium, Romilium, Calpurnium centuriones, de quibus supra rettulimus, occidi iussit, damnatos fidei crimine, gravissimo inter desciscentes. accessere partibus Valerius Asiaticus Belgicae provinciae legatus, quem mox Vitellius generum adscivit, et Iunius Blaesus, Lugdunensis Galliae rector, cum Italica legione et ala Tauriana, Lugduni tendentibus. nec in Raeticis copiis mora quo minus statim adiungerentur: ne in Britannia quidem dubitatum.

60. Praeerat Trebellius Maximus, per avaritiam ac sordes contemptus exercitui invisusque. accendebat odium eius Roscius Caelius legatus vicensimae legionis, olim discors, sed occasione civilium armorum atrocius proruperat. Trebellius seditionem et confusum ordinem disciplinae Caesario, spoliatas et inopes legiones Caelius Trebellio objectabat, cum interim foedis legatorum certaminibus modestia exercitus corrupta eoque discordiae ventum, ut auxiliarium quoque militum conviciis proturbatus, et adgregantibus se Caesario cohortibus alisque desertus Trebellius ad Vitellium perfugerit. quies provinciae quamquam remoto consulari mansit: rexere legati legionum, pares iure, Caelius audendo potentior.

61. Adiuncto Britannico exercitu ingens viribus opibusque Vitellius duos duces, duo itinera bello destinavit: Fabius Valens adlicere vel, si abnuerent, vastare Gallias et Cottianis Alpibus Italiam inrumpere, Caecina propiore transitu Poeninis iugis degredi iussus. Valenti inferioris exercitus electi cum aquila quintae legionis et cohortibus alisque, ad quadraginta milia armatorum data; triginta milia Caecina e superiore Germania ducebat, quorum robur legio una- vicensima fuit. addita utrique Germanorum auxilia, e quibus Vitellius suas quoque copias supplevit, tota mole belli secuturus.

62. Mira inter exercitum imperatoremque diversitas: instare miles, arma poscere, dum Galliae trepident, dum Hispaniae cunctentur: non obstare hiemem neque ignavae

pacis moras; invadendam Italiam, occupandam urbem; nihil
 5 in discordiis civilibus festinatione tutius, ubi facto magis
 quam consulto opus esset. torpebat Vitellius et fortunam
 principatus inertis luxu ac prodigijs epulis praesumebat, me-
 dio diei temulentus et sagina gravis, cum tamen ardor et vis
 militum ultro ducis munia implebat, ut si adesset imperator
 10 et strenuis vel ignavis spem metumque adderet. instructi in-
 tentique signum profectionis exposcunt, nomine Germanici
 Vitellio statim addito: Caesarem se appellari etiam victor
 prohibuit. laetum augurium Fabio Valenti exercituique, quem
 in bellum agebat, ipso profectionis die aquila leni meatu,
 15 prout agmen incederet, velut dux viae praevolavit, longum-
 que per spatium is gaudentium militum clamor, ea quies in-
 territae alitis fuit, ut haud dubium magnae et prosperae rei
 omen acciperetur.

63. Et Treveros quidem ut socios securi adiere: Divo-
 duri (Mediomatricorum id oppidum est) quamquam omni
 comitate exceptos subitus pavor terruit, raptis derепente
 armis ad caedem innoxiae civitatis, non ob praedam aut
 5 spoliandi cupidine, sed furore et rabie et causis incertis,
 eoque difficilioribus remediis, donec precibus ducis mitigati
 ab excidio civitatis temperavere; caesa tamen ad quatuor
 milia hominum. isque terror Gallias invasit, ut venienti mox
 agmini universae civitates cum magistratibus et precibus
 10 occurrerent, stratis per vias feminis puerisque, quaeque alia
 placamenta hostilis irae, non quidem in bello, sed pro pace
 tendebantur.

64. Nuntium de caede Galbae et imperio Othonis Fabius
 Valens in civitate Leucorum accepit. nec militum animus in
 gaudium aut formidine permotus: bellumolvebat. Gallis
 cunctatio exempta est: in Othonem ac Vitellium odium par,
 5 ex Vitellio et metus. proxima Lingonum civitas erat, fida
 partibus. benigne excepti modestia certavere, sed brevis
 laetitia fuit cohortium intemperie, quas a legione quarta de-
 cuma, ut supra memoravimus, digressas exercitui suo Fabius
 Valens adiunxerat. iurgia primum, mox rixa inter Batavos
 10 et legionarios, dum his aut illis studia militum adgregantur,
 prope in proelium exarsere, ni Valens animadversione pau-

corum oblitos iam Batavos imperii admonuisset. frustra adversus Aeduos quaesita belli causa: iussi pecuniam atque arma deferre gratuitos insuper commeatus praebuere. quod Aedui formidine, Lugdunenses gaudio fecere. sed legio Italica et ala Tauriana abductae: cohortem octavam decimam Lugduni, solitis sibi hibernis, relinqui placuit. Manlius Valens legatus Italicae legionis, quamquam bene de partibus meritus, nullo apud Vitellium honore fuit: secretis eum criminationibus infamaverat Fabius ignarum et, quo incautior deciperetur, palam laudatum.

65. Veterem inter Lugdunenses et Viennenses discordiam proximum bellum accenderat. multae in vicem clades, crebrius infestiusque quam ut tantum propter Neronem Galbamque pugnaretur. et Galba reditus Lugdunensium occasione irae in fiscum verterat; multus contra in Viennenses honor: unde aemulatio et invidia et uno amne discretis conexum odium. igitur Lugdunenses extimulare singulos militum et in eversionem Viennensium impellere, obsessam ab illis coloniam suam, adiutos Vindicis conatus, conscriptas nuper legiones in praesidium Galbae referendo. et ubi causas odiorum praetenderant, magnitudinem praedae ostendebant. nec iam secreta exhortatio, sed publicae preces: irent ultores, excinderent sedem Gallici belli; cuncta illic externa et hostilia: se coloniam Romanam et partem exercitus et prosperarum adversarumque rerum socios; si fortuna contra daret, iratis ne relinquerentur.

66. His et pluribus in eundem modum perpulerant, ut ne legati quidem ac duces partium restingui posse iracundiam exercitus arbitrarentur, cum haud ignari discriminis sui Viennenses, velamenta et infulas praeferentes, ubi agmen inceserat, arma genua vestigia prensando flexere militum animos; addidit Valens trecenos singulis militibus sestertios. tum vetustas dignitasque coloniae valuit et verba Fabi salutem incolunitatemque Viennensium commendantis aequis mox auribus accepta; publice tamen armis multati, privatis et promiscis copiis iuvere militem. sed fama constans fuit ipsum Valentem magna pecunia emptum. is diu sordidus, repente dives mutationem fortunae male tegebat, accensis egestate

longa cupidinibus imoderatus et inopi iuventa senex prodigus. lento deinde agmine per fines Allobrogum ac Vocontiorum ductus exercitus, ipsa itinerum spatia et stativorum mutationes venditante duce, foedis pactionibus adversus possessores agrorum et magistratus civitatum, adeo minaciter ut Luco (municipium id Vocontiorum est) faces admoverit, donec pecunia mitigaretur. quotiens pecuniae materia dees-
 20 set, stupris et adulteriis exorabatur. sic ad Alpes perventum.

67. Plus praedae ac sanguinis per Caecinam haustam. irritaverant turbidum ingenium Helvetii, Gallica gens olim armis virisque, mox memoria nominis clara, de caede Galbae ignari et Vitellii imperium abnuentes. initium bello *fuit*
 5 avaritia ac festinatio unaetvicensimae legionis; rapuerant pecuniam missam in stipendium castelli, quod olim Helvetii suis militibus ac stipendiis tuebantur. aegre id passi Helvetii, interceptis epistulis, quae nomine Germanici exercitus ad Pannonicas legiones ferebantur, centurionem et quosdam
 10 militum in custodia retinebant. Caecina belli avidus proximam quamque culpam, antequam paeniteret, ultum ibat: mota prope castra, vastati agri, direptus longa pace in modum municipii exstructus locus, amoeno salubrium aquarum usu frequens; missi ad Raetica auxilia nuntii, ut versos in legio-
 15 nem Helvetios a tergo adgrederentur.

68. Illi ante discrimen feroces, in periculo pavidi, quamquam primo tumultu Claudium Severum ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in unum consulere. exitiosum adversus veteranos proelium, intuta obsidio dilapsis vetustate moenibus; hin Caecina cum valido exercitu, inde Raeticae alae cohortesque et ipsorum Raetorum iuventus, sueta armis et more militiae exercita. undique populatio et caedes: ipsi medio vagi, abiectis armis, magna pars saucii aut palantes, in montem Vocetium perfugere. ac statim
 10 inmissa cohorte Thraecum depulsi et consecrantibus Germanis Raetisque per silvas atque in ipsis latebris trucidati. multa hominum milia caesa, multa sub corona venundata. cumque dirutis omnibus Aventicum gentis caput iusto agmine peteretur, missi qui dederent civitatem; et deditio ac-
 15 cepta. in Iulium Alpinum e principibus ut concitorem belli

Caecina animadvertit: ceteros veniae vel saevitiae Vitellii reliquit.

69. Haud facile dictu est, legati Helvetiorum minus placabilem imperatorem an militem invenerint. civitatis excidium poscunt, tela ac manus in ora legatorum intentant. ne Vitellius quidem verbis ac minis temperabat, cum Claudius Cossus, unus ex legatis, notae facundiae, sed dicendi artem apta trepidatione occultans atque eo validior, militis animum mitigavit. ut est mos, vulgus mutabile subitis et tam pronum in misericordiam quam immodicum saevitia fuerat. effusis lacrimis et meliora constantius postulando inpunitatem salutemque civitati inpetravere. 16

70. Caecina paucos in Helvetiis moratus dies, dum sententiae Vitellii certior fieret, simul transitum Alpium parans, laetum ex Italia nuntium accipit alam Silianam circa Padum agentem sacramento Vitellii accessisse. pro consule Vitellium Siliani in Africa habuerant; mox a Nerone, ut in Aegyptum praemitterentur, exciti et ob bellum Vindicis revocati ac tum in Italia manentes, instinctu decurionum, qui Othonis ignari, Vitellio obstricti robor adventantium legionum et famam Germanici exercitus attollebant, transiere in partes et ut donum aliquod novo principi firmissima transpadanae regionis municipia Mediolanum ac Novariam et Eporediam et Vercellas adiungere. id Caecinae per ipsos compertum. et quia praesidio alae unius latissima Italiae pars defendi nequibat, praemissis Gallorum Lusitanorumque et Britannorum cohortibus et Germanorum vexillis cum ala Petriana, ipse paulum cunctatus est, num Raeticis iugis in Noricum flecteret adversus Petronium Urbicum procuratorem, qui concitis auxiliis et interruptis fluminum pontibus fidus Othoni putabatur. sed metu ne amitteret praemissas iam cohortes alasque, simul reputans plus gloriae retenta Italia, et ubicumque certatum foret, Noricos in cetera victoriae praemia cessuros, Poenino itinere subsignanum militem et grave legionum agmen hibernis adhuc Alpibus transduxit.

71. Otho interim contra spem omnium non deliciis neque desidia torpescere: dilatae voluptates, dissimulata luxuria et cuncta ad decorem imperii composita; eoque plus formi-

dinis adferebant falsae virtutes et vitia reditura. Marium
 5 Celsum consulem designatum, per speciem vinculorum saevitiae militum subtractum, acciri in Capitolium iubet; clementiae titulus e viro claro et partibus invisio petebatur. Celsus constanter servatae erga Galbam fidei crimen confessus, exemplum ultro imputavit. nec Otho quasi ignosceret, sed
 10 ne hostem metueret, conciliationes adhibens, statim inter intimos amicos habuit, et mox bello inter duces delegit; mansitque Celso velut fataliter etiam pro Othone fides integra et infelix. laeta primoribus civitatis, celebrata in vulgus Celsi salus ne militibus quidem ingrata fuit, eandem virtutem
 15 admirantibus cui irascebantur.

72. Par inde exsultatio disparibus causis consecuta impetrato Tigellini exitio. Sophonius Tigellinus obscuris parentibus, foeda pueritia, impudica senecta, praefecturam vigilum et praetorii et alia praemia virtutum, quia velocius
 5 erat, vitiis adeptus, crudelitatem mox, deinde avaritiam, virilia scelera, exercuit, corrupto ad omne facinus Nerone, quaedam ignaro ausus, ac postremo eiusdem desertor ac proditor: unde non alium pertinacius ad poenam flagitavere, diverso adfectu, quibus odium Neronis inerat et quibus desiderium. apud Galbam Titi Vinii potentia defensus, praetextis servatam ab eo filiam. haud dubie servaverat, non clementia, quippe tot interfectis, sed effugium in futurum, quia
 10 pessimus quisque diffidentia praesentium mutationem pavens adversus publicum odium privatam gratiam praeparat; unde
 15 nulla innocentiae cura, sed vices impunitatis. eo infensior populus, addita ad vetus Tigellini odium recenti Titi Vinii invidia, concurrere ex tota urbe in Palatium ac fora, et ubi plurima volgi licentia, in circum ac theatra effusi seditiosis vocibus strepere, donec Tigellinus accepto apud Sinuessanas
 20 aquas supremae necessitatis nuntio inter supra concubinarum et oseula et deformes moras sectis novacula faucibus infamem vitam foedavit etiam exitu sero et inhonesto.

73. Per idem tempus expostulata ad supplicium Calvia Crispinilla variis frustrationibus et adversa dissimulantis principis fama periculo exempta est. magistra libidinum Neronis, transgressa in Africam ad instigandum in arma Clo-

dium Macrum, famem populo Romano haud obscure molita, totius postea civitatis gratiam obtinuit, consulari matrimonio subnixa et apud Galbam Othonem Vitellium inlaesa, mox potens pecunia et orbitate, quae bonis malisque temporibus iuxta valent.

74. Crebrae interim et muliebribus blandimentis infectae ab Othone ad Vitellium epistolae offerebant pecuniam et gratiam et quemcumque quietis locum prodigae vitae legisset. paria Vitellius ostentabat, primo mollius, stulta utrimque et indecora simulatione, mox quasi rixantes stupra et flagitia in vicem obiectavere, neuter falso. Otho, revocatis quos Galba miserat legatis, rursus ad utrumque Germanicum exercitum et ad legionem Italicam easque quae Lugduni agebant copias specie senatus misit. legati apud Vitellium remansere, promptius quam ut retenti viderentur; praetoriani, quos per simulationem officii legatis Otho adiunxerat, remissi antequam legionibus miscerentur. addidit epistulas Fabius Valens nomine Germanici exercitus ad praetorias et urbanas cohortes, de viribus partium magnificas et concordiam offerentes; increpabat ultro, quod tanto antea traditum Vitellio imperium ad Othonem vertissent.

75. Ita promissis simul ac minis temptabantur, ut bello impares, in pace nihil amissuri; neque ideo praetorianorum fides mutata. sed insidiatores ab Othone in Germaniam, a Vitellio in urbem missi. utrisque frustra facti, Vitellianis inopune, per tantam hominum multitudinem mutua ignorantia fallentibus: Othoniani nevitae voltus, omnibus in vicem gnaris, prodebantur. Vitellius literas ad Titianum fratrem Othonis composuit, exitium ipsi filioque eius minitans, ni incolumes sibi mater ac liberi servarentur. et stetit domus utraque, sub Othone incertum an metu: Vitellius victor clementiae gloriam tulit.

76. Primus Othoni fiduciam addidit ex Illyrico nuntius, iurasse in eum Delmatiae ac Pannoniae et Moesiae legiones. idem ex Hispania adlatum laudatusque per edictum Cluvius Rufus: set statim cognitum est conversam ad Vitellium Hispaniam. ne Aquitania quidem, quamquam ab Iulio Cordo in verba Othonis obstricta, diu mansit. nusquam fides aut

amor: metu ac necessitate huc illuc mutabantur. eadem formido provinciam Narbonensem ad Vitellium vertit, facili transitu ad proximos et validiores. longinquae provinciae
 10 et quidquid armorum mari dirimitur penes Othonem manebant, non partium studio, sed erat grande momentum in nomine urbis ac praetexto senatus, et occupaverat animos prior auditus. Iudaeicum exercitum Vespasianus, Suriae legiones Mucianus sacramento Othonis adegere; simul Aegyptus omnesque versae in orientem provinciae nomine eius tenebantur. idem Africae obsequium, initio Karthagine orto. neque expectata Vipstani Aproniani proconsulis auctoritate Crescens Neronis libertus (nam et hi malis temporibus partem se rei publicae faciunt) epulum plebi ob laetitiam recentis
 20 imperii obtulerat, et populus pleraque sine modo festinavit. Karthaginem ceterae civitates secutae.

77. Sic distractis ** exercitibus ac provinciis Vitellio quidem ad capessendam principatus fortunam bello opus erat, Otho ut in multa pace munia imperii obibat, quaedam ex dignitate rei publicae, pleraque contra decus ex praesenti
 5 usu properando. consul cum Titiano fratre in kalendas Martias ipse; proximos menses Verginio destinat ut aliquod exercitui Germanico delenimentum; iungitur Verginio Pompeius Vopiscus praetexto veteris amicitiae; plerique Viennensium honori datum interpretabantur. ceteri consulatus ex
 10 destinatione Neronis aut Galbae mansere, Caelio ac Flavio Sabinis in Iulias, Arrio Antonino et Mario Celso in Septembres, quorum honoribus ne Vitellius quidem intercessit. sed Otho pontificatus auguratusque honoratis iam senibus cumulum dignitatis addidit, aut recens ab exilio reversos
 15 nobiles adolescentulos avitis ac paternis sacerdotiis in solacium recoluit. redditus Cadio Rufo, Pedio Blaeso, Saevino P*** senatorius locus. repetundarum criminibus sub Claudio ac Nerone ceciderant: placuit ignoscentibus verso nomine, quod avaritia fuerat, videri maiestatem, cuius tum odio etiam
 20 bonae leges peribant.

78. Eadem largitione civitatum quoque ac provinciarum animos adgressus Hispaliensibus et Emeritensibus familiarum adiectiones, Lingonibus universis civitatem Romanam, pro-

vinciae Baeticae Maurorum civitates dono dedit; nova iura Cappadociae, nova Africae, ostentata magis quam mansura. 5 inter quae necessitate praesentium rerum et instantibus curis excusata ne tum quidem inmemor amorum statuas Poppaeae per senatus consultum reposuit; creditus est etiam de celebranda Neronis memoria agitavisse spe vulgum adliciendi. et fuere qui imagines Neronis proponerent; atque etiam 10 Othoni quibusdam diebus populus et miles, tamquam nobilitatem ac decus adstruerent, Neroni Othoni adclamavit. ipse in suspenso tenuit, vetandi metu vel adgnosendi pudore.

79. Conversis ad civile bellum animis externa sine cura habebantur. eo audentius Rhozolani, Sarmatica gens, priore hieme caesis duabus cohortibus, magna spe [ad] Moesiam iruperant, novem milia equitum, ex ferocia et successu praedae magis quam pugnae intenta. igitur vagos et incuriosos 5 tertia legio adiunctis auxiliis repente invasit. apud Romanos omnia proelio apta: Sarmatae dispersi ante cupidine praedae, graves onere sarcinarum et lubrico itinere adempta equorum pernitate velut victi caedebantur. namque mirum dictu ut sit omnis Sarmatarum virtus velut extra ipsos. nihil 10 ad pedestrem pugnam tam ignavum: ubi per turmas advenere, vix ulla acies obstiterit. sed tum umido die et soluto gelu neque conti neque gladii, quos praelongos utraque manu regunt, usui, lapsantibus equis et catafractarum pondere. id principibus et nobilissimo cuique tegimen, ferreis 15 lamminis aut praeduro corio consertum, ut adversus ictus inpenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad resurgendum; simul altitudine et mollitia nivis hauriebantur. Romanus miles facilis lorica et missili pilo aut lanceis adsultans, ubi res posceret, levi gladio inermem Sarmatam (ne- 20 que enim scuto defendi mos est) comminus fodiebat, donec pauci, qui proelio superfuerant, paludibus abderentur. ibi saevitia hiemis aut vulnere absumpti. postquam id Romae compertum, M. Aponius Moesiam obtinens triumphali statua, Fulvus Aurelius et Iulianus Tettius ac Numisius Lupus 25 legati legionum consularibus ornamentis donantur, laeto Othone et gloriam in se trahente, tamquam et ipse felix bello et suis ducibus suisque exercitibus rem publicam auxisset.

80. Parvo interim initio, unde nihil timebatur, orta seditio prope urbi excidio fuit. septamam decumam cohortem e colonia Ostiensi in urbem acciri Otho iusserat; armandae eius cura Vario Crispino tribuno e praetorianis data. is quo magis vacuus quietis castris iussa exsequeretur, vehicula cohortis incipiente nocte onerari aperto armamentario iubet. tempus in suspicionem, causa in crimen, adfectatio quietis in tumultum evaluit, et visa inter temulentos arma cupidinem sui movere. fremit miles et tribunos centurionesque proditionis arguit, tamquam familiae senatorum ad perniciem Othonis armarentur, pars ignari et vino graves, pessimus quisque in occasionem praedaram, vulgus, ut mos est, cuiuscumque motus novi cupidum; et obsequia meliorum nox abstulerat. resistantem seditioni tribunum et severissimos centurionum obruncant; rapta arma, nudati gladii; insidentes equis urbem ac Palatium petunt.

81. Erat Othoni celebre convivium primoribus feminis virisque; qui trepidi, fortuitasne militum furor an dolus imperatoris, manere ac deprehendi an fugere et dispergi periculosius foret, modo constantiam simulare, modo formidine detegi, simul Othonis voltum intueri; utque evenit inclinatis ad suspicionem mentibus, cum timeret Otho, timebatur. sed haud secus discrimine senatus quam suo territus et praefectos praetorii ad mitigandas militum iras statim miserat et abire prope omnes e convivio iussit. tum vero passim magistratus prolectis insignibus, vitata comitum et servorum frequentia, senes feminaeque per tenebras diversa urbis itinera, rari domos, plurimi amicorum tecta et ut cuique humillimus cliens, incertas latebras petivere.

82. Militum impetus ne foribus quidem Palati coercitus quo minus convivium inrumpent, ostendi sibi Othonem expostulantes, vulnerato Iulio Martiale tribuno et Vitellio Saturnino praefecto legionis, dum ruentibus obsistunt. undique arma et minae, modo in centuriones tribunosque, modo in senatum universum, lymphatis caeco pavore animis, et quia neminem unum destinare irae poterant, licentiam in omnes poscentibus, donec Otho contra decus imperii toro insistens precibus et lacrimis aegre cohibuit, redieruntque

in castra inviti neque innocentes. postera die velut capta 10
 urbe clausae domus, rarus per vias populus, maesta plebs;
 deiecti in terram militum voltus ac plus tristitiae quam
 paenitentiae. manipulatim adlocuti sunt Licinius Proculus et
 Plotius Firmus praefecti, ex suo quisque ingenio mitius aut
 horridius. finis sermonis in eo, ut quina milia nummum 15
 singulis militibus numerarentur: tum Otho ingredi castra
 ausus. atque illum tribuni centurionesque circumstant,
 abiectis militiae insignibus otium et salutem flagitantes. sen-
 sit invidiam miles et compositus in obsequium auctores
 seditionis ad supplicium ultro postulabat. 20

83. Otho, quamquam turbidis rebus et diversis militum
 animis, cum optimus quisque remedium praesentis licentiae
 posceret, vulgus et plures seditionibus et ambitioso imperio
 laeti per turbas et raptus facilius ad civile bellum impelle-
 rentur, simul reputans non posse principatum scelere quae-
 situm subita modestia et prisca gravitate retineri, sed
 discrimine urbis et periculo senatus anxius, postremo ita
 disseruit: 'neque ut adfectus vestros in amorem mei accen-
 derem, commilitones, neque ut animum ad virtutem cohor-
 tarer (utraque enim egregie supersunt), sed veni postulatu- 10
 rus a vobis temperamentum vestrae fortitudinis et erga me
 modum caritatis. tumultus proximi initium non cupiditate
 vel odio, quae multos exercitus in discordiam egere, ac ne
 detrectatione quidem aut formidine periculorum: nimia pietas
 vestra acrius quam considerate excitavit; nam saepe hone- 15
 stas rerum causas, ni iudicium adhibeas, perniciosi exitus
 consecuntur. imus ad bellum. num omnes nuntios palam au-
 diri, omnia consilia cunctis praesentibus tractari ratio rerum
 aut occasionum velocitas patitur? tam nescire quaedam mi-
 lites quam scire oportet: ita se ducum auctoritas, sic rigor 20
 disciplinae habet, ut multa etiam centuriones tribunosque
 tantum iuberi expediat. si, cur iubeantur, quaerere singulis
 liceat, pereunte obsequio etiam imperium intercidit. an et
 illic nocte intempesta rapiantur arma? unus alterve perditus
 ac temulentus (neque enim plures consternatione proxima 25
 insanisse crediderim) centurionis ac tribuni sanguine manus
 imbuet, imperatoris sui tentorium intrumpet?'

84. 'Vos quidem istud pro me: sed in discursu ac tenebris et rerum omnium confusione patefieri occasio etiam adversus me potest. si Vitellio et satellitibus eius eligendi facultas detur, quem nobis animum, quas mentes inprecantur, quid aliud quam seditionem et discordiam optabunt? ne miles centurioni, ne centurio tribuno obsequatur, hinc confusi pedites equitesque in exitium ruamus. parendo potius, commilitones, quam imperia ducum sciscitando res militares continentur, et fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimen quietissimus. vobis arma et animus sit: mihi consilium et virtutis vestrae regimen relinquite. paucorum culpa fuit, duorum poena erit: ceteri abolete memoriam foedissimae noctis. nec illas adversus senatum voces ullus usquam exercitus audiat. caput imperii et decora omnium provinciarum ad poenam vocare non hercule illi, quos cum maxime Vitellius in nos ciet, Germani audeant. ulline Italiae alumni et Romana vere iuventus ad sanguinem et caedem depoposcerint ordinem, cuius splendore et gloria sordes et obscuritatem Vitellianarum partium praestringimus? nationes aliquas occupavit Vitellius, imaginem quandam exercitus habet, senatus nobiscum est: sic fit ut hinc res publica, inde hostes rei publicae constiterint. quid? vos pulcherrimam hanc urbem domibus et tectis et congestu lapidum stare creditis? muta ista et inanima interciderere ac reparari promisca sunt: aeternitas rerum et pax gentium et mea cum vestra salus incolumitate senatus firmatur. hunc auspicato a parente et conditore urbis nostrae institutum et a regibus usque ad principes continuum et inmortalem, sicut a maioribus accepimus, sic posteris tradamus; nam ut ex vobis senatores, ita ex senatoribus principes nascuntur.'

85. Et oratio ad perstringendos mulcendosque militum animos et severitatis modus (neque enim in plures quam in duos animadverti iusserat) grate accepta compositique ad praesens qui coerceri non poterant. non tamen quies urbis redierat: strepitus telorum et facies belli, et militibus ut nihil in commune turbantibus, ita sparsis per domos occulto habitu, et maligna cura in omnes, quos nobilitas aut opes aut aliqua insignis claritudo rumoribus obiecerat: Vitellianos

quoque milites venisse in urbem ad studia partium noscenda plerique credebant: unde plena omnia suspicionum et vix 10 secreta domuum sine formidine. sed plurimum trepidationis in publico, ut quemque nuntium fama adtulisset, animum voltumque conversis, ne diffidere dubiis ac parum gaudere prosperis viderentur. coacto vero in curiam senatu arduus 15 rerum omnium modus, ne contumax silentium, ne suspecta libertas; et privato Othoni nuper atque eadem timenti nota adulatio. igitur versare sententias et huc atque illuc torquere, hostem et parricidam Vitellium vocantes, providentissimus quisque vulgaribus conviciis, quidam vera probra iacere, in clamore tamen et ubi plurimae voces, aut tumultu 20 verborum sibi ipsi obstrepentes.

86. Prodigia insuper terrebant diversis auctoribus volgata: in vestibulo Capitolii omissas habenas bigae, cui Victoria institerat, erupisse cella Iunonis maiorem humana speciem, statuam divi Iulii in insula Tiberini amnis sereno et immoto die ab occidente in orientem conversam, prolocutum 5 in Etruria bovem, insolitos animalium partus, et plura alia rudibus saeculis etiam in pace observata, quae nunc tantum in metu audiuntur. sed praecipuus et cum praesenti exitio etiam futuri pavor subita inundatione Tiberis, qui immenso auctu proruto ponte sublicio ac strage obstantis molis refusus, non modo iacentia et plana urbis loca sed secunda eius 10 modi casuum implevit: rapti e publico plerique, plures in tabernis et cubilibus intercepti. fames in vulgus inopia quaestus et penuria alimentorum. corrupta stagnantibus aquis insularum fundamenta, dein remeante flumine dilapsa. utque 15 primum vacuus a periculo animus fuit, id ipsum quod paranti expeditionem Othoni campus Martius et via Flaminia iter belli esset obstructum, a fortuitis vel naturalibus causis in prodigium et omen imminentium cladum vertebatur.

87. Otho lustrata urbe et expensis belli consiliis, quando Poeninae Cottiaeque Alpes et ceteri Galliarum aditus Vitellianis exercitibus claudebantur, Narbonensem Galliam adgredi statuit classe valida et partibus fida, quod reliquos caesorum ad pontem Mulvium et saevitia Galbae in custodia 5 habitos in numeros legionis composuerat; facta et ceteris

spes honoratae in posterum militiae. addidit classi urbanas cohortes et plerosque e praetorianis, viris et robur exercitus atque ipsis ducibus consilium et custodes. summa expeditionis Antonio Novello, Suedio Clementi primipilaribus, Aemilio Pacensi, cui adeptum a Galba tribunatum reddiderat, permissa. curam navium Moschus libertus retinebat ad observandam honestiorum fidem [immutatus]. peditum equitumque copiis Suetonius Paulinus, Marius Celsus, Annius Gallus rectores destinati; sed plurima fides Licinio Proculo praetorii praefecto. is urbanae militiae impiger, bellorum insolens, auctoritatem Paulini, vigorem Celsi, maturitatem Galli, ut cuique erat, criminando, quod facillimum factu est, pravius et callidus bonos et modestos anteibat.

88. Seditus per eos dies Cornelius Dolabella in coloniam Aquinatem, neque arcta custodia neque obscura, nullum ob crimen, sed vetusto nomine et propinquitate Galbae monstratus. multos e magistratibus, magnam consularium partem Otho, non participes aut ministros bello, sed comitum specie secum expediri iubet, in quis et Lucium Vitellium, eodem quo ceteros cultu, nec ut imperatoris fratrem nec ut hostis. igitur motae urbis curae; nullus ordo metu aut periculo vacuus. primores senatus aetate invalidi et longa pace desides, 10 segnis et oblita bellorum nobilitas, ignarus militiae eques, quanto magis occultare et abdere pavorem nitentur, manifestius pavidi. nec deerant e contrario qui ambitione stollida conspicua arma, insignes equos, quidam luxuriosos apparatus conviviorum et irritamenta libidinum ut instrumentum belli mercarentur. sapientibus quietis et rei publicae 15 cura; levissimus quisque et futuri improvidus spe vana tumens; multi adfecta fide in pace anxii, turbatis rebus alacres et per incerta tutissimi.

89. Sed vulgus et magnitudine nimia communiu[m] curarum expers populus sentire paulatim belli mala, conversa in militum usum omni pecunia, intentis alimentorum pretiis, quae motu Vindicis haud perinde plebem attriverant, secura 20 tum urbe et provinciali bello, quod inter legiones Galliasque velut externum fuit. nam ex quo divus Augustus res Caesarum composuit, procul et in unius sollicitudinem aut decus

populus Romanus bellaverat. sub Tiberio et Gaio tantum pacis adversa ad rem publicam pertinere; Scriboniani contra Claudium incepta simul audita et coercita; Nero nuntiis magis et rumoribus quam armis depulsus: tum legiones classesque et quod raro alias praetorianus urbanusque miles in aciem deducti, oriens occidensque et quidquid utrimque virium est a tergo, si ducibus aliis bellatum foret, longo bello materia. fuere qui proficiscenti Othoni moras religionemque nondum conditorum ancilium adferrent: aspernatus est omnem cunctationem ut Neroni quoque exitiosam; et Caecina iam Alpes transgressus exstimulabat.

90. Pridie idus Martias commendata patribus re publica reliquias Neronianarum sectionum nondum in fiscum conversas revocatis ab exilio concessit, iustissimum donum et in speciem magnificum, sed festinata iam pridem exactione usu sterile. mox vocata contione maiestatem urbis et consensum populi ac senatus pro se attollens adversum Vitellianas partes modeste disseruit, inscitiam potius legionum quam audaciam increpans, nulla Vitellii mentione, sive ipsius ea moderatio, seu scriptor orationis sibi metuens contumeliis in Vitellium abstinuit, quando, ut in consiliis militiae Suetonio Paulino et Mario Celso, ita in rebus urbanis Galeri Trachali ingenio Othonem uti credebatur; et erant qui genus ipsum orandi noscerent, crebro fori usu celebre et ad implendas populi aures latum et sonans. clamor vocisque volgi ex more adulandi nimiae et falsae: quasi dictatorem Caesarem aut imperatorem Augustum prosequerentur, ita studiis votisque certabant, nec metu aut amore, sed ex libidine servitii, ut in familiis, privata cuique stimulatio et vile iam decus publicum. profectus Otho quietem urbis curasque imperii Salvio Titiano fratri permisit.

CORNELII TACITI
HISTORIARUM
LIBER II.

BREVIARIUM. Cap. 1. Titus ad Galbam missus nuntio mortis eius accepto vertit iter. 2. Paphiae Veneris templum adit. 3. huius origo et deae cultus. 4. ibi futura edoctus aucto animo ad patrem, qui bellum Iudaicum profligaverat, redit. 5. Vespasiani Mucianique ingenium ac mores diversi. hi duces positis odiis in medium consulunt. 6. 7. inde civilis belli occasio, intumescens Orientis legionibus. 8. 9. Falsi Neronis ludibrium ab Asprenate compressum. 10. in urbe parvae res magnis motibus actae. Vibius Crispus Annius Faustus, delatorem fratris sui, pervertit.

11. Laeta Othoni principia belli. 12. miles eius in Alpinos saevit. 13. in Albium Intemelium iras vertit. egregium maternae pietatis exemplum. 14. inmet provinciae Narbonensi Othoniana classis. Vitelliani caesi, 15. nec Othonianis incruenta victoria. 16. Pacarium procuratorem, iuvare Vitellium Corsorum viribus parantem, insulani necant. 17. Vitellianorum res secundae in Italia: 18. 19. Spurrina Placentiam munit contra Vitellianos. 20. eam Caecina dum oppugnat, 21. amphitheatrum urbi proximum conflagratur. 22. obsidione soluta Cremonam Caecina petit, ubi 23. Othoniani prospere pugnant. vincens impetum reprimunt duces, inde suspecti sunt suis. 24. Caecinae insidias in ipsum vertit Suetonius Paulinus, cuius 25. cunctatione Vitelliani servantur. 26. utrimque tumultuantur milites.

27. Valens in Italiam copias ducit. 28. 29. gravis in eius exercitu orta Batavorum seditio Alfeni Vari consilio composita. 30. iunctis armis, aemulatione suppressa, Caecina ac Valens Vitellium fovent, Othoni probra obiectant. 31. eorum Othonisque et Vitelli comparatio. Otho consultat de ratione belli. 32. Suetonius Paulinus moram suadet. 33. Titiani fratris et Proculi consilia praevalent. Otho cum valida manu Brixellum concedit. 34. Vitelliani transitum Padi simulant; 35. 36. quem prohibentes Othoniani caeduntur. 37. vanus rumor, pavore belli fastidive utriusque principis pacis consilia inter exercitus fuisse agitata. 38. excursus de prioribus populi Romani civilibus bellis. 39. 40. Titianus et Proculus ad quartum a Bedriaco castra inperite promovent ducibus dubiis rem in discrimen mitti Otho iubet. 41-43. Be-

driacensis pugna. 44. Othonianorum fuga et adversus duces suos ira. 45. indutiae. victi cum victoribus, in lacrimas effusi, civilia bella detestantur. 46—49. accepto cladis nuntio Otho, consilii certus, spretis amicorum militumque solaciis, seditionem compescit et in ferrum pectore incumbit. funus maturatum. ad rogam quidam militum se interficiunt. 50. Othonis aetas, origo, fama.

51. Novata luctu ac dolore militum seditio. 52—54. pars senatus Othonem secuta extremum disorimen adit. 55. Romae trepidationis nihil; spectantur ludi; audita Othonis morte Vitellii plauditur. 56. gravis Italiae victor exercitus. 57. Vitellius nuntium de victoria sua accipit, 58. simulque de transgressa in partes suas utraque Mauretania. 59. Blaesi verniles blanditias odiis pensat. 60. Othonianorum promptissimos centuriones interficit, duces absolvit. 61. Maricci, inserere sese fortunae ausi, supplicium. 62. Vitellii gula, edicta. spretum Augusti Caesarisque praeconium. pulsi mathematici. equites arena prohibiti. 63. 64. Dolabellae caedes. Triariae licentia, Galeriae et Sextiliae modestia. 65. Cluvius absolvitur, Trebellius removetur. 66. victae legiones ferocunt. quartadecimorum et Batavorum discordia. 67. praetorianorum honesta missio. sparguntur legiones. 68. luxuriam principis aemulatur exercitus. Ticini tumultus alio tumultu sedatus. Verginii periculum. 69. cohortes Batavorum in Germaniam remissae. amputati legionum auxiliorumque numeri, miles luxu corruptus. 70. Vitellius Bedriacenses campos laetus lustrat, propinqua sortis ignarus. 71. Neronis libidines aemulatur. consulatus partitur. 72. falsus Scribonianus cruci suffixus.

73. Vitellius, ob adactum in verba eius Orientem superbus et vaecors, Vespasiani ad nomen excitatur. 74. hic bellum armaque parat. 75—78. nutantem firmant Mucianus, legati alii, vatum responsa et Carmeli dei sacerdos. 79. 80. imperatorem salutant Aegyptus et Syria. 81. accedunt ad partes eius reges Sohaemus, Antiochus, Agrippa, regina Berenice. 82. belli consilia. Titus instat Iudaeae. Vespasianus claustra Aegypti obtinet. 83. 84. Mucianus cum exercitu praemissus nervum belli conquirat. 85. 86. Moesicae Pannonicaeque legiones, in partes transgressae, Dalmaticum militem trahunt. belli faces Antonius Primus, Cornelius Fuscus. 87. Vitellius, contemptior in dies, gravi urbem agmine petit, eamque 88. 89. patrata multa militum paganorumque caede, ut captam, ingressus, 90. magnificam de semet ipso orationem promit. 91. humani divinique iuris expertus, nonnulla tamen popularia usurpat. 92. munia imperii Caecina ac Valens obeunt. Vitellio auctoritatis nihil. 93. militis in urbe otium, libidines, morbi, mortes, 94. insolentia, paucitas. Vitellii inopia, prodigentialia. duces Galliarum postulati ad supplicium. militiae ordo confusus. 95. natalis Vitellii ingenti paratu celebratus. inferiae Neroni factae. urbis miseria. 96. defectionis Flavianae rumores male coercescunt.

Vitellius. 97. 98. excita tamen auxilia, sed necessitas dissimulata. 99. inrumpentibus hostibus Caecina ad bellum praemittitur; sed is 100. 101. cum Lucilio Basso classibusque Ravennate Misensique proditionem componit et ad partes Vespasiani transit.

Gesta haec sunt paucis mensibus anno eodem, consulibus iisdem et aliis suffectis, de quibus videsis 1,77.

1. Struebat iam fortuna in diversa parte terrarum initia causasque imperio, quod varia sorte laetum rei publicae aut atrox, ipsis principibus prosperum vel exitio fuit. Titus Vespasianus e Iudaea incolumi adhuc Galba missus a patre causam protectionis officium erga principem et maturam petendis honoribus iuventam ferebat, sed vulgus fingendi avidum disperserat accitum in adoptionem. materia sermonibus senium et orbitas principis et intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multos destinandi. augebat famam ipsius Titi ingenium quantaecumque fortunae capax, decor oris cum quadam maiestate, prosperae Vespasiani res, praesaga responsa, et inclinatis ad credendum animis loco ominum etiam fortuita. ubi Corinthi [Achaiae urbe] certos nuntios accepit de interitu Galbae et aderant qui arma Vitellii bellumque 15 adfirmarent, anxius animo paucis amicorum adhibitis cuncta utrimque perlustrat: si pergeret in urbem, nullam officii gratiam in alterius honorem suscepti, ac se Vitellio sive Othoni obsidem fore: sin rediret, offensam haud dubiam victoris, sed incertam adhuc victoriam et concedente in partes patre 20 filium excusatum. sin Vespasianus rem publicam susciperet, obliviscendum offensarum de bello agitantibus.

2. His actualibus inter spem metumque iactatum spes vicit. fuerunt qui accensum desiderio Berenices reginae vertisse iter crederent; neque abhorrebat a Berenice iuvenilis animus, sed gerendis rebus nullum ex eo impedimentum. 5 laetam voluptatibus adolescentiam egit, suo quam patris imperio moderatior. igitur oram Achaiae et Asiae ac laeva maris praevectus, Rhodum et Cyprum insulas, inde Suriam audentioribus spatiis petebat. atque illum cupido incessit adeundi visendique templum Paphiae Veneris, inclutum per 10 indigenas advenasque. haud fuerit longum initia religionis, templi ritum, formam deae (neque enim alibi sic habetur) paucis disserere.

3. Conditorum templi regem Aërian vetus memoria, quidam ipsius deae nomen id perhibent. fama recentior tradit a Cinyra sacratum templum deamque ipsam conceptam mari huc adpulsam; sed scientiam artemque haruspicum accitam et Cilicem Tamiram intulisse, atque ita pactum, ut familiae utriusque posteri caerimoniis praesiderent. mox, ne honore nullo regium genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa quam intulerant scientia hospites cessere: tantum Cinyrades sacerdos consulitur. hostiae, ut quisque vovit, sed mares deliguntur: certissima fides haedorum fibris. sanguinem arae 10 obfundere vetitum: precibus et igne puro altaria adolentur, nec ullis imbribus quamquam in aperto madescunt. simulacrum deae non effigie humana, continuus orbis latiore initio tenuem in ambitum metae modo exurgens, set ratio in obscuro.

4. Titus spectata opulentia donisque regum quaeque alia laetum antiquitatibus Graecorum genus incertae vetustati adtingit, de navigatione primum consulit. postquam pandi viam et mare prosperum accepit, de se per ambages interrogat caesis compluribus hostiis. Sostratus (sacerdoti id nomen erat) ubi laeta et congruentia exta magnisque consultis adnuere deam videt, pauca in praesens et solita respondens, petito secreto futura aperit. Titus aucto animo ad patrem pervectus suspensis provinciarum et exercituum mentibus ingens rerum fiducia accessit. 10

Profligaverat bellum Iudaicum Vespasianus, obpugnatione Hierosolymorum reliqua, duro magis et arduo opere ob ingenium montis et pervicaciam superstitionis, quam quo satis virium obsessis ad tolerandas necessitates superesset. tres, ut supra memoravimus, ipsi Vespasiano legiones erant, 15 exercitae bello: quattuor Mucianus obtinebat in pace, sed aemulatio et proximi exercitus gloria depulerat segnitiam, quantumque illis roboris discrimina et labor, tantum his vigoris addiderat integra quies et inexperti belli amor. auxilia utrique cohortium alarumque et classes regesque ac 20 nomen dispari fama celebre.

5. Vespasianus acer militiae anteire agmen, locum castris capere, noctu diuque consilio ac, si res posceret, manu hostibus obniti, cibo fortuito, veste habituque vix a

gregario milite discrepans; prorsus, si avaritia abesset, anti-
 5 quis ducibus par. Mucianum e contrario magnificentia et opes
 et cuncta privatum modum supergressa extollebant; aptior
 sermone, dispositu provisunque civilium rerum peritus: egre-
 gium principatus temperamentum, si demptis utriusque vitiis
 solae virtutes miscerentur. ceterum hic Suriae, ille Iudaeae
 10 praepositus, vicinis provinciarum administrationibus invidia
 discordes, exitu demum Neronis positus odiis in medium
 consulere, primum per amicos, dein praecipua concordiae
 fides Titus prava certamina communi utilitate aboleverat,
 natura atque arte compositus adliciendis etiam Muciani
 15 moribus. tribuni centurionesque et vulgus militum industria
 licentia, per virtutes per voluptates, ut cuique ingenium,
 adsciscebantur.

6. Antequam Titus adventaret, sacramentum Othonis
 acceperat uterque exercitus, praecipitibus, ut adsolet, nun-
 tiis et tarda mole civilis belli, quod longa concordia quietus
 oriens tunc primum parabat. namque olim validissima inter
 5 se civium arma in Italia Galliave viribus occidentis coepta;
 et Pompeio, Cassio, Bruto, Antonio, quos omnes trans mare
 secutum est civile bellum, haud prosperi exitus fuerant;
 auditique saepius in Suria Iudaeaque Caesares quam inspecti.
 nulla seditio legionum, tantum adversus Parthos minae,
 10 vario eventu; et proximo civili bello turbatis aliis inconcussa
 ibi pax, dein fides erga Galbam. mox, ut Othonem ac Vitel-
 lium scelestis armis res Romanas raptum ire volgatum est,
 ne penes ceteros imperii praemia, penes ipsos tantum servitii
 necessitas esset, fremere miles et vires suas circumspicere.
 15 septem legiones statim et cum ingentibus auxiliis Suria
 Iudaeaque; inde continua Aegyptus duaeque legiones, hinc
 Cappadocia Pontusque et quidquid castrorum Armeniis prae-
 tenditur. Asia et ceterae provinciae nec virorum inopes et
 pecunia opulentae. quantum insularum mari cingitur, [et]
 20 parando interim bello secundum tutumque ipsum mare.

7. Non fallebat duces impetus militum, sed bellantibus
 aliis placuit expectari. bello civili victores victosque num-
 quam solida fide coalescere; nec referre, Vitellium an Otho-
 nem superstitem fortuna faceret. rebus secundis etiam egre-

gios duces inolescere: discordiam his, ignaviam, luxuriam; et suismet vitiis alterum bello, alterum victoria periturum. igitur arma in occasionem distulere, Vespasianus Mucianusque nuper, ceteri olim mixtis consiliis, optimus quisque amore rei publicae, multos dulcedo praedarum stimulabat, alios ambiguae domi res: ita boni malique causis diversis, studio pari, bellum omnes cupiebant.

8. Sub idem tempus Achaia atque Asia falso exterritae, velut Nero adventaret, vario super exitu eius rumore eoque pluribus vivere eum fingentibus credentibusque. ceterorum casus conatusque in contextu operis dicemus: tunc servus e Ponto sive, ut alii tradidere, libertinus ex Italia, citharae et cantus peritus, unde illi super similitudinem oris pronior ad fallendum fides, adiunctis desertoribus, quos inopia vagos ingentibus promissis corruperat, mare ingreditur; ac vi tempestatum Cythnum insulam detrusus et militum quosdam ex oriente commeanantium adscivit vel abnuentes interfici iussit, et spoliatis negotiatoribus mancipiorum valentissimum quemque armavit. centurionemque Sisennam, dextras, concordiae insignia, Suriaci exercitus nomine ad praetorianos ferentem, variis artibus adgressus est, donec Sisenna clam relicta insula trepidus et vim metuens aufugeret. inde late terror; multi ad celebritatem nominis erecti rerum novarum cupidine et odio praesentium. gliscentem in dies famam fors discussit.

9. Galatiam ac Pamphyliam provincias Calpurnio Asprenati regendas Galba permiserat. datae e classe Misenensi duae triremes ad prosequendum, cum quibus Cythnum insulam tenuit: nec defuere qui trierarchos nomine Neronis accirent. is in maestitiam compositus et fidem suorum quosdam militum invocans, ut eum in Suria aut Aegypto sisterent, orabat. trierarchi, nutantes seu dolo, adloquendos sibi milites et paratis omnium animis reversuros firmaverunt. sed Asprenati cuncta ex fide nuntiata, cuius cohortatione expugnata navis et interfectus quisquis ille erat. caput, insigne oculis comaque et torvitate vultus, in Asiam atque inde Romam pervectum est.

10. In civitate discordi et ob crebras principum mutationes inter libertatem ac licentiam incerta parvae quoque

res magnis motibus agebantur. Vibius Crispus, pecunia potentia ingenio inter claros magis quam inter bonos, Annium
 5 Faustum equestris ordinis, qui temporibus Neronis delationem
 factitaverat, ad cognitionem senatus vocabat; nam recenti Galbae principatu censuerant patres ut accusatorum
 causae noscerentur. id senatus consultum varie iactatum et,
 prout potens vel inops reus inciderat, infirmum aut validum,
 10 retinebatur adhuc terrori. set propria vi Crispus incubuerat
 delatorem fratris sui pervertere, traxeratque magnam senatus
 partem, ut indefensum et inauditum dedi ad exitium postularent.
 contra apud alios nihil aequae reo proderat quam nimia potentia
 accusatoris: dari tempus, edi crimina, quam-
 15 vis invisum ac nocentem more tamen audiendum censebant.
 et valere primo dilataque in paucos dies cognitio: mox
 damnatus est Faustus, nequaquam eo adsensu civitatis, quem
 pessimis moribus meruerat: quippe ipsum Crispum easdem
 accusationes cum praemio exercuisse meminerant, nec poena
 20 criminis sed ultor displicebat.

11. Laeta interim Othoni principia belli, motis ad imperium
 eius e Delmatia Pannoniaque exercitibus. fuere quattuor
 legiones, e quibus bina milia praemissa; ipsae modicis
 intervallis sequebantur, septuma a Galba conscripta, veteranae
 5 undecuma ac tertia decuma et praecipui fama quartadecumani,
 rebellione Britanniae compressa. addiderat gloriam Nero eligendo
 ut potissimos, unde longa illis erga Neronem fides et erecta in
 Othonem studia. sed quo plus virium ac roboris, e fiducia
 tarditas inerat. agmen legionum alae cohortesque praeveniebant;
 10 et ex ipsa urbe haud spernenda manus, quinque praetoriae
 cohortes et equitum vexilla cum legione prima, ac deforme
 insuper auxilium, duo milia gladiatorum, sed per civilia arma
 etiam severis ducibus usurpatum. his copiis rector additus
 Annius Gallus, cum Vestricio
 15 Spurinna ad occupandas Padi ripas praemissus, quoniam
 prima consiliorum frustra ceciderant, transgresso iam Alpes
 Caecina, quem sisti intra Gallias posse speraverat. ipsum
 Othonem comitabantur speculatorum lecta corpora cum ceteris
 praetoriis cohortibus, veterani e praetorio, classicorum
 20 ingens numerus. nec illi segne aut corruptum luxu iter, sed

lorica ferrea usus est et ante signa pedes ire, horridus, incomptus famaeque dissimilis.

12. Blandiebatur coeptis fortuna, possessa per mare et naves maiore Italiae parte penitus usque ad initium maritimarum Alpium, quibus temptandis adgrediendaeque provinciae Narbonensi Suedium Clementem, Antonium Novellum, Aemilium Pacensem duces dederat. sed Pacensis per licentiam militum viuctus; Antonio Novello nulla auctoritas: Suedius Clemens ambitioso imperio regebat, ut adversus inmodestiam disciplinae corruptus, ita proeliorum avidus. non Italia adiri nec loca sedesque patriae videbantur: tamquam externa litora et urbes hostium urere, vastare, rapere, eo atrocius quod nihil usquam provisum adversum metus. pleni agri, apertae domus; occursantes domini iuxta coniuges et liberos securitate pacis et belli malo circumveniebantur. maritimas tum Alpes tenebat procurator Marius Maturus. is concita gente (nec deest iuventus) arcere provinciae finibus Othonianos intendit: sed primo impetu caesi disiectique montani, ut quibus temere collectis, non castra, non ducem noscitantibus, neque in victoria decus esset neque in fuga flagitium.

13. Irritatus eo proelio Othonis miles vertit iras in municipium Albintimilium. quippe in acie nihil praedae, inopes agrestes et vilia arma; nec capi poterant, pernix genus et gnari locorum: sed calamitatibus insontium expleta avaritia. auxit invidiam praeclaro exemplo femina Ligus, quae filio abdito, cum simul pecuniam occultari milites credidissent eoque per cruciatus interrogarent ubi filium occuleret, uterum ostendens latere respondit, nec ullis deinde terroribus aut morte constantiam vocis egregiae mutavit.

14. Inminere provinciae Narbonensi, in verba Vitellii adactae, classem Othonis trepidi nuntii Fabio Valenti attulere: aderant legati coloniarum auxilium orantes. duas Tungrorum cohortes, quattuor equitum turmas, universam Treverorum alam cum Iulio Clastico praefecto misit, e quibus pars in colonia Foroiuliensi retenta, ne omnibus copiis in terrestre iter versis vacuo mari classis adceleraret. duodecim equitum turmae et lecti e cohortibus adversus hostem

iere, quibus adiuncta Ligurum cohors, vetus loci auxilium,
 10 et quingenti Pannonii, nondum sub signis. nec mora proelio,
 sed acies ita instructa, ut pars classicorum mixtis paganis
 in colles mari propinquos exurgeret, quantum inter colles
 ac litus aequi loci praetorianus miles expleret, in ipso
 mari ut adnexa classis et pugnae parata conversa et minaci
 15 fronte praetenderetur: Vitelliani, quibus minor peditum vis,
 in equite robur, Alpinos proximis iugis, cohortes densis ordinibus
 post equitem locant. Treverorum turmae obtulere se hosti incaute,
 cum exciperet contra veteranus miles, simul a latere saxis
 urgueret apta ad iaciendum etiam paganorum
 20 manus, qui sparsi inter milites. strenui ignavique, in victoria
 idem audebant. additus percussis terror invecta in terga
 pugnantium classe: ita undique clausi deletaeque omnes copiae
 forent, ni victorem exercitum attinisset obscurum noctis,
 obtentui fugientibus.

15. Nec Vitelliani quamquam victi quievere: accitis auxiliis
 securum hostem ac successu rerum socordius agentem invadunt.
 caesi vigiles, perrupta castra, trepidatum apud navis,
 donec sidente paulatim metu, occupato iuxta colle
 5 defensi, mox inrupere. atrox ibi caedes, et Tungrarum cohortium
 praefecti sustentata diu acie telis obruuntur. ne Othonianis
 quidem incruenta victoria fuit, quorum improvide secutos
 conversi equites circumvenerunt. ac velut pactis indutiis,
 ne hinc classis inde eques subitam formidinem inferrent,
 10 Vitelliani retro Antipolim Narbonensis Galliae municipium,
 Othoniani Albigaunum interioris Liguria revertere.

16. Corsicam ac Sardiniam ceterasque proximi maris insulas
 fama victricis classis in partibus Othonis tenuit. sed Corsicam
 prope affixit Decumi Pacarii procuratoris temeritas, tanta mole
 belli nihil in summam profutura, ipsi exitiosa.
 5 namque Othonis odio iuvare Vitellium Corsorum viribus statuit,
 inani auxilio, etiam si provenisset. vocatis principibus insulae
 consilium aperit, et contra dicere ausos, Claudium Pyrrhicum
 trierarchum Liburnicarum ibi navium, Quintium Certum
 equitem Romanum, interfici iubet: quorum morte exterriti
 10 qui aderant, simul ignava et alieni metus socia imperitorum
 turba in verba Vitellii iuravere. sed ubi dilectum

agere Pacarius et inconditos homines fatigare militiae muneribus cecepit, laborem insolitum perosi infirmitatem suam reputabant: insulam esse quam incolerent, et longe Germaniam viresque legionum; direptos vastatosque classe etiam quos cohortes alaeque protegerent. et aversi repente animi, nec tamen aperta vi: aptum tempus insidiis legere. digressis qui Pacarium frequentabant, nudus et auxilii inops balineis interficitur; trucidati et comites. capita ut hostium ipsi interfectores ad Othonem tulere; neque eos aut Otho praemio adfecit aut puniit Vitellius, in multa conluvie rerum maioribus flagitiis permixtos.

17. Aperuerat iam Italiam bellum, quod transmiserat, ut supra memoravimus, ala Siliana, nullo apud quemquam Othonis favore nec quia Vitellium mallent, sed longa pax ad omne servitium fregerat faciles occupantibus et melioribus incuriosos. florentissimum Italiae latus, quantum inter Padum Alpesque camporum et urbium, armis Vitellii (namque et praemissae a Caecina cohortes advenerant) tenebatur. capta Pannoniorum cohors apud Cremonam; intercepti centum equites ac mille classici inter Placentiam Ticinumque. quo successu Vitellianus miles non iam flumine aut ripis arcebat; inritabat quin etiam Batavos transrhenanosque Padus ipse, quem repente contra Placentiam transgressi raptis quibusdam exploratoribus ita ceteros terruere, ut adesse omnem Caecinae exercitum trepidi ac falsi nuntiarent.

18. Certum erat Spurrinae (is enim Placentiam optinebat) necdum venisse Caecinam et, si propinquaret, coercere intra munimenta militem nec tris praetorias cohortes et mille vexillarios cum paucis equitibus veterano exercitui obicere: sed indomitus miles et belli ignarus correptis signis vexillisque ruere et retinenti duci tela intentare, spretis centurionibus tribunisque; quin prodi Othonem et accitum Caecinam clamitabant. fit temeritatis alienae comes Spurrina, primo coactus, mox velle simulans, quo plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret.

19. Postquam in conspectu Padus et nox adpetebat, valari castra placuit. is labor urbano militi insolitus contundit animos. tum vetustissimus quisque castigare credulitatem

suam, metum ac discrimen ostendere, si cum exercitu Caecina patentibus campis tam paucas cohortes circumfudisset. iamque totis castris modesti sermones, et inserentibus se centurionibus tribunisque laudari providentia ducis, quod coloniam virium et opum validam robur ac sedem bello legisset. ipse postremo Spurinna, non tam culpam exprobrans quam rationem ostendens, relictis exploratoribus ceteros Placentiam reduxit minus turbidos et imperia accipientes. solidati muri, propugnacula addita, auctae turres, provisa parataque non arma modo sed obsequium et parendi amor, quod solum illis partibus defuit, cum virtutis haud paeniteret.

20. At Caecina, velut relicta post Alpes saevitia ac licentia, modesto agmine per Italiam incessit. ornatum ipsius municipia et coloniae in superbiam trahebant, quod versicolori sagulo, bracas [barbarum tegmen] iudutus, togatos adloqueretur. uxorem autem eius Saloninam, quod quamquam in nullius iniuriam, insignis equo ostroque veheretur, tamquam laesi gravabantur, insita mortalibus natura recentem aliorum felicitatem acribus oculis introspicere modumque fortunae a nullis magis exigere quam quos in aequo viderunt. Caecina Padum transgressus, temptata Othonianorum fide per colloquium et promissa, isdem petitus, postquam pax et concordia speciosis et inritis nominibus iactata sunt, consilia curaque, in oppugnationem Placentiae magno terrore vertit, gnarus, ut initia belli provenissent, famam in cetera fore.

21. Sed primus dies impetu magis quam veterani exercitus artibus transactus: aperti incautique muros subiere, cibo vinoque praegraves. in eo certamine pulcherrimum amphitheatri opus, situm extra muros, conflagravit, sive ab oppugnatoribus incensum, dum faces et glandes et missilem ignem in obsessos iaculantur, sive ab obsessis, dum retorta ingerunt. municipale volgus, primum ad suspiciones, fraude inlata ignis alimenta credidit a quibusdam ex vicinis coloniis invidia et aemulatione, quod nulla in Italia moles tam capax foret. quocumque casu accidit, dum atrociora metuebantur, in levi habitum, reddita securitate, tamquam nihil gravius pati potuissent, maerebant. ceterum multo suorum cruore pulsus Caecina, et nox parandis operibus absumpta. Vitelliani plu-

teos cratesque et vineas subfodiendis muris protegendisque obpugnatoribus, Othoniani sudes et immensas lapidum ac plumbi aerisque moles perfringendis obruendisque hostibus expediunt. utrimque pudor, utrimque gloria et diversae exhortationes, hinc legionum et Germanici exercitus robur, inde urbanae militiae et praetoriarum cohortium decus attollentium; illi ut segnem et desidem et circo ac theatris corruptum militem, hi peregrinum et externum increpabant. simul Othonem ac Vitellium celebrantes culpantesve uberius inter se probris quam laudibus stimulabantur.

22. Vixdum orto die plena propugnatoribus moenia, fulgentes armis virisque campi: densum legionum agmen, sparsa auxiliorum manus, altiora murorum sagittis aut saxis incessere, neglecta aut aevo fluxa cominus adgredi. ingerunt desuper Othoniani pila librato magis et certo ictu adversus temere subeuntes cohortes Germanorum, cantu truci et more patrio nudis corporibus super umeros scuta quatentium. legionarius pluteis et cratibus tectus subruit muros, instruit aggerem, molitur portas: contra praetoriani dispositos ad id ipsum molares ingenti pondere ac fragore provolvunt. pars subeuntium obruti, pars confixi et exsanguis aut laceri: cum augeret stragem trepidatio eoque acrius e moenibus volnerarentur, rediere infracta partium fama. et Caecina pudore coeptae temere obpugnationis, ne inrisus ac vanus isdem castris adsideret, traiecit rursus Pado Cremonam petere intendit. tradidere sese abeunti Turullius Cerialis cum compluribus classicis et Iulius Briganticus cum paucis equitum, hic praefectus alae, in Batavis genitus, ille primipilaris et Caecinae haud alienus, quod ordines in Germania duxerat.

23. Spurinna comperto itinere hostium, defensam Placentiam quaeque acta et quid Caecina pararet, Annum Gallum per literas docet. Gallus legionem primam in auxilium Placentiae ducebat, diffusus paucitati cohortium, ne longius obsidium et vim Germanici exercitus parum tolerarent. ubi pulsum Caecinam pergere Cremonam accepit, aegre coercitam legionem et pugnandi ardore usque ad seditionem progressam Bedriaci sistit. inter Veronam Cremonamque

situs est vicus, duabus iam Romanis cladibus notus infau-
10 stusque.

Isdem diebus a Marcio Macro haud procul Cremona pro-
spere pugnatum; namque promptus animi Marcius transve-
ctos navibus gladiatores in adversam Padi ripam repente ef-
fudit. turbata ibi Vitellianorum auxilia, et ceteris Cremo-
15 nam fugientibus caesi qui restiterant: sed repressus vincen-
tium impetus, ne novis subsidiis firmati hostes fortunam
proelii mutarent. suspectum id Othonianis fuit, omnia ducum
facta prave aestimantibus. certatim, ut quisque animo igna-
vus, procax ore, Annium Gallum et Suetonium Paulinum et
20 Marium Celsum — nam eos [quoque] Otho praefecerat — *variis*
criminibus incessebant: acerrima seditionum ac discordiae
incitamenta interfectores Galbae. scelere et metu vaecordes
miscere cuncta, modo palam turbidis vocibus, modo occul-
tis ad Othonem literis; qui humillimo cuique credulus, bo-
25 nos metuens trepidabat, rebus prosperis incertus et inter
adversa melior. igitur Titianum fratrem accitum bello prae-
posuit.

24. Interea Paulini et Celsi ductu res egregie gestae.
angebant Caecinam nequiquam omnia coepta et senescens
exercitus sui fama. pulsus Placentia, caesis nuper auxiliis,
etiam per concursum exploratorum, crebra magis quam digna
5 memoratu proelia, inferior, propinquante Fabio Valente, ne
omne belli decus illuc concederet, recipere gloriam avi-
dus quam consultius properabat. ad duodecimum a Cre-
mona (locus Castorum vocatur) ferocissimos auxiliarium in-
minentibus viae lucis occultos componit: equites procedere
10 longius iussi et irritato proelio sponte refugi festinationem
sequentium elicere, donec insidiae coorerentur. proditum id
Othonianis ducibus, et curam peditum Paulinus, equitum Cel-
sus sumpsere. tertiae decumae legionis vexillum, quattuor
auxiliorum cohortes et quingenti equites in sinistro locantur;
15 aggerem viae tres praetoriae cohortes altis ordinibus obti-
nuere; dextra fronte prima legio incessit cum duabus auxi-
liaribus cohortibus et quingentis equitibus: super hos ex prae-
torio auxiliisque mille equites, cumulus prosperis aut subsi-
dium laborantibus, ducebantur.

25. Antequam miscerentur acies terga vertentibus Vitellianis, Celsus doli prudens repressit suos: Vitelliani temere exsurgentes, cedente sensim Celso, longius secuti ultro in insidias praecipitantur; nam a lateribus cohortes, legionum adversa frons, et subito discursu terga cinxerat eques. signum pugnae non statim a Suetonio Paulino pediti datum: cunctator natura et cui cauta potius consilia cum ratione quam prospera ex casu placerent, compleri fossas, aperiri campum, pandi aciem iubebat, satis cito incipi victoriam ratus, ubi provisum foret ne vincerentur. ea cunctatione spatium Vitellianis datum in vineas nexu traducum impeditas refugiendi; et modica silva adhaerebat, unde rursus ausi promptissimos praetorianorum equitum interfecere. vulneratur rex Epiphanes, impigre pro Othone pugnam ciens.

26. Tum Othonianus pedes erupit: protrita hostium acie versi in fugam etiam qui subveniebant; nam Caecina non simul cohortes sed singulas acciverat, quae res in proelio trepidationem auxit, cum dispersos nec usquam validos pavor fugientium abriperet. orta et in castris seditio, quod non universi ducerentur: vincetus praefectus castrorum Iulius Gratus, tamquam fratri apud Othonem militanti proditionem ageret, cum fratrem eius, Iulium Frontonem tribunum, Othoniani sub eodem crimine vinxissent. ceterum ea ubique formido fuit apud fugientes occursantes, in acie pro vallo, ut deleri cum universo exercitu Caecinam potuisse, ni Suetonius Paulinus receptui cecinisset, utrisque in partibus percrebruerit. timuisse se Paulinus ferebat tantum insuper laboris atque itineris, ne Vitellianus miles recens e castris fessos adgrederetur et percussis nullum retro subsidium foret. apud paucos ea ducis ratio probata, in vulgus adverso rumore fuit.

27. Haud perinde id damnum Vitellianos in metum compulit quam ad modestiam composuit; nec solum apud Caecinam, qui culpam in militem conferebat seditioni magis quam proelio paratum: Fabii quoque Valentis copiae (iam enim Ticinum venerat) posito hostium contemptu et recipiendi decoris cupidine reverentius et aequalius duci pare-

bant. gravis alioquin seditio exarserat, quam altiore initio (neque enim rerum a Caecina gestarum ordinem interrumpi oportuerat) repetam. cohortes Batavorum, quas bello Neronis a quarta decuma legione digressas, cum Britanniam peterent, audito Vitellii motu in civitate Lingonum Fabio Valenti adiunctas rettulimus, superbe agebant, ut cuiusque legionis tentoria accessissent, coercitos a se quartadecumanos, ablatam Neroni Italiam atque omnem belli fortunam in ipsorum manu sitam iactantes. contumeliosum id militibus, acerbum duci; corrupta iurgiis aut rixis disciplina; ad postremum Valens e petulantia etiam perfidiam suspectabat.

28. Igitur nuntio adlato pulsam Treverorum alam Tungrosque a classe Othonis et Narbonensem Galliam circumiri, simul cura socios tuendi et militari astu cohortes turbidas ac, si una forent, praevalidas dispergendi, partem Batavorum ire in subsidium iubet. quod ubi auditum volgatumque, maerere socii, fremere legiones. orbari se fortissimorum virorum auxilio; veteres illos et tot bellorum victores, postquam in conspectu sit hostis, velut ex acie abduci. si provincia urbe et salute imperii potior sit, omnes illuc sequerentur: sin victoriae [sanitas, sustentaculum] columen in Italia verteretur, non abrumpendos ut corpori validissimos artus.

29. Haec ferociter iactando, postquam inmissis lictoribus Valens coercere seditionem coeptabat, ipsum invadunt, saxa iaciunt, fugientem secuntur. spolia Galliarum et Viennensium aurum, pretia laborum suorum, occultari clamitantes, direptis sarcinis tabernacula ducis ipsamque humum pilis et lanceis rimabantur; nam Valens servili veste apud decurionem equitum tegebatur. tum Alfenus Varus praefectus castrorum, deflagraute paulatim seditione, addit consilium, vetitis obire vigiliis centurionibus, omisso tubae sono, quo miles ad belli munia cietur. igitur torpere cuncti, circumspectare inter se attoniti et id ipsum, quod nemo regeret, paventes, silentio, patientia, postremo precibus ac lacrimis veniam quaerebant. ut vero deformis et flens et praeter spem incolumis Valens processit, gaudium misertio favor: versi in laetitiam, ut est vulgus utroque inmodi-

cum, laudantes gratantesque circumdatum aquilis signisque in tribunal ferunt. ille utili moderatione non supplicium cuiusquam poposcit, ac ne dissimulans suspectior foret, paucos incusavit, gnarus civilibus bellis plus militibus quam ducibus licere.

20

30. Munientibus castra apud Ticinum de adversa Caecinae pugna adlatum, et prope renovata seditio, tamquam fraude et cunctationibus Valentis proelio defuissent: nolle requiem, non expectare duces, anteire signa, urguere signiferos; rapido agmine Caecinae iunguntur. inprospera Valentis fama apud exercitum Caecinae erat: expositos se tanto pauciores integris hostium viribus querebantur, simul in suam excusationem, et adventantium robur per adulationem attollentes, ne ut victi et ignavi despectarentur. et quamquam plus virium, prope duplicatus legionum auxiliorumque numerus erat Valenti, studia tamen militum in Caecinam inclinabant, super benignitatem animi, qua promptior habebatur, etiam vigore aetatis, proceritate corporis et quodam inani favore. hinc aemulatio ducibus: Caecina ut foedum ac maculosum, ille ut tumidum ac vanum inridebant. sed condito odio eandem utilitatem fovere, crebris epistulis sine respectu veniae probra Othoni obiectantes, cum duces partium Othonis quamvis uberrima conviciorum in Vitellium materia abstinerent.

15

31. Sane ante utriusque exitum, quo egregiam Otho famam, Vitellius flagitiosissimam meruere, minus Vitellii ignavae voluptates quam Othonis flagrantissimae libidines timebantur; addiderat huic terrorem atque odium caedes Galbae, contra illi initium belli nemo inputabat. Vitellius ventre et gula sibi inhonestus, Otho luxu saevitia audacia rei publicae exitiosior ducebatur.

Coniunctis Caecinae ac Valentis copiis nulla ultra penes Vitellianos mora quin totis viribus certarent: Otho consultavit, trahi bellum an fortunam experiri placeret.

10

32. Tunc Suetonius Paulinus dignum fama sua ratus, qua nemo illa tempestate militaris rei callidior habebatur, de toto genere belli censere, festinationem hostibus, moram ipsis utilem disseruit: exercitum Vitellii universum adve-

5 nisse, nec multum virium a tergo, quoniam Gallias tumeant
 et deserere Rheni ripam inrupturis tam infestis nationibus
 non conducatur; Britannicum militem hoste et mari distineri;
 Hispanias armis non ita redundare; provinciam Narbonensem
 10 incursu classis et adverso proelio contremuisse; clausam Al-
 ipibus et nullo maris subsidio transpadanam Italiam atque
 ipso transitu exercitus vastam; non frumentum usquam exer-
 citui, nec exercitum sine copiis retineri posse: iam Germanos,
 quod genus militum apud hostis atrocissimum sit, tracto
 in aestatem bello, fluxis corporibus, mutationem soli caeli-
 15 que haud toleraturos. multa bella impetu valida per taedia et
 moras evanuisse. contra ipsis omnia opulenta et fida, Pan-
 noniam Moesiam Delmatiam Orientem cum integris exerciti-
 bus, Italiam et caput rerum urbem, senatumque et populum
 numquam obscura nomina, etiam si aliquando obumbrentur;
 20 publicas privatasque opes et immensam pecuniam, inter ci-
 viles discordias ferro validiorem; corpora militum aut Italiae
 sueta aut aestibus; obiacere flumen Padum, tutas viris muris-
 que urbes, e quibus nullam hosti cessuram Placentiae defen-
 sione exploratum: proinde duceret bellum. paucis diebus
 25 quartam decumam legionem, magna ipsam fama, cum Moe-
 sicis copiis adfore: tum rursus deliberaturum et, si proelium
 placuisset, auctis viribus certaturos.

33. Accedebat sententiae Paulini Marius Celsus; idem
 placere Annio Gallo, paucos ante dies lapsu equi adfficto,
 missi qui consilium eius sciscitarentur rettulerant. Otho pro-
 nus ad decertandum; frater eius Titianus et praefectus prae-
 5 torii Proculus, imperitia properantes, fortunam et deos et
 numen Othonis adesse consiliis, adfore conatibus testaban-
 tur; neu quis obviam ire sententiae auderet, in adulationem
 concesserant. postquam pugnari placitum, interesse pugnae
 imperatorem an seponi melius foret dubitavere. Paulino et
 10 Celso iam non adversantibus, ne principem obiectare peri-
 culis viderentur, idem illi deterioris consilii auctores perpu-
 lere ut Brixellum concederet ac dubiis proeliorum exemptus
 summae rerum et imperii se ipsum reservaret. is primus
 dies Othonianas partes adffixit; namque et cum ipso prae-
 15 toriarum cohortium et speculatorum equitumque valida ma-

nus discessit, et remanentium fractus animus, quando suspecti duces et Otho, cui uni apud militem fides, dum et ipse non nisi militibus credit, imperia ducum *in* incerto reliquerat.

34. Nihil eorum Vitellianos fallebat, crebris, ut in civili bello, transfugiis; et exploratores, cura diversa sciscitandi, sua non occultabant. quieti intentique Caecina ac Valens, quando hostis imprudentia rueret, quod loco sapientiae est, alienam stultitiam opperiebantur, inchoato ponte transitum Padi simulantes adversus obpositam gladiatorum manum, ac ne ipsorum miles segne otium tereret. naves pari inter se spatio, validis utrimque trabibus conexae, adversum in flumen dirigebantur, iactis super ancoris, quae firmitatem pontis continerent; sed ancorarum funes non extenti fluitabant, ut augescente flumine inoffensus ordo navium attolleretur. clauderat pontem inposita turris et in extremam navem educta, unde tormentis ac machinis hostes propulsarentur. Othoniani in ripa turrim struxerant saxaque et faces iaculabantur.

35. Et erat insula amne medio, in quam gladiatores navibus molientes, Germani nando perlabebantur. ac forte plures transgressos completis Liburnicis per promptissimos gladiatorum Macer adgreditur: sed neque ea constantia gladiatoribus ad proelia quae militibus, nec perinde nutantes e navibus quam stabili gradu e ripa volnera derigebant. et cum variis trepidantium inclinationibus mixti remiges propugnatoresque turbarentur, desilire in vada ultro Germani, retentare puppes, scandere foros aut comminus mergere: quae cuncta in oculis utriusque exercitus quanto laetiora Vitellianis, tanto acrius Othoniani causam auctoremque cladis detestabantur.

36. Et proelium quidem, abruptis quae supererant navibus, fuga diremptum: Macer *ad* exitium poscebatur, iamque vulneratum eminus lancea strictis gladiis invaserant, cum intercurso tribunorum centurionumque protegitur. nec multo post Vestricius Spurinna iussu Othonis, relicto Placentiae modico praesidio, cum cohortibus subvenit. dein Flavium Sabinum consulem designatum Otho rectorem copiis

misit, quibus Macer praefuerat, laeto milite ad mutationem ducum, et ducibus ob crebras seditiones tam infestam militiam aspernantibus.

37. Invenio apud quosdam auctores, pavore belli seu fastidio utriusque principis, quorum flagitia ac dedecus apertiore in dies fama noscebantur, dubitasse exercitus num posito certamine vel ipsi in medium consultarent, vel senatui 5 permitterent legere imperatorem, atque eo duces Othonianos spatium ac moras suasisse, praecipua spe Paulini, quod vetustissimus consularium et militia clarus gloriam nomenque Britannicis expeditionibus meruisset. ego ut concesserim apud paucos tacito voto quietem pro discordia, bonum 10 et innocentem principem pro pessimis ac flagitiosissimis expetiturum, ita neque Paulinum, qua prudentia fuit, sperasse corruptissimo saeculo tantam volgi moderationem reor, ut qui pacem belli amore turbaverant, bellum pacis caritate deponerent; neque aut exercitus linguis moribusque dissonos in 15 hunc consensum potuisse coalescere, aut legatos ac duces, magna ex parte luxus egestatis scelerum sibi conscios, nisi pollutum obstrictumque meritis suis principem passuros.

38. Vetus ac iam pridem insita mortalibus potentiae cupido cum imperii magnitudine adolevit erupitque; nam rebus modicis aequalitas facile habebatur. sed ubi subacto orbe et aemulis urbibus regibusve excisis securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exarsere. modo turbulenti tribuni, modo consules praevalidi, et in urbe ac foro temptamenta civilium bellorum; mox e plebe infima C. Marius et nobilium saevissimus L. Sulla victam armis libertatem in dominationem verterunt. 10 post quos Cn. Pompeius occultior, non melior: et numquam postea nisi de principatu quaesitum. non discessere ab armis in Pharsalia ac Philippis civium legiones, nedum Othonis ac Vitellii exercitus sponte posituri bellum fuerint: eadem illos deum ira, eadem hominum rabies, eadem scelerum 15 causae in discordiam egere. quod singulis velut ictibus transacta sunt bella, ignavia principum factum est. sed me veterum novorumque morum reputatio longius tulit: nunc ad rerum ordinem revertar.

39. Profecto Brixellum Othone honor imperii penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes Proculum praefectum; Celsus et Paulinus, cum prudentia eorum nemo uteretur, inani nomine ducum alienae culpa praetendebantur; tribuni centurionesque ambigui, quod spretis melioribus deterrimi valebant; miles alacer, qui tamen iussa ducum interpretari quam exsequi mallet. promoveri ad quartum a Bedriaco castra placuit, adeo imperite, ut quamquam verno tempore anni et tot circum annibus penuria aquae fatigarentur. ibi de proelio dubitatum, Othone per literas flagitante ut maturarent, militibus ut imperator pugnae adesset poscentibus: plerique copias trans Padum agentes acciri postulabant. nec perinde diiudicari potest quid optimum factu fuerit, quam pessimum fuisse quod factum est.

40. Non ut ad pugnam sed ad debellandum profecti confluentes Padi et Aduae fluminum, sedecim inde milium spatio distantes, petebant. Celso et Paulino abnuentibus militem itinere fessum, sarcinis gravem obicere hosti, non omissuro quo minus expeditus et vix quattuor milia passuum progressus aut incompositos in agmine aut dispersos et vallum molientes adgrederetur, Titianus et Proculus, ubi consiliis vincerentur, ad ius imperii transibant. aderat sane citus equo Numida cum atrocibus mandatis, quibus Otho increpita ducum segnitia rem in discrimen mitti iubebat, aeger mora et spei inpatiens.

41. Eodem die ad Caecinam operi pontis intentum duo praetoriarum cohortium tribuni, colloquium eius postulant, venerant: audire condiciones ac reddere parabat, cum praecipites exploratores adesse hostem nuntiavere. interruptus tribunorum sermo, eoque incertum fuit, insidias an proditionem vel aliquod honestum consilium coeptaverint. Caecina dimissis tribunis reiectus in castra datum iussu Fabii Valentis pugnae signum et militem in armis invenit. dum legiones de ordine agminis sortiuntur, equites prorupere; et mirum dictu, a paucioribus Othonianis quo minus in vallum inpingerentur, Italicae legionis virtute deterriti sunt: ea strictis mucronibus redire pulsos et pugnam resumere coegit. disposita Vitellianarum legionum acies sine trepidatione:

etenim quamquam vicino hoste adspectus armorum densis ar-
 15 bustis prohibebatur. apud Othonianos pavidus duces, miles
 ducibus infensus, mixta vehicula et lixae, et praeruptis
 utrimque fossis via quieto quoque agmini angusta. circum-
 sistere alii signa sua, quaerere alii; incertus undique clamor
 adcurrentium, volitantium: ut cuique audacia vel formido,
 20 in primam postremamve aciem prorumpabant aut relabe-
 bantur.

42. Attonitas subito terrore mentes falsum gaudium in
 languorem vertit, repertis qui descivisse a Vitellio exercitum
 ementirentur. is rumor ab exploratoribus Vitellii dispersus,
 an in ipsa Othonis parte seu dolo seu forte surrexerit, pa-
 5 rum compertum. omisso pugnae ardore Othoniani ultro sa-
 lutavere; et hostili murmure excepti, plerisque suorum ign-
 aris quae causa salutandi, metum prodicionis fecere. tum
 incubuit hostium acies, integris ordinibus, robore et numero
 praestantior: Othoniani, quamquam dispersi, pauciores, fessi,
 10 proelium tamen acriter sumpsere. et per locos arboribus ac
 vineis inpeditos non una pugnae facies: comminus eminus,
 catervis et cuneis concurrebant. in aggere viae conlato gradu
 corporibus et umbonibus niti, omisso pilorum iactu gladiis
 et securibus galeas loricasque perrumpere: noscentes inter
 15 se, ceteris conspicui, in eventum totius belli certabant.

43. Forte inter Padum viamque patenti campo duae le-
 giones congressae sunt, pro Vitellio unaetvicensima, cui
 cognomen Rapaci, vetere gloria insignis, e parte Othonis
 prima Adiutrix, non ante in aciem deducta, sed ferox et novi
 5 decoris avida. primani stratis unaetvicensimanorum princi-
 piis aquilam abstulere; quo dolore accensa legio et inpulit
 rursus primanos, interfecto Orfidio Benigno legato, et plu-
 rima signa vexillaque ex hostibus rapuit. a parte alia pro-
 pulsa quintanorum impetu tertia decuma legio; circumventi
 10 plurium adcurso quartadecumani. et ducibus Othonis iam
 pridem profugis Caecina ac Valens subsidiis suos firmabant.
 accessit recens auxilium, Varus Alfenus cum Batavis, fusa
 gladiatorum manu, quam navibus transvectam obpositae co-
 hortis in ipso flumine trucidaverant: ita victores latus ho-
 15 stium invecti.

44. Et media acie perrupta fugere passim Othoniani, Bedriacum petentes. inensum id spatium, obstructae strage corporum viae, quo plus caedis fuit; neque enim civilibus bellis capti in praedam vertuntur. Suetonius Paulinus et Licinius Proculus diversis itineribus castra vitavere. Vedium Aquilam tertiae decumae legionis legatum irae militum inconsultus pavor obtulit. multo adhuc die vallum ingressus clamore seditiosorum et fugacium circumstrepitur; non probris, non manibus abstinent; desertorem proditoremque increpant, nullo proprio crimine eius, sed more vulgi suum quisque flagitium aliis obiectantes. Titianum et Celsum nox iuivit, dispositis iam excubiis compressisque militibus, quos Annius Gallus consilio precibus auctoritate flexerat, ne super cladem adversae pugnae suismet ipsi caedibus saevirent: sive finis bello venisset seu resumere arma mallet, unicum victis in consensu levamentum. ceteris fractus animus: praetorianus miles non virtute se, sed proditione victum fremebat: ne Vitellianis quidem incruentam fuisse victoriam, pulso equite, rapta legionis aquila; superesse cum ipso Othone militum quod trans Padum fuerit, venire Moesicas legiones, magnam exercitus partem Bedriaci remansisse: hos certe nondum victos et, si ita ferret, honestius in acie perituros. his cogitationibus truces aut pavidi extrema desperatione ad iram saepius quam in formidinem stimulabantur.

45. At Vitellianus exercitus ad quintum a Bedriaco lapidem consedit, non ausis ducibus eadem die obpugnationem castrorum; simul voluntaria deditio sperabatur: sed expeditis et tantum ad proelium egressis munimentum fuere arma et victoria. postera die, haud ambigua Othoniani exercitus voluntate et qui ferociores fuerant ad paenitentiam inclinantibus, missa legatio; nec apud duces Vitellianos dubitatum quo minus pacem concederent. legati paulisper retenti: ea res haesitationem attulit ignaris adhuc an impetrassent. mox remissa legatione patuit vallum. tum victi victoresque in lacrimas effusi, sortem civilium armorum misera laetitia detestantes; isdem tentoriis alii fratrum, alii propinquorum volnera fovebant: spes et praemia in ambiguo, certa funera

et luctus, nec quisquam adeo mali expers, ut non aliquam
 15 mortem maereret. requisitum Orfidii legati corpus honore
 solito crematur; paucos necessarii ipsorum sepelivere, ceterum
 vulgus super humum relictum.

46. Opperiebatur Otho nuntium pugnae nequaquam tre-
 pidus et consilii certus. maesta primum fama, dein profugi
 e proelio perditas res patefaciunt. non expectavit militum
 ardor vocem imperatoris; bonum haberet animum iubebant:
 5 superesse adhuc novas vires, et ipsos extrema passuros au-
 surosque. neque erat adulatio: ire in aciem, excitare par-
 tium fortunam furore quodam et instinctu flagrabant. qui
 procul adstiterant, tendere manus, et proximi prensare ge-
 nua, promptissimo Plotio Firmo. is praetorii praefectus
 10 identidem orabat ne fidissimum exercitum, ne optime meri-
 tos milites desereret: maiore animo tolerari adversa quam
 relinquere; fortes et strenuos etiam contra fortunam insistere
 spei, timidos et ignavos ad desperationem formidine prope-
 rare. quas inter voces ut flexerat voltum aut induraverat
 15 Otho, clamor et gemitus. nec praetoriani tantum, proprius
 Othonis miles, sed praemissi e Moesia eandem obstinationem
 adventantis exercitus, legiones Aquileiam ingressas nuntia-
 bant: ut nemo dubitet potuisse renovari bellum atrox, lugu-
 bre, incertum victis et victoribus.

47. Ipse aversus a consiliis belli 'hunc' inquit 'animum,
 hanc virtutem vestram ultra periculis obicere nimis grande
 vitae meae pretium puto. quanto plus spei ostenditis, si
 vivere placeret, tanto pulchrior mors erit. experti in vicem
 5 sumus ego ac fortuna. nec tempus computaveritis: difficilius
 est temperare felicitati, qua te non putes diu usurum. civile
 bellum a Vitellio coepit, et ut de principatu certaremus ar-
 mis, initium illinc fuit: ne plus quam semel certemus, penes
 me exemplum erit; hinc Othonem posteritas aestimet. frue-
 10 tur Vitellius fratre, coniuge, liberis: mihi non ultione neque
 solaciis opus est. alii diutius imperium tenuerint: nemo tam
 fortiter reliquerit. an ego tantum Romanae pubis, tot egre-
 gios exercitus sterni rursus et rei publicae eripi patiar? eat
 hic mecum animus, tamquam perituri pro me fueritis, sed
 15 este superstites. nec diu moremur, ego incolumitatem ve-

stram, vos constantiam meam. plura de extremis loqui pars ignaviae est. praecipuum destinationis meae documentum habete quod de nemine queror; nam incusare deos vel homines eius est qui vivere velit.’

48. Talia locutus, ut cuique aetas aut dignitas, comiter appellatos, irent prope ne remanendo iram victoris asperarent, iuvenes auctoritate, senes precibus movebat, placidus ore, intrepidus verbis, intempestivas suorum lacrimas coercens. dari naves ac vehicula abeuntibus iubet; libellos et epistulasque studio erga se aut in Vitellium contumeliis insignes abolet; pecunias distribuit, parce nec ut periturus. mox Salvium Cocceianum fratris filium, prima iuventa, trepidum et maerentem ultro solatus est, laudando pietatem eius, castigando formidinem: an Vitellium tam inmitis animi fore, ut pro incolumi tota domo ne hanc quidem sibi gratiam redderet? mereri se festinato exitu clementiam victoris; non enim ultima desperatione, sed poscente proelium exercitu, remisisse rei publicae novissimum casum. satis sibi nominis, satis posteris suis nobilitatis quaesitum. post Iulios Claudios Servios se primum in familiam novam imperium intulisse: proinde erecto animo capesseret vitam, ne patrum sibi Othonem fuisse aut oblivisceretur umquam aut nimium meminisset.

49. Post quae dimotis omnibus paulum requievit. atque illum supremas iam curas animo volutantem repens tumultus avertit, nuntiata consternatione ac licentia militum; namque abeuntibus exitium minitabantur, atrocissima in Verginium vi, quem clausa domo obsidebant. increpitis seditionis auctoribus regressus vacavit abeuntium adloquiis, donec omnes inviolati digrederentur. vesperscente die sitim haustu gelidae aquae sedavit. tum adlatis pugionibus duobus, cum utrumque pertemptasset, alterum capiti subdidit. et explorato iam profectos amicos, noctem quietam, utque affirmatur, non in somnem egit: luce prima in ferrum pectore incubuit. ad gemitum morientis ingressi liberti servique et Plotius Firmus praetorii praefectus unum vulnus invenere. funus maturatum; ambitiosis id precibus petierat, ne amputaretur caput ludibrio futurum. tulere corpus praetoriae cohortes cum 15

laudibus et lacrimis, volnus manusque eius exosculantes. quidam militum iuxta rogam interfecere se, non noxa neque ob metum, sed aemulatione decoris et caritate principis. ac postea promisce Bedriaci Placentiae aliisque in castris celebratum id genus mortis. Othoni sepulchrum exstructum est modicum et mansurum. hunc vitae finem habuit septimo et tricensimo aetatis anno.

50. Origo illi e municipio Ferentino, pater consularis, avus praetorius; maternum genus inpar nec tamen indecorum. pueritia ac iuventa, qualem monstravimus. duobus facinoribus, altero flagitiosissimo, altero egregio, tantundem apud posteros meruit bonae famae quantum malae. ut conquirere fabulosa et fictis oblectare legentium animos procul gravitate coepti operis crediderim, ita volgatis traditisque demere fidem non ausim. die quo Bedriaci certabatur, avem invisitata specie apud Regium Lepidum celebri luco consedissee incolae memorant, neque inde coetu hominum aut circumvolitantium alitum territam pulsamve, donec Otho se ipse interficeret; tum ablatam ex oculis: et tempora reputantibus initium finemque miraculi cum Othonis exitu competisse.

51. In funere eius novata luctu ac dolore militum seditio, nec erat qui coerceret. ad Verginium versi, modo ut reciperet imperium, nunc ut legatione apud Caecinam ac Valentem fungeretur, minitantes orabant: Verginius per aversam domus partem furtim digressus inrumpentes frustratus est. earum quae Brixelli egerant cohortium preces Rubrius Gallus tulit, et venia statim impetrata, concedentibus ad victorem per Flavium Sabinum iis copiis quibus praefuerat.

52. Posito ubique bello magna pars senatus extremum discrimen adiit, profecta cum Othone ab urbe, dein Mutinae relicta. illuc adverso de proelio adlatum: sed milites ut falsum rumorem aspernantes, quod infensum Othoni senatum arbitrabantur, custodire sermones, voltum habitumque trahere in deterius; conviciis postremo ac probris causam et initium caedis quaerebant, cum alius insuper metus senatoribus instaret, ne praevalidis iam Vitellii partibus cunctanter excepisse victoriam crederentur. ita trepidi et utrimque anxii coeunt, nemo privatim expedito consilio, inter multos

societate culpae tutior. onerabat paventium curas ordo Mutinensis arma et pecuniam offerendo, appellabatque patres conscriptos intempestivo honore.

53. Notabile iurgium fuit, quo Licinius Caecina Marcelum Eprium ut ambigua disserentem invasit. nec ceteri sententiam aperiebant: sed invisum memoria delationum expositumque ad invidiam Marcelli nomen inritaverat Caecinam, ut novus adhuc et in senatum nuper adscitus magnis inimicitis claresceret. moderatione meliorum direpti. et rediere omnes Bononiam, rursus consiliaturi; simul medio temporis plures nuntii sperabantur. Bononiae, divisus per itinera qui recentissimum quemque percontarentur, interrogatus Othonis libertus causam digressus habere se suprema eius mandata respondit; ipsum viventem quidem relictum, sed sola posteritatis cura et abruptis vitae blandimentis. hinc admiratio et plura interrogandi pudor, atque omnium animi in Vitellium inclinavere.

54. Intererat consiliis frater eius L. Vitellius seque iam adulantibus offerebat, cum repente Coenus libertus Neronis atroci mendacio universos perculit, adfirmans superventu quartae decumae legionis, iunctis a Brixello viribus, caesos victores, versam partium fortunam. causa fingendi fuit, ut diplomata Othonis, quae neglegebantur, laetiore nuntio revelacerent. et Coenus quidem raptim in urbem vectus paucos post dies inssu Vitellii poenas luit: senatorum periculum auctum credentibus Othonianis militibus vera esse quae adferebantur. intendebat formidinem quod publici consilii facie discessum Mutina desertaeque partes forent. nec ultra in commune congressi sibi quisque consulere, donec missae a Fabio Valente epistulae demerent metum. et mors Othonis quo laudabilior, eo velocius audita.

55. At Romae nihil trepidationis; Ceriales ludi ex more spectabantur. ut cecidisse Othonem et a Flavio Sabino praefecto urbis quod erat in urbe militum sacramento Vitellii adactum certi auctores in theatrum adtulerunt, Vitellio plausere; populus cum lauru ac floribus Galbae imagines circum templa tulit, congestis in modum tumuli coronis iuxta lacum Curti, quem locum Galba moriens sanguine infecerat.

in senatu cuncta longis aliorum principatibus composita statim decernuntur; additae erga Germanicum exercitum laudes gratesque et missa legatio quae gaudio fungeretur. recitatae Fabii Valentis epistolae ad consules scriptae haud immoderate: gratior Caecinae modestia fuit, quod non scripsisset.

56. Ceterum Italia gravius atque atrocius quam bello afflictabatur. dispersi per municipia et colonias Vitelliani spoliare, rapere, vi et stupris polluere; in omne fas nefasque avidi aut venales non sacro, non profano abstinebant. et fuere qui inimicos suos specie militum interficerent. ipsique milites regionum gnari refertos agros, dites dominos in praedam aut, si repugnatum foret, ad excidium destinabant, obnoxiiis ducibus et prohibere non ausis. minus avaritiae in Caecina, plus ambitionis: Valens ob lucra et quaestus infamis eoque alienae etiam culpae dissimulator. iam pridem adtritis Italiae rebus tanta peditum equitumque vis damnaque et iniuriae aegre tolerabantur.

57. Interim Vitellius victoriae suae nescius ut ad integrum bellum reliquas Germanici exercitus vires trahebat. pauci veterum militum in hibernis relictis, festinatis per Gallias dilectibus, ut remanentium legionum nomina supplerentur. cura ripae Hordeonio Flacco permissa; ipse e Britannico exercitu delecta octo milia sibi adiunxit. et paucorum dierum iter progressus prosperas apud Bedriacum res ac morte Othonis concidisse bellum accepit: vocata contione virtutem militum laudibus cumulat. postulante exercitu, ut libertum suum Asiaticum equestri dignitate donaret, inhonestam adulationem conspexit: dein mobilitate ingenii, quod palam abnuerat, inter secreta convivii largitur, honoravitque Asiaticum anulis, foedum mancipium et malis artibus ambitiosum.

58. Isdem diebus accessisse partibus utramque Mauretania, interfecto procuratore Albino, nuntii venere. Luceius Albinus a Nerone Mauretaniae Caesariensi praepositus, addita per Galbam Tingitanae provinciae administratione, haud spernendis viribus agebat. decem novem cohortes, quinque alae, ingens Maurorum numerus aderat, per latrocinia et raptus apta bello manus. caeso Galba in Othonem pronus

nec Africa contentus Hispaniae angusto freto diremptae iminebat. inde Cluvio Rufo metus, et decumam legionem propinquare litori ut transmissurus iussit; praemissi centuriones qui Maurorum animos Vitellio conciliarent. neque arduum fuit, magna per provincias Germanici exercitus fama; spargebatur insuper, spreto procuratoris vocabulo Albinum insigne regis et Iubae nomen usurpare.

59. Ita mutatis animis Asinius Pollio alae praefectus, e fidissimis Albino, et Festus ac Scipio cohortium praefecti opprimuntur: ipse Albinus dum e Tingitana provincia Caesariensem Mauretanium petit, in adpulsu litoris trucidatus; uxor eius cum se percussoribus obtulisset, simul interfecta est, nihil eorum quae fierent Vitellio anquirente: brevi auditu quamvis magna transibat, in par curis gravioribus.

Exercitum itinere terrestri pergere iubet: ipse Arare flumine devehitur, nullo principali paratu, sed vetere egestate conspicuus, donec Iunius Blaesus Lugudunensis Galliae rector, genere illustri, largus animo et par opibus, circumdaret principi ministeria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quamvis odium Vitellius vernilibus blanditiis velaret. praesto fuere Luguduni victricium victarumque partium duces. Valentem et Caecinam pro contione laudatos curuli suae circumposuit. mox universum exercitum occurrere infanti filio iubet, perlatumque et paludamento opertum sinu retinens Germanicum appellavit cinxitque cunctis fortunae principalis insignibus. nimis honos inter secunda rebus adversis in solacium cessit.

20

60. Tum interfecti sunt centuriones promptissimi Othonianorum, unde praecipua in Vitellium alienatio per Illyricos exercitus; simul ceterae legiones contactu et adversus Germanicos milites invidia bellum meditabantur. Suetonium Paulinum ac Licinium Proculum tristi mora squalidos tenuit, donec auditi necessariis magis defensionibus quam honestis uterentur. prodicionem ultro inputabant, spatium longi ante proelium itineris, fatigationem Othonianorum, permixtum vehiculis agmen ac pleraque fortuita fraudi suae adsignantes. et Vitellius credidit de perfidia et fidem absolvit. Salvius Titianus Othonis frater nullum discrimen adiit, pietate et ignavia excusa-

tus. Mario Celso consulatus servatur: sed creditum fama obiectumque mox in senatu Caecilio Simplici, quod eum honorem pecunia mercari, nec sine exitio Celsi, voluisset: restitit Vitellius deditque postea consulatum Simplici innoxium et inemptum. Trachalum adversus criminantes Galeria uxor Vitellii protexit.

61. Inter magnorum virorum discrimina, pudendum dictu, Mariccus quidam, e plebe Boiorum, inserere sese fortunae et provocare arma Romana simulatione numinum ausus est. iamque adsertor Galliarum et deus (nomen id sibi indiderat) concitis octo milibus hominum proximos Haeduum pagos trahebat, cum gravissima civitas electa iuventute, adiectis a Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disiecit. captus in eo proelio Mariccus ac mox feris obiectus quia non laniabatur, stolidum vulgus inviolabilem credebat, donec spectante Vitellio interfectus est.

62. Nec ultra in defectores aut bona cuiusquam saevitum: rata fuere eorum qui acie Othoniana ceciderant testamenta aut lex intestatis: prorsus, si luxuriae temperaret, avaritiam non timeres. epularum foeda et inexplebilis libido: ex urbe atque Italia inritamenta gulae gestabantur, strepentibus ab utroque mari itineribus; exhausti convivorum apparatus principes civitatum; vastabantur ipsae civitates; degenerabat a labore ac virtute miles adsuetudine voluptatum et contemptu ducis. praemisit in urbem edictum quo vocabulum Augusti differret, Caesaris non reciperet, cum de potestate nihil detraheret. pulsi Italia mathematici; cautum severe ne equites Romani ludo et harena polluerentur. priores id principes pecunia et saepius vi perpulerant; ac pleraque municipia et coloniae aemulabantur corruptissimum quemque adolescentium pretio illicere.

63. Sed Vitellius adventu fratris et inrepentibus dominationis magistris superbius et atrocior occidi Dolabellam iussit, quem in coloniam Aquinatem sepositum ab Othone retulimus. Dolabella audita morte Othonis urbem introierat: id ei Plancius Varus praetura functus, ex intimis Dolabellae amicis, apud Flavium Sabinum praefectum urbis obiecit, tamquam rupta custodia ducem se victis partibus ostentasset;

addidit temptatam cohortem quae Ostiae ageret; nec ullis tantorum criminum probationibus in paenitentiam versus seram veniam post scelus quaerebat. cunctantem super tanta re Flavium Sabinum Triaria L. Vitellii uxor, ultra feminam ferox, terruit ne e periculo principis famam clementiae adfectaret. Sabinus suoapte ingenio mitis, ubi formido incessisset, facilis mutatu et in alieno discrimine sibi pavens, ne adlevasse videretur, inpulit ruentem. 18

64. Igitur Vitellius metu et odio, quod Petroniam uxorem eius mox Dolabella in matrimonium accepisset, vocatum per epistulas, vitata Flaminiae viae celebritate devertere Interamnium atque ibi interfici iussit. longum interfectori visum: in itinere ac taberna proiectum humi iugulavit, magna cum invidia novi principatus, cuius hoc primum specimen noscebatur. et Triariae licentiam modestum e proximo exemplum onerabat, Galeria imperatoris uxor non inmixta tristibus; et pari probitate mater Vitelliorum Sextilia, antiqui moris: dixisse quin etiam ad primas filii sui epistulas ferebatur, non Germanicum a se sed Vitellium genitum. nec ullis postea fortunae inlecebris aut ambitu civitatis in gaudium evicta, domus suae tantum adversa sensit.

65. Digressum a Luguduno Vitellium Cluvius Rufus adsequitur, omissa Hispania laetitiam et gratulationem voltu ferens, animo anxius et petitem se criminationibus gnarus. Hilarius Caesaris libertus detulerat, tamquam audito Vitellii et Othonis principatu propriam ipse potentiam et possessionem Hispaniarum temptasset, eoque diplomatibus nullum principem praescripsisset; et interpretabatur quaedam ex orationibus eius contumeliosa in Vitellium et pro se ipsa popularia. auctoritas Cluvii praevaluit, ut puniri ultro libertum suum Vitellius iuberet. Cluvius comitatu principis adiectus, non adempta Hispania, quam rexit absens exemplo L. Arrunti. hunc Tiberius Caesar ob metum, Vitellius Cluvium nulla formidine retinebat. non idem Trebellio Maximo honos: profugerat Britannia ob iracundiam militum; missus est in locum eius Vettius Bolanus e praesentibus. 19

66. Angebat Vitellium victarum legionum haudquaquam fractus animus. sparsae per Italiam et victoribus permixtae

hostilia loquebantur, praecipua quartadecumanorum fero-
 cia, qui se victos abnuebant: quippe Bedriacensi acie ve-
 5 xillariis tantum pulsas vires legionis non adfuisse. remitti eos
 in Britanniam, unde a Nerone exciti erant, placuit atque in-
 terim Batavorum cohortes una tendere ob veterem adver-
 sus quartadecumanos discordiam. nec diu in tantis armato-
 rum odiis quies fuit: Augustae Taurinorum, dum opificem
 10 quendam Batavus ut fraudatorem insectatur, legionarius ut
 hospitem tuetur, sui cuique commilitones adgregati a con-
 vicium ad caedem transiere. et proelium atrox exarsisset, ni
 duae praetoriae cohortes causam quartadecumanorum secu-
 tae his fiduciam et metum Batavis fecissent: quos Vitellius
 15 agmini suo iungi ut fidos, legionem Grais Alpibus traductam
 eo flexu itineris ire iubet, quo Viennam vitarent; namque et
 Viennenses timebantur. nocte qua proficiscebatur legio, re-
 lictis passim ignibus pars Taurinae coloniae ambusta, quod
 damnum, ut pleraque belli mala, maioribus aliarum urbium
 20 cladibus obliteratum. quartadecumani postquam Alpibus de-
 gressi sunt, seditiosissimus quisque signa Viennam fere-
 bant: consensu meliorum compressi et legio in Britanniam
 transvecta.

67. Proximus Vitellio e praetoriis cohortibus metus erat
 separati primum, deinde addito honestae missionis lenimento,
 arma ad tribunos suos deferabant, donec motum a Vespas-
 5 siano bellum crebresceret: tum resumpta militia robur Fla-
 vianarum partium fuere. prima classicorum legio in Hispa-
 niam missa, ut pace et otio mitesceret, undecima ac septima
 suis hibernis redditae, tertiadecumani struere amphitheatra
 iussi; nam Caecina Cremonae, Valens Bononiae spectaculum
 gladiatorum edere parabant, numquam ita ad curas intento
 10 Vitellio, ut voluptatum oblivisceretur.

68. Et victas quidem partes modeste distraxerat: apud victo-
 res orta seditio, ludicro initio, nisi numeris caesorum invidiam Vi-
 tellio auxisset. discubuerat Vitellius Ticini adhibito ad epu-
 las Verginio. legati tribunique ex moribus imperatorum se-
 5 veritatem aemulantur vel tempestivis conviviis gaudent; per-
 inde miles intentus aut licenter agit. apud Vitellium omnia
 indisposita, temulenta, pervigiliis ac bacchanalibus quam dis-

ciplinæ et castris propiora. igitur duobus militibus, altero legionis quintæ, altero e Gallis auxiliariis, per lasciviam ad certamen luctandi accensis, postquam legionarius proci- 10 derat, insultante Gallo et iis qui ad spectandum convenerant in studia diductis, erupere legionarii in perniciem auxiliorum ac duæ cohortes interfectæ. remedium tumultus fuit alius tumultus. pulvis procul et arma adspiciebantur: con- clamatum repente quartam decumam legionem verso itinere 15 ad proelium venire; sed erant agminis coactores: adgniti dempsere sollicitudinem. interim Verginii servus forte obvius ut percussor Vitellii insimulatur: et ruebat ad convivium miles, mortem Verginii exposcens. ne Vitellius quidem, quamquam ad omnes suspiciones pavidus, de innocentia eius du- 20 bitavit: aegre tamen cohibiti qui exitium consularis et quondam ducis sui flagitabant. nec quemquam sæpius quam Verginium omnis seditio infestavit: manebat admiratio viri et fama, set oderant ut fastiditi.

69. Postero die Vitellius, senatus legatione quam ibi operiri iusserat audita, transgressus in castra ultro pietatem militum conlaudavit, frementibus auxiliis tantum impunitatis atque adrogantiæ legionariis accessisse. Batavorum cohortes ne quid truculentius auderent, in Germaniam remissæ, 5 principium interno simul externoque bello parantibus fatis. reddita civitatibus Gallorum auxilia, ingens numerus et prima statim defectione inter inania belli adsumptus. ceterum ut largitionibus adfectæ iam imperii opes sufficerent, amputari legionum auxiliorumque numeros iubet vetitis supplementis; 10 et promiscæ missiones offerebantur. exitiabile id rei publicæ, ingratum militi, cui eadè munia inter paucos periculaque ac labor crebrius redibant; et vires luxu corrumpentur, contra veterem disciplinam et instituta malorum, apud quos virtute quam pecunia res Romana melius stetit. 15

70. Inde Vitellius Cremonam flexit et spectato munere Caecinae insistere Bedriacensibus campis ac vestigia recentis victoriae lustrare oculis concupivit, foedum atque atrox spectaculum. intra quadragesimum pugnae diem lacera corpora, trunci artus, putres virorum equorumque formæ, infecta 5 tabo humus, protritit arboribus ac frugibus dira vastitas. nec

minus inhumana pars viae, quam Cremonenses lauru rosa-
 que constraverant, extractis altaribus caesisque victimis regi-
 um in morem; quae laeta in praesens mox perniciem ipsis
 10 fecere. aderat Valens et Caecina, monstrabantque pugnae
 locos: hinc inrupisse legionum agmen, hinc equites coortos,
 inde circumfusae auxiliorum manus: iam tribuni praefectique,
 sua quisque facta extollentes, falsa vera aut maiora vero
 miscebant. volgus quoque militum clamore et gaudio defle-
 15 ctere via, spatia certaminum recognoscere, aggerem armorum,
 strues corporum intueri mirari; et erant quos varia
 sors rerum lacrimaeque et misericordia subiret. at non Vi-
 tellius flexit oculos nec tot milia insepulcorum civium exhor-
 ruit: laetus ultro et tam propinquae sortis ignarus instaura-
 20 bat sacrum dis loci.

71. Exim Bononiae a Fabio Valente gladiatorum specta-
 culum editur, advecto ex urbe cultu. quantoque magis pro-
 pinquabat, tanto corruptius iter inmixtis histrionibus et spa-
 donum gregibus et cetero Neronianae aulae ingenio; nam-
 5 que et Neronem ipsum Vitellius admiratione celebrabat, sectari
 cantantem solitus, non necessitate, qua honestissimus
 quisque, sed luxu et saginae mancipatus emptusque. ut Va-
 lenti et Caecinae vacuos honoris menses aperiret, coartati
 aliorum consulatus, dissimulatus Marci Macri tamquam Otho-
 10 nianarum partium ducis; et Valerium Marinum destinatum
 a Galba consulem distulit, nulla offensa, sed mitem et iniuriam
 segniter laturum. Pedanius Costa omittitur, ingratus principi
 ut adversus Neronem ausus et Verginii exstimulator, sed
 alias protulit causas; actaeque insuper Vitellio gratiae con-
 15 suetudine servitii.

72. Non ultra paucos dies, quamquam acribus initiis
 coeptum, mendacium valuit. extiterat quidam Scribonianum
 se Camerinum ferens, Neronianorum temporum metu in Hi-
 stria occultatum, quod illic clientelae et agri veterum Cras-
 5 sorum ac nominis favor manebat. igitur deterrimo quoque
 in argumentum fabulae adsumpto volgus credulum et quidam
 militum, errore veri seu turbarum studio, certatim adgrega-
 bantur, cum pertractus ad Vitellium interrogatusque quisnam
 mortalium esset et, postquam nulla dictis fides et a domino

noscebatur condicione fugitivus, nomine Geta; sumptum de 10
eo supplicium in servilem modum.

73. Vix credibile memoratu est quantum superbiae so-
cordiaeque Vitellio adoleverit, postquam speculatores e Su-
ria Iudaeaque adactum in verba eius orientem nuntiavere.
nam etsi vagis adhuc et incertis auctoribus erat tamen in ore
famaque Vespasianus ac plerumque ad nomen eius Vitellius 5
excitabatur: tum ipse exercitusque, ut nullo aemulo, sacvitia
libidine raptu in externos mores proruperant.

74. At Vespasianus bellum armaque et procul vel iuxta
sitas vires circumspectabat. miles ipsi adeo paratus, ut prae-
euntem sacramentum et fausta Vitellio omnia precantem per
silentium audierint; Muciani animus nec Vespasiano alienus
et in Titum pronior; praefectus Aegypti *Ti. Alexander* con- 5
silia sociaverat; tertiam legionem, quod e Suria in Moesiam
transisset, suam numerabat; ceterae Illyrici legiones secutu-
rae sperabantur; namque omnis exercitus flammaverat adro-
gantia venientium a Vitellio militum, quod truces corpore,
horridi sermone ceteros ut in pares inridebant. sed in tanta 10
mole belli plerumque cunctatio; et Vespasianus modo in
spem erectus, aliquando adversa reputabat: quis ille dies fo-
ret, quo sexaginta aetatis annos et duos filios iuvenes bello
permitteret? esse privatis cogitationibus progressum, esse
regressum, et, prout velint, plus minusve sumi ex fortuna: 15
imperium cupientibus nihil medium inter summa aut praecipitia.

75. Versabatur ante oculos Germanici exercitus robur,
notum viro militari: suas legiones civili bello inexpertas,
Vitellii victrices, et apud victos plus querimoniarum quam
virium. fluxam per discordias militum fidem et periculum ex
singulis; quid enim profuturas cohortes alasque, si unus al- 5
terve praesenti facinore paratum ex diverso praemium pe-
tat? sic Scribonianum sub Claudio interfectum; sic percus-
sorem eius Volaginium e gregario ad summa militiae pro-
vectum: facilius universos inpelli quam singulos vitari.

76. His pavoribus nutantem et alii legati amicique firma-
bant et Mucianus, post multos secretosque sermones iam et
coram ita locutus: 'omnes qui magnarum rerum consilia
suscipiunt, aestimare debent an quod inchoaturi rei publicae

5 utile, ipsis gloriosum, an promptum effectu aut certe non
 arduum sit; simul ipse qui suadet considerandus est, ad-
 iciatne consilio periculum suum, et, si fortuna coeptis adfue-
 rit, cui summum decus adquiratur. ego te, Vespasiane, ad
 imperium voco tam salutare rei publicae quam tibi magnifi-
 10 cum; iuxta deos in tua manu positum est. nec speciem adu-
 lantis expaveris: a contumelia quam a laude propius fuerit
 post Vitellium eligi. non adversus divi Augusti acerrimam
 mentem, nec adversus cautissimam Tiberii senectutem, ne
 contra Gai quidem aut Claudii-vel Neronis fundatam longo
 15 imperio domum exurgimus; cessisti etiam Galbae imagini-
 bus: torpere ultra et polluendam perdendamque rem publi-
 cam relinquere sopor et ignavia videretur, etiam si tibi quam
 inhonesta, tam tuta servitus esset. abiit iam et transvectum
 est tempus, quo posses videri concupisse: confugiendum est
 20 ad imperium. an excidit trucidatus Corbulo? splendidior is
 origine quam nos sumus, fateor, sed et Nero nobilitate na-
 talium Vitellium anteibat. satis clarus est apud timentem
 quisquis timetur. et posse ab exercitu principem fieri sibi
 ipse Vitellius documento, nullis stipendiis, nulla militari fama,
 25 Galbae odio provectus. ne Othonem quidem ducis arte aut
 exercitus vi, sed praepropera ipsius desperatione victum,
 iam desiderabilem et magnum principem fecit, cum interim
 spargit legiones, exarmat cohortes, nova cotidie bello se-
 mina ministrat. si quid ardoris ac ferociae miles habuit, po-
 30 pinis et comissionibus et principis imitatione detēritur: tibi
 e Iudaea et Suria et Aegypto novem legiones integrae, nulla
 acie exhaustae, non discordia corruptae, sed firmatus usu
 miles et belli domitor externi; classium alarum cohortium
 roborum et fidissimi reges et tua ante omnis experientia.

77. 'Nobis nihil ultra adrogabo, quam ne post Valentem
 et Caecinam numeremur: ne tamen Mucianum socium spre-
 veris, quia aemulum non experiris. me Vitellio antepono, te
 mihi. tuae domui triumphale nomen, duo iuvenes, capax iam
 5 imperii alter et primis militiae annis apud Germanicos quo-
 que exercitus clarus. absurdum fuerit non cedere imperio
 ei, cuius filium adoptaturus essem, si ipse imperarem. cete-
 rum inter nos non idem prosperarum adversarumque rerum

ordo erit; nam si vincimus, honorem quem dederis habebō: discrimen ac pericula ex aequo partiemur. immo, ut melius 10 est, tu hos exercitus rege, mihi bellum et proeliorum incerta trade. acriore hodie disciplina victi quam victores agunt. hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi per fastidium et contumacia hebescunt. aperiet et recludet contacta et tumescentia victricium partium volnera bellum 15 ipsum; nec mihi maior in tua vigilantia parsimonia sapientia fiducia est quam in Vitellii torpore inscitia saevitia. sed meliorem in bello causam quam in pace habemus; nam qui deliberant, desciverunt.’

78. Post Muciani orationem ceteri audentius circum-sistere, hortari, responsa vatū et siderum motus referre. nec erat intactus tali superstitione, ut qui mox rerum dominus Seleucum quendam mathematicum rectorem et praescium palam habuerit. recursabant animo vetera omina: cupressus 5 arbor in agris eius conspicua altitudine repente prociderat ac postera die eodem vestigio resurgens procera et latior virebat. grande id prosperumque consensu haruspicum et summa claritudo iuveni admodum Vespasiano promissa, sed primo triumphalia et consulatus et Iudaeicae victoriae decus 10 inplēse fidem ominis videbantur: ut haec adeptus est, portendi sibi imperium credebat. est Iudaeam inter Suriamque Carmelus: ita vocant montem deumque. nec simulacrum deo aut templum — sic tradidere maiores —: ara tantum et reverentia. illic sacrificanti Vespasiano, cum spes occultas versa 15 ret animo, Basilides sacerdos inspectis identidem extis ‘quidquid est’ inquit, ‘Vespasiane, quod paras, seu domum exsruere seu prolatare agros sive ampliare servitia, datur tibi magna sedes, ingentes termini, multam hominum.’ has ambages et statim exceperat fama et tunc aperiebat; nec quic- 20 quam magis in ore volgi. crebriores apud ipsum sermones, quanto sperantibus plura dicuntur. haud dubia destinatione discessere, Mucianus Antiochiam, Vespasianus Caesarem: illa Suriae, hoc Iudaeae caput est.

79. Initium ferendi ad Vespasianum imperii Alexandriae coeptum, festinante Tiberio Alexandro, qui kalendis Iuliis sacramento eius legiones adegit. isque primus principatus

dies in posterum celebratus, quamvis Iudaicus exercitus quinto nonas Iulias apud ipsum iurasset, eo ardore ut ne Titus quidem filius expectaretur, Suria remeans et consiliorum inter Mucianum ac patrem nuntius. cuncta impetu militum acta, non parata contione, non coniunctis legionibus.

80. Dum quaeritur tempus locus quodque in re tali difficillimum est, prima vox, dum animo spes timor, ratio casus obversantur, egressum cubiculo Vespasianum pauci milites, solito adsistentes ordine ut legatum salutaturi, imperatorem salutavere: tum ceteri adcurrere, Caesarem et Augustam et omnia principatus vocabula cumulare. mens a metu ad fortunam transierat: in ipso nihil tumidum, adrogans aut in rebus novis novum fuit. ut primum tantae altitudinis obfusam oculis caliginem disiecit, militariter locutus laeta omnia et
10 affluentia excepit; namque id ipsum opperiens Mucianus alacrem militem in verba Vespasiani adegit. tum Antiochen-
sium theatrum ingressus, ubi illis consultare mos est, concurrentes et in adulationem effusos adloquitur, satis decorus etiam Graeca facundia, omniumque quae diceret atque ageret
15 arte quadam ostentator. nihil aequae provinciam exercitumque accendit quam quod adseverabat Mucianus, statuisset Vitellium ut Germanicas legiones in Suriam ad militiam opulentam quietamque transferret, contra Suriacis legionibus Germanica hiberna caelo ac laboribus dura mutarentur; quippe
20 et provinciales sueto militum contubernio gaudebant, plerique necessitudinibus et propinquitatibus mixti, et militibus vetustate stipendiorum nota et familiaria castra in modum penatium diligebantur.

81. Ante idus Iulias Suria omnis in eodem sacramento fuit. accessere cum regno Sohaemus haud spernendis viribus, Antiochus vetustis opibus ingens et inservientium regum ditissimus. mox per occultos suorum nuntios excitus ab urbe
5 Agrippa, ignaro adhuc Vitellio, celeri navigatione properaverat. nec minore animo regina Berenice partes iuvabat, florens aetate formaque et seni quoque Vespasiano magnificentia munerum grata. quidquid provinciarum adluitur mari Asia atque Achaia tenus, quantumque introrsus in Pontum
10 et Armenios patescit, iuravere; sed inermes legati regebant.

nondum additis Cappadociae legionibus. consilium de summa rerum Beryti habitum. illuc Mucianus cum legatis tribunisque et splendidissimo quoque centurionum ac militum venit, et e Iudaico exercitu lecta decora: tantum simul peditum equitumque et aemulantium inter se regum paratus speciem fortunae principalis effecerant.

82. Prima belli cura agere dilectus, revocare veteranos; destinantur validae civitates exercendis armorum officinis; apud Antiochenses aurum argentumque signatur, eaque cuncta per idoneos ministros suis quaeque locis festinabantur. ipse Vespasianus adire, hortari, bonos laude, segnes exemplo incitare saepius quam coercere, vitia magis amicorum quam virtutes dissimulans. multos praefecturis et procurationibus, plerosque senatorii ordinis honore percoluit, egregios viros et mox summa adeptos; quibusdam fortuna pro virtutibus fuit. donativum militi neque Mucianus prima con-¹⁰ tione nisi modice ostenderat, ne Vespasianus quidem plus civili bello obtulit quam alii in pace, egregie firmus adversus militarem largitionem eoque exercitu meliore. missi ad Parthum Armeniumque legati, provisumque ne versis ad civile bellum legionibus terga nudarentur. Titum instare Iudaeae,¹⁵ Vespasianum obtinere claustra Aegypti placuit: sufficere videbantur adversus Vitellium pars copiarum et dux Mucianus et Vespasiani nomen ac nihil arduum fatis. ad omnes exercitus legatosque scriptae epistolae praeceptumque ut praetorianos Vitellio infensos reciperae militiae praemio in-²⁰ vitarent.

83. Mucianus cum expedita manu, socium magis imperii quam ministrum agens, non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen properans, gliscere famam ipso spatio sinebat, gnarus modicas vires sibi et maiora credi de absentibus; sed legio sexta et tredecim vexillariorum milia ingenti⁵ agmine sequebantur. classem e Ponto Byzantium adigi iusserat, ambiguus consilii, num omissa Moesia Dyrrachium pedite atque equite, simul longis navibus versum in Italiam mare clauderet, tuta pone tergum Achaia Asiaque, quas inermes exponi Vitellio, ni praesidiis firmarentur; atque ipsum Vi-¹⁰ tellium in incerto fore quam partem Italiae protegeret, si sibi

Brundisium Tarentumque et Calabriae Lucaniaeque litora infestis classibus peterentur.

84. Igitur navium militum armorum paratu strepere provinciae, sed nihil aeque fatigabat quam pecuniarum conquestio: eos esse belli civilis nervos dictitans Mucianus non ius aut verum in cognitionibus, sed solam magnitudinem opum spectabat. passim delationes, et locupletissimus quisque in praedam correpti. quae gravia atque intoleranda, sed necessitate armorum excusata, etiam in pace mansere, ipso Vespasiano inter iniuria imperii ad optinendas iniquitates haud perinde obstinante, donec indulgentia fortunae et pravis magistris didicit aususque est. propriis quoque opibus Mucianus bellum iuvat, largus privatim, quod avidius de re publica sumeret. ceteri conferendarum pecuniarum exemplum secuti, rarissimus quisque eandem in recipiendo licentiam habuerunt.

85. Accelerata interim Vespasiani coepta Illyrici exercitus studio: transgressa in partes tertia legio exemplum ceteris Moesiae legionibus praebuit; octava erat ac septima Claudiana, inbutae favore Othonis, quamvis proelio non interfuissent. Aquileisam progressae, proturbatis qui de Othone nuntiabant laceratisque vexillis nomen Vitellii praeferentibus, rapta postremo pecunia et inter se divisa, hostiliter egerant. unde metus et ex metu consilium: posse imputari Vespasiano quae apud Vitellium excusanda erant. ita tres Moesicae legiones per epistulas adliciebant Pannonicum exercitum aut abnuenti vim parabant. in eo motu Aponius Saturninus Moesiae rector pessimum facinus audet, misso centurione ad interficiendum Tettium Iulianum septimae legionis legatum, ob similitates, quibus causam partium praetendebat. Iulianus comperto discrimine et gnaris locorum adscitis per avia Moesiae ultra montem Haemum profugit; nec deinde civili bello interfuit, per varias moras susceptum ad Vespasianum iter trahens et ex nuntiis cunctabundus aut properans.

86. At in Pannonia tertia decuma legio ac septima Galbiana, dolorem iramque Bedriacensis pugnae retinentes, haud cunctanter Vespasiano accessere, vi praecipua Primi Antonii. is legibus nocens et tempore Neronis falsi damnatus inter

alia belli mala senatorium ordinem reciperaverat. praepositus a Galba septimae legioni scriptitasse Othoni credebatur, ducem se partibus offerens; a quo neglectus in nullo Othoniani belli usu fuit. labantibus Vitellii rebus Vespasianum secutus grande momentum addidit, strenuus manu, sermone promptus, serendae in alios invidiae artifex, discordiis et seditionibus potens, raptor, largitor, pace pessimus, bello non spernendus. iuncti inde Moesici ac Pannonici exercitus Delmaticum militem traxere, quamquam consularibus legatis nihil turbantibus. Tampus Flavianus Pannoniam, Pompeius Silvanus Delmatiam tenebant, divites senes; sed procurator aderat Cornelius Fuscus, vicens aetate, claris natalibus. prima iuventa quaestus cupidine senatorium ordinem exuerat; idem pro Galba dux coloniae suae, eaque opera procuracionem adeptus, susceptis Vespasiani partibus acerrimam bello facem praetulit: non tam praemiis periculorum quam ipsis periculis laetus pro certis et olim partis nova ambigua ancipitia malebat. igitur movere et quater, quidquid usquam aegrum foret, adgrediuntur. scriptae in Britanniam ad quartadecumanos, in Hispaniam ad primanos epistulae, quod utraque legio pro Othone, adversa Vitellio fuerat; sparguntur per Gallias literae; momentoque temporis flagrabat ingens bellum, Illyricis exercitibus palam desciscentibus, ceteris fortunam secuturis.

87. Dum haec per provincias a Vespasiano ducibusque partium geruntur, Vitellius contemptior in dies signiorque, ad omnis municipiorum villarumque amoenitates resistens, gravi urbem agmine petebat. sexaginta milia armatorum sequebantur, licentia corrupta; calorum numerus amplior, procacissimis etiam inter servos lixarum ingeniis; tot legatorum amicorumque comitatus inhabilis ad parendum, etiam si summa modestia regeretur. onerabant multitudinem obvii ex urbe senatores equitesque, quidam metu, multi per adulacionem, ceteri ac paulatim omnes, ne aliis proficiscentibus ipsi remanerent. adgregabantur e plebe flagitiosa per obsequia Vitellio cogniti, scurrae, histriones, aurigae, quibus ille amicitiarum dehonestamentis mire gaudebat. nec coloniae modo

aut municipia congestu copiarum, sed ipsi cultores arvaque
 15 maturis iam frugibus ut hostile solum vastabantur.

88. Multae et atroces inter se militum caedes, post seditionem Ticini coeptam manente legionum auxiliorumque discordia; ubi adversus paganos certandum foret, consensu. sed plurima strages ad septimum ab urbe lapidem. singulis
 5 ibi militibus Vitellius paratos cibos ut gladiatoriam saginam dividebat; et effusa plebes totis se castris miscuerat. incurosos milites — vernacula utebantur urbanitate. — quidam spoliavere, abscisis furtim balteis an accincti forent rogantes. non tulit ludibrium insolens contumeliarum animus: in-
 10 mem populum gladiis invasere. caesus inter alios pater militis, cum filium comitaretur; deinde adgnitus et volgata caede temperatum ab innoxiiis. in urbe tamen trepidatum praecurrentibus passim militibus; forum maxime petebant, cupidine visendi locum in quo Galba iacuisset. nec minus saevum
 15 spectaculum erant ipsi, tergis ferarum et ingentibus telis horrentes, cum turbam populi per inscitiam parum vitarent, aut ubi lubrico viae vel occursu alicuius procidissent, ad iurgium, mox ad manus et ferrum transirent. quin et tribuni praefectique cum terrore et armatorum catervis volitabant.

89. Ipse Vitellius a ponte Mulvio insigni equo, paludatus accinctusque, senatum et populum ante se agens, quo minus ut captam urbem ingrederetur, amicorum consilio deterritus, sumpta praetexta et composito agmine incessit.
 5 quattuor legionum aquilae per frontem, totidemque circa e legionibus aliis vexilla, mox duodecim alarum signa et post peditum ordines eques; dein quattuor et triginta cohortes, ut nomina gentium aut species armorum forent, discretas. ante aquilas praefecti castrorum tribunique et primi centurionum
 10 candida veste, ceteri iuxta suam quisque centuriam, armis donisque fulgentes; et militum phalerae torquesque splendebant: decora facies et non Vitellio principe dignus exercitus. sic Capitolium ingressus atque tibi matrem complexus Augustae nomine honoravit.

90. Postera die, tamquam apud alterius civitatis senatum populumque, magnificam orationem de semet ipso prompsit, industriam temperantiamque suam laudibus adtollens, con-

sciis flagitiorum ipsis qui aderant omnique Italia, per quam somno et luxu pudendus incesserat. volgus tamen vacuum curis et sine falsi verique discrimine solitas adulationes edoctum clamore et vocibus adstrepebat; abnuentique nomen Augusti expressere ut adsumeret, tam frustra quam recusaverat.

91. Apud civitatem cuncta interpretantem funesti ominis loco acceptum est, quod maximum pontificatum adeptus Vitellius de caerimoniis publicis XV kalendas Augustas edixisset, antiquitus infausto die Cremorensi Alliensique cladi- bus: adeo omnis humani divinique iuris experts, pari libertorum, amicorum socordia, velut inter temulentos agebat. sed comitia consulum cum candidatis civiliter celebrans omnem infimae plebis rumorem, in theatro ut spectator, in circo ut fautor, adfectavit: quae grata sane et popularia, si a virtutibus proficiscerentur, memoria vitae prioris indecora et vilia accipiebantur. ventitabat in senatum, etiam cum parvis de rebus patres consulerentur. ac forte Priscus Helvidius praetor designatus contra studium eius censuerat. commotus primo Vitellius, non tamen ultra quam tribunos plebis in auxilium spretae potestatis advocavit; mox mitigantibus amicis, qui altio-rem iracundiam eius verebantur, nihil novi accidisse respondit, quod duo senatores in re publica dissentirent; solitum se etiam Thraseae contra dicere. inrisere plerique in- pudentiam aemulationis; aliis id ipsum placebat, quod neminem ex praepotentibus, sed Thraseam ad exemplar verae gloriae legisset.

92. Praeposuerat praetorianis Publilium Sabinum a praefectura cohortis, Iulium Priscum tum centurionem: Priscus Valentis, Sabinus Caecinae gratia pollebant; inter discordes Vitellio nihil auctoritatis. munia imperii Caecina ac Valens obibant, olim anxii odiis, quae bello et castris male dissimulata prae- vitas amicorum et fecunda gignendis inimicitiis civitas auxerat, dum ambitu comitatu et immensis salutantium agminibus contendunt comparanturque, variis in hunc aut illum Vitellii inclinationibus; nec umquam satis fida potentia, ubi nimia est: simul ipsum Vitellium, subitis offensis aut intempestivis blanditiis mutabilem, contemnebant metuebantque. nec eo

segnius invaserant domos hortos opesque imperii, cum flebilis et egens nobilium turba, quos ipsos liberosque patriae Galba reddiderat, nulla principis misericordia iuarentur. 15 gratum primoribus civitatis etiam plebs adprobavit, quod reversis ab exilio iura libertorum concessisset, quamquam id omni modo servilia ingenia corrumpabant, abditis pecuniis per occultos aut ambitiosos sinus, et quidam in domum Caesaris transgressi atque ipsis dominiis potentiores.

93. Sed miles, plenis castris et redundante multitudine, in porticibus aut delubris et urbe tota vagus, non principia noscere, non servare vigilias, neque labore firmari: per inlecebras urbis et inhonesta dictu corpus otio, animam libidinibus imminuebant. postremo, ne salutis quidem cura, infamibus Vaticani locis magna pars tetendit, unde crebrae in vulgus mortes; et adiacente Tiberi Germanorum Gallorumque obnoxia morbis corpora fluminis aviditas et aestus impatientia labefecit. insuper confusus pravitate vel ambitu ordo militiae: sedecim praetoriae, quattuor urbanae cohortes scribebantur, quis singula milia inessent. plus in eo dilectu Valens audebat, tamquam ipsum Caecinam periculo exemisset. sane adventu eius partes convaluerant, et sinistrum lenti itineris rumorem prospero proelio verterat. omnisque inferioris Germaniae miles Valentem adsectabatur, unde primum 15 creditur Caecinae fides fluitasse.

94. Ceterum non ita ducibus indulisit Vitellius, ut non plus militi liceret. sibi quisque militiam sumpsere: quamvis indignus, si ita maluerat, urbanae militiae adscribebatur; rursus bonis remanere inter legionarios aut alares volentibus 5 permissum. nec deerant qui vellent, fessi morbis et intemperiem caeli incusantes; robora tamen legionibus alisque subtracta, convulsam castrorum decus, viginti milibus e toto exercitu permixtis magis quam electis.

Contionante Vitellio postulatur ad supplicium Asiaticus 10 et Flavus et Rufinus duces Galliarum, quod pro Vindice bellassent. nec coercerat eius modi voces Vitellius: super insitam inertis animo ignaviam conscius sibi instare donativum et deesse pecuniam, omnia alia militi largiebatur. liberti principum conferre pro numero mancipiorum ut tributum

**iussi: ipse sola perdendi cura stabula aurigis extruere, cir-
cum gladiatorum ferarumque spectaculis oplere, tamquam
in summa abundantia pecuniae inludere.**

95. **Quin et natalem Vitellii diem Caecina ac Valens
editis tota urbe vicatim gladiatoribus celebravere, ingenti
paratu et ante illum diem insolito. laetum foedissimo cuique
apud bonos invidiae fuit, quod extractis in campo Martio
aris inferias Neroni fecisset. caesae publice victimae crema-
taeque; facem Augustales subdidere, quod sacerdotium, ut
Romulus Tatio regi, ita Caesar Tiberius Iuliae genti sacravit.
nondum quartus a victoria mensis, et libertus Vitellii Asia-
ticus Polyclitos Patrobios et vetera odiorum nomina aequa-
bat. nemo in illa aula probitate aut industria certavit: unum
ad potentiam iter, prodigis epulis et sumptu ganeaue satiare
inexplebiles Vitellii libidines. ipse abunde ratus, si praesen-
tibus frueretur, nec in longius consultans, noviens miliens
sestertium paucissimis mensibus intervertisse creditur sagina.
at misera civitas, eodem anno Othonem, Vitellium passa, 15
inter Vinios Fabios Icelos Asiaticos varia et pudenda sorte
agebat, donec successere Mucianus et Marcellus et magis
alii homines quam alii mores.**

96. **Prima Vitellio tertiae legionis defectio nuntiatur,
missis ab Aponio Saturnino epistulis, antequam is quoque
Vespasiani partibus adgregaretur; sed neque Aponius cun-
cta, ut trepidans re subita, perscripserat, et amici adulan-
tes mollius interpretabantur: unius legionis eam seditionem, 5
ceteris exercitibus constare fidem. in hunc modum etiam Vi-
tellius apud milites disseruit, praetorianos nuper exauctora-
tos insectatus, a quibus falsos rumores dispergi, nec ullum
civilis belli metum adseverabat, suppresso Vespasiani no-
mine, et vagis per urbem militibus qui sermones populi coer-
cerent. id praecipuum alimentum famae erat.**

97. **Auxilia tamen e Germania Britanniaque et Hispaniis
excivit, segniter et necessitatem dissimulans. perinde legati
provinciaeque cunctabantur, Hordeonius Flaccus suspectis
iam Batavis anxius proprio bello, Vettius Bolanus numquam
satis quieta Britannia, et uterque ambigui. neque ex Hispa-
niis properabatur, nullo tum ibi consulari: trium legionum**

legati, pares iure et prosperis Vitellii rebus certaturi ad obsequium, adversam eius fortunam ex aequo detrectabant. in Africa legio cohortesque delectae a Clodio Macro, mox a
 10 Galba dimissae, rursus iussu Vitellii militiam cepere; simul cetera iuventus dabat inpigre nomina. quippe integrum illic ac favorabilem proconsulatum Vitellius, famosum invisumque Vespasianus egerat: proinde socii de imperio utriusque coniectabant, sed experimentum contra fuit.

98. Ac primo Valerius Festus legatus studia provinciarum cum fide iuvit; mox nutabat, palam epistulis edictisque Vitellium, occultis nuntiis Vespasianum fovens et haec illave defensurus, prout invaluisset. deprehensi cum literis edictisque Vespasiani per Raetiam et Gallias militum et centurionum quidam ad Vitellium missi necantur: plures fefellere, fide amicorum aut suomet astu occultati. ita Vitellii paratus noscebantur, Vespasiani consiliorum pleraque ignota, primum socordia Vitellii, dein Pannonicae Alpes praesidiis insessae nuntios retinebant. mare quoque etesiarum flatu in orientem navigantibus secundum, inde adversum erat.

99. Tandem de inruptione hostium atrocibus undique nuntiis exterritus Caecinam ac Valentem expediri ad bellum iubet. praemissus Caecina, Valentem e gravi corporis morbo tum primum adsurgentem infirmitas tardabat. longe alia proficiscentis ex urbe Germanici exercitus species: non vigor corporibus, non ardor animis; lentum et rarum agmen, fluxa arma, segnes equi; inpatiens solis pulveris tempestatum, quantumque hebes ad sustinendum laborem miles, tanto ad discordias promptior. accedebat huc Caecinae ambitio vetus,
 10 torpor recens, nimia fortunae indulgentia soluti in luxum, seu perfidiam meditantem infringere exercitus virtutem inter artes erat. credidere plerique Flavii Sabini consiliis concussam Caecinae mentem, ministro sermonum Rubrio Gallo: rata apud Vespasianum fore pacta transitionis. simul odiorum
 15 invidiaeque erga Fabium Valentem admonebatur, ut inpar apud Vitellium gratiam viresque apud novum principem pararet.

100. Caecina e complexu Vitellii multo cum honore digressus partem equitum ad occupandam Cremonam prae-

misit. mox vexilla primae, quartae, quintaedecumae, sextaedecumae legionum, dein quinta et duoetvicensima secutae; postremo agmine unaetvicensima Rapax et prima Italica incessere cum vexillariis trium Britannicarum legionum et electis auxiliis. profecto Caecina scripsit Fabius Valens exercitui, quem ipse ductaverat, ut in itinere opperiretur; sic sibi cum Caecina convenisse: qui praesens eoque validior immutatum id consilium finxit, ut ingruenti bello tota mole 10 occurreretur. ita adcelerare legiones Cremonam, pars Hostiliam petere iussae: ipse Ravennam devertit, praetexto classem adloquendi; mox Patavi secretum componendae proditioni quaesitum, namque Lucilius Bassus post praefecturam alae Ravennati simul ac Misenensi classibus a Vitellio 15 praepositus, quod non statim praefecturam praetorii adeptus foret, iniquam iracundiam flagitiosa perfidia ulciscabatur. nec sciri potest traxeritne Caecinam, an, quod evenit inter malos [ut et similes sint], eadem illos pravitas inpulerit.

101. Scriptores temporum, qui potente rerum Flavia domo monumenta belli huiusce composuerunt, curam pacis et amorem rei publicae, corruptas in adulationem causas, tradidere: nobis super insitam levitatem et prodito Galba vilem mox fidem aemulatione etiam invidiaque, ne ab aliis apud Vitellium anteirentur, pervertisse ipsi Vitellium videntur. Caecina legiones adsecutus centurionum militumque animos obstinatos pro Vitellio variis artibus subruebat: Basso eadem molienti minor difficultas erat, lubrica ad mutandam fidem classe ob memoriam recentis pro Othone militiae. 10

CORNELII TACITI HISTORIARUM LIBER III.

BREVIARIUM. Cap. 1—3. Flavians de ratione belli deliberantibus moram alii, festinationem Antonius Primus suadet et obtinet. 4. proxima Cornelii Fuscii auctoritas. 5. principes Sarmatarum Iazygum in commilitium adsciti. Sido et Italicus Sueborum reges tracti in partes. 6. 7. Antonio Italiam invadenti comes est Arrius Varus. multas urbes occupant. 8. Verona fit belli sedes. moras frustra aut sero nectunt Vespasianus et Mucianus. 9. interim duces mutuis epistolis bellum gerunt. 10. Tampius Flavianus militi suspectus ab Antonio servatur. 11. hic alteram quoque seditionem, odio Aponii Saturnini ortam, comprimit. 12. Lucilius Bassus et 13. 14. Caecina, a Vitellio deficientes, a militibus suis coniciuntur in vincula. 15. discordes Vitellianos ad Bedriacum adgredi statuit Antonius. 16. aviditate navandae operae Arrius Varus rem in discrimen adducit; 17. eam Antonius constantia et virtute restituit, 18. victoria potitur.

19. Vespasiani ea freti Cremonam expugnare deponunt. 20. inconsultum eorum ardorem frustra retinet Antonius. 21. sed adventantis hostis terror obstructas mentes consiliis ducis aperit. 22—25. proelium atrox, anceps. Antonius egregii ducis munia implet. victoriam aufert. 26—33. Cremona obsessa, capta, cremata; 34. postea restituta. 35. victae legiones dispersae.

36. Vitellius luxu torpet. 37. in urbem revectus Caecinam condemnat; ei Rosium Regulum in unum diem consulem sufficit. 38. 39. Iunius Blaesus fraude L. Vitellii veneno tollitur. 40. 41. Fabius Valens libidine et cunctatione Vitellianorum res subruit et, 42. Flavians Italiam occupantibus, 43. ad Stoechadas delatus capitur. 44. Hispaniae, Galliae, Britannia, cuncta ad Vespasiani opes conversa. 45. turbat tamen Britanniam Venutius. ibi varia sorte pugnatum. 46. turbata quoque Germania. mota et Dacorum gens, a Muciano ex oriente reduce repressa. 47—48. Anicetus Polemonis libertus Pontum infestans capitur. Vespasianus Alexandriam pergit, ut urbem fame urgeat. 49. Antonius, post Cremonam superbius, 50. partem copiarum Veronae relinquit, partem in Vitellianos expedit. 51. nefarium facinus militis, ob occisum a se fratrem praemium petentis. 52. festinationem Antonii

apud Vespasianum criminatur Mucianus. 53. is iactantius quam ad principem literas componit, Mucianum insectatus. inde graves ducum similitates.

54. Vitellius stulta dissimulatione cladis ad Cremonam remedia malorum differt. notabilis constantia Iulii Agrestis. 55. Vitellius, ut e somno excitus, Appenninum obsideri iubet, honores largitur, in castra venit. 56. prodigia. praecipuum ipse Vitellius ostentum, ignarus militiae, improvidus consilii, Romam revertit percussus defectione Misenensis classis. 57. Puteolani Vespasiano, Capua Vitellio favet. Claudius Iulianus in partes Vespasiani transit, qui Tarracinam occupat. 58. Vitellius fratrem Lucium bello per Campaniam opponit. ipse Romae ex plebe et servitiis exercitum corradit, qui brevi dilabitur. 59. Flaviani Appenninum transeunt. ad eos Cerialis Vitellii custodias elapsus venit, et inter duces adsumitur. 60. pugnae avidos milites aegre cohibet Antonius. 61. iam crebra fiunt ad Vespasianum transfugia. Priscus et Alfenus castra deserunt, ad Vitellium regressi. 62. 63. caeso Valente desperabundus miles sub signis vexillisque ad Vespasianum transit. pax et salus offeruntur Vitellio, si se dedat.

64. Flavius Sabinus urbis praefectus frustra incitatur ad arma; 65. pacis amans de pace agit cum Vitellio, 66. cedere parato, ni sui reniterentur. 67. 68. hi pullo amictu Palatio degressum et pro contione cedere se imperio testantem, eo redire cogunt. 69. interim Sabinus rem publicam suscepit, eique aderant Romani omnis ordinis, frementibus Germanicis cohortibus. modicum proelium, Vespasianis prosperum. Sabinus Capitolium occupat, quod, 70. Cornelio Martiale frustra ad Vitellium misso, 71. Vitelliani oppugnant, incendunt. 72. de prioribus Capitolii fati digressio. 73. Vitelliani cuncta sanguine ferro flammis miscent. Flavium Sabinum et Atticum consulem capiunt. 74. Domitianus sacricolae habitu delitescit. Sabinus invito Vitellio trucidatur. 75. Sabini laudes. Atticus servatur.

76. 77. Tarracina a L. Vitellio obsessa et capta. Iulianus iugulatur. Triariae immodestia. 78. Flaviani, incertum Antonii an Muciani culpa cunctantes, obsessi Capitolii fama exciti, 79. ad urbem properant. ibi equestre proelium Ceriali adversum. 80. 81. Vitellius legatos et Vestales virgines pro pace aut induciis mittit, nec obtinet. 82. Flaviani tripartito agmine urbi propinquant. varia ibi fortuna pugnatur. 83. foeda lascivientis urbis facies, spectatore populo et plausu diversas partes fovente. 84. castra praetoria expugnantur. 85. Vitellius, e pudenda latebra protractus et contumeliis adfectus, ad Gemonias propellitur. 86. vita Vitellii moresque.

Gesta uno eodemque anno.

1. Meliore fato fideque partium Flavianarum duces consilia belli tractabant. Poetoviorum in hiberna tertiae decu-

mae legionis convenerant. illic agitavere placeretne obstrui Pannoniae Alpes, donec a tergo vires universae consurgerent, an ire cominus et certare pro Italia constantius foret. quibus opperiri auxilia et trahere bellum videbatur, Germanicarum legionum vim famamque extollebant, et advenisse mox cum Vitellio Britannici exercitus robora: ipsis nec numerum parem pulsarum nuper legionum, et quamquam atrociter loquerentur, minorem esse apud victos animum. sed incessis interim Alpibus venturum cum copiis orientis Mucianum; superesse Vespasiano mare, classes, studia provinciarum, per quas velut alterius belli molem ciceret. ita salubri mora novas vires adfore, ex praesentibus nihil periturum.

2. Ad ea Antonius Primus (is acerrimus belli concitator) festinationem ipsis utilem, Vitellio exitiosam disseruit. plus socordiae quam fiduciae accessisse victoribus; neque enim in procinctu et castris habitos: per omnia Italiae municipia desides, tantum hospitibus metuendos, quanto ferocius ante se egerint, tanto cupidius insolitas voluptates hausisse. circo quoque ac theatris et amoenitate urbis emollitos aut valetudinibus fessos: sed addito spatio rediturum et his robur meditatione belli; nec procul Germaniam, unde vires; Britanniam freto dirimi, iuxta Gallias Hispaniasque, utrimque viros, equos, tributa, ipsamque Italiam et opes urbis; ac si inferre arma ultro velint, duas classes vacuumque Illyricum mare. quid tum claustra montium profutura? quid tractum in aestatem aliam bellum? unde interim pecuniam et comemeatus? quin potius eo ipso uterentur, quod Pannonicae legiones deceptae magis quam victae resurgere in ultionem properent, Moesici exercitus integras vires attulerint. si numerus militum potius quam legionum putetur, plus hinc roboris, nihil libidinum; et profuisse disciplinae ipsum pudorem: equites vero ne tum quidem victos, sed quamquam rebus adversis disiectam Vitellii aciem. 'duae tunc Pannonicae ac Moesicae alae perrupere hostem: nunc sedecim alarum coniuncta signa pulsu sonituque et nube ipsa operient ac superfundent oblitos proeliorum equites equosque. nisi quis retinet, idem suasor auctorque consilii ero. vos, quibus fortuna in integro est, legiones continete: mihi expeditae co-

hortes sufficient. iam reseratam Italiam, impulsas Vitellii res audietis. iuvabit sequi et vestigiis vincentis insistere.'

3. Haec ac talia flagrans oculis, truci voce, quo latius audiretur (etenim se centuriones et quidam militum consilio miscuerant), ita effudit, ut cautos quoque ac providos permoveret; vulgus et ceteri unum virum ducemque, spreta aliorum segnitia, laudibus ferrent. hanc sui famam ea statim contione commoverat, qua recitatis Vespasiani epistulis non ut plerique incerta disseruit, huc illuc tracturus interpretatione, prout conduxisset: aperte descendisse in causam videbatur, eoque gravior militibus erat culpa vel gloriae socius. 10

4. Proxima Cornelii Fusci procuratoris auctoritas. is quoque inclementer in Vitellium invehi solitus nihil spei sibi inter adversa reliquerat. Tampius Flavianus, natura ac senecta cunctantior, suspiciones militum inritabat, tamquam adfinitatis cum Vitellio meminisset; idemque quod coeptante legionum motu profugus, dein sponte remeaverat, perfidiae locum quaesisse credebatur. nam Flavianum, omisso Pannonia ingressum Italiam et discrimini exemptum, rerum novarum cupido legati nomen resumere et misceri civilibus armis impulerat, suadente Cornelio Fusco, non quia industria Flaviani egebat, sed ut consulare nomen surgentibus cum maxime partibus honesta specie praetenderetur. 10

5. Ceterum ut transmittere in Italiam bellum inpune et usui foret, scriptum Aponio Saturnino, cum exercitu Moesico celaret. ac ne inermes provinciae barbaris nationibus exponerentur, principes Sarmatarum Iazugum, penes quos civitatis regimen, in commilitium adsciti. plebem quoque et vim equitum, quae sola valent, offerebant: remissum id munus, ne inter discordias externa molirentur aut maiore ex diverso mercede ius fasque exuerent. trahuntur in partes Sido atque Italicus reges Sueborum, quis vetus obsequium erga Romanos et gens fidei [commissior] patientior. opposita in latius auxilia, infesta Raetia, cui Porcius Septiminus procurator erat, incorruptae erga Vitellium fidei. igitur Sextilius Felix cum ala Auriana et octo cohortibus ac Noricorum iuventute ad occupandam ripam Aeni fluminis, quod Raetos Noricosque interfuit, mis-

15 sus, nec his aut illis proelium temptantibus, fortuna partium alibi transacta.

6. Antonio vexillarios e cohortibus et partem equitum ad invadendam Italiam rapienti comes fuit Arrius Varus, strenuus bello, quam gloriam ei dux Corbulo et prosperae in Armenia res addiderant. idem secretis apud Neronem sermonibus fe-
 5 rebatur Corbulonis virtutes criminatus; unde infami gratia primum pilum adepto laeta ad praesens male parta mox in perniciem vertere. sed Primus ac Varus occupata Aquileia per proxima quaeque et Opitergii et Altini laetis animis accipiuntur. relictum Altini praesidium adversus classis Raven-
 10 natis conatus. nondum defectione eius audita. inde Patavium et Ateste partibus adiungere. illic cognitum tris Vitellianas cohortes et alam, cui Sebosianae nomen, ad Forum Alieni ponte iuncto consedissee. placuit occasio invadendi incuriosos; nam id quoque nuntiabatur. luce prima inermos pleros-
 15 que oppressere. praedictum ut paucis interfectis ceteros pavore ad mutandam fidem cogarent. et fuere qui se statim dederent: plures abrupto ponte instanti hosti viam abstulerunt.

7. Vulgata victoria, post principia belli secundum Flavianos data legiones septima Galbiana, tertia decuma Gemina cum Vedio Aquila legato Patavium alacres veniunt. ibi pauci dies ad requiem sumpti, et Minucius Iustus praefectus castrorum legionis septimae, quia adductus quam civili bello imperitabat, subtractus militum irae ad Vespasianum missus est. desiderata diu res interpretatione gloriaque in maius accipitur, postquam Galbae imagines discordia temporum subversas in omnibus municipiis recoli iussit Antonius, de-
 10 corum pro causa ratus, si placere Galbae principatus et partes revirescere crederentur.

8. Quaesitum inde quae sedes bello legeretur. Verona potior visa, patentibus circum campis ad pugnam equestrem, qua praevalebant: simul coloniam copiis validam auferre Vitellio in rem famamque videbatur. possessa ipso transitu V-
 5 cetia; quod per se parvum (etenim modicae municipio vires) magni momenti locum obtinuit reputantibus illic Caecinam genitum et patriam hostium duci ereptam. in Veronensibus

pretium fuit: exemplo opibusque partes iuvare; et interiectus exercitus Raetiam Iuliasque Alpes, ac ne pervium illa Germanicis exercitibus foret, obsaepserat. quae ignara 10
 Vespasiano aut vetita: quippe Aquileiae sisti bellum expectarique Mucianum iubebat, adiciebatque imperio consilium, quando Aegyptus, claustra annonae, vectigalia opulentissimarum provinciarum obtinerentur, posse Vitellii exercitum egestate stipendii frumentique ad deditioem subigi. eadem 15
 Mucianus crebris epistulis monebat, incruentam et sine luctu victoriam et alia huiusce modi praetexendo, sed gloriae avidus atque omne belli decus sibi retinens. ceterum ex distantibus terrarum spatiis consilia post res adferebantur.

9. Igitur repentino incursu Antonius stationes hostium inrupit, temptatisque levi proelio animis ex aequo discessum. mox Caecina inter Hostiliam, vicum Veronensium, et paludes Tartari fluminis castra permunit, tutus loco, cum terga flumine, latera obiectu paludis tegerentur. quod si adfuisset 5
 fides, aut opprimi universis Vitellianorum viribus duae legiones, nondum coniuncto Moesico exercitu, potuere, aut retro actae deserta Italia turpem fugam conscivissent. sed Caecina per varias moras prima hostibus prodidit tempora belli, dum quos armis pellere promptum erat, epistulis increpat, donec 10
 per nuntios pacta perfidiae firmaret. interim Aponius Saturninus cum legione septima Claudiana advenit. legioni tribunus Vipstanus Messalla praecerat, claris maioribus, egregius ipse et qui solus ad id bellum artes bonas attulisset. has ad copias nequaquam Vitellianis pares (quippe tres adhuc legio- 15
 nes erant) misit epistulas Caecina, temeritatem victa arma tractantium incusans. simul virtus Germanici exercitus laudibus attollebatur, Vitellii modica et vulgari mentione, nulla in Vespasianum contumelia: nihil prorsus quod aut corrumperet hostem aut terreret. Flavianarum partium duces ommissa 20
 prioris fortunae defensione pro Vespasiano magnifice, pro causa fidenter, de exitu securi, in Vitellium ut inimici praesumpsere, facta tribunis centurionibusque retinendi quae Vitellius indulisset spe; atque ipsum Caecinam non obscure ad transitionem hortabantur. recitatae pro contione epistulae 25
 addidere fiduciam, quod submitte Caecina, velut offendere

Vespasianum timens, ipsorum duces contemptim tamquam insultantes Vitellio scripsissent.

10. Adventu deinde duarum legionum, e quibus tertiam Dillius Aponianus, octavam Numisius Lupus ducebant, ostentare vires et militari vallo Veronam circumdare placuit. forte Galbianae legioni in adversa fronte valli opus cesserat, et
 5 visi procul sociorum equites vanam formidinem ut hostes fecere. rapiuntur arma metu proditionis. ira militum in Tampilium Flavianum incubuit, nullo criminis argumento, sed iam pridem invisus turbine quodam ad exitium poscebatur: propinquum Vitellii, proditorem Othonis, interceptorem donativi
 10 clamitabant. nec defensionis locus, quamquam supplices manus tenderet, humi plerumque stratus, lacera veste, pectus atque ora singultu quatiens. id ipsum apud infensos incitamentum erat, tamquam nimius pavor conscientiam argueret. obturbabatur militum vocibus Aponius, cum loqui coeptaret;
 15 fremitu et clamore ceteros aspernantur. uni Antonio aperta militum aures; namque et facundia aderat mulcendique vulgum artes et auctoritas. ubi crudescere seditio et a conviciis ac probris ad tela et manus transibant, inici catenas Flaviano iubet. sensit ludibrium miles, disiectisque qui tribunal tue-
 20 bantur extrema vis parabatur. opposuit sinum Antonius stricto ferro, aut militum se manibus aut suis moriturum obtestans, ut quemque notum et aliquo militari decore insignem adspexerat, ad ferendam opem nomine ciens. mox conversus ad signa et bellorum deos, hostium potius exercitibus illum furorem, illam discordiam inicerent orabat, donec fatisceret
 25 seditio et extremo iam die sua quisque in tentoria dilaberentur. profectus eadem nocte Flavianus obviis Vespasiani literis discrimini exemptus est.

11. Legiones velut tabe infectae Aponium Saturninum Moesici exercitus legatum eo atrocius adgrediuntur, quod non, ut prius, labore et opere fessae, sed medio diei exarserant, vulgatis epistulis quas Saturninus ad Vitellium scripsisse credebatur. ut olim virtutis modestiaeque, tunc pro-
 5 cacitatis et petulantiae certamen erat, ne minus violenter Aponium quam Flavianum ad supplicium deposcerent. quippe Moesicae legiones adiutam a se Pannonicorum ultionem re-

ferentes, et Pannonici, velut absolverentur aliorum seditione, iterare culpam gaudebant. in hortos, in quibus devertebatur 10 Saturninus, pergunt. nec tam Primus et Aponianus et Messalla, quamquam omni modo nisi, eripuerunt Saturninum, quam obscuritas latebrarum quibus occultebatur, vacantium forte balnearum fornacibus abditus. mox omissis lictoribus Pata-
vium concessit. digressu consularium uni Antonio vis ac 15 potestas in utrumque exercitum fuit, cedentibus collegis et obversis militum studiis. nec deerant qui crederent utramque seditionem fraude Antonii coeptam, ut solus bello frueretur.

12. Ne in Vitellii quidem partibus quietae mentes: exitiosiore discordia non suspicionibus volgi, sed perfidia ducum turbabantur. Lucilius Bassus classis Ravennatis praefectus ambiguos militum animos, quod magna pars Delmatae Pannonique erant, quae provinciae Vespasiano tenebantur, partibus eius adgregaverat. nox proditioni electa, ut ceteris ignaris soli in principia defectores coirent. Bassus pudore seu metu quisnam exitus foret, intra domum opperiebatur. trierarchi magno tumultu Vitellii imagines invadunt; et paucis resistentium obruncatis ceterum vulgus rerum novarum studio 10 in Vespasianum inclinabat. tum progressus Lucilius auctorem se palam praebet. classis Cornelium Fuscum praefectum sibi destinat, qui propeere adcurrat. Bassus honorata custodia Liburnicis navibus Atriam pervectus a praefecto alae Vivennio Rufino, praesidium illic agitante, vincitur, sed exsoluta 15 statim vincula interventu Hormi Caesaris liberti: is quoque inter duces habebatur.

13. At Caecina, defectione classis volgata, primores centurionum et paucos militum, ceteris per militiae munia dispersis, secretum castrorum adfectans in principia vocat. ibi Vespasiani virtutem viresque partium extollit: transfugisse classem, in arto comneatum, adversas Gallias Hispaniasque, 5 nihil in urbe fidum; atque omnia de Vitellio in deterius. mox incipientibus qui conscii aderant, ceteros re nova attonitos in verba Vespasiani adigit; simul Vitellii imagines de-reptae et missi qui Antonio nuntiarent. sed ubi totis castris in fama proditio, recurrens in principia miles praescriptum 10 Vespasiani nomen, proiectas Vitellii effigies adspexit, vastum

primo silentium, mox cuncta simul erumpunt. huc cecidisse Germanici exercitus gloriam, ut sine proelio, sine vulnere victas manus et capta traderent arma? quas enim ex diverso
 15 legiones? nempe victas; et abesse unicum Othoniani exercitus robur, primanos quartadecumanosque, quos tamen isdem illis campis fuderint straverintque. ut tot armatorum milia, velut grex venalium, exuli Antonio donum darentur? octo nimirum legiones unius classis accessionem fore. id Basso,
 20 id Caecinae visum, postquam domos hortos opes principi abstulerint, etiam auferre militem. integros incruentosque, Flavianis quoque partibus viles, quid dicturos reposcentibus aut prospera aut adversa?

14. Haec singuli, haec universi, ut quemque dolor infulerat, vociferantes, initio a quinta legione orto, repositis Vitellii imaginibus vincla Caecinae iniciunt; Fabium Fabulum quintae legionis legatum et Cassium Longum praefectum
 5 castrorum duces deligunt; forte oblatos trium Liburnicarum milites, ignaros et insontes, trucidant; relictis castris, abrupto ponte Hostiliam rursus, inde Cremonam pergunt, ut legionibus primae Italicae et unietvicensimae Rapaci iungerentur, quas Caecina ad obtinendam Cremonam cum parte
 10 equitum praemiserat.

15. Ubi haec comperta Antonio, discordes animis, discretos viribus hostium exercitus adgredi statuit, antequam ducibus auctoritas, militi obsequium et iunctis legionibus fiducia rediret. namque Fabium Valentem profectum ab urbe
 6 adceleraturumque cognita Caecinae prodicione coniectabat; et fidus Vitellio Fabius nec militiae ignarus. simul ingens Germanorum vis per Raetiam timebatur. ex Britannia Galliae et Hispania auxilia Vitellius acciverat, immensam belli molem, ni Antonius id ipsum metuens festinato proelio victo-
 10 riam praecepisset. universo cum exercitu secundis a Verona castris Bedriacum venit. postero die legionibus ad muniendum retentis, auxiliares cohortes in Cremonensem agrum missae, ut specie parandarum copiarum civili praeda milites inbuerentur: ipse cum quattuor milibus equitum ad octavum
 15 a Bedriaco progressus, quo licentius popularentur. exploratores, ut mos est, longius cursabant.

16. Quinta ferme hora diei erat, cum citus eques adventare hostes, praegredi paucos, motum fremitumque late audiri nuntiavit. dum Antonius quidnam agendum consultat, aviditate navandae operae Arrius Varus cum promptissimis equitum prorupit inpulitque Vitellianos modica caede; nam plurimum, adcursum versa fortuna, et acerrimus quisque sequentium fugae ultimus erat. nec sponte Antonii properatum, et fore quae acciderunt rebatur. hortatus suos ut magno animo capesserent pugnam, diductis in latera turmis vacuum medio relinquit iter, quo Varum equitesque eius reciperet; iussae armari legiones; datum per agros signum ut, qua cuique proximum, omissa praeda proelio occurreret. pavidus interim Varus turbae suorum miscetur intulitque formidinem. pulsus cum sauciis integri suomet ipsi metu et angustiis viarum conflictabantur.

17. Nullum in illa trepidatione Antonius constantis ducis aut fortis militis officium omisit. occurrere paventibus, retinere cedentes, ubi plurimus labor, unde aliqua spes, consilio manu voce insignis hosti, conspicuus suis. eo postremo ardoris proventus est, ut vexillarium fugientem hasta transverberaret; mox raptum vexillum in hostem vertit. quo pudore haud plures quam centum equites restitere: iuvit locus, artiore illic via et fracto interfluentis rivi ponte, qui incerto alveo et praecipitibus ripis fugam impediabat. ea necessitas seu fortuna lapsas iam partes restituit. firmati inter se densis ordinibus excipiunt Vitellianos temere effusos, atque illi consternantur. Antonius instare percussis, sternere obvios, simul ceteri, ut cuique ingenium, spoliare, capere, arma equosque abripere. et exciti prospero clamore, qui modo per agros fuga palabantur, victoriae se miscebant.

18. Ad quartum a Cremona lapidem fulsere legionum signa Rapacis atque Italicae, laeto inter initia equitum suorum proelio illuc usque provecta. sed ubi fortuna contra fuit, non laxare ordines, non recipere turbatos, non obviam ire ultroque adgredi hostem tantum per spatium cursu et pugnando fessum. forte profecti haud perinde rebus prosperis ducem desideraverant atque in adversis deesse intellegebant. nutantem aciem victor equitatus incursat; et Vipstanus Mes-

salla tribunus cum Moesicis auxiliariis adsequitur, quos
 10 multi e legionariis quamquam raptim ductos aequabant: ita
 mixtus pedes equesque rupere legionum agmen. et propin-
 qua Cremonensium moenia quanto plus spei ad effugium, mi-
 norem ad resistendum animum dabant. nec Antonius ultra
 institit, memor laboris ac vulnerum, quibus tam anceps proelii
 15 fortuna, quamvis prospero fine, equites equosque adfecta-
 verat.

19. Inumbrante vespera universum Flaviani exercitus
 robor adventit. utque cumulos super et recentia caede vesti-
 gia incessere, quasi debellatum foret, pergere Cremonam et
 victos in deditionem accipere aut expugnare deposcunt. haec
 5 in medio, pulchra dictu: illa sibi quisque, posse coloniam
 plano sitam impetu capi. idem audaciae per tenebras inrum-
 pentibus, et maiorem rapiendi licentiam. quod si lucem op-
 periantur, iam pacem, iam preces, et pro labore ac volneri-
 bus clementiam et gloriam, inania, laturos, sed opes Cremo-
 10 nensium in sinu praefectorum legatorumque fore. expugnatae
 urbis praedam ad militem, deditae ad duces pertinere. sper-
 nuntur centuriones tribunique, ac ne vox cuiusquam audiatur,
 quatiant arma, rupturi imperium, ni ducantur.

20. Tum Antonius inserens se manipulis, ubi adspectu
 et auctoritate silentium fecerat, non se decus neque pretium
 eripere tam bene meritis adfirmabat, sed divisa inter exerci-
 tum ducesque munia: militibus cupidinem pugnandi convenire,
 5 duces providendo consultando cunctatione saepius quam te-
 meritate prodesse. ut pro virili portione armis ac manu vi-
 ctoriam iuverit, ratione et consilio, propriis ducis artibus,
 profuturum; neque enim ambigua esse quae occurrant, no-
 ctem et ignotae situm urbis, intus hostes et cuncta insidiis
 10 opportuna. non si pateant portae, nisi explorato, nisi die
 intrandum. an obpugnationem inchoaturos adempto omni pro-
 spectu, quis aequus locus, quanta altitudo moenium, tormen-
 tisne et telis an operibus et vineis adgredienda urbs foret?
 mox conversus ad singulos, num secures dolabrasque et
 15 cetera expugnandis urbibus secum attulissent, rogabat. et
 cum abnuerent, 'gladiisne' inquit 'et pilis perfringere ac
 subruere muros ullae manus possunt? si aggerem struere, si

pluteis cratibusve protegi necesse fuerit, ut volgus improvidum inriti stabimus, altitudinem turrium et aliena munimenta mirantes? quin potius mora noctis unius, advectis tormentis 26 machinisque, vim victoriamque nobiscum ferimus?' simul lixas calonesque cum recentissimis equitum Bedriacum mittit, copias ceteraque usui adlaturos.

21. Id vero aegre tolerante milite prope seditionem ventum, cum progressi equites sub ipsa moenia vagos ex Cremonensibus corripiant, quorum indicio noscitur sex Vitellianas legiones omnemque exercitum, qui Hostiliae egerat, eo ipso die triginta milia passuum emensum, comperta suorum clade in proelium accingi ac iam adfore. is terror obstructas mentes consiliis ducis aperuit. sistere tertiam decumam legionem in ipso viae Postumiae aggere iubet, cui iuncta a laevo septima Galbiana patenti campo stetit, dein septima Claudiana, agresti fossa (ita locus erat) praemunita; dextro 10 octava per apertum limitem, mox tertia densis arbustis intersaepta. hic aquilarum signorumque ordo: milites mixti per tenebras, ut fors tulerat; praetorianum vexillum proximum tertianis, cohortes auxiliorum in cornibus, latera ac terga equite circumdata, Sido atque Italicus Suebi cum delectis 15 popularium primore in acie versabantur.

22. At Vitellianus exercitus, cui adquiescere Cremonae et recipere cibo somnoque viribus confectum algore atque inedia hostem postera die profligare ac proruere ratio fuit, indignus rectoris, inops consilii, tertia ferme noctis hora paratis iam dispositisque Flavianis impingitur. ordinem agminis 5 disiecti per iram ac tenebras adseverare non ausim, quamquam alii tradiderint quartam Macedonicam dextrum suorum cornu, quintam et quintam decumam cum vexillis nonae secundaeque et vicensimae Britannicarum legionum mediam aciem, sextadecumanos duoetvicensimosque et primanos 10 laevum cornu complese. Rapaces atque Italici omnibus se manipulis miscuerant; eques auxiliaque sibi ipsi locum legere. proelium tota nocte varium, anceps, atrox; his, rursus illis exitiabile. nihil animus aut manus, ne oculi quidem provisu iuvabant. eadem utraque acie arma, crebris inter- 15 rogationibus notum pugnae signum, permixta vexilla, ut

quisque globus capta ex hostibus huc vel illuc raptabat. urguebatur maxime septima legio, nuper a Galba conscripta. occisi sex primorum ordinum centuriones, abrepta quaedam
 20 signa: ipsam aquilam Atilius Verus primi pili centurio multa cum hostium strage et ad extremum moriens servaverat.

23. Sustinuit labentem aciem Antonius accitis praetorianis. qui ubi exceperere pugnam, pellunt hostem, dein pelluntur. namque Vitelliani tormenta in aggerem viae contulerant, ut tela vacuo atque aperto excuterentur, dispersa primo
 5 et arbustis sine hostium noxa inlisa. magnitudine eximia quintae decumae legionis ballista ingentibus saxis hostilem aciem proruebat. lateque cladem intulisset, ni duo milites praeclarum facinus ausi, arreptis e strage scutis ignorati, vincla ac libramenta tormento abscidissent. statim confossi
 10 sunt eoque intercidere nomina: de facto haud ambigitur. neutro inclinaverat fortuna, donec adulta nocte luna surgens ostenderet acies falleretque. sed Flavianis aequior a tergo; hinc maiores equorum virorumque umbrae, et falso, ut in corpora, ictu tela hostium citra cadebant: Vitelliani adverso
 15 lumine conlucentes velut ex occulto iaculantibus incauti offerebantur.

24. Igitur Antonius ubi noscere suos noscique poterat, alios pudore et probris, multos laude et hortatu, omnes spe promissisque accendens, cur rursus sumpsissent arma, Pannonicas legiones interrogabat: illos esse campos, in quibus
 5 abolere labem prioris ignominiae, ubi recipere gloriam possent. tum ad Moesicos conversus principes auctoresque belli ciebat: frustra minis et verbis provocatos Vitellianos, si manus eorum oculosque non tolerent. haec, ut quosque accesserat; plura ad tertianos, veterum recentiumque admo-
 10 nens, ut sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios, nuper Sarmatas pepulissent. mox infensius praetorianis 'vos' inquit, 'nisi vincitis, pagani, quis alius imperator, quae castra alia excipient? illic signa armaque vestra sunt, et mors victis; nam ignominiam consumpsistis.' undique clamor, et
 11 orientem solem (ita in Suria mos est) tertiani salutavere.

25. Vagus inde, an consilio ducis subditus rumor, advenisse Mucianum, exercitus in vicem salutasse. gradum in-

ferunt quasi recentibus auxiliis aucti, rariore iam Vitellianorum acie, ut quos nullo rectore suus quemque impetus vel pavor contraheret diduceretve. postquam impulsos sensit Antonius, denso agmine obturbabat. laxati ordines abrumpuntur, nec restitui quivere inpedientibus vehiculis tormentisque. per limitem viae sparguntur festinatione consecrandi victores. eo notabilior caedes fuit, quia filius patrem interfecit. rem nominaque auctore Vipstano Messalla tradam. Iulius 10 Mansuetus ex Hispania, Rapaci legioni additus, inpubem filium domi liquerat. is mox adultus, inter septimanos a Galba conscriptus, oblatum forte patrem et volnere stratum dum semianimem scrutatur, adgnitus adgnosensque et exsanguem amplexus, voce flebili precabatur placatos patris 15 manes, neve se ut parricidam aversarentur: publicum id facinus; et unum militem quotam civilium armorum partem? simul attollere corpus, aperire humum, supremo erga parentem officio fungi. advertere proximi, deinde plures: hinc per omnem aciem miraculum et questus et saevissimi belli 20 exsecratio. nec eo segnius propinquos adfinis fratres trucidant spoliand; factum esse scelus loquuntur faciuntque.

26. Ut Cremonam venere, novum immensumque opus occurrit. Othoniano bello Germanicus miles moenibus Cremonensium castra sua, castris vallum circumiecerat eaque munimenta rursus auxerat. quorum adspectu haesere victores, incertis ducibus quid iuberent. incipere obpugnationem 5 fesso per diem noctemque exercitu arduum et nullo iuxta subsidio anceps: sin Bedriacum redirent, intolerandus tam longi itineris labor, et victoria ad inritum revolvebatur: munire castra, id quoque propinquis hostibus formidolosum, ne dispersos et opus molientes subita eruptione turbarent. quae 10 super cuncta terrebat ipsorum miles periculi quam morae patientior: quippe ingrata quae tuta, ex temeritate spes; omnisque caedes et vulnera et sanguis aviditate praedae pensabantur.

27. Huc inclinavit Antonius cingique vallum corona iussit. primo sagittis saxisque eminus certabant, maiore Flavianorum pernicie, in quos tela desuper librabantur; mox vallum portasque legionibus attribuit, ut discretus labor fortes igna-

5 vosque distingueret atque ipsa contentione decoris accenderentur. proxima Bedriacensi viae tertiani septimanique sumpsere, dexteriora valli octava ac septima Claudiana; tertiadecumanos ad Brixianam portam impetus tulit. paulum inde morae, dum ex proximis agris ligones, dolabras, et alii
 10 falces scalasque convectant: tum elatis super capita scutis densa testudine succedunt. Romanae utrimque artes: pondera saxorum Vitelliani provolvunt, disiectam fluitantemque testudinem lancels contisque scrutantur, donec soluta compage scutorum exsanguis aut laceros prosternerent multa cum
 15 strage. incesserat cunctatio, ni duces fesso militi et velut inritas exhortationes abnuenti Cremonam monstrassent.

28. Hormine id ingenium, ut Messalla tradit, an potior auctor sit C. Plinius, qui Antonium incusat, haud facile discreverim, nisi quod neque Antonius neque Hormus a fama vitaeque sua quamvis pessimo flagitio degeneravere. non iam
 5 sanguis neque volnera morabantur quin subruerent vallum quaterentque portas, innixi umeris et super iteratam testudinem scandentes prensarent hostium tela brachiaque. integri cum sauciis, semineces cum expirantibus volvuntur, varia pereuntium forma et omni imagine mortium.

29. Acerrimum tertiae septimaeque legionum certamen; et dux Antonius cum delectis auxiliariis eodem incubuerat. obstinatos inter se cum sustinere Vitelliani nequirent et superiacta tela de testudine laberentur, ipsam postremo ballistam
 5 in subeuntes propulere, quae ut ad praesens disiecit obruitque quos inciderat, ita pinnas ac summa valli ruina sua traxit; simul iuncta turris ictibus saxorum cessit, qua septimani dum nituntur cuneis, tertianus securibus gladiisque portam perfregit. primum inrupisse C. Volusium tertiae legionis militem inter omnes auctores constat. is in vallum egressus,
 10 deturbatis qui restiterant, conspicuus manu ac voce capta castra conclamavit; ceteri trepidis iam Vitellianis seque e vallo praecipitantibus perrupere. completur caede quantum inter castra murosque vacui fuit.

30. Ac rursus nova laborum facies: ardua urbis moenia, saxae turres, ferrati portarum obices, vibrans tela miles, frequens obstrictusque Vitellianis partibus Cremonensis

populus, magna pars Italiae stato in eosdem dies mercata congregata, quod defensoribus auxilium ob multitudinem, ⁵ obpugnantibus incitamentum ob praedam erat. rapi ignes Antonius inferrique amoenissimis extra urbem aedificiis iubet, si damno rerum suarum Cremonenses ad mutandam fidem traherentur. propinqua muris tecta et altitudinem moenium egressa fortissimo quoque militum complet; illi trabibus te- ¹⁰ gulisque et facibus propugnatores deturbant.

31. Iam legiones in testudinem glomerabantur, et alii —
tela saxaque incutiebant, cum languescere paulatim Vitellianorum animi. ut quis ordine anteibat, cedere fortunae, ne Cremona quoque excisa nulla ultra venia omnisque ira victoris non in vulgus inops sed in tribunos centurionesque, ⁵ ubi pretium caedis erat, reverteretur. gregarius miles futuri socors et ignobilitate tutior perstabat: vagi per vias, in domibus abditi, pacem ne tum quidem orabant, cum bellum possissent. primores castrorum nomen atque imagines Vitellii amoliantur; catenas Caecinae (nam etiam tum vinctus erat) ¹⁰ exsolvunt orantque ut causae suae deprecator adsistat. aspernantem tumentemque lacrimis fatigant, extremum malorum, tot fortissimi viri proditoris opem invocantes; mox velamenta et infulas pro muris ostentant. cum Antonius inhiberi tela iussisset, signa aquilasque extulere; maestum inermium ¹⁵ agmen, deiectis in terram oculis, sequebatur. circumstiterant victores et primo ingerebant probra, intentabant ictus: mox, ut praebere ora contumeliis, et posita omni ferocia cuncta victi patiebantur, subit recordatio illos esse qui nuper Bedriaci victoriae temperassent. sed ubi Caecina praetexta ²⁰ lictoribusque insignis, dimota turba, consul incessit, exarsere victores: superbiam saevitiamque, (adeo invisae scelera sunt) etiam perfidiam obiectabant. obstitit Antonius datisque defensoribus ad Vespasianum dimisit.

32. Plebs interim Cremonensium inter armatos conflictabatur; nec procul caede aberant, cum precibus ducum mitigatus est miles. et vocatos ad contionem Antonius adloquitur, magnifice victores, victos clementer, de Cremona in neutrum. exercitus praeter insitam praedandi cupidinem veteri ⁵ odio ad excidium Cremonensium incubuit. iuisse par-

tes Vitellianas Othonis quoque bello credebantur; mox ter-
 tiadecumanos ad extruendum amphitheatrum relictos, ut sunt
 procacia urbanae plebis ingenia, petulantibus iurgiis inluse-
 10 rant. auxit invidiam editum illic a Caecina gladiatorum spe-
 ctaculum, eademque rursus belli sedes, et praebiti in acie
 Vitellianis cibi, caesae quaedam feminae studio partium ad
 proelium progressae; tempus quoque mercatus ditem alioqui
 coloniam maiore opum specie complebat. ceteri duces in ob-
 15 scuro: Antonium fortuna famaue omnium oculis exposuerat.
 is balneas abluendo cruori propere petit. excepta vox est,
 cum teporem incusaret, statim futurum ut incalescerent: ver-
 nile dictum omnem invidiam in eum vertit, tamquam signum
 incendendae Cremonae dedisset, quae iam flagrabat.

33. Quadraginta armatorum milia inrupere, calorum
 lixarumque amplior numerus et in libidinem ac saevitiam cor-
 ruptior. non dignitas, non aetas protegebat, quo minus stu-
 pra caedibus, caedes stupris miscerentur. grandaevos senes,
 5 exacta aetate feminas, viles ad praedam, in ludibrium trahe-
 bant: ubi adulta virgo aut quis forma conspicuus incidisset,
 vi manibusque rapientium divolsus ipsos postremo direpto-
 res in mutuam perniciem agebat. dum pecuniam vel gravia
 auro templorum dona sibi quisque trahunt, maiore aliorum
 10 vi truncabantur. quidam obvia aspernati, verberibus tormen-
 tisque dominorum abdita scrutari, defossa eruere: faces in
 manibus, quas, ubi praedam egresserant, in vacuas domos et
 inania templa per lasciviam iaculabantur; utque exercitu va-
 rio linguis moribus, cui cives socii externi interessent, di-
 15 versae cupidines et aliud cuique fas nec quicquam illicitum.
 per quadriduum Cremona suffecit. cum omnia sacra profa-
 naque in ignem considerent, solum Mefitis templum stetit ante
 moenia, loco seu numine defensum.

34. Hic exitus Cremonae anno ducentesimo octogesimo
 sexto a primordio sui. condita erat Ti. Sempronio P. Cor-
 nelio consulibus, ingruente in Italiam Annibale, propugnacu-
 lum adversus Gallos trans Padum agentes et si qua alia vis
 5 per Alpes rueret. igitur numero colonorum, opportunitate
 fluminum, ubere agri, adnexu conubiisque gentium adolevit
 floruitque, bellis externis intacta, civilibus infelix. Antonius

pudore flagitii, crebrescente invidia, edixit ne quis Cremonensem captivom detineret. inritamque praedam militibus effecerat consensus Italiae, emptionem talium mancipiorum aspernantis: occidi coepere; quod ubi enotuit, a propinquis adfinibusque occulte redemptabantur. mox rediit Cremonam reliquus populus: reposita fora templaque magnificentia municipum; et Vespasianus hortabatur.

35. Ceterum adsidere sepultae urbis ruinis noxia tabo humus haud diu permisit. ad tertium lapidem progressi vagos paventesque Vitellianos, sua quemque apud signa, componunt; et victae legiones ne manente adhuc civili bello ambigue agerent, per Illyricum dispersae. in Britanniam inde et Hispanias nuntios famamque, in Galliam Iulium Calenum tribunum, in Germaniam Alpinium Montanum praefectum cohortis, quod hic Trevir, Calenus Haeduus, uterque Vitelliani fuerant, ostentui misere. simul transitus Alpium praesidiis occupati, suspecta Germania, tamquam in auxilium Vitellii adcingeretur.

36. At Vitellius profecto Caecina, cum Fabium Valentem paucis post diebus ad bellum impulisset, curis luxum obtendebat: non parare arma, non adloquio exercitioque militem firmare, non in ore volgi agere, sed umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus si cibum suggeras, iacent torpentque, praeterita instantia futura pari oblivione dimiserat. atque illum in nemore Aricino desidem et marcen-tem proditio Lucilii Bassi ac defectio classis Ravennatis perculit; nec multo post de Caecina adfertur mixtus gaudio dolor, et descivisse et ab exercitu vinctum. plus apud socordem animum laetitia quam cura valuit. multa cum exsultatione in urbem revectus frequenti contione pietatem militum laudibus cumulat; Publilium Sabinum praetorii praefectum ob amicitiam Caecinae vinciri iubet; substituto in locum eius Alfeno Varo.

37. Mox senatum composita in magnificentiam oratione adlocutus, exquisitis patrum adulationibus attollitur. initium atrocis in Caecinam sententiae a L. Vitellio factum; dein ceteri composita indignatione, quod consul rem publicam, dux imperatorem, tantis opibus tot honoribus cumulatus amicum prodidisset, velut pro Vitellio conquerentes, suum dolorem

proferebant. nulla in oratione cuiusquam erga Flavianos duces obtrectatio: errorem imprudentiamque exercituum culpantes, Vespasiani nomen suspensi et vitabundi circumibant, nec defuit qui unum consulatus diem (is enim in locum Caecinae supererat) magno cum inrisu tribuentis accipientisque eblandiretur. pridie kalendas Novembris Rosius Regulus iniit eiuravitque. adnotabant periti numquam antea non abrogato magistratu neque lege lata alium subfectum; nam consul uno die et ante fuerat Caninius Rebilus C. Caesare dictatore, cum belli civilis praemia festinarentur.

38. Nota per eos dies Iunii Blaesi mors et famosa fuit, de qua sic accepimus. gravi corporis morbo aeger Vitellius Servilianis hortis turrim vicino sitam conlucere per noctem crebris luminibus animadvertit. sciscitanti causam apud Caecinam Tuscum epulari multos, praecipuum honore Iunium Blaesum nuntiatur; cetera in maius, de apparatu et solutis in lasciviam animis. nec defuere qui ipsum Tuscum et alios, sed criminosis Blaesum incusarent, quod aegro principe laetos dies ageret. ubi asperatum Vitellium et posse Blaesum perverti satis patuit iis, qui principum offensas acriter speculantur, datae L. Vitellio delationis partes. ille infensus Blaeso aemulatione prava, quod eum omni dedecore maculosum egregia fama anteibat, cubiculum imperatoris reserat, filium eius sinu complexus et genibus accidens. causam confusionis quaerenti, non se proprio metu nec sui anxium, sed pro fratre, pro liberis fratris preces lacrimasque attulisse. frustra Vespasianum timeri, quem tot Germanicae legiones, tot provinciae virtute ac fide, tantum denique terrarum ac maris immensis spatiis arceat: in urbe ac sinu cavendum hostem, Iunios Antoniosque avos iactantem, qui se stirpe imperatoria, comem ac magnificum militibus ostendet. versas illuc omnium mentes, dum Vitellius amicorum inimicorumque neglegens fovet aemulum principis labores e convivio prospectantem. reddendam pro intempestiva laetitia maestam et funebrem noctem, qua sciat et sentiat vivere Vitellium et imperare, et si quid fato accidat, filium habere.

39. Trepidanti inter scelus metumque, ne dilata Blaesi mors maturam perniciem, palam iussa atrocem invidiam fer-

ret, placuit veneno grassari; addidit facinori fidem notabili gaudio, Blaesum visendo. quin et audita est saevissima Vitellii vox, qua se (ipsa enim verba referam) pavisse oculos ⁵ spectata inimici morte iactavit. Blaeso super claritatem natalium et elegantiam morum fidei obstinatio fuit. integris quoque rebus a Caecina et primoribus partium iam Vitellium asperrantibus ambitus abnuere perseveravit. sanctus, inturbidus, nullius repentini honoris, adeo non principatus appetens, parum effugerat ne dignus crederetur. ¹⁰

40. Fabius interim Valens multo ac molli concubinarum spadonumque agmine segnius quam ad bellum incedens, proditam a Lucilio Basso Ravennatem classem perniciousis nuntiis accepit. et si coeptum iter properasset, nutantem Caecinam praevenire aut ante discrimen pugnae adsequi legiones ⁵ potuisset; nec deerant qui monerent, ut cum fidissimis per occultos tramites vitata Ravenna Hostiliam Cremonamve pergeret. aliis placebat accitis ex urbe praetoriis cohortibus valida manu perrumpere: ipse inutili cunctatione agendi tempora consultando consumpsit; mox utrumque consilium ¹⁰ asperrantibus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis nec providit.

41. Missis ad Vitellium literis auxilium postulat. veneres tres cohortes cum ala Britannica, neque ad fallendum aptus numerus neque ad penetrandum. sed Valens ne in tanto quidem discrimine infamia caruit, quo minus rapere illicitas voluptates adulteriisque ac stupris polluere hospitum domus ⁵ crederetur: aderant vis et pecunia et ruentis fortunae novissima libido. adventu demum peditum equitumque pravitas consilii patuit, quia nec vadere per hostes tam parva manu poterat, etiam si fidissima foret, nec integram fidem attulerant; pudor tamen et praesentis ducis reverentia morabatur, ¹⁰ haud diuturna vincla apud pavidos periculorum et dedecoris securos. eo metu cohortes Ariminum praemittit, alam tueri terga iubet: ipse paucis, quos adversa non mutaverant, comitantibus flexit in Umbriam atque inde Etruriam, ubi cognito pugnae Cremonensis eventu non ignavum ¹⁵ et, si provenisset, atrox consilium iniit, ut arreptis navibus in quamcumque partem Narbonensis provinciae egressus

Gallias et exercitus et Germaniae gentes novumque bellum cieret.

42. Digresso Valente trepidos, qui Ariminum tenebant, Cornelius Fuscus, admoto exercitu et missis per proxima litorum Liburnicis, terra marique circumvenit: occupantur plana Umbriae et qua Picens ager Hadria adluitur. omnisque Italia inter Vespasianum ac Vitellium Appenninis iugis dividebatur. Fabius Valens e sinu Pisano segnitia maris aut adversante vento portum Herculis Monoeci depellitur. haud procul inde agebat Marius Maturus Alpium maritimarum procurator, fidus Vitellio, cuius sacramentum cunctis circa hostilibus nondum
 10 exuerat. is Valentem comiter exceptum, ne Galliam Narbonensem temere ingrederetur, monendo terruit; simul ceterorum fides metu infracta.

43. Namque circumiectas civitates procurator Valerius Paulinus, strenuus militiae et Vespasiano ante fortunam amicus, in verba eius adegerat; concitisque omnibus, qui ex auctorati a Vitellio bellum sponte sumebant, Foroiuliensem coloniam, claustra maris, praesidio tuebatur, eo gravior auctor, quod Paulino patria Forum Iuli et honos apud praetorianos, quorum quondam tribunus fuerat, ipsique pagani favore municipali et futurae potentiae spe iuvare partes ad-
 10 nitebantur. quae ut paratu firma et aucta rumore apud varios Vitellianorum animos increbrueret, Fabius Valens cum quatuor speculatoribus et tribus amicis, totidem centurionibus, ad naves regreditur; Maturum ceterisque remanere et in verba Vespasiani adigi volentibus fuit. ceterum ut mare tutius Va-
 15 lenti quam litora aut urbes, ita futuri ambiguus et magis quid vitaret quam cui fideret certus, adversa tempestate Stoechas Massiliensium insulas defertur. ibi eum missae a Paulino Liburnicae oppressere.

44. Capto Valente cuncta ad victoris opes conversa, initio per Hispaniam a prima Adiutrice legione orto, quae memoria Othonis infensa Vitellio decumam quoque ac sextam traxit. nec Galliae cunctabantur. at Britanniam
 5 vetus erga Vespasianum favor, quod illic secundae legioni a Claudio praepositus et bello clarus egerat, non sine motu adiunxit ceterarum, in quibus plerique centuriones ac mi-

lites a Vitellio provecti expertum iam principem anxii mutabant.

45. Ea discordia et crebris belli civilis rumoribus Britannii sustulere animos auctore Venutio, qui super insitam ferociam et Romani nominis odium propriis in Cartimanduum reginam stimulis accendebatur. Cartimandua Brigantibus imperitabat, pollens nobilitate; et auxerat potentiam, postquam capto per dolum rege Carataco instruxisse triumphum Claudii Caesaris videbatur. inde opes et rerum secundarum lux: spreto Venutio (is fuit maritus) armigerum eius Vellocatum in matrimonium regnumque accepit. concussa statim flagitio domus: pro marito studia civitatis, pro adultero libido reginae et saevitia. igitur Venutius accitis auxiliis, simul ipsorum Brigantum defectione in extremum discrimen Cartimanduum adduxit. tum petita a Romanis praesidia. et cohortes alaeque nostrae variis proeliis, exemere tamen periculo reginam; regnum Venutio, bellum nobis relictum. 15

46. Turbata per eosdem dies Germania; et socordia ducum, seditione legionum, externa vi, perfidia sociali prope adflicta Romana res. id bellum cum causis et eventibus (etenim longius provectum est) mox memorabimus. mota et Dacorum gens numquam fida, tunc sine metu, abducto e Moesia exercitu. sed prima rerum quieti speculabantur: ubi flagrare Italiam bello, cuncta in vicem hostilia accepere, expugnatis cohortium alarumque hibernis utraque Danuvii ripa potiebantur. iamque castra legionum excindere parabant, ni Mucianus sextam legionem opposuisset, Cremonensis victoriae gnarus, ac ne externa moles utrimque ingrueret, si Dacus Germanusque diversi inrupissent. adfuit, ut saepe alias, fortuna populi Romani, quae Mucianum viresque orientis illuc tulit, et quod Cremonae interim transegimus. Fonteius Agrippa ex Asia (pro consule eam provinciam annuo imperio tenuerat) Moesiae praepositus est, additis copiis e Vitelliano exercitu, quem spargi per provincias et externo bello inligari pars consilii pacisque erat. 15

47. Nec ceterae nationes silebant. subita per Pontum arma barbarum mancipium, regiae quondam classis praefectus, moverat. is fuit Anicetus Polemonis libertus, prae-

potens olim, et postquam regnum in formam provinciae verterat, mutationis inpatiens. igitur Vitellii nomine adscitis gentibus quae Pontum adcolunt, corrupto in spem rapinarum egentissimo quoque, haud temnendae manus ductor, Trapezuntem vetusta fama civitatem, a Graecis in extremo Ponticae orae conditam, subitus inrupit. caesa ibi cohors, regium
 10 auxilium olim; mox donati civitate Romana signa armaque in nostrum modum, desidiam licentiamque Graecorum retinebant. classi quoque faces intulit, vacuo mari eludens, quia lectissimas Liburnicarum omnemque militem Mucianus Byzantium adegerat: quin et barbari contemptim vagabantur, fabricatis repente navibus. camaras vocant artis lateribus latam
 15 alvom sine vinculo aeris aut ferri conexam; et tumido mari, prout fluctus attollitur, summa navium tabulis augent, donec in modum tecti claudantur. sic inter undas volvuntur, pari utrimque prora et mutabili remigio, quando hinc vel illinc
 20 appellere indiscretum et innoxium est.

48. Advertit ea res Vespasiani animum, ut vexillarios e legionibus ducemque Viridium Geminum, spectatae militiae, deligeret. ille inconpositum et praedae cupidine vagum hostem adortus coegit in naves; effectisque raptim Liburnicis
 5 adsequitur Anicetum in ostio fluminis Chobi, tutum sub Sedochezorum regis auxilio, quem pecunia donisque ad societatem perpulerat. ac primo rex minis armisque supplicem tueri: postquam merces proditionis aut bellum ostendebatur, fluxa, ut est barbaris, fide pactus Aniceti exitium perfugas
 10 tradidit, belloque servili finis inpositus.

Laetum ea victoria Vespasianum, cunctis super vota fluentibus, Cremonensis proelii nuntius in Aegypto adsequitur. eo properantius Alexandriam pergit, ut fracto Vitellii exercitu urbem quoque externae opis indigam fame urgueret.
 15 namque et Africam, eodem latere sitam, terra marique invadere parabat, clausis annonae subsidiis inopiam ac discordiam hosti factururus.

49. Dum hac totius orbis nutatione fortuna imperii transit, Primus Antonius nequaquam pari innocentia post Cremonam agebat, satis factum bello ratus et cetera ex facili, seu felicitas in tali ingenio avaritiam superbiam ceteraque

occulta mala patefecit. ut captam Italiam persultare, ut suas legiones colere; omnibus dictis factisque viam sibi ad potentiam struere. utque licentia militem inbueret, interfectorum centurionum ordines legionibus offerebat. eo suffragio turbidissimus quisque delecti; nec miles in arbitrio ducum, sed duces militari violentia trahebantur. quae seditiosa et cor-rumpendae disciplinae mox in praedam vertebat, nihil adventantem Mucianum veritus, quod exitiosius erat quam Vespasianum sprevisse.

50. Ceterum propinqua hieme et umentibus Pado campis expeditum agmen incedere. signa aquilaeque victricium legionum, milites vulneribus aut aetate graves, plerique etiam integri Veronae relictis: sufficere cohortes alaeque et e legionibus lecti profligato iam bello videbantur. undecuma legio sese adiunxerat, initio cunctata, sed prosperis rebus anxia quod defuisset; sex milia Delmatarum, recens dilectus, comitabantur; ducebat Pompeius Silvanus consularis; vis consiliorum penes Annium Bassum legionis legatum. is Silvanum socordem bello et dies rerum verbis terentem specie obsequii regebat et ad omnia quae agenda forent quieta cum industria aderat. ad has copias e classicis Ravennatibus, legionariam militiam poscentibus, optimus quisque adsciti: classem Delmatae supplevere. exercitus ducesque ad Fanum Fortunae iter sistunt, de summa rerum cunctantes, quod motas ex urbe praetorias cohortes audierant et teneri praesidiis Appenninum rebantur; et ipsos in regione bello attrita inopia et seditiosae militum voces terrebant, clavarium [donativi nomen est] flagitantium. nec pecuniam aut frumentum providerant, et festinatio atque aviditas praepediebant, dum quae accipi poterant rapiuntur.

51. Celeberrimos auctores habeo, tantam victoribus adversus fas nefasque inreverentiam fuisse, ut gregarius eques occisum a se proxima acie fratrem professus praemium a ducibus petierit. nec illis aut honorare eam caedem ius hominum aut ulcisci ratio belli permittebat. distulerant tamquam maiora meritum quam quae statim exsolverentur; nec quicquam ultra traditur. ceterum et prioribus civium bellis parscelus inciderat. nam proelio, quo apud Ianiculum adversus

Cinnam pugnatum est, Pompeianus miles fratrem suum, dein
 10 cognito facinore se ipse interfecit, ut Sisenna memorat:
 tanto acrior apud maiores, sicut virtutibus gloria, ita flagitiis
 paenitentia fuit. sed haec aliaque ex vetere memoria petita,
 quotiens res locusque exempla recti aut solacia mali poscet,
 haud absurde memorabimus.

52. Antonio ducibusque partium praemitti equites omnem-
 que Umbriam explorari placuit, si qua Appennini iuga clemen-
 tius adirentur; acciri aquilas signaque et quidquid Veronae
 militum foret, Padumque et mare commeatibus compleri.
 5 erant inter duces qui necterent moras: quippe nimius iam
 Antonius, et certiora ex Muciano sperabantur. namque Mu-
 cianus tam celeri victoria anxius, et ni praesens urbe pote-
 retur; expertem se belli gloriaeque ratus, ad Primum et Varum
 media scriptitabat, instandum coeptis aut rursus cunctandi
 10 utilitates edisserens, atque ita compositus, ut ex eventu rerum
 adversa abnueret vel prospera agnosceret. Plotium Gri-
 phum, nuper a Vespasiano in senatorium ordinem adscitum
 ac legioni praepositum, ceterosque sibi fidos apertius mo-
 nuit, hique omnes de festinatione Primi ac Vari sinistre et
 15 Mucianovolentia rescripsere. quibus epistulis Vespasiano
 missis effecerat, ut non pro spe Antonii consilia factaque
 eius aestimarentur.

53. Aegre id pati Antonius et culpam in Mucianum con-
 ferre, cuius criminationibus evluissent pericula sua; nec ser-
 monibus temperabat, inmodicus lingua et obsequii insolens.
 literas ad Vespasianum composuit iactantius quam ad prin-
 5 cipem, nec sine occulta in Mucianum insectatione: se Pan-
 nonicas legiones in arma egisse; suis stimulis excitos Moe-
 siae duces, sua constantia perruptas Alpes, occupatam Ita-
 liam, intersaepta Germanorum Raetorumque auxilia. quod
 discordes dispersasque Vitellii legiones equestri procella,
 10 mox peditum vi per diem noctemque fudisset, id pulcherri-
 mum et sui operis. casum Cremonae bello inputandum: ma-
 iore damno, plurium urbium excidiis veteres civium discor-
 dias rei publicae stetisse. non se nuntiis neque epistulis, sed
 manu et armis imperatori suo militare; neque officere gloriae
 15 eorum qui Daciam interim composuerint: illis Moesiae pacem,

sibi salutem securitatemque Italiae cordi fuisse; suis exhortationibus Gallias Hispaniasque, validissimam terrarum partem, ad Vespasianum conversas. sed cecidisse in inritum labores, si praemia periculorum soli adsequantur qui periculis non adhaerint. nec sefellere ea Mucianum; inde graves similitates, quas Antonius simplicius, Mucianus callide eoque inplacabilius nutriebat.

54. At Vitellius fractis apud Cremonam rebus nuntios cladis occultans stulta dissimulatione remedia potius malorum quam mala differebat. quippe contenti consultantique supererant spes viresque: cum e contrario laeta omnia fingeret, falsis ingravescebat. mirum apud ipsum de bello silentium; prohibiti per civitatem sermones, eoque plures ac, si liceret, vere narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgaverant. nec duces hostium augendae famae deerant, captos Vitellii exploratores circumductosque, ut roboram victoris exercitus noscerent, remittendo; quos omnis Vitellius secreto percontatus interfici iussit. notabili constantia centurio Iulius Agrestis, post multos sermones quibus Vitellium ad virtutem frustra accendebat, perpulsi ut ad vires hostium spectandas quaeque apud Cremonam acta forent ipse mitteretur. nec exploratione occulta fallere Antonium temptavit, sed mandata imperatoris suumque animum professas, ut cuncta viseret postulat. missi qui locum proelii, Cremonae vestigia, captas legiones ostenderent. Agrestis ad Vitellium remeavit abnuentique vera esse quae adferret atque ultro corruptum arguenti 'quando quidem' inquit 'magno documento opus est, nec alius iam tibi aut vitae aut mortis meae usus, dabo cui credas.' atque ita digressus voluntaria morte dicta firmavit. quidam iussu Vitellii interfectum, de fide constantiaque eadem tradidere.

55. Vitellius, ut e somno excitus, Iulium Priscum et Aifenum Varum cum quattuordecim praetoriis cohortibus et omnibus equitum alis obsidere Appenninam iubet; secuta e classicis legio. tot milia armatorum, lecta equis virisque, si dux alias foret, inferendo quoque bello satis pollebant. ceterae cohortes ad tuendam urbem L. Vitellio fratri datae: ipse nihil e solito luxu remittens et diffidentia properus festinare comitia, quibus consules in multos annos destinabat; foedera

sociis, Latium externis dilargiri; his tributa dimittere, alios
 10 immunitatibus iuvare; denique nulla in posterum cura lace-
 rare imperium. sed vulgus ad magnitudinem beneficiorum
 hiabat, stultissimus quisque pecuniis mercabatur, apud sa-
 pientes cassa habebantur, quae neque dari neque accipi salva
 re publica poterant. tandem flagitante exercitu, qui Mevaniam
 15 insederat, magno senatorum agmine, quorum multos ambi-
 tione, plures formidine trahebat, in castra venit, incertus animi
 et infidis consiliis obnoxius.

56. Contionanti — prodigiosum dictu — tantum foedarum
 volucrum supervolavit, ut nube atra diem obtenderent. ac-
 cessit dirum omen, profugus altaribus taurus disiecto sacri-
 ficii apparatu, longe, nec ut feriri hostias mos est, confossus.
 5 sed praecipuum ipse Vitellius ostentum erat, ignarus militiae,
 inprovidus consilii, quis ordo agminis, quae cura explorandi,
 quantus urguendo trahendove bello modus, alios rogans, et
 ad omnis nuntios voltu quoque et incessu trepidus, dein tem-
 mulentus. postremo taedio castrorum et audita defectione
 10 Misenensis classis Romam revertit, recentissimum quodque
 vulnus pavens, summi discriminis incuriosus. nam cum trans-
 gredi Appenninum integro exercitus sui robore et fessos
 hieme atque inopia hostes adgredi in aperto foret, dum dis-
 pergit vires, acerrimum militem et usque in extrema obstina-
 15 tum trucidandum capiendumque tradidit, peritissimis centu-
 rionum dissentientibus et, si consulerentur, vera dicturis.
 arcuere eos intimi amicorum Vitellii, ita formati principis
 auribus, ut aspere quae utilia, nec quicquam nisi iucundum
 et laesurum acciperet.

57. Sed classem Misenensem (tantum civilibus discordiis
 etiam singulorum audacia valet) Claudius Faventinus centurio
 per ignominiam a Galba dimissus ad defectionem traxit, fictis
 Vespasiani epistulis pretium proditionis ostentans. praerat
 5 classi Claudius Apollinaris, neque fidei constans neque stre-
 nuus in perfidia; et Apinius Tiro praetura functus ac tum
 forte Minturnis agens ducem se defectoribus obtulit. a quibus
 municipia coloniaequae impulsae, praecipuo Puteolanorum in
 Vespasianum studio, contra Capua Vitellio fida, municipalem
 10 aemulationem bellis civilibus miscebant. Vitellius Claudium

Iulianum (is nuper classem Misenensem molli imperio rexerat) permulcendis militum animis delegit; data in auxilium urbana cohors et gladiatores, quibus Iulianus praeerat. ut conlata utrimque castra, haud magna cunctatione Iuliano in partes Vespasiani transgresso, Tarracinam occupavere, moenibus 15 situque magis quam ipsorum ingenio tutam.

58. Quae ubi Vitellio cognita, parte copiarum Narniae cum praefectis praetorii relicta L. Vitellium fratrem cum sex cohortibus et quingentis equitibus ingruenti per Campaniam bello opposuit. ipse aeger animi studiis militum et clamoribus populi arma poscentis refovebatur, dum vulgus ignavum 5 et nihil ultra verba ausurum falsa specie exercitum et legiones appellat. hortantibus libertis (nam amicorum eius quanto quis clarior, minus fidus) vocari tribus iubet, dantes nomina sacramento adigit. superfluente multitudine curam dilectus in consules partitur; servorum numerum et pondus argenti 10 senatoribus indicit. equites Romani obtulere operam pecuniasque, etiam libertinis idem munus ultro flagitantibus. ea simulatio officii a metu profecta verterat in favorem; ac plerique haud perinde Vitellium quam casum locumque principatus miserabantur. nec deerat ipse voltu voce lacrimis misericordiam elicere, largus promissis, et quae natura trepidantium est, inmodicus. quin et Caesarem se dici voluit, aspernatus antea, sed tunc superstitione nominis, et quia in metu consilia prudentium et vulgi rumor iuxta audiuntur. ceterum ut omnia inconsulti impetus coepta initiis valida 20 spatio languescunt, dilabi paulatim senatores equitesque, primo cunctanter et ubi ipse non aderat, mox contemptim et sine discrimine, donec Vitellius pudore inriti conatus quae non dabantur remisit.

59. Ut terrorem Italiae possessa Mevania ac velut renatum ex integro bellum intulerat, ita haud dubium erga Flavianas partes studium tam pavidus Vitellii discessus addidit. erectus Samnis Paelignusque et Marsi aemulatione, quod Campania praevenisset, ut in novo obsequio, ad cuncta belli munia acres erant. sed foeda hieme per transitum Appennini conflictatus exercitus; et vix quieto agmine nives eluctantibus patuit, quantum discriminis adeundum foret, ni Vitellium

retro fortuna vertisset, quae Flavianis ducibus non minus
 10 saepe quam ratio adfuit. obvium illic **Petillum Cerialem** ha-
 buere, agresti cultu et notitia locorum custodias Vitellii ela-
 psam. propinqua adfuit Ceriali cum Vespasiano, nec ipse
 inglorius militiae, eoque inter duces adsumptus est. Flavio
 quoque Sabino ac Domitiano patuisse effugium multi tradi-
 15 dere; et missi ab Antonio nuntii per varias fallendi artes
 penetrabant, locum ac praesidium monstrantes. Sabinus in-
 habilem labori et audaciae valetudinem causabatur: Domi-
 tiano aderat animus, sed custodes a Vitellio additi, quam-
 quam se socios fugae promitterent, tamquam insidiantes
 20 timebantur. atque ipse Vitellius respectu suarum necessitu-
 dinum nihil in Domitianum atrox parabat.

60. Duces partium ut **Carsulas** venire, paucos ad re-
 quietem dies sumunt, donec aquilae signaque legionum adse-
 querentur. et locus ipse castrorum placebat, late prospectans,
 tuto copiarum adgestu, florentissimis pone tergum municipiis;
 5 simul colloquia cum Vitellianis decem milium spatio distan-
 tibus et proditio sperabatur. aegre id pati miles, et victoriam
 malle quam pacem; ne suas quidem legiones opperiebantur,
 ut praedae quam periculorum socias. vocatos ad contionem
 Antonius docuit esse adhuc Vitellio vires, ambiguas, si deli-
 10 berarent, acres, si desperassent. initia bellorum civilium
 fortunae permittenda: victoriam consiliis et ratione perfici.
 iam **Misenensem** classem et pulcherrimam Campaniae oram
 descivisse, nec plus e toto terrarum orbe reliquum Vitellio
 quam quod inter **Tarracinam Narniamque** iaceat. satis gloriae
 15 proelio **Cremonensi** partum, et exitio **Cremonae** nimium in-
 vidiae: ne concupiscerent Romam capere potius quam ser-
 vare. maiora illis praemia, et multo maximum decus, si in-
 columitatem senatui populoque Romano sine sanguine quae-
 sissent. his ac talibus mitigati animi.

61. Nec multo post legiones venire. et terrore famaue
 aucti exercitus Vitellianae cohortes nutabant, nullo in bellum
 adhortante, multis ad transitionem, qui suas centurias tur-
 masque tradere, donum victori et sibi in posterum gratiam,
 5 certabant. per eos cognitum est **Interamnem** proximis campis
 praesidio **quadringentorum** equitum teneri. missus extemplo

Varus cum expedita manu paucos repugnantium interfecit; plures abiectis armis veniam petivere. quidam in castra refugi cuncta formidine implebant, augendo rumoribus virtutem copiasque hostium, quo amissi praesidii dedecus lenirent. 10 nec ulla apud Vitellianos flagitii poena, et praemiis defectorum versa fides, ac reliquum perfidiae certamen. crebra transfugia tribunorum centurionumque; nam gregarius miles indueratur pro Vitellio, donec Priscus et Alfenus desertis castris ad Vitellium regressi pudore prodicionis cunctos exsolverent. 15

62. Isdem diebus Fabius Valens Urbini in custodia interficitur. caput eius Vitellianis cohortibus ostentatum, ne quam ultra spem foverent; nam pervasisse in Germanias Valentem et veteres illic novosque exercitus ciere credebant: visa caede in desperationem versi. et Flavianus exercitus inmane quantum *aucto* animo exitium Valentis ut finem belli accepit. natus erat Valens Anagninae equestri familia, procax moribus neque absurdus ingenio, *ni* famam urbanitatis per lasciviam peteret. ludicro Iuvenalium sub Nerone velut ex necessitate, mox sponte mimos actitavit, scite magis quam probe. legatus 10 legionis et fovit Verginium, et infamavit. Fonteium Capitonem corruptum, seu quia corrumpere nequiverat, interfecit. Galbae proditor, Vitellio fidus et aliorum perfidia inlustratus.

63. Abrupta undique spe Vitellianus miles transiturus in partes, idque non sine decore, sed sub signis vexillisque in subiectos Narniae campos descendere. Flavianus exercitus, ut ad proelium intentus ornatusque, densis circa viam ordinibus adstiterat. accepti in medium Vitelliani, et circumdatos Primus Antonius clementer adloquitur: pars Narniae, pars Interamnae subsistere iussi. relictas simul e victricibus legiones, neque quiescentibus graves et adversus contumaciam validas. non omisere per eos dies Primus ac Varus crebris nuntiis salutem et pecuniam et secreta Campa- 10 niae offerre Vitellio, si postis armis seque ac liberos suos Vespasiano permisisset. in eundem modum et Mucianus composuit epistulas; quibus plerumque fidere Vitellius, ac de numero servorum, electione litorum loqui. tanta torpedo invaserat animum, ut, si principem eum fuisse ceteri non me- 15 minissent, ipse oblivisceretur.

64. At primores civitatis Flavium Sabinum praefectum urbis secretis sermonibus incitabant, victoriae famaеque partem capesseret: esse illi proprium militem cohortium urbanarum, nec defuturas vigilum cohortes, servitia ipsorum, fortunam partium, et omnia prona victoribus: ne Antonio Varoque de gloria concederet. paucas Vitellio cohortes et maestis undique nuntiis trepidas; populi mobilem animum et, si ducem se praeuisset, easdem illas adulationes pro Vespasiano fore; ipsum Vitellium ne prosperis quidem parem, adeo ruentibus debilitatum. gratiam patrati belli penes eum qui urbem occupasset: id Sabino convenire, ut imperium fratri reservaret, id Vespasiano, ut ceteri post Sabinum haberentur.

65. Haudquaquam erecto animo eas voces accipiebat, invalidus senecta; sed erant qui occultis suspicionibus incenserent, tamquam invidia et aemulatione fortunam fratris moraretur. namque Flavius Sabinus aetate prior privatis utriusque rebus auctoritate pecuniaque Vespasianum anteibat, et credebatur adfectam eius fidem parce iuvisse domo agrisque pignori acceptis; unde, quamquam manente in speciem concordia, offensarum operta metuebantur. melior interpretatio, mitem virum abhorrere a sanguine et caedibus, eoque crebris cum Vitellio sermonibus de pace ponendis per condicionem armis agitare. saepe domi congressi, postremo in aede Apollinis, ut fama fuit, pepigere. verba vocesque duos testes habebant, Cluvium Rufum et Silium Italicum: voltus procul visentibus notabantur, Vitellii proiectus et degener, Sabinus non insultans et miseranti propior.

66. Quod si tam facile suorum mentes flexisset Vitellius quam ipse cesserat, incruentam urbem Vespasiani exercitus intrasset. ceterum ut quisque Vitellio fidus, ita pacem et condiciones abnuebant, discrimen ac dedecus ostentantes, et fidem in libidine victoris. nec tantam Vespasiano superbiam, ut privatum Vitellium pateretur; ne victos quidem laturos: ita periculum ex misericordia. ipsum sane senem et prosperis adversisque satiatum: sed quod nomen, quem statum filio eius Germanico fore? nunc pecuniam et familiam et beatos Campaniae sinus promitti: set ubi imperium Vespasianus invaserit, non ipsi, non amicis eius, non denique exerciti-

bus securitatem nisi extincto aemulatore redituram. Fabium illis Valentem captivum et casibus dubiis reservatum praegravem fuisse nedum Primus ac Fuscus et specimen partium Mucianus ullam in Vitellium nisi occidendi licentiam habeant. 15 non a Caesare Pompeium, non ab Augusto Antonium incolumes relictos, nisi forte Vespasianus altiores spiritus gerat, Vitelli cliens, cum Vitellius collega Claudio foret. quin, ut censuram patris, ut tres consulatus, ut tot egregiae domus honores deceret, desperatione saltem in audaciam accingeretur. 20 perstare militem, superesse studia populi; denique nihil atrocius eventurum quam in quod sponte ruant. moriendum victis, moriendum deditis: id solum referre, novissimum spiritum per ludibrium et contumelias effundant an per virtutem.

25

67. Surdae ad fortia consilia Vitellio aures: obruebatur animus miseratione curaque, ne pertinacibus armis minus placabilem victorem relinqueret coniugi ac liberis. erat illi et fessa aetate parens; quae tamen paucis ante diebus opportuna morte excidium domus praevenit, nihil principatu filii adsecuta nisi luctum et bonam famam. XV kalendas Ianuarias audita defectione legionis cohortiumque, quae se Narniae dediderant, pullo amictu Palatio degreditur, maesta circum familia; ferebatur lecticula parvulus filius, velut in funebrem pompam: voces populi blandae et intempestivae, miles 10 minaci silentio.

68. Nec quisquam adeo rerum humanarum inmemor quem non commoveret illa facies, Romanum principem et generis humani paulo ante dominum relicta fortunae suae sede per populum, per urbem exire de imperio. nihil tale viderant, nihil audierant. repentina vis dictatorem Caesarem oppresserat, occultae Gaium insidiae; nox et ignotum rus fugam Neronis absconderant; Piso et Galba tamquam in acie cecidere: in sua contione Vitellius, inter suos milites, prospectantibus etiam feminis, pauca et praesenti maestitiae congruentia locutus, cedere se pacis et rei publicae causa — 10 retinerent tantum memoriam sui, fratremque et coniugem et innoxiam liberorum aetatem miserarentur —, simul filium protendens, modo singulis modo universis commendans,

postremo fletu praepediente adstanti consuli (Caecilius
 15 Simplex erat) exsolutum a latere pugionem, velut ius necis
 vitaeque civium, reddebat. aspernante consule, reclamanti-
 bus qui in contione adstiterant, ut in aede Concordiae posi-
 turus insignia imperii domumque fratris petiturus discessit.
 maior hinc clamor obsistentium penetibus privatis, in Pala-
 20 tium vocantium. interclusum aliud iter, idque solum quo in
 sacram viam pergeret patebat: tum consilii inops in Palatium
 rediit.

69. Praevenerat rumor eivari ab eo imperium, scripse-
 ratque Flavius Sabinus cohortium tribunis ut militem cohi-
 berent. igitur tamquam omnis res publica in Vespasiani
 sinum cecidisset, primores senatus et plerique equestri or-
 3 dinis omnisque miles urbanus et vigiles domum Flavii Sabini
 complevere. illuc de studiis volgi et minis Germanicarum
 cohortium adfertur. longius iam progressus erat, quam ut
 regredi posset; et suo quisque metu, ne disiectos eoque
 minus validos Vitelliani consecrarentur, cunctantem in arma
 10 impellebant: sed quod in eius modi rebus accidit, consilium
 ab omnibus datum est, periculum pauci sumpserunt. circa
 lacum Fundani descendentes qui Sabinum comitabantur
 armatis occurrunt promptissimi Vitellianorum. modicum ibi
 proelium inprovisto tumultu, sed prosperum Vitellianis fuit.
 15 Sabinus re trepida, quod tutissimum e praesentibus, arcem
 Capitolii insedit mixto milite et quibusdam senatorum equi-
 tumque, quorum nomina tradere haud promptum est, quo-
 niam victore Vespasiano multi id meritum erga partes simu-
 lavere. subierunt obsidium etiam feminae, inter quas maxime
 20 insignis Verulana Gratilla, neque liberos neque propinquos
 sed bellum secuta. Vitellianus miles socordi custodia clausos
 circumdedit; eoque concubia nocte suos liberos Sabinus et
 Domitianum fratris filium in Capitolium accivit, misse per
 neglecta ad Flavianos duces nuntio, qui circumsideri ipsos
 25 et, ni subveniretur, artas res nuntiaret. noctem adeo quietam
 egit, ut digredi sine noxa potuerit: quippe miles Vitellii ad-
 versus pericula ferox, laboribus et vigiliis parum intentus
 erat, et hibernus imber repente fusus oculos auresque im-
 pediebat.

70. Luce prima Sabinus, antequam in vicem hostilia coeptarent, Cornelium Martialem e primipilaribus ad Vitelliam misit cum mandatis et questu quod pacta turbarentur: simulationem prorsus et imaginem deponendi imperii fuisse ad decipiendos tot illustres viros. cur enim e rostris fratris domum, imminentem foro et inritandis hominum oculis, quam Aventinum et penates uxoris petisset? ita privato et omnem principatus speciem vitanti convenisse. contra Vitellium in Palatium, in ipsam imperii arcem regressum; inde armatum agmen emissum, stratam innocentium caedibus celeberrimam 10 urbis partem, ne Capitolio quidem abstineri. togatum nempe se et unum e senatoribus, dum inter Vespasianum ac Vitellium proeliis legionum, captivitatibus urbium, deditioibus cohortium indicatur, iam Hispaniis Germanisque et Britannia desciscensibus, fratrem Vespasiani mansisse in fide, donec 15 ultro ad condiciones vocaretur. pacem et concordiam victis utilia, victoribus tantum pulchra esse. si conventionis paeniteat, non se, quem perfidia deceperit, ferro peteret, non filium Vespasiani vix puberem — quantum occisis uno sene et uno iuvene profici? —: iret obviam legionibus et de summa re- 20 rum illic certaret: cetera secundum eventum proelii cessura. trepidus ad haec Vitellius pauca purgandi sui causa respondit, culpam in militem conferens, cuius nimio ardori inparem esse modestiam suam; et monuit Martialem, ut per secretam aedium partem occulte abiret, ne a militibus internuntius 25 invisae pacis interficeretur: ipse neque iubendi neque vetandi potens, non iam imperator sed tantum belli causa erat.

71. Vix dum regresso in Capitolium Martiale furens miles aderat, nullo duce, sibi quisque auctor. cito agmine forum et imminetia foro templa praetervecti erigunt aciem per adversum collem usque ad primas Capitolinae arcis fores. erant antiquitus porticus in latere clivi dextrae subeuntibus, in quarum tectum egressi saxis tegulisque Vitellianos obruebant. neque illis manus nisi gladiis armatae; et accessere tormenta aut missilia tela longum videbatur: faces in prominentem porticum iecere. et sequebantur ignem ambustasque Capitolii fores penetrassent, ni Sabinus revolsas undique 10 statuas, decora maiorum, in ipso aditu vice muri obiecisset.

tum diversos Capitolii aditus invadunt iuxta lucum asyli et qua Tarpeia rupes centum gradibus aditur. improvisa utraque vis; propior atque acrior per asylum ingruerat. nec sisti
 15 poterant scandentes per coniuncta aedificia, quae, ut in multa pace, in altum edita solum Capitolii aequabant. hic ambigitur, ignem tectis obpugnatores iniecerint, an obsessi, quae crebrior fama, ut nitentes ac progressos depellerent. inde lapsus ignis in porticus adpositas aedibus; mox sustententes
 20 fastigium aquilae vetere ligno traxerunt flammam alueruntque. sic Capitolium clausis foribus indefensum et indireptum conflagravit.

72. Id facinus post conditam urbem luctuosissimum foedissimumque rei publicae populi Romani accidit, nullo externo hoste, propitiis, si per mores nostros liceret, deis, sedem Iovis Optimi Maximi auspicato a maioribus pignus imperii
 5 conditam, quam non Porsenna dedita urbe neque Galli capta temerare potuissent, furore principum excindi. arserat et ante Capitolium civili bello, sed fraude privata: nunc palam obsessum, palam incensum, quibus armorum causis, quo tantae cladis pretio? stetit, dum pro patria bellavimus. voverat
 10 Tarquinius Priscus rex bello Sabino, ieceratque fundamenta spe magis futurae magnitudinis quam quo modicae adhuc populi Romani res sufficerent. mox Servius Tullius sociorum studio, dein Tarquinius Superbus capta Suessa Pometia hostium spoliis extruxere. sed gloria operis libertati reservata:
 15 pulsus regibus Horatius Pulvillus iterum consul dedicavit, ea magnificentia quam immensae postea populi Romani opes ornarent potius quam auferent. isdem rursus vestigiis situm est, postquam interiecto quadringentorum quindecim annorum spatio L. Scipione C. Norbano consulibus flagraverat.
 20 curam victor Sulla suscepit, neque tamen dedicavit: hoc solum felicitati eius negatum. Lutatii Catuli nomen inter tanta Caesarum opera usque ad Vitellium mansit. ea tunc aedes cremabatur.

73. Sed plus pavoris obsessis quam obsessores intulit. quippe Vitellianus miles neque astu neque constantia inter dubia indigebat: ex diverso trepidi milites, dux segnibus et velut captus animi non lingua, non auribus competere; neque

alienis consiliis regi, neque sua expedire; huc illuc clamoribus hostium circumagi; quae iusserat vetare, quae vetuerat iubere; mox, quod in perditis rebus accidit, omnes praecipere, nemo exsequi: postremo abiectis armis fugam et fallendi artes circumspectabant. inrumpunt Vitelliani et cuncta sanguine ferro flammisque miscent. pauci militarium virorum, inter quos maxime insignes Cornelius Martialis, Aemilius Pacensis, Casperius Niger, Didius Scaeva, pugnam ausi obtruncantur. Flavium Sabinum inermem neque fugam coeptantem circumsistunt, et Quintium Atticum consulem, umbra honoris et suamet vanitate monstratum, quod edicta in populum pro Vespasiano magna, probrosa adversus Vitellium iecerat. ceteri per varios casus elapsi, quidam servili habitu, alii fide clientium contacti et inter sarcinas abditii. fuere qui excepto Vitellianorum signo, quo inter se noscebantur, ultro rogitantes respondentesse audaciam pro latebra haberent.

74. Domitianus prima inruptione apud aedituum occultatus, sollertia liberti lineo amictu turbae sacrificarum inmixtus ignoratusque, apud Cornelium Primum patrem clientem iuxta Velabrum delituit. ac potiente rerum patre disiecto aeditui contubernio, modicum sacellum Iovi Conservatori aramque posuit casus suos in marmore expressam; mox imperium adeptus Iovi Custodi templum ingens seque in sinu dei sacravit. Sabinus et Atticus onerati catenis et ad Vitellium ducti nequaquam infesto sermone voltuque excipiuntur, frementibus qui ius caedis et praemia navatae operae petebant. clamore a proximis orto sordida pars plebis supplicium Sabini exposcit, minas adulationesque miscet. stantem pro gradibus Palatii Vitellium et preces parantem pervicere ut absisteret: tum confossum conlaceratumque et absciso capite truncum corpus Sabini in Gemonias trahunt.

75. Hic exitus viri haud sane spernendi. quinque et triginta stipendia in re publica fecerat, domi militiaeque clarus. innocentiam iustitiamque eius non argueres; sermonis nimius erat: id unum septem annis quibus Moesiam, duodecim quibus praefecturam urbis obtinuit, calumniatus est rumor. in fine vitae alii segnem, multi moderatum et civium

sanguinis parcum...dere. quod inter omnis constiterit, ante principatum Vespasiani decus domus penes Sabinum erat. caedem eius laetam fuisse Maciano accepimus. ferebant ple-
 10 rique etiam paci consultam dirempta aemulatione inter duos, quorum alter se fratrem imperatoris, alter consortem imperii cogitaret. sed Vitellius consulis supplicium poseenti populo restitit, placatus ac velut vicem reddens, quod interroganti-
 bus quis Capitolium incendisset se reum Atticus obtulerat,
 15 eaque confessione, sive aptum tempori mendacium fuit, invidiam crimenque agnovisse et a partibus Vitellii amoditus videbatur.

76. Isdem diebus L. Vitellius positus apud Feroniam castris excidio Tarracinae imminabat, clausis illic gladiatoribus remigibusque, qui non egredi moenia neque periculum in aperto audebant. praecerat, ut supra memoravimus, Iulia-
 5 nus gladiatoribus, Apollinaris remigibus, lascivia socordiaque gladiatorum magis quam ducum similes. non vigiliis agere, non iatuta moenium firmare: noctu dieque fluxi et amoena litorum personantes, in ministerium luxus dispersis militibus, de bello tantum inter convivia loquebantur. paucos ante dies
 10 discesserat Apinius Tiro, donisque ac pecuniis acerbe per municipia conquirendis plus invidiae quam virium partibus addebat.

77. Interim ad L. Vitellium servus Verginii Capitonis perfugit pollicitusque, si praesidium acciperet, vacuum arcem traditurum, multa nocte cohortes expeditas summis montium iugis super caput hostium sistit. inde miles ad caedem magis quam ad pugnam decurrit. sternunt inermos aut
 5 arma capientes, et quosdam somno excitos, cum tenebris, pavore, sonitu tubarum, clamore hostili turbarentur. pauci gladiatorum resistentes neque iaulti cecidere: ceteri ad naves ruebant, ubi cuncta pari formidine implicabantur, permixtis
 10 paganis, quos nullo discrimine Vitelliani trucidabant. sex Liburnicae inter primum tumultum evasere, in quis praefectus classis Apollinaris; reliquae in litore captae, aut nimio ruentium onere pressas mare hausit. Iulianus ad L. Vitellium perductus et verberibus foedatus in ore eius iugulatur. fuere
 15 qui uxorem L. Vitellii Triariam incesserent, tamquam gladio

militari cincta inter luctum cladesque e . . . natae Tarracinae superbe saeveque egisset. ipse lauream gestae prospere rei ad fratrem misit, percontatus statim regredi se an perdomandae Campaniae insistere iuberet. quod salutare non modo partibus Vespasiani sed rei publicae fuit. nam si recens 20 victoria miles et super insitam pervicaciam secundis ferox Romam contendisset, haud parva mole certatum nec sine exitio urbis foret. quippe L. Vitellio quamvis infami inerat industria; nec virtutibus, ut boni, sed quo modo pessimus quisque, vitiis valebat. 25

78. Dum haec in partibus Vitellii geruntur, digressus Narnia Vespasiani exercitus festos Saturni dies Oriculi per otium agitabat. causa tam pravae morae, ut Mucianum opperirentur. nec defuere qui Antonium suspicionibus arguerent tamquam dolo cunctantem post secretas Vitellii epistulas, 5 quibus consulatum et nubilem filiam et dotales opes pretium prodicionis offerebat. alii ficta haec et in gratiam Muciani composita; quidam omnium id ducum consilium fuisse, ostentare potius urbi bellum quam inferre, quando validissimae cohortes a Vitellio descivissent, et abscisis omnibus praesi- 10 diis cessurus imperio videbatur: sed cuncta festinatione, deinde ignavia Sabini corrupta, qui sumptis temere armis munitissimam Capitolii arcem et ne magnis quidem exerciti- bus expugnabilem adversus tris cohortes tueri nequivisset. haud facile quis uni adsignaverit culpam, quae omnium fuit. 15 nam et Mucianus ambiguis epistulis victores morabatur, et Antonius praepostero obsequio, vel dum regerit invidiam, crimen meruit; ceterique duces dum peractum bellum putant, finem eius insignivere. ne Petilius quidem Cerialis, cum mille equitibus praemissus, ut transversis itineribus per agrum 20 Sabinum Salaria via urbem introiret, satis maturaverat, donec obsessi Capitolii fama cunctos simul exciret.

79. Antonius per Flaminiam ad Saxa rubra multo iam noctis serum auxilium venit. illic interfectum Sabinum, conflagrasse Capitolium, tremere urbem, maesta omnia accepit; plebem quoque et servitia pro Vitellio armari nuntiabatur. et Petilio Ceriali equestre proelium adversum fuerat; namque 5 incautum et tamquam ad victos ruentem Vitelliani, interiectus

equiti pedes, excepere. pugnatum haud procul urbe inter aedificia hortosque et anfractus viarum, quae gnara Vitellianis, inconperta hostibus metum fecerant. neque omnis
 10 eques concors, adiunctis quibusdam qui nuper apud Narniam dediti fortunam partium speculabantur. capitur praefectus alae Iulius Flavianus; ceteri foeda fuga consternantur, non ultra Fidenas secutis victoribus.

80. Eo successu studia populi aucta; vulgus urbanum arma cepit. paucis scuta militaria, plures raptis quod cuique obvium telis signum pugnae exposcunt. agit grates Vitellius et ad tuendam urbem prorumpere iubet. mox vocato
 5 senatu deliguntur legati ad exercitus, ut praetexto rei publicae concordiam pacemque suaderent. varia legatorum sors fuit. qui Petilio Ceriali occurrerant, extremum discrimen adiere, aspernante milite condiciones pacis. vulneratur praetor Arulenus Rusticus: auxit invidiam super violatum legati
 10 praetorisque nomen propria dignatio viri. pulsantur comites, occiditur proximus lictor, dimovere turbam ausus: et ni dato a duce praesidio defensi forent, sacrum etiam inter exterarum gentes legatorum ius ante ipsa patriae moenia civilis rabies usque in exitium temerasset. aequioribus animis accepti sunt
 15 qui ad Antonium venerant, non quia modestior miles, sed duci plus auctoritatis.

81. Miscuerat se legatis Musonius Rufus equestris ordinis, studium philosophiae et placita Stoicorum aemulatus; coeptabatque permixtus manipulis, bona pacis ac belli discrimina disserens, armatos monere. id plerisque ludibrio, pluribus taedio: nec deerant qui propellerent proculcarentque,
 5 ni admonitu modestissimi cuiusque et aliis minitantibus omisisset intempestivam sapientiam. obviae fuere et virgines Vestales cum epistulis Vitellii ad Antonium scriptis: eximi supremo certamini unum diem postulabat: si moram interiecissent, facilius omnia conventura. virgines cum honore dimissae; Vitellio rescriptum Sabini caede et incendio Capitolii dirempta belli commercia.

82. Temptavit tamen Antonius vocatas ad contionem legiones mitigare, ut castris iuxta pontem Mulvium positae postera die urbem ingrederentur. ratio cunctandi, ne aspe-

ratus proelio miles non populo, non senatui, ne templis quidem ac delubris deorum consuleret; sed omnem prolationem 5 ut inimicam victoriae suspectabant; simul fulgentia per colles vexilla, quamquam inbellis populus sequeretur, speciem hostilis exercitus fecerant. tripertito agmine pars, ut adstiterat, Flaminia via, pars iuxta ripam Tiberis incessit; tertium agmen per Salariam Collinae portae propinquabat. plebs in vectis 10 equitibus fusa; miles Vitellianus trinis et ipse praesidiis occurrit. proelia ante urbem multa et varia, sed Flavianis consilio ducum praestantibus saepius prospera. ii tantum conflictati sunt, qui in partem sinistram urbis ad Sallustianos 15 hortos per angusta et lubrica viarum flexerant. superstantes maceris hortorum Vitelliani ad serum usque diem saxis pilisque subeuntes arcebant, donec ab equitibus, qui porta Collina iruperant, circumvenirentur. concurrere et in campo Martio infestae acies. pro Flavianis fortuna et parta totiens victoria: Vitelliani desperatione sola ruebant; et quamquam 20 pulsi, rursus in urbe congregabantur.

83. Aderat pugnantibus spectator populus, utque in ludicro certamine, hos, rursus illos clamore et plausu fovebat. quotiens pars altera inclinasset, abditos in tabernis aut si quam in domum perfugerant, erui iugularique expostulantes parte maiore praedae potiebantur: nam milite ad sanguinem 5 et caedes obverso spolia in volgus cedebant. saeva ac deformis urbe tota facies: alibi proelia et volnera, alibi balineae popinaeque; simul cruor et strues corporum, iuxta scorta et scortis similes; quantum in luxurioso otio libidinum, quidquid in acerbissima captivitate scelerum, prorsus 10 ut eandem civitatem et furere crederes et lascivire. conflixerant et ante armati exercitus in urbe, bis Lucio Sulla, semel Cinna victoribus, nec tunc minus crudelitatis: nunc inhumana securitas et ne minimo quidem temporis voluptates intermissae: velut festis diebus id quoque gaudium accederet, exsultabant, fruebantur, nulla partium cura, malis publicis laeti.

84. Plurimum molis in obpugnatione castrorum fuit, quae acerrimus quisque ut novissimam spem retinebant. eo intentius victores, praecipuo veterum cohortium studio, cun-

cta validissimarum urbium excidiis reperta simul admovent,
 5 testudinem tormenta aggerem facesque, quidquid tot proeliis
 laboris ac periculi hausissent, opere illo consummari clami-
 tantes. urbem senatui ac populo Romano, templa dis red-
 dita: proprium esse militis decus in castris: illam patriam,
 illos penates. ni statim recipiantur, noctem in armis agen-
 10 dam. contra Vitelliani, quamquam numero fatoque dispares,
 inquietare victoriam, morari pacem, domos arasque cruore
 foedare suprema victis solacia amplectebantur. multi semiani-
 mes super turres et propugnacula moenium exspiravere: con-
 volsis portis reliquus globus obtulit se victoribus; et ceci-
 15 dere omnes contrariis vulneribus, versi in hostem: ea cura
 etiam morientibus decori exitus fuit.

Vitellius capta urbe per aversam Palatii partem Aven-
 tinum in domum uxoris sellula defertur, ut si diem latebra
 vitavisset, Tarracinam ad cohortes fratremque perfugeret.
 20 dein mobilitate ingenii et, quae natura pavoris est, cum om-
 nia metuenti praesentia maxime displicerent, in Palatium
 regreditur vastum desertumque, dilapsis etiam infimis servi-
 tiorum aut occursum eius declinantibus. terret solitudo et
 tacentes loci; temptat clausa, inhorrescit vacuis; fessusque
 25 misero errore et pudenda latebra semet occultans ab Iulio
 Placido tribuno cohortis protrahitur. vinctae pone tergum
 manus; laniata veste, foedum spectaculum, ducebatur, multis
 increpantibus, nullo inlacrimante: deformitas exitus miseri-
 cordiam abstulerat. obvius e Germanicis militibus Vitellium
 30 infesto ictu per iram, vel quo maturius ludibrio eximeret, an
 tribunum adpetierit, in incerto fuit: aurem tribuni amputavit
 ac statim confossus est.

85. Vitellium infestis mucronibus coactum modo erigere
 os et offerre contumeliis, nunc cadentes statuas suas, ple-
 rumque rostra aut Galbae occisi locum contueri, postremo
 5 ad Gemonias, ubi corpus Flavii Sabini iacuerat, propulere.
 una vox non degeneris animi excepta, cum tribuno insultanti
 se tamen imperatorem eius fuisse respondit; ac deinde in-
 gestis vulneribus concidit. et vulgus eadem pravitate inse-
 ctabatur interfectum, qua foverat viventem.

86. Patria illi Luceria: septimum et quinquagensimum

aetatis annum explebat. consulatum, sacerdotia, nomen locumque inter primores nulla sua industria, sed cuncta patris claritudine adeptus. principatum ei detulere qui ipsum non noverant: studia exercitus raro cuiquam bonis artibus quaesita perinde adfuere quam huic per ignaviam. inerat tamen simplicitas ac liberalitas, quae, ni adsit modus, in exitium vertuntur. amicitias dum magnitudine munerum, non constantia morum contineri putat, meruit magis quam habuit. rei publicae haud dubie intererat Vitellium vinci, sed impunitate perfidiam non possunt qui Vitellium Vespasiano prodidere, cum a Galba descivissent.

Praecipiti in occasum die ob pavorem magistratum senatorumque, qui dilapsi ex urbe aut per domos clientium semet occultabant, vocari senatus non potuit. Domitianum, postquam nihil hostile metuebatur, ad duces partium progressum et Caesarem consulatum miles frequens utque erat in armis in paternos penates deduxit.

CORNELII TACITI
HISTORIARUM
LIBER IV.

BREVIARIUM. Cap. 1. Interfecto Vitellio milites Flaviani in urbe saeviunt. 2. Domitianus nomen sedemque Caesaris nactus adulteris filium principis agit. L. Vitellius interficitur. 3. Campania composita, Vespasiano senatus consulatum cum Tito filio, praetoram Domitiano et consulare imperium decernit. 4. Muciani, Antonii, ceterorum honores. restituendi Capitolii consilium. libertati consulit Helvidius Priscus. 5—8. eius vita et mores et cum Eprio Marcello acre iurgium de legatis ad principem mittendis. 9. de impensis publicis dissensio. 10. Musonius Rufus in P. Celerem invehitur. 11. Mucianus urbem ingressus cuncta in se trahit, Calpurnium Galerianum caedi curat, Asiaticum libertum servili supplicio tollit. 12. Germanicae cladis fama, eius belli causa in Batavis, 13. duce Iulio Civile. 14—16. is Batavos Canninefates Frisios excitat, statim dolo, mox aperta vi Romanos superat. 17. victoriae huius fama motae Germaniae auxilia offerunt Civili, qui et Galliarum societatem adfectat. 18. Hordeonii Flacci segnitia. victi Romani in Vetera castra fugiunt. 19. 20. Batavorum et Canninefatium cohortes, iussu Vitellii in urbem pergentes, corruptae Civili iunguntur et Bonnensi proelio Romanorum aciem perfringunt. 21. Civilis consilii ambiguus suos in verba Vespasiani adigit, hostilia velans; 22. 23. mox Vetera obsidet, frustra. 24. 25. Hordeonius Flaccus seditione conflictatus summam rerum Voculae permittit. 26. 27. huic additus Herennius Gallus re male gesta verberatur. nova seditio. 28—30. Civilis, immensis auctibus ab universa Germania elatus, obsidium Veterum urget, Ubios vexat. varia certamina.

31. Nuntiato Cremonensi proelio auxilia Gallorum a Vitellio desciscunt. suos quoque Hordeonius in Vespasiani verba adigit haesitantes. 32. ad Civilem missus Montanus, ut a bello absistere iubeat, ab ipso tentatur. 33. 34. cum Vocula configit Civilis vario eventu, non sine utriusque ducis culpa. 35. Vocula male utitur victoria. Vetera obsidione liberat. 36. Civilis Geldubam capit. Romani milites Hordeonium necant. Vocula per tenebras evadit. 37. mox a Civile superati Voculam denuo sequuntur, quocum obsidione Mogontiacum liberant. Treveri nunc fidi, mox rebelles.

38. Vespasianus cum Tito consulatum init. falsi pavores in urbe et a L. Pisone. 39. Domitianus praetor. vis penes Mucianum. is Primi Antonii potentiam infringit. 40. restituti Galbae honores. Bareae Sorani manibus P. Celere damnato satis factum. 41. alii quoque delatores castigati. 42. in his Aquilum Regulum, a Messalla fratre defensum, Montanus percellit. 43. 44. idem in Marcellum tentat Helvidius intercedente Caesare, abolendam priorum temporum memoriam rato. itaque in paucos modo saevitum.

45. Senenses ob pulsatum senatorem puniti. Antonius Flamma lege repetundarum damnatus. 46. militaris seditio a Muciano repressa. 47. abrogati consulatus quos Vitellius dederat, funus censorium Flavio Sabino ductum. 48—50. L. Pisonis Africae proconvulsia caedes. servi eius egregium mendacium. Oensium Leptitanorumque discordiae compositae. fusi Garamantes. 51. Parthorum auxilia non recipit Vespasianus. 52. hunc iratum Domitiano Titus mitigat. 53. cura restituendi Capitolii in L. Vestinum collata.

54. Audita mors Vitellii duplicaverat bellum per Gallias Germaniasque. cum incendio Capitolii finis imperio adesse creditus. 55—58. interfecto Hordeonio conspirant cum Civile et Classico Iulius Tutor et Iulius Sabinus, nutant reliquae Galliae. Romanae quoque legiones tentantur, frustra renitente Vocula. 59. 60. quo caeso vinctisque Herennio et Numisio legatis, illas pro imperio Galliarum sacramento adigit Civilis, Tutor Agrippinenses, Classicus obsessos ad Vetera. 61. Civilis voti compos crinem deponit. tum et maior auctoritas Veledae. 62. captarum legionum maestum silensque agmen. ala Pidentina necem Voculae vindicat. 63—65. colonia Agrippinensis, Transrhenanis gentibus invisā, in summum discrimen adducta cum Civile societatem init, Veledae numen donis placat. 66. Civilis Betasios, Tungros, Nervios in fidem accipit. 67. fusi Lingones a Sequanis. Iulius Sabinus victus latet. 68. Mucianus cum Domitiano ad bellum accingitur. 69. Remi Gallias in fide Romana conservant, exceptis Treveris atque Lingonibus: 70. sed nec iis nec reliquis civitatibus nec ipsis ducibus satis consilii aut concordiae. Tutor ad Bingium victus. 71. Petilius Cerialis Mogontiaco venit, spes Romanorum erigit. Valentinum ducem magna strage affectum capit. 72. Treveros intrat; militibus excidium urbis poscentibus resistit. victas legiones in castra recipit. 73. 74. Treveros et Lingones officii admonet. 75. Civilis et Classicus ad Cerialem literas mittunt, ad quas ille nihil. 76. Civilis cunctandum, Tutor et Classicus statim pugnandum statuunt. 77. 78. atrox proellum, quo Cerialis initio victus mox victor castra hostium excindit. 79. Agrippinenses a Germanis desciscunt.

80. Mucianus Vitellii filium interficit. Antonius Primus ad Vespasianum profectus non pro spe excipitur. 81. multis miraculis caelestis in Vespasianum favor ostensus. ipse oculorum tabe notum, alium manu aegrum sanitati restituit. 82. confirmatur omine in

templo Serapidis, cuius 83. 84. origo Sinopensis, templum Alexandriae magnificum, nomen. 85. Valentinus supplicio adfectus. 86. Domitianus, frustra tentato Ceriale, an sibi exercitum imperiumque traditurus foret, literarum studium et amorem carminum simulat.

Gesta haec partim eodem anno, partim imp. Vespasiano iterum Tito filio coss.

1. Interfecto Vitellio bellum magis desierat quam pax coeperat. armati per urbem victores inplacabili odio victos consectabantur: plenae caedibus viae, cruenta fora templaque, passim trucidatis, ut quemque fors obtulerat. ac mox ⁵augescente licentia scrutari ac protrahere abditos; si quem procerum habitu et iuventa conspexerant, obtruncare, nullo militum aut populi discrimine. quae saevitia recentibus odiis sanguine explebatur, dein verterat in avaritiam. nihil usquam secretum aut clausum sinebant, Vitellianos occultari ¹⁰simulantes. initium id perfringendarum domuum, vel si resisteretur, causa caedis; nec deerat egentissimus quisque e plebe et pessimi servitiorum prodere ultro dites dominos: alii ab amicis monstrabantur. ubique lamenta, conclamationes et fortuna captae urbis, adeo ut Othoniani Vitellianique ¹⁵militis invidiosa antea petulantia desideraretur. duces partium accendendo civili bello acres, temperandae victoriae in pares, quippe inter turbas et discordias pessimo cuique plurima vis, pax et quies bonis artibus indigent.

2. Nomen sedemque Caesaris Domitianus acceperat, nondum ad curas intentus, sed stupris et adulteriis filium principis agebat. praefectura praetorii penes Arrium Varum, summa potentiae in Primo Antonio. is pecuniam familiamque e principis domo quasi Cremonensem praedam rapere: ⁵ceteri modestia vel ignobilitate ut in bello obscuri, ita praemiorum expertes. civitas pavida et servitio parata occupari redeuntem Tarracina L. Vitellium cum cohortibus extinguique reliqua belli postulabat: praemissi Ariciam equites, agmen legionum intra Bovillas stetit. nec cunctatus est Vitellius ¹⁰seque et cohortes arbitrio victoris permittere, et miles infelicia arma haud minus ira quam metu abiecit. longus deditorum ordo, saeptus armatis, per urbem incessit, nemo supplicii voltu, sed tristes et truces et adversum plausus ac ¹⁵lasciviam insultantis volgi immobiles. paucos erumpere ausos

circumiectione oppressere; ceteri in custodiam conditi, nihil quisquam locutus indignum, et quamquam inter adversa, salva virtutis fama. dein L. Vitellius interficitur, par vitiis fratri, in principatu eius vigilantior, nec perinde prosperis socius quam adversis abstractus. 20

3. Isdem diebus Lucilius Bassus cum expedito equite ad componendam Campaniam mittitur, discordibus municipiorum animis magis inter semet quam contumacia adversus principem. viso milite quies et minoribus coloniis impunitas: Capuae legio tertia hiemandi causa locatur et domus illustres ⁵ afflictae, cum contra Tarracinenses nulla ope iuvarentur. tanto proclivius est iniuriae quam beneficio vicem exsolvere, quia gratia oneri, ultio in quaestu habetur. solacio fuit servus Verginii Capitonis, quem proditorem Tarracinensium diximus, patibulo adfixus in isdem aulis quos acceptos a ¹⁰ Vitellio gestabat. at Romae senatus cuncta principibus solita Vespasiano decernit, laetus et spei certus, quippe sumpta per Gallias Hispaniasque civilia arma, motis ad bellum Germaniis, mox Illyrico, postquam Aegyptum Iudaeam Suriamque et omnis provincias exercitusque lustraverant, velut ex-¹⁵piato terrarum orbe cepisse finem videbantur; addidere alacritatem Vespasiani literae tamquam manente bello scriptae. ea prima specie forma; ceterum ut princeps loquebatur, civilia de se, de re publica egregia. nec senatus obsequium deerat: ipsi consulatus cum Tito filio, praetura Domitiano ²⁰ et consulare imperium decernuntur.

4. Miserat et Mucianus epistulas ad senatum, quae materiam sermonibus praebuere. si privatus esset, cur publice loqueretur? potuisse eadem paucos post dies loco sententiae dici. ipsa quoque insectatio in Vitellium sera et sine libertate: id vero erga rem publicam superbum, erga prin-⁵cipem contumeliosum, quod in manu sua fuisse imperium donatumque Vespasiano iactabat. ceterum invidia in occulto, adulatio in aperto erant: multo cum honore verborum Muciano triumphalia de bello civium data, sed in Sarmatas expeditio fingebatur. adduntur Primo Antonio consularia, Cornelio ¹⁰ Fusco et Arrio Varo praetoria insignia. mox deos respexere; restitui Capitolium placuit. eaque omnia Valerius Asiaticus

consul designatus censuit: ceteri voltu manuque, pauci,
 quibus conspicua dignitas aut ingenium adulatione exercitum,
 15 compositis orationibus adsentiebantur. ubi ad Helvidium Priscum praetorem designatum ventum, prompsit sententiam ut honorificam in novum principem, ** falsa aberant, et studiis senatus attollebatur. isque praecipuus illi dies magnae offensae initium et magnae gloriae fuit.

5. Res poscere videtur, quoniam iterum in mentionem incidimus viri saepius memorandi, ut vitam studiaque eius, et quali fortuna sit usus, paucis repetam. Helvidius Priscus origine Italica e Caracinae municipio Cluviis, patre, qui ordinem primi pili duxisset, ingenium inlustre altioribus studiis juvenis admodum dedit, non, ut plerique, quo nomine magnifico segne otium velaret, sed quo firmior adversus fortuita rem publicam capesseret. doctores sapientiae secutus est, qui sola bona quae honesta, mala tantum quae turpia,
 10 potentiam nobilitatem ceteraque extra animum neque bonis neque malis adnumerant. quaestorius adhuc a Paeto Thrasea gener delectus e moribus soceri nihil aequae ac libertatem hausit, civis, senator, maritus, gener, amicus, cunctis vitae officiis aequabilis, opum contemptor, recti pervicax, constans adversus metus.

6. Erant quibus adpetentior famae videretur, quando etiam sapientibus cupido gloriae novissima exuitur. ruina soceri in exilium pulsus, ut Galbae principatu rediit, Marcellum Eprium, delatorem Thraseae, accusare adgreditur. ea ultio,
 5 incertum maior an iustior, senatum in studia diduxerat: nam si caderet Marcellus, agmen reorum sternebatur. primo minax certamen et egregiis utriusque orationibus testatum mox dubia voluntate Galbae, multis senatorum deprecantibus, omisit Priscus, variis, ut sunt hominum ingenia, sermonibus
 10 moderationem laudantium aut constantiam requirentium.

Ceterum eo senatus die, quo de imperio Vespasiani censebant, placuerat mitti ad principem legatos. hinc inter Helvidium et Eprium acre iurgium: Priscus eligi nominatim a magistratibus iuratis, Marcellus urnam postulabat, quae consulis designati sententia fuerat.

7. Sed Marcelli studium proprius rubor excitabat, ne aliis

electis posthabitus crederetur. paulatimque per altercationem ad continuas et infestas orationes proveci sunt, quae-
 rente Helvidio quid ita Marcellus iudicium magistratum
 pavesceret: esse illi pecuniam et eloquentiam, quis multos 5
 anteiret, ni memoria flagitiorum urgueretur. sorte et urna
 mores non discerni: suffragia et existimationem senatus re-
 perta, ut in cuiusque vitam famamque penetrarent. pertinere
 ad utilitatem rei publicae, pertinere ad Vespasiani honorem,
 occurrere illi quos innocentissimos senatus habeat, qui ho- 10
 nestis sermonibus aures imperatoris inbuant. fuisse Vespasiano
 amicitiam cum Thrasea, Sorano, Sentio; quorum accusatores etiam si puniri non oporteat, ostentari non debere.
 hoc senatus iudicio velut admoneri principem quos probet,
 quos reformidet. nullum maius boni imperii instrumentum 15
 quam bonos amicos esse. satis Marcello quod Neronem in
 exitium tot innocentium inpulerit: frueretur praemiis et in-
 punitate, Vespasianum melioribus relinqueret.

8. Marcellus non suam sententiam inpugnari, sed con-
 sulem designatum censuisse dicebat, secundum vetera exem-
 pla, quae sortem legationibus posuissent, ne ambitioni aut
 inimicitii locus foret. nihil evenisse cur antiquitus instituta
 exolescerent aut principis honor in cuiusquam contumeliam 5
 verteretur; sufficere omnes obsequio. id magis vitandum,
 ne pervicacia quorundam iritaretur animus novo principatu
 suspensus et voltus quoque ac sermones omnium circumspe-
 ctans. se meminisse temporum quibus natus sit, quam civi-
 tatis formam patres avique instituerint; ulteriora mirari, prae- 10
 sentia sequi; bonos imperatores voto expetere, qualescum-
 que tolerare. non magis sua oratione Thraseam quam iudi-
 cio senatus afflictum; saevitiam Neronis per eius modi imagi-
 nes inclusisse, nec minus sibi anxiam talem amicitiam quam
 aliis exilium. denique constantia fortitudine Catonibus et 15
 Brutis aequaretur Helvidius: se unum esse ex illo senatu
 qui simul servierit. suadere etiam Prisco, ne supra principem
 scanderet, ne Vespasianum senem triumphalem, iuvenum
 liberorum patrem, praeceptis coerceret. quo modo pessimis
 imperatoribus sine fine dominationem, ita quamvis egregiis 20
 modum libertatis placere. haec magnis utrimque contentio-

nibus iactata diversis studiis accipiebantur. vicit pars quae
sortiri legatos malebat, etiam mediis patrum adnitentibus re-
tinere morem; et splendidissimus quisque eodem inclinabat,
25 metu invidiae, si ipsi eligerentur.

9. Secutum aliud certamen. praetores aerarii (nam tum
a praetoribus tractabatur aerarium) publicam paupertatem
questi modum impensis postulaverant. eam curam consul de-
signatus ob magnitudinem oneris et remedii difficultatem prin-
5 cipi reservabat: Helvidius arbitrio senatus agendum censuit.
cum perrogarent sententias consules, Volcatius Tertullinus
tribunus plebis intercessit, ne quid super tanta re principe
absente statueretur. censuerat Helvidius ut Capitolium pu-
blice restitueretur, adiuverat Vespasianus. eam sententiam
10 modestissimus quisque silentio, deinde oblivio transmisit:
fuere qui et meminissent.

10. Tum invectus est Musonius Rufus in P. Celerem, a
quo Baream Soranum falso testimonio circumventum argue-
bat. ea cognitione renovari odia accusationum videbantur.
sed vilis et nocens reus protegi non poterat: quippe Sorani
5 sancta memoria; Celer professus sapientiam, dein testis in
Baream, proditor corruptorque amicitiae, cuius se magi-
strum ferebat. proximus dies causae destinatur; nec tam
Musonius aut Publius quam Priscus et Marcellus ceterique,
motis ad ultionem animis, expectabantur.

11. Tali rerum statu, cum discordia inter patres, ira
apud victos, nulla in victoribus auctoritas, non leges, non
princeps in civitate essent, Mucianus urbem ingressus cuncta
simul in se traxit. fracta Primi Antonii Varique Arrii potentia,
5 male dissimulata in eos Muciani iracundia, quamvis voltu te-
geretur. sed civitas rimandis offensis sagax verterat se trans-
tuleratque: ille unus ambiri, coli. nec deerat ipse, stipa-
tus armatis, domos hortosque permutans, apparatu incessu
excubiis vim principis amplecti, nomen remittere. plurimum
10 terroris intulit caedes Calpurnii Galeriani. is fuit filius Gai
Pisonis, nihil ausus: sed nomen insigne et decora ipsius iu-
venta rumore vulgi celebrabantur, erantque in civitate adhuc
turbida et novis sermonibus laeta qui principatus inanem ei
famam circumdarent. inssu Muciani custodia militari cinctus,

ne in ipsa urbe conspectior mors foret, ad quadragesimum¹⁵ ab urbe lapidem Appia via fuso per venas sanguine extinguitur. Iulius Priscus praetoriarum sub Vitellio cohortium praefectus se ipse interfecit, pudore magis quam necessitate. Alfenus Varus ignaviae infamiaeque suae superfuit. Asiaticus (is enim libertus) malam potentiam servili supplicio expiavit.²⁰

12. Isdem diebus crebrescentem cladis Germanicae famam nequaquam maesta civitas excipiebat; caesos exercitus, capta legionum hiberna, descivisse Gallias, non ut mala loquebantur. id bellum quibus causis ortum, quanto externarum sociarumque gentium motu flagraverit, altius expediam.⁵ Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Chattorum, seditione domestica pulsati extrema Gallicae orae vacua cultoribus, simulque insulam iuxta sitam occupavere, quam mare Oceanus a fronte, Rhenum amnis tergum ac latera circumluit. nec opibus Romanis, societate validiorum, adtriti viros tantum¹⁰ armaque imperio ministrant, diu Germanicis bellis exerciti, mox aucta per Britanniam gloria, transmissis illuc cohortibus, quas vetere instituto nobilissimi popularium regabant. erat et domi delectus eques, praecipuo nandi studio; arma equosque retinens integris turmis Rhenum perrumpere.¹⁵

13. Iulius Paulus et Iulius Civilis regia stirpe multo ceteros anteibant. Paulum Fonteius Capito falso rebellionis crimine interfecit; iniectae Civili catenae, missusque ad Neronem et a Galba absolutus sub Vitellio rursus discrimen adiit, flagitante supplicium eius exercitu: inde causae irarum⁵ spesque ex malis nostris. sed Civilis ultra quam barbaris solitum ingenio sollers, et Sertorium se aut Annibalem ferens simili oris dehonestamento, ne ut hosti obviam iretur, si a populo Romano palam descivisset, Vespasiani amicitiam studiumque partium praetendit, missis sane ad eum Primi Antonii¹⁰ literis, quibus avertere accita a Vitellio auxilia et tumultus Germanici specie retentare legiones iuebatur. eadem Hordeonius Flaccus praesens monuerat, inclinato in Vespasianum animo et rei publicae cura, cui excidium adventabat, si redintegratum bellum et tot armatorum milia Italiam in-¹⁵rupissent.

14. Igitur Civilis desciscendi certus, occultato interim

altiore consilio, cetera ex eventu iudicaturus, novare res hoc modo coepit. iussu Vitellii Batavorum iuventus ad dilectum vocabatur, quem suapte natura gravem onerabant ministri avaritia ac luxu, senes aut invalidos conquiendo, quos pretio dimitterent: rursus inpubes et forma conspicui (et est plerisque procera pueritia) ad stuprum trahebantur. hinc invidia et compositae seditionis auctores perpulere ut dilectum abnuerent. Civilis primores gentis et promptissimos volgi, specie epularum sacrum in nemus vocatos, ubi nocte ac laetitia incaluisse videt, a laude gloriaque gentis orsus iniurias et raptus et cetera servitii mala enumerat: neque enim societatem, ut olim, sed tamquam mancipia haberi: quando legatum, gravi quidem comitatu et superbo, cum imperio venire? tradi se praefectis centurionibusque; quos ubi spoliis et sanguine expleverint, mutari, exquirique novos sinus et varia praedandi vocabula. instare dilectum, quo liberi a parentibus, fratres a fratribus velut supremum dividantur. numquam magis afflictam rem Romanam nec aliud in hibernis quam praedam et senes: attollerent tantum oculos et inania legionum nomina ne pavescerent. at sibi robur peditum equitumque, consanguineos Germanos, Gallias idem cupientis. ne Romanis quidem ingratum id bellum, cuius ambiguam fortunam Vespasiano inputaturos: victoriae rationem non reddi.

15. Magno cum adsensu auditus barbaro ritu et patriis execrationibus universos adigit. missi ad Canninefates qui consilia sociarent. ea gens partem insulae colit, origine lingua virtute par Batavis; numero superantur. mox occultis nuntiis pellexit Britannica auxilia, Batavorum cohortes missas in Germaniam, ut supra rettulimus, ac tum Mogontiacci agentes. erat in Canninefatibus stolidae audaciae Brinno, claritate natalium insigni; pater eius multa hostilia ausus Gaianarum expeditionum ludibrium inpune spreverat. igitur ipso rebellis familiae nomine placuit inpositusque scuto more gentis et sustinentium umeris vibratus dux deligitur. statimque accitis Frisiis (transrhenana gens est), duarum cohortium hiberna proxima occupatum Oceano irumpit. nec providerant impetum hostium milites, nec, si providissent, satis virium ad arcendum erat: capta igitur ac direpta castra.

dein vagos et pacis modo effusos lixas negotiatoresque Romanos invadunt. simul excidiis castellorum imminebant, quae a praefectis cohortium incensa sunt, quia defendi nequibant. signa vexillaque et quod militum in superiorem insulae partem congregantur, duce Aquilio primipilari, nomen magis 20 exercitus quam robur: quippe viribus cohortium abductis Vitellius e proximis Nerviorum†Germanorumque pagis segnem numerum armis oneraverat.

16. Civilis dolo grassandum ratus incusavit ultro praefectos quod castella deseruissent: sese cum cohorte, cui praeerat, Canninefatem tumultum compressurum, illi sua quisque hiberna repeterent. subesse fraudem consilio et dispersas cohortes facilius opprimi, nec Brinnonem ducem eius 5 belli sed Civilem esse patuit, erumpentibus paulatim indiciis, quae Germani, laeta bello gens, non diu occultaverant. ubi insidiae parum cessere, ad vim transgressus Canninefates, Frisios, Batavos propriis cuneis componit: directa ex diverso acies haud præcul a flumine Rheno et obversis in ho- 10 stem navibus, quas incensis castellis illuc adpulerant. nec diu certato Tungrorum cohors signa ad Civilem transtulit, percussique milites improvisa proditione a sociis hostibusque caedebantur. eadem etiam in navibus perfidia: pars remigum e Batavis, tamquam inperitia, officia nautarum propugnato- 15 rumque impediabant; mox contra tendere et puppes hostili ripae obicere: ad postremum gubernatores centurionesque, nisi eadem volentis, trucidant, donec universa quattuor et viginti navium classis transfugeret aut caperetur.

17. Clara ea victoria in praesens, in posterum usui; armaque et naves, quibus indigebant, adepti magna per Germanias Galliasque fama libertatis auctores celebrabantur. Germaniae statim misere legatos auxilia offerentes: Galliarum societatem Civilis arte donisque adfectabat, captos co- 5 hortium praefectos suas in civitates remittendo, cohortibus, abire an manere mallent, data potestate. manentibus honorata militia, digredientibus spolia Romanorum offerebantur: simul secretis sermonibus admonebat malorum, quae tot an- nis perpassi miseram servitutem falso pacem vocarent. Ba- 10 tavos, quamquam tributorum expertes, arma contra commu-

nes dominos cepisse; prima acie fusum victumque Romanum. quid? si Galliae iugum exuant, quantum in Italia reliquum? provinciarum sanguine provincias vinci. ne Vindicis aciem
 15 cogitarent: Batavo equite protritos Haeduos Arvernosque; fuisse inter Verginii auxilia Belgas, vereque reputantibus Gallias suismet viribus concidisse. nunc easdem omnium partes, addito, si quid militaris disciplinae in castris Romanorum vigerit; esse secum veteranas cohortes, quibus nuper
 20 Othonis legiones procubuerint. servirent Suria Asiaque et suetus regibus oriens: multos adhuc in Galliis vivere ante tributa genitos. [nuper] certe caeso Quintilio Varo pulsam e Germania servitute, nec Vitellium principem sed Caesarem Augustum bello provocatum. libertatem natura etiam mutis
 25 animalibus datam, virtutem proprium hominum bonum; deos fortioribus adesse: proinde arriperent vacui occupatos, integri fessos. dum alii Vespasianum alii Vitellium foveant, patere locum adversus utrumque.

18. Sic in Gallias Germaniasque intentus, si destinata provenissent, validissimarum ditissimarumque nationum regno imminabat. at Flaccus Hordeonius primos Civiles conatus per dissimulationem aluit: ubi expugnata castra, deletas cohortes, pulsum Batavorum insula Romanum nomen trepidi
 5 nuntii adferebant, Munium Lupercum legatum (is duarum legionum hibernis praeerat) egredi adversus hostem iubet. Lupercus legionarios e praesentibus, Ubios e proximis, Treverorum equites haud longe agentis raptim transmisit, addita
 10 Batavorum ala, quae iam pridem corrupta fidem simulabat, ut proditis in ipsa acie Romanis maiore pretio fugeret. Civilis captarum cohortium signis circumdatus, ut suo militi recens gloria ante oculos, et hostes memoria cladis terrerentur, matrem suam sororesque, simul omnium coniuges parvosque
 15 liberos consistere a tergo iubet, hortamenta victoriae vel pulsus pudorem. ut virorum cantu, feminarum ululatu sonuit acies, nequaquam par a legionibus cohortibusque redditur clamor. nudaverat sinistrum cornu Batavorum ala transfugiens statimque in nos versa. sed legionarius miles, quamquam
 20 rebus trepidis, arma ordinesque retinebat. Ubiorum Treverorumque auxilia, foeda fuga dispersa, totis campis palan-

tur: illuc incubuere Germani, et fuit interim effugium legionibus in castra quibus Veterum nomen est. praefectus alae Batavorum Claudius Labeo, oppidano certamine aemulus Civili, ne interfectus invidiam apud populares vel, si retineretur, semina discordiae praeberet, in Frisios avehitur. 25

19. Isdem diebus Batavorum et Canninefatium cohortes, cum iussu Vitellii in urbem pergerent, missus a Civile nuntius adsequitur. intumuere statim superbia ferociaeque, et pretium itineris donativum, duplex stipendium, augeri equitum numerum, promissa sane a Vitellio, postulabant, non ut adsequerentur, sed causam seditioni. et Flaccus multa concedendo nihil aliud effecerat quam ut acrius exposcerent quae sciebant negaturum. spreto Flacco inferiorem Germaniam petivere, ut Civili iungerentur. Hordeonius adhibitis tribunis centurionibusque consultavit, num obsequium abnuentes vi coereret; mox insita ignavia et trepidis ministris, quos ambiguus auxiliorum animus et subito dilectu suppletæ legiones angebant, statuit continere intra castra militem: dein paenitentia, et arguentibus ipsis qui suaserant, tamquam secuturus, scripsit Herennio Gallo legionis primae legato, qui Bonnam obtinebat, ut arceret transitu Batavos: se cum exercitu tergis eorum haesurum. et opprimi poterant, si hinc Hordeonius, inde Gallus, motis utrimque copiis, medios clausissent. Flaccus omisit inceptum aliisque literis Gallum monuit ne terreret abeuntes: unde suspicio sponte legatorum excitari bellum, cunctaque quae acciderant aut metuebantur, non inertia militis neque hostium vi sed fraude ducum evenire. 15 20

20. Batavi cum castris Bonnensibus propinquarent, praemisere qui Herennio Gallo mandata cohortium exponeret. nullum sibi bellum adversus Romanos, pro quibus totiens bellarent: longa atque irrita militia fessis patriae atque otii cupidinem esse. si nemo obsisteret, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inventuros. cunctantem legatum milites perpulerant fortunam proelii experiri. igitur tria milia legionariorum et tumultuariae Belgarum cohortes, simul paganorum lixarumque ignava sed procax ante periculum manus, omnibus portis prorumpunt, ut Batavos numero in pares cir- 10

cumfundant. illi veteres militiae in cuneos congregantur, densi undique et frontem tergaque ac latus tuti; sic tenuem nostrorum aciem perfringunt. cedentibus Belgis pellitur legio, et vallum portasque trepidi petebant. ibi plurimum cladis: 15 cumalatae corporibus fossae, nec caede tantum et volneribus, sed ruina et suis plerique telis interiire. victores colonia Agrippinensium vitata, nihil cetero in itinere hostile ausi, Bonnense proelium excusabant, tamquam petita pace, postquam negabatur, sibimet ipsi consulissent.

21. Civilis adventu veteranarum cohortium iusti iam exercitus ductor, sed consilii ambiguus et vim Romanam reputans, cunctos qui aderant in verba Vespasiani adigit mittitque legatos ad duas legiones, quae priore acie pulsae in Vetera castra concesserant, ut idem sacramentum acciperent. redditur responsum: neque proditoris neque hostium 5 se consiliis uti; esse sibi Vitellium principem, pro quo fidem et arma usque ad supremum spiritum retenturos: proinde perfuga Batavus arbitrium rerum Romanarum ne ageret, sed meritas sceleris poenas expectaret. quae ubi relata Civili, 10 incensus ira universam Batavorum gentem in arma rapit; iunguntur Bructeri Tencterique et excita nuntiis Germania ad praedam famamque.

22. Adversus has concurrentis belli minas legati legionum Munius Lupercus et Numisius Rufus vallum murosque firmabant. subversa longae pacis opera, haud procul castris in modum municipii exstructa, ne hostibus usui forent. sed parum provisum ut copiae in castra conveherentur; 5 rapi permisere: ita paucis diebus per licentiam absumpta sunt quae adversus necessitates in longum suffecissent. Civilis medium agmen cum robore Batavorum obtinens utramque Rheni ripam, quo truculentior visu foret, Germanorum 10 catervis complet, adsultante per campos equite; simul naves in adversum amnem agebantur. hinc veteranarum cohortium signa, inde depromptae silvis lucisque ferarum imagines, ut cuique genti inire proelium mos est, mixta belli civilis externique facie obstupescerant obsessos. et spem ob- 15 pugnantium augebat amplitudo valli, quod duabus legionibus situm vix quinque milia armatorum Romanorum tuebantur:

sed lixarum multitudo turbata pace illuc congregata et bello ministra aderat.

23. Pars castrorum in collem leniter exurgens, pars aequo adibatur. quippe illis hibernis obsideri premique Germanias Augustus crediderat, neque umquam id malorum, ut obpugnatum ultro legiones nostras venirent; inde non loco neque munimentis labor additus: vis et arma satis placebant. Batavi Transrhenanique, quo discreta virtus manifestius spectaretur, sibi quaeque gens consistunt, eminus lacessentes. post ubi pleraque telorum turribus pinnisque moenium irrita haerebant et desuper saxis vulnerabantur, clamore atque impetu invasere vallum, adpositis plerique scalis, alii per te- studinem suorum; scandebantque iam quidam, cum gladiis et armorum incussu praecipitati sudibus et pilis obruuntur, praeferoces initio et rebus secundis nimii. sed tum praedae cupidine adversa quoque tolerabant; machinas etiam, insolitum sibi, ausi. nec ulla ipsis sollertia: perfugae captivique docebant struere materias in modum pontis, mox subiectis rotis propellere, ut alii superstantes tamquam ex aggere proeliarentur, pars intus occulti muros subruerent. sed excussa ballistis saxa stravere informe opus. et crates vineasque parantibus adactae tormentis ardentes hastae, utroque ipsi obpugnatores ignibus petebantur, donec desperata vi verterent consilium ad moras, haud ignari paucorum dierum inesse alimenta et multum inbellis turbae; simul ex inopia proditio et fluxa servitiorum fides ac fortuita belli sperabantur.

24. Flaccus interim cognito castrorum obsidio, et missis per Gallias qui auxilia concirent, lectos e legionibus Dillio Voculae duoetvicensimae legionis legato tradit, ut quam maximis per ripam itineribus celeraret, ipse navibus, invalidus corpore, invisus militibus. neque enim ambigue fremebant: emissas a Mogontiaci Batavorum cohortes, dissimulatos Civiles conatus, adsciri in societatem Germanos. non Primi Antonii neque Muciani ope Vespasianum magis adolevisse. aperta odia armaque palam depelli: fraudem et dolum obscura eoque inevitabilia. Civilem stare contra, struere aciem: Hordeonium e cubiculo et lectulo iubere quidquid hosti conducat.

tot armatas fortissimorum virorum manus unius senis valetudine regi: quin potius interfecto proditore fortunam virtutemque suam malo omine exsolverent. his inter se vocibus
 15 instinctos flammavere insuper adlatæ a Vespasiano literæ, quas Flaccus, quia occultari nequibant, pro contione recitavit, vinctosque qui attulerant ad Vitellium misit.

25. Sic mitigatis animis Bonnam, hiberna primæ legionis, ventum. infensor illic miles culpam cladis in Hordeonium vertebat: eius iussu directam adversus Batavos aciem, tamquam a Mogontiaci legiones sequerentur; eiusdem proditione caesos, nullis supervenientibus auxiliis: ignota hæc
 5 ceteris exercitibus, neque imperatori suo nuntiari, cum ad cursu tot provinciarum extingui repens perfidia potuerit. Hordeonius exempla omnium literarum, quibus per Gallias Britanniamque et Hispanias auxilia orabat, exercitui re-
 10 citavit instituitque pessimum facinus, ut epistolæ aquiliferis legionum traderentur, a quis ante militi quam ducibus legébantur. tum e seditiosis unum vinciri iubet, magis usurpandi iuris quam quia unius culpa foret. motusque Bonna exercitus in coloniam Agrippinensem, affluentibus auxiliis Gallorum,
 15 qui primo rem Romanam enixe iuvabant: mox valescentibus Germanis pleraque civitates adversum nos arma *sumpsere* spe libertatis et, si exuissent servitium, cupidine imperitandi. gliscebat iracundia legionum, nec terrorem unius militis vincula indiderant: quin idem ille arguebat ultro conscientiam
 20 ducis, tamquam nuntius inter Civilem Flaccumque falso crimine testis veri opprimeretur. conscendit tribunal Vocula mira constantia, presumque militem ac vociferantem duci ad supplicium iussit: et dum mali pavent, optimus quisque insiss paruere. exim consensu ducem Voculam poscentibus,
 25 Flaccus summam rerum ei permisit.

26. Sed discordes animos multa efferabant, inopia stipendii frumentique et simul dilectum tributaque Galliae aspernantes, Rhenus incognita illi caelo siccitate vix navium patiens, arti com meatus, dispositæ per omnem ripam stationes,
 5 quæ Germanos vado arcerent, eademque de causa minus frugum et plures qui consumerent. apud imperitos prodigii loco accipiebatur ipsa aquarum penuria, tamquam nos amnes

quoque et vetera imperii munimenta desererent: quod in pace fors seu natura, tunc fatum et ira deum vocabatur.

Ingressis Novaesium sexta decuma legio coniungitur. ad-¹⁰ditus Voculae in partem curarum Herennius Gallus legatus; nec ausi ad hostem pergere ** (loco Gelduba nomen est) castra fecere. ibi struenda acie, muniendo vallandoque et ceteris belli meditentis militem firmabant. utque praeda ad virtutem accenderetur, in proximos Gugernorum pagos,¹⁵ qui societatem Civilis acceperant, ductus a Vocula exercitus; pars cum Herennio Gallo permansit.

27. Forte navem haud procul castris, frumento gravem, cum per vada haesisset, Germani in suam ripam trahebant. non tulit Gallus misitque subsidio cohortem: auctus et Germanorum numerus, paulatimque adgregantibus se auxiliis acie certatum. Germani multa cum strage nostrorum navem s abripiunt. victi, quod tum in morem verterat, non suam ignaviam sed perfidiam legati culpabant. protractum e tentorio, scissa veste, verberato corpore, quo pretio, quibus consciis prodidisset exercitum, dicere iubent. redit in Hordeonium invidia: illum auctorem sceleris, hunc ministrum vocant, do-¹⁰nec exitium minitantibus exterritus proditionem et ipse Hordeonio obiecit; vinctusque adventu demum Voculae exsolvitur. is postera die auctores seditionis morte adfecit: tanta illi exercitui diversitas inerat licentiae patientiaeque. haud dubie gregarius miles Vitellio fidus, splendidissimus quisque¹⁵ in Vespasianum proni: inde scelerum ac suppliciorum vices et mixtus obsequio furor, ut contineri non possent qui puniri poterant.

28. At Civilem inmensis auctibus universa Germania extollebat, societate nobilissimis obsidum firmata. ille, ut cuique proximum, vastari Ubios Treverosque, et aliam manum Mosam amnem transire iubet, ut Menapios et Morinos et extrema Galliarum quateret. actae utrobique praedae, infestius⁵ in Ubiis, quod gens Germanicae originis eivata patria Romanorum nomine Agrippinenses vocarentur. caesae cohortes eorum in vico Marcoduro incuriosius agentes, quia procul ripa aberant. nec quievire Ubii quo minus praedas e Germania peterent, primo inpune, dein circumventi sunt, per¹⁰

omne id bellum meliore usi fide quam fortuna. contusis Ubiis gravior et successu rerum ferocior Civilis obsidium legionum urguebat, intentis custodiis, ne quis occultas nuntius venientis auxilii penetraret. machinas molemque operum Batavis
 15 delegat: Transrhenanos proelium poscentis ad scindendum vallum ire detrusosque redintegrare certamen iubet, superante multitudine et facili damno.

29. Nec finem labori nox attulit: congestis circum lignis accensisque, simul epulantes, ut quisque vino incaluerat, ad pugnam temeritate inani ferebantur. quippe ipsorum tela per tenebras vana: Romani conspicuam barbarorum aciem, et si
 5 quis audacia aut insignibus effulgens, ad iotum destinabant. intellectum id Civili et restincto igne misceri cuncta tenebris et armis iubet. tum vero strepitus dissoni, incursus incerti, neque ferendi neque declinandi providentia: unde clamor acciderat, circumagere corpora, tendere artus; nihil prodesse
 10 virtus, fors cuncta turbare et ignavorum saepe telis fortissimi cadere. apud Germanos inconsulta ira: Romanus miles periculorum gnarus ferratas sudes, gravia saxa non forte iaciebat. ubi sonus molientium aut adpositae scalae hostem in manus dederant, propellere umbone, pilo sequi; multos in
 15 moenia egressos pugionibus fodere. sic exhausta nocte novam aciem dies aperuit.

30. Eduxerant Batavi turrim duplici tabulato, quam praetoriae portae (is aequissimus locus) propinquantem promoti contra validi asseres et incussae trabes perfringere multa superstantium pernicie. pugnatumque in percussos subita et
 5 prospera eruptione; simul a legionariis peritia et arte praestantibus plura struebantur. praecipuum pavorem intulit suspensum et nutans machinamentum, quo repente demisso praeter suorum ora singuli pluresve hostium sublime rapti verso pondere intra castra effundebantur. Civilis omissa obpugnandi spe rursus per otium adsidebat, nuntiis et promissis
 10 fidem legionum convellens.

31. Haec in Germania ante Cremonense proelium gesta, cuius eventum literae Primi Antonii docuere, addito Caecinae edicto; et praefectus cohortis e victis, Alpinus Montanus, fortunam partium praesens fatebatur. diversi hinc motus

animorum: auxilia e Gallia, quis nec amor neque odium in partes, militia sine adfectu, hortantibus praefectis statim a Vitellio desciscunt: vetus miles cunctabatur. sed adigente Hordeonio Flacco, instantibus tribunis, dixit sacramentum, non voltu neque animo satis adfirmans; et cum cetera iuris iurandi verba conciperent, Vespasiani nomen haesitantes aut 10 levi murmure et plerumque silentio transmittabant.

32. Lectae deinde pro contione epistulae Antonii ad Civilem suspiciones militum irritavere, tamquam ad socium partium scriptae et de Germanico exercitu hostiliter. mox adlatis Geldubam in castra nuntiis eadem dicta factaque, et missus cum mandatis Montanus ad Civilem, ut absisteret 5 bello neve externa armis falsis velaret: si Vespasianum iuvare adgressus foret, satis factum coeptis. ad ea Civilis primo callide: post ubi videt Montanum praeferozem ingenio paratumque in res novas, orsus a questu periculisque quae per quinque et viginti annos in castris Romanis exhausisset, 10 'egregium' inquit 'pretium laborum recepi, necem fratris et vincula mea et saevissimas huius exercitus voces, quibus ad supplicium petitus iure gentium poenas reposco. vos autem Treveri ceteraeque servientium animae, quod praemium effusi totiens sanguinis expectatis nisi ingratham militiam, immortalia 15 tributa, virgas, secures et dominorum ingenia? en ego praefectus unius cohortis et Canninefates Batavique, exigua Galliarum portio, vana illa castrorum spatia excidimus, vel saepta ferro fameque premimus. denique ausos aut libertas sequetur, aut victi idem erimus.' sic accensum, sed molliora 20 referre iussum dimittit: ille ut inritus legationis redit, cetera dissimulans, quae mox erupere.

33. Civilis parte copiarum retenta veteranas cohortes et quod e Germanis maxime promptum adversus Voculam exercitumque eius mittit, Iulio Maximo et Claudio Victore, sororis suae filio, ducibus. rapiunt in transitu hiberna alae Asciburgii sita; adeoque improvisi castra involavere, ut non adloqui, non pandere aciem Vocula potuerit: id solum ut in tumultu monnit, subsignano milite media firmare. auxilia passim circumfusa sunt. eques prorupit, exceptusque compositis hostium ordinibus terga in suos vertit. caedes inde,

10 non proelium. et Nerviorum cohortes, metu seu perfidia, la-
 tera nostrorum nudavere: sic ad legiones perventum, quae
 amissis signis intra vallum sternebantur, cum repente novo
 auxilio fortuna pugnae mutatur. Vasconum lectae a Galba
 cohortes ac tum accitae, dum castris propinquant, audito
 15 proeliantium clamore intentos hostis a tergo invadunt, latio-
 remque quam pro numero terrorem faciunt, aliis a Novaesio
 aliis a Mogontiaco universas copias advenisse credentibus.
 is error addit animos, et dum alienis viribus confidunt, suas
 recepere. fortissimus quisque e Batavis, quantum peditum
 20 erat, conciduntur: eques evasit cum signis captivisque, quos
 prima acie corripuerant. caesorum eo die in partibus nostris
 maior numerus, set inbellior, e Germanis ipsa robora.

34. Dux uterque pari culpa meritis adversa prosperis
 defuere. nam Civilis si maioribus copiis instruxisset aciem,
 circumiri a tam paucis cohortibus nequisset castraque per-
 rupta excidisset: Vocula nec adventum hostium exploravit,
 5 eoque simul egressus victusque; dein victoriae parum con-
 fusus, tritis frustra diebus castra in hostem movit, quem si
 statim impellere cursumque rerum sequi maturasset, solvere
 obsidium legionum eodem impetu potuit. temptaverat interim
 Civilis obsessorum animos, tamquam perditae apud Roma-
 10 nos res et suis victoria provenisset: circumferebantur signa
 vexillaque, ostentati etiam captivi. ex quibus unus, egre-
 gium facinus ausus, clara voce gesta patefecit, confossus
 illico a Germanis: unde maior indici fides, simul vastatione
 incendiisque flagrantium villarum venire victorem exercitum
 15 intellegebatur. in conspectu castrorum constitui signa fos-
 samque et vallum circumdari Vocula iubet: depositis inpedi-
 mentis sarcinisque expediti certarent. hinc in ducem clamor
 pugnam poscentium; et minari adsueverant. ne tempore
 quidem ad ordinandam aciem capto incompositi fessique
 20 proelium sumpserunt; nam Civilis aderat, non minus vitiis ho-
 stium quam virtute suorum fretus. varia apud Romanos for-
 tuna et seditiosissimus quisque ignovus: quidam recentis
 victoriae memores retinere locum, ferire hostem, seque et
 proximos hortari, et redintegrata acie manus ad obsessos
 25 tendere, ne tempori deessent. illi cuncta e muris cernentes

omnibus portis prorumpunt. ac forte Civilis lapsu equi prostratus, credita per utrumque exercitum fama vulneratum aut interfectum, inmane quantum suis pavoris et hostibus alacritatis indidit: sed Vocula omissis fugientium tergis vallum turrisque castrorum augebat, tamquam rursus obsidium immineret, corrupta totiens victoria non falso suspectus bellum malle.

35. Nihil aequae exercitus nostros quam egestas copiarum fatigabat. impedimenta legionum cum inbelli turba Novaesium missa, ut inde terrestri itinere frumentum adveherent; nam flumine hostes potiebantur. primum agmen securum incessit, nondum satis firmo Civile. qui ubi rursus missos Novaesium frumentatores datasque in praesidium cohortes velut multa pace ingredi accepit, rarum apud signa militum, arma in vehiculis, cunctos licentia vagos, compositus invadit, praemissis qui pontes et viarum angusta insiderent. pugnatum longo agmine et incerto Marte, donec proelium nox dirimeret. cohortes Geldubam perrexere, manentibus, ut fuerant, castris, quae relictorum illic militum praesidio tenebantur. non erat dubium quantum in regressu discriminis adeundum foret frumentatoribus onustis percussisque. addit exercitui suo Vocula mille delectos e quinta et quinta decuma legionibus apud Vetera obsessis, indomitum militem et ducibus infensum. plures quam iussum erat profecti palam in agmine fremebant, non se ultra famem, insidias legatorum toleraturos: at qui remanserant, desertos se abducta parte legionum querebantur. duplex hinc seditio, aliis revocantibus Voculam, aliis redire in castra abnuentibus.

36. Interim Civilis Vetera circumsevit: Vocula Geldubam atque inde Novaesium concessit. Civilis capit Geldubam; mox haud procul Novaesio equestri proelio prospere certavit: sed miles secundis adversisque perinde in exitium ducum accendebatur. et adventu quintanorum quintadecumanorumque auctae legiones donativum exposcunt, conperto pecuniam a Vitellio missam. nec diu cunctatus Hordeonius nomine Vespasiani dedit; idque praecipuum fuit seditionis alimentum. effusi in luxum et epulas et nocturnos coetus veterem in Hordeonium iram renovant, nec ullo legatorum tri-

bunorumve obsistere auso (quippe omnem pudorem nox ademerat) protractum e cubili interficiunt. eadem in Voculam parabantur, nisi servili habitu per tenebras ignoratus evasisset.

37. Ubi sedato impetu metus rediit, centuriones cum epistulis ad civitates Galliarum misere, auxilia ac stipendia oraturos: ipsi, ut est volgus sine rectore praeceps pavidum socors, adventante Civile, raptis temere armis ac statim ommissis, in fugam vertuntur. res adversae discordiam peperere, iis qui e superiore exercitu erant causam suam dissociantibus; Vitellii tamen imagines in castris et per proximas Belgarum civitates repositae, cum iam Vitellius occidisset. dein mutati in paenitentiam primani quartanique et duoetvicensimani Voculam sequuntur, apud quem resumpto Vespasiani sacramento ad liberandum Mogontiaci obsidium ducebantur. discesserant obsessores, mixtus ex Chattis Usipis Mattiacis exercitus, satietate praedae nec incruentati, quia dispersos et nescios miles noster invaserat. quin et loricam vallumque per fines suos Treveri struxere, magnisque in vicem cladibus cum Germanis certabant, donec egregia erga populum Romanum merita mox rebelles foedarent.

38. Interea Vespasianus iterum ac Titus consulatum absentes inierant, maesta et multiplici metu suspensa civitate, quae super instantia mala falsos pavores induerat, descivisse Africam res novas moliente L. Pisone. is *pro consule* provinciae, nequaquam turbidus ingenio: sed quia naves saevitia hiemis prohibebantur, volgus alimenta in dies mercari solitum, cui una ex re publica annonae cura, clausum litus, retineri commeatus dum timet, credebat, augmentibus famam Vitellianis, qui studium partium nondum posuerant, ne victoribus quidem ingrato rumore, quorum cupiditates externis quoque bellis inexplebiles nulla umquam civilis victoria satiavit.

39. Kalendis Ianuariis in senatu, quem Iulius Frontinus praetor urbanus vocaverat, legatis exercitibusque ac regibus laudes gratesque decretae; et Tettio Iuliano praetura tamquam transgredientem in partes Vespasiani legionem deseruisset, ablata, ut in Plotium Griphum transferretur; Hormo dignitas equestris data. et mox eiorante Frontino Caesar Domitianus praeturam cepit. eius nomen epistulis edictisque

praeponeretur, vis penes Mucianum erat, nisi quod pleraque Domitianus instigantibus amicis aut propria libidine audebat. sed praecipuus Muciano metus e Primo Antonio Varoque Arrio, quos recentes clarosque rerum fama ac militum studiis etiam populus fovebat, quia in neminem ultra aciem saevierant. et ferebatur Antonius Scribonianum Crassum, egregiis moribus et fraterna imagine fulgentem, ad capessendam rem publicam hortatus, haud defutura conscriptorum manu, ni Scribonianus abnuisset, ne paratis quidem corrumpi facilis, adeo metuens incerta. igitur Mucianus, quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in senatu laudibus cumulatam secretis promissis onerat, citeriorem Hispaniam ostentans discessu Cluvii Rufi vacuum; simul amicis eius tribunatus praefecturasque largitur. dein postquam inanem animum spe et cupidine inpleverat, vires abolet dimissa in hiberna legione septima, cuius flagrantissimus in Antonium amor. et tertia legio, familiaris Arrio Varo miles, in Suriam remissa; pars exercitus in Germanias ducebatur. sic egesto quidquid turbidum, rediit urbi sua forma legesque et munia magistratum.

40. Quo die senatum ingressus est Domitianus, de absentia patris fratrisque ac iuventa sua pauca et modica disseruit, decorus habitu; et ignotis adhuc moribus crebra oris confusio pro modestia accipiebatur. referente Caesare de restituendis Galbae honoribus, censuit Curtius Montanus ut Pisonis quoque memoria celebraretur. patres utrumque iussere: de Pisonem irritum fuit. tum sorte ducti, per quos redderentur bello rapta, quique aera legum vetustate delapsa noscerent figerentque, et fastos adulatione temporum foedatos exonerarent modumque publicis impensis facerent. redditur Tettio Iuliano praetura, postquam cognitus est ad Vespasianum confugisse: Gripho honor mansit. repeti inde cognitionem inter Musonium Rufum et Publium Celerem placuit, damnatusque Publius et Sorani manibus satis factum. insignis publica severitate dies ne privatim quidem laude caruit. iustum officium explesse Musonius videbatur, diversa fama de Demetrio Cynicam sectam professo, quod manifestum reum ambitiosius quam honestius defendisset: ipsi Publio neque animus in periculis neque oratio subpeditavit signo ultionis in

20 accusatores dato, petit a Caesare Iunius Mauricus, ut commentariorum principalium potestatem senatui faceret, per quos nosceret quem quisque accusandum poposcisset. consulendum tali super re principem respondit.

41. Senatus inchoantibus primoribus ius iurandum concepit, quo certatim omnes magistratus, ceteri ut sententiam rogabantur, deos testes advocabant, nihil ope sua factum quo cuiusquam salus laederetur, neque se praemium aut honorem
5 ex calamitate civium cepisse, trepidis et verba iuris iurandi per varias artes mutantibus, quis flagitii conscientia inerat. probabant religionem patres, periurium arguebant; eaque velut censura in Sariolenum Voculam et Nonium Attianum et Cestium Severum acerrime incubuit, crebris apud Neronem
10 delationibus famosos. Sariolenum et recens crimen urgebat, quod apud Vitellium molitus eadem foret: nec destitit senatus manus intentare Voculae, donec curia excederet. ad Paccium Africanum transgressi eum quoque proturbant, tamquam Neroni Scribonios fratres concordia opibusque insignes
15 ad exitium monstravisset. Africanus neque fateri audebat neque abnuere poterat: in Vibium Crispum, cuius interrogationibus fatigabatur, ultro conversus, miscendo quae defendere nequibat, societate culpae invidiam declinavit.

42. Magnam eo die pietatis eloquentiaeque famam Vipstanus Messalla adeptus est, nondum senatoria aetate, ausus pro fratre Aquilio Regulo deprecari. Regulum subversa Crasorum et Orfiti domus in summum odium extulerat: sponte
5 Caesaris accusationem subisse iuvenis admodum, nec depellendi periculi sed in spem potentiae videbatur; et Sulpicia Praetextata Crassi uxor quattuorque liberi, si cognosceret senatus, ultores aderant. igitur Messalla non causam neque reum tueri, sed periculis fratris semet opponens flexerat quosdam.
10 occurrit truci oratione Curtius Montanus, eo usque progressus, ut post caedem Galbae datam interfectori Pisonis pecuniam a Regulo adpetitumque morsu Pisonis caput obiectaret. 'hoc certe' inquit 'Nero non coegit, nec dignitatem aut salutem illa saevitia redemisti. sane toleremus istorum defension-
15 nes, qui perdere alios quam periclitari ipsi maluerunt: te securum reliquerat exul pater et divisa inter creditores bona,

nondum honorum capax aetas, nihil quod ex te concupisceret Nero, nihil quod timeret. libidine sanguinis et hiatu praemiorum ignotum adhuc ingenium et nullis defensionibus expertum caede nobili inuisti, cum ex funere rei publicae raptis consularibus spoliis, septuagens sesterzio saginatus et sacerdotio fulgens innocuos pueros, inlustres senes, conspicuas feminas eadem ruina prosterneres, cum segnitiam Neronis incusares, quod per singulas domos seque et delatores fatigaret: posse universum senatum una voce subverti. retinete, patres conscripti, et reservate hominem tam expediti consilii, ut omnis aetas instructa sit, et quo modo senes nostri Marcellum, Crispum, iuvenes Regulum imitentur. invenit aemulos etiam infelix nequitia: quid si floreat vigeatque? et quem adhuc quaestorium offendere non audemus, praetorium et consularem visuri sumus? an Neronem extremum dominorum putatis? idem crediderant qui Tiberio, qui Gaio superstites fuerunt, cum interim instabilior et saevior exortus est. non timemus Vespasianum; ea principis aetas, ea moderatio: sed diutius durant exempla quam mores. elanguimus, patres conscripti, nec iam ille senatus sumus, qui occiso Nerone delatores et ministros more maiorum puniendos flagitabat. optimus est post malum principem dies primus.

43. Tanto cum adsensu senatus auditus est Montanus, ut spem caperet Helvidius posse etiam Marcellum prosterni. igitur a laude Cluvii Rufi orsus, qui perinde dives et eloquentia clarus nulli umquam sub Nerone periculum facessivisset, crimine simul exemploque Eprium urguebat, ardentibus patrum animis. quod ubi sensit Marcellus, velut excedens curia 'imus' inquit, 'Prisce, et relinquimus tibi senatum tuum: regna praesente Caesare.' sequebatur Vibius Crispus, ambo infensi, vultu diverso, Marcellus minacibus oculis, Crispus renidens, donec ad cursu amicorum retraherentur. cum glisceret certamen, hinc multi bonique, inde pauci et validi pertinacibus odiis tenderent, consumptus per discordiam dies.

44. Proximo senatu, inchoante Caesare de abolendo dolore iraque et priorum temporum necessitatibus, censuit Mucianus prolixè pro accusatoribus; simul eos qui coeptam, deinde omissam actionem repeterent, monuit sermone molli

5 et tamquam rogaret. patres coeptatam libertatem, postquam
 obviam itum, omisere. Mucianus, ne sperni senatus iudicium
 et cunctis sub Nerone admissis data impunitas videretur,
 Octavium Sagittam et Antistium Sosianum senatorii ordinis
 egressos exilium in easdem insulas redegit. Octavius Pon-
 10 tiam Postumiam, stupro cognitam et nuptias suas abnuentem,
 inpotens amoris interfecerat; Sosianus pravitate morum mul-
 tis exitiosus. ambo gravi senatus consulto damnati pulsique,
 quamvis concesso aliis reditu, in eadem poena retenti sunt.
 nec ideo lenita erga Mucianum invidia: quippe Sosianus ac
 15 Sagitta viles, etiam si reverterentur: accusatorum ingenia et
 opes et exercita malis artibus potentia timebantur.

45. Reconciliavit paulisper studia patrum habita in senatu
 cognitio secundum veterem morem. Manlius Patruitus sena-
 tor pulsatum se in colonia Seniensi coetu multitudinis et iussu
 magistratum querebatur; nec finem iniuriae hic stetisse:
 5 plangentium et lamenta et supremorum imaginem praesenti sibi
 circumdata cum contumeliis ac probris, quae in senatum uni-
 versum iacerentur. vocati qui arguebantur, et cognita causa
 in convictos vindicatum, additumque senatus consultum quo
 Seniensium plebes modestiae admoneretur. isdem diebus
 10 Antonius Flamma *accusantibus* Cyrenensibus damnatur lege
 repentundarum, et exilio ob saevitiam.

46. Inter quae militaris seditio prope exarsit. praetoria-
 nam militiam repetebant a Vitellio dimissi, pro Vespasiano
 congregati; et lectus in eandem spem e legionibus miles pro-
 missa stipendia flagitabat. ne Vitelliani quidem sine multa
 5 caede pelli poterant: sed immensa pecunia tanta vis homi-
 num retinenda erat. ingressus castra Mucianus, quo rectius
 stipendia singulorum spectaret, suis cum insignibus armisque
 victores constituit, modicis inter se spatiis discretos. tum
 Vitelliani, quos apud Bovillas in deditionem acceptos memo-
 10 ravimus, ceterique per urbem et urbi vicina conquisiti pro-
 ducuntur prope intacto corpore. eos Mucianus diduci, et
 Germanicum Britannicumque militem, ac si qui aliorum exer-
 cituum, separatim adsistere iubet. illos primus statim ad-
 spectus obstupescerat, cum ex diverso velut aciem telis et
 15 armis trucem, semet clausos nudosque et inlue deformes

aspicerent: ut vero huc illuc distrahi coepere, metus per omnes et praecipua Germanici militis formido, tamquam ea separatione ad caedem destinaretur. prensare commanipularium pectora, cervicibus innecti, suprema oscula petere, ne desererentur soli neu pari causa disparem fortunam paterentur; modo Mucianum, modo absentem principem, postremum caelum ac deos obtestari, donec Mucianus cunctos eiusdem sacramenti, eiusdem imperatoris milites appellans, falso timori obviam iret; namque et victor exercitus clamore lacrimas eorum iuvabat. isque finis illa die. paucis post diebus adloquentem Domitianum firmati iam excepere: spernunt oblatos agros, militiam et stipendia orant. preces erant, sed quibus contra dici non posset; igitur in praetorium accepti. dein quibus aetas et iusta stipendia, dimissi cum honore, alii ob culpam, sed carptim ac singuli, quo tutissimo remedio consensus multitudinis extenuatur.

47. Ceterum verane pauperie an uti videretur, actum in senatu ut sescentiens sestertium a privatis mutuum acciperetur, praepositusque ei curae Pompeius Silvanus. nec multo post necessitas abiit sive omissa simulatio. abrogati inde, legem ferente Domitiano, consulatus quos Vitellius dederat, funusque censorium Flavio Sabino ductum, magna documenta instabilis fortunae summaeque et ima miscentis.

48. Sub idem tempus L. Pliso pro consule interficitur. ea de caede quam verissime expediam, si pauca supra repetiero ab initio causisque talium facinorum non absurda. legio in Africa auxiliaque tutandis imperii finibus sub divo Augusto Tiberioque principibus proconsuli parebant. mox Gaius Caesar, turbidus animi ac Marcum Silanum obtinentem Africam metuens, ablatam proconsuli legionem misso in eam rem legato tradidit. aequatus inter duos beneficiorum numerus, et mixtis utriusque mandatis discordia quaesita auctaque pravo certamine. legatorum vis adolevit diuturnitate officii, vel quia minoribus maior aemulandi cura, proconsulum splendidissimus quisque securitati magis quam potentiae consulebant.

49. Sed tum legionem in Africa regebat Valerius Festus, sumptuosae adolescentiae neque modica cupiens et adfini-

tate Vitellii anxius. is crebris sermonibus temptaveritne Pisonem ad res novas an temptanti restiterit, incertum, quoniam secreto eorum nemo adfuit, et occiso Pisone plerique ad gratiam interfectoris inclinavere. nec ambitur provinciam et militem alienato erga Vespasianum animo fuisse; et quidam e Vitellianis urbe profugi ostentabant Pisoni nutantes Gallias, paratam Germaniam, pericula ipsius et in pace suspecto tutius bellum. inter quae Claudius Sagitta, praefectus alae Petrianae, prospera navigatione praevenit Papium centurionem a Muciano missum, adseveravitque mandata interficiendi Pisonis centurioni data: cecidisse Galerianum consobrinum eius generumque; unam in audacia spem salutis, sed duo itinera audendi, seu mallet statim arma, seu petita navibus Gallia ducem se Vitellianis exercitibus ostenderet, nihil ad ea moto Pisone. centurio a Muciano missus ut portum Karthaginis attigit, magna voce laeta Pisoni omina tamquam principi continuare, obvio et subitae rei miraculo attonitos, ut eadem adstreperent, hortari. vulgus credulum ruere in forum, praesentiam Pisonis exposcere; gaudio clamoribusque cuncta miscebant, indiligentia veri et adulandi libidine. Piso, indicio Sagittae vel insita modestia, non in publicum egressus est neque se studiis vulgi permisit. centurionemque percontatus, postquam quaesitum sibi crimen caedemque comperit, animadverti in eum iussit, haud perinde spe vitae quam ira in percussorem, quod idem ex interfectorebus Clodii Macri cruentas legati sanguine manus ad caedem proconsulis rettulisset. anxio deinde edicto Karthaginiensibus increpitis, ne solita quidem munia usurpabat, clausus intra domum, ne qua motus novi causa vel forte oreretur.

50. Sed ubi Festo consternatio vulgi, centurionis supplicium veraque et falsa more famae in malus innotuere, equites in necem Pisonis mittit. illi raptim vecti, obscuro adhuc coeptae lucis domum proconsulis inrumpunt destrectis gladiis, et magna pars Pisonis ignari, quod Poenos auxiliares Maurosque in eam caedem delegerat. haud procul cubiculo obvium forte servum, quisnam et ubi esset Piso, interrogavere. servus egregio mendacio se Pisonem esse respondit ac statim obtruncatur. nec multo post Piso interficitur; namque

aderat qui nosceret, Baebius Massa e procuratoribus Africae, 10
iam tunc optimo cuique exitiosus et inter causas malorum
quae mox tulimus saepius rediturus. Festus Adrumeto, ubi
speculabundus substiterat, ad legionem contendit praefec-
tumque castrorum Cetronium Pisanum vinciri iussit, prop-
rias ob similtates: sed Pisonis satellitem vocabat, milites 15
que et centuriones quosdam puniit, alios praemiis adfecit,
neutrum ex merito, sed ut obpressisse bellum crederetur.
mox Oeensium Leptitanorumque discordias componit, quae
raptu frugum et pecorum inter agrestes modicis principiis,
iam per arma atque acies exercebantur; nam populus Oeen- 20
sis multitudine inferior Garamantas exciverat, gentem indo-
mitam et inter accolae latrociniis fecundam. unde artae Lep-
titanis res, lateque vastatis agris intra moenia trepidabant,
donec interventu cohortium alarumque fusi Garamantes et re-
cepta omnis praeda, nisi quam vagi per inaccessa mapalium 25
ulterioribus vendiderant.

51. At Vespasiano post Cremonensem pugnam et pro-
speros undique nuntios, cecidisse Vitellium multi cuiusque
ordinis, pari audacia fortunaque hibernum mare adgressi,
nuntiavere. aderant legati regis Vologesi quadraginta milia
Parthorum equitum offerentes. magnificum laetumque tantis 5
sociorum auxiliis ambiri neque indigere: gratiae Vologeso
actae mandatque ut legatos ad senatum mitteret et pacem
esse sciret. Vespasianus in Italiam resque urbis intentus adver-
sam de Domitiano famam accipit, tamquam terminos aetatis
et concessa filio egrederetur: igitur validissimam exercitus 10
partem Tito tradit ad reliqua Iudaici belli perpetranda.

52. Titum, antequam digrederetur, multo apud patrem
sermone orasse ferunt, ne criminantium nuntiis temere ac-
cenderetur, integrumque se ac placabilem filio praestaret.
non legiones, non classes perinde firma imperii munimenta
quam numerum liberorum; nam amicos tempore, fortuna, 5
cupidinibus aliquando aut erroribus imminui, transferri, de-
sinere: suum cuique sanguinem indiscretum, sed maxime
principibus, quorum prosperis et alii fruuntur, adversa ad
iunctissimos pertineant. ne fratribus quidem mansuram con-
cordiam, ni parens exemplum praebuisset. Vespasianus haud 10

aeque Domitiano mitigatus quam Titi pietate gaudens, bono esse animo iubet belloque et armis rem publicam attollere: sibi pacem domumque curae fore. tum celerrimas navium frumento onustas saevo adhuc mari committit: quippe tanto
 15 discrimine urbs nutabat, ut decem haud amplius dierum frumentum in horreis fuerit, cum a Vespasiano commeatus subvenere.

53. Curam restituendi Capitolii in L. Vestinum confert, equestris ordinis virum, sed auctoritate famaue inter proceres. ab eo contracti haruspices monuere ut reliquiae prioris delubri in paludes aveherentur, templum isdem vestigiis
 5 sisteretur: nolle deos mutari veterem formam. XI kalendas Iulias serena luce spatium omne, quod templo dicabatur, evinctum vittis coronisque ingressi milites, quis fausta nomina, felicibus ramis; dein virgines Vestales, cum pueris puellisque patrimis matrimisque, aqua e fontibus amnibusque
 10 hausta perluere. tum Helvidius Priscus praetor, praeeunte Plautio Aeliano pontifice, lustrata novetaurilibus area et super caespitem redditis extis, Iovem, Iunonem, Minervam praesidesque imperii deos precatus ut coepta prosperarent sedesque suas pietate hominum inchoatas divina ope attolle-
 15 rent, vittas quis ligatus lapis innexique funes erant contigit; simul ceteri magistratus et sacerdotes et senatus et eques et magna pars populi, studio laetitiaeque conixi, saxum ingens traxere. passimque iniectae fundamentis argenti aurique stipes et metallorum primitiae, nullis fornacibus victae, sed ut
 20 gignuntur: praedixere haruspices, ne temeraretur opus saxo aurove in aliud destinato. altitudo aedibus adiecta: id solum religio adnuere et prioris templi magnificentiae defuisse credebatur.

54. Audita interim per Gallias Germaniasque mors Vitellii duplicaverat bellum. nam Civilis omissa dissimulatione in populum Romanum ruere, Vitellianae legiones vel externum servitium quam imperatorem Vespasianum malle. Galli
 5 sustulerant animos, eandem ubique exercituum nostrorum fortunam rati, volgato rumore a Sarmatis Dacisque Moesica ac Pannonica hiberna circumsederi; paria de Britannia fingebantur. sed nihil aeque quam incendium Capitolii, ut finem

imperio adesse crederent, inpulerat. captam olim a Gallis urbem, sed integra Iovis sede mansisse imperium: fatali nunc igne signum caelestis irae datum et possessionem rerum humanarum Transalpinis gentibus portendi, superstitione vana Druidae canebant. incesseratque fama, primores Galliarum ab Othone adversus Vitellium missos, antequam digrederentur, pepigisse ne deessent libertati, si populum Romanum continua civilium bellorum series et interna mala fregissent.

55. Ante Flacci Hordeonii caedem nihil prorupit quo coniuratio intellexeretur: interfecto Hordeonio commeavere nuntii inter Civilem Classicumque praefectum alae Treverorum. Classicus nobilitate opibusque ante alios; regium illi genus et pace belloque clara origo: ipse e maioribus suis hostis populi Romani quam socios iactabat. miscuere sese Iulius Tutor et Iulius Sabinus, hic Trevir, hic Lingonus, Tutor ripae Rheni a Vitellio praefectus; Sabinum super insitam vanitatem falsae stirpis gloria incendebat: proaviam suam divo Iulio per Gallias bellanti corpore atque adulterio placuisse. hi secretis sermonibus animos ceterorum scrutati, ubi quos idoneos rebantur conscientia obstrinxere, in colonia Agrippinensi in domum privatam conveniunt; nam publice civitas talibus inceptis abhorrebat; at tamen interfuere quidam Ubiorum Tungrorumque. sed plurima vis penes Treveros ac Lingonas, nec tulere moras consultandi. certatim proclamant furere discordiis populum Romanum, caesas legiones, vastatam Italiam, capi cum maxime urbem, omnis exercitus suis quemque bellis destineri: si Alpes praesidiis firmentur, coalita libertate disceptaturas Gallias quem virium suarum terminum velint.

56. Haec dicta pariter probataque: de reliquiis Vitelliani exercitus dubitavere. plerique interficiendos censebant, turbidos, infidos, sanguine ducum pollutos: vicit ratio parcendi, ne sublata spe veniae pertinaciam accenderent: adlicendos potius in societatem. legatis tantum legionum interfectis, ceterum vulgus conscientia scelerum et spe impunitatis facile accessurum. ea primi concilii forma missique per Gallias concitores belli. simulatum ipsis obsequium, quo incautiorum Voculam opprimerent. nec defuere qui Voculae nuntia-

10 rent: sed vires ad coercendum deerant, infrequentibus infidisque legionibus. inter ambiguos milites et occultos hostes optimum e praesentibus ratus mutua dissimulatione et isdem quibus petebatur grassari, in coloniam Agrippinensem descendit. illuc Claudius Labeo, quem captum et extra com-
 15 meatum amandatum in Frisios diximus, corruptis custodibus perfugit; pollicitusque, si praesidium daretur, iturum in Batavos et potio-rem civitatis partem ad societatem Romanam retracturum, accepta peditum equitumque modica manu, nihil apud Batavos ausus quosdam Nerviorum Baetasiorumque
 20 in arma traxit, et furtim magis quam bello Canninefates Marsacosque incursabat.

57. Vocula Gallorum fraude inlectus ad hostem contendit; nec procul Veteribus aberat, cum Classicus ac Tutor per speciem explorandi praegressi cum ducibus Germanorum pacta firmavere. tumque primum discreti a legionibus pro-
 5 prio vallo castra sua circumdant, obtestante Vocula, non adeo turbatam civilibus armis rem Romanam, ut Treveris etiam Lingonibusque despectui sit. superesse fidas provincias, victores exercitus, fortunam imperii et ultores deos. sic olim Sacrovirum et Haeduos, nuper Vindicem Galliasque singulis
 10 proeliis concidisse. eadem rursus numina, eadem fata ruptores foederum expectarent. melius divo Iulio divoque Augusto notos eorum animos: Galbam et infracta tributa hostiles spiritus induisse. nunc hostes, quia molle servitium; cum spoliati exutique fuerint, amicos fore. haec ferociter locutus,
 15 postquam perstare in perfidia Classicum Tutoremque videt, verso itinere Novaesium concedit: Galli duum milium spatio distantibus campis consedere. illuc commeantium centurionum militumque emebantur animi, ut (flagitium incognitum Romani exercitus) in externa verba iurarent pignusque tanti
 20 sceleris nece aut vinculis legatorum daretur. Vocula, quamquam plerique fugam suadebant, audendum ratus, vocata contione in hunc modum disseruit:

58. Numquam apud vos verba feci aut pro vobis sollicitior aut pro me securior. nam mihi exitium parari libens audio, mortemque, in tot malis solacium, ut finem miseriarum expecto: vestri me pudet miseretque, adversus quos non

proelium et acies parantur; id enim fas armorum et ius hostium est: bellum cum populo Romano vestris se manibus gesturum Classicus sperat imperiumque et sacramentum Galliarum ostentat. adeo nos, si fortuna in praesens virtusque deseruit, etiam vetera exempla deficiant, quotiens Romanae legiones perire praeoptaverint, ne loco pellerentur? socii saepe nostri excindi urbes suas seque cum coniugibus ac liberis cremari pertulerunt, neque aliud pretium exitus quam fides famaue. tolerant cum maxime inopiam obsidiumque apud Vetera legiones nec terrore aut promissis demoventur: nobis super arma et vires et egregia castrorum munimenta frumentum et commeatus quamvis longo bello pares. pecunia nuper etiam donativo suffecit, quod sive a Vespasiano sive a Vitellio datum interpretari mavoltis, ab imperatore certe Romano accepistis. tot bellorum victores, apud Geldubam, apud Vetera, fuso totiens hoste, si pavetis aciem, indignum id quidem: sed est vallum murique et trahendi artes, donec e proximis provinciis auxilia exercitusque concurrant. sane ego displiceam: sunt alii legati, tribuni, centurio denique aut miles, ne hoc prodigium toto terrarum orbe volgetur, vobis satellitibus Civilem et Classicum Italiam invasuros. an, si ad moenia urbis Germani Gallique duxerint, arma patriae inferetis? horret animus tanti flagitii imagine. Tutorin Trevero agentur excubiae? signum belli Batavus dabit? [et] Germanorum catervas supplebitis? quis deinde sceleris exitus, cum Romanae legiones se contra derexerint? transfugae e transfugis et proditores e proditoribus inter recens et vetus sacramentum invisi deis errabitis? te, Iuppiter optime maxime, quem per octingentos viginti annos tot triumphis coluimus, te, Quirine Romanae parens urbis, precor venerorque ut, si vobis non fuit cordi me duce haec castra incorrupta et integerata servari, at certe pollui foedarique a Tutore et Classicone sinatis. militibus Romanis aut innocentiam detis aut maturam et sine noxa paenitentiam.“

59. Varie excepta oratio inter spem metumque ac pudorem. digressum Voculam et de supremis agitantem liberti servique prohibuere foedissimam mortem sponte praevenire. et Classicus misso Aemilio Longino, desertore primae legio-

nis, caedem eius maturavit; Herennium et Numisiam legatos vinciri satis visum. dein sumptis Romani imperii insignibus in castra venit. nec illi, quamquam ad omne facinus durato, verba ultra suppeditavere quam ut sacramentum recitaret: iuravere qui aderant pro imperio Galliarum. interfectorem
 10 Voculae altis ordinibus, ceteros, ut quisque flagitium navaverat, praemiis attollit.

Divisae inde inter Tutorem et Classicum curae. Tutor valida manu circumdatos Agrippinenses quantumque militum apud superiorem Rheni ripam in eadem verba adigit, occisis
 15 Mogontiaci tribunis, pulso castrorum praefecto, qui detractaverant: Classicus corruptissimum quemque e deditis pergere ad obsessos iubet, veniam ostentantes, si praesentia sequerentur: aliter nihil spei, famem ferrumque et extrema passuros. adiecere qui missi erant exemplum suum.

60. Obsessos hinc fides, inde egestas inter decus ac flagitium distrahebant. cunctantibus solita insolitaque alimenta deerant, absumptis iumentis equisque et ceteris animalibus, quae profana foedaque in usum necessitas vertit.
 5 virgulta postremo et stirpes et internatas saxis herbas vellent miseriarum patientiaeque documentum fuere, donec egregiam laudem sine turpi macularent, missis ad Civilem legatis vitam orantes. neque ante preces admissae quam in verba Galliarum iurarent: tum pactus praedam castrorum dat custodes, qui pecuniam calones sarcinas retentarent atque ipsos
 10 leves abeuntes prosequerentur. ad quintum fere lapidem coorti Germani incautum agmen adgrediuntur. pugnacissimus quisque in vestigio, multi palantes occubuere: ceteri retro in castra perfugiunt, querente sane Civile et increpante
 15 Germanos tamquam fidem per scelus abrumperent. simulata ea fuerint an retinere saevientes nequiverit, parum adfirmatur. direptis castris faces iniciunt, cunctosque qui proelio superfuere incendium hausit.

61. Civilis barbaro voto post coepta adversus Romanos arma propexum rutilatumque crinem patrata demum caede legionum deposuit; et ferebatur parvulo filio quosdam captivorum sagittis iaculisque puerilibus figendos obtulisse. ceterum neque se neque quemquam Batavum in verba Galliarum

adegit, fesus Germanorum opibus et, si certandum adversus Gallos de possessione rerum foret, inclutus fama et potior. Munius Lupercus legatus legionis inter dona missus Veledae. ea virgo nationis Bructerae late imperitabat, vetere apud Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas et auge-¹⁰ scente superstitione arbitrantur deas. tuncque Veledae auctoritas adolevit; nam prosperas Germanis res et excidium legionum praedixerat. sed Lupercus in itinere interfectus. pauci centurionum tribunorumque in Gallia geniti reservantur pignus societati. cohortium alarum legionum hiberna sub-¹⁵ versa cremataque, iis tantum relictis quae Mogontiaci ac Vindonissae sita sunt.

62. Legio sexta decuma cum auxiliis simul deditis a Novaesio in coloniam Treverorum transgredi iubetur, praefinita die intra quam castris excederet. medium omne tempus per varias curas egere, ignavissimus quisque caesorum apud Vetera exemplo paventes, melior pars rubore et infamia: 5 quale illud iter? quis dux viae? et omnia in arbitrio eorum quos vitae necisque dominos fecissent. alii nulla dedecoris cura pecuniam aut carissima sibimet ipsi circumdare; quidam expedire arma telisque tamquam in aciem accingi. haec meditantibus advenit proficiscendi hora, expectatione tristior. ¹⁰ quippe intra vallum deformitas haud perinde notabilis: detexit ignominiam campus et dies. revolsae imperatorum imagines, indecora signa, fulgentibus hinc inde Gallorum vexillis; silens agmen et velut longae exsequiae; dux Claudius Sanctus effosso oculo dirus ore, ingenio debilior. duplicatur ¹⁵ flagitium, postquam desertis Bonnensibus castris altera se legio miscuerat. et volgata captarum legionum fama cuncti, qui paulo ante Romanorum nomen horrebant, procurrentes ex agris tectisque et undique effusi insolito spectaculo nimium fruebantur. non tulit ala Picentina gaudium insultantis ²⁰ volgi, spretisque Sancti promissis aut minis Mogontiacum abeunt; ac forte obvio interfectore Voculae Longino, coniectis in eum telis initium exsolvendae in posterum culpae fecere: legiones nihil mutato itinere ante moenia Treverorum considunt. ²⁵

63. Civilis et Classicus, rebus secundis sublatis, an colo-

niam Agrippinensem diripiendam exercitibus suis permitterent dubitare. saevitia ingenii et cupidine praedae ad excidium civitatis trahebantur: obstabat ratio belli et novum imperium inchoantibus utilis clementiae fama; Civilem etiam beneficii memoria flexit, quod filium eius primo rerum motu in colonia Agrippinensi deprehensum honorata custodia habuerant. sed transrhenanis gentibus invisa civitas opulentia auctoque; neque alium finem belli rebantur quam si promiscua ea sedes omnibus Germanis foret, aut disiecta Ubios quoque dispersisset.

64. Igitur Tencteri, Rheno discreta gens, missis legatis mandata apud concilium Agrippinensium edi iubent, quae ferocissimus e legatis in hunc modum protulit: 'redisse vos in corpus nomenque Germaniae communibus deis et praecipuo deorum Marti grates agimus, vobisque gratulamur quod tandem liberi inter liberos eritis; nam ad hunc diem flumina ac terras et caelum quodam modo ipsam clauseram Romani, ut colloquia congressusque nostros arcerent, vel, quod contumeliosius est viris ad arma natis, inermes ac prope nudi sub custode et pretio coiremus. sed ut amicitia societasque nostra in aeternum rata sint, postulamus a vobis, muros coloniae, munimenta servitii, detrahatis: etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliviscuntur; Romanos omnes in finibus vestris trucidetis: haud facile libertas et domini miscentur. bona interfectorum in medium cedant, ne quis oculere quicquam aut segregare causam suam possit. liceat nobis vobisque utramque ripam colere, ut olim maioribus nostris: quo modo lucem diemque omnibus hominibus, ita omnes terras fortibus viris natura aperuit. instituta cultumque patrium resumite, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus adversus subiectos quam armis valent. sincerus et integer et servitutis oblitus populus aut ex aequo agetis aut aliis imperabitis.'

65. Agrippinenses sumpto consultandi spatium, quando neque subire condiciones metus futuri neque palam aspernari condicio praesens sinebat, in hunc modum respondent: 'quae prima libertatis facultas data est, avidius quam cautus sumpsimus, ut vobis ceterisque Germanis, consanguineis

nostris, iungeremur. muros civitatis, congregantibus se cum maxime Romanorum exercitibus, augere nobis quam diruere tutius est. si qui ex Italia aut provinciis alienigenae in finibus nostris fuerant, eos bellum absumpsit vel in suas quisque sedes refugerunt. deductis olim et nobiscum per conubium sociatis quique mox proyenerunt haec patria est; nec vos adeo iniquos existimamus, ut interfici a nobis parentes fratres liberos nostros velitis. vectigal et onera commerciorum resolvimus: sint transitus incustoditi, sed diurni et inermes, donec nova et recentia iura in vetustatem consuetudine ver-
tantur. arbitrum habebimus Civilem et Veledam, apud quos
pacta sancientur.' sic lenitis Tencteris legati ad Civilem et
Veledam missi cum donis cuncta ex voluntate Agrippinensium perpetravere; sed coram adire adloquique Veledam negatum: arcebantur adspectu, quo venerationis plus inesset.
ipsa edita in turre; delectus e propinquis consulta responsaque ut internuntius numinis portabat.

66. Civilis societate Agrippinensium auctus proximas civitates adfectare aut adversantibus bellum inferre statuit. occupatisque Sunucis et inventute eorum per cohortes composita, quo minus ultra pergeret, Claudius Labeo Baetasiolorum Tungrorumque et Nerviorum tumultuaria manu restitit, fretus loco, quia pontem Mosae fluminis anteceperat. pugnabaturque in angustiis ambigue, donec Germani tranatantes terga Labeonis invasere; simul Civilis, ausus an ex composito, intulit se agmini Tungrorum, et clara voce 'non ideo' inquit 'bellum sumpsimus, ut Batavi et Treveri gentibus imperent; procul haec a nobis adrogantia. accipite societatem: transgredior ad vos, seu me ducem seu militem mavoltis.' movebatur vulgus condebantque gladios, cum Campanus ac Iuvenalis, ex primoribus Tungrorum, universam ei gentem dedidere; Labeo antequam circumveniretur profugit. Civilis Baetasios quoque ac Nervios in fidem acceptos copiis suis adiunxit, ingens rerum, percussis civitatum animis vel sponte inclinantibus.

67. Interea Iulius Sabinus proiectis foederis Romani monumentis Caesarem se salutari iubet, magnamque et inconditam popularium turbam in Sequanos rapit, conterminam civi-

tatem et nobis fidam; nec Sequani detractavere certamen.
 5 fortuna melioribus adfuit: fusi Lingones. Sabinus festinatum
 temere proelium pari formidine deseruit. utque famam exitii
 sui faceret, villam in quam perfugerat cremavit, illic volun-
 taria morte interisse creditus. sed quibus artibus latebrisque
 vitam per novem mox annos traduxerit, simul amicorum eius
 10 constantiam et insigne Epponinae uxoris exemplum, suo loco
 reddemus. Sequanorum prospera acie belli impetus stetit.
 resipiscere paulatim civitates fasque et foedera respicere,
 principibus Remis, qui per Gallias edixere ut missis legatis
 in commune consultarent, libertas an pax placeret.

68. At Romae cuncta in deterius audita Mucianum an-
 gebant, ne quamquam egregii duces (iam enim Gallum An-
 nium et Petilium Cerialem delegerat) summam belli parum
 tolerarent. nec relinquenda urbs sine rectore; et Domitiani
 5 indomitae libidines timebantur, suspectis, uti diximus, Primo
 Antonio Varoque Arrio. Varus praetorianis praepositus vim
 atque arma retinebat: eum Mucianus pulsum loco, ne sine
 solacio ageret, annonae praefecit. utque Domitiani animum
 Varo haud alienum deleniret, Arretinum Clementem, domui
 10 Vespasiani per adfinitatem innexum et gratissimum Domi-
 tiano, praetorianis praeposuit, patrem eius sub Gaio Caesare
 egregie functum ea cura dictitans; laetum militibus idem
 nomen, atque ipsum, quamquam senatorii ordinis, ad utra-
 que munia sufficere. adsumuntur e civitate clarissimus quis-
 15 que et alii per ambitionem. simul Domitianus Mucianusque
 accingebantur, dispari animo, ille spe ac iuventa properus,
 hic moras nectens, quis flagrantem retineret, ne ferocia ae-
 ratis et pravis impulsoribus, si exercitum invasisset, paci bel-
 loque male consuleret. legiones victrices undecima et octava,
 20 Vitellianarum unaetvicensima, e recens conscriptis secunda,
 Poeninis Cottianisque Alpibus, pars monte Graio traducun-
 tur; quarta decuma legio e Britannia, sexta ac decuma ex
 Hispania accitae.

Igitur venientis exercitus fama et suoapte ingenio ad mi-
 25 tiora inclinantes Galliarum civitates in Remos convenere.
 Treverorum legatio illic opperiebatur, acerrimo instinctore
 belli Iulio Valentino. is meditata oratione cuncta magnis im-

peris obiectari solita contumeliasque et invidiam in populum Romanum effudit, turbidus miscendis seditioibus et plerisque gratus vaecordi facundia.

36

69. At Iulius Auspex e primoribus Remorum, vim Romanam pacisque bona dissertans, et sumi bellum etiam ab ignavis, strenuissimi cuiusque periculo geri, iamque super caput legiones, sapientissimum quemque reverentia fideque, iuniores periculo ac metu continuit: et Valentini animum laudabant, consilium Auspiciis sequebantur. constat obstitisse Treveris Lingonibusque apud Gallias, quod Vindicis motu cum Verginio steterant. deterruit plerosque provinciarum aemulatio: quod bello caput? unde ius auspiciumque peteretur? quam, si cuncta provenissent, sedem imperio legerent? nondum victoria, iam discordia erat, aliis foedera, quibusdam opes viresque aut vetustatem originis per iurgia iactantibus: taedio futurorum praesentia placuere. scribuntur ad Treveros epistolae nomine Galliarum, ut abstinerent armis, impetrabili venia et paratis deprecatoribus, si paeniteret: restitit idem Valentinus obstruxitque civitatis suae aures, haud perinde instruendo bello intentus quam frequens contionibus.

10

15

70. Igitur non Treveri neque Lingones ceteraevae rebellium civitates pro magnitudine suscepti discriminis agere; ne duces quidem in unum consulere, sed Civilis avia Belgarum circumibat, dum Claudium Labeonem capere aut exturbare nititur; Classicus segne plerumque otium trahens velut a parto imperio fruebatur; ne Tutor quidem maturavit superiorem Germaniae ripam et ardua Alpium praesidiis claudere. atque interim unaetvicensima legio Vindonissa, Sextilius Felix cum auxiliariis cohortibus per Raetiam inrupere; accessit ala singularium, excita olim a Vitellio, deinde in partes Vespasiani transgressa. praeerat Iulius Briganticus sorore Civilis genitus, ut ferme acerrima proximorum odia sunt, invisus avonculo infensusque. Tutor Treverorum copias, recenti Vangionum, Caeracatum, Tribocorum dilectu auctas, veterano pedite atque equite firmavit, corruptis spe aut metu subactis legionariis; qui primo cohortem praemissam a Sextilio Felice interficiunt, mox ubi duces exercitusque Romanus

10

15

propinquabant, honesto transfugio rediere, secutis Tribocis Vangionibusque et Caeracatibus. Tutor Treveris comitantibus, vitato Mogontiaco, Bingium concessit, fidens loco, quia pontem Navae fluminis abruperat; sed incursu cohortium, quas Sextilius ducebat, et reperto vado proditus sususque. ea clade percussi Treveri, et plebes omissis armis per agros palatur: quidam principum, ut primi posuisse bellum viderentur, in civitates quae societatem Romanam non exuerant perfugere. legiones a Novaesio Bonnaque in Treveros, ut supra memoravimus, traductae se ipsae in verba Vespasiani adigunt. haec Valentino absente gesta; qui ubi adventabat furens cunctaque rursus in turbas et exitium conversurus, legiones in Mediomatricos, sociam civitatem, abscessere: Valentinus ac Tutor in arma Treveros retrahunt, occisis Herennio ac Numisio legatis, quo minore spe veniae cresceret vinculum sceleris.

71. Hic belli status erat, cum Petilius Cerialis Mogontiacum venit. eius adventu erectae spes; ipse pugnae avidus et contemnendis quam cavendis hostibus melior, ferocia verborum militem incendebat, ubi primum congregari licuisset, nullam proelio moram factururus. dilectus per Galliam habitos in civitates remittit ac nuntiare iubet sufficere imperio legiones: socii ad munia pacis redirent, securi velut confecto bello, quod Romanae manus excepissent. auxit ea res Gallorum obsequium: nam recepta iuventute facilius tributa tolerare, proniores ad officia, quod spernebantur. at Civilis et Classicus ubi pulsum Tutorem, caesos Treveros, cuncta hostibus prospera accepere, trepidi ac properantes, dum dispersas suorum copias conducunt, crebris interim nuntiis Valentinum monere ne summae rei periculum faceret. eo rapidus Cerialis, missis in Mediomatricos qui brevior itinere legiones in hostem verterent, contracto quod erat militum Mogontiaci quantumque secum transvexerat, tertiis castris Rigodulum venit, quem locum magna Treverorum manu Valentinus insederat, montibus aut Mosella amne saeptum; et addiderat fossas obicesque saxorum. nec deterruere ea munimenta Romanum ducem quo minus peditem perrumpere iuberet, equitum aciem in collem erigeret, spreto hoste, quem temere

collectum haud ita loco iuari, ut non plus suis in virtute foret. paulum morae in adscensu, dum missilia hostium praevehuntur: ut ventum in manus, deturbati ruinae modo praecipitantur. et pars equitum aequioribus iugis circumvecta nobilissimos Belgarum, in quis ducem Valentinum, cepit.

72. Cerialis postero die coloniam Treverorum ingressus est, avido milite eruendae civitatis. hanc esse Classici, hanc Tutoris patriam; horum scelere clausas caesasque legiones. quid tantum Cremonam meruisse, quam e gremio Italiae raptam, quia unius noctis moram victoribus attulerit? stare in confinio Germaniae integram sedem spoliis exercituum et ducum caedibus ovantem. redigeretur praeda in fiscum: ipsi sufficere ignes et rebellis coloniae ruinas, quibus tot castrorum excidia pensarentur. Cerialis [a] metu infamiae, si licentia saevitiaque inbuere militem crederetur, pressit iras: et parvare, posito civium bello ad externa modestiores. convertit inde animos accitarum e Mediomatricis legionum miserabilis adspectus. stabant conscientia flagitii maestae, fixis in terram oculis: nulla inter coeuntes exercitus consalutatio; neque solantibus hortantibusve responsa dabant, abditi per tentoria et lucem ipsam vitantes. nec perinde periculum aut metus quam pudor ac dedecus obstupescerat, attonitis etiam victoribus, qui vocem precesque adhibere non ausi lacrimis ac silentio veniam poscebant, donec Cerialis mulceret animos, fato acta dictitans, quae militum ducumque discordia vel fraude hostium evenissent. primum illum stipendiorum et sacramenti diem haberent: priorum facinorum neque imperatorem neque se meminisse. tunc recepti in eadem castra, et edictum per manipulos, ne quis in certamine iurgiove seditionem aut cladem commilitoni obiectaret.

73. Mox Treveros ac Lingonas ad contionem vocatos ita adloquitur: 'neque ego umquam facundiam exercui, et populus Romanus virtutem armis adfirmavit: sed quoniam apud vos verba plurimum valent, bonaque ac mala non sua natura sed vocibus seditiosorum aestimantur, statui pauca disserere, quae profligato bello utilius sit vobis audisse quam nobis dixisse. terram vestram ceterorumque Gallorum ingressi sunt

duces imperatoresque Romani nulla cupidine, sed maioribus vestris invocantibus, quos discordiae usque ad exitum fatigabant, et acciti auxilio Germani sociis pariter atque hostibus servitutem inposuerant. quot proeliis adversus Cimbro Teutonosque, quantis exercituum nostrorum laboribus quoque eventu Germanica bella tractaverimus, satis clarum. nec ideo Rhenum insedimus, ut Italiam tueremur, sed ne quis alius Ariovistus regno Galliarum poteretur. an vos cariores Civili Batavisque et transrhenanis gentibus creditis quam maioribus eorum patres avi que vestri fuerunt? eadem semper causa Germanis transcendendi in Gallias, libido atque avaritia et mutandae sedis amor, ut relictis paludibus et solitudinibus suis fecundissimum hoc solum vosque ipsos possiderent: ceterum libertas et speciosa nomina praetexuntur; nec quisquam alienum servitium et dominationem sibi concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet.

74. Regna bellaque per Gallias semper fuere, donec in nostrum ius concederetis. nos, quamquam totiens lacessiti, iure victoriae id solum vobis addidimus, quo pacem tueremur; nam neque quies gentium sine armis neque arma sine stipendiis neque stipendia sine tributis haberi queunt: cetera in communi sita sunt. ipsi plerumque legionibus nostris praesidetis, ipsi has aliasque provincias regitis; nihil separatim clausumve. et laudatorum principum usus ex aequo quamvis procul agentibus: saevi proximis ingruunt. quo modo sterilitatem aut nimios imbres et cetera naturae mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate. vitia erunt, donec homines, sed neque haec continua et meliorum interventu pensantur: nisi forte Tutore et Classico regnantibus moderatius imperium speratis, aut minoribus quam nunc tributis parantur exercitus quibus Germani Britannique arceantur. nam pulsus, quod di prohibeant, Romanis quid aliud quam bella omnium inter se gentium existent? octingentorum annorum fortuna disciplinaque compages haec coaluit, quae convelli sine exitio convellentium non potest: sed vobis maximum discrimen, penes quos aurum et opes, praecipuae bellorum causae. proinde pacem et urbem, quam victi victoresque eodem iure obtinemus, amate colite: moneant vos

utriusque fortunae documenta ne contumaciam cum pernicie quam obsequium cum securitate malitis.' tali oratione graviora metuentes composuit erexitque. 25

75. Tenebantur victore exercitu Treveri, cum Civilis et Classicus misere ad Cerialem epistulas, quarum haec sententia fuit: Vespasianum, quamquam nuntios occultarent, excessisse vita, urbem atque Italiam interno bello consumptam, Muciani ac Domitiani vana et sine viribus nomina: si Cerialis imperium Galliarum velit, ipsos finibus civitatum suarum contentos; si proelium malit, ne id quidem abnuere. ad ea Cerialis Civili et Classico nihil: eum qui attulerat et ipsas epistulas ad Domitianum misit.

Hostes divisis copiis advenere undique. plerique culpabant Cerialem passum iungi quos discretos intercipere licuisset. Romanus exercitus castra fossa valloque circumdedit, quis temere antea intutis consederat. 10

76. Apud Germanos diversis sententiis certabatur. Civilis opperiendas Transrhenanorum gentes, quarum terrore fractae populi Romani vires optererentur: Gallos quid aliud quam praedam victoribus? et tamen, quod roboris sit, Belgas secum palam aut voto stare. Tutor cunctatione crescere rem Romanam adfirmabat, coeuntibus undique exercitibus: transvectam e Britannia legionem, accitas ex Hispania, adventare ex Italia; nec subitum militem, sed veterem expertumque belli. nam Germanos, qui ab ipsis sperentur, non iuberi, non regi, sed cuncta ex libidine agere; pecuniamque ac dona, quis solis corrumpantur, maiora apud Romanos, et neminem adeo in arma pronum, ut non idem pretium quietis quam periculi malit. quod si statim congrediantur, nullas esse Ceriali nisi e reliquiis Germanici exercitus legiones, foederibus Galliarum obstrictas. idque ipsum, quod inconditam nuper Valentini manum contra spem suam fuderint, alimentum illis ducique temeritatis: ausuros rursus venturosque in manus non inperiti adolescentuli, verba et contiones quam ferrum et arma meditantis, sed Civilis et Classici; quos ubi adspexerint, redituram in animos formidinem, fugam famemque ac totiens captis precariam vitam. neque Treveros aut Lingonas benevolentia contineri: resumpturos arma, ubi me-

tus abscesserit. diremit consiliorum diversitatem adprobata Tutoris sententia Classicus statimque exsequuntur.

77. Media acies Ubiis Lingonibusque data; dextro cornu cohortes Batavorum, sinistro Bructeri Tencterique. pars montibus, alli viam inter Mosellamque flumen tam improvisi adsilvere, ut in cubiculo ac lectulo Cerialis (neque enim
5 noctem in castris egerat) pugnari simul vincique suos audierit, increpans pavorem nuntiantium, donec universa clades in oculis fuit, perrupta legionum castra, fusi equites, medius Mosellae pons, qui ulteriora coloniae adnectit, ab hostibus insessus. Cerialis turbidis rebus intrepidus et fugientes manu
10 retrahens; intecto corpore promptus inter tela, felici temeritate et fortissimi cuiusque adcursum reciperatum pontem electa manu firmavit. mox in castra reversus palantes captarum apud Novaesium Bonnammque legionum manipulos et rarum apud signa militem ac prope circumventas aquilas videt. incensus ira 'non Flaccam' inquit, 'non Voculam deseritis:
15 nulla hic proditio; neque aliud excusandum habeo quam quod vos Gallici foederis oblitos redisse in memoriam Romani sacramenti temere credidi. adnumerabor Numisius et Herrennis, ut omnes legati vestri aut militum manibus aut hostium ceciderint. ite, nuntiate Vespasiano vel, quod propius
20 est, Civili et Classico, relictum a vobis in acie ducem: venient legiones quae neque me inultum neque vos impunitos patiantur.'

78. Vera erant, et a tribunis praefectisque eadem ingerebantur. consistunt per cohortes et manipulos; neque enim poterat patescere acies effuso hoste et impredientibus tentoriis sarcinisque, cum intra vallum pugnaretur. Tutor et Classicus et Civilis suis quisque locis pugnam ciebant, Gallos pro libertate, Batavos pro gloria, Germanos ad praedam instigantes. et cuncta pro hostibus erant, donec legio unaet-
10 vicensima patientiore quam ceterae spatio conglobata sustinuit ruentes, mox inpulit. nec sine ope divina mutatis repente animis terga victores vertere. ipsi territos se cohortium aspectu ferebant, quae primo impetu disiectae summis rursus iugis congregabantur ac speciem novi auxilii fecerant. sed obstitit vincentibus pravum inter ipsos certamen, omisso

hoste spolia consecrandi. Cerialis ut incuria prope rem adflixit, ita constantia restituit; secutusque fortunam castra hostium eodem die capit excinditque.

79. Nec in longum quies militi data. orabant auxilium Agrippinenses offerebantque uxorem ac sororem Civilis et filiam Classici, relicta sibi pignora societatis. atque interim dispersos in domibus Germanos trucidaverant; unde metus et iustae preces invocantium, antequam hostes reparatis viribus ad spem vel ad ultionem accingerentur. namque et Civilis illuc intenderat, non invalidus, flagrantissima cohortium suarum integra, quae ex Chaucis Frisiisque composita Tolbiaci in finibus Agrippinensium agebat: sed tristis nuntius avertit, deletam cohortem dolo Agrippinensium, qui largis epulis vinoque sopitos Germanos, clausis foribus, igne iniecto cremavere; simul Cerialis propero agmine subvenit. circumsteterat Civilem et alius metus, ne quarta decuma legio adiuncta Britannica classe affligeret Batavos, qua Oceano ambiuntur. sed legionem terrestri itinere Fabius Priscus legatus in Nervios Tungrosque duxit, eaeque civitates in ditionem acceptae: classem ultro Canninefates adgressi sunt maiorque pars navium depressa aut capta. et Nerviorum multitudinem, sponte commotam ut pro Romanis bellum capesseret, idem Canninefates fudere. Classicus quoque adversus equites Novaesium a Ceriali praemissos secundum proelium fecit: quae modica sed crebra damna famam victoriae nuper partae lacerabant.

80. Isdem diebus Mucianus Vitellii filium interfici iubet, mansuram discordiam obtendens, ni semina belli restinxisset. neque Antonium Primum adsciri inter comites a Domitiano passus est, favore militum anxius et superbia viri, aequalium quoque, adeo superiorum intolerantis. profectus ad Vespasianum Antonius ut non pro spe sua excipitur, ita neque averso imperatoris animo. trahebatur in diversa, hinc meritis Antonii, cuius ductu confectum haud dubie bellum erat, inde Muciani epistulis: simul ceteri ut infestum tumidumque insectabantur, adiunctis prioris vitae criminibus. neque ipse deerat adrogantia vocare offensas, nimius commemorandis quae meruisset: alios ut inbelles, Caecinam ut captivum ac

dediticium increpat. unde paulatim levior viliorque haberi, manente tamen in speciem amicitia.

81. Per eos menses, quibus Vespasianus Alexandriae statos aestivis flatibus dies et certa maris opperiebatur, multa miracula evenere, quis caelestis favor et quaedam in Vespasianum inclinatio numinum ostenderetur. e plebe Alexandrina
 5 quidam oculorum tabe notus genua eius advolvitur, remedium caecitatis exposcens gemitu, monitu Serapidis dei, quem dedita superstitionibus gens ante alios colit; precabaturque principem ut genas et oculorum orbis dignaretur respurgere oris excremento. alius manum aeger, eodem deo auctore,
 10 ut pede ac vestigio Caesaris calcaretur orabat. Vespasianus primo inridere, aspernari; atque illis instantibus modo famam vanitatis metuere, modo obsecratione ipsorum et vocibus adulantium in spem induci: postremo aestimari a medicis iubet, an talis caecitas ac debilitas ope humana superabiles
 15 forent. medici varie disserere: huic non exesam vim luminis et reditionem, si pellerentur obstantia; illi elapsos in pravam artus, si salubris vis adhibeatur, posse integrari. id fortasse cordi deis, et divino ministerio principem electum; denique patrati remedii gloriam penes Caesarem, inriti ludibrium penes miseros fore. igitur Vespasianus cuncta fortunae suae patere ratus nec quicquam ultra incredibile, laeto ipse voltu, erecta quae adstabat multitudine, iussa exsequitur. statim conversa ad usum manus, ac caeco reluxit dies. utrumque qui interfuere nunc quoque memorant, postquam nullum
 20 mendacio pretium.

82. Altior inde Vespasiano cupido adeundi sacram sedem, ut super rebus imperii consuleret: arceri templo cunctos iubet. atque ingressus intentusque numini respexit pone tergum e primoribus Aegyptiorum nomine Basiliden, quem procul Alexandria plurium dierum itinere et aegro corpore detineri haud ignorabat. percontatur sacerdotes num illo die Basilides templum inisset, percontatur obvios num in urbe visus sit; denique missis equitibus explorat, illo temporis momento octoginta milibus passuum afuisse: tunc divinam spe-
 10 ciam et vim responsi ex nomine Basilidis interpretatus est.

83. Origo dei nondum nostris auctoribus celebrata: Ae-

gyptiorum antistites sic memorant, Ptolemaeo regi, qui Macedonum primus Aegypti opes firmavit, cum Alexandriae recens conditae moenia templaque et religiones adderet, oblatum per quietem decore eximio et maiore quam humana specie iuvenem, qui moneret ut fidissimis amicorum in Pontum missis effigiem suam acciret; laetum id regno, magnamque et inclutam sedem fore quae excepisset: simul visum eundem iuvenem in caelum igne plurimo attolli. Ptolemaeus omine et miraculo excitus sacerdotibus Aegyptiorum, quibus mos talia intellegere, nocturnos visus aperit. atque illis Ponti et externorum parum gnaris, Timotheum Atheniensem e gente Eumolpidarum, quem ut antistitem caerimoniarum Eleusine exciverat, quaenam illa superstitio, quod numen, interrogat. Timotheus quaesitis qui in Pontum meassent, cognoscit urbem illic Sinopen, nec procul templum vetere inter accolae fama Iovis Ditis: namque et muliebrem effigiem adsistere, quam plerique Proserpinam vocent. sed Ptolemaeus, ut sunt ingenia regum, pronus ad formidinem, ubi securitas rediit, voluptatum quam religionum adpetens, neglegere paulatim aliasque ad curas animum vertere, donec eadem species terribilior iam et instantior exitium ipsi regnoque denuntiaret, ni iussa patrentur. tum legatos et dona Scydrothemidi regi (is tunc Sinopensibus imperitabat) expediri iubet praecipitque navigaturis ut Pythicum Apollinem adeant. illis mare secundum, sors oraculi haud ambigua: irent simulacrumque patris sui reveherent, sororis relinquerent.

84. Ut Sinopen venere, munera preces mandata regis sui Scydrothemidi adlegant. qui diversus animi modo numen pavescere, modo minis adversantis populi terreri; saepe donis promissisque legatorum flectebatur. atque interim triennio exacto Ptolemaeus non studium, non preces omittere: dignitatem legatorum, numerum navium, auri pondus augebat. tum minax facies Scydrothemidi offertur, ne destinata deo ultra moraretur: cunctantem varia pernicies morbi et manifesta caelestium ira graviorque in dies fatigabat. advocata contione iussa numinis, suos Ptolemaeique visus, ingruentia mala exponit: vulgus aversari regem, invidere Aegypto, sibi metuere templumque circumsedere. maior hinc

fama tradidit deum ipsum adpulsas litori navis sponte con-
scendisse. mirum inde dictu, tertio die tantum maris emensi
5 Alexandriam adpelluntur. templum pro magnitudine urbis
extractum loco cui nomen Rhacotis; fuerat illic sacellum Se-
rapidi atque Isidi antiquitus sacratum. haec de origine et
adventu dei celeberrima. nec sum ignarus esse quosdam
qui Seleucia urbe Suriae accitum, regnante Ptolemaeo quem
20 tertia aetas tulit; alii auctorem eundem Ptolemaeum, sedem
ex qua transierit Memphim perhibent, inclutam olim et veteris
Aegypti columnen. deum ipsum multi Aesculapium, quod
medeatur aegris corporibus, quidam Osirin, antiquissimum
illis gentibus numen, plerique Iovem ut rerum omnium po-
25 tentem, plurimi Ditem patrem insignibus quae in ipso mani-
festa aut per ambages coniectant.

85. At Domitianus Mucianusque antequam Alpibus pro-
pinquarent, prosperos rerum in Treveris gestarum nuntios
acceperere. praecipua victoriae fides dux hostium Valentinus
nequaquam abiecto animo, quos spiritus gessisset, voltu fe-
3 rebat. auditus ideo tantum, ut nosceretur ingenium eius
damnatusque, inter ipsum supplicium exprobranti cuidam
patriam eius captam, accipere se solacium mortis respondit.
sed Mucianus quod diu occultaverat, ut recens exprompsit:
quoniam benignitate deum fractae hostium vires forent, pa-
10 rum decore Domitianum confecto prope bello alienae gloriae
interventurum. si status imperii aut salus Galliarum in dis-
crimine verteretur, debuisse Caesarem in acie stare: Canni-
nefates Batavosque minoribus ducibus delegandos: ipse Lu-
guduni vim fortunamque principatus e proximo ostentaret,
15 nec parvis periculis inmixtus et maioribus non defuturus.

86. Intellegebantur artes, sed pars obsequii in eo ne de-
prehenderentur: ita Lugdunum ventum. unde creditur Do-
mitianus occultis ad Cerialem nuntiis fidem eius temptavisse,
an praesenti sibi exercitum imperiumque traditurus foret.
5 qua cogitatione bellum adversus patrem agitaverit an opes
viresque adversus fratrem, in incerto fuit: nam, Cerialis
salubri temperamento elusit ut vana pueriliter cupientem.
Domitianus sperni a senioribus iuventam suam cernens, mo-
dica quoque et usurpata antea munia imperii omittebat, sim-

plicitatis ac modestiae imagine in altitudinem conditus studiumque literarum et amorem carminum simulans, quo velaret animum et fratris se aemulationi subduceret, cuius disparem mitioremque naturam contra interpretabatur.

CORNELII TACITI HISTORIARUM LIBER V.

BREVIARIUM. Cap. 1. Interim Titus cum valido exercitu prope Hierosolyma castra facit. 2—5. Iudaicae gentis primordia, sacra, instituta, deque iis maligna profanorum iudicia. 6. 7. descriptio terrae finiumque, balsami, Libani, Iordanis, lacus bitumen egerentis, camporum torridorum, fructuum in cinerem vanescentium, Be.i amnis, cuius arenae vitro inservientes. 8. Hierosolyma genti caput. immensae opulentiae templum. Iudaeorum sub aliis gentibus et suis regibus fata; 9. varia sors sub Romanis. 10—12. bellum sub Gessio Floro procuratore ortum. Titus Iudaeos in urbem compulsos obsidet. Hierosolymorum munitiones, copiae, duces. 13. prodigia ante obsidium.

14. Interea Civilis reparato per Germaniam exercitu bellum renovat; 15. manum conserit cum Ceriali satis prospere. uterque ad maturandum summae rei discrimen erectus. 16. 17. aciem instruit, suos adloquitur. 18. fit atrox pugna, qua proditione cuiusdam Batavi Germani vincuntur. 19. 20. Civilis in Batavorum insulam transgressus praesidia Romanorum invadit Verace, Classico, Tutore suffultus. 21. ambiguum proelium. subvenit Cerialis fortunamque vertit. 22. at parum providus ferme opprimitur. 23. Civilis navalem aciem ostentat, sed a Ceriali trans Rhenum pellitur. hic insulam Batavorum populatus superfuso amne novum discrimen adit. 24. 25. tum hostium animos occultis nuntiis labefactat. 26. Civilis petito colloquio ad deditionem se primum profitetur. A. u. 823, post Chr. 70.

1. Eiusdem anni principio Caesar Titus, perdomandae Iudaeae delectus a patre et privatis utriusque rebus militia clarus, maiore tum vi famaue agebat, certantibus provinciarum et exercituum studiis. atque ipse, ut super fortunam crederetur, decorum se promptumque in armis ostendebat, s

comitate et adloquiis officia provocans ac plerumque in opere, in agmine gregario militi mixtus, incorrupto ducis honore. tres cum in Iudaea legiones, quinta et decuma et quinta decuma, vetus Vespasiani miles, exceperunt. addidit e
 10 Suria duodecumam et adductos Alexandria duodevicensimos tertianosque; comitabantur viginti sociae cohortes, octo equitum alae, simul Agrippa Sohaemusque reges et auxilia regis Antiochi validaque et solito inter accolos odio infensa Iudaeis Arabum manus, multique quos urbe atque Italia sua
 15 quemque spes acciverat occupandi principem adhuc vacuum. his cum copiis fines hostium ingressus composito agmine, cuncta explorans paratusque decernere, haud procul Hierosolymis castra facit.

2. Sed quoniam famosae urbis supremum diem tradituri sumus, congruens videtur primordia eius aperire.

Iudaeos Creta insula profugos novissima Libyae insedis memorant, qua tempestate Saturnus vi Iovis pulsus cesserit
 5 regnis. argumentum e nomine petitur: inclutum in Creta Idam montem, accolos Idaeos aucto in barbarum cognomento Iudaeos vocitari. quidam regnante Iside exundantem per Aegyptum multitudinem ducibus Hierosolymo ac Iuda proximas in terras exoneratam; plerique Aethiopum prolem, quos
 10 rege Cepheo metus atque odium mutare sedes perpulerit. sunt qui tradant Assyrios convenas, indigum agrorum populum, parte Aegypti potitos, mox proprias urbes Hebraeasque terras et propiora Suriae coluisse. clara alii Iudaeorum initia, Solymos, carminibus Homeri celebratam gentem, conditae urbi Hierosolyma nomen e suo fecisse.

3. Plurimi auctores consentiunt, orta per Aegyptum tabe quae corpora foedaret, regem Bocchorim adito Hammonis oraculo remedium petentem purgare regnum et id genus hominum ut invisum deis alias in terras avehere iussum. sic
 5 conquisitum collectumque vulgus, postquam vastis locis relictum sit, ceteris per lacrimas torpentibus, Moysen unum exulum monuisse, ne quam deorum hominumve opem expectarent utrisque deserti, sed sibimet et duci caelesti crederent, primo cuius auxilio praesentes miseras pepulissent.
 10 adsensere atque omnium ignari fortuitum iter incipiunt. sed

nihil aequae quam inopia aquae fatigabat: iamque haud procul exitio totis campis procubuerant, cum grex asinorum agrestium e pastu in rupem nemore opacam concessit. secutus Moyses coniectura herbidi soli largas aquarum venas aperit. id levamen, et continuum sex dierum iter emensi, septimo pulsus 15 cultoribus optinuere terras, in quis urbs et templum dicata.

4. Moyses quo sibi in posterum gentem firmaret, novos ritus contrariosque ceteris mortalibus indidit. profana illic omnia quae apud nos sacra; rursum concessa apud illos quae nobis incesta. effigiem animalis, quo monstrante errorem sitimque depulerant, penetrati sacravere, caeso ariete velut 5 in contumeliam Hammonis; bos quoque immolatur, quoniam Aegyptii Apin colunt. suae abstinent merito cladis, qua ipsos scabies quondam turpaverat, cui id animal obnoxium. longam olim famem crebris adhuc ieiuniis fatentur; et raptarum frugum argumentum panis Iudaicus nullo fermento detinetur. 10 septimo die otium placuisse ferunt, quia is finem laborum tulerit; dein blandiente inertia septimum quoque annum ignaviae datum. alii honorem eum Saturno haberi, seu principia religionis tradentibus Idaeis, quos cum Saturno pulsos et conditores gentis accepimus, seu quod de septem sideribus, 15 quis mortales res reguntur, altissimo orbe et praecipua potentia stella Saturni feratur ac pleraque caelestium viam suam et cursum septimos per numeros commeent.

5. Hi ritus, quoquo modo inducti, antiquitate defenduntur: cetera instituta, sinistra foeda, pravitate valere. nam pessimus quisque spretis religionibus patriis tributa et stipes illuc congregabant, unde auctae Iudaeorum res, et quia apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, sed adversus omnes alios hostile odium. separati epulis, discreti cubilibus, proiectissima ad libidinem gens, alienigenarum concubitu abstinent; inter se nihil illicitum. circumcidere genitalia instituerunt, ut diversitate noscantur. transgressi in morem eorum idem usurpant, nec quicquam prius inbuuntur quam 10 contemnere deos, exuere patriam, parentes liberos fratres vilia habere. augendae tamen multitudini consulitur; nam et necare quemquam ex agnatis nefas, animosque proelio aut supplicis peremptorum aeternos putant: hinc generandi amor

15 et moriendi contemptus. corpora condere quam cremare e
more Aegyptio, eademque cura et de infernis persuasio, cae-
lestium contra. Aegyptii pleraque animalia effigiesque com-
positas venerantur, Iudaei mente sola unumque numen in-
tellegunt: profanos qui deum imagines mortalibus materiis
20 in species hominum effingant; summum illud et aeternum
neque imitabile neque interiturum. igitur nulla simulacra ur-
bibus suis, nedum templis sistunt; non regibus haec adula-
tio, non Caesaribus honor. sed quia sacerdotes eorum tibia
tympanisque concinebant, hedera vinciebantur vitisque au-
25 rea in templo reperta, Liberum patrem coli, domitorem orien-
tis, quidam arbitrati sunt, nequaquam congruentibus institu-
tis. quippe Liber festos laetosque ritus posuit, Iudaeorum
mos absurdus sordidusque.

6. Terra finesque qua ad orientem vergunt Arabia ter-
minantur, a meridie Aegyptus obiacet, ab occasu Phoenices
et mare, septentrionem e latere Suriae longe prospectant.
corpora hominum salubria et ferentia laborum. rari imbres,
5 uber solum: fruges nostrum ad morem praeterque eas bal-
samum et palmae. palmetis proceritas et decus, balsamum
modica arbor: ut quisque ramus intumuit, si vim ferri adhi-
beas, pavent venae; fragmine lapidis aut testa aperiuntur;
umor in usu medentium est. praecipuum montium Libanum
10 erigit, mirum dictu, tantos inter ardores opacum fidumque
nivibus; idem amnem Iordanen alit funditque. nec Iordanes
pelago accipitur, sed unum atque alterum lacum integer per-
fluit, tertio retinetur. lacus inmenso ambitu, specie maris,
sapore corruptior, gravitate odoris accolis pestifer, neque
15 vento inpellitur neque pisces aut suetas aquis volucres pati-
tur. inertes undae superiacta, ut solido, ferunt; periti im-
peritique nandi perinde attolluntur. certo anni bitumen ege-
rit, cuius legendi usum, ut ceteras artes, experientia docuit.
ater suapte natura liquor et sparso aceto concretus innatat;
20 hunc manu captum, quibus ea cura, in summa navis tra-
hunt: inde nullo iuvante influit oneratque, donec abscindas.
nec abscindere aere ferrove possis: fugit cruorem vestem-
que infectam sanguine quo feminae per menses exsolvan-
tur. sic veteres auctores: sed gnari locorum tradunt undan-

tes bitumine moles pelli manuque trahi ad litus; mox, ubi²⁵ vapore terrae, vi solis inaruerint, securibus cuneisque ut trabes aut saxa discindi.

7. Haud procul inde campi, quos ferunt olim uberes magnisque urbibus habitatos fulminum iactu arsisse; et manere vestigia, terramque ipsam, specie torridam, vim frugiferam perdidisse. nam cuncta sponte edita aut manu sata, sive herba tenuis aut flore seu solidam in speciem adolevere, atra et inania velut in cinerem vanescunt. ego sicut inclutas quondam urbes igne caelesti flagrasse concesserim, ita halitu lacus infici terram, corrumpi superfusum spiritum, eoque fetus segetum et autumnii putrescere reor, solo caeloque iuxta gravi. at Belus amnis Iudaico mari inlabitur, circa cuius os lectae harenae admixto nitro in vitrum excocuntur. modicum id litus et egerentibus inexhaustum.

8. Magna pars Iudaeae vicis dispergitur; habent et oppida; Hierosolyma genti caput. illic inmensae opulentiae templum, et primis munimentis urbs, dein regia, templum intimis clausum. ad fores tantum Iudaeo aditus, limine praeter sacerdotes arcebantur. dum Assyrios penes Medosque et Persas oriens fuit, despectissima pars servientium: postquam Macedones praepolluere, rex Antiochus demere superstitionem et mores Graecorum dare adnitus, quo minus taeterrimam gentem in melius mutaret, Parthorum bello prohibitus est; nam ea tempestate Arsaces desciverat. tum Iudaei, Macedonibus invalidis, Parthis nondum adultis (et Romani procul erant), sibi ipsi reges inposuere; qui mobilitate volgi expulsi, resumpta per arma dominatione fugas civium, urbium eversiones, fratrum coniugum parentum neces aliaque solita regibus ausi superstitionem fovebant, quia honor sacerdotii firmamentum potentiae adsumebatur.

9. Romanorum primus Cn. Pompeius Iudaeos domuit templumque iure victoriae ingressus est: inde volgatum nulla intus deum effigie vacuum sedem et inania arcana. muri Hierosolymorum diruti, delubrum mansit. mox civili inter nos bello, postquam in dicionem M. Antonii provinciae cesserant, rex Parthorum Pacorus Iudaea potitus interfectusque a P. Ventidio et Parthi trans Euphraten redacti: Iu-

daeos C. Sosius subegit. regnum ab Antonio Herodi datum victor Augustus auxit. post mortem Herodis, nihil expectato
 10 Caesare, Simo quidam regium nomen invaserat. is a Quintilio Varo optinente Suriam punitus, et gentem coercitam liberi Herodis tripertito rexere. sub Tiberio quies. dein iussi a Gaio Caesare effugiem eius in templo locare arma potius sumpsere, quem motum Caesaris mors diremit. Claudius,
 15 defunctis regibus aut ad modicum redactis, Iudaeam provinciam equitibus Romanis aut libertis permisit, e quibus Antonius Felix per omnem saevitiam ac libidinem ius regium servili ingenio exercuit, Drusilla Cleopatrae et Antonii nepte in matrimonium accepta, ut eiusdem Antonii Felix progener,
 20 Claudius nepos esset.

10. Duravit tamen patientia Iudaeis usque ad Gessium Florum procuratorem: sub eo bellum ortum. et comprimere coeptantem Cestium Gallum Suriae legatum varia proelia ac saepius adversa excepere. qui ubi fato aut taedio occidit,
 5 missu Neronis Vespasianus fortuna famaue et egregiis ministris intra duas aestates cuncta camporum omnesque praeter Hierosolyma urbes victore exercitu tenebat. proximus annus civili bello intentus quantum ad Iudaeos per otium transiit. pace per Italiam parta externae curae rediere:
 10 augebat iras quod soli Iudaei non cessissent; simul manere apud exercitus Titum ad omnes principatus novi eventus casusve utile videbatur.

11. Igitur castris, uti diximus, ante moenia Hierosolymorum positas instructas legiones ostentavit: Iudaei sub ipsos muros struxere aciem, rebus secundis longius ausuri et, si pellerentur, parato perfugio. missus in eos eques cum expeditis cohortibus ambigue certavit; mox cessere hostes, et
 5 sequentibus diebus crebra pro portis proelia serebant, donec adsiduis damnis intra moenia pellerentur. Romani ad obpugnandum versi; neque enim dignum videbatur famem hostium opperiri, poscebantque pericula, pars virtute, multi ferocia
 10 et cupidine praemiorum. ipsi Tito Roma et opes voluptatesque ante oculos, ac ni statim Hierosolyma conciderent, morari videbantur. sed urbem arduam situ opera molesque firmaverant, quis vel plana satis munirentur. nam duos colles

in inmensum editos claudabant muri per artem obliqui aut introrsus sinuati, ut latera obpugnantium ad ictus patescerent. 15
 extrema rupis abrupta; et turres, ubi mons iuvisset, in sexagenos pedes, inter deversa in centenos vicos[que] attollebantur, mira specie ac procul intuentibus pares. alia intus moenia, regiae circumiecta, conspicuoque fastigio turris Antonia, in honorem M. Antonii ab Herode appellata. 20

12. Templum in modum arcis propriique muri, labore et opere ante alios; ipsae porticus, quis templum ambibatur, egregium propugnaculum. fons perennis aquae, cavati sub terra montes et piscinae cisternaeque servandis imbribus. providerant conditores ex diversitate morum crebra 5
 bella: inde cuncta quamvis adversus longum obsidium; et a Pompeio expugnatis metus atque usus pleraque monstrare. atque per avaritiam Claudianorum temporum empto iure muniendi struxere muros in pace tamquam ad bellum, magna conluvia et ceterarum urbium clade aucti; nam per- 10
 vicacissimus quisque illuc perfugerat eoque seditiosius agebant. tres duces, totidem exercitus: extrema et latissima moenium Simo, mediam urbem Ioannes [quem et Bargioram vocabant], templum Eleazarus firmaverat. multitudine et armis Ioannes ac Simo, Eleazarus loco pollebat: sed proelia 15
 dolus incendia inter ipsos, et magna vis frumenti ambusta. mox Ioannes, missis per speciem sacrificandi qui Eleazarum manumque eius obtruncarent, templo potitur. ita in duas factiones civitas discessit, donec propinquantibus Romanis bellum externum concordiam pareret. 20

13. Evenerant prodigia, quae neque hostilis neque votis piare fas habet gens superstitioni obnoxia, religionibus adversa. visae per caelum concurrere acies, rutilantia arma et subito nubium igne conlucere templum. et apertae repente delubri fores et audita maior humana vox, excedere 5
 deos; simul ingens motus excedentium. quae pauci in metum trahebant: pluribus persuasio inerat antiquis sacerdotum literis contineri, eo ipso tempore fore ut valesceret oriens profectique Iudaea rerum poterentur. quae ambages Vespasianum ac Titum praedixerat: sed vulgus more hu- 10
 manae cupidinis sibi tantam fatorum magnitudinem interpre-

tati ne adversis quidem ad vera mutabantur. multitudinem obsessorum, omnis aetatis, virile ac muliebre secus, sescenta milia fuisse accepimus: arma cunctis qui ferre possent, et
 16 plures quam pro numero audebant. obstinatio viris feminisque par; ac si transferre sedes cogerentur, maior vitae metus quam mortis. hanc adversus urbem gentemque Caesar Titus, quando inpetus et subita belli locus abnueret, aggeribus vineisque certare statuit: dividuntur legionibus munia
 20 et quies proeliorum fuit, donec cuncta expugnandis urbibus reperta apud veteres aut novis ingeniis struerentur.

14. At Civilis post malam in Treveris pugnam reparato per Germaniam exercitu apud Vetera castra consedit, tutus loco, et ut memoria prosperarum illic rerum augescerent barbarorum animi. secutus est eodem Cerialis, duplicatis copiis
 3 adventu secundae et sextae et quartae decumae legionum; cohortesque et alae iam pridem accitae post victoriam properaverant. neuter ducum cunctator, sed arcebat latitudo camporum suoapte ingenio umentium; addiderat Civilis obliquam in Rhenum molem, cuius obiectu revolutus amnis ad
 10 facientibus superfunderetur. ea loci forma, incertis vadis subdola et nobis adversa: quippe miles Romanus armis gravis et nandi pavidus, Germanos fluminibus suetos levitas armorum et proceritas corporum attollit.

15. Igitur lacessentibus Batavis ferocissimo cuique nostrorum coeptum certamen; deinde orta trepidatio, cum praealtis paludibus arma equi haurirentur. Germani notis vadis persultabant, omissa plerumque fronte latera ac terga circumvenientes. neque ut in pedestri acie comminus certabatur, sed
 3 tamquam navali pugna, vagi inter undas aut, si quid stabile occurrebat, totis illuc corporibus nitentes, vulnerati cum integris, periti nandi cum ignaris in mutuam perniciem implicabantur. minor tamen quam pro tumultu caedes, quia non ausi
 10 egredi paludem Germani in castra rediere. eius proelii eventus utrumque ducem diversis animi motibus ad maturandum summae rei discrimen erexit. Civilis instare fortunae, Cerialis abolere ignominiam: Germani prosperis feroces, Romanos pudor excitaverat. nox apud barbaros cantu aut
 15 more, nostris per iram et minas acta.

16. Postera luce Cerialis equite et auxiliariis cohortibus frontem explet; in secunda acie legiones locatae; dux sibi delectos retinuerat ad improvisa. Civilis haud porrecto agmine sed cuneis adstitit: Batavi Gugernique in dextro, laeva ac propiora flumini Transrhenani tenere. exhortatio ducum non more contionis apud universos, sed ut quosque suorum advehebantur. Cerialis veterem Romani nominis gloriam, antiquas recentesque victorias; ut perfidum ignavum victum hostem in aeternum excinderent, ultione magis quam proelio opus esse. pauciores nuper cum pluribus certasse, ac tamen fusos Germanos, quod roboris fuerit: superesse qui fugam animis, qui vulnera tergo ferant. proprios inde stimulos legionibus admovebat, domitores Britanniae quartadecumanos appellans; principem Galbam sextae legionis auctoritate factum; illa primum acie secundanos nova signa novamque aquilam dicaturos. hinc praevectus ad Germanicum exercitum manus tendebat, ut suam ripam, sua castra sanguine hostium reciperarent. alacrior omnium clamor, quis vel ex longa pace proelii cupido, vel fessis bello pacis amor praemiaque et quies in posterum sperantur.

17. Nec Civilis silens instruxit aciem, locum pugnae testem virtutis ciens: stare Germanos Batavosque super vestigia gloriae, cineres ossaque legionum calcantes. quocumque oculos Romanus intenderet, captivitatem clademque et dira omnia observari. ne terrerentur vario Treverici proelii eventu: suam illic victoriam Germanis obstitisse, dum omissis telis praeda manus impediunt: sed cuncta mox prospera et hosti contraria evenisse. quae provideri astu ducis oportuerit, provisa, campos madentes et ipsis gnaros, paludes hostibus noxias. Rhenum et Germaniae deos in aspectu; quorum numine capesserent pugnam, coniugum parentum patriae memores: illum diem aut gloriosissimum inter maiores aut ignominiosum apud posteros fore. ubi sono armorum tripudiisque (ita illis mos) adprobata sunt dicta, saxi glandibusque et ceteris missilibus proelium incipitur, neque nostro milite paludem ingrediente et Germanis, ut elicerent, lacescentibus.

18. Absumptis quae iaciuntur et ardescente pugna pro-
 cursum ab hoste infestius: immensis corporibus et praelon-
 gis hastis fluitantem labantemque militem eminus fodiebant;
 simul e mole, quam eductam in Rhenum rettulimus, Bructe-
 5 rorum cuneus tranavit. turbata ibi res et pellebatur socia-
 rum cohortium acies, cum legiones pugnam excoipiunt sup-
 pressaque hostium ferocia proelium aequatur. inter quae
 perfuga Batavus adiit Cerialem, terga hostium promittens, si
 extremo paludis eques inmitteretur: solidum illa et Gugernos,
 10 quibus custodia obvenisset, parum intentos. duae alae cum
 perfuga missae incauto hosti circumfunduntur. quod ubi cla-
 more cognitum, legiones a fronte incubuere, pulsique Ger-
 mani Rhenum fuga petebant. debellatum eo die foret, si Ro-
 mana classis sequi maturasset: ne eques quidem institit, re-
 15 pente fusis imbribus et propinqua nocte.

19. Postera die quartadecuma legio in superiorem pro-
 vinciam Gallo Anno missa; Cerialis exercitum decuma ex
 Hispania legio supplevit: Civili Chaucorum auxilia venere.
 non tamen ausus oppidum Batavorum armis tueri, raptis quae
 5 ferri poterant, ceteris iniecto igni, in insulam concessit, gna-
 rus deesse naves efficiendo ponti, neque exercitum Roma-
 num aliter transmissurum: quin et diruit molem a Druso Ger-
 manico factam Rhenumque prono alveo in Galliam ruentem,
 disiectis quae morabantur, effudit. sic velut abacto amne
 10 tenuis alveus insulam inter Germanosque continentium terra-
 rum speciem fecerat. transiere Rhenum Tutor quoque et
 Classicus et centum tredecim Treverorum senatores, in quis
 fuit Alpinus Montanus, quem a Primo Antonio missum in Gal-
 lias superius memoravimus. comitabatur eum frater D. Al-
 15 pinus; simul ceteri miseratione ac donis auxilia concibant
 inter gentes periculorum avidas.

20. Tantumque belli superfuit, ut praesidia cohortium
 alarum legionum uno die Civilis quadripertito invaserit, de-
 cumam legionem Arenaci, secundam Batavoduri, et Grinnes
 Vadamque, cohortium alarumque castra, ita divisus copiis,
 5 ut ipse et Verax, sorore eius genitus, Classicusque ac Tu-
 tor suam quisque manum traheret, nec omnia patrandi fidu-
 cia, sed multa ausis aliqua in parte fortunam adfore: simul

Cerialem neque satis cautum et pluribus nuntiis huc illuc cursantem posse medio intercipi. quibus obvenerant castra decumanorum, obpugnationem legionis arduam rati egressum militem et caedendis materiis operatum turbavere, occiso praefecto castrorum et quinque primoribus centurionum paucisque militibus: ceteri se munimentis defenderant. interim Germanorum manus Batavoduri interrumpere inchoatum pontem nitebantur: ambiguum proelium nox diremit. 15

21. Plus discriminis apud Grinnes Vadamque. Vadam Civilis, Grinnes Classicus obpugnabant; nec sisti poterant interfecto fortissimo quoque, in quis Briganticus praefectus alae ceciderat, quem fidum Romanis et Civili avunculo infensum diximus. sed ubi Cerialis cum delecta equitum manu subvenit, versa fortuna praecipites Germani in amnem aguntur. Civilis dum fugientes retentat, adgnitus petitusque telis relicto equo tranavit; idem Veraci effugium: Tutorem Classicumque adpulsae lintres transvexere. ne tum quidem Romana classis pugnae adfuit, ut iussum erat: sed obstitit formido et remiges per alia militiae munia dispersi. sane Cerialis parum temporis ad exsequenda imperia dabat, subitus consiliis et eventu clarus: aderat fortuna, etiam ubi artes defuissent; hinc ipsi exercituique minor cura disciplinae. et paucos post dies, quamquam periculum captivitatis evasisset, infamiam non vitavit. 15

22. Praefectus Novaesium Bonnamque ad visenda castra, quae hiematuris legionibus erigebantur, navibus remeabat, disiecto agmine, incuriosis vigiliis. animadversum id Germanis et insidias conposuere: electa nox atra nubibus, et prono amne rapti nullo prohibente vallum ineunt. prima caedes astu adiuta: incisis tabernaculorum funibus, suismet tentoriis coopertos trucidabant. aliud agmen turbare classem, inicere vincla, trahere puppis; utque ad fallendum silentio, ita coepta caede, quo plus terroris adderent, cuncta clamoribus miscebant. Romani vulneribus exciti quaerunt arma, ruunt per vias, pauci ornatu militari, plerique circum brachia torta veste et strictis mucronibus. dux semisomnus ac prope intectus errore hostium servatur; namque praetoriam navem vexillo insignem, illic ducem rati, abripiunt. Ce-

15 rialis alibi noctemegerat, ut plerique credidere, ob stuprum
 Claudiae Sacratae mulieris Ubiae. vigiles flagitium suum
 ducis dedecore excusabant, tamquam iussi silere, ne quie-
 tem eius turbarent; ita intermisso signo et vocibus se quo-
 que in somnum lapsos. multa luce revecti hostes captivis
 20 navibus, praetoriam triremem flumine Lupia donum Vele-
 dae traxere.

23. Civilem cupido incessit navalem aciem ostentandi:
 complet quod biremium quaeque simplici ordine agebantur;
 adiecta ingens lincium vis (tricenos quadragenosque vexere);
 armamenta Liburnicis solita; et simul captae * * lintres
 5 sagulis versicoloribus haud indecore pro velis iuvabantur.
 spatium velut aequoris electum, quo Mosae fluminis os am-
 nem Rhenum Oceano adfundit. causa instruendae classis
 super insitam genti vanitatem, ut eo terrore commeatus Gal-
 lia adventantes interciperentur. Cerialis miraculo magis quam
 10 metu derexit classem, numero inparem, usu remigum, gu-
 bernatorum arte, navium magnitudine potioem. his flumen
 secundum, illi vento agebantur: sic praevecti temptato le-
 vium telorum iactu dirimuntur. Civilis nihil ultra ausus trans
 Rhenum concessit: Cerialis insulam Batavorum hostiliter po-
 15 pulatus, agros villasque Civilis intactas nota arte ducum si-
 nebat, cum interim flexu autumnii et crebris per aequino-
 ctium imbribus superfusus amnis palustrem humilemque in-
 sulam in faciem stagni opplevit. nec classis aut commeatus
 aderant, castraque in plano sita vi fluminis differebantur.

24. Potuisse tunc opprimi legiones, et voluisse Germanos,
 sed dolo a se flexos inputavit Civilis; neque abhorret
 vero, quando paucis post diebus deditio insecuta est. nam
 Cerialis per occultos nuntios Batavis pacem, Civili veniam
 5 ostentans, Veledam propinquosque monebat fortunam belli,
 tot cladibus adversam, opportuno erga populum Romanum
 merito mutare: caesos Treveros, receptos Ubios, ereptam
 Batavis patriam; neque aliud Civilis amicitia partum quam
 vulnera fugas luctus. exulem eum et extorrem recipientibus
 10 oneri; et satis peccavisse quod totiens Rhenum transcende-
 rint. si quid ultra moliantur, inde iniuriam et culpam, hinc
 ultionem et deos fore.

25. *Miscebantur minis promissa; et concussa transrhenanorum fide inter Batavos quoque sermones orti: non prorogandam ultra ruinam, nec posse ab una natione totius orbis servitium depelli. quid profectum caede et incendiis legionum nisi ut plures validioresque accirentur? si Vespasiano bellum navaverint, Vespasianum rerum potiri: sin populum Romanum armis vocent, quotam partem generis humani Batavos esse? respicerent Raetos Noricosque et ceterorum onera sociorum: sibi non tributa sed virtutem et viros indici. proximum id libertati; et si dominorum electio sit, honestius principes Romanorum quam Germanorum feminas tolerari. haec vulgus, proceres atrociora: Civilis rabie semet in arma trusus; illum domesticis malis excidium gentis obposuisse. tunc infensos Batavis deos, cum obsiderentur legiones, interficerentur legati, bellum uni necessarium, ferale ipsis sumeretur. ventum ad extrema, ni resipiscere incipiant et noxii capitis poena paenitentiam fateantur.*

26. *Non fefellit Civilem ea inclinatio et praevenire statuit, super taedium malorum etiam spe vitae, quae plerumque magnos animos infringit. petito colloquio scinditur Nabaliae fluminis pons, in cuius abrupta progressi duces; et Civilis ita coepit: 'si apud Vitellianum legatum defenderer, neque facto meo venia neque dictis fides debebatur; cuncta inter nos inimica, hostilia, ab illo coepta, a me aucta erant: erga Vespasianum vetus mihi observantia, et cum privatus esset, amici vocabamur. hoc Primo Antonio notum, cuius epistulis ad bellum actus sum, ne Germanicae legiones et Gallica iuventus Alpes transcenderent. quae Antonius epistulis, Hordeonius Flaccus praesens monebat, arma in Germania movi, quae Mucianus in Syria, Aponius in Moesia, Flavianus in Pannonia * * **

CORNELII TACITI
DE ORIGINE SITU MORIBUS AC
POPULIS GERMANORUM
LIBER.

BREVIARIUM. Cap. 1. Germaniae situs. 2. incolae indigenae. auctores gentis. nominis origo. Hercules. 3. barditas. ara Ulixis. 4. Germani, gens sincera. habitus corporum. 5. terrae natura. non aurum, non argentum, nec aestimatum. 6. Germanorum arma, equitatus, peditatus, ordo militiae. 7. reges, duces, sacerdotes. 8. feminarum virtus et veneratio. Veleda. Albruna. 9. dii, sacra, simulacra nulla. 10. auspicia, sortes. ex equis, e captivo praesagia. 11. consultationes publicae et conventus. 12. accusationes, poenae, ius redditum. 13. scuto frameaque ornati iuvenes, principum comites. eorum virtus et fama. 14. gentis bellica studia. 15. in pace venatio, otium. collata principibus munera: 16. urbes nullae. vici, domus, specus suffugium hiemi et receptaculum frugibus. 17. vestitus virorum, feminarum. 18. matrimonia severa. dos a marito oblata. 19. pudicitia. adulterii poena. monogamia. liberorum numerus non finitus. 20. liberorum educatio. successio nis leges. 21. patris, propinqui amicitiae inimicitiaeque susceptae homicidii pretium. hospitalitas. 22. lotio, victus, ebriorum rixae. consultatio in conviviis. 23. potus, cibus. 24. spectacula. aleae furor. 25. servi, libertini. 26. faenus ignotum. agricultura. anni tempora. 27. funera, sepulchra, luctus.

28. Singularum gentium instituta. Galli, olim valida gens, in Germaniam transgressi, Helvetii, Boii. Aravisci, Osi, incertum genus. Germanicae originis populi Treveri, Nervii, Vangiones, Triboci, Nemetes, Ubii. 29. Batavi, Chattorum proles. Mattiaci. decumates agri. 30. 31. Chattorum regio, habitus, disciplina militaris, vota, virtutis incentiva. 32. Usipi, Teneteri, equitatu praestantes. 33. Bructerorum sedes, a Chamavis et Angrivarilis occupatae. 34. Dulgubnii. Chasuari. Frisii. 35. Chauci, pacis studio instituta et virtute nobiles. 36. Cherusci et Fosi, a Chattis victi. 37. Cimbrorum parva civitas, gloria ingens. Romanorum clades. Germani triumphati magis quam victi. 38. Sueborum numerus, mores. 39. Semnonum religio, victimae humanae. 40. Langobardi. Reu

digni. Aviones. Anglii. Varini. Eudoses. Suardones. Nuitones. Nerthi cultus communis. 41. Hermunduri. 42. Naristi. Marcomani. Quadi. 43. Marsigni. Cotini. Osi. Buri. Iugiorum civitates, Harii, Helvecones, Manimi, Elisii, Nahadarvali; horum numen Alcis. Gones. Rugii. Lemovii. 44. Suiones, classibus valentes. 45. mare pigrum. Aestii, matris deum cultores, succinum legunt. Sitionibus femina imperat. 46. Peucini, Venedi, Fenni, Germani an Sarmatae? eorum feritas, paupertas. hominum monstra, Hellusii, Oxiones.

1. Germania omnis a Gallis Raetisque et Pannoniis Rheno et Danuvio fluminibus, a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur: cetera Oceanus ambit, latos sinus et insularum immensa spatia complectens, nuper cognitis quibusdam gentibus ac regibus, quos bellum aperuit. 5 Rhenus, Raeticarum Alpium inaccessio ac praecipiti vertice ortus, modico flexu in occidentem versus septentrionali Oceano miscetur. Danuvius molli et clementer edito montis Abnobae iugo effusus pluris populos adit, donec in Ponticum mare sex meatibus erumpat: septimum os paludibus 10 hauritur.

2. Ipsos Germanos indigenas crediderim minimeque aliarum gentium adventibus et hospitibus mixtos, quia nec terra olim sed classibus advehebantur qui mutare sedes quae- rebant, et immensus ultra utque sic dixerim adversus Ocea- nus raris ab orbe nostro navibus aditur. quis porro, prae- 5 ter periculum horridi et ignoti maris, Asia aut Africa aut Ita- lia relicta Germaniam peteret, informem terris asperam caelo, tristem cultu aspectuque, nisi si patria sit?

Celebrant carminibus antiquis, quod unum apud illos 10 memoriae et annalium genus est, Tuistonem deum terra edi- tum et filium Mannum, originem gentis conditoresque. Manno tris filios adsignant, e quorum nominibus proximi Oceano Ingaevones, medii Herminones, ceteri Istaevones vocentur. quidam, ut in licentia vetustatis, pluris deo ortos 15 plurisque gentis appellationes, Marsos Gambrivios Suebos Vandilios adfirmant, eaque vera et antiqua nomina. ceterum Germaniae vocabulum recens et nuper additum, quoniam qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerint ac nunc Tun- gri, tunc Germani vocati sint: ita nationis nomen in gentis evaluisse paulatim, ut omnes primum a victore ob 20

metum, mox etiam a se ipsis invento nomine Germani vocarentur.

3. Fuisse apud eos et Herculem memorant, primumque omnium virorum fortium ituri in proelia canunt. sunt illis † haec quoque carmina, quorum relatu, quem barditum vocant, accendunt animos futuraeque pugnae fortunam ipso cantu augurantur; terrent enim trepidantve, prout sonuit acies, nec tam vocis ille quam virtutis concentus videtur. adfectatur praecipue asperitas soni et fractum marmor, obiectis ad os scutis, quo plenior et gravior vox repercussu intumescat. ceterum et Ulixem quidam opinantur longo illo et fabuloso errore in hunc Oceanum delatum adisse Germaniae terras, Asciburgiumque, quod in ripa Rheni situm hodieque incolitur, ab illo constitutum nominatumque; aram quia etiam Ulixi consecratam, adiecto Laertae patris nomine, eodem loco olim repertam, monumentaque et tumulos quosdam Graecis literis inscriptos in confinio Germaniae Rætiaeque adhuc extare. quae neque confirmare argumentis neque refellere in animo est: ex ingenio suo quisque demat vel addat fidem.

4. Ipse eorum opinioni accedo, qui Germaniae populos nullis [aliis] aliarum nationum conubiis infectos propriam et sinceram et tantum sui similem gentem extitisse arbitrantur. unde habitus quoque corporum, quamquam in tanto hominum numero, idem omnibus: truces et caerulei oculi, rutilae comae, magna corpora et tantum ad impetum valida: laboris atque operum non eadem patientia; minimeque sitim aestumque tolerare, frigora atque inediae caelo solove ad-suerunt.

5. Terra etsi aliquanto specie differt, in universum tamen aut silvis horrida aut paludibus foeda, umidior qua Gallias, ventosior qua Noricum ac Pannoniam aspicit; satis ferax, frugiferarum arborum inpatiens, pecorum fecunda, sed plerumque improcera. ne armentis quidem suis honor aut gloria frontis: numero gaudent, eaeque solae et gratissimae opes sunt. argentum et aurum propitiine an irati di negaverint dubito. nec tamen adfirmaverim nullam Germaniae venam argentum aurumve gignere: quis enim scrutatus est?

possessione et usu haud perinde adficiuntur. est videre¹⁰ apud illos argentea vasa, legatis et principibus eorum muneri data, non in alia vilitate quam quae humo finguntur; quamquam proximi ob usum commerciorum aurum et argentum in pretio habent formasque quasdam nostrae pecuniae adgnosunt atque eligunt: interiores simplicius et antiquius¹⁵ permutatione mercium utuntur. pecuniam probant veterem et diu notam, serratos bigatosque. argentum quoque magis quam aurum sequantur, nulla adfectione animi, sed quia numerus argenteorum facilius usui est promisca ac vilia mercantibus.

20

6. Ne ferrum quidem superest, sicut ex genere telorum colligitur. rari gladiis aut maioribus lanceis utuntur: hastas, vel ipsorum vocabulo frameas gerunt angusto et brevi ferro, sed ita acri et ad usum habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel comminus vel eminus pugnent. et eques quidem scuto frameaque contentus est, pedites et missilia spargunt pluraque singuli, atque in immensum vibrant, nudi aut sagulo leves. nulla cultus iactatio; scuta tantum lectissimis coloribus distingunt. paucis loricae, vix uni alterive cassis aut galea. equi non forma, non velocitate conspicui. sed¹⁰ nec variare gyros in morem nostrum docentur: in rectum aut uno flexu dextros agunt, ita coniuncto orbe ut nemo posterior sit. in universum aestimanti plus penes peditem roboris; eoque mixti proeliantur, apta et congruente ad equestrem pugnam velocitate peditum, quos ex omni iuventute de-¹⁵ lectos ante aciem locant. definitur et numerus: centeni ex singulis pagis sunt, idque ipsum inter suos vocantur, et quod primo numerus fuit, iam nomen et honor est. acies per cuneos componitur. cedere loco, dummodo rursus instes, consilii quam formidinis arbitrantur. corpora suorum etiam in²⁰ dubiis proeliis referunt. scutum reliquisse praecipuum flagitium, nec aut sacris adesse aut concilium inire ignominioso fas; multique superstites bellorum infamiam laqueo finierunt.

7. Reges ex nobilitate, duces ex virtute sumunt. nec regibus infinita aut libera potestas, et duces exemplo potius quam imperio, si prompti, si conspicui, si ante aciem agant, admiratione praesunt. ceterum neque animadvertere neque

vincire, ne verberare quidem nisi sacerdotibus permissum, non quasi in poenam nec ducis iussu, sed velut deo imperante, quem adesse bellantibus credunt. effigiesque et signa quaedam detracta lucis in proelium ferunt; quodque praecipuum fortitudinis incitamentum est, non casus nec fortuita conglobatio turmam aut cuneum facit, sed familiae et propinquitates; et in proximo pignora, unde feminarum ululatus audiri, unde vagitus infantium. hi cuique sanctissimi testes, hi maximi laudatores: ad matres, ad coniuges volnera ferunt; nec illae numerare aut exigere plagas pavent, cibosque et hortamina pugnantibus gestant.

8. Memoriae proditur quasdam acies inclinatas iam et labantes a feminis restitutas constantia precum et obiectu pectorum et monstrata cominus captivitate, quam longe impatientius feminarum suarum nomine timent, adeo ut effucacius obligentur animi civitatum, quibus inter obsides puellae quoque nobiles imperantur. inesse quin etiam sanctum aliquid et providum putant, nec aut consilia earum aspernantur aut responsa neglegunt. vidimus sub divo Vespasiano Veledam, diu apud plerosque numinis loco habitam; sed et olim Albrunam et compluris alias venerati sunt, non adulatione nec tamquam facerent deas.

9. Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoque hostiis litare fas habent. Martem concessis animalibus placant [et Herculem]. pars Sueborum et Isidi sacrificat: unde causa et origo peregrino sacro, parum commperi, nisi quod signum ipsum in modum liburnae figuratum docet advectam religionem. ceterum nec cokibere parietibus deos neque in ullam humani oris speciem adsimulare ex magnitudine caelestium arbitrantur: lucos ac nemora consecrant deorumque nominibus appellant secretum illud quod sola reverentia vident.

10. Auspicia sortesque ut qui maxime observant: sortium consuetudo simplex. virgam frugiferae arbori decissam in surculos amputant eosque notis quibusdam discretos super candidam vestem temere ac fortuito spargunt. mox, si publice consultetur, sacerdos civitatis, sin privatim, ipse pater familiae, precatus deos caelumque suspiciens ter singu-

los tollit, sublato secundum impressam ante notam interpretatur. si prohibuerunt, nulla de eadem re in eundem diem consultatio; sin permissum, auspicioꝝ adhuc fides exigitur. et illud quidem etiam hic notum, avium voces volatus-¹⁰ que interrogare: proprium gentis equoꝝ quoque praesagia ac monitus experiri. publice aluntur isdem nemoribus ac lucis, candidi et nullo mortali opere contacti; quos presuros sacro curru sacerdos ac rex vel princeps civitatis comitantur hinnitusque ac fremitus observant. nec ulli auspicio¹⁵ maior fides, non solum apud plebem, sed apud proceres, apud sacerdotes; se enim ministros deoꝝ, illos conscios putant. est et alia observatio auspicioꝝ, qua gravium bellorum eventus exploratur. eius gentis, cum qua bellum est, captivum quoquo modo interceptum cum electo popularium²⁰ suorum, patriis quemque armis, committunt: victoria huius vel illius pro praedicio accipitur.

11. De minoribus rebus principes consultant, de maioribus omnes, ita tamen ut ea quoque, quorum penes plebem arbitrium est, apud principes pertractentur. coeunt, nisi quid fortuitum et subitum incidit, certis diebus, cum aut inchoatur luna aut impletur; nam agendis rebus hoc auspiciatissimum⁵ initium credunt. nec dierum numerum, ut nos, sed noctium computant. sic constituunt, sic condicunt: nox ducere diem videtur. illud ex libertate vitium, quod non simul nec ut vixi conveniunt, sed et alter et tertius dies cunctatione coeuntium absumitur. ut turbae placuit, considunt armati. silentium per¹⁰ sacerdotes, quibus tum et coercendi ius est, imperatur. mox rex vel princeps, prout aetas cuique, prout nobilitas, prout decus bellorum, prout facundia est, audiuntur, auctoritate suadendi magis quam iubendi potestate. si displicuit sententia, fremitu aspernantur; sin placuit, frameas concutiant:¹⁵ honoratissimum adsensus genus est armis laudare.

12. Licet apud concilium accusare quoque et discrimen capitis intendere. distinctio poenarum ex delicto. proditores et transfugas arboribus suspendunt; ignavos et imbelles et corpore infames caeno ac palude, iniecta insuper crate, mergunt. diversitas supplicii illuc respicit, tamquam scelera⁵ ostendi oporteat, dum puniuntur, flagitia abscondi. sed et

levioribus delictis pro modo poena: equorum pecorumque numero convicti multantur. pars multae regi vel civitati, pars ipsi qui vindicatur vel propinquis eius exsolvitur. eliguntur
 20 in isdem conciliis et principes, qui iura per pagos vicosque reddunt; centeni singulis ex plebe comites consilium simul et auctoritas adsunt.

13. Nihil autem neque publicae neque privatae rei nisi armati agunt. sed arma sumere non ante cuiquam moris quam civitas suffecturum probaverit. tum in ipso concilio vel principum aliquis vel pater vel propinqui scuto frameaque iuvenem ornant: haec apud illos toga, hic primus iuventutis honos; ante hoc domus pars videntur, mox rei publicae. insignis nobilitas aut magna patrum merita principis dignitatem etiam adolescentulis adsignant: ceteris robustioribus ac iam pridem probatis adgregantur, nec rabor inter comites
 15 adspici. gradus quin etiam ipse comitatus habet, iudicio eius quem sectantur; magnaue et comitum aemulatio, quibus primus apud principem suum locus, et principum, cui plurimi et acerrimi comites. haec dignitas, hae vires, magno semper electorum iuvenum globo circumdari, in pace decus,
 15 in bello praesidium. nec solum in sua gente cuique, sed apud finitimas quoque civitates id nomen, ea gloria est, si numero ac virtute comitatus emineat; expetuntur enim legationibus et muneribus ornantur et ipsa plerumque fama bella profligant.

14. Cum ventum in aciem, turpe principi virtute vinci, turpe comitatus virtutem principis non adaequare. iam vero infame in omnem vitam ac probrosum superstitem principi suo ex acie recessisse: illum defendere, tueri, sua quoque
 5 fortia facta gloriae eius adsignare praecipuum sacramentum est: principes pro victoria pugnant, comites pro principe. si civitas in qua orti sunt longa pace et otio torpeat, plerique nobilium adolescentium petunt ultro eas nationes, quae tum bellum aliquod gerunt, quia et ingrata genti quies et facilius
 10 inter ancipitia clarescunt magnumque comitatum non nisi vi belloque tuentur: exigunt enim a principis sui liberalitate illum bellatorem equum, illam cruentam victricemque frameam. nam epulae et quamquam incompti, largi tamen apparatus

pro stipendio cedunt. materia munificentiae per bella et raptus. nec arare terram aut exspectare annum tam facile persuaseris quam vocare hostem et vulnera mereri. pigrum quin immo et iners videtur sudore adquirere quod possis sanguine parare.

15. Quotiens bella non ineunt, non multum venatibus, plus per otium transigant, dediti somno ciboque, fortissimus quisque ac bellicosissimus nihil agens, delegata domus et penatium et agrorum cura feminis senibusque et infirmissimo cuique ex familia: ipsi he bent, mira diversitate naturae, cum idem homines sic ament inertiam et oderint quietem. mos est civitatibus ultro ac viritim conferre principibus vel armentorum vel frugum, quod pro honore acceptum etiam necessitatibus subvenit. gaudent praecipue finitimarum gentium donis, quae non modo a singulis sed et publice mittuntur, electi equi, magna arma, phalerae torquesque; iam et pecuniam accipere decuimus.

16. Nullas Germanorum populis urbes habitari satis notum est, ne pati quidem inter se iunctas sedes. colunt discreti ac diversi, ut fons, ut campus, ut nemus placuit. vicos locant non in nostrum morem conexas et cohaerentibus aedificiis: suam quisque domum spatio circumdat, sive adversus casus ignis remedium sive inscitia aedificandi. ne caementorum quidem apud illos aut tegularum usus: materia ad omnia utuntur informi et citra speciem aut delectationem. quaedam loca diligentius inlinunt terra ita pura ac splendente, ut picturam ac liniamenta colorum imitetur. solent et sup- terraneos specus aperire eosque multo insuper fimo onerant, suffugium hiemis et receptaculum frugibus, quia rigorem frigorum eius modi loci molliunt, et si quando hostis advenit, aperta populatur, abdita [autem] et defossa aut ignorantur aut eo ipso fallunt quod quaerenda sunt.

17 Tegumen omnibus sagum fibula aut, si desit, spina consertum: cetera intacti totos dies iuxta focum atque ignem agunt. locupletissimi veste distinguuntur, non fluitante, sicut Sarmatae ac Parthi; sed stricta et singulos artus exprimente. gerunt et ferarum pelles, proximi ripae neglegenter, ulterio- res exquisitius, ut quibus nullus per commercia cultus. eli-

gunt feras et detracta velamina spargunt maculis pellibusque beluarum, quas exterior Oceanus atque ignotum mare gignit. nec alius feminis quam viris habitus, nisi quod feminae saepius lineis amictibus velantur eosque purpura variant, partemque vestitus superioris in manicas non extendunt, nudae brachia ac lacertos; sed et proxima pars pectoris patet. quamquam severa illic matrimonia, nec ullam morum partem magis laudaveris. nam prope soli barbarorum singulis uxoribus contenti sunt, exceptis admodum paucis, qui non libidine sed ob nobilitatem pluribus nuptiis ambiuntur.

18. Dotem non uxor marito, sed uxori maritus offert. intersunt parentes et propinqui ac probant munera, non ad delicias muliebres quaesita nec quibus nova nupta comatur, sed boves et frenatum equum et scutum cum framea gladioque. in haec munera uxor accipitur, atque in vicem ipsa armorum aliquid viro adfert: hoc maximum vinculum, haec arcana sacra, hos coniugales deos arbitrantur. ne se mulier extra virtutum cogitationes extraque bellorum casus putet, ipsis incipientis matrimonii auspiciis admonetur venire se laborum periculorumque sociam, idem in pace, idem in proelio passuram ausuramque: hoc iuncti boves, hoc paratus equus, hoc data arma denuntiant. sic vivendum, sic pereundum: accipere se quae liberis inviolata ac digna reddat, quae nurus accipiant rursusque ad nepotes referantur.

19. Ergo saepta pudicitia agunt, nullis spectaculorum inlecebris, nullis conviviorum irritationibus corruptae. literarum secreta viri pariter ac feminae ignorant. paucissima in tam numerosa gente adulteria, quorum poena praesens et maritis permissa: abscisis crinibus, nudatam, coram propinquis expellit domo maritus ac per omnem vicum verbere agit; publicatae enim pudicitiae nulla venia: non forma, non aetate, non opibus maritum invenerit. nemo enim illic vitia ridet, nec corrumpere et corrumpi saeculum vocatur. melius quidem adhuc eae civitates, in quibus tantum virgines nubunt et cum spe votoque uxoris semel transigitur. sic unum accipiunt maritum quo modo unum corpus unamque vitam, ne ulla cogitatio ultra, ne longior cupiditas, ne tamquam maritum sed tamquam matrimonium ament. numerum liberorum

finire aut quemquam ex adgnatis necare flagitium habetur, 15
plusque ibi boni mores valent quam alibi bonae leges.

20. In omni domo nudi ac sordidi in hos artus, in haec corpora, quae miramur, excrescunt. sua quemque mater uberibus alit, nec ancillis aut nutricibus delegantur. dominum ac servum nullis educationis deliciis dignoscas: inter eadem pecora, in eadem humo degunt, donec aetas separet ingenuos, 5
virtus adgnoscat. sera iuvenum venus, eoque inexhausta pubertas. nec virgines festinantur; eadem iuventa, similis proceritas: pares validaeque miscentur, ac roborum parentum liberi referunt. sororum filiis idem apud avunculum qui apud patrem honor. quidam sanctiorem artiolemque hunc nexum 16
sanguinis arbitrantur et in accipiendis obsidibus magis exigunt, tamquam et animum firmiter et domum latius teneant. heredes tamen successoresque sui cuique liberi, et nullum testamentum. si liberi non sunt, proximus gradus in possessione fratres, patrum, avunculi. quanto plus propinquorum, 18
quanto maior adfinium numerus, tanto gratiosior senectus; nec ulla orbitatis pretia.

21. Suscipere tam inimicitias seu patris seu propinquam amicitias necesse est; nec implacabiles durant: luitur enim etiam homicidium certo armentorum ac pecorum numero recipitque satisfactionem universa domus, utiliter in publicum, quia periculosiores sunt inimicitiae iuxta libertatem. 8

Convictibus et hospitibus non alia gens effusius indulget. quemcumque mortalium arcere tecto nefas habetur; pro fortuna quisque apparatus epulis excipit. cum defecere, qui modo hospes fuerat, monstrator hospitii et comes; proximam domum non invitati adeunt. nec interest: pari humanitate 10
accipiuntur. notum ignotumque quantum ad ius hospitis nemo discernit. abeunti, si quid poposcerit, concedere moris; et poscendi in vicem eadem facilitas. gaudent muneribus, sed nec data imputant nec acceptis obligantur: vinculum inter hospites comitas. 15

22. Statim e somno, quem plerumque in diem extrahunt, lavantur, saepius calida, ut apud quos plurimum hiems occupat. lautum cibum capiunt: separatae singulis sedes et sua cuique mensa. tum ad negotia nec minus saepe ad convivia

6 procedunt armati. diem noctemque continuare potando nulli
 probrum. crebrae, ut inter violentos, rixae raro conviciis,
 saepius caede et vulneribus transiguntur. sed et de reconci-
 liandis invicem inimicis et iungendis adfinitatibus et adso-
 sciendis principibus, de pace denique ac bello plerumque in
 10 conviviiis consultant, tamquam nullo magis tempore aut ad sim-
 plices cogitationes pateat animus aut ad magnas incalescat.
 gens non astuta nec callida aperit adhuc secreta pectoris
 licentia iocii; ergo detecta et nuda omnium mens. postera die
 retractatur, et salva utriusque temporis ratio est: deliberant,
 15 dum fingere nesciunt, constituunt, dum errare non possunt.

23. Potui humor ex hordeo aut frumento, in quandam
 similitudinem vini corruptus: proximi ripae et vinum mer-
 cantur. cibi simplices, agrestia poma, recens fera aut lac
 concretum: sine apparatu, sine blandimentis expellunt famem.
 5 adversus sitim non eadem temperantia. si induleris ebrietati
 suggerendo quantum concupiscunt, haud minus facile vitiiis
 quam armis vincuntur.

24. Genus spectaculorum unum atque in omni coetu
 idem. nudi iuvenes, quibus id ludicrum est, inter gladios se
 atque infestas frameas saltu iaciunt. exercitatio artem para-
 vit, ars decorem, non in quaestum tamen aut mercedem:
 5 quamvis audacis lasciviae pretium est voluptas spectantium.
 aleam, quod mirere, sobrii inter seria exercent, tanta lucrandi
 perdendive temeritate ut, cum omnia defecerunt, extremo
 ac novissimo factu de libertate ac de corpore contendant.
 victus voluntariam servitatem adit: quamvis iuvenior, quam-
 10 vis robustior, adligari se ac venire patitur. ea est in re prava
 pervicacia: ipsi fidem vocant. servos condicionis huius per
 commercia tradunt, ut se quoque pudore victoriae exsolvant.

25. Ceteris servis non in nostrum morem discriptis per
 familiam ministeriis utuntur: suam quisque sedem, suos
 penates regit. frumenti modum dominus aut pecoris aut
 vestis ut colono iniungit, et servus hactenus paret: cetera
 5 domus officia uxor ac liberi exsequuntur. verberare servum
 ac vinculis et opere coercere rarum: occidere solent, non
 disciplina et severitate, sed impetu et ira, ut inimicum, nisi
 quod impune est. liberti non multum supra servos sunt, raro

aliquod momentum in domo, numquam in civitate, exceptis dumtaxat iis gentibus quae regnantur. ibi enim et super ingenuos et super nobiles ascendunt: apud ceteros impares libertini libertatis argumentum sunt.

26. Faenus agitare et in usuras extendere ignotum; ideoque magis servatur quam si vetitum esset. agri pro numero cultorum ab universis in vices occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur; facilitatem partiendi camporum spatia praebent. arva per annos mutant, et superest ager. nec enim cum ubertate et amplitudine soli labore contendunt, ut pomaria conserant et prata separent et hortos rigent: sola terrae seges imperatur. unde annum quoque ipsum non in totidem digerunt species: hiems et ver et aestas intellectum ac vocabula habent, autumnai perinde nomen ac bona ignorantur.

27. Funerum nulla ambitio: id solum observatur, ut corpora clarorum virorum certis lignis crementur. struem rogi nec vestibus nec odoribus cumulant: sua cuique arma, quorundam igni et equus adicitur. sepulcrum caespes erigit: monumentorum ardaum et operosum honorem ut gravem defunctis aspernantur. lamenta ac lacrimas cito, dolorem et tristitiam tarde ponunt. feminis lugere honestum est, viris meminisse.

Haec in commune de omnium Germanorum origine ac moribus accepimus: nunc singularum gentium instituta ritusque, quatenus differant, quaeque nationes e Germania in Gallias commigraverint, expediam.

28. Validiores olim Gallorum res fuisse summus auctor divus Iulius tradit; eoque credibile est etiam Gallos in Germaniam transgressos: quantum enim annis obstabat quominus, ut quaeque gens evaluerat, occuparet permutaretque sedes promiscas adhuc et nulla regnorum potentia divisas? igitur inter Hercyniam silvam Rhenumque et Moenum amnes Helvetii, ulteriora Boii, Gallica utraque gens, tenuere. manet adhuc Boihaemi nomen significatque loci veterem memoriam quamvis mutatis cultoribus. sed utrum Aravisci in Pannoniam ab Osis [Germanorum natione] an Osi ab Araviscis in Germaniam commigraverint, cum eodem adhuc sermone institutis

moribus utantur, incertum est, quia pari olim inopia ac libertate eadem utriusque ripae bona malaque erant. Treveri et Nervii circa adfectionem Germanicae originis ultro ambitiosi sunt, tamquam per hanc gloriam sanguinis a similitudine et inertia Gallorum separentur. ipsam Rheni ripam haud dubie Germanorum populi colunt, Vangiones, Triboci, Nemetes. ne Ubii quidem, quamquam Romana colonia esse meruerint ac libentius Agrippinenses conditoris sui nomine
 20 vocentur, origine erubescunt, transgressi olim et experimento fidei super ipsam Rheni ripam collocati, ut arcerent, non ut custodirentur.

29. Omnium harum gentium virtute praecipui Batavi non multum ex ripa, sed insulam Rheni amnis colunt, Chattorum quondam populus et seditione domestica in eas sedes transgressus, in quibus pars Romani imperii florent. manet
 5 honos et antiquae societatis insigne; nam nec tributis contemnuntur nec publicanus atterit: exempti oneribus et collationibus et tantum in usum proeliorum sepositi, velut tela atque arma, bellis reservantur. est in eodem obsequio et Mattiacorum gens; protulit enim magnitudo populi Romani
 10 ultra Rhenum ultraque veteres terminos imperii reverentiam. ita sede finibusque in sua ripa, mente animoque nobiscum agunt, cetera similes Batavis, nisi quod ipso adhuc terrae suae solo et caelo acrius animantur.

Non numeraverim inter Germaniae populos, quamquam
 15 trans Rhenum Danuviumque consederint, eos qui decumates agros exercent: levissimus quisque Gallorum et inopia audax dubiae possessionis solum occupavere; mox limite acto promotisque praesidiis sinus imperii et pars provinciae habentur.

30. Ultra hos Chatti: initium sedis ab Hercynio saltu inchoatur, non ita effusis ac palustribus locis, ut ceterae civitates in quas Germania patescit, durans, si quidem colles paulatim rarescunt, et Chattos suos saltus Hercynius prosequitur
 5 simul ac deponit. duriora genti corpora, stricti artus, minax voltus et maior animi vigor. multum, ut inter Germanos, rationis ac sollertiae: praeponere electos, audire praepositos, nosse ordines, intellegere occasiones, differre impetus, disponere diem, vallare noctem, fortunam inter dubia, vir-

tutem inter certa numerare, quodque rarissimum nec nisi 10
Romanae disciplinae concessum, plus reponere in duce quam
in exercitu. omne robur in peditum, quem super arma ferra-
mentis quoque et copiis onerant: alios ad proelium ire vi-
deas, Chattos ad bellum. rari excursus et fortuita pugna.
equestrium sane virium id proprium, cito parare victoriam, 15
cito cedere: velocitas iuxta formidinem, cunctatio propior
constantiae est.

31. Et aliis Germanorum populis usurpatum raro et pri-
vata cuiusque audentia apud Chattos in consensum vertit, ut
primum adoleverint, crinem barbamque submittere, nec nisi
hoste caeso exuere votivum obligatumque virtuti oris habi-
tum. super sanguinem et spolia revelant frontem, seque 5
tum demum pretia nascendi rettulisse dignosque patria ac
parentibus ferunt: ignavis et imbellibus manet squalor. for-
tissimus quisque ferreum insuper anulum (ignominiosum id
genti) velut vinculum gestat, donec se caede hostis absol-
vat. plurimis Chattorum hic placet habitus, iamque canent 10
insignes et hostibus simul suisque monstrati. omnium penes
hos initia pugnatum; haec prima semper acies, visu nova;
nam ne in pace quidem voltu mitiore mansuescunt. nulli do-
mus aut ager aut aliqua cura: prout ad quemque venire,
aluntur, prodigi alieni, contemptores sui, donec exsanguis 15
senectus tam durae virtuti impares faciat.

32. Proximi Chattis certum iam alveo Rhenum quique
terminus esse sufficiat Usipi ac Tencteri colunt. Tencteri
super solitum bellorum decus equestris disciplinae arte prae-
cellunt; nec maior apud Chattos peditum laus quam Tencte-
ris equitum. sic instituere maiores: posterum imitantur. hi lu- 5
sus infantium, haec iuvenum aemulatio; perseverant senes.
inter familiam et penates et iura successionum equi traduntur:
excipit filius, non ut cetera, maximus natu, sed prout ferox
bello et melior.

33. Iuxta Tencteros Bructeri olim occurrebant: nunc
Chamavos et Angrivarios inmigrasse narratur, pulsus Bru-
cteris ac penitus excisis vicinarum consensu nationum, seu
superbiae odio seu praedae dulcedine seu favore quodam
erga nos deorum; nam ne spectaculo quidem proelii invidere. 5

super sexaginta milia non armis telisque Romanis, sed quod magnificentius est, oblectationi oculisque ceciderunt. maneat, quaeso, duretque gentibus, si non amor nostri, at certe odium sui, quando urgentibus imperii fati nihil iam praestare fortuna maius potest quam hostium discordiam.

34. Angrivarios et Chamaves a tergo Dulgubnii et Chasuarii cludent aliaeque gentes haud perinde memoratae, a fronte Frisii excipiunt. maioribus minoribusque Frisii vocabulum est ex modo virium. utraeque nationes usque ad Oceanum Rheo praetexuntur ambiuntque immensos insuper lacus et Romanis classibus navigatos. ipsum quin etiam Oceanum illa temptavimus: et superesse adhuc Herculis columnas fama volgavit, sive adiit Hercules, seu quidquid ubique magnificentum est, in claritatem eius referre consensimus. nec defuit audentia Druso, Germanico: sed obstitt Oceanus in se simul atque in Herculem inquiri. mox nemo temptavit, sanctiusque ac reverentius visum de actis deorum credere quam scire.

35. Hactenus in occidentem Germaniam novimus: in septentrionem ingenti flexu redit. ac primo statim Chaucorum gens, quamquam incipiat a Frisii ac partem litoris occupet, omnium quas exposui gentium lateribus optenditur, donec in Chattos usque sinuetur. tam immensum terrarum spatium non tenent tantum Chauci, sed et implent, populus inter Germanos nobilissimus, quique magnitudinem suam malint iustitia tueri. sine cupiditate, sine impotentia, quieti secretique nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniiis populantur. id praecipuum virtutis ac virium argumentum est, quod, ut superiores agant, non per iniurias adsequuntur; prompta tamen omnibus arma ac, si res poscat, exercitus, plurimum virorum equorumque; et quiescentibus eadem fama.

36. In latere Chaucorum Chattorumque Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem inaccessi nutrierunt: idque iacundius quam tutius fuit, quia inter inpotentes et validos falso quiescas: ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt. ita qui olim boni aequique Cherusci, nunc inertes ac stulti vocantur: Chattis victoribus fortuna in sapientiam cessit. tracti ruina Cheruscorum et Fosi, conter-

mina gens. adversarum rerum ex aequo socii sunt, cum in secundis minores fuissent.

37. Eundem Germaniae sinum proximi Oceano Cimbri tenent, parva nunc civitas, sed gloria ingens. veterisque famae lata vestigia manent, utraque ripa castra ac spatia, quorum ambitu nunc quoque metiaris molem manusque gentis et tam magni exitus fidem. sescentessimum et quadragesimum annum urbs nostra agebat, cum primum Cimbrorum audita sunt arma, Caecilio Metello et Papirio Carbone consulibus. ex quo si ad alterum imperatoris Traiani consulatum computemus, ducenti ferme et decem anni colliguntur: tam diu Germania vincitur. medio tam longi aevi spatio multa in vicem damna. non Samnis, non Poeni, non Hispaniae Galliaeve, ne Parthi quidem saepius admonere: quippe regno Arsacis acrior est Germanorum libertas. quid enim aliud nobis quam caedem Crassi, amisso et ipse Pacoro, infra Ventidium deiectus oriens obiecerit? at Germani Carbone et Cassio et Scauro Aurelio et Servilio Caepione Gnaeoque Manlio fuis vel captis quinque simul consulares exercitus populo Romano, Varum trisque cum eo legiones etiam Caesari abstulerunt; nec impune C. Marius in Italia, divus Iulius in Gallia, Drusus ac Nero et Germanicus in suis eos sedibus perculerunt. mox ingentes Gai Caesaris minae in ludibrium versae. inde otium, donec occasione discordiae nostrae et civilium armorum expugnatis legionum hibernis etiam Gallias adfectavere; ac rursus inde pulsi proximis temporibus triumphati magis quam victi sunt.

38. Nunc de Suebis dicendum est, quorum non una, ut Chattorum Tenoterorumve gens; maiorem enim Germaniae partem optinent, propriis adhuc nationibus nominibusque discreti, quamquam in commune Suebi vocentur. insigne gentis obliquare crinem modoque substringere: sic Suebi a ceteris Germanis, sic Sueborum ingenui a servis separantur. in aliis gentibus seu cognatione aliqua Sueborum seu, quod saepe accidit, imitatione, rarum et intra iuventae spatium, apud Suebos usque ad canitiem horrentem capillum retorquere suetum, ac saepe in ipso vertice religatur; principes et ornatiorem habent. ea cura formae, sed innoxia; neque enim

ut ament amenturve, in altitudinem quandam et terrorem adituri bella compti, ut hostium oculis ornantur.

39. Vetusissimos se nobilissimosque Sueborum Semnones memorant; fides antiquitatis religione firmatur. stato tempore in silvam auguriis patrum et prisca formidine sacram omnes eiusdem sanguinis populi legationibus coeunt
 5 caesoque publice homine celebrant barbari ritus horrenda primordia. est et alia luco reverentia: nemo nisi vinculo ligatus ingreditur, ut minor et potestatem numinis prae se ferens. si forte prolapsus est, attolli et insurgere haud licitum: per humum evolvuntur. eoque omnis superstitio respicit,
 10 tamquam inde initia gentis, ibi regnator omnium deus, cetera subiecta atque parentia. adicit auctoritatem fortuna Semnorum: centum pagis habitant, magnoque corpore efficitur ut se Sueborum caput credant.

40. Contra Langobardos paucitas nobilitat: plurimis ac valentissimis nationibus cincti non per obsequium, sed proeliis et periclitando tuti sunt. Reudigni deinde et Aviones et Anglii et Varini et Eudoses et Suardones et Nuitones fluminibus aut silvis muniuntur. nec quicquam notabile in singulis,
 5 nisi quod in commune Nerthum, id est, Terram matrem colunt eamque intervenire rebus hominum, invehi populis arbitrantur. est in insula Oceani castum nemus, dicatumque in eo vehiculum, veste contactum; attingere uni sacerdoti concessum. is adesse penitenti deam intellegit vectamque
 10 bubus feminis multa cum veneratione prosequitur. laeti tunc dies, festa loca, quaecumque adventu hospitioque dignatur. non bella ineunt, non arma sumunt; clausum omne ferrum; pax et quies tunc tantum inmota, tunc tantum amata, donec
 15 idem sacerdos satiatam conversatione mortalium deam templo reddat. mox vehiculum et vestes et, si credere velis, numen ipsum secreto lacu abluitur. servi ministrant, quos statim idem lacus haurit. arcanus hinc terror sanctaque ignorantia, quid sit illud quod tantum perituri vident.

41. Et haec quidem pars Sueborum in secretiora Germaniae porrigitur: propior, ut quo modo paulo ante Rhenum, sic nunc Danuvium sequar, Hermundurorum civitas, fida Romanis; eoque solis Germanorum non in ripa commer-

cium, sed penitus atque in splendidissima Raetiae provinciae colonia, passim sine custode transeunt; et cum ceteris gentibus arma modo castraque nostra ostendamus, his domos villasque patefecimus non concupiscentibus. in Hermunduris Albis oritur, flumen inclutum et notum olim; nunc tantum auditur.

42. Iuxta Hermunduros Naristi ac deinde Marcomani et Quadi agunt. praecipua Marcomanorum gloria viresque, atque ipsa etiam sedes pulsis olim Boiis virtute parta. nec Naristi Quadive degenerant. eaque Germaniae velut frons est, quatenus Danuvio praecingitur. Marcomanis Quadisque usque ad nostram memoriam reges manserunt ex gente ipsorum, nobile Marobodui et Tudri genus: iam et externos patiuntur, sed vis et potentia regibus ex auctoritate Romana. raro armis nostris, saepius pecunia iuvantur, nec minus valent.

43. Retro Marsigni, Cotini, Osi, Buri terga Marcomanorum Quadorumque claudunt. e quibus Marsigni et Buri sermone cultuque Suebos referunt: Cotinos Gallica, Osos Pannonica lingua coarguit non esse Germanos, et quod tributa patiuntur. partem tributorum Sarmatae, partem Quadi ut alienigenis imponunt: Cotini, quo magis pudeat, et ferrum effodiunt. omnesque hi populi pauca campestrium, ceterum saltus et vertices montium [iugumque] insederunt. dirimit enim scinditque Suebiam continuum montium iugum, ultra quod plurimae gentes agunt, ex quibus latissime patet Lugiorum nomen in plures civitates diffusum. valentissimas nominasse sufficet, Harios, Helveconas, Manimos, Elisios, Nahanarvalos. apud Nahanarvalos antiquae religionis lucus ostenditur. praesidet sacerdos muliebri ornatu, sed deos interpretatione Romana Castorem Pollucemque memorant. ea vis numini, nomen Alcis. nulla simulacra, nullum peregrinae superstitionis vestigium; ut fratres tamen, ut iuvenes venerantur. ceterum Harii super vires, quibus enumeratos paulo ante populos antecedunt, truces insitae feritati arte ac tempore lenocinantur: nigra scuta, tincta corpora; atras ad proelia noctes legunt ipsaque formidine atque umbra feralis exercitus terrorem inferunt, nullo hostium sustinente novum ac velut infernum adspectum; nam primi in omnibus proeliis oculi vincuntur.

44. Trans Lugios Gotones regnantur, paulo iam adductius quam ceterae Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem. protinus deinde ab Oceano Rugii et Lemovii; omniumque harum gentium insigne rotunda scuta, breves gladii et erga reges obsequium.

Suionum hinc civitates, sitae in Oceanum, praeter viros armaque classibus valent. forma navium eo differt quod utrimque prora paratam semper adpulsui frontem agit. nec velis ministrant nec remos in ordinem lateribus adiungunt: 10 solutum, ut in quibusdam fluminum, et mutabile, ut res postulat, hinc vel illinc remigium. est apud illos et opibus honos, eoque unus imperitat, nullis iam exceptionibus, non precario iure parendi. nec arma, ut apud ceteros Germanos, in promisco, sed clausa sub custode, et quidem servo, 15 quia subitos hostium incursus prohibet Oceanus, otiosae porro armatorum manus facile lasciviunt: enimvero neque nobilem neque ingenuum, ne libertinum quidem armis praepone-
re regia utilitas est.

45. Trans Suionas aliud mare, pigrum ac prope innotum, quo cingi cludique terrarum orbem hinc fides, quod extremus cadentis iam solis fulgor in ortum edurat adeo clarus, ut sidera hebetet; sonum insuper emergentis audiri formasque equorum et radios capitis adspici persuasio adicit. 5 illuc usque, et fama vera, tantum natura. ergo iam dextro Suebici maris litore Aestiorum gentes adluuntur, quibus ritus habitusque Sueborum, lingua Britannicae propior. matrem deum venerantur. insigne superstitionis formas aprorum 10 gestant: id pro armis omnique tutela securum deae cultorem etiam inter hostis praestat. rarus ferri, frequens frustum usus. frumenta ceterosque fructus patientius quam pro solita Germanorum inertia laborant. sed et mare scrutantur, ac soli omnium sucinum, quod ipsi glesum vocant, inter vada 15 atque in ipso litore legunt. nec quae natura quaeve ratio gignat, ut barbaris, quaesitum compertumve; diu quin etiam inter cetera electamenta maris iacebat, donec luxuria nostra dedit nomen. ipsis in nullo usu: rude legitur, informe perferitur, pretiumque mirantes accipiunt. sucum tamen arborum esse intellegas, quia terrena quaedam atque etiam volu-

eria animalia plerumque interlucent, quae implicata humore mox durescente materia cluduntur. fecundiora igitur nemora lucosque, sicut orientis secretis, ubi tura balsamaque sudantur, ita occidentis insulis terrisque inesse crediderim, quia sucina solis radiis expressa atque liquentia in proximum²⁵ mare labuntur ac vi tempestatum in adversa litora exundant. si naturam sucini admoto igni temptes, in modum taedae accenditur alitque flammam pinguem et olentem; mox ut in picem resinamve lentescit.

Suionibus Sithonum gens continuatur. cetera similes³⁰ uno differunt quod femina dominatur: in tantum non modo a libertate sed etiam a servitute degenerant.

46. Hic Suebiae finis. Peucinatorum Venetorumque et Fenorum nationes Germanis an Sarmatis adscribam dubito, quamquam Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, sermone cultu, sede ac domiciliis ut Germani agunt. sordes omnium ac torpor. Peucinatorum ora conubiis mixtis nonnihil in Sarmatarum habitum foedantur. Veneti multum ex moribus traxerunt; nam quidquid inter Peucinos Fenosque silvarum ac montium erigitur latrociniis pererrant. hi tamen inter Germanos potius referuntur, quia et domos figunt et scuta gestant et pedum¹⁰ usu ac pernecitate gaudent: quae omnia diversa Sarmatis sunt in plastro equoque viventibus. Fennis mira feritas, foeda paupertas: non arma, non equi, non penates; victui herba, vestitui pelles, cubile humus: solae in sagittis opes, quas inopia ferri ossibus asperant. idemque venatus viros pariter ac feminas alit; passim enim comitantur partemque praedae pe-¹⁵ tunt. nec aliud infantibus ferarum imbriumque suffugium quam ut in aliquo ramorum nexu contegantur: huc redeunt iuvenes, hoc senum receptaculum. sed beatius arbitrantur quam ingemere agris, inlaborare domibus, suas alienasque fortunas spe metuque versare: securi adversus homines, se-²⁰ curi adversus deos rem difficillimam adsecuti sunt, ut illis ne voto quidem opus esset. cetera iam fabulosa: Hellusios et Oxionas ora hominum voltusque, corpora atque artus ferarum gerere: quod ego ut incompertum in medio relinquam.

CORNELII TACITI
DE VITA ET MORIBUS
IULII AGRICOLAE
LIBER.

BREVIARIUM. Cap. 1—3. Scribendi clarorum virorum vitam mos antiquus, sub malis principibus periculosus, sub Traiano in honorem Agricolae repetitus a Tacito, qui non eloquentiam, sed pietatem pollicetur. 4. Agricolae stirps, educatio, studia. 5. positus in Britannia primis castrorum rudimentis, 6. uxorem ducit. fit quaestor, tribunus, praetor. recognoscendis templorum donis praefectus. 7. Othoniano bello matrem partemque patrimonii amittit. 8. in Vespasiani partes transgressus, legioni XX. in Britannia praepositus, alienae famae cura promovet suam. 9. redux inter patricios adscitus Aquitaniam regit. consul factus Tacito filiam despondet. Britanniae praeficitur.

10. Britanniae descriptio. Thule cognita. mare pigrum. 11. Britannorum origo, habitus, sacra, sermo, mores; 12. militia, regimen, rarus conventus. caelum, solum, metalla, margarita. 13. victae gentis ingenium. Caesarem in Britanniam expeditiones. 14. consularium legatorum res gestae. 15. Britanniae rebellio, 16. Boudicca duce coepta, a Suetonio Paulino compressa. huic succedunt ignavi. 17. rem restituunt Petilius Cerialis et Iulius Frontinus; hic Silures, ille Brigantes vincit; 18. Agricola Ordovices et Monam. totam provinciam pacat et 19. 20. moderatione, prudentia, abstinentia, aequitate in obsequio retinet, 21. animosque artibus et voluptatibus mollit.

22. 23. Nova expeditio novas gentes aperit, quae praesidio firmantur. Agricolae candor in communicanda gloria. 24. consilium de occupanda Hibernia. 25—27. civitates trans Bodotriam sitae explorantur. Caledonii, Romanos adgressi, consilio ductuque Agricolae pulsati, sacrificiis conspirationem civitatum sanciant. Usiporum cohors miro casu Britanniam circumvecta. Agricolae filius obit. 29. bellum Britanni reparant Calgaco duce. 30—32. eius oratio ad suos. 33. 34. Agricola quoque hortatur Romanos. 35—37. atrox et cruentum proelium. 38. penes Romanos victoria. Agricola Britanniam circumvehi praecipit.

39. Domitianus, fronte laetus, pectore anxius, nuntium victoriae excipit. 40. honores tamen Agricola decerni iubet, condito odio, donec provincia decedat Agricola. is redux modeste agit. 41. periculum ab accusatoribus et laudatoribus. 42. excusat se, ne provinciam sortiatur pro consule. 43. obit non sine veneni suspicione, a Domitiano dati. 44. eius aetas, habitus, honores, opes. 45. mortis opportunitas ante Domitiani atrocitates. 46. questus scriptoris et ex virtute solacia, fama Agricolae ad posteros transmissa.

1. Clarorum virorum facta moresque posteris tradere, antiquitus usitatum, ne nostris quidem temporibus quamquam incuriosa suorum aetas omisit, quotiens magna aliqua ac nobilis virtus vicit ac supergressa est vitium parvis magnisque civitatibus commune, ignorantiam recti et invidiam. sed apud 5 priores ut agere digna memoratu primum magisque in aperto erat, ita celeberrimus quisque ingenio ad prodendam virtutis memoriam sine gratia aut ambitione bonae tantum conscientiae pretio ducebatur. ac plerique suam ipsi vitam narrare fiduciam potius morum quam adrogantiam arbitrati sunt, nec 10 id Rutilio et Scauro citra fidem aut obtreccationi fuit: adeo virtutes isdem temporibus optime aestimantur, quibus facillime gignuntur. at nunc narraturo mihi vitam defuncti hominis venia opus fuit, quam non petissem incusaturus tam saeva et infesta virtutibus tempora.

2. Legimus, cum Aruleno Rustico Paetus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Helvidius laudati essent, capitale fuisse, neque in ipsos modo auctores sed in libros quoque eorum saevitum, delegato triumviris ministerio ut monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro urerentur. sci- 5 licet illo igne vocem populi Romani et libertatem senatus et conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur, expulsis insuper sapientiae professoribus atque omni bona arte in exilium acta, ne quid usquam honestum occurreret. dedimus profecto grande patientiae documentum; et sicut vetus aetas 10 vidit quid ultimum in libertate esset, ita nos quid in servitute, adempto per inquisitiones etiam loquendi audiendique commercio. memoriam quoque ipsam cum voce perdidissemus, si tam in nostra potestate esset oblivisci quam tacere.

3. Nunc demum redit animus; set quamquam primo sta- 15 tim beatissimi saeculi ortu Nerva Caesar res olim dissociabi-

les miscuerit, principatum ac libertatem, augeatque quotidie felicitatem temporum Nerva Traianus, nec spem modo ac
 5 votum securitas publica sed ipsius voti fiduciam ac robur adsumserit, natura tamen infirmitatis humanae tardiora sunt remedia quam mala; et ut corpora nostra lente augescunt, cito extinguuntur, sic ingenia studiaque oppresseris facilius quam revocaveris: subit quippe etiam ipsius inertiae dulcedo, et
 10 invisa primo desidia postremo amatur. quid? si per quindecim annos, grande mortalis aevi spatium, multi fortuitis casibus, promptissimus quisque saevitia principis interciderunt, pauci, ut sic dixerim, non modo aliorum sed etiam nostri superstites sumus, exemptis e media vita tot annis, quibus
 15 venes ad senectutem, senes prope ad ipsos exactae aetatis terminos per silentium venimus. non tamen pigebit vel incondita ac rudi voce memoriam prioris servitutis ac testimonium praesentium honorum composuisse. hic interim liber honori Agricolae soceri mei destinatus, professione pietatis
 20 aut laudatus erit aut excusatus.

4. Gnaeus Iulius Agricola, vetere et illustri Foroiulensium colonia ortus, utrumque avum procuratorem Caesarum habuit, quae equestris nobilitas est. pater illi Iulius Graecinus senatorii ordinis, studio eloquentiae sapientiaeque notus, iisque
 5 que ipsis virtutibus iram Gaii Caesaris meritis: namque M. Silanum accusare iussus et, quia abnuerat, interfectus est. mater Iulia Procilla fuit, rarae castitatis. in huius sinu indulgentiaeque educatus per omnem honestarum artium cultum pueritiam adolescentiamque transegit. arcebat eum ab inlecebris peccantium praeter ipsius bonam integramque naturam,
 10 quod statim parvulus sedem ac magistram studiorum Massiliam habuit, locum Graeca comitate et provinciali parsimonia mixtum ac bene compositum. memoria teneo solitum ipsum narrare se prima in iuventa studium philosophiae
 15 acrius, ultra quam concessum Romano ac senatori, hausisse, ni prudentia matris incensum ac flagrantem animum coercuisset. scilicet sublime et erectum ingenium pulchritudinem ac speciem magnae excelsaeque gloriae vehementius quam caute adpetebat. mox mitigavit ratio et aetas, retinuitque. quod
 20 est difficillimum, ex sapientia modum.

5. Prima castrorum rudimenta in Britannia Suetonio Paulino, diligenti ac moderato duci, adprobavit, electus quem contubernio aestimaret. nec Agricola licenter, more iuvenum qui militiam in lasciviam vertunt, neque segniter ad voluptates et commeatus titulum tribunatus et inscitiam rettulit: sed noscere provinciam, nosci exercitui, discere a peritis, sequi optimos, nihil adpetere in iactationem, nihil ob formidinem recusare simulque et anxius et intentus agere. non sane alias exercitior magisque in ambiguo Britannia fuit: trucidati veterani, incensae coloniae, intercepti exercitus; tum de salute, mox de victoria certavere. quae cuncta etsi consiliis ductuque alterius agebantur, ac summa rerum et recipitatae provinciae gloria in ducem cessit, artem et usum et stimulos addidere iuveni, intravitque animum militaris gloriae cupido, ingrata temporibus quibus sinistra erga eminentes interpretatio nec minus periculum ex magna fama quam ex mala.

6. Hinc ad capessendos magistratus in urbem digressus Domitiam Decidianam, splendidis natalibus ortam, sibi iunxit; idque matrimonium ad maiora nitenti decus ac robur fuit. vixeruntque mira concordia, per mutuam caritatem et in vicem se anteponendo, nisi quod in bona uxore tanto maior laus quanto in mala plus culpa est. sors quaesturae provinciam Asiam, pro consule Salvium Titianum dedit, quorum neutro corruptus est, quamquam et provincia dives ac parata peccantibus, et pro consule in omnem aviditatem pronus quantalibet facilitate redempturus esset mutuam dissimulationem mali. auctus est ibi filia, in subsidium simul et solacium; nam filium ante sublatum brevi amisit. mox inter quaesturam ac tribunatum plebis atque ipsum etiam tribunatus annum quiete et otio transiit, gnarus sub Nerone temporum, quibus inertia pro sapientia fuit. idem praeturae tenor et silentium; nec enim iurisdictio obvenerat. ludos et inania honoris medio rationis atque abundantiae duxit, uti longe a luxuria, ita famae propter. tum electus a Galba ad dona templorum recognoscenda diligentissima conquisitione effecit, ne cuius alterius sacrilegium res publica quam Neronis sisset.

7. Sequens annus gravi vulnere animum domumque eius afflixit. nam classis Othoniana licenter vaga dum Intemelios (Liguriae pars est) hostiliter populatur, matrem Agricolae in praediis suis interfecit, praediaque ipsa et magnam patrimonii partem diripuit, quae causa caedis fuerat. igitur ad sollemnia pietatis profectus Agricola, nuntio adfectati a Vespasiano imperii deprehensus ac statim in partes transgressus est. initia principatus ac statum urbis Mucianus regebat, iuvene admodum Domitiano et ex paterna fortuna tantum licentiam usurpante. is missum ad dilectus agendos Agricolam integreque ac strenue versatum vicensimae legioni tarde ad sacramentum transgressae praeposuit, ubi decessor seditiose agere narrabatur: quippe legatis quoque consularibus nimia ac formidolosa erat, nec legatus praetorius ad cohibendum potens, incertum suo an militum ingenio. ita successor simul et ultor electus rarissima moderatione maluit videri invenisse bonos quam fecisse.

8. Praeerat tunc Britanniae Vettius Bolanus, placidius quam feroci provincia dignum est. temperavit Agricola vim suam ardoremque compescuit, ne incresceret, peritus obsequii eruditusque utilia honestis miscere. brevi deinde Britannia consularem Petilium Cerialem accepit. habuerunt virtutes spatium exemplorum, sed primo Cerialis labores modo et discrimina, mox et gloriam communicabat: saepe parti exercitus in experimentum, aliquando maioribus copiis ex eventu praefecit. nec Agricola umquam in suam famam gestis exsultavit: ad auctorem ac ducem ut minister fortunam referebat. ita virtute in obsequendo, verecundia in praedicando extra invidiam nec extra gloriam erat.

9. Revertentem ab legatione legionis divus Vespasianus inter patricos adscivit; ac deinde provinciae Aquitaniae praeposuit, splendidae inprimis dignitatis administratione ac spe consulatus, cui destinarat. credunt plerique militaribus ingenii subtilitatem deesse, quia castrensis iurisdictio segura et obtusior ac plura manu agens calliditatem fori non exerceat. Agricola naturali prudentia, quamvis inter togatos, facile iusteque agebat. iam vero tempora curarum remissionumque divisa: ubi conventus ac iudicia poscerent, gravi

intentus severus, et saepius misericors: ubi officio satis factum, nulla ultra potestatis persona: tristitiam et adrogantiam et avaritiam exuerat. nec illi, quod est rarissimum, aut facilitas auctoritatem aut severitas amorem deminuit. integritatem atque abstinentiam in tanto viro referre iniuria virtutum fuerit. ne famam quidem, cui saepe etiam boni indulgent, ostentanda virtute aut per artem quaesivit: procul ab aemulatione adversus collegas, procul a contentione adversus procuratores et vincere inglorium et atteri sordidum arbitrabatur. minus triennium in ea legatione detentus ac statim ad spem consulatus revocatus est, comitante opinione Britanniam ei provinciam dari, nullis in hoc suis sermonibus, sed quia par videbatur. haud semper errat fama; aliquando et elegit. consul egregiae tum spei filiam iuveni mihi despondit ac post consulatum collocavit, et statim Britanniae praepositus est, adiecto pontificatus sacerdotio.

10. Britanniae situm populosque multis scriptoribus memoratos non in comparationem curae ingeniive referam, sed quia tum primum perdomita est: ita quae priores nondum comperta eloquentia percolnere, rerum fide tradentur. Britannia, insularum quas Romana notitia complectitur maxima, spatio ac caelo in orientem Germaniae, in occidentem Hispaniae obtenditur, Gallis in meridiem etiam inspicitur; septentrionalia eius, nullis contra terras, vasto atque aperto mari pulsantur. formam totius Britanniae Livius veterum, Fabius Rusticus recentium eloquentissimi auctores oblongae scutulae vel bipenni adsimulavere. et est ea facies citra Caledoniam, unde et in universum fama. set transgressis inmensum et enorme spatium procurrentium extremo iam litore terrarum velut in cuneum tenuatur. hanc oram novissimi maris tunc primum Romana classis circumvecta insulam esse Britanniam adfirmavit, ac simul incognitas ad id tempus insulas, quas Orcadas vocant, invenit domuitque. dispecta est et Thule, quia hactenus iussum; et hiems adpetebat. sed mare pigrum et grave remigantibus perhibent ne ventis quidem proinde attolli, credo quod rariores terrae montesque, causa ac materia tempestatum, et profunda moles continui

maris tardius impellitur. naturam Oceani atque aestus neque quaerere huius operis est, ac multi rettulere: unum addiderim, nusquam latius dominari mare, multum fluminum huc
 25 atque illuc ferre, nec litore tenuis adcreescere aut resorberi, sed influere penitus atque ambire, et iugis etiam ac montibus inseri velut in suo.

11. Ceterum Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenae an advecti, ut inter barbaros parum compertum. habitus corporum varii atque ex eo argumenta. namque rutillae Caledoniam habitantium comae, magni artus Germanicam
 3 originem adseverant; Silurum colorati vultus, torti plerumque crines et posita contra Hispania Hiberos veteres traiecissee easque sedes occupasse fidem faciunt; proximi Gallis et similes sunt, seu durante originis vi, seu procurrentibus in diversa terris positio caeli corporibus habitum dedit. in
 10 universum tamen aestimanti Gallos vicinam insulam occupasse credibile est. eorum sacra deprehendas superstitionum persuasione; sermo haud multum diversus, in depescendis periculis eadem audacia et, ubi advenere, in detrectandis eadem formido. plus tamen ferociae Britanni praeferunt, ut
 15 quos nondum longa pax emollierit. nam Gallos quoque in bellis floruisse accepimus; mox segnitia cum otio intravit, amissa virtute pariter ac libertate. quod Britannorum olim victis evenit: ceteri manent quales Galli fuerunt.

12. In pedite robur; quaedam nationes et curru proeliantur. honestior auriga, clientes propugnant. olim regibus parebant, nunc per principes factionibus et studiis distrahuntur. nec aliud adversus validissimas gentis pro nobis utilius
 5 quam quod in commune non consulunt. rarus duabus tribusve civitatibus ad propulsandum commune periculum conventus: ita singuli pugnant, universi vincuntur. caelum crebris imbribus ac nebulis foedum; asperitas frigoribus abest. dierum spatia ultra nostri orbis mensuram; nox clara et
 10 extrema Britanniae parte brevis, ut finem atque initium lucis exiguo discrimine internoscas. quod si nubes non officiant, aspici per noctem solis fulgorem, nec occidere et exurgere sed transire adfirmant. scilicet extrema et plana terrarum humili umbra non erigunt tenebras, infraque caelum et si-

dera nox cadit. solum, praeter oleam vitemque et cetera 15
 validioribus terris oriri sueta, patiens frugum, fecundum:
 tarde mitescunt, cito proveniunt; eademque utriusque rei
 causa, multus umor terrarum caelique. fert Britannia au-
 rum et argentum et alia metalla, pretium victoriae. gignit
 et Oceanus margarita, sed subfusca ac liventia. quidam ar- 20
 tem abesse legentibus arbitrantur; nam in rubro mari viva
 ac spirantia saxis avelli, in Britannia, prout expulsa sint, col-
 ligi: ego facilius crediderim naturam margaritis deesse quam
 nobis avaritiam.

13. Ipsi Britanni dilectum ac tributa et iniuncta imperii
 munera impigre obeunt, si iniuriae absint: has aegre tole-
 rant, iam domiti ut pareant, nondum ut serviant. igitur pri-
 mus omnium Romanorum divus Iulius cum exercitu Britan-
 niam ingressus, quamquam prospera pugna terruerit incolas 5
 ac litore potitus sit, potest videri ostendisse posteris, non
 tradidisse. mox bella civilia et in rem publicam versa prin-
 cipum arma, ac longa oblivio Britanniae etiam in pace: con-
 silium id divus Augustus vocabat, Tiberius praeceptum. agi-
 tasse Gaium Caesarem de intranda Britannia satis constat, 10
 ni velox ingenio mobili paenitentiae, et ingentes adversus
 Germaniam conatus frustra fuissent. divus Claudius auctor
 iterati operis, transvectis legionibus auxiliisque et adsum-
 pto in partem rerum Vespasiano, quod initium venturae mox
 fortunae fuit: domitae gentes, capti reges et monstratus fa- 15
 tis Vespasianus.

14. Consularium primus Aulus Plautius praepositus ac
 subinde Ostorius Scapula, uterque bello egregius; redacta-
 que paulatim in formam provinciae proxima pars Britanniae;
 addita insuper veteranorum colonia. quaedam civitates Co-
 gidumno regi donatae (is ad nostram usque memoriam fidis- 5
 simus mansit), vetere ac iam pridem recepta populi Romani
 consuetudine, ut haberet instrumenta servitutis et reges.
 mox Didius Gallus parta a prioribus continuit, paucis admo-
 dum castellis in ulteriora promotis, per quae fama aucti of-
 ficii quaereretur. Didium Veranius excepit, isque intra an- 10
 num extinctus est. Suetonius hinc Paulinus biennio prosperas
 res habuit, subactis nationibus firmatisque praesidiis; quo-

rum fiducia Monam insulam ut vires rebellibus ministrantem aggressus terga occasione patefecit.

15. Namque absentia legati remoto metu Britanni agitare inter se mala servitutis, conferre iniurias et interpretando accendere: nihil profici patientia nisi ut graviora tamquam ex facili tolerantibus imperentur. singulos sibi olim reges
 5 fuisse, nunc binos imponi, e quibus legatus in sanguinem, procurator in bona saeviret. aequae discordiam praepositorum, aequae concordiam subiectis exitiosam. alterius manum centuriones, alterius servos vim et contumelias miscere. nihil iam cupiditati, nihil libidini exceptum. in proelio fortio-
 10 rem esse qui spoliet: nunc ab ignavis plerumque et imbellibus eripi domos, abstrahi liberos, iniungi dilectus, tamquam mori tantum pro patria nescientibus. quantum enim transisse militum, si sese Britanni numerent? sic Germanias excussisse iugum: et flumine, non Oceano defendi. sibi patriam
 15 coniuges parentes, illis avaritiam et luxuriam causas belli esse. recessuros, ut divus Iulius recessisset, modo virtutem maiorum suorum aemularentur. neve proelii unius aut alterius eventu pavescerent: plus impetus, maiorem constantiam penes miseros esse. iam Britannorum etiam deos misereri,
 20 qui Romanum ducem absentem, qui relegatum in alia insula exercitum detinerent; iam ipsos, quod difficillimum fuerit, deliberare. porro in eius modi consiliis periculosius esse deprehendi quam audere.

16. His atque talibus in vicem instincti, Boudicca generis regii femina duce (neque enim sexum in imperiis discernunt) sumpsere universi bellum; ac sparsos per castella milites consecrati, expugnatis praesidiis ipsam coloniam invasere ut
 5 sedem servitutis, nec ullum in barbaris saevitiae genus omisit ira et victoria. quod nisi Paulinus cognito provinciae motu propere subvenisset, amissa Britannia foret; quam unius proelii fortuna veteri patientiae restituit, tenentibus arma plerisque, quos conscientia defectionis et propius ex
 10 legato timor agitabat, ne quamquam egregius cetera adroganter, in deditos et ut suae communisque iniuriae ultor durius consuleret. missus igitur Petronius Turpilianus tamquam exorabilior et delictis hostium novus eoque paenitentiae mitior,

compositis prioribus nihil ultra ausus Trebel. Maximo provinciam tradidit. Trebellius segnior et nullis castrorum experimentis, comitate quadam curandi provinciam tenuit. didicere iam barbari quoque ignoscere vitiis blandientibus, et interventus civilium armorum praebuit iustam segnitiae excusationem: sed discordia laboratum, cum adsuetus expeditionibus miles otio lasciviret. Trebellius, fuga ac latebris vitata exercitus ira indecorus atque humilis, precario mox praefuit, ac velut pacti, exercitus licentiam, dux salutem esset, seditio sine sanguine stetit. nec Vettius Bolanus, manentibus adhuc civilibus bellis, agitavit Britanniam disciplina: eadem inertia erga hostis, similis petulantia castrorum, nisi quod innocens Bolanus et nullis delictis invisus caritatem paraverat loco auctoritatis.

17. Sed ubi cum cetero orbe Vespasianus et Britanniam reciperavit, magni duces, egregii exercitus, minuta hostium spes. et terrorem statim intulit Petilius Cerialis, Brigantum civitatem, quae numerosissima provinciae totius perhibetur, adgressus. multa proelia, et aliquando non incruenta; magnamque Brigantium partem aut victoria amplexus est aut bello. et Cerialis quidem alterius successoris curam famamque obruisset: sustinuit [que] molem Iulius Frontinus, vir magnus, quantum licebat, validamque et pugnacem Silurum gentem armis subegit, super virtutem hostium locorum quoque difficultates eluctatus.

18. Hunc Britanniae statum, has bellorum vices media iam aestate transgressus Agricola invenit, cum et milites velut omissa expeditione ad securitatem et hostes ad occasionem verterentur. Ordovicum civitas haud multo ante adventum eius alam in finibus suis agentem prope universam obtriverat, eoque initio erecta provincia. et quibus bellum volentibus erat, probare exemplum ac recentis legati animum opperiri, cum Agricola, quamquam transvecta aestas, sparsi per provinciam numeri, praesumpta apud militem illius anni quies, tarda et contraria bellum inchoaturo, et plerisque custodiri suspecta potius videbatur, ire obviam discrimini statuit; contractisque legionum vexillis et modica auxiliorum manu, quia in aequum degredi Ordovices non audebant,

ipso ante agmen, quo ceteris par animus simili periculo es-
 15 set, erexit aciem. caesaque prope universa gente, non igna-
 rus instandum famae ac, prout prima cessissent, terrorem
 ceteris fore, Monam insulam, a cuius possessione revocatum
 Paulinum rebellione totius Britanniae supra memoravi, redi-
 gere in potestatem animo intendit. sed ut in subitis consi-
 20 liis naves deerant: ratio et constantia ducis transvexit. de-
 positis omnibus sarcinis lectissimos auxiliarium, quibus nota
 vada et proprius nandi usus, quo simul seque et arma et equos
 regunt, ita repente inmisit, ut obstupefacti hostes, qui clas-
 sem, qui navis, qui mare expectabant, nihil arduum aut in-
 25 victum crediderint sic ad bellum venientibus. ita petita pace
 ac dedita insula clarus ac magnus haberi Agricola, quippe
 cui ingredienti provinciam, quod tempus alii per ostentatio-
 nem et officiorum ambitum transigunt, labor et periculum
 placuisset. nec Agricola prosperitate rerum in vanitatem
 30 usus, expeditionem aut victoriam vocabat victos continuisse;
 ne laureatis quidem gesta prosecutus est, sed ipsa dissimu-
 latione famae famam auxit, aestimantibus quanta futuri spe
 tam magna tacuisset.

19. Ceterum animorum provinciae prudens, simulque
 doctus per aliena experimenta parum profici armis, si iniu-
 riae sequerentur, causas bellorum statuit excidere. a se
 suisque orsus primum domum suam coercuit, quod pleris-
 5 que haud minus arduum est quam provinciam regere. nihil
 per liberos servosque publicae rei, non studiis privatis nec
 ex commendatione aut precibus centurionem militesve ascire,
 sed optimum quemque fidissimum putare. omnia scire, non
 omnia exsequi. parvis peccatis veniam, magnis severitatem
 10 commodare; nec poena semper, sed saepius paenitentia
 contentus esse; officiis et administrationibus potius non pec-
 catos praepone, quam damnare cum peccassent. frum-
 menti et tributorum exactionem aequalitate munerum mollire,
 circumcisis quae in quaestum reperta ipso tributo gravius
 15 tolerabantur. namque per ludibrium adsidere clausis hor-
 reis et emere ultro frumenta ac† ludere pretio cogebantur.
 devortia itinerum et longinquitas regionum indicebatur,
 ut civitates proximis hibernis in remota et avia deferrent

donec quod omnibus in promptu erat, paucis lucrösium fieret.

20. Haec primo statim anno comprimendo egregiam famam paci circumdedit, quae vel incuria vel intolerantia priorum haud minus quam bellum timebatur. sed ubi aestas advenit, contracto exercitu multus in agmine, laudare modestiam, disiectos coercere; loca castris ipse capere, aestuaria ac silvas ipse praetemptare; et nihil interim apud hostis quietum pati, quo minus subitis excursibus popularetur; atque ubi satis terruerat, parcendo rursus invitamenta pacis ostentare. quibus rebus multae civitates, quae in illum diem ex aequo egerant, datis obsidibus iram posuere, et praesidiis castellisque circumdatae, tanta ratione curaque ut nulla ante Britanniae nova pars *pariter* illacessita transierit.

21. Sequens hiems saluberrimis consiliis absumpta. namque ut homines dispersi ac rudes eoque in bella faciles quieti et otio per voluptates adsuescerent, hortari privatim, adiuvere publice, ut templa fora domos extruerent, laudando promptos et castigando segnes: ita honoris aemulatio pro necessitate erat. iam vero principum filios liberalibus artibus erudire, et ingenia Britannorum studiis Gallorum anteferre, ut qui modo linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent. inde etiam habitus nostri honor et frequens toga. paulatimque discessum ad delenimenta vitiorum, porticus et balinea et conviviorum elegantiam. idque apud imperitos humanitas vocabatur, cum pars servitutis esset.

22. Tertius expeditionum annus novas gentis aperuit, vastatis usque ad Tanaum (aestuaria nomen est) nationibus. qua formidine territi hostes quamquam conflictatum saevis tempestatibus exercitum lacessere non ausi; ponendisque insuper castellis spatium fuit. adnotabant periti non alium duces oportunitates locorum sapientius legisse; nullum ab Agricola positum castellum aut vi hostium expugnatum aut pactione ac fuga desertum; nam adversus moras obsidionis annuis copiis firmabantur. ita intrepida ibi hiems, crebrae eruptiones et sibi quisque praesidio, irritis hostibus eoque desperantibus, quia soliti plerumque damna aestatis hibernis eventibus pensare tum aestate atque hieme iuxta pelle-

bantur. nec Agricola umquam per alios gesta avidus interceptit: seu centurio seu praefectus incorruptum facti testem habebat. apud quosdam acerbior in conviciis narrabatur, ut erat comis bonis, ita adversus malos iniucundus. ceterum ex iracundia nihil supererat; secretum vel silentium eius non timeres: honestius putabat offendere quam odisse.

23. Quarta aestas obtinendis quae percucurrerat insumpta; ac si virtus exercituum et Romani nominis gloria pateretur, inventus in ipsa Britannia terminus. namque Clota et Bodotria diversi maris aestibus per immensum revectae, angusto terrarum spatio dirimuntur: quod tum praesidiis firmabatur atque omnis propior sinus tenebatur, summotis velut in aliam insulam hostibus.

24. Quinto expeditionum anno nave prima transgressus ignotas ad id tempus gentis crebris simul ac prosperis proeliis domuit; eamque partem Britanniae quae Hiberniam aspicit copiis instruxit, in spem magis quam ob formidinem, si quidem Hibernia medio inter Britanniam atque Hispaniam sita et Gallico quoque mari opportuna valentissimam imperii partem magnis in vicem usibus miscuerit. spatium eius, si Britanniae comparetur, angustius, nostri maris insulas superat. solum caelumque et ingenia cultusque hominum haud multum a Britannia differunt: *interiora parum*, melius aditus portusque per commercia et negotiatores cogniti. Agricola expulsus seditione domestica unum ex regulis gentis exceperat ac specie amicitiae in occasionem retinebat. saepe ex ea audivi legione una et modicis auxiliis debellari obtinerique Hiberniam posse; idque etiam adversus Britanniam profuturum, si Romana ubique arma et velut e conspectu libertas tolleretur.

25. Ceterum aestate qua sextum officii annum inchoabat, amplexus civitates trans Bodotriam sitas, quia motus universarum ultra gentium et infesta hostibus exercitus itinera timebantur, portus classe exploravit; quae ab Agricola primum adsumpta in partem virium sequebatur egregia specie, cum simul terra simul mari bellum impelleretur, ac saepe isdem castris pedes equesque et nauticus miles mixti copiis et laetitia sua quisque facta, suos casus attollerent, ac modo silvarum ac montium profunda, modo tempestatum ac flu-

ctuum adversa, hinc terra et hostis, hinc victus Oceanus mi-
litari iactantia compararentur. Britannos quoque, ut ex cap-
tivis audiebatur, visa classis obstupesciebat, tamquam
aperto maris sui secreto ultimum victis perfugium claudere-
tur. ad manus et arma conversi Caledoniam incolentes po-
puli, paratu magno, maiore fama, uti mos est de ignotis, op-
pugnare ultro castella adorti, metum ut provocantes addi-
derant; regrediendumque citra Bodotriam et excedendum
potius quam pellerentur ignavi specie prudentium admone-
bant, cum interim cognoscit hostis pluribus agminibus irru-
pturos. ac ne superante numero et peritia locorum circumi-
retur, diviso et ipse in tris partes exercitu incessit.

26. Quod ubi cognitum hosti, mutato repente consilio
universi nonam legionem ut maxime invalidam nocte adgressi,
inter somnum ac trepidationem caesis vigilibus irrupere. iam-
que in ipsis castris pugnabatur, cum Agricola iter hostium
ab exploratoribus edoctus et vestigiis insecutus, velocissi-
mos equitum peditumque adsultare tergis pugnantium iubet,
mox ab universis adici clamorem; et propinqua luce fulsere
signa. ita ancipiti malo territi Britanni; et Romanis rediit
animus, ac securi pro salute de gloria certabant. ultro quin
etiam erupere, et fuit atrox in ipsis portarum angustiis proe-
lium, donec pulsati hostes, utroque exercitu certante, his, ut
tulisse opem, illis, ne eguisse auxilio viderentur. quod nisi
paludes et silvae fugientes texissent, debellatum illa victo-
ria foret.

27. Cuius conscientia ac fama ferox exercitus nihil vir-
tuti suae invium et penetrandam Caledoniam inveniendumque
tandem Britanniae terminum continuo proeliorum cursu fre-
mebant. atque illi modo cauti ac sapientes prompti post
eventum ac magniloqui erant. iniquissima haec bellorum
condicio est: prospera omnes sibi vindicant, adversa uni im-
putantur. at Britanni non virtute se sed occasione et arte
ducis *victos* rati, nihil ex adrogantia remittere, quo minus iuven-
tatem armarent, coniuges ac liberos in loca tuta transferrent,
coetibus ac sacrificiis conspirationem civitatum sancirent.
atque ita irritatis utrimque animis discessum.

28. Eadem aestate cohors Usipiorum per Germanias

conscripta et in Britanniam transmissa magnum ac memorabile facinus ausa est. occiso centurione ac militibus, qui ad tradendam disciplinam immixti manipulis exemplum et rectores habebantur, tris liburnicas adactis per vim gubernatoribus ascendere; et uno renavigante, suspectis duobus eoque interfectis, nondum vulgato rumore ut miraculum praevehebantur. mox ad aquam atque utilia raptum egressi et cum plerisque Britannorum sua defensantium proelio congressi, ac saepe victores, aliquando pulsati, eo ad extremum inopiae venere, ut infirmissimos suorum, mox sorte ductos vescerentur. atque ita circumvecti Britanniam, amissis per inscitiam regendi navibus, pro praedonibus habiti, primum a Suebis, mox a Frisiis intercepti sunt. ac fuere quos per commercia venundatos et in nostram usque ripam mutatione ementium adductos indicium tanti casus illustravit.

29. Initio aetatis Agricola domestico vulnere ictus, anno ante natum filium amisit. quem casum neque ut plerique fortium virorum ambitiose, neque per lamenta rursus ac maerorem muliebriter tulit: et in luctu bellum inter remedia erat. igitur praemissa classe, quae pluribus locis praedata magnum et incertum terrorem faceret, expedito exercitu, cui ex Britannis fortissimos et longa pace exploratos addiderat, ad montem Graupium pervenit, quem iam hostis insederat. nam Britanni nihil fracti pugnae prioris eventu, et ultionem aut servitium expectantes, tandemque docti periculum commune concordia propulsandum, legationibus et foederibus omnium civitatum vires exciverant. iamque super triginta milia armatorum aspiciebantur, et adhuc adfluebat omnis iuventus et quibus cruda ac viridis senectus, clari bello et sua quisque decora gestantes, cum inter plures duces virtute et genere praestans, nomine Calgacus, apud contractam multitudinem proelium poscentem in hunc modum locutus fertur:

30. 'Quotiens causas belli et necessitatem nostram intueor, magnus mihi animus est hodiernum diem consensumque vestrum initium libertatis toti Britanniae fore; nam et universi servitutis expertes et nullae ultra terrae ac ne mare quidem securum imminente nobis classe Romana. ita proelium atque arma, quae fortibus honesta, eadem etiam igna-

vis tutissima sunt. priores pugnae, quibus adversus Romanos varia fortuna certatum est, spem ac subsidium in nostris manibus habebant, quia nobilissimi totius Britanniae eoque in ipsis penetralibus siti nec servientium litora aspicientes, 10 oculos quoque a contactu dominationis inviolatos habebamus. nos terrarum ac libertatis extremos recessus ipse ac sinus famae in hunc diem defendit; atque omne ignotum pro magnifico est: sed nunc terminus Britanniae patet, nulla iam ultra gens, nihil nisi fluctus et saxa, et infestiores Romani, quorum 15 superbiam frustra per obsequium ac modestiam effugeris. raptores orbis, postquam cuncta vastantibus defuere terrae, iam et mare scrutantur; si locuples hostis est, avari, si pauper, ambitiosi, quos non Oriens, non Occidens satiaverit: soli omnium opes atque inopiam pari adfectu concupiscunt. auferre trucidare rapere falsis nominibus imperium, atque ubi solitudinem faciunt, pacem appellant.'

31. 'Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit: hi per dilectus alibi servituri auferuntur: coniuges sororesque etiam si hostilem libidinem effugiant, nomine amicorum atque hospitem polluuntur. bona fortunaeque in tributum, ager atque annus in frumentum, corpora ipsa 5 ac manus silvis ac paludibus emuniendis inter verbera ac contumelias conteruntur. nata servituti mancipia semel veneunt, atque ultro a dominis aluntur: Britannia servitutem suam quotidie emit, quotidie pascit. ac sicut in familia recentissimus quisque servorum etiam conservis ludibrio est, sic in hoc 10 orbis terrarum vetere famulatu novi nos et viles in excidium petimur; neque enim arva nobis aut metalla aut portus sunt, quibus exercendis reservemur. virtus porro ac ferocia subiectorum ingrata imperantibus; et longinquitas ac secretum ipsum quo tutius, eo suspectius. ita sublata spe veniae tandem 15 sumite animum, tam quibus salus quam quibus gloria carissima est. Brigantes femina duce exurere coloniam, expugnare castra, ac nisi felicitas in socordiam vertisset, exuere iugum potuere: nos integri et indomiti et in libertatem, non in patientiam bellaturi, primo statim congressu 20 ostendamus, quos sibi Caledonia viros seposuerit.'

32. 'An eandem Romanis in bello virtutem quam in pace

lasciviam adesse creditis? nostris illi dissensionibus ac discordiis clari vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt; quem contractum ex diversissimis gentibus ut secundae res tenent, ita adversae dissolvent: nisi si Gallos et Germanos et (pudet dictu) Britannorum plerosque, licet dominationi alienae sanguinem commodent, diutius tamen hostes quam servos, fide et adfectu teneri putatis. metus ac terror sunt infirma vincla caritatis; quae ubi removeris, qui timere desierint, odisse incipient. omnia victoriae incitamenta pro nobis sunt: nullae Romanos coniuges accendunt, nulli parentes fugam exprobraturi sunt; aut nulla plerisque patria aut alia est. paucos numero, locorum trepidos ignorantia, caelum ipsum ac mare et silvas, ignota omnia circum spectantes, clausos quodam modo ac vinctos di nobis tradiderunt. ne terreat vanus aspectus et auri fulgor atque argenti, quod neque tegit neque vulnerat. in ipsa hostium acie inveniemus nostras manus. adgnoscent Britanni suam causam, recordabuntur Galli priorem libertatem: deserent illos ceteri Germani, tam quam nuper Usipi reliquerunt. nec quicquam ultra formidinis: vacua castella, senum coloniae, inter male parentes et iniuste imperantes aegra municipia et discordantia. hic dux, hic exercitus: ibi tributa et metalla et ceterae servientium poenae, quas in aeternum perferre aut statim ulcisci in hoc campo est. proinde ituri in aciem et maiores vestros et posteros cogitate.'

33. Exceperere orationem alacres, ut barbaris moris, cantu fremituque et clamoribus dissonis. iamque agmina et armorum fulgores audentissimi cuiusque procursu: simul instruebatur acies, cum Agricola quamquam laetum et vix munitis coercitum militem accendendum adhuc ratus, ita deseruit: 'septimus annus est, commilitones, ex quo virtute et auspiciis imperii Romani, fide atque opera vestra Britanniam vicistis. tot expeditionibus, tot proeliis, seu fortitudine adversus hostis seu patientia ac labore paene adversus ipsam rerum naturam opus fuit, neque me militum neque vos ducis paenituit. ergo egressi, ego veterum legatorum, vos priorum exercituum terminos, finem Britanniae non fama nec rumore sed castris et armis tenemus: inventa Britannia et

subacta. equidem saepe in agmine, cum vos paludes montesve et flumina fatigarent, fortissimi cuiusque voces audiebam: 'quando dabitur hostis, quando acies?' veniunt, e lateribus suis extrasi, et vota virtusque in aperto, omniaque prona victoribus atque eadem victis adversa. nam ut super tantum itineris, silvas evasisse, transisse aestuaria pulchra ac decorum in frontem, ita fugientibus periculosissimae hodie prosperrima sunt; neque enim nobis aut cum eadem notitia aut commeatum eadem abundantia, manus et arma et in his omnia. quod ad me attinet, iam iam mihi decretum est neque exercitus neque ducis terga esse. proinde et honesta mors turpi vita potior, et inimitas ac decus eodem loco sita sunt; nec inglorium fuerit ipso terrarum ac naturae fine cecidisse.'

34. 'Si novae gentes atque ignota acies constitisset, cum exercituum exemplis vos hortarer: nunc vestra dea recensete, vestros oculos interrogate. hi sunt quos proximo anno unam legionem furto noctis adgressos clamore bellastis; hi ceterorum Britannorum fugacissimi ideoque diu superstites. quo modo silvas saltusque penetrantibus tissimum quodque animal contra ruere, pavida et inertia sono agminis sono pellebantur, sic acerrimi Britannorum iam idem ceciderunt, reliquus est numerus ignavorum et mentium. quos quod tandem invenistis, non restiterunt, sed prehensi sunt; novissimae res et extremo metu torpor affixere aciem in his vestigiis, in quibus pulchram et spectabilem victoriam ederetis. transigite cum expeditionibus, immonite quinquaginta annis magnum diem, adprobate rei publicae numquam exercitui imputari potuisse aut moras belli aut causas rebellandi.'

35. Et adloquente adhuc Agricola militum ardor eminebat, et finem orationis ingens alacritas consecuta est, statimque ad arma discursum. instinctos ruentesque ita disposuit, ut peditum auxilia, quae octo milium erant, mediam aciem firmarent, equitum tria milia cornibus adfunderentur. legiones pro vallo steterunt, ingens victoriae decus citra Romanum sanguinem bellanti, et auxilium, si pellerentur. Britannorum acies in speciem simul ac terrorem editioribus locis constitit.

rat ita, ut primum agmen in aequo, ceteri per adclive iugum
 10 conexi velut insurgent; media campi covinnarius eques
 strepitu ac discursu complebat. tum Agricola superante ho-
 stium multitudine veritus, ne [simul] in frontem simul et la-
 tera suorum pugnaretur, diductis ordinibus, quamquam por-
 rector acies futura erat et arcessendas plerique legiones
 15 admonebant, promptior in spem et firmus adversis, dimisso
 equo pedes ante vexilla constitit.

36. Ac primo congressu eminus certabatur; simulque
 constantia, simul arte Britanni ingentibus gladiis et brevibus
 caetris missilia nostrorum vitare vel excutere, atque ipsi ma-
 gnam vim telorum superfundere, donec Agricola Batavorum
 5 cohortes ac Tungrorum duas cohortatus est, ut rem ad mu-
 cronas ac manus adducerent; quod et ipsis vetustate militiae
 exercitatum et hostibus inhabile, parva scuta et enormes gla-
 dios gerentibus; nam Britannorum gladii sine mucrone com-
 plexum armorum et in arto pugnam non tolerabant. igitur ut
 10 Batavi miscere ictus, ferire umbonibus, ora fodere, et stratis
 qui in aequo adstiterant, erigere in colles aciem coepere, ce-
 terae cohortes aemulatione et impetu conisae proximos quos-
 que caedere: ac plerique semineces aut integri festinatione
 victoriae relinquebantur. interim equitum turmae, ut fugere
 15 covinnarii, peditum se proelio miscuere. et quamquam re-
 centem terrorem intulerant, densis tamen hostium agminibus
 et inaequalibus locis haerebant; minimeque aequa nostris
 iam pugnae facies erat, cum aegre clivo instantes simul
 equorum corporibus impellerentur; ac saepe vagi currus, ex-
 20 territi sine rectoribus equi, ut quemque formido tulerat, trans-
 versos aut obvios incursabant.

37. Et Britanni, qui adhuc pugnae expertes summa col-
 lium insederant et paucitatem nostrorum vacui spernebant,
 degredi paulatim et circumire terga vincentium coeperant, ni
 id ipsum veritus Agricola quattuor equitum alas, ad subita
 5 belli retentas, venientibus opposuisset, quantoque ferocius
 adcurrerant, tanto acrius pulsos in fugam disiecisset. ita
 consilium Britannorum in ipsos versum, transvectaeque prae-
 cepto ducis a fronte pugnantium alae aversam hostium aciem
 invasere. tum vero patentibus locis grande et atrox specta-

culum: sequi, vulnerare, capere, atque eosdem oblati aliis 18
 trucidare. iam hostium, prout cuique ingenium erat, cater-
 vae armatorum paucioribus terga praestare, quidam inermes
 ultro ruere ac se morti offerre. passim arma et corpora et
 laceri artus et cruenta humus; et aliquando etiam victis ira
 virtusque. postquam silvis appropinquaverunt, † item pri- 15
 mos sequentium incautos collecti et locorum gnari circum-
 veniebant. quod ni frequens ubique Agricola validas et
 expeditas cohortes indaginis modo, et sicubi artiora erant,
 partem equitum dimissis equis, simul rariores silvas equi-
 tem persultare iussisset, acceptum aliquod vulnus per ni- 20
 miam fiduciam foret. ceterum ubi compositos firmis ordini-
 bus sequi rursus videre, in fugam versi, non agminibus, ut
 prius, nec alius alium respectantes, rari et vitabundi in vi-
 cem longinqua atque avia petiere. finis sequendi nox et
 satietas fuit. caesa hostium ad decem milia: nostrorum 25
 trecenti sexaginta cecidere, in quis Aulus Atticus prae-
 fectus cohortis, juvenili ardore et ferocia equi hostibus
 inlatus.

38. Et nox quidem gaudio praedaeque laeta victoribus:
 Britanni palantes mixtoque virorum mulierumque ploratu tra-
 here vulneratos, vocare integros, deserere domos ac per
 iram ultro incendere, eligere latebras et statim relinquere;
 miscere in vicem consilia [aliqua], deinde separare; aliquando 5
 frangi aspectu pignorum suorum, saepius concitari. satis-
 que constabat saevisse quosdam in coniuges ac liberos, tam-
 quam misererentur. proximus diēs faciem victoriae latius
 aperuit: vastum ubique silentium, deserti colles, fumantia
 procul tecta, nemo exploratoribus obvius. quibus in omnem 10
 partem dimissis, ubi incerta fugae vestigia neque usquam
 conglobari hostes compertum (et exacta iam aestate spargi
 bellum nequibat), in finis Borestorum exercitum deducit. ibi
 acceptis obsidibus, praefecto classis circumvehi Britanniam
 praecipit. datae ad id vires, et praecesserat terror. ipse 15
 peditem atque equites lento itinere, quo novarum gentium
 animi ipsa transitus mora terrerentur, in hibernis locavit. et
 simul classis secunda tempestate ac fama Trucculensem portum
 tenuit, unde proximo Britanniae latere lecto omni redierat.

39. Hunc rerum cursum, quamquam nulla verborum iactantia epistulis Agricolae auctum, ut Domitiano moris erat, fronte laetus, pectore anxius excepit. inerat conscientia de-
risui fuisse nuper falsum e Germania triumphum, emptis per
5 commercia, quorum habitus et crines in captivorum speciem
formarentur: at nunc veram magnamque victoriam tot mili-
bus hostium caesis ingenti fama celebrari. id sibi maxime
formidolosum, privati hominis nomen supra principis attolli:
frustra studia fori et civilium artium decus in silentium acta,
10 si militarem gloriam alius occuparet; cetera utcumque faci-
lius dissimulari, ducis boni imperatoriam virtutem esse.
talibus curis exercitus, quodque saevae cogitationis indi-
cium erat, secreto suo satiatus, optimum in praesentia
statuit reponere odium, donec impetus famae et favor exer-
15 citus languesceret; nam etiam tum Agricola Britanniam ob-
tinebat.

40. Igitur triumphalia ornamenta et inlustris statuæ ho-
norem, et quidquid pro triumpho datur, multo verborum ho-
nore cumulata, decerni in senatu iubet addique insuper opi-
nionem, Suriam provinciam Agricolae destinari, vacuum tum
5 morte Atilii Rufi consularis et maioribus reservatam. credi-
dere plerique libertum ex secretioribus ministeriis missum
ad Agricolam codicillos, quibus ei Suria dabatur, tulisse,
cum praecepto ut, si in Britannia foret, traderentur; eumque
libertum in ipso freto Oceani obvium Agricolae, ne appel-
10 lato quidem eo ad Domitianum remeasse, sive verum istud,
sive ex ingenio principis fictum ac compositum est. tradide-
rat interim Agricola successori suo provinciam quietam tu-
tamque. ac ne notabilis celebritate et frequentia occurren-
tium introitus esset, vitato amicorum officio noctu in Pala-
15 tium, ita ut praeceptum erat, venit; exceptusque brevi osculo
et nullo sermone turbae servientium inmixtus est. ceterum
uti militare nomen, grave inter otiosos, aliis virtutibus tem-
peraret, tranquillitatem atque otium penitus hansit, cultu mo-
dicus, sermone facilis, uno aut altero amicorum comitatus,
20 adeo uti plerique, quibus magnos viros per ambitionem aesti-
mare mos est, viso aspectoque Agricola quaererent famam,
pauci interpretarentur.

41. Crebro per eos dies apud Domitianum absens accusatus, absens absolutus est. causa periculi non crimen ullum aut querella laesi cuiusquam, sed infensus virtutibus princeps et gloria viri ac pessimum inimicorum genus, laudantes. et ea insecuta sunt rei publicae tempora, quae sileri Agricola non sinerent: tot exercitus in Moesia Daciaque et Germania et Pannonia temeritate aut per ignaviam ducum amissi, tot militares vici cum tot cohortibus expugnati et capti; nec iam de limite imperii et ripa, sed de hibernis legionum et possessione dubitatum. ita cum damna damnis continuarentur atque omnis annus funeribus et cladibus insigniretur, poscebatur ore vulgi dux Agricola, comparantibus cunctis vigorem et constantiam et expertum bellis animum cum inertia et formidine eorum *quibus exercitus committi solerent*. quibus sermonibus satis constat Domitiani quoque aures verberatas, dum optimus quisque libertorum amore et fide, pessimi malignitate et livore primum deterioribus principem exstimulabant. sic Agricola simul suis virtutibus, simul vitiis aliorum in ipsam gloriam praeceps agebatur.

42. Aderat iam annus, quo proconsulatum Africae et Asiae sortiretur, et occiso Civica nuper nec Agricolae consilium deerat nec Domitiano exemplum. accessere quidam cogitationum principis periti, qui iturusne esset in provinciam ultro Agricola interrogarent. ac primo occultius quietem et otium laudare, mox operam suam in adprobanda excusatione offerre, postremo non iam obscuro suadentes simul terrentesque pertraxere ad Domitianum. qui paratus simulatione, in adrogantiam compositus, et audiit preces excusantis et, cum adnuisset, agi sibi gratias passus est, nec erubuit beneficii invidia. salarium tamen proconsulare solitum offerri et quibusdam a se ipso concessum Agricolae non dedit, sive offensus non petium, sive ex conscientia, ne quod vetuerat videretur emisse. proprium humani ingenii est odisse quem laeseris: Domitiani vero natura praeceps in iram, et quo obscurior, eo inrevocabilius, moderatione tamen prudentiaque Agricolae leniebatur, quia non contumacia neque inani iactatione libertatis famam fatumque provocabat. sciant, quibus moris est illicita mirari, posse etiam sub malis prin-

30 cipibus magnos viros esse, obsequiumque ac modestiam, si industria ac vigor adsint, eo laudis ascendere, quo plerique per abrupta, sed in nullum rei publicae usum, ambitiosa morte inclaruerunt.

43. Finis vitae eius nobis luctuosus, amicis tristis, extraneis etiam ignotisque non sine cura fuit. vulgus quoque et hic aliud agens populus et ventitavere ad domum et per fora et circulos locuti sunt; nec quisquam audita morte Agricolae aut laetatus aut statim oblitus est. augebat miserationem constans rumor veneno interceptum: nobis nihil comperti, quod firmare ausim. ceterum per omnem valetudinem eius crebrius quam ex more principatus, per nuntios visentis, et libertorum primi et medicorum intimi venire, sive
10 cura illud sive inquisitio erat. supremo quidem die momenta ipsa deficientis per dispositos cursores nuntiata constabat, nullo credente sic adcelerari quae tristis audiret. speciem tamen doloris ore voltuque prae se tulit, securus iam odii et qui facilius dissimularet gaudium quam metum. satis constabat lecto testamento Agricolae, quo coheredem optimae
15 uxori et piissimae filiae Domitianum scripsit, laetatum eum velut honore iudicioque. tam caeca et corrupta mens assiduis adulationibus erat, ut nesciret a bono patre non scribi heredem nisi malum principem.

44. Natus erat Agricola Gaio Caesare tertium consule idibus Iuniis: excessit sexto et quinquagesimo anno, decumo kalendas Septembris Collega Priscoque consulibus. quod si habitum quoque eius posteri noscere velint, decentior quam
2 sublimior fuit; nihil metus in voltu: gratia oris supererat. bonum virum facile crederes, magnum libenter. et ipse quidem, quamquam medio in spatio integrae aetatis ereptus, quantum ad gloriam, longissimum aevum peregit. quippe et vera bona, quae in virtutibus sita sunt, impleverat, et consulari
10 ac triumphalibus ornamentis praedito quid aliud adstruere fortuna poterat? opibus nimis non gaudebat; speciosae contigerant. filia atque uxore superstitibus potest videri etiam beatus incolumi dignitate, florente fama, salvis adfinitatibus et amicitiiis futura effugisse. nam sicuti ** durare in hanc
15 beatissimi saeculi lucem ac principem Traianum videre, quod

augurio votisque apud nostras auris ominabatur, ita festinatae mortis grande solacium tulit evasisse postremum illud tempus, quo Domitianus non iam per intervalla ac spiramenta temporum, sed continuo et velut uno ictu rem publicam exhausit.

20

45. Non vidit Agricola obsessam curiam et clausum armis senatum et eadem strage tot consularium caedes, tot nobilissimarum feminarum exilia et fugas. una adhuc victoria Carus Metius censebatur, et intra Albanam arcem sententia Messalini strepebat, et Massa Baebius [iam] tum reus erat: mox nostrae duxere Helvidium in carcerem manus; nos Maurici Rusticique visus, nos innocenti sanguine Senecio perfudit. Nero tamen subtraxit oculos suos iussitque scelera, non spectavit: praecipua sub Domitiano miseriarum pars erat videre et aspici, cum suspiria nostra subscriberentur, cum de- notandis tot hominum palloribus sufficeret saevus ille voltus et rubor, quo se contra pudorem muniebat.

Tu vero felix, Agricola, non vitae tantum claritate sed etiam opportunitate mortis. ut perhibent qui interfuerunt novissimis sermonibus tuis, constans et libens fatum excepisti, tamquam pro virili portione innocentiam principi donares. sed mihi filiaeque eius praeter acerbitatem parentis erepti auget maestitiam, quod adsidere valetudini, fovere deficientem, satiari voltu complexuque non contigit. excepissemus certe mandata vocesque, quas penitus animo figeremus. no- ster hic dolor, nostrum vulnus, nobis tam longae absentiae condicione ante quadriennium amissus est. omnia sine dubio, optime parentum, adsidente amantissima uxore superfuere honori tuo: paucioribus tamen lacrimis comploratus es, et novissima in luce desideravere aliquid oculi tui.

25

46. Si quis piorum manibus locus, si, ut sapientibus placet, non cum corpore extinguuntur magnae animae, placide quiescas, nosque domum tuam ab infirmo desiderio et muliebribus lamentis ad contemplationem virtutum tuarum voces, quas neque lugeri neque plangi fas est. admiratione te potius et immortalibus laudibus et, si natura suppeditet, similitudine colamus: is verus honos, ea coniunctissimi cuiusque pietas. id filiae quoque uxori praeceperim, sic patris,

sic mariti memoriam venerari, ut omnia facta dictaque eius
10 secum revolvant, formamque ac figuram animi magis quam
corporis complectantur, non quia intercedendum putem ima-
ginibus quae marmore aut aere finguntur, sed, ut voltus ho-
minum, ita simulacra voltus imbecilla ac mortalia sunt, forma
mentis aeterna, quam tenere et exprimere non per alienam
15 materiam et artem, sed tuis ipse moribus possis. quidquid
ex Agricola amavimus, quidquid mirati sumus, manet man-
surumque est in animis hominum, in aeternitate temporum,
in fama rerum; nam multos veterum velut inglorios et igno-
bilis oblivio obruit: Agricola posteritati narratus et traditus
20 superstes erit.

CORNELII TACITI

DIALOGUS

DE ORATORIBUS.

BREVIARIUM.

Cap 1. Postquam Iustus Fabius saepe ex auctore dialogi requisiverat, cur non amplius vigeat eloquentiae studium, hic non suam proferre sententiam statuit, sed repetere sermonem hominum disertissimorum, quos eandem quaestionem pertractantes admodum juvenis audivisset. 2. 3. hi sunt Curvatus Maternus, ex oratore poeta, M. Aper et Iulius Secundus, celeberrima tum fori ingenia, qui mirantur, quod Maternus fastiditis orationum causarumque studiis omne nunc tempus circa tragœdias consumat, quarum tamen recitatione offendisse potentium animos dicatur. 4. hic poesin a se nunc coli profittetur, quia sanctior haec et angustior sit eloquentia.

5—7. Hinc oritur disceptatio, utrum praestantior sit ars oratoria an poetica. Aper magnis laudibus praedicat oratoriae artis utilitatem, voluptatem, dignitatem, 8. ac provocat ad exempla Marcelli Eprii et Crispi Vibii. 9. 10. poetarum contra nullam esse dignitatem dicit et utilitatem; voluptatem vero brevem, laudem inanem, infructuosam multisque recitationum molestiis ac sumptibus partam. iis in solitudinem secedendum, si modo dignum aliquid elaborare veint, et mediocres nemini notos, bonos paucis; studium denique illorum non minus obnoxium offensae quam oratorum. itaque Materno, ad altiorem eloquentiam et summa nato, non subsistendum esse in levioribus, sed ab auditoriis et theatris in forum et ad causas veraeque proelia redeundum.

11—13. Quae cum Aper dixisset acrius et intento ore, remissu et subridens respondet Maternus; poeticae studio maiorem parari securitatem et gloriam, quam forensi labore et strepitu litigantium aut comitatum salutationumque frequentia; puriorem vero voluptatem securo et secreto secessu in nemora et lucos, quam lucrosa et saginante in foro eloquentia, quae non, ut poesis, aureo, sed ferreo saeculo et propter malos hominum mores in locum teli reperta sit. dulcem esse poetarum vitam et curarum expertem, anxiam vero oratorum, qui semper vel timeant vel timeantur.

14. Colloquio supervenit Vipstianus Messalla, admirator veterum temporum oratorumque, recentiorum contemptor. 15—17. hinc Aper, saeculi sui novorumque rhetorum patronus, accuratius desinentium

censet, quinam oratores vocandi sint antiqui: utrum Ulixes tantum et Nestor et Menenius Agrippa, an et iam Demosthenes et Hyperides, inter quorum et hoc aevum non multo plures quam CCCC anni intersint, aut Cicero, Caesar, Caelius, Calvus, Brutus, Asinius et Messalla, qui vix unius hominis aetate sint priores. 18. formas autem et genera dicendi cum temporibus ac diversitate aurium mutari monet, et vitio malignitatis humanae semper laudari vetera, praesentia fastidiri. 19. 20. Cassium Severum a multis velut terminum antiquitatis constitui primumque flexisse ab illa vetere atque directa dicendi via, non infirmitate ingenii nec inscitia literarum, sed iudicio et intellectu. olim in honore fuisse longa principia et narrationes, divisionum argumentorumque multorum ostentationem et philosopha orationi inserta; nunc ab oratore laetitiam et pulchritudinem orationis poeticumque decorem exigi. 21. 22. Calvi quoque, Caelli, Caesaris, Asinii, Corvini ipsiusque Ciceronis in orationibus multa deprehendi antiquitatis vitia, sordes verborum, hiantem compositionem et sensus inconditos, quae tamen sola mirentur perversi imitatores. 23. iniquos igitur iudices esse, qui antiqua tantum efferant laudibus rhetorumque recentiorum commentarios fastidiant, postremo Messallae et Materni et Secundi virtutes praedicat eosque ad illustrandum saeculum suum pulcherrimo dicendi genere exhortatur, cum videat eos, quae vera sit eloquentiae ars, laetissima quaeque antiquorum imitari ac gravitati sensuum nitorem cultumque verborum miscere.

24. Tum Maternus admonet Messallam ut missa antiquorum laudatione, qui ea non indigeant, memor potius promissi causas exponat, cur in tantum ab eloquentia eorum recesserit aetas recentior. 25. hic primum docet, quinam antiqui sint appellandi; plures etiam dicendi formas isdem saeculis fuisse et singulares Calvi, Asinii aliorumque virtutes: quod vero se invicem obtractaverint, non esse oratorum vitium, sed hominum: 26. gravitatem denique et cultum oratorum impetumque veterum longe praeferendum esse verborum lasciviae, levitati sententiarum et compositionis licentiae, in quibus sibi placeant recentiores.

27—29. Materno iterum rogante Messalla transit ad explicandas causas corruptae eloquentiae, primas vero et praecipuas putat desidiam iuventutis et negligentiam parentum et inscientiam praecipientium et moris antiqui oblivionem. liberos enim non iam educari in gremio ac sinu castae matris aut a propinqua maiore natu, sed Graeculae ancillae delegari et servis, a quibus teneri eorum animi fabulis, erroribus vitiosisque imbuantur. 30—33. eorundem ingenium non, ut quondam, severa disciplina et infinito labore et quotidiana meditatione et in omni genere studiorum exercitationibus formari atque subigi, sed in pueritia et iuventute nihil disci, quod usum habeat hinc antiquam eloquentiam ex omnium rerum scientia pluribusque artibus exundasse et oratorem potuisse de omni quaestione pulchre et ornate et varie et ad persuadendum apte dicere; horum vero tempo-

rum disertos, aridis rhetorum praeceptis artificisque sordidissimis contentos, grammatices, legum et philosophiae ignaros esse.

34. 35. Materno deinde hortante Messalla progreditur ad aliam corruptae eloquentiae causam, ad eximiam antiquorum oratorum et perversam recentiorum exercitationem. iuvenes dicit, imbutos iam domestica disciplina, honestis studiis refertos ac bene praeparatos, a patre olim vel propinquis fuisse deductos ad principes oratorum, quos sectati in iudiciis, foro contionibusque pugnare in ipsa veluti arena et acie didicissent: at nunc educatione depravatos, inscios ac torpentes transire in rhetorum scholas, in quibus duo materiarum genera, suasoriae et controversiae, tractentur, nec facile dixeris, utrumne locus ipse an genus studiorum an condiscipuli plus mali ingenii afferant.

Hic Messallae sermo mutilus est: eum statim excepisse videtur sermo Materni, internis corruptae eloquentiae causis externas adnectentis has:

36. 37. α) Uberiorem ad dicendum materiam fuisse oratoribus antiquis, splendorem rerum et magnitudinem causarum, leges rogandas et populare nomen, contiones magistratum, accusationes potentium reorum et adsignatas etiam domibus inimicitias, procerum factiones et assidua senatus adversus plebem certamina. β) maiora isdem praemia fuisse proposita, faciliores ad summos honores aditus eloquentia patefaciendos, plus apud principes et magistratus provinciales gratiae, apud patres auctoritatis, apud plebem notitiae ac nominis, clientelas exterrarum nationum, praeturas et consulatus. 38—40. γ) formam et consuetudinem veterum iudiciorum oratoribus fuisse, causas in foro, non in auditoriis tabulariisve explicatas, liberum et dicendi et comperendinandi tempus, clamorem et plausum et studia certantis populi, reos concursu totius civitatis et accusatos et defensos, contiones assiduas et datum ius potentissimum quemque vexandi. 40. 41. neque tamen propterea laudandam censeat Maternus valentiorum eloquentiam, quod licentiae, quam stulti libertatem vocent, alumna sit et comes seditionum et effrenati populi incitamentum. eam quidem vigere dicit in civitatibus, quae discordiis et partibus se ipsae conficiant, sed in quietis ac bene constitutis non opus esse tali eloquentia longive in senatu sententiis et multis apud populum contionibus: multo minus in re publica, in qua non imperiti et multi deliberent, sed sapientissimus et unus. melius esse non queri quam vindicari, et si inveniretur aliqua civitas, in qua nemo peccet, supervacaneum fore inter innocentes et mores bonos et in obsequium regentis paratos oratorem sicut inter sanos medicum. itaque non dolendum, quod minor nunc oratorum obscuriorque gloria sit, sed utendum potius bonis sui cuique saeculi citra obtreactionem alterius.

42. Dissolvitur colloquium. (Habitum fingitur anno u. 828. p. Ch. 75)

1. Saepe ex me requiris, Iuste Fabi, cur, cum priora saecula tot eminentium oratorum ingeniis gloriaque floruerint, nostra potissimum aetas deserta et laude eloquentiae orbata vix nomen ipsum oratoris retineat; neque enim ita appellamus nisi antiquos: horum autem temporum disertis causidici et advocati et patroni et quidvis potius quam oratores vocantur. cui percontationi tuae respondere et tam magnae quaestionis pondus excipere, ut aut de ingeniis nostris male existimandum sit, si idem adsequi non possumus, aut de iudiciis, si nolumus, vix hercule auderem, si mihi mea sententia proferenda ac non disertissimorum, ut nostris temporibus, hominum sermo repetendus esset, quos eandem hanc quaestionem pertractantes iuvenis admodum audiui. ita non ingenio sed memoria et recordatione opus est, ut quae a praestantissimis viris et excogitata subtiliter et dicta graviter accepi, cum singuli diversas [vel easdem sed probabiles] causas adferrent, dum formam sui quisque et animi et ingenii redderent, isdem nunc numeris isdemque rationibus persequar, servato ordine disputationis. neque enim deficit qui diversam quoque partem susciperet, ac multum vexata et inrisa vetustate nostrorum temporum eloquentiam antiquorum ingeniis anteferret.

2. Nam postero die quam Curiatius Maternus Catonem recitaverat, cum offendisse potentium animos diceretur, tamquam in eo tragoediae argumento sui oblitus tantum Catonem cogitasset, eaque de re per urbem frequens sermo haberetur, venerunt ad eum Marcus Aper et Iulius Secundus, celeberrima tum ingenia fori nostri, quos ego in iudiciis non [utrosque] modo studiose audiebam, sed domi quoque et in publico adsectabar mira studiorum cupiditate et quodam ardore iuvenili, ut fabulas quoque eorum et disputationes et arcana semotae dictionis penitus exciperem, quamvis maligne plerique opinarentur, nec Secundo promptum esse sermonem et Aprum ingenio potius et vi naturae quam institutione et literis famam eloquentiae consecutum. nam et Secundo purus et pressus et, in quantum satis erat, profluens sermo non deficit, et Aper omni eruditione imbutus contemnebat potius literas quam nesciebat, tamquam maiorem industriae

et laboris gloriam habiturus, si ingenium eius nullis alienarum artium adminiculis inniti videretur.

3. Igitur ut intravimus cubiculum *Materni*, sedentem ipsumque quem pridie recitaverat librum inter manus habentemprehendimus.

Tum *Secundus* ‘nihilne te’ inquit, ‘*Materne*, fabulae malignorum terrent, quo minus offensas *Catonis* tui ames? an ideo librum istum adprehendisti, ut diligentius retractares, et sublatis si qua pravae interpretationi materiam dederunt, emitteres *Catonem* non quidem meliorem sed tamen securiorem?’

10 Tum ille ‘leges’ inquit ‘quid *Maternus* sibi debuerit, et agnosces quae audisti. quod si qua omisit *Cato*, sequenti recitatione *Thyestes* dicet; hanc enim tragoediam disposui iam et intra me ipse formavi. atque ideo maturare libri huius editionem festino, ut dimissa priore cura novae cogitationi
15 toto pectore incumbam.’

‘Adeo te tragoediae istae non satiant,’ inquit *Aper* ‘quo minus omissis orationum et causarum studiis omne tempus modo circa *Medeam*, ecce nunc circa *Thyestem* consumas, cum te tot amicorum causae, tot coloniarum et municipiorum
20 clientelae in forum vocent, quibus vix suffeceris, etiam si non novum tibi ipse negotium importasses, ut *Domitium* et *Catonem*, id est nostras quoque historias et Romana nomina *Graeculorum* fabulis adgregares.’

4. Et *Maternus*: ‘perturbarer hac tua severitate, nisi frequens et assidua nobis contentio iam prope in consuetudinem vertisset. nam nec tu agitare et insequi poetas intermittis, et ego, cui desidiam advocationum obicis, quotidianum hoc
5 patrociniū defendendae adversus te poeticae exerceo. quo laetor magis oblatum nobis iudicem, qui me vel in futurum vetet versus facere, vel, quod iam pridem opto, sua quoque auctoritate compellat ut omissis forensium causarum angustiis, in quibus mihi satis superque sudatum est, sanctio-
10 rem illam et augustiorem eloquentiam colam.’

5. ‘Ego vero’ inquit *Secundus*, ‘antequam me iudicem *Aper* recuset, faciam quod probi et moderati iudices solent, ut in iis cognitionibus se excusent, in quibus manifestum est

alteram apud eos partem gratia praevalere. quis enim nescit
 5 neminem mihi coniunctiorem esse et usu amicitiae et assidui-
 tate contubernii quam Saleium Bassum, cum optimum virum
 tum absolutissimum poetam? porro si poetica accusatur, non
 alium video reum locupletiore.

‘Securus sit’ inquit Aper ‘et Saleius Bassus et quisquis
 10 alius studium poeticae et carminum gloriam fovet, cum cau-
 sas agere non possit. ego enim, quatenus arbitrum litis hu-
 ius inveni, non patiar Maternum societate plurium defendi,
 sed ipsum solum apud vos arguam, quod natus ad eloquentiam
 virilem et oratoriam, qua parere simul et tueri amici-
 15 tias, adsciscere necessitudines, complecti provincias possit,
 omittit studium, quo non aliud in civitate nostra vel ad utili-
 tatem fructuosius vel ad voluptatem dulcius vel ad dignitatem
 amplius vel ad urbis famam pulchrius vel ad totius imperii at-
 que omnium gentium notitiam industrius excogitari potest.
 20 nam si ad utilitatem vitae omnia consilia factaque nostra diri-
 genda sunt, quid est tutius quam eam exercere artem, qua
 semper armatus praesidium amicis, opem alienis, salutem pe-
 riclitantibus, invidis vero et inimicis metum et terrorem ultro
 25 feras, ipse securus et velut quadam perpetua potentia ac
 potestate munitus? cuius vis et utilitas rebus prospere flu-
 entibus aliorum perfugio et tutela intellegitur: sin proprium
 periculum increpuit, non hercule lorica et gladius in acie fir-
 mius munimentum quam reo et periclitanti eloquentia, prae-
 sidium simul ac telum, quo propugnare pariter et incessere
 30 sive in iudicio sive in senatu sive apud principem possis. quid
 aliud infestis patribus nuper Eprius Marcellus quam eloquen-
 tiam suam opposuit? qua accinctus et minax disertam quidem,
 sed inexercitam et eius modi certaminum rudem Helvidii
 sapientiam elusit. plura de utilitate non dico, cui parti minime
 35 contra dicturum Maternum meum arbitrator.

6. Ad voluptatem oratoriae eloquentiae transeo, cuius
 iucunditas non uno aliquo momento sed omnibus prope die-
 bus ac prope omnibus horis contingit. quid enim dulcius li-
 bero et ingenuo animo et ad voluptates honestas nato quam
 1 videre plenam semper et frequentem domum suam concursu
 splendidissimorum hominum? idque scire non pecuniae, non

orbitati, non officii alicuius administrationi, sed sibi ipsi dari? ipsos quin immo orbos et locupletes et potentes venire plerumque ad iuvenem et pauperem, ut aut sua aut amicorum discrimina commendent. ullane tanta ingentium opum¹⁰ ac magnae potentiae voluptas quam spectare homines veteres et senes et totius urbis gratia subnixos in summa rerum omnium abundantia confitentes, id quod optimum sit se non habere? iam vero qui togatorum comitatus et egressus! quae in publico species! quae in iudiciis veneratio! quod gaudium¹⁵ consurgendi adsistendique inter tacentes et in unum conversos! coire populum et circumfundi coronam et accipere adfectum quemcumque orator induerit! vulgaria dicentium gaudia et imperitorum quoque oculis exposita percenseo: illa secretiora et tantum ipsis orantibus nota maiora sunt. sive²⁰ accuratam meditatamque profert orationem, est quoddam sicut ipsius dictionis, ita gaudii pondus et constantia; sive novam et recentem curam non sine aliqua trepidatione animi attulerit, ipsa sollicitudo commendat eventum et lenocinatur voluptati. sed extemporalis audaciae atque ipsius temerita-²⁵ tis vel praecipua iucunditas est; nam in ingenio quoque, sicut in agro, quamquam † alia diu serantur atque elaborentur, gratiora tamen quae sua sponte nascuntur.

7. Equidem, ut de me ipso fatear, non eum diem laetiorrem egi, quo mihi latus clavus oblatuſ est, vel quo homo novus et in civitate minime favorabili natus quaesturam aut tribunatum aut praeturam accepi, quam eos, quibus mihi pro mediocritate huius quantulaecumque in dicendo facultatis aut⁵ apud patres reum prospere defendere aut apud centumviros causam aliquam feliciter orare aut apud principem ipsos illos libertos et procuratores principum tueri et defendere datur. tum mihi supra tribunatus et praeturas et consularatus ascendere videor, tum habere quod, † si non in alio oritur, nec codicillis da-¹⁰ tur nec cum gratia venit. quid? fama et laus cuius artis cum oratorum gloria comparanda est? quinam illustriores sunt in urbe non solum apud negotiosos et rebus intentos, sed etiam apud vacuos et adulescentes, quibus modo recta indoles est et bona spes sui? quorum nomina prius parentes liberis suis¹⁵ ingerunt? quos saepius volgus quoque imperitum et tunicatus

hic populus transeuntes nomine vocat et digito demonstrat? advenae quoque et peregrini iam in municipiis et coloniis suis auditos, cum primum urbem attigerunt, requirunt ac
20 velut adgnoscerere concupiscunt.

8. Ausim contendere Marcellum hunc Eprium, de quo modo locutus sum, et Crispum Vibium (libentius enim novis et recentibus quam remotis et obliteratis exemplis utor) non minus *notos* esse in extremis partibus terrarum quam Capuae aut Vercellis, ubi nati dicuntur. nec hoc illis *alterius bis*, alterius ter milies sestertium praestat, quamquam ad has ipsas opes possunt videri eloquentiae beneficio venisse, *sed ipsa* eloquentia; cuius numen et caelestis vis multa quidem omnibus saeculis exempla edidit, ad quam usque fortunam homines ingenii viribus pervenerint, *sed haec*, ut supra dixi, proxima et quae non auditu cognoscenda, *sed oculis spectanda* habemus. nam quo sordidius et abiectius nati sunt quoque notabilior paupertas et angustiae rerum nascentes eos circumsteterunt, eo clariora et ad demonstrandam oratoriae
15 eloquentiae utilitatem inlustriora exempla sunt, quod sine commendatione natalium, sine substantia facultatum, neuter moribus egregius, alter habitu quoque corporis contemptus, per multos iam annos potentissimi sunt civitatis ac, donec libuit, principes fori, nunc principes in Caesaris amicitia
20 agunt feruntque cuncta atque ab ipso principe cum quadam reverentia diliguntur, quia Vespasianus, venerabilis senex et patientissimus veri, bene intellegit ceteros quidem amicos suos iis niti, quae ab ipso acceperint quaeque ipsi accumulare et in alios congerere promptum sit, Marcellum autem
25 et Crispum attulisse ad amicitiam suam quod non a principe acceperint nec accipi possit. minimum inter tot ac tanta locum optinent imagines ac tituli et statucae, quae neque ipsa tamen negleguntur, tam hercule quam divitiae et opes, quas facilius invenies qui vituperet quam qui fastidiat. his igitur
30 et honoribus et ornamentis et facultatibus refertas domos eorum videmus, qui se ab ineunte adolescentia causis forensibus et oratorio studio dederunt.

9. Nam carmina et versus, quibus totam vitam Maternus insumere optat (inde enim omnis fluxit oratio), neque digni-

tatem ullam auctoribus suis conciliant neque utilitates alunt; voluptatem autem brevem, laudem inanem et infructuosam consequuntur. licet haec ipsa et quae deinceps dicturus sum 5 aures tuae, *Materne*, respuant, cui bono est, si apud te *Agamemnon* aut *Iason* diserte loquitur? quis ideo domum defensus et tibi obligatus redit? quis *Saleium* nostrum, egregium poetam vel, si hoc honorificentius est, praeclarissimum vatem, deducit aut salutatur aut prosequitur? nempe si amicus 10 eius, si propinquus, si denique ipse in aliquod negotium inciderit, ad hunc *Secundum* recurret aut ad te, *Materne*, non quia poeta es, neque ut pro eo versus facias; hi enim *Bassodomi* nascuntur, pulchri quidem et iucundi, quorum tamen hic exitus est, ut cum toto anno, per omnes dies, magna 15 noctium parte unum librum excudit et elucubrat, rogare ultro et ambire cogatur, ut sint qui dignentur audire, et ne id quidem gratis; nam et domum mutuatur et auditorium extruit et subsellia conducit et libellos dispergit. et ut beatissimus recitationem eius eventus prosequatur, omnis illa laus 20 intra unum aut alterum diem, velut in herba vel flore praecipua, ad nullam certam et solidam pervenit frugem, nec aut amicitiam inde refert aut clientelam aut mansurum in animo cuiusquam beneficium, sed clamorem vagum et voces inanes et gaudium volucre. laudavimus nuper ut miram et 25 eximiam *Vespasiani* liberalitatem, quod quingenta sestertia *Basso* donasset. pulchrum id quidem, indulgentiam principis ingenio mereri: quanto tamen pulchrius, si ita res familiaris exigat, se ipsum colere, suum genium propitiare, suam experiri liberalitatem! adice quod poetis, si modo dignum aliquid 30 elaborare et efficere velint, relinquenda conversatio amicorum et iucunditas urbis, deserenda cetera officia utque ipsi dicunt, in nemora et lucos, id est in solitudinem secedendum est.

10. Ne opinio quidem et fama, cui soli serviunt et quod unum esse pretium omnis laboris sui fatentur, aequae poetas quam oratores sequitur, quoniam mediocris poetas nemo novit, bonos pauci. quando enim rarissimarum recitationum fama in totam urbem penetrat? nedum ut per tot provincias innotescat. quotus quisque, cum ex *Hispania* vel *Asia*, ne quid

de Gallis nostris loquar, in urbem venit, Saleium Bassum requirit? atque adeo si quis requirit, ut semel vidit, transit et contentus est, ut si picturam aliquam vel statuam vidisset.

10 neque hunc meum sermonem sic accipi volo, tamquam eos, quibus natura sua oratorium ingenium denegavit, deterream a carminibus, si modo in hac studiorum parte oblectare otium et nomen inserere possunt famae. ego vero omnem eloquentiam omnesque eius partes sacras et venerabiles puto,

15 nec solum cothurnum vestrum aut heroïci carminis sonum, sed lyricorum quoque iucunditatem et elegorum lascivias et iamborum amaritudinem et epigrammatum lusus et quamcumque aliam speciem eloquentia habet, anteponendam ceteris aliarum artium studiis credo. sed tecum mihi, Materne, res

20 est, quod, cum natura te tua in ipsam arcem eloquentiae ferat, errare mavis et summa adepturus in levioribus subsistis. ut si in Graecia natus esses, ubi ludicras quoque artis exercere honestum est, ac tibi Nicostrati robur ac vires di dedissent, non paterer inmanes illos et ad pugnam natos lacertos le-

25 vitate iaculi aut iactu disci vanescere, sic nunc te ab auditoriis et theatris in forum et ad causas et ad vera proelia voco, cum praesertim ne ad illud quidem confugere possis, quod plerisque patrocinator, tamquam minus obnoxium sit offensae poetarum quam oratorum studium. effervescit enim vis

30 pulcherrimae naturae tuae, nec pro amico aliquo, sed, quod periculosius est, pro Catone offendis. nec excusatur offensa necessitudine officii aut fide advocationis aut fortuitae ac subitae dictionis impetu: meditatus videris tibi elegisse personam notabilem et cum auctoritate dicturam. sentio quid

35 responderi possit: hinc ingentis existere adsensus, haec in ipsis auditoriis praecipue laudari et mox omnium sermonibus ferri. tolle igitur quietis et securitatis excusationem, cum tibi summas adversarium superiorem. nobis satis sit privatas et nostri saeculi controversias tueri, in quibus [expressis] si quando

40 necesse sit pro periclitante amico potentiorum aures offendere, et probata sit fides et libertas excusata.

11. Quae cum dixisset Aper acrius, ut solebat, et intento ore, remissus et subridens Maternus 'parantem me' inquit 'non minus diu accusare oratores quam Aper laudave-

rat (fore enim arbitrabar ut a laudatione eorum digressus detrectaret poetas atque carminum studium prosterneret) arte quadam mitigavit, concedendo iis qui causas agere non possent, ut versus facerent. ego autem sicut in causis agendis efficere aliquid et eniti fortasse possum, ita recitatione traegœdiarum et ingredi famam auspicatus sum, cum quidem in Nerone improbam et studiorum quoque sacra profanantem 10 Vatini potentiam fregi, et hodie si quid [in] nobis notitiæ ac nominis est, magis arbitror carminum quam orationum gloria partum. ac iam me deiungere a forensi labore constitui, nec comitatus istos et egressus aut frequentiam salutantium concupisco, non magis quam aera et imagines, quæ 15 etiam me nolente in domum meam intruperunt. nam statum hucusque ac securitatem melius innocentia tueor quam eloquentia, nec vereor ne mihi umquam verba in senatu nisi pro alterius discrimine facienda sint.

12. Nemora vero et luci et secretum ipsum, quod Aper increpabat, tantam mihi adferunt voluptatem, ut inter præcipuos carminum fructus numerem, quod non in strepitu nec sedente ante ostium litigatore nec inter sordes ac lacrimas reorum componuntur, sed secedit animus in loca pura atque 5 innocentia fruiturque sedibus sacris. hæc eloquentiæ primordia, hæc penetralia; hoc primum habitu cultuque commendata mortalibus in illa casta et nullis contacta vitiis pectora influxit; sic oracula loquebantur. nam lucrosæ huius et sanguinantis eloquentiæ usus recens et malis moribus natus, 10 atque, ut tu dicebas, Aper, in locum teli repertus. ceterum felix illud et, ut more nostro loquar, aureum saeculum, et oratorum et criminum inops, poetis et vatibus abundabat, qui bene facta canerent, non qui male admissa defenderent. nec ullis aut gloria maior aut augustior honor, primum apud deos, 15 quorum proferre responsa et interesse epulis ferebantur, deinde apud illos dis genitos sacrosque reges, inter quos neminem causicum, sed Orphea et Linum ac, si introspicere altius velis, ipsum Apollinem accepimus. vel si hæc fabulosa nimis et composita videntur, illud certe mihi concedes, Aper, 20 non minorem honorem Homero quam Demostheni apud posteros, nec angustioribus terminis famam Euripidis aut So-

phoclis quam Lysiae aut Hyperidis includi. plures hodie reperies qui Ciceronis gloriam quam qui Virgilii detrectent; nec ullus Asinii aut Messallae liber tam illustris est quam Medea Ovidii aut Varii Thyestes.

13. Ac ne fortunam quidem vatum et illud felix contubernium comparare timuerim cum inquieta et anxia oratorum vita. licet illos certamina et pericula sua ad consulatus evererint, malo securum et quietum Virgilii secessum, in quo tamen neque apud divum Augustum gratia caruit neque apud populum Romanum notitia. testes Augusti epistulae, testis ipse populus, qui auditis in theatro Virgilii versibus surrexit universus et forte praesentem spectantemque Virgilium veneratus est sic quasi Augustum. ne nostris quidem temporibus Secundus Pomponius Afro Domitio vel dignitate vitae vel perpetuitate famae cesserit. nam Crispus iste et Marcellus, ad quorum exempla me vocas, quid habent in hac sua fortuna concupiscendum? quod timent, an quod timentur? quod, cum cotidie aliquid rogentur, ii quibus † praestant indignantur? quod adligati communi adulatione nec imperantibus umquam satis servi videntur nec nobis satis liberi? quae haec summa eorum potentia est? tantum posse liberti solent. me vero dulces, ut Virgilius ait, Musae, remotum a sollicitudinibus et curis et necessitate cotidie aliquid contra animum faciendi, in illa sacra illosque *ad* fontis ferant; nec insanum ultra et lubricum forum famamque pallentem trepidus experiar. non me fremitus salutantium nec anhelans libertus excitet, nec incertus futuri testamentum pro pignore scribam, nec plus habeam quam quod possim cui velim relinquere (quandoque enim fatalis et meus dies veniet), statuarque tumulo non maestus et atrox, sed hilaris et coronatus, et pro memoria mei nec consulat quisquam nec roget.

14. Vixdum finierat Maternus, concitatus et velut instinctus, cum Vipstanus Messalla cubiculum[eius] ingressus est, suspicatusque ex ipsa intentione singulorum altiozem inter eos esse sermonem, 'num parum tempestivus' inquit 'interveni secretum consilium aut causae alicuius meditationem tractantibus?'

'Minime, minime' inquit Secundus, 'atque adeo vellem

maturius intervenisses; delectasset enim te et Apri nostri accuratissimus sermo, cum Maternum ut omne ingenium ac studium suum ad causas agendas converteret exhortatus est, et ¹⁰ Materni pro carminibus suis laeta, utque poetas defendi decebat, audentior et poetarum quam oratorum similior oratio.'

'Me vero' inquit '[et] sermo iste infinita voluptate adfecisset, atque id ipsum delectat, quod vos, viri optimi et temporum nostrorum oratores, non forensibus tantum negotiis et declamatorio studio ingenia vestra exercetis, sed eius modi etiam disputationes adsumitis, quae et ingenium alunt et eruditionis ac literarum iucundissimum oblectamentum cum vobis, qui ista disputatis, adferunt, tum etiam iis ad quorum ²⁰ aures pervenerint. itaque hercle non minus probari video in te, Secunde, quod Iuli Africani vitam componendo spem hominibus fecisti plurimum eius modi librorum, quam *improbari* in Apro, quod nondum ab scholasticis controversiis recessit et otium suum mavolt novorum rhetorum more quam veterum ²⁵ oratorum consumere.'

15. Tum Aper: 'non desinis, Messalla, vetera tantum et antiqua mirari, nostrorum autem temporum studia inridere atque contemnere. nam hunc tuum sermonem saepe excepi, cum oblitus et tuae et fratris tui eloquentiae neminem hoc tempore oratorem esse contenderes *parem* antiquis, eo, credo, ⁵ audacius, quod malignitatis opinionem non verebaris, cum eam gloriam, quam tibi alii concedunt, ipse tibi denegares.'

'Neque illius' inquit 'sermonis mei paenitentiam ago, neque aut Secundum aut Maternum aut te ipsum, Aper, quamquam interdum in contrarium disputes, aliter sentire credo. ¹⁰ ac velim impetratum ab aliquo vestrum ut causas huius infinitae differentiae scrutetur ac reddat, quas mecum ipse plerumque inquirō. et quod quibusdam solacio est, mihi auget quaestionem, quia video etiam Graecis accidisse ut longius absit *ab* Aeschine et Demosthene Sacerdos ille Nicetes, et si ¹⁵ quis alius Ephesum vel Mytilenas concentu scholasticorum et clamoribus quatit, quam Afer aut Africanus aut vos ipsi a Cicerone aut Asinio recessistis.'

16. 'Magnam' inquit Secundus 'et dignam tractatu quae-

stionem movisti. sed quis eam iustius explicabit quam tu, ad cuius summam eruditionem et praestantissimum ingenium cura quoque et meditatio accessit?’

8 Et Messalla ‘aperiam’ inquit ‘cogitationes meas, si illud a vobis ante impetravero, ut vos quoque sermonem hunc nostrum adiuvetis.’

‘Pro duobus’ inquit Maternus ‘promitto; nam et ego et Secundus exsequemur eas partes, quas intellexerimus te non
10 tam omisisse quam nobis reliquisse. Aprum enim solere dissentire et tu paulo ante dixisti et ipse satis manifestus est iam dudum in contrarium accingi nec aequo animo perferre hanc nostram pro antiquorum laude concordiam.’

‘Non enim’ inquit Aper ‘inauditum et indefensum saeculum nostrum patiar hac vestra conspiratione damnari: sed
15 hoc primum interrogabo, quos vocetis antiquos, quam oratorum aetatem significatione ista determinetis. ego enim cum audio antiquos, quosdam veteres et olim natos intellego; ac mihi versantur ante oculos Ulixes ac Nestor, quorum aetas
20 mille fere et trecentis annis saeculum nostrum antecedit: vos autem Demosthenem et Hyperidem profertis, quos satis constat Philippi et Alexandri temporibus floruisse, ita tamen ut utrique superstites essent. ex quo apparet non multo plures quam quadringentos annos interesse inter nostram et Demo-
25 sthenis aetatem. quod spatium temporis si ad infirmitatem corporum nostrorum referas, fortasse longum videatur; si ad naturam saeculorum ac respectu immensi huius aevi, perquam breve et in proximo est. nam si, ut Cicero in Hortensio scribit, is est magnus et verus annus, quo eadem positio caeli
30 siderumque, quae cum maxime est, rursum existet, isque annus horum quos nos vocamus annorum duodecim milia nongentos quinquaginta quattuor complectitur, [incipit] Demosthenes videtur, quem vos veterem et antiquum fingitis, non solum eodem anno quo nos, sed etiam eodem mense ex-
35 titisse.

17. Sed transeo ad Latinos oratores, in quibus non Menenium, ut puto, Agrippam, qui potest videri antiquus, nostrorum temporum disertis anteponere soletis, sed Cicero-
nem et Caesarem et Caelium et Calvum et Brutum et Asi-

nium et Messallam: quos quid antiquis temporibus potius ad-
 scribatis quam nostris, non video. nam ut de Cicerone ipso
 loquar, Hirtio nempe et Pansa consulibus, ut Tiro libertus
 eius scribit, septimo idus *Decembres* occisus est, quo anno
 divus Augustus in locum Pansae et Hirtii se et Q. Pedium
 consules suffecit. statue sex et quinquaginta annos, quibus
 mox divus Augustus rem publicam rexit; adice Tiberii tres
 et viginti, et prope quadriennium Gai, ac bis quaternos de-
 nos Claudii et Neronis annos, atque illum Galbae et Othonis
 et Vitelli longum et unum annum, ac sextam iam felicis hu-
 ius principatus stationem, qua Vespasianus rem publicam
 fovet: centum et viginti anni ab interitu Ciceronis in hunc
 diem colliguntur, unius hominis aetas. nam ipse ego in Bri-
 tannia vidi senem, qui se fateretur ei pugnae interfuisse, qua
 Caesarem inferentem arma Britanni arcere litoribus et
 pellere adgressi sunt. ita si eum, qui armatus C. Caesari re-
 stitit, vel captivitas vel voluntas, vel fatum aliquod in urbem
 pertraxisset, aequae idem et Caesarem ipsum et Ciceronem
 audire potuit et nostris quoque actionibus interesse. pro-
 ximo quidem congiario ipsi vidistis plerosque senes, qui se
 a divo quoque Augusto semel atque iterum accepisse congia-
 rium narrabant. ex quo colligi potest et Corvinum ab illis
 et Asinium audiri potuisse; nam Corvinus in medium usque
 Augusti principatum, Asinius paene ad extremum duravit, ne
 dividatis saeculum, et antiquos ac veteres vocitetis oratores,
 quos eorundem hominum aures agnoscere ac velut coniu-
 gere et copulare potuerunt.

18. Haec ideo praedixi, ut si qua ex horum oratorum
 fama gloriaque laus temporibus acquiritur, eam docerem
 in medio sitam et propiorem nobis quam Servio Galbae aut
 C. Laelio aut C. Carboni quosque alios merito antiquos voca-
 verimus; sunt enim horridi et impoliti et rudes et informes et
 quos utinam ne illa parte imitatus esset Calvus vester aut Cae-
 lius aut ipse Cicero. agere enim fortius iam et audentius volo,
 si illud ante praedixero, mutari cum temporibus formas quo-
 que et genera dicendi. sic Catoni seni comparatus C. Grac-
 chus plenior et uberior, sic Graccho politior et ornatior Cras-
 sus, sic utroque distinctior et urbanior et altior Cicero, Ci-

cerone mitior Corvinus et dulcior et in verbis magis elaboratus. nec quaero quis disertissimus: hoc interim probasse contentus sum, non esse unum eloquentiae voltum, sed in illis quoque quos vocatis antiquos plures species deprehendi, nec statim deterius esse quod diversum est, vitio autem malignitatis humanae vetera semper in laude, praesentia in fastidio esse. num dubitamus inventos qui prae Catone Appium Caecum magis mirarentur? satis constat ne Ciceroni quidem obtretractores defuisse, quibus inflatus et tumens nec satis pressus, sed supra modum exsultans et superfluens et parum Atticus videretur. legistis utique et Calvi et Bruti ad Ciceronem missas epistulas, ex quibus facile est deprehendere Calvum quidem Ciceroni visum exsanguem et aridum, Brutum autem otiosum atque diiunctum; rursusque Ciceronem a Calvo quidem male audisse tamquam solutum et enervem, a Bruto autem, ut ipsius verbis utar, tamquam fractum atque elumbem. si me interrogas, omnes mihi videntur verum dixisse: sed mox ad singulos veniam, nunc mihi cum universis negotium est.

19. Nam quatenus antiquorum admiratores hunc velut terminum antiquitatis constituere solent, Cassium Severum, quem primum adfirmant flexisse ab illa vetere atque directa dicendi via, non infirmitate ingenii nec insecitia literarum transtulisse se ad aliud dicendi genus contendo, sed iudicio et intellectu. vidit namque, ut paulo ante dicebam, cum condicione temporum et diversitate aurium formam quoque ac speciem orationis esse mutandam. facile perferebat prior ille populus, ut imperitus et rudis, impeditissimarum orationum spatia, atque id ipsum laudabat, si dicendo quis diem eximeret. iam vero longa principiorum praeparatio et narrationis alte repetita series et multarum divisionum ostentatio et mille argumentorum gradus, et quidquid aliud aridissimis Hermagorae et Apollodori libris praecipitur, in honore erat; quod si quis odoratus philosophiam videretur et ex ea locum aliquem orationi suae insereret, in caelum laudibus ferebatur. nec mirum; erant enim haec nova et incognita, et ipsorum quoque oratorum paucissimi praecepta rhetorum aut philosophorum placita cognoverant. at hercule pervol-

gatis iam omnibus, cum vix in cortina quisquam adsistat quin 20
elementis studiorum, etsi non instructus, at certe imbutus
sit, novis et exquisitis eloquentiae itineribus opus est, per
quae orator fastidium aurium effugiat, utique apud eos iudices,
qui vi et potestate, non iure aut legibus cognoscunt,
nec accipiunt tempora, sed constituunt, nec expectandum 25
habent oratorem, dum illi libeat de ipso negotio dicere, sed
saepe ultro admonent atque alio transgredientem revocant et
festinare se testantur.

20. Quis nunc feret oratorem de infirmitate valetudinis
suae praefantem? qualia sunt fere principia Corvini. quis
quinque in Verrem libros expectabit? quis de exceptione et
formula perpetietur illa immensa volumina quae pro M. Tul-
lio aut Aulo Caecina legimus? praecurrit hoc tempore iudex
dicentem, et nisi aut cursu argumentorum aut colore sen-
tentiaram aut nitore et cultu descriptionum invitatus et cor-
ruptus est, aversatur [dicentem]. volgus quoque adsistentium
et adfluens et vagus auditor adsuevit iam exigere laetitiam
et pulchritudinem orationis; nec magis perfert in iudiciis tri- 10
stem et impexam antiquitatem, quam si quis in scaena Ros-
scii aut Turpionis Ambivii exprimere gestus velit. iam vero
iuvenes et in ipsa studiorum incude positi, qui profectus sui
causa oratores sectantur, non solum audire sed etiam referre
domum aliquid inlustre et dignum memoria volunt; tradunt- 15
que in vicem ac saepe in colonias et provincias suas scri-
bunt, sive sensus aliquis arguta et brevi sententia effulsit,
sive locus exquisito et poetico cultu enituit. exigitur enim
iam ab oratore etiam poeticus decor, non Accii aut Pacuvii
veteris inquinatus, sed ex Horatii et Virgilii et Lucani sa- 20
crario prolatus. horum igitur auribus et iudiciis obtempe-
rans nostrorum oratorum aetas pulchrior et ornatio extitit.
neque ideo minus efficaces sunt orationes nostrae, quia ad
aures iudicantium cum voluptate perveniunt. quid enim, si
infirmiora horum temporum templa credas, quia non rudi 25
caemento et informibus tegulis extruuntur, sed marmore ni-
tent et auro radiantur?

21. Equidem fatebor vobis simpliciter me in quibusdam
antiquorum vix risum, in quibusdam autem vix somnum te-

nere. nec unum de populo Canuti aut Atti ** de Furnio et
 Toranio quosque alios in eodem valetudinario haec ossa et haec
 5 macies probant: ipse mihi Calvus, cum unum et viginti, ut
 puto, libros reliquerit, vix in una et altera oratiuncula satis
 facit. nec dissentire ceteros ab hoc meo iudicio video: quo-
 tus enim quisque Calvi in Asitium aut in Drusum legit? at
 hercle in omnium studiosorum manibus versantur accusatio-
 10 nes quae in Vatinius inscribuntur, ac praecipue secunda ex
 his oratio; est enim verbis ornata et sententiis, auribus iudi-
 cum accommodata, ut scias ipsum quoque Calvum intellexisse
 quid melius esset, nec voluntatem ei, quo *minus* sublimius et *cul-*
 15 *tius* diceret, sed ingenium ac vires defuisse. quid? ex Cae-
 lianis orationibus nempe eae placent, sive universae sive
 partes earum, in quibus nitorem et altitudinem horum tempo-
 rum adgnoscamus. sordes autem illae verborum et hians
 compositio et inconditi sensus redolent antiquitatem; nec
 quemquam adeo antiquarium puto, ut Caelium ex ea parte
 20 laudet qua antiquus est. concedamus sane C. Caesari, ut
 propter magnitudinem cogitationum et occupationes rerum
 minus in eloquentia effecerit quam divinum eius ingenium
 postulabat, tam hercule quam Brutum philosophiae suae re-
 linquamus; nam in orationibus minorem esse fama sua etiam
 25 admiratores eius fatentur: nisi forte quisquam aut Caesaris
 pro Decio Samnite aut Bruti pro Deiotaro rege ceterosque
 eiusdem lentitudinis ac teporis libros legit, nisi qui et car-
 mina eorundem miratur. fecerunt enim et carmina et in by-
 bliothecas rettulerunt, non melius quam Cicero, sed felicius,
 30 quia illos fecisse pauciores sciunt. Asinius quoque, quam-
 quam propioribus temporibus natus sit, videtur mihi inter
 Menenos et Appios studuisse. Pacuvium certe et Accium
 non solum *in* tragoediis sed etiam orationibus suis expressit;
 adeo durus et siccus est. oratio autem, sicut corpus homi-
 35 nis, ea demum pulchra est, in qua non eminent venae nec
 ossa numerantur, sed temperatus ac bonus sanguis implet
 membra et exurgit toris ipsosque nervos rubor tegit et
 decor commendat. nolo Corvinum insequi, quia nec per
 ipsum stetit quo minus laetitiam nitoremque nostrorum tem-

porum exprimeret, et videmus, in quantum iudicio eius vis aut animi aut ingenii suffecerit.

22. Ad Ciceronem venio, cui eadem pugna cum aequalibus suis fuit quae mihi vobiscum est. illi enim antiquos mirabantur, ipse suorum temporum eloquentiam anteponebat; nec ulla re magis oratores aetatis eiusdem praecurrit quam iudicio. primus enim excoluit orationem, primus et verbis dilectum adhibuit et compositioni artem, locos quoque laetiores attentavit et quasdam sententias invenit, utique in iis orationibus quas iam senior et iuxta finem vitae composuit, id est, postquam magis profecerat usuque et experimentis didicerat quod optimum dicendi genus esset. nam priores eius orationes non carent vitiis antiquitatis: lentus est in principiis, longus in narrationibus, otiosus circa excessus; tarde commovetur, raro incalescit; pauci sensus apte et cum quodam lumine terminantur. nihil excerpere, nihil referre possis, et velut in rudi aedificio, firmus sane paries et duraturus, sed non satis expolitus et splendens. ego autem oratorem, sicut locupletem ac lautum patrem familiae, non eo tantum volo tecto tegi quod imbrem ac ventum arceat, sed etiam quod visum et oculos delectet; non ea solum instrui supellectile quae necessariis usibus sufficiat, sed sit in apparatu eius et aurum et gemmae, ut sumere in manus et aspicere saepius libeat. quaedam vero procul arceantur ut iam oblitterata et olentia: nullum sit verbum velut rubigine infectum, nulli sensus tarda et inertis structura in morem annalium componantur; fugitet foedam et insulsam scurrilitatem, variet compositionem, nec omnes clausulas uno et eodem modo determinet.

23. Nolo inridere rotam Fortunae et ius verri- num et illud tertio quoque sensu in omnibus orationibus pro sententia positum esse videatur. nam et haec invitus rettuli et plura omisi, quae tamen sola mirantur atque exprimunt ii qui se antiquos oratores vocant. neminem nominabo, genus hominum significasse contentus: sed vobis utique versantur ante oculos illi, qui Lucium pro Horatio et Lucretium pro Virgilio legunt, quibus eloquentia Aufidi Bassi aut Servilii Noniani ex comparatione Sisennae aut Varronis

10 sordet, qui rhetorum nostrorum commentarios fastidiunt [oderunt], Calvi mirantur. quos more prisco apud iudicem fabulantes non auditores sequuntur, non populus audit, vix denique litigator perpetitur: adeo maesti et inculti illam ipsam, quam iactant, sanitatem non firmitate sed ieiunio con-
 15 sequuntur. porro ne in corpore quidem valetudinem medici probant quae nimia anxietate contingit; parum est aegrum non esse: fortem et laetum et alacrem volo. prope abest ab infirmitate, in quo sola sanitas laudatur. vos vero, *viri* disertissimi, ut potestis, ut facitis; inlustrate saeculum nostrum pul-
 20 cherrimo genere dicendi. nam et te, Messalla, video laetissima quaeque antiquorum imitantem, et vos, Materne ac Secunde, ita gravitati sensuum nitorem et cultum verborum miscetis, ea electio inventionis, is ordo rerum, et., quotiens causa poscit, ubertas, ea, quotiens permittit, brevitatis, is
 25 compositionis decor, ea sententiarum planitas est, sic exprimitis adfectus, sic libertatem temperatis, ut etiam si nostra iudicia malignitas et invidia tardaverit, verum de vobis dicturi sint posteri nostri.'

24. Quae cum Aper dixisset, 'adgnoscatne' inquit Maternus 'vim et ardorem Apri nostri? quo torrente, quo impetu saeculum nostrum defendit! quam copiose ac varie vexavit antiquos! quanto non solum ingenio ac spiritu, sed
 5 etiam eruditione et arte ab ipsis mutuatus est per quae mor ipsos incesseret! tuum tamen, Messalla, promissum immutasse non debet. neque enim defensorem antiquorum exigimus, nec quemquam nostrum, quamquam modo laudati sumus, iis quos insectatus est Aper comparamus. ac ne ipse
 10 quidem ita sentit, sed more vetere et a nostris philosophis saepe celebrato sumpsit sibi contra dicendi partes. igitur exprome nobis non laudationem antiquorum (satis enim illos fama sua laudat), sed causas cur tantum ab eloquentia eorum recesserimus, cum praesertim centum et viginti annos
 15 ab interitu Ciceronis in hunc diem effici ratio temporum collegerit.'

25. Tum Messalla: 'sequar praescriptam a te, Materne, formam; neque enim diu contra dicendum est Apro, qui primum, ut opinor, nominis controversiam movit, tamquam

parum proprie antiqui vocarentur quos satis constat ante centum annos fuisse. mihi autem de vocabulo pugna non est; sive illos antiquos sive maiores sive quo alio mavult nomine appellet, dum modo in confesso sit eminentiorem illorum temporum eloquentiam fuisse. ne illi quidem parti sermonis eius repugno, qua quasi convictus fatetur plures formas dicendi etiam isdem saeculis, nedum diversis extitisse. 10 sed quo modo inter Atticos oratores primae Demostheni tribuntur, proximum [autem] locum Aeschines et Hyperides et Lysias et Lycurgus optinent, omnium autem concessu haec oratorum aetas maxime probatur, sic apud nos Cicero quidem ceteros eorundem temporum disertos antecessit, Calvus autem et Asinius et Caesar et Caelius et Brutus iure et prioribus et sequentibus anteponuntur. nec refert quod inter se specie differunt, cum genere consentiant. adstrictior Calvus, numerosior Asinius, splendidior Caesar, amarior Caelius, gravior Brutus, vehementior et plenior et 20 valentior Cicero: omnes tamen eandem sanitatem eloquentiae *prae se* ferunt, ut si omnium pariter libros in manum sumpseris, scias, quamvis in diversis ingeniis, esse quandam iudicii ac voluntatis similitudinem et cognationem. nam quod invicem [se] optrectaverunt et sunt aliqua epistulis eorum inserta ex 25 quibus mutua malignitas detegitur, non est oratorum vitium sed hominum. nam et Calvum et Asinium et ipsum Ciceronem credo solitos [et invidere] et vivere et ceteris humanae infirmitatis vitiis adfici: solum inter hos arbitror Brutum non malignitate nec invidia, sed simpliciter et ingenue iudicium 30 animi sui detexisse. an ille Ciceroni invideret, qui mihi videtur ne Caesari quidem invidisse? quod ad Servium Galbam et C. Laelium attinet, et si quos alios antiquiorum agitare non destitit, non exigit defensorem, cum fatear quaedam eloquentiae eorum ut nascenti adhuc nec satis adultae defuisse. 35

26. Ceterum si omissio optimo illo et perfectissimo genere eloquentiae eligenda sit forma dicendi, malim hercle C. Gracchi impetum aut L. Crassi maturitatem quam calamistros Maecenatis aut tinnitus Gallionis: adeo melius est orationem vel hirta toga induere quam fucatis et meretriciis vestibus insignire. neque enim oratorius iste, immo hercule

ne virilis quidem cultus est, quo plerique temporum nostrorum actores ita utuntur, ut lascivia verborum et levitate sententiarum et licentia compositionis histrionales modos
 10 expriment. quodque vix auditu fas esse debeat, laudis et gloriae et ingenii loco plerique iactant cantari saltarique commentarios suos. unde oritur illa foeda et praepostera, sed tamen frequens quibusdam exclamatio, ut oratores nostri tenere dicere, histriones diserte saltare dicantur
 20 equidem non negaverim Cassium Severum, quem solum Aper noster nominare ausus est, si iis comparetur qui postea fuerunt, posse oratorem vocari, quamquam in magna parte librorum suorum plus carnis habeat quam sanguinis. primus enim contempto ordine rerum, ommissa modestia ac pudore verborum, ipsis etiam quibus utitur armis incompositus et studio feriendi plerumque delectus, non pugnat sed rixatur. ceterum, ut dixi, sequentibus comparatus et varietate eruditionis et lepore urbanitatis et ipsarum virium robore multum ceteros superat, quorum neminem Aper nominare et velut in aciem educere sustinuit. ego autem expectabam, ut incusato Asinio et Caelio et Calvo aliud nobis agmen produceret, plurisque vel certe totidem nominaret, ex quibus alium Ciceroni, alium Caesari, singulis deinde singulos opponeremus. nunc detrectasse nominatim antiquos
 30 oratores contentus neminem sequentium laudare ausus est nisi in publicum et in commune, veritus credo, ne multos offenderet, si paucos excerpisset. quotus enim quisque scholasticorum non hac sua persuasione fruitur, ut se ante Ciceronem numeret, sed plane post Gabinianum? at ego
 35 non verebor nominare singulos, quo facilius propositis exemplis adpareat, quibus gradibus fracta sit et deminuta eloquentia.

27. 'At paret' inquit Maternus 'et potius exsolve promissum. neque enim hoc colligi desideramus, disertiores esse antiquos, quod apud me quidem in confesso est, sed causas exquirimus, quas te solitum tractare aiebas, paulo ante
 4 plane mitior et eloquentiae temporum nostrorum minus iratus, antequam te Aper offenderet maiores tuos lacessendo.'

'Non sum' inquit 'offensus Apri illa disputatione, nec

iam vos offendi decebit, si quid forte aures vestras perstringat, cum sciatis hanc esse eius modi sermonum legem, iudicium animi citra damnum adfectus proferre.' 10

'Perge' inquit Maternus 'et cum de antiquis loquaris, utere antiqua libertate, a qua vel magis degeneravimus quam ab eloquentia.'

28. Cui Messala 'non reconditas, Materne, causas requiris, nec aut tibi ipsi aut huic Secundo vel huic Apro ignotas, etiam si mihi partes adsignatis proferendi in medium quae omnes sentimus. quis enim ignorat et eloquentiam et ceteras artes descivisse ab illa vetere gloria non inopia hominum, sed desidia iuventutis et negligentia parentum et inscientia praecipientium et oblivione moris antiqui? quae mala primum in urbe nata, mox per Italiam fusa, iam in provincias manant. quamquam vestra vobis notiora sunt: ego de urbe et huius propriis ac vernaculis vitiis loquar, quae 10 natos statim excipiunt et per singulos aetatis gradus cumulantur, si prius de severitate ac disciplina maiorum circa educandos formandosque liberos pauca praedixero. nam pridem suus cuique filius, ex casta parente natus, non in cella emptae nutricis sed gremio ac sinu matris educabatur, cuius 15 praecipua laus erat tueri domum et inservire liberis. eligebatur autem maior aliqua natu propinqua, cuius probatis spectatisque moribus omnis eiusdem familiae suboles committeretur; coram qua neque dicere fas erat quod turpe dictu, neque facere quod inhonestum factu videretur. ac non 20 studia modo curasque, sed remissiones etiam lususque puerorum sanctitate quadam ac verecundia temperabat. sic Corneliam Gracchorum, sic Aureliam Caesaris, sic Atiam Augusti praefuisse educationibus ac produxisse principes liberos accepimus. quae disciplina ac severitas eo pertinebat, 25 ut sincera et integra et nullis pravitatibus detorta unius cuiusque natura toto statim pectore arriperet artes honestas, et sive ad rem militarem sive ad iuris scientiam sive ad eloquentiae studium inclinasset, id solum ageret, id universum hauriret. 30

29. At nunc natus infans delegatur Graeculae alicui ancillae, cui adiungitur unus aut alter ex omnibus servis, ple-

rumque vilissimus nec cuiquam serio ministerio adcommo-
 5 datus. horum fabulis et erroribus teneri statim et rudes ani-
 mi imbuuntur; nec quisquam in tota domo pensi habet quid
 coram infante domino aut dicat aut faciat. quin etiam ipsi
 parentes nec probitati neque modestiae parvulos adsuefaci-
 unt, sed lasciviae et dicacitati, per quae paulatim impuden-
 tia inrepat et sui alienique contemptus. iam vero propria et
 10 peculiaria huius urbis vitia paene in utero matris concipi
 mihi videntur, histrionalis favor et gladiatorum equorumque
 studia: quibus occupatus et obsessus animus quantum loci
 bonis artibus relinquit? quotum quemque invenies qui domi
 quicquam aliud loquatur? quos alios adolescentulorum ser-
 15 mones excipimus, si quando auditoria intravimus? ne prae-
 ceptores quidem ullas crebriores cum auditoribus suis fabu-
 las habent; colligunt enim discipulos non severitate disci-
 plinae nec ingenii experimento, sed ambitione salutationum
 et inlecebris adulationis.

30. Transeo prima discentium elementa, in quibus et
 ipsis parum laboratur: nec in auctoribus cognoscendis nec
 in evolvenda antiquitate nec in notitia vel rerum vel homi-
 num vel temporum satis operae insumitur. sed expetuntur
 5 quos rhetoras vocant; quorum professio quando primum in
 hanc urbem introducta sit quamque nullam apud maiores no-
 stros auctoritatem habuerit, statim dicturus, referam necesse
 est animum ad eam disciplinam, qua usos esse eos oratores
 accepimus, quorum infinitus labor et cotidiana meditatio et
 10 in omni genere studiorum assiduae exercitationes ipsorum
 etiam continentur libris. notus est vobis utique Ciceronis
 liber qui Brutus inscribitur, in cuius extrema parte (nam
 prior commemorationem veterum oratorum habet) sua initia,
 suos gradus, suae eloquentiae velut quandam educationem
 15 refert: se apud Q. Mucium ius civile didicisse, apud Philo-
 nem Academicum, apud Diodotum Stoicum omnes philosoc-
 phiae partes penitus hausisse; neque iis doctoribus contem-
 tum, quorum ei copia in urbe contigerat, Achaïam quoque
 et Asiam peragrasse, ut omnem omnium artium varietatem
 20 complecteretur. itaque hercle in libris Ciceronis depre-
 hendere licet, non geometriae, non musicae, non grammati-

cae, non denique ullius artis ingenuae scientiam ei defuisse. ille dialecticae subtilitatem, ille moralis partis utilitatem, ille rerum motus causasque cognoverat. ita est enim, optimi viri, ita: ex multa eruditione et plurimis artibus et omnium rerum scientia exundat et exuberat illa admirabilis eloquentia; neque oratoris vis et facultas, sicut ceterarum rerum, angustis et brevibus terminis cluditur, sed is est orator, qui de omni quaestione pulchre et ornate et ad persuadendum apte dicere pro dignitate rerum, ad utilitatem temporum, cum voluptate audientium possit.

31. Hoc sibi illi veteres persuaserant, ad hoc efficiendum intellegebant opus esse, non ut in rhetorum scholis declamarent, nec ut fictis nec ullo modo ad veritatem accedentibus controversiis linguam modo et vocem exercerent, sed ut iis artibus pectus implerent, in quibus de bonis ac malis, de honesto et turpi, de iusto et iniusto disputatur; haec enim est oratori subiecta ad dicendum materia. nam in iudiciis fere de aequitate, in deliberationibus de utilitate, in laudationibus de honestate disserimus, ita tamen ut plerumque haec in vicem miscantur: de quibus copiose et varie et ornate nemo dicere potest, nisi qui cognovit naturam humanam et vim virtutum pravitatemque vitiorum et *habet* intellectum eorum quae nec in virtutibus nec in vitiis numerantur. Ex his fontibus etiam illa profluent, ut facilius iram iudicis vel instiget vel leniat, qui scit quid sit ira, promptius ad miserationem impellat, qui scit quid sit misericordia et quibus animi motibus concitetur. in his artibus exercitationibusque versatus orator, sive apud infestos sive apud cupidos sive apud invidentes sive apud tristes sive apud timentes dicendum habuerit, tenebit venas animorum, et prout cuiusque natura postulabit, adhibebit manum et temperabit orationem, parato omni instrumento et ad omnem usum reposito. sunt apud quos adstrictum et collectum et singula statim argumenta concludens dicendi genus plus fidei meretur: apud hos dedisse operam dialecticae proficiet. alios fusa et aequabilis et ex communibus ducta sensibus oratio magis delectat: ad hos permovendos mutnabimur a Peripateticis aptos et in omnem disputationem paratos iam locos. dabunt Academici pugnacitatem, Plato altitudinem, Xenophon

incunditatem: ne Epicuri quidem et Metrodori honestas
 30 quasdam exclamationes adsumere iisque prout res poscit
 uti alienum erit oratori. neque enim sapientem informamus
 neque Stoicorum † artem, sed eum qui quasdam artes hau-
 rire, omnes libare debet. ideoque et iuris civilis scientiam vete-
 res oratores comprehendebant, et grammaticam musica [et] geo-
 35 metria imbuebantur. incidunt enim causae, plurimae quidem ac
 paene omnes, in quibus iuris notitia desideratur, pleraeque
 autem in quibus haec quoque scientia requiritur.

32. Nec quisquam respondeat sufficere ut ad tempus sim-
 plex quiddam et uniforme doceamur. primum enim aliter
 utimur propriis, aliter commodatis, longaeque interesse ma-
 nifestum est, possideat quis quae profert an mutuetur. deinde
 6 ipsa multarum artium scientia etiam aliud agentes nos ornat,
 atque ubi minime credas, eminent et excellit. idque non do-
 ctus modo et prudens auditor sed etiam populus intellegit ac
 statim ita laude prosequitur, ut legitime studuisse, ut per
 omnes eloquentiae numeros isse, ut denique oratorem esse
 10 fateatur; quem non posse aliter existere nec extitisse um-
 quam confirmo, nisi eum, qui tamquam in aciem omnibus
 armis instructus, sic in forum omnibus artibus armatus exierit.
 quod adeo negligitur ab horum temporum disertis, ut
 in actionibus eorum ipsa quoque cotidiani sermonis foeda
 15 ac pudenda vitia deprehendantur; ut ignorent leges, non te-
 neant senatus consulta, ius civitatis ultro derideant, sapien-
 tia vero studium et praecepta prudentium penitus reformi-
 dent. in paucissimos sensus et angustas sententias detrudunt
 eloquentiam velut expulsam regno suo, ut quae olim omnium
 20 artium domina pulcherrimo comitatu pectora implebat, nunc
 circumcisa et amputata, sine apparatu, sine honore, paene
 dixerim sine ingenuitate, quasi una ex sordidissimis artifi-
 ciis discatur. ergo hanc primam et praecipuam causam ar-
 bitror, cur in tantum ab eloquentia antiquorum oratorum
 25 recesserimus. si testes desiderantur, quos potiores nomi-
 nabo quam apud Graecos Demosthenem, quem studiosissimum
 Platonis auditorem fuisse memoriae proditum est? et
 Cicero his, ut opinor, verbis refert, quidquid in eloquentia
 effecerit, id se non in rhetorum officinis, sed Academiae spa-

tiis consecutum. sunt aliae causae, magnae et graves, quas ³² a vobis aperiri aequum est, quoniam quidem ego iam meum munus explevi, et quod mihi in consuetudine est, satis multos offendi, quos, si forte haec audierint, certum habeo dicturos me, dum iuris et philosophiae scientiam tamquam oratori necessariam laudo, ineptiis meis plausisse.' ³¹

33. Et Maternus 'mihi quidem' inquit 'susceptum a te minus adeo peregrisse nondum videris, ut inchoasse tantum et velut vestigia ac liniamenta quaedam ostendisse videaris. nam quibus artibus instrui veteres oratores soliti sint dixisti differentiamque nostrae desidiae et inscientiae adversus acerrima ⁵ et fecundissima eorum studia demonstrasti: cetera expecto, ut quem ad modum ex te didici, quid aut illi scierint aut nos nesciamus, ita hoc quoque cognoscam, quibus exercitationibus iuvenes iam et forum ingressuri confirmare et alere ingenia sua soliti sint. neque enim tantum arte et scientia sed ¹⁰ longe magis facultate et usu eloquentiam contineri, nec tu puto abnues et hi significare voltu videntur.'

Deinde cum Aper quoque et Secundus idem adnuissent, Messalla quasi rursus incipiens: 'quoniam initia et semina veteris eloquentiae satis demonstrasse videor, docendo quibus ¹⁵ artibus antiqui oratores institui erudiri que soliti sint, persequar nunc exercitationes eorum. quamquam ipsis artibus inest exercitatio, nec quisquam percipere tot tam reconditas tamque varias res potest, nisi ut scientiae meditatio, meditationi facultas, facultati usus eloquentiae accedat. per quae ²⁰ colligitur eandem esse rationem et percipiendi quae proferas et proferendi quae perceperis. sed si cui obscuriora haec videntur isque scientiam ab exercitatione separat, illud certe concedet, instructum et plenum his artibus animum longe paratorem ad eas exercitationes venturum, quae propriae ²⁵ esse oratorum videntur.

34. Ergo apud maiores nostros iuvenis ille qui foro et eloquentiae parabatur, imbutus iam domestica disciplina, refertus honestis studiis deducebatur a patre vel a propinquis ad eum oratorem, qui principem in civitate locum optinebat. hunc sectari, hunc prosequi, huius omnibus dictionibus interesse sive in iudiciis sive in contionibus adsuesce-

bat, ita ut altercationes quoque exciperet et iurgiis interesset utque sic dixerim, pugnare in proelio disceret. magnus ex hoc usus, multum constantiae, plurimum iudicii iuvenibus statim contingebat, in media luce studentibus atque inter ipsa discrimina, ubi nemo impune stulte aliquid aut contrarie dicit, quo minus et iudex respuat et adversarius exprobret, ipsi denique advocati aspernentur. igitur vera statim et incorrupta eloquentia imbuebantur; et quamquam unum sequerentur, tamen omnes eiusdem aetatis patronos in plurimis et causis et iudiciis cognoscebant; habebantque ipsius populi diversissimarum aurium copiam, ex qua facile deprehenderent quid in quoque vel probaretur vel displiceret. ita nec praeceptor deerat, optimus quidem et electissimus, qui faciem eloquentiae, non imaginem praestaret, nec adversarii et aemuli ferro, non rudibus dimicantes, nec auditorium semper plenum, semper novum ex invidis et faventibus, ut nec bene *nec male* dicta dissimularentur. scitis enim magnam illam et duraturam eloquentiae famam non minus in diversis subseiliis parari quam *in* suis; inde quin immo constantius surgere, ibi fidelius corroborari. atque hercule eius modi praeceptoribus iuvenis ille de quo loquimur, discipulus, fori auditor, sectator iudiciorum, tutus et adsuefactus alienis experimentis, cui cotidie audienti notae leges, non novi iudicum voltus, frequens in oculis consuetudo contionum, saepe cognitae populi aures, sive accusationem susceperat sive defensionem, solus statim et unus cuicumque causae par erat. nono decimo aetatis anno L. Crassus C. Carbonem, unoetvicensimo Caesar Dolabellam, altero et vicensimo Asinius Pollio C. Catonem, non multum aetate antecedens Calvus Vatinius iis orationibus insecti sunt, quas hodie quoque cum admiratione legimus.

35. At nunc adulescentuli nostri deducuntur in scholas isidorum, qui rhetores vocantur, quos paulo ante Ciceronis tempora extitisse nec placuisse maioribus nostris ex eo manifestum est, quod a Crasso et Domitio censoribus cludere, ut ait Cicero, ludum impudentiae iussi sunt. sed ut dicere institueram, deducuntur in scholas, *in* quibus non facile dixerim utrumne locus ipse an condiscipuli an genus

studiorum plus mali ingeniis adferant. nam in loco nihil reverentiae est, in quem nemo nisi aequae imperitus intret: in condiscipulis nihil profectus, cum pueri inter pueros et adulescentuli inter adulescentulos pari securitate et dicant et audiantur; ipsae vero exercitationes magna ex parte contrariae. nempe enim duo genera materiarum apud rhetoras tractantur, suasoriae et controversiae. ex his suasoriae quidem, tamquam plane leviores et minus prudentiae exigentes, pueris delegantur, controversiae robustioribus adsignantur, quales, per fidem, et quam incredibiliter compositae! sequitur autem ut materiae abhorrenti a veritate declamatio quoque adhibeatur. sic fit ut tyrannidarum praemia aut vitiarum electiones aut pestilentiae remedia aut in cetera matrum aut quidquid in schola cotidie agitur, in foro vel raro vel numquam, ingentibus verbis persequantur; cum ad veros iudices ventum ***

36. *** rem cogitant, nihil humile vel abiectum eloqui poterat. magna eloquentia, sicut flamma, materia alitur et motibus excitatur et urendo clarescit. eadem ratio in nostro quoque civitate antiquorum eloquentiam provexit. nam etsi horum quoque temporum oratores ea consecuti sunt, quae composita et quieta et beata re publica tribui fas erat, tamen illa perturbatione ac licentia plura sibi adsequi videbantur, cum mixtis omnibus et moderatore uno carentibus tantum quisque orator saperet quantum erranti populo persuadere poterat. hinc leges assiduae et populare nomen, hinc contiones magistratum paene pernoctantium in rostris, hinc accusationes potentium reorum et adsignatae etiam domibus inimicitiae, hinc procerum factiones et assidua senatus adversus plebem certamina. quae singula etsi distrahebant rem publicam, exercebant tamen illorum temporum eloquentiam et magnis cumulare praemiis videbantur, quia quanto quisque plus dicendo poterat, tanto facilius honores adsequeretur, tanto magis in ipsis honoribus collegas suos anteibat, tanto plus apud principes gratiae, plus auctoritatis apud patres, plus notitiae ac nominis apud plebem parabat. hi clientelis etiam exterarum nationum redundabant, hos ituri in provincias magistratus reverebantur, hos reversi co-

lebant, hos et praeturae et consulatus vocare ultro videban-
 tur, hi ne privati quidem sine potestate erant, cum et popu-
 lum et senatum consilio et auctoritate regerent. quin immo
 25 sibi ipsi persuaserant neminem sine eloquentia aut adsequi
 posse in civitate aut tueri conspicuum et eminentem locum. nec
 mirum, cum etiam inviti ad populum producerentur, cum
 parum esset in senatu breviter censere, nisi quis ingenio et
 30 eloquentia sententiam suam tueretur, cum in aliquam in-
 vidiam aut crimen vocati sua voce respondendum haberent,
 cum testimonia quoque in iudiciis non absentes nec per
 tabellam dare, sed coram et praesentes dicere cogeren-
 tur. ita ad summa eloquentiae praemia magna etiam neces-
 35 sitas accedebat, et quo modo disertum haberi pulchrum et
 gloriosum, sic contra mutum et elinguem videri deforme ha-
 bebatur.

37. Ergo non minus rubore quam praemiis stimulaban-
 tur, ne clientulorum loco potius quam patronorum numera-
 rentur, ne traditae a maioribus necessitudines ad alios trans-
 irent, ne tamquam inertes et non suffecturi honoribus aut
 5 non impetrarent aut impetratos male tuerentur. nescio
 venerint in manus vestras haec vetera, quae et in antiqua-
 riorum bybliotheccis adhuc manent et cum maxime a Muciano
 contrahuntur, ac iam undecim, ut opinor, Actorum libris et
 tribus Epistularum composita et edita sunt. ex his intellegi
 10 potest Cn. Pompeium et M. Crassum non viribus modo et ar-
 mis sed ingenio quoque et oratione valuisse; Lentulos et
 Metellos et Lucullos et Curiones et ceteram procerum ma-
 num multum in his studiis operae curaeque posuisse, nec
 quemquam illis temporibus magnam potentiam sine aliqua
 15 eloquentia consecutum. his accedebat splendor reorum et
 magnitudo causarum, quae et ipsa plurimum eloquentiae
 praestant. nam multum interest, utrumne de furto aut formu-
 la et interdicto dicendum habeas, an de ambitu comitorum,
 expilatis sociis et civibus trucidatis. quae mala sicut non
 20 accidere melius est isque optimus civitatis status habendus
 est, in quo nihil tale patimur, ita cum acciderent, ingentem
 eloquentiae materiam subministrabant. crescit enim cum
 amplitudine rerum vis ingenii, nec quisquam claram et in-

lustrem orationem efficere potest nisi qui causam parem invenit. non, opinor, Demosthenem orationes inlustrant quas 25 adversus tutores suos composuit, nec Ciceronem magnum oratorem P. Quintius defensus aut Licinius Archias faciunt: Catilina et Milo et Verres et Antonius hanc illi famam circumdederunt; non quia tanti fuerit rei publicae malos ferre cives, ut uberem ad dicendum materiam oratores haberent, 30 sed, ut subinde admoneo, quaestionis meminerimus sciamusque nos de ea re loqui, quae facilius turbidis et inquietis temporibus existit. quis ignorat utilius ac melius esse frui pace quam bello vexari? plures tamen bonos proeliatos bella quam pax ferunt. similis eloquentiae condicio. nam 35 quo saepius steterit tamquam in acie quoque plures et intulerit ictus et exceperit quoque maiores adversarios acioresque pugnas sibi ipsa desumpserit, tanto altior et excelsior et illis nobilitata discriminibus in ore hominum agit, quorum ea natura est, ut secura † velint. 40

38. Transeo ad formam et consuetudinem veterum iudiciorum. quae etsi nunc aptior est veritati, eloquentiam tamen illud forum magis exercebat, in quo nemo intra paucissimas horas perorare cogebatur et liberae comperendinationes erant et modum dicendi sibi quisque sumebat et numerus neque dierum neque patronorum finiebatur. primus haec tertio consulatu Cn. Pompeius adstrinxit imposuitque veluti frenos eloquentiae, ita tamen ut omnia in foro, omnia legibus, omnia apud praetores gererentur; apud quos quanto maiora negotia olim exerceri solita sint, quod maius argumentum est quam quod causae centumvirales, quae nunc primum optinent locum, adeo splendore aliorum iudiciorum obruebantur, ut neque Ciceronis neque Caesaris neque Bruti neque Caелиi neque Calvi, non denique ullius magni oratoris liber apud centumviros dictus legatur, exceptis orationibus 15 Asinii quae pro heredibus Urbiniae inscribuntur, ab ipso tamen Pollione mediis divi Augusti temporibus habitae, postquam longa temporum quies et continuum populi otium et assidua senatus tranquillitas et maxime principis disciplina ipsam quoque eloquentiam sicut omnia alia pacaverat. 20

39. Parvum et ridiculum fortasse videbitur quod dictu-

rus sum, dicam tamen, vel ideo ut ridear. quantum humili-
 tatis putamus eloquentiae attulisse paenulas istas, quibus
 adstricti et velut inclusi cum iudicibus fabulamur? quantum
 5 virium detraxisse orationi auditoria et tabularia credimus, in
 quibus iam fere plurimae causae explicantur? nam quo mo-
 do nobiles equos cursus et spatia probant, sic est aliquis
 oratorum campus, per quem nisi liberi et soluti ferantur,
 debilitatur ac frangitur eloquentia. ipsam quin immo curam
 10 et diligentis stili anxietatem contrariam experimur, quia saepe
 interrogat iudex, quando incipias, et ex interrogatione eius
 incipiendum est. frequenter probationibus et testibus silen-
 tium † patronus indicit. unus inter haec dicenti aut alter
 adsistit, et res velut in solitudine agitur. oratori autem cla-
 15 more plausuque opus est et velut quodam teatro; qualia
 cotidie antiquis oratoribus contingebant, cum tot pariter ac
 tam nobiles forum coartarent, cum clientelae quoque ac tri-
 bus ac municipiorum etiam legationes ac pars Italiae pericli-
 tantibus adisteret, cum in plerisque iudiciis crederet popu-
 20 lus Romanus sua interesse quid iudicaretur. satis constat C.
 Cornelium et M. Scaurum et T. Milonem et L. Bestiam et P.
 Vatinius concursu totius civitatis et accusatos et defensos,
 ut frigidissimos quoque oratores ipsa certantis populi studia
 excitare et incendere potuerint. itaque hercule eius modi
 25 libri extant, ut ipsi quoque qui egerunt non aliis magis ora-
 tionibus censeantur.

40. Iam vero contiones assiduae et datum ius potentis-
 simum quemque vexandi atque ipsa inimicitiarum gloria,
 cum se plurimi disertorum ne a Publico quidem Scipione aut
 L. Sulla aut Cn. Pompeio abstinere, et ad incessandos
 5 principes viros, ut est natura invidiae, populi pronis ut hi-
 striones auribus uterentur, quantum ardorem ingenii, quas
 oratoribus faces admovebant! non de otiosa et quieta
 re loquimur et quae probitate et modestia gaudeat, sed est
 magna illa et notabilis eloquentia alumna licentiae, quam
 10 stulti libertatem vocant, comes seditionum, effrenati po-
 puli incitamentum, sine obsequio, sine veritate, contumax,
 temeraria, adrogans, quae in bene constitutis civitatibus non
 oritur. quem eum, oratorem Lacedaemonium, quem Creten-

sem accepimus? quarum civitatum severissima disciplina et severissimae leges traduntur. ne Macedonum quidem ac Persarum aut ullius gentis, quae certo imperio contenta fuerit, eloquentiam novimus. Rhodii quidam, plurimi Athenienses oratores extiterunt, apud quos omnia populus, omnia imperiti, omnia, ut sic dixerim, omnes poterant. nostra quoque civitas, donec erravit, donec se partibus et dissensionibus et discordiis confecit, donec nulla fuit in foro pax, nulla in senatu concordia, nulla in iudiciis moderatio, nulla superiorum reverentia, nullus magistratum modus, tulit sine dubio valentiores eloquentiam, sicut indomitus ager habet quasdam herbas laetiores. sed nec tanti rei publicae Gracchorum eloquentia fuit, ut pateretur et leges, nec bene famam eloquentiae Cicero tali exitu pensavit.

41. Sic quoque quod superest antiqui oratoribus fori non emendatae nec usque ad votum compositae civitatis argumentum est. quis enim nos advocat nisi aut nocens aut miser? quod municipium in clientelam nostram venit nisi quod aut vicinus populus aut domestica discordia agitat? quam provinciam tuemur nisi spoliata vexataque? atqui melius fuisset non queri quam vindicari. quod si inveniretur aliqua civitas in qua nemo peccaret, supervacuus esset inter innocentes orator sicut inter sanos medicus. quo modo tamen minimum usus minimumque profectus ars medentis habet in iis gentibus, quae firmissima valetudine ac saluberrimis corporibus utuntur, sic minor oratorum honor obscuriorque gloria est inter bonos mores et in obsequium regentis paratos. quid enim opus est longis in senatu sententiis, cum optimi cito consentiant? quid multis apud populum contionibus, cum de re publica non imperiti et multi deliberent, sed sapientissimus et unus? quid voluntariis accusationibus, cum tam raro et tam parce peccetur? quid invidiosis et excedentibus modum defensionibus, cum clementia cognoscentis obviam periclitantibus eat? credite, optimi et in quantum opus est disertissimi viri, si aut vos prioribus saeculis aut illi quos miramur his nati essent, ac deus aliquis vitas ac [vestra] tempora repente mutasset, nec vobis summa illa laus et gloria in eloquentia neque illis modus et temperamentum

5 defuisset: nunc, quoniam nemo eodem tempore adsequi potest magnam famam et magnam quietem, bono saeculi suis quisque citra obtrectionem alterius utatur.'

42. Finierat Maternus, cum Messalla: 'erant quibus contra dicerem, erant de quibus plura dici vellem, nisi iam dies esset exactus.' 'fiet' inquit Maternus 'postea arbitrato tuo, et si qua tibi obscura in hoc meo sermone visa sunt, de iis rursus conferemus.' ac simul adsurgens et Aprum complexus 'ego' inquit 'te poetis, Messalla autem antiquariis criminabimur.' 'at ego vos rhetoribus et scholasticis' inquit.

Cum adrisissent, discessimus.

INDEX HISTORICUS.

Numeri nude positi ad Annales referendi sunt, H praefixam habentes ad Historias, G ad Germaniam, A ad Agricolam, O ad dialogum de oratoribus.

- Abdagaeses Parthus 6, 36. 37. 43. 44.
 Abdus Parthus 6, 31. 32.
 Abgarus v. Acharus.
 Abnoba mons G 1.
 Aborigines literas ab Euandro didicerunt 11, 14.
 Abudius Ruso 6, 30.
 Academicus pugnaces O 31.
 Acbarus Arabum rex 12, 12. 14.
 Accius poeta tragicus O 20. 21.
 accusatores praemissis illecti 4, 30. exilio aut morte multati 6, 9. 30. destructiones velut sacrosancti 4, 36.
 Acerronia Agrippinae familiaris in mari occiditur 14, 5.
 Acerronius consul 6, 45.
 Achaemenes magnus 12, 18.
 Achael 6, 24.
 Achaia proconsulari imperio levatur 1, 76. additur Moesiae 1, 80. terrae motu afflictata 4, 13. exterretur rumore falsi Drusi 5, 10. spoliatur a Nerone 15, 45. studia clara O 30.
 Acilia Lucani mater 15, 56. 71.
 Macilius consul 12, 64.
 Acilius Aviola 3, 41.
 Acilius Strabo 14, 18.
 Acratus Neronis libertus 15, 45. 16, 23.
 acta deorum G 43. diurna populi Romani 3, 3. 16, 22. diurna urbis 13, 31. publica 12, 24. senatus 5, 4. principis 1, 72. 4, 42. 13, 5. 11. actorum libri O 37.
 Acte Neronis paelix 13, 12. 46. 14, 2.
 Actium H 1, 1. Actiaca religio 15, 23. victoria 1, 3. 2, 53. 4, 5. Actiaca legionis 1, 42. Actiacum bellum 3, 55.
 actor publicus 2, 30. 3, 67.
 Actumerus Chattorum princeps 11, 16sq.
 Acutia P. Vitellii uxor 6, 47.
 Adna 2, H 2, 40.
 Adgandestrius Chattorum princeps 2, 88.
 Adlabeni 12, 13. 15, 4. vastantur a Tigraue 15, 1. Izates 12, 13. 14. Monobazes 15, 1. 14. Adlabenum regimur 15, 1.
 adoptio Agrippae H 1, 15. Gal et Lucii Caesarum 1, 3. H 1, 15. Germanici 1, 3. Liviae 5, 1. Marcelli H 1, 15. Neronis 12, 25. Pisonis H 1, 14. Tiberii 1, 3. H 1, 12. nulla in gente Claudiorum usque ad Nerone 12, 25.
 adoptio lege curiata H 1, 15. nuncupata in castris, in senatu, pro rostris H 1, 17. simulata prohibetur 15, 19. adoptionis ara 1, 14.
 Adrana fl. 1, 56.
 Adria v. Hadria.
 Adrumetum Africae oppidum 11, 21. H 4, 50.
 adulatores 2, 38. 4, 9. 6, 32. 11, 25. adulterii poena 2, 50. apud Germanos G 19.
 advocatorum perfidia 11, 5.
 aediles 2, 85. libros vitiosos cremant 4, 35. luxum urbis coercent 3, 52. apud eos licentia stupri vulgatur 2, 85. potestas cohibita 13, 28.
 aedilitas curulis 1, 3.
 Aedui a Romanis desciscunt 3, 40. Romanorum fratres senatorum ius adipiscuntur 11, 25. vincuntur a Sillio 3, 46. H 4, 57. iuvant Vitellianos H 1, 64. Vindicem H 1, 51. 4, 17. adherent Maricco H 2, 61. contermini Sequanis 3, 45.
 Aectes rex Colchorum 6, 34.
 Aegaeum mare 5, 10. 15, 71.
 Aegae civitas Ciliciae 13, 8.
 Aegaeatae pop. 2, 47.
 Aegienalis civitas 4, 13.
 Aegyptia sacra 2, 85. Aegyptiae litterae 2, 60. 11, 14.
 Aegyptii superstitiosi H 4, 81. anima-

- Ha venerantur H 5, 5. corpora con-
 dunt ib. antistes H 4, 83.
Aegyptus ab Augusto seponitur 2, 59,
 ab equitibus Romanis regitur H 1,
 11. claustra annonae H 3, 8. duae
 in ea Romanae legiones 4, 5. H 2, 6.
Aelia Paetina 12, 1.
Aelianus Plautius v. **Plautius**.
Aelius Gallus 5, 8.
Aelius Gracilis Belgicae legatus 13, 53.
Aelius Lamia 4, 13. cenatorio funere de-
 coratur 6, 27.
Aelius Sclanus praetorii praefectus 1,
 24. cum Druso in Pannoniam mitti-
 tur ib. Tiberium in Agrippinam ac-
 cendit 1, 69. socer filio Claudii de-
 stinatur 3, 29. a Tiberio laudatur 3,
 72. Liviae adulter 4, 3. Liviae matri-
 monium petit 4, 39. Agrippinam ac-
 cusat 4, 17. 54. Agrippinae et Ne-
 ronem insidias necit 4, 67. Drusum
 veneno necat 4, 8. effigies ei a se-
 natu decernitur 3, 72. 4, 74. origo
 ac mores 4, 1. Tiberio vitam rusti-
 cam suadet 4, 41. 57. periculo Ti-
 berii se opponit 4, 59. erga sena-
 tores arrogans 4, 74. filii eius ne-
 cantur 5, 9. bona publicantur 6, 2.
 amici puniuntur 5, 6—8. 6, 3. 7.
 19. 30. 13, 45.
Aemilia Lepida v. **Lepida**.
Aemilia Musa locuples 2, 48.
Aemilia monumenta 3, 72.
Aemiliana praedia 15, 40.
Aemilius genus bonorum civium fecun-
 dum 6, 27.
Aemilius Lepidus 2, 43.
Aemilius Longinus H 4, 59. 62.
Aemilius Mamercus 11, 22.
Aemilius Pacensis H 1, 20. Inter du-
 ces Othonis eligitur H 1, 87. a mi-
 litibus custoditur H 2, 12. in Capi-
 tolio pugnans occiditur H 3, 73.
 L. **Aemilius Paulus** 12, 38.
Aemilius primipilaris 2, 11.
Aeneas 4, 9. 12, 58.
Aenus fluvius H 3, 5.
aequinoctii sidus 1, 70.
Aequus v. **Considius**.
aerarii cura varie habita 3, 23. 13, 29.
aerarii praetores 1, 75. H 4, 9.
aerarium militare 1, 78. 6, 3.
Aerias conditor templi Veneris in Cypro
 3, 62. H 2, 3.
Aeschines O 15, 25.
Aesculapius deus H 4, 84. eius asy-
 lum apud Pergamum 3, 63. delubrum
 apud Coos 4, 14. thesaurus apud Cy-
 renenses 14, 18. posteri 12, 61.
Aesernius 11, 7.
Aesernius Marcellus 3, 11.
Aestii Germaniae pop. G 45.
Aethiopes H 5, 2.
Aethiopia 2, 60.
Afer Domitius v. Domitius.
LAfinius consul 14, 38.
Africanus Pompeianus 4, 34.
Africanus Burrus v. Burrus.
**Africanus Quintianus in Neronem coniu-
 rat** 15, 49. 56. occiditur 15, 70.
Africa 2, 52. 3, 32. H 1, 11. 3, 48.
 eius iura nova H 1, 78. duabus le-
 gionibus tenebatur 4, 5. praeses eius
 quaestor 11, 21. eius procuratores 4, 50.
Africanus orator O 15.
Africum mare 1, 53. A. ventus 15, 46.
Agamemno O 9.
Agerius Agrippinae libertus 14, 6.
agger Drusi coecendo Rheno fabrica-
 tus 13, 53. H 5, 19. aggeres stercis
 expugnandis urbis H 3, 20.
agrariae leges 4, 32.
Agrestis v. **Iulius**.
Agricola Taciti socer A 3. ardor eius
 in studiis A 4. prima militia in Bri-
 tannia A 5. quaestor in Asia A 6.
 legioni in Britannia praepositus A 7.
 inter patricios adscitus A 9. Aequi-
 taniae praepositus ib. consul ib. Bri-
 tanniae praepositus ib. Monam insu-
 lam capit A 18. acerbus in conviciis
 A 22. Caledoniam penetrat A 29. vi-
 ctoriam de Britannis consequitur A
 37. Romam revertitur A 40. Domi-
 tiano suspectus A 39. moritur A 43.
 elogium A 44.
Agrippa Asinius v. Asinius.
Agrippa Fontelus v. Fontelus.
Agrippa Haterius tribunus pl. 1, 77.
 praetor 2, 51. consul designatus 3
 49. consul 3, 52. illustribus viris
 perniciem meditat 6, 4.
Agrippa Iulius 15, 71.
Agrippa Menenius O 17, 21.
Agrippa Postumus in Planasiam electus
 1, 3. atrox ingenio 1, 4. ab Au-
 gusto visitur 1, 5. a Tiberio occidi-
 tur 1, 6. 53. 3, 30.
Agrippa Postumus falsus 2, 39. 40.
Agrippa Vibulenus 6, 40.
Agrippa rex Iudaeorum 12, 23. eius
 dem nomine rex contra Parthos co-
 pias ducere iubetur 13, 7. Roma a
 Flavianis excitur H 2, 81. Tito auxi-
 lium ducit contra Iudaeos H 5, 1.
MAgrippa gener Augusti 1, 3. 4, 40
 H 1, 15. tribuniciae potestatis socius
 3, 56. Tiberii aemulus 6, 51. Myti-

- lenis secretum agit 14, 53. bellorum et victoriarum Augusti socius 1, 3, 14, 53. Ubios in fidem recipit 12, 27. Agrippae monumenta 15, 39. stagnum 15, 37. liberorum fortuna 3, 19. filia v. Vipsania, nepos 3, 75. Iulia uxor adultera 1, 53.
- Agrippina Germanici uxor, neptis Augusti 1, 33, 2, 71. nurus Tiberii 1, 42. Rheni pontem solvi prohibet 1, 69. legionibus grates agit ib. fama et fecunditas 2, 43. pudicitia impenetrabilis 4, 12. Iuliam parit 2, 54. cineres Germanici Romae reportat 2, 75, 3, 1. queritur cum Tiberio 4, 52. maritum sibi poscit 4, 53. simulandi nescia 4, 54. a Tiberio apud senatum accusatur 5, 3. effigies eius a populo geritur 5, 4. in exilium pulsa 14, 63. moritur 6, 25.
- Agrippina Germanici filia, Tiberii neptis 4, 53 vitae suae commentarios scripsit ib. CnDomitio nubit 3, 75. in eam Messalinae odium 11, 12. Claudii coniugium captat 12, 3. ei nubit 12, 7. Lolliam ad mortem adigit 12, 22. stuprum cum Pallante 12, 25, 65, 14, 2. Augustae cognomentum adipiscitur 12, 26. coloniam Agrippinam deducti iubet 12, 27. signis Romanis praesidet 12, 37. Capitolium carpento ingreditur 12, 42. chlamyde aurata navali proelio praesidet 12, 56. Narcisso infensa 12, 57. Claudium veneno necat 12, 67. senatum interesse cupit 13, 5. potentia infracta 13, 12. accusationi respondet 13, 21. Neronem filium illicit ad incestum 14, 2. ex dolosa navi evadit 14, 5. iussu Neronis occiditur 14, 8.
- Agrippinensis colonia H 1, 56. 57. 4, 20. 25. 28. 55. 56. 63. originis Germanicae H 4, 28. G 28. auxilium a Ceriale petit H 4, 79. cf. Ubiorum ara.
- Agrippinus Paconius 16, 28. 29, 33.
- ala equitum 1, 49. 14, 26. Auriana H 3, 5. Batavorum H 4, 18. Britannica H 3, 41. Canninesas 4, 73. Moesicae et Pannonicae H 3, 2. Petriana H 1, 70. 4, 49. Picentina H 4, 62. Raeticae H 1, 68. Sebostiana H 3, 6. Siliiana H 1, 70. 2, 17. singularium H 4, 70. Tauriana H 1, 59. 64. Treverorum H 2, 14. 4, 55.
- alares Pannonii 15, 10. H 2, 94.
- Alba Iulii orti 11, 24.
- Albana villa Domitiani A 45. Albanorum regum imagines 4, 9. Albanum saxum 15, 43.
- Albani pop. 2, 68. 4, 5. 6, 33. 12, 45. 13, 41. H 1, 6. Thessalis orti 6, 33.
- Albigeunum Liguria oppidum H 2, 15.
- Albintimillum H 2, 13.
- Albinus Lucceius v. Lucceius.
- Albis fl. 1, 59. 2, 14. 19. 22. 41. 4, 44. G 41.
- albo senatorio eradere 4, 42.
- Albruna, mulier fatidica G 8.
- Albucilla amoribus famosa 6, 47. in carcerem ducitur 6, 48.
- Alci dii Germanorum G 43.
- Alesia 11, 28.
- Alexander rex 2, 73. 3, 63. 12, 13. O 16.
- Tib. Alexander eques Rom. 15, 28.
- Aegypti rector H 1, 11. in Vespasianum pronus H 2, 74. legiones sacramento eius adigit H 2, 79.
- Alexandria Aegypti 2, 59. H 1, 31. 5, 1. ibi Imperium Vespasiani coepit H 2, 79. horreum P. R. H 3, 48. Serapim accipit H 4, 81. 84.
- Alfenus Varus praef. castrorum H 2, 29. dux Vitellianorum Batavos ducit H 2, 43. praetorii praef. H 3, 36. Appenninum obsidet H 3, 55. ad Vitellium regreditur H 3, 61. infamis et ignavus H 4, 11.
- Alieni forum H 3, 6.
- Aliso castellum 2, 7.
- Taliedius Severus eques 12, 7.
- Alliaria Sempronii Gracchi uxor 1, 53.
- Alliensis clades H 2, 91.
- Allobroges H 1, 66.
- Alpes Cottiae s. Cottianae H 1, 61. 87. 4, 68. Graiae H 2, 66. Iuliae H 3, 8. maritimae 15, 32. H 2, 12. 3, 42. Pannonicae H 2, 98. 3, 1. Poeninae H 1, 61. 70. 87. 4, 68. Raeticae G 1.
- Alpina iuga H 2, 14.
- Alpinus Montanus Trevir H 3, 35. 4, 31 sq. ad Civilem transit H 5, 19.
- DAlpinus eius frater H 5, 19.
- Alpinus Iulius H 1, 68.
- Altinum oppidum H 3, 6.
- Altinus Iulius 15, 71.
- Amanus Suriae mons 2, 83.
- Amasis rex Aegypti 6, 28.
- Amathus 3, 6. Amathusia Venus ib.
- Amazones 3, 61. 4, 56.
- Ambivius Turpio O 20.
- Aminius Rebius v. Caninius.
- Amista fl. 1, 60. 63. 2, 8. 23.
- Amorgus insula 4, 13. 30.
- Amphictyones 4, 14.
- amphitheatrum Fidenae ruit 4, 62 sq. Placentiae conflatur H 2, 21. Nero-

- nis in Martio campo exstruitur 13, 31. Cremonense H 3, 32. struunt milites H 2, 67.
- Ampius v. Tampus.**
- Ampulvarii Germ.** pop. 13, 55, 56.
- Amunclanum mare** 4, 59.
- Amulius Serenus H** 1, 31.
- Anagnia opp.** H 3, 62.
- Ancharius Priscus Caesium Cordum accusat** 3, 38, 70.
- ancillus nondum conditorum religio H** 1, 89.
- ancillis Graeculis delegantur infantes Romani O** 29.
- Ancona** 3, 9.
- Ancus rex** 3, 26.
- Andecavi Galliae pop.** 3, 41.
- Anemuriensis civitas** 12, 55.
- Anglii Germaniae pop.** G 40.
- Angrivarii Germ.** pop. 2, 8, 19, 22, 24, G 33, de illis triumphatur 2, 41.
- angulis ex muliere nata** 14, 12, visa in cubiculo Neronis 11, 11.
- Anicetus Neronis libertus** 14, 3, exitium Agrippinae struit 14, 3, 7, 8, postea Octaviae insidiatur 14, 62, in Sardiniam pellitur ib.
- Anicetus Polemonis libertus H** 3, 47, exitium H 3, 48.
- Aniclus Cerialis consul** 15, 74, occiditur 16, 17.
- Annaeus Lucanus v. Lucanus.**
- Annaeus Mela Lucani pater occiditur** 16, 17.
- L. Annaeus Seneca ab exilio revocatur** 12, 8, praetor fit ib. Neronis praetor 13, 2, eius potentia morte Burri infringitur 14, 52, oratio ad Neronem 14, 53, accusatur 14, 65, 15, 56, secessum orat 15, 45, occiditur 15, 60, imperio dignus habitus 15, 65, divitiae 13, 42.
- Annaeus Serenus** 13, 13.
- Annaeus Statius** 15, 64.
- annalium munus** 3, 65, 4, 23, 13, 31, compositio O 22, Graecorum 2, 88.
- Annia Rufilla** 3, 36.
- Annibal in Italiam ingruens H** 3, 34, oris eius dehonestamentum H 4, 13.
- Annius Bassus H** 3, 50.
- Annius Faustus H** 2, 10.
- Annius Gallus dux Othonis H** 1, 87, 2, 23, ad occupandas Padi ripas praemittitur H 2, 11, Placentiae auxilium ducti H 2, 23, moram Othoni suadet H 2, 33, milites Othonianos placat H 2, 44, a Vespasiano in Germaniam mittitur H 4, 68, 5, 19.
- Annius Pollio malestatis postulatur** 6, 9.
- Annius Pollio in Neronem coniurat** 15, 56, in exilium pellitur 15, 71, Servilliae maritus 16 30.
- Annius Vinicianus** 15, 28.
- annonae claustra H** 3, 8, subsidia H 3, 48, praefectura I, 7, 13, 22, H 4, 68, cura praecipua principum 3, 54, 4, 6, saevitia 2, 87.
- annus verus, magnus O** 16, septimus Iudaeorum H 5, 4, anni divisio apud Germanos G 26.
- Anteus** 2, 6.
- P. Antelus Suriae praeficitur** 13, 22, veneno extinguitur 16, 14.
- Antenor** 16, 21.
- Anthemusias urbs** 6, 41.
- Antias ager** 14, 3.
- Antigonus rex** 4, 43.
- Antiochensium plebs** 2, 69, forum 2, 73, theatrum H 2, 80.
- Antiochia urbs H** 2, 79, Germanicus in ea crematur 2, 83.
- Antiochus Cilicum rex** 12, 55, 13, 1, 37, H 5, 1, regum inservientium ditissimus H 2, 81, Armeniae partem nactus 14, 26, Vespasianum iuvat H 5, 1.
- Antiochus Commagenorum rex** 2, 42.
- Antiochus Epiphanes Suriae rex H** 5, 8.
- Antiochus Magnus, Suriae rex** 2, 63, 3, 62, 12, 62.
- Antipollis Galliae Narbonensis municipium H** 2, 15.
- antiquarii O** 21, 42.
- antistes caerimoniarum H** 4, 83.
- Antistia Plauti uxor** 14, 22.
- Antistius Labeo** 3, 75.
- Antistius Sosianus trib. pl.** 13, 28, praetor 14, 48, ob probrosa carmina exilio multatur 14, 48 sq. 16, 21.
- P. Antistius accusat** 16, 14, ab exilio ob id revocatur ib. in exilium repellitur H 4, 44.
- C. Antistius consul** 4, 1, allus 12, 25.
- L. Antistius Vetus consul** 13, 11, exercitum praestat in Germania 13, 53, Plautum generum ad res novas hortatur 14, 58, Asiae proconsul 16, 10, moritur 16, 10 sq.
- Antistius Vetus e primoribus Macedoniae relegatur** 3, 38.
- Antium** 3, 71, 14, 4, 27, Antias ager 14, 3, Neronis patria 15, 23, et accessus 15, 39, ibi Fortuna equestris 3, 71.
- C. Antius ad census Galliarum missus** 2, 6.
- Antona v. Avona.**
- Antonia Claudii filia** 12, 2, 68. Cornelli

- Sullae uxor 13, 23. coniurationis in Neronem conscia 15, 53.
- Antonia minor LDomitii uxor 4, 44.
- Cn. Domitii et Domitiae Lepidae mater 12, 64.
- Antonia Germanici mater 3, 3. 18. et Claudii 11, 3. 13, 18.
- Antonia turris Hierosolymis H 5, 11.
- Antoninus Arrius H 1, 77.
- Antoninus Haterius 13, 34.
- Antonius Felix Pallantis frater, Iudaeae procurator 12, 54. saevitia ac libido H 5, 9. Drusillam uxorem ducit ib.
- Antonius Flammas H 4, 45.
- Antonius Iulus 1, 10. 3, 18. Interfectus ob adulterium Iuliae 4, 44.
- Antonius Naso tribunus praetorianorum H 1, 20.
- Antonius Natalis in Neronem coniurat 15, 50. 54. 55. ob festinatum indicium impunitus 15, 56, 71.
- Antonius Novellus Othonis dux H 1, 87. nullius auctoritatis in milites H 2, 12.
- Antonius Primus falsi damnatus 14, 40. H 2, 86. in partes Flavianas transgressus H 2, 86. oratio pro bello festinando H 3, 2. Italiam invadit H 3, 6. et vastat H 3, 49. facundia et in vulgum auctoritas H 3, 10. 80. virtus in proeliis H 3, 17. avaritia ac superbia H 3, 28. 31. Cremonam expugnat H 3, 31. Mucianum insectatur H 3, 53. ab eo timetur H 4, 39. milites alloquitur H 3, 60. proditionis suspectus H 3, 78 4, 68. potentia in urbe H 4, 2. fracta Muciani adventu H 4, 11. consularia accipit H 4, 4. ad Vespasianum profiscitur H 4, 80. eius arrogantia H 3, 49. 4, 80.
- LAntonius, filius Iuli Antonii, moritur 4, 44.
- MAntonius triumvir 1, 2. 9, 10. 2, 53. Germanici avus 2, 43. 53. a Parthis exturbatur 2, 2. Artavasden interficit 2, 3. epistolae in Augustum 4, 34. Herodis amicus H 5, 11. impugatur a Cicerone O 37. eius neptis liberta nupta H 5, 9.
- Antonius Taurus tribunus praetorii H 1, 20.
- anulus ferreus G 31. anulum signatorium frangere 16, 19. anulo clausa utensilia 2, 2. anulis donati equites sunt H 1, 13. 2, 57. 4, 3.
- Aorsi Asiae populus 12, 15 sq. 19.
- Apamenses 12, 58.
- MAper orator O 2. 11, 27.
- Aphrodisienses 3, 62.
- Apicata Sciani uxor pellitur 4, 3. Sciani scelus in Drusum prodit 4, 11.
- Apicius dives ac prodigus 4, 1.
- Apidius Merula 4, 42.
- Apinius Tiro H 3, 57. 76.
- Apio Cyrenensium rex 14, 18.
- Apis Aegyptiorum deus H 5, 4.
- Apollinaris v. Claudius Apollinaris.
- Apollinis aedes H 1, 27. 3, 65. oraculum 3, 63.
- Apollo Clarius 2, 54. 12, 22. Pythius 12, 63. H 4, 83. patria Delus 3, 61. citharoedus 14, 14.
- Apollodorus rhetor O 19.
- Apollonidenses 2, 47.
- Aponianus v. Dillius Aponianus.
- MAponius Saturninus Moesiae rector H 1, 79. 5, 26. triumphali statua donatus H 1, 79. pessimum facinus audet H 2, 85. defectionem Vitellio nuntiat H 2, 96. celerare cum exercitu iubetur H 3, 5. cum legione VII adventit H 3, 9. periclitatur H 3, 11.
- appellationes ad senatum 14, 28.
- Appennini iuga H 3, 42. 50. 52. 55 sq
- Appia via 2, 30. H 4, 11.
- Appius Applanus senatu motus 2, 48.
- Appius Caecus O 18. 21.
- Appius Silanus 6, 9. 11, 29.
- Appuleia Varilla 2, 50.
- Sex. Appuleius 1, 7.
- Aprilis Neroneus dictus 15, 74. 16, 12.
- Apronia a viro in praeceps lacta 4, 22.
- Apronianus Vipatanus H 1, 76.
- LApronius eques Rom. 2, 32. 3, 64. inter Germanici duces 1, 56. triumphalia insignia obtinet 1, 72. sententia in Libonem 2, 32. Africae praefuit 3, 21. 4, 13. contra Tacfarinatem missus 3, 21. Plantium Silvanum generum accusat ob interceptam filiam 4, 22.
- Apronius Caesianus eius f. 1, 29. 3, 21. Germaniae inferioris propraetor 4, 73. 11, 19. socer Lentuli Gaetuli 6, 30.
- aprorum formae insigne superstitionis G 45.
- Apuli pop. 3, 2. Apula litora 4, 71.
- Apulia 16, 9.
- Aqua (Claudia) 11, 13. Marcia 14 22. Sinuessanae H 1, 72.
- aquila cum Varo amissa reperitur 1, 70. 2, 25.
- *aquilae propria legionum numina 2, 17. augurium laetum lb. H 1, 62. inter aquilas vectae militum pecuniae 1, 37. aquila in fastigio templi H 3, 71.

- Aquila Iulius 12, 15.
 Aquila Vedius H 2, 44. 3, 7.
 Aquileia H 2, 46. 55. 3, 6. 8.
 Aquilla adultera exilio punita 4, 42
 aquiliferi 1, 39. 48. H 1, 56. 4, 25.
 Aquilius primipilaris H 4, 15.
 Aquilius Regulus H 4, 42.
 Aquinas colonia H 1, 88. 2, 63.
 Aquinas Cornelius H 1, 7.
 Aquitania H 1, 76. A 9.
 ara adoptionis 1, 14. magna Herculis 12, 24. 15, 41. Umbiorum 1, 39.
 57. amicitiae et clementiae 4, 74.
 Consil 12, 24. Drusi 2, 7. Solis 6, 23. Veneris Paphiae H 2, 3. Ulixis G 3. ultionis 3, 18. ara in senatu 16, 31.
 arae barbarae 1, 61. decretae ob trib. pot. 3, 57. dicatae fluminibus 1, 79. statutae dis Manibus 3, 2.
 Arabes 6, 28. 44. Iudaeis inimici H 5, 1.
 Arar Galliae fl. 13, 53. H 2, 59.
 Araricus Vulcatus 15, 50.
 aratro designata oppida 12, 24.
 Aravis Pannoniae pop. G 28.
 Araxes Armeniae fl. 12, 51. Artaxata adluit 13, 39.
 arbor ruminalis 13, 58.
 Arcadiae reges 12, 53.
 Arcas Euander 11, 14. 15. 41.
 arcanum imperii 2, 36. 59. H 1, 4.
 Archelaus Cappad. rex 2, 42. 6, 41.
 Archias Licinius O 37.
 arcus dicitur ob signa Vari recepta 2, 41. ob res bene gestas 2, 64. 13, 41. 15, 18. in honorem Germanici 2, 83. ob trib. pot. Drusi 3, 57.
 ardentia pila 15, 7. signa 12, 64.
 Arduenna silva 3, 42.
 Arenacum H 5, 20.
 Aream iudicium 2, 56.
 argentum signatum 6, 17. Britannicum A 12. Germanis nullum G 5. Mattiacum 11, 20.
 Argilus dispensator Galbae H 1, 49.
 Argivi in Coe 12, 61.
 Argolicus Achaeus 6, 28.
 Aricia opp. H 4, 2. nemus Aricinum H 3, 36.
 aries Phrixii 6, 34. Hammonis H 5, 4.
 Aril Asiae pop. 11, 10.
 Ariminum H 3, 41. 42.
 Ariobarzanes Armeniae rex 2, 4.
 Ariovistus rex H 4, 73.
 Aristobulus min. Armeniae rex 13, 7. 14, 26.
 Aristicus Pergamenus 4, 55. 12, 62.
 arma Germanorum G 6. Sulonum sub custode G 44. Sarmatarum 6, 35.
 H 1, 79. armorum agger ex victoria H 2, 70. arma diversa legionariorum et auxiliarium 12, 35. H 1, 38.
 armamenta navium H 5, 23.
 Armenia 2, 56. 3, 48. Romanis infida 2, 3. ab Hiberis occupatur 6, 33. bellum cum Hiberis gerit 12, 44. a Parthis occupata 13, 6. suo arbitrio relicta 15, 17.
 Armenia minor 11, 9. 13, 7.
 Armenii inter Parthos et Romanos ambigunt 2, 3. 56. 13, 34. olim sub Aegyptiis 2, 60. adit Corbuloni 15, 12. reges accipiunt a Caesaribus 2, 3. quos non defendunt 2, 4. Artaxiam a Germanico accipiunt 2, 64. petuntur Vononi 2, 68. socii Tiridatis 6, 44. subiguntur a Mithridate 11, 9. vastantur a Corbulone 14, 23. H 3, 24. Armeniorum cultus, instituta 2, 56. perfidia 12, 46.
 Arminius Germanorum dux 1, 56. victus a Segeste 1, 58. Cheruscos cocitat 1, 60. contra Romanos pugnat 1, 63. castra eorum aggreditur 1, 68. cum Flavo fratre colloquitur 2, 9 sq. a Germanico funditur 2, 17. iterum cum Germanico pugnat 2, 21. favor apud populares 2, 44. manum cum Maroboduo conserit 2, 46. regnum affectans occiditur a suis 2, 88. uxor et filius 1, 57 sq.
 Arnus Etruriae fl. 1, 79.
 Arpus Chattorum princeps 2, 7.
 Arretinus Clemens H 4, 68.
 Arria Gallia CPTionis uxor 15, 59.
 Arria Thrasae uxor 16, 34. alla huius mater ib.
 Arrius Antonius H 1, 78.
 Arrius Varus praefectus cohortis 13, 9. infami gratia primum pilum adeptus H 3, 6. Antonio comes ad invadendam Italiam ib. Vitellianos fudit H 3, 16. 61. praefectus praetorii H 4, 2. apud Nuciaum incusetur H 3, 52. ab eo timetur H 4, 38. 68. praetoria insignia obtinet H 4, 4. annonae praefectus H 4, 68.
 Arruntii 11, 7.
 Arruntius Stella 13, 22.
 LArruntius 1, 8. 3, 11. Tiberio suspectus 1, 13. 6, 27. H 2, 66. coercedo Tiberi praepositur 1, 76. de eo negotio agit in senatu 1, 79. eius potentia 6, 5. sanctissimae artes 6, 7. 11, 6. accusatus se ipse necat 6, 47 sq. accusatores puniti 6, 7.
 Arsaces rex Armeniae 6, 31. interficitur 6, 33.

- Arsaces Parthus** H 5, 8. **Arsacis gens** 12, 14. **regnum** G 37.
Arsacidae 2, 1 sqq. 6, 34. 11, 10. H 1, 40. **eorum fastigium** 15, 1. **favor** 14, 26.
Arsamosata Armeniae castellum 15, 10.
Arsanias Armeniae fl. 15, 15.
Artabanus rex Parthorum 2, 3. 4. **legatos ad Germanicum mittit** 2, 58. **superbus erga Romanos, saevus in suos** 6, 31. **subsidium in Armeniam mittit** 6, 33. **regno a suis cicitur** 6, 36. **revocatur** 6, 43. **Seleuciam subigit** 6, 42.
Artabanus, eius filius, a Gotarze fratre necatus 11, 8.
Artavasdes Armeniae rex 2, 3. **alius eius nominis** 2, 4.
Artaxata Armeniae caput 2, 56. 13, 39. **ab Hiberis occupantur** 6, 33. **lugum Parthorum accipiunt** 12, 50. **a Romanis capta et incensa** 13, 41. 14, 23.
Artaxias Armeniae rex 2, 3. **alius Zeno a suis coram Germanico consalutatus** 2, 56. **obit** 6, 31.
Artemita Parthicum opp. 6, 41.
artes civiles A 39. **Graecae** 15, 41. **iudicrae** 14, 16. O 10. **militares** 12, 12. **Romanae** 6, 11. **seniles** 3, 8. **theatrales** 14, 21. **artium corruptarum causae** O 28.
Arteria Flaccilla 15, 71.
Arverni pop. Galliae H 4, 17.
Arulenus Rusticus trib. pl. 16, 26. **praetor** H 3, 80. **ob Thraseam laudatum damnatus** A 2.
Aruselus accusator 6, 7.
LAruseius 6, 40.
arx Capitolii 11, 23. H 3, 69. 71, 78.
Asciburgium Germaniae opp. in Rheno ripa H 4, 33. G 3.
Asclepiodotus v. Cassius.
Asconius Labeo 13, 10.
Asiae urbes templum Tiberio statuunt 4, 15. 37. 55. **Asia amoena** 3, 7. **proconsoles** 2, 47. 3, 32. 13, 43. H 3, 46. A 6. **Asiae urbes XII terrae motu collapsae** 2, 47. **ob id tributo levatae** 2, 47. 4, 13. **ab Europa divortium** 12, 63. **parata peccantibus** A 6. **servituti** H 4, 17.
Asiaticus dux Galliarum H 2, 94. **ad supplicium postulatur ib.**
Asiaticus Iulius O 14.
Asiaticus Vitellii libertus H 2, 57. 96. **servilli supplicio affectus** H 4, 11.
Asiaticus Valerius v. Valerius.
Asinius Agrippa consul 4, 34. **moritur** 4, 61.
Asinius Gallus 1, 8. **libertas erga Tiberium** 1, 12. **in senatu sententiae** 1, 76 sq. 2, 32. 33. 35. 4, 20. 30. 71. **de eo Augusti iudicium** 1, 13. **tribunum pl. increpat** 1, 77. **patronus a Pisone petitur** 3, 11. **Tiberium adulando offendit** 4, 71. **Agrippinae adulter** 6, 25. **moritur** 6, 23.
MAsinius Marcellus 14, 40. **consul** 12, 64.
Asinius Pollio 1, 12. 11, 6. O 17. 21. 25. **scripta** 4, 34. O 38.
Asinius Pollio aiae praefectus H 2, 59.
Asinius Saloninus obit 3, 75.
CAsinus consul 4, 1.
asini effigies Iudaeis coli credita H 5, 4. **asini agrestes Moysen ducunt ad aquarum venas** H 5, 3.
Asitius (?) O 21.
Asper Sulpicius v. Sulpicius.
LAsprenas Africae proconsul 1, 53. **percunctatio in senatu** 3, 18.
Asprenas Calpurnius H 2, 9.
Assyrii H 5, 2. 8. **Assyria** 12, 13. **asyla apud Graecas civitates** 3, 60 sqq. 4, 14. **asylum Romae** H 3, 71.
M. Ateius praetorius 2, 47.
Atelus Capito coercendo Tiberi imponitur 1, 76. 79. **Tiberi in senatu adulator** 3, 70. **moritur** 3, 75.
Ateate opp. H 3, 6.
Athenienses Mithridatis Antonique socii 2, 56. **honores in Germanicum** 2, 53. **in victos animus** 11, 24. **veneno extingunt damnatos** 15, 64. **leges a Solone scriptae** 3, 26. **oratores** O 25. 40. **Philippus is metuentus** 2, 63.
Atia 3, 68; **Augusti mater** O 28.
Atidius Geminus 4, 43.
Atilla Lucani mater v. Acilia.
AAtilius bello Punico primo aedem Spei vovet 2, 49.
Atillius libertinus, auctor magnae cladis 4, 62 sq.
Atillius Rufus Surae praeses A 40
Atillius Vergilio H 1, 44,
Atillius Verus H 3, 22.
Atimetus Domitiae libertus et concubinus 13, 19. 21. **supplicio afficitur** 13, 22.
Atria opp. H 3, 12.
atrium Libertatis H 1, 31.
Attianus v. Nonius,
Attici oratores O 25.
AAtticus praef. cohortis A 37.
Atticus v. Curtius, Iulius, Pomponius, Quintus, Vestinus.
Attius centurio 6, 24.

- Attius poeta v. Acclius.**
Attus Clausus 4, 9. 11, 24. 12, 26.
Atys rex 4, 55.
auditoria iudicialia O 39. recitationum
 O 9. scholasticorum ib.
Aventicum Helvetiorum caput H 1, 68.
Aventinus 6, 45. H 3, 70. 86.
Avernus lacus 15, 42.
Auffidicus Rufus 1, 20.
Auffidius Bassus O 23.
augurale 2, 13. 15, 30.
auguratus 1, 62. H 1, 77. **augures**
 3, 64.
Augurinus v. Iulius.
augurium salutis 12, 23. laetum 2, 17.
 H 1, 62. **augurilis patrum sacra silva**
 G 39.
Augusta v. Livia.
Augustae nomen datum 1, 8. 12, 26.
 15, 23. H 2, 89.
Augusta Taurinorum H 2, 66.
Augustales ludi 1, 15. 54.
Augustales sodales 1, 54. 2, 83. 3,
 64. H 2, 95.
Augustiani equites a Nerone conscripti
 14, 15.
Augustodunum Aeduorum caput 3, 43.
 45 sq.
Augustus 1, 1. **educatus ab Atia matre**
 O 28. in locum Hirtili se consulem
 sufficit O 17. annos natus XIX civi-
 lia bella sustinet 13, 6. bellum cum
 Antonio 11, 7. H 3, 66. **aspectu**
exterret legiones Actiacas 1, 42. **Ne-**
roni uxorem aufert 1, 10. **imperium**
invasit 1, 2. **quod nomine principis**
constituit 1, 9. **rem publicam legi-**
bis ornat 3, 28. **reperit vocabulum**
summi fastigii, tribuniciam potesta-
tem 3, 56. **quaedam ex antiquitate**
flectit ad praesentem usum 4, 16. **legem**
maiestatis novat 1, 72. **patricios**
creat 11, 25. **pomerium urbis auget**
 12, 23. **Aegypto equites Ro. impo-**
nit H 1, 11. **lia plenam potestatem**
tradit 12, 60. **saepius in Orientem**
et Occidentem comitatus Livia
 3, 34. **item senex crebro in Germa-**
nia 1, 46. **inde irritus discedit** 1,
 59. **in collocanda filia de equitibus**
Romanis consultat 4, 39. **filiam re-**
legat 1, 53. **Drusi corpori obviam**
it 3, 5. **nepotum excessum fert for-**
titer 3, 6. **histrionibus indulget** 1,
 54. **spectaculum proelii navalis edit**
 12, 57. **rationarium imperii perscri-**
bit 1, 11. **coercendos imperii ter-**
minus suadet ib. et A 13. **LVI an-**
nos imperat O 17. **divinos honores**
sperat 4, 38. **moritur Nolae** 1, 5
testamentum 1, 8. **mores et gesta**
 1, 9 sq. **effigies inter numina** 1, 11.
 2, 41. **inter Iovem et Martem**
memoratus 2, 22. **imago** 2, 37. **statua**
 1, 73. **templa** 4, 37. 55. 57. 6, 45.
cultores 1, 73. 4, 67. **asylum** 3,
 63. **eloquentia** 13, 3. **epistolae** O
 13. **iudicium de Asinio Gallo aliis-**
que 1, 13. **forum** 4, 25. **fortuna in**
rem publ. valida, domi improspera
 3, 24.
Aviola v. Acilius.
Aviones Germaniae pop. G 40.
avis invisitata specie H 2, 50. **aves**
dirae 12, 43. **aquillae Romanae aves**
 2, 17. **avium voces et volatus** G 10.
Avitus v. Dubius.
Avona (?) Britanniae fl. 12, 31.
aurariae in Hispania 6, 19.
Aurelia Caesaris mater O 28.
MAurelius Cotta consul 3, 2. 17. **alii**
eiusdem nominis 13, 34.
Aurelius Fulvus legatus legionis H
 1, 79.
Aurelius Plus senator 1, 75.
Aurelius Scaurus G 37.
Auriana ala H 3, 5.
aurigae Britannorum A 12.
Aurinia v. Albruna.
aurum Germanis nullum G 5.
Auspex Iulius H 4, 69.
auspices in nuptiis 11, 27. 15, 37.
auspicia apud Germanos G 10.
autumnus Germanis nullus G 26.
Auzea castellum Numidiae 4, 25.
Bactriani 12, 60. **campi** 11, 8.
Baduhennae lucus 4, 73.
Baebius Massa H 4, 50. A 45.
Bactasii superati H 4, 56. 66.
Baetica provincia H 1, 53. **civitates**
Maurorum dono accipit H 1, 78.
Baiae 11, 1. 13, 21. 14, 4. 15, 52.
Balanus lacus 14, 4.
Ti. Balbillus 13, 22.
Balbus v. Domitius, Laelius,
Balbus Hispanus Caesaris opibus potens
 11, 24. 12, 60.
Baleares insulae 13, 43.
ballista 12, 56. 15, 9. H 3, 23. 29.
 4, 23.
balnei fervidi vapore necari 14, 64. 15,
 64. 69. 16, 11.
balsamum nascitur in Iudaea H 5, 6.
 G 45.
barba ex voto H 4, 61. G 31.
Barbuis Proculus H 1, 25.
Bardanes v. Vardanes.

- barlitis Germanorum G 3.
 Barca Soranus 12, 53. a Nerone per-
 vertitur 16, 21. 23. mortis arbitrium
 ei permittitur 16, 33. falso testimo-
 nio circumventus H 4, 10. 40.
 Bargioras H 5, 12.
 Barium Apuliae municipium 16, 9.
 basilicae H 1, 40. Pauli refecta 3, 72.
 Basilides Sacerdos H 2, 78. alius e
 primoribus Aegypti H 4, 82.
 Bassus v. Annius, Caesellius, Lucilius
 Salelus.
 Bastarnae pop. 2, 65. G 46.
 Batavi Chattorum quondam pop. H 4,
 12. G 29. Gallis antiquitus infesti
 M 4, 73. gens ferox H 1, 59. tri-
 butorum expertes H 4, 12. 17. 5, 25.
 G 29. virtute praecipui G 29. nandi
 periti 2, 8. H 2, 17. a Civile in
 arma rapiuntur H 4, 21. contra Bri-
 tannos pugnant cum gloria A 36. H 4, 12.
 Batavodurum opp. H 5, 19 sq.
 Batavorum cohortes H 1, 59. 64. 2, 27.
 66. 69. 4, 12. 15. 19. A 36. insula
 2, 6. H 4, 18. 5, 23. motus H 4,
 13 sqq.
 Bathyllus histrio 1, 54.
 Bauili villa 14, 4.
 Bedriacensis pugna H 2, 39. 50. 52. 66.
 86. 3, 31. Bedriacenses campi H 2, 70.
 Bedriacum H 2, 23. 39. 44. 49. 3, 15.
 20. 27. 31.
 Belgae 3, 40. robor Gallorum H 4, 76.
 Romanorum amici 1, 43. auxilia Ver-
 ginii H 4, 17. Belgarum civitates 1,
 34. H 4, 37.
 Belgica 13, 53. Belgicae legatus H 1,
 59. procurator H 1, 12. 58.
 bellum Italicum 3, 27. Germanicum H
 4, 12. Perusinum 5, 1. Sabinum H
 3, 72. sociale 6, 12.
 Belus amnis H 5, 7.
 Beneventum 15, 34.
 Benignus v. Orfidius.
 Berenice regina H 2, 2. 81.
 Berytus H 2, 81.
 Bestia O 39.
 Betasii v. Baetasii.
 Betuus Chilo H 1, 37.
 Bibaculi carmina 4, 34.
 bibliothecae O 21. 37.
 QBibulus 3, 52.
 bigati pecuniae species G 5.
 Bingham Germaniae opp. H 4, 70.
 Bithynia 1, 74. eius procensui CPetro-
 nius 16, 18.
 Bithyni accusant Cadium Rufum 12, 22.
 Tarquitiu Priscum 14, 46. Bithynum
 mare 2, 60.
 bitumen ex Iordane egeritur H 5, 6.
 Blaesus v. Iunius, Pedius.
 Blaesi duo voluntaria morte preempti
 6, 40.
 Blandus v. Rubellius.
 Blitius Catullinus 15, 71.
 boarium forum 12, 24.
 Bocchoris rex Aegypti H 5, 3.
 Bodotria Britanniae aestuarium A 23. 25
 Boihaemum G 28.
 Boii Gallica gens G 28. 42. H 2, 61.
 Bofocalus Germanus 13, 55. 56.
 Bolanus v. Vettius.
 boletus 12, 67.
 Bonna Germaniae civitas H 4, 19. 70.
 77. castra ibi Romanorum H 4, 20.
 25. 62. 70. 77. 5, 22.
 Bononia H 2, 35. eius amphitheatrum
 ib. et 62. 67. colonia 12, 58.
 Boresti pop. in Britannia A 38.
 bos a Iudaeis immolatur H 5, 4. locu-
 tus H 1, 86. ab Aegyptiis colitur H
 5, 4. boum terga tributa Frisiorum
 4, 72.
 Bosporanum bellum 12, 15. 63.
 Bosporus 12, 15.
 Boudicca Icenorum regina 14, 31 sq.
 A 16. se ipsa veneno necat 14, 37.
 Bovillae opp. 2, 41. 15, 23. H 4, 2. 46.
 bracae tegmen barbarum H 2, 20.
 Breganticus v. Iulius.
 Brigantes Britanniae pop. 12, 32. H 3,
 45. A 31. domiti a Ceriale A 17.
 Brinno Canninefatium dux H 4, 15 sq.
 Britanni homines immolant 14, 30. se-
 xum non discernunt in imperiis 14,
 35. A 16. ingenia A 21. lingua G
 45. arma A 36.
 Britannia H 1, 19. metallifera A 12.
 perdomita et statim amissa H 1, 2.
 deficit 14, 30. eius proconsules A 14
 sqq. eius victoriae 14, 29. 32. clades
 14, 37. A 37. situs et mores A 10.
 Britannicae legiones H 1, 9. 60 sq. 2,
 32. 57. 65 sq. 97. 3, 22. virtus A
 23. 33.
 Britannicus Claudii et Messalinae filius
 11, 4. 11. 32. 12, 2. Domitio post-
 ponitur 12, 25. 41. veneno a Nerone
 tollitur 13, 16.
 Brixellum H 2, 33. 39. 51 sq.
 Brixiana porta H 3, 27.
 Bructeri 1, 51. 60. 13, 56. H 4, 21.
 61. 77. 5, 18. excisus G 33.
 Brundisium foedus 1, 10.
 Brundisium 2, 30. 3, 1. 7. 4, 27. H
 2, 83.
 Brutteditus Niger 3, 66.
 LBrutus libertatis auctor 1, 1. legem

- curiatam de quaestoribus repetit 11, 22. patricios minorum gentium instituit 11, 25.
- MB** Brutus 1, 2. laudatur 4, 34. summus orator O 25. contiones 4, 34. O 18. 21. effigies non praelata in funere sororis 3, 76.
- hucina convivium dimittebatur 15, 30.
- Burdo v. Iulius.
- Burli Germaniae pop. G 43.
- Burrus Afranius praetorii praefectus 12, 42. Neronis rector 13, 2. 6. et suspectus 13, 20. dignationem retinet ib. super Agrippinae caede consulitur 14, 7. adalstit ludis Iuvenalibus 14, 15. moritur 14, 51.
- Byzantium Thraciae urbs 2, 54. H 2, 83. 3, 47. situs 12, 63. tributo levatur 12, 64.
- C**adicia v. Caedicia.
- C**adius Rufus repetundarum damnatur 12, 22. in senatorium locum restituitur H 1, 77.
- C**admus literas Graecis attulit 11, 14.
- C**adra collis 6, 41.
- C**aecilianus senator 6, 7. cf. Domitius et Magius 3, 37.
- C**aecilius Cornutus 4, 28. Metellus G 37 Simplex H 2, 60. idem consul H 8, 68.
- C**aecina Allenus legatus legionis H 1, 52. habitus et mores H 1, 53. dux a Vitello deligitur H 1, 61. cum Helvetiis pugnat H 1, 67 sq. modeste per Italiam incedit H 2, 20. Placentiam oppugnat H 2, 20. frustra H 2, 22. favor apud milites H 2, 30. ambitio H 2, 56, 99. contra Vespasianum mittitur H 2, 99. perfidiam meditatur ib. Vicetiae genitus H 3, 8. ad Vespasianum desciscit H 3, 13. vincitur H 3, 14. eius edictum H 4, 31.
- A**Caecina Severus 1, 31. 3, 18. 33. Marsos caedit 1, 59. XL annis militavit 1, 64. Arminium vincit 1, 68. triumphalia insignia obtinet 1, 72. fabricandae classi praepositus 2, 6. sententiae eius in senatu 3, 18. 33.
- P**Caecina Largus 11, 33 sq.
- C**aecina Licinius H 2, 53.
- C**aecina Tuscus 13, 20. H 3, 38.
- C**aedicia Scaevini uxor 15, 71.
- c**aelebs vita 12, 1. caelibum poenae 3, 25.
- C**aeles Vibenna 4, 63.
- C**aelius mons Romae deustus 4 64.
- A**ugustus appellatus ib. a Caelo Vibenna nominatur 4, 65.
- C**. Caelius consul 2, 41.
- C**aelius Cursor eques Ro. 3, 27.
- C**aelius orator O 17 sq. 21. 25.
- C**aelius Pollio 12, 45.
- C**aelius Roscius H 1, 60.
- C**aelius Sabinus H 1, 77.
- C**aeppio Crispinus 1, 74. Servilius G 37.
- C**ae racates pop. H 4, 70.
- CC**esar dictator v. Iulius. Caesar Augustus v. Augustus. Caesar Tiberius v. Tiberius etc.
- CC**esar Augusti nepos 1, 3. 4, 1. ad res Orientis missus 2, 42. Armeniam obtinet 2, 4, 3, 48. Tiberii aemulus ib. et 6, 51. Liviam uxorem habuit 4, 40.
- CC**esar Caligula 1, 41. 69. Iuliam Augustam in funere laudat 5, 1. impudicitia 6, 9. 45. 15, 72. ingenium 6, 45. Claudiam Silaniam uxorem ducit 6, 20. et Lolliam 12, 22. a Selano dolo petitus 6, 3. de eo scriptum Paaseni dictum 6, 20. effigiem suam in templo Hierosol. poni iubet H 5, 9. Macrobi conscius in Tiverto necando 6, 50. conatus adversus Germanos irriti A 13. G 37. occultis insidiis oppressus a Cassio Charea 1, 32. H 3, 68.
- LC**esar Augusti nepos 1, 3. 53. Tiberii aemulus 6, 51. Lepidae sponsus 3, 23.
- C**aesarea caput Iudaeae H 2, 79.
- C**esaris nomen principatus H 2, 90. recusatum a Vitello H 2, 62. receptum ab eodem H 3, 58. consulatur Domitianus H 3, 86. familia Caesarum ad unum redacta 13, 17.
- C**esarum tumultus 3, 9.
- C**aesellius Bassus Poenus 16, 1. se ipse interficit 16, 3.
- C**aesennius v. Pactus.
- C**aesennius Maximus 15, 71.
- C**aesia silva 1, 50.
- C**aesianus Apronius 3, 21.
- C**aesius Cordus 3, 38. repetundarum damnatus 3, 70.
- C**aesius Nasica 12, 40.
- C**aesoninus Suillius 11, 36.
- CC**aetronius legatus legionis 1, 44.
- C**aetronius Pisanus H 4, 50.
- C**aius v. Gains.
- C**alabria 2, 1 sq. H 2, 83. a sorvis turbata 12, 65.
- C**alavins Sabinus 15, 7.
- C**aledonia A 10 sq. 25. 27. 31.

- Calendis Ianuariis sollempnia incipientis
 anni 4, 70. ius iurandum 16, 22.
 Calenus v. Iulius Calenus.
 Calca 6, 15. provincia quaestoria 4, 27.
 Calgacus Britannorum dux A 29 sqq.
 Caligula v. CCaesar Caligula.
 Callistus Claudii libertus 11, 29, 38.
 Lolliæ Paulinae fautor 12, 1.
 calones H 1, 49. H 2, 87. H 3, 33.
 Calpurnia illustris femina pervertitur 12,
 22. ab exilio revocatur 14, 12.
 Calpurnia Claudii imperatoris paelex
 11, 30.
 Calpurnia scita 15, 20. Calpurnium
 genus 3, 24, 15, 48.
 Calpurnianus Decius 11, 35.
 Calpurnius aquilifer 1, 39.
 Calpurnius Asprenas H 2, 9.
 Calpurnius Fabatus 16, 8.
 Calpurnius Galerianus occiditur H 4, 11
 Calpurnius Repentinus H 1, 56. occi-
 ditur H 1, 59.
 Calpurnius Salvianus 4, 36.
 LCalpurnius consul 4, 62.
 LCalpurnius Piso v. LPiso. CnCalpur-
 nius v. CnPiso.
 Calvia Crispinilla Neronis magistra li-
 bidinum H 1, 73.
 Calvina v. Iunia.
 CCalvisius Sabinus consul 4, 46, 6, 9.
 H 1, 48.
 Calvisius Silanae clientis 13, 19, 21.
 relegatur 13, 22. poena exsolvitur
 14, 12.
 Calusidius miles-1, 35, 43.
 Calvus orator O 17, 18. eius libri quot
 21, 25, 34.
 camaræ naves Ponticae H 3, 46.
 camell 15, 12.
 Camerinus Sulpicius 13, 52. Scribonia-
 nus H 2, 72.
 Camerium 11, 24.
 Camillus reciperator urbis 2, 52.
 Camillus Scribonianus v. Furius.
 Campani magistratus 3, 2.
 Campania 3, 31, 47, 4, 67, 13, 26.
 turbine ventorum vastata 16, 13.
 haustae et obrutae eius urbes H 1,
 2. Campaniae lacus H 1, 23. laus
 H 1, 2, 3, 60, 66. classis 15, 46.
 51. templa per C. a Tiberio dedicata
 4, 67.
 Campanus Tungrus H 4, 66.
 campus (Martis) 1, 15. in eo ampli-
 theatrum 13, 31. sepultura Augusti
 1, 8. Germanici 3, 4. Britannici
 13, 17.
 campi mirabiles ad mare mortuum H
 5, 7.
- Camulodunum colonia Brit. 12, 32.
 14, 31.
 Camurius miles, occisor Galbae H 1, 41.
 candidati numero liberorum praeferun-
 tur 2, 51. eorum ambitus 15, 20.
 consulatus 1, 81. praeturæ duode-
 cim 1, 14.
 Cangi v. Decangi.
 Caninius Gallus 6, 12.
 Caninius Rebillus unius diei consul H
 3, 37.
 Canninefas 11, 18. ala 4, 73. tumult-
 us H 4, 16.
 Canninefates pop. H 4, 18, 32, 56, 79.
 cohortes H 4, 19.
 Canopus navis rector et Aegypti opp.
 2, 80.
 cantus Batavorum in acie H 4, 18. Ger-
 manorum G 2 sq. Britannorum A 33.
 Thracum 4, 47.
 Capito v. Ateius, Cassutianus, Fontelius,
 Instellus, Lucillus, Valerius, Vergi-
 nius.
 Capitolii historia H 3, 72. a Tito Tatlo
 additum urbi 12, 24. incendium 6,
 12. H 1, 2, 3, 72. eius incendium
 malum omen H 4, 54. a Vespasiano
 restituitur H 4, 53. obsessa a Gallis 11, 28.
 Cappadocia olim sub Aegyptiis 2, 60.
 in provinciam redacta 2, 42, 56.
 nova iura accipit H 1, 78. situs 15,
 12. procurator 12, 49. cohortes in
 ea 13, 8.
 Cappadocum nobilitas 14, 26.
 Capreae insula 4, 67, 6, 2 sq. 10.
 Capua O 8. colonia 13, 31. Vitellio
 fida H 3, 57. ideo punita H 4, 3.
 templum ibi Iovis 4, 57, 67.
 Caracina H 4, 5.
 Caratacus Britannorum dux 12, 33. per-
 dolum capitur 12, 36. H 3, 45. Romam
 ducitur 12, 36. a Claudio veni-
 nam obtinet 12, 87.
 Carbo v. Papirius.
 Carenes Parthorum dux 12, 12 sqq.
 Carmanii 6, 36.
 Carmelus mons et deus H 2, 78.
 carmina Caesaris, Bruti, Ciceronis O
 21. Neronis 13, 3, 14, 16, 15, 49.
 probrosa in eum 14, 4, 16, 14.
 Lucani 15, 49, 70. Domitiani H 4,
 86. Germanorum G 2 sq. ad umbras
 eliciendas 2, 28.
 Carrinas Celer senator 13, 10. Secun-
 dus 15, 45.
 Carsidius Sacerdos 4, 13, 6, 48.
 Carsulae opp. H 3, 60.
 Carthago 16, 1 H 1, 76 portus H 4, 49.

- Cartimandua regina Brigantum 12, 36.
 H 3, 45. Venutil uxor 12, 40.
 Carus Metius accusator A 45.
 Casperius centurio 12, 45 sq. ad Vol-
 logesen mittitur 15, 5.
 Casperius Niger H 3, 73.
 Caspia via 6, 33. Caspiarum claustra
 H 1, 6.
 Cassia familia 6, 2. 12, 12. lex 11, 26.
 Cassii 6, 2.
 LCassius a Germanis victus G 37.
 Cassius Asclepiodotus Bithynus 16, 33.
 Cassius Chaerea 1, 32.
 CCassius Interfector Caesaris 1, 2. 10.
 2, 43. 4, 34 sq. H 2, 6. ultimus
 Romanorum 4, 34. effigies eius 16,
 7. uxor 3, 76.
 LCassius Longinus Tiberii progenes 6,
 15. 45.
 Cassius Longus H 3, 14.
 Cassius miles 15, 66.
 Cassius mimus s. histrio 1, 73.
 Cassius Severus 1, 72. procacia scripta
 ib. in exilio consenuit 4, 21. orator
 primus a ratione aetatis aureae disces-
 sit O 19, 26.
 CCassius Suriae rector 12, 11. iuris
 peritia insignis 12, 12. oratio contra
 servos 14, 43. severitas 13, 48.
 disciplina 15, 52. 13, 41. gravitas
 morum 16, 7. in exilium agitur 16,
 7. 9. 22.
 Castor et Pollux G 43.
 Castorum prope Cremonam H 2, 24.
 castra Vetera v. Vetera.
 catafractae Sarmatarum H 1, 79.
 catapultae 12, 56. 15, 9.
 Catilina O 37.
 Cato tragoedia O 2, 3.
 CCato O 34.
 MCato 4, 34. 16, 22.
 Cato censorius 3, 66. 4, 56. O 18.
 Catonius Iustus 1, 29.
 Catualda (Chathulda?) nobilis iuvenis
 2, 62 sq.
 Catullinus v. Blitius.
 Catulli carmina 4, 34.
 Catulus Lutatius Capitolium dedicavit
 H 3, 72.
 Catumerus Chathorum princeps, v. Actu-
 merus.
 Catus Decianus 14, 32. cf. Firmius.
 Caudina clades 15, 13.
 Cecrops 11, 14.
 Celenderis Ciliciae castellum 2, 80.
 Celer v. Carinas, Domitius, Egnatius,
 Propertius.
 Celer architectus 15, 42.
 PCeler eques Rom. 13, 1. accusatur 13, 33.
 cella Iunonis H 1, 86. nutricia O 26.
 Celsus eques Rom. conlurationis reus
 O, 14. trib. mil. 6, 9.
 Celsus Marius v. Marius, Iulius.
 Cencreus annis 3, 61.
 censorium funus 4, 15. 6, 27. 13, 2.
 H 4, 47. edictum 12, 4.
 census Galliarum 1, 31. 33. 2, 6. 14,
 46. senatus et equitum 2, 33.
 centeni apud Germanos G 6. 12.
 centesima rerum venalium 1, 78. 2, 42.
 centumviraes causae libera rep. et sub
 Caesaribus O 7. 38.
 centurionatus 1, 44.
 centuriones a militibus verberati 1, 32.
 vincti H 1, 56. Interfecti H 2, 60.
 classarii 14, 8. insignes 4, 73. primi
 ordinis 1, 29. primi pilli H 3. 22.
 eorum vices 1, 23. a legionibus de-
 lecti H 3, 49.
 Cepheus Aethiopum rex H 5, 2.
 Cercina insula 1, 53. 4, 13.
 Ceres dea 15, 44. 53. Cereris aedes
 2, 49. 15, 53. Ceriales circenses
 15, 53. 74. iudi Ceriales H 2, 55.
 Cerialis v. Anicius.
 Cerialis Petillus 14, 32. Inter duces
 Vespasiani adsumitur H 3, 59. Rom-
 mam cum equitibus praemissus H 3,
 78. in Germaniam missus H 4, 68.
 71. culpa in bello H 4, 75. 5, 22.
 castra hostium capit H 4, 78. Do-
 mitianum eludit H 4, 86. contra
 Civilem ducit exercitum H 5, 14.
 Germanos fundit H 5, 21. Batavo-
 rum insulam populatur H 5, 23. Bri-
 tanniae praeficitur A 8. Brigantes
 superavit A 17.
 certamen ob puerperium Poppaeae 15,
 23. certamina sacra 14, 21.
 Certus v. Quintus.
 Cervarius Proculus eques Rom. 15, 50.
 Fenium Rufum accusat 15, 66. im-
 punitus ob indicium 15, 71.
 CCestius senator 3, 36. 6, 7. consul
 6, 31. Syriae praeses 15, 25.
 Cestius Gallus Suriae legatus H 5, 10.
 Cestius Proculus 13, 30.
 Cestius Severus H 4, 73.
 Cethegus Labeo 4, 73. cf. Cornelius.
 Cetrius Severus H 1, 31.
 Cetronius v. Caetronius.
 Chaerea Cassius v. Cassius.
 Chalcedonii 12, 63.
 Chaldaei 2, 27. 12, 22. 52. 68. 14, 9.
 eorum ars 3, 22. 6, 20. 16, 14.
 Chamavi Germaniae pop. 13, 55. G
 33 sq.
 Charicles medicus 6, 50.

- Chariovalda dux Batavorum 2, 11.
 Chasuarli Germaniae pop. G 34.
 Chattl Germaniae pop. 1, 55. 2, 7.
 25. 41. 88. H 4, 37. Iatrocinia agi-
 tant 12, 27. ab Hermunduris victi
 13, 57. mores G 30. 31.
 Chauci Germaniae pop. 1, 38. Roma-
 nis auxiliabantur 1, 60. 2, 17. Ger-
 maniam Incursant 11, 18. Anpsi-
 varios pellunt 13, 55. Civili auxi-
 lium praestant H 4, 79. 5, 19. terra
 eorum 2, 24. situs et mores G 35.
 maiores 11, 19.
 Cherusci Germaniae pop. 1, 56. 13,
 56. habitus et militia 1, 64. G 36.
 ab Arminio concitantur 1, 59. a Ger-
 manico pulsati 2, 17. Internae discor-
 diae 2, 26. bellant contra Suebos
 2, 4. cum Chattis discordant 12,
 28. Inertes ac stulti vocantur G 36.
 regem Roma petunt 11, 16.
 chilitarchus 15, 51.
 Chobus fl. H 3, 48.
 Christus 15, 44. Christiani afflicti ib.
 Cibyrtica civitas 4, 13.
 MCicero Catonem laudat 4, 34. eius
 carmina O 21. locus ex eius Hor-
 tensio O 16. mors O 17. vitia O 18.
 Uiber Brutus O 30. orationem censura
 D 22. 25. praeceptores O 30. obtre-
 ctatores O 18.
 Cilicia 2, 58. 68. 80. 3, 48. 6, 31.
 13, 8.
 Cilices 2, 78. 16, 21. agrestes Ciliciae
 dicti 12, 55.
 Cilix Tamaris H 2, 3.
 Cilo Iunius 12, 21.
 Cimbrl Germaniae pop. H 4, 73. G 37.
 Cincia lex v. lex.
 cineres exulum in patriam reportati
 14, 12. Germanici 2, 75. 3, 2.
 Cingonius Varro 14, 45. consul de-
 signatus H 1, 6. occisus H 1, 37.
 Cinthil Africae pop. 2, 52.
 Cinna 1, 1. in urbe configit H 3, 83.
 apud Ianiculum H 3, 51.
 Cinyras H 2, 3. Cinyrades sacerdos ib.
 circense ludicrum 2, 83. 11, 11. 12,
 41. 15, 23. 44. 53. 74.
 circus 15, 74. maximus 2, 49. con-
 flagravit 6, 45. 15, 38.
 Cirtensium pagi 3, 74.
 Civica proconsul Asiae occiditur A 42.
 Civilis v. Iulius Civilis.
 civis servati decus 3, 21. 12, 31. 15, 12.
 civitas Romana donata praemium vir-
 tutis 3, 40. 13, 54. H 1, 8. 78. 3, 47.
 Clania fl. 1, 79.
 Claril Apollinis oraculum 2, 54. 12, 22.
 classes Romanae 4, 5. in Ponto H 2
 83. 3, 47.
 classarii 4, 27. 12, 56. 14, 4.
 classica legio H 1, 31. 36. 2, 67. alia
 H 3, 55.
 classici H 2, 11. 14. 17. 22. 67.
 Classicianus Iulius 14, 38.
 classicum canitur in supplicio civis
 2, 32.
 Classicus v. Iulius.
 clavarium donativi nomen H 3, 50.
 Claudia Pulchra 4, 52. 66. ob adul-
 terium damnatur 4, 52.
 Claudia Quinta 4, 61.
 Claudia Sacrata mulier Ubia H 5, 22.
 Claudia Silana C. Caesaris uxor 6, 20.
 obit 6, 45.
 Claudiae familiae superbia 1, 4. 16.
 domus finita H 1, 16.
 Claudiale flaminium 13, 2.
 Claudius Apollinaris H 3, 57. remigi-
 bus praerat H 3, 76. praefectus
 classis H 3, 77.
 Claudius Civilis v. Iulius Civilis.
 Claudius Cossus H 1, 69.
 Claudius Demianus 16, 10.
 Claudius Drusus 1, 3.
 Claudius Faventinus H 3, 57.
 Claudius Iulianus H 3, 57. gladiatorii-
 bus praerat H 3, 76. occiditur H
 3, 77.
 Claudius Labeo Batavus H 4, 18. e
 custodia perfugit H 4, 56. Civili
 resistit H 4, 66.
 Claudius Marcellus 1, 3.
 Claudius Pyrrhicus trierarchus H 2, 16.
 Claudius Sagitta praefectus alae H
 4, 49.
 Claudius Sanctus (Sancus?) H 4, 62.
 Claudius Senecio 13, 12. 15, 50.
 Claudius Severus Helvetiorum dux H
 1, 68.
 Claudius Timarchus Cretensis 15, 20.
 Claudius Victor H 4, 33.
 TIClaudius, qui deinde imperator 1, 58.
 3, 18. eius filio Seianus socer de-
 stinatur 3, 29. bonarum artium cu-
 piens 6, 46. imminutae mentis ib.
 hebes 11, 3. 13. 28. censoria munia
 usurpat 11, 13. fontes aquarum urbi
 infert ib. novas litterarum formas
 adificat 11, 13 sq. oratio pro Gallis
 11, 24. elegantia in dicendo 13, 3.
 lustrum condit 11, 25. vitae caelli-
 bis intolerans 12, 1. uxori devinctus
 11, 28. 12, 1. Messalinam uxorem
 necat 11, 38. Agrippinae conlun-
 gitur 12, 5. pomerium urbis auget
 12, 53. privignum filio antepedit

- 12, 25. 41. ius reddit 12, 43. navale proelium in lacu adornat 12, 56. Iudaeam equitibus aut libertis permittit H 5, 9. veneno necatur E2, 67. divus 12, 69. eius templum in Britannia 14, 31.
- Clausus v. Attus.
 clavus latus O 7.
 Clemens Arretinus H 4, 66.
 Clemens Iulius centurio 1, 23. 26.
 Clemens Postumi Agrippae servus 2, 39 sq.
 Clemens Salicenus 15, 73.
 Clemens Suedius H 1, 87. 2, 12.
 clementiae ara 4, 74.
 Cleonicus Senecae libertus 15, 45.
 Cleopatra paalex Claudii 11, 30.
 clientelae 3, 55. O 3. 36. 39.
 clipeus defunctis decernitur 2, 83.
 Clitaurus natio 6, 41, 12, 55.
 Clodius Macer H 1, 7. 73. 2, 97. in Africa interfectus H 1, 7. 11. 37. 4, 49.
 Clodius Quirinalis 13, 30.
 CClodius 11, 7. PClodius lb.
 Clota aestuarium A 23.
 Clotorius Priscus eques Ro. 8, 49—51.
 Cluvienus Quietus 15, 71.
 Cluviae (Cluvia) H 4, 5.
 Cluvius historicus 13, 20, 14, 2.
 Cluvius Rufus Hispaniae praeses H 1, 8. laudatur per edictum H 1, 76. Luceium Albinum timet H 2, 58. Vitellii comitatu adicitur H 2, 65. 8, 65. Hispania discedit H 4, 39. ab Helvidio laudatur H 4, 43.
 Cocceianus Salvius H 2, 46.
 Cocceius Nerva v. Nerva.
 Cocceius Proculus speculator H 1, 24.
 codicilli Pisonis 8, 16. Seiani 4, 39. Senecae 15, 64. Veientonis 14, 50.
 Coelaetae Thraciae pop. 3, 38.
 Coelius v. Caelius.
 Coenus Neronis libertus H 2, 54.
 Coeranus (Cornutus?) philosophus 14, 59.
 Coeus Latonae parens 12, 61.
 Cogidumnus Britanniae rex A 14.
 cohortes leves 1, 51. 2, 52. 3, 39. 4, 73. subsidiariae 1, 63. urbanae 4, 5. H 1, 20. 87. 3, 64. millenariae H 2, 93. praetoriae 1, 7. 4, 5. Usiporum A 28. auxillariae H 1, 59. 2, 89. togatae H 1, 38.
 Cois immunitas datur 12, 61. apud Coos Aesculapii delubrum 4, 14.
 Colchi pop. 6, 34.
 Collega consul A 44.
 Collina porta H 3, 82.
 coloniae ius et ratio deducendae 14. 0
- Colophon urbs 2, 54.
 comae rutillae Germanorum G 4. A 11. rutillatae H 4, 61.
 cometes sidus 14, 22. 15, 47.
 CCominius 4, 31.
 comites principum Germanorum G 13 sq.
 comitia consularia sub Tiberio 1, 81. sub Vitellio H 2, 91. e campo ad patres translata 1, 15. magistratum in quinquennium 2, 36. Imperii H 1, 14. ambitus O 37. quibus signis dirempta H 1, 18.
 comitialis morbus 13, 16.
 Commageni 2, 42. 56. 15, 12.
 commanipulares H 4, 46.
 commentarii senatus 15, 47. Agrippinae iunioris 4, 53. Claudii 13, 43. principales H 4, 47. rhetorum O 23, 26. de quaestione habita 6, 7.
 comperendinationes liberae fuerunt ante Caesares O 38.
 conciliabula 3, 40.
 Concordiae aedes H 3, 66. Concordiae dona decreta 2, 32.
 confarreandi mos 4, 16.
 congiarium plebi datum 2, 42. 3, 29. 12, 41. 13, 31. 14, 11. O 17.
 conjugales dei G 18.
 coniuges in proeliis 4, 51. 14, 34. H 4, 18. 74. 5, 17. A 32. G. 6. 7. 18
 coniugia cum filiabus fratrum 12, 6 sq.
 consobrinorum 12, 6.
 conjuratio in Galum 16, 17. in Neronem 15, 48 sqq.
 Consil ar 12, 24.
 Considius Aequus 3, 37.
 Considius Proculus 6, 16.
 consules ob mortem Drusi sede vulgari sedent 4, 8.
 consularia insignia 12, 21. 13, 10. 15, 7. 72. 16, 17. H 1, 79. 4, 4.
 consulatus coartati H 2, 71. a Vitellio dati abrogantur H 4, 47.
 contubernia ducum A 5. militum 1, 17. 41 sq. H 1, 54.
 convivium bucina dimissum. 15, 39. Germanorum qualia G 22.
 Corbulo Domitius 3, 31. dux Claudii 11, 18. contra Germanos missus ib. in disciplina severus 13, 35. fossam inter Rhenum et Mosam ducit 11, 20. in Armeniam a Nerone missus 13, 8. vires contra Parthos dividit 13, 37. Artaxata capit ac delet 13, 41. Tigranocertis potitur 14, 24. in Suriam abscedit 14, 24. subsidium Tigrani mittit 15, 3. Euphratis ripam inaequit 15, 9. Pacto laboranti fert auxilium 15 19. inter eum ac Volog-

- sem nuntii 15, 17. contra Parthos missus 15, 25. occiditur a Nerone H 2, 76.
- Corcyra insula 3, 1.
- Cordus v. Caesius, Cremutius, Iulius.
- Corinthus H 2, 1. Corinthiense litus 5, 10.
- Corma fl. 2, 14.
- Cornelia virgo Vestalis 4, 16.
- Cornelia Cossa virgo Vestalis 15, 22.
- Cornelia Gracchorum mater O 28.
- Cornelius Scauri accusator 6, 29 sq.
- CCornelius O 39.
- PCornelius consul H 3, 34.
- Cornelius Aquinus H 1, 7.
- Cornelius Balbus v. Balbus.
- Cornelius Cethegus consul 4, 17.
- Cornelius Cossus consul 4, 34. alius 14, 20.
- PCornelius Dolabella adulator nimius 3, 47. 69. proconsul Africae Tacfarinatem vincit 4, 23 sqq. triumphalia ei negantur 4, 26. Quintillum Varum accusat 4, 66. eius sententia de gladiatorum spectaculis 11, 22.
- Cornelius Dolabella eius filius sepositus H 1, 88. iussu Vitellii occisus H 2, 63.
- Cornelius Flaccus 13, 39.
- Cornelius Fuscus Pannoniae procurator H 2, 86. 3, 66. eius auctoritas H 3, 4. classis Ravennatis praefectus H 3, 12. Ariminum obsidet H 3, 42. praetoria insignia consequitur H 4, 4.
- Cornelius Laco praetorili praefectus H 1, 13. 19. ignavissimus H 1, 6. potentia apud Galbam H 1, 13. occiditur H 1, 46.
- Cornelius Lupus 13, 43.
- Cornelius Marcellus 16, 8. H 1, 37.
- Cornelius Martialis 15, 71.
- Cornelius Martialis primpilariis H 3, 70. 73.
- Cornelius Merula 3, 58.
- Serv. Cornelius Orfitus consul 12, 41. 16, 12. domus subversa H 4, 42.
- Cornelius Primus H 3, 74.
- Cornelius Scipio v. Scipio.
- Cornelius Sulla senatu movetur 2, 48.
- Cornelius Sulla consul 3, 31. 6, 15.
- Cornelius Sulla dictator v. Sulla.
- Cornelius Sulla Claudii gener 13, 23. consul 12, 52. secordi ingenio 13, 47. Massillam ablegatur ib. interficitur 14, 57.
- Cornelius Tacitus de suis annalibus 4, 32 sq. res Domitiani composuit 11, 11. H 1, 1. quindecimviralis sacerdos 11, 11. praetor ib. eius dignitatis progressus H 1, 1. Agricolae filiam uxorem duxit A 9.
- cornu tribunalis 1, 75.
- Gornutus Caecilius 4, 28.
- coronae aureae in conviviis 2, 57. 14, 24. civica 3, 21. 12, 31. 15, 12. 16, 15. sacundiae 16, 3. apiceae 11, 4. quercosae 2, 83. in modum tumuli congestae H 2, 55.
- corpora tincta Ariorum G 43. mortuorum odoribus differta 16, 6. clarorum virorum certis lignis a Germanis cremata G 27. damnatorum in Tiberim tracta 6, 19.
- Corsica insula H 2, 16.
- Corsicus v. Messalla.
- Corvus v. Valerius.
- Coruncanit 11, 24.
- Cosa Etruriae promunturium 2, 39.
- Cossus Claudius H 1, 69.
- Cossus Cornelius v. Cornelius.
- Cossorum familia 15, 22.
- Cossutianus Capito legis Cinciae repetitionem dissuadet 11, 6 sq. lege repetundarum damnatur 13, 33. 16, 21. senatorum ordinem recipit 14, 48. Antistium praetorem accusat ib. Tigellini gener 16, 17. Thraseam accusat 16, 28. ob id donatus 16, 33.
- Cotini Germ. populus G 43.
- LCotta a Scipione Africano accusatus 3, 66.
- Cotta v. Aurelius.
- Cotta Messalinus 2, 32. 12, 22. clavis maioribus animo diversus 4, 20. atrox sententia in Agrippinam ac Neronem 5, 3. accusatur 6, 5.
- Cottiae Alpes v. Alpes.
- Cotys Armeniae minoris rex 11, 9.
- Cotys Bospori rex 12, 15. 18.
- Cotys rex partis Thraciae 2, 64. a Rhescuporide occiditur 2, 66. 3, 38. eius liberi tutorem Roma accipiunt 2, 67. 3, 38. 4, 5. uxor 2, 67.
- covinnarii A 35 sq. cf. A 12.
- Cous insula 2, 75.
- Crassorum domus subversa H 4, 42.
- LCrassus orator O 18. 26. 34. censor rhetores Latinos ludum claudere iussit O 35.
- MCrassus (triumvir) oratione valet O 37. caesus a Parthis G 37. potentia 1, 1.
- MCrassus Pisonis Liciniani pater H 1, 14. consul 4, 62.
- Crassus eiusdem Pisonis frater H 1, 48. idem consul M. Licinius 15, 33.
- Crassus Scribonianus H 1, 47. 4, 39.

- Cremerensis ciades H 2, 91.
 Cremona urbs H 2, 17, 22, 23. spectaculum gladiatorum a Caecina ibi editum H 2, 67. Vitellii in eam adventus H 2, 70. Caecina partem equitum ad eam occupandam mittit H 2, 100. oppugnatur a Flaviano H 3, 27. Vitellianis partibus obstructa H 3, 30. dives H 3, 32. excinditur H 3, 33. quo tempore condita H 3, 34.
 Cremutius Cordus historicus 4, 34 sq.
 Crepereius Gallus 14, 5.
 Crescens Neronis libertus H 1, 76.
 Crescens Tarquittius 15, 11.
 Creta insula 4, 21. proconsules 3, 38. 15, 20. leges 3, 26. O 40. eloquentiam negligit O 40. Romam legatos mittit 3, 63. Iudaeorum patria H 5, 2.
 Criticus Sillanus 2, 4, 43.
 crinis propexus ex voto H 4, 61.
 Crispina Tivillii filia H 1, 47.
 Crispinilla v. Calvia.
 Crispinus Caepio 1, 74.
 Crispinus centurio H 1, 58.
 Crispinus v. Rufrius, Varius.
 cruppellarii 3, 43.
 Cruptorix 4, 73.
 Ctesiphon Parthorum regia 6, 42.
 Cugerni v. Gugerni.
 Cumae 16, 19. Cumana litora 15, 46.
 Cumanus v. Ventidius.
 cuneus iuniorum 2, 83.
 curiae veteres 12, 24.
 Curvatus Maternus v. Maternus.
 CCurio 11, 7. Curiones O 37.
 curru vehi in ludis vetitum 1, 15. procellari A 12.
 Curtillus Mancius 13, 56.
 TCurtius 4, 27.
 Curtius Atticus 4, 58. a Seiano opprimitur 6, 10.
 Curtius Iacus H 1, 41. 2, 55.
 Curtius Lupus quaestor 4, 27.
 Curtius Montanus 16, 28. famosi carminis reus 16, 29. patri conceditur 16, 33. in senatu sententia H 4, 40, 42.
 Curtius Rufus 11, 20 sq.
 Curtius Severus 12, 58.
 curulis sella 1, 75. 2, 83. 15, 29. H 2, 89.
 custodia senatorum in domibus magistratuum 6, 3. honorata H 3, 12. 4, 63.
 custos Iuppiter H 3, 74. legum 3, 28. 4, 30.
 Cusus fl. 2, 63.
 Cyclades Insulae 2, 55. 5, 19.
 Cyclopes interfecti 3, 61.
 Cyme 2, 47.
 Cynica secta 16, 34. H 4, 40.
 Cyprus insula H 2, 2. Cyprii ius asyli defendunt 3, 62.
 Cyrenenses Caesium Cordum accusant 3, 70. Pedium Blaesium 14, 18. Antonium Flammam H 4, 45.
 Cyrrus urbs Suriae 2, 57.
 Cyrus rex 3, 62. 6, 31.
 Cythnus insula 3, 69. H 2, 8.
 Cyziceni libertate privati 4, 36.
 Dacia H 3, 58. A 41.
 Daci H 1, 2. H 3, 46. H 4, 54. G 1.
 Dahae pop. 2, 3. 11, 8. 10.
 Dalmatae (sive Delmatae) 2, 53. in partibus Othonis H 1, 76. 2, 32. duabus legionibus tenebantur 4, 5. Vespasiani partibus accedunt H 2, 86. in classe Ravennate militant H 3, 12. classem suppleunt H 3, 50.
 Dalmaticum bellum 6, 37. mare 3, 9.
 damnati testamento et sepultura prohibiti 15, 62. 6, 29. bona eorum publicata ib. bona materna filiis redita 3, 25. 68. 13, 43. nomina fastis erasa 3, 17. praenomina mutata 3, 17. corpora in Tiberim tracta 6, 19.
 Dandarica 12, 16.
 Dandaridae 12, 15.
 Danuvius fl. 2, 63. 4, 5. 12, 30. H 3, 46. G 1.
 Darius rex 3, 63. Codomannus 12, 13.
 Davara-collis 6, 41.
 Decangi (?) Britanniae pop. 12, 32.
 decemviralis potestas 1, 1. decemviri 3, 27.
 Decimus v. Pacarius.
 Decius Sannus O 21.
 Decius 3, 20. Calpurnianus 11, 35.
 decumana porta 1, 66.
 decumatae cohortes 3, 21. legiones 14, 44. H 1, 51. decumari deditos H 1, 37.
 decumates agri G 29.
 decuriae 13, 27. equitum 3, 30. 14, 29.
 decurio equitum 13, 40. H 2, 29. decuriones H 1, 70.
 decursiones militum 2, 7. 55. 3, 33.
 Delotarus O 21.
 Delmatae v. Dalmatae.
 Delphi 2, 54.
 delubrum 4, 43. 70. 15, 40. H 5, 9.
 Aesculapii 4, 14. Iunonis ib. Vestae 15, 41. Fortunae delubra 3, 71.
 Delus 3, 61.

- Demaratus Corinthius** 11, 14.
Demetrius Cynicus 16, 34. inhoneste reum defendit H 4, 40.
Demianus v. Claudius.
Demonax praefectus 11, 9.
Demosthenes O 12, 15, 16, 25, 32, 37.
Densus Iulius 13, 10. **Sempronius H** 1, 43.
Denter Romulus 6, 11.
Dentheliatas ager 4, 43.
deus regnator omnium apud Semnones G 39. Iudaeorum H 5, 5. di Manes 3, 2. hospitales 15, 22. patrii 1, 59. ultores 4, 28. H 4, 57. praesides imperii H 4, 53. loci 12, 13. H 2, 70. Germanorum G 9. penetrales Germaniae G 2, 10. coniugales G 18. excedunt urbe H 5, 13. lacu abluuntur G 40. deorum honos quando principi habitus 15, 74. deorum simulacra H 2, 3, 78. G 9. de dis sententiae Taciti 6, 22, 14, 12, 16, 33 H 1, 3, 5, 3.
Dexter Subrius H 1, 31.
dextrae implicatae in foederibus 12, 47. concordiae insigne H 2, 8. hospitii H 1, 54.
diadema imagini Neronis subiectum 15, 29.
Dialibus non licet egredi Italia 3, 58. confarreatis parentibus geniti 4, 16.
Dialis flaminica 4, 16.
Diana Leucophryne 3, 62. Ephesia 3, 61. 4, 55. Persica 3, 62. Limnatis templum 4, 43. eius patria 3, 61. lucus 12, 8.
ADidius Gallus Britanniae legatus 12, 40, 14, 29. A 14. dux contra Mithridatem Bosporanum 12, 15.
Didius Scaeva H 3, 73.
Dido 16, 1.
Didymus libertus 6, 24.
dierum spatia apud Britannos A 12. trans Suiones G 45.
Dii natio Thracica 3, 38.
Dillius Aponianus H 3, 10 sq.
Dillius Vocula legatus H 4, 24 sq. in Gugernis exercitum ducit H 4, 26. Herennium Gallum a militibus victum exsolvit H 4, 27. Civills eum aggreditur H 4, 33. culpa in bello H 4, 34. militum iras servili habitu evadit H 4, 36. imperium recipit H 4, 37. Gallorum fraude decipitur H 4, 56. oratio H 4, 58. desertus a militibus H 4, 77. occiditur H 4, 59.
Dinis dux Thracum 4, 50.
Diodotus Stolcus O 30.
diplomata H 2, 54, 65.
Dis pater H 4, 84.
Divodurum opp. H 1, 63.
diurna actorum scriptura 3, 3. populi Ro. 16, 22.
Dolabella v. Cornelius.
Domitia Decidiana Agricolae uxor A 6.
Domitia Lepida Neronis amita 12, 64 sq. eius soror Agrippinae aemula 13, 19.
Domitianus Vespasiani filius H 3, 59. in Capitolium accitur H 3, 69. inde elabitur H 3, 74. Caesar consalutatur H 3, 86. 4, 2. praectura ei decernitur H 4, 3. eam suscipit H 4, 39. senatum ingreditur H 4, 40. adversa eius fama H 4, 51. indomitae libidines H 4, 2. 68. fidem Cerlalis tentat H 4, 86. licentia A 7. Tacitum provehit H 1, 1. ad bellum proficiscitur H 4, 85. Lugdunum venit H 4, 86. falsus e Germania triumphus A 39. anxius erga duces insignes ib. praiceps in iram A 42. multas nobilium caedes perperat A 45.
Domitius LCrassi collega in censura O 35.
CnDomitius Ahenobarbus Neronis pater, Agrippinae vir 4, 75. Tiberii progener 6, 45. Albucillae adulter 6, 47. consul 6, 1. incendium aestimat 6, 45. effigies ei a filio ponitur 13, 10.
LDomitius Neronis avus 1, 63. Antoniam ducit 4, 44. Albim transcendit ib. moritur ib.
LDomitius, Neronis abavus, aede Pharsalica caecidit 4, 44.
CnDomitius, Neronis proavus, civili bello maris potens 4, 44.
LDomitius Nero v. Nero.
Domitius Afer 4, 52. O 13. 15. primoribus oratorum additus 4, 52. Varum Quintilium accusat 4, 66. obit 14, 19.
Domitius Balbus 14, 40.
Domitius Caecilianus 16, 34.
Domitius Celer 2, 77. triremi in Suriam pergit 2, 78. Laodiceam appellit 2, 79.
Domitius Corbulo v. Corbulo.
Domitius Pollio 2, 86.
Domitius Sabinus H 1, 31.
Domitius Silus 15, 59.
Domitius Statius 15, 71.
Domitius tragoedia O 3.
dona dis vota 3, 71. dis decreta 6, 25, 15, 74. principi novo H 1, 70, 3, 61. militaria 1, 44. legionibus missa H 1, 54. apud Germanos G 15. templorum requiata A 6.

- Donatius Valens H 1, 56. occiditur H 1, 59.
 donativum 12, 41. 14, 11. H 1, 5. 18. 25. 37. 2, 82. 94. 3, 50. 4, 19. 36. 58.
 Donusa insula 4, 30.
 Doryphorus Neronis libertus 14, 65.
 dos 15, 37. apud Germanos a marito oblata G 18.
 Druidae 14, 30. H 4, 54.
 Drusiana foasa 2, 8.
 Drusilla Cleopatrae et Antonii neptis H 5, 9.
 Drusilla Germanici filia 6, 15.
 Drusus accusatus a Calvo O 21.
 Drusus Tiberii f. 1, 24. e Vipsania 3, 75. proavo Pomponio Attico 2, 43. in Pannoniam missus ib. prompto ad asperiora ingenio 1, 29. Romam redit 1, 30. consul 1, 55. edendis gladiatoribus praesidens sanguinegaudet 1, 76. concors Germanico 2, 43. in Illyricum missus 2, 44. 3, 7. Pisoni de Germanici morte respondet 3, 8. Germanos ad discordiam illicit 2, 62. Illyrico redit 3, 11. ovans urbem init 2, 64. 3, 19. urbe repetendis auspiciis egreditur 3, 19. consul iterum cum patre 3, 31. tribuniciae potestatis consors 3, 56. intendit Selano manus 4, 3. veneno a Selano necatur 4, 8.
 Drusus Claudius Augusti privignus, Tiberii frater, imperator appellatur 1, 3. Germanici pater 1, 33. 2, 8. Agrippinae socer 1, 41. magna apud Romanos memoria 1, 33. vulgi favor in eo haud prosper 2, 41. 82. tributum Frisii imponit 4, 72. Suebis regem dat 12, 29. Rhenum agere coercet 13, 53. H 5, 19. Oceanum tentat G 34. eius exsequiae 3, 6. Caesar vocatur 1, 25. 27. 55. 2, 67. 12, 29. castellum in Germania posuit 1, 56. ara ei sita 2, 7.
 Drusus Germanici f. 4, 4. togam virilem sumit ib. a Tiberio in senatum inductus 4, 8. dis a sacerdotibus commendatur 4, 17. praefectus urbis 4, 36. cum Selano in fratrem conspirat 4, 60. in carcere moritur inedia 6, 23. falsus apud Cyclades 5, 10.
 Drusus Libo v. Libo.
 Drusus Livius largitor 3, 27.
 Drusorum familia 1, 28. 4, 7. 11, 35. Drusi cognomen adeptum Scribonis 2, 32.
 Dubius Avitus Germaniae inf. legatus 13 54. 56.
- Ducentus Geminus consularis 15, 18. praefectus urbis sub Galba H 1, 14. ducentesimae vectigal 2, 42.
 Duilius Iani templum struxit 2, 49.
 Dulgubnii Germaniae pop. G 34.
 duodecim tabulae 6, 16.
 Dyrrachium H 2, 83.
- Ecbatana 15, 31.
 Edessa 12, 12.
 edictum ne praesides ludos ederent 13. 31. edicto monetur populus 1, 8. 3, 6. increpatur 5, 5.
 educatio liberorum apud Romanos O 28. apud Germanos G 20.
 effigies Caesaris in exercitu 12, 17. Germanici 2, 83. Agrippinae 5, 4. Neronis 13, 8. 15, 22. 29. Octaviae 14, 61. Poppaeae 14, 61. H 1, 78. Selani 4, 74. Tiberii 4, 64. 74. Vitellii H 3, 31. damnatorum demotae 11, 38. in Gemonias tractae 3, 14.
 Egnatia Maximilla 15, 71.
 Egnatii 1, 10.
 Egnatius Celer 16, 31. H 4, 10. 40.
 Eleazarus Iudaeorum dux H 5, 12.
 Elephantine insula 2, 61.
 Eleusis H 4, 83.
 Elisii Germaniae pop. G 43.
 Elymaei 6, 44.
 Emeritenses H 1, 78.
 Ennia Macronis uxor 6, 45.
 LEnnius eques Rom. 3, 70.
 M. Ennius castrorum praef. 1, 38.
 Epaphroditus Neronis libertus 15, 55.
 Ephesii 3, 61. 4, 55. 16, 23. O 15.
 Epicharis mulier coniuratos Neronis accendit 15, 51. mira constantia 15, 57.
 Epicurus O 31.
 Epidaphne 2, 83.
 Epiphanes rex H 2, 25.
 Eporedia H 1, 70.
 Epponina Sabini uxor H 4, 67.
 Eprius Marcellus uno die praetor 12, 4. repetundarum absolvitur 13, 33. acri eloquentia 16, 22. O 5. in Thraseam invehitur 16, 22. 28. quinquagies sestertio donatur 16, 33. sententia de sortiendis legatis H 4, 6. 8. Neronem contra multos incitat H 4, 7. ab Helvidio accusatur H 4, 6. 43. iurgium cum Licinio Caecina H 2, 53.
 epulum plebi datum H 1, 76.
 equester ordo 2, 83. H 4, 39. locus 3, 30. 6, 7. 14, 53.
 equestres Aegypti impositi 12, 60.
 equestris Fortunae templum 3, 71.

equites alarii 4, 73. 12, 27.
 equites Romani ludis prohibiti H 2,
 62. in luctu trabeati 3, 2. locus
 in circo 15, 23.
 equitum Ro. societates 4, 6. 13, 50.
 equorum praesagia apud Germ. G 10.
 equus bellator G 14. Euphrati immo-
 latur 6, 37. consularia insignia ge-
 stans 15, 7.
 Erato Armeniae regina 2, 4.
 Eriades fl. 11, 10.
 Erycus mons 4, 43.
 Erythrae 6, 12.
 Esquillina porta 3, 32. imae Esquillae
 15, 40.
 etesiarum flatus 6, 33. H 2, 93.
 Etrusci literas a quo didicerint 11, 14.
 Lydorum consanguinei 4, 55. primo-
 res haruspices 11, 15.
 Euander Arcas 11, 14. 15, 41.
 Euboea insula 2, 54. 5, 10.
 Eucerus Alexandrinus 11, 60.
 Eudemus medicus 4, 3. 11.
 Eudoses Germaniae pop. G 40.
 Eumolpidarum gens H 4, 83.
 Eunones Aorsorum princeps 12, 15.
 18. Mithridatem Claudio commendat
 12, 19.
 Euodius Claudii libertus 11, 37.
 Euphrates fl. 2, 58. 4, 5. 6, 31. 37, 19.
 11, 13. 7, 14. 25, 15. 8, 7. 9, 12. 17,
 16. 26. H 5, 9.
 Euripides O 12.
 evocati 2, 68. H 1, 41. 46, 2, 82.
 exauctoratio 1, 17. 36. H 1, 20.
 exaequiae publicae 3, 48. 16, 6.
 exta congruentia H 2, 4. tristia H 1,
 27. super caespitem reddita H 4, 53.
 exulibus ius libertorum restituitur H
 2, 92.
Fabatus Calpurnius 16, 8.
Fabianus Valerius 14, 40.
Fabii H 2, 95.
Fabius Fabullus legatus H 3, 14.
Fabius Iustus O 1.
Fabius Maximus I, 5. moritur ib.
Fabius Paulus consul 6, 28.
Fabius Priscus H 4, 79.
Fabius Romanus 16, 17.
Fabius Rusticus historicus 13, 20. 14,
 2. 15, 61. A 10.
Fabius Valens legatus H 1, 7. Vitellii
 instigator H 1, 52. cum imperato-
 rem consulat H 1, 57. dux ab eo
 deligitur H 1, 61. mores H 1, 66.
 3, 62. Othonianos per epistolas in-
 crepat H 1, 74. Gallis auxilia mit-
 tit H 2, 14. in Italiam cum exercitu

venit H 2, 27. vires cum Caecina
 lungit H 2, 30. pontem in Pado
 struit H 2, 34. cum Othonianis con-
 fligit H 2, 41. epistolae ad consu-
 les H 2, 55. ob lucra et quaestus
 infamis H 2, 56. a Vitellio pro con-
 tione laudatur H 2, 59. gladiatores
 Bononiae edit H 2, 71. munia im-
 perii obit H 2, 92. Romae gladia-
 tores edit H 2, 71. 95. dux contra
 Vespasianum delectus H 2, 99. se-
 gniter ad bellum incedit H 3, 46.
 a Flavianis capitur H 3, 43. Ur-
 bini interficitur H 3, 62. origo et
 vita ib.
Fabricii 2, 33.
Fabricius Velento 14, 50.
Fabullus v. Fabius.
 faenebre malum 6, 22 sq.
 faeneratores accusati 6, 17.
 faeneris duo partes 6, 17. faenus un-
 ciarium et semiunciarium 6, 16.
Faenius Rufus praefectus annonae 13,
 22. praetoril 14, 51. Agrippinae
 amicus 14, 57. in Neronem coniurat
 15, 50. 53. Senecam interfici patit-
 ur 15, 61. ab indicibus proditur 15,
 66. occiditur 15, 68. amici damnantur
 16, 12.
Falanus eques Rom. 1, 73.
 famosorum libellorum cognitio 1, 72.
 fanum Fortunae H 3, 50.
 faeces versal 3, 2. imperatoril 13, 9.
 fasti adulatione foedati H 4, 40. nomen
 fastis exemptum 3, 17 sq.
Faustinus Claudius H 3, 57.
Favonii 16, 22.
favonius ventus 4, 67.
Faustus Annus H 2, 10.
Faustus Sulla consul 12, 52.
Fecunditatis templum 15, 23.
Felix v. Antonius Felix.
Felix Sextilius H 3, 5. 4, 70.
 feminae belli duces apud Britannos 14,
 35. A 16. 31. ob lacrimas incusatae
 6, 10. illustres arena foedantur 15,
 32. lupanaria complent 15, 37. in
 honore apud Germanos G 8. poenae
 feminarum quae cum servis lungun-
 tur 12, 53. libido coercita 2, 85.
 honores moderandi 1, 14.
Fenni pop. G 46.
 fenus v. faenus.
 ferarum imagines apud Germanos pro
 signis H 4, 22. G 7. pellibus Germ.
 amicti G 17. tergis contacti Chri-
 stiani 15, 44. feris obiecti seditiosi
 H 2, 61.
ferentarius miles 15, 35.

- Ferentinum opp. 15, 53. municipium
 H 2, 50.
 feriae Latinae 4, 36, 6, 11.
 Feronia H 3, 76.
 Festus cohortis praef. opprimitur H
 2, 59. Marcius 15, 50. Valerius H
 2, 98.
 fetiales 3, 64.
 Fidena opp. 4, 62. Fidenae H 3, 79.
 Firmus Catus senator 2, 27, 30. re-
 legandus a Tiberio protegitur 4, 31.
 Firmus Plotius v. Plotius.
 Flaccilla Arteria 15, 71.
 Flaccus Cornelius 13, 39.
 Flaccus Hordeonius v. Hordeonius.
 Flaccus Pomponius 2, 32, 66, 6, 27.
 Flaccus Vesularius v. Vesularius.
 famen Dialis post Merulam diu nullus
 3, 58. Augusti 1, 10. Martialis,
 Quirinalis 3, 58.
 Flaminia via 3, 9, 13, 47. H 1, 86.
 2, 64, 3, 79, 82.
 faminica Dialis 4, 16.
 flaminium 4, 15. Claudiale 13, 2.
 Flamma Antonius H 4, 45.
 flammum 15, 37.
 Flavia domus H 2 101.
 Flavianus v. Julius, Tampus.
 Flavius Nepos tribunus 15, 71.
 Flavius v. Sabinus, Vespasianus.
 Flavius Scaevinus 15, 49. e domo
 eius conluratio in Neronem proditur
 15, 54. constanter se defendit 15,
 55. occiditur 15, 70.
 Flavius Arminii frater 2, 9, 11, 16.
 Flavius Gallorum dux H 2, 94.
 Flavius Subrius v. Subrius.
 Flevum Frislorum castellum 4, 72.
 Florae templum 2, 49.
 Florentini legatos Romam mittunt 1, 79.
 Florus v. Gessius, Iulius, Sulpicius.
 Fonteus Agrippa 2, 30, 86.
 Fonteus Agrippa Moesiae praepositus
 H 3, 46.
 Fonteus Capito Asiae proconsul absol-
 vitur 4, 36.
 Fonteus Capito consul 14, 1. in Ger-
 mania occiditur H 1, 7, 37, 58. causa
 caedis H 3, 62. Iulium Paulum Ba-
 tavum occidit H 4, 13. avaritia ac
 sordes H 1, 52.
 Formiae 15, 46. Formiani agri 16, 10.
 Foroiuliensis colonia 2, 63, 4, 5, H 2,
 14, 3, 43. A 4.
 Fortis Fortunae templum 2, 41.
 Fortunae templum 15, 53. H 3, 50.
 Fortunarum effigies 15, 23.
 Fortunatus libertus 16, 10.
 forum Alleni H 3, 6. boarium 12, 24.
 Iulium 2, 63, 4, 5. olitorium 2, 49.
 Romanum 12, 24.
 Fosi Germaniae pop. G 36.
 fossa Corbulonis 11, 29. Drusiana 2,
 8. inter Ararim et Mosellam 13,
 53. navigabilis 15, 42. 4000 passuum
 4, 49.
 framea G 6, 11, 14, 18.
 Fregellanus v. Pontius.
 frigidis vis 13, 35.
 Frisil 1, 60. H 4, 15, 79. A 28. pa-
 cem frangunt 4, 72. a Corbulone
 subiguntur 11, 19. agros Romanos
 occupant 13, 54. maiores et mino-
 res G 34.
 Frontinus v. Iulius.
 Fronto v. Iulius, Octavius, Vibius.
 frumentum pretium minutum 15, 39. sine
 pretio datum manipularibus 15, 72.
 vetustate corruptum 15, 18. ex fr.
 potus Germanis G 23. exactio in
 Britannia A 19.
 Fucinus lacus 12, 56.
 Fufus Geminus consul 5, 1 sq. eius
 mater necatur 6, 10.
 Fulcinus Trio accusator 2, 28, 30.
 Pisonem postulat 3, 10. a Tiberio
 monetur 3, 19. consul 5, 1. facili-
 sime capessendis inimicitias 5, 11. exit-
 ium ei differtur 6, 4. metu se ipse
 necat 6, 38.
 Fulvus v. Aurelius.
 Fundani montes 4, 59. lacus H 3, 69.
 funditores 2, 20, 13, 39.
 Funisulanus Vettonianus 15, 7.
 funus censorium 4, 15, 6, 27, 13, 2.
 H 4, 47. publicum 3, 5, 48, 6, 11.
 Furiarum 14, 30.
 Furius Camillus reciperator urbis 2, 52.
 Furius Camillus proconsul Africae 2,
 52. Tacfarinatem pellit 3, 20.
 Furius Camillus Scribonianus consul 6,
 1. H 1, 89. arma civilia movet 12,
 52. interfectus sub Claudio H 2, 75.
 eius filius 12, 52.
 Furnius Claudia Pulchrae adulter 4,
 52. damnatur ib.
 Furnius O 21.
 Fuscus v. Cornelius Fuscus.
 Gabinianus orator O 26.
 Gabinus saxum igni impervium 15, 43.
 Gabolus Licinius 14, 12.
 Gaetulicus v. Lentulus.
 Gaianarum expeditionum ludibrium 4,
 15, G 37.
 Gaius Caesar Caligula v. CCaesar.
 Galatia 13, 35. cum Pamphylia sub
 eodem praeside 15, 6. H 2, 9.

- CGalba Sulpicius consul 3, 52. se necat 6, 40.
- SerGalba 3, 55. consul 6, 15. H 1, 1, 11. Tiberii praesagium de illius imperio 6, 20. fit princeps H 5, 16. severitas H 1, 5, 18, 35. crudelitas H 1, 6. ingenii mobilitas H 1, 7. irrisui et fastidio ob senectam H 1, 7. Vitellium in inferiore Germania mittit H 1, 9. de adoptando Caesare cogitat H 1, 12. militibus non fidit H 1, 14. oratio Pisonem adoptantis H 1, 15. caelestia praesagia contemnit H 1, 18. pro Apollinis aede sacrificat H 1, 27. aurea statua H 1, 36. imago solo affigitur H 1, 41. occiditur ib. vita et mores H 1, 49. imagines in Germania saxis petuntur H 1, 55. circa templa latae H 2, 55. restitutae H 3, 7.
- SerGalba orator O 18, 25. accusatur a Catone censorio 3, 66.
- Galbani H 1, 51. Galbiana legio H 2, 86, 3, 7, 10.
- Galeria Vitellii uxor H 2, 60. Trachalum protegit ib. laudatur H 2, 64.
- Galerianus v. Calpurnius.
- Galerius Trachalus orator H 1, 90. ab uxore Vitellii protegitur H 2, 60.
- Galilaei Iudaeae pop. 12, 54.
- Galla Arria 15, 59. Sosia 4, 19.
- Galli a Germanis expulsi G 2. ditae et imbelles 11, 18. animos tollunt H 4, 54. dilectum et tributa aspernantur H 4, 26. auxiliares H 2, 68 sq. H 4, 31. rebellionem coeptant 3, 40. Romam olim ceperunt H 3, 72. in Germaniam forte transgressi G 28, 29. In bellis floruerunt A 11. fessi ministrandis equis 2, 5. morbis obnoxii H 2, 93. Romanam civitatem adipiscuntur 11, 23. H 1, 8. Gallorum fraus 4, 56. inertia G 28, A 11. studia A 21.
- Gallia comata 11, 23. Lugdunensis H 1, 59. H 2, 59. Narbonensis 2, 63, 12, 23, 14, 57, 16, 13. H 1, 48, 87, 2, 15, 28, 3, 41 sq. ad Rhenum Galbae adversa H 1, 51. Galliarum aditus H 1, 87. census 1, 31, 33, 2, 6, 14, 46. litus 4, 5. ora 11, 18. H 4, 12. solum secundum H 4, 73. fides 1, 34. munificentia in legionibus 1, 71.
- Gallicae incendia 15, 43. Gallicae cohortes 2, 17. H 1, 70. Gallicum foedus H 4, 77. mare A 24.
- Gallio v. Iunius.
- Gallus v. Aelius, Annlius, Asinius, Caninius, Cestius, Creperellus, Didius, Glitius, Herennius, Rubrius, Togonius, Vipstanus.
- PGallus eques Rom. 16, 12.
- Galvia v. Calvia.
- Gambrivii G 2.
- Gannascus Chattorum dux 11, 18 sq.
- Garamantes 3, 74. legatos Romam mittunt 4, 26. indomiti ac atrocibus sueti H 4, 50. eorum rex 4, 23.
- Garutianus Trebonius H 1, 7.
- Gavius Silvanus praetorianorum trib. 15, 50. ad Senecam a Nerone mittitur 15, 60. se ipse interficit 15, 71.
- Gelduba castrorum locus H 4, 26, 32, 58. a Civile capta H 4, 36.
- Gellius Publicola 3, 67.
- Geminus eques Rom. 6, 14.
- Geminus v. Atidius, Ducentius, Fufius, Rubellius, Tullius, Viridius.
- Gemoniae 3, 14, 5, 9, 6, 25. H 3, 74, 85.
- genialis torus 15, 37.
- Gerelianus tribunus 15, 69.
- Germaniae fines G 1. vocabulum G 2. caelum 2, 23 sq. G 2. terrarum discrimina G 5. metallorum inopia ib. ripa superior H 4, 70. Germaniae inferioris legiones 1, 31. H 1, 9. superioris 1, 31, 6, 30. H 1, 12, 53.
- Germani indigenae G 2. laeti bello H 4, 16. acie et iustis locis funduntur 2, 5. ab Agrippinensibus trucidantur H 4, 79. a Ceriale fugantur H 5, 18, 21. Imperatorum custodes 13, 19. legatos ad Civilem mittunt H 4, 17. morbis obnoxii H 2, 93. natandi artem callent H 2, 35, 4, 66, 5, 14. cis Rhenum colentes 1, 56. Germanorum arma 2, 14. H 5, 14. G 6. anni distributio G 26. bella cum Romanis diuturna G 37. causae transcendendi in Gallias H 4, 73. computationes G 22. consultationum mos G 11. dil G 9. domus G 16. educatio liberorum G 20. fides et virtus 13, 54. feminae H 5, 26. G 7, 8, 17-19. fatidicae pleraeque habitae pro deabus H 4, 62. G 8. nox epulis festa 1, 50. funera et sepulchra G 27. heredes G 20. hospitalitas G 21. liberalitas G 15. magistratum electio G 12. militiae studium G 14. patrius mos in bello H 2, 22. migrationes G 28. poenarum diversitas G 12. proceritas corporum H 5, 14. G 4. regum et

- ducum potestas G 2. 7. signa in
 bellis imagines ferarum H 4, 22. G
 7. spectacula G 24. umidae terrae,
 profundum amnes 2, 23. turbatio H
 3, 46. 4, 3. vetus libertas 11, 16.
 G 37. vestitus et matrimonia G 17.
 18. lingua G 43. 46. vini intemper-
 rantia G 23. sepultura G 27. usura
 ignota G 26.
- Germanica bella a Plinio scripta** 1, 69.
 clades H 4, 12. defectio H 1, 19.
 Germanicarum legionum motus 1, 31.
 sedatur 1, 49.
- Germanici cognomen** H 1, 62. 2, 59. 64.
Germanicus, Drusi filius, a Tiberio ado-
ptatus 1, 3. ab eo timetur 1, 7.
 legionibus Germanicis imponitur 1,
 3. 31. in eum populi favor 1, 33.
 imperium ei a militibus offertur 1,
 35. Germaniam vastat 1, 51. im-
 perator vocatur 1, 58. ossa Varia-
 narum legionum sepelitur 1, 62. Ar-
 minium cum exercitu sequitur 1, 63.
 comitas in milites 1, 71. classem
 contra Germanos parat 2, 6. decur-
 rit in honorem Drusi patris 2, 7.
 somnium 2, 14. navalis clades 2,
 23 sq. Romam revocatur 2, 26. de
 Germania triumphat 2, 41. (1, 55.)
 Orienti praeponitur 2, 43. Spei
 templum consecrat 2, 49. sovet Ba-
 terium Agrippam 2, 51. iterum con-
 sul 2, 53. Athenis uno tantum lictore
 incedit ib. Armeniae regem impo-
 nit 2, 56. a Pisone spernitur 2, 57.
 Aegyptum adit 2, 59. ob id a Ti-
 berio incusatur ib. ovatio ei decer-
 nitur 2, 64. morbo corripitur 2, 69.
 suspicio de veneno ib. amicitiam
 Pisoni renuntiat 2, 70. moritur 2,
 72. Alexandro Magno aequatur 2,
 73. corpus Antiochiae nudatur 2,
 73. 3, 12. honores decreti 2, 83.
 reliquiae Augusti tumulo illatae 3, 4.
 cineres 2, 75. laudes 1, 33. 2, 13.
 43. 73. sapientia 2, 43. eloquentia
 2, 83. successor ab Augusto desti-
 natus 4, 57.
- Gessius Florus Iudaeae procurator** H
 5, 10.
- Geta fugitivus** H 2, 72.
- Geta v. Lusus.**
- Getae** 4, 44.
- gladiatores eruptionem tentant** 15, 46.
 gladiatores milites H 2, 11. 23. 34.
 43. 3, 57. 76.
- gladiatoria sagina** H 2, 86.
- gladiatorum editio** 1, 76. 4, 63. 11,
 22. 12, 57. 13, 5. 15, 32. 34.
- gladiatoria** 3, 43.
- glesum Germanis succinum** G 45.
- Glitius Gallus** 15, 56. 71.
- Gorneae Armeniae castellum** 12, 45.
- Gotarzes Artabani frater** 11, 8. regno
 Parthorum potitur 11, 10. contra
 eum Meherdatem expetunt Parthi 12,
 10. moritur 12, 14.
- Gotini v. Cotini.**
- Gotones Germ. pop.** 2, 62. G 43.
- Gracchi olim turbatores plebis** 3, 27.
 eloquentia et leges O 40.
- Gracchus praetor** 6, 16.
- Gracchus v. Sempronius.**
- CGracchus** 4, 13. 6, 38.
- CGracchus orator** O 18. 26.
- Gracilis Aelii Belgicae leg.** 13, 53.
- Graeci ludicras artes non spernunt** O
 10. prompti ad nova et mira 6, 10.
 laeti antiquitatibus H 2, 4. sua tan-
 tum mirantur 2, 88. eorum literae
 11, 14. G 3. certamina 14, 21.
 amictus ib.
- Graecinus v. Iulius.**
- Graeculae ancillae** O 29.
- Gratae Alpes** H 2, 66. **Gratus mons**
 H 4, 66. **Grati** O 15.
- grammatica** O 30. 31.
- Gramplus mons v. Graupius.**
- QGranius Pisonem incusat** 4, 21.
- Gradius Marcellus Bithyniae praetor**
 1, 74.
- Granius Marcellianus senator** 6, 38.
- Graptus Neronis libertus** 13, 47.
- Gratianus Tarius** 6, 38.
- Gratilla Verulana** H 3, 69.
- Gratus Iulius** H 2, 26.
- Gratus Munatius** 15, 50.
- Graupius Britanniae mons** A 29.
- Grinnes castra** H 5, 20 sq.
- Griphus Plotius** H 3, 82. 4, 39.
- Gugerni Germ. pop.** H 4, 15. 26. 5.
 16. 18.
- Gyarus insula** 3, 68 sq. 4, 30.
- gymnasium a Nerone dedicatur** 14, 47.
 confragat 15, 22. gymnasia impro-
 bata 14, 20.
- Hadria mare** 2, 53. 15, 34. H 3, 42.
- Haemus Thraciae mons** 3, 38. 4, 51.
 H 2, 85.
- Halicarnasi** 4, 55.
- Halotus Claudii spado** 12, 66.
- Halus opp. Parthorum** 6, 41.
- Hammonis oraculum** H 5, 3 sq.
- Hannibal v. Annibal.**
- Harii (Carii?) Germ. pop.** G 43.
- haruspices** 13, 24. 15, 47. H 2, 3.
 78. 4, 53. collegium 11, 15.

- QHaterius 1, 13. in luxum civitatis verba facit 2, 33. senex foedissimae adulationis 3, 57. moritur 4, 61.
 Haterius Agrippa v. Agrippa.
 QHaterius Antoninus consul 12, 58. 13, 34.
 Hebraeae terrae H 5, 2
 Helopolis 6, 28.
 Helius libertus 13, 1.
 Hellusii Germaniae pop. G 46.
 Helvecones Germ. pop. G 43.
 Helvetii Gallica gens H 1, 67. G 28. a Caecina diripiuntur H 1, 67 sq. a Vitellio impunitatem impetrant H 1, 69.
 Helvidius Priscus leg. legionis 12, 49. tribunus pl. 13, 28. Thrasae gener 16, 28. 35. Italia elicitur 16, 33. sub Galba redit H 4, 6. praetor designatus H 2, 91. liber in sententiis H 2, 91. 4, 4. 6. 9. 43. patria, origo, ingenium H 4, 5. O 5. praetor Capitolii aream lustrat H 4, 53. ab Herennio Senecione laudatur A 2.
 Helvidius Prisci f. sub Domitiano in carcerem ducitur A 45.
 Helvius Rufus miles 3, 21.
 Hentochi pop. 2, 68.
 Hercules trierarchus 14, 8.
 Hercules 4, 38. a Germanis colitur G 9. virorum fortium primus G 2. Lydia potitus 3, 61. apud Aegyptios celebrer 2, 60. posteri 4, 43. columnae G 34. venatio 12, 13. magna ara 12, 24. Monoeci portus H 3, 42. Herculia praesentis magna ara fanumque deflagat 15, 41. ei sacra silva 2, 12. os Nili dicitur 2, 60. omne magnificum tribuitur G 34.
 Hercynia silva 2, 45. G 28. saltus G 30.
 Herennius Gallus legatus legionis H 4, 19 sq. Voculae in partem curarum additur H 4, 26. victus H 4, 27. custoditur H 4, 59. occiditur H 4, 70. 77.
 Herennius Senecio A 2. occisus A 45. heres tabulis prioribus scriptus 2, 48. heres Caesar ex parte nuncupatus 2, 48. 14, 31. 16, 11. 17. A 43.
 Hermagoras rhetor aetate Augusti O 19.
 Herminones Germaniae pop. G 2.
 Hermunduri Germ. pop. 2, 63. 12, 30. 13, 57. G 41. rex 12, 29.
 Herodes Iudaeorum rex H 5, 9. 11.
 Hiberi 4, 5. 6, 33. Thessalis orti 6, 34. bellum cum Armeniis 12, 44. Mardos adgrediuntur 14, 23.
 Hiberi in Britanniam traieci A 11.
 Iberiae regnum modicum 12, 44.
 Iibernia insula 12, 35. A 24.
 Hiero 6, 42 sq.
 Hierocaesaria civ. 2, 47. 3, 62.
 Hierosolyma urbs Iudaeorum H 2, 10. 5, 1. origo H 5, 2. 8. a Tito obse- detur H 2, 4. 5, 9. 11.
 Hilarius Vitellii libertus H 2, 65.
 Hirtius consul occiditur 1, 10. O 17.
 Hispallenses H 1, 78.
 Hispaniae tribus legionibus tenentur 4, 5. armis non redundant H 2, 32. validissima terrarum pars H 3, 53. angusto freto ab Africa diremptae H 2, 78. citerior 4, 45. H 1, 49. 4, 30. ulterior 4, 13. in Romanos munificentia 1, 71. 78. aurariae 6, 19.
 Hispo Romanus delator 1, 74.
 Hister v. Palpellus.
 histriones verberum immunes 1, 77. Italia pelluntur 4, 14. 13, 25. a Tuscis acciti 14, 21. discordia 1, 54. immodestia 4, 14. fautores 1, 77. 13, 25, 28. O 29.
 Homerus H 5, 2. O 12.
 Homonadenses Ciliciae pop. 3, 48.
 Horatius O 20. Lucilio postpositus O 23.
 Horatius Pulvillus H 3, 72.
 Hordeonius Flaccus legatus Germ. superioris H 1, 9. 54. 56. 2, 97. ab exercitu spernitur H 1, 9. 4, 19. ad ripae curam a Vitellio relictus H 2, 57. Civilem monet ut Vitellii auxilia avertat H 4, 13. 5, 26. Civis conatus dissimulat H 4, 18. socordia innocens H 1, 56. a militibus victus exsolvitur a Vocula H 4, 27. milites in verba Vespasiani adigit H 4, 31. a militibus interficitur H 4, 36.
 Hormus Vespasiani libertus H 3, 12. culpa in Cremona excisa H 3, 28. vita foeda ib. equestri dignitate donatur H 4, 39.
 MHortalus Hortensii nepos 2, 37.
 QHortensius orator 2, 37. pronepotes pauperrimi 2, 38.
 horti Luculliani 11, 1. 32. 37. populo a Caesare legati 2, 41. Maecenatis 15, 39. Neronis ib. Sallustiani 13, 47. H 3, 82. Serviliani 15, 55. H 3, 38.
 hospitales mensae 2, 65. dil 15, 52. donum 14, 24.
 hospitium apud Germanos G 21.
 hostiae gravidae 15, 47. humanae G 9.

39. Paphiae Veneris H 2, 3. hostiae fuga 15, 7.
 Hostilia vicus Veronae H 2, 100. 3, 9. 14. 21. 40.
 Hostilius v. Tullus.
 Hypaepent 4, 55.
 Hyperides O 12. 16. 25.
 Hyrcani pop. 6, 36. 43. 11, 8. 14, 21. 25. 15, 1. Macedones 2, 47. Hyrcania 11, 9. 13, 37.
- Iani templum 2, 49.
 Ianiculum H 3, 51.
 Iaso 6, 34.
 Iazyges Sarmatae 12, 29. H 3, 5.
 Icelus Galbae libertus H 1, 13. 2, 95. Marclianus appellatur H 1, 13. anulis donatur ib. Laconem contra Vinium stimulat H 1, 33. rapinae H 1, 37. 2, 95. occiditur H 1, 46. centi Britanniae pop. 12, 31 sq. eorum rex 14, 31.
 Ida Cretae mons H 5, 2.
 Idaei H 5, 2. pulsi cum Saturno H 5, 4.
 Idisiavio campus 2, 16.
 ignes terra editi 13, 57.
 Ilienses 4, 55. publicis muneribus solvantur 12, 58.
 Ilium 2, 54. 6, 12.
 Illyricum 1, 5. 46. 2, 44. 53. H 1, 9. 76. 2, 86. 4, 3. turbatum H 1, 2. Illyricae legiones 16, 13.
 imago Caesaris pro tutela 3, 38. triumphalis 15, 72. imaginum pompa 2, 32. 4, 9. imagines revulsae H 4, 62.
 imperatoris nomen 1, 3. 9. 58. 2, 26. cui postremum Tiberius concesserit 3, 74. imperator populus 3, 6. Nero consalutatus 13, 74.
 imperium maius solito Germanico datum 2, 43. Romanum ad rubrum mare patens 2, 61. sub Nerva Traiano floruit A 3.
 Indus v. Iulius.
 Ingaevones G 2.
 Ingiomerus Arminii patruus 1, 60. a Germanico fugatur 2, 17. 21. ad Maroboduum per fugit 2, 45.
 Insochi v. Moschi.
 Instelus centurio 13, 9. I. Capito castrorum praefectus 13, 39.
 insubres pop. 11, 23.
 Intemelium H 2, 13. A 7.
 Interamna H 2, 64. 3, 61. 63. Interamnates 1, 79.
 Iohannes dux Iudaeorum H 5, 12.
 Ionium mare 2, 53. 5, 10.
 Iordanes fl. H 5, 6.
 Isis H 5, 2. templum H 4, 84. et Suebi sacrificant G 9.
 Istaevones Germ. pop. G 2.
 Italia externae opis indiget 3, 54. moris antiqui retinens 16, 5. stipendiaria 11, 22. fertilis 1, 79. 12, 43.
 Italicus Sueborum rex Vespasiano auxiliium ducit H 3, 5, 21.
 Italicus, Flavi filius, Cheruscorum rex 11, 16. pulsus ac restitutus 11 17.
 Ituraei Surlae adduntur 12, 23.
 Iturini Silanae ciliens Agrippinam accusat 13, 19. relegatur 13, 22. poena exsolvitur 14, 12.
 Iuba Maurorum rex 4, 5. Iubae filius Ptolemaeus 4, 23. 26.
 Iudaea H 4, 3. 5, 6 sqq. tributi diminutionem orat 2, 42. caput Caesarea H 2, 79. sit provincia H 5, 9. bellum cum Romanis gerit H 5, 1 sqq. in ea raro Caesares visi H 2, 6.
 Iudaei provinciae Surlae additi 12, 23. Ius muniendi emunt H 5, 12. aue se abstinent H 5, 4. origo et mores H 5, 2. 4. reges H 5, 8. superstitio H 2, 4. 5, 13. sacra 2, 85. mente sola numen intelligunt H 5, 5. primum a Pompeio domiti ib. 9. Iudaeicum bellum H 1, 10. 2, 4. mare H 5, 7. panis H 5, 4.
 Iudas dux Iudaeorum H 5, 2.
 Iudicia senatus tradita equites recuperant 11, 22. Servillae leges senatus reddunt 12, 60.
 Iulia gens 1, 8. 2, 41. 83. 6, 51. 15, 23. sacerdotium H 2, 95. origo ab Aenea 2, 56. 4, 9. lex 2, 50. 4, 42.
 Iulia Augusti filia, uxor Tiberii 6, 51. adultera 2, 24. 4, 44. obit 1, 53.
 Iulia Augusti neptis impudica 3, 24. moritur 4, 71.
 Iulia Augusti uxor v. Livia.
 Iulia Germanici filia nascitur 2, 54. M. Vinicio nubit 6, 15. a Claudio pulsa 14, 63.
 Iulia Drusi filia Neroni nubit 3, 29. iterum Rubellio Blando 6, 27. ad mortem agitur 13, 32. 43.
 Iulia Proclia Agricolae mater A 4. ab Othonis militibus occisa A 7.
 Iulianae partes 1, 2.
 Iulianus v. Claudius, Tettius.
 Iulius Africanus Gallus 6, 7.
 Iulius Agrastis centurio H 3, 54.
 Iulius Agricola v. Agricola.

- Iulius Agrippa 15, 71.
 Iulius Alpinus Helveticus H 1, 68.
 Iulius Alpinus 15, 71.
 Iulius Aquila 12, 15. praetoria insignia obtinet 12, 21.
 Iulius Asiaticus O 14.
 Iulius Atticus speculator H 1, 35.
 Iulius Augurinus 15, 50.
 Iulius Auspex Remus H 4, 69.
 Iulius Bregantius alae praef. H 2, 22. sorore Civilis genitus H 4, 70. ei infensus et invidus H 5, 21. Romanis fidus ib. occiditur ib.
 Iulius Burdo H 1, 58.
 Iulius Caesar 1, 8. militum seditionem compescit 1, 42. unicum filium amittit 3, 6. lex de modo credendi 6, 16. aedes H 1, 42. statua in insula Tiberis H 1, 86. summus auctor de rebus Gallicis G 28. libro Ciceronis respondet 4, 34. primus cum exercitu Britanniam ingreditur A 13. apud Alesiam obsessus 11, 23. Germanos fundit G 37. patricios creat 11, 25. Lacedaemonis templum adiuicat 4, 43. Pompeium evertit H 3, 66. populo hortos legat 2, 41. vi repentina oppressus H 3, 66. orator 13, 3. O 17, 21. 25. 38. Dolabellam accusat O 34. funus turbatum 1, 8. villa 14, 9. educatio O 28.
 Iulius Calenus Aeduis H 3, 35.
 Iulius Carus miles H 1, 42.
 Iulius Celsus tribunus 6, 9. 14.
 Iulius Civilis Batavorum dux H 1, 59. 4, 13. in populum Ro. ruit H 4, 54. Batavos accendit H 4, 14. Galliarum societatem adfectat H 4, 17. suos in Vespasiani verba adigit H 4, 21. viribus augetur H 4, 28. castra Rom. obsidet H 4, 23. 36. iis per deditionem potitur H 4, 60. cripiem post caedem legionum deponit H 4, 61. societate Agrippinensium augetur H 4, 66. ad Ceriale scribit H 4, 75. exercitum reparat H 5, 14. a Ceriale fugatur H 5, 18. navalem aciem ostentat H 5, 23. Romanis se dedit H 5, 26.
 Iulius Classicianus 14, 38.
 Iulius Classicus Treverorum alae praef. H 2, 14. a Romanis desciat H 4, 55. 57. Imperii Romani insignia sumit H 4, 59. Rhenum transit H 5, 19 sqq. equites Cerialis fundit H 4, 79. segnis in bello 4, 70.
 Iulius Clemens centurio 1, 23. 26. 28.
 Iulius Cordus H 1, 76.
 Iulius Densus equester 13, 10.
 Iulius Flavianus H 3, 79.
 Iulius Florus Trevir 3, 40. 42.
 Iulius Frontinus praetor H 4, 39. Britanniae legatus A 17.
 Iulius Fronto vigilum trib. H 1, 20. ab Othonianis vincitur H 2, 26.
 Iulius Graecinus Agricolae pater A 4.
 Iulius Gratus castrorum praef. H 2, 26.
 Iulius Indus Trevir 3, 42.
 Iulius Mansuetus H 3, 25.
 Iulius Marinus mori coactus 6, 10.
 Iulius Martialis trib. H 1, 28. 82.
 Iulius Maximus adversus Voculam dux H 4, 33.
 Iulius Montanus mori adactus 13, 25.
 Iulius Paulus Batavus H 4, 13. 32.
 Iulius Paellignus Cappadociae procurator 12, 49.
 Iulius Placidus tribunus H 3, 85.
 Iulius Pollio trib. 13, 15.
 Iulius Postumus Augustae intimus 4, 12.
 Iulius Priscus centurio H 2, 92. Appenninum obsidet H 3, 55. desertis castris ad Vitellium regreditur H 3, 61. se ipse interficit H 4, 11.
 Iulius Sabinus Lingonus H 4, 55. a Iulio Caesare stirpem ducit ib. Caesarem se salutari iubet H 4, 67. novem annis latet ib.
 Iulius Sacrovir Aeduis 3, 40. 44. 4, 18 sq. fugit 3, 46. uno proelio victus H 4, 57.
 Iulius Secundus orator O 2 sqq.
 Iulius Tutor Trevir H 4, 55. 57. Agrippinenses in verba Galliarum adigit H 4, 59. proditur funditurque H 4, 70. Rhenum transit H 5, 19. a Ceriale fugatur H 5, 21.
 Iulius Valentinus H 4, 68. contionibus potens ib. 69. a Ceriale invaditur ib. 71. capitur ib. damnatur ib. 85.
 Iulius Vindex 15, 74. caesus cum copulis H 1, 51. uno proelio H 4, 57. coepit eius H 1, 6. 8. 51.
 Iulii Alba acciti 11, 24. Iuliorum tumultus 16, 6. domus interiit H 1, 16.
 Iulus Antonius v. Antonius.
 Iuncus Vergilianus senator 11, 35.
 Iunia familia 3, 24. 69. 15, 35.
 Iunia MBruti soror, CCassii uxor moritur 3, 76.
 Iunia Calvina Siliani soror 12, 4. Italia pellitur 12, 8. revocatur 14, 12.
 Iunia Siliana CSilii uxor 11, 12. a viro per Messalinam pellitur 11, 12. 13, 19. Agrippinae accusatores parat 13, 19. in exilium acta 13, 22. moritur 14, 12.

- Iunii H 3, 38.
 Iunius consul 12, 58.
 Iunius senator 4, 64.
 Iunius artis magicæ peritus 2, 28.
 Iunius Blaesus Pannoniæ legatus 1, 16 sqq. Selani avunculus 3, 35. proconsul in Africam mittitur ib. provincia ei prorogatur 3, 58. triumph insignia obtinet 3, 72. imperator a legionibus salutatur 3, 74. necatus 5, 7.
 unius Blaesus eius filius 1, 19. ad Tiberium missus 1, 19. 29. propriam manum ducit 3, 74. perit cum fratre 6, 40.
 Iunius Blaesus Lugdunensis Galliæ rector H 1, 59. magnificentia erga Vitellium H 2, 59. ob id ei invisus ib. veneno necatur H 3, 38.
 Iunius Cilo Ponti procurator 12, 21.
 Iunius Gallio Senecæ frater 6, 3. fratris morte pavidus 15, 73. eius tinnitus O 26.
 Iunius Lupus senator 12, 42.
 Iunius Marullius cons. designatus 14, 48.
 Iunius Mauricus H 4, 40. A 45.
 Iunius Otho praetor 3, 66. trib. pl. 6, 47.
 Iunius Otho tribunus pl. 6, 47.
 Iunius Rusticus 5, 4.
 Iunius Silanus Asiæ proconsul 13, 1. occiditur ib.
 App. Iunius Silanus consul 4, 68. maiestatis postulat 6, 9. Narcissus eius caedis molitor 11, 29.
 Clunius Silanus Asiæ proconsul 3, 66. 4, 15. accusatur 3, 66 sq. sententiae contra eum 3, 68. in exilium actus 3, 69.
 Diunius Silanus, neptis Augusti adulter, ab exilio revocatus 3, 24.
 Diunius Silanus Torquatus consul 12, 58. mori adactus 15, 35. patruus LSilani 16, 8.
 Lfunius Silanus Octaviae Claudii filiae sponsus 12, 3. praeturam elurare cogitur 12, 4. se interficit 12, 8.
 Lfunius Silanus apud CCassium educatus 15, 52. accusatur 16, 7. in exilium missus necatur 16, 9. 12.
 Mfunius Silanus consul 2, 59. nobilitas et eloquentia eius 3, 24. adulatio eius 3, 57. filia CCæsari desponsa 6, 20. CCæsari suspectus H 4, 48. accusari iussus A 4.
 Iuno 15, 44. H 4, 53. cella H 1, 86. Samiæ delubrum 4, 14.
 Iuppiter Capitolinus 15, 23. conservator H 3, 74. custos ib. Dis H 4, 83. liberator 15, 64. 16, 35. Sallaminius 3, 62. stator 15, 41. vindex 15, 74. optimus m. H 3, 72. 4, 58. Saturnum pellit H 5, 2.
 iurare in acta D. Iulii et D. Augusti 4, 42. 16, 22. in acta sua iurari Tiberius vetat 1, 79. iurant magistratus in a. principum 13, 11. iuris principia et progressus 3, 25.
 ius belli 12, 17. civitatis O 32. coloniae 14, 27. commercii 2, 62. consulare 1, 1. hastae 13, 28. honorum adipiscendorum 14, 50. hospitibus G 21. hostium H 4, 59. imperii 15, 31. H 2, 40. Latii 15, 32. legationis 1, 39. legatorum H 3, 80. libertorum H 2, 92. militum 11, 33. muniendi a Iudaëis emittitur H 5, 12. naturae 15, 19. humanum divinumque 3, 70. patrium 4, 16. praetoris 2, 56. 77. proconsulare 3, 21. 13, 21. senatorum 11, 25. sententiae dicendae 13, 49. successionis G 32. tribuniciae potestatis 1, 13. tribunicium 1, 2. virgarum 1, 77.
 Iusurandum Romanorum pro imperio Galliarum H 4, 59 sq. sollempne initio anni 16, 22.
 iustitium 1, 16. 50. 2, 82. 3, 7.
 Iustus Catonius centurio 1, 29.
 Iustus Fabius O 1.
 Iustus Minucius H 3, 7.
 iuvenes ludii a Nerone instituti 14, 15. his Nero cecinit 15, 33.
 Iuvenalium ludicrum 16, 21. H 3, 62.
 Iuvenalis ex primoribus Tungrorum H 4, 66.
 Izates Adiabenus 12, 13 sq.
 Labeo v. Antistius, Asconius, Cethegus, Claudius, Pompeius, Titidius. Lacedaemoni eloquentiam contemnunt O 40. legatos Romam mittunt 4, 43. victos arcent 11, 24.
 Laco v. Cornelius.
 Laco Achaëus 6, 18.
 lacus Asphaltites in Iudaea H 5, 6.
 Avernus 15, 42. Balanus 14, 4.
 Curtii H 1, 41. 2, 55. Fucinus 12, 56. Fundani H 3, 69. Lucrinus 14, 5. Velinus 1, 79. Campaniae 3, 59. H 1, 23. Nili receptacula 2, 61. secretus Germanorum G 40.
 CLaecanius consul 15, 33.
 Laelia virgo Vestalis 15, 22.
 CLaelius orator O 25.
 Laelius Balbus 6, 47. in insulam deportatur 6, 48.
 Laenas v. Vipsanius.

- Laertes Ulixis pater** G 3.
Lamia Aelius 4, 13, 6, 27.
Langobardi Germ. pop. 2, 45. ad Arminium deficiunt ib. regem Cheruscorum iuvant 11, 17. in bello strenui G 40.
Lanuvium municipium 3, 48.
Laodicea 4, 55.
Laodicia Suriae urbs 2, 79. terrae motu affligitur 14, 27.
lapis ligatus vittis H 4, 53.
PLargus Caecina 11, 33 sqq.
Larum sacellum 12, 24.
Latini magistratus post plebeios 11, 24.
Latinus Latiaris praetorius 4, 68. Titium Sabinum circumvenit 4, 68. poenas iult 6, 4.
Latinus Pandusa Moesiae propr. 2, 66.
Latium 11, 23. H 3, 55. vetus 4, 6.
Latilius 15, 32.
Latona 3, 61. 12, 61.
latus clavus O 7.
laurea 2, 26. H 3, 77.
laureatae statuae 4, 23. litterae A 18.
laurus fascibus imperatoris addita 13, 9. lauru ornatae domus 15, 71. imagines H 2, 55. strata via H 2, 70.
Lecanius H 1, 41.
lectus convivalis 14 9.
legati legionum praetores destinati 2, 36. consulares A 7. praetorii ib. legatorum ius H 3, 80.
Legerda (?) 14, 25.
legio prima (Germanica) 1, 31. 37. 39. 42. 44. 51. 59. 64 sq. H 1, 55. 57. 4, 19 sq. 25. 37. 59. 62. 70. 72. 77.
prima Adlatrix classicorum H 1, 6. 31. 36. 2, 11. 23. 43. 67. 86. 3, 13. 44. alia classicorum legio H 3, 55.
prima Italica H 1, 59. 64. 74. 2, 41. 100. 3, 14. 18. 22.
secunda 1, 37. 70. 14, 37. H 3, 22. 44. alia e recens conscriptis H 4, 68. 5, 14. 16. 20.
tertia 13, 40. 15, 6. 26. H 1, 79. 2, 74. 85. 96. 3, 10. 21. 24. 27. 29. 4, 3. 39. 5, 1.
quarta 15, 6 sq. 26. H 1, 18. 55. 66. 4, 37. Macedonica H 3, 22.
quinta 1, 31. 45. 51. 64. 2, 43. 4, 73. 15, 6. 10. 26. 28. H 1, 55. 61. 2, 43. 68. 100. 3, 14. 22. 4, 18. 35. 58. 60.
sexta 2, 79. 81. 13, 38. 40. 15, 6. 26. H 2, 83. 3, 46. 4, 48.
sexta Hispanica H 1, 6. 3, 44. 4, 68. 5, 14. 16.
septima Claudiana H 2, 85. 3, 9. 21. 27. septima Galbiana H 2, 11. 67. 86. 3, 7. 10. 21 sq. 25. 27. 4, 39.
octava 1, 23. 30. H 2, 85. 3, 10. 21. 27. 4, 68.
nona 1, 23. 30. 4, 23. 14, 32. 38. H 3, 22. A 26.
decima 2, 57. 13, 40. 15, 6. H 5, 1.
decima Hispanica H 2, 58. 3, 44. 4, 68. 76. 5, 19 sq.
undecima H 2, 11. 67. 3, 50.
duodecima 15, 6. 7. 10. 26. H 5, 1.
tridecima Gemina 1, 37. H 2, 11. 24. 43 sq. 67. 86. 3, 1. 7. 21. 27. 32.
quartadecima 1, 37. 70. 14, 34. H 1, 59. 64. 2, 11. 27. 32. 43. 54. 66. 86. 3, 13. 4, 68. 76. 79. 5, 14. 16. 19.
quintadecima 1, 23. 30. 15, 25 sq. H 5, 1.
quintadecima Germanica H 1, 41. 55. 2, 100. 3, 22 sq. 4, 35 sq.
sextadecima 1, 37. H 1, 55. 2, 100. 3, 22. 4, 26. 62.
undevicensimae aquila cum Varo amissa 1, 60.
vicensima 1, 31. 37. 39. 42. 51. 64. 14, 34. 37. H 1, 60. 3, 22. A 7.
unaetvicensima Rapax 1, 31. 37. 45. 51. 64. H 1, 61. 67. 2, 43. 100. 3, 14. 18. 22. 25. 4, 68. 70. 78.
Rapaces H 3, 23.
duoetvicensima H 1, 18. 55 sq. 2, 100. 3, 22. 4, 24. 37. 5, 1.
legionarii milites 6, 41. 14, 26. 38. H 3, 50.
legiones octo apud Rhenum 1, 3. 4, 5. mox septem H 1, 55. 61. earum editio 1, 31. Actiacae Octavianae 1, 42. Varianae 1, 19. 2, 25. tres in Hispania 4, 5. duo aliquamdiu in Africa 4, 5. quattuor in Suria 4, 5. H 1, 10. duae in Aegypto, item in Pannonia, Moesia, Dalmatia 4, 5. trium Pannonicarum editio 1, 16. tres in Iudaea 4, 5. mox quattuor H 5, 1.
Lemovii Germ. pop. G 44.
Lentinius Terentius 14, 40.
Lentulus Gaetulicus 4, 42. consul 4, 46. superioris Germ. leg. 6, 30.
CnLentulus Druso in Germania comes 1, 27. in Libonem sententia 2, 32. de Silano 3, 68. malestatis accusatur 4, 29. obit 4, 44.
Lentulus augur 3, 59.
Lentuli eloquentiae

- Lepida Aemilia simulati partus rea 3, 22. damnatur 3, 23.
 Lepida Aemilia Iuveni Druso nupta 6, 40. se ipsa interficit ib.
 Lepida Cassii uxor 16, 8.
 Lepida Messalinae mater 11, 37.
 Lepidi rogationes turbidae 3, 27.
 M. Lepidus Imperii capax 1, 13. sororem defendit 3, 22. adest Pisoni 3, 11. Africas proconsulatum recusat 3, 35. de Lutorio reo sententia 3, 56. laudes 4, 20. provinciarum Asiaram sortitur 4, 56. potentia 6, 5. mors 6, 27.
 MLepidus bonorum Aemiliae Musae heres 2, 48. pro consule Asiae 3, 32. basilicam Aemilii Pauli reficit 3, 72. eius mors 6, 40.
 MLepidus tutor liberorum Ptolemaei 2, 67.
 Lepidus triumvirum 1, 1 sq. 9 sq.
 Lepidus Agrippinam stuprat 14, 2.
 Leptitani 3, 74. H 4, 56.
 Lesbos insula 2, 54. 6, 3.
 Leucorum civitas H 1, 64.
 Leucophryne Diana 3, 62.
 Ilex Caesaris de usuris 6, 16. Cassia 11, 25. Cincia 11, 5. 13, 42. 15, 20. Cornelia de falsis 14, 40. de scariis 13, 44. de quaestoribus 11, 22. curiata 11, 22. H 1, 15. Iulia de adulterio 2, 50. 4, 42. de ambitu 15, 20. maiestatis 1, 72. Oppiae 3, 33 sq. Paptia Poppaea 3, 25. 28. repetundarum 11, 6. 12, 22. 13, 33. Roscia 15, 32. Saenia 11, 25. Serviliae 12, 60. sumptuaria 3, 52.
 Ieges agrariae, frumentariae 4, 32. Iuliae 15, 20. Atheniensium 3, 26.
 Tulli regis 12, 8. legum principia et varietates 3, 26.
 Libanus mons Iudaeae H 5, 6.
 libelli accusatorum 3, 44. famosi 1, 72. libellae praefecti liberti 15, 35. 16, 8.
 libellus Augusti de Imperii opibus 1, 11.
 Liber pater 4, 38. a Iudaeis non colitur H 5, 5. domitor Orientis ib.
 Liberi Liberaeque aedes 2, 49. bello victor 3, 61.
 Liberator Iuppiter 15, 64. 16, 35.
 Uberi principum sedentes vescebantur 13, 15.
 Uberorum numerus favorabilis 2, 37. 51. 71. 3, 33. 15, 19. firma Imperii munimenta H 4, 52. educatio Romae O 28 sq. apud Germanos G 20. ibi numerum finire flagitium G 19.
 Libertatis atrium H 1, 31. simulacra 1, 77.
 liberti equestri dignitate donati H 1, 13. 2, 57. apud Germanos et Britannos quales G 25. A 19. ministeria principum H 1, 58. primi A 43. accusatores patronorum 15, 55. 16, 10. H 1, 2. malis temporibus in remp. praepotentes H 1, 76. ex secretioribus ministeriis A 45. inter duces habentur H 3, 12. potentes Seiani 6, 8. eos Claudius sibi adaequabat 12, 60. corpus late fuscum 13, 27. servilia ingentia 2, 12. ius H 2, 92. fraudes erga patronos 13, 26. de ingratis deliberatio 13, 26.
 libertinorum filii magistratus mandantur 11, 24. divitiae 12, 53. 14, 55.
 Libo Drusus accusatur 2, 28. 36. se ipse interficit 2, 31. de eius damnatione mentio 4, 29. 31.
 LLibo consul 2, 1.
 libitores 2, 20. 13, 39.
 Libya 2, 60. H 5, 2.
 Licinianus Piso H 1, 14.
 Licinius v. Crassus, Mucianus.
 MLicinius consul 4, 62. alius 15, 33.
 Licinius Archias O 37.
 Licinius Caecina H 2, 53.
 Licinius Gabolus 14, 12.
 Licinius Proculus Othoni familiaris H 1, 46. praetorili praef. H 1, 46. 82. 87. 2, 33. vitia H 1, 87. imperitia H 2, 33. in exercitu Othoniano potestas H 2, 39. fuga post proelium H 2, 44. prodidiisse Othonem fatetur H 2, 60.
 victor Liviae non conceditur 1, 14. duo Agrippinae concessi 13, 2. proximus H 3, 80. hictore uno Germanicus Athenis utitur 2, 53.
 Ligur Varius v. Varius.
 Ligures 16, 15. H 2, 14. cohors ib. Liguris feminae praeclarum exemplum H 2, 13.
 Liguria H 2, 15. A 7.
 Limnatis Diana 4, 43.
 Lingones Galliae pop. H 1, 53. 54. 57. 59. 2, 27. Vitellianis partibus fidi H 1, 64. civitate Romana donantur H 1, 78. a Romanis deficient 4, 55. a Sequanis fuesi H 4, 67. pro Verginio contra Vindicem H 4, 69. Romanos aggressi H 4, 77.
 Linus Thebanus 11, 14. O 12.
 Liris fl. 12, 56.
 Iiterae a quibus inventae 11, 14. Aegyptiae 2, 60. Graecae in Germania G 3. novae a Claudio additae

- 11, 13. sacerdotum Iudaeorum H 5, 13.
- Livia Augusti uxor 1, 3. dolus in Augusti nepotes ib. Augusti mortem celat 1, 5. in familiam Iuliam et in nomen Augustum adsumit 1, 8. rei p. gravis 1, 10. adulatio senatus in eam 1, 14. Agrippinae infensa 1, 33, 2, 43. 4, 12. Urgulantiam diligit 2, 34. 4, 22. Plancinam protegit 3, 15. 17. comes Augusto in provinciis 3, 34. morbus gravis 3, 64. effugiem Augusto dicat ib. vota pro eius valetudine 3, 71. extrema senecta 4, 8. sedes inter Vestales in theatro 4, 16. delubrum ei ab Asia et Hispania dicatur 4, 37. in Tiberium filium exprobratio 4, 57. Iuliam neptem exulem sustentat 4, 71. moritur 5, 1.
- Livia Drusi uxor 2, 43. 4, 40. soror Germanici 2, 84. adulteratur a Seiano 4, 3. 39. sententiae in eius memoriam atroces 6, 2.
- Livia familia 6, 51.
- Livineius Regulus 3, 11. alius 14, 17.
- Livius historicus 4, 34. A 10.
- Locusta venefica 12, 66. 13, 15.
- Lollia Paulina Claudii coniugium ambit 12, 1. ad mortem adacta 12, 22. sepulchrum 14, 12.
- Lolliana clades 1, 10.
- MLollius Paulinus rector C. Caesaris 3, 48. Paulinae pater 12, 1.
- Londinium Britanniae colonia 14, 33.
- Longinus v. Aemilius, Cassius, Pompeius.
- Longobardi v. Langobardi.
- Longus v. Cassius, Lucillus.
- Lucania 11, 24. H 2, 83.
- Lucanus Annaeus Melae f. poeta 15, 49. 16, 17. O 20. matrem inter conluratos in Neronem nominat 15, 56. occiditur 15, 70.
- lucaris modus decernitur 1, 77.
- Luccelus Albinus Mauritaniae procurator H 2, 58. necatus H 2, 59.
- Luccius Telesinus consul 16, 14.
- Luceria H 3, 86.
- Lucium Bassus classis praef. H 2, 100. eam Vespasiano prodit H 3, 12. 36. 40. in Campaniam missus H 4, 3.
- Lucillus poeta O 23.
- Lucillus Capito Asiae procurator 4, 15.
- Lucillus centurio interficitur 1, 23.
- Lucillus Longus Tiberii familiaris 4, 15.
- Lucretius poeta O 23.
- SpLucretius 6, 11.
- Lucrinus lacus 14, 5.
- Luculliani horti 11, 1. 32. 37.
- Lucullus 15, 14. eloquentiae dediti O 37.
- Lucullus 4, 36. 6, 50. 11, 1. 12, 62. 13, 34. 15, 27.
- lucus asyli H 3, 71. Badubennae 4, 73.
- Dianae 12, 8. Ortygia 3, 61. Naharvalorum G 43. sacri Germanorum G 9.
- Lucus Vocontiorum municipium H 1, 66.
- Iudi Augustales 1, 15. 54. Cereales H 2, 55. circenses 2, 83. 11, 11. 16, 53. 74. iuvenales 14, 15. 15, 33. 16, 21. H 3, 62. magni 3, 64. Megaleses 3, 6. saeculares 11, 11. ab Antenore Troiano instituti 16, 21. olim a stantibus spectati 14, 20. ludorum curator 13, 22. praeses 3, 64. ludis cohors adstitit 13, 24.
- Iudicrum quinquennale 14, 20. 16, 2. ludicrum edere magistratus provinciales prohibiti 13, 31. lud. Troiae 11, 11. Oscum 4, 14.
- Lugdunensis clades 16, 13. colonia H 1, 51. 64. eius in Viennenses odium H 1, 65.
- Lugdunum 3, 41. H 2, 66. 4, 85.
- Lugii 12, 29 sq. G 43.
- lunae defectus 1, 28. templum 15, 41.
- lupanaria 13, 25. 15, 37.
- Lupercus v. Munius.
- Lupia fl. 1, 60. 2, 7. H 5, 22.
- Lupus v. Cornelius, Curtius, Iunius, Numisus.
- Lurium Varus 13, 32.
- Lusitania 13, 46. H 1, 13. 21. 70.
- Lusius Geta praetorii praef. 11, 31. 33. praefectura privatur 12, 42.
- Lusius Saturninus 13, 43.
- lustrale certamen 16, 4.
- lustratio urbis 13, 24. H 1, 87. exercitus 15, 26. H 4, 3. provinciarum ib. areae Capitolinae H 4, 53.
- Iustrum a Claudio conditum 11, 25. 12, 4. secundum sub Nerone 16, 2.
- Lutatius domus H 1, 15.
- Lutatius Catulus Capitolium dedicat H 3, 72.
- Lutorius Priscus, cf. Clutorius.
- luxus 3, 52 sqq.
- Lycia 2, 79. Lycii 13, 33. L. mare 2, 60.
- Lycurgus Spartaee legislator 3, 26.
- Lycurgus orator O 25.
- Lydia 3, 61. Lydi opulenti 4, 55.
- Lydus Atye rege genitus 4, 53.
- Lygdus spado 4, 8. 10 sq.
- Lysias O 12. 25.

- Macedones** 2, 55. 3, 61. 4, 55. 6, 28. 31. H 5, 8. oratoribus carent O 40.
Macedones Hyrcani 2, 47.
Macedonia 3, 38. 5, 10. proconsulari Imperio levatur 1, 76. Moesiae addita 1, 80.
Macedonica legio H 3, 22.
Macer v. Clodius, Marcus, Pompeius. machinae bellicae Germanis insolitae H 4, 23.
Macrina Pompeia 6, 18.
Macro praetorii praef. 6, 15. 23. odium validum ad exitia 6, 29. atrocitas in eum a Trione composita 6, 38. nimia potentia 6, 45. Seianum oppressit 6, 48. Tiberium iunctu vestium necat 6, 50.
Maecenas Cilnius in Bathyhi amore effusus 1, 54. Romae atque Italiae ab Augusto praepositus 6, 11. otium 14, 53. horti 15, 39. calamitatis O 36.
Maevius Pudens H 1, 24.
magi 16, 30. Italia pelluntur 2, 32. eorum sacra 2, 27. 6, 29. superstitiones 12, 59.
magistratus Calabriae, Apuli, Campani 3, 2. in funere Germanici sine insignibus 3, 4.
Magius Caecilianus praetor 3, 37.
Magnetes 3, 62. a Sipylo 2, 47. 4, 55.
Magnus Plonius frater H 1, 48.
Magontiacum v. Mogontiacum. malecatis lex 1, 72. 2, 50. 3, 22. 4, 34. 48. 14, 48. H 1, 77. crimen accusationum complementum 3, 38.
Mallovendus Marsorum dux 2, 25.
Malorix Frisorum dux 13, 54.
Maluginensis v. Servius.
Mamercus v. Aemilius, Scaurus.
Mancia v. Curtillius.
Manimi Germaniae pop. G 43.
Manlii 3, 76.
GnManlius G 37.
Manlius Patritius senat. ordinis H 4, 55.
Manlius Valens legionis leg. in Britannia 12, 40. Italicae legionis H 1, 64.
Manlius Varillae adulter 2, 50.
Mannus Tuisconis f. G 2.
manumittendi species 13, 27.
mapalla 3, 74. 4, 25. H 4, 50.
Marcellus Augusti nepos e sorore 1, 3. intra iuventam. obit 2, 41. Tiberii aemulus 6, 51. successor ab Augusto ascitur H 1, 15. eius theatrum 3, 64. statua 1, 74.
Marcellus v. Aeserninus, Asinius, Cornelius, Eprius, Granus, Romilius.
- Marcia Maximi uxor** 1, 5.
Marcia aqua 14, 22.
Marcianus v. Granus, Icelus.
Marcus Festus 15, 50.
Marcus Macer H 2, 23. 35 sq. consulatus eius dissimulatur H 2, 71.
PMarcus mathematicus 2, 32.
Marcodurum vicus H 4, 28.
Marcemani Germ. pop. 2, 46. 62. G 42 sq.
Mardi pop. regni Parth. 14, 23.
mare pigrum G 45. A 10. ignotum G 17. rubrum 2, 61. 14, 25. A 12 trans Suionas G 45. Aegaeum 5, 14. 15, 71. Amucianum 4, 59. Bithynum et Lycium 2, 60. Britann. A 10. Dalmat. 3, 9. Hadriat. et Ionium 2, 53. Hadriae 15, 34. Illyr. H 3, 2. Iudaic. H 5, 7. nostrum A 24. m. Oceanus 1, 9. H 4, 12. Ponticum 13, 39. G 1. Suebicum G 45.
marginatae Oceani A 12.
Marcicus Boius H 2, 61.
Marius v. Iulius, Valerius, mariti iudicium in uxorem 2, 50. 13, 32. apud Germanos G 19.
Marius Celsus legionis leg. 15, 25. cons. designatus H 1, 14. ad Illyrici exercitus mittitur H 1, 31. ad Galbam redit H 1, 39. Galbae fidus H 1, 45. dux ab Othone deligitur H 1, 71. 87. qui eius consiliis in bello utebatur H 1, 90. a militibus criminibus incessitur H 2, 23. Othoni cunctationem suadet H 2, 33. ad consulatum designatur H 1, 77. quem Vitellius servat H 2, 60.
Marius Maturus maritimarum Alpium procurator H 2, 12. Vitellio fidus H 3, 42. in verba Vespasiani adigitur H 3, 43.
Marius Nepos senatu motus 2, 48.
CMarius 1, 9. 12, 6. H 2, 38. Cimbro in Italia devicit G 37.
PMarius consul 14, 48.
SexMarius 4, 36. Hispaniarum ditissimus 6, 19. saxo Tarpeto deicitur ib.
Maroboduus Sueborum rex 2, 26. apud populares invisus 2, 44. ab Arminio fusus 2, 46. desertus et fractus 2, 62 sq. Ravennae custoditur 2, 63. 3, 11. nobile genus G 42.
Mars Chattorum deus 13, 57. Germanorum H 4, 64. G 9. ultor 2, 64. 3, 18. 13, 8. Martis campus 1, 8. 3, 4. 13, 17. 15, 39. H 1, 86. 2, 95. 3, 82.

- Marsaci pop. H 4, 56.
 Marsi 1, 50. 56. 2, 25. H 3, 59. G 2.
 Marsigni Germ. pop. G 43.
 Martiales famines 3, 58.
 Martialis v. Cornelius.
 Martina venetica 2, 74. subita morte
 extincta 3, 7.
 Marullus v. Iunius.
 Marus fl. 2, 63.
 Massa Baebius v. Baebius.
 Massilia studiorum sedes ac magistra
 4, 44. A 4.
 Massilienses 4, 43 sq. 13, 47.
 mater deum 4, 64. G 45.
 Materni fabulae O 2, 11.
 mathematici Italia pulsi 2, 32. H 2,
 62. ea SCta irrita 12, 52. infidum
 hominum genus H 1, 22.
 Matii equitis Ro. potentia 12, 60.
 matrimi pueri H 4, 53.
 matrimonium cum fratris filia inauditum
 12, 5. SCto fit licitum 12, 7. so-
 lemnia 11, 27.
 Mattiaci Germ. pop. 11, 20. H 4, 37.
 G 29.
 Mattium Chattorum opp. 1, 56.
 Maturus v. Marius.
 Mauri 2, 52. 4, 5. rebellant 4, 23.
 iatrocinia H 2, 58. civitates Bac-
 taticis donantur H 1, 78.
 Mauricus v. Iunius.
 Mauritaniae duae H 1, 11. 2, 58.
 Maximilla v. Egnatia.
 Maximus v. Caesonius, Fabius, Iulius,
 Sanquinus, Scaurus, Trebellius.
 Mazippa Maurorum dux 2, 52.
 Medea 6, 34. Materni O 3. Ovidii
 O 12.
 Medi 2, 4. 56. 60. 6, 34. 13, 41. 15,
 2. H 5, 8.
 Mediolanum municipium H 1, 70.
 Mediomatrici H 1, 63. 4, 70 sq.
 Meditis tempium H 3, 33.
 Megalesii ludii 3, 6.
 megistanes Armenii 15, 27.
 Meherdates Phraatis filius 11, 10. ad
 Parthorum regnum vocatur 11, 10.
 12, 10. praecepta a Claudio data 12,
 11. a Gotarse capto aures decidun-
 tur 12, 14.
 Mela v. Annaeus Mela.
 Mellitene 15, 26.
 Memmius Pollio cons. design. 12, 9.
 Memmius Regulus consul 5, 11. colle-
 gam accusat lb. incolumis evadit 6,
 4. ei Lollia Paulina nupta 12, 22.
 moritur 14, 47.
 Memmius Regulus consul 15, 23.
 Memnonis saxea effigies 2, 61.
 Memphis veteris Aegypti columnen 4, 84.
 Menapii pop. H 4, 28.
 Menelaus 2, 60.
 Menenius Agrippa orator O 17, 21.
 Mennius v. M. Ennius.
 mensium nomina mutata 15, 74. 16, 12.
 Mercurius Germanorum deus 13, 67.
 G 9.
 Merula flamen Dialis 3, 58.
 Merula Apidius v. Apidius.
 Mesopotamia 6, 36 sq. 44. 12, 12.
 Messalla Corvinus praef. urbis 6, 11.
 11, 6 sq. orator 13, 34. O 17, 20.
 in quo Cicerone melior O 18, 21.
 parens Valerii Messalini 3, 34. im-
 peratorem suum Cassium praedicabat
 4, 34.
 Messalla Valerius 1, 8.
 Messalla Valerius consul 13, 34.
 Messalla Vipstanus v. Vipstanus.
 Messalla Volesus 3, 68.
 Messalina Claudii uxor 11, 2. Silium
 perdit amat 11, 12. 13, 19. adul-
 teriorum facilitate fastidiosa 11, 26.
 Sillio nubit 11, 26. defertur 11, 30.
 simulacrum vindemiae celebrat 11,
 31. convicta a Narcisso 12, 65. oc-
 ciditur 11, 38.
 Messalina Statilia v. Statilla.
 Messalini atroces sententiae A 45.
 Messallinus v. Cotta, Valerius.
 Messenii pop. 4, 43.
 Metelli studiosi eloquentiae O 37.
 Metellus Caecilius consul G 37.
 LMetellus pontifex maximus 3, 71.
 Metius Carus accusator A 45.
 Metrodorus O 31.
 Mevania ab exercitu Vitellii possessa
 H 3, 55. 59.
 Miletus 2, 54. Milesii 3, 63. 4, 43.
 Apollinis cultores 4, 55.
 miliarium aureum H 1, 27.
 Milichus Scaevini libertus 15, 54. con-
 iurationem Neroni aperit 15, 55. prae-
 miis ditatus Conservatoris nomen sibi
 adsumit 15, 71.
 Milo O 37, 39.
 Milvius pons v. Mulvius.
 Minerva H 4, 53. aedes 13, 24. simu-
 lacrum 14, 12.
 Minos Cretensis legislator 3, 26.
 Minturnae H 3, 57.
 Minucius Iustus castrorum praef. H
 3, 7.
 Minucius Thermus 6, 7. alius 16, 20.
 miracula 2, 24. 3, 53. 13, 41. Vespasi-
 ani H 4, 81.
 Misensis classis 14, 3. 62. 15, 51.
 H 2, 9. 100. 3, 56. 60.

- Misenum 4, 5, 6, 50, 14, 3 sq. 15, 46, 51.
 missio honesta H 2, 67. ignominiosa H 3, 57. festinata 1, 52.
 Mithridates 2, 55, 3, 62, 73, 4, 14, 36.
 Mithridates Bosporanus 12, 15. deditur Romam mittitur 12, 21.
 Mithridates Hiberus 6, 33. Armenia potitur 6, 33, 11, 9. in regnum remeant 11, 8. ab Radamisto pulsus 12, 45. necatur 12, 47.
 Mnester Agrippinae libertus 14, 9.
 Mnester Poppaeae adulter 11 4. occiditur 11, 36.
 Moenus Germaniae fl. G 28.
 Moesia 1, 80, 2, 66, 4, 5, 47, 6, 29. H 1, 76, 79, 2, 32, 74, 83, 3, 75, 5, 26. A 41.
 Moesicae legiones H 2, 44, 85. copiae H 2, 32. Moesicus exercitus H 2, 86, 3, 2, 9. auxiliares H 3, 18.
 Mogontiacum H 4, 15, 24 sq. 33, 37, 59, 61, 70.
 moles Drusi H 5, 19. Civilis H 5, 14.
 Mona insula 14, 29. A 14, 18.
 Monaces nobilis Parthus 15, 2, 4.
 Monobasus Adiabenum rex 15, 1, 14.
 Monoecus v. Hercules.
 Montanus v. Alpinus, Curtius, Iulius, Traulus, Votlennus.
 Morini Galliae pop. H 4, 26.
 Mosa fl. 2, 6, 47, 11, 20. H 4, 26, 66, 5, 23.
 Moschi pop. 13, 37.
 Mosella fl. 13, 53. H 4, 71, 77.
 Mosteni 2, 47.
 Moyses H 5, 3 sq.
 Mucianus Licinius Suriae praeses H 1, 10, 5, 26. Othonis partibus accedit H 1, 76. mores H 1, 10, 2, 5. ad Vespasianum oratio H 2, 76. in eius verba milites adigit H 2, 80. dux contra Vitellium destinatur H 2, 82. bellum propriis opibus iuvat H 2, 84. gloriae avidus H 3, 8. motus Dacorum reprimit H 3, 46. callidus H 3, 52 sq. victoriam moratur H 3, 78. superbae literae ad senatum H 4, 4. Romam ingreditur H 4, 11. potentia in urbe H 2, 95, 3, 49, 4, 11, 39. Vitellii filium interfici iubet H 4, 80. ad bellum proficiscitur H 4, 85. Pisonem interfici iubet H 4, 49. libros contrahit et edit O 37.
 QMucius praeceptor Ciceronis O 30.
 Mulvius pons 13, 47. H 1, 87, 2, 89, 3, 82.
 LMummius imperator 4, 43. primus theatralia spectacula edit 14, 21.
 Munatius Gratus eques Ro 15, 50.
 Munatius Plancus 1, 39.
 Munius Lupercus legatus H 4, 18. valium murosque castrorum firmat H 4, 22. Veledae inter dona missus H 4, 61. interfectus ib.
 Murcus v. Statius.
 Musa v. Aemilia.
 Musonius Rufus philosophus 14, 59. sapientiae praeceptor 15, 71. inter legatos ad Flavianos proficiscitur H 3, 81. invehitur in PCelerem 4, 16. repetitur cognitio inter eum et PCelerem H 4, 40.
 Musulam Africae pop. 2, 52. principes securi percutuntur 4, 24.
 Mutilla Prisca Augustae intima 4, 12.
 Mutilus v. Papius.
 Mutina H 1, 50, 2, 52, 54.
 Mutinensis ordo H 2, 52.
 Myrina 2, 47.
 Mytilenae 6, 18, 14, 53. O 15.
 Nabalia fl. H 5, 26.
 Nabataeorum rex 2, 57.
 Naharvall Germ. pop. G 43.
 Nar fl. 1, 79, 3, 9.
 Narbonensis v. Gallia. provincia H 1, 76, 2, 12, 14, 32, 3, 41.
 Narcissus Claudii libertus 11, 29. Messalinam defert 11, 30. in eodem cum Claudio gestamine sedet 11, 33. defensionem Messalinae impedit 11, 34. eius caedem properat 11, 37. quaestoria insignia obtinet 11, 38. Aeliam Plotinam apud Claudium fovet 12, 1. Agrippinam incusat et illa ipsum 12, 57. verba eius in illam 12, 65. ad mortem agitur 13, 1.
 Nartisti (al. Variisti) Germ. pop. G 42.
 Narnia 3, 9. H 3, 58, 60, 63, 77 sq.
 Nasica v. Caesius.
 Naso v. Antonius, Valerius, natalis dies 6, 18, 14, 2. H 2, 95.
 Natallis v. Antonius.
 Natta v. Pinarius.
 Nava fl. H 4, 70.
 naves pari utrimque prora H 3, 47. G 44. navis dolosa ad Agrippinam necandam 14, 3, 5.
 Nauportus 1, 20.
 Naxus 16, 9.
 Neapolis urbs 14, 10, 15, 33, 16, 10.
 Nemetes Germ. pop. 12, 27. G 28.
 nemus Aricinum H 3, 26. sacrum H 4, 14.
 Nepos v. Flavius, Marius.

- Neptuni asylum 3, 63.
 Nero, ante adoptionem L. Domitius, populi favore excipitur 11, 11. miracula de eius infantia ib. a Claudio adoptatus Britannico antepositus 12, 25. Octavia Claudii filia ei despondetur 12, 9. toga virilis ei maturatur 12, 41. proconsulare imperium extra urbem ib. princeps iuventutis ib. Octaviae coniungitur 12, 58. Illensium causam agit ib. imperator declaratur 12, 69. Claudium in funere laudans primus principum aliena facundia eget 13, 3. artes eius 13, 3. 14, 16. status recusat 13, 10. Acten libertam amat 13, 12. ab Octavia coniuge adhorret ib. exturbat eam 14, 60. dein revocat ib. tandem interfici iubet 14, 64. Britannicum veneno tollit 13, 16. num matris concubitum expetiverit 14, 2. matrem tollere nititur 14, 3. occidi iubet 14, 7. Neapolim concedit 14, 10. Romam redit 14, 13. iuvenales ludos instituit 14, 15. flagitia et infamia ib. ad deteriores inclinat 14, 52. responsum ad Senecam 14, 55. Poppaeam deperit 13, 46. cum ea coniungitur 14, 60. Neapoli in scaena cantat 15, 33. periculum evadit 15, 34. Pythagorae nubit 15, 37. incredibilium cupitor 15, 42. Christianos supplicii afficit 15, 44. coniuratio in eum 15, 48. cithara in theatro canit 16, 4. equites cogit accitare mimos H 3, 62. Poppaeam ictu calcis affigit 16, 6. mortuam laudat ib. profusae donationes H 1, 20. studia 14, 14. fuga ex urbe H 3, 68. inferias ei fecit Vitellius H 2, 95.
 Nero Germanici filius 2, 43. senatui a Tiberio commendatur 3, 29. 4, 8. Iuliam Drusi filiam ducit uxorem 3, 29. grates senatui agit 4, 17. commendatur diis 4, 17. Selanum eum insectatur 4, 59. 67. a Tiberio in senatu accusatur 5, 3. effugies a populo gesta 5, 4.
 Nero Tiberii Imp. pater 1, 10. 5, 1. 6, 51.
 Nero falsus H 1, 2. 2, 8.
 Nero Otho appellatus H 1, 78.
 Nero Materni fabula O 11.
 Neroneus mensis 16, 12.
 Nerthum colunt Germani G 40.
 Nerva Caesar H 1, 1. principatum ac libertatem miscuit A 3. sub Nerone praetor designatus 15, 72.
 Nerva Cocceius legum peritus 4, 58. voluntaria morte obit 8, 26.
 Nerva Silius cons. 15, 48. alius 4, 68.
 Nerva Traianus v. Traianus.
 Nervii Galliae pop. H 4, 15. 56. Ci villi se iungunt H 4, 66. a Canninefatibus fusi H 4, 79. Germanicam originem affectant G 28. eorum cohortes H 4, 33.
 Nerullinus Suillii filius 13, 43.
 Nestor O 16.
 Nicephorium urbs 6, 41.
 Nicephorius Armeniae fl. 15, 4.
 Nicetes Sacerdos O 15.
 Nicopolis Achaiae urbs 2, 53. colonia Romana 5, 10.
 Nicostrati robur O 10.
 Niger v. Brutteditus, Casperius, Velanus. fl. 2, 60. 61.
 Ninos Assyriae urbs 12, 13.
 Nisibis opp. 15, 5.
 noctes, non dies Germani computant G 11.
 Nola urbs 1, 5. 9. 4, 57.
 nomen avi materni sumptum 13, 45. n. et effugies damnatorum demota 11, 38. n. damnatorum fastis erasum 3, 17. nomine dux militis vocat 2, 81. H 1, 23. 3, 10. nomina consulum monumentis praescripta 3, 57. fausta H 4, 53. honesta vitia praetenduntur 14, 21.
 nonanus miles 1, 23. 30.
 Nonianus v. Servilius.
 Nonius Attianus H 4, 41.
 Nonius Receptus a militibus victus H 1, 56. occiditur H 1, 59.
 CNorbanus cons. 1, 55. alius H 3, 72.
 LNorbanus consul 2, 59.
 Noricum 2, 63. H 1, 11. 70. G 5. Norici H 3, 5. 5, 25.
 Novaesium Germaniae opp. H 4, 26. 33. 35. 57. 62. 70. 79. eo se Vocula recipit H 4, 57. castra ibi Romanorum H 4, 77. 5, 22.
 Novaria municipium H 1, 70.
 Novellus v. Antonius.
 novendialis cena 6, 5.
 CnNovius eques Rom. 11, 22.
 Novius Priscus agit 15, 71.
 Nuceria colonia 13, 31. Nucerni 14, 17.
 Nuitones Germ. populus G 40.
 Numa 3, 26. regia eius 15, 41.
 Numa Marcius 6, 11.
 Numantia 15, 13.
 Numantina Silvani uxor 4, 22.
 Numicius Thermus 16, 20.
 Numidae Africae pop. 2, 52. 3, 21.

- H 2, 40. peditum aciem non tolerant 4, 24. reges 16, 1.
- Numisius Lupus legionis leg. H 1, 79. consularibus ornamentis donatur ib. octavam legionem ducit H 3, 10.
- Numisius Rufus legionis leg. H 4, 22. a Classico vincetus H 4, 59. occiditur H 4, 70. Numisii H 4, 77.
- nuptiae inter patros et fratrum filias iustae statuuntur 12, 7. nuptiarum solemnia 11, 26. 12, 5. 15, 37.
- nuptiales faces 15, 37. tabulae 11, 30.
- Nurtones v. Nuitones.
- nutrices O 28. nullae Germanis G 20.
- Nymphidius Sabinus consularibus insignibus donatur 15, 72. origo et vita ib. praefectus praet. H 1, 5. 25. imperium sibi molitur ib. opprimitur ib. et 37.
- Obaritus centurio 14, 8.
- Obultronius Sabinus aerarum quaestor 13, 28. in Hispania occisus H 1, 37.
- Occea virgo Vestalis moritur 2, 86.
- Oceanus septentrionalis G 1. exterior G 17. Britannici natura A 10. quando maxime tumescat 1, 70. cetero mari truculentior 2, 24.
- Ocriculum H 3, 78.
- Octavia Augusti soror 4, 44. 75.
- Octavia Claudii filia 11, 32. 12, 2. 68. L. Silano desponditur 12, 3. dein Domitiano, qui postea imperator 12, 9. ei nubit 12, 58. sed is ab illa abhorret 13, 12. eicitur 14, 60. revocatur ib. in exilium acta 14, 63. interfecta 14, 64.
- Octavium tumulus 4, 44.
- Octavius Augusti pater 1, 9.
- Octavius Fronto praetura functus 2, 33.
- Octavius Sagitta trib. pl. 13, 44. in exilium redigitur H 4, 44.
- Odrusae Thraciae pop. 3, 38.
- Oeenses Africae pop. H 4, 50.
- Olenius primipilaris 4, 72.
- Tollius Poppaeae pater 13, 45.
- omen dirum H 3, 56.
- Onomastus Othonis libertus H 1, 26. 27. operae theatrales 1, 16.
- Opiternum opp. H 3, 6.
- Oppiae leges 3, 34.
- OPopulus eques Ro. 12, 60.
- MOpsius praetorius 4, 68. 71.
- optio speculatorum H 1, 25.
- oraculum 2, 54. 6, 21. 12, 63. H 4, 83. 5, 13. versibus loquebantur O 12. Apollinis 3, 36. Clarii 2, 54. Hammonis H 5, 3. Phrixii 6, 34.
- oratio Agrippinensium H 4, 65. Calgaci
- A 30. Carataci 12, 34. 37. CCassii 43. Cerialis H 4, 73. Civilis H 32. 5, 17. 26. Claudii 11, 15. Curtii Montani H 4, 42. Galbae 15. Germanici 1, 42. 2, 71. Hor 2, 37. Iulii Agricolae A 36. Iulii Agrippinae 13, 21. MLepidi 3, 1. Muciani H 2, 76. Neronis 14. Othonis H 1, 37. 83. 2, 71. P. Thraseae 15, 20. Pisonis H 1. Segestis 1, 58. Senecae 14, 53. Ceterorum H 4, 64. Tiberii 3, 12. 4. 37. Tigellini 14, 57. Titi H 4, 32. Vitellii 12, 5. Voculae H 4, 58. Vologesi 15, 2.
- orator nullus apud Lacedaemonios. Centenae, Macedonas O 40. Intercentenae supervacuos O 41. boni descriptio O 22. 30. oratorum et poetarum comparatio O 4. oratorum est prohibitum 13, 5. 42.
- orbitas captata 13, 42. 14, 40. O 1. valet H 1, 73. pecuniosa 13. 5. eius pretia G 20.
- Orcades insulae A 10.
- ordo Mutinensis H 2, 52. Puteolanorum 13, 48.
- Ordovices Britanniae pop. 12, 31. caeduntur A 18.
- Orfidius Benignus legatus interfectus H 2, 43. corpus crematum H 1, 45.
- Orfitus v. Cornelius, Pacchus.
- Oriens imperium penes Parthos 6. regnum motus 2, 1. 43. auctus regibus H 4, 17. in partibus Otho. H 2, 32.
- Ornospades Parthorum dux 6, 37.
- Orodes regis Parthorum f. 6, 33. 36.
- Orpheus O 12.
- Ortygia lucus 3, 61.
- Oscum ludicrum 4, 14.
- Oscus Othonis libertus H 1, 87.
- Osi Germaniae pop. G 28. 43.
- Oisiris H 4, 84.
- Ostia 2, 40. 11, 26. 15, 39. f. 9.
- Ostiensis colonia H 1, 60. palatium 15, 43.
- Ostorius Sabinus eques Rom. 16, 23. Baram Soranum accusat 16, 30. quaestoribus insignibus donatur 16, 31.
- POstorius Scapula Britanniae praepositor 12, 31. victoriam adipiscitur 12, 35. bello egregius A 14. partem insulae in provinciam redigit ib. triumphi insignia obtinet 12, 38. moritur 12, 39.
- MOstorius Scapula P. f. 12, 31. auct vati civis decus meruit 12, 31. 36. 15. fidus amicus 14, 48. apud No-

- ronem accusatur 16, 14. occiditur 16, 15.
- tho v. Iunius.
- tho Neronis intimus 13, 12. Pop-paeam uxorem ducit 13, 45. Lusitaniae praeficitur 13, 46. H 1, 13. Galbae partibus primus accedit ib. de imperio occupando cogitat H 1, 21. mathematicorum de eo monita H 1, 22. largitio eius in milites H 1, 24. imperator salutatur H 1, 27. milites alloquitur H 1, 37. 83. Pi-sonis caede laetatur H 1, 44. sce-lera prohibere non potest H 1, 45. vacationes ex fisco suo militibus solvit H 1, 46. honores ei a senatu decreti H 1, 47. voluptates ac vitia dissimulat H 1, 71. epistolae inter ipsum ac Vitellium H 1, 74. lega-tos ad Germanicos exercitus mittit ib. consulatus altisque dignitates mandat H 1, 77. militarem tumul-tum precibus sedat H 1, 82. Galliam Narbonensem aggreditur H 1, 87. 2, 14. ab urbe proficiscitur H 1, 90. Orientis legiones pro eo iu-rant H 2, 6. proficiscitur ad bellum H 2, 11. cum Vitellio comparatur H 2, 31. de bello consultat ib. pronus ad decertandum H 2, 33. duces suos segnitiae incusat H 2, 40. exercitus eius a Vitelliano funditur H 2, 43. mori destinatur H 2, 46. oratio eius ante mortem H 2, 47. se ipse interficit H 2, 49. vita eius et mores H 2, 50. breve imperium O 17.
- Ovidii Medea O 12.
- Oxiones Germaniae pop. G 46.
- Pacarius Declmus Corsicae procurator interfectus H 2, 16.
- Paccius Africanus H 4, 41.
- Paccius Oratus 13, 36. primi pilli cen-turio 13, 16. 15, 12.
- Pacensis v. Aemilius.
- Paconianus v. Sextius.
- Paconius Agrippinus 16, 28 sq. 33.
- MPaconius legatus 3, 67.
- Pacorus Medorum rex 15, 2. H 1, 40.
- Vologesis frater 15, 14. ad Medos digreditur 15, 31.
- Pacorus Parthorum rex H 5, 9. G 37.
- Pacuvius legatus 2, 79.
- Pacuvius poeta O 20 sq.
- Padus fl. H 1, 70. 2, 11. 17. 22. 32. 34. 40. 3, 52.
- paenulae oratorum O 39.
- Paolina v. Aelia.
- Paetus 13, 23.
- Paetus Caesennius consul 14, 29. Armeniae rector 15, 6. inconstans 15, 10. Parthi eum aggrediuntur 15, 11. militiae munia deserit ib. Parthorum regis collo-quium petit 15, 14. condiciones a Parthis accipit ib. cum Corbulone colloquitur 15, 17. per Cappadociam hibernat ib. facit eum Nero in-sectatur 15, 25. eius filius tribunus sub Corbulone 15, 28.
- Paetus Thrasea v. Thrasea.
- pagani H 1, 53. 2, 14. 88. 3, 24. 43. 77. 4, 20.
- Pagyda Africae fl. 3, 20.
- Palamedes 11, 14.
- Palatinus mons 12, 24. 15, 38.
- Palatium 1, 13. 2, 34. 37. 40. 15, 39. H 1, 17. 39. 47. 3, 68. 76. 85.
- Pallas Claudii libertus 11, 29. 38. maxima apud eum gratia 11, 29. Agrippinam extollit 12, 2. adoptio-nem Domitii festinat 12, 25. practoriis insignibus donatur 12, 53. Agrippinae aduiter 12, 25. 65. 14, 2. muneribus a Nerone demovetur 13, 14. accusatur 13, 23. superbus ib. necatur 14, 65.
- palmae procerae in Iudaea H 5, 6.
- Palpellius Histur Pannoniae praetor 12, 29.
- Pammenes Chaldaeus 16, 14.
- Pamphylia 2, 79. H 2, 9.
- Panda fl. 12, 16.
- Pandateria insula 1, 53. 14, 63.
- Pandusa v. Latinius.
- Pannonia 1, 47. 3, 9. 12, 29. H 1 76. 2, 11. 32. Germaniae finitima G 5. 28. duabus legionibus tenetur 4, 5. Pannonii 15, 10. H 2, 14. Pann. cohors H 2, 17. Pann. legio-num motus 1, 16. 31. 67. sedatur 1, 30. Pann. Alpes H 2, 98. lin-gua G 43.
- Pansa 1, 10. consul O 17.
- pantomimi 1, 77. certaminibus sacris prohibiti 14, 21.
- Paphiae Veneris templum 3, 62. H 2, 2.
- Papia Poppaea lex 3, 25. 28.
- SexPapinius consul 6, 40. alius S. P. se licit in praepsps 6, 49.
- Papirius centurio H 4, 29.
- Papirius Carbo victus a Germanis G 37.
- CPapirius Carbo orator O 18. accu-satus a Crasso O 34.
- Papus Mutillus 2, 32.
- Paris histrio 13, 19. Agrippinam ac-cusat 13, 20. validus in gratia

- Neronis 13, 22. ingenuus iudicatur 13, 27.
 Parraces 12, 14.
 parricidarum poenae 4, 29.
 Parthi 2, 56. 6, 34. 42. 15, 4. H 2, 82. Crassum et Antonium vincunt 2, 2. P. nobiles Romam veniunt 6, 31. motus 2; 1. 12, 44. discordia 11, 8. regem a Tiberio poscunt 6, 31. a Claudio 12, 10. bellum in Armenia movent 12, 44. rursus in Armeniam prorumpunt 13, 6. acre cum Romanis bellum 13, 34. Hyrcano bello distinentur 14, 25. novi motus propter Armeniam 15, 1. Pactum condiciones accipere cogunt 15, 14. legatos ad Corbulonem mittunt 15, 27. caesi a Ventidio H 5, 9. G 37. sequi vel fugere pariter sueti 6, 35. missilibus decertant 15, 7. superbia 14, 26. dominatus 6, 34. equite valent lb. et H 4, 51.
 Passenus orator 6, 20.
 Patavium 16, 21. H 2, 100. 3, 6 sq. patres conscripti 2, 37. 3, 54. 4, 8. 34. H 2, 52. invalidi 1, 46. adultatio 1, 14. H 3, 37. factiones 3, 27. studia H 4, 4. 45. consultum 2, 85. 11, 26. 14, 60.
 patricii ex senatu adsciti 11, 25. patrimi H 4, 53.
 patris patriae cognomen a Tiberio repudiatum 1, 72. promiscuum 11, 25.
 Patrobius libertus H 1, 49. 2, 95.
 Patruitus v. Manlius.
 Patuleius eques Ro. dives 2, 48.
 Pauli basilica 3, 72.
 Paulina v. Lollia, Pompeia.
 Paulinus v. Lollius, Pompeius, Suetonius, Valerius.
 Paulus v. Aemilius, Fabius, Iulius.
 Paulus Venetus 15, 50.
 Paxaea Pomponii Labeonis uxor 6, 29.
 pecunia Germanorum G 5.
 pecus aurea Silanus 13, 1.
 Pedanius Costa H 2, 71.
 Pedanius Secundus praef. urbis 14, 42.
 pedarii senatores 3, 65.
 Pedius Blaesus senatu motus 14, 18. restitutus H 1, 77.
 QPedius O 17.
 Pedito praef. equitum 1, 60.
 Pelago Neronis spado 14, 59.
 Peligni pop. H 3, 59.
 Pelignus v. Iulius.
 Peloponnesus 4, 43. Lydis habitatur 4, 55.
 penates populi Romani 15, 41.
 penetrales dii 2, 10.
 Percennius miles gregarius 1, 1. seditionem militum movet I. U. terfcitur 1, 29.
 Pergamena civitas 16, 23. Perg 4, 55.
 Pergamum 3, 63. 4, 37.
 Perinthus Thraciae urbs 2, 54.
 Peripatetici O 31.
 Perpenna 3, 62.
 Persae 3, 61. 6, 31. H 5, 6. olim sub Aegyptiis 2, 60.
 Persae 4, 55. 12, 38. 62.
 Persica Diana 3, 62.
 Persua H 1, 50. bellum Persu 5, 1.
 Petilius Cerialis v. Cerialis.
 Petilius Rufus 4, 68.
 Petrae equites Ro. 11, 4.
 Petriana ala H 4, 49.
 Petronia Vitellii uxor H 2, 64.
 Petronius Norici procurator H 1, 7.
 Petronius Priscus 15, 71.
 Petronius Turpilianus consul 14. in Britanniam missus 14, 39. triumphalia obtinet 15, 72. interficitur H 1, 6. 37.
 PPetronius 3, 49. 6, 45.
 TPetronius consul 16, 18. oritur 16, 19. vita et mores 16, 18.
 Peucini Germaniae pop. G 4.
 Pharasmanes Hiberiae rex 6, 32. thridatis frater 6, 32. 11, 8. in fratrem instigat 12, 44. interficit 12, 47. Armenia decem iubetur 12, 48. filium Radam interficit 13, 37.
 Pharsalia 4, 44. H 1, 50. 2, 38.
 Philadelpheni 2, 47.
 Philippensis acies 3, 76. campi 4.
 Philippi H 1, 50. 2, 38.
 Philippopolis 3, 38.
 Philippus Macedo 2, 63. 3, 38. 4. O 16.
 Philippus (Marcius) 3, 72.
 Philo Academicus O 30.
 Philopator Cilicum rex 2, 42.
 Phoebus Neronis libertus 16, 5.
 Phoenices 11, 14. H 5, 6.
 phoenix in Aegypto visa 6, 28.
 Phraates Parthorum rex 2, 14. filius 6, 31. rex a Tiberio 6, 32. morbo perit lb. eius 11, 10. 12, 20.
 Phraates nobilis Parthus 6, 42 sq.
 Phrixii oraculum et aries 6, 34.
 Picentina ala H 4, 62.
 Picenum 3, 9. H 3, 42.
 pignus societatis H 4, 61. imperii pitollum H 3, 72.

- Pila ardentia 15, 7.
 Pilatus Pontius 15, 44.
 Pinaris Natta cimens Selani 4, 34.
 Piraeus portus 5, 10.
 Piraticum bellum 12, 62. 15, 25.
 Pisanus Caetronius H 4, 50.
 Pisanus sinus H 3, 42.
 Piso Licinianus H 1, 14. a Galba adoptatur H 1, 15. in castra praemissus H 1, 34. occisus H 1, 43. aetas et fama H 1, 48. caesi caput morsu appetitum H 4, 42.
 C. Piso Neroni insidiatur 14, 65. 15, 48. genus et mores 15, 48. nex 15, 59.
 Piso civilis bello potens 2, 43.
 Cn. Calpurnius Piso, eius filius 1, 13. libere Tiberium alloquitur 1, 74. sententia de Tiberi d. 1, 79. sententia de senatus auctoritate 2, 35. Sursae praepositus 2, 43. Germanicum insectatur 2, 55. iussa eius negligit 2, 57. veneno eum necasse creditur 2, 69. morte eius laetatur 2, 75. castellum Celenderin occupat 2, 80. a Sentio fugatur ib. Romam reversus postulat 3, 10. Tiberii de eo ambigua oratio 3, 12. effigies in Gemonias tractae 3, 14. se ipse interficit 3, 15. sententiae senatorum contra eum 3, 17. codicilli ad Tiberium 3, 16. filii 3, 16 sq. uxor 3, 17 sq. 6, 26.
 Cn. Piso Cn. Pisonis filius 3, 6. 16. pars bonorum paternorum concessa 3, 47. post mortem patris L. Piso 3, 17. 4, 62.
 L. Piso in accusatores invehitur 2, 34. Urgulantiam in tus vocat ib. Cn. Pisonem defendit 3, 11. in Silanum sententiam dicit 3, 68. malestatis crimine accusatus opportune moritur 4, 21.
 L. Piso pontifex moritur 6, 10.
 L. Piso praetor in Hispania occiditur 4, 45.
 L. Piso cons. designatus 13, 28. consul 13, 31. publicis vectigalibus praepositus 15, 18. eius filius Africae proconsul H 4, 38. interficitur H 4, 48. 50. initium et causae eius caedis H 4, 49.
 M. Pisonis Cn. Pisonis filius 2, 76. 78. a patre apud Tiberiam excusatur 3, 16. a Tiberio ignominiae exemptus 3, 18.
 Pisonum nobilitas 3, 17. insigne nomen H 4, 11.
 L. Pituanus magus saxo delicitur 2, 32.
 Pius Aurelius senator 1, 75.
 Placentia H 2, 17. a Caecina oppugnatur H 2, 20. frustra H 2, 22. Placentinus ager 15, 47.
 Placidus v. Iulius.
 Planasia insula 1, 3. 5. 2, 39.
 Plancina Cn. Pisonis uxor 2, 43. intra decora feminis se non tenet 2, 55. Germanici morte laeta 2, 75. 6, 26. Romam venit 3, 9. veniam per Augustam obtinet 3, 15. 17. accusata se interficit 6, 26.
 Plancius Varus H 2, 63.
 Plancus v. Munatius.
 Plato O 31.
 A. Plautius Britanniae legatus 13, 32. A 14.
 Q. Plautius consul 6, 40.
 Plautius Aelianus pontifex H 4, 53.
 Plautius Lateranus Messalinae adulter 11, 30. mors ei remittitur 11, 36. senatus redditur 13, 11. in Neronem concurat 15, 49. occiditur 15, 60.
 Plautius Silvanus 4, 22.
 Plautus v. Rubellius Plautus. plebiscita 6, 16. 11, 14.
 C. Plinius bellorum Germanicorum scriptor 1, 69. historiae sui temporis auctor 13, 20. 15, 53. H 3, 28.
 Plotius Firmus praetorii praef. H 1, 46. 2, 49. milites manipulatim alloquitur H 1, 82. Othoni animum addit H 2, 46.
 Plotius Grippus legionis leg. H 3, 52. praetor H 4, 39 sq. poena adulterii 2, 50. G 19. homicidii G 20. more prisco 2, 32. 4, 30. 14, 18. 16, 11. feminae quae servo coniungitur 12, 53. poenae apud Germanos G 12.
 Poeni 2, 49. 59. G 37. auxillares H 4, 50.
 Poeninae Alpes v. Alpes.
 Poenius Postumus 14, 37.
 poetarum et oratorum comparatio () 4. genera et discrimina O 16.
 Poetovio H 3, 1.
 Polemo Ponti rex 2, 56. 14, 26. H 3, 47.
 Pollio Iulius tribunus 13, 15.
 Pollio v. Annius, Asinius, Caellus, Domitius, Iulius, Memmius, Vedius.
 Pollitta L. Veteris filia necatur 16, 10 sq.
 Pollux G 43.
 Polyclitus Neronis libertus 14, 39. H 1, 37. 2, 95.
 pomerium urbis a Claudio augetur 12, 23 sq.
 Pompeia Macrina 6, 18.
 Pompeia Paulina Senecae uxor 15 60.

- mori cum viro constituit 15, 63. a Nerone inhibetur 15, 64.
 Pompei opp. Campaniae 15, 22.
 Pompei theatrum igne absumptum 3, 72. eius theatri scaena structa 6, 45.
 Pompeiani coloni 14, 17.
 Pompeiopollis Cilliciae urbs 2, 58.
 Pompeius Aelianus 14, 41.
 Pompeius eques Rom. 6, 14.
 Pompeius Labeo 4, 47. 6, 29.
 Pompeius Longinus H 1, 31.
 Pompeius Macer praetor 1, 72.
 CaPompeius Magnus 1, 1. 3, 28. 4, 34. 6, 18. 12, 62. 13, 6. 34. 13, 34. 14, 20. 15, 14. H 2, 6. 3, 66. 5, 9. Mario et Sulla occidit, non mellor H 2, 38. oratione valuit O 37. potentia bello piratico 15, 25. suboles H 1, 15.
 Pompeius Paulinus 13, 53. 15, 18.
 Pompeius Propinquus Belgicae procurator H 1, 12. 58. interficitur ib.
 Pompeius Silvanus Dalmatiae legatus H 2, 86. consularis bello socors H 3, 59. pecuniae curae praepositur H 4, 47. accusatus ex provincia Africa absolvitur 13, 52.
 Pompeius Vopiscus H 1, 77.
 Pompeius tribunus 15, 71.
 Pompeius Urbicus 11, 35.
 CPompeius consul 12, 5.
 SexPompeius Cn. f. 1, 2. 10. 5, 1.
 SexPompeius consul 1, 7. Pisonem defendere abnuit 3, 11. M'Lepidum incusat 3, 32.
 Pomponia Graecina 13, 32.
 Pomponius Atticus Drusi proavus 2, 43.
 LPomponius Flaccus 2, 32. consul 2, 41. Moesiae praeficitur 2, 66. Surlae propraetor moritur 6, 27.
 Pomponius Labeo 4, 47. Moesiae praepositus 4, 47. 6, 29. voluntaria morte obit 6, 29.
 PPomponius Secundus accusatur 5, 8. pericula 6, 18. carmina scaenica 11, 13. Chattos compescit 12, 27. triumphali honore donatus 12, 28. carminum gloria excellit ib. et O 13.
 QPompenius Secundi frater 6, 16. bello civili immixtus 13, 43.
 Pomptinae paludes 15, 42.
 pons Mulvius v. Mulvius.
 Pontes longi in Germania 1, 63.
 Pontia Postumia ab amatore occiditur 13, 44. H 4, 44.
 Ponticum mare 13, 39. G 1. os 2, 54. Pontica auxilia 15, 6. ora H 3, 47.
 Ponticus Valerius 14, 41.
 pontificatus 1, 3. 3, 29. H 1, 77. A 9. pontificatus maximus H 2, 91.
 pontifices a Tiberio incusati 4, 17. per ludibrium consulti ab Augusto 1, 10. Dialis sacra faciunt 3, 68.
 Pontius Fregellanus 6, 48.
 Pontius Pilatus 15, 44.
 CPontius consul 6, 45.
 Pontus 12, 63. 15, 10. 26. H 2, 6. 81. 3, 47. procurator Ponti 12, 21. classis Romana H 2, 83. 3, 47.
 Poppaea Sabina puicherrima 13, 45. Messalinae invisa 11, 2. ad mortem adigitur ib.
 Poppaea Sabina TOLLII: filia 13, 45. Rufrii Crispini uxor 15, 71. Othoni nubit ib. Neronem in amorem sui pellicit 13, 46. matrimonium eius postulat 14, 1. nubit ei 14, 60. filiam ex eo parit 15, 23. moritur 16, 6. effigies prouuntur 14, 61. deum honores decreti 16, 21. statuae ab Othone restitutae H 1, 78.
 Poppaeus Sabinus v. Sabinus.
 Porcii Tusculo orti 11, 24.
 Porcius Cato 4, 56. 68.
 Porcius Septiminius H 3, 5.
 Porsenna H 3, 72.
 portae castrorum 1, 66. H 4, 20. 30. portoria 13, 50.
 portus Herculis Monoeci H 3, 42.
 Postumia v. Pontia.
 Postumia via H 3, 21.
 APostumius dictator 2, 49. alius 3, 71.
 Postumus v. Agrippa, Iulius, Poenius.
 Potitus v. Valerius.
 praeda quae ad duces, quae ad milites pertineat H 3, 19.
 praefecti praetorio 1, 7. 24. 4, 2. H 2, 92. duo 1, 24. 14, 51. H 1, 46. ex equitibus lecti H 4, 68. remigum 13, 30. ripae H 4, 55. classis 14, 3. H 3, 12. aliae H 2, 22. 59. 3, 12. 79. 4, 18. 49. 5, 21. equitum 2, 68. cohortis 12, 17. H 3, 35. 4, 31 sq. A 37. vigiliu H 1, 72.
 praefectura aerarii 13, 29. annonae 1, 7. 13, 22. castrorum 1, 20. 23. 33. 38. 12, 38. 13, 39. 14, 37. H 2, 26. 29. 89. 3, 7. 14. 4, 50. 59. 5, 20.
 praefectura urbis origo et progressus 6, 11. 4, 36. 14, 41. H 1, 14. 2, 55. 63. 3, 64.
 Praeneste 15, 46.
 praetexta 2, 14. puerilis 1, 3. 12, 41. consulis insignis H 3, 31.
 Praetextata Sulpicia H 4, 42.
 praetor ad mulierem interrogandam

- mittitur 2, 34. senatum vocat urbanus H 1, 47. 4, 39. unius diei 12, 4. aerarii 1, 75. 13, 29. H 4, 9. praetorum comitia 1, 15. 2, 36. 14, 26. numerus 1, 14.
- praetoria insignia 12, 21. 53. H 4, 4. porta H 4, 30. navis H 5, 22. cohortes 1, 29. 2, 16. praetoriae cohortes H 3, 55.
- praetoriani 6, 3. H 1, 74. 87. 89.
- Prasutagus Icanorum rex 14, 31.
- primpillares 2, 11. 4, 72. H 1, 31. 87. 2, 22. 3, 70.
- Primus v. Antonius, Cornelius.
- princeps inventuris 1, 3.
- principia castrorum 1, 61. 67. H 1, 48. 54. 2, 93. 3, 13. legionum 4, 2.
- Prisca Mutilla 4, 12.
- Priscus v. Ancharius, Clutorius, Fabius, Helvidius, Iulius, Novius, Petronius, Tarquiniae, Tarquinius.
- Priscus consul A 44.
- Procilla Iulia mater Agricola A 4.
- proconsulare imperium 1, 14. 76. 3, 58. 12, 41. 59. 13, 52. ius 3, 21.
- OProculeius 4, 46.
- Proculus v. Barbis, Cervarius, Cestius, Cocceus, Considius, Lelcius, Titius, Volusius.
- procuratores Caesaris A 4. Africae H 4, 50. Alpium maritimarum H 3, 42. Aquitaniae A 9. Asiae 4, 15. Belgicae H 1, 12. 58. Britanniae 14, 32. Cappadociae 12, 49. Iudaeae 12, 54. 15, 44. Mauritaniarum H 1, 11. Norici H 1, 11. 70. Pannoniae H 2, 86. Ponti 12, 21. Raetiae H 1, 11. Thraciae ib. procuratorum ius 4, 15. potestas a Claudio aucta 12, 60. equestris nobilitas est A 4. ludi 11, 35.
- prodigia multa Romae 12, 43. 64. 14, 12. 15, 7. 47. H 1, 18. 86.
- Propertius Celer 1, 75.
- Propinquus v. Pompelius.
- Propontis 2, 54.
- Proserpina 15, 44. H 4, 83.
- provinciae Caesaris 1, 76. datae etiam illi qui in urbe retenti sunt 1, 80. 6, 27. H 2, 65. inermes H 1, 11. 2, 81. 3, 5. publicae 13, 4. sorte datae 3, 32. 58. 71. A 6. 42.
- provincialis parsimonia 3, 55. A 4.
- provocatio ad senatum 14, 28.
- Proximus Staius 15, 50. 71.
- Pseudo-Agrippa 2, 39. Pseudo-Drusus 5, 10. Pseudo-Nero H 2, 8.
- Pseudo-Philippus rex Macedonum 12, 62.
- Ptolemaeus Lagi Aegypti rex H 4, 83. alius 6, 28. H 4, 84. Philopatoris liberi 2, 67.
- Ptolemaeus mathematicus H 1, 22.
- Ptolemaeus Iubae f. Maurorum rex 4, 23. auxilium contra Tacfarinatem praestat 4, 24. a senatu decoratur 4, 26.
- publicanorum immodestia 13, 50. G 29. L et MPublici 2, 49.
- Publius Sabinus praef. praetorii H 2, 92. in vincula ducitur H 3, 36.
- Pudens Maevius H 1, 24.
- pugio velut ius vitae necisque H 3, 68.
- Pulchra v. Claudia.
- Pulvillus Horatius H 3, 72.
- pulvinaria 14, 12. 15, 23.
- Puteolani 13, 48. iure coloniae donantur a Nerone 14, 27. in Vespasianum proni H 3, 57.
- pyramides Aegypti 2, 61.
- Pyramus fl. 2, 68.
- Pyrenaeus mons H 1, 23.
- Pyrricus v. Claudius.
- Pyrrus rex 2, 63. 88.
- Pythagoras Neronis maritus 15, 37.
- Pythius Apollo 12, 63. H 4, 83.
- Quadi Germ. pop. 2, 63. G 42. 43.
- quadragesimae vectigal 13, 51.
- Quadratus v. Selus, Ummidius.
- quadrigarum curriculum 14, 14.
- quaestor principis 16, 27. consulis 16, 34. quaestores aerarii 13, 28. quaestores tempore regum 11, 22. provincias sortiti 11, 21. A 6. designati gladiatores edere non coacti 13, 5.
- quaestoria insignia 11, 38. 16, 33.
- quaestura Neroni Germanici f. maturata 3, 29.
- quattuordecim ordines 6, 3. 15, 32.
- querciae coronae 2, 83.
- Querquetulanus mons 4, 65.
- Quietus v. Cluvidienus.
- P. Quinctius O 37.
- quindecimviri 3, 64. 6, 12.
- quindecimvirale sacerdotium 11, 11. 16, 22.
- quinquagesimae vectigal 13, 51.
- Quinquagesimum festi dies 14, 4. 12.
- quinquennale ludicrum 14, 20. 16, 2. 4.
- Quintianus v. Afranius.
- Quintilianus trib. pl. 6, 12.
- Quintilius Varus caesus cum exercitu 1, 3. 43. 55. 65. 71. 2, 45. H 4, 17. G 37. Suriam obtinuit H 5, 9. aquilae duae cum Varo amissae recuperatae 1, 60. 2, 25.
- Quintilius Varus accusatur 4, 66.

- Quintius Atticus cons. H 3, 73. reum
 incensi Capitolii se offert H 3, 75.
 Quintius Certus H 2, 16.
 PQuirinius Sulpicius 2, 30. dives et
 orbis 3, 22. moritur 3, 48. mors
 publice honestata ibid.
 Quirinus deum numero additus 4, 38.
 parens urbis H 4, 58.
 Quirites Iullus Caesar milites appellavit
 1, 42.
 Radamistus Hiberus 12, 44. socerum et
 sororem eorumque liberos necat 12,
 47. Armenia potitur 12, 48. a popu-
 laribus elicitur 12, 50. recepti eam
 ib. fugit 12, 51. bellum deserit 13, 6.
 a patre occiditur 13, 37.
 Raeti 2, 17. H 1, 68. 3, 53. 5, 25.
 Noricique H 3, 5. vicini Germanis
 G 1.
 Raetia 1, 44. H 1, 11. 3, 5. 8. 15. 4,
 70. G 41.
 Raetica luga H 1, 70. copiae H 1, 59.
 alae cohortesque H 1, 68.
 Ravenna urbs 1, 58. 2, 63. 4, 5. 29.
 13, 30. Ravennas classis 4, 5. H 2,
 100. 3, 6. 40. 50.
 Reatini 1, 79.
 Rebilus v. Caninius.
 Receptus v. Nonius.
 recitationum mos O 9. poetarum O 10.
 reges Germanorum G 7. 11 sq. 42—44.
 inservientes H 2, 81. captivi populo
 Ro. ostendi 12, 38. instrumenta ser-
 vitutis A 14. petiti Roma 2, 1 sq.
 11, 10. 16. 12, 10. 14. dati a Ro-
 manis 2, 63. 12, 29. 14, 26. G 42.
 regum liberi obsides dati 2, 1. 11,
 10. 12, 10. mores 4, 35. 6, 1. 42.
 15, 1. 16, 23. H 2, 7. 4, 83. 5,
 8. G 44.
 Regini 1, 53.
 regiones Romae xiv 14, 12. 15, 40.
 Regium Lepidum H 2, 50.
 Regulus v. Aquilius, Livineius, Mem-
 mius, Rosius.
 Remi infantia 13, 58.
 Remi Galliae pop. H 4, 67 sq.
 Memmius evocatus 2, 68.
 reorum damnatorum sors 6, 29. 40.
 Repentinus v. Calpurnius.
 repetundae pecuniae 1, 74. repetunda-
 rum criminis 3, 33. 38. 66. 70. 4, 19.
 12, 22. 13, 30. 33. 43. 14, 28. H 1,
 77. 4, 45.
 rerum publicarum formae 4, 33.
 Reudigni pop. G 40.
 Rhacotis locus Alexandriae H 4, 84.
 Rhameses rex Aegypti 2, 60.
 Rheni fl. cursus 2, 6. G 1. magna sic-
 citas H 4, 26. agger 13, 53. insula
 G 29. ripam eius qui colant G 28.
 terminus imperii G 29.
 Rheacuporis Thraciae rex 2, 64. fratrem
 Cotyn catenis onerat 2, 65. dein in-
 terfectus 2, 66. 3, 38. Romam ducitur
 2, 67. fugam tentans occiditur ib.
 rhetores O 29. 42. claudere Iudum im-
 pudentiae iussu O 35.
 Rhodanus fl. 13, 53.
 Rhodii 12, 58. oratores O 40. Rhodiis
 libertas redditur 12, 58. Rhodius se-
 cessus Tiberii 4, 15.
 Rhodus insula 1, 4. 53. 2, 42. 55. H
 2, 2.
 Rhoemetalces Thraciae rex 2, 64.
 Rhoemetalces eius nepos ex fratre Thra-
 ciae partem accipit 2, 67. 3, 38. 4,
 5. Romanis auxilia adductus 4, 47.
 Rhoxolani Sarmatae H 1, 79.
 Rigodulum Germ. opp. H 4, 71.
 robur et saxum 4, 29.
 Roma a principio sub regibus 1, 1. pa-
 rens eius Troia 4, 55. 12, 58. a Se-
 nonibus incensa 15, 41. a Gallis
 capta, Porsennae dedita H 3, 72.
 capitur a Flaviano H 3, 85. facillius
 ad omnia credenda H 1, 19. sermo-
 num avida 13, 6. In xiv regiones
 divisa 14, 12. 15, 40. incendiis va-
 stata H 1, 2. reaedificata 15, 43. in-
 cendium sub Tiberio 4, 64. 6, 45.
 sub Nerone 15, 38. pestis notabilis
 16, 13. vetus 15, 38. caput rerum
 1, 47. 3, 47. H 2, 32. templum Smyr-
 nae 4, 56. Pergami 4, 37. status
 sub Tiberio 4, 4. sub Galba H 1, 11
 pomerium 12, 23 sq.
 Romani vetera extollunt, recentium in-
 curiosi 2, 88. capti a Gallis, Tu-
 scis obsides dederunt, Samnitium tu-
 gum subierunt 11, 24. raptores orbis
 A 30. Troia demissi 12, 58. eorum
 magna caedes in Britannia 14, 32.
 Romanus delator Senecae 14, 65.
 Romanus Fabius 16, 17.
 Romanus Hispano 1, 74.
 Romilius Marcellus centurio H 1, 56.
 interficitur H 1, 59.
 Romulus Dentor 6, 11.
 Romulus 3, 26. 4, 9. 6, 11. 11, 24 sq.
 12, 24. 15, 41. H 2, 95. effigies 4,
 9. infantia 13, 58.
 Roscia lex 15, 32.
 Roscius histrio O 20.
 Roscius Caelius legatus H 1, 60.
 Roscius Regulus uno die consul H 3, 37.
 rostra 3, 5. 4, 12. 5, 1. 12, 21.

- Rubellius Blandus Tiburs eques 6, 27.
 Rubellius Blandus 3, 23. sententia in Lutorium Priscum 3, 51. filius eius Juliam Drusi filiam ducit uxorem 6, 27. idem Tiberii progener 6, 45.
 Rubellius Geminus consul 5, 1.
 Rubellius Plautus 13, 19. ob celebre nomen Neroni suspectus 14, 22. 57. in Asiam se recipit 14, 22. a Tigellino accusatur 14, 57. interficitur 14, 59. LVeteris gener 16, 10. amicitia damnosa 16, 30. familiares H 1, 14.
 Rubrius eques Ro. 1, 73.
 Rubrius Fabatus 6, 14.
 Rubrius Gallus H 2, 51. Caecinae proditionis minister H 2, 99.
 Rufilla v. Annia.
 Rufinus v. Vivennius, Vinicius.
 Rufinus dux Galliarum H 2, 94.
 Rufrius Crispinus praetorii praefectus 11, 1. praeturae insignibus donatur 11, 4. praefectura privatur 12, 42. Poppaeae maritus 13, 45. pellitur in exilium 15, 71. se ipse interficit 16, 17.
 Rufus, v. Atilius, Aufidienus, Cadius, Cluvius, Curtius, Faenius, Helvius, Musonius, Numisius, Petilius, Sulpicius, Trebellianus, Verginius.
 Rugii Germaniae pop. G 43.
 Ruminalis arbor in comitio 13, 58.
 Ruso v. Abudius.
 Rusticus v. Arulenus, Fabius, Junius.
 PRutilus a M. Scauro accusatus 3, 66. civis a Zmyrnaeis factus 4, 43. suae vitae scriptor A 1.
 Sabina Poppaea v. Poppaea.
 Sabina nobilitas 4, 9.
 Sabinorum sacra 1, 54.
 Sabinum bellum H 3, 72. ager H 3, 78.
 Sabinus Caelius H 1, 77.
 Sabinus Calavius 15, 7.
 Sabinus Calvisius 4, 46. 6, 9. H 1, 48.
 Sabinus Domitius H 1, 31.
 Sabinus Flavius Vespasiani frater H 1, 46. praef. urbis sub Othone et Vitellio H 1, 46. 2, 63 milites urbanos sacramento Vitellii adigit H 2, 55. Dolabellam impellit ruentem H 2, 63. Caecinam ad Vespasiani partes allicit H 2, 99. cum Vitellio paciscitur H 3, 65. in Capitolium fugit H 3, 69. expositatum ad Vitellium mittit H. 3, 70. catenis oneratur et occiditur H 3, 74. censorio funere decoratur H 4, 47.
 Sabinus Flavius consul ab Othone destitutus H 1, 77. 2, 36. ab Othone copiis rector missus H 2, 36. ad Vitellium victorem transit H 2, 51.
 Sabinus v. Iulius, Nymphidius, Obultronius, Ostorius, Publilius, Titius.
 Sabinus Poppaeus 1, 80. provincia Moesia ei prorogatur ib. triumphi insignia obtinet 4, 46. Macedoniae et Achaiae praeses 5, 10. moritur 6, 39. avus Poppaeae 13, 45.
 Sabrina Britanniae fl. 12, 31.
 sacerdos censetur mortuae filiae Neronis 15, 23. sacerdotes Augustales 1, 54. 2, 83. H 2, 95. sacerdotibus carpento ingredi Capitolium concessum 12, 42. Germanorum G 7. 11. Judaeorum H 5, 5. 13. Naharvalorum G 43.
 sacerdotia delatoribus tribuuntur 3, 19. H 1, 2. sacerdotii honor apud Iudaeos H 5, 8.
 Sacrata v. Claudia.
 sacrificalis apparatus 2, 69. 12, 47.
 sacrificandi mos apud Parthos 6, 37.
 sacrificia 2, 85. 6, 37. 14, 30. 15, 47. G 9. A 27.
 Sacrovir v. Iulius.
 saeculum quid vocetur G 19.
 Saenia lex 11, 25.
 Saevinus H 1, 77.
 Sagitta v. Claudius, Octavius.
 sagittarii equites 2, 16. pedites 2, 16. 13, 40.
 sal quomodo conficiatur 13, 57.
 Salaminius Iuppiter 3, 62.
 Salaria via H 3, 78. 82.
 salarium proconsularium A 42.
 Saleius Bassus poeta O 5. 9 sq.
 Saliare carmen 2, 83.
 Salienus Clemens 15, 73.
 Sallustiani horti 13, 47. H 3, 82.
 Sallustius rerum Ro. scriptor 3, 30.
 Sallustius Crispus Tiberii secretorum particeps 1, 6. falsum Agrippam cap. 2, 40. moritur 3, 30. mores ib.
 Salonina Caecinae uxor H 2, 20.
 Saloninus v. Asinius.
 Salvianus v. Calpurnius.
 Salvius Cocceianus Othonis nepos H 2, 48.
 Salvius Otho consul 12, 52. pater imperatoris H 2, 50.
 Salvius Otho imperator v. Otho.
 Salvius Titianus Othonis frater H 1, 75. consul cum Othone H 1, 77. urbi praeficitur H 1, 90. bello H 2, 23. honor imperii penes ipsum H 2, 29. cum Vitellianis congredi prope- rat H 2, 33. a Vitellio excusatur H 2, 60. Asiae proconsul A 6.

- salutare solem H 3, 24. nomine 12, 41. Imperatorem 2, 18. H 2, 80. principem 11, 22. salutantium agmina H 2, 92. coetus 13, 18. 14, 56. salutantium ambitio O 29.
- Salutis templum 15, 53. 74. augurium 12, 23.
- Samaritae Iudaeae pop. 12, 54.
- Sami 4, 14. 6, 12.
- Samius eques Ro. 11, 5.
- Samsis v. Decius.
- Sannites 11, 24. H 3, 59. G 37.
- Samothracia 2, 54.
- Sambulus mons 12, 13.
- Sancia Considii soror 6, 18.
- Sanctus v. Claudius.
- sanguis gustatus in foederibus regum orientis 12, 47.
- Sanguinius Maximus consularis 3, 4. moritur 11, 18. LArruntii accusator 6, 7.
- Santoni 6, 7.
- Sardiani 2, 47. 3, 63. Etruscorum consanguinei 4, 55.
- Sardinia 13, 30. 14, 62. 16, 9. 17. H 2, 16. grave caelum 2, 85.
- Sariolenus Vocula H 4, 41.
- Sarmatae H 1, 2. 3, 5. 24, 4. 4, 54. G 1. scuto non utuntur H 1, 79. in plaustris vivunt G 46. arma 6, 35. vestis G 17.
- Sarmatae Iazyges 12, 29. H 3, 5.
- Satrius Secundus Selani ciliens 4, 34. 6, 8. index conlurationis 6, 47.
- Saturnalia 13, 15.
- Saturnini turbatores plebis 3, 27.
- Saturninus v. Aponius, Lusius, Vitellius.
- Saturnus deus H 5, 2. 4. aedes 2, 41. H 1, 27. dies festi 13, 15. H 3, 78. stella H 5, 4.
- Saufeus Trogus 11, 35.
- Saxa rubra H 3, 79.
- saxum Gabinum Albanumque 15, 45.
- Seriphium 4, 21. Tarpelum 6, 19.
- Scaeva v. Didius.
- Scaevinus v. Flavius.
- Scantia virgo Vestalis 4, 16.
- Scapula v. Ostorius.
- Scaurus v. Aurelius.
- Scaurus Mam. 1, 13. 3, 23. CSilannum accusat 3, 66. orator insignis 3, 31. maiestatis postulat 6, 9. se ipse necat 6, 29.
- MScaurus Rutilium accusat 3, 66. suam vitam scribit A 1. accusatus O 39.
- Scaurus Maximus centurio 15, 50.
- septuaginta Sarmatarum 6, 33.
- scholarum vitia O 35.
- scholastici O 14. 15. 26. 35. 42.
- Scipio Caesaris adversarius 4, 34.
- Scipio cohortis praef. opprimitur H 2, 59.
- LScipio Asiaticus 3, 62. alius H 3, 72.
- PScipio Cornelius 3, 74. 12, 53. Pop-pacae maritus 11, 2. modestum de uxore responsum 11, 4. adulator Pallanti 12, 53. filius eius consilii 13, 25.
- PScipio Africanus maior 2, 89. Syphacem captum populo Ro. ostendit 12, 38. ab oratoribus incessebat O 40.
- PScipio Africanus minor Cottam accusat 3, 66.
- Scribonia Augusti coniux 2, 27.
- Scribonia Pisonis Liciniani mater H 1, 14.
- Scribonianus Camerinus H 2, 72.
- Scribonianus Crassus Pisonis frater H 1, 47. a novis rebus abhorret H 4, 39.
- Scribonianus Furius v. Furius.
- Scribonii fratres 13, 49. H 4, 41.
- Scriboniorum familia 2, 27. 32.
- Scythothemis Sinopensium rex H 4, 84.
- Scythae 2, 60. 63. 68. 6, 41. 44.
- Scythia 6, 36.
- ala Sebostiana H 3, 6.
- sectiones Neronianae H 1, 90. apud aerarium 13, 23.
- sector et hasta H 1, 20.
- Secundus v. Carinae, Iulius, Pedanius, Pomponius, Satrius, Vibius.
- sedilia in theatro et circo 15, 32.
- Sedochezorum rex H 3, 48.
- Segestani 4, 43.
- Segestes Romanis fidus 1, 55. obsequio liberatur 1, 57. Arminio catenas inicit 1, 58. dedit oratio ad Germanicum ib. bene exceptus 1, 59.
- Segimerus Segestis frater 1, 71.
- Segimundus Segestis filius 1, 57.
- Selanus v. Aelius.
- Selius Quadratus 6, 7.
- Selius Strabo praetorii praef. 1, 7. Selani pater 1, 24. 4, 1.
- Selius Tubero legatus 2, 20. maiestatis falso accusatur 4, 29.
- Seleucia ad Orontem 2, 69. H 4, 84. ad Tigrim 6, 42. 44. 11, 8.
- Seleucus mathematicus H 2, 78.
- Seleucus rex 6, 42.
- sellarii obscenum nomen 6, 1.
- sellisterna 15, 44.
- Semnones Suebiae pop. 2, 45. G 39.
- Semproniae rogationes 12, 69. nomen 1, 53.

- TiSempronius** consul bello Punico secundo H 3, 34.
- CSempronius Densus** H 1, 43.
- CSempronius Gracchus** orator O 18, 26.
- Sempronius Gracchus** Iuliae Augusti filiae adulter 1, 53. longum eius exilium lb.
- CSempronius Gracchus** 4, 13. praetor 6, 16. Granium accusat 6, 38. semuncia 6, 16.
- senatores** domibus pantomimorum prohibentur 1, 77. senatorum ius Aeduis datur 11, 25. pedarii 3, 66. per arenam foedati 15, 32. contumeliae in eos severe vindicatae H 4, 43. senatores provinciae Narbonensis 12, 23. multae origo a libertis 13, 27.
- senatoria aetas** 15, 28. H 4, 42.
- senatus a Romulo institutus** H 1, 84. habitus in Palatio 2, 37. 13, 5. in cubiculo principis 13, 5. in templo Genetricis Veneris 16, 27. infrequens 6, 12. rogatus a praetore urbano H 1, 47. iuratus censet 4, 21. ius iurandum concipit H 4, 41. templum ei decretum 4, 15. commentarii 15, 74. laus H 1, 84. discrimen H 2, 52. auctoritas restituta 13, 4. probrosi ex eo moti 11, 28. etiam pauperes 12, 52. varie adsentienti ratio H 4, 4.
- senatus consulta ad aerarium** delata 3, 51. agebantur 3, 57. 12, 53. fiebant per discessionem 6, 12. SCtum de edendis muneribus gladiatoris 4, 63. de libro Sibyllae 6, 12. de disciplina haruspicum 11, 15. de Aeduis 11, 25. de procuratoribus Caesaris 12, 60. de servorum poena ob interfectum dominum 13, 32. 14, 43. adversus eos qui pretio causas orant 13, 42. de numero gladiatorum 13, 49. contra praevaticatores 14, 41. contra fictas adoptiones 15, 19. contra accusatores H 2, 10. de statu Poppaeae reponendis H 1, 78. de mathematicis magisque Italia pellendis 2, 32. 12, 52. H 2, 62. de supplicationibus 13, 41. de gratibus praesidibus agendis 15, 22.
- Seneca** v. Annaeus Seneca.
- Senecio** v. Claudius, Herennius, Tullius.
- Seniensis colonia** H 4, 45.
- Senones** 11, 24. 15, 41.
- Sentius Vespasiani** amicus H 4, 7.
- CSentius** Surlae praeficitur 2, 74. Martinam veneficam in urbem mit-
tit 2, 74. 3, 7. Pisonem repellit 2, 79. ad deditiorem eum competit 2, 81.
- septemviri** 3, 64.
- Septiminius Porcius** H 3, 5.
- Septimius centurio** 1, 32.
- sepulchra Germanorum** G 27.
- sepultura Iudaeorum** H 5, 5. Romanorum, regum externorum 16, 6. et ne hostes quidem invident 1, 22. prohibiti ea damnati 6, 29. post sepulturam accusati et damnati 16, 11.
- Sequani Galliae pop.** rebellant 3, 45. H 1, 51. Sabinum vincunt H 4, 67.
- Serapis** H 4, 81. 84.
- Serenus** v. Amullus, Annaeus, Vibius.
- Serica vestis** 2, 33.
- Seriphium saxum** 4, 21.
- Seriphos insula** 2, 85.
- serrati, pecuniae species** G 5.
- Sertorius** 3, 73. oculo uno H 4, 13.
- QServaeus Commagenis** praeficitur 2, 56. Pisonem accusat 3, 13. damnatur 6, 7.
- servi in dominos non interrogabantur** 2, 30. tamen interrogati lb. si dominum interfecissent, etiam qui tantum sub eodem tecto fuerant, affecti supplicio 13, 32. 14, 43. servi Germanorum G 25. servi publici H 1, 43.
- servile bellum per Italiam** 4, 27.
- Servilia Sorani** filia 16, 30. ad mortem adigitur 16, 33. corruptor eius P. Celer H 4, 10.
- Servillae leges** 12, 60.
- Servillani horti** 15, 55. H 3, 33.
- Servilius accusator** 6, 29. in insulam amovetur 6, 30.
- Servilius** v. Caepio.
- MServilius** 2, 48. consularis 3, 22.
- MServilius Nonianus** consul 6, 31. O 23. moritur 14, 19.
- Servius Maluginensis** flamen Dialis 3, 58. sorte provinciae depulsus 3, 71. moritur 4, 16. filius lb.
- Servius Tullius sanctorum legum** 3, 26. templa condidit 15, 41. H 3, 72.
- Servii** H 2, 48.
- Sesosis rex Aegypti** 6, 28.
- Severus architectus Neronis** 15, 42.
- Severus** v. Alledius, Caecina, Cassius, Cestius, Cetrius, Claudius, Curtius, Verulanus.
- Sextia Mamerci Scauri** uxor 6, 29.
- Sextia LVeteris** socrus necatur 16, 10 sq.
- Sextilia Vitellii** mater H 2, 64. 69. moritur H 3, 67.

- Sextilius Felix** H 3, 5. *auxilliarum ductor Treveros fundit* H 4, 70.
Sextius Africanus 13, 19, 14, 46.
Sextius Paconianus 6, 3 sq. in carcere strangulatur 6, 39.
Sibyllae libri 1, 76, 6, 12, 15, 44. de *scaris lex* 13, 44.
Sicilia 4, 13, 6, 12, 15 eius 12, 23.
Siculum fretum 1, 53.
sidera septem mortales regentia H 5, 4.
Sido 12, 29. *Sueborum rex* 12, 30. H 3, 5. *pro Vespasiano militat* H 3, 21.
signa cohortium 1, 18, 2, 17, 53. H 4, 16. s. et *aquilae* 1, 37, 15, 12. H 3, 21 etc. s. *vexillaque* H 2, 18, 43, 3, 63, 4, 15, 34. *Incompta* 3, 2. *ardent* 12, 64. *defixa in principis castrorum* 1, 30. *convertere* 20. e solo *convellere* 1, 20. apud *Germanos* G 7.
signifer 1, 48, 2, 81, 3, 20, 45.
Silana v. *Claudia*, *Iunia*.
Silanus v. *Creticus*, *Iunius*.
Silia in *exilium agitur* 16, 20.
Silliana ala H 1, 20, 2, 17.
Silius Italicus H 3, 68.
Silius Nerva consul 4, 68, *alius* 15, 48.
CSilius superioris Germaniae legatus 1, 31. *fabricandae classis praepositur* 2, 6. in *Chattos ire iubetur* 2, 7, 25. *contra Gallos legiones obicit* 3, 42. *Sequanorum pagos vastat* 3, 45. *triumphalia insignia obtinet* 1, 72, 4, 18. *crimen a Sefano intentatur* 4, 18. *mortem sumit* 4, 19. *effigies Scto abolita* 11, 35. *uxor* 4, 19.
CSilius consul designatus 11, 5. a *Messalina amatur* 11, 12. *eius nuptias petit* 11, 26. *sollemniter eas celebrant* 11, 27. *metum dissimulat* 11, 32. *occiditur* 11, 35. *uxor eius* 13, 19.
silva Caesia 1, 50. *Herculi sacra* 2, 12. *Hercynia* G 28. *silvae in domo Neronis* 15, 42.
Silvanus tribunus 15, 60. v. et *Granius*, *Plautius*, *Pompeius*, *Pomponius*.
Silures Britanniae pop. 12, 32, 38, 40. a *Frontino domiti* A 17. *habitus* A 11.
Simbruina stagna 14, 22. *colles* 11, 13.
Simo Iudaeorum regnum invadit H 5, 9. a *Quintilio Varo punitur* ib.
Simo Iudaeorum dux H 5, 12.
Simonides 11, 14.
Simplex v. *Caecilius*.
simulacrum divi Augusti Cretae 3, 33.
Apollinis 12, 22. *Paphiae Veneris* H 2, 3. *Iunonis perspersum* 15, 44. *Minervae aureum in curia* 14, 12. *tauri aeneum in foro boario* 12, 24. *Victoriae delapsum Camuloduni* 14, 32. *simulacra deum* 15, 29. *nulla Iudaels* H 5, 5, et *Naharvalis* G 43. *numinum* 1, 73, 15, 45. *montium, fluminum, proceliorum in triumpho vecta* 2, 41.
Sindes fl. 11, 10.
singularium ala H 4, 70.
Sinnaces Parthus 6, 31 sq. 36 sq.
Sinope Ponti urbs H 4, 83 sq.
Sinuessa opp. 12, 66.
Sinuessanae aquae H 1, 72.
Sipylos 2, 47.
Siraci pop. 12, 15 sq.
Sirpica centurio 1, 23.
Sisenna centurio H 2, 8. *historicus* H 3, 51. O 23.
Sisenna Statilius Taurus cons. 2, 1.
Sithones Germaniae pop. G 45.
Smyrna v. *Zmyrna*.
sociale bellum 6, 12.
societates equitum Ro. 4, 6. *vertigillum* 13, 50. *societatis firmandae*. *mos apud reges orientis* 12, 47.
sodales Augustales 1, 54, 3, 64. *Titti* 1, 54.
Sofonius Tigellinus 14, 48. *praef. praetorii* 14, 51. *validus apud Neronem* 14, 57, 15, 50. *libidinosus* 14, 51, 60. *mirum convivium* 15, 37. *Faenulum Rufum criminatur* 15, 50. *triumphale decus obtinet* 15, 72. *hereditatum captator* 16, 17, 19. H 1, 37. *exturbat Octaviam* 14, 60. *se occidit* H 1, 72.
Sohaemus Ituraeorum rex 12, 23.
Sohaemus rex H 2, 81, 5, 1. *regio nem Sophenen a Nerone accipit* 13, 7.
sol repente obscuratus 14, 12. *oriens in Suria salutatus* H 3, 24. *solis sonus stridorque* G 45.
Solis aedes 15, 74. *ara* 6, 28.
Solon Athen. legislator 3, 26.
Solyml pop. 5, 2.
somnium Bassi 16, 1. *Caecinae* 1, 65. *Germanici* 2, 41. *Petrae* 11, 4. *somniorum interpretes* 2, 27.
Sophene regio 13, 7.
Sophocles O 12.
Soranus v. *Barca*.
sortes Germanorum G 6. *sorte data provincia* 3, 32, 58, 71. A 6, 42.

- Sosia Galla Silli uxor 4, 19 sq. 52.
 Sosianus v. Antistius.
 Sosibius Britannici educator 11, 1. se-
 sterium decies donatur 11, 4.
 CSosius Iudaeos subegit H 5, 9.
 Sostratus sacerdos H 2, 4.
 Soza opp. Dandaricae 12, 16.
 spadones 12, 66. H 2, 71. 3, 40.
 Spartacus 3, 73. 15, 46.
 Spartani 2, 60. leges eorum 3, 20.
 spectacula praesides provinciarum ede-
 re vetiti 13, 31. eorum gradus ex-
 structi 14, 13. unum genus apud
 Germanos G 4. gladiatorum et fera-
 rum 1, 76. 4, 62. 11, 22. 13, 31.
 14, 17. 15, 32. H 2, 67. 71. 94. 3,
 32. navalis proelii 12, 57.
 speculatores H 1, 24 sq. 27. 31. 2, 11.
 33. 72. 3, 43.
 Spel aedes 2, 49.
 Spelunca villae nomen 4, 59.
 spintria obscenum nomen 6, 1.
 Spurlinna v. Vestricius.
 stagna in domo Neronis 15, 42. sta-
 gnum Agrippae 15, 37.
 Staius tribunus 4, 27.
 Statilia Messalina 15, 68.
 Statilius Sisenna consul 2, 1.
 Statilius Taurus praef. urbi 6, 11. ur-
 bem ornavit 3, 72.
 Statilius Taurus ab Agrippina perversus
 12, 59. 14, 46.
 Statius Annaeus 15, 64.
 Statius Domitius 15, 71.
 Statius Murcus H 1, 43.
 Statius Proximus 15, 50. 71.
 Statius tribunus 15, 60.
 Statoris Iovis aedes 15, 41.
 statua Claudiae vim ignium bis clapsa
 4, 64. D. Iulii ab occidente in orien-
 tem sponte conversa H 1, 86. Vi-
 tellii cadentes H 2, 85. illustris A
 40. laureata 4, 23. triumphalis H
 1, 79. statuae honor ductibus decre-
 tus A 40. statuae oratorum O 8.
 auro vel argento solidae prohibitae
 13, 10.
 LStertinus Bructeros fundit 1, 60. Se-
 gimerum in dedicationem accipit 1, 71.
 perfidiam Angrivariorum ulciscitur 2,
 8. equitibus praest contra Cherus-
 cos 2, 11. 17. eosdem supplices in
 dedicationem accipit 2, 22.
 stipendia tricena 1, 35. quadragena 1,
 17. iusta H 4, 46. acta 6, 3.
 stipendium militis diurnum 1, 17. prae-
 torianorum ib.
 stipes datae 14, 15. H 4, 53. 5, 5.
 Stoechades insulae H 3, 43.
 Stoica secta 16, 32. Stolcorum placito
 H 4, 5. arrogantia 14, 57.
 Strabo v. Acilius, Selus.
 Stratonicensis 3, 62.
 Stratonice Venus 3, 63.
 stupri licentia vulgata 2, 85.
 Suardones Germaniae pop. G 40.
 Sublaqueum villa Neronis 14, 22.
 subclivus pons H 1, 86.
 Subrius Dexter H 1, 31.
 Subrius Flavius in Neronem coniurat
 15, 49. in scaena canentem occidere
 cogitat 15, 50. Senecae tradere im-
 perium 15, 65. pervertitur 15, 67.
 subsignant milites H 1, 70. 4, 33.
 succinum G 45.
 Suebi H 1, 2. 8, 5. G 2, 9. 38. 41. 43. 45.
 Raetiae imminent 1, 44. 2, 26. 44.
 veteres praedae apud Marcomanos
 2, 62. rex his impositus a Druso
 12, 29.
 Suebia G 43. 45. mare G 45.
 Suedius Clemens primipilaris H 1, 87.
 Galliam Narbonensem aggreditur H
 2, 12.
 Suesa Pometia H 3, 72.
 CSuetonius Paulinus Britanniae lega-
 tus 14, 29. aciem contra Britannos
 parat 14, 34. victoria insignis 14,
 37. dux diligens et moderatus A 5.
 prosperae res A 14 sqq. Othonis
 dux H 1, 87. consillius eius Otho
 utitur H 1, 90. criminantur eum
 Othoniani milites H 2, 23. natura
 cunctator H 2, 25. de bello disputat
 H 2, 31. fuga post proelium H 2
 44. prodidisse Othonem fatetur H
 2, 60. consul 16, 14.
 Suevi v. Suebi.
 Sugambri 2, 26. 4, 47. 12, 39.
 suggestus apud signa, in quo aurea
 imperatoris statua H 1, 36.
 Suillius Caesonius 11, 36.
 MSuillius consul 12, 25. 13, 43.
 PSuillius Germanici quaestor 4, 31. in
 insulam amotus ib. Asiaticum accu-
 sat 11, 1. accusator insignis 11, 4 sq.
 praevaricator ib. damnatur 13, 42.
 in Baleares pulsus 12, 43.
 Suloes Germaniae pop. G 44.
 sulco designantur oppida 12, 24.
 LSulla nobilis iuvenis 3, 31. consul
 6, 15.
 LSulla dictator 1, 1. 2, 55. 3, 27.
 62. adiutus a Zmyrnaeis 4, 56. a
 Byzantiis 12, 62. cum Mario bellat
 12, 60. ab oratoribus incessitur O
 40. Capitolium instaurat H 3, 72.
 iudicia tradidit senatui 11, 22. po-

- merium auxit 12, 23. in urbe co-
sistit H 3, 83. a Caligula irrisus 6,
46. saevissimus H 2, 38. v. et Cor-
nellius.
- Sullanus centurio 3, 75.
- Sulpicia domus 3, 48. H 1, 15.
- Sulpicia Praetextata Crassi uxor H
4, 42.
- Sulpicius v. Galba.
- Sulpicius Asper 15, 49. conspirat
contra Neronem 15, 50. occiditur
15, 68.
- Sulpicius Camerinus 13, 52.
- Sulpicius Florus H 1, 43.
- Sulpicius Quirinius v. Quirinius.
- Sulpicius Rufus Iudi procurator 11, 35.
- Sulpicius Galba consul 3, 52. obit
6, 40.
- umpnaria lex 3, 52.
- Suuci Germaniae pop. H 4, 66.
- suovetaurilia 6, 37. H 4, 53.
- superstitiones magicae 12, 59.
- supplicationes ob res bene gestas 13,
41. ob supplicia civium 2, 32. ob
occisam a Nerone matrem 14, 12.
ob Neronis amorem in R. P. 14, 59.
- Surena 6, 42.
- Suria v. Syria.
- Surrentinum promuntorium 4, 67.
- Surrentum 6, 1.
- Syene opp. 2, 61.
- Syphax rex vincitus 12, 38.
- Syracusae 13, 49. Syracusanorum lu-
di gladiatorii 13, 49.
- Syri 2, 60. orientem solem salutant
H 3, 24.
- Syria 1, 42. 2, 42 sq. 55. 56. 69 sq.
74. 78. 81. 4, 5. 5, 10. 6, 27. 31.
37. 13, 22. 15, 9. H 1, 10. 76. 2,
2. 6. 73. 80. 87. 4, 3. 17. 5, 1. 26.
provincia vacua 14, 26. A 40. aucta
Ituraeis et Iudaeis 12, 23. tributi
deminutionem orat 2, 42. Syriae le-
giones H 1, 10. 76. 2, 6. 8. Syriae
equites 12, 55. caput Antiochia H
2, 79. rector 2, 4. praeses 6, 41.
legatus 11, 10.
- tabernaculum ducis 1, 29.
- tabulae duodecim 3, 27. 6, 16. publi-
cae 13, 23. 28. plumbeae 2, 69.
nuptiales 11, 30.
- tabularia causarum O 39.
- Tacfarinas bellum in Africa movet 2,
52. a Furio Camillo fusus lb. bel-
lum renovat 3, 20. ab Apronio pel-
litur in deserta 3, 21. vires reparat
3, 73. a Blaeso fusus 3, 74. auctis
viribus iterum bellum gerit 4, 23.
- a Dolabella victus 4, 24 sq. in tela
ruens occiditur lb.
- Tacitus v. Cornelius.
- Talies Geminus, v. Tullius.
- Tamesa Britanniae aestuarium 14, 32.
- Tamfanac Marsorum templum 1, 51.
- Tamiras Cilix H 2, 3.
- Tamplius Flavianus Pannoniae legatus
H 2, 86. natura ac senecta cuncta-
tor H 3, 4. militibus laivus H
3, 10. vincitus ac discrimini exem-
ptus lb. arma in Pannonia movet H
5, 26.
- Tanais fl. 12, 17.
- Tanaum Britanniae aestuarium A 22.
- Tantalus 4, 56.
- Tarentum 14, 12, 27. H 2, 83. Taren-
tinum foedus 1, 10.
- Tartius Gratianus 6, 38.
- Tarpeium saxum 2, 32. 4, 29. 6, 19.
altitudo et aditus H 3, 71.
- Tarquinus Priscus 4, 65. H 3, 72.
- Tarquinus Superbus 6, 11. Capi-
tolium exstruit H 3, 72. pulsus
3, 27.
- Tarquitius Crescens 15, 11.
- Tarquitius Priscus 12, 59. repetunda-
rum damnatur 14, 46.
- Tarraclina 3, 2. H 3, 57. 66. 76. 84.
4, 2 sq. a Flavianis occupatur H 3,
57. a LVitellio expugnatur H 3,
77.
- Tarraconensis colonia 1, 78.
- Tarsa Thracum dux 4, 56.
- Tartarus fl. H 3, 9.
- Tatius rex Sabinorum 1, 54. 12, 24.
H 2, 95.
- Taum v. Tanaum.
- Tannus mons 1, 56. 12, 28.
- Tauranitium regio 14, 24.
- Tauriana ala H 1, 50. 64. 70.
- Taurina colonia 2, 66. Augusta Tau-
rinorum lb.
- Taurorum litora 12, 17.
- Taurus mons 6, 41. 12, 49. 15,
8. 10.
- Taurus v. Antonius, Statilius.
- Tedius (?) 1 10.
- Telemon 3, 62.
- Teleboae 4, 67.
- Telesinus Luccius consul 16, 14.
- Temii pop. 2, 47.
- templum Aesculapii 4, 14. Apollinis
3, 61. H 1, 27. Augusti Romae 1,
11. 6, 45. in Hispania 1, 78. No-
liae 4, 57. Pergami 4, 37. 55. Ce-
reris 15, 53. Claudii in Britannia
14, 31. Concordiae H 3, 68. Dianae
4, 43. Fecunditatis 15, 23. Florae

- 2, 49. Fortunae 15, 53. Fort. eque-
 stris 3, 71. Fortis F. 2, 41. Her-
 culis 15, 41. Hierosolymis H 5, 8 sq.
 12 sq. Iani 2, 49. Iovis 4, 57. 13,
 24. I. Ditis H 4, 83. I. Capuae 4,
 57. divi Iulii H 1, 42. Lunae 15,
 41. Martis ultoris 2, 64. 3, 18,
 13, 8. Meffis H 3, 33. Minervae
 13, 24. Neronis 15, 74. filiae Ne-
 ronis 15, 23. Romae 4, 56. Salu-
 tis 15, 53. 74. Saturni 2, 41. H 1,
 27. Solis 15, 74. Spel 2, 49. Tam-
 fanae 1, 51. Tiberii 4, 15. 37. 55.
 Veneris 4, 43. V. Genetricis 16, 27.
 V. Paphiae H 2, 2. Vestae 15, 36.
 41. H 1, 43. templa in lactitia adita
 2, 75. spoliata 15, 45. dedicata 2,
 49. 4, 57. 67. 6, 45. H 3, 72. t.
 restituendi caerimoniae H 4, 53. t.
 spoliatorum dona conquisita A 6.
 imperatoribus et urbi Romae ex-
 structa 4, 37. in his tendunt milites
 H 2, 93.
 Tencteri Germ. pop. 13, 56. H 4, 21.
 64. 77. G 32. 38.
 tendere extra vallum ignominiae nota
 13, 36.
 Tenu 3, 63.
 Terentius evocatus H 1, 41.
 Terentius Lentinus 14, 40.
 MTerentius ob amicitiam Sciani reus 6,
 8. absolvitur lb.
 Termetini Hispaniae pop. 4, 45.
 Terra mater G 40.
 terrae motus in Asia 2, 47. 4, 13.
 12, 59. 14, 27. Romae 12, 43.
 in Achaia 4, 13. in Campania
 15, 22.
 Tertullinus v. Volcatius.
 tesserarius speculatorum H 1, 25.
 testamentum Acerroniae 14, 6. Agri-
 colae A 43. Antei 16, 14. Augusti
 1, 8. Claudii 12, 69. Fulcilli Tri-
 onis 6, 38. Iuliae 3, 76. Liviae 5,
 1. Petronii 16, 19. Pisonis H 1,
 48. Vinii lb. Othonianorum H 2,
 62. sublectores lege Cornelia dam-
 nati 14, 40. capitis damnatorum 6,
 29. 15, 64. nulla apud Germanos
 G 20. in his adulationes potentium
 14, 29. 16, 19. probrosa in Caes-
 ares, patres etc. 6, 38. 16, 19. in
 his principes et eorum amici heredes
 ex parte facti 2, 43. 14, 31. 16, 11.
 17. A 43.
 testudo 12, 35. 13, 39. H 3, 27 sq.
 31. 84. 4, 23.
 tetrarcha 15, 25.
 Tettius Iulianus legatus H 1, 79. 2,
 85. praetura ei ablata et reddita H
 4, 39 sq.
 Teucer 3, 62.
 Teutoburgiensis saltus 1, 60.
 Teutoni pop. H 4, 73.
 Thala Africae opp. 3, 21.
 theatri licentia 1, 77. 11, 13. 13,
 24 sq. Antiochense locus consul-
 tandi H 2, 80. Marcelli 3, 64. Nea-
 politanum 13, 33. Pompel 3, 23.
 comburitur 3, 72. eius scaena a
 Tiberio structa 6, 45. magnitudo
 populii in eo 13, 54. quale olim
 fuerit 14, 20. sedes mansura a Pom-
 pelo structa lb.
 Thebae veteres Aegypti 2, 60.
 Theophanes Mitylenaeus 6, 18.
 Theophilus 2, 55.
 Thermaeus sinus 5, 10.
 Thermus Minucius 6, 7.
 Theseus 4, 56.
 Thessali 6, 34.
 Thraeces 2, 64. 66. a Romanis victi
 4, 46. 48. his auxillantur 4, 47 sq.
 H 1, 68. tripudia ante pugnam
 4, 47.
 Thracia 2, 54. 64. 66 sq. 3, 38. 4, 5.
 6, 10. H 1, 11.
 Thrasea Paetus 13, 49. Patavio orlun-
 dus 16, 21. senatu exit 14, 12. 16.
 21. de Antistio sententia 14, 48.
 firmitudo animi 14, 49. oratio con-
 tra provincialium superbiam 15, 20.
 occurru Neronis prohibetur 15, 23.
 16, 24. apud eum accusatur 16,
 21 sq. codicillos ad eum componit
 16, 24. ludicris interest 16, 21.
 mortis arbitrium ei permissum 16,
 33. venas secat 16, 35. verae glo-
 riae exemplar H 2, 91. virtus ipsa
 16, 21. ab Aruleno Rustico lauda-
 tur A 2. socer Helvidii 16, 28. 35.
 H 4, 5. libertas lb. amicus Vespasi-
 ani H 4, 7.
 Thrasullus mathematicus 6, 20. eius
 filius 6, 22.
 Thubuscum Africae opp. 4, 24.
 Thule insula A 10.
 Thurii 14, 21. apud eos equorum cer-
 tamina lb.
 Thyestes Materni O 3. Varii O 12.
 Tiberiana domus H 1, 27.
 Tiberiana ostia 15, 42. amnis H 1, 86.
 Tiberiolus 6, 5.
 Tiberis 8, 1. exundatio 1, 76. H 1, 86. de
 remediis disputatur 1, 79. in T.
 tracta corpora damnatorum 6, 19.
 15, 2. in T. lactum frumentum cor-
 ruptum 15, 18.

Tiberius v. Alexander, Nero.

Tiberius Nero Imperator ab Augusto Imperator appellatur 1, 3. adoptatur lb. Imperium adipiscitur 1, 5. Germanicum timet oditque 1, 7. 52. mores 1, 4. obscura verba 1, 11. ad exercitum se iturum simulat 1, 47. Iuliam olim uxorem necat 1, 53. sodalis Augustalis 1, 54. Agrippinam odit 1, 69. in acta sua iurari prohibet 1, 72. patri patriae nomen recusat 1, 72. legem maestatis reducit lb. imperia ad finem vitae continuat 1, 80. imperator salutator a militibus 2, 18. Urgulaniae adest apud praetorem 2, 34. hereditates, nisi amicorum, non adit 2, 48. novus ab Augusto in Germaniam missus 2, 56. dominus dici recusat 2, 87. Germanici morte laetus 3, 2. spernendis rumoribus et honoribus validus 3, 10. 4, 37. firmus adversus pecuniam 3, 18. in Campaniam profectus 3, 31. 4, 57. literae super luxu civitatis 3, 53. animi altitudo et simulatio 1, 7. 69. 4, 1. 29. 52. 71. calliditas 11, 3. constantia 4, 8. 12. in deterioribus mutatur 4, 6. liberalis 2, 48. parvus 3, 52. Drusum filium mortuum laudat 4, 12. templum eius 4, 15. in ulteriore Hispania 4, 37. Zmyrnae 4, 56. facta dictaque Augusti observat 4, 37. A 13. effigies 4, 64. 74. habitus corporis 4, 57. munificentia 2, 48. 4, 64. 6, 45. in insulam Capreas se abdit 4, 67. in specu periculum adit 4, 59. dominatur violentius mortua matre 5, 3. sacvit in Drusum nepotem 6, 23 sq. libidines 6, 1. literae 6, 6. scelera lb. debitoribus subvenit 6, 17. Galbae praesagit Imperium 6, 20. Chaldaeis dat operam lb. vestium iniectione necatur 6, 50. vita et mores 6, 51. eloquentia 13, 3. Imperat annis XXIII O 17.

Tiberius Drusi f. 6, 46.

Tiburis 6, 27. Tiburtum fines 14, 22.

Ticinum 3, 5. H 2, 17. 27. 30. 68. 88.

Tigellinus v. Sofonius:

Tigranes Armeniae rex 2, 3. Romae supplicio afficitur 6, 40.

Tigranes Cappadox Armeniae rex 14, 26. alienigena a Parthis vocatur 15, 1. Adiabenos vastat lb.

Tigranocerta Armeniae urbs 12, 50. Corbuloni deditur 14, 24. a Tigrane occupatur 15, 4. obsidetur a Parthis

15, 4. obsidione liberatur 15, 5. cf. 14, 23. 15, 6. 8.

Tigris fl. 6, 37. 12, 13.

Timarchus Cretenais 15, 20.

Timotheus Atheniensis H 4, 83.

Tingitana Mauritaniae provincia H 2, 58.

Tiridates regnum Parthorum occupat 6, 32. 37. 41. regio inasignis decoratur 6, 42. fugae specie discedit 6, 44.

Tiridates Vologesis frater 12, 50. fit rex Armeniae 13, 34. 15, 14. Armeniam bello petit 13, 37. de colloquio cum Corbulone agit 13, 38. proelium cum Romanis parat 13, 40. discedit lb. ex Armenia abire cogitur 14, 26. 15, 1. diademate a Vologese evinctus 15, 2. diadema Romae accipere non recusat 15, 24. cf. 15, 29. legatos ad Corbulonem mittit 15, 27. cum illo colloquitur 15, 28. Romam venit 16, 23.

Tiro v. Apinias.

Tiro Ciceronis libertus O 17

Titianus v. Salvius.

Titidius Labeo 2, 85.

Titii sodales 1, 54.

Titius Proculus 11, 35.

Titius Sabinus 4, 18. accusatio differtur 4, 19. dolus in eum struitur 4, 68. in carcerem tractus damnatur 4, 70. circumventus a Latiare 6, 4.

Titus Vespasiani filius H 1, 1. 10. ingenuus H 2, 1. 4, 86. ad Galbam a patre missus redit in itinere H 2, 1 sq. Berenicen reginam amat H 2, 2. Veneris templum adit lb. Vespasianum Muclianumque conciliat H 2, 5. consilliorum inter eos nuncius H 2, 79. Iudaico bello praepositus H 2, 82. 4, 51. 5, 1. consulatum absens inquit H 4, 38. validissima exercitus pars ei traditur H 4, 51. pietas erga fratrem H 4, 52. comitas erga milites H 5, 1. Hierosolyma obsidet H 5, 1. 10 sqq.

Tmolus urbs Asiae 2, 47.

toga virilis 12, 41. hirta O 26. picta 4, 26. a Britannis gestari coepta A 21.

togati 16, 27. H 1, 38. 2, 20. 3, 76. A 9. O 6.

Togonius Gallus 6, 2.

Tolbiacum Germ. opp. H 4, 79.

Toranus (?) O 21.

Toronaecus sinus 5, 10.

Torquata Sillani uxor 3, 69.

- Torquatus Silanus v. Iunius.**
 trabeati equites 3, 2.
Trachalus v. Galerius.
Traianus imperator H 1, 1. G 37. im-
 perii felicitas A 3. 44.
Tralliani pop. 4, 55.
Transalpinae gentes H 4, 54.
transfugarum apud Germanos poena
 G 12.
Trapezus 13, 39. H 3, 47.
Traulus Montanus eques 11, 36.
Trebellienus Rufus 2, 67. **Cotyis li-**
berorum tutor ib. et 3, 38. sua
 manu cedit 6, 39.
Trebellius Maximus 14, 46. **Britanniae**
legatus H 1, 60. A 16. inde pro-
 fugit H 2, 65. A 16.
Trebellius legatus 6, 41.
Trebonius Garutianus H 1, 7.
Treveri 1, 41. 44. 3, 40. 42. H 1,
 53. 57. 63. 4, 18. 28. 37. 57. 66.
 69—71. 75. 5, 19. 24. G 28. **Tre-**
verorum ala H 2, 14. 2, 28. colo-
 nia H 4, 62. 72.
Triaria LVitellii uxor H 2, 63. **licentia**
H 2, 64. superbia ac saevitia H
 3, 77.
Triboci Germ. pop. H 4, 70. G 28.
tribunal e caespite 1, 18.
tribuni militum consulari potestate 1,
 1. **urbanae cohortis** 6, 9. **praet-**
oriae 1, 77. 13, 15. H 1, 82.
exactorati H 1, 20. **legionis** 1, 19.
 23. 4, 73. H 3, 9. 4, 78.
tribuni plebei 1, 15. H 2, 91. **inter-**
cedendi ius 16, 26. H 4, 9.
tribunica potestas 1, 3. 7. 9 sq. 13.
 3, 57. H 1, 47. **summi fastigii vo-**
cabulum 3, 56. **tribunici viatores**
 16, 12. **tribunicium ius** 1, 2. **coer-**
cetur 13, 28. **rogatio** 6, 16.
tribus 1, 15. 3, 4. 13, 27. 14, 13.
 H 3, 58. O 39.
tributa et vectigalia 1, 11. **necessaria**
 H 4, 74. **continua** 3, 40. **infracta**
 H 4, 57. **exactio** 4, 6. A 19. **de-**
minutio 2, 56.
trierarchus 14, 8. H 2, 16. 3, 12.
Trimerus insula 4, 71.
Trinobantes in Britannia 14, 31. A 31.
Trio Fulcinus v. Fulcinus.
Trivia 3 62.
triumphales imagines 15, 72. **insignia**
 1, 72. 2, 52. 3, 48. 72. 4, 18. 26.
 44. 46. 6, 10. 39. 11, 20. 12, 3.
 28. 38. 15, 72. H 1, 79. 2, 78. 4,
 4 A 40. **vestis** 1, 15. 12, 41. 13,
 8. **porta** 1, 8.
triumphi de populis regnisque integris
 acquiruntur 12, 20. **triumphus fal-**
sus A 29. navalis 2, 49.
triumvirale supplicium 5, 9.
Trogus Saufeus 1, 35.
Troia 12, 58. 15, 39. **parens ur-**
bis Romae 4, 55. **Troiae ludicrum**
 11, 11.
Troianus 16, 21. **T. tempora** 11, 14.
tropaea 2, 18. **de quo posita** 15, 18.
Troxobores Clitarum dux 12, 55.
Truculensis portus Britanniae A 38.
tubae sono miles ad munia belli cietur
 H 2, 29.
Tubantes Germani 1, 51. 13, 55 sq.
Tabero v. Seius.
Tuberonum familia 12, 1. **nomen ve-**
teri quoque reip. invisum 16, 22.
Tudri nobile genus G 42.
Tuisto Germanorum deus G 2.
Tullinus v. Volcatius.
Tullius Geminus 14, 50.
Tullius Senecio in Neronem confurat
 15, 50. **diu abnuvit** 15, 56. **impu-**
nitate corruptus ib. **mori adigitur**
 15, 70.
Tullius v. Cicero, Servius.
Tullus Hostilius 3, 26. 6, 11. **leges**
 12, 8.
tumulus Agrippinae 14, 10. **Caesarum**
 3, 9. **Iuliorum** 16, 6. **Octavio-**
rum 4, 44. **Patrobii** H 1, 49. **Variana-**
rum legionum 1, 62. 2, 7.
Tungri Germaniae pop. H 2, 14 sq. H
 4, 55. 79. G 2. **signa ad Civilem**
transferunt H 4, 16. **omnes se illi**
dedunt H 4, 66. **cohortes** H 2, 15.
 A 36.
Turesis Thracum dux 4, 50.
Turoni Galliae pop. 3, 41. 46.
Turpillianus v. Petronius.
Turpio Ambivius O 20.
CTurranius annonae praef. 1, 7. 11,
 31.
Turullius Cerialis primipilaris H 2, 22.
Tusci 11, 24. **inde histriones** 14, 21.
Tusculum 11, 24. **ager** 14, 3.
Tuscus v. Caecina.
Tuscanus vicus 4, 65.
Tutor v. Iulius.
Tyrrhenus Atye rege genitus 4, 55.
Tyrus 16, 1.
Ubii 1, 31. 36 sq. 71. 12, 27. H 4,
 18. 28. 55. 63. 77. 5, 24. G 28.
Ublorum ara 1, 39. 57. **oppidum** 1,
 36. 12, 27. **civitas** 1, 37. 71. 13, 57. cf.
Agrippinensis colonia
Ulixes G. 3. O 16.
ultionis ara 3, 18

- Umbria 4, 5. H 3, 41 sq. 52.
 Umbricius haruspex H 1, 27.
 Ummidius Quadratus Surlae praeses
 12, 45. Iudaeos coerces 12, 54.
 discors Corbuloni 13, 9. obit 14, 26.
 unciarum saenus 6, 16.
 Urbicus Pompeius 11, 35.
 Urbinae heredes O 38.
 Urbinum H 3, 62.
 urbs v. Roma. Punica 4, 56. urbes
 Achalae 2, 53. H 1, 23, 2, 1.
 Asiae celebres collapsae 2, 47, 4,
 14, 14, 27. Campaniae obrutae H
 1, 2. Germanis nullae G 16. Grae-
 cae 3, 60. 14, 14. Thraciae 2,
 54. captae explorato intrandae H
 3, 20.
 Urgulania Augustae percara 2, 34. in
 ius a Pisone trahitur 4, 21. pugio-
 nem nepoti mittit 4, 22.
 urorum terga 4, 72.
 Usipetes vel Usipi 1, 51, 13, 55 sq.
 H 4, 37. G 32. A 28, 32.
 Uspe urbs 12, 16. Uspenses 12, 17.
 usurae Germanis ignotae G 26. ad se-
 muncias redactae 6, 16.
 uxores exulum comites 15, 71. viro-
 rum comites in provinciis 3, 33.
 Vacaciones militares 1, 17. ex fisco
 solutae H 1, 46. 58. pretia 1, 35.
 Vada H 5, 20 sq.
 Vahalis fl. 2, 6.
 Valens v. Donatius, Fabius, Manlius,
 Vectius.
 Valentinus v. Iulius.
 Valerius Asiaticus bis consul 11, 1.
 Viennae genitus ib. a Messalina
 pervertitur 11, 2. Sullio accusante
 11, 2, 13, 43.
 Valerius Asiaticus Belgicae legatus H
 1, 59. Vitellii gener ib. consul de-
 signatus H 4, 4, 6.
 Valerius Capito ab exilio restituitur
 14, 12.
 Valerius Corvus 1, 9.
 Valerius Fabianus 14, 40.
 Valerius Festus legatus H 2, 98. affi-
 nis Vitellii H 4, 49. equites in cae-
 dem Pisonis mittit H 4, 50.
 Valerius Marinus H 2, 71.
 Valerius v. Messalla.
 Valerius Messalinus 3, 18. oratio in
 senatu 3, 34.
 Valerius Naso 4, 56.
 Valerius Paulinus H 3, 42.
 Valerius Ponticus 14, 41.
 Valerius Potitus 11, 22.
 MValerius consul 3, 2.
 Vandili Germaniae pop. G 2.
 Vangio Sueborum rex 12, 29 sq.
 Vangiones Germaniae pop. 12, 27. O
 28. a Romanis deficiunt H 4, 70.
 Vannius Sueborum rex 2, 63. regno
 pellitur 12, 29.
 Vardanes a Parthis accitur pro Gotarze
 11, 8. Ingens gloria 11, 10. occiditur
 ib. eius filius 13, 7.
 Variana clades 1, 10. 57. 61. 12, 17.
 Var. exercitus 2, 7. 15. 25.
 Varilla v. Appuleia.
 Varil poetae Thyestes O 12.
 Varini Germaniae pop. G 40.
 Varius Crispinus tribunus H 1, 80.
 Varius Ligur Aquilinae adulter 4, 42.
 accusatores pecunia corrumpit 6, 36.
 Varro O 23.
 Varro v. Cingonius, Vibidius, Visellius.
 Varrones interfecti 1, 10.
 Varus v. Alfenus, Arrius, Crispinus,
 Lurium, Plancius, Quintillus.
 Vasaces praef. equitum Parthorum 15, 14.
 Vascones pop. H 4, 33.
 Vaticana vallis 14, 14. Vaticanum insa-
 lubria loca H 2, 93.
 Vatinius scurra 15, 34. gladiatores edit
 ib. rapinae H 1, 37. fracta potentia
 O 11.
 PVatinius accusatus a Calvo O 34, 39.
 vectigalia 1, 11, 13, 50. venallium mar-
 cipiorum 13, 31. societates 3, 50. his
 a Nerone tres viri consulares impositi
 15, 18.
 Vedii Pollionis luxus 1, 10. potentia
 12, 60.
 Vedius Aquila regionis legatus H 2, 44.
 Patavium venit H 3, 7.
 Veianus Niger 15, 67.
 Velento v. Fabricius.
 Velabrum H 1, 27. 3, 74.
 velamenta et infulas praeferre H 1, 66
 3, 31.
 Velela virgo fatidica H 4, 61. eam
 alloqui negatur H 4, 65. dona ei a
 Germanis missa H 5, 22. eam Ro-
 mani hortantur ad pacem H 5, 24.
 numinis loco habetur G 8.
 Velinus lacus 1, 79.
 PVellaeus 3, 39.
 Velloctus Cartimanduae adulter H
 3, 45.
 vena auri G 5. argenti 11, 20.
 venenum quo Athenienses damnatos
 perimunt 15, 64.
 Veneti Galliae pop. 11, 23.
 Veneti sintne Germani an Sarmatae
 incertum G 46.
 Venetus Paulus 15, 50.

- Ventilius Cumanus 12, 54
 PVentilius Pacorum interficit H 5, 9.
 G 37.
 Venus concepta mari H 2, 3. Amathusia
 3, 62. Erycina 4, 43. Genetrix 16,
 27. Stratonice 3, 62. Paphia 3, 62.
 H 2, 2 sq.
 Venutius Britannorum dux 12, 40. ferox
 Romanisque infensus H 3, 45. regno
 potitur lb.
 Verania Pisonis Liciniani uxor H 1,
 47.
 QVeranius Cappadociae legatus 2, 56.
 accusationem in Pisonem parat 2, 74.
 Trioni non concedit 3, 10. 13. 17.
 sacerdotio honorat 3, 19. consul
 12, 5. Britanniae legatus 14, 29.
 intra annum exstinctus A 14.
 Verax Civilis nepos H 5, 20.
 Vercellae oppidum H 1, 70. O 8.
 Vergilianus Iuncus 11, 36.
 Vergillo Atillus H 1, 41.
 Verginius Capito H 3, 77, 4, 3.
 Verginius Rufus consul 15, 23. ad im-
 perium sollicitatur H 1, 8 sq. 52.
 Germaniae inferioris legatus H 1, 8.
 consul ab Othone destinatur H 1, 77
 domi a militibus obsidetur H 2, 49.
 per aversam portam fugit H 2, 51.
 mors a militibus exposcitur H 2,
 68. infamatur a Fabio Valente H
 3, 62.
 Verginius Flavius rhetor exulat 15,
 71.
 Verona civitas H 2, 23. 3, 8. 10.
 50. 52.
 Verres O 20. 37. ius Verrinum O 23.
 Verritus Frisiorum dux 13, 54.
 versura vetita 6, 16.
 Verulamium Britanniae municipium 14,
 33.
 Verulana Gratilla H 3, 69.
 Verulanus Severus legatus 14, 26. sub-
 sidio Tigrani missus 15, 3.
 Verus v. Atillus.
 Vesularius Flaccus 2, 28. necatur
 6, 10.
 Vespasianus Flavius adstricti moris au-
 ctor 3, 55. a Claudio in partem rerum
 adsumptus A 13. secundae legioni
 praepositus H 3, 44. periculum sub
 Nerone adit 16, 5. ad Iudaicum bel-
 lum missus H 1, 10. fatis ei desti-
 natum imperium H 1, 10. 2, 1. 78.
 solus principum in mellis mutatus H
 1, 50. Othoni cum exercitu Iudaico
 accedit H 1, 76. bellum Iudaicum
 profigat H 3, 4. cum Muciano con-
 silia miscet H 2, 7. 76. cuncta praeter
- Hierosolyma capit H 5, 10. virtutes
 H 2, 5 liberalitas O 9. vigilantia,
 parsimonia, diligentia, sapientia H
 2, 77. bellum adversus Vitellium me-
 ditatur H 2, 74. imperator salutatur
 H 2, 80. Alexandriam pergit H 3,
 48. in privata fortuna fratre minor
 3, 65. honores a senatu Romano
 decreti H 4, 3. consulatum absens
 inquit H 4, 38 caecum et manu aegrum
 sanat H 4, 81. Serapidis templum
 adit H 4, 82. Iudaico bello Titum
 filium praeposit H 2, 82. 5, 11. Bri-
 tanniam recuperat A 17. felix prin-
 cipatus O 17.
 VTespasianus v. Titus.
 Vestae aedes H 1, 43. templum in Ca-
 pitolfo 15, 36. conflagrat 15, 41.
 Vestae (Vestales) virgines 1, 8. testi-
 monium in foro dicunt 2, 34. sedes in
 theatro 4, 16. obviae ducibus Flavi-
 anis ad pacem conciliandam H 3,
 81. locum restituendo delubro perluunt
 H 4, 53. vetustissima earum pro Mes-
 salina deprecatur 11, 32.
 Vestalia sacra 2, 86.
 vestes viris feminaeque promiscuae 3, 53.
 vestibulum, in quo effigies 11, 35. Ca-
 pitolfi H 1, 86.
 SexVestilius praetorius 6, 9.
 Vestinus Atticus consul 15, 48. acre
 ingenium 15, 52. occiditur 15, 68.
 LVestinus eques Rom. H 4, 53.
 Vestricius Spurinna H 2, 11. Placen-
 tiam obtinet H 2, 18. 36.
 Vesuvius mons 4, 67.
 Vetera castrorum nomen 1, 45. 58 H
 4, 18. 21. 36. 57. a Civile obsiden-
 tur H 4, 23. 36. capta ac direpta
 H 4, 60. 62. Civilis ibi conedit H
 5, 14.
 veteranorum vexillum 3, 21. coloniae
 14, 27. 31. A 14.
 Vettius Bolanus legionis legatus 15, 3.
 Britanniae praepositur H 2, 65. inter
 Vitellium ac Vespasianum ambiguus
 H 2, 97. feroci provinciae nimis pla-
 cidus A 8. amorem loco auctoritatis
 acquirit A 16.
 Vettius Valens Messalinae adulter 11
 30 sq. necatur 11, 35.
 Vettonianus v. Funiulanus.
 LVetus v. Atistius.
 vexilla equitum H 2, 11 nomen Vi-
 tellii praefertentia H 2, 85. legio
 num 4, 73. H 2, 24. 80. 100. 3,
 22. A 18. delectorum 15, 26. ve-
 teranorum 3, 21. veterani sub ve-
 xillo 1, 26. 36. 39. vex. praetoris

- num H 3, 21. Germanorum H 1, 70.
 tironum 2, 78.
 vexillarij 1, 38. 14, 34. H 1, 41, 2.
 18. 66. 83. 100. 3, 6. 48.
 vexillarius cohortis H 1, 41. 3, 17.
 via Appia 2, 30. H 4, 11. Bedria-
 censis H 3, 27. Caspia 6, 33. Flami-
 nia 3, 9. 13, 47. H 1, 86. 2,
 64. 3, 79. 82. Miseni 14, 9. Ostien-
 sis 11, 23. Postumia 3, 21. Sacra
 H 3, 68. Salaria H 3, 78.
 viaticum Germanici 1, 37. militum H
 1, 57.
 viatores tribunicij 16, 12.
 Vibenna Caecis 4, 65.
 Vibia Scriboniani mater 12, 52.
 Vibidia virgo Vestalis 11, 32. 34.
 Vibidius Varro senatu motus 2, 48.
 Vibillus Hermundurorum dux 2, 63.
 12, 29.
 Vibius Crispus 14, 28. O 8. dives et
 potens H 2, 10. O 8. 13. delator
 H 2, 10. 4, 41. Marcellum curia
 excedentem sequitur H 4, 43.
 Vibius Fronto equitum praef. 2, 68.
 Vibius Marsus 2, 74. 79. 4, 56. ve-
 tustis honoribus vir 6, 47. Suriae
 legatus 11, 10.
 Vibius Secundus eques Ro. repetunda-
 rum damnatur 14, 28.
 Vibius Serenus 4, 13. in Amorgum
 insulam deportatur ib. pater et filius
 eodem nomine 4, 28. filius patrem
 accusat ib. detrictus accusator 4,
 36. CVibius 2, 36.
 Vibulenus miles 1, 22. 28. occiditur 1, 29.
 Vibulenus Agrippa 6, 40.
 Vibullius praetor 13, 28.
 vicesima quinta venallium mancipiorum
 13, 31.
 Vicetia municipium H 3, 8.
 Victor v. Claudius.
 Victoriae simulacrum 14, 32. insi-
 stens bigae in vestibulo Capitoli H
 1, 86.
 Vicenna 11, 1. H 2, 66. colonia H
 1, 66. Viennenses H 1, 65 sq. 77.
 2, 66. cum Lugdunensibus discordes
 H 1, 65.
 vigiliarum initia per centuriones et tu-
 bas nuntiata 15, 30. H 2, 29.
 vigiliis cohortes H 3, 64. 69. prae-
 factus 11, 35. H 1, 46. 72.
 vigintiviratus 3, 29.
 vineae 3, 53. 14, 9.
 vincire pollices societatis sanciendae
 causa 12, 47.
 Vindelici pop. 2, 17.
 vindemiae simulacrum 11, 31.
 Vindex v. Iulius.
 vindicta manumissi 13, 27.
 Vindonissa opp. H 4, 61. 70.
 Vinicianus v. Annius.
 Vinicianus Pollio 6, 9.
 PVinicius 3, 11.
 MVinicius Tiberii progener 6, 15. 45.
 Vinicius Rufinus 14, 40.
 TVinilius consul H 1, 1. 11. 13. de-
 terrimus mortalium H 1, 6. de Galba
 sententia H 1, 32. occiditur H 1, 42.
 vita et mores H 1, 37. 48. testa-
 mentum irritum H 1, 48.
 Vipsania Agrippae filia, Tiberii uxor,
 mater Drusi 1, 12. moritur 3, 19.
 Vipsani porticus H 1, 31.
 Vipsanius Laenas damnatur 13, 30.
 MVipsanius Agrippa v. Agrippa.
 CVipstanus Apronianus consul 14, 1.
 proconsul H 1, 76.
 Vipstanus Gallus praetor obit 2, 51.
 LVipstanus consul 11, 23.
 Vipstanus Messalla tribunus H 3, 9.
 18. opinio de oratorum veterum
 praestantia O 14 sq. 25 sqq. Sa-
 turninum militibus eripit H 3, 11.
 historiae scriptor H 3, 25. 28. pius
 erga fratrem et eloquens H 4, 42.
 vir virum legit H 1, 18.
 Virgilius Geminus H 3, 48.
 Virgilius O 12 sq. 20. Lucretio post-
 positus O 23.
 Virgilianus v. Vergilianus.
 virgo triumvirali supplicio non afficitur
 5, 9.
 Visellius Varro legatus 3, 41. consul
 4, 17. CSillum accusat 4, 19.
 Vistilla stupri licentiam apud aediles
 vulgat 2, 86.
 Visurgis fl. 2, 9. 11. 16 sq. 1, 70 (?)
 Vitellia Petronii socrus 3, 49.
 Vitelliani vincunt H 2, 41. victi H
 2, 14. 3, 15. in partes Flavianas
 transeunt H 3, 63. 69. virtus et
 constantia H 4, 2.
 Vitellius Saturninus H 1, 82.
 AVitellius consul 11, 23. pavidum in-
 genium 14, 49. Africae proconsul
 H 1, 70. 2, 97. legatus in Germa-
 niam mittitur H 1, 9. 52. defectio
 ac motus H 1, 51. apud severos
 humilis H 1, 52. imperator cona-
 latur H 1, 57. torpor ac luxus H
 1, 62. 2, 31. 62. 3, 36. 63. 86. in
 genij mobilitas H 2, 57. cum Othone
 comparatur H 2, 31. ad bellum pro-
 ficiscitur H 2, 57. curis gravibus
 impar H 2, 59. Lugdunum venit ib.
 filium Germanici nomine appellat

- b. caesos cives laetus videt H 2.
 O. agmen eius H 2, 87. Romam
 ingreditur H 2, 88. Augusti nomen
 offert H 2, 62. adsumit H 2, 90.
 neplebiles libidines H 2, 95. con-
 sulatus in multos annos destinat,
 imperium lacerat H 3, 55. Caesa-
 rem se dici vult H 3, 58. condicio-
 nes pacis ei oblatae H 3, 63. 66.
 cum Flavio Sabino pactiscitur H 3,
 35. surdae aures ad fortia consilia
 H 3, 67. palatio exit, dein regre-
 ditur H 3, 68. culpam in milites
 confert H 3, 70. occiditur H 3, 85.
 tempus imperii eius O 17. imagines
 delectae H 3, 12. eius filius H 2,
 59. 3, 60. occiditur H 4, 80.
 Vitellius imperatoris pater H 3, 86.
 consul 6, 28. ter consul 14, 56. H
 1, 9. 52. 3, 66. orienti praefectus
 6, 32. 36. 41. Messalinae obsecun-
 dat 11, 3. 33. censor 12, 4. H 1,
 9. 3, 66. matrimonium Claudii et
 Agrippinae perperat 12, 5. accu-
 satur 12, 42. foedus adulator 6, 32.
 sinistra de eo in urbe fama ib. os
 impudicum 21, 3.
 Vitellius imperatoris frater H 1, 88.
 adulantibus se offert H 2, 54. atrox
 sententia in Caecinam H 3, 37. Bla-
 eum accusat H 3, 38. tuendae urbi
 relictus H 3, 55. ad bellum in Cam-
 paniam missus H 3, 58. Tarracinam
 obsidet et capit H 3, 78 sq. Infa-
 mis, sed industrius ib. Interficitur
 H 4, 2.
 Vitellius Germanici legatus 1, 70.
 ad census Galliarum missus 2, 6.
 accusationem in Plonem instruit 2,
 74. 3, 10. 13. 17. 19. accusatur 5,
 8. se ipse occidit ib. eius uxor
 6, 47.
 Vitellius senatu movetur 2, 48.
 lita Fufii Gemini mater 6, 10.
 ltitis centurionum 1, 23. aurea in
 templo Iudaeorum reperta H 5, 5.
 ltrum in Iudaea H 5, 7.
 ltitis coronisque evinctum spatium tem-
 pli exstruendi H 4, 53.
 ltitulus cui caput in crure 15, 47.
 lvennius Rufinus alae praef. H 3, 12.
 lvoctius Helvetiae mons H 1, 68.
 lvocontii pop. H 1, 66.
 lvoeula v. Dillius et Sariolenus.
 lvolaginius H 2, 75.
 lvolandum Armeniae castellum 13, 39.
 lvolatius v. Vulcatius.
 lvolesus Messalla 3, 68.
- Vologeses Parthorum rex 12, 14. H 1
 40. ex paefice Graeca ortus 12, 44.
 Armeniam invadit 12, 50. inde abs-
 cedit 13, 7. obsides Romanis tra-
 dit 13, 9. Iterum bellum movet 13,
 34. defectione Hyrcanorum attinetur
 13, 37. 14, 25. concilium vocat
 15, 2. arma Romana vitat 15, 5.
 adversus Paetum proficiscitur 15, 10.
 eum ad foedam pactionem compel-
 lit 15, 14. legatos ad Neronem mit-
 tit 15, 24. Vespasiano auxilia offert
 H 4, 51.
 Volaci v. Vulsici.
 Volusius Proculus 15, 51. 57.
 CVolusius H 3, 29.
 LVolusius moritur 3, 30.
 LVolusius 12, 22. extrema senectute
 moritur 13, 30. divitiae ib. et 14,
 56.
 QVolusius consul 13, 26. census per
 Gallias agit 14, 46.
 Vonones Medis praesidens ad regnum
 Parthorum accitur 12, 14. mortuus
 ib. pater Vologesis ib.
 Vonones Parthorum rex 2, 1 sq. pel-
 litur regno 2, 3. ab Armenis rex
 creatur 2, 4. eius regno depulsus 2,
 56. in Ciliciam amovetur 2, 58. 68.
 occiditur 2, 68. eius filius Meher-
 dates 12, 10.
 Vopiscus Pompeius H 1, 77.
 Votienus Montanus 4, 42.
 votum Civilis barbarum H 4, 61. vota
 Chatterum 13, 57. G 31. annua
 pro incolunitate principis 4, 17.
 16, 22.
 Vulcanus 15, 44.
 Vulcatius Araricus 15, 50.
 Vulcatius Moschus 4, 43.
 Vulcatius Tertullianus H 4, 9.
 Vulcatius Tullinus (Tertullianus?) accu-
 satur 16, 8.
 Vulaci 11, 24.
 Vulsini 4, 1.
 Vulsiniensis Selanus 6, 8
- Xenophontis iucunditas O 31.
 Xenophon Claudii medicus 12, 61. 67.
- Xeno Armeniae rex creatur 2, 56.
 Zenobia Radamisti uxor 12, 51.
 Zeugma opp. 12, 12.
 Zmyrna 4, 56.
 Zmyrnaei 3, 63. 4, 43. 4, 55 sq. eo-
 rum origo et merita in populum Ro.
 4, 56.
 Zorsines Siracorum rex 12, 15. 17. 19

